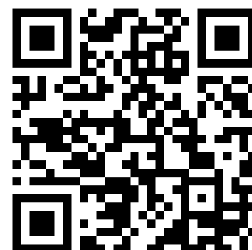
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

http://books.google.com

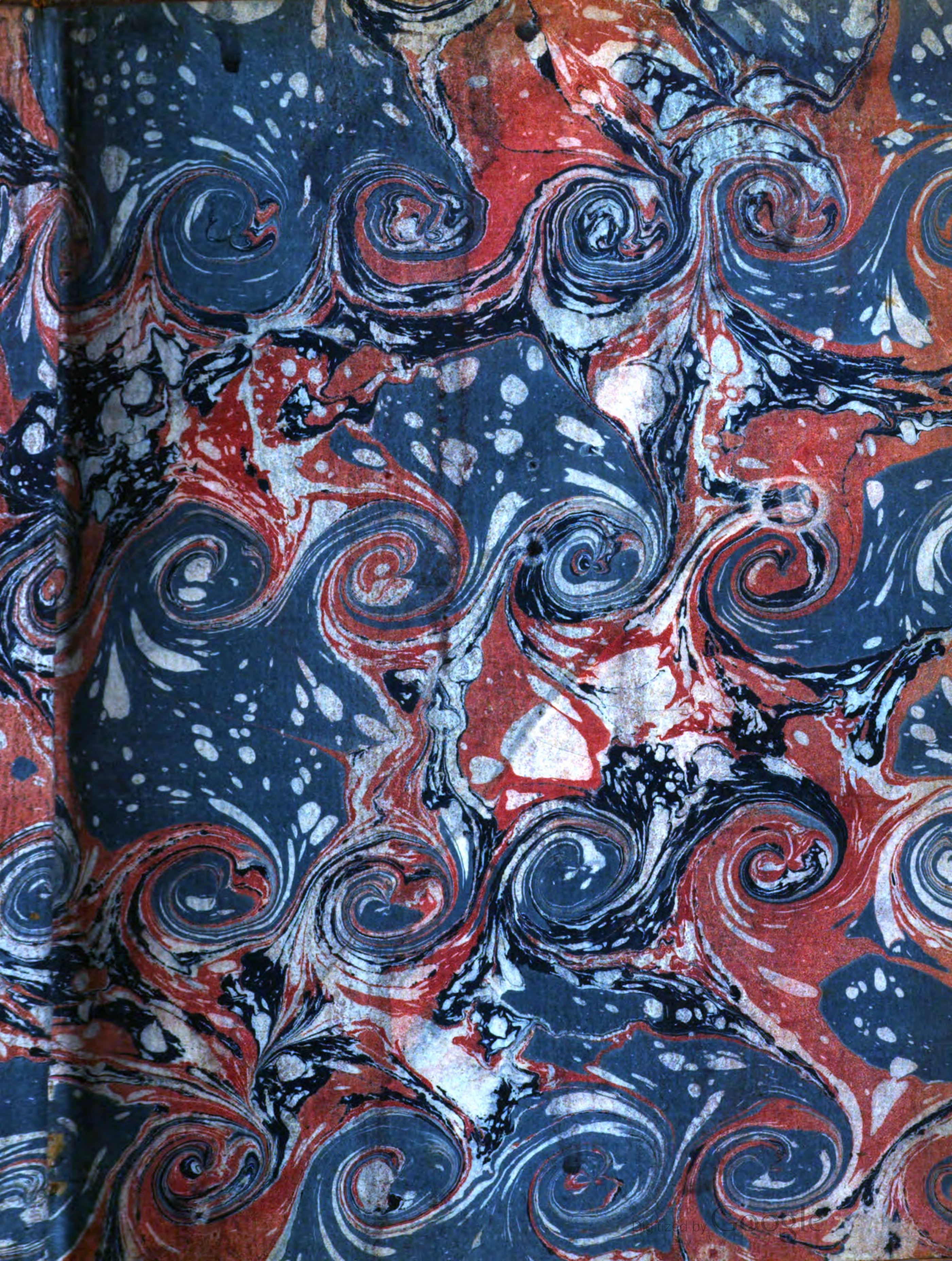

BIBLIOTHÈQUE DE L'ACADÉMIE

Digitized by Google

Ex Libris
Petri Adamoli
Regi à Consiliis, à portubus
pontibus, transitibus que
urbis Lugdunensis ac
veteris Provinciæ, Summi
·17 33·

Digitized by Google

Digitized by Google

157944

IACOBI BRVCKERI

REG. SOC. SCIENT. BEROL. MEMBRI

HISTORIA CRITICA PHILOSOPHIAE

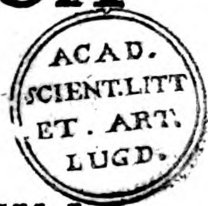
A

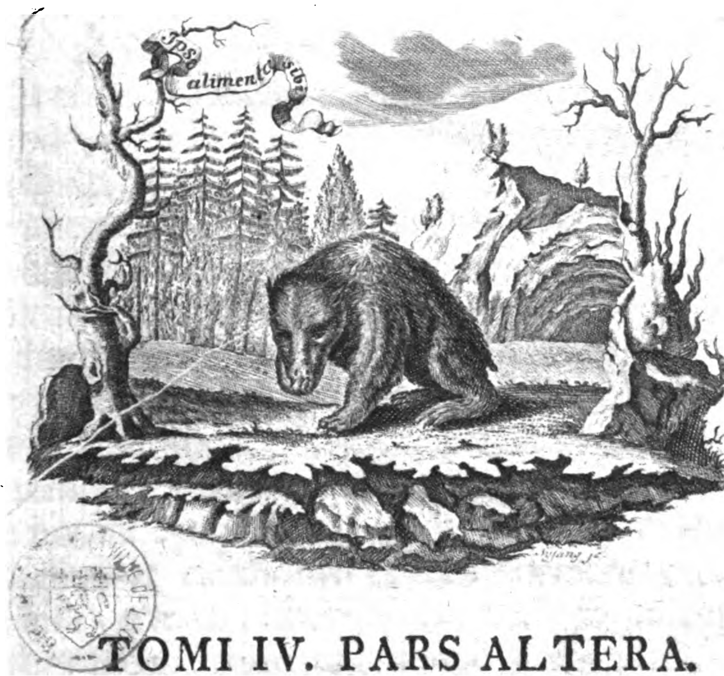
TEMPORE RESVSCITATARVM

IN OCCIDENTE LITTERARVM

AD

NOSTRA TEMPORA.

TOMI IV. PARS ALTERA.

LIPSIAE

APVD BERNH. CHRISTOPH. BREITKOPF.

MDCCXLIV.

VILLE DE LYON
Biblioth. du Palais des Arts

Digitized by Google

Digitized by Google

PRAEFATIO.

Tandem, quod diuinae beneuolentiae debemus, vltimum Tibi, *Lector humaniſſime*, volumen hiſtoriae criticae philoſophiae exhibemus, cum ceteris, ſi argumenti dignitatem ſpectes, non comparandum modo, ſed illis quoque anteferendum. Pandit enim hiſtoriam philoſophiae eclecticae, quae abiecto inepto, quod tot ſecula philoſophantium ingenia faſcinauit, ſectae ſtudio, iuſta animi libertate in ipſam rerum philoſophicarum naturam inquirendo, ex domeſticis principiis veritates praeſtantiſſimas detexit, ſparſasque per innumeras ſectas veritates aptis omnes locis atque articulis colligauit. Quod ſtudium eclecticum poſt quosdam fruſtraneos conatus virorum nonnullorum doctorum quidem, at idoneis ad hoc ſaxum voluendum, viribus deſtitutorum tanta ingenii, quod maximum nactus erat, felicitate aggreſſus eſt illuſtriſſimus Britanniae philoſophus Franciſcus Baconus Verulamius, vt ab eo tempore certatim ad emendationem philoſophiae ſobriae non ſine ſucceſſibus exoptatiſſimis cucurrerit, quicquid melius et candidius pectus formatum poſſidebat. Certe, ipſa veritate hiſtoriae concinente, affirmare licet, vnius fere ſeculi ſpatio plus luminis, elegantiae et nitoris philoſophiae ſuccreuiſſe, quam tot ſeculorum decurſu, quibus a mundi incunabulis ad ſeculum poſt orbem redemtum ſeptimum decimum, vidit humana ſocietas. Quae

Digitized by Google

plenius enarrare eo magis nostrarum partium esse duximus, quo magis inter maxima temporum nostrorum beneficia reputandum est, quod tantam nobis philosophiae lucem Numen accenderit, desierintque ingenia nugari, ausa vero sint proprio vultu eum solem contueri, ex quo veritatum quarundam radii ad sectarum quarumcunque conditores dimanauerunt. Ast difficillimum tamen laborem hunc deprehendimus, talemque, quem attingere magis in vniuersali philosophiae historia, quam perficere licebat. Nam si ea omnia fuse enarranda fuissent, quae vel noua excogitauit philosophantium natio, vel vetera emendauit, et ad meliores rationes reuocauit, opus sane scribendum fuisset, eo quod iam dedimus, maius et prolixius. Vt itaque meta laboris esset, isque intra limites ab initio constitutos contineretur, primo quidem ab eorum philosophorum historia, (nisi vbi quaedam ὡς ἐν παρόδῳ fuerant tangenda) abstinuimus, qui viuunt hodie et orbem philosophicum meritis suis ornant. Quod ideo monendum hoc loco esse putauimus, ne vel ignorauisse vel contemsisse praestantissimos philosophos censeremur. Rationem autem eius consilii facilem et apertam deprehendimus, rati, certius, meliusque post fata demum philosophorum historiam describi, vbi fauor cessauit et odium, quibus animi passionibus plerumque in praeceps scriptores pariter et lectores agi solent. Et haec quoque caussa est, cur illustris viri Christiani Wolfii, qui hodie praecipue patriam nostram philosophiae fama nobilitauit, historiam omittendam esse censuerimus *. Quamuis enim, et tanta sint viri summi de philosophia merita, et fatorum philosophiae eius tam insignis diuersitas atque maximum momentum, vt cum quauis se-

* Dedimus autem imaginem, et historiam viri summi in Pinacotheca scriptorum nostra aetate illustrium dec. I. ad quam recurrendum illis est, qui merita eius de orbe philosophico nosse cupiunt.

Digitized by Google

sectarum nobilissimarum fortuna queat comparari, persuasissimi tamen sumus, criticam philosophiae Wolfianae historiam veram, et legibus suis facientem satis non nisi a posteris, et exspirante, quae nunc viget, aetate conscribi posse. Id quod illi non inuiti concedent, qui Cartesianae vel Pufendorfianae philosophiae historiam in hoc volumine attente considerauerint, quae neutra viuis istis heroibus ita conscribi potuit, vt iam calamo vni veritati litanti licet. Porro cum omnes, qui noua systemata condiderunt, adducere, nec possibile esset, neque magnopere commendandum, facile sub tanto onere succubituro instituto nostro; in id potissimum connisi sumus, vt eorum maximorum virorum, res, studia, consilia, scripta, philosophandi rationem et systemata integra enarraremus pleniusque traderemus, qui se aliis duces in re tantae molis praebuerunt, quales post conatus Bruni, Cardani et Campanellae vanos et inutiles, se praestiterunt, Verulamius, Hobbesius, Cartesius, Leibnizius, Thomasius, quos in stadio philosophiae eclecticae se antesignanos ceteris dedisse, ex dictis lectori abunde constabit. Hi quibus animis, quibus consiliis, quibus mediis ad innouandam emendandamque philosophiam accesserint, qua ratione tantum opus sint aggressi, quam faciem nouae, quam commenti sunt, philosophiae expresserint, quid perfecerint, in quo defuisse laudatissimis consiliis euentus felicitatem iudicatum sit, ea libertate atque modestia, qua maxima nobis contentione vsis licebat, exposuimus, vt et vnius veritatis nos habuisse curam, omneque partis studium abiecisse constaret, et manifestum tamen esset, aequos nos praebuisse meritis tantorum virorum, qui licet non omnia viderint, nec omnibus placuerint, tales tamen merito iudicantur esse, quorum immortalis ad posteros perduret gloriae memoria. Ita vero exi-

Digitized by Google

guam tantum hiſtoriae philoſophiae eclecticae partem abſoluere licebat; reſtabant innumera per ſingulas philoſophiae partes inuenta noua, emendata vetera, quibus dici non poteſt, quanta lumina ad philoſophiam acceſſerint, quis illi honor creatus ſit. Ne itaque in hac quoque parte deficiat noſtra tractatio, ſingulas diſciplinas percurrendo, non integram quidem et ſpecialem earum hiſtoriam condidimus, quod a noſtra tractatione longius abeſt, aſt ea tamen ſumma accurataque fide attulimus, quae ad eclecticae philoſophiae hiſtoriam pertinent, et ex quibus intelligi poteſt, quid in philoſophia emendatum auctumque atque innouatum ſit. Quo pacto licuit eorum philoſophorum hiſtoriam enarrare, quibus nihil praeſtantius, nihilque illuſtrius in rationali, naturali et morali philoſophiae parte vidit erudita ciuitas. Reliqua ſtrictim quidem tetigimus, genuinos autem fontes, qua potuimus fide indicauimus, ex quibus ea proprio labore haurire poteſt lectoris induſtria. Adiecimus in fine philoſophiae Aſiaticae, qualis hodie viget, praecipue inter Indos, Sinenſes, et Iaponenſes hiſtoriam, quae tractatio etſi abeſſe ex hoc opere poterat, noluimus tamen illam vel ob eam cauſſam omittere, quod infinitis virorum maximorum diſceptationibus agitata eſt: quibus arbitrium quidem non interponere auſi ſumus, diximus tamen eo lubentius ſententiam modeſte noſtram, quo certiores ſumus, ſeductos interdum partis ſtudio viros doctiſſimos, in arcanis doctrinae orientalis rationibus perſpiciendis nonnihil coecutiiſſe. Et hoc quidem pacto difficillimum iter, quod iterato curſu, ingreſſi ſumus, Numine fauente, viresque corporis et animi clementer largiente, abſoluimus, opere integro hiſtoriae criticae philoſophiae, ad vmbilicum perducto. De quo ea, quae ad tomum primum praefati ſumus, Lectorem recordari iube-

mus,

Digitized by Google

mus, eiusque aequitatem et beneuolentiam nobis eo magis exoramus, quo magis in tenui recularum noſtrarum conditione praeter ampliſſimam voluntatem hanc neglectam eruditionis partem excolendi, pauca ſunt, quae nobis ipſis ſatis faciant. Qui ſi tot annorum ſpatio, quibus in hoc ſaxo voluendo deſudauimus, interdum dormitauerimus, ſi, non obſtante ſumma, quam adhibuimus, attentionis et fidei diligentia, multoties ceſpitauerimus, ſi in infinitis dogmatibus exponendis, et diiudicandis, innumerisque libris legendis et excerpendis, ſi in tot annorum hiſtoria critice expendenda noſtra nos induſtria fefellerit, humanitatis veniam eo magis exſpectamus, quo magis aequum eſſe putamus, perperam dicta nobis ignoſcere, qui argumentum a nemine hactenus ad finem perductum abſoluere, aggreſſi ſumus, et in plerisque duce caruimus; coacti per denſiſſima dumeta ſaepe numero repere, viam nobis nouam ſternere, et ex prolixis haud raro libris ea congerere, quae iuſtam non philoſophorum modo, ſed et dogmatum hiſtoriam exhiberent. Vnde addenda quoque et emendanda nonnulla ſingulis tomis ſubiunximus. Quae autem recte dicta ſunt, ea diuinae clementiae, quae inter tot curas alias nobis adfuit, omnia adſcribimus, et deuotiſſimum animum pro innumeris beneuolentiae ſpeciminibus, quae inter ſcribendum toties experti ſumus, maieſtati Numinis pie offerimus. Inter quae illud potiſſimum depraedicandum eſſe iure ſuo putamus, quo tot acutiſſimorum hominum opiniones, decreta, et ſententias, excutiendo, integraque ſyſtemata examinando, laetiſſimo argumentorum pondere conuicti ſumus, quo propius ad Chriſtianae religionis veritatem, ſimplicem quidem fucoque eruditionis humanae carentem, at diuina tamen maieſtate fulgentem doctrinae collinearunt, eo magis veritate ſe illas commen-

dauiſſe:

Digitized by Google

dauisse: quo pacto dici non potest, quanta nobis sanctissimae fidei certitudo enata sit, et quoties sapientiae humanae tot tricis a regia via retractae nos fastidium ceperit, ad coeleste iubar aeternae sapientiae oculos attollentes. Qui fructus huius laboris, si quoque Lectori aequo pioque obtigerit, laeti, nos omni molestia, quam deuorauimus, esse defunctos, recordabimur, habebimusque viros cordatos, perlectis his Voluminibus, nobis consentientes, his Antonii versiculis calamum tandem ponentibus:

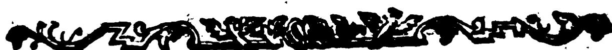
Percurri, fateor, sectas, attentius omnes.
Plurima quaesiui, per singula quaeque cucurri,
Nec tamen inueni melius, quam credere Christo.

Scrib. Kaufbyrae, VIII. Cal. Maii.
A. O. R. CIↃ IↃ CCXLIII.

Additamentum Praefationis.

Quum in tantam Liber hic molem excreuerit, vt a discentibus bene multis, vix sine molestia comparari et peruolui posse, pro facultatum atque temporis ratione, videretur; consulendum tamen esse studiosae iuuentutis etiam vtilitatibus existimauerim: facile ab amicis exorari me passus sum, vt Epitomen quoque maioris operis per omnes eius partes eundo, quanta fieri posset solertia, concinnarem, eamque vno volumine, eoque medioeri, in octaua, quam vocant, forma, comprehenderem. Vsibus potissimum academicis destinatus erit labor hic, et intra vnius anni spatium a Bibliopola publicari commode poterit; *introductionis* vices in *Historiam* hanc *Philosophiae Criticam* subiturus. Quo ipso conamine nouo, si indefessum de Orbe Litterato bene merendi studium meum, magis adhuc patuisse deprehendero, non male me operam istam collocasse existimabo.

IACO-

Digitized by Google

IACOBI BRVCKERI

HISTORIA CRITICA PHILOSOPHIAE

A

RESTAVRATIONE LITERARVM AD NOSTRA TEMPORA.

TOMI IV.

PARS ALTERA.

Digitized by Google

Digitized by Google

HISTORIAE CRITICAE PHILOSOPHIAE PERIODI TERTIAE, A RESTAVRATIONE LITERARVM AD NOSTRA TEMPORA,

PARS ALTERA, DE STVDIO PHILOSOPHIAE ECLECTICAE POST RENATAS LITERAS.

LIBER PRIMVS. DE RESTAVRATORIBVS PHILOSOPHIAE ECLECTICAE VNIVERSAE.

CAPVT PRIMVM, DE CAVSSIS ET OCCASIONE RESVSCITANDI PHILOSOPHIAM ECLECTICAM.

§. I.

Non satis aequa fortuna gauisam fuisse, quae cum renascentibus literis restaurari quoque coepit, philosophiam, ex iis, quae in antecedentibus copiose disseruimus, est certissimum atque manifestum. Non tamen ad nostra vsque tempora deformati mansere veri doni huius diuini vultus, sed ita superum fauor mortali generi prospexit, vt tandem rectior et elegantior philosophiae facies enitesceret. Nempe restituta *Ordo tractationis.*

A 2 tandem

VILLE DE LYON
Biblioth. du Palais des Arts

Digitized by Google

tandem et post multas pugnas victoria potita est philosophia eclectica, eiecta et conculcata sectaria philosophandi ratione. Abiecto enim indigno humana ratione hoc iugo, et contemto seruili auctoritatis et antiquitatis praeiudicio coeperunt magna quaedam et acuta ingenia non aliorum quidem placita, sed sua lumina consulere, principia vera, vniuersalia, certa seligere, conclusiones iis inaedificare, et suae meditationis beneficio proprium atque domesticum sibi philosophiae systema condere; veritates autem per sectas omnes sparsas, separatas suisque dogmatibus iunctas in commodum aptumque systematis sui locum reponere: nihil vero probare et admittere, quod non rationis iudicio et veritatis euidentia sibi demonstratum certumque videretur esse. Et hoc quidem pacto, magni nonnulli et ingenio excelsi atque illustres viri omnem philosophiam emendare innouareque sunt annisi, multo maior pars in speciali scientiarum philosophicarum circulo id tentauit, eo euentu, vt, quae nostrorum temporum est felicitas, apud sanos et rerum intelligentes omnes sectae nomen studiumque velut indignum philosopho merito sit exosum. Et hanc laetam quidem ac fortunatam philosophiae periodum fataque ex voto fluentia iam porro describemus; adiecturi in fine velut auctarium aliquod, quid de gentium extra Europam viuentium philosophia sit statuendum, quaeque illis arriserint placita philosophica paucis enarraturi.

Eclectica philosophia quid designet?

§. II. Quid eclecticae philosophiae nomine tituloque intelligamus, ex dictis satis constat: id vero probe tenendum, ne falsam nobis et ineptam eclectici philosophi fingamus imaginem. Nempe ille solus nobis eclecticus philosophus est, qui procul ire iusso omni auctoritatis, venerationis, antiquitatis, sectae, similiumque praeiudicio ad vnam rationis connatae regulam respicit, exque rerum, quas considerandas sibi statuit, natura, indole, et proprietatibus essentialibus clara et euidentia principia haurit, ex quibus iustis ratiocinandi legibus vsus, conclusiones deinde de problematibus philosophicis deducit: hac vero norma posita, in legendis aliorum philosophorum meditationibus ac expendendis examinandisque doctrinarum aedificiis nihil recipit, quod non rationum seueritati et demonstrationis rigori faciat satis. Quo pacto Trus, Rutulusue fuat, veritas illi re omni alia potior est, nec turpius ac indignius aliquid quam iurare in verba magistri. Non extollemus ambitiose, huius philosophandi generis praestantiam, dignitatem et vtilitatem, nec quo modo circa veritates versetur, quibus mediis vtatur, quoue tramite incedat, prolixe exponemus, haec enim et a scopo nostro aliena sunt, et a viris doctis passim a) copiose tradita, quos consulere oportet eum, qui haec scire pluribus cupierit. Nobis paucis modo monendus Lector nonnulla est, sine quibus inoffenso in sequentibus pede incedere vix licet. Nempe cauendum

a) Prae reliquis legendi doctissimi viri IO. CHR. STVRMIVS in Exerc. de Phil. sectar. et eclect. Phil. eclect. T. I. et ARNOLDVS WESENFELDIVS Dissertationibus quatuor de philosophia sectaria et eclectica.

dum omnino eſt, ne eclecticam philoſophiam cum ſyncretiſtica confundamus, et lucem comparemus cum tenebris. Quamuis enim ſyncretiſtica philoſophia, cuius indolem naturamque *Parte huius Tomi ſuperiore* luculenter delineauimus, eclecticos vultus prae ſe ferat, hancque perſonam ementiatur, ipſa tamen male ſana opinionum toto coelo inter ſe diuerſarum conciliatio, et inepta, quae ex hac concordia exſurgunt ſyſtemata, nec iis facientia ſatis a quibus deſumta ſunt, nec ad veritatem aliquid conferentia ſatis produnt, quam fallaci larua decipiat, et quanto interuallo ab eclectica philoſophia diſtet. Neque illi quoque eclectici philoſophi dicendi ſunt, qui ipſam quidem concatenatam ſyſtematis alicuius philoſophi connexionem ſequuntur, in concluſionibus autem nonnullis diſſentiunt, quod multos feciſſe recentiori aetate, licet veterum Graecorum philoſophorum placita receperint, ex iis, quae in ſuperioribus dicta ſunt, liquet. Nihil enim iſti in ipſo ſyſtemate mutant, nec principiorum fidem vellicant, ſed vel addunt nonnulla vel demunt, et aliter interdum explicant. Pauci quidam ipſorum principiorum veritate in dubium vocata, quaedam reiiciunt, et noua ſurrogant, potiorem tamen partem recipiunt, liberioribus autem meditationibus in concluſionibus vtuntur: qui ſi paulo audentius progrederentur, facile inuiſum ſeruitutis iugum excuterent, at auctoritatis praeiudicium totum abiicere non audent. Hos ſi ſemi-eclecticos appellare libet, per nos licebit, modo inter veros eclecticos non collocentur, a quibus longe abſunt, vt memorabili, quod in *ſuperiore Parte* enarrauimus, Nicolai Taurelli exemplo conſtat. Ineptos autem corraſores, qui ſine ordine centones magis conſuunt, quam veritates nectunt, ex philoſophantium choris totos eiiciendos, hancque eclecticae philoſophiae iniuriam non affricandam eſſe, Lector facile intelliget, ſi veram philoſophiae indolem conſiderauerit. Tandem et hos ex iſto albo expungendos eſſe conſtat, qui eclecticorum philoſophorum decreta, opiniones, dogmata coeca fide recipiunt, et vel magiſtrorum ambitione vel ſeruilis ingenii timiditate adducti, ſectas eclecticae philoſophiae ſomniant. Quod licet omni rationi philoſophicae contrarium ſit, toties tamen factum eſt, quoties noua ſecta caput extollere coepit. Ipſi enim ſectarum conditores fuere eclectici, et data opera tritam ab aliis viam reliquerunt. Aſt diſcipuli et praeceptorum ambitione, et inepta admiratione ſeducti in verba eorum iurantes laudabili via deſerta, ſectae ſtudium praetulerunt. Quem morem vtinam cana tantum antiquitas, et Graecia atque Latium, ſeruauiſſet, nec eſſent hodie in tanta philoſophiae luce, qui dum quauis occaſione veram philoſophiam iactant, ſectam tamen meditantur. Vtinam non recentiorum temporum decoribus obeſſent nouarum ſectarum, quae paſſim audita ſunt, et hodie quoque audiuntur, nomina. Fidem eius rei deſideranti vna, quae in ſequentibus dabitur, Carteſianiſmi hiſtoria, abunde faciet ſatis. Nempe adeo cara multis eſt inuentionis gloria, vt niſi ſectatorum caterua et nominis appellatione gau-

deant, nihil ex detecta veritate sibi esse commodi et iucunditatis statuant. Qui an philosophi veri mores exprimant, lectori iudicandum et ex veteri Graecia exempla minus inuidia, quam hodierna, plena colligenda relinquimus. Quanquam ineptum quoque discipulorum studium sectam ex eclectica philosophia haud raro condere solet. Cuius luculentum exemplum Socratis schola exhibet, quae licet plerarumque sectarum mater fuerit, dubium tamen est, vtrum maior vnquam fuerit philosophus eclecticus Socrate?

Caussae, cur tam sero surrexerit philosophia eclectica.

§. III. Magnos sane profectus et incrementa laetissima habuisset philosophia, si cum ipso renascentis aetatis suae flore, et initiis philosophandi, quae sub auspiciis restauratae eruditionis politioris cepit, eclectica methodo vti licuisset. Ast aliter euenisse, et ad finem fere seculi XVI depressam et ignotam iacuisse philosophiam eclecticam fata philosophiae, quae seculo hoc habuit, quaeque fuse supra descripsimus, comprobant. Vt taceamus enim, ante Baconem Verulamium vix vnum alterumque, interque eos Iordanum Brunum, infelicem philosophum fuisse, qui innouandae vniuersae philosophiae manum admouerit, eosque, quibus sectarium iugum displicuit, in solo naturalis philosophiae genere aliquid, quod ἔκλεξιν saperet, fuisse ausos; etiam in hac philosophiae parte ante Bernardinum Telesium nemo a veterum via recessit: quin is ipse noua sua cum Parmenideis coniungere, quam sine duce ire, maluit. Vnde recte illi facere censendi sunt, qui vera et aperta eclecticae philosophiae initia a Verulamio deriuant, licet noua dare et Brunum et Cardanum ante eum, sed irrito conatu, fategisse, ex dicendis constabit. Caussa autem cur non citius et cum ipsis renascentis philosophiae incunabulis eclectica philosophia caput extulerit haud vna est, sed plures concurrerunt. Et ipsum quidem resuscitatae eruditionis exordium in caussa fuisse dicendum est, cur eclectica philosophia neglecta, sectaria triumphauerit. Ex illis enim quae in limine superioris partis de studio reformatorum eruditionis circa philosophiam diximus, manifestum est, viros istos doctos arti criticae, ac antiquitatum et veteris literaturae studio ita addictos fuisse, vt in his eruditionis partibus summam doctrinae laudem ponerent. Cui praeiudicio cum amplissime faueret philosophia Graecanica, quae et veterem eruditionem commendabat, et abunde suppeditabat, ex quo philologiae studio alimenta peterent, dici non potest, quam concitatis gressibus viri eruditi in amplexus philosophiae sectariae cucurrerint; desperantes, fore, vt ex libero philosophandi innouandique cum ratione genere gloria literarum, quam affectabant, enasceretur. Accedit, quod his studiorum generibus occupati, et in grammaticis, in criticis, in historia veteri ritibusque antiquorum omnem vitam versati atque in puluere forulorum in bibliothecis volutati, tempus sibi tantum eripere vel nequiuerint, vel noluerint, quantum ad eclecticam philosophiam suo ex ingenio et improbi laboris pleno aliorum examine fingendam requiritur. Neque dubitamus ignauiam

Digitized by Google

ignauiam multorum accuſare, qui taedia nouarum inuentionum et moleſtiam meditationis refugientes maluerunt veteres duces ſequi, quam ſine cortice nauare, nouamque tentare viam. Haud paucos quoque viros cetera praeclaros doctosque ignorantia, quid ſit eclectica philoſophia, decepit. Quamuis enim ratio illis dictauerit, non aliam, quam eclecticam philoſophiam, venerando ſapientiae naturalis nomine eſſe dignam, veram tamen eius indolem non pernouerunt, rati ſatis bene ſe eclectice philoſophari, ſi vna ſecta duce electa, reliquas non contemnerent, ſed quaedam ex iis in ſua arua deriuarent. Quo pacto Philippum Melanchthonem de eclectica philoſophia ſtatuiſſe, ſupra, vbi de eius philoſophia actum, ipſius verbis declarauimus. Quamuis autem acutius nonnulli cernerent, et quid ad eclecticam philoſophiam requiratur, intelligerent, ita tamen aliis et magis quidem neceſſariis detenti ſunt, vt lumina ſua ad emendandam philoſophiae conditionem adhibere non poſſent. Sane dubium minime eſt, quin, vt acutiſſime videbat, philoſophiae liberiorem reſtituiſſet naturam Lutherus, magnus ſectarii iugi contemtor oſorque, niſi maioribus intentus diuiniorem doctrinam repurgare, et conſcientiarum ſeruitutem ſoluere fuiſſet aggreſſus. Cui par animo magno et fiducia pleno non fuit Philippus, cuius timiditas haud parum contulit, vt in ſectaria via haerere pergeret, eius autem auctoritas in eccleſia Proteſtantium vera cauſſa eſt, cur tam diu eclectica philoſophia caput, in ea extollere nequiuerit. Inter Romanae eccleſiae addictos autem, adeo auctoritatis et antiquitatis praeiudicium ſeculo XV et XVI, quibus honos eſſe coepit literis, obtinuiſſe notum eſt, vt mirum non ſit, contemtum veterum, licet maxime rationalem inter exoſas artes fuiſſe relatum, quibus ſeceſſum ab eccleſia meditabantur, qui non coeco omnia obſequio recipiebant. Tacemus arctam, quae inter certa illius eccleſiae dogmata et philoſophiam ſectariam, praecipue Peripateticam, intercedit, connexionem atque concordiam, et pericula alia, quae ab eclectica philoſophandi methodo timenda erant hominibus, quibus nihil intolerabilius, quam ex cathedra praeceptis examen interponere. Illud certum, in eius eccleſiae gremio conatus eclectice philoſophantium obliquis haud raro oculis eſſe intuitos et pro viribus eos impediuiſſe, penes quos ſumma in ſacris poteſtas erat. Id quod vnius Teleſii, fatorumque philoſophiae Teleſianae in antecedente parte enarratorum exemplum ſatis ſuperque demonſtrat, comprobabitque funeſtus tragicusque Iordani Bruni exitus in ſequentibus deſcribendus, et Galilaei hiſtoria, quanti conſtiterint facta illius rei pericula. Ita vero deterreri neceſſe erat illos, qui his ſacris philoſophicis liberiori operari animo conabantur, vt vel mente premere, vel prorſus ſupprimere laudabilia conſilia inciperent. Sane longiori tempore quam vno ſeculo opus erat, vt tam alte radicata praeiudicia, et quae inde enata ſunt odia tollerentur; nec hodie in his coetibus deſunt, qui non obſtante tam clara philoſophiae melioris luce, quae virorum praeſtantiſſimorum in illa

quoque

quoque ecclesiae communione oculos collustrauit, veterum morem retineant, id quod nostrorum dierum docet experientia, quae clarissimo viro FRANC. IOSEPHO GRIENWALDIO [b] querendi occasionem suppeditauit, non fuisse tantum seculo XVI aduersarios et obtrectatores melioris philosophiae, qui neruos philosophis nouum quid tentantibus roserint, eosque variis clandestinisque conuitiis dilaniarint, censuris autem atque dictaturis exagitauerint, sed hodie quoque iuratos Peripati sectatores, (id quod se expertum loqui ait) in liberae et sanioris philosophiae cultores idem audere. Alia quae huc afferri possunt, et in his imprimis eruditissimi literarum elegantiorum aduersus sycophantas Iuuauienses vindicis [c] testimonia tacemus, cum talia bonis doctisque viris hodie in istis coetibus inuisa esse et detestandum hoc eclecticae philosophiae odium videri constet. Fatendum autem, vbique fere sectariorum philosophorum inuidiam in id manibus pedibusque fuisse connisam, vt molimina eclecticae philosophiae non clamoribus modo et scriptiunculis, sed artibus quoque clandestinis sufflaminaret, id quod sectariae philosophiae historia supra enarrata attendenti luculenter exponet. His cum accederet falsa multorum persuasio, nihil intentatum reliquisse veteres, et ita exhausisse Graecos philosophiam omnem, vt addi, quod nomen habeat et momentum prae se ferat, possit fere nihil, mirum non est, prima eclecticae philosophiae conamina in ipsa, quod aiunt, herba fuisse suffocata.

Occasio excitatae philosophiae eclecticae.

§. IV. Tandem, licet sero, miserta humani generis diuina clementia, vt dispellerentur nubes, et sapere serio discerent philosophi, animos compulit. Scilicet adeo graue visum est sectariae philosophiae iugum, adeo intolerabile inepti philosophandi generis imperium viris cordatis, queis de meliore luto finxerat praecordia Titan, vt indignabundi tandem id abiicerent, irati sibi ipsis, quod tamdiu seruire coeco philosophorum Graecorum obsequio sustinuissent. Quamuis enim et de se modeste sentirent, et veterum doctrinae plurimum tribuerent, recte tamen mentem eorum subiit cogitatio, et sibi rationem inditam esse, et licere non minus ipsis, quod Graecanicarum sectarum conditoribus licuisset. Itaque cum SENECA *non se cuiquam mancipabant, nullius nomen ferebant, multum magnorum virorum iudicio tribuebant, aliquid et suo vindicabant* [d]. Qua in re non auctores modo sectarum omnes exemplo suo praeiuisse recordabantur, vt *Tomo secundo* pluribus demonstratum, sed et commendationes eclecticae philosophiae ex doctorum ecclesiae calamo profectas ob oculos habebant. Eos enim, et inter hos imprimis Clementem Alexandrinum valde hoc philosophandi genus extulisse, licet Syncretismum cum ἐκλέξει turpi errore confunderent, in historia philosophiae Christianorum veterum multis locis dedimus probatum. His rationibus muniti hisque igniculis accensi cum in se descendissent, inuenissentque amplissimas ingenii

b) In Albo Bauariae iatricae p. 145. exemplo Wimpinaei, philosophi Paracelsici adducto.

c) IO. CASPERII Vindiciae adu. sycoph. Iuuau. c. 2. p. 6. seqq.

d) Ep. 45.

Digitized by Google

ingenii optimi magnaque iudicandi acie instructi diuitias enata inde est cogitandi philosophandique confidentia, qua nouum tentare iter et ad veritatem cognoscendam suo Marte grassari ausi, dici non potest, quanta celeritate in eo cursu profecerint. Plurimum autem ad laudatissimos conatus contulit, quod et naeuos philosophantium intelligerent, et imprimis praeiudicia detexissent, quibus velut compedibus philosophos hactenus vinxerat philosophia sectaria. His enim ruptis et abiectis ita horruerunt superstitionis, ignauiae, obsequii imperium, vt omnibus, quibus licebat, viribus in libertatem se vindicarent. Cuius rei specimen non aliunde vel iucundius vel vtilius hauriri potest, quam a magno VERVLAMIO, vero eclecticae philosophiae parente, qui in *nouo Organo*, libro bonae frugis et seminum philosophiae verae et liberae pleno id ante omnia egit, vt idola ista, quibus adorandis occupata philosophantium natio, veritatis numen hactenus neglexerat, prosterneret.

§. V. Praeter has caussas autem, fatendum, alias quoque concurrisse, specie quidem minus honestas, et vituperandas magis quam laudandas, at quae ex accidenti, ita dirigente Numinis prouidentia, eclecticam philosophiam mirifice promouerunt. Inter eas odium in philosophos sectarios, maxime Peripateticos, aliosque ex vulgo eruditorum plurimum ad noua audenda contulisse, et contradictionis studium ad experiendum nouum iter compulisse, exempla satis superque loquuntur. Certe IORDANVM BRVNVM hoc imprimis calcari concitatum nouam philosophiam tentauisse, haec verba eius *) produnt: *Caussae aliae concurrentes.*

Mensurae inspirato mihi vera inde elementa
Vt sophiae species longum suppressa per aeuum
Emicet atque aegras vultu reuocata sereno
Soletur mentes errorumque excruciantes
Discutiat nebulas. Populus superabimus vnum,
(Clamauit quondam sceleroso Monychus ore,)
Saxa trabesque super totosque inuoluite montes.
Obruite immanis cumuli sub pondere Caencum
Viuacemque animam missis elidite syluis,
Othrynque arboribus spoliate et Pelion vmbris,
Vt tam crescat onus, ne habeat quas spiritus auras.
Concipiat, frustra tentet se tollere in altum,
E dorso obducti reuoluto pondere mundi.
Iam Deus adsurgit melior, glomeramina coeca
Disiiciens, fortique manu tanto aggere vulso
Praecipit illustrem magis imo exsurgere fundo.

Haec enim non *in sophistas modo diu ante nos inuiolabilis philosophiae simpli-*

*) De minimi inuentione L. I. c. 1. p. 97.

Digitized by Google

ſimplicitatem commentationum multiplicatione, excuſſionibus atque quaeſtionibus pro ingenii oſtentatione obruentes; ſed in noſtra quoque tempora dicere in adiecta expoſitione proſaica fatetur, qua *praeſumtuoſorum et arrogantiſſimorum grammaticorum diluuium, recitatis a fonte Graecorum textibus, ſynopſibus, erotematibus etc.* (Philippi ſcholam ſugillare, et Italorum quoque Peripateticorum curas pungere videtur) *philoſophiam in extremam confuſionem perduxiſſe* conqueritur. Iunxit ſe apud nonnullos odio vulgaris philoſophiae ambitio, noua, inſolita, paradoxa et a communi philoſophantium ſenſu abeuntia ſectandi ſtudio ſe efferens. Quae licet haud raro monſtroſa dogmata parere ſoleat, accidit tamen, vt progreſſu temporis, cum elegantes veritatis vultus conſpicere coepiſſet, ſimpliciori mente et rectiori ſenſu in ea via procederet, et ſe ipſam quaſi ad amplectendam veri diſciplinam caſtigaret. Tandem ipſe rei inſolitae ſucceſſus felix et inexpectatus mirum in modum promouit philoſophiae eclecticae ſtudium. Quod initio quidem ſola doctrina philoſophiae naturalis experta eſt, quae omni exſpectatione maiora incrementa cepit ex quo exſpirante ſeculo XVI in Italia primum, auctore Teleſio, nouum iter tentatum et in rationes naturales non mediis dialecticis, vt Peripatetici ſolebant, ſed experientia miniſtra inquiri coeptum eſt. Tum enim ſocietates iſtae philoſophicae primum conditae ſunt, quarum ſtudiis et induſtriae nouum philoſophandi genus ampliſſime promotum eſt. Quod dein exemplo fuit viris doctis, vt in reliquis philoſophiae partibus ſimilia ſuſciperent. Quo pacto rationali primum, et tum demum morali philoſophiae nouus honor additus, et eclectica in iis methodus eſt adhibita. Donec nouo quaſi orbe philoſophico, auctore et duce Verulamio, prodeunte meliora ingenia certatim hanc viam ingrederentur, quibus imprimis Carteſius et Gaſſendus exemplum praeiuere, ducesque ſe praebuerunt. Quos acumine ingenii, libertate philoſophandi, felicitate inuentionis, gloria nominis ſuperauere ſeculi XVIII lumina. De quibus iam in ſequentibus ex inſtituto dicere, et qua ratione tum philoſophiam in genere, tum ſingulas philoſophiae partes adiuuerint, pro inſtituti modo et limitibus enarrare pergemus.

Philoſophia eclectica ſectis carens.

§. VI. Reſpuere philoſophiam eclecticam, ſectas earumque nomina, ex eius indole eſt manifeſtiſſimum: impoſſibile itaque eius hiſtoriam per ſectarum diſcrimina, vt hactenus a nobis factum, deſcribere: licet conamina nonnullorum tandem in ſectarium aliquod ſtudium deſierint, id quod imprimis Carteſio accidit, qui cum maxime eclectice philoſopharetur, incertum tamen, an ambitionis cupiditate, vt nouae ſectae auctor haberetur, vel diſcipulorum contentione tandem ſectae conflandae occaſionem ſubminiſtrauit, cuius hiſtoriam ſuo loco accurate trademus. Id enim non methodi, ſed hominum, vitio tum accidit, et hodie quoque apud nonnullos ſolet accidere: ipſi tamen et modo et libertati philoſophandi derogat plane nihil. Nuper demum vir quidam celeberrimus, et iudicii acumi-

Digitized by Google

acumine praestantissimus [f] eclecticorum agmina in duas familias diuisit, metaphysicam et mathematicam, quarum illa a Cartesio haec a Gassendo ceperit initium. Has ita distinctas esse vult, vt *illa ratiocinando, haec experiundo magis et obseruando verum inueniri posse statuat, illa pauca sensibus, plurima meditationi et rationi, haec pauca rationi, plurima sensibus et rerum contemplationi tribuat: illa paucis ex metaphysicorum praeceptis longam dogmatum seriem ducat, viamque sibi per haec ad Dei, animorum, corporum, totiusque vniuersitatis naturam certe et accurate cognoscendam patere confirmet: haec metaphysices decreta haud quidem respuat, at sufficere neget ad perfectum philosophiae aedificium extruendum: contra diuturnum vsum, assiduam rerum considerationem, repetitam saepius periclitationem optima discendi et proficiendi adiumenta esse contendat: illa multa explorate nobis esse cognita existimet, et facile se se adduci ideo patiatur, vt in artis et disciplinae formam praecepta sua cogat; haec infinita nos fugere putet, suosque de innumeris rebus, nihil, quam dubitare, doceat, dum tempus et vsus maiorem lucem afferat; systemata denique vt vocantur conscribendi officium aut plane vires superare mortalium censeat, aut posteris committere iubeat.* Non refragabimur, si quis hac distinctione vti velit, quae in se vera est, et modum philosophandi recentiorum multorum luculenter describit; malumus tamen ab ea abstinere, eo quod illi, qui metaphysici vocantur, non tantum fuerint mathematici primi ordinis, sed et mathesi in hac philosophandi methodo, pluribus modis fuerint vsi: hi vero qui mathematici dicuntur, in solis theorematibus et propositionibus particularibus haud haereant, sed ad metaphysica axiomata ascendant: id quod exemplo Mallebranchii et Leibnizii, qui principes sectae metaphysicae constituuntur, itemque Io. Lockii et Isaaci Newtoni, qui agmen mathematicae familiae ducere dicuntur, attento Lectori facile constare potest. Paulo, nisi fallimur, luculentius dixeris, diuidi in duas classes eclecticos philosophos recentioris aetatis posse, syntheticam et analyticam. Et synthetici quidem illi nobis sunt, qui paucis nonnullis iisque vniuersalissimis axiomatibus vsi, ad rerum genera speciesque et indiuidua quoque contemplanda descendunt, hisque obseruationes et experientiam disciplinarum mathematicarum et physicarum accommodant, in quo philosophandi genere nemo superauit illustrem Leibnizium. Analytici autem illi nobis dicuntur, qui ad rerum singularium naturam experientia et calculo detegendam attendi, hypotheses inde construunt, ex quibus de natura rerum vniuersali deinde disputant. Mixtum tamen ex his duabus classibus philosophorum eclecticorum genus dari, quod de rebus ad spirituales naturas pertinentes synthetice disputat, de rebus autem corporeis resolutionis via vtitur, non est, quod negemus. Posthabito itaque familiarum discrimine potiores primo eclecticos philosophos, qui in vniuersa philosophia emendanda aciem fregerunt,

f) Summe reu. MOSHEMIVS Hist. Christ. recent. Sec. XVII. f. 1. c. 4. §. 31. p. 403. seqq.

gerunt, et immortale inde nomen consecuti sunt, accurate enarrabimus, vitaeque atque philosophandi rationes ab iis adhibitas explicabimus; tum per singulas disciplinas philosophicas eundo, quid magnorum virorum diligentia in iis singulare nouumque praestiterit, pro instituti modo explanabimus. Cuncta enim referre, esset singularum disciplinarum philosophicarum peculiarem condere historiam, id quod et scopo nostro aduersatur, et res infiniti fere laboris est. Indicabimus tamen fontes, ex quibus curioso Lectori plura haurire copiose liceat.

* *

CAPVT SECVNDVM.

DE IORDANO BRVNO NOLANO.

§. I.

Scriptores de Iordano Bruno.

Primus, quantum quidem nobis constat, qui totum philosophiae circulum mutare, et philosophiam dare nouam eamque abstrusissimam ausus est, fuit IORDANVS BRVNVS, a patria NOLANVS dictus. Cuius viri tanta est in historia ciuitatis eruditae recentiori celebritas, vt pauci, qui acta literaria seculi XVI, vel per transennam inspexerunt, censendi sint, qui eum et opinionum παραδόξων nouitate et tragico vitae exitu famosum ignorent. Miramur itaque deesse hodienum accuratam, quam tamen res eius valde memorabiles omnino merentur, huius viri historiam, et quaecunque de eo scripta sunt, sunt autem illa plurima, scopas magis dissolutas esse, quam criticam tractationem, multa erroribus infecta, pleraque manca et imperfecta esse. Cuius potissima nobis caussa videtur esse insignis raritas librorum Bruni, qui adeo disparuere, vt non nisi in instructissimis bibliothecis inueniantur, nullibi autem pene omnes deprehendantur, sed dispersi passim lateant, vnde difficillimum est, consultis omnibus eius viri res atque placita enarrare. Accedit vita hominis vaga, desultoria et incerta, qua factum, vt de rebus eius parum innotuerit, et pleraque coniecturis magis detegi, quam certis testimoniis disci possint. Exorandus itaque nobis Lector est, vt si nostra quoque non fecerit satis tractatio, qui praeter excerpta a viris doctis ex Bruni liberis facta, non nisi vnico Bruni libro philosophico *de Minimo*, iisque quos de arte Lullistica scripsit, vti potuimus, non negligentiam accuset nostram, sed memoriarum de hoc viro inopiam. Consulemus autem, quotquot nobis feliciores vel eius libros passim inspexerunt, vel de rebus eius narrationem aliquam dederunt, et adhibito iudicio, quid secundum leges fidei historicae statuendum sit, candide exponemus, nostramque modeste explicabimus sententiam. Et inter illos quidem, qui de vitae eius circumstantiis quaedam tradiderunt, primo loco collocandus est

Digitized by Google

est GASPAR SCIOPPIVS: is enim postridie mortis tragicae, quam passus est Brunus, epistolam de eo scripsit ad Conradum Rittershusium, quae addita libro rarissimo pseudonymo, in Germania sine mentione loci et anno excuso hoc titulo: *Machiauellizatio, qua vnitorum animos dissociare nitentibus respondetur, in gratiam domini archiepiscopi castissimae vitae, Petri Pazman, succincte excerpta, Saragossae per Didacum Ibarram* cIↃ IↃ C XXI. 4. Ex eo epistolam Scioppii repetiuere, BVRC. GOTTH. STRVVIVS [a] IO. TOLANDVS [b] et MATVRINVS VEISS. LA CROZE [c]. Et ad hanc quidem epistolam velut fide dignam prouocant, quotquot Brunum inter atheos numerant, et iusto eum supplicio ob horrenda dogmata sublatum contendunt. Se enim supplicii de eo sumti testem αὐτόπτην esse, et sententiam ab officio S. inquisitionis latam et praelectam Bruno suis auribus audiuisse testatur Scioppius, et rationes affert, quibus probet, non ob deserta castra Romanensis coetus, sed ob atheismi impietatem flammis eum vltricibus deletum esse. Fatemur autem hoc non obstante, valde sublestam nobis videri fidem famosi grammatici. Cuius animum, vt solent apostatae osores esse ordinis, quem reliquerunt acerrimi, truculentum et sanguinem protestantium indignissimo modo sitientem nemo ignorat, qui vel *Classicum* eius *sacrum* legit, vel de eo fando aliquid audiuit: qui tanto furore percitus fuit, vt cum eam epistolam ad Conradum Rittershusium Lutheranum scriberet, non neget, etsi Lutherani non comburantur Romae, aliam tamen rationem Romanos de Luthero inituros fuisse, si eum tenuissent. Eum itaque ex animi sui sententia hoc hominis ex Romanensium castris ad Lutheranos transfugae supplicium probauisse, non est, quod magnopere dubitemus. At vtebatur tamen amicis multis inter horum coetuum asseclas Scioppius, et imprimis Rittershusio hospiti olim et praeceptori plurimum debebat: cum autem probe videret, saeuitiam Romanam magna partes eas, ad quas secesserat, inuidia cumulaturam, hac potissimum epistola eam declinare, persuadereque amicis Lutheranis voluit, non velut Lutheranum, sed tanquam atheum Brunum atrocissimo mortis genere e viuis esse sublatum. Nec id prorsus celare Scioppius vel ita caute de supplicio Bruni scribere potuit, vt non aliquoties proderet, atheismum Bruni πρόφασιν tantum esse, vt inuisus ordinis apostata extingueretur. Fatetur enim diserte, *nullum prorsus Lutheranum aut Caluinianum, nisi RELAPSVM aut publice scandalosum vllo modo Romae periclitari, nedum vt morte puniatur.* Quibus verbis Lutheranis quidem tutam apud Romanos fidem esse asserit, idque in sequentibus exemplis quoque corroborat, at relapsos vitae manere pericula, diserte tradit; sunt autem relapsi Scioppio apostatae si non omnes, certe ordinis, qui vocantur. Annon ita luculenter prodit

[illegible] B 3 Sciop-

a) T. V. Act. Literar.
b) loc. citando.
c) Entretiens sur divers sujets d'histoire p. 287. Praeiuit his, qui primus eius epistolae mentionem fecit IO. HENR. VRSINVS de Zoroastre p. 5. ex quo sua hausit NICODEMVS, Addit. ad Biblioth. Neapol. p. 90.

Scioppius, Brunum ex Dominicanorum ordine ad protestantes transfugam periclitari de vita debuisse? Nec inficiari potest in hac epistola Scioppius, *si Rittershusius tunc Romae fuisset, ex plerisque omnibus Italis auditurum fuisse, Lutheranum esse combustum, et ita non mediocriter de saeuitia eorum in opinione sua confirmari debuisse.* Quae frigide quidem ita excusat, vt dicat: *Italos suos inter haereticos alba linea non signare, neque discernere nouisse, sed quicquid est haereticum, illud Lutheranum esse putare;* hoc vero pacto omnes Italos testes contra se adducit, eos quoque, qui cum Scioppio sententiam officii praelectam audiuerunt, et facile intelligere potuissent, ob impia et Christiano nomine indigna dogmata e medio sublatum fuisse Scioppium, nisi conuicti fuissent, Lutheranum nomen rogum illi accendisse, et conquisita esse illa παράδοξα, vt inuidia illa factio premeretur. Ipse sane Scioppius, canina dicacitate, qua famam laudemque omnem literarum gloria partam apud viros bonos dudum decoxit, luculenter prodidit, se eundum, cum officio S. inquisitionis animum seruare, et hunc morem sequi, vt qui tantopere a placitis Romanae ecclesiae dissident, horrendorum dogmatum accusati ferali rogo digni habeantur. Scribit enim mendaci calamo et indigna viro docto ratione: *De ipso vestro Luthero aliam forte rationem iniremus. Quid enim dices, si afferam et probare tibi possim, Lutherum non eadem quidem, quae Brunus, sed vel absurdiora magisque horrenda, non dico in conuiuialibus, sed in iis, quos viuus edidit libris, tanquam sententias, dogmata et oracula docuisse? Mone quaeso si nondum satis nouisti eum, qui veritatem tot saeculis sepultam nobis eruit, et faciam ipsa tibi loca in quibus succum quincti istius euangelii deprehendas, quamuis istic anatomiam Lutheri a Pistorio habere possitis. Nunc si et Lutherus Brunus est, quid de eo fieri debere censes, nimirum tardipedi Deo dandum infelicibus vstulandum lignis: QVID ILLIS POSTEA, QVI EVM, PRO EVANGELISTA, PROPHETA, TERTIO ELIA HABENT? HOC TIBI COGITANDVM RELINQVO: Tantum vt hoc mihi credas, Romanos non ea seueritate erga haereticos experiri, qua creduntur, et qua debebant forte erga illos, qui scientes, volentes pereunt.* Non mouebimus litem impudentissimo calumniatori de atroci mendacio, quod viros doctos candidosque hodie in hac ipsa ecclesiae communione detestari nouimus, indigna enim sunt, quae refutentur; sed id modo vrgemus, satis prodidisse Scioppium, se atque Romanos ignem minitatos esse et Luthero et illis, qui eum pro euangelista, id est, doctore vero habent. Frustra itaque gentilia βδελύγματα et dogmata nefanda inter Christianos non audita praetendit Scioppius, et excusatione sua parum fidei inuenit, cum plurimis exemplis constet, quanto rigore in eos olim saeuierit Italia et Hispania, qui discessum in religione fecerunt, maxime vero in eos, qui sacros ordines deseruerunt. Parum itaque fidei ob dictas caussas Scioppii testimonium ad veram Bruni historiam

Digitized by Google

storiam describendam affert, licet circumstantias eius vitae potiores enumeret, quas non omnes cum veritate conspirare infra faciemus manifestum. Post Scioppium diu de Bruno silentium in orbe literario obtinuit, sine dubio, quod libri eius vel ob obscuritatem neglecti, vel ob sententiarum nouitatem contemti, vel ob mortis genus suspecti facti sunt. Recentiori autem aetate famosissimus, qui Bruno tribuitur libellus *de Bestia triumphante*, quem anxie quaesitum curiositas fecit albis coruis rariorem occasionem suppeditauit de Bruno eiusque vita atque placitis paulo accuratius dispiciendi. Nempe et PETRVS BAYLE[d] de Bruno, non quidem omnia, multa tamen valde memorabilia attulit, quae infelicis philosophi historiae plurimam lucem commodant, et IOANNES TOLANDVS[e], *de genere, loco et tempore mortis eius* nonnulla differuit, et ὁ πάνυ LA CROSIVS[f], de eo doctissime commentatus est; cum eo autem de Bruni placitis et impietate amice eruditeque disputauit Cel. HEVMANNVS[g]. Clarissimus NICERONIVS[h] quoque vitam eius enarrauit. Nemo tamen horum biographiam Bruni integram condere aggressus est; multa tamen egregie tetigit, quem honoris et amicitiae caussa nominamus illustris CAROLVS STEPHANVS IORDANVS[i]. Quaedam etiam Baelianae narrationi adiecisse Anglos, qui *Dictionarii critici auctarium* ediderunt[k], ex nouis literariis intelligimus. Itaque iusta et integra Bruni historia hactenus desideratur, quam post tantos viros dare, a nostra paupertate alienum est. Afferemus tamen symbolam nostram, et Lectorem tantum, quantum nobis licebit, ea docebimus, quae, qualis ille vir fuerit, quae fata habuerit, quibusque potissimum placitis innouare philosophiam aggressus sit, si non plene, accurate tamen exponere apta sunt. Optamus autem, vt hanc philosophicae historiae particulam vir quidam doctus, omnibusque Bruni libris instructus aliquando perfectam nobis sistat atque suis numeris absolutam.

Bruni vita in Italia et Gallia.

§. II. Patria Nolanum ex regno Neapolitano fuisse Iordanum Brunum, Scioppus, et post eum reliqui tradunt omnes, ipse in *Acrotismi* inscriptione *Nolanum Comoeracensem* se vocat. Parentes eius et natalem ignoramus[l]. In adolescentia bonis literis excultum fuisse, scripta eius nos dubitare non sinunt, in quibus veteris philosophiae notitia, et mathematicarum disciplinarum peritia vtramque faciunt paginam. Huic eruditioni accedebat memoriae vis maxima, ingenium autem magnum et imaginationis virtus non modo summa, sed foecunditate quoque imagi-

num

d) Dict. T. I. art. Brunus p. 679. seqq.

e) Opusc. posthum. Tom. I.

f) loc. cit.

g) Act. phil. Vol. III. p. 424. add. Vol. I. p. 514 seqq Vol. II. p. 380 810. seqq.

h) T. XVII. Memor. ad Hist. Liter. vir. illustr. spectant. p. 200 sqq.

i) In Disquisitione Hist. Lit. de Iordano Bruno Nolano.

k) p. 26. nos nihil eius vidimus.

l) Colligimus autem ex Oratione valedictoria Wittebergensi, §. 16. ortu fuisse nobilem. Conqueritur etiam, eorum, qui ipsi honorem et obsequium debebant, conuitia et calumnias se pertulisse, seruitiorum murmura audiuisse etc. ex quibus coniicimus, aut aluisse eum familiam, antequam monasterium ingrederetur, aut quendam inter suos magistratum sacrum in monasterio gessisse.

num ita grauida, vt extra se tantum non raperetur, qualia ἐνθουσιασμοῦ exempla passim in exordiis librorum eius deprehenduntur. His auxiliis fretus ad scientiarum philosophicarum et theologicarum disciplinam se contulit, et vt commodius literis sacris pariter atque elegantioribus vacare posset, secessum monasterii ambiit, familiaeque Dominici nomen adscripsit [m]. Ibi dubium non est, quin et philosophiae atque mathesi, et sanctioribus scientiis se dederit, has enim possessiones fundo suo eum acquisiuisse, relicto claustro mature [n] demonstrauit. Parum tamen temporis Graecae linguae studio accuratiori tribuisse, scripta eius passim produnt, in quibus, quae Graecae sunt originis, saepenumero perperam scripta sunt. Cum autem animo excelso, imperterrito et errorum contemtore vteretur, ad examinanda theologiae et philosophiae decreta recepta delatus, multa inuenit, quae displicerent. Accessit vita hominum sacrorum, inter quos viuebat, dissoluta et offendiculo plena, quam cum liberiori ore carperet, dici non potest, quantas hac re tragoedias sibi excitauerit. Habemus vtriusque rei, et reprehensae suorum doctrinae atque vitae, et fatorum, quae ex ea passus est, acerbissimorum testimonia ab ipso profecta. In *Oratione consolatoria* enim, *quam in fine exequiarum*, *Iulii ducis Brunsuicensium* habuit [o], ita inter alia de hoc statu et conditione sua in patria pronuntiat: *In mentem ergo, in mentem Itale, reuocato, te a tua patria honestis tuis rationibus atque studiis pro veritate exulem, hic ciuem; ibi gulae et voracitati lupi Romani expositum, hic liberum; ibi superstitioso insanissimoque cultui adstrictum, hic ad reformatiores ritus adhortatum.* Et alio loco [p] extremam barbariem et auaritiam sordidissimam suorum acerbe accusat. Paulo clarius de his eius iudiciis et improbata suorum doctrina differit Scioppius, tradens, eum *de transsubstantiatione dubitare, immo eam prorsus negare, et statim virginitatem B. Mariae in dubium vocare coepisse*, non addit tamen, vtrum posterius ante vel post partum θεανθρώπου negauerit. Et prius quidem facile concesserimus in homine, dogma huius generis non concoquente, quod a philosophia omni tantopere abhorret: impie autem et petulanter de B. Virgine θεοτόκῳ pronunciasse, vni Scioppio ob rationes supra adductas minime fidendum esse, certi sumus. Nam et improbus mos pessima quaeque siue vera sint, siue falsa et conficta de apostatis disseminandi innumeris exemplis in vulgus notus est, atque a moribus Scioppii non alienus; et nihil tale in scriptis Bruni inuenitur, neque inter tot atheismi accusationes, vnquam quantum recordamur, illi obiectum est. Vno sane teste tot nominibus suspecto Bruno hanc impietatis notam inuri, ab omni aequitate alienum, et a

m) Omittunt tamen eum scriptores Hist. Lit. Dominicanae.

n) Iam anno 1580. quo adhuc in monasterio haesit, edidit Venetiis librum de compendiosa architectura et complemento artis Lullii, vid. DU VERDIER Supplem. Bibl. Gesneri p. 30. anno 1584. autem libellum de la Causa principio et vno ib. Vid. BAYLE loc. cit. not. D.

o) Recusam debemus Cel. HEUMANNO Act. phil. Vol. III. p. 432. seqq.

p) In Orat. valedict. l. c.

et a iustis quoque ratiocinandi legibus abhorrens merito videtur. Quaecunque autem fuerint, quae ipsi in ecclesia Romana displicuerunt, illud certum, graues eum ab ipso adolescentiae suae tempore passum fuisse inimicitias; id quod occasionem ei subministrauit de fatorum suorum iniquitate his conquerendi versibus [q]:

At nos, quantumuis fatis versemur iniquis
Fortunae longum a pueris luctamen adorsi.

Grauissime autem de iniuriis quas eam ob caussam pertulit, deque persecutione, qua premebatur conquestus est in *Oratione valedictoria* Wittebergae habita, in qua inter alia ita disserit: *Non subiisse me pudet paupertatem, inuidiam, et odium meorum, execrationes, ingratitudines eorum, quibus prodesse volui atque profui, extremae barbariei et auaritiae sordidissimae effectus: ab iis qui mihi amorem, seruitium et honorem debebant, conuitia, calumnias, iniurias, etiam infamias, neque pudet expertum esse irrisiones, contemtus ignobilium - - labores, dolores, exilium.* Quae omnia quidem qualia fuerint, specialius describere, deficientibus monumentis non licet, suspicamur autem, Brunum in claustro suo aliquo loco vel munere positum, quo seruitium et honorem postulare debebat, ob liberiores de placitis suis dissertationes, et improbatam suorum vitam barbaram et impuram familiam istam et consodales in se armauisse, vt censuris atque afflictionibus monasticis excruciatus, tandem de libertate cogitans exilium ipse elegerit. Neque tamen solus religionis dissensus in caussa fuisse videtur illius mali, quo cumulatus erat, sed ipsam quoque Musae suae diligentiam studiumque circa scientias optimas versatum illi patriam, domum, facultates, honores, et quiduis aliud extra ipsas amabile eripuisse, in *Panegyrico* supra laudato, fatetur. Actum se tantumnon esse in desperationem, nisi animum vere heroicum tot tantisque, quibus premebatur malis, opposuisset, ipse narrat, adeo vt vnam mulieris infidelis perfidiam fatorum suorum iniquitati defuisse asserat, et de fratrum ignorantiae inuidia, ambitione sophistarum, calumniis maleuolorum, murmuribus seruitiorum, susurribus mercenariorum, contradictionibus domesticorum, suspicionibus stupidorum, zelo hypocritarum, odio barbarorum, furore plebeiorum, et similium hominum iniuriis acerbe conqueratur [r]. Non succubuit tamen fortunae aduersae, sed fortissimos illi humeros obiiciens, cum cedere tandem cogeretur, patriam reliquit et exul abiit, vt frui libertate sentiendi et credendi posset. Nam quod P. BAYLE [s] habet, eiectum e patria esse, accuratum haud est, quamuis is ad Valentis Acidalii [t] testi-

q) De Numero et figura c. 1. p. 38. sqq. Act. phil. Vol. I. p. 514.

r) In Praef. libri de Caussa, principio et vno apud BAYLE loc. cit. not. D. in ea legatum Galliae ad Elisabetham Angliae reginam, Michaelem Castelnauium ipsum sua auctoritate contra inimicos texisse, praedicat. Et hinc sine dubio caussa deriuanda est, cur libri eius nonnulli, antequam in Germaniam delaberetur, editi, Parisiis prodierint.

s) loc. cit.

t) Epist. 2. p. 10.

Digitized by Google

testimonium prouocet. Is enim exulem modo vocat, qualis is quoque est, qui sponte in exilium abiit, nec spem habet sine periculo redeundi. Ipse se loco supra adducto *patriam dimisisse* et *domum atque facultates contemsisse* ait, quae exilium sponte electum innuunt. Ipse quoque Scioppius, eum patriam reliquisse et Geneuam abiisse indicat, id quod, eo auctore, anno CIↃIↃLXXXII factum [u]. Docebant tum magna auctoritate in schola Geneuensi Caluinus et Beza, quos dissentientes non aequo semper tulisse animo, et in eos quos a doctrinae Christianae puritate secessum fecisse suspicabantur, seuerius statuisse, nemo ignorat, et vel vna Serueti historia satis superque comprobat. Facile itaque credimus Scioppio narranti, biennio Geneuae commorantem, tandem quod Caluinismum per omnia non probaret, ibi eiectum esse. Nam et simile fatum Simoni Simonio circa idem tempus euenisse, ex vitae eius historia, quam in *antecedenti Parte huius Tomi* dedimus, constat, Bruni autem ingenium non in philosophia modo, sed in sacra quoque doctrina eclecticum et παραδοξόφιλον nobis persuadet, acrius eum et cum contentione quadam placita sua defendisse. Relicta Geneua Lugdunum abiit, cum Caluini quoque partibus accedere nollet, dein Tholosam, hinc Parisios deuenit, vt tradit Scioppius. Magna iam tum cum delectatione audiebantur apud Parisienses, qui in Aristotelem declamabant, et haud exigua eorum fama erat, qui decretis Peripateticis se opponere audebant, id quod Petri Rami exemplo constare potest, et Guilelmi Postelli quoque confirmatur, de quo Gatterius apud LAVNOIVM [v] narrat; *eum anno CIↃIↃLXXVIII tanto auditorum, quasi ad rediuiuum et inusitatae aetatis doctorem accurrentium numero docuisse, vt vix credi posset;* quem tamen, notum est, acerrimum in academia Parisiensi bellum in Aristotelem commouisse. Brunus ergo, cui non alius, quam Aristoteles, philosophus magis inuisus fuit, vt famam et discentium plausus aucuparetur, philosophiae emendationem crepare publice coepit. Dedit ob eam caussam epistolas ad Henricum III Galliae regem, et Ioannem Filesacum vniuersitatis tum rectorem, itemque *ad Parisienses*, quae eius verba sunt, *et alios e generosissimo Galliarum regno philosophos sensationis philosophiae dogmatum amicos et defensores.* Si quoque fides Scioppio, meruit ista compellatione, vt inter professores philosophiae extra ordinem docentes reciperetur, ordinarium locum occupaturus, nisi sacris missae mysteriis interesse iussi essent professores ordinarii. Fatemur tamen scrupulum de hac eius dignitate atque munere isto nobis enasci ex eo, quod neque BVLAEVS [x], neque LAVNOIVS eius vllo modo mentionem fecerint, licet prior de impugnato ab eo Aristotele apud Parisienses deque epistola ad rectorem vniuersitatis nonnul-

u) Annum 1580 ponit Niceronius, sed contradicente Scioppio, qui sine graui ratione et ob meram coniecturam deserendus haud est. Nec ex libris anno 1582. Parisiis editis sequitur, eo anno iam ad Gallos Brunum transiisse.

v) De Fortuna Arist. in acad. Paris. c. XIV. p. 272.

x) Hist. Vniuers. Paris. T. VI. p. 786. 787.

Digitized by Google

nonnulla monuerit [y]; non omissuri, vt erant in huius generis exemplis colligendis diligentissimi, si vestigium eius rei in chartophylacio academiae inuenissent. Illud certum, publica disputatione defendisse Brunum nouae philosophiae theoremata, leguntur enim *articuli de natura et mundo, a Nolano in principibus Europae academiis propositi, quos Ioannes Hennequinus, nobilis Parisiensis, sub eiusdem felicibus auspiciis contra vulgaris et cuiuscunque aduersariae philosophiae professores triduo Pentecostes in vniuersitate Parisiorum defendendos euulgauit, breuibus adiectis rationibus:* additur; *Excubitor, seu Io. Hennequini apologetica declamatio habita in auditorio regio Parisiensis academiae anno* CIↃ IↃ LXXXVI, *pro Nolani articulis.* Has schedas ipse Brunus in Saxoniam delatus anno CIↃ IↃ LXXXVIII ipse vulgauit, praefixo titulo: *Acrotismus, seu rationes articulorum physicorum aduersus Peripateticos Parisiis propositorum* [z]. Quam vero ibi fortunam Brunus fecerit, partim ex zelo professorum Parisiensium pro vulgari philosophia, partim ex breui, quam Lutetiae fuit, mora facile colligi potest. Aegerrime enim tulisse doctores Parisienses contemtam Aristotelis auctoritatem et publicis statutis, pontificis quoque atque regis auctoritate interposita, libertatem nouatorum repressisse, multis demonstrauit LAVNOIVS, et nos supra in vita Berigardi et Gassendi luculentis exemplis atque testimoniis comprobauimus. Brunus autem et Aristotelem mire contemnebat, et eius sectatores velut bruta et fecem philosophorum despiciebat, et in professores mira calami orisque intemperie declamare solebat. Nam vocare Aristotelem omnium sub nomine principum philosophorum stupidissimum haud cunctatus est, et philosophos sophistarum nomine haud semel acerbe perstrinxit: quale illud est, quod in carmine *de Minimo* [a] habet:

Sic rationis opus, sic viuida vis aciei
Humani sensus, partes, quibus applicet illis
Mensuras quibus expendat, praeconcipit, ipsis
In foribus, quarum palans a finibus ingens
Turba sophistarum caecos nihilominus orba
Longius abduxit, quam per compendia possint,
Aut leuibus notis meliora capessere dicta.

Ex quibus recte, nisi fallimur, intelligimus, Brunum, philosophiae suae atque oris libertate coactum Parisiensiumque inuidia pressum aut eiectum ea vrbe esse, aut sponte abiisse, vt se persecutioni insidiisque subduceret.

§. III. Relictis Parisiis ad Anglos secessisse Londinique consedisse Brunum tradit Scioppius, quem omnes fere, qui Bruni historiam attigerunt, sequuntur. Addit ille, edidisse istic libellum *de Bestia triumphante*, hoc est, papa. Et in hoc quoque plerorumque assensum Scioppius meruit. *Bruni iter Anglicum.*

 Offen-

y) Eo auctore constat, anno 1585. Brunum Parisiis contra Aristotelem disputare coepisse.

z) NICODEM. BAYLE ll. cc.

a) p. 5. conf. p. 98.

Offendimus autem insolubiles in hac narratione nodos, quos non nisi Alexandri ensis secuerit. Et de libello quidem isto famoso infra plura dicemus, ostensuri annum editionis, quem in titulo prae se fert, locumque quem nominat [b], cum hoc itinere Anglico non conspirare. Idem de ceteris huius itineris circumstantiis pronuntiandum est. Nam ex BVLAEI [c] testimonio, et ex *Acrosticho* Bruni indubitatum est, festo Pentecostes anni cIↃ IↃ LXXXVI eum adhuc integra fama atque plausu Parisiis vixisse, et publice pro eo verba dicta esse. Relinquere itaque Lutetiam ante mensem Iunium vel Iulium non potuit, si etiam ponamus, quod non sine omni verisimilitudine dicitur, ita crabrones sua disputatione irritasse Brunum, vt fuga sibi consulere et deserere arenam, quam victor hactenus obtinuerat, coactus sit. Ast medio anno cIↃ IↃ LXXXVI Wittebergae fuisse, ex *Oratione eius valedictoria* ea in academia habita, luculenter, nisi fallimur, demonstrari potest. In ea enim ita disserit: *Vos me suscepistis, intraque vestros lares fere biennii spatio fouistis, et Iouia quidem mente pertulistis, et iniquis meis minime placidas aures porrexistis* etc. Habuit autem eam orationem VIII Idus Mart. anni cIↃ IↃ LXXXVIII, ex quo sequitur, si fere biennii spatio Wittebergae haesit, non serius illuc, quam mense Iulio anni cIↃ IↃ LXXXVI peruenisse. Ergo aut prorsus confictum est illud iter Anglicum, aut male in hoc tempus translocatum, aut aliquot tantum diebus Angliam tum a limine salutauit, quo tamen supposito, tempus non habuit, quod requirebatur ad edendum de Bestia triumphante libellum satyricum. Aut ante suum ad Geneuenses discessum in Angliam abiit; id quod inde coniicere quis possit, qui Gallico ad Anglos legato Castelnauio adhaesit, cui librum *Cena de le Cinere* anno cIↃ IↃ LXXXIV inscripsit, teste P. BAYLE [d]. Quodcunque elegeris, vacillat fides Scioppii, quem vaga narrantium traditione deceptum hoc iter Anglicum in alienum tempus reiecisse, nobis est probabilissimum. Nam fuisse Brunum in Anglia, ex eius *Furoribus heroicis*, Italico sermone scriptis patet, quos in insula edidit, teste P. BAYLE [e], et Philippo Sidneo armigero, qui humaniter eum exceperat, et officiis quibuscunque prosecutus erat inscripsit [f].

Bruni mora Wittebergae.

§. IV. Certior autem nullique dubitationi obnoxia est mora Bruni, in Germania. Et exul quidem amicis, necessariisque omnibus destitutus inops et pauper Wittebergam se conuertit, et sacra, quibus Lutheri sequaces adhaerent, professus est, magna animi contentione internecinum contra Romanum pontificem odium testatus. Discimus id ex *Oratione valedictoria* supra

b) Paris. 1584.

c) loc. cit.

d) Id illis quoque statuendum est, qui libellum de Bestia triumphante Philippo Sidneo Angliae armigero dicatum et Parisiis 1584. editum ab eo esse contendunt. His vero obstat Scioppii relatio.

e) l. c. n. D.

f) Si verum est, quod BAYLE loc. cit. tradit, librum de Bestia triumphante Paris. 1594. editum demum esse, recte inde infertur, post annum demum 1591. eum in Angliam transiisse, dicatus enim est Philippo Sidneo equiti Anglo. Ast dicemus infra alios, qui ipsi quoque libellum viderunt, annum 1584. ponere. Nihil itaque pro certo definimus.

Digitized by Google

supra iam in partes vocata, in qua *se venisse inter alios*, ait, *istius domus sapientiae visendae amore concitatum, flagrantem spectandi Palladii istius ardore, pro quo se subiisse non pudeat paupertatem, inuidiam et odium suorum etc.* Impense quoque laudat Wittebergensium humanitatem, quod miserum et contemtum benigne fouerint et receperint, et docere quoque libertate philosophica permiserint. Dabimus ipsa Bruni verba, cum haec omnia mire illustrent. Ita vero differit: *Adde, quod, cum Germanos doctrina adeo excultos inuenerim, vt etiam cognoscerem, eosdem minime omnium moribus esse barbaros et agrestes, cum ad vos pro laribus vestris perlustrandis peruenissem, natione exterus, exul, transfuga, ludicrum fortunae, corpore pusillus, rerum possessione tenuis, fauore destitutus, multitudinis odio pressus, et ideo stultis et ignobilissimis illis contemptibilis, qui nusquam nobilitatem agnoscunt, nisi vbi aurum fulget, tinnit argentum, et similium sibi fauor tripudiat et applaudit. Vos doctissimi grauissimi, et morigeratissimi senatores non spreuistis, et studium meum, non a vestratum omnium studio prorsus alienum, non adeo improbauistis, vt pateremini philosophicam libertatem et vestrae humanitatis insignis specimen temerari: sed me vestrae Mineruae, illius inquam virginis vestraeque matrisfamilias amore coecum desipientemque suscepistis, intraque vestros lares fere biennii spatio fouistis et Iouia quadam mente pertulistis, et iniquis meis minime placidas aures porrexistis.* Ex quo loco patet, philosophiam Brunum apud Wittebergenses docuisse, non quidem publica auctoritate conductum, vt tradit Scioppius, ast priuata tamen licentia toleratum. Quod autem Aristotelicam philosophiam impugnauerit, minime dubitandum est, quoniam meditationes et disputationes suas, Parisiis in Aristotelicos habitas Wittebergae *Acrotismi* rubro praefixo anno cIↃ IↃ LXXXVIII vulgauit. Verisimile autem est, eadem oris et mentis libertate paradoxa sua philosophica ventilasse eo in loco Brunum, qua in Italia et Gallia vsus erat; adeoque in professores philosophiae Aristotelicae haud raro dicaci dicendi iudicandique genere insurrexisse. Id enim ex libro *de Minimo* patere, et haud obscure eum in illo Philippi scholam sugillare, supra iam obseruauimus. Erat enim animo impotenti, et cum pulchrius se sapere crederet, contemtui alios habebat, praecipue scholarum publicarum doctores. Ita vero nouam sibi inuidiam Brunum conflasse, non est, quod pertinaciter in dubium vocemus, cum ipse in laudata oratione innuat, aduersariorum querelas ad senatum academicum fuisse delatas. Et haec forte caussa fuit, cur Wittebergam nondum exacto biennio toto iterum reliquerit. Licet eclectica quoque sentiendi libertas, qua in doctrina sacra non minus, quam in philosophia, vtebatur, eum hoc loco pellere potuerit. Neque tamen eiectum neque publicis inimicitiis pressum et ad relinquenda haec Musarum castra coactum fuisse, ex oratione valedictoria patet, in qua beneuolentiam Wittebergensium mire laudat, et se Lutheri placitis mordicus esse

Digitized by Google

addictum simulat, placide autem discessum meditari, actis publice gratiis profitetur. Vnde perperam CROSAEO [g] assertum, eum ex hac academia eiectum fuisse. Haec enim omnia, quae adduximus, huic ignominiae refragantur, et honestis titulis ex illa schola Brunum discessisse aperte loquuntur. Istam autem orationem typis eo anno edidit, in cuius titulo se doctorem vocat, quem gradum, incertum in qua doctrinae facultate, aut in Italia accepit, aut Parisiis; certe sine eo hoc loco cathedram superiorem, quam vocant, conscendere ei non licuisset.

Ars Lullistica a Bruno Wittebergae docta.

§. V. Praeter physicam, metaphysicam, et mathesin, quibus disciplinis eo tempore se totum dedisse Brunum ex scriptis eius tum editis euidens est atque indubitatum, artem quoque Lullianam eum Wittebergae docuisse valde verisimile est. Huic enim arti plurimum Brunum tribuisse, ex libellis *de Vmbris idearum*, *de compendiosa architectura et complemento artis Lullii*, *de imaginum*, *signorum et idearum*, *compositione*, *ad omnia inuentionum*, *dispositionum et memoriae genera*; *de vmbris idearum; et*, *cantu Circaeo ad memoriae praxin ordinato*, quos vel ante hoc tempus in Italia et Gallia vulgauerat, vel hoc demum tempore typis ediderat, est notissimum. Patetque ex libellis his ex parte operibus Lullii suffixis, quanta imaginationis ferocia et luxuria in hac arte vel tradenda vel exercenda versatus sit. In omnem autem partem orationis aciem vertere, et de quocunque argumento dissertare arti Lullianae proprium est. Et his sine dubio rationibus nituntur, qui, Brunum in academia Wittebergensi publica oratione diabolum laudauisse affirmant. Non procul hoc a moribus et arte Lullistarum abesse, vltro fatemur [h], licet si hoc scopo illud argumentum tractauerit, minori, quam obiici solet, inuidia id fecisse censendus sit. Ipsa quoque *Oratio valedictoria* eius, vt recte obseruatum Cel. HEVMANNO [i], Lulliana artificia redolet. Ast haec tamen omnia non sufficiunt, vt hanc narratiunculam admittamus tanquam veram, cum fidei historicae regulis prorsus aduersetur. Testes enim eius traditionis non alios habemus vel antiquiores, quam BARTHOL. KECKERMANNVM [k], et GASP. DORNAVIVM [l], quorum hic tamen satis prodit, incerto se eam rumori debere. Hos secuti sunt alii, Taubmannus, Vossius, Allatius, Crosaeus, quorum loca attulit HEVMANNVS [m]. Ast in re nulla verisimilitudine gaudente hi sane testes inepti sunt, qui in tanta rei singularitate et iniquitate adstruenda αὐτήκοοι requiruntur. Quod si tale quid ausus esset oratione publica Brunus, an vel toleratus fuisset in ista academia, vel oratione valedicere et beneuolentiam professorum ambitiose praedicare potuisset, Lectoris iudicio expendendum relinquimus, et sine formidine oppositi inter fabulas hanc

g) loc. citat.
h) Vide quae apposite monuit Cl. HEVMANNVS Act. phil. Vol. II. p. 392.
i) Ibid.
k) System. Rhetor. Spec. I. p. 1647.
l) Dedic. Amphitheatri sapientiae Socraticae.
m) loc. cit.

Digitized by Google

hanc narratiunculam reponimus. Solent autem fabularum plerumque occasiones existere, nec huic quoque defuisse originem, dubitandum est. Et Cel. HEVMANNVS quidem, qui magna accuratione Bruni historiam fabulis liberauit, inde hanc ignominiam infelici fuisse affrictam philosopho putat, quod in lectionibus Lullianis ingenium ostentando diabolum se laudare posse stulte magis, quam impie, iactauerit [n]: nec repugnamus, si quis ita incaute Brunum calumniae huius occasionem exhibuisse ipsum contenderit. Totam tamen vitae Bruni scenam vno oculi ictu perlustrantibus nobis verisimilius est, fabulam hanc tunc demum cusam esse, cum Brunus flammis vltricibus a Romanis esset deletus. Cum enim nimis inuidiosum esset, veritatem fateri, eum ob apostasiam ordinis horrendo mortis genere fuisse sublatum, quaerendae erant προφάσεις et impietas horribilis praetendenda, vt iuste tam atroci supplicio enecatus crederetur. Cum autem Wittebergae docuisset, et publice quoque orationem habuisset, occasio ita enasci potuit commoda, oratori Lulliano, de argumento quouis disserere auso hanc culpam tribuere. Nec hoc a moribus inquisitorum alienum erat, quibus Witteberga sudes erat in oculis, et apud quos dira et nefanda quaeuis de Luthero et schola Wittebergensi non credebantur modo, sed et obiiciebantur. Quales calumniae hodie nondum desierunt, licet tam impudentes, vt viros honestos, a Lutheri partibus alienos, earum pudeat. Quaecunque autem vera fabulae origo fuerit, illud lectorem, veri amantem et eius legibus vtentem, concessurum speramus, non posse eam probari, vt animo certitudinem historicam vel etiam verisimilitudinem sectanti fiat satis. Merito itaque cum illustri LEIBNIZIO [o] aliisque viris doctis, putidum mendacium ex historia philosophica eiicimus.

§. VI. Witteberga, Pragam delatum esse Brunum, ibique librum edidisse *de Immenso et infinito*, itemque *de Innumerabilibus*, et rursum alium *de Vmbris et ideis* inque iis horrenda prorsus absurdissima docuisse tradit porro Scioppius, cuius auctoritatem sequuntur CROSAEVS NICERONIVS et illustris IORDANVS [p]. Ast hoc quoque loco multa sunt, quae crucem figunt, et narrationem Scioppii suspectam faciunt. Quamuis enim librum *de Specierum scrutinio et lampade combinatoria* Pragae esse editum afferat MORHOFIVS [q], cuius fide stare nos posse non inuiti concedimus, nondum tamen inde sequitur, Brunum Pragam Witteberga commigrauisse, quemadmodum misere ratiocinatur Scioppius, Pragam eum delatum fuisse, quia libri eius ipsi Scioppio ex hoc loco fuerint submissi. Credi vero vlla verisimilitudinis specie non potest, Brunum, qui animum pontificiis sacris prorsus aduersum in oratione valedictoria prodidit, et de crudelitate cleri tam acerbe questus erat, tot scilicet

Brunus an Pragae commoratus fit.

n) Recte is ad exempla Ayreri, cuius processus Satanae contra Christum notissimus est, et Abrahami a S. Clara prouocat.

o) Leibniziana p. 142. IORDAN. l. c. HEVMANN. l. c.

p) loc. cit.

q) Polyhist. T. I. Lib. 2. c. 5. §. 29. p. 355.

cet mala et inexauditas vexationes, quod ait, expertus, in vniuersitatem iisdem sacris addictam abiisse, et nouis se periculis exposuisse, anno vero, vt dicemus, sequenti iterum in academiam Lutheranam commigrauisse. Falsum quoque est, librum *de Vmbris idearum* Pragae editum esse, qui in titulo annum cIↃ IↃ LXXXII [r] prae se fert, quo nondum ad Germanos Brunus delatus erat. Librum autem *de Immenso*, tot, quod vult Scioppius, blasphemiis plenum Pragae potuisse imprimi, quis rerum gnarus crediderit? Ast plane confictam esse huius libri editionem Pragensem, ex eius inscriptione patet, cuius testimonio constat, librum hunc *de Monade, numero et figura, consequens quinque de minimo, magno et mensura, item de innumerabilibus, immenso et infigurabili, seu de vniuerso et mundis, libros octo* prodiisse *Francofurti anno* cIↃ IↃ XCI, forma, quam vocant, octaua [s]; in cuius dedicatione ad Henricum Iulium Brunsuicensium ducem et episcopum Halberstadiensem narrat librum se *de Minimo* illi principi inscripsisse. Ast hic quoque *de Minimo* liber Francofurti editore Wechelo eodem anno cIↃ IↃ XCI prodiit, ante cuius editionem absolutam fato abreptum Germania Brunum excessisse editor refert. Ergo non fuit amplius inter Germanos, cum liber *de Immenso* prodiret, id quod satis probat, falsam esse narrationem Scioppii, qui aut malae fidei, vt Brunum ob mutatam singulis annis religionis professionem calumnia opprimeret, aut, si aliorum relatione deceptus est, supinae negligentiae omnino reus est dicendus, hocque specimine satis manifestauit, parum certitudinis fideique in eius narratione quoad pleraque deprehendi. Illud autem facile nobis persuaderi patimur, Brunum, qui inter Lullistas haud ignobile nomen tuebatur, habuisse in ea arte, quae tum temporis inter Germanos passim magnifice extollebatur, suos Pragae asseclas et admiratores, quorum cura libelli nonnulli Lulliani ab eo profecti ea in vrbe editi sint [t]. Quae coniecturae an cum ipso facto consentiant, illi certius iudicabunt, qui editiones Pragenses viderunt. Nos enim eas modo vidimus, quae operibus Lullii apud Argentoratenses editis adiectae leguntur.

Reliqua Germaniae loca vbi Brunus haesit.

§. VII. Certiori fidei gradu scimus, apud Helmstadienses Brunum anno cIↃ IↃ LXXXIX fuisse versatum, inuitatum gratia et beneuolentia ducum Brunsuicensium Iulii, et Henrici Iulii. Et illius quidem fauore fuisse gauisum ex *Oratione consolatoria, a Bruno in academia Iulia in fine solennissimarum exequiarum illustrissimi potentissimique principis, Iulii, ducis Brunsuicensium, Lunaeburgensium etc. prima mensis Iulii* „*anno* cIↃ IↃ LXXXIX habita, constat, in qua „prouidentia quadam, „factum esse, *ait*, vt nescio quo vento seu tempestate ad regionem hanc „hisce compulsus fuerit diebus, quibus funeri celsissimi principis inter- „esset

r) IDEM l. c. p. 370.
s) Act. philos. Vol. I. p. 507.
t) De Specierum scrutinio Pragae 1588. MORHOF. l. c. T. I. L. II. c. 5. §. 29. p. 356.

Digitized by Google

„esset *." Quanta autem illius principis, quem eruditorum asylum recte dixeris, gratia frui Bruno licuerit, ex his eius verbis intelligitur: „In mentem ergo, (ita ad seipsum orationem dirigit,) in mentem, Itale, „reuocato, te a tua patria honestis tuis rationibus atque studiis pro veri„tate exulem, hic ciuem; ibi gulae et voracitati lupi Romani expositum, „hic liberum; ibi superstitioso insanissimoque cultui adstrictum, hic ad „reformatiores ritus adhortatum; illic tyrannorum violentia mortuum, „hic optimi principis amoenitate atque iustitia viuum." Ex quibus verbis recte, nisi nos omnia fallunt, colligimus, Brunum huius Moecenatis beneficentia post discessum Wittebergensem, sustentatum in eius terris vixisse. Idem de Henrico Iulio testatur Ioannes Wechelus ˣ, liberaliter Brunum et honorifice ab eo habitum fuisse. Iulio mortuo ad Francofurtenses Brunus delatus est, vt librorum suorum editioni praeesset. Quibus cum typographum Ioannem Wechelum inuenisset anno cIↃ IↃ XC in ea vrbe haesit, schemata ipse sua manu sculpsit, operarumque se correctorem praebuit; alia industriae monumenta affecta habuit, alia animo concepit. Verum et hoc loco persecuta eum fatorum iniquitas sequente anno eiecit, incertum quo casu, quaue de caussa, certe graui et inexpectata, parumque laeta. Id enim Wecheli verba satis manifeste produnt, Id. Febr. anni cIↃ IↃ XCI scribentis ʸ, *cum vltimum duntaxat superesset operis de Minimo folium, casu repentino auulsum, extremam ei, vt ceteris manum imponere non potuisse, perque literas rogauisse, vt quod sibi per fortunam non liceret, ipse pro se suo nomine praestaret.* Eodem tamen anno cIↃ IↃ XCI liber quoque *de Monade, numero et figura* prodiit, eidem principi inscriptus, quem operis quoque Wechelianis debemus. Cum in hoc carmine libros suos, *Sigillum sigillorum; de principio, caussa et vno, de principiis rerum; de sphaera;* in partes vocet, liquet inde, eos iam tum typis fuisse vulgatos.

§. VIII. Ex Germania quo delatus sit, certo definire non audemus; coniicimus autem haud contemnendis rationibus in Britanniam eum secessisse. Ibi enim fuisse, ex iis quae supra de carminibus eius, quibus titulum fecit, *li Heroici furori*, quaeque in secessu hoc Anglico composuit, indubitatum est. Quamuis autem suspicari nos posse, supra iam monuerimus, Brunum cum legato Galliae regis, ad Anglos Castelnauio, cuius praesidio contra persecutiones inimicorum tegebatur, anno cIↃ IↃ LXXXIV illuc concessisse, quo pacto cohaereret annus editionis libri *de Bestia triumphante*, quem qui viderunt huic anno tribuunt, et Philippo Sidneo inscriptum esse referunt: Hoc tamen pacto reliqua, iter nempe Helueticum, Gallicumque non conspirant. Nobis itaque verisimilli-

Ex Germania quo delatus Brunus.

u) Recudi eam fecit Cel. HEVMANNVS Act. philos. Vol. III. p. 438.

x) In Dedicatione libri de Minimo.

y) loc. cit.

Digitized by Google

simillimum videtur, Brunum paradoxarum sententiarum inuidia vbique pressum et exagitatum tandem ex Germania ad Britannos secessisse, et a Philippo Sidneo liberaliter habitum omnique officiorum genere recreatum fuisse. Conuersatum autem cum foeminis quoque Anglorum ex laudibus earum, quas *Heroicis furoribus* adnexuit, colliges. Quodsi inter Britannos tum vixit, diu ibi eum non haesisse oportet. Anno enim cIↄ Iↄ XCII Valens Acidalius ad Michaëlem Forgazium, Baronem Gimesii Patauii haerentem ita scripsit[z]: *Quaero etiam vnum: Iordanus Brunus, is quem Wittebergae nosti, Nolanus Bataui nunc apud vos viuere et docere dicitur. Ita ne est? et quid hoc hominis in Italia audet, ex qua vt olim fatebatur, exul abiit; miror, miror, nec rumori adhuc fidem habeo, etsi ipsum a fide dignissimis. Tu me docebis, et aut certum aut falsum facies.* Non subiungitur quidem inter epistolas Acidalii a fratre eius editas responsio Forgazii, dubitandum autem non est, quin reuera ea in academia Brunus, nescio qua leuitate animi ductus, haeserit, et philosophiam suam paradoxam nonnullis tradiderit. Venetiis enim in manus inquisitionis venisse testatur Scioppius. Aut itaque animo desultorio actus Brunus, patriam repetere ausus est, aut animi confidentia periculum, quod praeuidere poterat, contemsit. Id quod facile nobis persuadere possunt versus eius in libro *de Numero* [a]:

At nos, quantumuis fatis versemur iniquis
Fortunae longum a pueris luctamen adorsi
Propositum tamen inuicti seruamus et ausus,
Queis vel forte Deo tantummodo teste valemus,
Vel non vsque adeo aegroti sumus atque sopiti,
Vel certe sensum morbi retinemus, et vltro
Temnimus, et mortem minime exhorrescimus ipsam.
Viribus ergo animi haud mortali subdimus vlli.

Fata Bruni vltima.

§. IX. In Italia cum haereret, aliquandiu tutus latuit, tandem cum, quod coniicimus, oris libertate vteretur, eosque corriperet, quos tangere piaculum est, maximum in suum caput malum cumulauit. Venetiis enim anno cIↄ Iↄ XCVIII ab inquisitione prehensus et carceri inclusus est, sine dubio, quod innotuisset, eum non modo ab ecclesiae Romanae communione defecisse, sed et sacrum ordinem deseruisse, quales apostatas ordinis, quos vocant, seuere punire solet sacrae inquisitionis officium. Videtur autem et verborum, quod solebat, vehementia atque impudentia, et librorum, qui in Italiam missi erant, quique horrendas blasphemias continere dicuntur Scioppio, diuulgatione, in vrbe Patauina, quam in ditione Venetorum sitam tutam ab insidiis inquisitorum putabat, indicium praebuisse atque occasionem eum capiendi atque ferali rogo imponendi. Enarrabimus rei euentum Scioppii verbis, qui testis

z) Epistolarum a fratre editarum secunda p. 20.

a) L. I. v. 38. seq.

Digitized by Google

teſtis fuit αὐτόπτης et αὐτήκοος, et eodem die, quo miſer ignibus vſtulatus periit, rem omnem ad Rittershuſium perſcripſit, vt inuidiam, in quam incurrere horrendo facinore Romanos intelligebat, apud Germanos deprecaretur. Is ita rem tradit: „Tandem Venetiis in inquiſitionis manus peruenit, vbi diu ſatis cum fuiſſet, Romam miſſus eſt, et ſaepe a S. officio, quod vocant inquiſitionis, examinatus, et a ſummis theologis conuictus; modo quadraginta dies obtinuit, quibus deliberaret. Modo promiſit palinodiam, modo denuo ſuas nugas defendit, modo alios quadraginta dies impetrauit. Sed tandem nihil egit aliud, niſi vt pontificem et inquiſitionem deluderet. Fere igitur biennio poſtquam hinc in inquiſitionem deuenit, nupera die nona Februarii in ſupremi inquiſitionis palatio, praeſentibus illuſtriſſimis cardinalibus S. officio inquiſitionis, qui et ſenio et rerum vſu et theologiae iuriſque ſcientia reliquis praeſtant, et conſultoribus theologis et ſeculari magiſtratu, Vrbis gubernatore, fuit Brunus ille in locum inquiſitionis introductus, ibique genubus flexis ſententiam contra ſe pronuntiari audiit. Ea autem fuit huiusmodi: narrata fuit eius vita, ſtudia et dogmata, et qualem inquiſitio diligentiam in conuertendo illo et fraterne adhibuerit, qualemque ille pertinaciam et impietatem oſtenderit. Inde eum degradarunt, vt dicimus; prorſusque excommunicarunt, et ſeculari magiſtratui tradiderunt puniendum, rogantes, vt quam clementiſſime, et ſine ſanguinis profuſione puniretur. Haec cum ita eſſent peracta, nihil ille reſpondit aliud, niſi minabundus: maiori forſan cum timore ſententiam in me dicitis, quam ego accipiam. Sic a lictoribus gubernatoris in carcerem deductus ibique octiduo aſſeruatus fuit, ſi vel nunc errores ſuos reuocare vellet. Sed fruſtra. Hodie igitur ad rogum ſiue pyram deductus eſt. Cum ſaluatoris crucifixi imago ei iamiam morituro oſtenderetur, toruo eam vultu aſpernatus eſt. Sicque vſtulatus miſere periit, renuntiaturus, credo in reliquis illis, quos finxit mundis, quonam pacto homines blaſphemi et impii a Romanis tractari ſoleant.„ Haec Scioppius, Romae XVII Febr. anni cIↄIↄc, cuius narrationi velut fide dignae calculum adiecerunt, eamque repetiuerunt, IO. HENR. VRSINVS [b], THEOPHILVS SPIZELIVS [c], IO. TOLANDVS [d], IO. FR. BVDDEVS [e], IAC. FR. REIMMANNVS [f], M. VEISS. LA CROZE, P. NICERONIVS [g] aliique, qui tragicum vitae Bruni exitum enarrarunt. Aliter tamen viſum aliis, dubitauit enim de fide Scioppii, qui Bruni inter eruditos Neapolitanos meminit NICODEMVS [h], quem ſequitur P. BAYLE [i], HAYMIVS autem [k], qui libros raros inter Italos collegit, neſcio, quo auctore, in effigie tantum crematum eſſe aſſerit. Nobis non ſatis cauſſae videtur ſuppetere, vt de re ipſa,

 eiusque

b) l. c. p. 5. ubi tamen falſum eſt die 9. Febr. Brunum fuiſſe extinctum.
c) De Atheiſmo.
d) l. ſupra cit.
e) Theſ. de Atheiſmo c. 1. §. 24.
f) Hiſt. Atheiſmi Sect. III. c. 4. §. 16. p. 374.
g) l. c.
h) Addit. ad Toppii Biblioth. Neap. l. c.
i) l. c.
k) Notizia dei librirari nella ling. Ital. p. 184.

Digitized by Google

eiusque certitudine historica dubitemus. Licet enim in haud paucis fidem Scioppii supra in dubium vocauerimus, hoc tamen loco, vbi de mortis Brunianae genere sermo est, illi deneganda haud est. Ea enim narrat, quae si facta haud fuissent, vel aliter gesta, reticuisset, nec incerto rumore scripsisset, cum probe praeuideret, haud exiguam Romanis inuidiam apud exteros ea conflatura esse; ideo autem ipso executionis die ad Rittershusium scripsit, vt famam rei insolentis, communemque Romanorum opinionem per vulgus, vt fatetur, sparsam, Lutheranum hominem fuisse combustum praeuerteret. Quamuis etiam ea quae narrando acceperat, perperam falseque ad Rittershusium perscripsit, vt supra demonstratum, in describendis tamen fatis vltimis Bruni errare vix potuit, cum ipse, vt scribit ad amicum, S. inquisitionis officio interfuisset, dum sententia contra eum lata est. Itaque hac ratione rem euenisse, omnino verum esse putamus. Neque enim haec, licet horrore plena, a consuetudine inquisitionis tum abhorrebant. Ast de vera mortis caussa paulo intricatior difficiliorque quaestio est. Et fuisse quidem Brunum velut apostatam, qui ex sacro ordine ad Lutheranos defecisset, diro mortis genere e viuis sublatum, omnes tum Romani credebant, id quod ipse fatetur Scioppius. Is autem meliora, vt ait, edoctus, cum sententiam latam caussasque condemnationis coram tribunali audiuisset, Rittershusium docet, eum blasphemiae caussa fuisse interemtum. Pollicem in eo premunt Scioppio, Vrsinus, Spizelius, Buddeus, Reimmannus, et qui omnium prolixissime et doctissime hanc caussam ornauit Cel. LA CROZE [l]; contrarium autem ingeniosa apologia tuitus est praestantissimus HEVMANNVS [m]; ille enim ob atheismi et impietatis culpam vltrices flammas Brunum pertulisse, hic ob desertum ordinem et defectionem ad Lutheranos sublatum, paradoxas autem opiniones tantum ad emolliendam horrendi supplicii inuidiam adductas esse contendit. Difficile autem est, in hac quaestione arbitri partes suscipere, et iudicium accuratum interponere, cum ad verisimilitudinis gradus et momenta probe ponderata res omnis redeat, id quod haud raro a diuersis lectoribus diuerso animo et effectu solet institui. Dicemus nos sententiam nostram, eiusque rationes ita explicabimus, vt integrum sit lectori, quas certiores putat, partes sequi. Duo autem in hac quaestione enodanda probe distinguenda sunt, quae inter se confusa disceptationem virorum doctorum fecere ambiguam et incertam, scilicet, vtrum Brunus atheismum incrustauerit, et impiis atque blasphemis doctrinis religionem naturalem et reuelatam euerterit? et tum, vtrum ob haec atheismi et impietatis vestigia Brunus flammis addictus sit [n]? et annon illis in speciem modo adductis, vera caussa fuerit apostasia ordinis? Et prius quidem momentum accuratius expendendi occasionem nobis commodiorem subministrabit sequens tractatio: ad posterius autem, si Scioppii fide standum

l) l. c. m) l. c. Cui exemplo praeiuit MORHOFIVS l. supra laudato. n) Conf. LEIBNIZ. Epp. Vol. IV. p. 37.

dum eſt, omnino ita reſpondendum eſt, blaſphemiam commouiſſe patres inquiſitionis officio praefectos, vt igne vindice hoc ſcandalum tollerent. Aſt ſuſpectum valde Scioppium eſſe, quod ita inuidiam ſaeuitiae declinare et a Romanis ſuis auertere voluerit, cum omnium, ipſo fatente, conſenſu traderetur, Brunum ob deſertum monaſterium eccleſiamque Romanam in cineres fuiſſe redactum, ſupra iam haud contemnendis rationibus euicimus, et ipſa epiſtolae Scioppianae lectio ſatis ſuperque ſuadet. Fatemur autem, circumſtantiis omnibus probe ponderatis, eam, quam tam ſtudioſe a Romanis amoliri ſatagit Scioppius, ſententiam videri nobis vero longe ſimiliorem, et ipſum Scioppii ſtudium ſupplicii Bruni excuſandi pingendique malam cauſſam prodere, et innuere, dicis modo cauſſa heterodoxas aſſertiones ab inquiſitione fuiſſe adductas. Quamuis enim paradoxa dogmata in coetu Romanenſium, iſto potiſſimum tempore, aequis auribus audita non ſemper ſint, et interdum ab inquiſitionis officio cenſuram aliquam meruerint, vix tamen exemplum oſtendi poteſt, eorum aſſertores, immo atheiſmi haud obſcuros patronos capite plexos fuiſſe, modo eccleſiae auctoritati caput ſubmittere, et iudicio eius ſe ſuasque opiniones tradere non recuſauerint. Cuius exempla qui poſtulat, eum recolere memoria illa iubemus, quae de Pomponatio, Portio, Cremonino Caeſalpino aliisque in media Italia impietatis ſemina ſpargentibus ſuo loco diximus. Poſito itaque, de quo tamen adhuc diſputandum eſt, Brunum mundis ſuis innumerabilibus aliisque opinionibus a communi ſcholarum et eccleſiae decretis diſſonantibus, in ipſam religionem Chriſtianam et naturalem iniurium fuiſſe, non tamen nobis perſuadere poſſumus, tam feralem in eum ſententiam pronuntiaturos fuiſſe ſacri tribunalis iudices, ipſo Minoë et Rhadamanto ſeueriores, ſi in gremio Romanae eccleſiae manſiſſet, et illi obſequium detuliſſet, opiniones ſuas eius cenſurae iudicioque ſubmittendo. Aſt deſertores ſacrorum ordinum et ad haereticos quos vocant delapſos mortis poena haud raro fuiſſe affectos, praetextum autem et colorem ab impietate et blaſphemia fuiſſe petitum, tot exemplis probat inquiſitionis hiſtoria, vt ad vnum LIMBORCHIVM [o] prouocare liceat, ſi haec omnia iuſtis rationibus ſuffulta exemplisque illuſtrata veriſimillima eſſe pronuntiandum ſit.

§. X. Bruniani ingenii characterem qui deſiderauerit cognoſcere, illi ſcripta viri ſingulari prorſus indole praediti legenda ſunt: vnum autem cum cura, et quam imprimis poſtulat, attentione lectum, ſatis ſuperque docebit, quam mira animi conditione et ingenii ſingulari natura ab aliis differat. Prima autem, quae in eo vigebat, imaginationis vis fuit, adeo effuſa et extra orbitam rapta, vt niſi nos omnia fallant, vix ſimile vagantis per innumeras easque mire inter ſe connexas complicatasque imagines ingenii exemplum inuenire liceat. Hinc ad concipienda ſibi animi ἴδωλα, conceptusque miros, inſolentes, abſtruſos, et pauciſſimis, ex iis praeſertim, *Character ingenii Bruniani.*

o) In Hiſtoria Inquiſitionis.

Digitized by Google

sertim, qui adaequatas et claras ideas sectantur, comprehensibiles adeo pronus est, vt his obruere lectorem, et innumeris imagunculis replere, quam ordine singula et simpliciter enumerare, malit. Hoc non in carminibus modo prodidit, in quibus incredibilis quaedam imaginationis licentia et lasciuientis ingenii fertilitas latet, sed in iis quoque, quae dicendi genere non adstricto scripsit, vbique ea occurrunt, adeo vt de abstractissimis metaphysices notionibus miras vbique imagines seminet. Immo in ipsis eius orationibus notionum confusarum et ex hac fertilitate sua quasi mole obrutarum exempla mirumque chaos vocum nihil certi significantium, sed mentis ideas confundentium deprehenduntur. Cuius si quis exemplum illustre valdeque memorabile cupiat, quo dictis fides concilietur, eum epilogum *Orationis valedictoriae* legere iubemus, miraturum, quo ruat oratoris enthusiasmo quodam correpti, ingeniique emoti furor et insana affectio. Et hinc caussa deriuanda est, cur Lullianae arti tantum Brunus pretium statuerit, quantum vix alius, curque aliquot libellis, *de specierum scrutinio; de progressu et lampade venatoria Logicorum; de artificio perorandi; de imaginum, signorum, et idearum compositione;* aliisque supra iam ex parte adductis de ista arte merere conatus sit. Non detinebimus Lectorem istis nugis, curiosum earum ad MORHOFIVM [p] remittentes, sed verba modo Bruni adducimus, quibus quantus in ea arte Lullistica vel Nullistica potius, vir fuerit, ipse, ne nesciremus, prodidit. Scribit enim [q]: *Nobis ita successisse praesumimus, vt quicquid ab antiquioribus hac de re fuit consideratum, praeceptum et ordinatum, non sit conueniens pars inuentionis nostrae, quae est inuentio supra modum praegnans, cui appropriatus est liber magnae clauis. Nobis enim datum est, illam inuenisse et perfecisse, nec locis materialibus (verificatis, seu per sensus exteriores) vltra non indiguimus, nec ordini locorum memorandorum ordinem adstrinximus, sed puro phantasiae architecto innixi ordini rerum memorandarum locorum ordinem adligauimus.* Facile largimur Bruno hanc gloriam, neminem veterum vel recentiorum adeo insaniuisse, qui vna *Logicae venatoriae* lectione conuicti scimus, quanto furore imaginationis somnia in ista arte sequatur, et ad nauseam vsque depingat. Nimia autem imaginationis extra orbitam vagantis licentia, supprimi iudicandi vim, et haud raro, quo plus est ingenii, eo minus esse iudicii, nemo ignorat, qui humanae mentis vires atque operationes intelligit, et historia intellectus humani innumeris exemplis comprobat, Bruni autem omnium manifestissime demonstrat. Desideratur enim vbique fere in huius philosophi meditationibus scripto comprehensis illa iudicandi acies, quae ingenii commenta a veritatibus solidis distinguit, in nexus systematum penetrat, rationibus verisimilitudine decipientibus caussas veras, et ad rerum naturam indolemque pertinentes opponit, ac quid

p) l. c. T. I. pag. 371. Conf. BAYLE l. c. not. C.

q) De vmbris idearum, apud MORHOF. l. c. p. 270.

Digitized by Google

quid distent aera lupinis, et paralogismus a vero ratiocinio, differat, intelligit. Id quod curiosus et ad caussas et rationes propositionum a Bruno adductas attentus Lector facile intelliget: nam et ipsae, quas haud raro assertum it, doctrinae absurdae sunt et ratione carentes, et definitiones in-[illegible], superficiariae, solisque imaginationis conceptibus nonnullis sine fundamento inaedificatae, et modus ratiocinandi confusus, maleque cohaerens, et tota argumenti philosophici tractatio, obscura, mirisque anfractibus ita ambigua, vt quae eius mens sit, quid de eius assertis statuendum Lector haereat maxime ambiguus. Quam rem vt palpandam Lectori exhibeamus, cum in magna, quae passim regnat scriptorum Bruni raritate, illa modo compendio φιλοσοφουμένων infelicis philosophi legere iubemus, quae industriae acutissimi HEVMANNI [r] excerpta debemus. Ea enim, licet minimam eorum partem, eamque fere tolerabiliorem, con-[illegible] tamen comparata sunt, vt dicta euidenter confirment. Quae cum ita se habeant, recte illi pronuntiasse censendi sunt, qui Bruno in-[illegible]phantastica] et enthusiastica, quae vocant, locum haud vltimum assignant, eumque audacia magis statuendi, et imaginationis fertilitate, quam inuentione iudicii et veritatis erutae felicitate in historia philosophica memorabilem esse pronuntiant.

§. XI. Quamuis autem haec ita se habere, et virtutem philosophi magni primariam denegandam esse Bruno ex his consequatur, non tamen putandum est, nihil veri vidisse Brunum, nec veritatem vllam detexisse. Cum enim maxima philosophandi cogitandique libertate vteretur, lectione autem in veterum philosophorum scriptis esset satis exercitatus, et mathematicarum insuper scientiarum adminiculis suffultus, multa vidit, vbi a paroxysmo ineptientis imaginationis paulo liberior effulsit, animus, quae haud vna ratione probari possunt debentque, et nostrorum temporum felicitas velut insignes veritates demonstrauit. Eam enim ingeniorum paradoxorum naturam esse, vt inter mille luxuriantis imaginationis naenias interdum incognitas easque praestantissimas veritates eruant, aurumque interdum ex stercore producant, non ignorant, qui ingeniorum historiam callent. Dari huius rei exempla haud pauca ex scriptis Bruni possent, si id ageremus, vt specialem Bruni historiam scriberemus, facile vero Lector ex iis, quae diligentiae virorum doctissimorum debemus, qui Bruni historiam tetigerunt, eius rei exempla petere poterit, etiamsi libris Bruni destitutus. Illud autem non praetereundum, Brunum multa vidisse, quae recentiores philosophi, nescio an forte fortuna, an luminibus Brunianis vsi, velut praestantissimas veritates detexerunt, asserueruntque. Inter quos imprimis Cartesium esse, qui, quod in multis Bruni vitulo arauerit, pridem obseruatum P. D. HVETIO [s], G. G. LEIBNIZIO [ſſ], MORHOFIO,

Brunus veritates quasdam detexit.

r) Locis citatis.
s) Censf. Philos. Cartes. c. 8.
ſſ) Leibniziana p. 143.

HOFIO [t], CROSAEO [u], IORDANO [x] aliisque, qui, ne nimii simus, ipsi consulendi sunt. Nos vt dictis fidem faciamus, ad duo eius rei prouocamus specimina, quorum alterum vortices Cartesii sunt, et globi illi in infinito aëre circum centra sua acti, aliaeque physicae Cartesianae hypotheses, alterum dubitatio ad philosophiae principia vel initia potius reuocata. Vtrumque caput passim probatum Bruno, qui tamen prius a Democrito posterius ab Academia accepit. Nec negat Brunus, se veterem philosophiam resuscitauisse, canens [y]:

Vsus, principiumque erimus, quando sapientum
Dogmata priscorum priscis clarissima verbis
E fundo eruimus tenebrarum - - -

Neque cum Cartesio tantum Bruno in quibusdam, quae ille pro nouis venditauit, conuenit, sed alios quoque philosophos nonnulla noua aut debere Bruno, aut cum eo saltem inscios facere recte obseruatum illustri IORDANO [z], qui Gassendum et Leibnizium huc aduocat. Et illum quidem in describenda atomorum natura, si non Bruni vitulo arare, id quod haud facile quis dixerit, cum eo tamen conspirare, ex illis intelligitur, quae de atomis in libro *de Minimo* [a] passim disserit. Illustrem Leibnizium autem, quem Bruni libros legisse constat [b], nonnulla vel ab eo recepisse, vel illi saltem aequalia tradidisse, exemplis facile probari potest. Vidit enim et asseruit ante Leibnizium Brunus non esse possibile, in specie vlla duo omnino concordantia vel aequalia indiuidua comperire [c]; mundi partes, et quae in eo sunt, ad vniuersi perfectionem conducere [d], malum esse nihil, quod non alicubi sit bonum, optima omnia, quae a natura gubernantur [e], Dei voluntatem esse necessitatem, neque tamen eam libertati praeiudicare, velle enim immutabilem substantiam immutabiliter, sed non aliena sed propria voluntate, adeoque id ipsam libertatem esse [f], et similia, quae magno acumine postea ornauit vir summus. Ex quibus constat, inter plurimas ineptias, vt solet accidere ingeniis paradoxis, interdum praestantissimas veritates vidisse Brunum, quae satis euincunt, pulcherrime de philosophia mereri potuisse, si sobrie magis philosophari, quam somniis imaginationis pasci voluisset. Maxime vero in doctrina de systemate mundi veritates hodie magnis viris probatas asseruit, et partim ex schola Pythagorae, cui amplissime fauebat, partim ex disciplina Copernici, cui plurimum tribuebat [g], hausit, nonnullas impetu quodam ingenii et casu detexit. Inter quas imprimis commendat, qui *Scripturam Coperni-*

t) l. c. T. II. L. I. c. 15. §. 6. p. 111.
u) l. c. p. 320.
x) l. c. p. 10. add. Act. erud. 1682. p. 187. BAYLE Dict. l. c.
y) De Minimo c. 1. v. 150. p. 6.
z) loc. cit.
a) p. 10.
b) Epist. Vol. III.
c) De Minimo p. 71.
d) Ib. p. 132.
e) Ibid. p. 133.
f) Metaph. p. 9.
g) De Vniuerso L. III. c. 9. Act. phil. Vol. I. p. 884. Errat itaque MORHOFIVS T. I. p. 875. qui Brunum Copernico priorem istas veritates vidisse, hunc autem prius publicauisse putat. Obiit enim Copernicus cum in cunis adhuc vagiret Brunus.

Digitized by Google

pernizantem edidit Io. IACOBVS ZIMMERMANNVS, quod ſtatuerit, duorum generum ſtellas eſſe, ſoles immobiles et terras mobiles; mundos reliquarum planetarum noſtro eſſe ſubſtantia ſimiles; terram non minus lunae lumen aliquod tribuere, quam lunam terrae; habere ſua centra ſuosque vortices et ſoles, et quae circa illos voluantur planetarum globos; addi his poſſunt alia, tellurem in planetam mutandam [h]; cometas eſſe planetas, proprio circulo gaudentes [i], tellurem non ſeruare regularem illam ſphaericitatem exacte [k], et quae alia ſunt, recentiſſimis virorum praeſtantiſſimorum obſeruationibus pluribus probata, quae ſatis produnt, nec diſciplinam Bruno defuiſſe, nec felicitatem inueniendi, ſi nugari noluiſſet. Aſt ſuppreſſit has virtutes, ſcintillasque iſtas extinxit, vanitas hominis, et Pythagorica deliria ſectantis et imaginationi habenas prorſus laxantis, vnde tot abſurda et a ſanioris iudicii calculo prorſus deſtituta in eius ſcriptis occurrunt, qualia ſunt: periodicus rerum omnium recurſus, et circulus, quem et anima in reuolutione ſua ſubit [l], metempſychoſis more Pythagorico aſſerta, intelligentia ſiue anima rebus omnibus indita cum actu cognitionis, vnde res omnes, etiam minimae ſenſum et cognitionem habent, numeros, figuras et nomina naturam rebus inſcribendo [m]; earum eſſentiam inſculpſiſſe, hisque numeris rite intellectis Pythagoram, Zoroaſtrem, Apollonium Tyaneum, Hermetem miracula patrauiſſe [n]; numerorum nominumque mutatione, mutari poſſe hominum ſtatum et conditionem [o]; fata hominis eius manibus eſſe inſcripta, immenſitatem Dei neceſſario requirere vt ſint infiniti mundi [p]; quia in Deo idem ſit, poſſe et eſſe, ideo omnia quoque eſſe, quae ille poteſt [q], eſſe ſibi genium propoſitionibus obſcuris remurmurantem, eſſe in ſole quoque animantia hominibus praeſtantiora, quae, vt ignis, nutriantur, eſſe [r] naturam numen [s], hancque Deum in rebus credendam et nominitandam; nullum eſſe lapidem ſine anima, eiusque virtutes per ſomnia, affectuum commotiones, et repreſſiones ſe eſſe expertum [t], cui hypotheſi inſulſas fabulas de ſpectris, lemuribus, incolisque variis elementorum inaedificat. Qualia multa cum in ſcriptis Bruni paſſim occurrant, ſatis produnt, eum cum ratione inſaniuiſſe.

§. XII. Ex hac ingenii Bruni affectione ſequitur, ineluctabilem obſcuritatem et confuſionem in eius philoſophematis regnare debere. Id ipſa ſcriptorum eius lectio adeo euidenter comprobat, vt P. BAYLE [u], qui acumine vtebatur inſolito, et haud raro in abſtruſos ſcriptorum ſenſus mira felicitate penetrabat, faſſus ſit, praecipuas eius doctrinas, millies

Obſcuritas et confuſio in ſcriptis Bruni regnant.

h) De Min. p. 65.
i) De Vniu L. VI. c. 20. p. 564.
k) Ibid. L. IV. c. 17. p. 441.
l) De Minimo p. 13. 21.
m) Metaphyſ. p. 102.
n) De Numero c. 1. p. 10.
o) Ibid. c. 6. p. 93.
p) De vniuerſo L. I. c. 6. p. 173.
q) Ib. c. 10. p. 341.
r) Ibid. L. IV. c. 7. p. 379.
s) Ibid. c. 10. p. 492.
t) p. 500.
u) loc. cit.

lies obſcuriores eſſe omnibus iis, quae dixere ſectatores Thomae Scotique, nos certe obſcuriorem vnquam philoſophum non deprehendiſſe, et vacuos haud raro ab eius lectione, licet cum attentione repetita receſſiſſe, ſponte fatemur. Cauſſas autem tantae obſcuritatis nemo diu quaeſiuerit, qui ingenii eius characterem ſupra delineatum probe conſiderat. Ita enim cum eo comparatum erat, vt inter innumeras, quas ſibi fingebat, ideas et notiones miris plexibus inter ſe complicatas, diſtinguere, et ſuis quasque locis ponere haud poſſet. His confuſis inter ſe animi conceptibus cum inuſitata ſigna et imagines tribueret, dici non poteſt, quam obſcurus et nihil ſignificans euaſerit. Acceſſit dictio poëtica, in qua Lucretium imitando antiquas voces affectabat, ipſas grammaticae regulas autem ſtudio haud raro negligebat, idque et licitum ſibi eſſe, et nouae philoſophiae ſuae haud parum decoris afferre contendebat [v]. Quibus cum iungeret ſententias, notionesque nouas, inauditas, hasque miris praeciſionibus metaphyſicis formatas, at inſolentibus imaginibus veſtitas, ſaepius autem ad furorem vsque artis poëticae licentia vteretur, fieri aliter non potuit, quam vt Heraclito fieret obſcurior. Accidere haec Bruno non temperamenti tantum vitio, ſed et affectata, vt maior in obſcuris videretur, et myſteria vendere crederetur diligentia. Canit enim:

- - Non haec fercula vulgo
Porrigimus, porro hinc ad malas commoda, genti
Inſtituenda damus, quae non intelligat ipſa
Omnia. - - - -

Ita vero dum latebras quaerit, et velo ſe tegit, Pythagoreos, vt videtur, imitatus, ne tanta myſteria vulgo pateſcerent; philoſophorum γνησίων numero ſe ipſum expungit. Nec ita Dauus fuit Brunus, vt non ipſe intelligeret, verborum proprietatem et claritatem a philoſopho requiri; ſcribit enim [w]: S*i quispiam ab hoc philoſophiae non populari genere verborum cum proprietate ſimplicitatem tentauerit excludere, magis parricidii et ſacrilegii reus eſto, quam ſi Deorum ſacroſanctas imagines profanauerit.* Obſcuritati Bruni iungi poteſt debetque ſpiritus, quem fouit, contradictorius, quo non vni tantum Ariſtotelis ſcholae, ſed omnibus omnino

Bruni ſpiritus contradictorius.

v) En quaeſo eius verba, de Minim. exiſt. L. I. c. 1. v. 128. ſeqq. p. 5. ſeq.

Nec ſciolus quisquam e cataclyſmo grammaticorum
Per quos obuerſum eſt ſophiae genus omne, putetur
Dignus..qui accedat, titulo quocunque ſuperbus
Vt te vel doceat, vel de iſtis indicet expers
Luminis Ac ſtultus quaedam minus eſſe Latine
Inſultet dicta, vt et rebus derôget alte
Deſcriptis, ſed verba putet vocesque Deorum
Aptata his numeris quadrantia ſenſibus hisce
Quamlibet inuitus, ſiquidem ſua pondera dictis
Senſa dabunt noſtris vbi liuor ſuppeditatus
Ceſſerit; incipietque nouae comprendier artes
Quid claudant, et quid promant: tunc vi meritorum
Multa renaſcentur, quae iam cecidere cadentque
Quae fuerant in honore vocabula nam volet vſus
Vſus principiumque erimus. quando ſapientum
Dogmata priſcorum priſcis clariſſima verbis
E fundo eruimus tenebrarum, pro nouitate
Si ſit opus rerum quocunque e fonte trahantur
Commodius, vocum authores erimusque nouarum,
Grammatici verbis at nobis verba miniſtrent,
Ii obſeruent vſum, quem nos indicimus ollis.
Nec genus inſipiens temerata mente proteruum
Confundat ſpecies, turbet genus omne, vt vbique
Artes in crepidam retrahantur grammaticalem.

w) De Minimo L. I. c. 1. ad v. 152. p. 8.

Digitized by Google

omnino philosophis se opposuit. Testem damus inscriptionem articulorum, quos ad disputandum Parisiis proposuit, quam heic repetimus: *Articuli de natura et mundo, a Nolano in principibus Europae academiis propositi, quos Ioannes Hennequinus, nobilis Parisiensis, sub eiusdem felicibus auspiciis contra VVLGARIS ET CVIVSCVNQVE ADVERSARIAE PHILOSOPHIAE professores triduo Pentecostes in vniuersitate Parisiorum defendendos euulgauit, breuibus adiectis rationibus* [x]. Talis cum esset, hocque sibi constitutum haberet, vt omnibus contradiceret, non potuit non, vbi vera, clara, certa deerant, falsa, obscura, ambigua afferre, eaque vt pingeret, anfractuoso et tenebris abscondito probandi genere vti. Ex quibus omnibus, quem inter philosophos locum Brunus occupet, Lector, nobis non monentibus, intelligit. Et meruit quidem in eo laudem Brunus, quod sectariam philosophiam maximo odio sit prosecutus, probe enim intelligebat, verae eam sapientiae e diametro esse contrariam, et obstacula philosophanti haud pauca obiicere; de qua re mentem ita suam declarat [y]:

Nam vos, o Musae, quacumque ex parte venitis
Appositae, excipiet gratas sophiae genus altum
Quamlibet eque schedis Cumanae verba Sibyllae,
Euandrique rogis referantur, cuncta probantor.

Quae non ad antiquata modo et reprobata a grammaticis verba pertinent, sed ad philosophiam quoque ipsam, de qua in antecedentibus dixerat:

\- - - - *quando sapientum*
Dogmata priscorum priscis clarissima verbis
E fundo eruimus tenebrarum - - -

Et hoc quidem respectu ferri excusarique posset, quod omnibus philosophis, qui tunc sectarii erant, se opposuerit. Neque magnopere improbari potest, quod eos philosophos detestatus sit, qui panis lucrandi caussa philosophantur [z], quamuis ipse inopia pressus πρὸς ἄλφιτα philosophatus sit; obstare enim mercenariam diligentiam philosophiae eclecticae, et haud pauca impedimenta obiicere, experientia multoties docuit. Immo nec in eo peccasse censendus est, quod Aristotelem vbique impugnauerit: licet enim in eo modum excesserit, quod philosophorum stupidissimum Aristotelem appellet [a], fatendum tamen, in nullo minus argumento placere posse Aristotelem, quam in eo, quod sibi tractandum nouisque hypothesibus illustrandum sumserat Brunus, nempe physico. Hinc non modo Parisiis, vti dictum, eum publice oppugnauit, sed et passim in carminibus suis calamum in eum strinxit, et scholam Peripateticam mire exagitauit, multisque rationibus adortus est, vt variis speciminibus in eius

x) NICODEMI, BAYLE, ll. cc.
y) De Min. L. I. c. I. v. 152. seq. p. 6.
z) De Immenso p. 145. conf. IORDAN. l. c. p. 25.
a) De Minimo p. 49.

Digitized by Google

ſcriptis conſtat. Immo quod mireris, inter medios Ariſtotelis, duce Philippo, ſectatores Wittebergae recentiores philoſophos magno cum Lycei contemtu Ariſtoteli praefert, et *Albertum M.* ait [b], *ipſo principe Ariſtotele, cui indigniſſime, vtpote cucullatus, pro temporis illius ratione fuerit addictus, numeris multis fuiſſe ſuperiorem, Copernicum plus intellexiſſe in duobus capitibus, quam Ariſtotelem et omnes Peripateticos in vniuerſa eorum naturali contemplatione; Palingenii quingenta carmina praeſtare Atticiſmo et Romaniſmo omnium, qui ſub vexillo Peripatetico comtius loquendo et ſtultiſſime ſentiendo militarint.* Et in his quidem omnibus laudandus magis, quam vituperandus Brunus eſt. Nec deneganda quoque ei laus eſt, quod in mathematicis diſciplinis non proletarie verſatus fuerit, earumque adminiculo haud pauca viderit in naturali doctrina, quae veritati propiora ſunt [c]. Aſt his tamen omnibus non obſtantibus et intellectus et voluntatis virtutibus deſtituebatur, quae ad emendandam philoſophiam requiruntur. Quanquam enim animo regebatur magno, excelſo, errorum contemtore, et imperterrito in ſubiugandis praeiudiciis, nec ab eruditione erat imparatus, iudicii tamen acumine deſtitutus, vt ſupra probatum, totumque imaginationis deliriis ſe permittens, veram viam inuenire non potuit. Male itaque fecit, quod eas diſciplinas attigerit, quae iudicio facem non praeferente, feliciter abſolui nequeunt, qualis eſt metaphyſica, quam, melius ſibi conſuluiſſet Brunus, ſi intactam praetermiſiſſet: Porro improbi laboris patientiam Bruno defuiſſe, eumque ingenio fidentem extemporali tantum diligentia in ſcriptis ſuis concinnandis fuiſſe verſatum, et ſupina metri negligentia prodit, et fatetur, qui eius metaphyſicam edidit, Raphaël Egelinus, licet id in laudibus eius ponat: eam enim, refert [d], dictaſſe Brunum *ſtantem pede in vno; tam rapido*, ita hanc incuriam extollit, *fuit ingenio et tanta vi mentis!* Quod an mentis poſt ſerio et diu examinatas rerum circumſtantias pronunciantis et attente philoſophantis acumen prodat, Lectoris arbitrio definiendum relinquimus, certi, multa paradoxa, monſtroſa et inepta in ipſo partu ſuffocaturum fuiſſe Brunum, ſi lente philoſophando feſtinare, quam nimium properando coecos catulos parere maluiſſet.

Philoſophia Bruni qualis generis ſit?

§. XIII. Ex his, vero, quae diximus, iudicandum eſt, vtrum inter reformatores reſtauratoresque philoſophiae Bruno locus dandus ſit, vel, an, quod nonnulli faciunt [e], philoſophiae Democriteo-Epicureae reſtauratoribus ſit adiiciendus? Et verum quidem eſt, Brunum atomorum hypotheſin, mundos infinitos verticesque globorum coeleſtium hisque ſimilia a Democrito et Epicuro mutuo accepiſſe. Aſt ſenſu longe alio et diuer-

b) In Orat. valedict. §. 10. Act. phil. Vol. II. p. 425.

c) Inuenies autem in his quoque ingenii prurientis, et affectatae nouitatis fundamento carentis naeuos.

d) Conf. Act. philoſ. Vol III. p. 425.

e) Cel. GENTZKE Hiſt. phil. S. III. c. 2. p. 154. reprehendente BVDDEO Annot. ad hiſt. phil. c. 6. §. 3. p. 377.

Digitized by Google

diuerso atomis in natura rerum secundum Brunum vsus est, quam eas adhibere solebat schola Epicuri. Quod vt luculento specimine probemus, en duas de atomis assertiones Bruni: *Nobis*, inquit [f], *vacuum simpliciter cum atomis non sufficit*, *certam quippe oportet esse materiam*, *qua conglutinentur*. Qua materia, vt recte doctissimo CROSAEO [ff] visum, intelligit mentem siue animam mundi per omnia fusam, de qua carmen de Minimo ita auspicatur:

Vt mens naturae subiectis insita rebus
Momentis graduanda suis depromit, et aptis
Ordinibus constans, numeris discriminat alte;

Altera illa est, qua sensum et cognitionem adeoque et vitam atque motus principium atomis siue minimis tribuit [g]: quae cum Epicuri systemate constare non posse, ex comparatione vtriusque clarissime intelligitur. Doctissimus CROSAEVS autem, qui diligenter et attente in Bruni scriptis versatus est, et probe viderat, ab Epicuro et Democrito eum haud raro recedere, in eam sententiam concessit [h], esse eius philosophiam naturalem, nihil aliud, quam systema physicum Epicuri Pythagoreismo incrustatum. Quod an commode dici possit, valde dubii haeremus, eo quod Epicureum systema quam primum atomis et vacuo tertium aliquod principium additur, totum neruo suo dissolutum concidit et euanescit. Accedit quod, monente ipso viro summo, atomi Bruni alterius naturae sint, quam Epicuri; nempe rotundae, et terminis suis quas partes esse non vult, sese mutuo contingentes, quam hypothesin latissime prosequitur in libro *de Contemplatione ex minimo*. Vnde si veteri cuidam sectae adscribendus esset Brunus, Semipythagoreus rectius diceretur, quos constat, ipsas quoque atomos rotundas posuisse, ast aliud quoque ad eas regendas, formandas vniendas principium adhibuisse. Ipse sane Brunus in haud paucis Pythagorea philosophemata secutus est, qualia sunt [i]:

Non audita Samii sacra verba parentis;
An non ipsa fluens vario cum tempore raptim
Continuo mutata venit de partibus vltro,
Adscitis nouiter, primis abeuntibu' moles?
Nunquid materies eadem tua corporis est nunc
Partibus ac toto qualis paulo adfuit ante?

Hanc enim hypothesin: cuncta fluere, nec hodie esse, quod heri fuit, quodcunque materiae debetur, Pythagoreos tradidisse, et ab iis Heraclitum accepisse, ex illis, quae *Tomo primo* [k] dicta sunt, notum est. Ipsa quoque de monade doctrina, et dogma de mundi systemate solem centrum

 habente,

f) De Minimi exist. c. 2. p. 10.
ff) Act. phil. Vol. II. l. c.
g) De Minimo L. III. p. 102. Act. phil. l. c. p. 796.
h) loc. cit.
i) De Numero c. 2. p. 24.
k) p. 1074. seqq. 1113. 1135.

habente, Pythagorea sunt. Ast ab hac quoque schola in haud paucis secessit, id quod vna de mundis innumerabilibus hypothesis, deamata Bruno Venus, probat. Pythagoreae scholae enim mundus tantum vnus est, extra coelum autem infinitum; et extra mundum inane est, in quod et ex quo mundus respiret [l]. Quod ex Pythagoreorum schola in suum systema Zeno Cittieus quoque transtulit. Alia, ne nimii simus, non cumulamus. Rectius itaque ad eclecticae philosophiae restauratores, at parum felices, Brunum referendum esse putamus. Certe id ipse voluit, scribit enim [m]:

- - - Inspirato mihi vero vnde elementa
Vt sophiae species longum suppressa per aeuum
Emicet atque aegras vultu reuocata sereno
Soletur mentes errorumque excruciantes
Discutiat nebulas.

Quem philosophiae scopum si recte attigisset Brunus, gloria illi primum restitutae philosophiae eclecticae omnino esset tribuenda. Verum enim vero obstabant infelici philosopho iudicii paupertas, imaginationis lasciuia, et ineptus mos consarcinandi veterum hypotheses, vt nouam philosophiam effingeret, quae inde monstrum magis, quam aptum et rationale systema prodiit. Nempe systemate atomistico veterum, potissimum scholae Italicae, cum systemate emanatiuo coniuncto, vsurus, cum videret Pythagoreos vtrumque etiam sequi, et nouum tamen dare vellet, eiusmodi φιλοσοφούμενα dedit, quae, dum noua affectat, partim obscura, incerta et nihil significantia sunt, partim intolerabilia, absurda, et si verum dicendum, interdum impia: quamquam iniuriam Bruno facere eos, ex dicendis, patebit, qui Spinozismi eum reum faciunt.

Scripta Bruni.

§. XIV. Scripsit plurima Brunus, quem extemporali facultate scribendi fuisse vsum modo monuimus. Ipse ad multos libros suos prouocat, quorum tamen haud exigua pars, dubitamus, an lucem viderit? nonnullos enim affectos non perfecisse ex dedicatione libri *de Minimo* intelligitur. Eorum, qui lucem viderunt, nobisque innotuerunt indicem hoc loco dabimus, quoniam sunt rarissimi [n]. Ita vero, si fides titulorum inscriptionibus, iuxta temporum seriem prodierunt. I. *La cena de le Cineri descritta in cinque dialoghi* cIↃ IↃ LXXX. II. *De vmbris idearum*, Paris LXXXII. III. *Ars Memoriae*, Paris cIↃ IↃ LXXXII. *Il Candelago Comedia*, Paris cIↃ IↃ LXXXII. IV. *Cantus Circaeus ad memoriae praxin ordinatus*, Paris LXXXIII. V. *De la causa, principio et vno*, Ven. cIↃ IↃ LXXXIV. VI. *De l' infinito, vniuerso et mondi.* Ven. cIↃ IↃ LXXXIV. VII. Eodem anno prodiisse apud Parisios dicitur: *Spaccio della bestia triomfante.* VIII. *Cabala del cavallo Pegaseo con' l' aggiunte*

l) Arist. Phys. L. III. c. 4. Plut. de Plac. phil. L. II. c. 9.

m) De Inuent. minimi c. 1. p. 97.

n) Conf. Cl. Vogt. Cat. Libr. rar. p. 139.

Digitized by Google

aggiunte dell' asino Cillenico, Par. cIɔIɔLXXXV. IX. *De gli heroici furori*, Par. cIɔIɔLXXXV. X. *De progressu et lampade venatoria logicorum*, cIɔIɔLXXXVII. XI. *Acrotismus, siue rationes articulorum physicorum aduersus Aristotelicos*, Witteb. cIɔIɔLXXXVIII. XII. *Oratio valedictoria habita ad amplissimos et clarissimos professores atque auditores in academia Wittebergensi* anno cIɔIɔLXXXVIII. XIII. *De specierum scrutinio et lampade combinatoria R. Lulli*, Prag. cIɔIɔLXXXVIII, recusa Argentorati cIɔIɔCLI. cum Lullii operibus. XIV. *Oratio consolatoria habita in illustri celeberrimaque academia Iulia in fine solennissimarum exequiarum illustrissimi et potentissimi principis Iulii, Ducis Brunsuicensium* I. Iulii cIɔIɔLXXXIX. Helmstadii. XV. *De triplici minimo et mensura*, Francofurti cIɔIɔXCI. XVI. *De Monade numero et figura, consequens quinque de minimo, magno et mensura, item de innumerabilibus, immenso et infigurabili, seu de vniuerso et mundis libri octo*, Francofurti cIɔIɔXCI. libris constat duobus diuersis, sed vna paginarum serie continuatis [o] XVII. *De imaginum, signorum et idearum compositione*, Francof. cIɔIɔXCI. XVIII. *Summa terminorum metaphysicorum ad capessendum logicae et philosophiae studium ex Iordani Bruni Nolani entis descensu MSc. excerpta, nunc primum luci commissa a* RAPHAELE EGLINO, *Iconio Tigurino*, Tig. cIɔIɔXCV. Prodiit hic libellus ex praelectionibus Bruni Wittebergae cIɔIɔLXXXVII. habitis. XIX. *Artificium perorandi, edente* ALSTEDIO, Francof. cIɔIɔCXII. Haec Bruni scripta nobis innotuerunt, quorundam copiam fecit vel HEVMANNVS, qui et rariorum recensionem exhibuit. Ipse Brunus libros suos laudat, *de sigillo sigillorum* [p], *de imaginibus, de principiis rerum, de sphaera, de physica magia*, et his similes, forte nunquam editos, sed aut cogitationibus tantum destinatos, aut affectos. Non fine attentione autem hoc loco dimittendum est, annos editionum interdum sublestae fidei esse, immo nec locum editionis verum semper exprimi. Namque *Coenam cinerum* editionis anni cIɔIɔLXXX frustra in catalogis praestantissimarum bibliothecarum se quaesiuisse notat doctissimus VOGTIVS [q] et NIC. FRANC. HAYM *in Notitia librorum rariorum Italica lingua scriptorum*, Parisiensem anni cIɔIɔLXXXIV nominat: ex quo, si addatur, quod supra monuimus, ante annum cIɔIɔLXXXIV ex Italia Brunum non discessisse, concludimus, aut falsum esse titulum libri, aut VERDIERIVM [r], a quo accepit P. BAYLE in eo designando errauisse. CL. BAYERVS [s], autem obseruauit, non Parisiis sed Londini videri lucem adspexisse; vnde coniicimus, ad euitandam patriae suae inuidiam, qua circa annum cIɔIɔLXXX et sequentes valde premebatur Brunus, Parisienses editiones nomen ementitas in Italia prodiisse.

§. XV.

o) Extare etiam Italico sermone discimus ex relatione P. BAYLE l. c. not. D.

p) Vid. NICERON, l. c.

q) loco citato.

r) In Bibl. Gallic.

s) Mem. Lib. rar. p. 219.

Philosophiam Bruni delineare difficillimum.

§. XV. Restat vt de noua, quam meditatus est Brunus, philosophia narrationem instituto nostro conuenienter exhibeamus, et quid ex veteribus selectum suum fecerit quid nouum addiderit, ac qua ratione cuncta in systemate aliquo connexa atque concatenata exposuerit, dicamus. Ast, vt verum fateamur, aqua heic nobis haeret, nec hanc tractationis nostrae partem ita absoluendi nobis copia est, qualem vel in aliis habuimus, vel in argumento curioso exoptamus, vt Lectori ex asse fiat satis. Id quod non negligentiae nostrae tribuatur, rogamus, sed caussis duabus, quae obstitere, quo minus hoc quoque loco historici pleni et perfecti defungeremur officio. Nempe ita obscura sunt philosophumena Bruni, et tantopere tum verbis obsoletis, insuetaque atque confusa partium orationis constructione abscondita, tum notionum ipsarum vagarum, incertarum et praecisionibus mentis quidem formatarum, at ineptis et tenebricosis imaginibus depictarum insolentia, numerique poëtici nox tanta, vt nostra quidem mentis oculorumque acies; licet omnem contentionem adhibeat, non satis perspiciat, qua ratione totum eius systema cohaereat, suisque membris connexum sustentetur. Neque dubitamus affirmare, Brunum, ingenio extra orbitam vagante ductum, ipsum cohaerentis doctrinae aedificium sibi non exstruxisse, et frustraneam esse omnem diligentiam, quae lucem tenebris Cimmeriis Bruni inferre satagit. Quam certe ignorantiam nostram fateri non erubescimus; scilicet:

Nescire velle, quae magister pessimus
Docere non vult, docta inscitia est.

Deinde libros Bruni rarissimos, praesertim physicos et metaphysicos ipsos euoluendi nobis occasio defuit, qui ex vno libro *de Minimo* discere potuimus, qualis philosophus nobis Brunus sit habendus. Reliqua viris doctis BAYLIO, CROSAEO, HEVMANNO debemus, quorum fide placita eius cognouimus. Ita vero officio, prout decet, defungi nostro non licebat, qui nostris videre oculis cupimus, vbi de integro philosophi alicuius systemate iudicandum est. Itaque malumus paginas nostras imperfectas hoc loco esse, quam incerta narratione Lectorem naso suspenso deducere. Verum ne nos molestiam laborisque taedium defugisse videamur, et nihil habeat lector, vnde Bruni philosophiam intelligat, primo quidem ea philosophi paradoxi philosophumena describemus, quae iterata et attenta lectione libri difficillimi *de Minimo*, obseruauimus: tum adiiciemus ea, quae laudatissimorum virorum triga notauit, et quid nobis de philosophia Bruni iudicandum videatur, modeste tandem exponemus.

Bruni placita ex libro de Minimo.

§. XVI. Liber *de Minimo*, geometricus, physicus et metaphysicus est; vbique enim notiones geometricas, physicas et metaphysicas miscuit, quod non potuit non totam tractationem, vt reliqua taceamus supra tacta, reddere incertam, fluctuantem atque atra nocte obscuriorem. Est

Digitized by Google

Est autem minimum auctori et obiectum numeri et magnitudinis, et omnium elementatorum adeoque et geometricam atque arithmeticam, et physicam rerum omnium substantiam constituit. Hoc enim primum eius principium metaphysicum, physicum, mathematicum est:

- - - - minimum substantia rerum est,
Atque id idem tandem opperies super omnia magnum.
Hinc monas hinc atomus, totusque hinc vndique fusus
Spiritus, in nulla consistens mole suisque
Omnia constituens signis, essentia tota,
Si res inspicias, hoc tandem est, materiesque;
Quandoquidem minimum sic integrat omnia, vt ipsum
Ni substernatur, reliquorum non fiet hilum.
Esto nulla monas, numerorum non erit vllus:
Namque ea constituit species, statuens genus omne.
Quo circa in cunctis primum est fundamen, vt vnde
Et Deus, et natura parens, arsque explicat alte
Quod super omne genus perstat, quod et in genere omni est etc.

Verbo minimum est, substantia prima ex quo omnia oriuntur, componunturque, et in quod omnia tandem resoluuntur, adeoque

- - - - ipsum sunt omnia tandem
Vt monas est omnis numerus.

Nempe magna diligentia probare contendit Brunus, continuum in infinitum diuisibile non esse, magnisque machinis Peripateticos refutat, quo iure, quaue iniuria? alibi dicendum. Ex hac generalissima idea minimi axiomata geometrica quamplurima deducit, hoc loco, vbi alia agimus, non describenda, licet satis singularia sint et παράδοξα. Dabimus tamen breuem totius *de Minimo* contemplationis σκιαγραφίαν, vt de genio Bruni metaphysico Lectori paulo plura constent. Nempe 1) maximum est minimum multiplicatum. 2) Tolle minimum, et deerit maximum. 3) Naturae et artis subiectum est a minimo, et consistit in minimo. 4) Minimum est potentissimum. 5) Claudit omnem monadum et numerorum magnitudinem. 6) Minimum componit, auget, format. 7) Minimo opposita sunt omnia. 8) Minimum omnia promit, 9) minimum omnia terminat, 10) vitam defert, 11) disseminat omnia; 12) est intimum infernorum; 13) est omnia, 14) vbique est praesens et semper; 15) ex minimo potest cognosci maximum. 16) Ratio citius potest deuenire ad minimum, quam ad maximum. 17) Minimi non est pars. 18) Minimum si tangit, toto se tangit. 19) Minimum suo fine plura potest attingere minima. 20) Minimum attingit sibi aequale. 21) Minimo non datur minus. 22) Minimum est, quod ita est pars, vt eius nulla sit pars vel simpliciter, vel secundum species. 23) Minimum est quantum, et efficit quantum. 24) Minimum reale infra minimum

 sensile

Digitized by Google

sensile subsidet. 25) Minimum realem nullam scientiam definit. 26) Minimum qua minimum, est indifferens. 27) Minimi tot sunt genera, quot sunt species. 28) Minimum est vnibile, 29) insolubile; 30) non patitur se penetrari, 31) non miscetur, 32) est tantum attingibile; 33) facit, vt corpora sint solida; 34) attingit minimum, 35) est rotundnm, 36) minimi propria vna semper figura. 37) Minimo tantum minus vacuum. 38) In minimo dimensio est originaliter indifferens. 39) Minimum cum maximo habet vnam figuram. 40) Minimum habet minimam termini partem. 41) Minimum est inalterabile. 42) Minimum est sex punctis attingibile. 43) In minimo maxima curuitas. 44) Minimum est omnium mensura. 45) Circulus est typus minimi. 46) Minimo minimum non est maius. 47) Minimum est finibile datis punctis minimi. etc. En aranearum tela, quibus maxima subtilitate nectendis instruendisque ita insudat auctor, cuncta, velut membra disiecta dissocians, vt patientia et attentione incredibili opus sit, si quis colligere omnia et sociare cupiat. His autem, quae ad euertendas quasdam geometrarum regulas in fine libri applicat, multa physica et metaphysica porro immiscet, ex quibus, vt genium hominis intelligat lector, sequentes assertiones excerpimus:

I. Splendentia sidera, veri mundi sunt ʃ).

II. Noui telluris facies fulgens est, vere sanctum et venerabile sidus.

III. Mens super omnia Deus est, mens insita omnibus natura; mens omnia peruadens ratio.

IV. Deus dictat, et ordinat: natura exequitur atque facit, ratio contemplatur et discurrit.

V. Deus est monas omnium numerorum fons, simplicitas omnis magnitudinis et compositionis substantia, et excellentia supra omne momentum; innumerabile, immensum.

VI. Natura est numerus numerabilis, magnitudo mensurabilis, momentum attingibile.

VII. Ratio est numerus numerans, magnitudo mensurans, momentum aestimans.

VIII. Influit Deus per naturam in rationem. Ratio attollitur per naturam in Deum. Deus est amor, efficiens, claritas, lux; natura est amabile, obiectum, ignis et ardor; ratio est amans, subiectum quod a natura accenditur, et a Deo illuminatur.

IX. Sensus est oculus in carcere tenebrarum rerum colores et superficiem veluti per cancellos, et foramina prospiciens: ratio tanquam per fenestram lumen a sole deriuans, et ad solem repercussum, quemadmodum in corpore lunae speculatur. Intellectus in aperto, et quasi ex alta specula vndique oculus super omnem particularitatem, turbam et confusionem in vniuerso, et distinctione specierum ipsum praefulgentem solem speculatur.

X. Ra-

ʃ) De Exist. Minimi c. 1.

X. Ratio se facile in mentem attolleret, nisi variorum affectuum in oceano fluctuans distraheretur: quando natura comparatum est, vt diuersis animae facultatibus ad totidem opera et effectus variis operationibus et actibus accingatur et expediatur.

XI. Ad certum felicitatis genus non debemus sapere, plusquam oportet; ad felicitatem vero simpliciter, cum scire sit de genere bonorum, non plus actui debet esse praescriptus modus, quam a natura atque Deo praescriptus est ei, quam nullam frustra voluit esse, potentiae.

XII. Qui philosophari concupiscit, de omnibus principio dubitans, non prius de altera contradictionis parte definiat, quam altercantes audierit, et rationibus bene perspectis atque collatis, non ex auditu, fama, multitudine, longaeuitate, titulis et ornatu: sed de constantis sibi atque rebus doctrinae vigore sed de rationis lumine, veritate inconspicua, iudicet et definiat.

XIII. Non plus sapientiae et bonitati, quam ignorantiae et iniquitati voces atque verba subministrant. Horum simplicitate veritas et doctrina, quorum ornatu inertia gaudet et astutia, et quorum varietate cum quadam mercenaria sollicitudine vanitas insolescit.

XIV. Nihil variat rerum substantia; nempe immortalis est, nec gignitur, nec corrumpitur; sed gignuntur ex ea omnia et soluuntur in ipsam; ex ea augentur crescentia, et in eam deficiunt t).

XV. Minimum est substantia rerum, quatenus videlicet aliud a quantitatis genere significatur; corporearum vero magnitudinum, prout est quantitatis principium. Est, inquam materia, seu elementum efficiens, finis, et totum, punctum in magnitudine vnius et duarum dimensionum. Atomus priuatiue in corporibus, quae sunt primae partes, atomum negatiue in iisce quae sunt tota in toto atque singulis, vt in voce, anima, et huiusmodi genus; monas rationaliter in numeris, essentialiter in omnibus.

XVI. Optimus Maximus est substantiarum substantia, et entitas qua entia sunt, ideoque monadis nomine celebratur.

XVII. Vacuum simpliciter cum atomis non sufficit, certam quippe oportet esse materiam qua glutinentur.

XVIII. Numerus est accidens monadis, et monas est essentia numeri: sic compositio accidit atomo, et atomus est essentia compositi.

XIX. Semper fluit materia, nec hodie corpus est, quod heri fuit u).

XX. Corpus itaque hominis substantia non est, nec mors ad corporis substantiam pertinet, multoque minus ad animam.

XXI. Quum rerum substantia minime sit solubilis, mors non est timenda, sed transitus expectandus secundum Pythagoram.

XXII. Compositum nullum substantia vera est.

XXIII. Solum per indiuiduam animae substantiam sumus id quod sumus, quam circum veluti centrum quoddam vbique totum atomorum ex-

F 2 glome-

t) De Exist. Minimi c. 8. u) c. 3.

Digitized by Google

glomeratio fit et agglomeratio. Vnde per natiuitatem et adolescentiam spiritus architectus expanditur in hanc, qua consistimus, molem, et a corde diffunditur: in quod tandem veluti telae istius stamina complicans, sese recipiat, vt ex eadem, per quam processerat viam, intraueratque portam, recedat demum et egrediatur. Natiuitas ergo est expansio centri, vita consistentia sphaerae, mors contractio in centrum.

XXIV. Pro conditione, qua anima se gessit in vno corpore, ad aliud sortiendum disponitur, inquit Pythagoras, Saduchimi, Origenes et alii e Platonicis multi. Itaque non est tanquam fortuita illa sedium mutatio, sicut partium ex quibus corporea moles compaginatur. Quapropter aliae per corpora humana discurrunt, aliae in heroum corpus assumuntur, aliae vero in deteriora deturbantur. Haec illi, qui aeterna omnia quadam reuolutione exagitata intelligunt, praeter vnum.

XXV. Omnia quodammodo circumeunt, et circulum imitantur x).

XXVI. Simpliciter monadum monas vna reperta est, quae multum et magnum complectitur, omneque in ista integranda means, dans entibus esse. Illa Deus est, extans totum, infinitum, verum, omne, bonum vnum.

XXVII. Quae in composito, discreto sensibilique consistunt, sunt aliud atque aliud, et semper fluunt.

XXVIII. Deus est monadum monas, nempe entium entitas.

XXIX. Quod vnum non est, nihil est.

XXX. In minimo, simplici, monade opposita omnia sunt idem, par et impar, multa et pauca, finita et infinita.

XXXI. Id ostenditur in Deo, qui idem dicitur vbique et nusquam, infra omnia fundans, super omnia gubernans, intra omnia non inclusus, extra omnia non exclusus, omnia per excellentiam et comprehensionem, nihil per definitionem, principium omnia promens, finis omnia terminans: medium nectens et discriminans omnia, centrum vbique, intimum internorum, extremum nusquam, quia metitur et concludit omnia, immensus et inexaequabilis ipse, in quo sunt omnia, et qui in nullo neque in se ipso, quia indiuiduus et simplicitas ipsa, sed est ipse.

XXXII. Maximus et velocissimus motus et simpliciter tardus seu maxima quies, vnum atque idem sunt. Hinc diuina sapientia, quae attingit omnia, et est in omnibus, dicta est mobilissima omnium, quia vbique manet, et immobilissima, quia ocissime attingit a fine vsque ad finem, et disponit omnia inter suos vbique terminos: tribuitur illi motus, quia est vegetatio et vita, cuius virtute omnia mouentur. Tribuitur illi quies, quia est ipsa aeternitas, et substantia in qua et per quam omnia sunt et manent.

XXXIII. In inquirenda veritate ratio atque finis quam maxime attendenda, et gradibus atque ordine certo opus est, ita vt primum fundamina falsi prima tollantur, et tum demum ad speculationem, et ab ea ad praxin est progrediendum y).

XXXIV.

x) De Exist. Minimi. c. 4 y) c. 5.

Digitized by Google

XXXIV. Materia finita quantacunque obiecta partibus constat non infinitis, cui apponendo magnitudinem sicut et numero finito multitudinem, infinitum percurrere licet. E contra vero a finita magnitudine partes adimenti et subdiuidenti minimum sicut a finito numero numerum subtrahenti monadem tandem occurrere necesse est.

XXXV. Tota duratio est infinitum instans, idem, principium et finis.

XXXVI. Tellus non magis est in medio, quam luna, sol, polus et omnia. In quam contemplationem deuenire non potuerunt, quibus eius motum circa proprium centrum non percepisse licuit.

XXXVII. Principium et fundamentum errorum omnium tum in physica, tum in mathesi est resolutio continui in infinitum.

XXXVIII. Proprie indiuiduum dicitur esse vbique, et quia spacium est infinitum, centrum dicitur esse vbique, atomum dicitur esse omnia.

XXXIX. Minimum indefinitum est, at non infinita eius subordinatione opus est, non confundendum autem minimum artis, cum minimo naturae [z].

XL. Minimum naturae a minimo sensus distinguendum est, hoc enim quasdam qualitates habet, quibus ad sensum habet analogiam, quae nonnisi a compositione dimanabunt: minima quippe iuxta primam formam, qua minimum et corpora sunt indifferentia habentur omnia, quod vero subinde eorum haec quidem sunt sensibilia, illa vero non, oportet quadam adiectione fieri, ac non est credibile, vllam huiuscemodi qualitatem super prima materia immediate fundari [a].

XLI. Propterea principia materialia sunt distincta.

XLII. Post ipsum, quem per istius corporis contubernium incurrit, solis occasum a minimo et monade ad magnum et multum indeque ad innumerabile et immensum apprehendendum anima definito proficiscitur ordine atque regreditur: quemadmodum ab Hespero singulariter viso ad multitudinem, vt inde a multitudine per innumerabilitatem stellarum iterum repetendam ad exorientis solis praeuium phosphorum singulariter vltimo visum reflexo peruenire valet actu, vt hac ipsa via minime profundioribus tenebris cum infelicium spirituum multitudine submersa, adque exoptatissimae diei monadis adspectum promota beatifici tum demum solis pleniori lumine perfundantur [b].

XLIII. Bonum et malum, iocundum et molestum, pulchrum atque turpe nihil est simpliciter et absolute, sed horum quaedam ad varias collata species et indiuidua eadem eodem se habentia modo subiecta contrarias a sensibus nanciscuntur denominationes, sicut et reuera contrarios inducunt affectus; nempe talia relatiua sunt [c].

XLIV. Philosophia vt didicit a particularibus abstrahere, et rerum naturam atque conditionem ad absolutum, quantum possibile est, deducere iudicium, aliter vtile et bonum simpliciter, aliter vtile et bonum ad speciem humanum contractum definiat oportet.

 XLV.

z) c. 6. a) c. 9. b) Contempl. ex min. c. 1. p. 55. c) c. 2.

XLV. Extra et vltra propositum sensuum et sensibilium non egredientibus definiendum videtur, nihil esse absolute, quod ad vnam vel alteram contradictionis partem verius referatur [d]:

XLVI. Non vllus est, qui fallat fallaturue sensus, quandoquidem semper de proprio obiecto pro suo modulo, qui propria, vera et vnica est mensura, diiudicat.

XLVII. Sensibilia vera sunt, non iuxta communem aliquam et vniuersalem mensuram, sed iuxta homogeneam, particularem, propriam, mutabilem atque variabilem mensuram.

XLVIII. Naturalia omnia continue alterantur, trepidant, mouentur, exagitantur [e].

XLIX. Non est possibile in specie vlla duo omnino concordantia vel aequalia indiuidua comperire, non solum pro habitudine ad alia, sed vel etiam absolute in physica potentia, ratio ex effluxu influxuque atomorum continuo deriuanda [f].

L. Praeter atomos nihil simpliciter plenum, nihil simpliciter vacuum praeter spatium intra coëuntium trium in plano, et quatuor in solido atomorum concursum intermedians [g].

LI. Quaecunque fiunt, mutantur lapsaque ruunt continue aliud ad aliud, non entia sunt [h].

LII. Anima habet naturam atomam; ea vero substantialiter accepta, denotat daemonem seu animam quae est in toto corpore, vel etiam in toto vitae telluris horizonte, cuius vita viuimus, et in cuius esse sumus: tum actu quodam communi quo in tota sphaera viuimus: tum proprio quo viuimus in horizonte seu semisphaerico, vnde cultus attactusque magicos fieri inuenimus, qui ad longius absentes, etiam defunctos et a recenter defunctis, quorum scilicet non fuerint incinerata cadauera, demanant, quandoquidem anima vbique suam corporis agnoscit materiam: Tum actu quodam magis proprio, quo viuimus, in hoc organizato corpore ad nos ipsos illius quamuis auulsa parte pertinente, et sub nostrae animae moderamine constituta. Tum demum actu propriissimo iuxta eam conditionem, qua ab oceano substantiae spiritualis per cordis portam et ad eundem oceanum per eandem portam ingredimur et egredimur animi.

LIII. Nulla species atomorum est corruptibilis vel mortalis, vel generabilis; sed quaedam sunt accidentia certa; et cum sunt, non sunt per compositionem intrinsecam; et cum non sunt, id est, quando non sunt in aliquo subiecto velut pars; accidentaliter non sunt. Quaedam vero proprie intrinsecaque natura aeterna, immortalia, incomponibilia, indissolubilia; nempe animae, Dii, Deus.

LIV. Circulo quadratum, aequare impossibile [i].

LV. Certa essentia rerum est, et numerus; velut est hoc, heic, nunc. Dein

d) c. 3. e) c. 4. f) c. 5. g) c. 4. h) c. 6. i) c. 8.

Digitized by Google

Dein super omne est infinitum verum ens, vnum, bonum, atque monas rerum cunctarum essentia [k].

LVI. Infinitum vere est proprieque globosum [l].

LVII. Influxus nullus est, ex iis, quos ingens distantia ab orbe subiecto diremit.

LVIII. Nihil in vniuerso adeo est exiguum, quod ad eximii integritatem atque perfectionem non conducat [m].

LIX. Nihil item malum est quibusdam et alicubi, quod et quibusdam et alibi non sit bonum et optimum.

LX. Hinc ad vniuersum respicienti nihil occurret turpe, malum, incongruum: neque enim varietas atque contrarietas efficit, quo minus omnia sint optima, prout videlicet a natura gubernantur; quae velut phonascus contrarias voces extremas atque medias ad vnam optimam symphoniam dirigit et perducit.

Haec potiora sunt, quae ex tenebrosa Bruni sylua in lucidiorem paulo campum producere visum est, vt constaret, quo pacto et metaphysice, et physice, et mathematice Brunus philosophari soleat. Quamquam enim pleraque quae in hoc libro *de Minimo* occurrunt, geometrica sunt, metaphysica tamen et physica vbique miscuit. Et in metaphysicis quidem nouam subtilitatem quaerit, vt nouam philosophiam condat. Quid enim subtilius, quam minimum distinguere ab atomo? Ast id supponit vbique Brunus, prodens minimum sibi notionem esse metaphysicam, atomum physicam, quod ex eius definitionibus patet. Nam

Est minimum, cuius pars nulla est, prima quod est pars [n];
Est atomus minimum longum latum atque profundum
Corporis et potis est pars esse ac terminus ipsa.

Quae duo nisi distinguantur Brunus intelligi non potest. In physicis autem scholae Italicae amore raptus noua vbique molitur, et dum veritates quasdam physicas in ea deprehendit, v. c. terram moueri circa solem; planetas esse mundos habitabiles, etiam totum systema theologicum recipit, vt in sequentibus dicemus. Et haec quidem ab ipsius Bruniani libri lectione suppeditata sunt. Iam viri quoque docti audiendi sunt, qui alios Bruni libros legerunt, et placita eius ex illis designauerunt, vt quantumpote Bruni philosophiam intelligamus, eiusque pernoscamus faciem.

§. XVII. Diligenter euoluit Bruni libros desideratissimus LA CROZE [o], qui cum demonstrare vellet, Spinozisticum systema placuisse Bruno, ex libro *de Immenso et innumerabilibus* has eius assertiones excerpsit, vt nigrum iis theta praefigeret: *Bruni cogitata ex libris de immenso.*

I. Diui-

k) c. 14.
l) De Inuent. min. c. 8.
m) De Princip. mens. et fig. c. 1.
n) p. 149.
o) loc. cit.

Digitized by Google

I. Diuina essentia est infinita p).

II. Modum essendi modus possendi sequitur.

III. Modum possendi consequitur operandi modus.

IV. Deus est simplicissima essentia, in qua nulla compositio potest esse, vel diuersitas intrinsece.

V. Consequenter in eodem idem est esse, posse, agere, velle, essentia, potentia, actio, voluntas, et quicquid de eo vere dici potest, quia ipse ipsa est veritas.

VI. Consequenter Dei voluntas est super omnia, ideoque frustrari non potest, neque per se ipsam neque per aliud.

VII. Consequenter voluntas diuina est non modo necessaria, sed etiam est ipsa necessitas, cuius oppositum non est impossibile modo, sed etiam ipsa impossibilitas.

VIII. In simplici essentia non potest esse contrarietas vllo modo, neque inaequalitas: voluntas, inquam, non est contraria et inaequalis potentiae.

IX. Necessitas et libertas sunt vnum, vnde non est formidandum, quod cum agat necessitate naturae, non libere agat, sed potius, immo omnino, non libere ageret, aliter agendo, quam necessitas et natura immo naturae necessitas requirit.

X. Potentia infinita non est, nisi sit possibile infinitum: non est inquam potens, facere infinitum, nisi sit potens fieri; quae enim impossibilis vel ad impossibile potest esse potentia?

XI. Sicut est mundus in hoc spatio, ita et potest esse in simili spatio isti spatio, quod, hoc mundo ablato, possumus aequale huic mundo remanens intelligere.

XII. Huic spatio, in quo est mundus, simile spatium extra mundum non est ratio, quae tollat, neque faciat esse finitum.

XIII. Mundus in simili spatio extra istud non esset huic mundo impedimento, neque maior ratio esset, qua hic formidet ruere illum, quam ille istum, quandoquidem vbique medium est in infinito secundum rei veritatem, sursum vero atque deorsum secundum certam eorum, quae sunt in vno vniuscuiusque ordine habitudinem.

XIV. Melius est esse, quam non esse, dignius est facere, quod est bonum, quam non facere. Ponere ens et verum improportionabiliter melius est, quam sinere non ens, et nihil.

XV. Potentia et voluntas naturalis frustrari non debet, et ad infinitam durationem spatium esse sine proprio actu; tum enim potentia ad impossibile referretur.

XVI. Potentiam infinitam, extensiua sit, siue intensiua, ad esse frustrari est, sic actu malum infinitum poni sicut et actu est spatium infinitum.

XVII. Sicut hoc spatium potest recipere hunc mundum et ornari, ita et simile

p) L. I. p. 12.

Digitized by Google

simile quodcunque spatium ab ipso indifferens, simili non absente principio, similem concepisse.

XVIII. Ornamentum istius spatii huiusque mundi perfectio nihil est, quod addat vel subtrahat vel sufficientiae, vel indigentiae praestet ornamento atque perfectioni alius cuiuscunque spatii, quominus non ita actuari exigat illud, quam actuatum rerum plenitudine sit istud.

XIX. De Deo et de natura, quam optime sentiendum.

XX. De rebus maximis nihil temere citra sensum atque rationem defendendum. Haec pro systematis sui mundani existentia metaphysice ratiocinatur Brunus; recte an secus? nostrum in praesentia non est discutere, qui eius hypotheses et φιλοσοφούμενα tantum enarramus. Paralogismos eius, qui non intelliget, ei ductorem doctoremque commendamus Crosaeum, qui eos probe detexit. Ast is alia porro et παραδοξότερα ex Bruni scriptis excerpsit, quae, ne reticeamus, quantum nobis innotuit, Brunianae philosophiae aliquid, hic quoque apponemus.

XXI. Atomis solis non constant elementa, inde relinquendus Democritus, iisque adiungenda mens diuina moderans cuncta [q].

XXII. Haec mens subiectis insita rebus numeris omnia secundum gradus conflat.

XXIII. Bonum verum et perfectum dicitur vnum immixtum, simplex, abstractum, immobile per se [r].

XXIV. Lux supra, non est lux sine corpore, id est vmbra sine fundamento, et verbum sine significato, sed lux quae spatium habet, quae vbique tota, quae immobilis, quae denique Deus est.

XXV. Vultum hunc rerum decet esse perennem rerum ad naturam spectantibus et genituram [s].

XXVI. Mundus est aeternus; et semper fuit, et est, et non potest esse aliter [ss].

§. XVIII. Porro legit librum Bruni *de Caussa, Principio et Vno* Italica lingua scriptum, et has ex eo assertiones selegit P. BAYLE [t]:

I. Ens, quod reuera existit, non nisi vnum esse potest, idque infinitum, immobile, indiuisibile, sine discrimine totius et partis, principii et principiati.

II. Extensio infinita reducitur necessario ad indiuiduum, vt numerus infinitus ad vnitatem reuocatur.

III. Forma substantialis nunquam perit, differunt enim forma et materia, vt potentia et actus. Ex quo sequitur, vniuersum non nisi esse vnum.

IV. Inde

q) De Immenso p. 467.
r) De Max. p. 251.
s) De Vniu. p. 532.
ss) Ib. p. 494. 546.
t) loc. cit.

Digitized by Google

IV. Inde porro concluditur, materiam ſpirituum a materia corporum nihil prorſus differre [w].

V. Recte itaque ſtatuit Dauid de Dinanto: materiam eſſe ſubſtantiam diuinam.

VI. Cauſſa efficiens et cauſſa formalis vniuntur in vno ſubiecto, quod eſt anima mundi.

VII. Differt tamen cauſſa formalis generalis, quae vna modo eſt, a cauſſis formalibus particularibus, quae in infinitum multiplicantur.

VIII. His rite perpenſis felicitas humanae vitae ſublato inani mortis terrore, confirmatur, et Acherontis metus tollitur, quo ſolent corrumpi vitae humanae deliciae.

Haec Baylius, quem dolemus haud plura ex iſto libro deſcripſiſſe, in quo clarius mentem ſuam de origine naturaque ſubſtantiarum detexiſſe videtur. Incerti enim haeremus, vtrum Baylius praeiudicio Spinoziſmi vbique inueniendi occupatus recte in omnibus Bruni mentem expoſuerit, cum ſint in aliis eius ſcriptis nonnulla, quae aliter ſtatuiſſe Brunum, quam Spinozam clariſſime euincant.

Bruni φιλοσοφούμενα excerpta ab Heumanno.

§. XIX. Tandem Cl. HEVMANNVS [x] quoque haud pauca notauit Bruniana dogmata, quae vero phyſica magis ſunt quam metaphyſica. Dabimus etiam eorum hoc loco indicem.

I. Natura vniuerſo configurando diſtinguit naturalibus figuris, virtutes proprietates, ipſaque omnium in eorum ſuperficie nomina depingit, ſculpit et intexit.

II. Dantur magi, qui mutatis nominibus numeros quoque mutant, et hoc pacto ipſum rerum ſtatum.

III. Interſectionibus circulorum magna et occulta hominum ſenſibus virtus eſt.

IV. Accurata inter numeros et figuras analogia intercedit.

V. Vnitatis natura a centro ad circumferentiam remigrat, et ad centrum a circumferentia migrat, ita vero dat temperiem compoſitis, ſanitatem corporibus, animis virtutem.

VI. Vnitas eſt rerum cunctarum eſſentia tota; dyas origo boni atque mali, id eſt, contrariorum.

VII. Habet homo duas animas, appetitum ſenſitiuum ſiue animalem, et intellectiuum ſiue rationalem, hi duo eius daemones ſunt.

VIII. Tres ſunt partes hominis, corpus, anima et ſpiritus, qui eſt vehiculum quod inter animam atque corpus mediat.

IX. Metalla mutare in perfectiora, poſſibile.

X. Grauitas et leuitas corporum oritur ex anima mundi.

XI. Mun-

w) Id aut perperam accepit Baylius, aut ita intelligendum eſt, ratione fontis et originis eadem eſſe ſpiritum et materiam. Alias enim e diametro contraria ponebat Brunus ſpiritum et materiam. vid. de Minimi Exiſt. c. 4. v. 18. ſeqq. p. 14. ſeqq.

x) Locis citatis.

Digitized by Google

XI. Mundus, cum ſit infinitum vniuerſum, figura caret.

XII. Quia vult animae vis, cuncta moueri, corporaque in proprium ſemper verſarier orbem, oritur inde vita.

XIII. Spatium eſt quantitas continua phyſica triplici dimenſione conſtans, in qua corporum magnitudo capiatur, natura ante omnia corpora et citra omnia corpora conſiſtens, indifferenter omnia recipiens citra actionis paſſionisque conditiones immiſcibile, impenetrabile, non formabile, illocabile, et extra omnia corpora comprehendens, et incomprehenſibiliter intus omnia continens, quo loci munus actuale habente locato nihil poteſt eſſe aequalius, a quo ne cogitatione quidem dimenſiones locatorum corporum erunt ſeparabiles.

XIV. Deus eſt eſſentia ſimpliciſſima, ergo in eo idem eſt poſſe et eſſe, itaque quia Deus poteſt facere mundum infinitum, etiam fecit.

XV. Maculae lunae terram exhibent, lucidae partes maria.

XVI. Singulorum annorum periodo terra circa ſolem voluitur.

XVII. Lux et calor non niſi in corpore compoſito eſſe poſſunt.

XVIII. Viuunt in ſole certae creaturae viuentes, quarum tamen naturam ignoramus: par autem eſt eas nutriri vt ignem, hae interdum apparent hominibus.

XIX. Solem conſtituunt et partes et igneae lucidaeque et terreſtres atque aquoſae, ſibi in corpore globoſo ſuccedentes.

XX. Et in terra et in aëre viuentes creaturae ſunt, corpore ſubtili veſtitae, inde ſpectra.

XXI. Natura numen eſt, et haec Deus in rebus credenda et nominanda eſt.

XXII. Terrae grauitas eſt ab aqua terram comprimente.

XXIII. Cometa eſt ſpecies telluris mundusque per orbem oblique ad viſum hunc ſpeculari corpore latus; raro autem conſpicitur, quia eius circulus non venit ad eam oculorum noſtrorum et ſolis oppoſitionem, vt ſpecularem reddat lucem, niſi raro, quando ſcilicet ita deuenerit vtrumque aſtrum, vt ſplendor ille excitatus in corpore aſtri habeat ad oculos noſtros reflexionem.

§. XX. Haec ſingularia et memoratu digniora laudatis viris doctis ex Bruni φιλοσοφουμένοις viſa ſunt, quae quoque tot iudiciis et conuiciis laceſſita famae Bruni haud parum obfuerunt. Dolendum autem Brunum, hominem nullo accurato ordine philoſophantem ideam ſyſtematis ſui phyſici et metaphyſici (terminologiam metaphyſicam quam edidit excipimus, quae mere Scholaſtica et Ariſtotelica eſt) nullam dediſſe, vnde difficillimus labor eſt, de vero et genuino ſenſu eius ſententiam ferre. Inde vero factum, vt quod vni atheum, impium, blaſphemum, non ferendum viſum, alteri videretur facile ferendum et ingenio Bruni ἑτεροκλίτῳ, abſurdius et ineptius loquenti quam ſtatuenti condonandum; quodque qui ab *Fundamentum philoſophiae Bruni.*

illis Spinozismi accusatur, ab his ab ista labe absoluatur, et is inter martyres connumeretur. Nos de impietate Bruni in sequentibus dicemus: quod ad ipsum eius systema attinet, non diffitemur quidem, non satis de eius vero et genuino sensu nos ex iis certos esse, quae nobis de placitis Bruni innotuerunt, ita vt accuratum de eo iudicium dari possit. Nec negamus, ex iis, quae ex libro *de Immenso* excerpsit CROSAEVS, et quae ex libro *de Vno*, *Caussa et Principio* retulit P. BAYLE, Spinozisticum sensum emergere posse. Ast vnam tantum substantiam sensu Spinozistico statuisse Brunum, dicta nos non conuincunt, licet ens vnum tantum, immobile, reuera existens statuat. Haec enim si cum iis comparentur, quae alibi dixit, patet ex eo, Brunum non Spinozisticum sed emanatiuum systema secutum esse; secundum quod ex vno immenso et infinito fonte mediante principiato aliquo effluxerunt et ab aeterno orta sunt cuncta, adeoque ita inesse et existere suo, quod dicunt, ab eo dependent, vt quicquid sunt et existunt, ex illo fonte habeant. Haec innumeris philosophis olim deamata si Bruno tribuimus, tota eius metaphysica recte cohaeret: et verisimillimum est, Brunum, admiratione scholae Pythagoricae, praecipue Semipythagoreorum, et Eleaticorum, quos comtius de rebus naturalibus differere, quam Stagiritam, censebat, seductum, eorum principia physica et metaphysica recepisse, et Democriti atque Epicuri, et ex recentioribus Copernici cothurnis miro connubio adaptauisse. Quod ne sine teste dixisse videamur, en luculentum Bruni locum, in quo manifesta enarratione systematis metaphysici obscurissimis meditationibus suis, de vno, ente infinito, anima mundi, effluxu et refluxu ad vnum, deque minimis in immensis lucem egregiam affudit. Ita nempe differit y): *Vniuersum Xenophani metaphysico vnicum, absolutum. Parmenidi eius discipulo a diuinitate ad naturam et a natura ad naturalia descendenti, rursumque a naturalibus per naturam in diuinam speculationem contendenti, triplex definitur, in effectu, typo, archetypo, seu materialiter, formaliter, efficienter, vel explicatim, complicatim, summatim. Nempe in numero, in ordine, in monade, scilicet per singula, per omnia, per totum. Vbi primo modo est vniuersum subsistenter, secundo consistenter, tertio existenter: primo item mobiliter, secundo stabiliter, tertio immobiliter.* Haec suam quoque esse opinionem haud obscure prodit, ita pergens: *Iuxta rationem primi ad quodlibet aspicimus, vt sua incommunicabili proprietate distinctum, seorsim, et in se vnum est. Iuxta secundi rationem ad omnia conuertimur, quae AB EODEM PRINCIPIO MANANT, IN EODEM CONSERVANTE PERSEVERANT, ET AD EVNDEM FINEM CONSPIRANT. Iuxta absolutiorem tertii contemplationem experimur, vt particularia omnia ad certas species, omnes subinde species ad subalternata genera, quae tandem ad vnum communissimum generalissimumque esse, ens, idque ad absolutissimam entitatem, veritatem, monadem ascendit. Ibi vnitas nume-*

y) De Minimo p. 133.

Digitized by Google

numerorum omnium fons, multitudinem omnem atque varietatem immultiplicabilis et inuariabilis incommunicabiliter et inuariabiliter complectitur. Sic a luce in tenebris et composita ascendimus ad lucem simplicem et absolutam, vt ab illa cognita ad istius iudicium examen atque moderamen descendamus. Vides, Lector, subordinationem principiorum, secundum quam ex vno realiter existente omnia sunt, et existentiam atque veritatem habent, idque mediante natura, id est anima mundi, et in infinita emanata diffluunt, in primum vero ens, vnum totum tandem sublata subsistentia particulari refunduntur. Quo pacto systema scholae Italicae quoque, et Parmenidem similiter disseruisse, ex iis, quae suo loco diximus, constat. His positis nihil est in systemate Bruni metaphysico et physico, quod non cohaereat, licet Spinozae vestigia premere videatur. Nam hac emanatione ex infinito ente, per se existente, et omnibus essentiam et existentiam largiente, posita, sequstur, 1) omnem hunc actum emanationis esse necessarium, et pertinere ad essentiam Dei; 2) infinitas posse et debere constitui emanationes et principiata emanatiua, quae ab eo ente participent, et in quibus illius virtus infinite multiplicetur, et demonstretur, adeoque infinitos esse debere mundos: eo quod melius sit esse, quam non esse, nec cum ente infinito posse stare non ens et nihil. 3) Esse quoque eius emanationis durationem infinitam, immo cum necessitate naturae fiat. 4) Ab aeterno debuisse istas emanationes ex ente vno, siue monade absoluta scaturiuisse, essequе ideo mundos infinitos aeternos. Porro 5) ens reuera, id est, per se existens, non nisi vnum esse, infinitum immobile indiuisibile; si enim plura essent, plures fontes darentur, nec ab vnius illius ente participarent omnia existentia. 6) Immo cum hic fons rebus omnibus ex se essentiam et existentiam largiatur, progredi inde formam substantialem, nec eam posse esse ob vnum fontem multiplicem. His concessis, sequitur quoque 7) Materiam rerum omnium esse substantiam diuinam, quae emanauit ad res singulares constituendas; 8) caussam formalem effluxus vnicam applicando ad particularia formas gignere innumeras; 9) quaeque in ente vno siue monade in potentia sunt, per istam emanationem progredi in actum. 10) In his autem omnibus principiato aliquo mediatore opus esse quod extrema vniat, et influxum ex supremo accipiendo cum inferioribus communicet, hancque naturam esse. 11) Eam autem ob hoc munus, huncque locum et vires, non animae mundi nomen tantummodo tueri, sed et Deam habendam esse, eo quod per eam et ad eam adscendendo tandem ad primum vniuersi fontem reducamur. Sed et reliqua quae Spinozistica videntur, hinc lucem capiunt; nam 12) natura cuncta conglutinans, lux increata, et anima rerum omnium immobilis, actiuaque, siue

Natura subiectis insita rebus
Momentis graduanda suis depromit, et aptis
Ordinibus constans, numeris discriminat alte

non eſt monas prima, vt vult CROSAEVS [z], ſed principiatum illud, quod in loco ſupra adducto naturam vocauit, et inter diuinitatem atque naturalia medium collocauit. Quo mediante 13) cum particularia omnia exiſtant, moueanturque, et diuino ex fonte participent, patet inde, cur Deus dicatur eſſe extans totum, infinitum, verum, omne, bonum, vnum, monadum monas etc. Tandem et 14) lux illa, quae ſpatium habet, vbique tota etc. inde fluit, cum omnes fere ſyſtematis emanatiui fautores fontem primum velut infinitam lucis abyſſum conſiderauerint, et ignis ſcholae Pythagoreae, praecipue Hippaſi et aliorum Semipythagoreorum hoc inuoluat. Vnde coniicimus, Brunum Deum et eius emanationes ſimili fere modo ſibi concepiſſe. Quaecunque autem eius mens fuerit, illud dubio carere putamus, vnum Bruni ſiue monadem non ſenſu Spinoziſtico, ſed emanatiuo ſumendum eſſe; aliquoties enim gradationem principiatorum emanatiuorum vsque ad primum principium emanans memorat, inter quae, vt hactenus dicta alio loco illuſtri claudamus, maxime notabile philoſophema expendere iubemus Lectorem, quod ſupra §. *XV. theſi LI.* ex libris *de Minimo* attulimus, comparareque cum *theſi XLI.* hae duae aſſertiones enim clare innuunt, Brunum ex monade numerum, materiam, ſpiritus, entia ſerie emanatiua ita deduxiſſe, vt ſpiritualia entitatem largiantur, materia in minima diuiſa ſemper fluctuet fluatque, et ab illis formas imprimendo diſcernatur formeturque. Haec qui recte intellexerit, reliqua Bruni παράδοξα facile mente comprehendet; clauis enim ſunt, qua reliqua eius myſteria reſerari poſſunt.

Iudicium de Philoſophia Bruni.

§. XXI. Ex his, niſi fallimur, iudicium de philoſophia Bruni, quantacunque etiam eius obſcuritas ſit, fieri poteſt. Qui enim ea, quae toties de ſyſtemate emanatiuo, miro toties habitu veſtito, aliquoties diſſeruimus, mente repetit, facile de Bruniana philoſophia iudicabit. Nempe cum ſimplicitatem diuinioris doctrinae Brunus ſorderet, et ingenio ſimul vteretur phantaſtico atque ad imaginationis frena laxanda vehementer prono, difficultatibus, quas ſyſtema mundi eiusque ortus atque generatio nectere ſolet, modum poſiturus, et philoſophiam quandam ſimul excogitaturus, quam Ariſtoteli opponere poſſet, ad eiusmodi philoſophiam emanatiuam deuenit, qua rerum omnium naturam, exiſtentiam, et quicquid in rebus reale eſſet, ad cauſſam fontemque vnum referret, rerum autem fluxarum naturam ex minimorum diſpoſitione deriuaret. Quod qua felicitate Brunus executus ſit, lectoris iudicio definiendum relinquimus. Nobis id praecipue obſeruandum, Brunum in mathematicis et phyſicis haud infeliciter exercitatum, malo auſu in metaphyſicos campos fuiſſe digreſſum, et notionum imaginariarum fulcrisque nullis niſi ingenii exorbitantis delirio nixarum praeſidio, ſyſtemati in ſe inepto nec ſatis cohaerenti fundamenta ſubieciſſe, hocque pacto cothurnos haud raro adaptaſſe ſocco, iunxiſſeque equos gryphis. Cum autem Pythagorea cum

z) Act. Phil. Vol. II. p. 796.

Digitized by Google

cum Democriticis miro Syncretismo confunderet, vel systema magis Semipythagoreum cum Epicureo misceret, ipsas autem emanationis leges ineptis numerorum, figurarumque geometricarum notionibus turbaret, mirum non est, systema eius et enthusiasticum atque paradoxum euasisse, et innumeris naeuis atque paralogismis scatere, et multa exhibere, quae, si verborum obscuritatem, et notionum incertitudinem tollas, plane nihil significant.

§. XXII. Ex his celebris illa quaestio de Bruni atheismo soluenda, quam post alios recentissima aetate erudita et amica disputatione excusserunt, viri praestantissimae doctrinae nobisque amicissimi MATVR. VEISSIERE LA CROZE [a] et CHRISTOPHORVS AVG. HEVMANNVS [b]. Impietatem autem iam viuo Bruno obiectam esse, querelae eius de inimicorum accusationibus, quas toties Lectori occinit, satis produnt. Maxime vero impietatis praetextus feralem Bruno rogum accelerauit. Teste enim Scioppio [c] in sententia de eius capite lata haec ei dogmata atheis et profanis opinionibus detestanda obiiciebantur: *Mundos esse innumerabiles, animam de corpore in corpus, immo et alium in mundum migrare, vnam animam bina corpora informare posse, magiam esse rem bonam et licitam: spiritum S. nihil esse aliud nisi animam mundi, et hoc voluisse Moysen dum scribit, eum fuisse aquas; mundum esse ab aeterno, Moysen miracula sua per magiam operatum esse, in qua plus profecerat, quam reliqui Aegyptii: eum leges suas confinxisse, sacras litteras esse somnium, diabolum saluatum iri, solos Hebraeos ab Adamo et Eva originem ducere, reliquos ab iis duobus, quos Deus pridie fecerat, Christum non esse Deum, sed fuisse magum insignem et hominibus illusisse, ac propterea merito suspensum, (Italice impiccato) non crucifixum esse, prophetas et apostolos fuisse homines nequam, magos et plerosque suspensos.* Haec Scioppius refert, illi crimini data esse a tribunali S. inquisitionis. Scioppio fidem adhibuere Vrsinus aliique supra enumerati. Cel. LA CROZE autem ex instituto, recte et non praeter meritum haec ei tribui contendit, eo quod in libris eius eiusmodi impietatis specimina vbique deprehendantur. Idem visum P. BAYLE [d], IO. FR. BVDDEO [e], CAR. STEPH. IORDANO [f], et qui gentis suae censorem apud Britannos egit auctori *Spectatoris* [g]. Hi non blasphemiae tantum et conuitiorum in religionem reuelatam iactorum Brunum accusant, sed es Spinozismum ei sine haesitantia tribuunt, accusato, quod vnam tantum substantiam, infinitis modificationibus distinctam asseruisset. Aliter tamen visum viris doctis aliis, qui licet non negarent, absurda, paradoxa et leuia plurima inter veritates nonnullas egregias Brunum asseruisse, atheismi tamen vestigia se deprehendere non potuisse, constanter asserunt, et magis ingenium Bruni phantasticum et cum ratione insaniens quam atheisticum, et

Brunus an atheus?

a) ll. cc. b) ll. cc.
c) In Epist. ad. Rittershus. laudata.
d) l. c. not. C.
e) Thes. de Atheismo c. 1. §. 24.
f) l. c. §. 5. p. 10. seqq.
g) Tom. IV. disc. XXVII. p. 157.

Digitized by Google

et impietate in Deum detestabile, accusant. Inter quos praeter SORBELLVM[h], MORHOFIVM[i], ARNOLDVM[k], plurimum pro excusando Bruno militauit Cel. HEVMANNVS[l]. Nos more nostro vtriusque partis rationes adducemus, et tum nostram quoque modeste subiungemus ἐπίκρισιν, audiemus autem Cel. Crosaeum, quo nemo vel acutius vel doctius Brunum atheismi impietatisque profanae conuincere fategit. Cuncta huc redeunt: 1) statuere Brunum, naturam vnam, seu vniuersum vnum esse Deum. Naturam enim esse illi lucem increatam et aeternam, quae sit anima omnium rerum immobilis instar vacui, actiua tamen. Hanc esse monadem, in hac luce infinita omnia esse vnum, vniusque naturae et Dei nomine appellanda venire, cum ab ea vna vegetentur. Sic in vnoquoque mundorum ex indefinito animarum numero animam vnam exsurgere, omnesque mundorum animatorum vnitates in vnam vniuersi naturam conspirare, et hanc Bruno Deum esse, spiritum omnia replentem, totius ordinatorem. 2) Adamum neque protoplasten fuisse, neque omnium hominum patrem, sed hunc vnius gentis Iudaicae conditorem auctoremque esse, praeter hunc reliquis extitisse duos alios. 3) Religionem Christianam fabulam esse rectae rationi contrariam: id euincere, non libellum modo de *Bestia triumphante*, sed et loca quaedam alia in eius scriptis, idem prorsus dicere; et vbiuis fere patescere, quod nunquam Christianae religionis mentionem faciat sine aliqua contumeliae aut contemtionis nota. Traducere quoque salse mortis aeternae cruciatus etc. 4) Idem porro de Mosaica ceterisque religionibus esse affirmandum. 5) Nullam illi esse creationem rerum, immo quicquid in infinitum extat, id aeternum esse, et necessario existere. Id enim cum connexionem et relationem necessariam inter caussam et effectum, secundum Brunum requirere, qua vel vno momento temporis potentia immensa et infinita subsistere nequiuisset, quin effectu, item infinito et immenso actuaretur: et a Bruno diserte affirmare, quod rerum series et semper fuerit, et sit, et non possit esse aliter. 6) Animas hominum reliquorumque animalium e corporibus in corpora illi migrare. Haec Crosaeus; quae tamen non omnia atheismum innuunt, sed ex parte profanum tantum et a veritate religionis Christianae abhorrentem animum produnt. Erudite et speciosis argumenti delicati rationibus caussam hanc egit vir celeberrimus, non minori ingenio respondit eruditissimus HEVMANNVS. Is male imponi Bruno personam hominis astuti et improbi contendit, nec habendum esse pro ingenioso nequam; sed fuisse, dicit hominem non malum, ingenio praeditum simplici, et eius sapientiae cuius opinione inflatum gereret animum, ostentatorem minime callidum. Ideo non durius interpretanda videri eius verba, quae nec satis circumspecte scripta sint, nec peruide-

h) De perf. hominis, Pars III. p. 468. Vers. Germ. Gallica exhibet BAYLE l. c. p. 681.

i) Polyhist. T. I. L. I. c. 8. §. 22. T. II. L. II. c. 15. p. 260. L. II. P. II. c. 11. §. 5. p. 343.

k) Hist. Eccles. et haeret. Part. II. L. XVII. c. 16. §. 8.

l) Act. Phil. Vol. II. p. 380.

fit Brunus absurditates omnes, quae ex iis deriuari possint. Id confirmare aniles superstitiones, toties a Bruno defensas. Nec verisimile esse, maluisse eum, si atheus fuisset, in castra Lutheri tantis cum molestiis et periculis transire, quam cum tot atheismi fautoribus in ecclesiae Romanae gremio cautius sua premendo manere. Immo et hoc praeiudicium non leue esse, quod, atheus si fuisset, facile mutata religionis externae professione vitam redemisset. Neque vero rationes Crosaeanas esse omni exceptione maiores contendit vir celeberrimus. Quod enim voluntatem Dei necessitati subiecerit; id de necessitate essentiae intelligendum esse. Naturam autem Bruni non minus quam Stoicorum ad meteorologiam rhetoricam referendam, nec nimis premendam esse. Locum adductum Bruni de conditoribus hominum ex aliorum sententia loqui videri. Insectationem Christianae religionis intelligendam tantum esse, de partibus pontifici Romano addictis, quibus se infensissimum praebebat. Mosen autem inter magos a Bruno relatum, philosophum dicere non impostorem. Incertum porro esse, annon aeternitatem vniuersi tantum intellexerit, sensu durationis, non initii; tandem, adeo obscura, ambigua et lubrica esse, quae de transmigratione animarum Brunus disserit, vt inde animus veri sitiens de certa eius mente securus esse nequeat. Nobis inter tantae doctrinae viros arbitri partes sumere nec licet, nec vacat; dicemus autem, ita poscentibus tractationis nostrae legibus, quid nobis de hoc argumento videatur, vt habeat Lector, quod cum laudatissimorum virorum dissertationibus comparet. Et I. quidem impietatis siue atheismi crimen a profanarum opinionum et paradoxarum doctrinarum colluuie distinguendum esse, monemus. Fecit neglecta haec obseruatio, vt multoties in historia atheismi laberentur viri docti, cum Deum non statim tollat, vel in Numen iniurius secundum naturae praecepta peccet, qui audaces manus sacris paginis iniicit, et intolerabili ausu diuinas veritates lacessere sustinet. Idque in hac quaestione eo magis obseruandum est, quo magis ex dicendis constabit, ab opinionibus profanis, ineptisque et Christianum philosophum non decentibus Brunum absolui non posse, licet ab atheismi crimine sit liberandus. His praemissis II. ea quae desideratissimus Crosaeus attulit, de natura vna, monade, ente, substantia, luce, in qua sint omnia velut in esse suo, nondum Spinozismum aliquem, nobis quidem rem accurate diuque pensitantibus, euincere visa sunt. Quamuis enim, vt ex supra dictis liquet, non magnopere repugnandum esse censeamus asserenti, Deum Bruno lucem increatam, infinitam, subsistentem per se esse, in qua omnes atomi velut in oceano natent quasi et existant; multis tamen locis, atomum materialem, quae cum minimo metaphysico Bruni confundenda non est, ab ista luce increata ita distinxit, vt huius effluxum, quae est mundi anima, velut vacuum Democriti et Epicuri atomis opponat, et conglutinandis atomis velut principium aliquod coordinatum adiungat [m]; quae

m) De Exist. Minimi p. 10.

quae cum ipse obseruauerit doctissimus Crosaeus, miramur, non animaduertisse virum cetera perspicacissimum, hoc pacto vnam naturam siue substantiam Spinozae prorsus euerti. Nec his magnopere obstant, quae de vna natura, vno ente, monade monadum etc. toties occinit Nolanus philosophus? haec enim non ad rerum substantias, sed ad earum existentiam, ortum, dependentiam atque emanationem pertinent. Id ex illis thesibus quas supra §. XVI, ex libro *de Minimo* excerpsimus, manifestissimum esse putamus, in quibus distinguit inter animam substantialis naturae induiduae naturae, et animam telluris in synodo magna; et inter animam synodi totius, quae est in vniuerso; et inter supremam animam animarum Deum, spiritum omnia replentem, totius ordinatorem, supra et extra omnem ordinem. Haec, si sensu Spinozistico vnam naturam Bruni intelligas, consistere nullo modo possunt, recte autem, omnia et accurate cohaerent, si Brunum, quod supra iam monuimus statuamus, emanatiuo systemati adhaesisse, et ex vno substantiarum fonte per varias emanationum classes et genera rerum omnium ortum asseruisse. Hoc enim locus ille [a], ad quem prouocauimus, diserte probat, in quo posito Deo summo supra omnem ordinem, variae animarum classes, quae ex eo effluxerunt ponuntur: Nec dubitamus, Brunum eodem fere modo vt Orientalis et Aegyptiaca, Cabbalistica et Alexandrina philosophia fecit, Deum sibi velut lucem quandam infinitam et incorpoream depinxisse, ex cuius sinu varii radii emanauerint, quibus rerum corporearum siue minimorum materialium animetur congeries. Quae hypothesis satis quidem absurda est, nec insignibus naeuis caret, et quod vltro fatemur, in naturam Dei peccat, at Spinozistica haud est, cum inter Deum, medium emanationis siue principiatum primum, et emanantia accurate distinguat, et participationem quidem diuinae essentiae inferat, non vero ipsam Dei naturam cum creatura confundat. Et hoc quidem sensu, non vero Spinozistico, ea sumenda sunt, quae de caussa formali, substantiali, potentia, actu etc. ex Peripateticorum schola ad hoc systema inepte translatis dixit Brunus, quae ad inurendam ei Spinozismi maculam perperam adhibuit P. Bayle. Verbo, vnum Bruni cum vno Pythagorico et Parmenideo comparandum est, vt intelligatur, quantum ab vno Spinozistico vel etiam Stoico differt; quod illo deterius est. Res enim omnes, quotquot existunt, si Brunum, Pythagoreos, Platonicosque sequentem audias, ex vno fonte, Deo, sunt et acceperunt, quicquid sunt, et lux illa diuina omnem illis realitatem, quam vocant, contulit: ast multis tamen modis ab illa scaturigine sua differunt, licet per gradationes varias ad originem tandem suam queant reduci. Et haec caussa quoque est, cur rerum omnium vicissitudines et refluxum ad monadem obscuris quidem et satis confusis notionibus Brunus asseruerit [b]. Cum ergo Deum a mundis innumerabilibus ita Brunus distinxerit, vt hos cum illo mediante tantum architecto mundi, id est, anima

a) p. 74. b) De Minimi Exist. c. 5. p. 21.

Digitized by Google

anima quadam vniuersali coniungat, sicque vniuersum, hoc medio, participante in eo subsistere et esse dicat, patet inde, non tam atheismum, quam enthusiasmum Bruno obiici posse, quo res creatas omnes diuinitate quadam repleuit, easque non modificationes Dei Spinozisticas vel partes deitatis Stoicas esse, sed producta emanationis diuinae sensu Pythagoreo et Platonico censuit. Ex his vero III. aeternitas vniuersi, quae a mundorum infinitorum ortu et interitu per varias vicissitudines existente distinguenda est, intelligi eo sensu potest, quo Brunus intelligi voluit. Vniuersum enim non libere extitisse, sed ex necessitate diuinae naturae effluxus suos per omnem aeternitatem, produxisse, non poterat non asserere p), cum semel statuisset, quicquid in Deo et ex Deo est, et ab eo fit, fieri necessario, hancque necessitatem voluntatis cum necessitate essentiae ita coincidere, vt plane eadem sit, et maximam Dei libertatem constituat. Quae ἀνάγκη vt ipsum veterum Pythagoreorum, Heracliti et Stoicorum (qui omnes vno ex fonte hauserunt) fatum est, ita aeternas periodos effluxus et refluxus inuoluit. Ast haec ad vniuersi tantum aeternitatem pertinent, et infinitis quoque mundis patrocinantur, singulorum autem mundorum ortum et interitum non tollunt. Posito enim systematis emanatiui principio, sequitur inde, mundos absoluto cursu reductum iri ad nouas emanationes constituendas, emendatumque iri eorum imperfectiones vel potius ex complexu nouo atomorum mediante anima mundi nouos orituros planetas. Ita enim Brunus exploso Peripateticorum coelo immobili philosophatur q); *Habemus nos, vbi Dei infiniti potentis, omnipotentisque naturae virtutem possibilitatemque proprio actu non exspoliatam contemplemur, admiremurque, - - nouam item tellurem, quae in speciem lunae, Veneris, atque Iouis de opacitate obscuritate elementanorumque corporum sentina consurgat:*

Convexum coeli implicitis orbesque meantes
Ordinibus, nixum geminûm super axe polorum
Vna dies dabit exitio celeberrima mundum
Quam melior species coelo pandetur ab alto.

Nihil itaque noui hac mundi aeternitate asserit Brunus, nec naturam siue mundum cum Deo confundit, sed ob emanationis naturam participationem tantum aeternitatis ex fonte suo vniuerso emanatiuo, non vero partibus successiuis tribuit, quae atheismum quidem non inuoluunt, at satis tamen inepta sunt et pantheismo cuidam incrustando frigidam suffundunt. Ex his IV. transmigratio animarum, qualem Brunus tradidit, lucem, nisi fallimur, satis claram mutuatur. Μετεμψύχωσιν enim Brunum sensu scholae Pythagoreae recepto statuisse, nobis negandum non esse videtur; nam recitata Pythagorae et Platonicorum de animae migratione sententia addit: *Haec illi, qui aeterna omnia quadam reuolutione exagitata intelligunt,* H 2 *praeter*

p) Ibid. v. 31. seqq. q) Ibid. p. 65.

Digitized by Google

praeter vnum, *id eſt Deum.* Quibus verbis ipſum ſyſtema emanatiuum ſatis luculenter depingit, cui calculum eum adieciſſe ſatis hactenus euidenter probauimus; illa enim reuolutio vt ex emanationis neceſſitate et motu periodico exſurgit, ita adeo placuit Bruno, vt ſingulari capite libri *de Minimo* demonſtrare conetur, *omnia quodammodo circuire et circulum imitari.* Quae ſatis quidem ingenium eius paradoxum, enthuſiaſmo infectum, et phantaſticum produnt, nihil tamen ad atheiſmum euincendum faciunt, cum Deus fons potius ſit omnis illius reuolutionis, tantum abeſt, vt hac μετεμψυχώσει Dei naturam tollat. Interdum tamen, vt ſatis incertus fuit Brunus, μετενσωμάτωσιν magis Stoicam, quam μετεμψύχωσιν Pythagoream tradere videtur, nempe ſtatuendo redire animas in animam mundi, et ex ea iterum in noua corpora ita dilabi, vt huic numero vel ſubſtantiae atomi adglomeratae adhaereant, iisque implicatus animus nouum hominem conſtituat. Reduci autem in concordiam ſecum Brunus poteſt, ſi eam Pythagoreae μετεμψυχώσεως explicationem illi tribuamus, quam ſuo loco [r] accurate expoſuimus. Et hae quidem rationes ex philoſophia Bruni deſumtae ſunt, quibus atheiſmum eius euincere, perperam, niſi fallimur, viri docti contendunt, ſyſtema Spinoziſticum cum emanatiuo confundentes. V. Reliqua ad irriſam a Bruno religionem Chriſtianam pertinent, et huc omnia loca ſpectare dicuntur, quae ex ſcriptis Bruni attulit doctiſſimus Croſaeus. Aſt ea obſcurum per aeque obſcurum probare, et incertum eſſe, vtrum vel gentilem ſuperſtitionem, vel Chriſtianorum quorundam corruptiones, an ipſam religionem Chriſtianam tangant, fatebitur quilibet, qui ea accurate inſpexerit. Prout enim quis de Bruni religione opinionem tenet, ita explicari ea vel ſiniſtro, vel tolerabili ſenſu poſſunt. Fatemur tamen ea, quae de recentiorum hominum religione fraudibus plena, et anili ſuperſtitioni iuncta attulit, videri maxime veriſimiliter in eas partes dicta eſſe, quas reliquerat, et imprimis mores artesque eccleſiae Romanae, quas peſſimas dicebat, et Vatiniano perſequebatur odio, perſecutionis, vt videtur iniquitate exacerbatus, ſugillare. Id nos ipſe Scioppius docet, tradens beſtiae triumphantis titulo papam eum traducere voluiſſe. Patiuntur quoque omnia ea loca, quae adduci ſolent, hunc ſenſum, vt ordinis clericorum ſycophantias, impoſturasque exagitaſſe dicatur. His vero opponit Cel. Croſaeus librum peſtilentiſſimum *Beſtiae triumphantis*, in qua omnem religionem, etiam Chriſtianam, acerbiſſime vulneraſſe viſus eſt. Adeo vero rarus libellus iſte eſt, vt ipſi viri docti, qui magno pretio redemtum [s] viderunt, de titulo, loco et anno impreſſionis valde inter ſe differant. Non enarrabimus famoſae ſatyrae hiſtoriam, quae ad noſtros limites non pertinet; dabunt, quantum ſatis harum lautitiarum cupidis viri doctiſſimi AVGV-

STVS

r) T. I. p. 1092.

s) 300. florenis redemtus aliquoties eſt. Vid. Nou. lit. Lipſ. 1726. p. 278. Cl. BVNEMANNI Cat. libror. rariſſ. p. 13. Tanti nugae miſerandae veneunt. Rectius inter Bigotianos libros exiguo pretio venditus eſt, teſte NICERONIO l. c.

STVS BAYERVS [s] et IOANNES VOGTIVS [t], quibus eruditas de libris rarioribus tractationes debemus, apud quos plures quoque nominantur, qui hunc libellum descripserunt. Nos id hoc loco monemus, nondum extra controuersiae aleam positum esse, quod ab ipso Bruno liber, teste P. BAYLE, ineptus et confusus, scriptus sit. Habet is hunc titulum: *Spaccio de la bestia trionfante, proposto da Giore, effettuato dal conseglo, reuelato da Mercurio, recitato da Sophia, udita da Saulino, registrato dal Nolano. Divise in tre dialogi, subdiuise in tre parti. Consecrato al molto illustre et excellente caualliere, Sig. Philippo Sidneo. Stampato in Parigi* clↄ Iↄ LXXXIV. Esse hunc impressionis locum annumque fictitium, non alia demonstratione opus est, quam, quae ex rationibus chronologicis historiae Bruni desumitur: hoc enim, quem prae se liber fert anno, nondum ad Gallos dilapsus erat Brunus, quae sine dubio caussa est, cur viris doctis visum sit, non apud Gallos sed Britannos libellum equiti Anglo dicatum prodiisse. Ast non minoribus difficultatibus laborare iter Anglicum Bruni, si ante annum clↄ Iↄ XCII, contigisse dicatur, supra exposuimus: quae caussa esse videtur, cur P. BAYLE libellum anno clↄIↄXCIV dicat prodiisse, nisi calami vel typorum vitio erratum sit. Nec si dicas, Italicam editionem Parisiorum nomen mentiri, verisimile est, tam libera satyra in omnem religionem, maxime vero in ecclesiam Romanam debacchari ausum fuisse hominem adhuc in Italia versantem. Ipse quoque Brunus in nullo, quod eius genuinum esse nouimus, scripto ad illum libellum prouocat, qui tamen frequenter et edita et affecta in partes vocare solet. Viderint itaque, qui curiosius arcana literaria scrutantur, an non libellus ipse ab homine aliquo nequam Bruno suppositus sit, cum percrebuisset bestiae triumphantis titulo, (id quod ex Scioppii relatione nouimus) acerbissimam in pontificem Romanum et coetus eius sequaces satyram euulgasse, vt hoc titulo auidius cariusque emeretur liber, quo simili artificio Tolandum in vulganda libelli huius versione Anglica vsum fuisse narrat venerabilis MOSHEMIVS [u]. De ipso vero libro, quem non legimus, pronuntiare nihil audemus; fatemur autem, suspectas nobis esse narrationes scriptorum, qui eius mentionem faciunt. Quamuis enim in eo omnes consentiant, superstitionem philosophiae contrariam, et religionis auctoritate abutentem valde exagitasse auctorem, alii tamen ad solam tractationem moralem eum referunt, alii satyram in pontificem exhibere pronuntiant, alii religionem omnem exsibilari, et Christianam quoque imposturae argui perhibent. Quae satis euincunt, aut non accurate inspexisse eos libellum, aut ita obscurum esse, vt vera auctoris mens coniecturis tantum queat definiri; nihil autem certi de vera eius sententia constare. Quodsi libellus Brunum verum parentem agnoscat, suspicamur, hominem implacabili odio diris persecutionibus cleri Romani aduersus istos coetus accensum,

s) Memor. libr. rar. c. 71. p. 219.
t) Cat. libr. rar. p. 141.
u) In Vita Tolandi §. 32. p. 173. Suppositum queque censet auctor' dissertationis, qua Cl. Monetae de tribus impostoribus respondetur p. 4. f.

Digitized by Google

sum, acerba satyra eum depexum dare voluisse, ideoque magno conatu et liberrimo calamo in superstitionem Christianorum fuisse inuectum. Solitum enim fuisse id facere, vna oratio valedictoria apud Wittebergenses habita luculenter demonstrat. Cum autem systema sibi physicum et metaphysicum construxisset, quod a placitis Christianae doctrinae haud parum deuiat, et nonnulla dogmata inter fabulas refert, quae in ciuitate sacra inter summas leges referuntur, quale est de praemiis atque poenis post hanc vitam, omnino verisimile est, hominem audacem animique impotentis talia quoque inter superstitiones monachales retulisse, et sic in ipsam quoque religionem peccauisse. Certe paradoxa, et a placitis Christianis multis nominibus discedentia somnia Brunum fouisse, quale est praeadamitarum fabula, negare non audemus, et ipsum eius systema philosophicum attentis suadet. Quae ab improbitate Brunum liberari non posse satis quidem certo sunt testimonio, at atheismum tamen non euincunt, forte mitiorem quoque et benigniorem interpretationem admittunt, de quo illi statuent, quibus ipsius libelli legendi copia occurrit: multo minus ad excusandam Romanae inquisitionis saeuitiam sufficiunt. Et haec quidem de Iordano Bruno Nolano.

* *

CAPVT TERTIVM, DE HIERONYMO CARDANO.

§. I.

Historiae H. Cardani scriptores.

Eodem inter reformatores philosophiae charactere, quo Brunus, innotuit HIERONYMVS CARDANVS, in philosophiae pariter atque artis medicae historia celeberrimus, qui, dubium est, vtrum virtutibus illustrior fuerit, quam vitiis. Amplissimum is ipse de vita sua commentarium scripsit, quem, vt erat Proteo mutabilior, aliquoties refinxit. Teste enim Cl. REIMMANNO [a] sciagraphia libelli *de Libris propriis* adiecta est eius libris *de Consolatione*, editamque esse anno cIↃ IↃ XXXVII, alibi idem vir doctus innuit [b]. Quo auctore quoque nouimus Basileae anno cIↃ IↃ XLII, vna cum aliis quibusdam eius lucubrationibus prodiisse. Et NAVDAEVS [c] Norimbergensem editionem anni cIↃ IↃ XLIV, atque Venetam anni cIↃ IↃ LVII nominat. Vltimam tamen manum imposuit huic narrationi Cardanus, post editionem anni cIↃ IↃ LXII, quo libellum istum cum libris IV *Somniorum Synesiorum* aliisque apud Basileenses vulgauit anno cIↃ IↃ LXXV, vt ipse refert [d]. Qui liber cum rarius compareret, laudanda est illustris doctrinae viri, GABRIELIS NAVDAEI

a) Hist. Atheismi sect. III. c. 4. §. 11. p. 366.
b) In Cat. Bibl. Reimmann. P. II. p. 407.
c) In Iud. de Cardano.
d) c. 4. p. 9.

Digitized by Google

DAEI industria, qui eum apud Parisienses [e] recudi fecit, addito iudicio de Cardano pulcherrime et accurate scripto, quod Cardani postea operibus praefixere editores Lugdunenses, et nonnulli perperam pro biographia Cardani habent; cum characterem tantummodo, ingenii, morum, doctrinae Cardani contineat. Quamuis autem adeo veritati litauerit in describenda vitae suae historia philosophus famosissimus, vt quae parum ipsi decora sunt et existimationem nominis eius laedunt, minime reticuerit, quin eas ἀνομαλίας descripserit, quas si tacuisset, hodie ignorarentur, vnde, quam fidem hic praestet scriptor de se ipso intelligitur [f]: dolendum tamen, maluisse Cardanum, per diuersa argumenti capita historiam suam distribuere, quam recto filo et integra serie eam delineare. Ita enim factum, vt quaedam in ea desint, quae non omisisset, si iustum historiae ordinem fuisset secutus. Desideramus ergo hodie adhuc viri καὶ ταῖς εὐφημίαις καὶ δυσφημίαις celeberrimi biographiam accuratam suisque numeris absolutam. Quamuis enim haud pauca collegerint ad historiam Cardani pertinentia P. BAYLE [g], TOMASINVS [h], GHILINVS [i], CORTIVS [k], TELLERVS [l], CHRISTIVS [m], TEISSIERVS [n], quos secuti sunt recentiores [o], qui literariam historiam in vulgus notissimis libris sunt complexi; integra tamen de Cardano tractatione hodie caremus. Nos instituti memores, eiusque legibus circumscripti, ad ea potissimum respiciemus, quae virum et vita, et doctrina et moribus παράδοξον, et suos manes frequenter passum, propius noscendum offerunt, produntque, quid in nouanda philosophia praestiterit, quam philosophi imaginem expresserit, quo pacto vel adiuuerit philosophiam vel corruperit, quaeque alia sunt, ad nostros limites pertinentia.

§. II. Habuit Cardanus patriam Mediolanum, natus autem est Papiae. Annum natiuitatis ipse in libro *de Vita propria* definit [p] cIɔIɔVIII Cal. Octobr. hora noctis prima non exacta, sed paulo magis dimidia, et tamen besse minore. Ast obscurum esse, vtrum numerus VIII. ad annum, vel ad mensis diem pertineat, iam vidit P. BAYLE [q], obseruatumque H. BAILLETO [r], incertissimos esse scriptores de die annoque natali et emortuali Cardani. Recte autem coniecit acutissimus Baylius, vtrumque numerum, tum qui cIɔIɔVIII ponit, tum qui annum cIɔIɔ signat, valde suspectum esse; narrare enim Cardanum [s]: in capite octaui anni laborasse se dysenteria cum febre ex morbo epidemio et pestilenti, et conualuisse, dum

Cardani natiuitas, parentes, pueritia.

e) 1643. 8. recusum libellum dedere Amstelodamenses. 1654. 12. qua editione vtimur.

f) Multa de vita sua quoque tetigit Cardanus in explicatione geniturae suae ad calcem Comm. in Ptolemaeum de astrorum iudiciis, qui locus cum ista biographia comparari meretur.

g) Dict. T. I. Art. Cardan.

h) Elog. p. 55.

i) Theatr. P. I. p. 115.

k) Notit. Dei medici scrittori Milanesi p. 74.

l) Monum. ined. trim. XI. art. 1. ex schedis Iac. Thomasii.

m) Noct. Acad. Spec. I. Obs. 3.

n) Elog. T. III. p. 109.

o) Vitam Cardani descripsit quoque SEVINVS Hist. Acad. reg. inscript. T. XIII. art. 2.

p) c. 2. p. 5.

q) l. c. not. A.

r) De satyres personnelles T. I. p. 46.

s) c. 4. p. 10.

Digitized by Google

dum Galli deuictis in Abduae confiniis Venetis, celebrarent triumphum, quem a fenestra spectare licuerit. Ast accidisse istam pugnam anno cIↃIↃIX, prid. Id. Mai. ex quo sequatur, Cardanum circa aequinoctia autumnalia anni cIↃIↃVIII dysenteria correptum septennem tunc puerum fuisse, adeoque eius natiuitatem in annum cIↃ IↃI, VIII Cal. Octobr. reponendam esse. Quam coniecturam confirmat totum caput quartum, ex quo paulo curatius attendenti palam erit, ita numerare Cardanum vitae suae annos, vt cum annis seculi XVI tum decurrentis coincidant, et natiuitatis tempus in primum seculi XVI annum cadat. Omnem autem dubitationem eximit genitura Cardani, qualem ipse in calce *Commentarii in* Cl. PTOLEMAEI *libros de astrorum iudiciis* [ss] exhibuit. Ex ea enim patet, Cardanum V. Cal. Ian. anno cIↃ IↃ conceptum, anno cIↃ IↃI, VIII. Cal. Oct. hora VI. min. XL. a meridie natum fuisse; adeoque acu rem tetigisse P. Baylium, nec caussam amplius esse, cur de natali Cardani in partes scriptores abeant, qui forte non dissensissent, nisi laudati libri raritas tanta esset, vt paucissimis eam inspicere et verum tempus natale Cardani ex eo discere licuisset. Genere editus est antiqua stirpis nobilitate illustri, quod in ipso tractationis limine [t] enarratis familiae suae heroibus exponit, quod tamen sua aetate ita ad incitas redactum fuisse retulit Naudaeus [u], vt vix ex plebe Cardanus vnus adhuc Mediolani tum vixerit. Patrem habuit Facium Cardanum, Iurisconsultum, sed et medicinae peritia ac literis mathematicis atque philosophicis clarum [x], cuius genesin filius exposuit [y], et potiores vitae eius circumstantias delineauit, quaedam etiam de eo inter medicos Mediolanenses attulit BARTHOL. CORTIVS [z], qui videndus. Ab hoc parente male se acceptum esse non dissimulat, et frustra tentatis abortiuis medicamentis editum se a matre fatetur; quam a patre discedentem eum peperisse haud obscure ipse innuit [a]. Id quod occasionem suppeditauit MOTTAEO VAYERIO [b], NAVDAEO, TEISSIERIO, BAYLIO [c], suspicandi, ex thoro illegitimo eum prodiisse. Quam tamen suspicionem satis leuem esse, ex eo intelligitur, quod ipse Cardanus vtriusque parentis maiores, et legitimam stirpem enarret: immo Claram Micheriam, nostri matrem a patre viduo in senectute ductam esse in vxorem ipse CARDANVS alio loco [d] diserte testetur. Non tam natus, quam a matre, tribus perpetuis diebus in partu conflictata extractus tanquam mortuus, cum capillis nigris et crispis, recreatus balneo vini calidi superstes euasit tandem [e]. Id quod indicium aerumnarum sibi fuisse tradit [f]. Primo mense nutricem ipsa die, qua aegrotauit, ex peste amisit, ipsique carbunculi quinque in facie, crucis in effigiem, superuenerunt, vt vnus foret in nasi apice, quibus postea

ss) p. 59.
t) c. 1. p. 3.
u) Naudaeana p. 16, 17.
x) De Vita propr. c. 3. p. 7. 8.
y) l. c. p. 62.
z) l. c. L. II. p. 53.

a) Locis citatis.
b) Ep. 63 T. XI. Opp. p. 63.
c) Locis citatis.
d) De Genef. p. 65.
e) De Vit. propr. c. 4. p. 9.
f) De Genef. p. 56.

Digitized by Google

postea locis tubercula renouata sunt. Tertio demum anno ablactatus, quarto Mediolanum delatus a patre et matre sine caussa verberatus, toties aegrotauit ad mortis periculum [g]. Anno aetatis octauo dysenteria cum febri epidemica laborans, non prius in spem salutis rediit, quam cum prorsus vt mortuum vtrique parentes defleuissent [h]: patre a B. Hieronymo auxilium pro filio deprecante et impetrante, licet is se daemonem quoque familiarem habere palam profiteretur: quem mire eiusmodi fabulis superstitionem olentibus gauisum fuisse filius alio loco [i] luculento exemplo docet. Nondum restitutus plane ex morbo cecidit e scala cum malleo, graui vulnere frontem laesit, et simili ratione multoties, si ipsum audis, vitae et sanitatis pericula adiit, quae tamen apud ipsum, prolixe ea enarrantem [k] legenda sunt, ex quibus intelligitur, vt animo et temperamento, ita fato singularem prorsus Cardanum fuisse. Propius ad rem nostram spectat eius educatio; ipse enim queritur [l], patrem se vt seruum duxisse mira pertinacia, immo saeuitia; quod diuino quidem consilio potius factum esse, quam patris culpa, tum maxime, quod mater et matertera consenserint, iudicat [m], reapse tamen si non omnis, haud leuis tamen, caussa vitae Cardani tantis prudentiae et stultitiae vicibus actae fuisse videtur. Erat autem pater Cardani et legum et artium satis peritus, et mathematicarum disciplinarum, etiam earum, quae secretiores habentur, probe gnarus [n]. Ipse igitur filium anno circiter nono arithmeticae rudimenta, et quasi tunc arcana familiariter eum docuit: paulo post etiam Arabicae astrologiae praecepta tradidit, et memoriam in eum artificialem instillare conatus est, ad quam tamen memoriam se minime aptum fuisse fatetur [o]. Ad maiora progressus pater post duodecimum annum docuit eum sex Euclidis libros, cum eorum valde studiosus esset; iuris quoque legumque scientiam ei valde commendauit: quia autem in eo instituto a prima iuuentute manserat, vt vitae consuleret, credebatque, studia medicinae magis huic proposito conducere, quam legum, et vt propiora fini, et vt orbi communia toti, et omnibus seculis; tamen vt candidiora ac quae rationi, aeternae naturae legi non hominum opinionibus inniterentur, ideo haec ipsa cum philosophia amplexatus est, non iurisprudentiam [p]. Quod ita male habuisse parentem ait, vt, cum deseri studia a se iurisprudentiae, vt philosophiam sequeretur, animaduerteret, fleuerit eo praesente, indolueritque, non iisdem eum studiis incumbere, quod nobiliorem disciplinam arbitraretur, quae esset ad opes et potentiam aptior, et ad familiam euehendam faceret. At ille voto firmo proposito, tum rationibus

g) De Vit. prop. p. 10.
h) Ibid.
i) De Subtilit. L. XIX. p. m. 687. vbi ex patris schedis narrat, daemones quosdam Auerroismi patronos cum parente fuisse congressos.
k) C. 30. p. 78. seqq.
l) C. 4. p. 11.
m) De Genitur. p. 69.
n) Conf. CORTE notizie historiche intorn' a medici Scrittori Milanesi L. II. p. 53.
o) C. 3. p. 8.
p) Ita ipse c. 10. p. 34.

Digitized by Google

onibus adductis, tum quod parum illum etiam absque impedimento profecisse videret, immotus ad illius adhortationes mansit. Abiit itaque exacto XIX anno in Ticinensem academiam, XXI peracto rursum Papiam se contulit [q]. Ibi audiuit in philosophia Brandam Porrium, et Franciscum Faegium Nouariensem, in medicina vero Matthaeum Curtium [r], sub quo publice disputauit, et professus tum est Euclidem in gymnasio, dialecticam paucis diebus, tum et primam philosophiam, primum pro fratre Romulo Seruita, post pluribus pro quodam medico Pandulfo [s]. Bellorum tumultibus autem coactus domum remigrare, moram longam haud fecit, sed post initium anni XXIV Patauium se contulit, vbi Curtium se et Memoriam in medica arte audiuisse ait. Ibi lauream quoque in artibus accepit laetante parente, qui paulo post fatis concessit. Sub huius anni finem factus est rector eius academiae, in fine sequentis medicinae doctor. Peracto magistratu academico, cum patriae fata pertimesceret, hortatu amici in Saccense oppidum se contulit, et eo loco patriae calamitates, annonae caritatem, pestem, bellicos tumultus euitauit. Quibus remittentibus anno cIↃIↃxxix rediit Mediolanum, at reiectus a collegio et matre etiam morosa, rediit in oppidulum, sed graui pectoris morbo oppressus, quo tamen se voto ad B. Virginem solutum esse ait [t]. Frequenter enim ad religionis auxilia solebat recurrere in angustiis, adeo, vt scribat [u], *se non solum diuinae maiestatis memorem fuisse, sed et B. Virginis Mariae beatique Martini, somnio monitum, vt sub eius patrocinio aliquando quietiorem vitam et perennem duceret.* Itaque irata numina habuisse Cardanus censendus est, quod somnii vaticinio delusus ad vitae finem, quiete frui non potuerit. Anno eius seculi trigesimo primo duxit vxorem Luciam Bandarinam ex oppido Saccensi [x], quae, teste TOMASINO [y] plus ingenio et perspicacia valuit quam opibus; quam satis imprudenter duxisse ipse refert [z], nec negat, annis XV, quibus secum vixerit, omnium malorum, quae sibi in tota vita acciderint, caussam fuisse. Cum enim duorum filiorum, et vnius filiae parentem eum fecisset, ilias malorum ex hac prole illi enata est. Formati enim a patre magnam sapientiae et stultitiae mixturam patiente, non potuere ita adolescere, vt solatia inde illis, a quibus sati erant, exsurgerent. Inde innumerae Cardano calamitates enatae, quas ipse copiose enarrat [a], fassus candide, maximum se errorem in filiorum educatione admisisse, quem satis acerbe luere coactus est. Filius enim natu maior ob propinatum vxori puerperae venenum securi in carcere percussus est, minor natu omni flagitiorum genere pa-

q) C. 4. p. 11.
r) Docuit Curtius medicinam non Papiae modo, sed et Bononiae, Florentiae, Pisis, Patauii. Gratiosus apud Clementem VII. P. M. obiit 1544. Scripta eius enarrat MERCKLIN. Linden, renov. pag. 793.
s) pag. 12.
t) C. 4. p. 13.
u) C. 22. p. 61. seq.
x) pag. 14.
y) Elog. T. I. p. 55. Ipse de Genit. p. 113. ingeniosam et mediocriter pulchram, animosam, peruicacem, indomitam describit.
z) De Vit. propr. c. 26. p. 68. seq.
a) pag. 70.

patrem excruciauit, nec carceris metu ab eo coërceri potuit. Vnde damnum suum deflere non debuerat [b], quod ab anno XXI ad XXXI oblaesus in genitalibus non potuerit concumbere cum mulieribus, quamuis fateatur [c], *cogitationem assiduam Venereorum perpetuo ipsum torsisse, et quod facto implere non licuit, aut fecisse potentem puduit, cogitatione assidua mentitum esse voluptatem.* Quam libidinosam cogitationem caussam habuisse Venerem Saturno et Mercurio complicatam, et Martem vtrique luminari ingeniose nugatur. Cum autem Sacca Gallareatum aeger se contulisset, adeo paupertate pressus est, vt *se desiisse* dicat [d], *pauperem esse, quia nihil ipsi relictum fuerit.* Paulo tamen laetior fortuna arridere coepit, cum XXXIV annis iam perfectis Mediolani mathematicas artes profitendi occasionem nactus esset; et oblata quoque fuit biennio post conditio docendae Papiae medicinae, ast non accepit, quia spes non erat, vnde sumeret stipendium. In id itaque connisus est, vt in collegium medicorum Mediolanensium reciperetur. Quo diu quidem exclusus, anno vero cIↃIↃXXXIX receptus praeter omnium spem amicorum potentium auxilio, post anno cIↃIↃXLIII medicinam Mediolani publice professus est. Sequenti autem cum domus eius ruisset [e], Papiae medicinam docuit, anno tamen sequente in patriam rediit, quod stipendium non numeraretur. Quamuis autem inopia eum liberare conarentur amici, et Moronus cardinalis conditiones haud aspernendas anno cIↃIↃXLVI ei offerret [f], difficilis tamen et superciliosus, et suae fortunae minime obsequens eas aspernatus est [g]. Similiter anno sequenti per Andream Vesalium, quo amico vtebatur, oblata ei est conditio IↃCCC coronatorum in singulos annos a rege Daniae, cum victus impensa soluenda: verum et hac fortuna vti nesciuit, cum et regionis intemperies et aliena eum sacra deterrerent. Et hoc quidem pacto stulti Cardani mores eius saepe fortunam impediuerunt, quam egregie formare potuisset, si scenae inseruire suisque fatis vti sciuisset. Nam prolixam narrationem instituit [h] honorum, munerum et commodorum ipsi delatorum, quae tamen omnia contemsit, licet cum paupertate, inuidia, persecutione, et mille calamitatibus in Italia conflictaretur, animo meticuloso, diffidente sibi et suspicaci impedimenta illi inexpectata obiiciente. Quae quidem omnia in explicatione genesis suae siderum influxui tribuit, morum autem hominum intelligentes facile comprehendent, eum suae fortunae fabrum fuisse. Anno cIↃIↃLI ab Eduardo rege vocatus in Scotiam regiis sumtibus abiit, medendique felicitate illustris tanta auri summa, vt in ea aula maneret, inuitatus est, vt se verecundari dicat [i] summam explicare, et in paucis annis fuisset ditissimus. Ast nec regio placebat [k], nec, quod non

liceret

b) C. 2. p. 6.
c) De Genit. p. 87.
d) C. 4. p. 14.
e) pag. 15.
f) C. 32. p. 99.
g) pag. 15.
h) C. 32. p. 95. seq. coll. cum tr. de Genituris pag. 91.
i) De Vita propr. c. 32. p. 99.
k) p. 16. 99. conf. BAYLE Dict. art. Cardan. not. E. T. II. p. 52.

Digitized by Google

liceret pecunias per trapezitas ac cursores in Angliam, quanto minus Galliam aut Italiam traducere. Igitur exactis mensibus decem domum rediit, et vocationes haud contemnendas atque opimas moribus suis ductus recusauit. Tandem anno cIↃ IↃ LXII a Bononiensi senatu vocatus eam academiam adiit. Anno cIↃ IↃ LXX incertum qua culpa, carceri inclusus est, in quo tamen praeter libertatem amissam omnia fuere ciuiliter administrata, tandem domum dimissus, ita tamen, vt ea carcer ipsi esset. Qua custodia dies centum sexaginta et tres detentus est. Ex quo vanitatem Cardani, et iactabundi, et arti genethliacae securius fidentis intelligere licet, ita de se scribentis [l]: *Toties per calumniam accusatus, nunquam tamen exilii aut carceris poena intentata est, cum tamen pene crucifigendum conciues mei, quibus nihil veritate ipsa grauius est ac voce libera, clamarent.* Eodem anno Romam, incertum spontaneo exilio, an indicto, abiit, et priuatus degit. Collegium Romanum tamen eum recepit, et summus pontifex pensionem exhibuit. „Quo tempore, se vidisse „Cardanum, narrat THVANVS [m], paucis ante obitum annis et adlocu„tum esse diuerso ab aliis cultu incedentem, ac saepius admiratum esse, „cum celeberrimi tot scriptis hominis recordatio subiret, neque tamen „quidquam in eo, quod tantae famae responderet, animaduerteret." Tandem deliro similior, quam philosopho, exspirante anno cIↃ IↃ LXXVI obiit. Et eum quidem, cum tribus diebus minus septuagesimum quintum annum impleuisset, eodem quo praedixerat, anno et die, videlicet XI Cal. Oct. cIↃ IↃ LXXVI defecisse, ob id, ne falleret, mortem suam inedia accelerasse creditum, tradit THVANVS [n]: vnde in eo, quo vtebatur P. BAYLE [o], exemplari historiae Thuani, typothetae errorem fuisse oportet, annum emortualem Cardani cIↃ IↃ LXXV ponentem, quem ideo critico obelo confixit Baylius. Quamuis autem in anno non errauerit Thuanus, in die tamen errasse censendus est. Ipse enim Cardanus in vitae suae enarratione [p] scribit, *testamenta plura se condidisse ad hanc vsque diem, quae sit Calendarum mensis Octobris vltima.* Quod vero de morte eius, praedictionem astrologiae iudiciariae explente affert Thuanus, solo rumore incerto disseminatum fuisse videtur, cum vaticinia Cardani ex astris multorum vocibus velut certissimae depraedicarentur. Ipse enim in *Explicatione geniturae* suae [q], vbi de morte agit, non ausus est, vitae finem decernere, licet de plerisque satis confidenter statuisset, sed vt artis incertissimae famae succurreret, mortem futuram esse dixit iuxta qualitates locorum et ideo varietatem temporum, et vel anno LVI fore ex moerore, vel LXVIII ex acuta febri lateralique morbo. Immo ait, se non credere, quod superaturus sit ad annum LXXIII, hunc autem tunc ostendere mortem mistam ex febre, paralysi, catarrho, haemorrhoi-

l) De Genitur. p. 57. Ex hoc vero loco patet, aeris intemperie sibi malum suo iumento accersiuisse Cardanum.

m) Hist. sui temp. L. XLII. ad annum 1576.

n) l. c.

o) l. c. not. F. TEISSIER. Elog. T. III. p. 97. 98. Ex his emendanda, quae diximus in Germ. Hist. Philos. Op. T. VII. p. 92.

p) c. 36. p. 112.

q) p. 134.

Digitized by Google

morrhoidalibus.[q] Ex quibus patet, non falsum tantum suo vaticinio fuisse Cardanum, sed ne istum quidem annum, quo rebus mortalium ereptus est, praedixisse. Vnde fabula quoque putanda est, quod adiicitur, inedia mortem accelerasse, ne fidem artis prodere videretur. Ceterum, vtrum verum sit, quod in *Naudaeanis* traditur[r], Romam delatum spe galeri cardinalitii potiundi veneno sublatum esse, deficientibus certioribus testimoniis definiri non potest, licet prius de Cardano, tumente et delirante queat quis suspicari.

§. III. Facile ex hac breui vitae Cardani historia character animi eius plane singularis et παράδοξος intelligi potest, quem magna mixtura sapientiae et stultiae tum ingenii exorbitantis, tum voluntatis miro affectuum aestu agitatae et in praeceps actae illustrem fuisse, censendum est. Quam inaequalitatem animi eius recte notauit THVANVS[s], et reprehendit FRANC. SANCHEZ[t], *in tanta doctrina, irrationalem haud raro, et deliro potius, quam sapienti similem fuisse.* Et ipse quidem, vt satis aperte de se solebat differere, illustria vitia inter praeclaras virtutes non reticuit. Vnde suam genituram explicans[u], quas animi qualitates accepisset, praemissa ambitiosa veritatis affectatione, se ex siderum dispositione, ait, „esse ad manuum opificia aptum, animo philosophico et „scientiis accommodato, ingeniosum, elegantem, bene moratum, vo„luptuarium, laetum, pium, fidum, sapientiae amatorem, meditabun„dum, varia machinantem, mente praestanti, ad discendum pronum, ad „officia promtum praestanda, aemulatorem optimorum, inuentorem re„rum nouarum, et absque magistri opera proficientem, moribus mode„ratis, curiosum rerum medicarum, studiosum miraculorum, archite„ctum, captiosum, dolosum, amarulentum, arcanorum gnarum, so„brium, industrium, laboriosum, diligentem, solertem, in diem viuen„tem, nugacem, religionis contemtorem, iniuriae illatae memorem, in„uidum, tristem, insidiatorem, proditorem, magum, incantatorem, „frequentibus calamitatibus obnoxium, suorum osorem, turpi libidini „deditum, solitarium, inamoenum, austerum, sponte etiam diuinantem, „zelotypum, lasciuum, obscoenum, maledicum, obsequiosum, senum „conuersatione se delectantem, varium, ancipitem, impurum, dolis mu„lierum obnoxium, calumniatorem, et omnino incognitum, PROPTER „NATVRAE ET MORVM REPVGNANTIAM, etiam his, „cum quibus assidue versetur.“ Quae licet de dispositione astrorum tantum intelligenda esse videantur, tantum tamen abest, vt disciplinae bonitate ea emendata esse crediderit Cardanus, vt potius luculenta in tractatu de vita propria testimonia descripserit, ex quibus indubitato constat, eundem reuera illum fuisse, qualem sidera praedixisse, ex intima sui conscientia, ad quam prouocat, delineat. Et magnum quidem sui admira-

Character Cardani.

r) Conf. TEISSIER l. c. p. 104.
s) loc. cit.
t) De Arte nihil sciendi p. 193.
u) In Genitur. XII. p. 84.

torem fuiſſe, inſanaque opinione de ſe ſuaque praeſtantia et dotium excellentiſſimarum vſu occupatum, totus ille commentarius loquitur, in quo [x] tanto veritatis ſtudio ſe flagraſſe ait, vt mendacium ſe dixiſſe, haud recordetur, gratum quoque fuiſſe, et iuſtitiae amantem, contemtorem honorum et diuitiarum, animo magnum et in aduerſis patientem, in ſecundis moderatum, et maximis difficultatibus ferendis tollendisque parem, moribus inuariabilem et conſtantem, ſtudiis deditiſſimum et peruicacem, amicitia fidelem, tacendi peritum et gratum fouiſſe, et naturae vitia arte et diſciplina emendauiſſe. Aſt proprio, quod de ſe nobis obtrudit, teſtimonio fidendum ſecure non eſſe, recte viris doctis obſeruatum eſt; falſum enim eſſe, monent, quod frequenter iactat, nunquam ſe mentitum eſſe, et ſecurum de mendacii ſuſpicione, vt qui in veritatis ſtudio conſenuerit. Fateturque GABRIEL NAVDAEVS [z], cetera virtutum Cardani admirator, ſe mendaciſſimum illum fuiſſe deprehendiſſe, et ab hoc vitio reliqua demum velut e fonte promanaſſe, quae a nonnullis deliramenta vocantur, non leuibus de cauſſis ſe exiſtimare. Quod ne a ſe dictum inconſulto fuiſſe, quis ſibi perſuadeat, ſignatis id tabulis confirmat, et manifeſtas contradictiones, quarum vna neceſſario mendacio efficta eſſe debet, Cardano in hac vitae ſuae hiſtoria reliquisque eius ſcriptis excidiſſe luculenter demonſtrat. Auaritiae autem et habendi cupiditati ſine modo litauiſſe ſi non alibi conſtaret vna, quam HILARIVS PIRCKAYMERVS exhibet [a], narratio ſatis ſuperque confirmat. „Is enim cum „Cardanum ſalutandi gratia adiret, interrogatum ſe eſſe, tradit, ab eo: „num pecuniam afferret? cumque ille, ſe praeter neceſſarios ad iter nu„mos quicquam attuliſſe, negaret, reſpondiſſe Cardanum: ſe non cura„re transalpinos, niſi numos adferrent. Et ex eo tempore ſe, ait, non „Cardanum amplius, ſed Κερδᾶνον eum vocauiſſe.“ Neque in ea temperamenti, morum, fortunaeque varietate id valde mirandum eſt: cum et ipſe Cardanus ludis rem omnem haud ſemel perderet, et inopia vltima valde premeretur, et temperamenti melancholici inclinatione ad αἰσχροκερδίαν ferretur. Quamuis autem ab ambitioſis ſe moribus alienum eſſe clamet, falſum tamen id eſſe, et inſigni mendacio affirmatum, ipſe incautus prodidit. Integro enim capite [b], cogitationem de nomine perpetuando explicat, ita quidem, vt delirus potius videatur, cum et ipſe fateatur, *cupiditatem ſuam gloriae inter tot et aduerſa, et impedimenta, ſtolidam, non tantum ſtultam, fuiſſe; non tamen vnquam concupiuiſſe gloriam et honores, imo ſpreuiſſe* [c]. Et tota quoque quam de genitura ſua ſcripſit, tractatio id euincit, in qua inter alia *multum intereſſe veritatis*, ait [d], *ſi ſe laudauerit, cum non tam turpe ſit, ſeipſum laudare, quam*

x) Vid. c. 14. p. 46. c. 22. p. 61.
z) In Iudicio de Cardano.
a) De Ratione peregrinandi, MORHOF. Polyhiſt. T. I. L. I. c. 15. §. 40. p. 163.
b) c. 9. p. 28.
c) Nempe cum ambitione hominis certabat timor, ſuſpicio, et meticuloſa diffidentia, quae honores oblatos et deſideratos eum accipere impediebant.
d) p. 83. conf. IAC. THOMAS. de Plagio §. 376. 377.

Digitized by Google

quam iucundum, quod iuste id facere possit. Contendit quoque mores suos tales esse, vt nec laudare citra iactantiam, nec vituperare citra amentiam posse videatur. Quod annon ineptum gloriae captatorem prodat, lectori expendendum relinquimus. Illud recte THOMASINO obseruatum; *laudis ac gloriae maxime appetentem fuisse, ac immodica sciendi cupiditate ideo flagrasse, vt ad immortalitatis apicem perueniret, ac ob eam rem studiorum labores omnes et molestias alacrem exantlasse.* Quamquam autem pertinaciter negare nolumus, non vitiis modo, sed virtutum quoque specie Cardanum illustrem fuisse: virtutis tamen verae indolem considerantibus, manifestum est, mixturam quandam temperamenti, et circumstantiarum moralium, laruam tantummodo virtutum exhibuisse, cum sine voluntatis emendatione a stultitiae morbo et affectuum imperio, quibus laborabat Cardani animus, virtus vera esse nequeat. Vnde qualis mixtura dementiae, quam magnis ingeniis semper fere adesse dixit Seneca, Cardanum exagitauisse, dici possit, et quid de eius virtutibus iudicandum sit, intelligitur. Illud recte obseruatum NAVDAEO: *Cardanum ex intemperie quadam animi nusquam aequalis et compositi absurda multa fecisse, et minime sibi in omnibus consentanea locutum fuisse: esse enim melancholicos plerosque superbos, nimiumque sibi blandientes, et elatos, ventosaque habere ingenia, et magnarum rerum, vt nominis, honoris, auctoritatis desiderio flagrantia; esse praeterea suspicaces, morosos, inuidos, maleuolos, simultatum tenaces, immites ἀστόργους, et velut in extremo confinio naturae humanae positos, vt coelestem vel belluinam aut mixtam interdum ex vtraque, leuissimo impulsu suscipiant.* Talem enim reuera Cardanum fuisse, ipse, vt in ebuccinandis vitiis suis laudem gloriamque quaerebat, non inficias iuit. Ait enim *), „se natura sua esse „iracundum, simplicem, Veneri deditum, et ex his tanquam principiis „profluxisse saeuitiam, pertinaciam contentiosam, asperitatem, impru„dentiam, iracundiam, vltionis desiderium, etiam vltra vires. Esse se „frigidi cordis timidum, et cerebri calidi, assueuisse vultum in contrarium „semper efformare, ideo simulare se posse: parum esse pium et lingua in„continentem, maxime iratum, vt pudeat et taedeat sui, vitam se Sardana„paleam anno, quo praefuit gymnasio Patauino egisse. Praecipue inter vitia „sua singulare et magnum se agnoscere et tamen sequi fatetur, vt libentius „nil dicat, quam quod audientibus non displiceat, atque in hoc sciens ac vo„lens perseueret, licet non ignoret, quantum inimicorum vel hoc solum „conciliet. Esse se incontinentem in vita, cum nosceret optime, quae sequi „expediret, et oporteret, in deliberando porro celerem nimis, et pene prae„cipitis ob hoc consilii, et in quouis negotio impatientem morae. Deditum „quoque fuisse immodice ab ipsa adolescentia ludo latrunculorum, quo, quan„tam familiaris rei iacturam passus sit, compendio nullo non esse facile dictu. „Sed aleam etiam longe deterius cessisse, filiis ad aleam instructis, et domo

„aleato-

*) c. 13. p. 40.

Digitized by Google

„aleatoribus saepe patefacta.“ Quae omnia ita tantum excusat Cardanus, vt omnes homines manes suos pati dicat, et ignorantiam conditionis esse asserat, nolle scire, quae scimus, et rem vi velle comprimere. Quod socios quidem illi stultitiae haud paucos esse probat, a vitiorum sentina vero non absoluit. Neque haec vitia soli naturae malignitati et siderum influentiae, quod caussatur, tribuenda sunt, sed caussa haud leuis haesit in habitu animi acquisito, et praua voluntatis dispositione crebrioribus actibus in alteram naturam transeunte. Quanquam enim accepisse indolem a natura ἀνώμαλον videri poterat, eam tamen tantum abest, vt sapientiae praeceptis emendauerit, vt potius insolenti morum pertinacia confirmauerit. Cuius testimonium esse potest, quod tot damna expertus, ludorum amorem non deposuerit, adeo vt omnes pene facultates decoxerit, et ad caedem vsque eapropter progressus sit, quod iracundiae locum tam amplum fecerit, vt a vulneribus et plagis haud abesset, et quae his sunt similia. Parum quoque a voluntario stultitiae charactere eum absoluit, quod ad conuersationem, praesertim senex, parum idoneus fuerit, solitudinis cum daemone suo, quem sibi fingebat, amantior, et nullius fere, vt ipse testatur, amicus, eo quod omnes vermibus, pediculis, foetore, anima insidiosa et improba gaudere iniquissima suspicione crederet, et nihil ex hominum conuersatione speraret, vt alias leues et ficulneas quas affert [f], rationes taceamus. Talis cum animus esset, incessus, qui animum prodere solet, non nisi singularis et dementis similis esse potuit. Eum enim inaequalem esse, tacitisque cogitationibus varia ratione commotum, et mox properantem, mox lentum, prout impetus animi et cogitatio perpetua dominabatur, ipse fassus est [g]. Nec in vestitu sapientis constantiam praebuit. Quem cum saepe mutaret, mox splendida veste comparuit, mox vilissima et detrita [h]. Et hanc quidem haud raro rationum oeconomicarum negligentia genuit, cum multoties cum inopia et paupertate colluctaretur. Nam et parentum opibus casu detritis, et dignitate vana ornatus, et multa in detrimentum rei ab aemulis passus, et familia multa exhaustus, et a collegio medicorum diu reiectus, ipse quandoque prodigus et inconsideratus: corpore infirmus, furtis dilapidatus profusus in emendis libris, loco domicilii saepe cum damno mutato, alea aduersa oppignoratis ornamentis vxoris et supellectile, mirum, ipse fatetur [i], esse, quod non carens mendicare coeperit. Addi his potest, quod porro tradit [k], ab obitu patris ad annum vsque XLVI perpetuo ferme litigauisse, et quae alia sunt, quae indolem vitamque ἀνώμαλον et a recta via prorsus deflectentem produnt, quae facilius est excusatione pingere, quam ad virtutis praecepta exigere. Ast mirari desinemus, virum, cui insolitus eruditionis vigor, praetereaque, certo tempore magnus animus et acies ingenii praeclara aderat, in tantae dementiae circulis oberrauisse. Tota enim hominis vita παράδοξος fuit, peregri-

f) c. 53. p. 224.
g) c. 21. p. 60. 61.
h) c. 20. p. 59.
i) c. 25. p. 67.
k) c. 28. p. 73.

Digitized by Google

peregrina, et delirans, vt certissimum sit, cum temperamenti vitio imaginationem deuiantem et extra obitam vagantem accepisset, ad extrema quaeuis admittenda fuisse pronissimum, et facile attentis persuadere, quod helleboro ad purgandum cerebrum opus habuerit. Talia enim de se praedicat, quae a sanae mentis homine proficisci haud possunt, et nemini quoque persuadebuntur, nisi qui eadem cum Cardano chorda oberrauerit. Hinc eiusmodi de se singularia et ex parte quoque θαυμαστὰ iactauit, quae

Credat Iudaeus Apella, non ego.

Talia sunt: praeuisa futura in somniis et interdiu monito per voces de iis, quae se absente gererentur, adhibita ecstasis quoties vellet, conspecta sole splendente sidera atque luna, visa spectra atque lemures, splendor circa se obseruatus, qui eum muniret aduersus aemulos, et imprimis genius ille, quem se variis modis monuisse et dormientem et vigilantem et futurorum praesentientem fecisse, tum peculiari capite [l] libri *de Vita propria* tum in aliis scriptis, ostendat. Quae aut hominem cum impudentia et insania de se mentientem produnt, aut caput Anticyris dignum, et ita imaginationis deliriis corruptum, vt febricitantium somnia pro summis veritatibus haberet, et aliis quoque persuaderi cuperet. Et NAVDAEVS quoque haec pro mendaciis et nugis habet, quas Cardanus, cum non ita sui compos esset, velut in publicum theatrum ridenda inuexerit; ductus potissimum loco quodam libri *de Rerum Varietate* [m], quo sibi nullum daemonem aut genium adesse, fatetur, sed pro bono genio datam esse rationem, patientiamque magnam in laboribus bonum animum, et alia, ait. Ast, licet praefracte negare nolimus, in haud paucis gloriae ex singulari fato hauriendae studio fuisse mentitum Cardanum, et vafre quaedam excogitauisse, ita tamen comparatum est temperamentum Cardani, vt et superstitioni apertas ianuas monstrauerit, et ad imaginationis per interualla quaedam viuaciori impetu exagitatae deliria fuerit pronissimum, quibus occupatus et abreptus Cardanus ea se sentire, videre, audire credidit, quae nullibi, nisi in emoto eius cerebro, accidere [n]. Id commentarium eius *de Vita propria* legenti innumeris speciminibus constare potest, ex quibus discas, furenti et insanienti, quam prudenti et cum ratione agenti viro eum fuisse similiorem. Qualia sunt, quod pannosus aliquando, mox ornatus in publicum prodierit, quod Romae diuerso ab aliis cultu spectandus incesserit; quod Bononiae curru vectus sit, tribus tantum rotis suffulto; quod mox concitato gressu, mox valde lentus ambulauerit, quod doloris ita amans fuerit, vt si eo careret, dentibus mor-

l) c. 47. p. 186.

m) L. XVI. c. 93.

n) Accepisse Cardanum ineptam de genio παρέδρῳ opinionem a patre Facio, ipso filio in hoc argumento magis nugiuendulo ex iis intelligi potest, quae affert ANTONIVS RVSCA de Inferno Statu Daemonum L IV. c. 15. p. 377. cuius verba affert THOMAS BANGIVS in Coelo orientis exercit. I. p. 60.

Digitized by Google

mordendo eum ſibi concitauerit; quod ad demonſtrandum animum heroicum, ſe ipſum interficere cogitauerit, et quae alia ſunt quam plurima, quae non ſine taedio lectoribus centies in biographia ſua occinit, quae teſtimonio ſunt luculentiſſimo, Cardanum haud raro rationis deliquium paſſum fuiſſe maximum, et tum ex temperamento, tum ex arte nimia inſaniuiſſe. Quales homines corruptae et exorbitantis imaginationis deliria pro certiſſimis veritatibus habere, nemini ignotum eſſe putamus, qui ſemel huius commatis homines vidit et differentes audiuit.

Intellectus vitia in Cardano maxime ſuperſtitio.

§. IV. Oedipo opus non habet Lector, vt intelligat, ex qua fonte tot dementiae ſpecimina orta ſint, quae inter praeclaras doctrinae virtutes Cardani vitam contaminarunt. Hominem enim huius generis deliria ſuis vicibus patientem inepta multa et abſurda facere, mirum haud eſt. Dolendum autem non in vitae modo actionibus eiusmodi inſaniam Cardanum oſtendiſſe, ſed habuiſſe quoque eam influxum ſatis magnum in intellectum eius atque eruditionem ipſam, quam egregiam cetera aluit et produxit. Et inſigniter quidem ea ſe dementia prodidit in anili ſuperſtitione, qua omnem veri philoſophi characterem turpiter conſpurcauit. Licet enim ſe religionis et Dei cultus obſeruantiſſimum iactet [o], velitque is videri, qui ſtupenda illa et admiranda, quibus ſe praeditum eſſe gloriatur, dona ad vnius Numinis fontem referat, totus quoque religione occupatus compareat, ſi verum tamen fatendum, anili ſuperſtitione corruptus nihil minus quam verae pietatis indolem expreſſit. Religioſum enim ſe tantum in ſpectrorum, lemurum, ſomniorum, ominum, et quas alias naenias plenis horreis affert, apud ipſum legendas [p], conſideratione et attentione praeſtitit, et tam turpiter ſe dedit, vt mirandum ſit, virum philoſophiae praeſidiis munitum tam egregie in his rebus nugari, eaque pro certiſſimis veritatibus nobis obtrudere potuiſſe, quae nonniſi febricitantium deliriis ſimilia pueris atque vetulis poſſunt perſuaderi. Et haec quidem tum temperamenti melancholici diſpoſitione, tum parentis ſimiliter ineptientis educatione ipſi naturaliter contigiſſe, non negamus. At emendare naturalem ſtultitiam cum debuiſſet philoſophiae praeceptis, nobiliſſimam ſcientiam ad incruſtandum ſuperſtitionis ineptae patrocinium adhibuit. Cuius exemplum eſſe poteſt, quod inſomnia tanti fecerit, vt SYNESII tractationem *de Inſomniis* edendo inque eam commentando, velut pretioſam philoſophiae partem earum interpretationes commendauerit. Eiusdem prorſus commatis eſt, inſanum quod aſtrologiae iudiciariae, quam puer iam a patre didicit, ſtatuit pretium, quo poſſet, colore philoſophico incruſtatum. Tanta enim huius artis vaniſſimae veneratione captus eſt, vt in CLAVDII PTOLEMAEI *libros quatuor de aſtrorum iudiciis libros*, qui *conſtructionis quadripartitae* titulo noti ſunt, prolixos commentarios ediderit, in quorum prooemio, acerbiſſimam illis dicam ſcribit, *qui cum gloriam ex maledicto, quam eruditione comparare non poterant, quaerentes*,

o) c. 22, p. 61. 62.

p) c. 43, p. 147. et paſſim.

tes, ſacrae huic diſciplinae, inter ceteras vt ſplendidiſſimae bellum intentaſſent, procaciori lingua, incertum an ſtultius an imperitius, impudentius, an inconſtantius aduerſus illam prophano eo ore, quo tanta mentiuntur, debacchati ſunt. Viri quidem, in re non bene perſpecta imperitiſſimi, indeque iudices iniquiſſimi: in ceteris audaciſſimi et petulantiſſimi, nec plus nouis quam antiquis inſtitutis, aut amicis quam inimicis, conformes ac fidi. Nec his contentus, vt fiduciae, quam in ea arte collocauit, oſtentationem adderet, *duodecim geniturarum* exempla in calce adiecit, ex CC. geniturarum exemplis ſelecta, quas praeclare fidem facere arti iſti ſciebat. Aſt quam turpiter fallat, fallaturque, vel ex vno, quod prolixe deſcripſit, themate ſuo genethliaco patet, quod licet vaferrime ſuis circumſtantiis attemperauiſſet, attamen multa habet falſa, et quae vanitatem eius fruſtrato euentu produnt. Similia illi obiecerunt viri docti paſſim, et imprimis hoſtes aſtrologiae, quod nec in themate Ioannis Baptiſtae filii, aut Aimari Raconeti, vel Edoardi VI, aliisue quicquam horum euentuum, qui poſtea conſecuti ſunt, obſeruarit: neque enim laqueum filio, mortem violentam Raconeto, breuem aetatem Edoardo praedixiſſe, ſed ſucceſſus e directo contrarios. Vnde miramur, tantopere fidem habuiſſe apud multos Cardanum, vt crederent, plus eum praedixiſſe, quod euentu probaretur, quam humano conſilio et coniiciendi arte fieri queat [q]. Maxime vero maculam famae ſuae affricuit, et iudicii defectum prodidit Cardanus, quod ſtatuiſſet miracula omnemque, quae IESV CHRISTO θεανθρώπῳ euenit, vitae fatorumque ſeriem ex themate eius genethliaco poſſe deriuari [r]. Nam non ſolum acerbe virorum doctorum cenſuris ideo notatus eſt [s], ſed et, ſi fides editori Scaligeranorum [t], Romae in carcere ideo detentus eſt, quod genethliacon Chriſto ſcripſiſſet, et ſi NAVDAEVS [u] audiendus eſt, ideo in diſcrimen capitis venit. Immo et plagii et malitioſi animi in eiusmodi impietatis nugis gloriam quaerentis ideo ſuſpectus factus eſt, eo quod ante ipſum ſimile tentauerint Albumaſar, Albertus M. Petrus de Alliaco et Tyberius Ruſſilianus, Sextus Calaber, ipſe tamen, qui ex Bacchone, Pico Mirandulano, aut Commentariis Roberti Holkot id ſcire poterat, vaferrime id reticuerit, vt gloria ipſum maneret, quod primus fuerit, qui Chriſtum commentitiis aſtrorum iudiciis ſubiecerit. Fuerunt quoque nonnulli, qui de religione eum ſuſpectum eo nomine habuerunt, et atheiſmi maculam ideo inuſſerunt, vt infra dicemus. Apologiam tamen ſuo modo pro Cardano ſcripſit GABR. NAVDAEVS, non quod leuitate et dementia eum vacare in ea re crederet, ſed quod exempla virorum in eccleſia magni habitorum ſecutum fuiſſe oſtenderet. Nos ab inſigni amentiae et delirii culpa libe-

 rari

q) THVANVS loc. cit.

r) Comm. in Ptolem. de Iudiciis aſtrorum L. II. p. m. 360. ſeqq. edit. Lugdun.

s) Vid. THVANVS, SCALIGER, NAVDAEVS, BAYLE ll. cc. Obſ. Halenſ. T. X. Obſ. 9. §. 7. p. 221. IO. ANDR. SCHMIDIVS Diſſ. de Themate Chriſti natalitio impie et abſurde erecto, aliique.

t) Scaligerana prima p. m. 48.

u) loc. cit.

rari non posse ea propter Cardanum, recte iudicari, putamus, cum conatus ille leuitatis et delirantis ingenii characterem haud vnum habeat. Ex vero enim de eo scripsit TANAQVIL FABER [x]: *Hunc libellum Cardani etiamnum adolescens legi. Miratus sum, et risi, et nunc rideo; nam excitata memoria est. Quid enim si de die natali Iesu Christi non constet? (et verum est, non constare;) Quid si alius eodem solo, eodem coelo, eodem momento natus esset, an is fuisset, qui fuit Christus? dein genethliacum illius scribere, qui ex Spiritu S. conceptus esset? quae res? an quia in Euangelio scriptum legimus: nondum venit hora mea? apage.* Possent et aliae rationes afferri, quibus constat, inter dementiae specimina quae Cardanus edidit, hoc praeclarissimum esse, nisi breuitati esset litandum. Quae caussa quoque permouit editores operum Cardani, Basileensem an. cIↃIↃLXXVIII, et Sponium, vt hunc locum plane omitterent; vnde editiones, in quibus comparet, Basileensis anni cIↃIↃLIV, fol. et Lugdunensis anni cIↃIↃLV, in forma octaua, factae sunt rarissimae [y]. Ast, fatemur quoque, iniuriam illi fecisse SCALIGERVM [z], ex cuius ore plerique, qui librum rarissimum non viderunt, id repetunt, scribentem, *cymbalum hoc genethliacorum*, ita Cardanum apposite vocat, *Domini nostri Iesu Christi thema edidisse, et omnia, quae illi acciderunt, ex positu stellarum necessario contigisse, ratiocinatum esse.* Nam hoc a scopo Cardani alienum prorsus esse, et turpem impietatis notam praeter meritum ei inurere, ipsa nos docet verborum Cardani inspectio. Dabimus ea, cum editiones haud castratae rarissime occurrant, sunt vero ista: *Ex his tandem deuenio ad id, quod est pro exemplo maximo omnium eorum, quae dicta sunt: et est genesis domini nostri Iesu Christi, in qua tot videbis et tanta mirabilia, vt iudices, quod etsi naturalibus rationibus solum insistendum esset, Christi natiuitatem fuisse admirabilem, naturamque illi tribuisse, quantum concursu omnium coelorum excogitari poterat, et naturaliter legem nostram esse legem pietatis, iustitiae, fidei, simplicitatis, charitatis, optimeque institutam: nullumque habituram finem, nisi post reditum eclipticarum, in quo fiet nouus status vniuersi. Nec tamen me velle credas dicere, quod vel diuinitas in Christo vel miracula eius, vel vitae sanctitas, vel legis promulgatio ab astris pendeant. Sed sicut natura illum ornauit optimo temperamento, pulchritudine corporis, sanitate perpetua, grauitate intuitus, quae omnia ferme ex Iosephi in de bello Iudaico testimonio colliguntur, sic etiam Deus optimus et gloriosus optima constitutione astrorum atque admirabili genesin illius adornauit etc.* Satis clare Cardanus quaestionis statum explicat, et Christi diuinitatem, miracula, vitam, legem astris subiecta fuisse negat: adeoque contrarium eorum affirmat, quae post Scaligerum ab omnibus ei imputantur. Sed id modo contendit, cum in tam graui momento omnia prorsus sapientissima

x) Ad l. c. Scaligeran.
y) Vid. Cl. VOGTIVS in Cat. libror. rar. pag. 167. seq.
z) Praef. in Manilium.

Digitized by Google

ma constituisset diuina sapientia, praeter diuina, miraculosa extraordinaria accessisse etiam in ea hora, quam illius natiuitati decreuerat, illum astrorum positum, ex quo in res naturales, quaeque eorum influxui subiacent, praeclara, singularia, magnifica, gloriosa et tanto concursu digna necessario fuissent deriuanda. Quae satis quidem inepta sunt, cum et incertissimis artis regulis, et vanissimae hypothesi, astrorum irradiationibus res naturales subesse, et falsae opinioni ecclesiam, diem, horam et momentum horae natiuitatis Domini constanter obseruauisse, inaedificentur, ast cuncta, quae pro salute hominum fecit Saluator, astrorum necessitati non submittunt, et non nisi fauentem coeli dispositionem ex libera Dei voluntate electam innuunt. Verum quamuis a religionis contemtu ex hac parte liberandum esse censeamus, fatemur tamen, cerebri emoti et artis leuissimae amore furentis specimina haud pauca in hac genitura D. N. comparere. Etsi enim adeo ferocit, vt ex hoc themate secundum Ptolemaei regulas explicato, tantum arti isti praesidium oriri putet, vt non nisi stulte et absurde ea reiici possit: inaudita tamen confingit, v. g. cometen in natiuitate I. C. comparuisse, et momentum natiuitatis pro lubitu comminiscitur, et adeo ineptit, vt stellam Herculem vocatam, praesignificauisse tot ordines militum sacrorum, Teutonicorum, Ensiferorum etc. nugetur. Tacemus reliqua his neque meliora neque prudentiora, quae Cardano merito inter delirantes ex arte locum faciunt.

§. V. In caussa fuit haec animi Cardani ἀνομαλία, vt de impietate esset suspectus, et variis de caussis nonnullis viris doctis ob atheismum vapularet. Inter quos agmen ducit MARTINUS DEL-RIO [a], qui composuisse eum, ait, librum de animae mortalitate, nunquam editum, sed amicis familiaribus furtim tantummodo ostensum. Eum secutus est MARINUS MERSENNUS [b], qui vt ardenti in atheos zelo flagrauit, ita potissimum inter impietatis patronos Cardanum numerare, eumque inter atheorum monstra referre nullus dubitauit; commotus maxime, loco quodam libri *de Subtilitate* [c], quo quatuor religionum genera, Christianum, gentile, Muhamedanum et Iudaicum, inter se disputando committit, nulli victoria decreta. Vnde colligit, Cardanum librum de tribus impostoribus non tantum referre, sed et approbare, vel saltem eandem doctrinam propagare videri. THEOPHILO RAYNAUDO [d] vero ideo homo nullius fidei et religionis audit, quod inter clancularios atheos secundi ordinis aeuo suo principem locum obtinuisset. Aliorum loca, diligenter adducta a S. rev. REIMMANNO [e] tacemus. Ast alii viri docti, qui paulo magis temperandum sibi esse in inurenda atheismi nota prudenter statuunt, eo magis

Cardanus an Atheus?

a) Disquis. magic. Tom. I. Lib. II. q. 26. s. 2. pag. 550.

b) In libro longe rarissimo, quem Q q. in Genesin appellauit, p. 1830.

c) Lib. XI. p.m. 449 Repetit ea MORHOFIUS Polyhist. T. I. Lib. I. c. 8. §. 6. p. 70.

d) Erotem. de bonis et malis libris erot. IV. pag. 44.

e) Hist. Atheism. Sect. III. C. 4. §. 11. p. 365. add. quos adducunt TEISSIER l. c. et Iac. Thomasius apud IOACH. FELLER. Monum. inedit. trim. XI. art. 1. p. 543.

Digitized by Google

magis ab hoc ἐγκλήματι liberandum esse Cardanum autumant, quo certius ex historia eius constat, non tam impietate quam superstitione, quod extremorum in religione, alterum est, atheismo contrarium, potissimum peccauisse, et proinde magis pro demente et insaniente habendum esse, quam pro impietatis vindice. Non excitabimus nomina auctorum, facile apud Cel. REIMANNVM [f] inuenienda, sed ad vnum SAMVELEM PARCKERVM [g] prouocamus, qui eleganter de imputato Cardano atheismo disseruit. „Is enim postquam obseruauisset, ideo Caesalpino, Berigardo „et huius generis atheis aliis nonnullos Cardanum annumerandum cen-„sere, quod omnia diuinae prouidentiae phaenomena astris aliisque caussis „naturalibus adscribi voluerit, statuatque ad generationem animalium „perfectorum non aliud principium requiri, nisi calorem coelestem, ex „quo sequi putent, omnia animalium genera sine numinis prouidentia sed „sola siderum vi gigni: monet, iudicium nimis acre de eo minime vafro „illos ferre, et veniam ei dandam esse, si quid impium forsan dixerit. „Magnum enim eius ingenium magna dementiae mixtura eum contami-„nasse, vnde cum per interualla in insaniam incideret, idem illi, quod „aliis omnibus insanis contigerit, vt qui multa dicant, quae nec sentiant „nec meminerint. Quod vbi luculentis exemplis a Naudaeo collectis de-„monstrauisset, et imprimis obseruauisset, imprudenter dictorum partim „ab inaequalitate ingenii atque morum, partim ab immensa et immode-„rata gloriae cupiditate haud postremam caussam deriuandam esse, extre-„mam vitae calamitatem eum in tantas angustias redegisse contendit, vt „insanire coactus fuerit, id quod luculentis quoque testimoniis confirmat. „Addit autem, alioqui in omni philosophiae genere tam pie philosophatum „esse, vt philosophorum nemo religiosius: in scriptis quae ad mores „spectant, religionem vitaeque futurae spem vnicum vitae beatae fundum „esse statuere, vbique clamare, nullam mortalium, nisi a morte, felici-„tatem esse, denique hoc vno momento res humanas stare, si summi „Numinis prouidentiae curae simus, etc. In physicis Deo omnium aucto-„re semper vsum esse, atque rerum naturae rationes a finibus, quos ipse „in mundo condendo habuit, inuestigandas esse, voluisse, eosque ipsum „complures inuenisse et exposuisse, eo animi acumine, vt magnus philo-„sophus fuisset, si Peripateticus non esse ausus fuisset. Et denique in „astrologicis, quamquam tantam astris vim adscribi voluerit, astra tamen „Numinis prouidentiae subiecisse, neque iis tanquam caussis principibus „vsum fuisse, sed tanquam primae ministris, et tam varia vbique, cum in „astrologia sua, tum in ceteris suis inanibus disciplinis, de Deo diuina-„que prouidentia commentatum esse, vt, quicunque legat, non omnino „atheum, sed totum fanaticum fuisse concluserit.“ Hactenus Parckerus, cuius iudicium de Cardano ideo adduximus, quoniam totam fere caussam pro eo ita perorauit, vt facile ab hac macula absolui possit. Quare pauca addimus,

f) loc. cit.

g) De Deo Disp. I. S. 25. p. 72.

Digitized by Google

addimus, et ea modo monemus, quae speciali quadam ratione Cardano obiiciuntur. Inter quae ingenii futilitas in definiendis fatis Christi Saluatoris demonstrata haud paucos coegit, vt crederent, et religionem Christianam, et omnem Numinis prouidentiam intus et in cute risisse Cardanum. Id vero falsum esse, ex adductis supra eius verbis manifestum est, in quibus diuinitatem, miracula, religionemque a Christo conditam minime se pro naturali astrorum effectu habere, fatetur. Qui autem suspicione contemtae clanculum religionis eum premunt, quod in *Naudaeanorum* [b] & *Menagianorum* [i] collectione traditur, vel incertos rumusculos sequuntur, vel interdum a delirante et sibi ipsi haud conscio temere effusa et imprudenter dicta male ad systema impietatis illi imputandum rapiunt. Nec meliora sunt, quae de mortalitate animae ab eo afferta dicuntur, quo et Auerroismus illi a SCALIGERO [k] obiectus pertinet. Librum enim illum quod scripserit, nondum euictum est, animae autem immortalitatem toties omne mortalis vitae et infandarum calamitatum solatium adducit [l], vt qua ratione Auerroismo fauere potuerit, non appareat. Nec contentio illa inter religiones dominantes quam ei obiicit Mersennus, euincit, eum eandem tibiam inflauisse, cum modo intendat, ostendere, esse in hominis natura dissensum ab aliis. Ita vero partes Christiani roborat, et reliquorum instruit, vt caussae bonae nihil inde sit timendum. Igitur tametsi imprudenter, et inepte nonnulla dixisse Cardanum, quibus impietas facile abuti possit, fateamur, ab atheismo tamen hominem non tam malitiosum, quam dementem absoluendum esse censemus. Nostri hac in parte sunt, G. ARNOLDVS [m], P. BAYLE [n], IO. FR. BVDDEVS [o], I. FR. REIMMANNVS [p], G. D. MORHOFIVS [q], SAM. PARCKERVS [r].

§. VI. Altera quae Cardano inuritur ignominia, magia est, cuius suspectus fuisse dicitur BODINO [s], quamque suspicionem potissimum apud Scotos inualuisse historiae Scoticae scriptores obseruant [t], eo quod Ioannem Hamiltonum, archiepiscopum S. Andreae, primatem Scotiae a deplorato frustraque a medicis tentato morbo liberauisset, fatalem vitae exitum, quem suspensus tandem passus est, praedixisset. Et hac quoque occasione praedictiones eius astrologicae in partes vocantur, quibus, teste THVANO *iudiciariae fidem apud multos adstruxit, dum certiora per eam, quam ex arte possint, plerumque promeret.* Eas enim sine commercio impuro cum spiritu aliquo fatidico fieri non potuisse iudicant. Ast praeter ius fasque hac ignominia obruitur Cardani memoria. Memorabilis

Cardanus magiae an suspectus?

h) p. 117.
i) T. IV. p. 408.
k) Exerc. CCCVII. in Card.
l) De Vita propr. p. 66. librum autem de Immortalitate animae se conscripsisse tradit.
m) Hist. eccles. et haeret. P. II. L. XVII. p. 324.
n) l. c. not. D.
o) Thes. de Atheismo l. c. §. 24.
p) loc. cit.
q) l. c. p. 110.
r) loc. cit.
s) De Mag. daem. p. 438.
t) Vid. quos affert BAYLE l. c. not. E.

Digitized by Google

rabilis enim ista curatio archiepiscopi, quam ipse admirandam fuisse, depraedicat, aut artis et experientiae medicae Cardano non denegandae opus fuit, aut casus fortuiti ", certe tanta non fuit, vt sine daemonum commercio fieri non potuerit. Quae vero de praedicta eius morte ignominiosa traduntur, testimonio fide digno carent, et ex vulgi rumusculis sunt, inde forte orta, quod huic archiepiscopo commentarios *de Astrorum iudiciis* inscripsisset. In qua dedicatione tamen vestigium eius rei vel adamatae ab Hamiltono artis iudiciariae apparet nullum. Vt taceamus, vix ausurum fuisse Cardanum viro, quem inter maximos Moecenates retulerat, exitus adeo lugubres et funestos praedicere. Quae vero vaticinia eius astrologica concernunt, sane ridiculi illi sunt, qui spirituum reuelationes in partes vocant. Non iam contendemus, vtrum verum sit, quod multa praedixerit, quae euentu postea sunt comprobata, cum in genituris illis, quas typis vulgauit, aperta falsitatum et mendaciorum exempla sint, et vna de filio infelici praedictio magno eius malo Cardanum fefellerit: sed id in praesentia monemus, et coniectandi acumine, et hariolandi audacia, et prognosticorum ambiguitate, et euentu nonnullorum ex accidente, totam illam felicitatem constitisse, vt palpare possunt, qui occasionem habent, libellum *de Genituris* inspiciendi. Frustra quoque daemon Cardani, quo toties gloriatus est, in partes vocatur. Ille enim aut delirantis cerebri, aut mendacis x oris opus fuit, vt supra obseruatum; certe huc plane nihil facit, cum non nisi praesensionibus quibusdam eum se cognouisse Cardanus asserat, quae aliunde quoque, si ex morbida imaginatione non fuissent profectae, ortum habere potuissent. Rectius illi agunt, qui Cardano, licet lucidis nonnunquam interuallis illustri, cerebrum delirii vehementia a pueritia emotum et educationis prauitate quoque corruptum, tum fatorum aduersitate et calamitatibus in praeceps actum, atque ingentium et singularium operum meditatione perpetua extra orbitam raptum, adeoque ingenium fanaticum et enthusiasticum tribuunt, quod innumeris ἀνομαλίαις demonstrauit, furenti haud raro similiorem fuisse quam sapienti. Quamuis autem talis fuisse omnino censendus sit, non potest tamen negari, ingenium Cardani, vbi ex paroxysmo vires collegit, sibique redditum est, magnis passibus ad praeclara fuisse progressum. Ea enim huius generis hominum natura est, vt post grauissima deliria et mille ineptias, aliquam aestuantis animi remissionem nacti, acutius haud raro aliis cernant, et interdum pulchra atque egregia proferant. Nec dubitandum, quin inter maxima orbis ingenia Cardanus eminuisset, nisi illa amentiae mixtura dotes a natura datas, corrupisset. Verum haec interdum mortalitatis fata sunt.

Eruditio Cardani imprimis philosophica.

§. VII. Talis et vitae moribus et ingenii charactere fuit Cardanus. Eruditionem eius magnam fuisse, et praeclaram apud omnes in confesso est.

u) Id ipse totum non negat, c. 40. pag. 133.

x) Id visum NAVDAEO l. c. et in Apologia magiae accusatorum c. 13. p. m. 245.

est. Inde illustria, quae a viris doctis certatim meruit, elogia profecta sunt, quibus ipse peculiare caput libri *de Vita propria* [y] auxit, inter quos fuisse quoque quosdam sibi parum fauentes notat. Alia cumulauit editor libelli *de Vita propria* [z], Thuani, Martini Henrici, Iulii Caesaris Scaligeri, Ioannis Baptistae Siluatici, Iacobi Philippi Thomasini, Iulii Capacii, Petri Rami, Thomae Campanellae aliorumque. Quibus ea addi possunt, quae collegerunt THOMAS POPE-BLOVNT [a], TEISSIERIVS [b], P. BAYLE [c], IAC. THOMASIVS [d], quae facile augeri possent [e], si id ageremus. Consentiunt in eo viri doctissimi, quod aduersarii eius, SCALIGERI [f], verbis describimus, fuisse virum maximum atque incomparabilem, et ingenium habuisse diuinum, licet ob eius inaequalitatem in pluribus desipiat. Nec tacendum vocari eum ab Andrea Alciato, singulari elogii genere, virum inuentionum. Neque tamen in perspiciendis eius erroribus, et naeuis, qui ex anomalia temperamenti et mixtura ingenii orti sunt, coecutierunt viri docti, qui passim eum notauerunt [ff]. Inter quos, similis ingenii homo est, IORDANVS BRVNVS [g], qui eum rudem et amentem fabulatorem, licet, ipso centies doctiorem vocat. Maxime vero ob tot obseruationes nouas, singulares, valdeque doctas, quibus philosophiam et artem salutarem locupletauit, extolli solet. Quibus non modo nouator, sed et reformator philosophiae potuisset haberi, si satis animi habuisset, vt a communi via in totum deflecteret [h], et satis prudentiae constantis et diuturnae, vt integro systemate philosophiam transformare potuisset. Ipse in libro *de Vita propria*, peculiari capite [i] ea enarrat, quae in diuersis disciplinis digna adinuenerit. Inter quae, vt mathematica et medica praetereamus, haec sunt, in dialectica: „Quod cum vna fuisset nota, Aristotelica, rem et vsum diuiserit, „vt singuli, discipuli Euclidisticae, Ptolemaicae, Archimedicae, Hippo„craticae, Galenicae et Scoticae praecepta perciperent. Praeterea quod „dilemmatis vsum extenderit, amplificationis splendorem auxerit, labo„remque plurium mensium, vnius horae spatium imitari, supplere aut „aequare docuerit. Quod in naturali philosophia sustulerit ignem ab ele„mentorum numero, omnia docuerit esse frigida: non commutari ele„menta inuicem; palingenesiam; qualitates veras esse tantum duas, calo„rem et humidum, vim salis et olei, non esse in mistis principium ad ge„nerationem animalium perfectorum, nisi calorem coelestem; Deum „debere dici immensum: omnia quae partes habent diuersas ordinatas, „animam

y) Cap. 48. p. 192. seq.
z) p. 229. seqq.
a) Cens. celebr. auct. p. 641.
b) loc. cit.
c) loc. cit.
d) In FELLERI Monumentis in[illegible]itis l. c.
e) Conf. MIRAEVS de Script. eccl. Sec. XVI. c. 80. p. 175. SCIOPP. Amphotid. Sciopp. p. 120. BOECLER. Bibl. crit. pag. 489. LEIBNIZ. Theodic. §. 254.
f) Praef. in Manilium.
ff) Vid. TEISSIER. l. c. BVDDEVS Hist. phil. c. VI. §. 12. p. 406.
g) De Immenso et innumerabili L. VI. p. 403.
h) PARCKER. l. c.
i) c. 44. p. 166.

„animam habere, et vitam; animae nostrae immortalitatem iuxta philo-„sophos veram, non vmbratilem: numero omnia constare, vt in plan-„tis foliorum et seminum certo: principium similitudinis esse modum „agendi ab vno agente et vna materia, ab hoc sequi tot varietates et pul-„chritudinem; terram esse per se, et non vt mistum cum aqua: inde „prominere in partibus oppositis saepe: cur oriens sit melior occidente? „cur recedente sole post solstitia, tam calor quam frigus multis diebus „augeatur? quid fatum et quomodo: de caussis rerum mirabilium, velut „cur mille aleae in mille iactibus, si sint legitimae, necessario iaciant „monadem? ab omnibus foliis plantarum putridis diuersum iuxta folio-„rum naturam animal generari: naturam nullam esse, sed rem fictam et „vanam, principium multorum errorum ab Aristotele introductam, so-„lum vt Platonis opinionem nomine euerteret. Deducendam contem-„plationem rerum naturalium ad artem et opus. In morali philosophia, „quod docuerit, aequalitatem conditionis omnium non solum hominum, „sed etiam viuentium: vnde coniectari naturaliter licet compensationem „a morte actionum in hominibus vtilitatem capere ex aduersis: quaenam „optima vita, et quomodo cum aequalitate stare possit? tria esse regna: „quod in regno humano melius persaepe esset, nescire quid bonum vel „malum, si nescias quantitatem, in aliis autem secus; sicut etiam de fe-„licitate in vnoquoque: cognitio morum hominum primo in genere post, „iuxta gentes, et reliqua, vt consuetudines, demum huius proprie vel „alterius.“ Haec ipse noua et a se inuenta designat Cardanus. Faten-dum quoque Cardanum ingenio fertilissimo et inuentionibus supra modum apto vsum, vbi a paroxysmo delirii vacuus fuit, multa egregie protulisse, acumen haud raro singulare demonstrauisse, et cogitationibus valde supra vulgus philosophorum se extulisse, eam autem lectionis copiam demon-strauisse, quam omnino mireris. His accessit animus satis magnus et erectus ad conculcandos errores temporis diuturnitate et errantium au-ctoritate confirmatos et in vsum receptos. Cuius memorabile specimen dedit in libro, quem *de Methodo medendi* inscripsit, in quo magna animi fiducia, *graue*, ita ipse scribit [k], *certamen aggressus inueteratos errores, ac apud totum pene orbem diutino vsu firmatos abolere tentauit*, non solum errores ipsos, caussamque errorum retexens, sed et veram me-dendi rationem explicans. Quae animi constantia acerbam quoque saty-ram in medicos genuit, quae *Sectionis primae* epilogum absoluit. Quod si ea considerantur, quae de argumento naturali scripsit, quo celeberrimi libri *de Subtilitate* & *varietate rerum* pertinent, omnino agnoscendum, aliam dare Cardanum philosophiam naturalem potuisse, si et integrum sy-stema condere voluisset, et iudicio integro et accurato semper vti, sibi-que ab imaginationis morbis cauere valuisset. Cuius vt specimen habea-mus, en ex multis selecta pauca, vt de philosophia Cardani lectori con-stet:

k) Praef. p. 5.

Digitized by Google

ftet: Statuit nempe Cardanus: dari materiam primam etiam actu, eandemque quantitatem quandam retinere; cumque omnem ab initio orbem compleuiſſet, vacuum eſſe non potuiſſe, eo quod vacuo aucto materiam tolli neceſſe eſſet. Eſſe tria principia vbique materiam, formam et animam: eſſe tres in vniuerſum motus naturales, primum ac validiſſimum a forma elementi, ſecundum e directo huic contrarium, tertium grauium ad inferna, leuium ad ſuperna: accedere principiis naturalibus locum et motum. Tria tantum eſſe elementa, aquam, terram, aërem, et ex horum numero eximendum ignem. Eſſe ea omnia frigidiſſima et caloris expertia, diſſidere autem in humido: omnem vero lucem eſſe calidam et miſcere, et omne aſtrum ob id eſſe calidum. Eſſe autem proprie elementum, quod nec pabulo indiget, nec ſponte corrumpitur, nec vagatur, ſed certam tenet ſedem, maximam habens molem, eamque ſecundum naturam ac ad generationem paratam. Ignem eſſe ſummam caliditatem cum ſiccitate coniunctam; frigus nihil eſſe actu, ſed ſolam eſſe caloris priuationem: tria tantum vere in miſtis eſſe, terram et aquam pro materia, et coeleſtem calorem agentem: aërem ideo eſſe, vt ſubiiciatur radiis ſiderum, illorumque vires excipiat; eum ſemper moueri: terram eſſe in medio mundi, flumina oriri, quia aër in aquam tranſeat, niue et imbribus aſſiduis ad hoc non parum conducentibus. Subſtantiam coeli eſſe variam et inaequalem: lunae lumen non vniuerſum a ſole pendere, multo minus ſiderum reliquorum; ſed propriam quoque lucem habere. Habere omnia ſidera lumen, motum, ac magnitudinem propriam: lumen eſſe lucis ſimilitudinem, iunctam habentem et claritatem et calorem; coelum nunquam quieſcere, et vbique praeſentem habere animam, nec fatigari poſſe. Cometen eſſe globum in coelo conſtitutum, qui a ſole illuminatus videtur, et dum radii tranſeunt barbae aut caudae effigiem formant. Generari colores omnes ex tribus, ſubiecta materia, luce, ſeu potius lumine, quod ei miſcetur, et medio. Plantas habere ſenſum, etenim et odiſſe, et amare, et membra habere functionibus plena; generari animalia imperfectiora ex putridis, eamque generationem intendi a natura, quod exiguo tempore abſoluatur. Hominem non eſſe animal, quia praeter animam, mentem quoque acceperit. Intellectum eſſe rem ipſam quae intelligitur, voluntatem autem cum fertur extra, nec eſt idem obiecto huic, ſed ſimilis. Haec ex innumeris Cardanus in libris *de Subtilitate*, quae mira, vt ſolet, materiarum confuſione et cumulo ſpargit magis, quam diſponit, vt facile intelligas, ingenium foecundum plus ſubminiſtraſſe, quam ordinare poterat iudicium. Idem in libris *de Varietate rerum* obtinet, quae ſupplementum eſſe poſſunt librorum *de Subtilitate*. Etiam in iis ſuis cogitationibus infixus, haud raro a trita via diſcedit, et ſibi propria habet. Talia ſunt: cometen nulla ſubſtantia propria conſtare, ſed in coelo fieri, neque vno ſolo, ſed in ſingulis, quemadmodum et lactea via; eorum effectus prodire a tenuitate aëris, ſine qua non conſpician-

Digitized by Google

ſpiciantur. Non eſſe qualitates primas, praeter duas calorem et humidum. Mentem, vt remotiſſima eſt a primis principiis, eo eſſe praeſtantiorem. Multorum eſſe intellectum vnum, eumque videri ſingulorum eſſe, quia plures vni idem ſunt [l]. Mentem non ipſam errare, nec offuſcari, ſed turbari ea, quae ſunt ante illam, quibus functio eius impeditur. Eſſe etiam per ſe perſpicuam et aeternam extrinſecus aduenientem, adeoque falſo mortalem exiſtimari. Terram eſſe velut ſpongiam aqua plenam. Res et affectus naturales ſenſim declinare ex vna in aliam, omniaque, quae natura participans, affectu etiam participare, atque ideo in eis quicquam inueniri raro ſincerum: ſi legibus aſtrorum ſtandum, neceſſe eſſe anno Chriſti cIↄIↄccc magnam mutationem facturam eſſe [m] in Chriſti lege; lunam in eccentrico orbe non reuolui: eſſe influxum ſiderum, eamque vim occultam, qua omnia mortalia reguntur, quod qui negant, longe magis eos Heroſtrato impios eſſe: daemones in res naturales nihil poſſe, nec caſu omnia fieri, ſed ordinem in coeleſtibus et mirum et conſtantem maniſeſtiſſimum eſſe: eſſe autem influxum, quam certam caloris coeleſtis menſuram in magnitudine, vi, tempore actionis, nobis autem incerta. Cauſſam cur plures ſe morti, ob religionis cultum expoſuerint, non eſſe a Deo, ſed humorem illum atrum, qui quosdam ſtupefacit, alios facit amentes: Deum enim innocentium calamitate non delectari [n], ſed ſuam cuique ſtultitiam damno eſſe. Gigni itaque has diſpoſitiones generalibus ſiderum conſtitutionibus, quae cum validae ſint, in his, qui in philoſophia exercitati non ſunt, opiniones firmiſſimas et abſonas gignere, quae poſtquam per peſſimos quosdam et auariſſimos viros in vnam redigantur atque firmantur: inde eſſe plurimas ſectas atque inuicem directe pugnantes, quas non pudeat dicere: Dei hoc eſſe dogma. Mentem eſſe ſempiternam ſubſtantiam, imaginem verarum rerum a materia ſecretarum, extrinſecus homini aduenientem [o]: indigere autem vehiculo, quo corrupto eius operatio corrumpatur. Eſſe immortalem, quinque modis demonſtrari poſſe, nec pluribus, nempe ex propria ſubſtantia, ex iis, quae illi eadem ſunt, ex operationis modo, ex ſimilibus in opere ipſo intus, aut extra. Eſſe mentem quidem et intellectum omnem extenſum, et quaſi immenſum, ſed non limitibus comprehenſum, ſed absque termino, et quaſi coëxtendi omnibus: contrahi et extendi, fulgere et obſcurari, ſilere et operari, hocque praeſertim, quoniam initium operis eius a quodam corporeo originem ducat, quo corrupto intellectus operatio marceſcat: Eſſe quoque aliam plenam ſuis numeris aliam imperfectam, quae imperfectio in rebus aeternis quoque locum habeat. Cum mens ipſa ardens fuerit in Deo, tunc noſtram naturam ſupra ſe ipſam efferri, miraculaque contingere:

l) Patet ex adiecta ratione, cur vnus tantum ſit intellectus, diſtare Cardanum ab opinione Auerrois.

m) Ita in editis. Scribere volebat, factum iri.

n) Haec L. II, p. m. 111. dicta ex eorum genere ſunt, quae incogitanter effudit Cardanus non recordatus, ita martyrum beatorum gloriam pro inſania haberi.

o) P. 524. Haec Platonice magis quam Peripatetice dixit Cardanus.

re [p]: traduci enim humanam mentem ac quasi copulatam altiori corpus secum eleuare. Haec ex ingenti obseruationum naturalium farragine a Cardano allato facile ostendunt, Cardano nec nouitatem philosophicarum sententiarum, nec varietatem denegari posse, quibus addi merito debet immensa lectionis copia innumeris experimentis et obseruationibus rerum naturalium suffulta, quae hylen quandam physicam haud contemnendam peritis lectoribus, qui iudicio instructi sunt, suppeditare potest. Ast conuincet quoque lectorem ipsa vtriusque libri lectio, certis principiis raro inhaesisse Cardanum, et innumeris imaginibus cerebrum replendo, adeo vagari in tractatione rerum, vt Phaëtontis instar extra orbitam raptus nesciat, quo deferatur. Hinc factum, vt iudicandi acie prorsus suffocata in eiusmodi virum hunc praecipitia deiecerit furens suique impotens imaginatio, vt tandem casu grauissimo praeceps datus sit. Inde non modo ordine in meditatione nullo vtitur, sed ad eiusmodi quoque opiniones deducitur, quae iudicandi vim emotae mentis vitio aegrotauisse sole meridiano clarius loquuntur. Et quamuis satis subtiliter distinguat, claras tamen ideas non consectando, ipse, quid sibi velit, haud raro non intelligit. Maxime autem contradicendi studium, quo se impense delectari fassus est, in deuia eum deduxit, cumque Aristotelem oppugnare constituisset, magnoque Peripateticorum odio duceretur [q], quos aequo se animo ferre non posse profitetur, et tamen Peripateticis notionibus, terminis et principiis affatim esset imbutus, non potuit non frequenter Andabatarum more pugnare, et verbis magis, quam rebus, philosophiam innouare. Ex quibus, nisi nos omnia fallunt, recte concluditur, quamuis emendare nouamque dare philosophiam Cardanus tentauerit, quo nomine etiam inter nouatores philosophiae eum collocat SORELIVS [r]; et quamuis, in interuallis illis lucidis, quae dementiae insultuum expertia fuere, multa praeclare viderit dixeritque; attamen ingenio vere phantastico corruptum parum vtilitatis et emendationis philosophiam ab eo accepisse, nec in albo philosophorum magnum eum nomen mereri; quod si reliquam doctrinae supellectilem consideres, ei doctrinam magnam denegandam magnopere non esse existimamus, quemadmodum non pertinaciter repugnabimus, si quis contenderit, in medendi arte plurimum illum non experientia tantum, sed et ratiocinatione valuisse, de qua tamen eius eruditionis laude medicorum filii dispicient. Nos, ineptum ad reformandam philosophiam Cardanum fuisse, vel ex eo solo colligi posse putamus, quod scripserit [s]: *Delectatus sum in philosophia Aristotele, et Plotino mysticisque illis inuentionibus.* Quas vehementer eum deperiisse, vel ex vna, quam in li-

p) Etiam hic prodit, quod alibi gloriatur, a Plotino non parum mysteriorum philosophiae se didicisse.

q) Vid. de Var. L. III. p. 147. L. VI. p. 242. s. L. VII. p. 277. et sic passim, de Aristotelis sectatoribus L. VII. p. 267. Aristotelem tamen inter viros duodecim subtilitate praestantes numerat de Subtil. L. XVI. p. m. 573. edit. Bas. 1664. quae optima est.

r) De Perfect. hom. L. III. p. 429. vers. Germ.

s) De Vita propr. c. 18. p. 58.

bris *de Rerum varietate* instituit, tractatione de mente humana, eiusque vnione cum Deo, et mediis eo ducentibus, constat, ea enim tota mysticos sapit, et enthusiasmo repletum habuisse Cardanum caput, euincit. Nec meliorem characterem Cardani nobis effingunt, omina, somnia, spectra, auguria, vaticinia, quibus velut vermibus scatet tota Cardani historia [ſ], vel insanus Astrologiae apotelesmaticae amor, quo ductum non puduit iniurias in eos euomere atrocissimas, qui huius generis nugas vilipendunt [t]. Accedit his confusio in eius cerebro regnans, quae se toties in scriptis eius prodit, et infinitis digressionibus molestam lectionem facit; quamque veram obscuritatis eius matrem fuisse recte pronuntiauit Naudaeus. Innumeris enim cogitationibus repletus aliter scribere non potuit, licet verisimillimum sit, paupertatem, quam suo sibi iumento attulit, quamque ephimeridibus scribendis se leuauisse aliquando, ait, eum coegisse, vt et scriptiones suas maturando minus digereret, et dicendorum copia oneraret, vt amplius largiusque inde praemium laboris referret. Nec silentio praetereundum, quod exemplis quoque probauit NAVDAEVS [u], expilasse Cardanum interdum alios, suppresso eorum nomine, vnde passim [x] inter plagii reos eum connumerari videas.

Scripta Cardani et stili ratio.

§. VIII. Scripsit multa vir magna diligentia et extemporanea scribendi facultate gaudens, ex quibus edita plurima, quaedam vel affecta tantum vel suppressa et neglecta delitescunt. Catalogum eorum ipse dedit [y], et repetiit TOMASINVS [z], ordine dispsosuit GABR. NAVDAEVS [a], et ex huius consilio decem voluminibus collegit vulgauitque CAROLVS SPONIVS [b]. Eorum pleraque ad naturalem philosophiam artemque salutarem spectant, quaedam mathemata illustrant. Logicam tamen attigit, et in argumento morali desudans, *de Vtilitate capienda ex aduersis*, *de Consolatione*, *de Summo Bono*, *de Humana Conditione*, *de Arcanis politicis* disseruit. Quorum libellorum editiones indicat Cl. STOLLIVS [c], quem vide. In his scribendi ratione vsus est libera, et aperta, ast nec comta, nec elaborata, ita tamen, vt ab inquinato Aponensis, Pomponatii aliorumque medicorum stilo et negligentia in dicendo sibi caueret. Recte quoque obseruatum NAVDAEO, elegantius eum scribere, et veneres amoenissimas sectari, cum libet; credo, quod interdum maiori, quam solebat, studio in scribendo exerceretur. Obscuritas itaque Cardani non ab elocutione deriuanda est, quae satis aperta est et perspicua, sed a rerum obscuritate, notionum vagarum incertitudine, principiorum confusione et frequen-

ſ) Similibus nugis scatet Liber XVI. de Var. rerum, vbi talia de daemonibus et mortuis tanquam verissima narrat, e. g. daemones incubos monstra ex foeminis gignentes, et similia, vt aperte pateat, sanum illi syncipu t non fuisse.

t) Vid. Praef. in Ptolemaeum de Iudiciis Astrorum, et in libris de Subtilitate passim.

u) loc. cit. p. 31.

x) TEISSIER l. c. THOMASIVS de Plagio n. 376. p. 109. MORHOF. Polyh. T. II. L. II. c. 2. §. 11.

y) De Vita propr. c. 45. p. 170.

z) loc. cit. p. 55.

a) loc. cit.

b) Lugduni 1663. fol.

c) Hist. Lit. P. II. et III.

Digitized by Google

frequentibus etiam digressionibus, quibus lectorem nihil tale expectantem a via deducit, vt vix redire ad pristina vestigia valeat. Tacemus multa supposita et breuiter dicta, aut in differendi contentione animo magis comprehensa, quam expressa literis, quo pacto scriptores haud raro transilire nonnulla solent, quae magnas lectoribus tenebras offundunt.

§. IX. Multos sibi eruditionis copia amicos comparauit Cardanus, quorum indicem ipse in libro *de Vita propria* [d], exhibet; in quo magna comparent nomina, non modo virorum doctrinae laude clarissimorum, sed et munerum generisque dignitate illustrissimorum. Inter quos Christophorus Madratius cardinalis, episcopus Tridentinus, beneficiis et liberalitate egentem sustentauit. Laudat etiam Caroli Borromaei et Marci Antonii Amulii cardinalium amicitiam, quemadmodum Ioannem Hamiltonum primatem Scotiae magno eum fauore complexum fuisse, supra docuimus. Ast qui fautorum et amicorum beneuolentia recreabatur, innumeris quoque inimicorum atque aemulorum odiis, conuiciis, insidiis periclitabatur, quas et emergendi studium, et vitae varietas, et imprimis contradicendi pertinacia ipsi comparauere. Maxime medicorum natio acerbe in eum inuecta est, cui tam inuisus fuit Cardanus, vt diu in medicorum collegium in ipsa patria recipi non posset. Horum enim vlcera ita fortiter tangebat, vt mirum non sit, pugnis illos atque calcibus Cardanum, strenuum ἰατρομαστίγα petiuisse. Et hos quidem nonsolum spernere se didicisse, sed eorum vanitatis misereri scribit [e], ast dolorem tamen ex indignatione profectum passim prodidit, contemtu eorum inuidiam vlturus. Non acerbiorem autem aduersarium nactus est, Iulio Caesare Scaligero, viro summo. Is quamuis artis criticae et disciplinarum philologicarum, quam philosophicarum, esset peritior, gloriae Cardani tamen inuidia accensus, cum et ipse artem salutarem profiteretur, arma contra Cardanum mouenda esse constituit, et libros de subtilitate, magna tum doctrinae fama apud omnes commendatos aggressus est. Nouem tamen, a prima editione annos elabi passus est, antequam contra Cardanum librum vulgaret, tandem satis spissum opus *Exercitationum exotericarum de subtilitate aduersus Hieronymum Cardanum* edidit, quod valde tum quidem commendauit illustris auctoris fama apud omnes maxima et praeclara de doctrina eius vniuersali opinio [f]. In huius scriptionis praefatione, magnificas quidem laudes tribuit Cardano, et suam scribendi industriam valde extenuat, in ipsa autem tractatione toties Cardano, de fama detrahit, quoties carpi eum posse iudicabat. Inde factum, vt, vbi rebus non valeret, verbis eum perimere, et critico obelo configere contenderet, eum autem, quem ambitiose in praefatione laudauerat, mille conuiciis laceraret. Hinc

Amici et inimici Cardani.

d) c. 15. p. 49.
e) c. 16. p. 53.
f) Vid. Epistola Io. CRATONIS ad Iosephum Scaligerum, editioni Wechelianae anni 1582. praemissa.

Digitized by Google

Hinc accensus ira, quod Aristotelem contemsisset, conuiciatorem, latratorem, canem vocat [g], et commentarios eius confusissimam rhapsodiam nominat, et sententias illi nequitiae et impietatis imputat [h], inter quas imprimis ille intellectus vnus est, quem sensu illi Auerroistico tribuit; et millies deliria, nugas pueriles, ingenium turbidum, inscitiam, temeritatem, ventosum ingenium et similia exprobrat, vt facile appareat, laudes in Cardanum cumulatas in limine, amaram tantum satyram exhibere. Respondit ad opus Scaligeri prolixum Cardanus, *Actionemque primam* edidit *in calumniatorem librorum de subtilitate*, in quo praetermisso ex contemtu et indignatione nomine, hunc calumniatorem librorum suorum de subtilitate ait, dum moliri suo Marte nihil audeat, opus suum ideo aggressum esse, vt mutuis altercationibus hominibus innotesceret: eum autem, putat, aut non admodum iudicio valuisse, aut liuore quodam victum esse, cum tantus non sit, quantum sui illi gnathones fuerint in re literaria. Reprehendit autem in eo, quod calumniis ac criminationibus, tum maledictis absque offensa, immo etiam absque cognitione hominis vlla ipsum incesserit, et laudationem in epistola praemissa ad calumniam et iniuriam irrisionem adiecerit, malo quoque animo de religione accusare nitatur: quae violentissimi inimici aut virulentissimi animi indicia manifesta esse pronuntiat, illique obiicit, quod toties Aristotelis atque Auerrois innixus principiis atque auctoritate, (qua scilicet salua mundi aeternitate ab illis probata Christi diuinitas et spes remunerationis bonorum atque malorum auferatur,) ipsum audeat de impietate insimulare. Quibus integritatem pietatemque suam a nemine hactenus in dubium vocatam opponit, licet de rusticitate et odio suorum conquerendi caussam habeat, et quo potest modo eruditionem Scaligeri in dubium vocat, intimam ei barbariem obiicit, et ridet, quod eum ne quidem grammaticus esset, de omnibus disciplinis scribere ausus sit. Et hoc quidem pacto magno animo et acerbo dicendi genere Scaligero respondet, quem maleuolo et inepto scripsisse animo in tota hac actione more suo demonstrat, et eum rodit, quod vitia editionis primae, non attendens ad emendationes posterioris, ipsi imputauerit. Dici non potest, quantum existimationi suae hac lite Scaliger nocuerit, cum ex comparatione scripti vtriusque clarissime constaret, impotente Scaligerum animo et ambitione atque inuidia lymphatum supra vires suas hanc contentionis serram reciprocare coepisse. Vt enim innumera sophismata taceamus, quibus Cardanum aggressus est, recte obseruatum Ger. Io. Vossio [i], *contradicendi studium, sophista dignius esse quam philosopho, et maiorem etiam modestiam, dum salse adeo tractet Cardanum, merito passim requiri, praesertim si cogites, scribere aduersus virum summum, studiis quidem humanitatis et metaphysicis non paulo inferiorem: at non scientia naturae, mathesios autem omnibus disciplinis, in quibus parum*

g) pag. 153.
h) pag. 987.
i) De Theolog. gentili Libr. III. cap. 8. pag. 1063.

Digitized by Google

rum omnino Scaliger viderit, albis quod dicitur, equis praeuertentem. Quod Vossii iudicium aequissimum esse, et ipsa comparatio docet, et dudum a viris doctis, Io. Sperlingio [k] et Rudolpho Goclenio [l], qui in exercitationes Scaligeri animaduerterunt, est ostensum; id quod breui quoque at accurata obseruatione factum a Sorellio [m]. Passim [n] ideo Scaligeri praecipitantiam, et in hoc quidem doctrinae genere ἀπαιδευσίαν reprehendi notarique videas, licet variarum rerum, ad historiam naturalem pertinentium copiam, quam ex vastae literaturae penu Scaliger depromebat, aequus quilibet laudauerit. Mirandum ergo, et nominis potissimum magnitudini, qua fruebatur Scaliger, adscribendum est, quod teste B. Io. Fr. Buddeo [o] tantae olim hic liber auctoritatis fuerit, vt nemo philosophus censeretur, qui eum non legisset, et, quod Paganinus Gaudentius [p] indignatur, *multi cum profiterentur se adhaerere doctrinae Peripateticae, ex volumine de subtilitate contra Cardanum depromserint dicta ac sententias, inque iis conquieuerint, nihil vltra quaerentes, perinde ac si voces forent atque oracula ex cortina Lycei ex fonte Aristotelici Peripati prolata. Cum tamen multoties vel non intellexerit Aristotelem et perperam interpretatus sit, vel ab eo recesserit.* Id quod integra dissertatione demonstrauit luculenter idem Gaudentius [q]. Quodsi parcius in Cardanum fuisset inuectus, si verum quaestionis statum excussisset, si a vocum disceptatione et criticis disquisitionibus sibi temperauisset, si doctrinam attulisset, in philosophia naturali et mathematicis magis exercitatam, sique suis ipse monitis fuisset obsecutus, famae suae, qua illustri et maxima fruebatur, hanc labem non aspersisset. Prudenter enim monuit [r], *non desunt circumscripti animi quorundam et seruiles, qui in tenebris ignauo marcescere otio, quam in luce ac puluere cum labore versari malunt. Quid turpius, quam ex omnium rerum domino atque dictatore, intellectu nostro efficere mancipium alienae libidinis?*

k) In Meditationibus super subtilitates Scaligeri.

l) In Aduersariis ad exotericas aliquot I. C. Scaligeri exercitationes.

m) loc. cit.

n) Navdaevs l. c. p. 19. 20. Bayle l. c. not. X. Boecler, Bibl. crit. pag. 692. Stollius Hist. lit. p. 547. Sorel. l. c. p. 431.

o) Introd. in hist. theol. L. I. p. 265.

p) In Excussione exoterica de nonnullis, quae non Peripatetice dixisse videtur I. C. Scaliger in opere de Subtilitate, quae in Sylloge dissertt. cum tr. de Pythagorea animarum transmigratione Pisis 1641. 4. prodiit, p. 200.

q) loc. cit.

r) Ex. VI. § 4. p. 29.

* *

CAPVT QVARTVM,

DE FRANCISCO BACONO VERVLAMIO.

§. I.

Historia Baconi de Verulamio vnde petenda?

Infeliciter hactenus emendatio philoſophiae ſuſcepta fuit. Aut enim parum viderunt philoſophi, qui relicta via ſectaria nouam tentare aggreſſi ſunt, aut, cum quaedam vidiſſent, nec animi nec ingenii ſatis habuerunt ad telam, quam exorſi erant, pertexendam, et ad nugas diuertentes philoſophiam parum reformauerunt. Et hoc quidem fato ſeculum XVI vſum eſt. Miſerata vero humani intellectus tandem diuina prouidentia ſeculo XVII lucem clariorem reſtituit, et elegantiorem atque perfectiorem philoſophandi modum introduxit, excitato Franciſco Bacono, Barone de Verulamio, Vice-Comite S. Albani, Angliae cancellario, quo vix maius et excelſius ingenium iſta aetas tulit, vt praeiudiciorum errorumque fontes detegeret, nouam viam panderet, hyſen ad philoſophiam emendandam afferret prorſus egregiam, et, cum nouum ipſe philoſophiae ſyſtema condere in animo non haberet, eas tamen obſeruationes, regulasque ſpargeret, quibus aetas ſubſecuta diligenter vſa tandem emendatos philoſophiae vultus reſtituit. Hunc itaque verum primumque parentem philoſophiae eclecticae, virumque de philoſophia omnium maxime et praeſtantiſſime meritum recte appellaueris, dignum, cuius hiſtoriam accurate teneamus. Quam primus deſcripſit, documentis domeſticis et αὐτοψίᾳ adiutus GVILELMVS RAWLEY, illuſtriſſimo viro, cum in viuis eſſet, et poſt eius funera reginae Angliae a ſacris, et theologiae profeſſor, eamque operum Verulamii a ſe editorum *tomo vltimo* [a] adiunxit. Ex quo hauſerunt ſua, qui hiſtoriam literariam ſeculi XVII enarrantes hoc ornamentum non praetermiſerunt FREHERVS [b], WITTIVS [c], BAYLE [d], DE LA HOVSSAYE [e], auctores *Bibliothecae Thomaſianae* [f], alii. Recentiſſima aetate cum nouae ſcriptorum Verulamii editiones a Britannis cuderentur, ſemel atque iterum ſummi viri vita adiecta eſt. Eam enim *Epiſtolis* et aliis a Verulamio relictis ſcriptis praefixit, et hoc *Supplementum operum* [g] eius in limine hoc pacto ornauit ROBERTVS STEPHANVS [h]. Cumque pleniorem ex chartis paſſim deliteſcentibus operum Verulamii editionem vulgaret MALLETVS [i], nouam et ipſe biographiam maximi viri attexuit, quam ſe ex fontibus fide di-

gniſſimis

a) Tom. VI. edit. Amſtelod. 1663. 12.
b) In theatro p. 773.
c) Memor. philoſ. Dec. II. p. 150.
d) Dict. T. I. art. Bacon. p. 417. quem interpretes Britanni valde auxerunt. n. XVII.
e) Memoires critiques T. I. p. 358.
f) Vol. II. p. 704.
g) Lettres and remains of the Lord Chancellor Bacon Lond. 1734. 4.
h) Vid. Litter. magazine 1735. Ian. art. 1.
i) Lond. 1740.

Digitized by Google

gniſſimis et intemeratis rerum teſtimoniis hauſiſſe affirmat [k]. His ducibus nos quoque, inſtituto noſtro inſiſtentes vitam eius viri delineabimus, quem vnum plus ad verae philoſophiae nitorem reſtituendum contuliſſe, quam ſeculorum, ante eum plurimorum philoſophos primi nominis, fatebuntur, qui acutiſſimi viri meditationes, obſeruationes et inuenta cum veteris et medii orbis philoſophici luminibus ſine partis ſtudio comparabunt.

Natiuitas et educatio Baconi.

§. II. Editus eſt in lucem FRANCISCVS BACONVS, BARO DE VERVLAMIO, VICE-COMES S. ALBANI in Anglia magnorum ingeniorum ferace anno cIↃ IↃ LX, XI Cal. Febr. [l] Patrem habuit Nicolaum Baconum, Eliſabethae reginae a conſiliis, equitem auratum, magni ſigilli Angliae cuſtodem, virum et eruditionis, praeſertim iurisprudentiae, nomine celebrem, et in tanto generis et honoris faſtigio modeſtiae laude GIEB. BVRNETO [m] commendatiſſimum; matrem Annam Cocam, Antonii Coci equitis aurati, qui Eduardi ſexti inſtitutioni praefectus fuit, filiam, quam et pietate virtuteque eminuiſſe et doctrina praepollentem fuiſſe teſtatur biographus Baconi, RAVLAEVS [n]. Fauente Numine illud Bacono natiuitatis tempus contigit, quo valde amabantur literae, etiam apud illuſtres viros ipſamque procerum regni purpuram commendatiſſimae. Quam amplum autem a natura indolis optimae fundum accepiſſet, et quae vis ignea ingenii illi ineſſet, non modo poſtea proditum eſt, cum emendare philoſophiam inſigni felicitate eſſet aggreſſus: ſed mature quoque et in ipſa pueritia apparuit, ipſamque Eliſabetham reginam, excelſi animi et ingenii foeminam, teſtem habuit. Cum enim inſolita acuminis admirandi, et doctrinae in tam tenera aetate inuſitatae ſpecimina puer praecox ſubinde ederet, iſtis commendatus ſummis, qui in aula viuebant, proceribus, ipſi tandem reginae traditus eſt. Quae vt verſatiſſima ingenii diuitiis fuit, ita Baconum puerum difficilioribus quaeſtionibus tentare haud ſemel, iucundum habuit. Ad quas tanta iudicii maturitate, tanta dicendi grauitate reſpondit, vt ſupra modum contenta regina, puerique indolem feliciſſimam et prorſus diuinam admirata eum dominum cuſtodem ſigilli minorem appellarit. Inerat enim reſponſis eius et iudicandi vigor in aetate puerili infrequens, et ingenii iucunditas atque elegantia, quibus mire captus eſt reginae animus. Cuius exemplum narrant [o]: interroganti, quot annos natus eſſet? ingenioſe, puerum adhuc, reſpondiſſe, ſe regimine eius felici duobus annis iuniorem eſſe. Talis cum eſſet, maturandum, quo ad literarum ſtudia properabat, iter rati parentes, annos natum duodecim in academiam Cantabrigienſem miſerunt, tutela commiſſum Ioannis Whitgifti, qui S. Trinitatis collegio, cui

M 2

k) Vid. Bibl. Britannique Tom. XV. P. I. art. 3.

l) Qui annum 1561. ponunt, eos falli ex epitaphio conſtare poteſt.

m) Hiſt. reform. Angliae P. II. p. 380. ed. Angl.

n) l. c. p. 5. vbi linguarum, quae eruditae vocantur, callentem fuiſſe, narrat.

o) Citati.

eui adſcriptus eſt, tunc praeerat, Cantuarienſem autem archiepiſcopatum magna poſtea prudentiae doctrinaeque laude ornauit. Et tum quidem magno ardore diſcendique deſiderio in artes liberales et philoſophiam Ariſtotelicam, quae vna tunc in ſcholis Angliae perſonabat, incubuit. Quam tamen, nondum ſedecim annos natus vilipendere coepit, non quod Ariſtoteli diuini ingenii laudem denegaret, hanc enim illi ſaepe, poſtea quoque, tribuit, ſed quod diſputationibus et contentionibus eam tantummodo natam, humanae vitae commodis autem inueniendis et promouendis ineptam ſterilemque eſſe, probe cerneret p). Ipſe itaque, admodum adoleſcens ſine cortice nauare, et excellentiſſimis, quas a natura acceperat, animi dotibus ad tentandam nouam philoſophandi viam vti conſtituit.

Aetas iuuenilis Baconi. §. III. Emenſus artium liberalium, et philoſophiae, quale definiri in academia ſolet, iter a parente ad artes politicas efformari coepit. Cum enim inter fratres natu eſſet minimus, terris patriis fratribus datis opus erat, vt ingenii copiis ad accipienda praeclara munera aditum ſibi pararet. In Galliam ideo in comitatu legati ad Gallorum regem, Amicii Powletti, miſſus eſt. Quamuis autem iuuenilis aetas prudentia carere videri poterat, indolis tamen bonitas ita annorum adoleſcentiam emendauit, vt maximam ex eo itinere vtilitatem referret, et prudentiam quoque ſingularem conſcriptis anno aetatis vndeuigeſimo obſeruationibus, *de Statu Europae* oſtenderet. A legato quoque ad reginam miſſus in Galliam remeauit, eo conſilio, vt iudicium inter peregrinos perfecte matureſceret. Magna tamen clades eum inopinantem in hac peregrinatione oppreſſit. Pater enim illi praematuro fato ereptus eſt, cumque terras patrias fratres iure occupaſſent, pecunia quoque, quam pater illi patrimonio carenti ad coëmenda quaedam latifundia deſtinauerat, inter quinque fratres diuiſa eſt. Paulo duriori ergo fortuna eo tempore vſus fuit, quam tamen virtutis et doctrinae magiſtram habuit. De vitae genere vero poſt reditum ex Gallia ſtatuenti, iuris Angliae municipalis ſtudium et profeſſio placuit, ſine dubio, vt ita ſibi de neceſſariis aliquanto felicius diſpicere poſſet. Breui autem ingenio optimo et diligentia iugi adiutus ita profecit, vt, licet, velut παρέργον, vt ipſe poſtea dictare ſolebat, et ſubſidiariam operam iſtud ſtudium haberet, mature tamen tractationibus exaſciatis, quales pauci dare poſſunt, oſtenderet, ſe myſteria iuris legumque, praecipue quae ad patriam ſpectabant, omnia intime pernouiſſe. Itaque nondum in legis ſcientia tyrocinium egreſſus inter aduocatos extraordinarios a regina allectus eſt, hoſpitiumque ſibi in ſocietate Greienſi delegit. Maxime tamen ad emendandas diſciplinas, et praecipue philoſophiam emaculandam, natiuoque nitori reſtituendam reſpicere nunquam oblitus eſt. Cuius eo tempore ſpecimen edidit, quod: *Temporis partus maximus*, inſcripſit; quod cum periiſſet, *Inſtauratio* inde eius *magna* enata eſt.

§. IV.

p) Hoc ex ore eius auditum refert RAVLAEVS l. c. p. 7.

§. IV. Legum custodiae et iuris sacris destinatus quidem Baconus erat et conuictu, et vitae professione; at animo tamen et affectu in artes politicas et officia status magis propendebat. Quare aulae se tradere, et fortunam tentare, qua et ipse possit volitare per ora virûm, constituit. Quamuis autem indoles egregia et doctrina praestantissima Baconum in aula commendatissimum fecissent, ita vt nec colloqui cum eo dedignaretur regina, nec de iure legibusque, ipsisque regni negotiis eum consulere negligeret, hincque facilior et liberior illi ad aulam principis, quam reliquis eius professionis, aditus pateret, neque munere tamen, neque emolumento frui potuit insigni: vno munere substituti registrarii in camera stellata excepto; cuius caussam fuisse dicit MALLETVS, quod in clientelam se comiti Essexiae dedisset, qui, cum nostrum promouere conaretur, ab inimicis, quos iam tum habebat potentissimos, impeditus est. Quod cum aegerrime ferret Baconus, adeo vt insulae relinquendae consilium caperet, ab eo a comite reuocatus est, qui, vt patriae tantum pignus seruaret, latifundium ei aliquod cIↃ IↃ ccc libris Anglicis venale ex suis facultatibus comparauit. Addit, quem sequimur, MALLETVS, (reliqui enim hoc tacent) ingratissimum tamen se tanto Moecenati praestitisse Baconum, inductum ab eius aduersariis, vt detectionem criminis perduellionis infelicis huius comitis post eius exitium ederet, qua perfidia apud Anglos nominis tot meritis alias illustris celebritatem mire conspurcauerit. Quam vero fortunae fauorem patrocinio apud Elisabetham consequi non poterat, ingenii doctrinaeque commendatione nactus est. Valde enim gratiosus factus est in aula Iacobi I. apud quem literis valde fauentem commendatissimum fecit liber praestantissimus, *de Augmentis scientiarum.* Aulae tamen fata hoc loco expertus est, obstante praeter alios eius fortunae Eduardo Coco, equite aurato, gloriae ex literis Bacono partae valde aemulo. Peruicit autem Baconi constantia, regique probata eruditio, qua ita illi traditus est, vt eum anno cIↃ IↃ cvii solicitatorem generalem constitueret. Quo tamen munere impediri non potuit, quo minus philosophiae inseruiret, cuius testimonium fuit edita anno cIↃ IↃ cx tractatio *de Sapientia veterum.* Fatis autem erepto Cecilio comite, qui viuus valde Bacono aduersatus erat, muneri splendido et opimo Atturnati regis generalis siue procuratoris primarii et generalis praefectus, et emolumentis atque reditibus valde ditatus est. Quos cum dos quoque vxoris postea auxisset, quam partim numerata pecunia, partim terris quoque lautam et amplissimam acceperat, tantum tamen abest, vt in re splendida ad rationes oeconomicas attenderet, et familiae magnificentiam atque seruitiorum licentiam paulo arctius restringeret, vt potius magnam ex neglectu earum opum iacturam sentiret, scilicet studiis magis et meditationi intentus. Quod non vno hoc illi nomine noxium fuit, sed ad artes quoque in aulis exerceri solitas viam strauit, quibus sibi ipsi exitium parauit. Nempe corrumpi se muneribus passum esse, virum cetera admirabilem, fide

Aetatis virilis fata.

fide dignis sibi constare testimoniis MALLETVS affirmat. Et tum quidem in dies fauentior illum fortuna arrisit, in sanctius enim consilium regis adoptatus et anno cIↃ IↃ C XVII auxilio Villierii, qui ducis Buckinghamiensis nomine orbi innotuit, quemque rex vehementer amauit, custodiae regni sigilli praefectus est. Hic enim cum minus quam noster, eruditione et prudentia valeret, Baconi doctrina et iudicio vti solebat. Eo itaque parario tandem anno cIↃ IↃ C XIX cancellarius Angliae, Baro Verulamius, et sequente anno, Vice-Comes S. Albani constitutus est. Illustri autem aulae splendore licet fulgeret Baconus, literarum curam tamen non deposuit, sed inter media aulae statusque, quem vocant, negotia, anno cIↃ IↃ CXX *Nouum organum* edidit, opus duodeuiginti annorum, at immortalis gloriae.

Baconi fata aduersa et vita ad mortem vsque.

§. V. Hactenus fauentissimis sideribus vsus erat Baconus, et doctrinae claritate illustris, et negotiorum publicorum administratione satis felix. Ast decreuit subito, quae incrementa hactenus laetissima sumserat, fortuna Verulamii. Rem totam tacet Raulaeus, ita vero narrant scriptores Britanni citati: Pecuniae indigens rex, eas sibi artes delegerat, quas regni leges non solent permittere. Quales cum nonnulli, vt solet in aulis, proponerent, qui monopolium quoddam regi persuadebant, quod non poterat non graue esse et exitiale regni subditis; illi a Buckinghamiae duce commendati, id apud regem obtinuerunt, vt regio diplomate confirmarentur. Id patroni sui suasu, et munerum illecebris inductus, regni sigillo roborauerat Baconus, qui in corradendis facultatibus ad eas artes confugiebat, vt familiae, quam splendidam habebat, alendae sufficeret. Non potuit non res ea displicere regni proceribus, qui facile intelligebant, exitialia huiusmodi consilia fore patriae. Grauiter itaque de hac iniuria in comitiis regni conquesti sunt. Qui cum in auctorem eius inquirerent, dux Buckinghamiae negotio periculoso se extricaturus regi persuasit, vt in cancellarium omnem eius rei culpam transferret. Rex, vt solicitudine se liberaret, Baconum permouit, vt periculo caput exponeret, nec culpam deprecaretur, pollicitus, curaturum se, ne detrimentum ex ea re caperet. Damnatus ergo a iudicibus est, indicta mulcta quatuor millium librarum, expunctus ex numero procerum regni, et carceri in castello Londinensi traditus. Cui cum breui tempore esset inclusus, a rege liber dimissus, sententia autem ista, post aliquot annos, reuocata et irrita declarata, restitutusque honoribus Baconus, adeo vt primis comitiis, sub Carolo I. rege indictis, interesse, iterum iuberetur, et reuiresceret ingentium meritorum eius memoria, obliteratis obliuione his, quas memorauimus, famae eius maculis. Ab eo tempore, quamuis reparato honore et fama, id posset, a negotiis aulae regnique tractandis abstinuit, sibique et Musis suis vixit: fortunae aulicae inconstantiam et leuitatem, studiorum dulcedine ac philosophiae iucunditate pensando. Cum autem nec oeconomicas rationes valde curaret,

Digitized by Google

curaret, nec fido seruitio vteretur, tandem paupertate vir maximus et meliore fato dignus ita pressus est, vt et regem, et regni heredem supplex adiisse nonnullis dicatur [q], vt inopiae suae succurrerent. Vixit itaque in vmbra et otio studiis et contemplationibus addictus, quas luci et tumultui aulico expertus caute praeferebat, tempusque et legendo et scribendo terens, vtilem se reipublicae literariae praestare sategit. Vltimo enim quinquennio, quo se totum negotiis ciuilibus subtraxit, scriptorum suorum maximam partem exarauit. Tandem anno cIↃIↃcxxvi, III. Id. April. febri catarrhali lenta extinctus anno aetatis LXVI in aedibus comitis Arundeliae, in villa de High-Gate prope Londinum, ad quas animi tantum reficiendi caussa diuerterat, obiit, exuuiae mortalitatis in ecclesia S. Michaëlis fano S. Albani vicina depositae; quia ecclesia illa ex vrbis vetustae Verulamii ruderibus sola superest, epitaphio scripto, quale viro meritis illustri debebatur [r].

§. VI. Factum esse a natura Verulamium ad emendandas scientias, maxime philosophicas, et scripta eius docent, et indoles, quam acceperat, loquitur. Cum enim a pueritia meditationi esset addictus, iudicio autem vteretur acerrimo, facileque in nexum veritatum et ipsa rerum principia atque fundamenta alte penetraret, haud difficile fuit viro summo, disciplinarum naeuos et defectus detegere, et magis sana atque salubria suppeditare. Et prima quidem tentamina, at quae ad iustam maturitatem et perfectionem quandam excreuere, ciuitati eruditae anno cIↃIↃv. exposuit, edita incomparabili aetatemque latura tractatione *de Augmentis scientiarum*. Eam patrio sermone Verulamius conscripserat, Latina autem veste donari curauerat a Playfero, professore Cantabrigiensi. Qui cum verborum, quam rerum, magis esset curiosus, ipse Baconus manum admouendo, virosque doctos Herbertum, Hobbesium, aliosque in partes curarum vocando, opus perfecit. Ergo comparate intelligendus est, RAVLAEVS scribens, *in hoc opere e lingua vernacula proprio Marte in Latinam transferendo auctorem plurimum desudauisse, et multis subinde ac variis additionibus locupletauisse.* Ipse enim Raulaeus in *Praefatione operis ad lectorem* scribit, *Baconum, cum animum adiecisset, vt liber in Latinam linguam verteretur, quod inaudiuisset, illud apud exteros expeti, eius translationem ab insignioribus quibusdam eloquentiae viris elaboratam propria quoque recensione castigatam iam emittere.* Dici vix potest, quanta comprobatione et plausu virorum doctorum et tum, cum ederetur, opus sit exceptum, et ad nostros dies in honore habitum. Id quod immensae, quae in id congestae sunt laudes satis demonstrant. Vnus nobis, at quantus vir! LEIBNITIVS [s], testis omni exceptio-

Character et merita eruditionis Baconi.

Tr. de augmentis scientiarum.

q) Bibl. vniu. T. XI. p. 45. BAYLE l. c. non tamen ad extremam paupertatem redactum, quamuis nec diuitiis affluentem obiisse ait Malletus.

r) Extat apud POPE-BLOVNT l. c. in eo, scientiarum lumen, facundiae lex vocatur, et laudatur, quod omnia sapientiae naturalis et ciuilis arcana euoluisset.

s) In noua methodo iurisprudentiae P. I. §. 32. conf. BVDDEVS Praef. ad Artem cogitandi p. 15.

Digitized by Google

ceptione maior est, cui liber audit incomparabilis. Quanquam autem ad doctrinam de eruditione vniuersali, siue in genere considerata opus proprie pertinet, quo nomine integrum hoc loco recensere supersedemus, ipsi Lectori vtilissimi et ad augendas intellectus copias vtilissimi lectionem iterum iterumque commendantes: non praetereundum tamen hoc loco est, illustrissimum auctorem omnium scientiarum partitiones exorsum, omnem doctrinam, secundum tres facultates intellectus: memoriam, phantasiam, rationem, in tres classes fuisse partitum, in historiam, poësin et philosophiam. Ita enim, his positis classibus, non historiam modo acute distribuit, itemque poësin, sed philosophiam quoque. Cuius matrem communem constituit philosophiam primam, tria autem genera ponit, de numine, de natura, de homine. Et illam quidem, quae de numine tractat, philosophiam, theologiam naturalem vocat, eique adiicit appendicem doctrinam de angelis et spiritibus. Naturalem philosophiam autem in speculatiuam et operatiuam distribuit; et illius dicit partes esse physicam et metaphysicam; illam in caussam efficientem et materiem; hanc in caussam finalem et formam inquirere. Refert autem ad physicam speculatiuam doctrinam de principiis rerum, de fabrica rerum, siue de mundo et de varietate rerum, quae vel de concretis agit, et historiam naturalem complectitur, vel de abstractis, vbi de schematismis materiae et de motibus agi debet. Metaphysicam partitur in doctrinam de formis et de caussis finalibus. Operatiuam doctrinam de natura distinguit in mechanicam et magiam, expurgata significatione sumto hoc vocabulo, illique duas tribuit appendices, inuentarium opum humanarum, et catalogum polychrestorum. Mathematicam quoque et puram et impuram ad appendicem magis philosophiae naturalis, quam ad scientias substantiuas, referendam esse asserit. Porro doctrinam de homine, in philosophiam humanitatis et ciuilem distribuit, et illius capita constituit, de corpore, et de anima hominis, quoad statum siue personam, et foedus animae ac corporis. Personam hominis autem secundum eius miseriam et praerogatiuas considerat; foedus secundum indicationes et impressiones, quo etiam physiognomiam et interpretationem somniorum naturalium refert. Dein corpus hominis considerando, medicinam in cosmeticam, athleticam et voluptuariam diuidit, et medicinae tria assignat officia, conseruationem sanitatis, curationem morborum, et prolongationem vitae. Philosophiae humanae circa animas, partes esse vult doctrinam de spiraculo, de anima sensibili siue producta; tum de substantia et facultatibus animae, earumque vsu et obiectis. Ad quas appendicem constituit, doctrinam de diuinatione naturali et de fascinatione, et facultates animae tres facit, sensibilem, in motum et sensum. Vsum porro ex obiecto facultatum animae humanae expendens, logicam inde et ethicam oriri docet. Et partes quidem logicae facit quatuor, inueniendi, iudicandi, retinendi et tradendi. Inuentiuam autem artium et argumentorum esse monet, et ex illa experientiam literatam et organum nouum extruit;

ex

Digitized by Google

ex hac promtuariam et topicam facit, generalem atque specialem. Iudicandi artem vel inductione vel syllogismo absolui, et hunc reductionem rectam et inuersam comprehendere, obseruat; tum analyticam et de elenchis huc pertinere, ait, elenchos autem esse, vel sophismatum, vel hermeniae, vel idolorum, ostendit, idola partitur in imagines tribus, specus et fori. Arti retinendi doctrinam de memoria ipsa, eius praenotionem et emblema vindicat. Traditiuae disciplinae doctrinam omnem de sermone eiusque methodo, illustratione, organo, locutione, scriptione, totamque grammaticam, literariam atque philosophantem etc. propriam esse vult, singularem quoque tradendi prudentiam extruit, et huc varia methodorum genera reuocat: tum rhetoricam, et quae illi adhaerent, illustrationem sermonis absoluere tradit, qua occasione de critica quoque et paedagogica agit. Tandem Ethicam in doctrinam de exemplari, siue bono simplici et comparato, et georgica animi partitur, et diuisiones boni varias affert, culturam animi autem doctrina de characteribus animorum, de affectibus et curationibus siue remediis absoluit. Ciuilem doctrinam de conuersatione, de negotiis et de republica praecipere iubet. Et negotia vel vitae ambitum, vel occasiones sparsas comprehendere monet. Doctrinam autem de imperio omittit, et desiderata tantum addit, de proferendis finibus imperii, et de iustitia vniuersali siue de fontibus iuris. Epilogum vero de legitimo vsu rationis humanae in diuinis, de gradibus vnitatis in ciuitate Dei, et de emanationibus scripturarum, occupatum esse iubet. Constare ex breui hac διατυπώσει operis praestantissimi, potest, quanta ingenii vastitate et iudicii acumine omnem scientiarum circulum Verulamius complexus sit; et imprimis, quod ad rem nostram pertinet, quanta et quotuplicia noua ad philosophiam pertinere viderit, monuerit, viamque monstrauerit. Quae si cum antecedentibus temporibus, et seculo ipsius aetatem sequente comparantur, admirationem lectorem subire necesse est, quod vnus vir tot et tanta viderit et obseruauerit, quae tot secula ignorarunt, et nostrorum temporum felicitas eius vestigiis insistens, eoque facem praeferente singulatim demum explorauit exposuitque. Tacemus desideria per omnes ferme scientias sparsa, quibus maximo iudicio defectus in disciplinis etiam philosophicis detexit, occasionemque exhibuit castius philosophaturis ea explendi, quibus antecedens aetas caruerat.

§. VII. Ita praeparata via reseratisque disciplinarum adytis, de nouo quoque, qui fideliter ad veritatem viam monstraret, duce sollicitus fuit Verulamius. Qui licet eo tempore magnis muneris publici curis detineretur, philosophiae incrementa et emendationem tamen promouere non neglexit. Enatum inde spatio annorum, quod nonnulli volunt duodeuiginti Nouum Organum, tanti laboris, industriae et acuminis insoliti opus, vt primarium inter sua scripta locum obtinere ipse auctor iudicauerit [t]. Cum *Nouum organum.*

t) RAVLAEVS, l. c. p. 16.

Digitized by Google

Cum enim probe intelligeret [w], logicam, quae velut instrumentum veritatis inquirendae in scholis tunc tradebatur, aptiorem esse disputationibus scholasticis fouendis, quam rerum naturae detegendae, probe autem „nosset, intellectum humanum sibi ipsi hoc pacto negotium facessere, „neque auxiliis veris, quae in hominis potestate sunt, vti sobrie et commode, indeque multiplicem rerum ignorationem, et ex ignoratione „rerum detrimenta innumera: omni ope connitendum existimauit, si „quo modo commercium istud mentis et rerum restitui posset in integrum, aut saltem in melius deduci. Quoniam autem id fieri „posse ex auxiliis atque adminiculis Dialecticae nulla prorsus spes suberat, „propterea quod notiones rerum primae, quas mens haustu facili et supino recondit atque accumulat, vnde reliqua omnia fluunt, vitiosae sint „et confusae et temere a rebus abstractae; neque minor sit in secundis et „reliquis libido et inconstantia; ex quo fit, vt vniuersa ista ratio humana, „qua vtimur, quoad inquisitionem naturae, non bene congesta et aedificata sit, sed tanquam moles aliqua magnifica sine fundamento: ideo de „melioribus praesidiis dispiciendum esse ratus est, quibus scientiarum et „artium atque omnis humanae doctrinae in vniuersum instauratio a debitis excitata fundamentis, praestaretur." Cum autem in priore, quem *de Augmento scientiarum* scripsit, tractatu obseruauisset, ratiocinationem omnem fieri aut syllogismo, aut inductione, illo scholis relicto, hanc potissimum regulis atque praeceptis muniendam sibi sumsit. Probe enim videbat isto syllogismorum nectendorum artificio veritatem iuuari eiusque cognitionem promoueri parum posse. Qua de re, quae momentum habet, dignus est, qui ipse audiatur. Ita vero differit [x]: „Nos demonstrationem per syllogismum reiicimus, eo quod confusius agat, et naturam „emittat e manibus. Tametsi enim nemini dubium esse possit, quin, „quae in medio termino conueniunt, ea et inter se conueniant, quod est „mathematicae cuiusdam certitudinis: nihilominus hoc subest fraudis, „quod syllogismus ex propositionibus constet, propositiones ex verbis, verba autem notionum tesserae et signa sint. Itaque si notiones ipsae mentis, quae verborum quasi anima sunt, et totius huiusmodi structurae ac fabricae basis, male ac temere a rebus abstractae et vagae, nec satis definitae et circumscriptae, denique multis modis vitiosae fuerint, omnia ruunt. Reiicimus igitur syllogismum, neque id „solum quoad principia, sed etiam quoad propositiones medias, quas educit sane atque parturit vtcunque syllogismus, sed operum steriles, et „a practica remotas, et plane quoad partem actiuam scientiarum incompetentes. Quamuis igitur relinquamus syllogismo et huiusmodi „demonstrationibus famosis ac iactatis iurisdictionem in artes populares „et opinabiles, tamen ad naturam rerum, inductione per omnia, et tam „ad minores propositiones, quam ad maiores, vtimur. Inductionem „enim

w) Ita ipse in Praefatione. x) p. 4. seq.

Digitized by Google

„enim censemus eam esse demonstrandi formam: quae sensus tuetur, „et naturam premit, et operibus imminet, ac fere immiscetur." Nempe sensuum potius, quam abstractionum ministerio auxilia conquirenda esse statuit, et ad experimenta descendendum esse iudicat, quibus sensuum imperfectio tolli queat. Maxime autem impedimenta illa, quae ex idolis oriuntur (hoc autem nomine praeiudicia, quae recentiores vocant, intelligit) remouenda esse, commendat, quae vel ex philosophorum placitis et sectis, et ex peruersis demonstrationum legibus, vel ex innato intellectus vitio oriuntur. Quare redargutionem, vt ipse vocat, siue emendationem philosophiae explicandam esse, et tum demum ostendendum, qua ratione intellectus atque res, siue mens et vniuersum inter se concordent, docet, et tum vias quoque ineundas esse statuit, quibus ad metam perueniri possit. Quem in finem phaenomena vniuersi, hoc est, omnigenam experientiam atque historiam naturalem adiungit, vt interpretis loco sit, in explicanda rerum natura. Ex quibus intelligitur, Verulamium, hanc logicam siue organum suum proprie philosophiae naturali dedicauisse, et ideo experientiam et historiam fundamenti loco strauisse, ne, quod a Peripateticis factum est, vanis et incertis notionibus generalibus, abstractis, vagis, nihilque significantibus, quae naturam rerum nunquam recludunt, humanus intellectus decipiatur, sed in ipsum naturae conclaue a certo fidoque duce introducatur. Quo pacto autem illustris auctor hunc finem obtinendum esse putauerit, et quibus regulis intellectum instruxerit, vt metam hanc consequatur, prolixa enarratione depingere hoc loco breuitati consulentibus non licet: et legenda ipsa nobilissima tractatio ab illis est, qui in rerum naturalium inquisitione feliciter progredi cupiunt. Quae si paulo plus luminis et perspicuitatis haberet, et nouorum terminorum et partitionum artificio lectorem non remoraretur, longe plura, quam factum est, contulisset ad philosophiae emendationem. His enim obstantibus a plerisque hoc organum nouum neglectum est [y]. In quo si hae labeculae negligantur, obseruationes praestantissimae continentur, quibus rerum naturalium et scientiarum fere omnium termini egregie possunt amplificari. Nullibi enim sectae inhaeret, vel nouam sectam condere cupit, pulchre de ea re pronuntians [z]: *Primo postulandum videtur, ne existiment homines, nos more antiquorum Graecorum aut quorundam nouorum hominum, Telesii, Patricii, Seuerini, sectam aliquam in philosophia condere velle. Neque enim hoc agimus, neque etiam multum interesse putamus, ad hominum fortunas, quales quis opiniones abstractas de natura et rerum principiis habeat: neque dubium est, quin multa huiusmodi, et vetera reuocari, et noua introduci possint; quemadmodum et complura themata coeli supponi possunt, quae cum phaenomenis sat bene conueniunt, inter*

N 2 *se*

y) Vid. WALCH. Hist. logic. in Parerg. Acad. p. 639. STOLLEVS Hist. liter. P. II. c. 2. §. 22. p. 441.
z) c. 116. p. 123.

ſe tamen diſſentiunt. At nos de huiusmodi rebus opinabilibus, et ſimul inutilibus non laboramus. Quae a magno ſapientiae naturalis antiſtite prudenter pronuntiata, vtinam noſtro tempore omnium verſarentur ob oculos, quo hypotheſium plena ſunt omnia, et in tanta eclecticae philoſophiae luce, ſectaria paſſim nomina audiuntur. Sed vt ad Baconi Organum reuertamur, illud imprimis, quantiuis id pretii opus eſſe demonſtrat, quod praeiudiciorum abſurditatem, et damna, quae ex iis intellectui in veritate inquirenda ſubnaſcuntur, maxima luculenter oſtenderit. Obeſſe enim veritati monet [a], quod homines id ſibi modo proponant, vt ex ea, quae praeſto eſt, maſſa, nihil amplius ſumant, aut quaerant, quam quantum ad vſum profeſſorium, aut lucrum, aut exiſtimationem, aut huiusmodi compendia conuertere poſſint: quod omnia hactenus vel traditionum caligini, vel argumentorum vertigini et turbini, vel caſus et experientiae vagae et inconditae vndis et ambagibus, permiſſa fuerint. Quod antiquitatis opinio inepta iudicium detineat, cum noſtra potiſſimum tempora reſpectu mundi, grandaeuitatem et antiquitatem, atque ideo ſenilem quoque prudentiam et maturius iudicium inuoluant. Quod puſillanimitas ſit, auctoribus infinita tribuere, auctori autem auctorum, tempori, ius ſuum denegare, cum veritas non auctoritatis, ſed temporis filia ſit. Quod ipſorum operum, quorum copia iam pridem facta eſt humano generi, admiratio, ad acquieſcendum in iis homines compulerit, incremento accedente admiratione ſimplici et prope puerili ab eorum aſtu et artificio, qui ſcientias tractauerunt et tradiderunt. Quod homines vaniloqui et phantaſtici, qui partim ex credulitate, partim ex impoſtura, genus humanum promiſſis onerarunt, omnem conatuum magnanimitatem deſtruxerint. Quod a puſillanimitate et penſorum, quae humana induſtria ſibi propoſuit paruitate et tenuitate, detrimenta in ſcientias inuecta ſint, artis infirmitate in naturae calumniam conuerſa. Quod ſuperſtitio et zelus religionis coecus et immoderatus, aduerſarius, moleſtus et difficilis philoſophiae euaſerit, vel falſa et ſectaria philoſophia corpori religionis immixta, vel aditu alicui philoſophiae, quamuis emendatae, pene intercluſo. Quod in moribus et inſtitutis ſcholarum, academiarum, collegiorum, et ſimilium conuentuum, qui doctorum hominum ſedibus et culturae eruditionis deſtinantur, omnia progreſſui ſcientiarum aduerſa inueniantur; inuidia, auctoritate, nouorum odio, dominantibus, et bonorum conatibus praemiis carentibus. Quodque tandem deſperatio hominum et impoſſibilitatis ſuppoſitio maximum progreſſibus ſcientiarum et nouis penſis ac prouinciis in iis ſuſcipiendis obſtaculum poſuerit. Quae omnia, vt ingentes intellectus humani morbos viuidis depingunt coloribus, cauſſasque per tot ſecula impeditorum profectuum atque incrementorum diſciplinarum certiſſimas exponunt, ita, quantam ad artium et philoſophiae emendationem Verulamius attulerit, manifeſtum faciunt. Recte itaque

a) c. 81. ſeqq. p. 82. ſeqq.

Digitized by Google

itaque et ex merito laudarunt viri docti [b] hoc nouum Organum, quo oculos philosophantibus Baconus aperuit, ut deuiis tandem aliquando relictis in via regia philosophari inciperent.

§. VIII. His praeclaris laboribus periclitanti philosophiae succurrere, et aegrotanti intellectui humano medicinam afferre tentauit Verulamius regni adhuc negotiis districtus. Vbi autem ex aulae tempestate ad philosophiam solam, velut in tranquillum portum, se contulisset, totus id sibi muneris datum esse putauit, vt eiectis scholarum nugis meliorem philosophiam restitueret. Quam licet vniuersam emendare cuperet, ad naturalem tamen partem animi quadam propensione inclinauit. Inde enata scripta maximi viri praestantissima, cedroque digna, quae ingenii vastitatem et iudicii acerrimi profunditatem in eo probant. Quibus licet opus, quod moliebatur, ad perfectionem non perduxerit, fatendum tamen est, hylen rerum atque obseruationum praestantissimarum posteritati virum summum exhibuisse, ex qua cautius atque prudentius philosophantes vberrimum sapientiae sincerioris argumentum hauserint, verumque esse, quod grato ore professus est SAM. PVFENDORFIVS [c], eam, quae est pulchrius nostro tempore efflorescentis philosophiae gratiam, isti viro non minima ex parte deberi. Testamur scripta excellentissimi auctoris non lucernam modo olentia, sed et iudicium testantia et ingenii felicitatem singularem: *Historiam naturalem ventorum*, *densi et rari*, *sympathiae*, *vitae et mortis*, *de forma calidi*, *de motu*, *cogitata et visa physica*, *descriptionem globi intellectualis*, *thema coeli*, *de fluxu et refluxu maris*; *Parmenidis*, *Telesii et Democriti philosophiam*, *indicia de interpretatione naturae*, *siue impetus philosophicos*, *de sapientia veterum*, *syluam syluarum siue historiam uaturalem*, *nouam Atlantidem*. Et haec quidem omnia ad naturalem disciplinam pertinent. Neque tamen, vt animo vasto cuncta erat complexus a morali philosophia emendanda perficiendaque abstinuit; scripsit enim *Sermones fideles ethicos*, *politicos*, *oeconomicos*, vt alia minora taceamus. Et in illis quidem systematico, a qua scholarum methodo valde abhorrebat, ordine non progreditur, obseruationes autem partim ex humanae mentis natura deductas, partim ex aliis scriptoribus, maxime Michaële Montano et Machiauello, collectas suisque meditationibus apte innexas porrigit, et hoc quoque pacto eclectice philosophatur. Ipse autem in *dedicatione* ad ducem Buckinghamiae, *ex fructibus optimis*, *quos calami sui laboribus exhibere potuerit*, *hos sermones esse*, *et acceptissimos quoque fuisse*, *scribit*, *quia videantur prae ceteris hominum negotia stringere*, *et in sinus fluere*. Id quod verum esse, ipsa attenta harum meditationum ex philosophia practica haustarum consideratio docet. Quae profundae quidem sunt, et intellectu difficiles, adeoque lectorem poscunt in philosophiae mysteriis non inexercitatum, attentum

Reliqui labores philosophici Verulamii.

b) Vid. BAYLE l. c. et quos laudat.

c) Specim. controuers. c. I. §. 5. Erid. Scand. p. 205.

attentum et meditationis molestiam non subterfugientem: ast fracto putamine dulcissimos nucleos se offerre, fatebuntur, qui eius rei experientiam habuerint. Accurate enim virtutum vitiorumque characteres, confinia malorum, laruas simulationis, rationem temperamentorum ostendit, dignus qui iterum iterumque legatur. Quae caussa fuit, vt commendatissima diu fuerit elegantis libelli lectio, praesertim, cum narrationibus, exemplis, apophthegmatibus, sententiis, comparationibus iucundus sit; dignus itaque ille visus fuit, qui et Gallico et Germanico vestitu aliquoties compareret [d]. Adeo autem in morali argumento Verulamius placuit RAPINO [e], vt in eo plus valuisse, quam in reliquis, censeret. Nos vero vbique Baconum magnum deprehendi, maiorem futurum, si luculentior esset, sine contrarii metu pronuntiamus, et ad scipta quoque historica, inter quae historia Henrici VII, Angliae regis eminet, prouocamus, in quibus quanta prudentia et accuratione rerum gestarum seriem ad vitam et actionem retulerit, satis demonstrauit. Laudandi itaque sunt, qui viri summi, et posteritati nunquam obliuiscendi, scripta collegerunt, vnoque fasce, comprehensa ediderunt, quod apud Batauos [f], Germanos [g] et ipsos tandem Britannos [h] factum, quibus amplissimam scriptorum Verulamianorum syllogèn debemus.

Desiderata in Bacono.

§. IX. Intelligi ex hactenus dictis potest, qualis quantusque vir fuerit Baconus, quidque ad perficiendam emendandamque philosophiam contulerit. Dolendumque et ipsam viri maximi ingenii profunditatem, moremque meditandi, et quandam terminologiae nouae et insolitae atque partiendi affectationem, et argumenti difficultatem, aliquam praeterea sermonis Latini repugnantiam, quae auctori obstitit, vt commode et perspicue mentem suam exprimeret, et cui medicam aliorum virorum doctorum manum interdum admouisse supra diximus, obscuram et molestam facere lectionem libellorum cetera aureorum. Quibus si lector obtingat accuratus, attentus, et philosophicorum mysteriorum non ignarus, meditationi autem adsuetus, et relegendi laboris patiens, innumeros veritatis thesauros exhibent, et horreum aliquod rerum praestantissimarum atque obseruationum pulcherrimarum subministrant. In quibus tamen caueas, nouum systema philosophiae quaeras: illud enim docendi genus auersatum fuisse Baconum supra monuimus. Id autem constitutum sibi habuit vir summus, vt duplici ratione laboranti philosophiae succurreret. Nam et defectus, naeuos et errores, quos in omni scientiarum genere detexerat, vniuersales oculis lectorum exponere, et viam ostendere fategit, qua iugi meditatione illi tolli, et augeri emendarique disciplinae artesque possint. Cui fini tot regulas, cautiones, media adaptauit, vt merito

d) Et Gallicam Balduini et Germanicam enarrat STOLLIVS l. c. P. III. c. 1. §. 58. p. 621. conf. Biblioth. Thomasiana Vol. II. p. 704.

e) Reflex. sur la morale §. 9.

f) Amstelod. 1662. VI. Vol. in 12. quibus VII. volumen postea accessit. Ea editione nos vtimur.

g) Francofurti 1665. Lips. 1694. fol.

h) London. 1740. IV, Vol. lingua Anglica.

Digitized by Google

rito immortalis eius inter philosophos hodie quoque sit memoria. Et ad perennaturam eius gloriam omnino pertinere censendum est, quod eius consiliis occasio suppeditata sit Britannorum genti ab eo tempore tanta cum laude naturalem philosophiam artesque mathematicas perficienti, excitandi societatem scientiarum, tamdiu cum gloria superaturam, quamdiu honos erit literis [i]. Non silebimus tamen, fuisse quaedam, quae in tanto laudum cumulo nonnullis in Bacono displicuerint. Nam et pulcherrimis corporibus sui naeui sunt, et nihil est in mortalitate ab omni parte beatum, vt taceamus, non omnibus placere potuisse Verulamium, qui nemini, nisi veritati placere studuerat; et ita in inuestiganda veritate incessisse, vt ab omni sectae studio longissime discederet. Id quod illis non potuit non displicere, qui saluam sectae suae auctoritatem cupiebant, licet ingenii magnitudo, quam vbique prodit Verulamius, eum laudare illos coegerit. Inter quos imprimis notandi CONRINGIVS et RAPINVS. Et ille [k] quidem ita de Bacono pronunciat: *Baconis scripta non eandem merentur laudem. Homo ingenio fuit vasto, sed nec a veterum doctrina instructus, nec quidquam moderati agitans, dum principatum affectat per nouitates in omni philosophia. In physicis eius libellis nihil placet; praeter empiricam industriam, quam laudo; perinde ac rideo eius ἀπαιδευσίαν, vt Aristotelice loquar. Inter politica perplacet historia Henrici VII. Reliqua vt non asperneris, tamen non est, quod laudes.* Et alio loco ita de eius libris sententiam pronunciat: *De Verulamii libro, quem de augmentis scientiarum inscripsit, nec dum aliter sentio, quam ante hac. Veterum et verae προπαιδευτικῆς doctrinae plane imperitus fuit; imo supinus et superbus veterum omnium contemtor. Laudaueris illum librum ob studium promouendi boni eruditionis publici, ob commendatam experientiam rerum, quae vulgo negligi solet, ob pauca quaedam, non vane monita alia. Cetera solet ludere vocabulis, noua scilicet fingere, aut vetera flectere in nouum sensum, et sub illo schemate meras ineptias producere, tanquam nouiter a se obseruata, et inuenta doctrinae oracula: ingenio tamen valuit, nec a iudicio fuit destitutus. Sermones fideles ipsius plurimum habent bonae frugis; nec displicet sapientia veterum saltem ob verisimiles coniecturas diuitis ingenii, nec enim sub fabularum inuolucro, multum adeo sapientiae latitare mihi persuadet. Scio sane, iam olim Stoicos theologiam gentilium ausos ita interpretari, sed irrito et nostris quoque aurei aeui Christianis irriso conatu. Inter omnia autem Verulamii perplacet Henrici VII. Angliae regis historia, quamuis et ibi obseruaueris hominis καινοφιλίαν et vocabulariam ostentationem atque insolentiam.* Non expendemus veritatem eorum, quae a Conringio Bacono obiiciuntur, hoc enim alium locum, aliud-

i) THOMAS SPRAAT. Hist. de la societé royale L. I. f. 16. p. m. 43.

k) Conringiana p. 19. 76. 77.

aliudque institutum postulat; sed id modo obseruamus, Conringium licet virum insigniter doctum, in naturali philosophia impense fuisse delectatum Aristotele, quem supplendum potius et experientia recentiorum augendum, quam exagitandum atque deserendum putabat: literaturae autem veteris fuisse peritissimum, et sine ea ad verum eruditionis cultum neminem perueniri posse, credidisse, adeoque nec Aristotelicae, nec veteris doctrinae contemtum atque neglectum potuisse pati. In omnia alia autem abibat Verulamius, non tam πολυϊστορίας laude, quam philosophiae cognitione, inclarescens. Is enim reiecta omni auctoritate non homines, sed naturam sequi constituerat, vt eius indolem et arcana rimaretur; credebatque antiquitatis opinionem non puerascenti mundo, sed senescenti aetati nostrae deberi. Itaque veterum doctrinas impedimentum in natura secessibus perquirendis nectere statuebat, et speculationes inutiles ostentationi magis profuturas, quam vtilitati: qua ratione inductus professorias consuetudines hominum academicorum, quibus vnius auctoris sententiae, velut carceri, includuntur, ridebat contemnebatque. Id quod non potuit non altum Conringio vulnus infligere, qui hanc academicam eruditionem maximo loco ponebat. Fatendum tamen, non prorsus abire a vero Conringii censuram, Verulamio affectationem vocabulorum nouorum, et terminorum sine necessitate innouatorum obiicientem. Nouam enim hanc philosophandi linguam obesse magis quam prodesse philosophantibus, experientia multis exemplis docuit. Nec dubitandum, quin haec potissimum caussa alleganda sit, cur scripta Verulamii, vtut egregia et optimae frugis plena, magis laudentur, quam legantur. Deterret enim ista vocabularia obscuritas, molestiam in legendo afferens, lectoris animum, qui spectra sibi et lemures adduci suspicatur. Aliud displicuit RAPINO [l], qui ingenium Bacono vagum tribuit, quod de rebus nunquam enucleate disserit; et nimiam eius doctrinam illum accuratum non esse sinere putat: vnde pleraque eius dogmata, vlterioris meditationis potius ansam praebere, quam axiomata, quae sequi possimus autumat. Non negat, opiniones eius aliquid acuti et splendentis habere, at, si verum dicendum, ignis potius scintillas, quam constantem et natiuam lucem referre iudicat. Credulitatem quoque circa relationes obseruationum naturalium ei obiicit, in moralibus tamen plus ingenii, quam in ceteris emicare contendit. Potest ex parte concedi Rapino, quod in Verulamio reprehendit; nam plenas scientiae naturalis institutiones eum tradere minime voluisse, contentum, si in viam philosophantes deduxisset, supra obseruauimus. Ast quam lucem in Verulamio desiderat, timendum, ne Rapinus ignem fatuum intellexerit, sine flamma, sine virtute, externo splendore micantem. Narrationibus autem interdum deceptum fuisse, quod et THOMAS SPRAAT [m] obseruat, ignoscendum viro per maximam vitae partem negotiis publicis occupato, et bona fide aliorum testimo-

l) Reflexions sur la philosophie §. 18. m) loc. cit.

testimoniis nitenti. Speciose magis illud a συμπατριώταις SAM. PARCKERO [n] et RAD. CVDWORTHO [o] reprehenditur, quod finalium caussarum inquisitionem longe a physicae suae prouinciis amouisset, eo quod illa remorarum instar scientiarum quasi velificationem retardauerit, quod cum hominis speciosis istis et vmbratilibus caussis adhaerescant, non vlterius in physicae scientiae cursu velificare curarint. Quo pacto eneruari contemplationem atque demonstrationem sapientiae diuinae existimat. Quo nomine imprimis Cudworthum magno viro minus fauere, eumque inter occultos impietatis erga Deum patronos numerasse videri obseruatum est eruditissimo MOSHEMIO [p]: certe nullam occasionem negligit sententias et verba eius tacite perstringendi, forte odio Hobbesii ductus, quem apud Verulamium plurimum valuisse constat. Verum iniuriam fieri Verulamio ea in re, eleganter pieque de Deo statuenti, ex eius scriptis est euidentissimum: qui ideo caussas finales ex physica proscripsit, et ad theologiam remisit, ne ab inquisitione caussae formalis et materialis retinerentur philosophi, sed naturam ipsam consulerent: quo nomine Democritum Platoni praetulit, indignante Cudwortho, cui ideo Plato tantopere deamatus est, quod disciplinam naturalem omnem diuinitatis consideratione repleuisset. Non disputabimus hoc loco, vtrum recte hoc fiat, nec ne, facile id intelligent, qui didicerint ex recentiorum philosophorum obseruationibus, etiam finales caussas facere ad rerum naturam cognoscendam: ast excusandum tamen esse Baconum iudicamus, qui, cum malo scopo minime duceretur, ab exoterica philosophia, ad pernoscendos interiores naturae recessus philosophantes ducere voluit, et ablegatis in alium campum principiis metaphysicis sensum et experientiam veros duces sequendos esse statuit, non eo, quo Hobbesium ductum fuisse animo conqueruntur, vt pietatis sensum subrueret. Alia quae manibus viri illustrissimi obiiciuntur, qualis est, historiae literariae consilium impossibile, hoc loco, ad quem non pertinet, praeterimus.

§. X. Meruit his praeclarae doctrinae speciminibus Verulamius laudes, quae homini erudito tribui possunt, maximas, consentiente in eo tota ciuitate erudita, esse Baconum inter maxima ingenia et vtilissima recentioris aetatis praesidia numerandum, eumque fuisse, qui praecipue nostro seculo velut classicum cecinerit, et signum sustulerit, vt in rebus philosophicis aliquid vlterius et exquisitius tentaretur. Qua de re iudicia virorum doctorum collecta a THOMA POPE-BLOVNTIO [q] consuli possunt, quibus haud minor farrago addi posset, si id ageremus. Videndi autem sunt THOMAS SPRAAT [r] et P. BAYLE [s] aliique. Nec minoribus animi, quam ingenii virtutibus excelluit, si verum est, quod *Laudes Baconi.*

n) Disp. III. de Deo §. 16. p. 283.
o) Syst. intell. p. 820. seq. 829.
p) Ad loc. cit.
q) loc. cit.
r) loc. cit.
s) loc. cit.

Digitized by Google

quod de eo narrat, qui a sacris domesticis fuit Bacono Gvil. Ravlaevs. Is enim praeter ingenium vere philosophicum, pietatem eius cultumque diuinum extulit laudibus, maxime quod hoc philosophiae suae principium posuerit: philosophiam primoribus tantum labiis degustatam a Deo abducere, vtpote quae caussas secundas vltra debitum magni faceret, philosophiam autem plene haustam ad Deum denuo ducere. Cum regium procuratorem ageret, capite damnatis iudicem se semper iustum, aequum, quin misericordem quoque praebuit. Quanquam autem regi erat deuotissimus, adeo, vt suae calamitatis inde faber existeret, vt supra narratum, a consiliorum tamen vehementia et violentia abhorruit, prudentiamque atque moderationem in consulendo adhibuit. In amicorum conuersatione ita se iucundum vtilemque ac modestum praebuit, vt ipsa mensa Platonicum conuiuium exhiberet, et non venter magis atque palatum, quam aures et animus, reficerentur. Ipsos vero inimicos venia magis, amore et misericordia, quam vindicta persequutus est. Qualis cum esset, mirum non est, tum in magna fortuna singularem modestiam, tum rebus secundis euersis magnam illum constantiam atque patientiam conseruauisse. Vixit autem sobrius, et licet diaeta minime parca, sed liberali potius, vteretur, ab omni tamen voluptatis consectatione abhorruit, maxime ad stomachum attentus. Seruandae sanitatis caussa autem mane grana circiter tria nitri quotidie in iusculo tenui et tepido sumsit, et quoties humores excrementitios corpus grauare sentiret, infuso rhabarbari aliquoties repetito illud leuauit: ab aliis medicaminibus abstinuit, nisi quod podagrae dolores interdum medicamento, quod ipse inuenerat, feliciter extinxerit [t]. Singulare autem est, et memoria dignum, quoties luna defecisset, ipso quoque id ignorante, animi eum deliquium passum fuisse, redeuntibus illico viribus, quamprimum splendorem luna recuperauisset. Alium Baconum aeui medii Anglorum ornamentum haud leue, suo nobis loco memoratum, caue confundas cum Angliae cancellario.

t) Extat ad calcem Hist. nat. Vol. IV.

CAPVT

* *

CAPVT QVINTVM.

DE THOMA CAMPANELLA.

§. I.

Fontes historiae Campanellae.

Hisdem, quibus Verulamius in Britannia renouare philoſophiam aggreſſus eſt, temporibus in Italia comparuit THOMAS CAMPANELLA [a] miri ingenii homo et ad nouandas res valde pronus, qui et ipſe ſinceriorem philoſophiae vultum exprimere, et meliorem eius ſenſum reſtituere magna induſtria conatus eſt. Cuius hiſtoria tum ob nouum, quod formare coepit, philoſophiae genus, tum ob mira, quae eius auctor habuit fata, aduerſa pleraque et dura, valde memorabilis eſt. Eam ipſe in ſyntagmate *de Libris propriis et recta ratione ſtudendi* [b] haud parum illuſtrauit, multi autem viri diuerſiſſimis hominum iudiciis famoſi hiſtoriam obiter tetigerunt, hoc loco non enumerandi. Vir quoque celeberrimus, magnaque doctrinae gloria hodie clariſſimus, ERNESTVS SALOMO CYPRIANVS, *Vitam Campanellae* paulo pleniorem iuſtaque tractatione digeſtam dare conſtituit. Quam cum *Academico Programmate* prius delineauiſſet, tandem vitam Campanellae integram delineauit, apud Amſtelodamenſes editam [c]. Quae cum eleganter, vt ſolet vir doctiſſimus ſcripta eſſet, coëmta tandem in officinis librariis diſparuit. Eam itaque deſideratam a lectoribus cum recudere ſtatuiſſent bibliopolae, inſigne auctarium addidit [d] doctorum virorum de Campanellae vita, philoſophia et libris ſchediaſmata complectens. Comprehenditur in eo MORHOFII *Examen philoſophiae Campanellae de ſenſu rerum*, ex eius diſſertatione *de Paradoxis ſenſuum* repetitum; GABR. NAVDAEI *Epiſtola ad Campanellam; Vita Campanellae*, a IACOBO ECHARDO, monacho Dominicano in *Tomo ſecundo Scriptorum ordinis Praedicatorum* enarrata, cui amplam adiecit recenſionem ſcriptorum Campanellae, iudiciorumque virorum doctorum de iis expoſitionem, et varia eruditorum teſtimonia de Campanella. Cumque in nonnullis acrius ſugillaſſet Cyprianum Echardus, quod ferre non poſſet libere, notari reprehendique a Scriptore proteſtantium ſacris addicto hominem Dominicanae olim familiae adſcriptum, et in communione eccleſiae Romanae fatis functum, ad ea more ſuo docte modeſteque in *Praefatione* reſpondit. Alios, qui hiſtoriam literariam enarrarunt, quales ſunt

O 2 TOP-

a) Campanellae nomen tintinnabulum innuit. Hinc imagini eius apud CRASSVM Tom. II. p. 246. hoc Epigramma additum:

Exprimit elatae ſat nomen mentis abyſſum
Exprimit agnomen famae et vbique ſonum.

Et huc ſine dubio reſpexit ipſe Campanella frontiſpicio Tomi I. Operum Pariſiis editorum, quod Nualliis, epiſcopo et duci fratribus inſcripſit, campanam praefigens cum inſignibus illius gentis, et epigraphe: *a la ſchola del primo ſenno.*

b) Prodiit Pariſ. 1642. 8. curante G. NAVDAEO et in Collectione ſcriptorum de methodo ſtudiorum Elzeuiriana pag. 368. itemque in Creniana.

c) 1705. 8.

d) 1722. 8.

Digitized by Google

TOPPIVS [e], NICODEMVS [f], ERYTHRAEVS [g], CRASSVS [h], NICERONIVS [i], aliosque per se notos, facileque, vbi libet, consulendos, ex parte quoque infra allegandos, hoc loco praeterimus. In his tamen omnibus iudicio et attentione ad fidei historicae leges opus est, vt selectis vel veris vel verisimilibus recta inde emergat viri laudati ab his, culpati ab illis, historia.

Campanellae natiuitas, educatio, adolescentia.

§. II. Edidit Campanellam Calabria, olim magna Graecia dicta, et sodalitii Pythagoreorum olim et recentiori aetate Telesii tentaminibus, in philosophiae historia satis celebrata, in ea enim Stylum patriam habuit, virorum doctorum haud infoecundam. In eo oppido honestae famae atque conditionis parentibus natus est anno cIↄIↄLXVIII, III. Non. Sept. Puer quinquennis adhuc, quod ipse narrat [k], literulis ac pietati adeo studiosam operam dedit, vt quicquid vel sui vel paedagogi de diuinis ecclesiasticisque rebus dicerent, animo conderet. Anno autem decimo tertio, grammaticae, poëticaeque artis praecepta ita tenuit, vt, quicquid liberet, prosa ac metro posset eloqui, et carmina haud infelici vena plurima funderet. Talis cum esset adolescens praecocis ingenii a parentibus literarum studiis dicatus est. Qui cum Neapoli Iulium Campanellam, iurisprudentiae lectorem, agnatum haberet, ab eo vocatus, illuc concedere a parente iussus est. Aliam autem, et quidem sanctiorem eruditionis partem, et praeterea militiam sacram vt eligeret, effecere exempla summorum virorum Alberti M. atque Thomae, quos in familia S. Dominici ad ingens gloriae culmen fuisse enixos didicerat [l]. Itaque cum ex ea familia concionatorem eloquentiae laude florentem audiuisset, logicesque ab eodem principia praegustasset, illi ordini nomen dedit. Vnde falsum esse constat, quod ERYTHRAEVS [m] tradit, Campanellam, tredecim annorum adolescentem sacris, quas Dominicus praescripsit, legibus nomen dedisse. Postea ad coenobium S. Georgii, oppidi in Brutiis, quod Morgentia quoque dicitur, missus est, vt literarum cursum, quem ingressus erat, prosequeretur, logicam et philosophiae partes reliquas auditurus. Quo loco, cum extemporali fingendi facultate valeret, carminibus conditis, aliquod sibi nomen adolescens comparauit. Tum in Consentinum conuentum translatus, dici non potest, quanta animi alacritate, et ignea quadam vi animi in philosophiam totus incubuerit. Et fuit nonnemo [n], qui ex condiscipulo quodam Campanellae, viro graui et fide digno se accepisse, dixit; „inter commilitones Campanellam rudiori Minerua effictum „visum, adeoque in contemtu et risu habitum fuisse. Accidisse autem „dum per claustrum deambularet, vt in peregrinum quendam incideret, „quem

e) In Bibliotheca Neapolitana.
f) In Additionibus ad B. N.
g) Pinacoth. vir. illustr. P. I. p. 41.
h) loc. cit.
i) Memor. liter. Tom. I.
k) De Vita propria art. 1. p. 369. ed. Elzeuir.
l) Ibid.
m) loc. cit.
n) Carolus Cassa, professor linguarum exoticarum Ienensis, qui in Calabria monachus olim vixit, apud CYPRIAN. l. c. p. 4.

Digitized by Google

„quem in museolum adductum per octiduum seorsim secum habuerit, et „ab eo arcana disciplinarum miro artificio in eo temporis spatio didicerit, „adeo, vt alius prorsus homo euaderet, studiorum dexteritate ac ingenii „excellentia prorsus mutatus. Hunc autem peregrinum fuisse rabbi-„num quendam, qui Cabbalae beneficio per pauca et breuissima principia „tantum Campanellae doctrinae lumen accenderit, vt is breui tempore es-„set, quem alii stuperent.“ Cui narrationi vt fides detrahatur, vt alia, quae verisimilitudinis leges migrant taceamus, vna ipsius Campanellae narratio sufficit, qui se valde adolescentem ingenio effloruisse narrat. Vnde patet, virum illum doctum, ex cuius epistola hanc narratiunculam attulit praestantissimus CYPRIANVS, a Campanellae condiscipulo deceptum fuisse, praesertim cum talia de Campanella nugiuenduli Consentini conuentus alumni traderent, quae vel admirationem vel inuidiam conflare apta videbantur. Propius ad veritatem accedit, et memorabile magis hoc loco est, quod de studiis suis, et mature contemta philosophia Peripati ipse Campanella recitat [o]: *Cum esset anxius, quod veritas non sincera, sed potius falsitas pro veritate in Peripato versari sibi videretur, Aristotelis commentatores Graecos atque Latinos Arabesque se examinauisse omnes, et baesitare magis coepisse, in dogmatis eorum, ideoque perscrutari voluisse, an quae dixerint ipsi in mundo etiam Dei legantur, quem codicem esse Dei viuum ex doctrinis sapientum intellexerit. Cumque doctores suis argumentis satisfacere baud possent, quae contra ipsorum lectiones promeret, statuisse ipsum libros omnes percurrere, Platonis, Plinii, Galeni, Stoicorum et Democriticorum, praecipue vero Telesianos, ac cum mundi codice primario conferre, vt ex originali et autographo, quid veri exemplaria haberent, et quid falsi, agnosceret.* Dignus est hic locus Campanellae, vt attente consideretur, disci enim ex eo potest, quo potissimum modo ad philosophiam nouam condendam mature delatus sit. Nempe non tam Aristotelis contemtum, cuius ingenium mirifice alias extulit, quam philosophiae Peripateticae, praecipue qualis scholastica methodo in monasteriis tradi solebat, ieiunam atque sterilem conditionem Campanellae nauseam mouisse, et aliam melioremque philosophiam appetendam commendauisse, ex hac narratione est manifestissimum. Nam acute vidit Campanella, naeuosque Lycei mature perspexit, et quam egregie Peripatetica philosophia deficeret, praeclare intellexit. Testem damus tractationem eius *de Gentilismo non retinendo* [p], in qua, affirmata prius quaestione: vtrum liceat nouam post gentiles condere philosophiam, id quod auctoritate PP. Graecanicam philosophiam velut inutilem reiicientium exemplisque Telesii, Valesii et Paracelsi confirmat, et ex sacris oraculis philosophiam haurire suadet, ad quaestionem, vtrum liceat Aristoteli contradicere? ita respondet, vt Aristotelicae physiologiae

o) loc. cit.
p) Integer titulus hic est: Ad doctorem gentium Thomae Campanellae Stylensis O. Pr. de gentilismo non retinendo quaestio vnica. Paris. 1595.

capitales, propter quos reprobari debet, errores non sine acumine detegat atque enarret. Recte enim obseruat, docere Aristotelis philosophiam, mundum carere initio esseque aeternum, non dari prouidentiam, Deum rerum extra se existentium ideas non habere, esseque illum agens necessarium sine libertate, nec mouere physice sed moraliter et obiectiue; esse inter homines casum et fortunam; religionem inuentam esse ad ducendam plebem, et futurorum spem metumque a legislatoribus eum in finem esse inuentum, cum nec praemiis post mortem nec poenae locus sit; esse animas mortales, nec alios dari angelos, nisi intelligentias sphaerarum motrices, earumque essentiam in intelligendo constare: tandem non dari inspirationem diuinam. Quae omnia et PP. testimoniis roborat, et haeresium matrem Lycei philosophiam esse eamque Auerroismum et Machiauellismum genuisse contendit, et Iandunum, Niphum, Pomponatium, Portum aliosque, Aristotelis sequaces immortalitatem animae ex vera mentis suae sententia non fuisse professos arbitratur. His subiicit, licere a magistro, in cuius verba iuraueris, desciscere, praesertim cum imperium Aristoteles eo tempore obtinuerit, quo ad eam ignorantiam et barbariem defecerit clerus, vt vix legere posset. Quae satis ostendunt, Campanellam mature, et accurate quidem tum ipsius philosophiae Peripateticae consideratione, tum historiae face praeeunte intellexisse, quam inepta sit ea philosophandi ratio iis, qui veritatem sitiunt. Porro et id non sine attentione dimittendum est, abiecto semel sectariae philosophiae praeiudicio Campanellam per omnium sectarum libros decurrentem veritatem vbique quaesiuisse, et quae tradita a philosophis inuenit, ad naturam rerum, cui veritatem a conditore impressam esse cernebat, exegisse. Quod consilium vt vere eclecticum est, ita dubium non est, quin veram viam Campanella inuenisset, si naturam, quam ingenium suum consulere, maluisset.

Campanella ad Telesium transiens.

§. III. Sed vt e diuerticulo, quo nos ratio philosophandi a Campanella adolescente inita deduxit, reuertamur, cum libero tunc coelo, suisque se viribus permittere, et veriorem, quam inter Peripateticos inueniri posse videbat, philosophiam sectari constituisset, ex secessu quem Balbiae, Brutiorum in oppido sibi delegit, ad nouam philosophiam condendam duodeuiginti annorum iuuenis progressus est. Occasionem eius rei ita narrat ERYTHRAEVS [q], quem sequitur more suo LAVR. CRASSVS [r]: *Magister, vnde prima doctrinae rudimenta acceperat, a fratribus Franciscanis Conuentualibus ad publicas disputationes Consentiam inuitatus, cum subito implicitus morbo venire non potuisset, subrogauit in suum locum Thomam; qui ita praeclare, ita docte, traditas sibi partes exegit, vt esset omnibus miraculo, ac Telesii, cuius ille ne nomen quidem inaudierat, ingenium in eum immigrasse diceretur: quo ille audito, eius philosophi librum intra paucos dies deuorauit, eiusque philosophandi rationem penitus perspexit ac probauit.* Valde vero veremur, vt

q) loc. cit. r) loc. cit.

Digitized by Google

vt haec attento lectori se probent, cum verisimile non sit, Campanellam iuuenem qui nihil prorsus de Telesio audiuerat eius nouam philosophiam ita tenuisse. Certe ipse Campanella aliter nobis rem narrat. Scribit enim r): *Cum publice disputaret Consentiae, nedum cum fratribus suis priuatim, inuenisse se parum quietis in responsis illorum; sed Telesium ipsum delectauisse, tum ob libertatem philosophandi, tum quia ex rerum natura, non ex dictis hominum penderet, propterea que cum mortuo Telesio, quem viuentem alloqui non licuisset, elegeiam afixisset, Altum montem oppidum adiuisse ibique Platonicorum et medicorum libros ab optimis viris subministratos perlegisse.* Ex his enim, recte, nisi fallimur, colligitur, Campanellam, cui inter Calabros Consentiae versanti Telesii nomen et philosophia, tunc recenti fama per ora virorum volitans ignota esse non poterat, vidisse et legisse Telesianum *de rerum natura* opus, captumque libertate philosophandi, qua vsus est Telesius, tum quidem in castra eius transiuisse. Eo enim tempore recens et magna erat celeberrimi viri apud Calabros gloria, quae iuuenem altos spiritus gerentem, et supra vulgus philosophorum se efferre cupientem inuitasse videtur, vt ex sterili deserto philosophiae Peripateticae ad iucundos Telesianae philosophiae campos deflecteret. Vbi autem in secessu suo philosophico Telesianam de natura rerum sapientiam didicisset, ad eam publico in certamine defendendam progressus est. Nempe Telesium impugnauerat IACOBVS ANTONIVS MARTA s) Neapolitanus, edito libro, quem *Pugnaculum Aristotelis* inscripsit, vt *Tomo tertio* dictum. Qui cum valde aduersario pro Aristotele instaret, excitatus est Campanella a Ioanne Francisco Brancha Castrouillarensi medico, et Plinio quodam, itidem medico, vt contra hunc antagonistam in aciem procederet. Hi cum animum librosque ipsi subministrarent, apologiam tandem contra Telesii oppugnatorem confecit, in qua *se*, ait t), *totam philosophiam Peripateticam in examen adduxisse, philosophorum priscorum ac medicorum decretis simulque naturae placitis et sensu confutauisse, pugnaculum istius auctoris, sic vt quem defendere profitebatur, hunc potius offendere palam ostenderit.* Librum hunc dum supra viginti annos vix natus vndecim mensibus, si fides ERYTHRAEO u), scripsit, cum vndecim annis opus suum Marta parturiuisset. Quem, vt excuderetur, Neapolin Campanella attulit. Qua occasione mirum est, quod illi accidisse idem narrat: *E navi egressus cum praeter aedem S. Mariae Nouae Franciscanorum, ligneo vtentium socco transiret, ex turba euntium ac praetereuntium incensum esse cupiditate cognoscendi, quid intus rei ageretur; atque disputationibus operam dari cognouisse, in quibus cuiuis contradisserendi facultas daretur. Itaque sese certamini, vna cum aliis, obiecisse, coepisseque*

r) loc. cit.

s) Conf. B. IO. GEORGIVS LOTTERVS nostras, in eleganti schediasmate de Bernardino Telesio eiusque philosophia c. 10. p. 51. seqq.

t) loc. cit.

u) loc. cit.

pisseque ea, quae tanquam firma et rata ponebantur, tot argumentis, tam validis, tam apte arguteque conclusis, labefactare atque conuellere, vt ouanti similis reductus sit domum, a fratribus sui ordinis, ac postero die, et aliis deinceps multis, coactus sit in eruditam illam aciem certamenque descendere, vnde semper, magna cum laude victor discedebat. Fieri id potuisse, a iuuene alacri, et disputandi peritissimo, nemo temere negauerit; maiorem tamen, quam vnius Erythraei habet testimonium, fidem et verisimilitudinem desideramus. Quicquid autem eius rei fuit, illud certum, eo tempore Campanellam Neapolin concessisse, eaque in vrbe librum apologeticum contra Martam pro Telesio typis commisisse. Quod licet incertum esse putet MORHOFIVS [x], minime tamen de eo dubitandum est. Extat enim liber hoc titulo: *Philosophia sensibus demonstrata, et in octo disputationes distincta, aduersus eos, qui proprio arbitratu non autem sensata duce natura philosophati sunt: vbi errores Aristotelis et asseclarum ex propriis dictis, et naturae decretis conuincuntur, et singulae imaginationes pro ea a Peripateticis fictae prorsus reiiciuntur, cum vera defensione Bernardini Telesii Consentini, philosophorum maximi antiquorum sententiis, quae hic dilucidantur et defenduntur, praecipue Platonicorum confirmata: ac dum pro Aristotele pugnat Iacobus Antonius Marta, contra se ipsum et illum pugnare ostenditur* [y]. Ex quo libri titulo patet, Campanellam tum quidem in Telesii castra transiisse, et ex magni viri, qui summam in istis oris celebritatem nominis consecutus erat, apologia gloriam quaesiuisse. Totum enim Telesianum factum non esse Campanellam, et proprium, quod sibi finxit systema probat, et inde constat, quod Telesium in haud paucis, tum in libris *de re astronomica, tum de sensu rerum* [z] refutauerit. Verum tum quidem satius erat Campanellae, magni celebrisque viri nomine ad innouandam philosophiam vti, quam proprium fundum consulendo, nouum systema dare, quod in homine iuuene facile contemni posset.

Fata Campanellae libere philosophantis.

§. IV. Magnam ex ista contentione inuidiam Campanellae fuisse exortam, facile intelligere potest, qui ad mores Scholasticorum tum adhuc regnantium attenderit, quibus piaculum fuit, Aristotelis auctoritatem contemnere. Praesertim cum a cucullato fratre id fieret, cuius sodales in verba Stagiritae iurauerant, et quibus decorum videbatur, pro Aristotele intra sacros limites recepto tanquam pro aris et focis pugnare. Accessit satis acerba et audax Campanellae disputandi ratio; qui cum acerrimo ingenio esset praeditus, et praecepta infido atque arenoso fundamento innixa magnis arietibus concuteret, nec auctoritate fratrum, quamuis superiorum aetate, moueretur, et praeterea a philosophia, simili modo ad sanctiorem disciplinam progrederetur, suis contentionibus et disputationibus crabrones non irritare non poterat. Id quod apposite monet ERY-

x) Polyhist. Tom. II. Lib. II. Part I. cap. 13. pag. 213.

y) Neapoli apud Horatium Saluianum 1591. 4.

z) Vid. L. I. c. 13. p. 43. 44. edit. Germ.

Digitized by Google

Erythraevs, narrans: *Illud sui nominis famam, supra quam dici potest, in immensum auxisse, quod cum in illis disputationibus, theologorum quoddam placitum in contentionem certamenque deductum esset, ac multa docte argute que in vtramque partem essent allata, nescio quod docti cuiusdam, ex suo ordine, senis dictum, vtpote verum cum plausu excepisse, et in coelum laudibus extulisse: at senem iratum, tacesis, dixisse, nec te immisce, de theologicis hic rebus ambigitur, quas tu ne primoribus quidem labris attigisti. Ea hominis in primis iracundi dicto exarsisse illum, nec tulisse; ac, vide, dixisse quam ego sim harum rerum ignarus ac rudis, vt possim te decem annos in disciplina habere, ac postea adigere, vt fatearis, te nihil scire, vel intelligere. Ac reprehensum senis illius argumentum, et sanctorum patrum sacrarumque literarum testimoniis confirmatum, tanquam amentatam hastam, ita coepisse ingenii lacertis ac viribus intorquere, vt omnium concessu fuerit iudicatum, a Campanella semper omnes, illo autem die, etiam ipsum a sese superatum. Hanc victoriam magnos illi, in omnem vitam, bellorum tumultus excitauisse: primum a sene illo, cuius contumaciam retudisset, apud quaestores fidei accusatum, quod tantam vim doctrinae, cuius ne literam quidem didicisset, ex inferorum fontibus haustam ebibisset etc.* Et his quidem insultibus, cum animum fortem et imperterritum, tum potentiam Marchionis Lauelli, Mario Tuso filio fauente opposuit, et in reformanda philosophia gnauiter perrexit. Scripsit enim in ea domo commentarios duos, vnum *de sensu rerum*, de quo infra dicendum, alterum vero *de Inuestigatione*. Et ad libros quidem de sensu a se componendos, fuisse se commotum, ait [a], *disputatione habita in comitiis publicis, et seorsim a Ioanne Baptista Porta, qui scripserit physiognomoniam, vbi sympathiae et antipathiae rerum dixerit non posse reddi rationem, cum eius librum examinauisset. De inuestigatione autem scripsisse, quoniam visus sibi sit Peripatetismus et Platonismus largam per viam, et non rectam ad rerum notitiam perducere adolescentulos. Propterea ex solo sensu, et his, quae per sensum nouimus, redactis ad nouem genera sensibilium, putauisse, se facere posse, vt quilibet de quacunque re, non per vocabula tantum, vt Raymundo Lullio mos est, sed per sensibilia obiecta ratiocinari posset.* Eo quoque tempore scripsit quoddam *Metaphysicae Nouae* exordium, in quo metaphysicorum principia statuebat, necessitatem, fatum, harmoniam. Sed et Pythagoricam philosophiam carmine Lucretiano auspicatus erat, motus ex Ocelli Lucani lectione et Platonicorum dictis. Neque tamen vel animi magnitudo vel patroni potentia securitatem illi praestare, et ab aduersariorum insultibus et insidiis liberum reddere potuit, ipsa doctrinae eius excellentia in inuidiam conuersa, cum, vnde tam subito doctus euasisset, se nescire, et nescio quos eruditionis fontes accusandos

a) loc. cit. Art. I. p. 371.

dos esse obtrectatores dicerent. Itaque cedendum ratus Romam se contulit, verum et hoc loco virtutis comitem non modo gloriam, sed inuidiam quoque expertus est, id quod factum anno cIↃ IↃ XCII. Vt igitur tutius sibi asylum inueniret, Florentiam se conuertit, quo loco Ferdinandum primum magnum Hetruriae ducem amplissime fauere philosophis intellexerat. Huic itaque librum *de Sensu rerum magno* dedicauit. Neque tamen fortunam ex omni parte fauentem ibi expertum fuisse oportet; abiit enim Venetias, ac Patauium, libros ibi editurus. Cum autem Bononiae haereret, illi dicti libri omnes, cum physiologiae edendae libro primo, quo contra omnes sectas disputauerat, furto sublata sunt. Neque tamen aduerso hoc foetuum suorum fato deterritus, Patauii coepit Empedoclis philosophiam instaurare, scripsit quoque nouam physiologiam secundum propria principia, et Telesium defendit statuentem animal esse vniuersum et cetera [b]. Hos tamen libros omnes in itinere, quod Romam fecit, amisit, Bononiae subductos inuenit in sancto officio, quos tamen non repetiit, meliores denuo refecturus. Romae meliorem, quam antea, fortunam expertus, et amicos quoque nactus est complures sacri collegii patres. Eo loco dictauit praeter alia multa physiologiae compendiolum, quod postea TOBIAS ADAMVS in Germania edidit [c], *Prodromi totius philosophiae Campanellae* nomine, de quo infra dicendum. Vnde perperam fuisse suspicatum, patet, Iacobum Thomasium [d], Adamum hoc compendium ex scriptis Campanellae ipsum compilasse. Anno vero cIↃ IↃ XCVIII Neapolim repetiit, et paululum ibi commoratus recessit inde in patriam ac Styli sedem fixit. Eo autem tempore non modo acerrimus Romanae ecclesiae promachus videri, sed et Thomistarum partibus addictissimus censeri voluit. Illud enim multae, quas contra haereticos pro stabilienda pontificis Romani auctoritate scripsit, lucubrationes quas ipse copiose enumerat [e], testantur; hoc suscepta in patria Styli contra Molinam de auxiliis gratiae disputatio euincit. Quales tamen contentiones eum ideo potissimum iniisse verisimile est, vt noua eius philosophia, sub orthodoxiae clypeo tutius lateret.

Carcer et miseria Campanellae.

§. V. Vitam hactenus desultoriam egerat Campanella, iam stabilem, at aerumnosam et miserabilem, ei destinauere fata durissima. Nempe inopinantem oppressit carceris molestia et grauis inquisitio apud Neapolitanos, sic vt de vita periclitaretur, eo quod maiestatis reus haberetur. Obscurum vero est, qua potissimum de caussa ita inclementer Campanella habitus sit. Rem autem ita se habuisse narrat CAESARIVS A BRANCHEDORO [f], Taurinensis: *Omnium fidem superarent, si quae nostra memoria atque nuper adeo Dominicanus monachus fuit molitus,*

b) Ibid.

c) 1617. 4. Francofurti.

d) In FELLERI Monumentis ineditis trim. XII. p. 637.

e) Art. 2. p. 372. seq.

f) In Orat. praemonitoria de Ortu pontificum, quae extat in monitis politicis de curiae Romanae potentia moderanda, vnde repetiit CYPRIANVS l. c. c. 1. p. 17.

litus, euentum sortiri potuissent. Is est frater Thomas Campanella, etiamnum in viuis, et fruitur aura squalidi carceris Neapolitani. Qui elati ingenii monachus, cum nullo esset apud Romanos numero, et ad magna procedere sese posse desperaret, praesentem vitae statum stomachatus, Roma in regnum Neapolitanum concessit, nouam ibi religionem, nouumque imperium spirans. Sed homo nudus et incustoditus cum rem tantam tamque arduam aggredi non valeret, nec pestiferi sui virus contagione proceres vlli inficerentur, armis viam sibi faciundam satius duxit. Itaque cum Turcis de Crotone, nobilissima Italiae in sinu Tarentino ciuitate, quam ille instituto suo peropportunam ratus vnice delegit, tradenda et consignanda pepigit, Zigalemque bassam cum classe Turcica euocauit. Ea enim in potestatem redacta cogitabat cum exercitu ad montana Calabriae rectis itineribus contendere, illisque occupatis atque insessis, excogitatae suae religionis leges ac ceremonias, tanquam a Deo in montium fastigiis acceptas, prorogare, et mellito eloquentiae flumine, cuius naturali suauitate cuncta exorabula aduocatorum, et decipulas magorum, et artificia dicentium facile conciliauit, inundatos vulgi animos scite permulcere, et ad imperata sibi facienda conformare. Ad hunc enim modum dictitare solet, omnes legum latores noua orsuros imperia, omnesque generis humani seductores, horrorem mandatis suis et obsequelam parasse, vt montana in speciem religionis, sed reuera sui caussa praesidii, aduersus repentinos tumultus aut finitimorum vim, anticiparent: ita Nembrodum, Abrahamum, Moysem, Dauidem, ipsum Christum [g], *ita Minoëm, Numam, Mahometum alios, fecisse, asseuerat. Non cogitauit homo miser, non bellorum, sed pacis auctorem Deum esse, et ceteras religiones, quippe falsas, vi aut astu fundatas, solam Christianam, vt veram et vnicam, iustitia, lacrymis, precibus stabilitam fuisse, veteres Christianos occidi, quam occidere maluisse, sic cognominatos, quod fidei sui testimonium proprio sanguine obfirmauerunt. Verum, dum ita totius Italiae imperium animo suo agitat, et iam classis Turcica in alto apparet, ab vno ex complicibus, siue atrocitate inauditi facinoris, patratuque periculosissimi, territo, seu poenitentia, vt aiunt coniurationis ducto, proditio detegitur, Campanellaque captus et vinctus Neapolim perducitur. Quo in carcere vbi plusquam Spartana nobilitate crudelia tormentorum genera superauit, de proregis sententia ad perpetuam custodiam condemnatus.* Difficile est, de hac narratione, quantum veritatis ei insit, statuere. Illud dubio caret, aulam Hispanicam eum similis culpae habuisse suspectissimum, fuisseque societatem coniuratorum, qui cum eo in eandem suspicionem inciderint. Ipse enim refert, non solum se comprehensum fuisse, sed calamitatis socios habuisse cruciatos et peremtos. Habuisse autem istam accusationem plurimum coloris inde colligitur, quod adeo quaestione fuerit

g) Blasphemiam hic cum horrore deprecatur auctor.

Digitized by Google

rit cruciatus, vt dici vix possit. Testatur quoque ERYTHRAEVS, *Neapolis perduellionis reum factum, quod regnum illud hostibus prodere conatus esset, eiusque criminis suspicione coniectum in carcerem esse, ita crudeliter habitum, vt ruptis circa sedem venis arteriisque omnibus sanguinis vis sisti haud posset.* Vtrum autem ab eo crimine innocens fuerit, difficulter res omnis expediri potest. Quamuis enim septies, vt ipse scribit [b] tormento durissimo examinaretur, postremumque perduraret horis quadraginta; funiculis arctissimis ossa vsque secantibus ligatus, pendens manibus retro contortis de fune super acutissimum lignum, qui carnis sextertium in posterioribus ipsi deuorauit, et decem sanguinis libras tellus ebibit; nullius tamen criminis conuinci potuit. Neque si apertam perfidiam in regem Hispaniae admisisset, ex carcere tandem fuisset dimissus. Ast quasdam tamen circumstantias valde verisimiles exasperasse aulam, et inquisitores permouisse, vt crudelissima quaestione toties eum examinarent, extra dubium quoque ponendum esse videtur. Et ipse quidem in *Prooemio Atheismi triumphati ad Scioppium* scripto, quod vulgauit BVRCARDVS GOTTHELF STRVVIVS ὁ πάνυ, de examinis quaestionibus haec refert: *Quinquies citatus in iudicium, primo caussam dixi interrogantibus, qui literas scit, cum non didicerit? ergone daemonium habes. At ego respondi, me plus olei, quam ipsi vini, consumsisse, et mihi ab eis dictum fuisse sacra suscipienti: accipe spiritum sanctum. Secundo accusatus, quod tempore nocturno quid contra praelatum parauerim, quod sane mihi non modo propter philosophiam non admittenti, sed visus defectu laboranti erat impossibile. Deinde accusarunt me, quod composuerim librum de tribus impostoribus, qui tamen inuenitur typis excusus annos triginta ante ortum meum ex vtero matris. Deinde quod sentirem cum Democrito: quoniam ego iam contra Democritum libros edideram. Item quod de ecclesiae republica et doctrina male sentirem, cum tamen ipse de Monarchia Christianorum scripserim, vbi ostendi, nullum philosophum potuisse sic rectam depingere rempublicam, vt Romae ab Apostolis instituta est. Item quod sim haereticus; ego autem scripseram dialogum contra haereticos nostri temporis. Nunc tandem me rebellem haereticumque fecerunt, quoniam praedico signa in sole et luna et stellis contra Aristotelem aeternantem mundum. Hoc autem facinus rebellionis molimen esse interpretantur, quicunque Machiauellistico sunt animo, putantes omnem doctrinam et conatum esse dominandi gratia excogitatum etc.* Verum haec ipsam quaestionem primariam nondum recludunt. Et fuere nonnulli, qui ex verbis TOBIAE ADAMI, Campanellae addictissimi concludunt, innocentem eum haud fuisse; scribit enim [i]: *Virum istum, cum donis suis abuti velle visus esset, occulto Dei iudicio ad frugem ipsum reuocante, ingenti-*

h) In Prooemio Atheismi triumphati, quod exstat in STRVVII Act. literar. fascic. II.

i) In Praef. Prodromi.

gentibus miseriarum fluctibus tanquam exemplar fragilitatis humanae inuolutum esse etc. Alii huc ipsius Campanellae verba rapiunt fatentis [k]: *Ego non me bonum vendico, sed vnum ex his scelestissimum. Hoc ergo tantum assero, eos non habere contra me tantum, quantum sufficit meo iudicio ad punitionem meam. Nemo iniustus punitur, sed multi iniuste agunt. At etsi diabolus essem, inauditus mori contra canones et leges non debeo, praesertim cum pollicear ecclesiae Dei tot tantaque beneficia ipsique regi. Quid prodest regi et ecclesiae mors mea? At si promissa praestitero, ingentia bona erunt illis.* Verum vt candide fateamur, nihil esse in vtroque loco putamus, quod caussam innocentiae Campanellae perimat. Quamquam enim facile concedi potest, Campanellam dotibus animi doctrinaeque auctis intumuisse, ideoque eum ad humilitatis conditionem depressisse diuinam prouidentiam; inde vero eum animi sui miseriam et imprudentiam agnouisse; non tamen ex eo colligi potest, illum in fidem regi suo debitam tam insolenter peccauisse, sed communis sortis ea confessio est, quae vera humilitate errores natiuos agnoscit, vnde ad perduellionis crimen consequentia haud valet. In tanta vero rei et circumstantiarum varietate difficile est, aliquid certi statuere. Quod si tamen coniecturae locus est, conspiratio quaedam in regem, maxima culpae illi tributae caussa fuisse videtur, quod nempe eam vel exorsus sit, vel nutriuerit. Vix enim ratio quam alia dari potest, quare plurimi alii simul capti tormentis subiecti, et peremti fuerint, qui eorum accusari non potuerunt, quorum ille accusatus est. Et prius quidem enarratae hactenus circumstantiae minime suadent: posterius autem nobis omnino probabile est, ipso Campanella in verbis supra ex *Prooemio Atheismi triumphati* recitatis clauem praebente. Eo enim loco conqueritur, *rebellem ipsum fecisse aduersarios, quoniam praedixerit signa in sole et luna et stellis - - - - hoc autem facinus rebellionis molimen esse eos arbitrari, putantes omnem doctrinam et conatum esse dominandi gratia excogitatum.* Ex his vero colligimus, Campanellam astrologiae iudiciariae nimis deditum, vt ex libris eius astrologicis patet, ex siderum positu et constellatione magnam dominatus mutationem lymphatum, vt solent hi homines, praedixisse [l]: quibus cum nonnulli, qui coniurationem contra regem inierant, confirmarentur, hancque praedictionem in rem suam verterent, et forte ad Campanellam prouocarent, omnino factum esse, vt coniurationis istius particeps habitus ideoque durissimis tormentis cruciatus sit. Quae cum primam capiendi eum et quaestioni subiiciendi occasionem suppeditauissent, ipse autem nefandi facinoris conuinci tantum non potuisset, quantum illi dicebant, vt ipse luculenter scribit, omnem his

 verbis

k) loc. cit.

l) Dabimus verba eius ex sched. de Libris propriis art. 3. p. m. 376. quibus satis luculenter haec „coniectura confirmatur: „Composui paulo post „articulos prophetales quindecim pro defensione „dictorum meorum, vnde ansam arripuerant fa„ciendi me reum maiestatis, et hoc ex dictis pro„phetarum Sibyllarum et sanctorum, et ex politi„ca et astrologica praedictione. Paulo ante au„tem dixerat, persecutionem, quae tot alios tamdiu „exercuit, ipsum quoque maiestatis reum fecisse.“

verbis rei suspicionem non a se remouens [m]; aliae dein accusationes de eius doctrina atque vita dictante aduersariorum [n], praecipue cucullatorum, inuidia et persecutione excogitatae sunt, quibus miser tot annis vexatus est. Fanatica enim huius furfuris insania exagitatum fuisse Campanellam ex loco quodam atheismi [n] clarum est, vbi ita ineptit: *Ad impiorum opprobrium praestolor etiam in terra praeludium paradisi coelestis, aureum seculum, felicitate plenum, a quo facto iterum flagello de funiculis creaturarum, vt inquit S. Catharina Senensis, excludentur increduli derisores pietatis.* Sed quaecunque caussa immanis, quae in Campanellam exercita est saeuitiae fuit, illud ex ipsius narratione [o] certum, quinquaginta eum carceribus hucusque clausum et afflictum fuisse. Viginti enim atque septem circiter annis detentus fuit modo in castro Oui, modo in arce noua, vel etiam in castro S. Ermi. Adeo autem saeuiit furor hostium in Campanellam, vt librorum ei copia denegaretur, et a studiis prorsus prohiberetur: qui tamen non diu durauit. Restituta igitur scribendi, ipsiusque literarii commercii cum viris eruditis licentia, carceris taedia scribendis libris leuauit, viros autem doctos, quotquot Neapolin venerant, familiariter, praesentibus tamen custodibus alloqui, et nouam philosophiam docere potuit. Inter quos cum etiam esset Tobias Adami nobilis Saxo [p], qui admodum philosophematis Campanellae capiebatur, is domum reuersus, partem lucubrationum, quas Campanella eius fidei crediderat, vulgauit. Qualia autem eo tempore scripserit, ipse in schediasmate *de Libris propriis* prolixe enarrauit, quod, ne nimii simus, adeundum est. Memorari autem inter ea merentur, liber *de Monarchia Hispanorum* [q], *et philosophia realis in quatuor partes secta*, quem vtrumque foetum in Germania Adamus edidit. Quae vero in carcere elaborauit, ea anno cIↃ IↃ c x I, vrgente nuntio apostolico ei erepta sunt. Commiserati tamen infelicis philosophi sunt Fuggeri nostrates, tum in aulis archiducum Austriae valde gratiosi et potentes, et pro eo liberando in aula regis Hispaniarum omnem lapidem mouerunt. Paulus V. quoque P. M. de ea re multoties per nuntios tractauit, et anno cIↃ IↃ c v I I I Neapolim Scioppium misit, qui eum a ministerio Hispanico obtineret. Et fortasse successissent patrocinantium preces, nisi denuo sidere infausto afflatus Campanella nouam de se suspicionem excitauisset. Tradit enim

ECHAR-

m) Haud parum confirmatur ista coniectura verbis Campanellae de Libris propr. p. 375. „Scripsi rythmos prophetales et psalmodiam quadruplicem de Deo et omnibus eius operibus, atque hac poëtica ratione roboraui etiam amicos, ne in tormentis deficerent.“

n) c. 15.

o) Prooem. l. c.

p) Is cum nobili quodam Bunavio per Graeciam, Syriam, Palaestinam iter fecit, reduxque Neapoli octo menses haesit, vbi Campanellae familiariter innotuit. Obiit consiliarius Saxo-Vinariensis anno 1643. Laudat eum BESOLDUS Diss. de Educatione, c. 8. Politicorum L. VI. conf. TENZELII Colloquia menstrua 1689. p. 1278.

q) Edoctum se, aliter sentientem, esse, Campanellam librum tum demum suum de monarchia Hispanica composuisse, cum ex Hispanorum vinculis esset liberatus, scribit LEIBNIZIUS Epp. Vol. IV. p. 11. sed falsum in eo esse, ex ipsius Campanellae narratione de Libris propriis art. 3. p. 377. patet. Verum tamen est, quod contra G. Arnoldum obseruat, librum hunc carceris caussam non fuisse, quem in carcere demum scripsit.

ECHARDVS [r]: celebrem illum Petrum Giron, Offunae ducem anno cIↄIↄCXI Neapolitanum proregem constitutum, Campanellam in carcere inuisere solitum, eiusque consiliis in administratione regni vsum fuisse; id autem Campanellae exitio fuisse. Nam prorege illo affectati regni accusato et proditionis reo deprehenso, velut eiusdem sceleris participem Thomam iterum durius vexari coepisse, eiusque carcerem in plures annos esse prorogatum.

§. VI. Tandem, cum inaudita pertinacia Campanellam fortuna sinistra tot annos misere exercuisset, fauentior eius vultus illum respexit, et liberationis hora, post tam diuturnum carcerem appropinquauit. Sedente enim Vrbano VIII, qui vt ipse literatissimus erat, et viris doctis impense fauebat, ita Campanellam ex pluribus in eius gratiam scriptis noscebat, et amabat, interprete et mediatore Innocentio Maximo, episcopo Catanensi, et partes quoque suas, atque auctoritatem, qua in aula fruebatur, interponente Seraphino Rinaldi Nucerino, Dominici sodalitio adscripto eo res deducta est, vt iubente rege catholico Philippo IV. a prorege Neapolitano Albae duce, quoad caussam regiam innocens declararetur [ſ]. Factum id anno cIↄIↄCXXVI, quo Id. Maii liber dimissus, Romae ad S. Officium accelerauit. Romae tamen in S. Officio carcere quidem detentus est, sed nomine magis quam re tali, cum amicis liberrimus ad eum aditus pateret. Cuius caussam ipse quidem nunquam enarrauit, sunt autem qui tradant, illum haeresin simulasse, et ab inquisitionis Hispanicae tribunali, ad quod delatus fuerat, ad sacrum tribunal Romanum appellasse, in vrbemque ea ratione deductum, tum aperta stropha, quam eo tantum struxerit animo, vt a diutina illa durissimaque captiuitate Neapolitana liberaretur, ab Vrbano VIII beneuole exceptum [s]. Alii autem contendunt, summum pontificem Thomam sacro tribunali sistendum postulasse, quod aduersus doctrinam catholicam scripsisset, cum perduellionis hactenus nullo modo conuinci potuerit. Quae verisimilitudine non carent, eo quod aliquo modo in custodia S. Officii detentus est. Tandem anno cIↄIↄCXXIX plenae libertati Campanella restitutus est, et iubente pontifice codices eius quoque illi redditi sunt, quos magister S. palatii hactenus detinuerat. Cumque inopia rerum et paupertate premeretur, constitutum ei a pontifice in singulos menses honestissimum stipendium, admissus inter domesticos atque familiares, multisque gratiarum documentis cumulatus est. Id quod occasionem suppeditauit Gabrieli Naudaeo, quo amicissimo Campanella vtebatur [t], pontificem maximum publico panegyrico in consessu omnium ordinum anno cIↄIↄCXXXII, ob collata in Campanellam beneficia publice laudandi. Neque tamen tanto praesidio securus viuere in vrbe potuit, Hispanis ministris aegre ferentibus, quod quaecunque scripsisset, dixissetque ex curiae Romanae sententia impune ferret. Morde-

Liberatio Campanellae et acta ad vitae finem.

r) loc. cit.
ſ) Citati, et imprimis ipse l. c. art. 5. p. 582.
s) Conf. ECHARDVS loc. cit.
t) Vid. Epist. Naudaean. 82. p. 623.

Mordebat quoque homines, quod ad Gallos conuersus eorum amicitia frequentius vteretur: vnde nouarum molitionum metu, licet vano, excitato, iterum insidiae illi paratae sunt, vt clam surreptus Neapolin iterum duceretur. Quas cum intellexisset, conspirante pontifice cum legato Galliae Francisco de Noailles, mutata veste Minimorumque habitu indutus, in curru legati Vrbe anno cIↃ IↃ C X X X I V clam egressus est, in via literis legati vrbium proceribus passim commendatus [u]. In via Massiliam appellens, lectica a Nicolao Peirescio Aquas Sextias accersitus, et opipare in eius domo exceptus, atque liberaliter aliquot menses habitus est. Ita ex longinquo malo recreatus et a Peirescio sumtibus ad faciendum iter instructus Lutetiam anno cIↃ IↃ C X X X V aduenit, regemque Ludouicum XIII salutauit. Ibi fauentem expertus est primum regni administrum Armandum cardinalem Richelaeum: quo parario a rege annuo stipendio mille librarum regia munificentia donatus est. In ea vrbe, eruditorum asylo, reliquum vitae exegit apud praedicatores ad S. Honorati vicum, rege ita requirente. Narratque ECHARDVS [x], honorabiliori exceptum hospitio ab eruditis vel etiam magnatibus saepius inuisum, vt cuius ingenium in colloquiis mire emicaret, a rege etiam identidem in consilium accersitum, vbi praesertim de rebus Italiae ageretur: vsumque amicitia Puteanorum, Moraei, Diodati, Vayerii, Gassendi, Gaffarelli, Patini, Mersenni, aliorumque, tandem grauiori febri correptum, spiritum Deo pie reddidisse anno cIↃ IↃ C X X X I X, VII. Cal. Iunii, aetatis LXXI. Quem annum sibi fatalem futurum fatumque sibi siderale metuisse ab eclipsi refert IDEM, illum tamen diem viuendo non attigit.

Character ingenii Campanellae.

§. VII. Fuisse Campanellam virum ingentis, et portentosi ingenii, apud omnes in confesso est. Egregiis enim atque abundantissimis naturae muneribus instructus, fertilitate autem facultatis, quae imagines fingit, maxima gauisus est. Ex quo potissimum fundo magnus ille scriptorum numerus promanauit, in quibus mira imaginationis Campanellae foecunditas velut in speculo quodam resplendescit. Immo, si de iis taceamus, tot tamen scientiarum typi, quos delineauit, tot depicta operum conamina, quae in tractatu de *Libris propriis* enarrauit, luculenta eius rei sunt testimonia. Tacemus alia, adducta a Cel. STOLLIO [y], qui videndus. Nec deneganda est Campanellae lectio satis prolixa et cum attentione instituta, atque in optimis disciplinarum auctoribus magna diligentia versata, id quod vel ex vna, quam schediasmati *de Libris propriis* adiecit tractatione *de Recta ratione studendi* elucet, in qua de plerisque veterum scriptoribus celebrioribus, et de recentioribus haud paucis philosophis, poëtis, oratoribus, historicis, scriptoribus epistolarum, mathematicis, medicis, legistis, theologis, iisque qui varia scripserunt, ita differit, vt pateat, non nudos

u) Multis haec narrat et beneficia Noalliae gentis depraedicat in Opp. philosophic. Tomi I. dedicatione.

x) loc. cit.

y) Histor. Literar. P. II. c. 1. §. 91. p. 404. seq.

Digitized by Google

nudos eum librorum titulos inspexisse, sed cum cura euoluisse totos, et attentionem in iis examinandis haud paruam adhibuisse. Nec dubium est, quod nonnullis viris doctis obseruatum [z], quin Cardanum potissimum ob oculos habuerit, quem valde ea aetate commendauit lectionis vastitas. Inde simia Cardani dictus est, nec immerito. Nam non virtutibus modo intellectus sed naeuis quoque Cardano omnino similis est, maxime in eo, quod imaginationis vis iudicandi facultatem suppressit, et imprimis eam partem perdidit, qua prudenter studiorum cursus solet regi. Illius multa quidem in omnibus eius operibus occurrunt vestigia, non tamen luculentiora specimina sunt, quam quae de diuinis et coelestibus, deque hominum cum iis connexione et commercio satis παραδόξως disserit. Qualia sunt: immutaturum hominem, Deum amicum habenten, fide rerum naturalium cursum, et miracula perpetraturum, ita vt sopitum rerum naturalium sensum moueat, ac sibi obedientem reddat [a]: instare praeludium paradisi coelestis, aureum seculum, felicitate plenum in terris [b], dari magiam, non modo diuinam, sed et naturalem, quae existat ex stellarum et medicinae notitia, coniuncta cum religione et fiducia, sitque adeo excellens Dei donum, vt ea rite vsi, saepe ad supernaturalem magiam et commercium cum superis perueniant [c]. Posse hominem, si similem sibi cum aliquo faciem et cetera corporis membra esse sibi persuaserit, non ingenium tantum illius, sed et animi sensa illico cognoscere. Et quis quaeso non in eo iudicium desiderauerit, qui se iactat sanatum a morbo lienis cuiusdam mulieris verbis et precibus, in aspectu deficientis lunae [d]? qui vaticiniis per cribrum fidem certam adhibuit [e]? qui futura homini fata praedicere ausus est [f], qui persuasum sibi habet, cum mali quippiam ipsi immineat, inter somnum et vigiliam audire se solere vocem clare loquentem et nomen suum inuocantem [g]? qui sibi apparere daemonas et colloqui tradit. Ast haec et similia tum in libro *de Sensu Rerum*, tum alibi vendit Campanella: satis istis nugis prodens, quo potissimum morbo animus eius aegrotauerit. Maxime vero praeter singularia, paradoxa et peregrina innumera, quae per scripta sua sparsit Campanella, inepta, quam astrologiae μαντικῇ tribuebat fiducia, et opinio de ea, philosopho prorsus indigna, euincit, abreptum Campanellam ardentis imaginationis furore, limites a iudicandi vi luxurianti facultati positos prorsus euertisse, vagumque ita et habenis laxatis incertum discurrisse. Id quod ex *Astrologicorum libris* [h], quos edidit, abunde patet, in quibus siderum influxum diuinae quidem

z) Sorberiana p. 59. Stoll. l. c. ipse ad Cardanum interdum prouocat, vid. Astrolog. L. V. c. 3. art. I. p. 203.

a) De Sensu rerum L. IV. c. 2. p. 265.

b) Atheism. triumph. c. 18.

c) De Sensu rerum L. IV. c. 1. p. 260. seqq.

d) Ibid. Lib. IV. c. 18. p. 340. vbi plura huius generis deliria reperies.

e) Ibid.

f) Conf. Cyprian. l. c. p. 48.

g) Multo ineptius est, quod hanc vocem ex sensu aëris esse putat l. c. Lib. III. c. 10. p. 235.

h) Vtimur editione Francofurt. 1630. 4.

Digitized by Google

quidem prouidentiae directioni non subtrahit, at magnam tamen illis vim tribuit, et posse eam remediis repelli vel declinari statuit. Et profecto, pueriles nugas, omni iudicandi potestate erepta, fouisse Campanellam ex his institutionibus astrologicis luculenter conspicitur: monet enim, fatales eclipsium euentus (qualem ipse in anno emortuali valde timuit, et ad anilia superstitionis remedia recurrit, quanquam eam viuendo postea non attigit, vt supra dictum) euitari posse, clausa diligenter domo, incenso suffitu aromatico, instructa musica Venerea, aliisque mediis magicis. Nonnunquam autem plane ineptit, e. c. monens, vt, cui captiuitatem praedicant siderum vaticinia, in pedibus auxilium quaerat et fuga dilabatur, id quod auctorem, qui sibi captiuitatem praenuntiasse siderum constellationes asserit [i], non fecisse, nec durum et longinquum carcerem maturata fuga euitauisse, merito miramur. Ex quibus omnibus, parca licet, vt in his decet, manu allatis, sole meridiano clarius est, Campanellam ad emendandam philosophiam et sistendam nouam eius et elegantiorem faciem prorsus fuisse ineptum. Nec mirandum adeo, quamuis errori audacter se opposuerit, et animo ingenti ad reformandam philosophiam accesserit [k], quibus animi virtutibus solent accingi, qui philosophiam emendare aggrediuntur, multum eum mouendo nihil promouisse. Destituebatur enim iudicio in veras rerum rationes, naturam atque connexionem penetrante, et decipiebatur frequenter imaginationis ferocientis insania et furore; quo factum, vt magna quidem, excelsa, sublimia haud pauca sibi animo fingeret, et ad ea efformanda consilia conferret, at delatus ad paradoxa, inepta, vaga ex inania post montes parturientes enatum tantum murem viderit. Certe qui scripta eius philosophica considerant, duo, nisi fallimur, certissime inuenient; nempe et παραδοξοφιλίαν ineptam et solido fundamento nullo nixam, et contradictiones frequentes, saltem diffidia auctoris a se ipso. Id quod aliter euenire non potuit, cum haud semel tantum systema suum mutauerit, auxerit, castigauerit, adeo vt difficile sit Campanellam secum conciliare, ne dicamus, cum aliis.

Laudes et merita Campanellae.

§. VIII. Quamuis autem inter ingenia heteroclita Campanellam non minus, quam Cardanum, numerandum esse, ex dictis sit manifestissimum: fatendum tamen, feliciora eum habuisse et valde lucida interualla, quibus multo acutius, quam alii, viderit. Vnde non negamus, veritates haud paucas easque egregias in scriptis Campanellae deprehendi. Cuius vna tractatio *de Gentilismo non retinendo* pulchrum prorsus et eruditum specimen est, in quo, naeuos philosophiae Peripateticae mira felicitate detexit. Et simili pacto in regulis illis, quibus de recta ratione studendi, et imprimis philosophandi praecepit, multa sunt prorsus salutaria et digna, quae philosophiae studiosi diligenter sequantur. Maxime autem in ciuili argumento eius doctrina eminuit, cuius liber *de Monarchia Hispanica*,

i) Lib. V. c. 3. art. 1. p. 52. seqq.
k) Laudatur ideo a SORELLO de Perfectione hominis P. III. p. m. 485.

Digitized by Google

Hispanica, quem in carcere dictauit nobili cuidam Austriaco spem liberationis ipsi facienti [l], exemplum est, in quo peritiam rerum publicarum praecipuarum huius aeui in dudum captiuo vtique admirandam esse iudicauit HERM. CONRINGIVS [m]. Qui et *Aphorismos* eius *Politicos*, quos Latine versos *partem tertiam philosophiae realis* inscripsit Tobias Adami valde laudat, quod arguant capax atque versutum auctoris ingenium: licet fateatur quoque, eos tangere perquam multa politicae philosophiae, plene autem nihil exsequi; plura etiam docere perperam. Sed et illud inter splendores ingenii Campanellae, a nebulis imaginationis non suppressos pertinet, quod sobrie et acute haud raro de scriptoribus, maxime philosophicis, iudicauerit, satis lynceus in perspiciendis aliorum naeuis, qui in suis dignoscendis talpa fuit coecior. Cuius si quis exemplum desideret, eum illa legere iubemus [n], quae de Aristotele prudenter monuit, et in quibus laudata ingenii Aristotelici sublimitate et magnitudine reprehendit in eo obscuritatem, euitatas et neglectas quaestiones arduas, tectam callide sententiam, cum in rebus parui momenti prolixus esset, et minutissima sectaretur: porro contemtum veterum philosophorum; quodque in metaphysicis grammaticum magis quam philosophum se praestiterit, et aliena magis, quam sua tradiderit, saepe etiam contradictionem incurrat, dum ex diuersis auctoribus sua philosophemata depromat: denique quod in logicis superfluus sit in tractatis et mancus in tractandis, et quae alia sunt, suo loco quaerenda, quae magno iudicio dicta esse intelligent, qui Aristotelem attente et sine praeiudicio legerunt. Imprimis autem praeclare vidit Campanella, quibus mediis sanctior philosophandi ratio posset promoueri, nec dubitandum est, quin ad veram philosophiae naturam totus peruenisset, si hac via incedere, quam ingenium suum sequi, maluisset. „Pulcherrime enim „monet [o]; philosophantes ante omnia rei, de qua philosophari cupiunt, „historiam exploratam sibi, non ex parte, sed totam habere debere, eam„que per testes non deceptos nec deceptores esse cognoscendam et exa„minandam: nulli philosophorum aut legislatorum sectae ita esse inhae„rendum, vt putes ipsos ab errore fuisse immunes: omnium hominum „libros legendos, nec statim respuendos, quae nostro intellectui disso„nant. Cum impossibilis aliqua propositio nobis apparuerit, non statim „eam pro impossibili habendam ac praedicandam, sed retinendum assen„sum, donec vndique conquisitis rationibus veritas eruatur.“ Quanquam autem nugatus est Campanella, quod leuibus ratiociniis rebus omnibus sensum inesse, mundumque totum animal esse machinamque viuentem et sentientem statuit, laudandus tamen in eo est vehementer, quod in naturali disciplina ad sensum magis et experientiam, quam ad abstractiones vanas et inutiles prouocauerit. Quod vtinam in metaphysicis non fecisset, et a tentanda spirituum natura abstinuisset, in quibus conatibus

l) Conringiana p. 315.
m) De ciuili prudentia c. 14.
n) De recta ratione studendi p. 398.
o) loc. cit.

somniis haud raro, quae pro experientia excipiebat, inuitus turpiter delusus est.

Culpata in Campanella.

§. IX. Et haec quidem omnia in Campanella laude sua non fraudanda esse, aequus rerum iudex facile pronunciauerit: ast sunt alia in hoc viro, atro imprimis colore notata, quae animum philosophica, ne dicam, Christiana pietate recte imbutum, et contra falsas regulas minime munitum produnt. Inter quae id recte notatum fuisse in Campanella a praestantissimo CYPRIANO p), quod extinguendos fuisse post comitia Augustana protestantes, ne haeresis latius serperet, scripserit q), fatebuntur omnes, quotquot indolem ciuitatis Christianae, legumque quas princeps illi optimus tulit, intelligunt, noruntque omnem eas violentiam a Christiano populo longe arcere, et aliis prorsus armis defendere sua moenia, quam quae Campanella malis artibus instructus suadet. Quod quamuis mire displiceat ECHARDO, sodalem suum impietatis ideo postulari, qui principes Protestantes antiquam religionem euertisse, cupiditate stabiliendi imperii sui clamat, et Campanellam recte potuisse suum regem excitare ac vrgere ad tuendam catholicam Romanamque ecclesiam putat; impudens tamen monachus, rerum in Germania tum gestarum prorsus ignarus non vidit, summis principibus, qui in comitiis Augustanis aderant, et contra vim apertam fuerant protestati, nihil minus cordi fuisse, quam religione abuti, qui fidem Carolo V toties praestitere. Vt taceamus, si verum id esset, commendasse tamen Campanellam factiosa et ad bella ferenda apta principia, nec in ciuitate ferenda, nec in ecclesia audienda. Nos non miramur hanc impudentiam et malignitatem animi in Campanella, recordantes et temporis illius, quo vixit miser philosophus, quod huiusmodi consiliis ferale bellum accendit: et miseriae eius, cum aulae Romanae blandiri quouis modo, ad obtinendam ex diuturno et molesto carcere liberationem conatus sit, et hoc quoque pacto tandem Hispanorum crudelitatem euaserit. Hoc vero pessimo principio posito mirum non est, plurima eum admisisse consectaria, quae ciuilem doctrinam castiorem nempe et prudentiorem, contaminant. Qualia sunt, quod militares copias passim ad tuendam et amplificandam Romani pontificis auctoritatem et potentiam suadeat: quod Austriacis contra Protestantes in Germania commendet, vt spargantur inter eos perpetua discordiae semina, commota quaestione de praeeminentia; quod dolos fraudesque subuertendae paci aptas suppeditauerit: et quae alia sunt, quae non facile spongia insultantis scriptoris absterguntur, et a candidis viris, cui non ignota est legis Christianae indoles, etiam in ipso ecclesiae Romanae gremio merito reprobantur.

Campanella atheismi postulatus.

§. X. Grauius adhuc ἔγκλημα est, et haud leuem famae Thomae maculam adspergit, obiecta impietas, et atheismi haud facile excusanda impudentia. Quamuis enim aperte impiis Numinis osoribus patrocinatum

p) p. 32. q) De Monarch. Hispan. c. 27.

Digitized by Google

tum fuisse eum nemo dixerit, haud obscuris tamen rationibus sibi constare contendunt, qui eius apologiam pro religione, quam *Atheismi triumphati* titulo ornauit, legerunt, tacito pectore hanc perfidiam animo Campanellam pressisse, et ita frigide caussam Dei egisse, vt eam prodere voluisse hostibus sit manifestissimum. Ita CONRINGIVS [r], BOECLERVS [s], MORHOFIVS [t], BVDDEVS [u], alii [x] laudati a Ven. REIMANNO [y]. Et iam viuo Campanellae similem impietatem fuisse obiectam, ex prologo eius libri constat, quo accusatum se esse ait, quod librum de tribus impostoribus composuerit. Auxere hanc suspicionem libri eius *de Sensu rerum et magia*, quos dignissimos esse putauit MAR. MERSENNVS [z], qui flammam sentiant et fumo incantentur, quae alibi [a] repetit, licet alias Campanellam magni fecerit, eumque inter amicos numerauerit [b]. Vnde eos magno conatu refutauit Athanasius Rhetor, Graecus presbyter Byzantinus, Campanellae aequalis, qui acriter eo nomine castigasse Thomam dicitur [c]. Fatemur nos, nimis acres durosque esse censores Campanellae in inurenda atheismi nota. Non obiiciemus, quod imprudenter ECHARDO excidit: *Hanc obiectionem esse heterodoxorum ex odio catholicae Romanaeque ecclesiae, cui noster mirum, ipsis etiam testibus, affectus fuerit, et cuius desertores vbique oppugnet et premat acrius, profectam, adeoque parui pendendam;* adeo enim immemor sui fuit scriptor Dominicanae familiae, vt non recordatus sit, quod ipse nos docebat, Mersennum nec heterodoxum: nec odio ecclesiae Romanae detentum flammis dignam profanam Campanellae impietatem iudicauisse; nec monebimus, leuiora esse Campanellae tela, quam quae protestantibus eius generis iram extorqueant. Sed ad ipsa Campanellae scripta et assertiones prouocamus, quorum magna pars consistere non posset sublato Numine. Id quod vnam, quam de immortalitate animae in suspectis *de Rerum sensu* [d] libris habet, demonstrationem consulenti est manifestissimum. Et tantum abest, vt atheismo fauerit Campanella, vt potius in contrarium delapsus esse vitium censendus sit, nempe enthusiasmum. Nec iure obiici posse Campanellae excogitata noua atheorum dubia et infirmitatem responsionum, ex indole hominis et assueta insuper docendi scribendique methodo patet. Supra enim euictum, iudicio plerumque defecisse Campanellam, ingenio supra modum lasciuiuisse. Huic enim excogitatarum obiectionum multitudo adscribenda erat, postulante insuper methodo scholastica, quam in claustro didicerat, vt, quotquot exsculpi possent, dubiorum cateruae adducantur: illi responsionum debilitas et eneruis actio tribuenda. Nec defuisse ani-

 mum

r) Conringiana p. 52.
s) In Ann. Taciti L. I c. 3. p. 57.
t) Polyhist. L. I. c. 8. §. 21.
u) Thes. de Atheismo c. 1 §. 24. p. 132.
x) LA CROZE Entretiens p. 581.
y) Hist. Atheismi Sect. III. c. 4. §. 18. p. 378.
z) Qu. in Genesin col. 1164.
a) p. 130. 707. 708. 939.
b) ECHARD. l. c.
c) IDEM l. c.
d) L. II. c. 25. p. 145.

Digitized by Google

mum Campanellae, impietatis fautores refutandi, ex variis scriptorum eius locis constat, quibus atheorum insaniam ridet et perstringit. Non negamus, inesse scriptis Campanellae quaedam, quae et pie et caute magis possent dici, et animum prodere solent, Numinis metu et religionis reuerentia non satis munitum, plura esse, quae si consequentias vrseris, malam sententiam euincunt. Ast cum hoc iniquum esse ac ineptam de atheismo statuendi regulam, aequus Lector ipse intelligit, tum illa non tam animo a Dei cultu et religione abhorrenti, quam imprudentiae ingenii Campanellae anomali tribuenda sunt. Magis enim iudicii defectum, quam voluntatis perfidiam testantur. Quae vero de sensu rerum scripsit, inepta quidem sunt, et philosopho reformatoris personam induente indigna, at nec noua tamen, sed multoties, et ante Campanellam a Telesio recocta, et in Numen minime iniuria, quod omnino supponunt. Ferri autem debent in homine tot calamitatibus iactato, tot ingenii praecipitiis tentato, tot librorum lectione et scriptione obruto, et inde iudicii deliquium passo istae anomaliae, et infirmitati magis, quam malitiae adscribenda ea sunt, quae a vera regula sensuque pietatis recedere videntur.

Scripta Campanellae.

§. XI. Scripsit fere innumera Campanella, adolescens, iuuenis atque vir; neque senis industria emarcuit. Multa incepit, et affecta reliquit haud pauca furto vique sublata amisit et resuscitauit, quam plurima amicis tradidit edenda, qui eius pennis postea se exornarunt. Multa adhuc sunt, quae extant a Campanella profecta, licet rarius occurrentia e): nec pauciora, quae passim in bibliothecis latent, nondum vulgata. Et plerorumque indicem quidem atque historiam ipse Campanella enarrauit in schediasmate *de Libris propriis;* accurate et editos et enarratos recensuit I. ECHARDVS, qui triplicem scriptorum Campanellae dedit catalogum; primum iuxta syntagma *de Libris propriis*, alterum, prout ab eo fuerunt in X Tomos distributa ad calcem *Philosophiae rationalis:* tertium operum, quae reuera typis prodierunt, seruata editionum chronologia, et additis virorum eruditorum, si quae emanauerunt, censuris. Addidit his indicem quartum operum, quae typis non prodierunt, sed MSc. in bibliothecis variis delitescunt. Hunc consulat, qui de scriptis Campanellae certior fieri, eiusque literariam historiam plenius noscere cupit. Multa ex his scriptis in Galliam secum adsportauerat, sed cum nec doctrina de praedestinatione Thomistis placeret, qualem ille tradebat, nec ferre possent multa in pontificis maximi gratiam dicta, Galli eo quod ecclesiae Gallicanae libertati intolerabilia viderentur, ea edere in vulgus ausus non est. Notari autem ex editis a nobis merentur, *philosophia sensibus demonstrata*, *prodromus philosophiae instaurandae; de Sensu rerum et magia; Realis philosophiae epilogisticae partes quatuor; Atheismus triumphatus; de Gentilismo non retinendo; Astrologicorum libri sex; Philosophiae*

e) Vid. SINCERI Obseruationes de Libris rarioribus T. I. p. 104. T. II. p. 25. 209. VOGT. Cat. libr. rar. p. 161. 162.

Digitized by Google

sophiae rationalis partes quinque, ciuitas solis, quae est idea reipublicae imaginariae; Vniuersalis philosophiae seu metaphysicarum rerum iuxta propria dogmata partes tres: de Monarchia Hispanica et de libris propriis et recta ratione studendi. In his quae affatim carpas, complura inuenies; multa autem deprehendes, quae laudem merentur, et doctrinam spirant. Vnde haud pauci Campanellae eruditionem laudibus extulerunt, quorum loca congessere CYPRIANVS [f], ECHARDVS [g], POPE-BLOVNTIVS [h].

§. XII. Integrum philosophiae cursum reformare constituerat Campanella; non in iuuentute solum, qua eas tractationes edidit, quas supra enarrauimus, sed senex quoque, et ad maiorem animi fatorumque tranquillitatem perductus. Quem in finem opera in decem tomos distributa edere in animo habuit, vulgatoque tomo primo subiunxit huius consilii adumbrationem, ex qua patet, dare eum voluisse praeter *Philosophiae rationalis partes quinque, grammaticam, dialecticam, rhetoricam, poëticam, historiographiam*, quae typis editae sunt, *Philosophiam realem physiologiam, ethicam, politicam, oeconomicam complectentem*; et libros simul *de Sensu rerum et magia, et astrologicos* exhibentes: tum *Philosophiae vniuersalis siue metaphysicae* partes tres. Vt taceamus *Opuscula miscellanea*; ex parte quoque argumentum philosophicum complectentia. Eorum autem nihil praeter partem primam et quartam prodiit. Ex qua, vt ex libris supra enarratis, *de Sensu rerum*, ex *Prodromo philosophiae instaurandae* et ex *Vniuersali philosophia*, et ex *Reali philosophia epilogistica*, eius nouum, quod condere coepit systema hauriendum est. Non patitur locus et instituti nostri ratio, vt plenam doctrinae philosophicae Campanellae exhibeamus διατύπωσιν; in infinitum fere si hanc viam sequi velimus, excursura huius vltimae partis tractatione. Vt tamen constet, quibus potissimum hypothesibus emineat Campanellae philosophia, singulares eius sententias, quae potiores sunt strictim enarrabimus; iis omissis, quae vel contra Peripateticos, vel pro Telesio disputauit, quae ad philosophiam polemicam pertinent, et alio loco delineanda sunt.

Philosophia Campanellae.

§. XIII. In dialecticis hae potissimum Campanellae assertiones memorabiles sunt [i]:

Dialectica Campanellae.

I. Dialectica est ars, seu instrumentum rationale sapientis, quo sermocinationem in omni scientia moderantur.

II. Tres sunt partes logicae, definitiua, enunciatiua, at argumentiua, nempe secundum tres actus intellectus, conceptionem, enunciationem, et discursum.

III. De-

f) loc. cit.
g) loc. cit.
h) Cens. cel. auct. p. 436. LOTTER, de Telesio p. 56. seq.
i) Dabimus paulo pleniorem logicae Campanellae διατύπωσιν, cum, qui historiam philosophiae rationalis scripserunt, eam vix nominetenus adducant, vid. cel. WALCHII Hist. log. §. 19. Parerg. acad. p. 661. cuius sine dubio caussa est libri raritas.

Digitized by Google

III. Definitio idem est, ac terminus; ille vero vel perfectus vel imperfectus.

IV. Termini sunt semina, definitiones vero principia doctrinalium: inuentio ad metaphysicum spectat, doctrina ad logicum.

V. Logica naturalis est participatio quaedam diuinae artis et rationis, seu verbi Dei, a quo dicimur rationales: logica artificialis est ars directiua, actuum rationes humanae in omni scientia.

VI. Terminus est signum notionum mentis quo, quicquid cognoscit, distincte notificat, et ita orationis constitutiuum est.

VII. Quid sint transcendens, genus, species, differentia, proprium et accidens, physice et notionaliter ex vnitiua et diuisiua notionum operatione animae declarandum est.

VIII. In diuino intellectu est vniuersale caussatiuum, modo significatorum a se; in intellectu humano est vniuersale caussatum ab ipso intellectu ex similitudine multorum singularium comprehensorum in vnum, vnoque propter hoc nomine donatorum, ideoque significatiuum et praedicatiuum de indiuiduis. Non itaque datur vniuersale a parte rei.

IX. Transcendens est terminus, vniuersalissimam communitatum omnium rerum communitatem significans.

X. Genus est terminus significans similitudinem essentialem multorum communitatum particularium.

XI. Species est terminus significans communitatem et similitudinem essentialem indiuiduorum.

XII. Indiuiduum vagum, est terminus significans existentiam incommunicabilem, communem omnibus indiuiduis signatis, id est singularitatibus cuiusque rei finitae.

XIII. Differentia est terminus, significans id, quod per se diuiditur genus, et constituitur species, et praedicatur de genere disiunctim, et de specie copulatim, et de indiuiduis sicut species.

XIV. Definitio est terminus complexus ex genere et differentia, praedicabilis conuertibiliter de definito, et de suis suppositis.

XV. Proprium est terminus, significans rerum conditiones peculiares.

XVI. Accidens est terminus significans id, quod rebus accidit praeter earum essentiam, aut potentiam, aut intentionem, aut voluntatem, aut ordinem, aut consuetudinem.

XVII. Repugnans praedicabile est terminus indicans effectum impotentiae vel non entitatis, vel finitatis, quam omne finitum ens participat.

XVIII. Transcendens vnum est, omnia continens, propterea secundum rem non facit praedicationes: sed secundum rationem plures notiones de eodem comtemplante fiunt praedicationes et praedicamentum metaphysicum.

XIX. Ens non distinguitur per singularitates sicut species, nec per differentias, sicut genera, sed per diuersos modos essendi, diuersa genera constituentes generalissima.

XX.

Digitized by Google

XX. Praedicamentum eſt coordinatio praedicabilium a generaliſſimo vsque ad indiuidua per ſpecierum differentias progrediendo.

XXI. Venari praedicamenta, metaphyſici eſt.

XXII. Ens finitum vel per ſe eſt, vel ſubeſt, vel ineſt, vel praeeſt, vel adeſt, vel coëxiſtit, vel inexiſtit, vel prodeſt etc.

XXIII. Quatuor ſunt praedicamentorum genera; alia enim praedicant exiſtentialiter et coexiſtentialiter de ſubſiſtentibus; alia praedicant eſſentiam partialiter, alia totaliter: alia genus habent analogum.

XXIV. Prima ſubſtantia, quae baſis omnium, nec in vllo ſubiecto eſt, eſt ſpatium vniuerſitati corporum ſubſtans: hoc ſenſu Deus improprie eſt ſubſtantia.

XXV. Secunda ſubſtantia, quae proprie et principaliter, ſed non maxime ſubſtat, nec ſubſiſtit, niſi forte imperfecte tertia, quae certo ſubſiſtit.

XXVI. Eſt itaque ſubſtantia ens finitum, reale, per ſe ſubſiſtens, perfectum, accidentium per ſe proximumque ſubiectum.

XXVII. Quantitas, quae ſecundum praedicamentum eſt, eſt intima menſura ſubſtantiae materialis, eſtque triplex; numerus, pondus, moles ſiue menſura.

XXVIII. Tertium praedicamentum conſtituit forma ſeu figura, quae eſt qualitas, ſeu modus et diſpoſitio termini ſubſtantiae ad vſum regnantis poteſtatis ordinata. Transfertur autem, ad ipſam rei intrinſecam qualitatem eſſentialem, terminantem rei conſtitutionem.

XXIX. Quartum praedicamentum eſt vis ſeu facultas, quae eſt poteſtatiuae eſſentialitatis virtus, ad actum et actionem emergens. Reducuntur autem omnes facultates, ad poteſtatiuas, cognoſcitiuas, et appetitiuas.

XXX. Quintum praedicamentum eſt operatio ſiue actus: eſtque perennis actus habitualis internae virtutis conſeruans eſſentiam in ſua exiſtentia propter ſe editus et non in aliud.

XXXI. Sextum praedicamentum eſt actio: quae eſt potentiae actus effuſiuus, ſimilitudinis cauſſae agentis in patientem.

XXXII. Septimum praedicamentum eſt paſſio, quae eſt actus impotentiae deperditiuus propriae entitatis et receptio alienae.

XXXIII. Octauum praedicamentum eſt ſimilitudo, quae eſt influxus vnitatis participiumque.

XXXIV. Diſſimilitudo eſt nonum praedicamentum, eſtque vere diuiſionis influxus.

XXXV. Decimum praedicamentum eſt circumſtantia, quae eſt, quicquid circa aliquid eſt ipſi inhaerens, ſiue adhaerens, ſiue inoperans, ſiue alio pacto ad ipſum pertinens, non tamen illius eſſentiam ingreditur.

XXXVI. Diuiſio eſt totius in partes, quae ſibi inſunt redactio, ſiue ſit quantitatiuum, ſiue integrale, ſiue eſſentiale, ſiue poteſtatiuum, ſiue vniuerſale.

Digitized by Google

XXXVII. Definitiones fiunt ex his, quae sentimus, et transferuntur ad insensilia.

XXXVIII. Vocabula sunt definitiones secundum naturam, non autem secundum nos.

XXXIX. Definitio est epilogus considerabilium circa rem vnamquamque, et quod eis per sensum colligitur: constatque ex similitudine et dissimilitudine.

XL. Modus definiendi varius est, quia varius modus essendi.

XLI. Non entium datur definitio, vt et singularium.

XLII. Quorum esse est vnum simplex, definitio est vna et simplex; et vice versa, deesse composito. Deus autem caret definitione, non enim suscipit differentiam, nisi negatiuam.

XLIII. Descriptio est oratio indicans essentiam rei per proprietates et effectus et similitudines.

XLIV. Nomen est terminus per se significans essentiam, pure rerum; verbum, actum rerum.

XLV. Praepositio est oratio perfecta indicatiua, verum vel falsum significans: estque vel simplex vel composita etc.

XLVI. Propositio categorica est vel absoluta vel modalis.

XLVII. Suppositio est acceptio termini substantiui in propositione extremaliter se habentis ad standum pro aliquo suo significato.

XLVIII. Argumentatio est processus intellectus a noto ad ignotum cognoscendum et declarandum et probandum.

XLIX. Fundamentum scientiae humanae est sensus.

L. Syllogismus sensatus fit ex duabus propositionibus, in quarum altera praedicatur subiectum conclusionis, in altera praedicatum, de pronomine demonstratiuo.

LI. Inductio est argumentatio a partibus sufficienter enumeratis ad suum totum vniuersale.

LII. Expositio est probatio vnius propositionis per clariores et aequipollentes propositiones.

LIII. Consequentia est propositio composita ex duabus, quarum altera ex altera dependet, et per illatiuam notam perficitur.

LIV. Syllogismus est oratio perfecta complexa tribus terminis et duabus propositionibus: ex quibus positis et rite ordinatis, necesse est conclusionem euenire: habetque formas quatuor.

LV. Enthymema est syllogismus truncatus, in quo tacetur vel maior vel minor, quoniam est notissima.

LVI. Exemplum est aliquid ostendere de vno singulari per aliud singulare, in quo idem praedicatum inest.

LVII. Argumentum est vel demonstratiuum, quod caussat scientiam, vel probabile quod caussat opinionem.

LVIII.

Digitized by Google

LVIII. Scire, est rem per caussas nosse; impossibile autem est, id fieri posse perfecte.

LIX. Ex sensitiua demonstratione oritur intellectiua.

LX. Sentire est scire, estque scientia de singularibus et contingentibus saepe maior, quam de vniuersalibus, aeternis et necessariis.

LXI. Intrant quidem principia communia omnem demonstrationem, sed virtualiter et mediate, immediate autem sola propria.

LXII. Ignorantia est triplex, alia negatiua, alia priuatiua, alia contraria, huc sophismata pertinent.

LXIII. Propositiones probabiles sunt, quae videntur probabiles aut multis, aut paucis iisque doctis.

LXIV. Sunt autem earum sedes quatuor, testimonium, caussa, effectus et signum.

Summa haec est logicae Campanellae, quam innumeris fere distinctionibus, axiomatibus regulis repleuit. In qua id sibi potissimum constitutum habuit, vt ab Aristotele recederet. Quod an semper re ipsa, et non magis nomine, et termino fecerit? an pleniora et lucidiora attulerit? an non eandem, quam Peripatetici meruerunt, dicam patiatur? an ad veritatem inquirendam viam aperuerit planiorem et apertiorem, Lectori, philosophiae rationalis perito examinandum atque definiendum relinquimus.

§. XIV. In naturali philosophia, si *prodromum philosophiae instaurandae*; siue *compendium dissertationis de natura rerum* sequimur, ita statuendum esse censuit Campanella: *Physica Campanellae.*

I. Duce sensu philosophandum est: eius enim cognitio omnis certissima est, quia fit obiecto praesente.

II. Sensus distinguitur in praesentem sensationem et anticipationem, siue sensationem praeteritam, quae secundum certitudinis locum occupat, vt tertium obtinet discursus, qui fit ab his notis per sensum ad ea quae non sentimus, sed similitudine horum indagantur.

III. Vltimum intellectio tenet, quae separat communia a particularibus.

IV. Communis scientiae sedes est discursus et ratio, quia non omnia possumus sentire: et ratio eo certior est, quo sensu vicinior est: e contra imbecillior, quo imaginatione magis appropinquat et a sensu se alienat.

V. Rerum essentia et existentia vnum idemque est, quae enim non habent existere non habent esse.

VI. Quaecunque physica existunt in loco aliquo existunt.

VII. Locus est substantia prima incorporea, immobilis apta ad receptandum omne corpus.

VIII. Locus non habet contrarium; potest enim omnia corpora recipere.

IX. Non igitur datur sursum et deorsum, nec graue et leue, nisi sicut a nobis inuenta signa.

X. Locus est extra mundum et forte infinitus.

XI. Vacuum non datur, quia omnia corpora sentiunt, et mutuo tactu gaudent, at datur per violentiam.

XII. Tempus est duratio successiua rerum; estque numerus motus non secundum se, sed secundum existimationem nostram.

XIII. Omnis mensura est mensura respectu animae; sic tempus mensura nobis est motus, et secundum se est duratio essentiae vniuersorum.

XIV. Tempus mensurat quietem, et potest apprehendi sine motu: componiturque ex instantibus, sensu indiuisibilibus, quae imaginatio tamen diuidit semper, sed frustra.

XV. Tempus incepisse non probatur; sed creditur cum spatio simul factum esse.

XVI. In medio spatii vacui Deus posuit materiam, id est, corpus inconstructum, aptum ad constructionem recipiendam; eique appositas caussas agentes duas, calorem scilicet et frigus, quae in communem massam, vt suam, egerunt.

XVII. Inde duo mundi corpora prima effecerunt, calor scilicet coelum ex materia deuicta et attenuata, frigus terram, ex portione correpta et condensata.

XVIII. Robustior calor cito attenuauit portionem suam, et vndiquaque prosiliens in peripheriam, vbi dicimus sursum accessit, frigus inimicum fugiens, et in gyrum actus coelos expandit, ac sentiens suam tenuitatem a frigore corripi exsuperarique, in quibusdam partibus se vniit, et refulsit, et ibi coelum stella dicitur.

XIX. In extremo coeli, vbi sua vnio a frigore terrae non poterat impediri, facta est multitudo stellarum, quae fixae dicuntur.

XX. Luna, quia vicina est terrae, ex partibus minus tutis est constituta, ex se non lucentibus.

XXI. Sol vero ex longe copioso vnitoque calore constitutus est, et calor vnitus lucem emisit, et factus est tantus, qui terram continuo possit oppugnare.

XXII. Frigus, alia agens caussa, abire in gyrum, sentiens calorem, mole sua constipauit, et vndequaque fugare volens, inimicum circularem fecit, ideo terra se sustinet in sublimiori medio immota, quia quodcunque moueretur, a calore oppugnaretur.

XXIII. Sol circa terram circumuolutus eam oppugnando, si attenuat, facit aërem, et vaporem, partes nostri coeli: si eliquat, aquam; si indurat, lapides, si vtrumque plantas; si eliquat simul, indurat et attenuat, animalia. Sed ex liquore et vapore fiunt innumerae rerum species.

XXIV. Materia est corpus: quia sine corpore nihil est, nisi chimaera.

XXV. Forma est materia extremitas et finis.

XXVI. Componuntur autem res ex caussa patiente et agente cum suis integritatibus tantum.

XXVII.

Digitized by Google

XXVII. Non habet corpus constructionem nisi a calore et frigore illud in effigies efformantibus.

XXVIII. Corpus non agit, sed recipit rerum actiones et formas.

XXIX. Materia inuisibilis est, et ideo nigra.

XXX. Omnes colores componuntur ex tenebris materiae et luce solis.

XXXI. Lux est albedo viua; albedo viciniſſima est luci, postea albidum, deinde puniceum, inde croceum, viride, purpureum, albugnum fuscum, postremum tenebris contiguum.

XXXII. Lux est caloris color et species, facies, apparentia, lux, vt oculis obiicitur, vt tactui, calor.

XXXIII. Frigoris facies est ignota, quia non aduenit ad nos, forte est nigrum, nempe contemtum facie materiae.

XXXIV. Coelum tenuiſſimum, aptum ad motum, terra denſiſſima propter quietem, illud calidiſſimum, haec frigidiſſima.

XXXV. Omnis ignis mundi a sole est deriuatus.

XXXVI. Sol mouetur continuo, et nunquam eandem terrae portionem calefacit.

XXXVII. Planetae parui sunt, qui nequeunt ad nos, qui urat, calorem demandare.

XXXVIII. Putrefieri non potest coelum, quia ignis non putrescit, extranea admittendo, quibus fiat putredo.

XXXIX. Formae non latent in materiae sinu, sed sunt omnes portiones cauſſarum agentium; figurae vero, quae verae formae sunt, efficiuntur in corpore ab agentibus.

XL. Aqua non habet frigus summum.

XLI. Sunt itaque duo elementa, quae videmus, sol et terra, omnia ex se ipsis generantes.

XLII. Sunt autem lux et tenebrae eorum facies, motus et quies operationes eorundem, rarum et densum, humidum et siccum, effectus in materia.

XLIII. De principiis autem quaerentibus intelliguntur non vniuersalia logica, sed physica et realia, id est, in efficiendo, non in praedicando.

XLIV. Accidens est illud, quod praeter intentionem agentis fit; hinc calor et frigus non sunt accidentia, quia sunt intenta a natura.

XLV. Neque tamen calor et frigus substantiae sunt, quia non sunt res subiectae, sed cauſſae agentes: nihil autem accidens est in natura, nisi in respectu.

XLVI. Conditiones Elementorum sunt, vt maxima omnium sint corpora, vt habeant actiuas cauſſas, sint maxime contraria, et ab aliis non generentur, sed sese generent, suis facultatibus.

XLVII. Duae extremae sunt materiae diſpositiones, densitas et tenuitas; haec efficitur ab vno calore, illa ab vno frigore.

XLVIII. Dum calor agit in densitatem, antequam veniat ad tenuitatem,

Digitized by Google

in hos deducit gradus: in lentorem, mollitiem, viscositatem, lubricitatem, fluorem, vaporem et tenuitatem.

XLIX. Tenuitas est summa explicatio materiae densitas summa constrictio, et ideo densa non admittunt terminum tangentis.

L. Calor non generat siccitatem, sed latentem manifestat.

LI. Cometae fiunt ex vaporibus tenuibus copiosisque a luce solis illuminatis, efficientibus comam in aduersa parte; quando transvehitur lux, mouentur autem ad motum coeli.

LII. Aër non est elementum, quia non potest aërem generare, sed generatur a sole: nec habet actiuitatem summam: sed est omnis portio coeli, a frigore terrae oppugnata et solis calore refecta.

LIII. Similiter aqua non est elementum, non potest enim generare aquam; nec est frigida sed calida.

LIV. Mare gignitur in profundis terrae partibus vbi terra fit liquida, nec partes tenues possunt abscedere, et ipsa exusta terra liquoribus mixta liquefit, exque talibus fontibus fit mare.

LV. Aquae dulces gignuntur ex vaporibus terrae in cauitatibus condensatis, et exeunt ad orificium fontis: in aëre autem aquae fiunt ex delatis illuc vaporibus, et spissatis.

LVI. Non datur nisi vnus locus: quia locus loco non est contrarius, et motus non fit ratione loci, sed contrarii fuga et conseruationis appetitu.

LVII. Terrae purae nullus motus competit; coelum vero mouetur propter calorem.

LVIII. Motus diuiditur in actionem et operationem: actio requirit patiens, nam est effusio similitudinis agentis in patiens: passio vero est eiusdem receptio. Actio tendit ad finem; operatio vero non, sed si finiatur, destruitur operans.

LIX. Motus, qui est operatio, est actus existentis in actu; sed qui est passio, est actus entis in potentia et ideo terminabilis.

LX. Vnum est coelum, et stellae mouentur suo calore, pro diuersitate gradus caloris.

LXI. Non datur motus raptus, nec excentrici nec epicycli, sed eleuantur et deprimuntur planetae secundum accessum et recessum a sole, a quo lucem participant maiorem.

LXII. Feruntur in obliquum, quia poli mundi non sunt stabiles, sed mouentur trepidando, modo in austrum inclinati, modo in septentrionem.

LXIII. Ens vnum quodque agit, vt se ipsum conseruet in esse, quo est: ideo alterius entis contrarium sentiens illud destruere studet, et suam indere similitudinem in contrarii entis materia, vt tuto viuat in suo. Hinc innotescunt actiones: calore terram frigidam destruere exoptante.

LXIV. Quoniam sol longe terra est maior viribusque robustior, quaecunque generat, sua donat natura, scilicet calore. Omnia enim entia nostra

Digitized by Google

nostra natura calida sunt: quia vero frigus et densitas terrae resistit, dantur tantum eis medii gradus caloris.

LXV. Fit ergo rerum diuersitas ex diuersis modis agendi et gradibus diuersis ipsius caloris diuersaque e materia.

LXVI. Cum agit calor, primum se indit materiae, in quam agit, dein attenuat materiam, licet in re dissimilari partes remanentes crassiores reddantur. Pars autem attenuata subito eleuatur; et tum alba efficitur: postremo rem attenuatam mouet.

LXVII. Hoc pacto generantur, nix, grandines, fulmina etc.

LXVIII. Lapides alii fiunt ex fluore terrae a calore fuso, deinde a frigore stricto, vel tenuium abscessu, alii fiunt ex materia liquida deuictaque a calore, vnde perspicui sunt.

LXIX. Ex eiusmodi viscoso fluore in quo tamen partes insunt tenues, et ideo extra superficiem terrae exsudante, fiunt plantae.

LXX. Animal omne fit vbi calor tenuis ingenerat spiritum, qui elabi non potens e crassitie, in cuius medio gignitur, ad sui ingenium. Itaque sentiens a contrariis se suamque domum oppugnari, et calore proprio resolui, fingit sibi organa apta ad sui nutrimentum et vitam.

LXXI. Quicquid est in corpore, instrumentum est spiritus animalis in cerebro residentis, qui per neruos discurrens, totum, quo vult, agitat corpus, sique sentit se seruari, bonum iudicat, si destrui, malum.

LXXII. Animalia dupliciter fiunt: alia enim sponte oriuntur, ingenito a sole spiritu in crassa mole, quae tunc fieri maxime contingit, cum entia nostra putrefieri inceperint, quae vero e pluribus constant portionibus, dissimilaribusque nequaquam sponte oriri possunt: hinc similia ex similibus animantibus nascuntur.

LXXIII. Differentia maris et foeminae ex inopia copiaque caloris fit.

LXXIV. Falsum est, foeminas non emittere semen, nam testes habent interius, sed minus calidum habent minusque crassum.

LXXV. Semen animatum esse oportet.

LXXVI. Omnes animalis operationes actionesque ab vna eduntur anima.

LXXVII. Idem spiritus omnia operatur in omnibus sensoriis.

LXXVIII. Omnia sentiunt: omnes autem sensationes tactus sunt.

LXXIX. Sensus quilibet immutatio est spiritus ab obiecto suo vires effundente.

LXXX. Tactus est in corpore vniuerso, magis vero exquisitus, vbi spiritus ad externorum bonorum malorumue vires discernendas opus habet magis.

LXXXI. In cerebro sensus princeps est.

LXXXII. Obiectum oculorum, lux est non color.

LXXXIII. Quicquid auditur est sonus, id est motus robustior nostri spiritus motione continua.

LXXXIV.

Digitized by Google

LXXXIV. Odor rei tenuis eſt ſubſtantia, quae ſpiritum in ſpongia narium attingens immutat, eſtque realis.

LXXXV. Sapor eſt actio innati caloris ſapidorum, linguae calore perciti et materialiter agentis.

LXXXVI. Senſationes, quae in ſenſoriis fiunt, ad cerebri ſpiritum deferuntur, qui omnia iudicat, ab his quidem immutationibus immutatus vires bonas malasue diſcernens.

LXXXVII. Senſus vnus eſt, at ſenſationes organaque ſentiendi plura. Vna diſcurrens ſentiensque anima.

LXXXVIII. Quia anima cogitando ſupra coelum in infinitum ducitur, ideo a cauſſa infinita et diuina, Deo eſſe concluditur, adeoque immortalis.

LXXXIX. Triplici viuimus ſubſtantia, corpore ſcilicet ſpiritu et mente. Corpus eſt organum, ſpiritus vehiculum mentis, mens vero apex animae in horizonte habitans, quae ſpiritum et corpus informat.

XC. Fontes omnium paſſionum ſunt duo oppoſiti dolor et voluptas; hic ſenſus boni, ille mali, ad haec ſequntur ceteri affectus, et hinc etiam virtutes ſumunt ortum, quae prout magis conſeruant, magis virtutes ſunt.

Pauca haec ſunt ex innumeris, quae in libris phyſicis Campanella multis rationibus, methodo haud raro vſus ſcholaſtica incruſtauit. Quae magnam eum partem ex veteribus Parmenidi, et ex recentioribus Teleſio debere, inſtituta comparatio ad oculum demonſtrabit. Ex his itaque de Campanellae quoque phyſiologia facile iudicare licet.

Summa tractationis de ſenſu rerum.

§. XV. Satis haec de naturalis philoſophiae placitis ex mente Campanellae dicta videri poſſunt; aſt, tantam ſibi fecit Thomas vel famam vel infamiam hypotheſi illa, qua ſenſum rebus omnibus tribuit, eaque eſt libri, in quo illam explicuit, raritas, vt deeſſe aliquid narrationi noſtrae conqueſturi ſint, qui his rebus delectantur, niſi ſingularis atque paradoxae opinionis ſummam atque rationes explicemus. Enarrabimus ideo Campanellae de ſenſu rerum ſententiam, qua licet breuitate, vt ex ea conſtet, vtrum vel vera dixerit vel impietati affinia, et ſanis omnibus explodenda. Huc autem potiora redeunt:

I. Ens nullum aliis dare poteſt, quod ipſum in ſe non habet: adeoque, quicquid eſt in affectibus, eſt etiam in cauſſis [k].

II. Cum vero animalia ſenſum habeant, ſenſus autem ex nihil non oriatur, neceſſario affirmandum eſt, elementa, ipſorum cauſſas ſentire, et quidem omnia.

III. Sentit ergo coelum et terra et mundus animaliaque inter ipſum manent, ſicut vermes intra ventrem corporis humani, qui hominis intellectum et voluntatem et ſenſum non percipiunt, quoniam ipſorum ſenſui non proportionantur.

IV. Senſus

k) Lib. I. c. I. p. 2.

Digitized by Google

IV. Sensus est perceptio passionis cum discursu rei existentis actu; et non potentiae purae informatio eiusque differentiae [l].

V. Est autem sensus non sola passio perfectiua, sed etiam corruptiua.

VI. Cum quid sentimus, non totam illius vim et formam suscipimus.

VII. Sensus itaque fit non per informationem, sed per immutationem.

VIII. Sensus non solum passio est, sed fit simul cum discursu tam celeri, quod non percipitur.

IX. Memoria est sensus anticipatus, reminiscentia autem renouatus in simili.

X. Discursus est sensus similis in simili.

XI. Omnia animalia habent spiritum liberum intra cellas proprias, habent et memoriam et discursum: non autem plantae, quia ligatum in angusta crassitie obtusumque sunt sortitae spiritum.

XII. Anima est res tenuis, patibilisque ab omni re sibi dissimili, non autem a prorsus simili, vnde spiritus spiritum et aërem minus sentit.

XIII. Si sensus est passio, omniaque elementa ac elementata patiuntur, omnia ergo sentiunt.

XIV. Sensus non passio sola est, sed perceptio passionis et iudicium de obiecto passionem inferente.

XV. Sine sensu mundus est chaos, nec corruptio aut generatio sequitur; quae sine contrario, eiusque sensu non datur.

XVI. Rerum naturalium operationes, in quibus ipsarum manifestatur sensus, non a Deo, nec ab angelis, nec ab anima mundi, nec ab intellectu agente, sed ab ipsis formis naturalibus fit, at non sine Deo [m].

XVII. Instinctus est impulsus sentientis naturae; hinc qui instinctu res agi ponunt, sensu ponant, oportet. Concedunt enim, naturalia omnia agere propter finem: eum igitur cognoscant, sitque instinctus impulsus cognoscentis naturae, necesse est [n].

XVIII. Quaecunque accidentia ab instinctu fiunt, effectus sunt sensus partium, totiusque mundi [o].

XIX. Cuncta entia abhorrent vacuum, ergo sentiunt, mutuoque gaudent contactu, mundusque est animal [p].

XX. Datur autem vacuum tantum violenter non vero naturaliter [q].

XXI. Spatium natum ad locandum trahit ad se corpora, non quidem instrumentis, sed appetitiuo sensu: nam et illi inest potentia, sensus et amor, essendi tale, quale a Deo creatum est: non potest autem esse ipse Deus: sed est basis vniuersalis entitatis, creata vna cum corporibus. Ideo res cum voluptate ad ipsum trahuntur, accurruntque ad id implendum. Ex quo sequitur, non modo sensu mutui contactus vniri mundum, sed et gaudio ex repletione vacui, in quo res se dilatant et multiplicant [r].

XXII. Con-

l) c. 2. p. 11. m) c. 6. p. 16. n) c. 7. p. 21. o) c. 8. p. 25. p) c. 9. p. 35. q) c. 10. p. 37. r) c. 12. p. 40.

Digitized by Google

XXII. Contrarietas non dissoluit mundum, immo ad vnionem incitat, et partes ad pugnandum alteram contra alteram, et ad succurrendum inani, certando prae altera, alteram occupare illud, et se amplificare, generare et effundere ab inimica timentem, ac spontanea ira congredi conspiciuntur [s].

XXIII. Stultum est, asserere mundum sensus expertem esse, quoniam caret oculis, auribus, pedibus et manibus. Haec enim instrumenta conueniunt spiritui animali, materia crassa circumsepto: at mundo ad motum sufficit rotunda figura, manus eius sunt radii et virtus diffusiua, oculi, stellae ac luminaria.

XXIV. Materia vniuersalis, quae est locus omnium formarum, moles est corporea. Ea autem non patitur in vim formarum susceptione, sed gaudet et appetit formas, ergo sentit: omnis enim appetitus a cognitione suboritur [t]. Eius autem appetitus sensusque conformatur ad sensum omnis formae: et quia inuisibilis est et tenebrosa appetit colorem, variisque ornari formis [u].

XXV. Neque anima, neque sensus neque forma vlla de materiae sinu educitur, sed ab agentibus effunditur caussis [x].

XXVI. Ex fabrica et origine animalis constat, animam esse spiritum tenuem, calidum, mobilem, aptum pati proptereaque sentire [z].

XXVII. Vere omnia animae sunt plena, vt patet ex sponte natis, quoniam omnibus inest calor [a].

XXVIII. Omnia entia ab igne motum habent, estque anima motiua spiritus calidus [b].

XXIX. Idem spiritus est anima cognoscens irascibilis et concupiscibilis et motrix: in quibus actibus omnibus necesse est tribuere sensum irascibili et concupiscibili [c].

XXX. Ex concoctione, nutritione, augmento et decremento sequitur, spiritum esse animam, operarique vt principale agens, nec posse ab anima regi, nisi ipse sentiat praeceptum [d].

XXXI. Varii modi sunt sentiendi, significandique; illi autem ostendunt vnicum esse sensum in omni re, et res sentire, resentire, existimare, et transcurrere, et perspicere, et sapere [e].

XXXII. Omnes sensus sunt tactus; at sensoria et sentiendi modi differunt, propter crassitiem et gracilitatem organorum ob id formatorum [f].

XXXIII. Res ergo durissimae modicum sentiunt, magis plantae, et his melius liquores: ventus autem et aër facillime sentiunt: lux vero et calor maxime sensitiua sunt entium omnium, quae in mundo sunt: mundus ipse

s) Illustrationis caussa, ad theoriam suam de febribus nouam prouocat p. 46. quae nostro tempore magno plausu a medicis summis recepta est: „febrem esse rem vtilem; nisi enim accenderentur „spiritus contra morbum, et motus pulsusque „non velociores solito vehementiores ederet, et „calorem non augeret, contra inimicum calorem, „remaneret ipse victus subitoque mortuus: quod „fit quando in feruore vincitur," etc.

t) L. II. c. 1. p. 48.
u) c. 2. p. 50.
x) c. 3. p. 52.
z) c. 4. p. 54.
a) p. 59.
b) c. 8. p. 67.
c) c. 9. p. 70.
d) c. 10. p. 80.
e) c. 11. p. 83.
f) c. 12. p. 87.

Digitized by Google

ipse sentit totus, alibi magis alibi minus: vt nares non sentiunt piperis calorem, nec lingua sonum aëris, nec auris lucem etc. [g]

XXXIV. Ossa, pili, nerui, sanguis, spiritus, omnes sentiunt; licet passiones omnium partium non perueniant ad animal, vel non ita valenter [h].

XXXV. Non datur sensus communis [i].

XXXVI. Anima non est corporis forma, sed domina et accola, excepta mente humana; nempe est agens caussa interclusa et intra operans in corpore [k].

XXXVII. Memoria est in sentiente spiritu reponenda, idemque sentit et recordatur [l].

XXXVIII. Eadem anima sentiens et memoratiua, est etiam imaginatiua et discursiua [m].

XXXIX. Est in brutis sensus, memoria, disciplina, discursus et intellectus vniuersalis, sed non diuinorum, vt in homine: qui praestat eis etiam in omnibus, tum ob meliora organa interiora, tum ob spiritum puriorem, lucidiorem et nobiliorem, tum ob perfectionem, quam spiritus habet a mente immortali ipsi indita [n]: inde enim rationalis est.

XL. Mens autem hominis et immortalis est, et diuina: descendit enim a caussa infinita ad quam tendit, religione. Idem constat ex scientiis, quas mens hominis tractat [o].

XLI. Omnia entia sunt et operantur tanquam instrumenta prima sapientiae, summumque bonum est in aeternitatem conseruari, omniaque hoc appetere, et suo consequi modo [p].

XLII. Ex imitatione auctoris naturae cognoscitur homo illi conuenire. Natura autem est ars, quam Deus rebus indit omnibus, vt ad fines suos perducantur; estque intrinseca cunctis, et constat metaphysicis primalitatibus, potentia, sapientia, amore, ex quibus ens omne constituitur, aliud magis aliud minus [q]. Est itaque diuinissima hominis natura, quae imitatur intrinsecam naturam animalium, omniumque rerum in exterioribus artificiis.

XLIII. Sensus est cognitio vera, abdita vel addita, memoria languida, discursus extranea, intelligentia remota, omnesque communes sunt menti humanae ac spiritui, ipsaque huius forma est et immortalis [r].

XLIV. Spiritus aut anima in corpore consultat diuinam interdum aliquam intelligentiam. Haec intelligentia, si prima sapientia non est, erit anima mundi [s].

XLV. Si homini praeter spiritum corporeum necessaria est mens immortalis, multo magis necesse est inesse mundo, nobilissimo entium, animam excellentissimam quocunque angelo superiorem, quae totius curam gerat.

XLVI. Necessaria est eiusmodi anima mundi, quia nulla creata natura, praeser-

g) p. 93. h) c. 13. p. 94. i) c. 17. p. 115. k) c. 18. p. 117. l) c. 20. p. 123. m) c. 21. p. 126. n) c. 23. p. 138. o) c. 25. p. 145. p) c. 26. p. 156. q) c. 27. p. 164. r) c. 30. p. 174. s) c. 32. p. 194.

Digitized by Google

praesertim inferior, potest suscipere influxum Dei infinitum, sed cum modificatione finita. Hinc colligitur, mundum habere spiritum, qui est coelum, crassum corpus, quod est terra, sanguinem, qui est mare, mentem isthanc animam.

XLVII. Coelum, stellaeque ignis naturae constant ac sentiunt: calor enim sensitiuus est; ex quo constat, coelum stellasque sensu acutissimo praeditas esse [t].

XLVIII. Coelum stellaeque motu regulari, irregularique a propria virtute sensitiua conseruationis propriae gratia feruntur omnes singulaeque [u].

XLIX. Coelum propria virtute mouetur, stellaeque a seipsis intra coelum, et possibile est eas, non autem sphaeras animari ab angelis [x].

L. Non inepte existimandum videtur, stellas mutuo significare proprias alteram alteri conceptiones, dum lucem quaeque suam in alteram transfundunt: ipsarumque sensum voluptuosum esse; non tamen sciunt, quod tota anima mundi scit, aut mundus totus [y].

LI. Animae beatae habitantes sic viuas lucidasque mansiones, res naturales vident omnes diuinasque ideas: habent quoque lumen gloriosius etc.

LII. Deus sui manifestationes gloriosas plurimum facit in coelo, at nos videre eas non possumus, propter vapores aërem perpetuo occupantes: at cum purgabitur igne mundus, omnia conspicientur [z].

LIII. Egressa anima ex hoc antro opaco, videbit aërem, ventum, angelos, omniaque tenuissima entia; plus autem videbit, quae purior extiterit. Spiritus noster enim aëreus fiet aër et coelum: mens immortalis autem non remanet in aëre, sed vsque ad stellas transfertur, nisi corporis labe maculata fuerit, ibique deificatur et glorificatur.

LIV. Sensum habent, lux, ignis, tenebrae, frigus et terra: habent enim appetitum, et vim, et motum, inimicum opprimendi, et sensus atque operationes eius destruendi [a].

LV. Aëri velut coeli parti sensus negandus non est, licet perturbatior insit. Nutrire enim eum spiritum nostrum, experientia edocti scimus. Idem de ventis dicendum [b].

LVI. Aër est spiritus communis, et defert scientiam spirituum animalibus inclusorum ab altero in alterum. Quapropter multi sagaces spiritus ardentes ex aëre persentiscunt, quod cogitat alter homo; quia cogitatio est motus spiritus, qui exiliter communicatur aëri. Hinc diuinant melancholici: hincque diuersi vocis soni diuersos in animo produnt effectus [c].

LVII. Aër afficitur rebus praesentibus futurisque atque nobis communicatur. Fitque id potissimum in somno: dormiens enim homo cognitionem rerum ab aëre in spiritu captat mirificam, quam vigilando non sentit [d].

LVIII. Quam-

t) L. III. c. 1. p. 197. u) c. 2. p. 200. x) c. 3. p. 206. y) c. 4. p. 203. z) p. 210. a) p. 211. b) c. 6. p. 216. c) c. 7. p. 218. d) c. 9. p. 225.

Digitized by Google

LVIII. Quamuis enim insomnia suboriantur aut ab affectibus caussisque intrinsecis, aut ex motionibus vigiliae tempore illatis, relictisque in spiritu, aut a Deo, aut ab intelligentiis, sunt tamen plurima quoque, quae aëri tribuenda videntur.

LIX. Prophetia naturalis in spiritu, supernaturalis in mente fit [e].

LX. Omnes aquae et liquores sentiunt, quia a calore, generantur et informantur. Sensum autem habent aëre obtusiorem [f]. Id actiones et appetitus aquarum docet: hinc sympathiae et antipathiae liquorum. Similis ratio est lapidum et metallorum, quorum tamen sensus est obtusissimus [g].

LXI. De sensu plantarum nemini dubitandum est, cum vescantur, nutriantur, crescant, semina et natos producant, non secus ac animalia [h]. Cumque plantis insint ossa, medulla, nerui, venae, fibrae, corium, os, vestes, arma, et prolificatio, ne moriantur penitus, fatendum est, animalia esse, sensuque abundare. Sed et sicca ligna sentiunt, vi enim inflexa et relicta sibi, resiliunt, contrariam enim positionem odio habent et refugiunt.

LXII. Datur triplex magia, diuina, quam homo absque auxilio diuino vix intelligit et nihil operatur; naturalis, ex stellarum et medicinae notitia addita tamen religione, vt fiducia operantis ingeneretur, et diabolica, quae maleficiis et venenis vtitur et a diabolo ludificatur [i].

LXIII. Ad magiam coelestem requiritur amicitia Dei et fides: qua qui fruitur, hic potest in eius amicitia ita confidere, quod res creatas, prout opus est, immutare queat per miraculum. Fides autem requiritur: non haesitans et historica, sed intrinseca, et cordis puritas; non sola imaginatio. Hinc profecta sunt miracula vatum et apostolorum [k].

LXIV. Miracula facta absque Dei amicitia, non vera sunt miracula, sed naturalis magiae opera, aut diaboli, aut astutiae, imperitos ludificantis [l].

LXV. Magia diaboli aemula est diuinae, et naturae viribus occultis vtitur [m].

LXVI. Scientiae artesque omnes naturali magiae seruiunt, sed quaedam magis [n].

LXVII. Qui spiritus, qui in homine est, tenuitatem, vel mobilitatem, vel luciditatem vel calorem immutare contrariis vel consimilibus, vel vehementibus vel blandis rebus agendo in ipsum nouit, is affectus quoque immutabit, et bene operabitur magice.

LXVIII. Reperitur in cadaueribus sensus, id experientia confirmat, et de sensu obtuso constat, qui remanet in corpore mortuo. Hinc ebullire solent cadauera interfectorum praesente homicida [o].

LXIX. In rebus diu consumtis remanet sensus antecedens et recens: experimurque quoque passiones affectusque proprios et peculiares sentientis

e) c. 11. p. 235. f) L. III. c. 12. p. 241. g) c. 13. p. 247. h) c. 14. p. 151. i) L. IV. c. 1. p. 263. k) c. 2. p. 265. l) c. 3. p. 271. m) c. 5. p. 281. n) c. 6. p. 282. o) c. 9. p. 295.

tis naturae: e. c. pulsato tympano ex pelle lupina, disrumpitur ouinum: quin non modo remanet sensus, consumto sentiente, sed etiam multiplicatur, et alia in se conuertit, vt patet ex morsu araneae Appulae et canis rabidi [p].

LXX. Animalia, plantae ac mineralia propter ea, quod proprias passiones nobis communicant, ingrediuntur omnia magiae vsum.

LXXI. Manat ex oculis vis immutatiua, et per consensum actiua [q].

LXXII. Fiducia naturali soni quoque et characteres afficere possunt animos; mouetur enim efficacissime imaginatio.

LXXIII. Verba quoque et voces in absentes effectus pariunt plurimos; sed saepe daemones dolose interueniunt [r].

LXXIV. Necessaria mago optimo astrologia est. Generatio enim, corruptio, alterationes, anni tempora, aëris mutationes, animalium germinationes efficiuntur luminaribus et stellis.

His potissimum assertionibus decantata illa de sensu rerum fabula Campanellae constat. In qua exornanda, pingenda, commendandaque multam eruditionem et lectionem amplissimam ostendisse philosophum infelicem, nemo temere negauerit. Ast eo minus toti tractationi iudicii et luminis inesse, fatebitur, qui perpetuos paralogismos, queis nec prima quidem fundamenta carent, obseruauerit. Maxime vero dum effectus quosdam enumerans, eorum caussam dicit esse sensum, fallaciam non caussae, vt caussae, quam vocant, frequenter admittit, et talia pro rationibus affert, quae quaestionem ipsam tangunt, et illa certiora vel clariora non sunt. Vt taceamus aniles fabulas, quas in libro quarto cumulauit, quas ex Cardano, Porta aliisque hausisse videtur. Recte itaque explosa est haec fabula a viris doctis [s]; licet nec primo nec soli Campanellae arriserit. Quotquot enim ex veteribus mundum fecere ἔμψυχον, ab his placitis abhorrere non potuere: ipse autem Campanella, se hanc assertionem a Telesio accepisse non negat. Tacemus Cabbalistas recentiores aliosque, quibus omnia sensata videntur.

Campanellae metaphysica.

§. XVI. Diu nos detinuit Campanella, rerum naturalium caussas enarrans: ne igitur taedium Lectori obrepat, reliqua, quae dicenda sunt, contrahemus, et paucis verbis exponemus, quid in metaphysicis Campanellae placuerit. In quibus eo foecundior fuit viri paradoxi calamus, quo facilius fuit, nouos terminos, canones, axiomata condere, quibus haud raro voces magis, quam res ipsas innouauit. Summam autem placitorum metaphysicorum nemo breuiori at lucido tamen et perspicuo compendio enarrauit, quam qui in sinum suum depositos habuit foetus Cam-

p) c. 10. p. 299.
q) c. 15. p. 376.
r) c. 18. p. 340.
s) Vid. MORHOFII Diss. de Paradoxis sensuum c. 1. quem locum vitae Campanellae suffixit cel. CYPRIANUS p. 76. seqq. conf. Polyh. lit. T. II. L. II. P. I. c. 14. §. 3. p. 241. seqq.

Campanellae literarios, TOBIAS ADAMVS. Hunc si audis [t], id sibi monstrandum in *Metaphysicorum Libris XIII.* sumsit Campanella, quam
„ paucum hoc sit et exiguum, quod ab hominibus sciatur de rebus idque
„ omne mancum et ex parte, et non vti res ipsae sunt in sese, sed prout
„ capi a nobis possunt. Considerari autem, ait, res creatas, tanquam ex
„ ente et nihilo compositas, docerique, ens transcendentali sua composi-
„ tione ex tribus primalitatibus, tanquam charactere diuino constare, pa-
„ tientia, sapientia et amore, vti nihilum ex impotentia, ignorantia et odio.
„ Quia omnis res est, quia potest, scit, et amat esse hoc quod est, et per-
„ dendo hoc posse esse, aut scire, et velle esse, subito etiam ipsum suum
„ esse perdere, et perire ob nihilitatem illam annexam, (quod non esset
„ omne vel totum ens,) et in aliam essentiam transire ad transmutatio-
„ nem rerum et generationem. Ex primo itaque ac summo et solo vero
„ ente (in quo ineffabili modo primalitates illae longe infinities altiori et
„ incomprehensibili essentiali simplicitate et perfectione sine vlla nihilita-
„ tis admistione, tanquam in fonte concurrant, et vnum sint, ratione
„ tamen distinctae) quod omnes res ex nihilo produxerit, creaturarum
„ naturam in tali compositione deriuari, quarum primalitatum obiecta sint
„ essentia, veritas, bonitas supra quae seminentur et influant necessitas, fa-
„ tum et harmonia. Hoc modo primum et vnum ens ideas suas inexhau-
„ stibiles variis modis per durationem rerum, (quae sit tempus, imago
„ semper idem permanentis aeternitatis) transportari facere cum instrumen-
„ tis suis, siue caussis agentibus calore et frigore, in materiam, siue molem
„ corpoream, sustentatam in spatio seu loco, basi huius mundi, quod in
„ Deo habeat suam firmitudinem vel stabilitatem. Haec principia illa me-
„ taphysica sunt, quibus nouum aedificium inaedificat Campanella, dispu-
„ tans pressius de Deo, de intelligentiis et angelis et anima, de origine
„ ipsorum, de principio et vita mundi, de symptomatis seu morbis et mor-
„ te mundi, seu interitu et renouatione, de hominibus et ipsorum legibus,
„ de vero, de falso, de vno, de numeris, et multitudine, de veritate reli-
„ gionum, et de essentia rerum inuisibilium, de mutatione rerum coele-
„ stium, et humanarum, et de examine principiorum omnium sectarum
„ et scientiarum etc. Donec tandem ad beatitudinem deuoluatur, quam
„ demonstrat, nihil aliud quam ipsam essentiam esse, vel huius perfectio-
„ nem et vnitatem, ad quam religione et puritate adscendatur, vt animi
„ quasi fulciantur et religentur. Extraque Deum quaeri non posse, qui
„ ipse solus sit fons et finis omnium, quae esse habent aut desiderant,
„ aeternus, gloriosus, benedictus in omnia secula. Hactenus Adamus.
Similia ipse CAMPANELLA enarrat [u], cum his conferendus, qui libros quoque XXIX. *de Theologia* se scripsisse ait iuxta metaphysicam suam. Sed et mathematicas scientias se metaphysica ratione fundandas instaurare coepisse ait. Vbique enim primalitatibus suis intentus Campanella, omnes disci-

t) In Praefat. Prodromi.

u) De Libris propriis art. 3. p. 379.

Digitized by Google

Campanellae philosophia moralis.

disciplinas in hunc modum refinxit et reformauit x. Mirum itaque non est, politicam eius quoque istis speculationibus metaphysicis inniti, vt ex ciuitate solis patet, quam longe praestantiorem esse Platonica aut alia quauis ipse iactat, viri autem docti longe infra MORI *Vtopiam* esse iudicauerunt. Verum de his longius disserere instituti ratio, et prolixior quam postulat, tractatio prohibent. Consulendus autem CAMPANELLAE *Epilogismus* a TOBIA ADAMO editus, quem valde commendat GABR. NAVDAEVS y, quem tamen nimium dedisse auctoris amicitiae omnino pronunciandum est. Summa enim eo tendit: in essentia Dei esse tres primalitates, siue ens primum essentiari potentia, sapientia et amore, atque omnes huius trinitatis effectus, hoc est, omnes creaturas, eam repraesentare, earumque quamlibet in tantum existere, et viuere, in quantum in ea perseuerarent, potestatis, sapientiae et amoris radii ac participationes. Quippe vnumquemque mortalium communi lege aut tanquam potentem viuere, aut tanquam sapientem, aut tanquam amantem et bonum, fierique posse, vt hae dotes omnes, aut saltem duae, in vno homine appareant. Degenerasse autem mortales ab his diuinitatis radiis, et obtentu potentiae, sapientiae et amoris diuini ad omnem libidinem abuti; huc ergo reuocandos et emendandos esse hominum animos. Quae quo loco habenda sint, Lector rerum moralium non ignarus, nobis non monentibus intelligit. Certe si metaphysica haec principia in moralem doctrinam traducta, inter se comparentur, patebit, haud procul ab enthusiasmo Campanellam abfuisse. Quem ingenii eius characterem vel vna, quam de magia diuina dedit, tractatio satis superque comprobat. Talis cum fuerit Campanella, non felicior fuisse in reformanda philosophia, quam in reliquis conatibus suis, censendus est.

x) p. 378.　　y) Bibliograph. c. 2. p. m. 25.

CAPVT

* *

CAPVT SEXTVM.

DE THOMA HOBBESIO.

§. I.

Quod in Britannia magnis moliminibus exorsus est, perficere autem, quod ad alia vocaretur, non potuit illustris philosophus Franciscus Baconus de Verulamio, id, eius sine dubio exemplo excitatus, et forte consiliis quoque adiutus praestare conatus est THOMAS HOBBIVS, vel, vt plerique pronuntiant, HOBBESIVS. Cui viro natura larga manu ea dona distribuit, quae ad maximos in philosophia profectus suscipiendos sufficiunt. Quae cum ita adhibuerit, vt singulari inde fama in orbe philosophico inclaresceret, eius memoria hoc loco suo iure meritoque renouanda est. Et ipse quidem nobis reliquit vitae suae historiam, quam versibus comprehendit senex annos quatuor supra octoginta natus: paulo prolixiorem scripsit nonnemo [a] et auctario illustratam Carolopoli cIↃ IↃ C L X X X I edidit anonymus, literis R. B. nominis aliquod indicium faciens. Quem Radulphum Bathurst esse, virum digna de Hobbesio opinione occupatum [b], plerisque viris doctis visum est [c]: verum autem auctorem esse Richardum Blackburn obseruauit PETRVS BAYLE [d]. Praeter hunc ANTONIVS WOOD, quoque, cui amplum *Historiae et antiquitatum academiae Oxoniensis* opus debemus, Hobbesii res gestas in hoc commentario historico enarrauit; quae tamen narratio a censoris manu magnam mutationem passa est, quamuis viuo adhuc Hobbesio ista celeberrimi philosophi biographia esset conscripta [e]. Et hos quidem fontes adierunt, quotquot de Hobbesii vita exponere, eiusque fata literaria descripserunt, quos, velut notissimos, hoc loco non excitamus, in sequentibus ex parte adducendos. Nos eos ipsos fontes non negli-

Fontes historiae litterariae Hobbesii.

a) Esse hunc Io. Awbrey, contendit CHR. THOMASIVS Hist. iur. natur. p. 82.

b) Vid. Poëma eius in honorem Hobbesii scriptum, quod libro de Natura hominis praefixum reperit THOM. POPE-BLOVNT. Cens. cel. auct. p. 1046. seqq.

c) Vid. REIMMANN. Hist. liter. Germ. P. I. p. 101. PLACCIVS de Pseudon. p. 311. MOLLER. ad MORHOF. Polyh. T. II. p. 118. STRVVIVS Introd. in Hist. liter. c. 9. alii.

d) Lettr. T. III. p. 829.

e) Rem paucis sic habe: Inseruerat Woodius Historiae Oxoniensis vniuersitatis L. II. p 376. seq. elogium Hobbesii, siue suo calamo, siue, quod non nulli volunt, Auberii exaratum. Quod cum latine verteretur, aedis Christi decanus autem, Ioannes Fellus, episcopus postea Oxoniensis vir celeberrimus, et versionis et editionis sumtus faceret, multa mutauit, laudes Hobbesio detraxit, censorias voces apposuit. Id cum auctor aegre ferret, nec mutare posset, ad Hobbesium retulit. Qui vt suae famae consuleret, epistolam ad auctorem Historiae Oxon. scripsit, et ad ea, quae sibi iniuria videbantur, respondit, quae epistola quoque Oxonii vulgata est. Eam pessime tulit Fellus, et reprehenso Woodio, quod cum Hobbesio rem communicasset, ad finem Antiquitt. Ox. epistolam satis acerbam in Malmesburiensem philosophum adiecit, eo quod Hobbesius, re ad regem delata veniam famae suae defendendae accepisset. Nihil tamen ad hanc epistolam reposuit Hobbesius capularis iam senex et liticularum pertaesus. Ipsas epistolas et elogium exhibet biographus p. 54. seqq.

negligemus, addemus autem ex obseruationum literariarum penu, quod lucem vitae famigeratissimi philosophi accendere aptum est.

Natiuitas, educatio, iuuentus Hobbesii.

§. II. Natus est Thomas Hobbes in Anglia, Malbesburiae, agri Wiltoniensis oppido, Non. Aprilis anno cIↃIↃLXXXVIII. Patrem habuit ecclesiasten eius loci, cui Thomam mater peperit Hispanae classis, quae inuincibilis dicebatur, et exitium minabatur Britanniae, metu adeo perculsa, vt puellum praematuro partu eniteretur. Quod licet animo viuaci et valenti minime nocuerit, caussa tamen fuit valetudinis tenerioris, quam tamen exercitatione prudenti firmauit, et iusta diaetae ratione atque viuendi moderatione ad extremam senectutem perduxit. Praemature autem in puero ingens vis animi emicuit, octennis enim tantam docilitatem praeceptoribus ostendit, vt linguarum eruditarum praecepta et artium elementa insolita felicitate disceret, cuius, puer adhuc, specimen dedit, Euripidis Medeam metro Latino ex Graeco eleganter conuertendo. Qua animi acris et ingenii promptissimi praestantia adeo carus praeceptori factus est, vt eum in sinu gestaret, et hunc solum ante aequales incitaret atque excoleret. Iactis hunc in modum praecoci industria literarum fundamentis, dignus iudicatus est, qui non obstante tenera aetate (annos enim natus erat quatuordecim,) ad Oxonienses Musas anno cIↃIↃCIII ablegaretur, auunculo, Francisco Hobbesio sumtus studiorum faciente, qui moriens quoque modicum ei fundum testamento legauit. In ea academia quinquennium studiis operam nauans, logicam et physicam peripateticam accurate didicit, et lauream quoque philosophicam nactus est. Ita consueto studiorum cursu absoluto in familiam Guilelmi Cauendish, baronis de Hardwick, ac non multo post comitis Deuoniae transiit, qui moribus atque studiis filii natu maximi regendis eum praefecerat. Quam spartam ita ornauit, vt et hero suo esset carissimus, et magnos profectus sentiret adolescens nobilis. Prudentiam viuendi autem tantopere patri probauit, vt eum iuueni iter Gallicum et Italicum suscipienti comitem adiungeret. In quo alimenta eruditionis quaesiuit Hobbesius, viros doctrinae laude florentes compellauit, indolem populorum et rerum publicarum explorauit, veneranda antiquitatis monumenta contemplatus est, et imprimis ad philosophiam et elegantiores literas respexit. Ita collectis doctrinae diuitiis cum domum rediisset, largius in domo heri sui otium nactus ad priora studia reuersus, magnoque literaturae academicae taedio affectus est. Probe enim videbat, scholae pulueri atque vmbris eam magis conuenire, quam luci ciuili, parumque vsus praestare in vita humana atque societate. Ipsa quoque philosophia Peripatetica mature ei suspecta visa est, tum quod logicis et metaphysicis argutiis bella magis seri inania, quam veritatem erui cerneret, tum quod ethicam imaginariis notionibus animum decipere intelligeret, et physicam non experientia naturae, sed ingeniorum somniis niti perspiceret. Haec itaque senticeta perhor-

Digitized by Google

perhorrescens, et vulgaris philosophiae odio ductus ad lectionem veterum scriptorum se accinxit, et quos doctissimos inter Graecos et Latinos nouerat, philosophos, poëtas, historicos, rhetores, diurna nocturnaque manu versauit, et apiculae instar quae praestantissima et dulcissima iudicabat, in suos fauos retulit. Qua contentione studiorum licet totus occuparetur, nulli tamen veterum ingenium suum mancipauit, nec suo ingenio fidens contemtis aliis scenicam sibi philosophiam conflauit, sed eas doctrinae opes ex vniuerso scientiarum orbe congessit, quibus accedente iudicii maturitate praestantissima effingi doctrina posset. Talis cum esset, maximo viro, Francisco Bacono Verulamio commendatus est, quem viros quosdam doctos secum habuisse, vt in Latine vertendis scriptis suis ipsum adiuuarent, supra diximus. Qua occasione quoque Edoardo Herberto de Cherbury innotuit, quorum virorum summorum amicitia factum est, vt magnis animis ad philosophiam eclecticam, et conculcandam philosophiam vulgarem excitaretur. Valde tum in Anglia feruebant dissidia democratiae fauentium, quae cum magna patriae mala fouere noster cerneret, ciues suos ad meliores et saniores regulas reuocaturus Thucydidem in Anglicum sermonem traduxit, et Britannis legendum tradidit [f], quam versionem anno cIↃ IↃ cxxviii, additis tabulis geographicis et indice, praefixaque dissertatione de vita et scriptis Thucydidis edidit, recusam apud Londinenses anno cIↃ IↃ cxxxiv. Quo labore licet diligentiae laudem retulerit, visus tamen est [g] nonnunquam nimia licentia a fontibus Graecis discedens, virtutem interpretis neglexisse. Ita dum elegantioribus literis delectatur, et philosophiae sensum, tum ex veterum lectione, tum ex consuetudine Verulamii, haurit, a consueta eam tradendi ratione valde diuersum, magnum methodi scholasticae ipsarumque scholarum odium sensit enasci, quae caussa est, cur toties in scriptis suis non in docendi modum tantum, qui in academiis obtinebat, sed in ipsas quoque scholas declamauerit, vt vel ex vno *Leuiathanis capite quadragesimo sexto*, quod *de tenebris ab inani philosophia* inscripsit [h], patet. Ex quo tamen speci-

T 2 mine

f) Conf. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. I. p. 828.

g) Not. ad Marmora Arundelliana.

h) Potiora quae more suo magna fiducia hoc loco differit Hobbesius eo redeunt: Veram originem philosophiae dedisse tranquillitatem atque otium, a quo scholae nomen acceperit: non autem dari otium nisi in pace; nec pacem sperari alibi posse, quam in rebus publicis maioribus. Quales cum veteres Graeci non habuerint, ideo philosophiam apud eos florere non potuisse, vsque dum Persis deuictis Athenienses caput efferre coeperint. Tunc enim restituta tranquillitate, otiosos homines, et agendi incurios philosophiam excolere atque docere coepisse. Inde enatas esse sectas philosophorum scholasque earum publicas, exiguo societatis humanae vsu, aut plane nullo. Expertem enim fuisse Platonis academiam geometriae, qua Archimedi accepta referenda sit, Peripateticam scholam autem in argutiis dialecticis et rhetoricis consenuisse. Neque tamen in vnam omnes sectam coniurauisse. Transiisse autem Graecanicam philosophiam ad Iudaeos quoque; et in ecclesia Christiana veteri tum caput efferre coepisse, cum Graecorum plurimi sacrae ciuitati adscriberentur. Maxime autem tum Aristotelicam obtinuisse; ex qua exortae sint haereses damnatae a synodo Nicaena, non consultis Lycei praeceptis: eam tamen sobrietatem sequentia tempora interpretationibus friuolis corrupisse. Tum incrementa maxima coepisse Peripateticismum, et illis inprimis, qui Aristotelis formas separatas deperierint, daemonologiam Homeri et Hesiodi placuisse. Romano Pontifice autem ad regiam potestatem euecto, Leonem instigauisse Carolum, vt scholas publicas erigeret, idque factum primo apud Parisios, et tum alibi. Cum autem ex voluntate et placito

mine constare quoque potest, multa commiscuisse Hobbesium, et imprimis philosophicae historiae non multum fuisse peritum, eo quod meditationi plus tribueret, quam lectioni.

Aetas adulta Hobbesii.

§. III. Magnam autem cladem acceptura videbatur fortuna Hobbesii, cum anno cIc Ioc xxvi, Guilelmus Deuoniae comes, et biennio post, filius quoque, cuius studiorum moderator ille fuerat, acerbo satis Candisianae domui fato extinguerentur. Orbatus enim Moecenate optimo et beneficentissimo, noua de futura sorte sua consilia agitare coactus est. Leniendi vero doloris captandaeque occasionis gratia iter literarium suscepit, relictaque patria ad Gallos profectus est, conditionem ei offerente Geruasio Clifton, viro nobilissimo, qui eum filio suo peregre profecturo comitem in itinere iungere cupiebat, et hoc duce in aliena terra studiorum incrementa eum quaerere praeoptabat. Annum iam quadragesimum tum transgressus erat Hobbesius, adeoque iudicio maturo ad omnia attendebat, et accuratas sibi notiones fingere, atque concinno ratiocinari ordine conabatur. Quem scopum vt vtilissimum, immo necessarium esse philosophiae studio vidit, ita artium mathematicarum praesidio obtinere se posse sperauit. Quamuis enim abstractarum meditationum iucunditate parum tangeretur, nec subtilitatem ingenii in demonstrationibus mathematicorum supra modum extolleret, eo quod a communis vitae vsu remotiores esse crederet, vidit tamen pulchre, earum methodo in inquirenda veritate egregie intellectum iuuari, et cynosuram inueniri, qua inter scopulos ad certitudinis portum nauigare liceat. Euclidi itaque operam dare coepit, cuius demonstrandi rationem cum percepisset, nauseare coepit vulgaris philosophiae confusionem, quae vt calx sine arena, misere con-

placito pontificis omnia gererentur, factum inde esse, vt Scholastici, Aristotelem cum Scriptura S. confunderent, eiusque doctrinam vnam proponerent, eo potissimum respicientes, vt dogmata ecclesiae Romanae defenderentur, et ad obsequium pontifici praestandum homines commouerentur. Ita ex philosophia Aristotelica enatam fuisse theologiam Scholasticam, in qua cuncta eo redeant, vt statuatur: dari essentias quasdam ab entibus suis superatas, quales sint intelligentiae Aristotelicorum orbibus assistentes. Ex his autem essentiis et formis substantialibus separatis irrepsisse in ecclesiam daemonologiam eam ineptam, quae cuncta superstitione repleuerit. Sed et hunc inde errorem fuisse prognatum, dari substantias incorporeas, omni quantitate destitutas, inde qualitates occultas, specificas, et similes nugas prodiisse: inde didicisse homines, libertatem voluntatis suae extollere, bella sacra commendare, et similia probare: immo omnem labem horum seculorum ex philosophia Graecanica in scholas publicas introducta fuisse enatam. Patet ex breui hoc dissertationis Hobbesianae compendio, quam inuisae scholae et academiae Hobbesio fuerint: nam nec Protestantium scholas eum excepisse, inde constat, quod Scholastica philosophia tum inter Anglos adhuc valde floruerit. Ast falsum fuisse in plerisque Hobbesium, ex iis, quae de philosophia medii aeui dicta sunt, euidenter patet; et manifestum est, aut valde coecutiisse in eius historia Hobbesium, aut obtorto collo eam rapuisse, vt placitis illam suis attemperaret, id quod candide fassus est, magnus cetera Hobbesii defensor Nicol. Hier. Gvndlingivs ἐπάνυ, Gundlingian. Vol. II. p. 338. Falsum enim est, philosophiam apud Graecos ante Persas deuictos et Platonis aetatem non floruisse, aut hunc philosophum de Geometria nihil meruisse; falsum quoque, Lyceum in logicis et rhetoricis tantum fuisse versatum; falsum, Aristotelem asseruisse formas substantiales separatas; falsum, daemonologiam mythologorum cum eo conspirare; falsum, in primitiua ecclesia valuisse ante alios Aristotelem; falsum, cultus angelorum primarium fontem aperuisse Peripateticam philosophiam etc. Ita ex nobilissimae scientiae neglectu errores pariunt magni saepe philosophi.

Digitized by Google

connexa, ruinam ipsi minari palam videbatur, cum ex mathematicarum disciplinarum fundamentis, et certis principiis vtilissimas in genus humanum veritates peruenisse vidisset. Dolet autem biographus eius, serius illum animum ad mathesin adiecisse, feliciorem futurum in eruendis veritatibus, et aduersariorum ictibus minus exponendum, si his se praesidiis citius muniuisset. Et his quidem studiis in Italico itinere delectatus est Hobbesius: domum autem redux reuocatus a vidua comitis Deuoniae anno CIƆIƆCXXXI, filium tredecennem melioribus literis erudiendum accepit, et ad pulchra quaeuis egregie formauit.

§. IV. Adolescente paulo discipulo, cum terris peregrinis inuisendis aptus videretur, Hobbesius delectus est, qui ducem se ei per Galliae prouincias praeberet. Factum id anno CIƆIƆCXXXIV, qua aetate virilem maturitatem attigerat vis iudicandi in Hobbesio. Campum autem in hoc regno nactus est amplissimum, eo, quo cupiebat, modo in philosophia proficiendi. „Cuius incitamentum ipsi praebuisse ait biographus, quod „ex iis, quae longo rerum vsu atque acri mentis studio compererat, ani„mo alte defixa insedisset sententia, in natura omnia mechanice fieri, et „ex vna materia variis motuum generibus et mensuris agitata vniuersa re„rum phaenomena exsurgere, tam quoad animalium sensationes, quam „ceterorum corporum affectiones.“ His igitur rationibus commotus magna diligentia scientiae naturali explorandae se tradidit. Magna eo tempore contentione feruebat philosophiae studium Lutetiae, magnique viri contemtis sterilibus Aristotelis nugis de sanioribus et pulchrioribus sapientiae praeceptis cogitabant. Igitur non sibi soli fidens, cum videret viros nonnullos praeclaros atque doctissimos magna industria in rerum philosophicarum, maxime quod ad rerum naturam attinebat, adyta penetrare, eorum amicitia atque consuetudine vti constituit. Inter quos imprimis Petrus Gassendus fuit, qui eo tempore magnis moliminibus philosophiam Epicuream restaurabat. Quae cum mechanicis atque corporeis notionibus pleraque definire videretur, valde arrisit Hobbesio, eandem mechanicarum regularum normam, sensionibus ideisque hominis adaptanti. Et gratissima quoque fuit Gassendo Hobbesii amicitia, eo quod abiectis eum praeiudiciis libere philosophari, et receptas hypotheses alacriter conculcare cerneret. Eadem philosophandi industria commendauit quoque Hobbesium Marino Mersenno, cuius in *Tomo antecedente* iam facta est mentio. Is enim cum impense virorum doctorum amicitia delectaretur, in omni philosophiae genere autem haud parum esset versatus, vinculum quasi, teste SORBIERIO [i] fuit, quo viri docti communi amicitia coalescerent, et canalis, quo inter se meditationes suas philosophi communicarent. Adeo autem eruditioni fauebat Mersennus, vt licet Minimorum ordini esset adscriptus, viros tamen doctos a Romanae ecclesiae

Iter Hobbesii Gallicum prius.

i) In Vita Gassendi.

Digitized by Google

ecclesiae communione secessum facientes non perhorresceret, sed iustum doctrinae morumque integritati pretium statueret. Et hi quidem duumuiri magnifice de Hobbesii eruditione et philosophia statuebant: adeo vt Gassendus ad Sorberium scripserit [k]: „Neminem se nosse, qui sit inter „philosophandum magis a praeiudicio liber, quique penitius, quicquid „rerum edisseruerit, introspiciat.“ Mersennus autem iudicauerit, incomparabilem virum esse Hobbesium, et singulis difficultatibus ita satisfacere, vt planum iter exhibeat. Sed haec tum maxime de Hobbesio pronuntiata sunt, cum libello de ciue philosophiae suae specimen edidisset, vt infra dicemus. Et his quidem instigantibus et calcar addentibus magno animo in exploranda rerum morumque natura Hobbesius progressus est. Postea ex Gallia in Italiam profectus Pisis aliquandiu haesit; quo loco cum magna doctrinae fama viueret Galilaeus Galilaei, qui in siderali scientia tum maxime omnium valere iudicabatur, eius consuetudine Hobbesius eo lubentius vsus est, quod rerum naturalium interpretem esse longe felicissimum comperisset. Qui cum idem studiorum genus complecteretur, et eandem quoque morum atque temperamenti rationem teneret, amicitia inde inter eos enata est arctissima; ecclesiasticorum virorum inuidia, quod biographus obseruat, vtrumque censuris acerrimis vexante. Qua de re infra dicendum.

Hobbesii studia politica.

§. V. Collectis animi diuitiis cum comite suo anno cIↃ IↃ c xxxvii domum rediens Hobbesius, amicitiam, quam cum viris praestantissimis in Gallia et Italia inierat, instituto literarum commercio coluit atque continuauit. Maxime autem cum Mersenno illam summa necessitudine copulatam conseruauit. Gliscere eo tempore iam coeperant dissidia Britannorum, bello intestino accendendo aptissima, quae in apertam postea flammam eruperunt. Nempe democratico regimini valde fauentes Scoti episcoporum factioni ipsique aulae ministerio graues esse non desinebant, et aliam sibi reipublicae faciem exoptabant. Aegre id tulit Hobbesius, cumque, quod biographus eius narrat [l], et maximo regem officio obsequioque prosequeretur, et decumano in democraticos odio laboraret, de medicina animis ex philosophiae remediis afferenda cogitare, deque eiusmodi principiis dispicere coepit, quibus maiestatis ius, potentia, necessitas, commoda supra omnem dubitationem ponerentur, et intelligerent ciues sui, quantum patriae interesset, ab intestino bello abstinere. Ex quibus meditationibus enatus est liber eius *de Ciue*, et post hunc ille, quem *Leuiathanis* nomine inscripsit, quibus et clarum sibi et famosum valde apud suos nomen fecit, prout nempe lectores reperit. Eo autem res omnis ab eo, interprete biographo, reuocabatur: *Sine pace impossibilem esse incolumitatem, sine imperio pacem, sine armis imperium, sine opibus in vnam manum collatis nihil valere arma, neque metu armorum quic-*

k) Epistola vtraque praefixa est libro de Ciue. l) p. 29.

Digitized by Google

quicquam ad pacem proficere posse illos, quos ad pugnandum concitat malum morte magis formidandum: nempe dum consensum non sit de iis rebus, quae ad salutem aeternam necessariae creduntur, pacem inter ciues non posse esse aeternam. Sed de his in sequentibus dicemus. Hoc loco autem id notandum, Hobbesium circa id tempus ideo de his principiis disseminandis cogitasse, vt seditiosorum animos cohibendo imperii maiestatem, quibus posset, artibus, confirmaret, et futura bella intestina auerteret. Non negat id ipse Hobbesius, qui in *Praefatione ad lectores* diserte ita: „Feci non eo consilio vt laudarer, sed vestri caussa, „lectores, qui cum doctrinam, quam affero, cognitam et perspectam „haberetis, sperabam fore, vt aliqua incommoda in re familiari, quoniam „res humanae fine incommodo esse non possunt, aequo animo ferre, quam „reipublicae statum conturbare malletis. Vt iustitiam earum rerum, quas „facere cogitatis, non sermone vel consilio priuatorum, sed legibus ciui- „tatis metientes, non amplius sanguine vestro ad suam potentiam ambi- „tiosos homines abuti pateremini. Vt statu praesenti, etsi non optimo, „vos ipsos frui, quam bello excitato, vobis interfectis, vel aetate con- „sumtis, alios homines alio seculo statum habere reformatiorem, satius „duceretis. Praeterea qui magistratui ciuili subditos sese esse nolunt, „onerumque publicorum immunes esse volunt, in ciuitate tamen esse, atque „ab ea protegi et vi et iniuriis postulant, ne illos, ciues, sed hostes explorato- „resque esse putaretis, neque omnia, quae illi pro verbo Dei vobis vel palam, „vel secreto proponunt, temere reciperetis.“ Quibus alia adiungit, queis in concionatores et confessores inuehitur, qui imperantem interfici, foedusque ciuium contra ciues et rebellionem iniri posse tradant. Quae in eius aetatis homines seditionem mouentes, et contra aulam se erigentes dictitasse Hobbesio summum, quo regias partes prosequebatur, studium, et odium partis aduersae, vidit, quam primum libellum acrem et eruditum legit REN. CARTESIVS [m], et ex istius temporis circumstantiis erudite obseruauit illustris GILB. BVRNETVS [n]. Neque id valde mirandum videbitur ad circumstantias Hobbesii paulo curatius attendenti. A pueritia enim in obsequio hominum monarchiae addictissimorum, et in regis fidem coniurantium erat educatus, et a Deuoniae comite magnis beneficiis sustentatus, vnde et filio eundem librum inscripsit, quod axiomata haec in ea familia inualuissent. Vehementer autem a tumultu et seditione populi abhorrebat Hobbesii animus, meditationi, otium et tranquillitatem poscenti, addictissimus. Praeterea et Peripateticam philosophiam, et scholas, in quibus ea docebatur, et doctores eius, valde odio habebat, vt supra dictum, quos imperio non vehementer fauere credebat. Ast ex huius quidem generis hominibus tum constabat, regni senatus, quem Parlamentum vocant, qui aulae atque imperio parum fauebant; vnde

m) Epist. T. III. p. 164. BAILLET. Vit. Cartesii T. II. p. 174.

n) Hist. temporis sui T. I. ad ann. 1661. conf. BAYLE Dict. T. II. Art. Hobbes, not. E.

Digitized by Google

vnde motus illi surgere coeperunt, ex quibus ferale tandem bellum ciuile inter Britannos enatum est. Hos dum improbat, dum alia et contraria inculcat, dum sartam et inuiolatam et omni ciuium potestate superiorem maiestatem cupit, et aulae partes strenue tuetur, in odium Democraticorum incurrit vehementissimum, quod exilium illi genuisse mox dicemus. His itaque circumstantiis, quae circa haec, de quibus disserimus, tempora contigerunt, ita concurrentibus aliter fieri non potuit, quam vt tot pessimorum hominum moliminibus consideratis, omnes homines natura malos esse statueret, et ad eos reprimendos supra modum, regis maiestatem et potentiam extolleret. Neque a veri similitudine prorsus abit cel. BVDDEI [o] coniectura, fabulam eam status naturalis ideo effinxisse Hobbesium, vt Carolo II. placeret. Certe tum, cum librum edidit, inter Gallos versatus, huc respexisse, valde est probabile. Sed de his postea quoque nonnulla dicemus. Iam ad Hobbesii historiam redeundum.

Hobbesii fuga in Galliam.

§. VI. Latuerant hactenus sub cinere seditionum inter Britannos molimina; omnibus autem in peius ruentibus, circa annum cIↃ IↃ C XL futurae calamitatis signa haud incerta prudentiores praeuidebant. Nempe indies auctis Scotorum Anglorumque dissidiis, cum regiae partes valde premi coepissent, indictum est mense Nouembri generale regni concilium, quod cum aulae factionem tuiturum esse speraretur, contrarium accidit, et in ipso congressu atque senatus istius initiis tantus animorum aestus regi infensus comparuit, vt quae inde exorturae essent calamitates prudens quilibet non sine dolore persentisceret. Maxime autem, inito statuum regni foedere cum Scotis, regis auctoritas diminui, episcoporum partes premi, quique regis potentiam tuebantur, magnis cladibus poenisque affici coeperunt. Inter quos cum acerrime nomen profiteretur suum Hobbesius, praeuidit fore, vt in tuto amplius manere salus sua nequeat. Cedendum itaque Democraticorum furori censens spontaneum exilium elegit, et incolumitatis suae asylum Galliam respexit, in qua habere se amicos potentes fauentesque, honoremque haberi literis intelligebat. Concessit autem Lutetiam Parisiorum, vt consuetudine virorum doctorum frui, et conuersationis dulcedine exilii molestiam leuare posset. Id quod eo facilius fieri potuit, cum in hoc eruditorum Prytaneum vndiquaque conduxisset viros doctrinae laude celeberrimos, eminentissimi Richelii cardinalis, qui tunc ad gubernacula imperii sedebat, munificentia. Cum his ergo sermones quotidianos conferebat, horum conuentibus diligenter intererat, cum his de quaestionibus philosophicis et mathematicis disserebat, hos in examinanda experimentis natura adiuuabat, his suas meditationes explorandas et diiudicandas offerebat, verbo, his vtebatur ad egregie promouendos doctrinae suae limites. Maxime autem Gassendi et Mersenni amicitia, dudum sibi conciliata, non sine delectatione frui Hobbesio licuit, cum quaedam opinionum similitudo eos, imprimis Dinien-sem

o) Hist. iuris natur. p. 34.

Digitized by Google

ſem philoſophum coniunxiſſet. Merſenno autem intercedente circa idem tempus cum Carteſio quoque amicitiam iniit, et commercium epiſtolicum inſtituit, in quo de natura ac legibus motus quam directi, quam reflexi aliisque argumentis ad dioptricen ſpectantibus vterque philoſophus amice inter ſe concertarunt. Sed ad argumentum quoque philoſophicum transgreſſi ſunt. Carteſius enim, vt infra dicendum, meditationes ſuas philoſophicas de Deo menteque humana, reliquisque philoſophiae principiis generalibus, quas ſuo loco ex inſtituto deſcribemus, ad Merſennum miſerat, vt virorum doctorum de iis iudicium exploraret. Qui cum omnibus fere eruditis amicitia eſſet coniunctus, paſſim cenſuras virorum doctorum collegit, et Hobbeſio quoque, quem acerrime philoſophari ſciebat, has meditationes examinandas tradidit. Is cum eas examini ſuo more ſubieciſſet, quid ipſi videretur, Merſenno ſcripto conſignauit. Valde autem ab ipſo Carteſii principio diſſentiebat Hobbeſius, qui ſubſtantiam incorpoream ne cogitari quidem poſſe credebat, adeoque ex hoc primo axiomate, quod Carteſius ſtatuminauerat: Ego cogito, ergo ſum, concludebat, rem cogitantem eſſe corporeum quid; eo quod ſubiecta omnium actuum videantur intelligi ſolummodo ſub ratione corporea, ſiue ſub ratione materiae. Hinc ampla diſputandi materia enata. Quamuis autem BAILLETVS [p] ſcribat, Carteſium, gauiſum quidem, quod egregio philoſopho et praeſtantiſſimae doctrinae homine philoſophorum numerum auctum eſſe ex Merſenno intellexiſſet, non potuiſſe vero ex his obiectionibus de ingenii eius ſoliditate et profunditate iudicium facere; fatebuntur tamen, qui reſponſiones Carteſii cum obiectionibus Hobbeſii comparabunt [q], valde preſſiſſe Malmesburienſem philoſophum Carteſium, et ad anguſtias redegiſſe. Sane Carteſius vlterioris diſceptationis cum Hobbeſio aleam apud Merſennum ſtudioſe declinauit, nec ſe porro cum hoc Anglo congredi velle, indicauit, eo quod ingenium pertinax, ſingulare et huius affectatione periculoſum illi ineſſe crederet, quod nec accuratione nec ratiocinandi virtute valde valeret. Quod annon victoriam Hobbeſio adſcribat, aduerſario contemtu magis, quam rationibus pugnante, certe an cauſſam ſuam non prodiderit Carteſius, Lectori expendendum relinquimus.

Editae meditationes ciuiles ab Hobbeſio.

§. VII. Viuebat tum ſecuritatis cauſſa Pariſiis Carolus, Anglicani regni haeres, princeps Walliae, cui noſter commendatus eſt, vt philoſophiae diſciplinarumque mathematicarum elementa illi traderet. Ita nouis vinculis regiae parti mancipatus, cum in patria eius res prorſus euerti cerneret, et imprimis religionis obtentu imperium concuti, regem miſere premi, Democratiam maximo regni malo erigi cerneret, mederi animis philoſophiae ope

p) BAILLET. Vit. Carteſii L. VI. c. 3.
q) Extant tertio loco inter Obi. et Reſp. T. I. Opp. philoſ. CARTESII p. m. 80. ſeqq.

ope conatus, meditationes suas de ciuitate, quas iam diu presserat perfecit, librumqe de Ciue, anno cIↃ IↃ C X L I I absolutum edidit, pauca tamen exemplaria inter amicos distribuenda imprimi curauit. Quem foetum tamen cum lambere et emendare subinde perrexisset, tandem anno cIↃ IↃ C X L V I I in eam formam redegit, qua nunc habemus. Qui cum egregie Gassendo atque Mersenno placuisset, quorum de ista tractatione epistolae laudibus Hobbesii plenae libello solent praefigi, eorum commendatione Samuel Sorbierius in Hollandiam profecturus, exemplum, quod vltimam auctoris limam iam erat expertum, ad Batauos attulit, editionemque curauit, qui anno cIↃ IↃ C X L I X quoque Gallicam eius libri versionem confecit et in vulgus edidit, auctoris et libri elogio praemisso. Egisse id in isto libro Hobbesium, vt coniurationes et seditiones ciuium contra regem et naturae imperii et vtilitati ac securitati subditorum esse aduersas ostenderet, sanguinolenta, quae iam tum nonnulli fouebant, consilia, quae regi tandem exitialia fuerunt, perimeret, et sectariorum proteruiam, late tunc grassantem perdomaret, supra iam tetigimus. Hoc itaque tempore vulgatiorem fieri libri editionem facile permittebat Hobbesius, licet primam editionem valde carceribus pressisset, et intra amicos tantum vulgasset. Tum enim singularia prorsus axiomata et principia sua, et populo ingrata et hominibus ecclesiasticis, imperium supra modum euehentia displicitura esse plurimis ciuibus suis intelligebat, et inuidiam ex eo pertimescebat haud paruam. Ast cum omnia in patria euerti conculcarique regis auctoritatem, immo prorsus imperium perire videret, nec, quod in patria speraret, haberet, tandem mentem suam aperte declarare eo minus veritus est, quo magis sperabat fore, vt in tanta rerum confusione iterum regia caussa euaderet superior, ex qua sibi quoque emolumentum, cum in regii principis familia esset, promittebat. Mirum itaque non est talia praecepisse Hobbesium in eo libro, quae moderata principia in imperio sectantibus displicere solent. Sed et eodem tempore, ampliori Commentario, rem omnem illustrare, et rationibus philosophicis immanem et furentem populi belluam aggredi constituit, ex quo *Leuiathan* eius enatus est; quo haud parum apud theologos Angliae sibi obfuit, vt deinceps dicemus.

Controuersia Hobbesii de necessitate, libertate, fato et fortuna.

§. VIII. Nouae autem controuersiae anno cIↃ IↃ C X L V I, agitatae serram reciprocauit, haerens apud Parisienses Hobbesius cum episcopo Deriensi Bramhallo, de libertate, necessitate, et fortuna, quae libellis quoque eristicis agitata est. Quae cum momentum habeat in philosophiae historia, paucis tangenda hoc loco est, facem nobis praeferente illustri L E I B N I Z I O, qui summam quoque sententiae Hobbesianae exposuit, moreque suo erudite illustrauit [r]. Conuenerant apud Noui Castri ducem Derhamus et Hobbesius, et de libertate, fato, necessitate, quatenus in res hominum, et praecipue in eius animum influxum habent, disse-

r) App. ad Theodiceam p. m. 425. seqq.

Digitized by Google

differere, et rationes inter se miscere coeperant. Cum autem in isto colloquio rem non satis enucleatam crederet episcopus, misit ad ducem dissertationem de eo argumento, eo consilio, vt haberet Hobbesius, cui perspicue ordineque responderet. Non tacuit Malmesburiensis philosophus, sed quae sibi viderentur, acute regessit, rogauit autem ducem, caueret, ne in vulgus exiret ipsius responsio, facile enim fieri posse, vt assertionibus, licet per se verissimis abuterentur homines non satis rem omnem edocti. Ipsius tamen Hobbesii culpa factum, vt foetus iste in vulgus prodiret. Cum enim amico cuidam Gallo, communicare eum promisisset, a iuuene aliquo Anglo in Gallicam linguam verti curauit; qui eius ἀπόγραφον sibi seruatum post reditum in Angliam inscio Hobbesio vulgauit. Qua editione commotus Bramhallus iterum, et publice quidem, ad illam dissertationem respondendi consilium cepit. Cui responsioni editae nouas rationes opposuit Hobbesius, et hos libellos vno fasciculo comprehensos postea Londini anno cIↃ IↃ c LVI typis commisit [s]. Sunt in his libellis, vt solet plerumque in eristicis fieri, nonnulla, quae animum acerbiorem, et quodam partis aduersae odio flagrantem produnt, cum episcopus, sui ordinis auctoritate securus vehementer interdum disputet, Hobbesius, vt magno animo theologos et omnem scholarum doctrinam contemnebat, aduersario quamuis dignitate illustri non parcat. Sed in ipsa quoque disputatione hunc affirmauisse nonnulla, narrat Leibnizius, quae ἀνθολῆς vitium ipsi persuasisse, est verisimile, qualia sunt, quae defendi nullo modo possunt: doctrinam de Deo deque diuinis pendere ex determinatione imperantis, Deumque non magis caussam esse bonarum actionum, quae a creaturis eduntur, quam malarum; Deum ideo iustum esse, quoniam a nemine puniri cogique possit. Quae tamen et similia, nemo mirabitur, qui cogitauerit, Hobbesium potestatis, quae suprema est, absolutae notione occupatum, qua scilicet firmari posse imperium credebat, ad eam retulisse, quicquid de Deo statuendum esse credebat, et praeterea, inepto praeiudicio, non nisi corpora esse posse substantias, talia admittere debuisse, quae et in Deum iniuria sunt, et prouidentiae eius parum honorifica, et materialismo cuidam incrustando aptissima. His enim principiis physicis atque moralibus semel positis non potest non necessitas quaedam physica, libertati maxime aduersa oriri. Ast statuit Hobbesius [t]: *In regno Dei naturali regnandi, et puniendi eos, qui leges suas violant, ius Deo esse a sola potentia irresistibili: indeque ius oriri, a quo decedendum nemini sit, si quis ceteros potentia in tantum anteeat, vt resistere ei ne omnes quidem coniunctis viribus possint.* Ex quo, quod ipse non negat, sequitur, *posse Deum iuste affligere vel etiam interficere peccatorem, etsi non peccasset.* Quae omnia fatalem quandam atque ineuitabilem necessitatem inuoluunt, cum quaecunque ex absoluta Dei voluntate fieri debent,

V 2

s) Questions touchant la liberté, la necessité et le hazard eclaircies et debatues entre les Dr. Bramhall, eveque de Derry et Thomas Hobbes de Malmesbury. t) De Ciue c. 15 §. 5. p. m. 248.

bent, ea fieri necesse sit, eo quod nihil eius potentiam remorari possit, et si minus illud fiat, Deum potentia carere, qua id efficiat, dicendum sit. Qualia dogmata Hobbesio in mentem venisse eo minus mirandum est, quo pauciores eo tempore erant, qui Arminii partibus fauentes Caluini dogmati de praedestinatione nuntium mittere volebant, recte id obseruante GILB. BVRNETO V.C. [u]. Ita vero euersa iusti aequique notione et fundamento, cum ad vnam absolutam potentiam res imperii omnis, etiam diuini, reuocaretur, via patuit aperta Hobbesio regis normam ad vnam potentiam reducendi. Ast hoc quidem pacto illi ipsi parti, cuius caussam tantis moliminibus tuebatur Hobbesius, vehementer nocuit, cum non potuerit non ille absolutismus, et quae inde exsurgit necessitas fieri suspectissima. Neque dubitandum, quin ab his quoque caussis deriuandum sit quod absolutam illam necessitatem reiicere coeperint magni nominis et auctoritatis praesules, qui Anglicanae ecclesiae praefuerunt. Quibus non minus exosa est [x] absoluta illa Hobbesii potentia, omni iusto aequoque euertendo apta, quam decretum Caluini absolutum, cum vtrumque eo redeat, cuncta hominum necessitatis lege teneri. Eandem postea tibiam inflauit BEN. SPINOZA [y].

Hobbesius regis gratia excidens.

§. IX. Verum redeundum in viam, et historia Hobbesii pertexenda est. Is anno cIɔIɔcXLIX vehementi febri correptus de vita periclitauit: quem cum ad Romanae ecclesiae gremium reuocare vellet Mersennus, suscepta dissertatione de potestate ecclesiae Romanae remittendi peccata, responsum accepit ab Hobbesio: *Mi pater, haec omnia iamdudum mecum disputaui; eadem disputare nunc molestum erit. Habes, quae dicas amoeniora? Quando vidisti Gassendum.* Ex quibus facile intellexit Mersennus, hominem patriae suae sacris valde addictum mutari haud posse. Is quoque sacra ipsi administrante episcopo Dunelmensi, secundum ritus ecclesiae Anglicanae, supremo viatico se muniuit; praeter omnium spem tamen iterum conualuit. Anno cIɔIɔcL sermone patrio vulgauit librum *de Natura humana, et corpore politico;* praefationem praemisit vir celeberrimus Sethus Wardus, tunc astronomiae professor Sauilianus, postea episcopus Sarisberiensis; quem librum reliquis Hobbesii praefert, qui mores Britannorum critico oculo speculatus est RICH. STEELE [z], carmine autem maximopere extulit RADVLPHVS BATHVRST [a], eo quod communem doctrinam et vulgi placita relinquere sit ausus. Canit enim:

Non hic scholarum friuola aut cassi logi
Quales per annos forte plus septem legit,
Vt folle pleno prodeat, rixae artifex,

Vanas-

u) Hist. sui Temp. ad ann 1661. T. I. p. m. 211.
x) Vid. S. Reu. MENZERVS de Doctrina ecclesiae Anglicanae, de Praesentia reali in S. coena et de Praedestinatione p. 65. seq. MOSHEM. ad Cudw. p. 1202.
y) In Tract. pol. L. II. §. 250.
z) Spectet. T. I. p. 223.
a) Conf. POPE-BLOVNT. Cens. cel. auct. p. 1043.

Vanasque merces futili lingua crepet,
Sed ſancta rerum pondera, et ſenſus graues,
Quales parari decuit, ipſa cum fuit
Pingenda ratio, et vindici ſuo adſtitit.

In hac vero tractatione cum fundamenta ieciſſet illius, quod ſyſtemati ſuo ciuili ſubſternendam eſſe iudicauit, dogmatis de natura, inclinatione et affectibus hominis: anno ſequente ipſam doctrinam politicam, vel ſi mauis, iuris naturalis iuſto faſce comprehenſam ſuisque vinculis connexam vulgauit, edito *Leuiathanis* opere, ſermone vernaculo [b]. Quo nomine intelligebat potentiam populi inconditam, quam rationibus euertere, regiam autem poteſtatem, ſiue imperium abſolutum confirmare, et quae arcana democritia foueat, quae damna afferat, oſtendere ſatagebat. Dici vix poteſt, quantam attentionem bellua illa politica, quam Leuiathanis nomine inſigniuit, ipſeque eius auctor Hobbeſius illo libro meruerint. Et fatebantur quidem haud pauci, eruditionem, acumen et lumina multa ei ineſſe, et ciuilis doctrinae aedificium conſtruere ſingulare quidem et paradoxum, aſt mirabile et elegantiſſimum. Verum diſplicuit valde theologis, et nil tale metuens Hobbeſius ſuſpectus factus eſt, quod non modo doctrinam puriorem vellicare, ſed ipſum quoque regnum, cui tantopere fauere videbatur, ſubruere et Cromuelli partibus clam fauere videretur. Et fautores quidem Hobbeſii iniquam, quae excepit iſtum librum, famam, quaeque inde auctorem ſecuta eſt, inuidiam, quae opus illud ſcriptis etiam publicis damnauit, et inter monſtra philoſophica retulit, ex eo potiſſimum deriuant, quod ſatellitum ſpiritualis monarchiae arcanas artes detexiſſet, et cleri vitia reuelando vlcera tetigiſſet. Aſt ſi epiſcopos Angliae; viros graues, audias, ideo ſuſpectus bonis omnibus liber factus eſt, quod non ſolum reuelationem variis locis euertere clandeſtine eſſet auſus, ſed et ad eiusmodi placita tandem deſcendiſſet, quae fulciendae democratiae, magno Angliae malo tunc obtinenti eſſent aptiſſima. Quod hoc loco definire eo minus opus erit, quoniam in ſequentibus famoſi libri ſynopſin et decretorum Hobbeſianorum ſummam exhibere animus eſt, ex qua ipſe Lector attentus facile iudicium diſcet interponere. Illud autem hoc loco praetermittendum haud eſt, Hobbeſium eo tempore, vel ob Leuiathanis dogmata, vel ob alias cauſſas valde regiae factioni factum eſſe ſuſpectum, quod Cromuellianis partibus animum adieciſſet, forte quod minus fauentes ſibi regis amicos fuiſſet expertus. Nam non ſolummodo FELLVS [c] obiicit encomiaſtae Hobbeſii, ſilentio eum preſſiſſe illa, quae ad partes Cromuellianas fouendas egerit Hobbeſius, et ipſe in vitae ſuae hiſtoria carmine expreſſa, non ſilet, hanc ſuſpicionem ipſi fuiſſe exitioſam. Canit enim:

 Nam

b) Prodiit Latine Londini 1676. et Belgice per ABR. BERCKELIVM Amſt. 1667. 8. Conf. STRVVIVS, Introd. in Hiſt. lit. c. 9. p. 47. BAYLE l. c. not. F.
c) loco ſupra cit.

Nam regi accusor falso, quod facta probarem.
Impia Cromuelli, ius sceleri que darem.
Creditur, aduersis in partibus esse videbar,
Perpetuo iubeor regis abesse domo.

Constanter eam culpam negauit Hobbesius, et caussam omnem, in irritatum clerum Anglicanum coniecit; qua verisimilitudine? hoc loco dispiciendum non est. Illud autem ex dictis patet, Hobbesium regis gratia excidentem, ex eius familia eiectum fuisse, cum animum erga regem mutauisse crederetur. Haec itaque vera caussa fuit, cur Parisiorum vrbem media hyeme saeuiente relinqueret: falsumque est, quod ad declinandam facti inuidiam biographus eius tradit: *Hobbesium, calumniis religionis specie laruatis a praeualentibus aduersariis regia domo eiectum, tantoque praesidio orbatum Romanae ecclesiae, spiritualis monarchiae satellitum metu correptum esse, quorum odium implacabile se se merito incurrisse senserit, ob detectas in Leuiathane ecclesiasticorum technas, regni tenebrarum dolos, et pontificis Romani potestatem malis artibus occupatam, qua in ciuilis potestatis iura inuolando, qua simplici ac imperitae plebeculae sanctis praestigiis illudendo, ideoque Parisiis se minus tutum iudicantem, media hyemis tempestate aufugientem in patriam se contulisse.* Nam a clero Romano eo tempore parum illi periculi metuendum erat, cum liber Anglico idiomate editus extra insulam vix legeretur. Ast vel offensus regis mandato Cromuellianis se partibus iungere voluit, aut, si innocens in ea parte fuit, ab ipsa regis, quae valde potens erat Parisiis, factione sibi timuit. Certe in Angliam delatum cui se parti iungeret incertum haesisse, ideoque virorum doctorum societate animum pascere omissis factionibus ciuilibus voluisse, est verisimile. Eos autem valde sibi, Londino sede electa, fauentes inuenit, interque eos Guilelmum Harueum, et Ioannem Saldenum amicos expertus est.

Acta Hobbesii in Angliam reducis.

§. X. Parum propitias res regni sibi esse credebat Hobbesius, itaque tumultibus vrbis et studiis factionum subducere se prudenter constituit. Praebuit autem fugientibus Hobbesii Musis asylum exoptatissimum Deuoniensium comitum familia: in quam anno cIↃIↃCLIII receptus totus se philosophiae tradidit, et senii ingruentis taedia meditationibus leuauit. Telam autem quam dudum inceperat, pertexturus, logicam atque pysicam tractationibus suis moralibus adiecit: et imprimis librum *de Corpore* in quo rerum naturalium elementa exposuit, absoluit, et Latine primum anno cIↃIↃCLV, mox anno vertente vernacula, vna cum sex lectionibus ad professores mathematicae Sauilianos edidit; Geometriam quoque suam tunc vulgauit. In illis multa desiderari posse in Euclide [d] et geometrarum demonstrationibus statuebat, quae res, mirum est, quantum illi motuum et molestiarum concitauerit; nam acerrimum inde mathematicorum bellum

d) Conf. SAM. REYHER. diss. de Euclide c. IV. §. 6. p. 31.

lum enatum eſt, nec acerbitate carens nec conuiciis, quod vicennium et amplius perdurauit, nec niſi tandem Hobbeſii morte extingui potuit. Obiecerunt autem geometrae Hobbeſio, magnam in ſublimiori geometria ignorantiam, quae cum alto ſupercilio coniuncta eum ſeduxerit, vt ea reprehenderet, quae non ſatis intellexiſſet. Quod quo iure quaue iniuria factum ſit, non hoc loco exponi poteſt, ſed in geometriae hiſtoria debet enarrari, conſulendaque ipſa ſcripta ἀμοιβαῖα ſunt, quae viri illi docti, non ſeruata ſemper animorum modeſtia tum ediderunt, quorum titulos nominant CHR. THOMASIVS [e] et CL. STOLLIVS [f]. A rerum naturalium conſideratione ad hominis contemplationem progreſſus eſt philoſophus Britannus, eiusque facultates, earumque obiecta, motum et reliqua, quae huc referri ſolent, more ſuo ſuisque principiis vſus explicuit, ex quo ſecunda philoſophiae eius pars enata eſt, in qua de facultatibus affectibusque humanis, de imaginatione, memoria, intellectu, ratiocinatione, appetitu, voluntate, bono, malo, honeſto, turpi et ſimilibus multa ſingularia et ab aliorum philoſophorum decretis abeuntia attulit, edito libro, *de Homine* anno CIↃIↃCLVIII. Sic vt tribus ſectionibus integrum philoſophiae ſuae ſyſtema abſolueret, quarum prima de corpore, ſecunda de homine, tertia de ciue tractabat. Primae autem ſectioni, logicam, ſeu, quo nomine ipſe appellat, computationem praemiſit, inque ea de philoſophia in genere, et de nominibus; tum de philoſophia prima, ſiue notionibus generalibus naturali philoſophiae praemittendis, de loco et tempore, corpore et accidente, cauſſa et effectu, potentia et actu differuit. In ſecunda ſectione autem, de homine tractans, occaſione argumenti de natura viſionis totam fere opticam expoſuit. Tertiae notiſſimos, quos ſupra tetigimus libros politicos inſeruit [g]. Ex quo ſyſtemate, conſtare poteſt, ſuo ſe iudicio totum in philoſophiae corpore conſtruendo permiſiſſe Hobbeſium, et nouatoris in philoſophia, atque philoſophi eclectici nomine omnino eſſe deſignandum.

§. XI. Secutus annus CIↃIↃCLX, halcyonia nobiliſſimae inſulae reſtituit, rebellionum furiis eiectis, profligata tyrannide, et reuocato poſt multorum annorum exilium Carolo II. quo pacto tota rerum facies mutata eſt, vt alibi dicendum. Redeuntem principem, cui artium mathematicarum elementa tradiderat, ſalutare tum conſtituit Hobbeſius, ideoque relicto rure, in quo degebat, Londinum aduolabat, regiae gratiae, qua exciderat, iterum ſe traditurus. Quem more ſuo clementer excepit rex; curru enim aedes Sariſburienſes, in quibus tunc cum moecenate morabatur Hobbeſius, praeteruectus, cum illum conſpicatus eſſet, ad ſe vocari iuſſit, et manu ad oſculandum porrecta, de rebus eius atque ſalute ſciſcitatus eſt, eumque, ſe atque res ſuas deuotiſſimis precibus eius clementiae

Reliqua Hobbeſii vita usque ad mortem.

e) Cautel. circa Praecogn. Iurisprud. c. XI. §. 12. not. M.
f) Hiſt. Lit. Part. I. cap. 7. §. 1. p. 227. conf. Biblioth. iuris imperant. cap. I. poſ. VII. §. 2. pag. 70.
g) Conf. MORHOF. Polyhiſt. T. II. L. I. c. 15. p. 117.

mentiae tradentem bono animo esse iussit: saepius quoque, aditum parante Samuele Coopero, pictore praestantissimo ad secretiora colloquia a rege admissus, deque eius gratia certior factus est. Quod mirari quis forte queat, cum suspectus Hobbesius fuerit, quod a partibus regis ad Democraticos clam defecisset: at mirum tamen videri non debet reputanti, desiisse tum pericula, quae ex illa factione aula metuerat, ipsum quoque Hobbesium, a tumultu turbisque partium ad quieta studia se transtulisse; quibus accedit, satis intellexisse regem, Hobbesium episcopis valde inuisum adhiberi posse, vt illi haberent quocum congrederentur, vnde dixisse regem ferunt [h], vti se Hobbesio ad acuendos molossorum suorum dentes. Ita vero securus Hobbesius in secessu suo philosophiam colere iuuareque gnauiter perrexit, huncque in finem opera philosophica reuisa et emendata vnoque fasce comprehensa emittere in lucem constituit. Quod licet in insula facere prohiberetur, eo quod episcoporum vigilantia cauebat, ne principia et axiomata eius, quae pessimi commatis illis esse videbantur, disseminarentur, obtinuit tamen apud Batauos, et ex officina Blauiana Latine versa in publicum prodire iussit [i]. In cuius sylloges parte prima comprehenduntur logica, philosophia prima, physica et liber de ciue, in secunda, scripta mathematica, in tertia, Leuiathan, in quarta auctoris vita. Ita absoluto, qualem sibi definiuerat, cursu philosophico, ad iurisprudentiam Anglicanam et ad perficiendas artes mathematicas se conuertit, et de iure municipali siue legibus Anglicanis commentarium scripsit, quem doctissimos iuris interpretes in pretio habuisse et in scriniis MSc. seruauisse ait biographus [k]. Tum geometriam, quam innumeris paralogismis foedatam et corruptam hactenus fuisse sibi persuadebat, ab ipsis fundamentis restituere et difficillima problemata ingenii sui felicitate soluere aggressus est. Erat enim in ea opinione [l], naturam se quantitatis, lineae, anguli, rationis seu proportionis primum detexisse, soluereque se illa aenigmata posse, quibus frustra hactenus ingenia mathematica insudauerant, qualia sunt, quadrato aequare circulum; cubum duplicare, datum circuli arcum iuxta datam rationem dispertiri, rectam lineam parabolicae aequalem inuenire etc. Quamuis autem hoc nomine egregie mathematicis passim vapularet, vt infra dicemus, non caruit tamen ingenium, quod acre et excelsum nutriebat, et doctrina minime proletaria admiratoribus cultoribusque, quos et Anglia illi suppeditabat, et exterorum opinio formabat; inter quos legatos quoque atque principes ad Hobbesium, tanquam ad singulare gentis suae ornamentum confluxisse asserit biographus [m], narratque Cosmum Mediceum, Ferdinandi II. filium, Etruriae principem, tanti philosophi fama permotum, illum saepius conuenire dignatum fuisse; et insignem scientiam quamplurimum admiratum iconem

h) PVFENDORF. Erid. Scand. p. 106. Sorbiere, alii.

i) 1668. II. Vol. 4. Nouam editionem olim moliitos fuisse Lipsienses nos docet STOLLIVS Histor. literar. Part. II. cap. I. §. 98. pag. 413.

k) Pag. 49.

l) Ibid. p. 53.

m) Pag. 51.

nem eius et libros vniuersos inter rarissima bibliothecae Mediceae κειμήλια reponendos domum secum deportauisse. Quibus addi potest, in academiis quoque innotescere et caput efferre coepisse philosophiam Hobbesianam, studiosa iuuentute nouitatis auida, vt plerumque accidere nouimus, eius opiniones in publicis velitationibus, passim defendente. Id quod tamen famae atque existimationi Hobbesii cessit in opprobrium, incautis iuuenibus eiusmodi assertiones fundamentis Hobbesianis inaedificantibus, quae satis periculosae videbantur. Id quod imprimis Danieli Scargil, artium baccalaureo et collegii corporis Christi in academia Cantabrigiensi socio, viro feruidi quidem et praecocis ingenii, at vitae solutioris, accidit. Is enim principiis Hobbesianis vsus in publica disputatione has theses ventilandas proposuit: „Ius dominii fundari in potentia; iustitiam „moralem pendere a ciuilibus institutis; scripturam sacram in legem sanciri solummodo ex auctoritate magistratus; supremi magistratus iussis, „etsi legibus diuinis quae de moribus latae sunt, contrariis obtemperan„dum esse.“ Addit, qui haec narrat biographus [n], adiecisse, vt suspicari licet, aliam inuidiae augendae gratia censores: gloriosum esse atheum censeri. Quibus assertionibus ab eo, maxima pertinacia atque acrimonia defensis, vehementer patres academici, et imprimis theologi commoti sunt, rati, pietati et moribus insidias strui, et aperte hisce dogmatibus hominem impietati patrocinari: vt itaque malo serpenti maturato consilio remedium adhiberent, ad senatum academicum citatum atheismi criminis postulant, et acriter reprehensum ob proteruiam carcere puniendum esse decernunt: tum gradu priuatum et sodalitate exutum, academia expellunt, postquam in templo prius publico theses has, impias et ex orco profectas, atque humanae societati perniciosissimas esse profiteri fuisset coactus. Quam tragoediam suae famae dispendio agi facile intellexit Hobbesius, ideoque quocunque loco potuit, de vi sibi illata, et se traducto immerito velut omnis pietatis et numinis ipsius hoste, deque detortis in sequiorem sensum placitis suis, adeoque turpiter et inique damnatis conquestus est, surdas autem plerorumque aures inuenit, cum et ipsa παραδοξοφιλία eius bonis omnibus esset inuisa, et principia illa moralia vehementer suspecta haberentur, ipse autem intempestiuis satyris academicos doctores, et totum fere ordinem ecclesiasticum contra se irritauisset. Satis id sensit Hobbesius, cum elogium eius antiquitatibus Oxoniensibus Latine versis inseruisset Antonius Wood; expunxisse enim ex iis laudes Hobbesii et stigma memoriae eius inussisse Ioannem Fellum, frustra quoque Hobbesium se scripta epistola apologetica, contra hanc ignominiam defendisse, ex iis repetendum est, quae initio capitis de hac re diximus. Pertaesus ergo societatis hominum, quam inuidia non carere, experiebatur, anno CIↃIↃCLXXIV Londino rus concessit, confirmato animo,

n) Pag. 51.

Digitized by Google

mo, nunquam in vrbem redeundi, id quod etiam aetas valde decrepita suadebat, erat enim senex capularis, nonagenario proximus. At cum delicias in literis per omnem vitam quaesiuisset, ne in tam prouecta quidem aetate ab iis abstinuit, et otium, cui se tradiderat, matheseos, poëseos, et physicae praeceptis vsuique dicauit, nec a scribendo abstinuit, sed libros aliquot ex Homeri Odyssea, specimen integri operis Homerici mox prodituri, vernaculo sermone euulgauit; in quo frigus quidem senile at Maeonii simul senis spiritum sermone Anglicano commode expressum viri docti obseruauerunt. Quod cum placere eruditis intellexisset, anno sequente totum Homerum patrio carmine prodire iussit, dissertatione *de Heroici poëmatis virtutibus* praemissa. Anno cIↃ IↃ C LXXVI controuersiam de libertate et necessitate humanarum actionum cum Beniamino Laney, episcopo Eliensi olim agitatam eruditis viris scripto cognoscendam tradidit, et biennio post *Decameron physiologicum*, siue *de Naturali philosophia libros decem* luce donauit. Nec ab argumento politico abstinuit, sed *Belli ciuilis Anglicani historiam* conscripsit. Quam cum regi obtulisset, vt imprimendi facultatem concederet, repulsam tulit; ab amico autem, inscio Hobbesio in lucem ea emersit, quod ne fraudi ipsi apud regem esset, diligenter cauit, metuens ne ea propter regis indignationem experiretur [o]. Ast metu eum liberauit instans fatum; circa medium Octobris enim anno cIↃ IↃ C LXXIX vrinae suppressione correptus est, desperantibus de salute eius medicis, quod aetate grandiori vires corporis prorsus exhaustas nossent: accessit paucis post diebus dexteri lateris paralysis, quae linguae vsu eum priuauit. Quo casu ita vires senio exhaustae defecerunt, vt tandem prid. Non. Decembr. eius anni mortalitatis exuuias deponeret, patroni sui cura funere satis decoro, licet pompa non magna elatus. Vixit coelebs, licet a commercio cum foeminis non abhorreret [p], annos XCI.

Character Hobbesii.

§. XII. Concedenda Hobbesio laus ingenii magni, iudicii acris et profundi, et doctrinae haud vulgaris, quam si non meditatione tantummodo, sed lectione quoque formare augereque voluisset, pulchrior ea atque solidiori habitu ornata prodiisset. Patet enim ex scriptis eius, quae argumentum historicum tangunt, qualis *Historia ecclesiastica* est *Carmine elegiaco* concinnata [q], in qua papatus historiam delineauit, non defuisse ei acrimoniam iudicii ad caussas arcanas prudenter respicientis et obseruationes pulcherrimas inde deriuantis; ast caruisse eum lectione sufficienti et ad integra rerum momenta se ita extendenti, vt vera inde rerum consideratio emergere possit; tacemus morem praeposterum historiae documenta ad hypotheses suas transferendi, easque eo loco inueniendi, quo alii istis opinionibus non occupati nihil huius generis vident. Factum autem

o) p. 75. p) Hoc ab aduersariis ei obiectum. Quod apologia diluit more suo GVNDLINGIVS Obs. T. I. Obs. II. §. 2. p. 40. q) Prodiit Londini 1688. 8. Vid. Bibl. Thomas. Vol. I. p. 314.

Digitized by Google

autem ista iudicandi peritia, vt, licet systematis atque hypotheseos praeiudicio occupatus, multas veritates detegeret, et passim scriptis suis inspergeret, quae si lectorem prudentem et intelligentem inueniunt, vsum haud exiguum praestare possunt. Sed adiutus valde ea in re Hobbesius est, a mathematicarum disciplinarum methodo, qua accurate ratiocinari, et ordine progredi edoctus est, nec dubitandum est, quin in inquirendae veritatis itinere plurimum profecisset, si deamatae hypothesi minus inhaesisset, nec semel supposito falso aliquo axiomate, ex vno fonte, eiusdem mathematicae methodi ductu innumera consectaria deduxisset, quae cum πρώτῳ ψεύδει intimo nexu cohaerentia non potuere non specie demonstrationis mathematicae lectorem decipere, id quod vel ex vno independentis atque absolutae potentiae axiomate admisso satis superque liquet. Et ex hoc quoque opinionis semel electae studio, non autem ex iudicandi inopia, aut methodi ignorantia deriuandum esse videtur, quod sibi ipsi interdum contradicat, incertusque haereat, quo pacto elabi possit, ne sententiam deserere cogatur. Nempe veritates interdum obstabant euidentes, quae cum negari non possent, torqueri eas, et ἕκοντας ἄκοντας in partes rapi necesse erat: quod commune vitium eorum esse, qui systemata condunt, et ex hypothesi ita philosophantur, vt vno cothurno omnia adaptent, experientia, plurimis exemplis nos docuit. Cetera autem praeiudicia, et imprimis illud, quod ab auctoritate et antiquitate peti solet, magno animo exuerat, et plus suo iudicio, quam aliorum tribuerat, sectae autem studium, cane peius et angue nouerat, et suo Marte atque ingenio quam aliorum ductu, philosophari malebat; attentionemque et industriam haud paruam in meditando ostendebat: quibus accessit experientia haud vulgaris, partim enata ex vitae longioris vsu, partim acquisita ex hominum magnorum et exercitatione subactorum consuetudine, partim aucta temporum difficillimorum occasionibus. Quibus circumstantiis omnino meretur philosophorum magni nominis albo adscribi. Et euitasset forte Hobbesius illos scopulos, ad quos in philosophando naufragium fecisse plerisque censetur, si in alia tempora incidisset. Tanta enim ista aetas corruptione laborabat inter Britannos, et ad ea extrema progressa erat Presbyterianorum, quos vocant, factio, cuius furor tandem in regicidium desiit, vt mirum non sit, Hobbesium, hominem acrem, et episcopalium partibus, quas meliori iure vti statuebat, mirum quantum addictum infenso in illam animo fuisse accensum, et ad opprimendam rationibus eius insaniam in eiusmodi principia conspirasse, quae paulo liberior animus vix potest admittere. Testem damus virum summum GILBERTVM BVRNETVM [r], qui quantis tum vitiis inquinatus fuerit Presbyterianorum clerus, luculentis Duglasii, Diksoni, Blairii, Rutherfordii, Bailii, Cantii Gillispysii, Godwini, Oweni, Carrii, Herrii aliorumque exemplis probatum dedit. Cumque eodem historico fide di-

 gnissimo

r) Hist. sui temporis T. I. p. m. 36. 92. 150. 151. 199. 210.

gnissimo auctore, ipse quoque episcopalis factionis clerus insignibus naeuis non caruerit, et ignauia atque negligentia res ecclesiae perdiderit, mirum non est, Hobbesium, qui opinionibus paradoxis et satyris acerbis genus irritabile vatum alte vulnerauerat, eoque nomine magnam cleri inuidiam patiebatur, vehementer in ecclesiasticum ordinem fuisse inuectum, et huius odio imperii potentiam tantopere euexisse. Sane in hos animum Hobbesii vehementer fuisse accensum, non reticuit biographus, cui Hobbesius intus et in cute notus erat. Is enim ipsi titulo narrationis suae Hobbesii characterem expressurus, hoc ANGELI POLITIANI [s] epigramma aculeatum atque acerbum in limine apposuit:

- - Qui nos damnant, histriones sunt maximi,
Nam Curios simulant, et viuunt Bacchanalia.
Hi sunt praecipue quidam clamosi, leues,
Cucullati, lignipedes, cincti funibus,
Superciliosum incurui-ceruicum pecus.
Qui quod ab aliis habitu et cultu dissentiunt,
Tristesque vultu vendunt sanctimonies,
Censuram sibi quandam, et tyrannidem occupant,
Pauidamque plebem territant minaciis.

Plura de hoc, quod inter clerum Anglicanum et Hobbesium intercessit, odio dicere opus non est, quia satis id ex illis patebit, quae infra de eius aduersariis dicemus. Tot igitur tantaeque existimationis homines, cum infensissimos se hostes habere crederet, non potuit non animus eius sauciari, et vindictae caussa ad eiusmodi decreta delabi, quae sine hoc odio, qua erat animi sagacitate, ipse forte expunxisset. Fatendum tamen, temperamenti quoque rationem Hobbesio obstitisse, quo minus in saniori philosophia recto itinere progrederetur, quamuis abunde dotibus ingenii ad id a natura instructus. Nempe temperamento vtebatur cholerico-melancholico [t], quod et sui fiduciam ei satis magnam ingerebat, et contra quosuis illum contradictionibus omnis generis armabat, et quandam morum difficultatem inspirabat, quae odio magis, quam beneuolentia, aduersus illos, quos alte despiciebat, se extulit. Quam animi indolem auxit educatio, cum pleraque, contemtis scholis αὐτοδίδακτος didicisset, cuius generis homines spiritu plerumque contradictorio regi, experientia docet atque exempla comprobant. Solent autem, qui receptis omnibus opinionibus se opponunt, ex contradicendi studio haud raro in contraria, eaque inepta currere, suisque plerumque luminibus obesse. Quod vitium in Hobbesii scriptis sine magno labore lector deprehendet, et in ipso eo conflictu, de quo supra egimus, sibi proditum esse, affirmauit Cartesius: Ioannes

s) Prolog. in PLAVTI Menaechmos.

t) Id ex computatione actionum Hobbesii facile colligi potest: nec audiendus est biographus, qui temperamentum sanguineo-melancholicum ei tribuit.

Digitized by Google

Ioannes Fellus autem ad locum quendam libelli *de Principiis et ratiocinatione geometrarum* prouocat [u], quo scripsit Hobbesius: *In magno quidem periculo versari video existimationem meam, qui a geometris fere omnibus dissentio. Eorum enim, qui de iisdem rebus mecum aliquid ediderunt, aut solus ego insanio, aut solus non insanio; tertium non est, nisi quid, dicet forte aliquis, insaniamus omnes.* Quae licet ab aduersario adducta sint, et suspecta ideo videri queant, non reiiciendum tamen magni LEIBNIZII testimonium [x], quem acerrimum pariter et aequissimum ingeniorum arbitrum fuisse apud omnes in confesso est; is Hobbesii animum ad paradoxa inclinauisse, eumque commouisse, vt aliis contrarium se demonstraret, adeo, vt nec ab argumento ab inuidia ducto abstinuerit, obseruat. Ipsa enim scriptorum Hobbesianorum lectio satis id superque confirmat.

§. XIII. Coniiciet ex hoc Hobbesii charactere a nobis depicto lector attentus, non defuisse laudatores pariter atque reprehensores Hobbesio: nempe prout vel addictos parti suae vel aduersos reperit. Et magnas quidem eum laudes reportauisse, ex vna vitae eius historia, et, quae illi praefixa sunt, carminibus encomiasticis satis superque notum est, plura autem virorum doctorum elogia de eo collegerunt THOMAS POPE-BLOVNT [y] et MAGIRVS [z], quibus multa addi possent, si id ageremus. Non praetereundum autem, quod non parum honorificum Hobbesio est, Carolum Ludouicum, Palatinum electorem, quo inter principes vix vnus rectius viris doctis pretium statuere nouit, praeclare de Hobbesio sensisse [a]. Extollunt autem, qui Hobbesio fauent, magnam in eo linguarum, Graecae Latinaeque, peritiam, et in hodiernis exercitationem haud vulgarem; iudicium acerrimum, et in societatis humanae et ciuilis compagem altissime penetrans, adeo, vt, vbi etiam a vero aberret, occasionem tamen ad talia meditanda afferat, quae fortasse alias nemini in mentem venissent. Maxime autem in eo laudant, quod vnus omnium in philosophando a praeiudiciis liberrimus sit, et penitissime quicquid rerum edisserit, introspiciat, vel profundissime quoque argumentum scrutetur [b]. His testimonium vitae laudabiliter et philosophum decenter actae adiiciunt amici eius [c], laudantes in eo Dei auctoris et originis rerum omnium, intra angustos tamen humanae rationis cancellos nullatenus circumscribendi agnitionem; religionisque, quatenus in ecclesia Anglicana, resectis superstitionis ineptiis legibus regni stabilitur, ex animo receptae constantiam et defensionem: officiorum, patriae, regi, societati vtilissimorum commendationem, fidelitatem regi praestitam, amicitiam sancte custoditam; munificentiam in cognatos testamento quoque

Laudes Hobbesii.

 que

u) In Epist. adiecta calci Antiqq. Oxon.
x) loc. cit.
y) Censf. cel. auct. p. 1043. conf. Biographus p. 109.
z) Eponymol. crit. p. 448.
a) Leibniziana p. 187.
b) GASSENDVS l. c.
c) Biographus p. 52.

que atque donationibus demonstratam, liberalitatem erga pauperes, grauitatem sermonis, facetiis tempestiuis temperatam; animum apertum, simplicem, aliosque instruendi cupidum, et ad conceptus animi impertiendos facillimum: tum, comem et mansuetum, nisi forsan nouitii aliqui, ingenii ostentandi gratia friuolis ipsum quaestionibus et cauillis torquerent; quique in neminem inueheretur, nisi qui laeserit prius. Quibus addunt eius encomiastae, ingenium ad omnia natum atque institutum, iudicium perspicax, animum indefesse cogitabundum, et in ea, cui se addixisset materia, pertinacissime commorantem, lectionem non magnam quidem, at in optimis tamen auctoribus versatam, et ab intempestiua legendi intemperie, qua ignorantia et confusio alitur, prudenter sibi temperantem, eum tandem, quem illustrissimi aliique summi viri amicitia sua iudicauerint dignissimum.

Reprehensiones Hobbesii.

§. XIV. Pulcherrimas esse has laudis Hobbesianae tabulas nemo negauerit; at si alios, et hos quidem et numero et auctoritate non minores, audias, vix peius vnquam philosophus quisquam audiit. Non negauit id, qui plenis plaustris encomia in Hobbesium congessit, vitae eius enarrator [d], indignatus illis, *qui magnam in republica literaria tyrannidem affectant, et talem tantumque virum, vt humani generis pestem et capitalem religionis, omnisque ciuilis consortii inimicum proscribant, eiusque philosophiam tamquam pessime moratam, impietate, iniustitia, nequitia, discordia denique foetam e manibus hominum excutere contendant.* Inter quos fuisse multos intempestiuo contra Hobbesium affectu concitatos eo minus negandum esse videtur, quo certius est, multos in eum insurrexisse solo inuiso nomine audito; haud paucos, quod pulchre SAMVEL PVFENDORFIVS obseruauit [e], eum maximo cum supercilio condemnauisse, abs quibus minime lectus fuerit aut intellectus. Ast displicuisse tamen vehementer Hobbesium viris quoque prudentibus, moderatis atque grauissimis, et non personae magis, quam opinionum paradoxarum odio ductis, quos tyrannidem in republica literaria exercuisse dici non potest, fatendum est. Id quod ipse Lector intelliget, si ea potissimum capita enarrauerimus, in quibus atro carbone notandus Hobbesius visus est. Ea vel ad animi vitia, vel ad opinionum et placitorum impietatem referri videas. Et culpari quidem videas in Hobbesio magnam in artibus mathematicis ignorantiam. Quanquam enim omnibus se vnum geometris opponebat, et totam mathematicorum gentem prae se contemnebat, erroris que arguebat, infantiam tamen et meros eosque pueriles paralogismos illi obiecerunt, Wallisius, Robervallius, Schottenius alii, qui aduersus eum satis infestis et contumeliosis signis concurrerunt: idque eo magis, cum, fatente eius biographo [f], ab arithmetica speciosa, tanquam blanda ingeniorum seductrice prorsus abhorruerit. Aliis eius naturalis philosophia minus placuit, qui ferre non potuerunt, imaginariis eum hypothe-

d) pag. 98. e) Praef. ad I. N. et G. f) pag. 49.

Digitized by Google

pothesibus plus detulisse, quam experientiae, solidis atque accuratis obseruationibus nixae. Quo nomine in regiam, quae Londini congregari coeperat, societatem, inuectus est, quam etsi laudauisse videri voluit, reprehendit tamen [g], „quod de generali motus doctrina excolenda minus „sollicita proletariis experimentorum minutiis se addiceret nimis, saepenumero dicere solitus: si ex multifaria experimentorum farragine con„gesta philosophi titulus exsurgeret, nihil obstare, quo minus mulierculae, olitores, pharmacopoei, et ciniflones chymici in philosophorum al„bum referrentur." Quales voces excidere potuisse Hobbesio iuuentutem in magni Verulamii consortio exigenti et illustrem philosophum inductionem experimentis factam toties inculcantem audienti, merito miramur. Quae res effecit, vt a naturae sacerdotibus maxime Boyleo magnis arietibus confoderetur, conuinceretur que satis modice apud eum habitare philosophiam [h]. Plura et extantiora sunt, quae in morali philosophia Hobbesii acutissimorum virorum seueritas reprehendenda notauit, et quae multis libris aduersariorum ei caterua obiecit. Monent enim: tetram eam esse, et litibus in aeternum serendis atque humanae societati euertendae aptam, eoque minus ferendam, quo minus dissentientibus inter se opinionibus constet, quarum vna tollat alteram atque conficiat. Apertam sapere impietatem πρῶτον ψεῦδος ab Hobbesio fundamenti loco positum: nihil esse natura iustum vel iniustum, bonum et malum, honestum vel inhonestum, sed omnem hanc actionum humanarum moralitatem ex pactis, et summi potissimum magistratus iudicio, voluntate atque decreto esse deriuandam: id enim velle ius omnium in omnia, in statu naturali ab Hobbesio tantis nisibus assertum et defensum: eoque legem naturalem omnem, et hominis obligationem, antequam imperio alterius se aut vi coactus, aut metu compulsus subiecerit, plane tolli. Sequi autem inde, quod ipsum quoque Hobbesio non displicuerit: imperium, siue potestatem summam, absolutam esse, nec legibus vllis circumscriptam. Quod quam nefarium et a Christiana, immo naturali quoque pietate alienum sit, cum vidisset Hobbesius, eo quod omnem religionem ad legis ciuilis eam constituentis auctoritatem reuocet; ipsum a suo principio defecisse, ne omnem Numinis sensum ac religionem exuisse videretur, ideoque religionem aliquam communem, et pietatem quandam naturalem, quae a priuatis et a magistratu non dependeat, admisisse [i], coactumque leges quasdam naturales concedere, pacto non stabilitas, quas naturaliter migrare nefas sit [k]. Porro quoque inconstantem Hobbesii animum, monent, turpiter in ipsam illam potestatem, quam regi velificaturus tantopere euexerat, peccauisse, eo quod Cromuellianis partibus postea fauentior, ad illas partes philosophiam suam attemperauisset: hincque contradictiones philosopho indignas esse enatas, cum enim homini in statu naturali ius

g) Ibid. p. 47.
h) Conf. BURNET. l. c. T. I. p. m. 211. et scripta Mathematicorum recensita a biographo et in Bibliotheca iuris imperantium c. I. pos. 7. §. 8. p. 77.
i) De Homine c. 14. p. 78.
k) De Ciue c. 6. §. 13.

Digitized by Google

ius in omnia tribuisset, vt pacto tamen, quo imperium ad vnum deuoluitur, sua constet firmitas, ad leges iterum naturales, dictamenque rectae rationis circa ea, quae agenda vel omittenda sunt prouocauisse [l], at vt elabendi rimam haberet, in conclusiones eas logicas, de rebus agendis aut omittendis commutauisse, hoc vero pacto summi imperantis potentiae neruos incidisse, frustraque ad scripturae auctoritatem prouocauisse, quam ipsam quoque vim legis ex voluntate summae potestatis habere asseruerit. Maxime autem vrgent, qui Hobbesio infesta signa opposuerunt, bella, inimicitias, lites armorumque vim necessario ex hoc iure naturali Hobbesii oriri, cum ex iure hominis salutem suam vi, et belli auxilio quaerendi, si pax desit, id necessario sequatur. Fas enim hoc pacto esse homini, ea moliri omnia, quae ad vitam suam conseruandam facere possunt, quin republicas ideo ab hominibus sceleratis turbari posse, si aliter vitae salutique suae consulere nequeant, eo quod ad sui conseruationem id facere intelligant. Nec obstare huic naturali principio ab Hobbesio posito renuntiationem iuris sui et consensionem in imperium alterius, cum, si sceleratus suae conseruationi obesse potestatem supremam intelligat, necessario ad legem illam vniuersalem, quae caussa consensus sui fuerat, recurrat. Non enim obtemperaturum esse hominem illi, in quem ius suum transtulit, si se conseruare eius ope non posse intelligat, sicque facem seditionibus praeferri, et ad omnia audenda animum facinorosis accendi posse. Praeterea obseruant, iuris illius ad omnia, quod summi habent imperantes, nullum plane vsum in iure gentium esse, cum singuli reges atque principes summa potestate regnantes ius ita habeant faciendi, quod libet, et hoc modo infinita bella ferendi occasionem inueniant titulosque iustissimos. Sunt et alia, quae magna indignatione in hac Malmesburiensi philosophia reprehendunt viri docti, e. c. leges a sola potentia, cui resisti nequeat, deriuatae, et ex metu poenae obortae; qua definitione salua nemo pro salute imperantis et reipublicae se obiiciat, vel sceleris licentiam atque impunitatem nactus, et vinculo, quod poenae metus iniicere solet, solutus, a violando iure abstineat. Sed his immorari diutius ob rationes instituti nostri non licet [m]. Non tacendum tamen fuisse viros nonnullos doctos quibus visum nec tam inepte, nec tam impie philosophatum fuisse Hobbesium a plerisque non satis intellectum. Non enim iuris naturalis, aeterni et diuini institutiones eum voluisse scribere contendunt, sed politicam artem tradere, quae supposita hominum natura, corrupta et affectuum intemperie turbata, quid faciendum sit principi, quid subditis vtilissimum et suadendum sit, exponat. In quo saxo voluendo imprimis industriam atque acumen ingenii demonstrauit cel. GVNDLINGIVS [n], quo colore et verisimilitudine? hoc loco definiri non potest, facileque ex *Leuiathane Hobbesii* intelliget Lector paulo attentior.

§. XV.

l) De Ciue L. II. c. 1. § 9.

m) Conf. CVDWORTHVS Syst. int. passim et MOSHEM. ad eum p. 1199.

n) Diss. de Statu naturali Hobbesii in corpore iuris ciuilis defenso et defendendo Hal. 1709.

Digitized by Google

§. XV. Praeter haec, quae in ipso systemate Hobbesiano reprehenderunt philosophi, alia quoque sunt, quae in eo solent culpari. Et paedagogicos quidem mores, quos nouo vocabulo paedantismum vocare solemus, ei obiicit cl. VLRICVS HVBERVS[o], *eo quod in morali philosophia, quas plerasque nouas et inauditas habebat sententias, adeo certas indubitatasque praedicet, vt se non disputare, sed computare atque demonstrare affirmet: tam inusitatae certitudinis vnam dicat hanc esse rationem, quod nemo eorum, qui de iisdem rebus scripsere, commodo vsus sit docendi principio. Esse autem illud: incipit in ipsis dubitandi tenebris filum quoddam rationis, cuius ductu euaditur in lucem clarissimam. Hinc omnia eum Graecorum Romanorumque aliaque morum scita, tanquam praeiudicia missa facere, etiam talia, quae omnium prima putabantur, veluti, hominem esse socialem etc. quod autem e dubitandi tenebris emergens clare distincteque perceperit, hoc eiusmodi esse credidisse, vt ipsum fallere haud posset, nisi, Deum mentis et cogitationis artificem fallaciae arguere vellet; hincque se computare, se demonstrare, se γεωμετρεῖν gloriari. Hanc studendi viam ingressum, cum in rationalibus sibi plauderet, facile ad existimandum adductum esse, nec in literis Dei interpretandis quicquam illi methodo esse anteuertendum. Hac vero ratione, dum ex ea positione, quicquid clare et distincte percipio illud verum est, concludat, in rebus etiam incertis obscurisque iudicandis nihilo magis se falli posse, quam Deus O. M. deceptor esse queat: vehementer metuendum esse, eam lucem clarissimam, quae ex tenebris methodicae vniuersaeque dubitationis oriatur, nihil esse, quam arrogantem δοκησισοφίαν et abruptam αὐτογνωμοσύνην, quae cum aliorum contemtu iunctae sint verissimi characteres formidabilis paedantismi, quem nobilis ille philosophus palam prae se ferat, quando regibus et principibus operam suam venditet emendandi reformandique omnes academias et professionum disciplinas, vt missis veterum institutis sua principia et instituta pro geometricis veritatibus vbique haberentur. Quam dubitandi viam licet alii quoque hoc vitio non correpti receperint, posse tamen eam Hobbesio ad probandum eius paedantismum obici, eo quod ad doctrinae fastum pergat.* Miramur, Clarissimum virum, dum hanc vitii literarii maculam Hobbesio inurit, maluisse in principio quodam logico haerere, et obscure satis atque ambigue ex eo paedantismi suspicionem alere, quam ad apertos eius vitii characteres recurrere, quos expressisse Hobbesium, negari non potest. Spiritu enim contradictorio occupatum, omnibus bella denuntiasse, et ambitione plenum sui vnius lumina toti orbi mathematico velut insanienti opposuisse, contradictionis autem impatientem, et ab opinione semel recepta deflectere nescium fuisse, et magna pertinacia, ad inuidiam vsque progressa disputauisse, supra iam obseruauimus, quae

Paedantismus et alia vitia Hobbesio obiecta.

o) Orat. de Paedantismo p. m. 66.

quae omnino scholasticos illos mores philosopho indignos produnt. Addi his potest intolerabilis iactantia dudum a viris doctis in Hobbesio reprehensa, qua se solum aliquid vidisse, et ad suam vsque aetatem omnem terrarum orbem coecutiisse non credebat modo ipse, sed aliis quoque persuadere conabatur. Quod non praeter rem illi vitio verti, vel vna quam libello *de Ciue* praemisit, praefatio satis potest ostendere, in qua ad suam vsque aetatem veros iuris naturalis fontes neminem vidisse, se vero eos detexisse, magna fiducia gloriatur. Vnde facile persuademur, verum esse quod de Hobbesio narrat CONRINGIVS [p]: eum edito libro de Ciue non dubitauisse his verbis gloriari: *Physica res nouitia est, sed philosophia ciuilis multo adhuc magis, vt quae antiquior non sit libro, quem de ciue scripsi.* Id quod EIDEM [q] occasionem suppeditarit Hobbesio ingenium tribuendi nouitatum studiosum maxime temerarium, praefidens, ineptum. Addi his potest, quod maximopere in Hobbesio reprehenditur, et ex studio hypothesin semel electam mordicus defendendi omnibusque contradicendi sequitur, philosophum Malmesburiensem sibi ipsi contrarium saepe numero esse, atque sibi non constare; cuius vitii supra iam exempla attulimus. Obiecitque ei RAPINVS [r], eruditionis eius et ingenii, cetera laudator, adeo inconstantem esse et a se diuersum, vt cum toties in Epicuri hortos transiuerit, Aristotelem tamen sequi haud semel voluerit.

Profanus erga C. R. animus obiectus Hobbesio.

§. XVI. Nullum tamen ἔγκλημα animum Hobbesii sauciauit magis, et foediorem memoriae eius maculam inussit, quam suspicio clandestini atheismi, toties ei viuo ab Anglicanae ecclesiae theologis obiecti, et mortuo quoque ad hunc diem imputati. Eum enim fuisse contendunt, qui, dum clero infensior malas nonnullorum artes castigare contenderet, in ipsam sanctissimam Christianorum fidem, et oracula sacra iniurium se praestiterit, talia autem principia admiserit, quae Deum quidem externa professione asserant, at reconditam tamen et indirecte probatam impietatem sapiant, et generi ideo humano sint longe periculosissima. Cum autem duo sint accusationis huius capita, vnum de conculcata ab Hobbesio religione reuelata, alterum de eiecta proditaue religione naturali, vtrumque paulo plenius excutiendum est. Et religionis quidem Christianae mysteria euiluisse Hobbesio, plerique qui calamum in eum strinxerunt, conquesti sunt, et ex nostrae quoque ecclesiae gremio obseruauerunt magni nominis theologi IO. FRANC. BVDDEVS [s] et IO. LAVR. MOSHEMIVS [t]. Quod ita quidem ab heroë suo depellit, qui elogium eius scripsit, anonymus [u], vt dicat, *religionem Christianam eum quatenus in ecclesia Anglicana, resectis superstitionis ineptiis regni legibus stabilitur,*

ex

p) De ciu. prud. c. 14. HVBER. l. c. BOECLER. praef. Comm. in Grotium, MORHOF. Polyhist. Tom. II. pag. 116. MOSHEM. ad CVDWORTH. loc. cit.

q) Conringiana p. 76.

r) Reflexions sur la philosophie p. 155. MOSHEM. ad Cudworth. p. 74. 1197. Catal. Biblioth. Reimmann. p. 985.

s) Introd. in hist. theolog. p. 1448. 1765.

t) Ad Cudw. p. 1198.

u) pag. 80.

ex animo amplexum esse, eamque contra pontificiorum simul et sectariorum insultus strenue propugnauisse: controuersias quidem theologicas maxime auersatum esse; quicquid autem ad pietatis exercitia aut bonos mores conferret, plurimi fecisse: sanctius illi et reuerentius visum de Deo credere, quam scire. Sacerdotes interim inculpare solitum esse, qui Christianam religionem absolutam atque simplicem vel superstitione macularent, vel inanibus interdum et profanis speculationibus implicarent. Optime autem populo consultum fore censuisse, si scholasticorum dogmatum vice, aequi rectique praecepta, et cuiusque imperii leges ciuiles publice recitarentur, quibus homines ad suum erga magistratus obsequium, mutuaque vitae ciuilis officia formarentur. Ipsum etiam conatum esse maxime, vt post rectos de summo Numine conceptus dictis vitae officiis, tam publicis, quam priuatis ad virtutis et prudentiae dictamen rite fungeretur. Verum enim vero valde veremur, vt haec speciose quidem et in laudem Hobbesii dicta illi sufficere videantur, qui verba sibi dari non passus, ipsa Hobbesii φιλοσοφούμενα, praecipue ea, quae in *Leuiathane* proposuit, attente considerauerit. Talia enim ibi occurrunt, quae a viro Christianae legi ex animo addicto proficisci minime possunt, et leuitatis in religione reuelata Hobbesium magnis argumentis arguunt. Quod ne ad inuidiam in celeberrimum philosophum cumulandam dixisse, videamur, ad *caput trigesimum tertium* dicti libri prouocamus, et aequum atque sanctissimae fidei nostrae amantem Lectorem arbitrum poscimus. In eo enim loco de numero, antiquitate, scopo, auctoritate et interpretibus librorum sacrorum ita differit, vt a profano animo parum abfuisse, et pleraque, quae reuelatio tradit, ad sacerdotum inuentiones retulisse merito videatur. Docet enim: *Libros illos solos canonicos, id est, leges esse in vnaquaque ciuitate, quae summi imperantis auctoritate latae sint; imperantium omnium imperatorem Deum quidem esse, et illi a ciuibus praestandam obedientiam, quicquid in contrarium iubeat rex terrenus. Sed de obedientia Deo praestanda controuersiam nullam esse, sed quando et quid locutus sit Deus, idque aliis, quibus nulla data est reuelatio supranaturalis, sciri non posse, nisi per rationem illam naturalem, qua pacis et iustitiae obtinendae caussa auctoritati summarum potestatum se submiserunt. Quatenus non differant scripturae a legibus naturae, dubium non esse, quin sint leges Dei, auctoritatemque habeant, omnibus, qui ratione naturali praediti sunt, manifestam. Sed auctoritatem hanc non aliam esse, quam quae doctrinae omni morali, si vera sit, attribuenda sit; si leges a Deo ipso factae sint, nempe leges diuinae positiuae, nulla accedente auctoritate humana, illis solis leges esse, quibus Deus ipsas ita promulgauerit, vt nulla illis per ignorantiam relinquatur excusatio. Illos igitur, quibus Deus non reuelauerit supernaturaliter, quod scripturae ab illo sint, vel eos, qui illas praedicant, ab eo missos esse, nulla, vt eas recipiant, auctoritate obligari, praeterquam*

 eius,

eius, qui summam habet in ciuitate potestatem. Hanc autem vel ciuilem esse vel ecclesiasticam: ecclesiam autem siue ciuitatem ecclesiasticam vniuersalem non existere: adeoque quicunque habeat potestatem legitimam faciendi, vt scriptura aliqua pro lege habeatur, potestatem etiam habere, eiusdem scripturae interpretationem approbandi et improbandi. Non colligemus plura hoc loco, vbi alia omnia agenda sunt, cum haec sufficiant pio lectori, vt ipsi constet, quam periculosae sint et exitiales Hobbesii hypotheses ciuitati Christi: his enim innumera superstruit, quae omnino sunt suspectissima, v. g. non habendos pro prophetis illos, qui religionem aliam docent, quam quae ab eo, qui personam Dei in ciuitate gerit, legibus permittitur etc. Tacemus paradoxa et profana alia passim in isto libro occurrentia. Ad quae deuenisse Hobbesium hominem nec iudicio acri, nec animo erecto destitutum, minime mirandum nobis esse videtur, reputantibus circumstantias Hobbesii. Multa enim per abusum irrepsisse olim in ecclesiam, ipsis DEI praeceptis ab Apostolis traditis contraria probe videbat vir acutus, et imprimis quantis fallaciis artibusque ad erigendam confirmandamque potentiam et vtilitatem suam clerus vsus esset, nouerat; haec apud protestantes quoque obtinere eo firmius credebat, et non satis emendatam esse ecclesiam sibi persuadebat, quo plures in nefandis motuum intestinorum apud Anglos tumultibus videbat ex clero, qui nefariis artibus omnia miscerent, queis grauem dicam scripsit in praefatione libri *de Ciue*; ita quod hominum vitium fuit, ad rem ipsam transferendo, misero paralogismo se ipsum decepit atque alios, et malo morbo medicinam attulit deteriorem; nempe videns sectarios in mille capita et tot opiniones diuidi, et sectarum suarum praetextu vti ad euertendum regnum, ipsam religionem summi imperantis arbitrio subiecit, vt eo fortius rebelles animos constringeret. Id quod eo confidentius ausus est Hobbesius, cum hoc pacto principem suum absoluta potestate frui posse crederet, et ita euitari turbas speraret, quas exitiales esse obtentu religionis sperauerat. Ferre autem non potuit, vt ecclesia a ciuitate dirimeretur, et ab imperante ciuili constitueretur diuersus alius, qui sacrae ciuitati praeesset. Quod cum in ecclesiae Romanae addictis vehementer improbaret Hobbesius, eam, quam illi Romano pontifici potestatem tribuunt, immo maiorem adhuc tribuit imperanti. Qua in re historiam sacram et ecclesiasticam sibi prudentiae regulas subministrasse sibi persuadebat: ast eam haud satis attente considerauerat, nec ad veram ecclesiasticae societatis indolem respexerat, quo fieri non potuit, vt non de legibus sacris, quibus nititur, perperam iudicaret. Tacemus notiones sensuales, quas mathematicis ideis interdum refertus, cum contemtu aliorum sibi effictas in sacram doctrinam infarsit, ineptumque de potentia DEI absoluta commentum sacrae doctrinae intrusum, quod falsa ei dogmata persuasisse obseruatum est illustri LEIBNIZIO [x]. Mirum itaque non est, in tot deuia fuisse abreptum

x) Leibnitianis loc. cit.

Digitized by Google

abreptum Hobbesium, multaque affirmauisse odio cleri, quae ferri a Christianis haud possunt.

Atheismus Hobbesio obiectus.

§. XVII. Quod ad alterum accusationis caput attinet, quod impietatis naturalis culpam Hobbesio tribuit, consensere in eo plerique, qui in illum insurrexere, frigidam atheis Hobbesium suffudisse; imprimis magnae parti Britanniae literatae suspectus eo nomine factus est, inter quos, praeter alios multos a REIMMANNO [y] appellatos, imprimis nominamus BVRNETVM [z], BENTLEIVM [a], PARCKERVM [b], CVDWORTHVM [c]. Similem in Malmesburiensem censuram ediderunt etiam extra insulam viri multi doctissimi, inter quos eminet HERM. ALEX. ROELLIVS [d]. Aliis autem, nimis acerbos Hobbesio esse hos iudices visum est, nec inter eos referendus iudicatus est, qui aperte a numine defecissent. Inter quos post GOD. ARNOLDVM [e], leui manu, vt solet, hac opera perfunctum, aliosque eminuit, qui eleganti eruditione pro Hobbesio apologiam scripsit NICOLAVS HIERONYMVS GVNDLINGIVS [f]. Huc autem, si ea in compendium contrahamus, quibus impietati fuisse patrocinatum philosophum Britannum viri docti censuerunt, potiora redeunt: adscripsisse eum Deo corpus, et quantitatem illi tribuisse, adeoque velut vniuersi partem considerauisse. Sapientiam DEI esse incomprehensibilem et chimaericam, statuisse; negauisse de Deo motum, contendisse quoque, non posse omnes homines naturaliter Deum agnoscere: habuisse atheismum non pro peccato iniustitiae, sed imprudentiae; denegasse hominibus ideam de Deo; sustulisse spiritus omnes eorumque operationes; religionem subiecisse legibus imperantis, et metui magis, ignorantiae et fraudibus adscribere, quam Deo. Porro introducere necessitatem quandam fatalem, et omni libertati humanarum actionum contrariam, qua ipsi tandem Deo mali moralis origo tribuenda sit. His nonnulli atheismi in vita demonstrati vestigia, quae se deprehendisse putant, adiiciunt. Grauia esse huius accusationis capita et speciosa, nemo non videt: habent tamen qui Hobbesio fauent, quod non sine verisimilitudine ad eum excusandum defendendumque regerant Et quod Deum corpus esse atque quantitatem recipere dixerit, non scholastico sed Hobbesiano sensu sumendum esse, monent. Intelligere enim Hobbesium corporis voce, aliquid quod existit realiter habetque magnitudinem aliquam, idemque esse, quod aliis vocatur substantia, et phantasmati opponitur. Quo posito dici non posse, omne corpus esse partem vniuersi, nec sequi inde, quod magnitudinem Deo tribuat, quod habeat eam pro tali, quae extensa sit vel finita. Esse enim eam magnitudinem infinitam, ipsumque immensitatis attributum: nec potuisse habere ens summum primumque pro parte vniuersi, cuius illud caussam efficientem constituerit. Passim

y) In Hist. Atheismi Sect. III. c. 8. §. 4. p. 444.
z) l. c. p. 211.
a) De stult. et irrationab. atheismi pag. m. 52.
b) Disp. I. de Deo p. 95.
c) Syst. intell. passim.
d) De Relig. nat. §. 67.
e) Hist. Haer. et eccl. P. II. L. XVI. c. 17. p. 583.
f) Obseru. Select. T. I. obs. II. p. 37. Gundlingian. P. XIV.

ſum autem, et quidem in Leuiathane ex via cauſſarum, neceſſitatem exiſtentiae diuinae eum demonſtrauiſſe euiciſſeque, Deum pro primo motore eſſe habendum. Nec, ſi concedatur, inepte ſtatuiſſe Hobbeſium, Deum eſſe corpus, ideo atheiſmi maculam illi inuri poſſe, cum ſimilia affirmauerit Tertullianus, impietatis ideo non poſtulatus. Quod autem comprehendi Deum non poſſe contenderit, de eſſentia intelligendum eſſe, ſupra omnem intellectus comprehenſionem poſita, non de exiſtentia, et ita quoque magnitudinem cum immenſitate eſſentiae coincidere. Porro negando de Deo motum, notiones modo Deo minime conuenientes eum reieciſſe, cum omnis motus mutationem inuoluat, quae Deo tribui nequeat. Cumque neget, poſſe omnes homines praeiudiciis impeditos Deum cognoſcere, ad negatas modo, quas ſcholae vrgebant ideas innatas id referendum eſſe, talem enim ideam homini de Deo ineſſe falſum et experientiae contrarium viſum eſſe Hobbeſio, ſtatuenti, omnem Dei ideam eſſe acquiſitam: aſt hanc praeiudiciis omnino poſſe impediri ſuffocarique, vt integrarum nationum, quae atheae habentur, exemplo conſtet. Recte autem intelligendum eſſe monent Hobbeſium, atheiſmum ex imprudentia magis, quam iniuſtitia peccare dicentem: nempe ad notionem iniuſtitiae reſpiciendum eſſe, quae ex ſola pacti violatione oriatur: atheum itaque iniuſtum dici non poſſe, qui nec Deum agnoſcat, nec in eius imperium conſenſerit, adeoque contra legem non agat, quamuis ſtultiſſimus cenſendus ſit, quoniam ſe ſummae potentiae audacter opponat. Verum etiam eſſe, quod Hobbeſius contendit, comprehendi non poſſe quid ſit Deus, quaecunque enim de Deo comprehendamus, negatiua eſſe, non affirmatiua. Quamuis autem concedi poſſit, negaſſe Hobbeſium ſpiritus, inde tamen non ſequi, ſuſtuliſſe eum numen, quod poſſit exiſtere, etiamſi ſpiritus non exiſtant. Principia vero moralia ab eo tradita licet peccent, non tollere vel Deum vel religionem naturalem, ſed vtrumque ſupponere: vitia autem iuuentutis inhumaniter ad exſculpendum atheiſmum practicum aduocari. Non patitur locus, vel inſtituti noſtri ratio, vt haec omnia excutiamus, et quod pondus vtriusque partis argumentis inſit, expendamus. Debet id in peculiari hiſtoria atheiſmi fieri, vel inſtituta comparatione et inſpectis atque conſideratis hypotheſibus Hobbeſii a lectore definiri. Ne vero abeamus ἀσύμβολοι, ita poſcentibus tractationis noſtrae legibus, paucis, quid nobis de hoc argumento videatur, modeſte exponemus. Et prudenter quidem in inurenda atheiſmi macula verſandum eſſe, iterum iterumque monemus, adeoque diſtinguendum eſſe iudicamus inter apertum directumque Numinis hoſtem, ratiociniis veram DEI exiſtentiam euertentem, et inter illum, qui indirecte talia admittit principia, eaque ſui ſyſtematis fundamenta ponit, quae et religioni euertendae apta ſunt, et in ipſam DEI notionem veram iniuria. Attendendum autem eſſe, quo quis animo, quaue conſequentiarum vel neceſſitate, vel imprudentia talia aſſeruerit, quae latam atheiſmo viam poſſunt pandere. Dici non poteſt, quantum

atheiſmi

Digitized by Google

atheismi historiam turbauerit neglecta haec obseruatio. Ea igitur rite considerata, ab atheismi directi infamia Hobbesium liberandum esse censemus. Multoties enim philosophus et Deum esse statuit, et necessario existere multis rationibus euincit, et summam in eo potentiam agnoscit, eosque, qui aut mundum esse aeternum dicunt, aut Deum res humanas negligere asserunt, impios esse et in Deum iniurios affirmat: notionem autem Dei non omnem homini negat, sed comprehensiuam tantum, eo quod intellectus finitus infinitum et immensum ens comprehendere non potest, quo pacto ideam existentiae diuinae homini non denegauit. Tacemus alia, quae consistere in systemate Hobbesiano nequeunt, si Deum tollas. Ast licet inter apertos Numinis hostes Hobbesius referendus minime sit, fatendum tamen, si veritatis magis ratio habenda est, quam laudis ex ingeniosa apologia captandae, excusari Hobbesium, negarique non posse, talia eum affirmauisse, quae religioni naturali pariter atque reuelatae valde aduersantur, euincuntque, si non studio dataque opera, a qua animi malitia libenter eum liberamus, certe supina negligentia et praeiudicio facile euitando talia eum praecepisse, quae sanam Dei notionem euertunt, et impietati viam sternunt planissimam. Et quod ad ipsam DEI substantiam, quam corpus dixit Hobbesius, attinet, aut prorsus fallimur, aut intellexit philosophus etiam in *Leuiathane*, qui curas posteriores continet, notione corporis non modo substantiam certam, realiter existentem et phantasmati siue non-enti oppositam, sed certam quoque substantiam, loco et figura determinatam, adeoque extensione definitam. Scribit enim [g] diserte: *Spiritus loco et figura, id est terminis et magnitudine sua aliqua determinatur, et proinde corpus est, vtcunque tenue et insensile.* Non poterat aliter statuere Hobbesius, cum semel inepto isto praeiudicio animum repleuisset [h]; *quia quicquid concipimus perceptum est ante in sensione, ideo nullam inesse homini posse imaginationem rei, quae non sit percipienda sensibus; neminem itaque concipere aliquid posse, nisi vt in loco, et finita aliqua magnitudine praeditum, et diuisibile in partes, neque aliquid esse totum in vno loco, et totum in altero tempore eodem.* Ast videbat simul prorsus ita concidere omnem Dei notionem, quae infinitatem et immensitatem illi tribuit. Certus itaque et pertinax in asserenda hypothesi, nihil existere, quod non sit corpus, habeatque situm et figuram, ad ignorantiae asylum, more toties in orbe philosophico vsitato, confugit, et ideam infiniti homini nullam esse, conceptum nullum, adeoque nomen Dei non vsurpari asseruit, vt illum concipiamus, sed vt honoremus. Quae satis clare produnt, Hobbesium maluisse de Deo prorsus tacere, hominique eius ideam denegare, quam inepte substantiae definitioni, imaginationis et sensionis perceptioni nixae nuntium mittere. Nec obiici potest Hobbesium de iis tantum substantiis loqui, quas homo potest concipere atque comprehendere, Deum autem, velut substantiam infini-

g) c. 12. p. m. 56. h) Ibid. c. 3. p. 13.

infinitam et supra omnes alias substantias positam his limitibus non circumscripsisse. Alio enim loco ita de corpore disserit, vt clarissime constet, nihil esse in vniuerso, quod non ista corporis notione comprehendatur. Ita enim scribit [i]: *Corpus significat vniuersaliter* (ita nec Deum excipit) *id quod locum aliquem certum implet siue occupat, nec dependet, vt locus ipse a nostra imaginatione, sed PARS EST realis eius, quod vocamus vniuersum. Vniuersum enim, cum sit corporum omnium aggregatum, nullam habet partem, quae non sit etiam corpus, neque PROPRIE dicitur corpus, quod non sit totius vniuersi aliqua pars.* Ex quo loco id, nisi prorsus coecutimus, euincitur, intellexisse Hobbesium notione corporis non modo substantiam existentem, sed a situ, loco et figura determinatam quantam, qualis cum extra vniuersum esse nequeat, inde sequi, quod sit pars vniuersi. Quae si supponantur, vt disertis Hobbesii verbis affirmantur, non possumus aliter ratiocinari de Deo Hobbesii, quam voluisse, eum esse corpus, id est substantiam realem, quae locum occupat et pars est vniuersi. Non moramur, quod patroni eius clamant, remouisse eum Deum ab his vniuersi partibus, asseruisse eius immensitatem, ideoque supra hominis captum ideam DEI posuisse. Concedemus id viris doctis, qui caussam Hobbesii defendendam susceperunt; nihil aliud autem inde lucrabuntur, quam quod supra in argumento quoque morali obseruauimus, Hobbesium principiis semel imprudenter electis pertinacius adhaerentem maluisse sibi contradicere, quam errori nuntium mittere; et talia affirmauisse, quae inter se consistere nequeunt. Illud certe ex hoc loco luculenter demonstratur, quod Gundlingius negauerat, corpus omne, adeoque et Deum, quem corpus esse dixit, esse partem vniuersi. Quod quam absurdum sit de Deo statuere, quilibet intelligit, qui, quid Deus sit, nouit, et ipsius Hobbesii verbis subscribit [k]: *Figuram Deo adscribere esse contra honorem DEI, qui sit infinitus.* Praeterea ita de attributis Dei philosophatur Hobbesius, vt impietatis patroni et ipse eorum coryphaeus Spinoza fauentissima apud eum placita inueniant. e. g. Statuit, contra Dei honorem esse, ei attribuere proprie passiones, poenitentiam, iram, misericordiam [l], immo attribuendo Deo voluntatem, non debere nos per voluntatem appetitum rationalem intelligere, qualis in homine est, sed diuinam potentiam, qua omnia, quae fiunt, efficit, et ita intellectum quoque Dei esse de diuina et incomprehensibili potentia intelligendum [m]. Licet enim Hobbesius corporeos passionum conceptus, quos solos homini tribuit, remouere videri velit, vident tamen, qui oculis non carent, cuncta eum ex vna diuinae potentiae, quam vnicum eius attributum verum agnoscit, modificatione deriuare. Nam vnicum eius nomen τὸ EST, existere, adeoque sola existentia comprehendi, affirmat. Et eodem talo quoque stat assertio, in regno Dei naturali regnandi

i) c. 34. p. 183. seq.
k) Ibid. c. 31. p. 170.
l) loc. cit.
m) De Ciue c. 15. p. 259.

gnandi et puniendi eos, qui leges suas violant, ius Deo esse a sola potentia irresistibili, non vero a peccato antecedente: id quod omnem sanctitatis, aequitatis et iustitiae diuinae notionem euertere, et Deum sibi ipsi eripere, prudens quilibet fatebitur. Non disputabimus, qua animi voluntate quoue scopo, bono an malo, talia Hobbesius dixerit; lubenterque patimur, si quis excusationem afferat, eum potentiae idea delusum incommoda magis verba dedisse, quam prauos sensus induxisse; quamuis valde vereamur, vt vbique ita iuuari queat Hobbesius, ast concedendum quoque est, talia haec esse, quae sanis de Deo notionibus prorsus refragentur, et impietati portam latissimam aperiant, nefariisque consiliis occupatos facile ad atheismi scabiem seducant. Id quod reuera euenisse, vnius Ioannis Rostae comitis exemplum probat, qui cum a detestabili, quo totus detentus erat, atheismo tandem ad meliores de Deo sensus rediret, fassus est, sacellano suo Roberto Parsonio: stolidam Hobbesii doctrinam, quam tantopere fuerit admiratus et ipsum, et meliorem regni partem seduxisse. Obseruauit autem, qui *Conuersionis* eius *historiam* descripsit, GILB. BVRNETVS [n], eum de Deo Hobbesiano more sensisse, nempe esse quidem Deum maximam potentiam, at aliis tamen attributis, iustitiae, irae, bonitatis, etc. vacuam; hanc potentiam quidem secundum naturam et indolem suam res omnes condidisse, ast affectus, qui curam aut dolorem vel indigentiam et perturbationem indicant, habere nullos, adeoque nec amori apud eum, nec odio, nec praemio, nec poenae locum esse. Quod reliquum est, non inficiandum, veritatis fulgore oculos Hobbesii perstringente, ex errore eum interdum ad se rediisse, et saniora attulisse, ast parum cum principiis eius cohaerentia. Monet etiam praestantissimus MOSHEMIVS [o], extremis vitae annis Hobbesium apologiam exarauisse, eaque omnia, quae in Leuiathane olim scripserat, sapientium iudicio subiecisse; testatum, se cum librum illum componeret, ingenii potius intemperantiae, quam rationi obsecutum esse, nec opiniones eo comprehensas postea defendisse. Antonium Wood id in Athenis Oxoniensibus memoriae prodidisse, et credibile esse, nil contra animi sententiam fecisse hominem, cum et natura procliuis esset, ad ea mordicus retinenda, quae semel complexus erat, et ita infectus arrogantia, vt vix sine conuiciis disputare posset, nec tum esset aliquid, quod metueret, quum aulae imprimis carus esset, magnaque Caroli II. regis beneuolentia frueretur. Non inuidemus Hobbesio hanc gloriam, resipuisse eum ab illis erroribus, quos nec philosophia sobria atque prudens probat, nec ferre potest reuelatio; fatemur autem, scrupulum nobis mouere de fide atque veritate narrationis Woodii auctorem *Vitae Hobbesii*, qui hanc palinodiam non modo prorsus tacet, et obiisse eum in iis opinionibus, quas rectas et pias credebat, testatur, sed et narrat, ea quae de Hobbesio in antiquita-

n) p. 87. et in Praef. p. 16. 25.

o) l. c. p. 74.

Digitized by Google

tiquitatibus Oxonienſibus ſcripta ſunt, magnam mutationem ab editore Ioanne Fello eſſe paſſa, eumque contra apologiam Hobbeſii amarulentam epiſtolam operi adieciſſe, in qua Malmesburienſe animal, irritabile et vaniſſimum, aegre fert, negare, quod Leuiathan liber ſit publico damno notus et monſtroſiſſimus. Haec enim anno cIↃ IↃ C L X X I V ſcripta ſunt, quo extremam iam ſenectutem Hobbeſius attigerat. Editoris itaque fide haec ſtentque cadantque; cum arrogantia et pertinacia philoſophi huius, et imprimis theologorum contemtus, vix ferre videantur, vt reſipuiſſe, et Leuiathanis decreta tantopere ſibi deamata damnauiſſe credatur. Faſſus itaque Deum eſt Hobbeſius, vt in ſummam cuncta contrahamus, ſed talem, qui Dei nomine indignus eſt: vel ſi dicendum, quod res, vidit Dei exiſtentiam naturamque eſſe certiſſimam: aſt cum hanc cum abſurdis principiis ſuis conciliare non poſſet, maluit de Deo ineptire, cauſſando, Deum nos non intelligere nec capere, adeoque honorandum quidem eſſe, non vero definiendum. Quod ſimili modo Epicuro quoque eueniſſe, eodem, quo Hobbeſius, praeiudicio ſeductum, in cuius caſtris ille ſaepius militauit, ſuo loco oſtendimus.

Aduerſarii Hobbeſii.

§. XVIII. Talis cum fuerit Hobbeſius, cumque paradoxa et inaudita plurima aſſeruerit, quae et noxia atque periculoſa videbantur, et quadam pertinacia ab eo defendebantur, mirum non eſt, cateruas aduerſariorum in eum inſurrexiſſe, et non modo inſulanos, ſed et extra Britanniam viros doctiſſimos Hobbeſium telis ſuis confixiſſe. Amplum conſcripſit indicem eorum, qui ſigna aduerſus Hobbeſium ſuſtulerunt, biographus eius. Inter quos prae aliis nomen tulerunt Ioannes Walliſius profeſſor geometriae Sauilianus, Sethus Wardus, aſtronomiae profeſſor Sauilianus, Ioannes Bramhallus, epiſcopus Derrienſis, Robertus Boyle, Robertus Sharrockius, Gisbertus Cocquius, Richardus Cumberlandius, Henricus Morus, profeſſor theologiae Cantabrigienſis, Radulphus Cudworthus, Samuel Parckerus, Ioſephus Glanuil, et innumera fere cohors Britannorum aliorum, vt taceamus eos, qui aliud agendo Hobbeſium refutarunt, Ioannem Franciſcum Grandis, Io. Adamum Oſiandrum, Regnerum a Mansvelt, Franciſcum Schottenium p), etc. quorum plerique moralia Malmesburienſis ſenis principia improbarunt, nonnulli problemata eius geometrica exagitauerunt, quidam doctrinam naturalem confutauerunt. Breuiſſime omnium autem et ſolidiſſime Hobbeſiana principia expoſuiſſe et refutauiſſe Samuel Andreas dicitur LEIBNIZIO q). Inter hos vero Hobbeſii antagoniſtas magnum intercedere diſcrimen, et diuerſo pugnae euentu ac diuerſa armorum vi et acie eos cum illo fuiſſe congreſſos, inſtituta comparatio docet clariſſime. Et ſolide quidem atque eleganter omniumque optime mora-

p) Pleroſque aduerſarios Hobbeſii enumerant et ſcripta eorum recenſent STRUVIUS in Bibl. philoſ. c. 8. §. 7. cum add. Lotteri et Kahlii THOMAS. Hiſt. l. N. p. 84. STOLLIUS Hiſt. lit. P. III. p. 635. BUDDEUS Iſag. p. 1382. Bibl. Iur. imperant. l. c. Biographus Hobbeſii p. 96.

q) Leibniziana p. 181.

moralem Hobbesii doctrinam aggressus esse iudicatus est [r] RICHARDVS CVMBERLANDVS, tum cum manus cum Hobbesio consereret, theologiae baccalaureus, postea autem ad Petroburgensium episcopatum euectus, quem literis fata eripuerunt anno cIↃIↃCCXIX. septem supra octoginta annos natum. Huic enim debemus *de Legibus naturae disquisitionem philosophicam, in qua earum forma, summa, capita, ordo, promulgatio et obligatio e rerum natura inuestigantur, quin etiam elementa philosophiae Hobbianae cum moralis, tum ciuilis considerantur et refutantur* [s]. In hac tractatione auctor, methodum, qua dictamina rationis ex vno principio naturali deduci queant, ostendere connisus est. Illud autem eo redit: leges naturae omnes ad vnam de beneuolentia erga rationales omnes esse deriuandas, cuius etiam sanctionem ex effectis ab auctore natura tali beneuolentiae annexis euincere conatur. Quo pacto contrarium prorsus bello omnium in omnes Hobbesii principium supponens, cum Stoicis socialitatem introduxit, a Pufendorfio eodem tempore prolixe stabilitam. Cumque Hobbesius mathematicam quandam certitudinem secutus fuisse videri voluerit, ipse quoque propositiones vniuersales, ex hac beneuolentia naturali atque vniuersali oriundas reduxit ad idoneam similitudinem cum propositionibus matheseos vniuersalis de effectis computationis mathematicae, quae omnes quantitates inter se conferuntur. Hobbesium autem refutaturus, sibi ipsi illum et naturae dictamini repugnare ostendit, negantem leges diuinas proprie dictas vel e natura rerum disci posse, vel e sacris scripturis, nisi reuelatio cuique particulariter detur, quod scriptores sacri prophetae fuerint. In qua disceptatione licet maiora lumina, forte desiderari possint, acumen tamen, ordinem et ratiocinandi accurationem in caussa per se meliori, merito viri docti laudarunt. Aliam viam ingressus est ROBERTVS SHARROCKIVS, cui librum *de Officiis secundum ius naturale* [t] debemus; is enim lectione Hobbesium obruere, quam rationibus configere, maluit. GISBERTVM COQVIVM pastorem Cockingensem autem *in Anatome Hobbesianismi* librum corrasisse theologo inepto dignum, nihilque attulisse memorabile, nisi quod ex Caluino atque Beza surripuerit, obseruatum NICOLAO HIERONYMO GVNDLINGIO [u], qui videndus. Alios, ne nimii simus, tacemus.

Rich. Cumberlandii I. N. Hobbesio oppositum.

§. XIX. Quamquam autem valde inuisa fuit Hobbesii doctrina, tantum tamen abest, vt sectatores nullos inuenerit, vt potius non solummodo multos habuerit, qui eius doctrinae plauserint, sed magnam quoque politicorum apud Britannos partem eius opiniones amplexum fuisse theologi angli conquesti sint. Cuius caussam fuisse tradit vir summus, GILBERTVS BVRNETVS [x], quod in tam corruptis eius aetatis,

Sectatores Hobbesii.

 prae-

r) THOMAS. l. c. REIMMANN. Hist. lit. Germ P. VI. p. 99. STOLLIVS l. c. P. III. c. 2. p. 636. BVDDEVS Hist. phil. c. 6. p. 510.

s) Londini 1672. 4. Lubec. 1683. 8.

t) Oxon. 1660. 8. et cum obseru. SAM. REXNERI 1667.

u) Sel. Obs. T. I. Obs. 2. §. 3. p. 48. not. K.

x) loc. cit.

praecipue in aula, moribus Hobbesianorum principiorum vsus fuerit maximus et iucundissimus. Fuerunt quoque nonnulli, qui in condendo iuris naturalis systemate (reliqua enim eius placita physica, mathematicaque cum satis infirma et illepida sint, sectatores inuenerunt fere nullos) eum secuti, meliorem et luculentiorem dare Hobbesianam philosophiam conati sunt. Inter quos laudari solet LAMBERTVS VELTHVYSEN, auctor *dissertationis de Principiis iusti et decori*, *continentis apologiam pro tractatu clarissimi Hobbii de Ciue*. Quamuis enim plus promisisse in titulo, quam in ipsa tractatione praestitisse visus sit; obscurus quoque et confusus appareat, quo nomine castigatur CHRIST. THOMASIO [z], commendandus tamen in eo est, quod cum omnia se Hobbesii probare non posse asserat, de iure omnium in omnia et contra omnes, de pactis, velut fontibus legis etc. differere quidem constituerit ex studio se ipsum conseruandi, at illud non ex innata hominis corruptione deriuauerit, sed ex consideratione sapientiae diuinae, et ordine ac fine hominis. Quo pacto Hobbesium non tam defendisse, quam emendauisse, et tolerabiliores ei sensus affinxisse iudicandus est [a]. Nonnullis ipse quoque Gassendus in Hobbesianismi conspirationem tractus est, eo quod ius omne ex vtilitate atque pacto deriuauerit. Et valde quidem librum *de Ciue* Gassendo placuisse, ex eius epistola ad Samuelem Sorberium certum est [b]: ast aliam viam instituisse Gassendum, Epicuri sequacem, ex iis colligi potest, qui Dinienſem philosophum secuti de philosophia morali Epicuri suis locis diximus. Solent et alii huc trahi, eo quod statum belli inter principia iuris naturalis non improbauerint, nominanturque Io. Christophorus Becmannus [c], Abrahamus Houtuyn [d], Regisius [e], Hombergius: quibus eo nomine addi potest Gundlingius: Ast hi licet tam malum et ineptum principium Hobbesii morale esse, quam tum facere aduersarii solent, pernegent, Hobbesiani tamen dici non possunt, cum caetera eius placita integrumque systema non admittant. Ipse vero Spinoza, haud semel Hobbesium presso pede secutus, certe plausu famaque Hobbesii callide, vt solebat, ad incrustandos errores suos vsus est, et imprimis negata attributa diuina, et assertam potentiam Dei absolutam, astute ad partes suas defendendas augendasque adhibuit [f].

Hobbesius an Epicureus?

§. XX. Fama ergo magis, vel si mauis, infamia, quam sectatorum numero et obsequio inclaruit philosophia Hobbesiana. Ea vero vtrum a veterum philosophorum quodam desumta fuerit, et imprimis annon ab Epicuro accepta videri queat, a viris doctis quaesitum est. Et ipsum quidem

z) Colloq. menstrua 1688. p. 343. Hist. I. N. p. 85.
a) BVDDEVS Hist. I. N. p. 35 REIMMANN. Hist. lit Germ P. VI. p. 50. STOLL. Hist. lit. P. III. c. 2. §. 9. p. 634. seq.
b) BVDDEVS Hist. phil. p 512. GROENING. Bibl. Iur. gent. Europ. p. 340.
c) THOMAS loc. cit. p. 86.
d) PVFENDORF. App. de habitu relig. ad vitam ciuilem p. 196. 197.
e) Act. erud. 1692. p. 185. seq.
f) Vid. MORHOF. T. II. p. 117. MOSHEM. l. c. p. 1202.

Digitized by Google

dem Hobbesium omnes ante se philosophos Graecos, Latinos omniumque gentium tales iudicauisse, qui philosophiam moralem quasi facilem, nullo studio ambiendam, cuiuslibet ingenio naturali expositam et prostitutam attrectauerint, ex praefatione libri de Ciue intelligitur. Ast viderunt tamen viri docti, et praecipue in Hobbesio examinando acuti atque perspicaces, pluscula eum habere, quae Epicuro debeat. Id instituta sententiarum et opinionum comparatione prolixe demonstrare aggressus est, et haud paruam eo modo nomini Hobbesiano cumulauit inuidiam SAMVEL PARCKERUS [g]. Idem RAPINO [h] quoque visum, licet is de inconstantia Hobbesii conqueratur, eo quod mox Epicureum se praestet, mox Peripateticum. Eodem nomine, licet tectius, Hobbesium inter impietatis patronos retulit RADVLPHVS CVDWORTHVS [i]. Tacemus MORHOFIVM [k], PVFENDORFIVM [l], aliosque, quibus magna visa est intercedere affinitas inter ratas sententias Epicuri et placita physica atque moralia Hobbesii. Nos, si instituti nostri legibus ita poscentibus, sententiam ea de re nostram exponere licet, in huiusmodi comparatione caute incedendum esse putamus. Falluntur enim turpiter, et haud raro immerito philosophos odio cumulant, qui ob quandam opinionum similitudinem et affinitatem sectae alicui philosophum suo Marte et ingenio philosophantem adiiciunt. Id quod de Hobbesio omnino pronuntiandum est. Cuius si systema integrum siue physicum sit, siue morale, cum systemate Epicureo comparetur, apparebit, potiorem ea partem inter se dissentire. Ast quamuis eo nomine Epicureus minime dici possit Hobbesius, fatendum tamen, in duobus capitibus ita belle cum Epicuro eum conspirare, vt a verisimilitudine non abhorreat, si quis dicat, Hobbesium illa ab Epicuro mutuo accepisse. Quod enim docet Hobbesius, nihil nos comprehendere nec intelligere, nisi id fiat per sensionem, adeoque quaecunque intellectui nostro obiecta obuersentur, sensibus definiri, et ideo omnia corpora esse atque partes vniuersi, immo ipsum Deum corpus esse dicendum; id prorsus Epicuri dogma est, qui cum non-enti corpus opponeret, cuncta quoque ad sensus reuocauit, adeo, vt Deos esse corpus negare non auderet, licet, non minus quam Hobbesius, a corpore crasso et ex atomis composito eos remoueret, vt suo loco demonstratum. Vno enim eodemque fonte physico nititur et Epicurus et Hobbesius. Alterum in morali argumento euenit, in quo placuit Hobbesio, affectuum, irae, misericordiae, beneuolentiae locum in Deo haud esse, sed cuncta reduci ad eius potentiam, et ob hoc vnum Deum honorandum esse: ius autem omne ex pacto, quod suasit communis vtilitas, deriuandum esse, nec fundamento alio naturali niti. Ast pari quoque ratione philosophatus est Epicurus, cui indignum diuina natura beata visum est, Deo iram, gratiam, et misericordiam tribuere; quique tantopere a rerum humanarum cura Deum remouit, vt nihil ab eo in actiones homi-

g) Disp. I de Deo p. 86. 87.
h) Reflexion sur la philosophie §. 18. 17. p. 55. sur la physique §. 9.
i) loc. cit. c. 5. p. 72.
k) loc. cit. p. 116.
l) Erid. Scand. p. 206.

Digitized by Google

hominum morales influxum habere possit, sed ius omne ex vtilitate, pactis et conuentionibus firmata prodeat. Vtrum autem in his capitibus adstruendis Epicuri hortos expilauerit Hobbesius, difficile dictu est; cum occasio satis ex vitae eius historia pateat, qua perductus ad ea placita fuit, etiamsi de Epicuro nunquam cogitauisset. Alias suspiciones affert SAMVEL PVFENDORFIVS [m], cuius verba ipsa adducemus, vt Lectori materiam ea de re cogitandi suppeditemus. Is ita scribit: *Arrisit Hobbesio potissimum vetus Epicureorum hypothesis, vel genii conuenientia, vel quod eam in praxi ciuitatum, omnia fere ad sui conseruationem et vtilitatem referentium, conspiceret, vel etiam quod aliquando suspicatus sum, exemplo et aemulatione amicissimi viri, Petri Gassendi, qui cum in physicis maxime Epicureorum dogmata excolenda suscepisset, Hobbes eiusdem in moralibus tradita nouo schemate inducta in theatrum orbis eruditi protrudere instituit. Nisi malis dicere, ipsum vim ingenii ostentare voluisse suscepta defensione hypotheseos tam exosae vulgo et paradoxae. A quo non multum abit, quod serenissimus Magnae Britanniae rex ante aliquot annos Samueli Sorberio de hoc Hobbesio dixerat: se illo viro vti in vicem vrsi ad molossorum vires tentandas et acuendas.* Nos Lectori relinquimus, vt, quamcunque velit, caussam eligat: illud certum esse putamus, integri systematis, maxime moralis et ciuilis, hoc modo struendi caussam fuisse Hobbesio statum patriae et conculcatam regiae partis auctoritatem, id quod ipse in praefatione libri *de Ciue* fatetur, cui cum videret Epicurea nonnulla fauere, facile fuit viro ingenioso ea in partes rapere; eo quod ipsi placuissent. Sapiebat enim in aliis nonnullis quoque Epicureismum, et imprimis, cum spiritus eorumque operationem negaret [n]. Quod occasionem nonnullis dedit, Hobbesium spectrorum lemurumque terriculamenta noctu expauescentem, ridendi, quod philosophiae suae decretis non paruisset. Id quod negat eius biographus, nos fieri potuisse naturali effectu inuoluntario, aliter sentiente Hobbesio, credimus [o].

Delineatio Philosophiae Hobbesianae.

§. XXI. Intelligi ex dictis potest, cuius indolis atque generis Hobbesii philosophia, in genere considerata fuerit. Specialem eius διατύπωσιν dare iam instituti ratio postulat. Ast prolixum nimis minutim omnia enarrare, in quibus a trita via abiit Malmesburiensis philosophus. Potiora philosophiae suae praecepta ipse in *Leuiathane* proposuit, in quem librum curis potestioribus editum potiora congessit, quae ad fulciendum singulare, quod exstruxit, doctrinae aedificium facere iudicabat. Summam

m) loc. cit.

n) Prolixe, in libro de Natura Hominis, breuius in Leuiathane id prosequitur.

o) Caussas varias affert BAYLE l. c. not. N. Veram autem caussam illi facile intelligent, qui norunt ideas cum affectu tenero cerebro alte impressas saepius recurrere, et vna praesente totam idearum cateruam coniunctim prodire, et tunc quoque pristinum affectum sequi. Ita enim metum spectrorum noctu imprimi pueris, et potuisse inde quoque inuito Hobbesio recurrere, quoties idea noctis redibat, ex iis notum est, quae de associatione idearum tradidere philosophi.

Digitized by Google

mam ergo istius famosi libri accurate persequemur, vt hoc pacto facies philosophiae Hobbianae patescat. Cumque in eo illa, quae in computatione, siue logica sua, dixit, repetierit, vultus quoque philosophiae rationalis inde facile potest dignosci. Praemittemus autem, et carptim quidem, ex *Elementorum Philosophiae, sectione prima et secunda*, quae de corpore et de homine agunt, delibabimus ea, quae ad recte intelligendos, doctrinae moralis Hobbesianae sensus facere possunt. De corpore, autem, id est, de natura rerum tractaturus philosophiam primam, generales et abstractas notionum physicarum definitiones exhibentem praemisit, quae eo magis notandae, quo magis abire a receptis scholae definitionibus ad innouandum dogmatum suorum typum Hobbesio placuit. Ita vero praecipit p):

I. Res non existentes nominibus suis intelligibiles et computabiles sunt: substernuntur enim ratiociniis nostris phantasmata nostra, quae rebus etiam sublatis seruamus.

II. Spatium est phantasma rei existentis, quatenus existentis, id est, nullo alio eius rei accidente considerato, praeterquam quod apparet extra imaginantem.

III. Tempus est phantasma motus, quatenus in motu imaginamur prius est posterius, siue successionem.

IV. Spatium spatii et tempus temporis, pars vocatur, quando illud in hoc et praeterea aliud continetur.

V. Partes facere seu partiri spatium et tempus nihil aliud est, quam in ipso aliud atque aliud considerare.

VI. Vnum dicitur quando spatium vel tempus consideratur inter spatia vel tempora alia.

VII. Numerus est vnum et vnum, et sic deinceps.

VIII. Componere spatium vel tempus, est primo vnum post aliud, deinde omnia simul vt vnum considerare.

IX. Quod autem pro omnibus, ex quibus constat, sic ponitur, vocatur, totum, et illa singula, quando ex totius diuisione rursus seorsim considerantur, partes eius sunt.

X. Totum nihil recte appellatur, quod non intelligitur ex partibus componi et in partes diuidi posse.

XI. Duo spatia inter se contigua dicuntur, inter quae aliud spatium nullum est.

XII. Partium ea quae inter partes alias intercipitur media, quae vero non est posita inter duas alias partes, extrema siue terminus dicitur.

XIII. Potentia finitum, id est terminabile dicitur spatium vel tempus, quando numerus spatiorum vel temporum finitorum assignari potest, quo maior numerus eorundem in eo spatio vel tempore esse non potest. Potentia

p) c. 7. p. 51. seqq.

Digitized by Google

tia autem infinitum eſt, in quo maior numerus dari poteſt, quam qui ſit datus.

XIV. Quicquid diuiditur, diuiditur in partes rurſus diuiſibiles, adeoque non datur minimum diuiſibile.

XV. Corpus eſt quicquid non dependens a noſtra cogitatione cum ſpatii parte aliqua coincidit vel coextenditur q).

XVI. Accidens eſt modus corporis iuxta quem concipitur, vel facultas corporis, qua ſui conceptum nobis imprimit.

XVII. Extenſio corporis idem eſt, quod magnitudo eius, quae non dependet a cogitatione noſtra.

XVIII. Spatium, quod cum corporis cuiuscunque magnitudine coincidit, illius corporis vocatur locus, qui tamen a magnitudine locati differt; et non a ſuperficie ambientis, ſed in ſolido ſpatio conſiſtit.

XIX. Spatium quod a corpore occupatur plenum, quod non occupatur vacuum appellatur.

XX. Corpora contigua ſunt, inter quae nullum eſt ſpatium, continua quorum eſt pars communis, et plura, quorum quaelibet duo proxima ſunt continua.

XXI. Motus eſt continua vnius loci relictio et alterius acquiſitio; locus autem qui relinquitur terminus a quo, qui acquiritur, terminus ad quem dici ſolet.

XXII. Quieſcere dicitur, quod per aliquod tempus in eodem loco, motum autem, quod fuit prius in alio loco, quam nunc eſt.

XXIII. Corpora aequalia inter eſſe dicuntur, quae eundem locum poſſidere poſſunt.

XXIV. Vnius et eiusdem corporis vna et eadem ſemper eſt magnitudo.

XXV. Aequalis motus eſt, cum vnius velocitas, per omnem eius magnitudinem computata aequalis eſt alterius velocitati, per omnem item magnitudinem computatae: par ratio eſt motus maioris et minoris.

XXVI. Motus magnitudo ita computata, vis vulgo dicitur.

XXVII. Quod quieſcit, ſemper quieſcere intelligitur, niſi ſit aliud aliquod corpus praeter ipſum, quo ſuppoſito quieſcere amplius non poſſit.

XXVIII. Corpus interire aut generari non poteſt, ſed tantum ſub diuerſis ſpeciebus aliter atque aliter nobis apparet, et proinde aliter atque aliter nominatur. At accidentia generari et interire poſſunt, non vero, niſi improprie poſſunt dici, quod moueantur.

XXIX. Accidens propter quod corpori alicui certum nomen imponimus, ſiue quod ſubiectum ſuum denominat, eſſentia dici ſolet.

XXX. Materia prima merum nomen eſt, et ſignificat corpus generaliter ſumtum.

XXXI. Corpus agere r) dicitur in illud corpus, in quo aut generat accidens aliquod, aut deſtruit.

XXXII.

q) c. 8. p. 54. r) c. 9. p. 64. ſeqq.

Digitized by Google

XXXII. Accidens siue agentis siue patientis, sine quo effectus non potest produci, vocatur caussa sine qua non, et necessarium per hypothesin.

XXXIII. Caussa simpliciter, siue caussa integra est aggregatum omnium accidentium tum agentium quotquot sunt, tum patientis, quibus omnibus suppositis intelligi non potest, quin effectus vna sit productus, et supposito, quod vnum eorum desit intelligi non potest, quin effectus non sit productus.

XXXIV. Accidentium requisitorum ad effectum in agente aggregatum producto effectu vocatur caussa efficiens; in patiente caussa materialis. Vbi autem effectus nullus est, ibi nulla est caussa.

XXXV. Caussa integra ad producendum effectum suum semper sufficit.

XXXVI. Effectus productus est eodem instante, quo caussa integra, habetque caussam necessariam.

XXXVII. Generatio effectuum continua est.

XXXVIII. Agentia et patientia eadem, diuersis temporibus sed similiter disposita, similes effectus producunt.

XXXIX. Caussa motus non est, nisi in contiguo et moto corpore.

XL. Mutatio omnis est motus.

XLI. Accidentia respectu accidentium quae antecedunt, siue tempore priora sunt, si ab illis non dependent, vt a caussis, contingentia appellantur.

XLII. Caussae et effectui respondent, immo idem sunt potentia et actus.

XLIII. Quo instante potentia fit plena eodem producitur in actum.

XLIV. Potentia actiua et passiua tantum sunt partes potentiae plenae.

XLV. Actus impossibilis est, ad quem producendum nulla vnquam erit potentia plena.

XLVI. Qui actus impossibilis non est, necessarius est, quia quodcunque possibile est aliquando produci, eo ipso necessario producetur, alias impossibile esset.

XLVII. Itaque quicunque actus futurus est, necessario futurus est.

XLVIII. Quaecunque contingunt, contingunt a caussis necessariis, vocantur autem contingentia, respectu aliorum euentuum a quibus non dependent.

XLIX. Potentia actiua consistit in motu.

L. Caussa formalis, quae est essentia, et finalis, quae est finis ad caussas efficientes pertinent.

LI. Cognitio essentiae est caussa cognitionis rei.

LII. Differre inter se duo corpora dicuntur, cum de vno eorum dicitur aliquod, quod de altero dici non potest eodem tempore [s].

LIII. Omnia corpora differunt inter se numero; differunt autem magnitudine, quorum alterum altero maius est.

LIV. Cor-

s) c. 11. p. 70. seq.

LIV. Corporis cuiusounque cum alio quocunque corpore similitudo vel dissimilitudo, vel aequalitas vel inaequalitas, relatio eius dicitur.

LV. Relatio non est nouum accidens, sed aliquid eorum quae inerant, ante relationem siue comparationem factam.

LVI. Caussae accidentium in vtroque relato sunt caussae relationis.

LVII. Si dimensionis lineae sint determinatae, oritur inde quantitas .

LVIII. Magnum et paruum nullo modo intelligi possunt, nisi per comparationem. Comparatur autem vnaquaeque magnitudo vel ad minorem, vel ad maiorem, vel ad aequalem [u].

LIX. Aestimatio siue comprehensio magnitudinis per comparationem dicitur ratio: eaque est vel arithmetica vel geometrica.

LX. Conatus est motus per spatium et tempus minus, quod datur, id est, determinatur, siue expositione vel numero assignatur [x].

LXI. Impetus est ipsa velocitas, sed considerata in puncto quolibet temporis in quo fit transitus.

LXII. Resistentia est in contactu duorum mobilium conatus conatui, vel omnino vel ex aliqua parte contrarius.

LXIII. Vis est impetus multiplicatus siue in se, siue in magnitudine mouentis, qua mouens plus vel minus agit in corpus quod resistit.

LXIV. Duae sunt philosophandi methodi, altera a generatione ad effectus possibiles, altera ab effectibus φαινομένοις ad possibilem generationem [y].

LXV. Sensio in sentiente nihil aliud est, praeter motum partium aliquarum intus in sentiente existentium, quae partes motae organorum quibus sentimus, partes sunt.

LXVI. Sensionis immediata caussa est in eo, quod sensionis organum primum et tangit et premit; illud autem obiectum vocari solet.

LXVII. Ex his integra sensionis definitio nascitur, quod sit ab organi sensorii conatu ad extra, qui generatur a conatu ab obiecto versus interna, eoque aliquandiu manente per reactionem factum phantasma.

LXVIII. Subiectum sensionis ipsum est sentiens; obiectum est id quod sentitur, phantasma sentiendi actus.

LXIX. Non permittit natura sensionis, vt plures res simul sentiantur.

LXX. Imaginatio est propter obiecti remotionem languescens vel debilitata sensio.

LXXI. Ortus perpetuus tum sentientibus tum cogitantibus phantasmatum, solet appellari animi discursus, et communis est hominibus et brutis.

LXXII. Phantasmata dormientium somnia sunt.

LXXIII. Et metus, et sceleris conscientia, et nox, et loca consecrata, adiuta apparitionum historiis phantasmata horribilia etiam vigilantibus excitant, quae spectrorum et substantiarum incorporearum nomina pro veris rebus imponunt.

LXXIV. Aliud

t) c. 12. p. 73. u) c. 13. p. 77. x) c. 15. p. 106. y) c. 25. p. 192.

Digitized by Google

LXXIV. Aliud ſenſionis genus eſt voluptas et dolor, orta ab organi parte extima per continuam actionem verſus cor.

LXXV. Conatus primi motus animalis ſunt appetitus et fuga, quos ſequitur ſpirituum animalium in neruos impulſio et rurſus retractio, quos ſequuntur turgeſcentia vel relaxatio muſculorum et denique artuum extenſio vel contractio, qui eſt motus animalis.

LXXVI. Accedente ad appetitum deliberatione, ſiue ſerie cogitationum, oritur inde voluntas.

LXXVII. Cauſſa appetitus exiſtente integra, neceſſario ſequitur voluntas; adeoque voluntati libertas a neceſſitate non conuenit. Concedi tamen poteſt libertas faciendi ea, quae volumus [z].

LXXVIII. Magnitudo et duratio vniuerſi eſt inſcrutabilis.

LXXIX. Locus in vniuerſo vacuus nullus eſt.

LXXX. Deſcenſus grauium non eſt ab ipſorum appetitu, ſed a vi aliqua telluris [a].

LXXXI. Differentia grauitatum oritur a differentia impetuum, quibus grauium elementa impingunt.

LXXXII. Sermo ſiue oratio eſt vocabulorum contextus arbitrio hominum conſtitutorum, ad ſignificandam conceptuum ſeriem earum rerum, quas cogitamus. Significationes ergo naturales, ex neceſſitate naturae ortae, ſermonem non conſtituunt [b].

LXXXIII. Scientia et demonſtratio oriuntur ex cognitione cauſſarum.

LXXXIV. Theoremata demonſtrabilia ſunt in iis tantum rebus, quarum cauſſae in noſtra poteſtate ſunt, in ceteris tantum demonſtrabile eſt, ita eſſe poſſe.

LXXXV. Cauſſae appetitus et fugae, voluptatis et moleſtiae ſunt ipſa obiecta ſenſuum. Eſt itaque agere quidem appetentibus liberum, non vero appetere.

LXXXVI. Omnes res, quae appetuntur, bonae vocantur, quae fugiuntur, malae [c].

LXXXVII. Bonum autem vel verum vel apparens eſt, inter vera primum ſua cuique conſeruatio: contra malorum omnium primum, mors.

LXXXVIII. Affectus ſeu perturbationes animi ſunt appetitionis et fugae ſpecies, aſſumtis differentiis ab obiectorum, quae appetimus fugimusue diuerſitate et circumſtantiis [d].

LXXXIX. Conſiſtunt autem affectus in diuerſis motibus ſanguinis et ſpirituum animalium, prout ſe varie modo expandunt, modo ad fontem reiiciunt: quorum motuum cauſſae ſunt phantaſmata circa bonum et malum in animo excitata.

XC. Ingenia, id eſt, hominum ad certas res propenſiones oriuntur a

 tempe-

z) c. 26. p. 203.
a) c. 30. p. 250.
b) De Hom. c. 10. p. 58.
c) c. 11. p. 62.
d) c. 12. p. 68.

Digitized by Google

temperie, ab experientia, a consuetudine, a bonis fortunae, ab opinione de se ipso, ab auctoribus. Quibus mutatis mutantur ingenia [e].

XCI. Ingenia quando assuescendo ita confirmata sunt, vt facile, nec reluctante ratione suas edant actiones, dicuntur mores: qui si boni sint, virtutes, si mali, vitia appellantur.

XCII. Quoniam non eadem omnibus bona et mala sunt, contingit eosdem mores ab aliis pro virtutibus haberi, ab aliis pro vitiis.

XCIII. Itaque nisi in vita ciuili virtutum et vitiorum communis mensura non inuenitur: quae mensura ob eam caussam alia esse non potest praeter vnius cuiusque ciuitatis leges.

XCIV. Religio est hominum, qui Deum sincere honorant, cultus externus [f].

XCV. Fides praeterquam eam qua credimus Deum condidisse, et regere omnia, si sit de rebus quae supra naturae humanae captum posita sunt, opinio est, quae nascitur ab auctoritate dicentium. Homini ideo priuato sine miraculo fides haberi in religionis actu non potest.

XCVI. Quod si religio ab hominibus priuatis non dependet, tunc necessarium est, cessantibus iam diu miraculis, vt dependeat a legibus ciuitatis.

XCVII. Religio itaque philosophia non est, sed in omni ciuitate lex, et propterea non disputanda, sed implenda.

XCVIII. Cultus publicus sine ceremoniis esse non potest, nam cultus publicus is est, quem in signum habiti honoris Deo exhiberi ab omnibus ciuibus, idque locis et temporibus constitutis imperauit ciuitas. Itaque iudicandi quid sit decorum, quid non, in publico cultu Dei penes ciuitatem ius est. Signa haec non a natura operis tantum, sed etiam ab arbitrio ciuitatis pendent.

Hactenus ex multis praecipua ex Hobbesio adducta palam faciunt, quibus fundamentis suam philosophiam inaedificauerit. Ipsum iam aedificium eius in Leuiathane exstructum expendendum est, vt intelligatur, cui fini tantam definitionum, ex parte paradoxarum molem congesserit. Ipse enim nonnulla repetiit, vt totius systematis συνάφεια apertius constaret. Ita vero porro praecipit:

§. XXII. I. Nulla est animi conceptio quae non fuerat ante genita in aliquo sensuum, vel tota simul, vel per partes. Ab his autem primis conceptibus omnes postea deriuantur [g].

II. Origo itaque omnium sensus est: caussa autem sensionis externum corpus, siue obiectum, quod premit vnius cuiusque organum proprium vel immediate vel mediate.

III. Sensio fit cum obiectum organum premendo mediantibus neruis et membranis continuum efficit totum introrsum in cerebrum, et inde ad cor;

e) c. 13. p. 73. f) c. 14. p. 77. g) c. 1. p. 3.

Digitized by Google

eor; vnde nascitur cordis resistentia et ἀντιτυπία, siue conatus cordis liberantis se a pressione per motum tendentem extrorsum, qui motus propterea apparet tanquam aliquid externum. Haec apparitio siue phantasma vocatur sensus.

IV. Qualitates sensiles sunt in ipso obiecto nihil aliud praeter materiae motum, quo obiectum in organa sensuum diuersimode operatur. Ergo obiecta species non emittunt.

V. Simul ac corpus mouebitur, fiet id in aeternum, nisi motus eius ab alio extinguatur: idque tantum fit gradatim: id in homine quoque obtinet [b].

VI. Est itaqe imaginatio sensio deficiens, siue phantasma dilutum et euanidum; cuius caussa est praeoccupatio organorum ab obiectis aliis.

VII. Imaginatio et memoria eadem res sunt, illa vocatur quando phantasma consideretur, haec, si dilutio. Memoria multarum rerum experientia dicitur.

VIII. Imaginatio, quae oritur ex sensione plurium partium, vocatur composita.

IX. Imaginationes dormientium somnia sunt, quae ipsae quoque ante extiterunt vel integrae vel per partes in sensu; exoriuntur autem ab agitatione partium internarum corporis sentientis.

X. Varia intemperies partium corporis internarum, varia efficit somnia.

XI. Inter somnium et cogitationes vigilantium distinguere difficillimum tunc est, quando casu aliquo factum est, vt minime animaduertamus, nos dormiisse. Ita deceptus Marcus Brutus, quod dormitans habuit phantasma terribile, vigilantem se vidisse sibi persuasit. Hoc pacto etiam ex affectu vehementiore imaginatione commota, homines spiritus, vmbras, spectra se videre credunt.

XII. Metu spectrorum et phantasmatum sublato, multa ruunt, quibus nituntur astutia, superstitio, et artes aliae, quibus ciues in omni ciuitate male reguntnr.

XIII. Imaginatio quae a sermone vel aliis signis voluntariis nascitur, appellatur intellectus, communisque est hominibus cum bestiis. Habet tamen homo intellectum quoque peculiarem.

XIV. Series imaginationum, siue successio vnius cogitationis ad aliam gignit discursum mentalem [i].

XV. Nulla autem est transitio ab vna cogitatione ad aliam, cuius similis non extiterat ante in sensione.

XVI. Discursus mentalis duplex est, irregularis, vagus et inconstans, in quo tamen quaedam potest deprehendi cogitationum cohaesio; et regulatus, qui ad finem quendam obtinendum adhibetur.

XVII. Discursus quando a designato aliquo fine regitur, vocatur inuestigatio, vnde solertia oritur, quae est venatio quaedam per sua vestigia alicu-

b) c. 2. p. 4. i) c. 3. p. 9.

alicuius caussae vel effectus praesentis aut praeteriti: haec reminiscentia dicitur.

XVIII. Discursus siue cogitatio de euentu futuro gignit prudentiam et prouidentiam.

XIX. Signum est antecedenti euentui euentus consequens.

XX. Humani animi actus nullus est naturaliter insitus, talis vt ad exercitium eius nulla alia re indigeat, praeterquam nasci hominem et vsum habere quinque eius sensuum: reliqui acquisiti sunt.

XXI. Quicquid imaginamur, finitum est, nulla ergo est idea neque conceptus vocis, infinitus. Ratio haec est, cur nomen Dei vsurpemus, non vt illum concipiamus, sed vt honoremus.

XXII. Nemo itaque concipere potest, nisi vt sit in loco, et finita aliqua magnitudine praeditum, et diuisibile in partes: neque aliquid esse totum in vno loco, et totum in altero, tempore eodem, neque duas vel plures res eodem tempore esse posse, eodem loco.

XXIII. Conuersio discursus mentalis in verbalem, fit sermone. Sermo consistit ex nominibus; nomina aut propria sunt aut communia [k].

XXIV. Verum et falsum attributa sunt non rerum, sed orationis; vbi autem oratio non est, ibi neque verum est, neque falsum, quanquam error esse possit.

XXV. Consistit itaque veritas in ordinatione recta nominum, quando aliquid affirmamus. Hinc necessitas definitionis intelligitur apud eum, qui ad veram scientiam tendit.

XXVI. Res nominata est, quaecunque cogitari vel in ratiocinatione considerari potest, siue alteri addi ad conficiendam summam vel subtrahi.

XXVII. Actio ratiocinandi vocatur syllogismus, et est consequentiae dicti vnius ad alterum coniunctio.

XXVIII. Dantur nomina insignificantia, quae vel nulla definitione explicata sunt, vel quorum significationes sunt inconsistentes; huius generis est, substantia incorporea.

XXIX. Intellectus, qui homini proprius est, est conceptus natus a sermone. Hunc bruta non habent.

XXX. Inde sequitur affirmationes falsas easdemque vniuersales intelligi haud posse.

XXXI. Qui ratiocinatur, vel totum quaerit additione partium, vel residuum subtractione partis a parte: id quod, si verbis fiat, nihil aliud est, praeter conceptionem consequentiae nominis partis ad nomen totius, vel nominum totius et partis ad nomen partis reliquae. Quicquid ergo arithmetici faciunt in numeris, geometrae in lineis, id logici faciunt in nominibus [l].

XXXII. Est ratio itaque recta, si pro facultate animi sumitur computatio

k) c. 4. §. 14. l) c. 5. p. 20.

Digitized by Google

tatio nominum generalium, quae ad notationem siue significationem cogitationum nostrarum recipiuntur.

XXXIII. Vsus rationis est multarum consequentiarum a primis nominum definitionibus remotarum inuentio.

XXXIV. Quando aliquis ratiocinatur sine vsu verborum, si id, quod verisimile est, neque praecessit, neque sequitur, id in ratiocinante vocatur error, sed quando ratiocinamur in verbis vniuersalibus, si incidamus, in conclusionem vniuersalem eamque falsam, oritur absurditas, id est, oratio insignificans.

XXXV. Ratio non est nobiscum nata sicut sensus et memoria, nec sola experientia acquisita, sed industria; scilicet apta inprimis impositione nominum; deinde methodo recta procedendo a nominibus ad propositiones, et a propositionibus ad syllogismos, donec veniatur ad cognitionem consequentiarum nominum omnium, quae ad scientiam pertinent. Est enim scientia cognitio consequentiarum vnius facti ad alterum.

XXXVI. Sicut experientia multa fit prudentia, ita scientia multa sapientia est.

XXXVII. Scientiae signa certa et infallibilia sunt, quando, qui scire se dicit, idem alterum docere et veritatem perspicue demonstrare potest.

XXXVIII. Duo sunt motuum in animalibus genera ipsis propria; quorum vnus est vitalis, alter animalis, ille inuoluntarius, hic voluntarius m).

XXXIX. Conatus siue motus in animo, qui fit versus caussam suam, vocatur appetitus siue cupido, si vero est conatus recedendi, a re aliqua, vocatur auersio. Ex quo intelligitur verum motum adesse.

XL. Quae cupiunt homines, ea amare dicuntur, quae fugiunt, odio habere: quae neque cupiunt, neque fugiunt, contemnere.

XLI. Quicquid appetitus in homine quodcunque obiectum est, illud appellatur bonum; quod auersionis obiectum est, vocatur malum.

XLII. Bonum, quod signis apparentibus promittitur, vocatur pulchrum, et malum, turpe; illius diuersae sunt species, vna in promissione, quae pulchritudo, altera in re, quae dicitur bonitas, tertia in fine, quae est iucunditas; ea vero in medio dicitur vtilitas.

XLIII. Omnis obiecti actio huiusmodi est motus vel conatus consistens in appetitu vel fuga obiecti; apparitio autem istius motus, vocatur voluptas aut molestia animi. Ideo appetitus omnis amorque coniunctus est cum voluptate aliqua, et odium ac fuga cum molestia.

XLIV. Voluptates vel a praesentis obiecti sensione oriuntur, et sunt sensuales; aliae ab expectatione et praeuisione finium, vel consequentiarum rerum emergunt, hae sunt voluptates animi; diuiduntur autem in gaudium et dolorem.

XLV. Passiones istae simplices, appetitus, cupido, amor, auersio, odium, gaudium et dolor a diuersis considerationibus quandoque variantur etiam nomi-

m) c. 6. pag. 25.

Digitized by Google

nominibus, nempe prout vel videntur aliis successurae, vel prout obiectum appetimus aut fugimus, vel prout multae simul considerantur.

XLVI. Hinc oriuntur affectuum siue passionum nomina; e. g. religio est metus potentiarum inuisibilium; quae si publice acceptae sint, religio est, si non sint, superstitio, si potentiae illae reuera tales sint, religio recta.

XLVII. Totum passionum aggregatum, tam diu durans, quousque res effecta sit, vel reiecta vocatur deliberatio.

XLVIII. In deliberatione appetitus vltimus siue auersio actioni, de qua deliberatum est, immediate adhaerens vocatur voluntas; actus inquam, non potentia volendi. Vnde sequitur, bestias, quia deliberant, voluntate praeditas esse.

XLIX. Perpetuus in rebus cupitis bonus successus felicitas est.

L. Discursus siue cogitatio, an fiet, vel non fiet, praesumtionem relinquens, dicitur opinio.

LI. Sicut in deliberatione appetitus vltimus est voluntas; ita in quaestione praeteriti vel futuri opinio vltima est iudicium, siue sententia finalis n).

LII. Series tota opinionum alternarum dicitur dubitatio.

LIII. Conscientia est cuiusque facti vel cogitati secreta cognitio.

LIV. Si discursus incipit ab alicuius alterius hominis affirmatione, de cuius neque veracitate neque cognitione dubitamus, oritur fides, et si rei, creditio.

LV. Virtus in omni re aliquid est propter eminentiam spectabile, consistitque in comparatione o).

LVI. Virtutes intellectuales sunt facultates animi illae, quas laudare, magnifacere, et sibimetipsis inesse cupere homines solent, et vulgo bonum ingenium vocantur. Eae autem vel naturales vel acquisitae sunt.

LVII. Illi qui similitudines maxime animaduertunt, aliis raro animaduersas, bonum habere dicuntur ingenium, id est bonam phantasiam; qui vero rerum cogitatarum differentias dissimilitudinesque maxime obseruant, id est, qui inter rem et rem bene distinguunt, bonum iudicium.

LVIII. Ingenium acquisitum methodo et doctrina nullum est praeter rationem, quae orta a recto sermonis vsu producit scientias.

LIX. Ingeniorum diuersitas oritur a passionibus, differentia autem passionum partim a diuersa corporum constitutione, partim a diuersitate consuetudinum et educationis: possunt autem omnes reduci ad potentiam.

LX. Insania est enormis ingensque passio: tales fuerunt, quos euangelica historia vocat, stilo Iudaico, daemoniacos.

LXI. Potentia cuiusque est mediorum omnium, quae habet ad bonum aliquod futurum adipiscendum aggregatum; estque vel naturalis, vel instrumentalis p).

LXII. Humanarum potentiarum maxima est illa, quae ex vnitorum plurimorum

n) c. 7. p. 32. o) c. 8. p. 34. p) c. 10. p. 43.

Digitized by Google

rimorum hominum in vnam personam consensu est composita, siue illa persona naturalis sit, vt homo, siue artificialis, vt ciuitas.

LXIII. Dignitas est valor seu pretium hominis tantum, quanti potentiae eius vsum aliquis vellet emere.

LXIV. Manifestum facere, quanti aliquem aestimemus, honorare vocamus. Huc pertinet, opem poscere, honorare, loco cedere, amare, laudare, adorare, credere, fidere, consilium alicuius audire, imitari.

LXV. Mores vocantur humani generis qualitates illae, quibus pax conseruatur, et ciuitatis status confirmatur [q].

LXVI. Vitae praesentis felicitas non consistit in tranquillitate siue requie animi, quae in hac vita ob motum perpetuum locum haud habet.

LXVII. Sed felicitas est progressus perpetuus ab vna cupiditate ad aliam. Ad hanc metam non vna via omnium procedunt actiones: alii enim cupiditate potentiae, alii honorum, alii otii et voluptatis, alii scientiarum, alii laudis vel famae post mortem etc. ducuntur, hinc ingens morum diversitas oritur.

LXVIII. Caussas cognoscendi amor hominem ab effectus consideratione ad quaerendam caussam acuit, et rursus caussam caussae, donec veniatur ad cogitationem hanc caussam aliquam esse aeternam, siue qua prior esse nulla potuit. Adeo vt, qui profunde in rerum naturalium contemplationem se immerserit, impossibile sit, quin inde disponatur, ad credendum vnum esse Deum et aeternum, quamquam ideam naturae diuinae animo concipere non possit.

LXIX. Ex ignorantia caussarum verarum oritur anxietas; ex illa metus perpetuus, cuius obiectum sunt potentiae inuisibiles, ex quo oritur religio.

LXX. In his autem quatuor rebus, metu spirituum, ignorantia caussarum secundarum, cultu eorum, quae timentur, et sumtione fortuitorum pro prognosticis consistit religionis semen naturale.

LXXI. Semina autem haec a duobus hominum generibus culturam nacta sunt. Primum genus eorum est, qui secundum suas ipsorum phantasias religionum auctores extiterunt: alterum eorum, quibus ab ipso Deo praescripta et praecepta religio fuit. Vtrorumque autem consilium erat, initiatos suos sibi reddere obedientiores. Illorum religio pars politicae, horum politica pars religionis est.

LXXII. Tum corporis tum animae facultatibus aequales inter se produxit natura homines [r].

LXXIII. Ab aequalitate naturae oritur vnicuique ea quae cupit acquirendi spes, cum laesione alterius.

LXXIV. In tanto et mutuo hominum metu securitatis viam meliorem habet nemo anticipatione, id quod sui quoque conseruatio postulat.

LXXV.

q) Cap. 11. pag. 49. r) Cap. 13. p. 67.

Digitized by Google

LXXV. Itaque dominii acquisitio per vim vnicuique, vt ad conseruationem propriam necessaria concedi debet.

LXXVI. Quamdiu nulla est potentia coërciua, tam diu conditio hominum est belli vniuscuiusque contra vnum quemque: quicquid autem bello omnium contra omnes naturaliter adhaeret, idem hominum, sine alia securitate, quam quae a cuiusque robore et ingenio expectari potest, necessario comitatur. In hac ergo conditione nullus industriae locus est, quia nullus fructus, nulla terrae cultura, nullae artes, neque societas, sed mortis violentae metus.

LXXVII. Bello omnium contra omnes consequens est, vt nihil dicendum sit iniustum, vi et dolo in bello obtinentibus, nihil proprium, dominium nullum.

LXXVIII. Passiones quibus homines ad pacem perduci possunt, sunt metus, praesertim vero metus mortis violentae, et cupiditas rerum ad bene viuendum necessariarum, et spes per industriam illa obtinendi.

LXXIX. Ius naturale est, libertas quam habet vnusquisqe potentia sua ad naturae suae conseruationem suo arbitrio vtendi, et illa omnia, quae eo videbuntur tendere, faciendi [s].

LXXX. Libertas est impedimentorum externorum absentia.

LXXXI. Lex naturalis est regula generalis ratione excogitata, qua vnusquisque, id quod ad damnum suum sibi tendere videbitur, facere poterit.

LXXXII. In conditione hominum naturali omnium in omnia ius est, ipsis hominum corporibus non exceptis.

LXXXIII. Quamdiu ergo ius illud retinebitur, nulla cuiquam, etsi fortissimus sit, securitas esse poterit.

LXXXIV. Rationis ergo regula generalis est: pacem quidem, dum obtinendae eius spes est, quaerendam esse, quando autem haberi non potest, auxilia vndicunque quaerere et illis vti licitum esse.

LXXXV. Inde oritur secunda: oportere vnumquemque quoties paci et defensioni propriae prouisum erit, a iure suo in omnia, ceteris idem facere paratis, decedere, contentumque esse eadem libertate, quam ceteris concedi vellet.

LXXXVI. In rem aliquam ius suum deponit, qui libertate illa se priuat, quam habet ceteros impediendi, quo minus quilibet eorum iure suo vtatur in rem eandem.

LXXXVII. Deponitur ius vel simplici renuntiatione, quae in medium abiicit, nemini tribuens, vel tanslatione ad alium: idque debet fieri signis idoneis.

LXXXVIII. Quotiescunque ius suum derelinquit aliquis, vel transfert, ea caussa id facere intelligitur, vt reciproce ab eo, cui translatum est, ius aliquod vel bonum accipiat.

LXXXIX.

s) Cap. 14. pag. 66.

LXXXIX. Translatio iuris mutua contractus dicitur.

XC. Qui ius aliquod transfert, etiam vsum rei, quantum in se est, transfert.

XCI. Pactum etiamsi metu extortum sit in conditione tamen hominum validum est, eo quod contractus est.

XCII. Pactum prius posterius inualidum reddit.

XCIII. Ad pactorum praestationem constringendi vim habent duo auxilia, vel quia fallere indignum, vel ob metum damni a violatione pacti: metus autem vel est potentiarum inuisibilium, qui est in religione, vel metus potentiae humanae, in ciuitate. Quae vbi non est, solus metus inuisibilis potentiae firmare pactum potest, et hinc iusiurandum ortum est.

XCIV. Tertia lex naturae est, praestanda esse pacta. In hac lege consistit natura iustitiae, quae est pactorum praestatio: ea autem valida esse incipiunt, quando constituta est ciuitas, quae ad praestationem cogere potest.

XCV. Iustitia commutatiua est iustitia contrahentium, distributiua arbitri cui fides adhibetur.

XCVI. Quarta regula est: qui beneficium gratis datum accipit, conari debet, ne danti iusta caussa sit beneficii dati poenitendi.

XCVII. Quinta regula est: vt se quisque commodum praestet, ob ingeniorum diuersam aptitudinem ad societatem.

XCVIII. Lex naturae sexta est: vt vnusquisque accepta temporis futuri cautione praeteritas iniurias poenitentibus et petentibus condonet.

XCIX. Septima est: in vltionibus non respiciendum esse ad magnitudinem mali praeteriti, sed ad magnitudinem nasciturі boni.

C. Octaua est: ne quis alium facto, verbo, vultu aut gestu odisse vel despicere se significet.

CI. Nona est: habendos omnes homines inter se natura aequales.

CII. Decima regula est: vt in pace ineunda nemo reseruari sibi poscat ius aliquod, quod cuiquam ceterorum reseruatum nolit.

CIII. Vndecima postulat: vt arbiter datus in vtramque partem aequus sit.

CIV. Duodecima praecipit; ea quae diuidi non possunt, eorum vsum communem esse.

CV. Decima tertia docet: ius integrum vel possessionem primam sorte determinandam.

CVI. Decima quarta praescribit: quarum rerum neque vsus communis, eae res vel primi occupantis vel primogeniti sunt, sorte acquisitae.

CVII. Decima quinta est: vt pacis mediatoribus ire et redire tuto liceat.

CVIII. Decima sexta iniungit: in sententia arbitri acquiescere.

CIX. Decima septima, esse arbitrum idoneum in caussa propria, quemlibet prohibet.

Digitized by Google

CX. Decima octaua eiusdem generis est, vetans, ne pro arbitro recipiatur cui lucrum, dignitas vel voluptas a victoria partis alterius manifeste oritura est.

CXI. Decima nona postulat: vt in quaestione facti iudicetur secundum testes.

CXII. Leges naturae semper obligant in foro interno, non autem semper in externo, ibi vitium, hic crimen est.

CXIII. Legum naturalium scientia vera et sola ethica est. Ea autem alia non est, praeter scientiam earum rerum, quae in congressibus et societate hominum bonae vel malae sunt.

CXIV. Persona est is, qui suo vel alieno nomine res agit, si suo, propria est, si alieno repraesentatiua dicitur [t]. Est haec breuis adumbratio ipsis Hobbesii verbis facta, eorum fundamentorum, quae ex philosophia rationali, naturali et morali ad constituendam nouam moralem doctrinam consarcinauit. Intelligi ex ea ipsius nouae definitiones, regulae et axiomata satis possunt, nec interpretatione opus habent. Superest igitur, vt ciuilem doctrinam Hobbesii paucis quoque delineemus.

Philosophia ciuilis Hobbesii.

§. XXIII. I. Caussa et finis cur homines libertatis et dominii per naturam amatores in statu ciuili viuere voluerint, fuit cura conseruationis suae, vitaeque commodioris, id est vt e conditione misera belli omnium contra omnes exirent [u].

II. Exitum autem e conditione belli omnium contra omnes leges et pacta per se praestare non possunt, debet itaque accedere potentia cogens, quae est in ciuitate.

III. Paucorum hominum conspiratio inter se, securitatem praestare non potest, sed multitudinis.

IV. Multitudo multorum iudiciis et arbitriis gubernata ob dissensum, securitatem illam non promittit.

V. Neque sufficit, vt gubernentur certo tantum tempore, hoste semper recurrente.

VI. Communem autem potentiam constituendi, quae homines securos praestare possit, vnica via haec est, vt potentiam et vim suam omnem in hominem, vel hominum coetum vnum vnusquisque transferat, vnde voluntates omnium ad vnicam reducantur, et eius voluntati et iudicio voluntatem suam submittat.

VII. Haec multitudo illa vna persona est, quae ciuitas et respublica vocatur, et magnus ille Leuiathan, cui pacem et protectionem sub Deo immortali debemus omnem.

VIII. Ciuitas auctoritatem et tantarum virium vsum habet, vt terrere voluntates omnium ad pacem inter se et ad coniunctionem contra hostes conformare possit.

IX. Est

t) c. 16. p. 79. u) c. 17. p. 83.

IX. Est itaque ciuitas persona vna, cuius actionum, homines magno numero, per pacta mutua vniuscuiusque cum vnoquoque fecerunt se auctores; eo fine, vt potentia omnium arbitrio suo ad pacem et communem defensionem vteretur.

X. Ciuitas oritur vel per institutionem vel per acquisitionem.

XI. Instituitur ciuitas, quando homines sponte sua conuenientes singuli cum singulis paciscuntur, vt vnicuique homini vel coetui pars maior suffragiis suis personam omnium gerendi ius contribuit, illi omnes obedirent x).

XII. Summa potestas propter malam reipublicae administrationem habenti tolli non potest.

XIII. Ab habente summam potestatem nemini conferentium fieri potest iniuria.

XIV. Non potest, qui summam habet potestatem a ciuibus occidi, aut quomodocunque iure puniri.

XV. Summae potestati adhaerent, quae ad conseruationem vel violationem pacis tendunt, decernere, et regulas praescribere, quibus, quid sit suum, vnusquisque sciat et fruatur sine molestia a conciuibus.

XVI. Sed et potestas iudicandi, iusque belli et pacis ineundae consiliarios eligendi, honores definiendi huc pertinet: ea enim omnia ad conseruationem ciuitatis pertinent.

XVII. Monarchia ciuitati conuenientior est, quam aristocratia et democratia, vel genera ciuitatum mixta y).

XVIII. Ciuitas per acquisitionem est, vbi summa potestas acquisita est per vim, ita vt mortis vel vinculorum metu imperata facere vnius personae siue singuli siue pluralitate suffragiorum se obligauerint. Iura autem cum ciuitate per institutionem eadem sunt z).

XIX. Est etiam dominii acquisitio per generationem, quod paternum dicitur; itemque per victoriam, quod in seruos acquiritur.

XX. Summa potestas, siue ea in vno homine, siue in vno coetu collocata est, tanta est, quantam facere possunt homines, nempe indefinita, licet incommoda sequantur. Conditio hominum enim in hac vita sine incommodis nunquam erit.

XXI. Possunt simul consistere metus, libertas et necessitas, quae vocatur naturae et caussarum. Est autem liber, qui ex iis, quae viribus et arte propria facere potest, quin faciat, quicquid vult, non impeditur a).

XXII. Legibus autem circumscribitur in ciuitate libertas, nec ea ius vitae et necis impedit. Quod vbi in innocentem exercetur, agit quidem inique et in Deum peccat imperans, non vero iniuste agit.

XXIII. Manet vero libertas circa res illas omnes, quarum ius per pactum transferri vel abiici non potest, vel de quibus leges silent pro summae potestatis arbitrio.

 XXIV. Obli-

x) c. 18. p. 86. y) c. 19. p. 92. z) c. 20. p. 98. a) c. 21. p. 104.

Digitized by Google

XXIV. Obligatio quam ciues habent erga eum, qui summam habet potestatem, tamdiu nec diutius permanere intelligitur, quam manet potentia ciues protegendi [b].

XXV. Systema ciuitatis est numerus quicunque hominum in rem ipsorum communem congredientium: et vel systemata regularia sunt in quibus homo vel coetus vnus personam gerit omnium, vel irregularia. Illa vero vel absoluta sunt vel subordinata, tum politica corpora, tum priuata constituentia [c].

XXVI. Minister publicus summae potestatis est, qui in rebus, quae ad ciuitatem pertinent, per auctoritatem summam habentis potestatem ciuitatis personam repraesentat.

XXVII. Lex ciuilis vnicuique ciui est regula, qua ciuitas verbo vel scripto vel alio quocunque voluntatis signo idoneo ad distinctionem boni et mali vti imperat. Hac imperans non tenetur [d].

XXVIII. Consuetudo longa vim obtinet legis, a voluntate eius, qui summam habet potestatem, silentio eius significata.

XXIX. Leges ciuiles illis solis leges sunt, quibus fuere declaratae. Requiritur itaque promulgatio, leges autem naturae per dictamen rationis innotescunt.

XXX. Interpretatio legum naturae non a doctoribus et philosophis dependet, sed ab auctoritate ciuitatis. Non enim veritas sed auctoritas facit legem.

XXXI. Est itaque interpretatio legis naturalis recta sententia summae potestatis legem facto applicantis. Iudici autem incumbit, vt sententiam ferat ex sua ipsius conscientia et ratione naturali, peritiaque propria circa aequum et bonum.

XXXII. Crimina, quae sunt legis transgressiones oriuntur vel a vitio intellectus, quae est ignorantia, vel ab imperitia ratiocinandi, id est, errore, vel a vi passionis [e].

XXXIII. Poena malum est, transgressori legis auctoritate publica inflictum, eo fine, vt terrore eius voluntates ciuium ad obedientiam conformentur [f].

XXXIV. Lex publica vnicuique ciui pro conscientia habenda. Falsum itaque est; peccatum esse, quicquid faciat ciuis contra conscientiam.

XXXV. Summi imperantis officia dimetienda sunt ex fine, qui est salus populi [g].

Potiora haec sunt, quibus ciuitatem instruendam esse monitis politicis credidit Hobbesius: haec ad Christianam ciuitatem eo fine applicat, vt doctri-

b) Hac imprimis assertione suspectus factus esse videtur aulae, quod democraticorum partibus faueret. Eo enim tum redactus erat rex Angliae, vt ciues amplius protegere haud posset.

c) c. 22. p. 111.

d) c. 26. p. 129.

e) c. 27. p. 137.

f) c. 28. p. 146.

g) c. 30. p. 157.

Digitized by Google

doctrinam Christianam suis praeceptis non obstare demonstret, vnde machinas admouet omnes, vt in partes suas flectat diuina oracula. Quae cum ad philosophiam non pertineant, recte a nobis omittuntur, et sacrae legis interpretibus ac vindicibus examinanda relinquuntur. Adscribemus modo iudicium PVFENDORFII[b], vt cum delineatione iuris naturalis et ciuilis Hobbesiani comparari queat. Is ita pronuntiat: *Id sane apparet, hoc praecipue agere Hobbesium, vt potestatem regiam aduersus turbulentos homines, qui tunc Angliam sub obtentu libertatis grauiter exercebant, assereret, simulque ius circa sacra summo imperio ciuili aduersus fanaticos vindicaret. Quod institutum vti in se quidem magnopere probandum est, modo isthoc ius legitimis terminis coërceatur: ita ferri plane non possunt hypotheses ipsius ita crude assumtae, et quae eidem superstruuntur dogmata quaedam a sana ratione abeuntia, et non exiguam labem rebus humanis inferre idonea. Ne de iis memorem, in quibus circa religionem Christianam a vero sensu diuinarum literarum diuersus abit; quibus destruendis operam impendere aliorum est. Neque tamen quisquam rerum intelligens inficias iuerit, inter multa mala reperiri quoque plurima exquisite bona, et quantiuis pretii: et illa ipsa, quae ab eo falsa traduntur, ansam praebuerunt, scientiam moralem et ciuilem ad fastigium perducendi, sic vt de non paucis, quae ad perfectionem istius faciunt, vix cogitare alicui in mentem venisset, absque Hobbesio si fuisset.* Et ex his quidem sobrie ac sine praeiudicio expensis iudicandum est, quem locum inter reformatores philosophiae et conditores eclecticae sapientiae Hobbesius obtineat?

b) Erid. Scand. loc. cit.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT SEPTIMVM.

DE RENATO CARTESIO.

§. I.

Cartesianae historiae fontes vnde petendi?

Felicioribus auspiciis circa eadem tempora, quibus Hobbesius emendare philosophiam aggressus est, nouam viam tentauit RENATVS DES CARTES, vel quo Latino nomine plerisque innotuit, Cartesius [a]. Cuius summi philosophi historia eo maiori cura colligi, et critico oculo eius philosophiae fata explorari merentur, quo longiora fata habuit, et ad nostra vsque tempora perdurauit, asseclas nacta viros magnos et acutissimos, quorum studio factum, vt cum maxime eclecticum se praestitisset Cartesius, eius tamen philosophia, auctore quidem suo non inuito, in sectam abiret, quae famam sibi splendidam comparauit. Inde euenit, vt plurimi fontes existerent, ex quibus et viri illius, et philosophiae ab eo vulgatae historia hauriri queat. Quorum haud contemnendam partem nominauit vir doctus GVIL. HENRICVS BECKHERVS; is enim erudito schediasmati: *Num Cartesius recte atheis annumeretur* [b]? breuem adiecit *Catalogum scriptorum, qui de Cartesio in eius vel vitae monumenta, vel doctrinam nouasque hypotheses inquirendo pluribus disseruerunt.* Nos instituti nostri memores eos hoc loco scriptores potissimum nominamus, quos lucem historiae Cartesianae accendere posse experientia docti nouimus, quosque consuli a Lectore volumus, vt ea illustrentur, quae breuiter et ὡς ἐν συνόψει de Cartesio eiusque philosophia dicere nos cogit instituti ratio. Integram autem Cartesianismi historiam a nemine hactenus in tanta huius sectae frequentia et celebritate conditam esse, eo magis miramur, quo magis Cartesianismus, cum a dogmatibus theologicis illi admixtis, tum a doctrinis physicis, quas magno studio ea schola excoluit, magnam recentissima aetate mutationem passus est, quam omnem hoc loco enarrare limites nobis positi non permittunt. Viros itaque doctos, qui hodie Cartesianam sapientiam adhuc amplectuntur, ad hanc orbi literato praestandam operam merito exhortamur, ea interim adducturi, sine quibus vniuersalis philosophiae historia manca est, et nobili parte sua destituta.

Scriptores vitae Cartesii.

§. II. Historiam Cartesii philosophantis, et placitorum quibus totum philosophiae vultum emendare mutareque, atque ornatius pingere conatus est, scire cupientem ante omnia ipsa Cartesii scripta adire oportet, ex quibus omnium optima notitia de rebus et φιλοσοφουμένοις eius hauriri potest. Vt enim epistolas celeberrimi philosophi taceamus, in quibus multa

a) Displicuit initio Latinum hoc nomen philosopho, quod gentilitium semper fuerit DES-CARTES, conf. Obs. sel. Halens. Germ. Obs. XI. §. 13. p. 369.

b) Regiomont. 1724. 4.

Digitized by Google

multa sunt, quae historiam eius tangunt [c], ipse, quod summum caput historiae Cartesianae est, in tractatu *de Methodo* enarrauit, quo pacto absoluto scholasticae philosophiae, quam apud Iesuitas didicerat, curriculo, ad nouam philosophiam delatus sit. Quae autem inter Batauos noua eius philosophandi methodus fata habuerit, ipse in *Apologia aduersus Voëtium* prolixe descripsit. Cartesio fatis functo, cum magnos strepitus eius philosophia edidisset, passim viri eruditi in condenda philosophi famigeratissimi historia diligentiam exhibuerunt suam. Voluere hunc lapidem aggressus est IOANNES TEPELIVS, cui libellum *de Vita et Philosophia Cartesiana* [d] debemus, in quo de Cartesio et occasione, qua ad innouandam philosophiam inuitatus est; de scriptis eius et principiis philosophicis, de adiunctis eius philosophiae, tum de propugnatoribus et oppugnatoribus eius, item de iudiciis virorum doctorum super secta Cartesiana suo modo disserit, quae tamen affecta magis quam absoluta Cartesianismi historia dici debet, et pauca sunt, quae ad tantum aedificium extruendum ornandumque afferuntur. In eadem via currendum sibi esse statuit PETRVS BORELLVS, Castrensis, Galliarum regis archiater et philosophus haud obscurae famae, scriptis quoque clarus [e]. Ille enim *Compendium vitae Cartesianae eiusque operum omnium catalogum*, *obseruationibus*, quas edidit, *medicis* adiecit, postea a Londinensibus et Francofurtensibus [f] recusum, et ab HENNINGO WITTENIO *Memoriis clarissimorum philosophorum* [g] insertum. In quo eleganter quidem paucis elogium Cartesii complexus est, at lineas magis historiae duxit, quam integram enarrauit. Tacemus eos, qui leuiori manu opera hac defuncti sunt DANIELEM LIPSTORPIVM [h], GEORGIVM PASCHIVM [i], IOANNEM CHRISTOPHORVM STVRMIVM [k], quique vitam Cartesii operibus eius praefixerunt, vel narrationibus suis ex historia literaria petitis vitam Cartesii inseruerunt, inter quos elegantia se commendauit vir doctus B. NICERONIVS [l]. Nemo autem vel praeclare magis de Cartesii historia meruit, vel melioribus auxiliis instructus ad eam condendam accessit, quam HADRIANVS BAILLETVS, cuius egregia de historia eruditionis merita nemini ignota sunt. Is enim fuse Cartesii historiam delineauit, duobusque voluminibus Lutetiae [m] in publicum exire passus est. Tanta autem diligentia in hoc stadio cucurrit Bailletus, vt similem laborem philo-

c) Recte ideo eas commendat MORHOFIVS Polyhist. T. I. L. I. c. 24. §. 31. p. 295.

d) Norimbergae 1674. 12. vid SAGITTARIVS Introd. in H. E. T. I. p. 905. MORHOF. l. c. T. II. p. 111. STOLLIVS Hist. lit. P. II. c. 1. §. 93. p. 408.

e) Vid. DORNIVS ad IONSIVM de Scr. Hist. phil. L. III. c. 31. §. 9. p. 180.

f) 1670.

g) Decad. IV. p. 580. seqq.

h) In Speciminibus philosophiae Cartesianae Lugd. Bat. 1653.

i) De Inuentis nov-antiquis c. 3. p. 143. seqq.

k) Diss. de Cartesio et Cartesianismo, quae extat Philosoph. eclecticae P. I. p. 139. seqq.

l) Memor. literar. T. XXXI. p. 274.

m) 1691. 4.

Digitized by Google

philosopho ulli esse praestitam non recordemur. Nec singularis attentionis et studii laude Bailletus priuandus est; qui non aliena scrinia expilauit, sed praeter aliorum relationes ipsa potissimum Cartesii scripta, et imprimis eius epistolas consuluit, loca in margine designauit, et non historiae modo Cartesii, sed philosophiae eius quoque, quamdiu is inter viuos superfuit, commentarios edidit. Vnde amplissimi annales eorum, quae Cartesio eiusque philosophiae per dimidium seculum XVII acciderunt, enati sunt. Qui si parcius Cartesium, nec in omnibus, laudasset, si a partis studio magis sibi temperauisset, si infensum in Gassendum, Cartesii aduersarium, animum deposuisset, si a digressionibus longioribus et parum ad rem facientibus abstinuisset [n], omne profecto punctum tulisset, nec censuram virorum doctorum fuisset passus, qui non omnes P. Baylii [o] patientia gaudent, minima quaeque in hoc libro annotata cum delectatione perlegentis. Tacemus ea, quae in *Considerationibus super hac vita Cartesii* [p] anonymus quidam, quem Buhursium Iesuitam esse volunt [q], assumta Academici persona in hac narratione reprehendit. Quemadmodum, si verum est, quod Io. Christoph. Dornius [r] tradit, librum hunc fuisse prohibitum, valde potentes aduersarios nactum esse Bailletum oportet. Ast falsum est, quod Idem tradit, contra eandem biographiam prodiisse, *nouas memorias ad Cartesianismi historiam spectantes.* Eas enim satyram esse in Cartesium ab illustri Hvetio editam *huius Tomi Parte prima* iam narrauimus. Prudenter autem et cum commodo lectoris fecit Bailletus, quod molestam libri ingentis lectionem emendaturus, compendium eius ediderit [s], in quo ea, quae momentum habent, adducta sunt omnia, seruatis tamen, prioris libri diuisionibus. Ad hanc ergo synopsin, quae Belgice quoque prodiit [t], in sequentibus lectorem remittemus, qui hoc pacto prolixioris tractationis loca nullo negotio inueniet. Illustrabunt autem nonnulla obseruationes egregiae de Cartesio eiusque philosophia quas illustris Leibnizivs literis consignauit ediditque Christianvs Thomasivs [u]. Quae vero *Iter Cartesii circa mundum* mentitur satyra, et Danielem, Societatis Iesu theologum, virum elegantissimae eruditionis auctorem agnoscit, polemicum et satyricum, non historicum, scriptum est, euertendo systemati Cartesiano ingeniose excogitatum, licet nonnulla quoque tangat historica. Plures addere, eos imprimis, qui historiam philosophicam et ecclesiasticam seculi XVII enarrarunt, nec libet nec licet, nominabimus autem in sequentibus illos, ad quorum fidem prouocandum est.

§. III.

n) Conf. Cl. Iordan, Recueil de litterature p. 17.

o) Lettr. CV. T. II. p. m. 373. coll. Marchand.

p) Reflexions d'un Academicien sur la vie de Mr. des Cartes, envoyeés a un des ses amis en Hollande.

q) Vid. Mem. de Mr. Ancillon p. 288. Ibi quoque Bailleti vita exhibetur.

r) l. c. c. 37. p. 221.

s) Paris 1693. 12. qua editione vtimur.

t) Interprete Brockhovsio, Amst. 1700. 8.

u) Hist. sap. et stult. T. II. p. 113. seqq. vnde repetiit Kortholtvs Vol. III. Epp. Leibnizii.

Digitized by Google

Natiuitas et educatio scholastica Cartesii.

§. III. Editus est in lucem Cartesius ex generosa auitaque familia multis maiorum decoribus inter Turonenses illustri, patre Ioachimo des Cartes, Senatore supremae curiae Britanniae minoris [x], natus prid. Cal. Aprilis anno reparatae salutis cIↃ IↃ XCVI, apud Hagienses [y]. Falsum itaque est, quod BORELLVS [z] habet, Cartesium vitales auras in vrbe, Castrum Eraldium [a] dicta, haurire coepisse, quae quatuor milliaribus ab isto loco distat. Accepit autem Perronii nomen a fundo quodam, cum fratrum trium minimus esset, vt a reliquis distingui posset. Occultauit studiose natalem Cartesius, quod olim Plotinum quoque fecisse suo loco notauimus, veritus ne vesana astrologorum curiositas de suo quoque horoscopo sollicita cuiquam suorum ineptiendi occasionem praeberet [b]. Haereditaria dispositione autem ex matre paulo post partum extincta valetudinem satis infirmam, maxime vero pectus valde debile nactus haud satis virium habere videbatur, vt studiis dicari posset. Ast tanta vis inerat animo, et innata quaedam sciendi curiositas, vt ingenium philosophicum intelligentibus portendere recte videretur. Teste enim biographo [c], sedulum se rerum omnium exploratorem praebebat tenellus puer, deque caussis atque effectibus rerum omnium, quas sensibus percipiebat, ex patre diligenter quaerebat, insatiabili sciendi desiderio accensus, id quod parenti eius occasio fuit, eum philosophi sui nomine compellandi. Corporis imbecillitas autem in caussa fuit, vt de formando ingenio paulo serius parens cogitaret, contentus sanitatem eius confirmauisse. At ostendit puer inter crepundia eam ingenii elegantiam, totque animi supra modum aucti specimina, vt intelligi omnes possent, quam laeti amplique fructus ex hoc agro foecundo essent sperandi. Eum igitur prouide et ludendo magis quam serio instigando colere et prima doctrinae semina inspergere prudens constituit, licet hoc pacto parum proficeretur. Annos autem octo natus ad Iesuitas Flexienses missus, eorumque disciplinae, maxime autem curae Carleti, qui cognatione eum attingebat, traditus est. Qui cum adolescentem Cartesium amore valde esset complexus, in id omnem curam conuertit, vt et corpore et animo pulcherrime formaretur; commendauitque eum Dineto, viro doctissimo ex eodem sodalitio, vt eius studiis totus praeesset. Quos praeceptores Cartesii, ingenii eius elegantia et animi bonitate captos adeo eius amore exarsisse ait Bailletus, vt amicitia inde enata fuerit dulcissima, vsque ad mortem literarum quoque commercio culta et conseruata. Id quod fidei eius relinquimus, non negamus tamen suspectam nobis hac in parte eam esse: epistola Cartesii enim, quam ad Dinetum iam tum prouincialis axiomate vestitum scripsit [d], ab ista arctioris amicitiae significatione abhorret et frigus aliquod Cartesii indignantis societati ipsique Dineto satis arguit. Valde in eo

 stadio

x) BAILLET. L. I. c. I.
y) la Haye en Touraine
z) loc. cit.
a) Chatelheraut.
b) BAILLET. l. c. c. 2. p. 3.
c) c. 4. p. 5.
d) Opp. philos. T. I. p. 288.

ſtadio emetiendo eminuit praecocis adoleſcentis diligentia et ingenii felicitas, quam ardor diſcendi inexplebilis fulciebat. Alebat enim indolem facilem, et ad praeceptorum voluntatem atque conſilia magna animi alacritate ſe formantem, aemulatione vero accenſus ad id modo animo reſpiciebat, vt doctrinae progreſſu alios vinceret. Ita vero cum et alte meditaretur et perſpicue cogitaret, non potuit non profectus ſentire longe iucundiſſimos: quos tamen impediebat ſpes, ſi non eluſa, ſaltem retardata et imminuta feruidi adoleſcentis, qui maiora ſe in florentiſſimo illo gymnaſio apprehenſurum eſſe ſibi promiſerat, quam reuera euenit. Dabimus ipſius Carteſii verba, eo quod rem mire illuſtrent, et attentionem mereantur [e]: *Simul ac ſtudiorum curriculum abſolui, quo decurſo mos eſt in eruditorum numerum cooptari, plane aliud coepi cogitare. Tot enim me dubiis totque erroribus implicatum eſſe animaduerti, vt omnes diſcendi conatus nihil aliud profuiſſe mihi iudicarem, quam quod ignorantiam meam magis magisque detexiſſem: Attamen tunc degebam in vna ex celeberrimis totius Europae ſcholis, in qua ſicubi in vniuerſo terrarum orbe doctos viros eſſe debere cogitabam. Omnibus iis quibus alii ibidem imbuebantur, vtcunque tinctus eram. Nec contentus ſcientiis quas docebamur, libros de quibuslibet aliis, magis curioſis atque a vulgo remotis tractantes, quotquot in manus meas inciderant, euoluebam. Aliorum etiam de me iudicia audiebam, nec videbam me quoquam condiſcipulorum inferiorem aeſtimari, quamuis iam ex eorum numero nonnulli ad praeceptorum loca implenda deſtinarentur. Ac denique hoc ſeculum non minus floridum et bonorum ingeniorum ferax quam vllum praecedentium eſſe arbitrabar. Quae omnia mihi audaciam dabant de aliis ex me iudicandi et credendi nullam in mundo ſcientiam dari illi parem, cuius ſpes facta mihi erat.* Quamuis autem haec mature obſeruauiſſet, quinquennium tamen, et quod excurrebat, in iſto ſtadio abſoluendo ita conſumſit, vt humaniorum literarum culturam, quam neceſſariam ſibi fore non ignorabat, initio excoleret, et linguarum notitiam, ſine quibus veterum ſcripta intelligi non poſſe nouerat, acquireret, maxime autem ad fabulas animum adiiceret, totamque mythologiam animo complecti ſtatueret, eo quod ingenium quodammodo expolire et excitare putabat; hiſtoriam vero attente perluſtrare inciperet, cuius caſus memorabiles animum ad ſuſcipiendas res magnas impellere, et cum prudentia lectam non parum ad iudicium formandum conferre recte iudicabat. Sed et eloquentiae vires meditatus et poëſeos dulcedinem contemplatus, vtramque cura et induſtria ſua non indignam exiſtimabat, et hoc pacto per vniuerſum humanitatis, quam vocant, campum, impiger coepit decurrere. Ait quoque [f]: *Lectionem bonorum librorum ſe non neglexiſſe, ratum, eam eodem fere modo nobis prodeſſe, ac ſi familiari colloquio praeſtantiſſimorum totius antiquitatis ingeniorum, quorum illi monumenta ſunt, vteremur,*

e) Diſſ. de methodo. f) loc. cit.

mur, et quidem colloquio ita praemeditato, vt non nisi optimas et selectissimas quasque ex suis cogitationibus nobis declarent. Quod vbi narrat BAILLETVS [g], et hoc pacto illis succurrere vult, qui contemtos neglectosque libros Cartesio obiecerunt, non recordatus est encomiastes, quod in sequentibus narrat, philosophum, cum ab amico rogaretur, vt bibliothecam ipsi suam monstraret, aperto conclaui vitulum cultro anatomico dissectum monstrauisse, et hanc suam bibliothecam esse, dixisse. Voluisse enim Cartesium videri αὐτοδίδακτον, quique nihil ab aliis accepisset, ast hac ipsa confessione sua plagii fuisse insimulatum, in sequentibus dicemus. His autem, quae ingenii elegantiam acuunt, disciplinis non contentus ad seueriores quoque scientias animum adiecit, et praemissis artibus mathematicis [h], quibus ob certitudinem et euidentiam rationum potissimum delectabatur, sed nondum praecipuum earum vsum intelligebat, existimans ad artes tantum mechanicas earum vsum referendum, ad philosophiam se conuertit; eo quidem animo, vt, cum sciret illam a praestantissimis omnium seculorum ingeniis fuisse excultam, et nihil tamen in ea reperiri, de quo non in vtramque partem disputetur, hoc est, quod non sit dubium et incertum; non tantum ingenio suo confideret, vt aliquid in ea melius a se, quam a ceteris inueniri posse speraret. Ex quo potest intelligi, animo eum curioso magis et exploratore ad philosophiam accessisse, quam discendi studioso. Nactus autem a praeceptoribus veniam ordinariis lectionibus se eximendi, omne tempus ad rimandos philosophorum reliquarumque scientiarum libros retulit, et imprimis ad rationalem et moralem philosophiam animum applicuit. Nulla autem in re desiderium omnia accurate pernoscendi expleri non sine moerore intellexit. Ipse narrat [i]: *Se veterum ethnicorum moralia scripta palatiis superbis admodum atque magnificis sed arenae tantum aut coeno inaedificatis comparauisse, eo quod virtutes quidem in coelum laudibus extollant, easque ceteris omnibus rebus longe anteponendas esse recte contendant: sed non satis explicent, quidnam pro virtute sit habendum, et saepe, quod tam illustri nomine dignentur, immanitas potius et durities, vel superbia, vel desperatio, vel parricidium dici debeat. Idem sibi in rationali philosophia euenisse, conqueritur: logicam enim, cui cum analysi geometrica atque algebra studuerat, quod nonnihil ad suum institutum facere posse viderentur, diligentius examinando, animaduertisse se, ait, syllogismorum formas aliaque fere omnia eius praecepta non tam prodesse ad ea, quae ignoramus, inuestiganda, quam ad ea, quae iam scimus, aliis exponenda, vel etiam, vt ars Lullii, ad copiose et sine iudicio de iis, quae nescimus, garriendum. Et quamuis multa quidem habeat verissima et optima, tam multis tamen aliis, vel superuacuis vel interdum etiam noxiis, adiuncta esse, vt illa dignoscere et separare non minus saepe difficile sit, quam Dianam aliquam aut Mineruam ex rudi marmore excitare.* Quae consideratio effecit

g) c. 4. p. 9. h) CARTES. loc. cit. i) loc. cit p. 8. 9.

Digitized by Google

fecit, vt communi ratiocinandi methodo relicta de noua cogitaret, et paucis regulis, quas legis instar sibi obseruandas praescribebat, cuncta complecteretur; ad quas geometrarum modum ratiocinandi seuerum sibi viam parauisse ait. De qua noua Cartesii methodo cum infra pluribus dicendum sit, hoc loco nihil adiicimus. Illud autem historiae caussa addendum, *quod porro tradit Cartesius, pauca illa praecepta quae selegerat, accurate obseruando tantam se facilitatem acquisiuisse ad difficultates omnes extricandas, vt intra duos aut tres menses, quos illi studio impenderit, non modo multas quaestiones inuenerit, quas antea difficillimas iudicauerit, sed etiam tandem eo peruenerit, ut circa illas ipsas, quas ignorabat, putaret se posse determinare, quibus viis et quousque ab humano ingenio solui possent.* Simili fere modo in morali philosophia versatus est; et quaedam sibi in ea axiomata generalia descripsit, quae infra enarrabimus. Sed has eum emendationes postea concepisse, cum iam tritam viam reliquisset, inde colligimus, quod ipse narret [k], se quam primum sibi licuit per aetatem praeceptorum custodia exire, literarum studia prorsus reliquisse, id non facturus, si iam tum nouam viam, eamque securiorem fuisset ingressus. Totum enim se tum cum Scepticismo fuisse conflictatum, hancque animi incertitudinem philosophiae primae studium auxisse fatetur, in qua nihil valde solidum et firmum tam instabilibus fundamentis superstruere se posse, peruidebat: et nec lucri caussa, nec gloriae eas philosophiae scholasticae partes sibi excolendas esse prudens statuebat. Qua de re omnem eam narrationem expendi velimus, quam in dissertatione *de Methodo* instituit, quae longior est, quam vt huc transscribi possit. Interim cum mathematicas artes ob certitudinem deperiret, analysi veterum et algebrae recentiorum operam dedit, vtramque autem parum firmam esse, et quod ingenio solido faceret satis, non exhibere, videbat, eo quod tantum ad speculationes quasdam, quae nullius vsus esse videbantur, se extenderet, ac praeterea analysis circa figurarum considerationem tam assidue versaretur, vt dum ingenium acuat et exerceat, imaginandi facultatem defatiget et laedat; algebra vero, vt solet doceri, certis regulis et numerandi formulis ita sit contenta, vt videatur potius ars quaedam confusa, cuius vsu ingenium quodammodo turbetur et obscuretur, quam scientia qua excolatur, et perspicacius reddatur. Concedenda autem haec Cartesio laus est, quod defectus huius arithmeticae philosophicae perspiciendo ingenii excellentissimi acumine non meliorem tantum viam inuenerit, sed in ea quoque longissime progressus sit. Id quod tamen postea demum euenit, vnde nimius est Bailletus, qui collegio Flexiensi hanc gloriam vindicat, quod maximum, quem vnquam orbi concessit, mathematicum produxerit. In ista enim disciplina scholastica, plurimum se fuisse meditatum, et imprimis id lecto diutius affixum, collectis viribus quas resuscitauerat noctis quies, fecisse, non, negat quidem,

k) CARTES. loc. cit. p. 5.

Digitized by Google

dem, ast addit simul, parum sibi omnem quam hactenus corraserat, doctrinam satis quod est, fecisse, quamuis praeceptorum fidem et industriam gratus agnosceret [l].

§. IV. Absoluto, aestate anni cIↄ Iↄc XII, scholasticae disciplinae curriculo, collegio Flexiensi, in quo supra octennium haeserat, valedixit, et ad parentem rediit. Quamuis autem inuidendis elogiis praeceptores eius profectus, quos in disciplinis sibi acquisiuerat, commendassent, ipse tamen sibi totus displicuit. Omnem enim studiorum suorum vtilitatem hanc modo esse credebat, quod intelligeret amplissime, se nihil certi solidique adhuc scire. Cuius ratio est, quod eas tantum viro erudito scientias quaerendas esse statuebat, quae ad perspicuam vtilemque humanae societati cognitionem perducunt. Itaque literarum studia prorsus relinquere statuit, capto consilio, nullam in posterum inuestigandi scientiam, nisi quam vel in se ipso, vel in vasto mundi volumine posset reperire. Quod consilium obfirmato animo exsecutus libris quoque valedixit, eo quod viam illam, quam quaerebat, vt animo faceret satis, inuenire se in illis posse desperaret. Quod non factum esse ex contemtu literarum librorumque ait BAILLETUS [m], sed eo tantum nomine, quod nihil ad eam scientiam conferre posse crederet, quam iam tum animo sibi praefixerat: ideoque dixisse ad amicos, etiamsi pater ipsum studiis non addixisset, nec disciplinae curriculum vnquam absoluere iussisset, ea tamen se in vernacula scripturum fuisse, quae Latino sermone postea edisseruerit. Quo quidem pacto Bailletus frigidam suffundit glorianti Cartesio, nihil se debere libris, nihil aliis; ast hoc ipso plagii se suspectum reddidisse ex infra dicendis clarissime patebit. Abiectis vero studiorum partibus, exercitationes corporis, arma, equosque tractando, similiaque, quae nobilitas generis ei suadebat, secutus, hisque confirmatus a parente Lutetiam missus est, vt ex moribus hominum ingenium formaret, vitaeque rationes addisceret. Ast cum filii ingenium acutum et a prudentia non alienum pater nosset, ducem ei non addidit, iuuenemque sine gubernatore huic pelago commisit, vix annos septendecim natum. Sibi ergo relictus Cartesius ab intemperantiae quidem vitio, gloriae forte stimulo actus, animum arcuit, ast sodalitia tamen, conuiuia, ambulationes, ludos aliaque, quibus a seueriori disciplina auocari solent iuuenum animi, sectari coepit; quo, dubium non est, quin prioris industriae fructus omnis intercidisset, nisi occasionem captasset, viris grauibus doctisque innotescendi, quorum consuetudine tandem ex hoc somno iterum resuscitatus est. Inter quos fuit Claudius Mydorgius, vir illustris, qui post Vietam summus inter Gallos mathematicos habitus est, et tanta amicitiae fide Cartesio addictus postea vixit, vt non nisi morte dirimeretur. Et tum quoque Marino Mersenno iterum amico vsus est, cui in gymnasio Flexiensi primo innotuerat. Qui cum

Vita iuuenilis Cartesii.

l) Ibid. m) cap. 7. pag. 19.

Digitized by Google

cum Minimorum ordini adſcriptus eſſet, tempusque in excolendis philoſophiae myſteriis conſumeret, Carteſium ſua conuerſatione a ludendi intemperie, quae vehementer eum ceperat, retraxit, et ad philoſophiam reuocauit. Repetito itaque tum philoſophico tum mathematico itinere, priſtinam mentem reuocauit Carteſius, et ad eam, quam dudum ſibi praefixerat, metam noua contentione currere coepit. Cumque anno ſequente Merſennus philoſophiam apud Niuernenſes docere iuſſus ipſi eriperetur, ſocietati hominum ſe ſubtrahere, ſtudiisque totum ſe immergere ſtatuit, receſſum autem in ſuburbio S. Germani in domo quadam a tumultu hominum remota quaerens, ad matheſeos culturam ita diligentiam ſuam transtulit, vt ſodalium conuerſationem cautus euitaret, omnem prouidentiam adhibendo, ne detegeretur, et ſic biennio lateret. Quamuis autem ab amicis tandem anno cIɔIɔcxvi fuiſſet deprehenſus et ad priſtinas voluptates retractus, nullo tamen modo earum vinculis irretiri eum paſſum eſt ſummum, quod philoſophiae et matheſi ſtatuebat, pretium ſtudiumque.

Militia Carteſii.

§. V. Reſumſit ergo Carteſius conſilium illud, quod dudum conceperat, ex vaſto mundi volumine diſcendi ſapientiam, cumque frater natu maior patrias terras teneret, militiam eligere et caſtra ſequi ſtatuit. Ideo profectus ad Batauos, inter copias Mauritii voluntarius miles conſcriptus eſt; non quod tropaea et magnam armorum gloriam quaereret, licet hoc vitae genus valde illi commendaret aetatis feruentis et decorum militarium appetentis conditio: ſed quod ita commodiſſimam nanciſci ſe poſſe occaſionem putaret, ea ſpectandi contemplandique, quae in magno vitae humanae theatro innumeris viciſſitudinibus geruntur. Stipendium ideo accepit nullum, idque ſemel tantum ſibi ſolutum ſeruauit, vt haberet militiae ſuae rite peractae teſtimonium. Non enim ſtudiorum amorem abiecerat, nec inſtituto ſuo philoſophiam artesque mathematicas ſua induſtria emendandi renunciauerat, ſed vbi poſſet, illud gnauiter vrgere pergebat. Itaque cum inter milites praeſidiarios Bredae eſſet, occaſione problematis alicuius geometrici, quod nonnemo publice affixerat, Iſaaco Becmanno, ſcholae Dordracenae Lectori innotuit, et ſolutionem illius problematis cum eo communicauit [n]. Qui cum ipſe quoque geometriae myſteriis delectaretur, cum eo amicitiam Carteſius iniit, luminibusque ſuis illius ſcientiam adauxit, qui tamen neglecto poſtea Carteſio, eius vitulo arare non erubuit [o]. Eo quoque in receſſu tractatum *de Muſica* conſcripſit, ſermone Latino, in quo facilitate ſcribendi gaudebat: quem maluiſſet ſcriniorum ſuorum carceribus premere, nec amicorum precibus ſibi extorqueri paſſus eſt, eo quod non ſatis perfectum eſſe iudicabat: factum autem, vt, quod tradit Bailletus, nobis autem veriſimile non videtur, aduerſariorum eius male illi hoc pacto volentium, conſilio et

n) BAILLET c. 9. p. 24. o) Lib. III. c. 6. p. 88.

et opera ederetur, isque fortuna satis ampla vteretur, aliquoties recusus, et in alias linguas quoque translatus. Non tamen mathematicae disciplinae totum se eo tempore tradidit, sed philosophiam quoque excolere perrexit, et varias de argumentis philosophicis dissertationes viginti annorum iuuenis conscripsit. In quibus eum iam tum rationibus probauisse ait BAILLETVS [p], esse bestias machinas et automata. Praeiuisse Cartesio in ea opinione et S. Augustinum, et Gomesium Pereiram, medicum Hispanum, dudum viris doctis obseruatum est [q]: hos autem Cartesium non legisse affirmat BAILLETVS [r], de qua re consulenda sunt, quae disserit P. BAYLE [s], qui recte obseruat, potuisse ex notione animae, quam sibi Cartesius conceperat, per se istum dogma fluere.

Itinera Cartesii militaria.

§. VI. Varias vitae humanae scenas intueri in exercitu Batauico cupiebat Cartesius, quem spes tamen fefellit, cum parum noui, et mutationes fere nullae eo loco suppeditarentur. Inuitabant autem eum in Germaniam magni motus, quos annus cIↃ IↃ C XIX portendebat. Nam et imperatoris solium vacabat et tumultus Bohemici, bellumque imminens innumeras de humanis rebus obseruationes pollicebatur. Dimissus igitur Francofurtum media aestate aduolauit, vt solenni imperatoris electioni et coronationi adesset [t]. Quibus persolutis voluntaria iterum militia nomen Bauaricis copiis addixit, vt hoc pacto in magno illo, quod ferale bellum aperiebat, theatro rerum humanarum vicissitudines notare posset. Hiemem Neoburgi ad Danubium transegit: quo loco cum conuersatione cum philosophis careret, solitudine ista ad quandam animi corporisque quietem perductus totum se meditationi permisit. Quanquam autem innouare omnia tunc quidem nondum audebat, subibat tamen animum eius cogitatio, non illis eruditis operibus, quae diuersis viris consummatae eruditionis debentur, eam inesse perfectionem, quae in illis deprehendatur, quae vnum tantummodo auctorem agnoscunt. Nempe tot diuersis auctorum variorum opinionibus inualescentibus, impossibile esse, vt qui diuersa sapiant, ad eundem omnes scopum collineent. Ex quo postea concludebat, deponenda esse auctoritatis, sectae et systematis praeiudicia, quibus fiat, vt connata ratiocinandi facultas misere corrumpatur. Quamuis autem omnia doctrinae aedificia, quae veteres construxerant, euertere erubesceret, licere tamen sibi credidit in animo suo omne systematis veteris praeiudicium conuellere, et in suo fundo nouum aedificare, ac in se illa tentare, quae cognitionem suam iuuare apta essent. Omnes itaque, quibus hactenus mentem occupatam tenuerat, opiniones semel eiecit, vt, vel nouas surrogare posset, vel veteres ex nouis fundamentis resuscitaret. Quod, licet haud exiguas difficultates ostenderet, ratus

p) c. II. p. 29.
q) BAYLE Nouvelles de la rep. des lettres 1684. Mars p. 22.
r) loc. cit.
s) Dict. T. III. art. Pereira, not. D. p. 652.
t) BAILLET L. II. c. I. p. 32. seqq.

Digitized by Google

ratus tamen facilius fieri, si sibi nonnulla emendaret, quam si publicam reformationem suscepisset, sibi hoc pacto soli sapere constituit. Rem ergo aggressus eiicere vetera praeiudicia ex animo moliri coepit [u]. Quem laborem quum facillimum fore sibi persuasisset, difficillimum inuenit, quamuis diu iam in has partes propendisset: magna enim lucta se ipsum quasi superare ab isto consilio coactus est. Et cum hunc in modum se ipsum quasi exuisset, et nudus modo veritatis amor superesset, misere tamen curis distractus est, quibus potissimum mediis ad scopum hunc esset perueniendum. Quae tandem ita cerebrum exhauserunt, vt cum animi ad alia diuertentis recreatio haud adesset, tandem enthusiasmum aliquem pateretur, quo ita affecta mens fuit, vt tandem diuina sibi contingere somnia viderentur; quibus regiam illam, quam quaerebat viam, ad scientiam veram solidamque sibi patefactam esse tum persuadebat. Cum tamen ad se rediisset, nec quid sibi statuendum esset, sciret, ad Deum recurrit, et, vt sine aenigmate, suam ipsi voluntatem designaret, rogauit, concepto quoque ad Deiparam voto, peregrinationis, ad Lauretanam domunculam sucipiendae, si intercessione sua ipsius conamina adiuuasset. Cuius voti complementum post annos demum aliquot diua Virgo accepit a Cartesio. Sed et alia erant, quae mire eius animum veritatis inueniendae auidum discruciabant. Nempe cum per integram hyemem colloquiis virorum doctorum atque prudentium careret, quoscunque de rebus literariis, superficiaria opera differentes audire poterat, admisit. Inter quos cum nonnulli essent, qui de recens detecto fratrum roseae crucis sodalitio multa narrarent, idque magnis elogiorum cumulis ornarent, iactantes in arcana veritatis via eos supra humani ingenii modulum fuisse progressos, abiectaque antiqua philosophorum via, nouam eos scientiam veramque philosophiam, hactenus latentem detexisse, dicere autem satis non possent, quantis animorum motibus res ista in Germania agitaretur, ad intelligendam ex vero rem omnem vehementer animo accensus est, vt vel ab impostura homines liberaret, vel si noui quicquam isti sodales attulissent, in inquirendae veritatis studio ab iis adiuuaretur. Aliquos ergo detegere, et vbicunque liceret, in illos inquirere constituit. Frustraneus tamen omnis ille Cartesii labor fuit, cum ne vnum quidem offenderet, quem ex isto sodalitio reuera esse credere tuto liceret: et rem omnem acu tetigisset, pro fabula et figmento totam illam fraternitatis famam reputando, nisi tot pro illa conscripti libri apologetici aliud ipsi persuasissent. Hos vero omnes legebat, cum vt rei summam intelligeret, tum vt suis oculis de iactatis inuentionibus cognosceret: quo modo factum, vt, quam de his fratribus conceperat, opinio concideret; cum interim longiorem apud Germanos moram faciens ipse sodalitio huic inuisibili nomen dedisse ab amicis in Gallia crederetur. Nec dubium est, si ea repetantur, quae superiori huius tomi parte de hac fraternitate attulimus, quin

u) De Methodo p. 9.

Digitized by Google

quin agnouerit postea Cartesius, se mire deceptum fuisse, et haec caussa fuisse videtur, cur in patriam redux totam fabulam ignorare videri voluerit. Nam, si verum fatendum, in hoc secessu Bauarico eam animi prudentiam, et ab omni praeiudicio liberatam prouidentiam, quam prae se semper tulit, haud probauit Cartesius, videturque ad theosophorum auxilia tum confugisse, cum de aliis desperauisset; hi enim eiusmodi enthusiasmum commendare solent, vt suo loco dictum. Quod occasionem praebuit HVETIO [x] et DANIELI [y], amare Cartesium in hisce ineptientem ridendi. Ille vero, cum spe sua excidisset, fore vt aliquem inueniret, qui ingrediendam ipsi viam demonstraret, in priorem animi labyrinthum relapsus est. Reliquum hyemis igitur in exuendis educationis et adolescentiae praeiudiciis consumsit, animum tamen spemque perueniendi tandem ad metam non deposuit. Solutis hibernis cum in Sueuiam mouerentur copiae Bauaricae, Cartesius ex solitudine ereptus Vlmam delatus est, quo loco legati Gallici conuenerant, de rebus imperii disceptaturi. Ibi quoscunque viros eruditos esse audiebat, et imprimis philosophiae atque artium mathematicarum peritos, adiit, eorumque conuersatione delectatus haud vulgaribus speciminibus, philosophum sub habitu militis latere, demonstrauit. Vixit eo tempore Vlmae magna doctrinae mathematicae fama insignis Ioannes Faulhaberus, vir, teste LEIBNIZIO [z] in numerorum doctrina imprimis versatus. Cum eo igitur congredi saepius, et de rationibus arithmeticis atque geometricis conferre multoties coepit, nonnullaque noua detexit. Circa auctumni initia, cum legatos Galliae Viennam sequi constituisset, cum copiis Bauaricis in Bohemiam mouentibus illuc se transtulit, et praelio prope Pragam, quod victoriam imperatoris et confoederatorum exercitui decreuit, interfuit, interque triumphantes vrbem ingressus est. Tum in hyberna cum reliquis copiis traductus, pristinam curam recoxit, incertus, quae potissimum via esset eligenda, et cui se vitae generi deberet destinare. Quamquam autem inimicos esse Musarum meditationibus armorum strepitus experientia edoctus nouerat, curiositas tamen animi studiumque videndi terras alio sub sole calentes ei persuasit, vt relictis Bauaricis ad caesareanas copias se conferret, quae ex Bohemia in Hungariam traducebantur. Ibi obsidioni Posoniensi, Tirnauiensi, aliarumque vrbium interfuit, et si biographo fides est, militis partes rite expleuit. Cum autem post obsidionem Neoselii frustra tentatam amissumque ducem, non ex voto succedere omnia videret, propositum castra sequendi dimisit, exercitumque reliquit.

§. VII. Non tamen patriae reuisendae desiderio detentus est Cartesius, cum et bellici tumultus et pestis Lutetiam vastans intutum iter minarentur, sed pristinum consilium perlustrandi orbis exsecuturus, ad perlustran- *Itinera Cartesii post relicta castra.*

Dd 2

x) Memoires pour le Cartesianisme p. 62. seqq.
y) In Itinere Cartesii per mundum P. I. p. 14. sq.
z) Loco supra cit. p. 113.

lustrandas boreales regiones, quas nondum viderat, se accinxit: non alio tamen animo, quam quem hactenus seruauerat, vt scilicet, ex conuersatione, ea disceret, quae in libris non reperiebat, cum iam satis bellicam orbis faciem cognouisset. Respexit itaque ad res naturales, climata, ciuiles consuetudines, mores et inclinationes, et, quod ipse scribit [a], vrbes aulasque exterorum principum inuisendo, cum hominibus diuersorum morum et ordinis conuersando, varia hinc inde experimenta colligendo, et se ipsum in diuersis fortunae casibus probando sic ad omnia, quae in vita occurrebant, attendit, vt nihil, ex quo eruditior fieri posset, sibi videretur deesse. Quippe multo plus veritatis inueniri arbitrabatur in iis rationibus, quibus singuli homines ad sua negotia vtuntur, et quorum malo successu paulo post puniri solent, quum non recte iudicarunt, quam in iis, quas doctor aliquis otiosus in museo sedens excogitauit circa entia rationis, aut similia, quae ad vsum vitae nihil iuuant, et ex quibus nihil aliud expectat, nisi forte, quod tanto plus inanis gloriae sit habiturus, quo illae a veritate sensuque communi erunt remotiores, quia nempe tanto plus ingenii atque industriae ad eas verisimiles reddendas debuerit impendere. Itaque cum scientiam verum a falso dignoscendi summo studio quaereret, vt rectum iter vitae clarius videret, et maiori cum securitate prosequeretur, ex Hungaria in Morauiam ascendit, et per Silesiam et Poloniae limites, Pomeraniam et maris Baltici litora, Marchiam Brandeburgicam, ducatumque Holsatiae in Frisiam orientalem traiecit, et tum occidentalem quoque adiit, periculum vitae vix euadens, cum remigum insidias incurrisset. Ex Frisia ad Batauos transfretauit, ac Belgium quoque Hispanicum inuisit, et vbique perlustratis vrbibus celebrioribus, domum tandem redire constituit. Licet autem haud parum laboris et molestiarum in eo itinere deuorauisset, nec exiguos fecisset sumtus, fassus tamen est [b], *suo se fine frustratum atque spe egregie falsum esse, seque vix quicquam certi didicisse, quamdiu sic tantum aliorum hominum mores considerauisset: tot enim se in iis propemodum diuersitates animaduertisse, quot antea in opinionibus philosophorum: atque hunc tantum fere fructum ex iis percepisse, quod cum notaret multa esse, quae licet moribus nostris plane insolentia et ridicula videantur, communi tamen assensu apud quasdam gentes comprobentur, didicisse se quoque, nihil nimis obstinate esse credendum, quod solum exemplum vel consuetudo persuaserit; et ita sensim multis se erroribus liberauisse, mentemque veris rationibus aptiorem reddidisse.*

Reditus Cartesii in patriam.

§. VIII. Reuersus est in patriam Cartesius anno cIↄ Iↄ c XXII, parentemque saluum medio mense Martio apud Redones inuenit [c]. Tum facultatum a matre relictarum portionem sibi debitam ab eo accepit, et ad Pictones abiit, vt eas occuparet, venditurus eas, et munus aliquod sibi comparaturus. Sed obstabant fata, quae hoc pacto de vitae genere illi prospicere pertinaciter recusabant. Repetitis paternis laribus, cum nimis otiosus

a) De Methodo p. 5. b) loc. cit. c) BAILLET, L. II. c. 5. p. 50. seqq.

Digitized by Google

otiosus sibi videretur, anni sequentis vere Lutetiam profectus est, quae tum vrbs ob magnas Germaniae mutationes tumultu et colloquiis de rerum futurarum serie replebatur. Totus autem obstupuit Cartesius cum audiret, famam publicam ferri, ipsum albo fraternitatis roseae crucis nomen adscripsisse; rumor enim eodem tempore per vrbem exierat, caput sodalitii horum philosophorum inuisibilium (ita enim Parisienses eos vocabant, quod nemo eos posset detegere) legatos triginta sex per omnem Europam dispersos emisisse, horumque sex Lutetiam venisse; hos ergo Cartesium detexisse, his se tradidisse sermo publicus tradebat. Id quod male habuit Cartesium, qui iam meliora edoctus probe sciebat, fabulam hanc nihil veri sincerique alere. Vt vero ineptam opinionem ex animis hominum euelleret, frequentiae hominum interesse studuit, vt se inuisibilem philosophum non esse omnes intelligerent. Quo pacto aegritudini Mersenni quoque medelam attulit, qui, cum istam de Cartesio famam percepisset, moleste tulerat, amicum suum fanatico hominum gregi, quem reuera existere ex Fluddi apologia suspicabatur, nomen imprudenter dedisse. Hinc amari illi ioci enati sunt HVETIO [d], qui non Cartesium modo, sed Mersennum quoque false traducit, quod his ineptiis fidem aliquando dederint. Quanquam autem in tanta hominum, quos Lutetia alit, frequentia crebriores occupationes Cartesio enascebantur, vbi tamen ad se ipsum et otia sua rediit, pristina cura de vitae genere eligendo iterum distractus est; totus enim ardebat desiderio ea perficiendi, quorum caussa tot molestias subiisset. Diu vero iam in ea versatus erat opinione, artes mathematicas, per se cultas, et ad alias disciplinas vsusque non traductas, exiguum vsum praestare. Quo animo arithmeticae primo, et paulo post geometriae quoque studium velut inutile abiecit, ratus ineptum esse numeris et imaginibus cerebrum replere, quibus imaginatio pasci melius, quam intellectus, possit. Id quod mirum videri queat, cum ipsum fatentem supra audiuerimus, quanquam vsum matheseos nondum agnouisset, mire tamen eum cepisse certitudinem eius et euidentiam, solidae doctrinae matrem. Sed, vt recte intelligatur, ad Cartesii scopum attendendum est, qui scientiam aliquam generalem inuestigabat, qua vniuersalia rerum omnium principia traderentur. Cum vero vulgarem algebram et geometriam nihil tale praestare videret, et in numeris atque figuris solum exiguo veritatis vsu versari intelligeret, mathesin quandam vniuersalem venabatur, quae vera, generalia et infallibilia relationum, mensurarum, et proportionum principia ab omni materia abstrahendo traderet. Ex hac enim scientia vniuersali, sperabat, traductum iri ad reliquas disciplinas, quicquid certitudinem et veritatem illis potest largiri. Et vidisse aliquid huius rei Cartesium omnino probabile est, teste enim, qui schedas eius msc. inspexit G. G. LEIBNIZIO [e] notauit in iis, anno cIↃIↃcxx, die XI. Nou. se coepisse intelligere fundamentum inuenti mirabilis. Ast, quid illud sit,

 ipse

d) loc. cit. p. 70. e) loc. cit.

ipse nusquam exposuit, nec hanc methodum vniuersalem publicauit, sed tantum de ea scribere eiusque specimina dare voluit. Vnde recte infert vir illustris, qui, quod Cartesius meditatus erat, feliciori ingenio detexit et perfecit, falli eos valde, qui his, quae edidit, nimis contenti sint, methodumque eius se habere arbitrentur. Nec plus eo tempore naturali philosophiae, quam reliquis partibus, fauebat, commotus incertitudine obseruationum, quas fundamento tutiori inaedificatas exoptabat. Vnde ad bene viuendi scientiam omnem suam curam conuertendam esse statuit, et morali doctrinae animum addixit, breui tamen conuictus est f), naturalem philosophiam morali vtilem praestare operam, ipsamque artem discernendi verum a falso ad dirigendas actiones suas omnino prodesse. Rediit itaque, reuocatus ad philosophiae studium, ad pristinam consuetudinem, res naturae attente considerandi, persuasus ea cogitatione, medium tutissimum videndi esse notitiam accuratam, quid simus nos ipsi, quid mundus, in quo viuimus, quis creator vniuersi, in quo habitamus? Nec frustraneam hanc suam diligentiam fuisse testatus est, fassus, lumina illa physica, quae nactus sit, plurimum sibi profuisse ad iacienda fundamenta moralis doctrinae certa et solida, facemque praetulisse illi certitudini, quam in aliis partibus, quae ad corporis sanitatem pertinent, frustra quaerimus. Quibus verbis ad eam doctrinae moralis partem respicere videtur, quam de passionibus, (ita enim affectus vocat, Graecos secutus) inscripsit, quamque physice magis quam ethice explicuisse, infra monebimus. Interim cum amicorum interpellationibus saepe Lutetiae in philosophando impediretur, anni cIↃ IↃ c x x i i i, vere in Britanniam minorem abiit, et tum ad Pictones, vbi bona a matre haereditario iure ad se translata, consentiente parente, magnam partem vendidit, nomen tamen dynastae Perronii retinuit.

Iter literarium Cartesii. §. IX. Ita facultatibus consarcinatis, cum argentum elocare apud Parisienses tuto haud posset, iter literarium suscipere statuit, Italiamque inuisere se velle parenti significauit, eo quod sciendi et viuendi copiam largiorem ex eo se referre posse sperabat g). Et Heluetiam quidem primo adiit, quo eum non tam philosophorum et mathematicorum colloquia trahebant, quam animalium, aquarum, montium, mineralium, aliorumque huius generis, quae ferax terra naturae curiosis abunde suppeditat, consideratio: ipsorum virorum doctorum conuersationem ita quaesiuit, vt ad actiones eorum non minus, quam ad sermones, esset attentus. Ab Heluetiis ad Rhaetos et ab his ad Tirolenses simili consilio progressus est, et tum Venetias adiit, Laureti autem vota dudum in Germania concepta B. Virgini soluit. Inde Vrbem vidit, curiamque pontificis iubilaeam solennitatem anno cIↃ IↃ c x x v indicentis: qua occasione non memorabilia magis antiquitatis monumenta, bibliothecas, statuas, picturas, et quae alia artis opera illustris Roma ostentat peregrinis, considerare, quam in tanta, quae illuc confluebat, hominum frequentia, humani generis mores et chara-

f) De Methodo l. c.

g) Baillet Lib. II. c. 8. p. 61. seq.

Digitized by Google

characteres discere studuit. Quos cum ex totius fere Europae nationibus ibi inuenisset, fructum satis amplum itineris sui se nactum esse ratus, reditum in patriam meditatus est. Quem cum in comitatu Iosephi Barberini cardinalis legati ad Galliarum regem, suscipere breuiori per mare via potuisset, maluit terra proficisci, vt nobiles Italiae vrbes inuisere posset. Tum Florentiam adiit, qua in vrbe eum celeberrimum astronomum Galilaeum Galilaei conuenisse, et de rebus naturalibus et sideralibus sermones cum eo miscuisse plerique tradunt, negat autem BAILLETUS [h], quem more suo sequitur NICERONIUS [i], eo quod ipse Cartesius testatus sit, nunquam se hunc mathematicum vidisse, nec vllam cum eo consuetudinem habuisse. Quod vtrum vnius Cartesii testimonio satis tuto negari queat, omnemque verisimilitudinem migret, philosophum naturalis philosophiae et cognoscendorum hominum ita auidum, Florentia non transiisse insalutato Galilaeo, cuius maxima tunc inter mathematicos fama erat, eos expendere iubemus, qui verum esse norunt, quod a tot viris doctis notatum est [k], et ipsae quoque eius epistolae produnt, fuisse Cartesium immodicum contemtorem aliorum, et famae cupiditate ab artificiis non abstinentem, quae parum generosa videri possint. Florentia Taurinum aduolauit, vt exercitus Gallici Sabaudico iuncti fortitudinis testis esset, Alpiumque altitudinem examinaret. Tandem Lugduno Lutetiam reuersus, sedem ibi fixit, et philosophicam vitam procul a luxu et superbia, decoram tamen agere instituit, praecipue cum absque munere, spe sua delusus, sibi viuere Musisque suis decreuisset, vt eo melius ingenti illi, quod conceperat consilio, inquirendae veritatis, secundum methodum semel praescriptam electamque, velificare posset. Et vixisse quoque moribus plane philosophicis narrat BAILLETUS [l]. Liber enim ab affectuum intemperie, et immoderata ludendi cupiditate, quae eum adolescentem corruperat, temporis meliorem rationem habebat, et licet nulli hactenus doctrinae certae se addixisset, opiniones tamen moderatas et ab extremis maxime remotas sequebatur in viuendo, nec sua placita prudentiorum decretis praeponebat. Libertatem porro supra omnia faciebat, eamque ob caussam actionum indifferentiae valde fauebat, cum nihil semper esse bonum, quod aliquando bonum fuit, crederet. In vita autem ad verisimilitudinem respiciebat, vbi veram opinionem detegere non poterat, et vbi semel aliquid statuisset, illi ita inhaerebat, vt poenitentiae postea locus cum animi molestia haud esset, sed haec bona sibi esse persuadebat, quae hoc nomine ratio deprehendebat; et hoc pacto cum tranquille viueret, neminem habebat, qui studia et consilia eius interpellaret. Quam viuendi imaginem mere Scepticam esse, et iisdem prorsus rationibus a Pyrrhonis schola commendatam magnopere immo exemplis quoque expressam ex historia Scepticismi veteris suo loco tradita est certissimum: quamuis Scepticum tunc fuisse Car-

Mora Cartesii Parisiensis.

h) loc. cit. pag. 61.
i) loc. cit. pag. 284.
k) LEIBNIZ. l. c. p. 117.
l) p. 63.

Digitized by Google

Cartesium, nisi ad tempus, et vt certitudinem eo securius venari posset, nemo facile ex hac obseruatione collegerit. Triennium autem Lutetiae Cartesius haesit, amicos in ea mora nactus viros praestantissimos, et imprimis mathematicarum artium peritissimos, quorum tamen nemo Mersenni et Mydorgii amicitiam superabat. Et hoc quoque auctore poliendorum vitrorum opticorum artificium didicit, quod plurimum illi in dioptricis perficiendis vsum postea praestitit. Quanquam autem in suburbio S. Germani sedem sibi fixerat et domicilium elegerat, vt ab inuisentium frequentia esset securior, amicos tamen assiduos penes se habuit: cumque paucos tamen esse videret, queis manifestare εὑρήματα sua et abstractas notiones posset, secessum iterum meditatus est, cum paucissimis amicis victurus: quod facilius statuebat, quam licebat exequi, cum valde in publicum exiisset fama Cartesii, et accurrerent viri docti certatim, preces quoque bibliopolae iungerent, vt lumina sua scripto consignata cum orbe philosophico et mathematico communicaret. Ita famae celeberrimae onere grauatus, omnibus se subduxit, et plerisque ignotus in extrema vrbis parte vixit, totus meditationi philosophicae immersus, donec tandem famuli indicio ab amicis detegeretur.

Molimina Cartesii philosophica Lutetiae.

§. X. Ita vero tranquillitatis et silentii philosophici dulcedine orbatus Cartesius, et prioribus tumultibus impeditus, ferre libertatem otii sui amissam non potuit. Quam vt repararet, relinquendam Parisiorum vrbem ad tempus anno cIɔIɔcxxviii statuit, et ad obsidionem Rupellarum accurrit, voluntariam ibi militiam ideo professus, vt rem omnem, quae in celebri illa oppugnatione vrbis, occurrebat, eo certius cognosceret. Lutetiam reuersus in conuentu eruditorum, nouum quendam philosophum [m] praesentibus viris summis in philosophiam scholasticam declamantem, nouamque exponentem audiuit, et cum solus plaudere recusaret, sententiam de ea dixit, ac quod loco veritatis certae verisimiles tantum coniecturas attulisset, demonstrauit, exemplo suo comprobans, posse hominem ingenio non destitutum facile rationibus probabilibus in vtramque partem disserere, nec aliam viam esse discernendi falsum a vero, praeter methodum illam naturalem, quam sequendam sibi in philosophando delegisset. Qua in re facile in sententiam Cartesii pedibus imus, miramur autem acutissimum virum haec statuentem in delineando integro naturalis philosophiae systemate, meras possibilitates, vel verisimilitudines, ipso nón diffitente, fuisse secutum, vt infra dicetur. Adeo vero cepit cardinalem Berullium, qui tunc aderat, ingenii Cartesii elegantia, vt eius rei explicationem paulo luculentiorem sibi exposceret; cui obsecutus Cartesius methodi suae vtilitatem non in philosophia solummodo, sed in medicina quoque et mechanica, clarissimis exemplis ostendit. Ab eo tempore, magnum in summo illo viro nactus est Moecenatem Cartesius; eius enim auctoritate factum,

m) De Chandoux.

ctum, vt ad designandam scriptis philosophiam suam animum adiiceret, et hoc quoque celeberrimae congregationis oratorii conditore, fauente accidit, vt plurimum nouae huic philosophiae fauerent, eamque amplificare, quantum possent, conarentur, congregationis istius presbyteri ⁿ.

Secessus Cartesii in Hollandiam.

§. XI. Nouam itaque philosophiam condere cum statuisset Cartesius ᵒ, fluctuanti, quae hactenus eum retardauerat, incertitudini ereptus, modum, quo id fieri commodissime posset, explorauit: obstare autem videbantur, et calidioris climatis ratio, et hominum frequentia, quae euitari Lutetiae non poterant. Aliam igitur regionem temperatam magis et secessui philosophico aptiorem, vbi ignotus lateret, sibi eligendam ratus, Hollandiam selegit, resque domesticas amico curandas, Mersenno literarum commercium, commendauit. Transacto autem ruri hyeme, anno CIↃ IↃ CXXIX, ad Batauos ineunte vere concessit inuitis amicis, quorum tamen monitis opponebat animum in sententia sua firmum, cum et Galliae calorem suo temperamento obesse, et Batauas terras miram in otio philosophari cupientibus tranquillitatem offerre esset persuasus, et ibi philosophorum more viuere statuisset. Nempe nusquam sedem stabilem figebat, euitataque vrbium maiorum turba, vel suburbia quaerebat, vel vicos et villas, quas sibi commodas esse deprehendebat, tanta cura locum habitationis suae occultans, vt epistolas fasciculosque non sibi, sed amicis paucis, quibus secessus eius innotuerat, tradi iuberet. In Gallia autem vni Mersenno locum, vbi commorabatur significauit, cui tam cara fuit amici voluntas, vt nemo, quo loco Cartesius versaretur, intelligeret, quique apud Batauos peregrinabantur Galli eo insalutato multoties redirent. Concessit autem Amstelodamo Franequeram, et in arce quadam vrbi contigua domicilium elegit, vbi sacra more Romano peragebantur. Soli autem diuinae gloriae philosophiam suam tum solenni voto dedicans, meditationum initium facere de existentia Dei et immortalitate animae humanae statuebat: cum et maxime proprium, et omnium pulcherrimum id argumentum haberet. Vnius tamen luminis naturalis limitibus se concludens, ea omnia seposuit, quae ex sacris reuelationis fontibus desumere solent theologi. Occupabat itaque nobile et acutum Cartesii ingenium theologia naturalis, vel, quo nomine appellabat, metaphysica, horas autem subcisiuas experimentis physicis et conaminibus dioptricis tribuebat, quae valde iam apud Gallos excoluerat. Semestri exacto ad Amstelodamenses rediit, et argumentum quoque philosophicum de parhelio a Mersenno transmissum, quod iam in Frisia expendere coeperat, prosecutus est, ex qua meditatione tandem tractatio *de Meteoris* enata est. Ab eo enim tempore magna attentione et industria ad meteora attendit, collectisque obseruationibus necessariis lumen tandem eleganti argumento accendit. Quoniam

n) Conf. quae superiori Parte huius Tomi in Vita P. Baylii ea de re dicta sunt.
o) BAILLET. Lib. III. c. I. seqq. pag. 81. seqq.

Quoniam vero suam philosophiam vtilem esse volebat humano generi, medicinae et imprimis anatomiae et chemiae operam haud leuem impendit, ratus nihil magis humanae societati prodesse, quam iunctam disciplinis mathematicis artem salutarem. Totam ergo hyemem in secandis contemplandisque animalibus consumsit, et ignis beneficio ea detexit, quae frustra in libris quaesiuerat. Ita in otio philosophico tranquille tum viuebat Cartesius, paulo turbata tantum quiete a Beckmanno, qui Cartesii inuentiones atque scripta ingratus sibi vindicauerat. Quam tamen molestiam pensauit Mersennus, qui Amstelodami Cartesium inuisit. Constantinopolitanum iter vero, quod ei tunc offerebatur a legato Galliarum regis, reiecit, animique modo recreandi caussa Londinum excurrit, et declinationem magnetis in insula explorauit. Primum autem tunc placitorum suorum sectatorem nactus est, Henricum Renerium, virum doctum, et celeberrimis eius aetatis philosophis, maxime Gassendo, amicitia quoque iunctum [p]. Quem cum animo valde complecteretur Cartesius, isque in Gymnasium Dauentriense vocatus esset ad docendam philosophiam, illuc quoque concedere Cartesius circa veris initia anno cIↃ IↃ c xxxiii statuit. Ibi interruptam telam resumens, dioptricam tractatumque de mundo absoluere fategit. Neque in terra sola suis meditationibus commoratus, ad coelestes orbes transcendit, et siderali quoque scientiae industriam addixit suam. Absoluit autem ea aestate physiologiam suam, siue meditationes *de Mundo*. Quas ita concepisse ait BAILLETVS [q], vt relicto mundo praesenti philosophorum disputationibus, nouum sibi mundum a Deo creandum supponeret, producta in spatiis imaginariis tanta materiae mole, quae ad construendum formandumque mundum sufficeret. Huic massae confusae et inordinatae ex sua sententia leges naturales impressisse conditorem fingebat, quibus concurrentibus historiam enascentis mundi, velut praesentis enarrabat. Quam cum infra quoad summam rei ipsis Cartesii verbis depicturi simus, hoc loco nihil addimus, Lectori autem in memoriam reuocamus, quod supra iam obseruauimus, eandem censuram mereri Cartesium, quam in alios verisimilibus tantum rationibus systema philosophicum condentes tulerat, qui, non negante id biographo, solas sibi nascentis mundi origines imaginarias finxit, vna possibilitate, si Diis placet, commendabilem. Haud indiligenter in hoc lapide voluendo hactenus versatus erat Cartesius, et foetum hunc, quem mire diligebat, lambendo, ita perfecerat, vt mitti ad Mersennum, edique Parisiis posset. Ast retardauit eius cursum et editionem moratus est metus, qui Cartesium incesserat, cum audiisset, quam male multata esset apud Florentinos celeberrimi Galilaei industria. Cum enim indignis inquisitionis persecutionibus ad canendam palinodiam coactus esset

p) Natus est Hui ad Mosam 1593, iactisque studiorum fundamentis apud Louanienses, Leodienses, Leidenses, Traiecti ad Rhenum magistri iura accepit. Philosophiam docuit Dauentriae primum, tum Traiecti denatus 1639. defunctum ob Cartesianam philosophiam illustratam laudauit hist. professor Aemilius. Vid. BAYLE Dict. Tom. I. art. Emilius p. 358. q) c. 10. p. 94.

esset vir celeberrimus, et scientiae praemium carcerem retulisset, similem philosophiae suae, tantopere a communibus receptisque scholarum opinionibus deflectentis euentum vaticinatus, aestuare curis coepit, quas partes eligere debeat. Obstabat enim reuerentia et obsequium, quam sedi apostolicae debebat; quo minus opinionem ab ea heterodoxiae stigmate notatam et reiectam reciperet; ast terrae motum circa axem solis tantis verisimilitudinis rationibus radiare videbat, et, quae illi facilitas inesset explicandorum φαινομένων coelestium intelligebat, vt non posset non magnam partem systematis sui physiologici isti hypothesi inaedificare. Itaque cum saluis ceteris tollere eam et abiicere non posset, nollet autem pessimae voluntati Romanorum inquisitorum, (verba damus BAILLETI [r]) se nudum exponere, eam hypothesin commendando, quam non intellectam illi condemnauerant, verba illis dare et oblinere os contendit, licet id neget biographus. Quod qua ratione fecerit, infra, vbi de ista hypothesi agendum, commode magis explicabimus: hoc loco id modo monemus, voluisse videri Cartesium, ac si terrae motum negaret: quod an dignum factum sit philosopho in ea regione viuenti, vbi bruta fulmina ex colle Tarpeio non feriunt, et degebat ipse extra periculum, Lectori expendendum relinquimus. Sed vt ad Cartesii vitam redeamus, cum longius a locis illis esset remotus, quibus commercium literarium cum amicis in Gallia fouebat, anno sequente Amstelodamum rediit; et paulo post amicum [s] excellentissimis mechanicae operibus illustrem in Daniam comitatus est, iisque axiomatibus atque regulis instruxit, quibus in chemiae, opticae, mechanicaeque artis vsu machinis demonstrando praeclarissimum nomen est adeptus. Circa idem vero tempus, dum Cartesius Dauentriam relinquit, scholam hanc Renerius, nouus philosophiae professor Cartesianam facere, tanta prouidentia conatus est, vt nihil inde mali, tumultusque nulli haec Cartesianismi propagati initia sequerentur. Ex quo loco Bailleti clarum est, studium condendae sectae Cartesium potissimum occupauisse, id quod in sequentibus pluribus declarabimus. Displicuit autem Cartesio, solitudinem valde amanti, frequentia Amstelodamensis; redibat ergo in Frisiam, et Leouardiam concedebat, vt quae de mechanica in amici, qui Arausionensi principi seruiebat, gratiam meditatus erat, in ordinem redigeret: et his demum perfectis, vt erat mutationis amans, iterum se Amstelodamum conuertit.

§. XII. Non passurum se, apud animum suum constituerat Cartesius, vt ipso viuo scripta sua in vulgus exirent, si vera sunt, quae ex Cartesio tradit BAILLETVS [t]: fatemur autem, nec sectae condendae studium, quod tam anxie quaesiuisse Cartesium infra demonstrabimus, nec diligentiam, quam in elaborandis cum cura et amicorum manibus tradendis *Editor scriptorum suorum Cartesius.*

r) c. 12. p. 96.
s) Villebressieux.
t) Lib. IV. cap. 1. 2. pag. 99. Ipse hoc affirmat CARTESIVS in Epist. ad Dinetum T. I. Opp. phil. p. m. 293. seq.

dis operibus suis adhibuit, satis cum isto proposito concordare, et verisimile nobis esse, ideo tantum ea in parte difficilem se praebuisse amicis Cartesium, vt tanto ardentius ea sectatores expeterent, reciperentque auidius. Quicquid autem illius rei est, illud certum, amicos extorsisse Cartesio nouae philosophiae scripto consignatae euulgationem. Itaque vt eorum voluntati obsecundaret, ea quae in chartas coniecerat sibique hactenus seruauerat, collegit, digessit, ordine distribuit, et quatuor tractatibus comprehensa, atque priuilegio regio munita, Lugduni Batauorum edidit, praefixo titulo [v]: *Dissertationes de Methodo rationis recte dirigendae, et inquirendae in scientiis veritatis: porro, dioptrica, meteora et geometria, velut specimina illius methodi.* Quamquam autem omnem, quam inuenisse sibi visus est, methodum suam exponere in illo libro sibi non proposuerat, contentus rationes ostendisse, cur in dioptrica et meteoris aliam prorsus viam a communi semita delegisset; in dissertatione tamen de methodo ea adduxit, quae ad emendandas scientias philosophicas et mathematicas illum compulerant, et regulas quasdam, quas sequendas esse in inquirenda veritate sibi praefixerat, exposuit, et qua ratione de Deo, de anima humana, de principiis naturalibus philosophari coeperit, enarrauit. Quod non eo se fecisse, ait, animo, vt aliis viam panderet, sed vt iter, quo ipse incessisset haud infeliciter, detegeret. Quae vt a scopo scriptoris merito aliena censentur, ita dicis gratia a Cartesio tantum allata esse, prudens quilibet facile intelligit. Et in tribus prioribus quidem acutum et sublimem se, ast lucidum et perspicuum exhibuit Cartesius, quae autem de geometria scripserat, eruditis tantum lectoribus diuque in huius artis praeceptis exercitatis se designauisse monuit, adeoque altiora tetigit, quam quae discipuli capere possent. His autem omnibus nomen non praefixit, tentaturus, quam fortunam habitura sint, si auctoris nomen inuidiam et contradicendi libidinem non acuisset. Quae etsi laeta satis fuit, libro isto cum plausu excepto, aduersarium tamen nactus est Aegidium Personnam Robervalium, matheseos professorem regium apud Parisienses, et academiae scientiarum adscriptum, virum doctum et haut incelebrem [x], sed acerbioris in eos animi, quos sibi aduersarios delegerat. Hunc, si vera narrat BAILLETVS [y], in distribuendo illo libro inter eruditos omiserat Mersennus, nec exemplar tradiderat. Quo siue contemtu siue negligentia exacerbatus Robervalius geometriam Cartesii reprehendere coepit, et publicis tandem scriptis refellere, ex qua contentione tandem controuersia enata est, parum philosophis digna, cum pugnantes magnis inter se animis irisque concurrerent. Valde molestum hoc fuit Cartesio tranquilla philosophiae otia sectanti: vt itaque animi taedium, quod inde

v) Discours de la methode, pour bien conduire sa raison et chercher la verité dans les sciences. Plus, la dioptrique les meteores, et la geometrie, qui sont des essais de cette methode, a Leyde 1636. 4.

x) Natus est apud Suessionenses 1602. denatus Parisiis 1675. mechanicae laude haud incelebris.

y) pag. 106.

Digitized by Google

inde conceperat, pelleret, oppugnationi vrbis Bredae interfuit, eaque capta in Flandriam iter suscepit, praefectum Duaci, quo amico vtebatur, visurus, quo parario Francisco Siluio innotuit, cuius maxima tunc inter Belgii Hispanici theologos et philosophos erat existimatio [z], eumque inter amicos quoque suos numerauit.

Secessus Cartesii Egmundianus.

§. XIII. Incertas hactenus sedes habuerat Cartesius; tandem vel ista vicissitudine lassatus, vel commoditate viuendi inuitatus stabilem sibi sedem Egmondi, qui iucundus vicus Hollandiae borealis est, et vbi religionis secundum ecclesiae Romanae placita exercitium viget, elegit. Ibi vulgatae methodi et communicatorum cum orbe philosophico et mathematico luminum suorum eum euentum habuit, quem nancisci noua plerumque solent. Aduersarios enim contra nouam philosophiam suam in arenam prodeuntes vidit Libertum Fromondum, qui philosophiam prius Antuerpiae, et tum theologiam Louanii docuerat, et contra Lansbergium orbem terrae immobilem asserendo innotuerat; porro Cornelium Giselbertum Plempium, Amstelodamensem, qui a sacris Reformatorum ad Romanam ecclesiam transierat, et tum medicinam in academia Louaniensi docebat; denique Ioannem Ciermans ex Societate Iesu theologum, qui tum disciplinas mathematicas in eadem academia tradebat. Et Fromondus quidem loca nonnulla dissertationis *de Methodo* et *dioptricae*, maxime vero tractatus *de Meteoris* in dubium vocauerat; Plempius, contra ea obiectiones formarat, quae de motu cordis Cartesius adduxerat; Ciermansius praeter geometrica nonnulla explicationes quasdam meteorologicas improbauerat: omnes autem ea humanitate obiiciebant Cartesio dubia, vt quod animum eius morderet, non inueniret. Ita vero illis respondit, vt satisfecisse ipsi antagonistae fassi sint, eosque amicos in posterum habuerit. Sed et plures eius dioptrica tunc aduersarios nacta est; Fermatius enim, Curiae regiae apud Tolosanos senator, quem praeter poëseos Latinae, Gallicae, et Hispanicae, elegantiam commendabat maxima artium mathematicarum peritia, de refractione disceptationis serram cum Cartesio reciprocabat, cuius contentionis historiam descripsit celeberrimus DE MAIRAN [a]. Is per Mersennum, quem commune ea aetate virorum doctorum vinculum fuisse, supra iam diximus, dubia sua cum Cartesio communicauit, socium nactus, Petitum, regium architectum operum militarium; quin et geometriam Cartesii postea est aggressus. Auxit hoc bellum mathematicum Stephanus Paschalis [b], ipse quoque matheseos

 theseos

z) VALERIVS ANDREAS Biblioth. Belg.

a) Vid. Iourn. des Sauans 1726. art. I. Histoire de l'academie royale des sciences 1723.

b) Stephanum Paschalem, consiliarium status apud Galliarum regem, et Aluernorum supremum iudicem, commendauit partim rerum mathematicarum peritia, quam contra Cartesium Fermatii tr. de Maximis et minimis oppugnantem demonstrauit, partim memoria Blasii Paschalis filii. Illam pluribus ex Fermatii praefatione exponit BAILLETVS, in opere maiori vitae Cartesianae, add. BAYLE Dict. T. III. art. Pascal. p. 604. not. A. hunc et obseruationes atque cogitationes de religione aduersus Atheos, et famosae Epistolae Prouinciales, quas personato Montaltii nomine aduersus theologiam moralem Iesuitarum scripsit,

Digitized by Google

theseos peritissimus, qui Roberualii partes tuendas amplexus erat, quem tamen ex hac pugna fata aduersa mature retraxerunt. Ast hi tamen omnes, excepto Roberualio, in concordiam cum Cartesio redierunt, de qua lite plura hoc loco dicere non licet, consulendi autem sunt, qui vel geometriae, vel opticae, vel matheseos vniuersae historiam descripserunt. Accesserunt velitationes geometricae aliae, fuse BAILLETO [c] enarratae, qui videndus. Valde contentiones istae molestae visae sunt Cartesio, tempus magis nouis inueniendis quam defendendis consumere cupienti: vnde renunciare geometriae abstractae constituit, hancque aliis gloriam reliquit [d]: inuenti autem mox alii sunt, qui geometriam eius commentariis explicarent. Id quod praeter nobilem quendam Batauum, quem eleganter et Cartesii nomine non indigne introductionem in eius geometriam scripsisse Bailletus refert, fecit Florimondus de Beaune, dicasterii aulici Blesensis senator [e], vir mathematicarum rerum, et machinarum quoque mathematicarum peritissimus, qui annotationibus doctissimis Cartesii geometriam illustrauit.

Incrementa adolescentis philosophiae Cartesii inter Batauos.

§. XIV. Geometriae Cartesianae haec fata fuere; philosophiae quoque incrementa eo tempore haud parum promota sunt, eaque valde inter Batauos disseminata est. Cuius potissimum auctor fuit Henricus Regius, medicinae doctor, qui Cartesianam philosophiam partim ex institutione Renerii, partim ex scriptis ipsius Cartesii didicerat, et tantopere eius meditationibus philosophiae fauebat, vt eas suas faceret, constructoque iusto doctrinae philosophicae aedificio Cartesianam sapientiam discentibus vulgaret. Traductus enim Dauentria Traiectum ad Rhenum Renerius, valde Cartesii philosophiam iam commendauerat, eiusque amorem, vti Regio, ita iuuenibus aliis instillauerat. Docebat tum priuatim philosophiam

scripsit, et machina arithmetica, ac inuentiones Toricellianae fecere celeberrimum. Vitam eius delineauit soror PERERIA, quam secutus est P. BAYLE l. c. Nobis in historia philosophiae recentioris indictus praetereundus haud est, cum non ignobile inter philosophos seculi XVI nomen sit consecutus. Admodum puer tam insolito iudicandi acumine gaudebat, vt profundissima matheseos problemata solueret, licet eam fere αὐτοδίδακτος didicisset, cum elementa tantum a patre prius hausisset. Et profecto mira sunt, quae de eius praecoci ingenio et doctrina afferunt P. BAYLE l. c. not. C. et HADR. BAILLET. Puer. praecoc. n. 77. p. 303. seqq. Specimen autem eius edidit sedecim annorum adolescens in tractatu de Sectionibus conicis. Qui tam accurate tamque profunda meditatione scriptus visus est Cartesio, vt credere nollet, a Blasio solo esse profectum, sed aut patris eum, aut alterius viri docti, vitulo arauisse suspicabatur. vid. Epist. 38. Tom. II. quod iudicium vehementer displicuit viris doctis, ipsique DANIELI Itin. Cartesii per mundum P. III. p. 188. licet Iesuitae, qui licet parum fauerit Paschali ob lites Societati grauissimis arietibus intentatas; maximam tamen mentis acutissimae vim in eo candide contra Cartesium fassus est, frigide philosophum suum excusante BAILLETO L. V. c. 6. p. 146. quem inuidia praecocis eruditionis fuisse tactum, vix potest dissimulare biographus, conf BAYLE not. D. Transiisse autem circa vitae finem in Cartesii castra auctor est BAILLETVS L. VII. c. 9. Quod eius fidei vel ideo relinquimus, quoniam constat, Paschalem, perpetuis morbis excruciatum, circa istud tempus abiecto philosophiae studio, theologiam moralem et naturalem tantum excoluisse, vnque ingenii ingentem atheos et religionis Christianae hostibus intentasse, vt ex eius meditationibus, licet imperfecte relictis constat, conf. FABRIC. Syllab. Script. de V. R. C. c. 30. p. 555. Plura de eo praeter laudatos dabunt DVPINIVS Bibl. script. eccles. T. XVIII. p. 155. WEISMANNVS Hist. eccles. N. T. T. II. p. 456. alii.

c) L. IV. c. 7. seqq. p. 112. seqq.

d) c. 16. p. 127. seq.

e) Conf. BERNIER. Histoire de Blois.

Digitized by Google

phiam artemque salutarem Regius apud Vltraiectenses; hacque occasione principia Cartesiana, praetextu ex physiologiae habitu et natura quaesito disseminabat, apud iuuenes artis medicae studium sequentes [f]. Quos cum hypothesis simplex, facilis et aperta, conclusionum ordo et concatenata series, perspicuitasque in explicandis naturae Φαινομένοις mire cepisset, adeo sibi fauentes expertus est, vt omnes in id conspirarent, vt stabilem fortunae eius sedem in hac vrbe pararent. Cuius paulo post egregiam occasionem nacti sunt, vacante cathedra professoris medicinae, qui botanicam et theoreticam eius partem explicabat. Regius itaque, et philosophandi elegantia atque acumine valde apud omnes gratus, et ipsa physiologiae nouae atque inauditae iucunditate commendatus, a discipulis autem, quorum magna pars parentes habebat summo in ea vrbe loco positos vbicunque poterat enixe traditus, publicorum doctorum collegio, fauentibus et plaudentibus cunctis est adiectus. Qui cum Cartesianis luminibus hunc noui muneris splendorem tribueret, Cartesio gratias egit, precatusque eum est, vt iuuare conamina et perficere eruditione sua atque philosophandi peritia vellet. Non denegauit Cartesius Regio amicitiam suam, et non solum de rebus ad medicinam spectantibus, quas tum tractabat, sententiam illi suam aperuit, sed et, quibuscunque posset, modis eruditionem eius philosophicam auxit: factumque inde est, vt inter Cartesianos doctores primum tum locum occuparet, vt ex dicendis constabit. Defecit tamen postea in nonnullis a Cartesio, et sua lumina secutus, secundum propria principia statuere coepit, quod male habuit Cartesium, quod a veritate semel agnita ex parte defecisset. Ast laudandum in Regio est, spiritum sectarium reprobante, et Cartesium in iis non sequente, quae perperam illi dicta videbantur, quod libertatem philosophandi, quam tantopere sibi vindicabat Cartesius, sibi quoque asseruerit, et sectam spirantem praeceptorem deseruerit, licet id valde displicuerit Bailleto, qui passim eum reprehendit. Ita vero caput extollente in cathedris philosophicis doctrina Cartesiana dici non potest, quantos ea fautores et sectatores in academia Vltraiectina reperierit, nam praeter viros quosdam illustres, ex magistratu vrbis, et medicos aliquos atque mathematicos, valde placita Cartesiana probabant professores eius scholae Antonius Aemilius et Cyprianus Regnerus. Sed et miraculum illud foeminarum eruditarum, Annam Mariam Schurmanniam inter sectatores Cartesianae philosophiae numerat BAILLETVS [ff]. Quod vtrum verum sit, dubium facit character virginis eruditissimae, theosophiam quandam affectantis, et imprimis ea euertunt, quae de colloquio inter Schurmanniam et Cartesium habito, narrat biographus Labadii apud GOD. ARNOLDVM [g]. Sed quaecun-

f) BAILLET. l. c. L. V. c. 1. p. 130. seqq.

ff) l. c. p. 134.

g) Supplem. hist. eccles. T. IV. p. 1263. seqq. Narrat eo loco auctor anonymus vitam quoque Schurmanniae, et innotuisse eam praeter alios viros doctos ait ex philosophis Gassendo et Mersenno; de Cartesii autem amicitia et philosophia eo tempore exculta non modo nihil habet, sed potius

quaecunque Schurmanniae sententia de Cartesiana philosophia fuerit, illud certum, non Vltraiecti tantummodo, sed Amstelodami quoque, Leidae, atque Hagae Comitum asseclas Cartesium fuisse nactum, ex quo eius amicorum quoque valde auctus est numerus. Quem tamen minuit Reneri mors, anno cIↃ IↃ C XXXIX viuis erepti, cuius fato philosophia Cartesiana ad vnius Regii cathedram transiit. Quam tamen in oratione funebri magnifice extulit collega eius Aemilius, laudans Renerum, quod insolita animi virtute auctoritatis praeiudicium eiecerit, et libertate humana sibi vindicata in natura rerum exploranda tanto duce facem praeferente sit progressus, et gratulatus est vniuersitati vrbique, quod philosophiam veram hactenus humano generi ignotam apud se personantem audiant. Tum orbatus praeceptore Regius, ad vnum Cartesium recurrebat, et vnus primusque omnium discipulorum eius excellebat, adeo vt et stipendium augeretur, et noua ei problematum physicorum explicatio simul demandaretur. Qui si moderationem atque prudentiam eruditioni suae parem possedisset, dubium non est, quin tranquilla Cartesianae philosophiae otia conseruauisset. Ast alia omnia euenerunt, et euanuerunt mature halcyonia, quibus Cartesius eiusque doctrina hactenus fuerat gauisa.

Controuersiae Vltraiectinae de Cartesianismo.

§. XV. Nempe valde eminebat tum inter theologos Vltraiectinae scholae Gisbertus Voëtius, quem controuersiae Remonstrantium synodusque Dordracena fecerant celeberrimum [b], quique primum quoque inter

tius sequentia tradit: Cartesium, cum in Sueciam profecturus Schurmanniam inuisisset, inuenisse Bibliorum Hebraicorum codicem, in tabula positum, cumque ex virgine audiuisset, delectari se linguae sanctae studio, reposuisse: mirari se, foeminam tam elegantis ingenii pretiosum tempus rebus tam exigui momenti perdere. Respondisse Schurmanniam: operae pretium facere eos, qui eam linguam addiscant, cum versionum tanta certitudo non sit, vt non longe melius sit recurrere ad αὐτόγραφον, eo quod interpretes haud raro fallantur. Id vero multo magis in sacro codice euenire, quem nemo accurate interpretari queat, nisi eo spiritu illustratus, a quo sacrae literae profectae sint. Regessisse Cartesium: eadem se olim opinione detentum, linguae sanctae operam dedisse, at lecto primo capite Geneseos, creationis historia, nihil ex ea clari atque perspicui potuisse haurire. Se itaque Mosen, qui intelligi noluerit, et animum magis confusione irretierit, reliquisse. Id adeo sauciasse animum Schurmanniae, auctor addit, vt graui inuectiua philosophi impietatem reprehenderet, caueretque, ne vllum ei cum Cartesio esset commercium. Laudasse quoque in schedula, in qua rem hanc notauerat, dominum, quod ab hominibus impiis et profanis ipsam retinuerit. Haec si vera sunt, valde suspecta est Bailleti narratio, qui haud raro ea solet omittere, quae heroi suo, quem extollendum sibi sumsit, parum honorifica esse credebat.

b) Celeberrimum Voëtii nomen est inter eos, qui Caluinum secuti aduersas partes ore calamoque aggressi sunt. Cum Maresio quoque inimicitias aluit, de quibus eius controuersiis, quasque in contentionibus Cartesianis atque Cocceianis partes defenderit, annales ecclesiastici superioris seculi consulendi sunt, nec hoc loco enarrari potest: quae autem ad Cartesianismi historiam pertinent, cuius praecipuus aduersarius extitit, in sequentibus notabuntur. Hunc quem acerrimum antagonistam experiebatur Cartesius, ipse velut pessimum depinxit in Epistola ad Dinetum Iesuitarum praepositum prouincialem per Galliam, T. I. Opp. phil. p. 898. scribit enim de eo: „Cluet „theologus, concionator, disputator, magnam„que sibi apud plebeios homines gratiam poten„tiamque conciliauit, ex eo quod, modo in Ro„manam religionem, modo in alias quascunque „a sua diuersas, modo in potentiores inuehendo „feruentem et indomitum pietatis zelum prae se „ferat, interdum etiam dicteriis scurrilibus ple„beculae aures demulceat; quodque multos quo„tidie libellos, sed a nemine legendos emitten„do; varios auctores, sed saepius contra se, quam „pro se facientes, ac forte ex indicibus tantum no„tos citando; et de quibuslibet scientiis, tanquam „si ea-

Digitized by Google

inter vrbis miniſtros locum obtinebat. Is cum bellicoſum elatioremque gereret animum, quam polemicorum ſcriptorum lectio haud parum nutriuerat, philoſophiam autem aliam non noſſet, quam quae ſcholaſtico more ſolebat tradi, quamuis eſſet Regii amicus, et ad augendam eius fortunam haud parum attuliſſet, vehementer tamen nouam philoſophiam, quam obſtare religioni bonisque moribus clamabat, reuera autem ſuae famae obeſſe ſibi perſuadebat, improbare coepit. Hactenus autem Reneri eum retinuerat auctoritas, aſt poſt eius mortem inuidenda, quibus Carteſianam ſapientiam commendauerat Aemilius elogia, zelo atque inuidia accenderunt eius animum. Cum vero quae philoſophice dicta erant, non intelligeret, ad ea reprehendenda conuerſus eſt, quae in diſſertatione de methodo de Dei exiſtentia philoſophatus erat Carteſius. Ea enim inurendae atheiſmi maculae occaſionem valde fauentem illi ſuppeditare videbantur. Edidit itaque diſſertationem academicam menſe Iunio anni cIↄIↄcxxxix, de atheiſmo, in qua praetermiſſo Carteſii nomine, praecipuas eius, quas de Deo tradidit, meditationes impietatis ſuſpectas reddere conatus eſt. Vidit id Regius, at cum vti eius amicitia ſe poſſe crederet, vulnus Carteſianae philoſophiae inflictum diſſimulauit, et vt ingruentem tempeſtatem prudenter declinaret, Carteſiana de naturalibus decreta, problematice tantum iuuentuti proponere conſtituit, facta auditoribus poteſtate, vt poſtquam Scholaſticorum quoque placita atque rationes enarraſſet, eligerent, quicquid placeret probareturque ipſorum examini. Quam comparationem ab eo ita inſtitutam fuiſſe, vt potiores neceſſario viſae ſint Carteſii partes, nobis non monentibus quilibet intelligit. Et fortaſſe tranquillius haec facta eſſent, niſi intemperantior iuuenilis Regii animus, a moderatione Carteſii, multa arte quaeſita receſſiſſet [i]. Nempe cum in diſputatione quadam academica opponens rationibus Carteſianis pugnaret, et praeſes eius velitationis Franciſcus Senguerdus pro reſpondente nonnulla regereret, inſurgens Regius magna animi ve-

„ſi earum gnarus eſſet audaciſſime ſed imperitiſſime, loquendo, admodum doctus indoctis „videatur. Peritiores autem, qui ſciunt, quam „importunus in aliis prouocandis ſemper fuerit, „et quam ſaepe, vbi fuit diſputandum, conuitia „pro rationibus attulerit, turpiterque victus diſceſ-„ſerit, ſi ſint diuerſae ab eo religionis, palam ir-„rident, et contemnunt, cumque iam publice „nonnulli ſic exceperunt, vt nihil noui deinceps „in eum ſcribi poſſe videatur, ſi vero cum illo in „religione conſentiunt, etſi quantum poſſunt, ex-„cuſent, et tolerent, eum tamen in animo non „probant.“ Atrociora habet in Ep. ad Voëtium T. I. p. 317. ſeq. Similia ſectatores paſſim de Voëtio pronuntiant, inter quos acriter in eum inuehit Mallebranchivs de Inq. ver. L. IV. c. 6. Facile in hac delineatione manum aduerſarii agnoſcis, nec enim eruditio ei denegari poteſt, vt ex ſcriptis eius conſtat; aſt magnis iris animisque in omnes eum inſurrexiſſe, qui communem viam deſeruiſſe viſi ſunt, notius eſt, quam vt negari excuſarique queat, recteque notauit in Praef. ad Mallebranchii librum laudatum Lenfantivs. Nempe ambitione turgebat et ſpiritu perſecutorio, et neſcio quem dominatum in eccleſia ſpirabat, id quod haud obſcure in notiſſimo Politiae eccleſiaſticae opere prodidit, detegente hos eius conatus Lvdov. Molinaeo, is enim Lvdiomevs Colvinvs eſt, qui Papam Vltraiectinum, ſiue myſterium iniquitatis reductum a cl. Viro Giſb. Voëtio Lond. 1668. 4. edidit. Conf. Chr. Thomasivs Hiſt. content. inter imperium et ſacerdotium app. c 1. §. 47. ſeqq. p. 423. ſeqq. c. 2. p. 672. ſeq.

i) Baillet. l. c. p. 144. ſeqq.

Digitized by Google

mi vehementia opponenti vindicare victoriam, moribus conflictuum literariorum contrariis annisus est. Id quod valde offendit professorum animos, qui ista imprudentia exacerbati aurem praebere Cartesianismi accusatoribus coeperunt, et ab eo tempore gliscere coepit ille igniculus, qui tandem in apertam flammam erupit. Regius autem et consilium Cartesii de futuri anni doctrina explorare, et quaestiones ei indies nouas proponere [k] et partes eius quoque publice contra Plempium defendere perrexit. Illum enim nouam Cartesii sententiam de motu cordis atque sanguinis circulatione Harueanis obseruationibus innixam oppugnauisse supra narrauimus, addentes Cartesium amice et accurate respondisse. Quam controuersiam cum noua narratione ita exposuisset Plempius, vt roboratis partibus suis Cartesii responsiones omitteret, indigne id ferens Regius, malam illi fidem scripta ad eum epistola exprobrauit, et rationibus ad incitas redactum in partes Cartesii transire coëgit. Interim Egmondo Harderouicum secesserat Cartesius, ast vrgente Regio in agrum Vltraiectinum remeabat, quo loco tamen Voëtii insidias timens iterum cessit, et Lugdunum Batauorum anno cIↃ IↃ c x l abiit. In qua academia praeter magistratus nonnullos fruebatur amicitia Iacobi Golii, quem praeter philologiae orientalis eximiam prorsus notitiam matheseos peritia [l] illi commendauerat, tum Bernardi Schottani, qui prius Vltraiecti docuerat, valdeque ibi Cartesio atque Regio fauerat [m]; itemque Claudii Salmasii [n], Andreae Riueti [o], et Abrahami Heydani [p], cuius nomen postea in controuersiis Carte-

k) Tractabant illae de natura angelorum, de anima hominis eiusque vnione cum corpore, de anima bestiarum et plantarum, de vita et motu cordis et sanguinis circulatione.

l) Vid. Bayle Dict. T. II. art. Iaq. Golius p. 527.

m) Baillet. L. I. c. 8. p. 156. non confundendus est cum Ioanne Schottano, quem Cartesianam philosophiam contra Huetii aggressiones defendisse Parte antecedente in Huetii vita diximus.

n) Parum is in philosophia eminebat, sed fauebat tamen Cartesio, quem tamen aliquando suspectum habuit, quod Heinsii partes tueretur. Baillet. l. c. c. 9. p. 161.

o) Etiam hunc videri magis voluisse, quam fuisse Cartesianum ait Bailletus, l. c. p. 153. non enim satis assecutum fuisse mentem Cartesii.

p) Vitam Heydani ex Wittichii Oratione funebri discas, ex qua potiora exhibuit P. Bayle Dict. T. II. art. Heidanus p. 699. qui, ne nimii simus, ipse videndus. Huic taedium scholasticae philosophiae excitauerat praeceptor Iachaeus, inepte de formis substantialibus cum eo disputans. Ita enim praeparatus, cum formas accidentales nouo doctrinae genere traderet Cartesius, adeo ista hypothesi captus est, vt in eius castra totus transiret. Inde factum, vt hanc quoque philosophiam ad cathedram publicam traductus propagaret, plurimumque eam commendaret, cum eloquentia parem vix haberet. Et hoc viro egregio amico fuisse vsum Cartesium, et libenter cum eo conuersatum, licet ministerio ecclesiastico esset affixus, Bailletus l. c. narrat, eo quod careret vitiis reliquorum, quibus ab earum consuetudine Cartesius disiungebatur. Qui quoque quanta eius in demonstranda Cartesiana philosophia vis atque elegantia fuerit, pluribus enarrat. Turbauere autem viri docti otia controuersiae Cartesianae et Cocceianae postea exortae, cum ob Diss. de Sabbatho et die dominica litem ei mouissent Cocceii antagonistae. Cum enim Cocceium in argumento de moralitate sabbathi strenue defenderet, inuenisse se, non quod pueri in faba rati Voëtiani, amicitiam Cartesii et fauorem philosophiae Cartesianae miris accusationibus et iniuriis rependerunt. Qua de re acerbe ipse est conquestus in Considerationibus ad res quasdam nuper in academia Bataua gestas p. 40. Nec haec sola inuidiae atque insidiarum meta fuit. Nam cum curatores academiae Leidensis d. 16 Ian. 1676. certas propositiones, omnemque metaphysicam Cartesianam damnassent, et publico interdicto prohibuissent, improbauit factum Heidanus, cum quod iniuriam fieri auctoribus, talia prodentibus crederet, tum quod indecenter ista geri inter Protestantes putaret. Quod ita offendit curatores, vt instigantibus Cartesii et Cocceii aduersariis Heidanum octogenario proximum munere locoque mouerent, non inuito sene doctissimo, qui haec otia ad praeparandum animum ad beatam analysin, biennio post factam adhibuit.

Digitized by Google

Cartesianis apud Batauos innotuit. Hoc vero Cartesiana placita probante et discipulis commendante, in ea quoque schola Cartesiana philosophia obtinere coepit: nec efficere multum potuit, qui primus publico scripto contra Cartesium in arenam Hagae Comitum prodiit anonymus, eo quod leui brachio in ea arena fuisset versatus, quae caussa fuit, cur congredi cum eo noluerit Cartesius. Ast quod serenum Leidae videbatur coelum, in Vltraiectina academia nubilis opertum tempestatem grauissimam Cartesianae philosophiae minatum est. Nempe auctoritate sua et dicacitate vtebatur Voëtius, vt Cartesium, quique eum presso pede sequebatur, Regium redderet suspectissimos, quod religioni Reformatae ecclesiisque protestantium essent infensi. Quod vt more suo consequeretur, de atheismo iterum tertiumque disputans animos quasi praeparauit. Tum Regium aggrediendum esse ratus, paradoxa medica, quae ille Cartesianis placitis suffultus tradebat, adortus est, nouaturiens illi et a placitis scholarum Batauicarum luxurianti audacia recedens ingenium exprobrando, et praecipue dissertationem eius de circulatione sanguinis exagitando. Quibus clamoribus factum, vt professorum animi accenderentur ad sufflaminandam, quam Regius tantopere promouebat, harum nouitatum fortunam, et a Bernardo Schottano rectore tacere is iuberetur, licet ipse faueret Cartesio. Quod cum amice potius suasisset, quam seuere iniunxisset Schottanus, at deseri ita prodique veritatem conquereretur Regius, res ad senatum academicum delata et Regius in alio argumento minus nouitatem spirante diligentiam exercere suam, eamque opinionem velut problema aliquod ὡς ἐν παρόδῳ tangere iussus est. Misit ad Cartesium theses suas Regius, vt emendaret, correctasque hunc in modum publice non sine eximio auditorum applausu defendit. Quod cum Voëtium pariter et medicos academiae pessime haberet, responderentque eius demonstrationibus Primerosius et Syluius, non sine bile et satyra eos retudit Regius. In qua apologia multa quidem mutauit emolliuitque Cartesius, impedire autem non potuit, quin publico interdicto caueret senatus academicus, ne quid nouitatum introduceretur, vnde academia detrimenti quid caperet, vel statuta eius laederentur q). Vidit Cartesius per Regii latus se quoque peti: vnde conscripta explicatione interdicti senatus academici, sua intelligi non posse demonstrauit: cumque Hoolekio, qui inter magistratus eminebat, et sequente anno consulatum gerebat, rem omnem persuasisset, eo res perducta est, vt liceret Regio lectiones continuare, resectis iis, quae nimis praecipitanter asseruerat, commendataque feruoris iuuenilis moderatione.

Fortuna philosophiae Cartesianae in Britannia magna et Gallia.

§. XVI. Ita dum apud Batauos premitur philosophia Cartesiana, fama eius in Britanniam transfretante insulanis commendatur; et consilium agitant philosophiae fautores Cartesium cum Mydorgio in Angliam traducendi. Cuius auctor erat Carolus Cauendish siue Candisius, qui cum fratre Noui Castri Duce philosophis valde fauebat, et imprimis Cartesia-

q) BAILLET. l. c. L. V. c. 8. p. 155. seqq.

tesianam philosophiam deperire coeperat, eo quod mathematicarum disciplinarum, in quibus ipse excellebat, methodo viam aperire scientiis crederet, qua ad laetiores successus properare, liceret, et ipsae matheseos partes pulcherrime perfici possent. Facile annuit Cartesius, sine dubio quod patronos nacturum se speraret, quorum impensis atque auspiciis securius laetiusque in philosophia versari posset. Promiserat enim Carolus I. rex magnae Britanniae, de necessariis omnibus sua munificentia iri prospectum. Difficulter autem propinquorum amicorumque nexibus extricari se passus est Mydorgius, qui dum moram nectit, et cunctatur quoque propter illum Cartesius, erumpunt in atrocissimam flammam, et graue excitant incendium iurgia ciuium Angliae, quae cum in bellum tandem ciuile exarsissent, argento ad ferendos belli sumtus traducto, res illa omnis euentu caruit, et Cartesius pristinas sedes seruauit. Molestior autem ex Gallia nuntius illi allatus est, totam Societatis Iesu familiam contra eius philosophiam insurrexisse. Signum praetulerat Petrus Burdinus [r], eiusdem sodalitii philosophus, qui in collegio quod Clarmontii est, docebat, et dioptricam eius thesibus publice ventilatis erat aggressus. Et rogauerat quidem per Mersennum Iesuitas Cartesius, vt obiectiones ipsi suas transmitterent, ast cum tales non accepisset, vidisset autem Iesuitam in publicam arenam literariam contra ipsum descendentem, suspicatus totam societatem, quam arctissime inter se conspirare nouerat, in eum inimico animo consensisse, valde huic conatui indignatus est, et vniuersam societatem, exercitum hostilem esse in suae philosophiae interitum insurgentem iudicauit, eo animo, vt solum se eorum aciei se obiicere statueret. Longum esset totam eam historiam enarrare, exponereque quibus suspicionibus sub cinere incendium illud fouerit, quod tandem in apertum contra Iesuitas bellum exarsit, plura dabit, qui prolixe rem narrat BAILLETVS [s]. Id modo notamus, de bello hoc philosophico scholasticae philosophiae inferendo, et magno animo iraque gerendo, ita cogitauisse Cartesium, vt satis appareat, contradictionis fuisse impatientissimum, et aliquod a lectoribus suis obsequium postulauisse. Quod vtrum deceat talem tantumque philosophiae reformatorem, prudentis Lectoris iudicio definiendum relinquimus. Et ab his originibus graues illae controuersiae exortae sunt, quae non Cartesium modo, sed sequaces quoque, et inter eos Iansenistas nonnullos et presbyteros oratorii cum Iesuitis commiserunt, quas in sequentibus tangemus. Nec negat id DANIEL [t], quo auctore ideo Iansenistarum fauorem ambiit Cartesius, vt et aegre hoc pacto Iesuitis faceret, et deuotis mulierculis philosophiam suam commendaret; cuius illum fuisse Parisiis euentum ait, vt per aliquod tempus in foeminarum congressibus, vna Molinismi cum Cartesianismo comparatio audiretur. Eodem tempo-

r) Vid. Epistola ad Dinetum l. c.
s) Vid. c. 11. p. 167.
t) l. c. P. III. p. 195.

tempore et patrem et filiam quinquennem, quam in coelibatu genuerat *, morte amisit et amare deplorauit.

Cartesius apud Gallos frustra a Voëtio exosus factus.

§ XVII. Adeo ingrata his circumstantiis facta est Cartesio Vltraiecti vicinia, vt domicilium iterum Lugdunum Batauorum transferret; odiosa enim ei erat Voëtii memoria, qui eum velut proditorem a Gallis emissum, ad insidiandum libertati Batauicae et religioni protestantium apud omnes inuisum conabatur reddere: Conquestus praeterea est Cartesius, non contentum suae partis homines contra ipsum concitauisse, etiam catholicos adiisse, et atheismum atque scepticismum obiiciendo, coelum terramque mouisse, nec monasteria Parisiensia praeteriisse: tanta audacia, vt ad inferenda Cartesio atheo signa hostilia ipsum Mersennum inuitaret, et odiosa Vanini cum Cartesio comparatione ad mutandum in philosophum animum eum seducere conaretur. Quod tamen tantum abest, vt Cartesii famae apud Gallos nocuerit, vt potius a Galliarum rege Ludouico XIII. magnificis conditionibus in aulam vocaretur, depraedicante eius merita, qui summae rerum tum praeerat, cardinali Richelio, cui indignum videbatur, eo ornamento patriam carere. Et inuenisset forte Cartesius locum generi et natiuitati suae conuenientem, certe lauto stipendio fuisset mactatus, nisi secessum philosophicum strepitui aulico praeferens, a tumultu ciuili prorsus abhorruisset, maluissetque sibi viuere, quam alieno obsequio. Nempe satis tum suppetebat Cartesio, vnde viueret, cum familiam haud amplam aleret, ast consumtis paulo magis facultatibus deinceps simile aulae beneficium anxie, frustra licet, quaesiuit, vt infra dicemus.

Meditationes philosophicae a Cartesio qua fortuna editae.

§. XVIII. Acta haec sunt anno cIↃ IↃ c XL. Anno sequente prodiit secundum opus Cartesii, nempe *Meditationes philosophiae primae, vbi demonstratur existentia Dei et immaterialitas animae;* hunc enim initio titulum auctor tractationi praefixerat; ast edentium negligentia factum, vt pro, voce, *immaterialitas* poneretur, *immortalitas*, vnde hanc tandem ei hederam suspendit Cartesius, qua nunc inter opera philosophica comparet: *Meditationes philosophicae, de prima philosophia, in quibus Dei existentia et animae humanae a corpore distinctio demonstrantur.* Has manu tantum descriptas prius ad Mersennum transmiserat, rogans, vt qui viros doctissimos vbique amicissimos haberet, communicata cum iis dissertatione ista, eorum sententiam exquireret. Quod cum in argumento nobilissimo omnino vtilissimum iudicaret Mersennus, amici desiderio paruit, et viris doctis eam dissertationem legendam examinandamque tradidit. Viderunt illae obiectiones cum responsionibus Cartesii lucem ad calcem meditationum, et a septem viris doctis cogitationes exhibent. Primas ad amicos suos transmisit Caterus Doctor Louaniensis, quae cum Cartesianis placitis valde fauerent, sententiam suam eum rogauerant: quibus me-

u) BAILLET. c. 12. p. 170. Hoc criminandi occasionem aduersariis Cartesii praebuit, qui tamen ridendo votum castitatis se non concepisse, respondit. Ep. ad Voët. T. I. Opp. phil. p. 315. Exagitatus ideo ab HVETIO Memoires pour le Cartes. p. 41.

diantibus responsiones quoque ad Cartesium transmissae sunt. Alteras collegerat Mersennus ex ore theologorum et philosophorum Parisiensium, qui et ipse nonnulla ex suis addiderat. Tertias tradiderat Mersenno Thomas Hobbesius, quarum in antecedente capite historiam ex instituto iam enarrauimus. Quartas suggesserat Antonius Arnaldus eo tempore adhuc iuuenis, at magnis iam tum passibus ad doctrinae gloriam grassans, et acutum atque elegans ingenium ostendens. Qui inter alia, (ingrato forsan Cartesio indicio, qui inaudita et noua omnia se afferre iactabat) monuit, principium a Cartesio ad initia philosophandi rite facienda adhibitum: ego cogito, ergo sum: iam adductum fuisse a D. Augustino. Nec is contentus philosophice has meditationes examinauisse; etiam illa critico examine explorauit, quae ad theologiam pertinent, et imprimis monuit inadaequatam definiendi statuendique regulam esse, quicquid clare, distincteque concipiatur, illud verum esse, eo quod in argumento theologico falsa sit. Maxime autem vrgebat notionem corporis, extensionis dimensionibus definiti, repugnare dogmati de transsubstantiatione. Quod ita repulisse Cartesium, vt mentem patrum Tridentinorum euerteret, in Baylii vita, parte huius *Tomi priore* pluribus enarrauimus. Quintas obiectiones faciebat Gassendus, inter aduersarios Cartesii et hypothesi diuersissimus, et ratiocinandi arte fortissimus. Quem ita suis arietibus fuisse aggressum Cartesium, vt quod accurate regereret non haberet, in Gassendi historia parte priore *Tomi huius* explicuimus. Valde hanc controuersiam in partes Cartesii rapit, et, vt id obtineat, narrationem pingit suam, BAILLETVS x), at ita in ea re versatur, vt lectori a partis studio alieno satis non faciat. Quod enim ille contendit, amicitiam vtriusque philosophi labeculam ex parte Gassendi primum accepisse, ex quo Cartesius dissertationem Gassendi *de parhelio anno* cIↃ IↃ c XXIX *Romae viso* in tractatu *de Meteoris* silentio praeterierit: inuidumque gloriae Cartesianae quaesiuisse caussam Gassendum, vt eam obscuraret: id vtriusque philosophi scriptum legentibus, falsum esse apparebit, constabitque Cartesium, rationum Gassendianarum robore prostratum ad verborum aculeos confugisse; quos frigide satis excusat biographus. Vnde iam suo loco ad GERARDI DE VRIES dissertationem de hac contentione vtriusque philosophi celeberrimi lectorem dimisimus. Sextas obiectiones ex eruditorum ore Parisiis et in prouinciis Galliae iterum collegerat submiseratque Mersennus; septimae autem debentur Bourdino Iesuitae.

Motus Vltraiectini contra Cartesium.

§. XIX. Dum haec in Gallia geruntur, et honesta pugna Cartesii copias aggrediuntur viri docti, nouis tumultibus scenam Vltraiectum aperit, fascibus academicis ad Voëtium delatis, quo non maleuolentiorem hostem habebat Cartesius. Valde eius insidias timebat Regius, adeoque eum sibi amicum reddere quouis modo tentabat. Itaque honorem praefatus disputationem edendam ei offert, emendationem ipse rogat: vincitur

x) Lib. VI. c. 5. p. 190. seqq.

Digitized by Google

citur Voëtius, contentusque ad saluandam veteris philosophiae existimationem annotationes quasdam adiecisse, permisit, vt theses nouae corollariorum instar, adiecto Cartesii nomine disputantium examini subiicerentur. Prodiit in scenam Regius praeses, respondente Ioanne de Racy, iuuene doctissimo, et iam tum longe in Cartesianae philosophiae cognitione profecto [y], (qui eam quoque, apud Leidenses et tum apud Amstelodamenses philosophiae professor constitutus amplissime inter Batauos propagauit, editaque *Claue philosophiae naturalis Aristotelicae Cartesiana* [z] pro hac docte pugnauit.) Quorum vterque cum exercitatissimus esset, pulchra victoria potiti nouae philosophiae gloriam inter iuuenes studiis dicatos valde auxerunt. Quod cum videret Voëtius poenituit ipsum, quod ita facilem se praebuisset, nec mederi aliter rei posse iudicans, quam si academia Regius eiiceretur, huc omnem curam conuertit. Non defuere talia meditanti reliqui Peripatetici doctores, quorum auditores, non data respondendi in conflictibus publicis potestate supplosionibus importunis Regium impediuisse conqueritur Cartesius. Ille vero cum in nonnullis a Cartesio deflecteret, disputando pergebat, philosophiae suae patrocinium quaerere, consulto tamen semper Cartesio, qui prudenter multa deleuit, emendauit, caute mutauit, ne aduersariorum inuidia in suum, quod anxie euitabat, caput conuerteretur. Tandem cum satis iam sub cinere ignis emicuisset, in apertam flammam erupit; consensereque duce rectore suo Voëtio, professores, operam dandam esse, vt nouitatibus Regii occurratur. Cuius facilis se obtulit occasio [a], cum in disputatione aliqua, quae Regio praeside defendebatur, inter theses ex variis ac inconnexis quaestionibus conflata, haec poneretur: ex mente et corpore non fieri vnum per se, sed per accidens, vocando scilicet ens per accidens id omne, quod ex substantiis duabus plane diuersis constaret, nec ideo negando vnionem substantialem, qua mens corpori coniungitur; nec vtriusque partis aptitudinem naturalem ad istam vnionem; vnde apponebatur: illas substantias dici incompletas ratione compositi, quod ex earum vnione oritur. Non probabat terminorum modique loquendi insolentiam Cartesius, licet re ipsa nihil insoliti dici putaret; nec Regius huic asserto magnopere insistebat; attamen sufficere videbatur Voëtio, ad accusandum haereseos medicum eumque ex academia eiiciendum. Qui vbi ista obseruauerat, et ipsum, et reliquos theologiae professores adit, constetatur, se illam thesin non probare, affirmat, se nihil aduersus theologiam sensisse aut scribere voluisse;

y) Adeo deperiisse Cartesianam philosophiam hunc virum, ex narratione Volderi refert cel. STOLLIVS Introd. in Hist. Lit. P. II. c. 4. §. 41. p. 554. vt quinque numos aureos illi soluendos promiserit, qui vnius erroris philosophiam vel scripta Cartesii possit conuincere. Mutauisse autem mentem oportet, si vera sunt, quae ex ipsius ore tradit BENTHEMIVS in Statu eccles. et scholastico Batauorum P. II. c. 4. §. 91. p. 383. sqq. mire eum de Cartesiana philosophia statuisse, et improbauisse eius vsum in disciplinis aliis, eam comparando cum vasis Samiis, quae ad ornatum adhiberi, non autem ad vsum, queant. Haec senex pronuntiauit, forte senii seueritate mutatus.

z) Amstelod. 1677. 4.

a) Rem omnem enarrat ipse CARTESIVS in epist. ad Dinetum Opp. T. I. p. 298. seq.

Digitized by Google

isse; ostendit in eadem academia idem docuisse Gorlaeum [b]; sed frustra. Edit post paucos dies Voëtius theses, quibus hunc titulum praefigere voluisse scribit Cartesius: *Corollaria admonitoria ex auctoritate S. S. facultatis theologicae ad studiosos proposita.* In iis dictam quaestionem his verbis sugillat: *Sententiam Taurelli, quem Heidelbergenses theologi appellarunt atheum medicum et vertiginosi iuuenis Gorlaei, qua statuitur, homo ens per accidens, multis impingere modis in physicam, metaphysicam, pneumaticam et theologiam* [c]. Id quod eo animo faciebat, vt subscripto a collegis libello isto, Regius velut haereseos suspectus ex concilio academico eiiceretur. Adiecit et alia, inuidiam nouitate et paradoxo sensu accendere aptissima, quae probato et signato a theologis et concionatoribus libello isto magistratum compellerent, vt res ad synodum ecclesiasticam deferretur, qua moueri loco posse Regium sperabat. Ast Regius, quamprimum strui sibi hunc in modum insidias intellexerat, Hoockium consulem, qui Cartesio fauebat, adit, rogatque auctoritatem suam consiliis perditissimis interponeret. Is Voëtio mandat, et nomen facultatis omittat, et illa deleat, quae existimationem Regii laedere possint. Ast iam impressae erant paginae, quo praetextu cum nihil mutasset Voëtius, in ipso conflictu in opponentes, quorum plerique discipuli Regii fuerant, vehementer debacchatus et victoriam de noua philosophia reportauisse sibi visus est. Probe vidit Regius ancipitem sibi aleam esse, et si taceret, habitum iri pro victo, si publicis se conflictibus defendere pergeret, strepitus, vt antea fore paratos ad impediendum ne audiretur. Ad aliud ergo consilium delatus, thesibus Voëtii scripto respondere statuit, licet silentium illi consul suasisset. Idem commendabat Cartesius, improbataque Regii imprudentia quod, nouas veritates inuiso nouitatis titulo vendidisset, cum satius fuisset veteri nomine compellatas rationibus nouis immutare, auctor illi erat, vt, quantam posset, modestiam adhiberet, sine pertinacia ea quae incommode dicta vel male expressa videri possent, emendaret, et sinceram atque philosopho dignam erroris confessionem sibi non putaret esse dedecori. Idem Aemilius inculcabat, et amici Cartesii alii. Noluit tamen eorum monitis obsequi Regius, veritus, ne auctoritas sua apud discipulos vilesceret. Annuit tandem Cartesius, ast apologiam emendauit, modestiora supposuit, et aduersario magis honorifica; cuius exemplum adhuc inter epistolas Cartesii extat; iterum tamen silentii tutum esse praemium, monuit. Prodiit itaque libellus apologeticus, ea facie, vt testetur Cartesius, multos, qui eum legerint, existimasse, nihil in eo esse, de quo Voëtius conqueri posset, nisi quod ibi vir pius et ab omni maledicendi studio alienus diceretur. Certe refutatum solidis rationibus

b) Vixit docuitque Dauid Gorlaeus in academia Vltraiectina circa annum 1620. edidítque exercitationes philosophicas, eo anno, in quibus a Peripatetica philosophia plurimum abit, e. g. statuens ignem non esse elementum, sed accidens, terram et aquam sola elementa esse etc. vid. SORBEL. de Perf. Hom. P. III. p. m. 479. maxime autem logicam Peripateticam improbauit.

c) Conf. BAYLE Dict. T. II. art. Gorlaeus pag. 577.

Digitized by Google

nibus, sed interim tam blande ac honorifice compellatum Voëtium, sperabat Regius aut sibi conciliari posse, aut saltem exulceratum eius animum non iri irritatum. Ast omnia alia euenerunt, et qui rationibus victus erat, conuictusque calumniae ad potentiam recurrit, qua valebat, Voëtius, congregat senatum academicum, de libello in se a collega edito conqueritur, postulat condemnetur liber, et eiiciatur ex academia philosophia illa turbatrix. Assenserunt plerique, tres delegati ad magistratum querelas detulerunt: qui vt faceret illis satis, auferri a bibliopola exemplaria iussit, ea fortuna, qua semper libellos prohibitos vti videmus, vt eo curiosius quaererentur et legerentur. Nec quieuit Voëtius, et cum vrbis, tum academiae, patres ita artibus suis circumuenit, vt ex senatus vrbis et academiae decreto Regius praeter medicinam docere aliud prohiberetur, scholaeque priuatae ei interdicerentur. Misit inexpectatam sententiam ad Cartesium Regius; cui ille suadebat, pareret iussis magistratus turbas anteuertere cupientis, et medicinam Hippocraticam atque Galenicam praelegeret, securus, veritatem tamen; quocunque loco liceat, prodituram; scripta autem aduersariorum, (prodierant enim et Voëtius filius et respondens patris in arenam) tuto contemneret. Et hanc quidem tum Vltraiecti fortunam philosophia Cartesiana habuit.

§. XX. Fauentiorem Cartesius expertus est patriam; in qua patres congregationis oratorii, conditoris sui exemplo excitati nouam philosophiam cupide amplectebantur. Societas Iesu autem alebat quidem amicos nonnullos Cartesii, et inter eos, si BAILLETO [d] fides, Carletum et Dinetum, quorum ille nationis Gallicae assistens apud Generalem Romae, hic Prouinciae Gallicae praepositus, et regi a confessionibus erat: quin si audiendus est biographus, nonnulli Cartesii philosophiam non sequebantur quidem, laudabant tamen conatum et consilia: quidam sectatorum Cartesii numero accedebant, vnus et alter publicis scriptis probabant. Ast tanta fortuna et successu exoptato apud societatem fuisse gauisum Cartesianismum, quantum iactat Bailletus, vel ex eo falsum esse cognoscitur, quod supra ex ipso Bailleto retulimus, Cartesium toti ordini Iesuitarum bellum denuntiasse, quod praeeunte Bourdino infesta suae philosophiae signa intulisset. Nec negare ausus est encomiastes Cartesii [e], inuentos quoque in societate fuisse plures, qui gloriae eius aemuli eius placitis contradixerint, eaque culpauerint. Cuius specimen obiectiones septimae contra meditationes eius esse possunt, profectae, vti dictum ex calamo Bourdini, qui non contentus, dioptricam conuellere, philosophiam primam quoque aggressus est, eo scribendi modo, vt de eo acerbas ad Dinetum prouincialem querelas Cartesius deferret, vt ex epistola ad eum patet, quae secundae editioni latinae *Meditationum*, cum responsionibus Cartesii iuncta est. Et verisimile est Cartesio, contradictionis pertinacis impatientissimo, quique victoriam vbique spirabat, molestissimas istas

Fauentiora Cartesii fata in Gallia.

d) Lib. VI. c. 8. p. 205. e) loc. cit.

Digitized by Google

istas controuersias fuisse: nam et animi leuandi caussa domicilium mutabat, et consuetudinem cum viris doctis ad pellendas animi molestias non, vt ante, refugiebat. Inter quos Samuel Sorberius fuit, qui ad Cartesium accurrit, vt quis ille amici sui, Gassendi, aduersarius esset, cognosceret; quem multa quidem de Cartesio bene dixisse, ast iniuste cum eo egisse, ipsum cum Gassendo committendo conqueritur biographus [f]. Venere quoque ad eum Regius, Picotius, aliique, quos fama philosophi illuc traxerat. Quae haud parum aucta est, cum *Meditationum philosophiae primae* versio Gallica a duce Luineo facta in publicum prodiret, et Clerselierius, quo vix doctiorem et deuotiorem sibi sectatorem Cartesius habuit, *Obiectionibus et responsionibus* similem operam praestaret. Quam versionem ad emendandum sibi traditam ita perfecit Cartesius, vt ab ipso profecta videri posset, et iudice BAILLETO [g], ipso Latino exemplo euaderet luculentior atque melior.

Lites Cartesii ad annum 1645.

§. XXI. Interim dum amicorum praesentia, in secessu castri Eyndegeestani, recreatur Cartesius, addere molestiae priori molestiam omnibus viribus fategit furor Voëtii. Qui cum manibus tandem palparet, ipsum famosis libellis et inuectiuis nihil proficere, ex discipulis suis Martinum Schoockium ad cathedram philosophicam Groeningensem promotum [h] instigauit, vt vel nomine vel calamo suo in partem certaminis descenderet: ipse autem in libello *de Confraternitate Mariana*, quae apud Syluaeducenses, relicta religione Romano-Catholica, ad Protestantes, ciuili nomine transierat, quamque ille tanquam rem idololatriae indirecte fauentem condemnauerat, impotentiae suae habenas laxauit. Prodiit itaque MARTINI SCHOOCKII *Philosophia Cartesiana, siue admiranda methodus nouae philosophiae Renati Descartes;* in cuius praefatione prolixe respondebatur epistolae Cartesii ad Dinetum. Scriptum hoc satis virulentum, quodque id imprimis agebat, vt fauere Cartesium atheismo incrustando lectori persuaderet, aut ab ipso Voëtio consarcinatum, aut eius saltem instinctu, auxiliis, regimine editum esse, contendit Cartesius, qui eius folia prelo adhuc madentia accepit, et illico, cum res periculo non carere videretur, responsionem adornauit. Vulgata ea est hoc titulo: *Epistola Renati Descartes ad celeberrimum virum D. Gisbertum Voëtium, in qua examinantur duo libri nuper pro Voëtio Vltraiecti simul editi, vnus de Confraternitate Mariana, alter de Philosophia Cartesiana* [i]; in qua acriter auctori vapulat Voëtius, et tum iniuriarum, quas in Cartesium euomuerat, tum conuiciorum, quae in Syluaeducenses proceres, quibus ista confraternitas constabat, et in partes Maresii, qui ciuium

f) c. 9. p. 207.
g) p. 208.
h) Videndus de Martino Schoockio FREHERVS in Theatro p. 1552. BENTHEMIVS in Statu eccles. et scholastico Batauorum, P. II. c. 2. §. 31. p. 239. seqq. Erat Vltraiectinus, inque ea academia, cum gymnasium illustre adhuc esset, Graecae et Latinae linguae professor constitutus, postea Dauentriam, ad professionem historiarum tandemque Groeningam ad docendam logicam et physicam vocatus est, den. 1669.
i) Extat T. I. Opp. philos. p. 307. seqq.

Digitized by Google

ciuium Syluaeducensium in religione candorem contra intempestiuos Voëtii clamores defendit, coniecerat, non sine illius dedecore conuincitur: sic vt iudicauerit Sorberius [k], apud posteros nomen Voëtii illaudabile merito esse futurum. Mirum itaque non est, illo telo alte sauciatum fuisse Voëtii animum, qui cum nomen suum grauissima contumelia proscindi videret, ad magistratum Vltraiectinum querelas suas contra libellum hunc et epistolam ad Dinetum, quae scripta famosa esse dicebat, detulit, et maximam fieri in iis iniuriam non sibi modo, sed et omni ministerio euangelico, conquestus est. Inde decreto ciuitatis vtrumque Cartesii scriptum damnatur, et campana sonante auctor citatur, vt iniuriarum testimonium et probationem coram iudice ederet. Respondit Cartesius epistola Belgica, et se, iudicibus, licet incompetentibus, omnem caussae suae iustitiam dictorumque irritatem demonstraturum esse promittit. Ast Voëtius productis quinque testibus, quibus calumniae et infamandi criminis conuincere satagebat Cartesium, sententiam contra eum obtinet, et paulo post velut criminis reum Cartesium a ministro publico citari curat, ignorante per absentiam res gestas Cartesio. Qui cum neque ius fasque, neque honorem vllum coli videret, et cuncta tumultuario processu confundi indignaretur, timeret autem, ne Vltraiectini magistratus violentia sibi famaeque suae fraudi esset, ad Arausionensis principis auctoritatem intercessione oratoris Gallici exoratam confugit, qui audito facinore, omnem actionis istius cursum per status Vltraiectinae prouinciae interrupit. Cartesius autem, cum se solum libri istius in Cartesium editi auctorem professus esset Schoockius, hunc in ius vocare Groeningae, et vt iniuriarum in ipsum coniectarum caussam dicat, cogere constituit: Voëtio nouo libello στηλιτευτικῷ, quem personato Theophili Cosmopolitae nomine effuderat, rem suam bonis omnibus inuisam magis et execrabilem reddente. His curis distracto et vexato Cartesio superuenere instantiae Gassendi, siue noua ad responsiones Cartesii exceptio, quam Parisiis per manus doctorum volutari sibi nondum traditam aegerrime ferebat, praecipue vbi curante Sorberio in vulgus apud Batauos edita fuisset. Noluit tamen respondere Cartesius, licet a Regio instigatus, ne controuersiae serram diutius reciprocare videretur, praecipue cum in editione *Principiorum philosophicorum*, quae prelum tunc exercebat respondendi occasionem captare vellet. Quo tandem omnis, quae hactenus inter vtrumque philosophum culta erat, amicitia refriguit, cuius culpam omnem in Sorberium transfert BAILLETVS [l], quo colore quaque verisimilitudine? in Gassendi vita dictum. Interim *Speciminum philosophiae*, siue *Dissertationis de methodo*, *dioptrices*, *et meteororum* versionem parauerat Curcellaeus pater; qui cum Cartesium rogasset, vt pro iure suo eam emendaret, vbique manum auctor textui emendatricem adhibuit, ita vt ipsius Cartesii opus merito haberi possit. Tandem cum iam satis his annis CIↃ IↃ CXLIII

k) Vid. BENTHEM. l. c. p. 243. l) L. VII. c. 13. p. 216.

et cIↄ Iↄ c x l i v fuiſſet inter Batauos iactatus, iter in patriam meditatus eſt, valde timentibus amicis, vt reuertatur, eo quod altius animo inſidere acceptas iniurias nouerant. Profectus in Galliam amicos vbique locorum inuiſit, fratresque et affinem conuenit, vt rerum domeſticarum negotia cum illis componeret; viſitatisque praediis ſuis in Britannia, tandem auctumno ineunte Pariſios aduolauit, ibique et principiorum philoſophicorum, et verſionis ſpeciminum philoſophiae editionem abſolutam transmiſſo faſciculo accepit. Inſcripſit librum Eliſabethae Friderici V. electoris Palatini filiae, cui iamiam innotuerat, quaeque literis elegantioribus atque philoſophia et matheſi eximie erat exculta. Ea enim, cum *Specimina philoſophica* legiſſet, tanto Carteſianiſmi amore rapta eſt, vt omnem Carteſii philoſophiam complecti animo cuperet, ideoque ad ſe vocato totam ſe in diſciplinam tradidit, eo ſucceſſu, vt neminem myſteria ſua comprehendiſſe facilius, et tenuiſſe melius ipſe Carteſius agnoſceret. Nec deſtitit ea deinceps, cum Hollandiam relinqueret, inſtituto literarum commercio haec lumina conſeruare, et ex praeceptoris inſtitutione augere. Ceterum cum breuem fore moram ſuam Pariſienſem Carteſius ſciret, ea vſus eſt ad amicos inuiſendos, et ineundam reconciliationem cum Ieſuitis collegii Clarmontani, tum ad nouos ſibi patronos comparandos: inter quos fuit etiam regni cancellarius. Etiam cum Roberuallo reconciliationem tentauit, eam vero quoad externam tantum beneuolentiam obtinuit.

Lis a Carteſio intentata Schoockio.

§. XXII. Valde inquietos reddiderat Carteſii amicos, quos apud Batauos habebat, metus, ne in Gallia retineretur: eo autem exemit illos reditus eius circa finem Nouembris anni cIↄ Iↄ c x l i v. Vt vero turbis, quas moleſtiſſimas ſibi ante eueniſſe ſenſerat, ſeſe eriperet, viuere ſibi ſoli in priſtina ſolitudine Egmondiana ſtatuit, vt ab amicis non interpellatus, liberiori meditatione in naturalium rerum inueſtigationem incumbere poſſet. Et vt dulciori tranquillitate frueretur, terminare quoque litem, quam Schoockio Groeningae intentauerat, ſtatuit, praecipue, cum Voëtium ibi quoque malis artibus ſibi infenſum metueret. Vicit tamen in ſenatu academico cauſſa Carteſii, citatusque Schoockius, faſſus eſt, claſſicum canente Voëtio ſe calamum contra Carteſium arripuiſſe, huncque verum iniuriarum et calumniarum omnium auctorem eſſe. Factum id abſente Carteſio, et iniunctum ex ſenatus decreto Schoockio, vt iniuſte ſe egiſſe agnoſceret. Cuius cauſſae acta cum Carteſius accepiſſet, ea cum epiſtolis Voëtii ad Merſennum magiſtratui Vltraiectino transmiſit, vt, quibus inſidiis ipſum impetiiſſet Voëtius, cognoſcerent. Quod tamen, tantum abeſt, vt, quem exoptabat euentum ſortiretur, vt potius, cum totius litis eos puderet, publico edicto caueretur, ne quid in cauſſa Carteſiana prodiret, ſiue contra eum ſcriptum ſit, ſiue pro eo defendendo exaratum. Quo vero non obſtante, et Voëtius ipſe edita ſub Schoockii, licet inuiti, nomine epiſtola, et filius eius tribunalis Groeningani iniquitatem

Digitized by Google

tatem accusare publicis scriptis non erubuerunt. Maxime Voëtius indignatus Schoockio, quod caussam suam prodidisset, vindictam altius meditatus est, retinuere tamen eius furorem minae Schoockii, mysterium omne se patefacturum profitentis nisi quiesceret. Aliter Cartesius, si fides BAILLETO m), qui facilem se reconciliationi, tempestate finita praebuisset, modo eandem animi bonitatem Voëtius ostendisset. Ast is, licet amicitiam illi, deleta veteris iniuriae memoria Cartesius obtulisset, inexpugnabilis animo omnem pacem respuit, et se sibi futuram seruare actionis occasionem velle pronuntiauit. Cartesius itaque, vt molestae liti se tandem aliquando extricaret, omnemque istam caussam, viros doctos indecentem, obliuione sepeliret, conscripto ad magistratum Vltraiectinum libello apologetico, totam controuersiae sexennio magnis animorum motibus agitatae historiam, caussae suae iustitiam, iniuriasque aduersariorum, complexus est, vt, quae iniustitia grauissima pressus fuerit conuictus tandem ille agnosceret.

§. XXIII. Liberatus hac molesta actione Cartesius, nouos philosophiae suae successus non sine caussa sperabat. Nam et Gallorum plurimi conatibus philosophicis ciuis sui applaudebant, et Bataua terra nouos quotidie cultores suggerebat. Maxime Leidensis academia eius placitis valde capi visa est, fauentibus Cartesianae philosophiae Golio, Schotano et Heydano, vt supra dictum. Nemo verò vel diligentius eius mysteria rimatus est, vel publice ea apertius docuit, quam Hadrianus Heerebordus n), qui cum semel ad Cartesii castra transiisset, et rationalem et naturalem philosophiam, cuius *Institutiones Lugduni Batauorum anno* cIↃIↃCLIV vulgauit, et libris doctissimis atque perspicuis, et voce in cathedra personante iuxta eius mentem tradidit, aliquoties aduersariorum Cartesii inuidiam et persecutiones ideo passus. Quem tamen circumspectius et moderatius caussam philosophiae Cartesianae, quam Regium, vrsisse, et hac prudentia solidiorem fortunam et certiora illi fata parauisse obseruat BAILLETVS o). Ast quae hoc pacto succrescebant laetissimo flore Cartesianae sapientiae incrementa, haud parum detrimenti acceperunt a conatibus Regii, quem tamen initia eius tanto feruore, tanta diligentia promouisse, vt grauem ideo inuidiam Voëtii subiret, supra narrauimus. Hunc de animae cum corpore vnione a Cartesii opinione desciuisse supra iam monuimus, nec alia ei defuerunt, in quibus dissentire a Cartesio pulchrum ei visum est, multum in eo desudante magistro, vt suis eum limitibus coërceret. Ast aut persecutionis molestia, quod coniicit Bailletus, fatigatus, aut suo nimis ingenio indulgens, aut, quod nobis verisimile videtur, idem sibi in philosophiam ius vindicans, quod Cartesius sibi asseruerat, sine praeceptoris cortice natare, et sibi suisque placitis fidere coepit, conditisque funda-

Cartesiani Leidenses.

Regii defectio a Cartesio.

m) L. VII. c. 5. p. 231.
n) Obiit, teste WITTENIO in Diario 1659. d. 25. Dec. Is libros eius enarrat.
o) L. VII. c. 5. p. 230.

Fundamentis physicis a Cartesiana physiologia recessit. Qui tamen, vt honorem Cartesio haberet, scriptum illud ei legendum examinandumque transmisit. Is iam pridem quidem lasciuientem Regii audaciam obseruauerat atque reprehenderat, ast tam longe eum secessisse a placitis ipsius nondum deprehenderat. Itaque cum nihil suae philosophiae apprime conforme atque simile in istis institutionibus videret, omissis emendationibus totum opus improbauit, et aut mutanda illa praecepta atque ad suae philosophiae regulam refingenda esse, aut sibi necessitatem incumbere monuit, philosophiae studiosos monendi, Regium Cartesianum non esse, nec, quod hactenus factum, eius decreta pro Cartesianis habenda. Gratias pro hac voluntatis suae significatione Cartesio egit Regius, ast non sine artis et rationis praesidio se in eo saxo voluendo fuisse diligentem, et analysin accuratam adhibuisse ostendit, promisitque addere hanc declarationem praefationi: se in multis quidem lubenter sequi virum hunc summum, in quibusdam autem contrariam se fouere opinionem, in aliis iudicium suspendere. Quin et alia se additurum pollicebatur, quibus prohiberi posset, ne quis alienam Cartesio sententiam affingeret. Respondet Cartesius, non displicere quidem sibi methodum analyticam ab eo adhibitam, ast deesse Regio eruditionem metaphysicam et theologicam, hincque ferri non posse, quae de commercio inter animam et corpus, de Deo, et similibus dixerit: illa enim omnia sua praecepta de isto argumento corrumpere, nec se eiusmodi errorum participem esse velle. Id tantopere offendit Regium, vt apertissimo dicendi genere disciplinae Cartesianae renunciaret, et sibi systema proprium fingeret, cui ex Cartesianis praeceptionibus inserebat, quod sibi bonum videbatur. Dici non potest, quam displicuerit ista defectio Cartesio, quamuis magistri ore eum allocutus, ad resipiscendum salutaria monita ei dedisse videri vellet. Ipse quoque Bailletus, tanta in eum indignatione istam ob caussam exardescit, vt Cartesianae sectae desertorem, plagiarium, schismaticum appellare, indignis historico titulis non erubescat, et ingratum ei animum aliquoties obiiciat. Ast et sectae condendae studium satis ista actione prodidit Cartesius, et imprudentiam suam atque partis fauorem manifestauit Bailletus. Nihil enim factum a Regio, quod non veritatis studiosum deceret, et eclecticae philosophiae regula permitteret. Neque enim plagii accusari potest, cum multa a Cartesio se accepisse fateretur, nec schismaticus dici, qui in verbis magistri iurandum non esse a Cartesio didicerat, et peculiarem sectam condere non affectabat, suo autem iure gaudens suis oculis videre, et quaecunque apud alios veritati consentanea deprehendebat, suis aptare cupiebat. Quae nisi fallimur, manifestum faciunt, non nisi sectae condendae studium hanc Cartesio indignationem dictitasse, adeo verum est, idem peccare, et veteres et recentiores.

§. XXIV.

Digitized by Google

§. XXIV. Interim et cultro anatomico et aliis experientiae mediis in naturam rerum penetrare sicque solitudinis sponte electae taedia fallere sategit Cartesius. Quem cum in itinere ad Suecos versatus Canutus, legatus regis Galliae inuiseret, et nonnulli viri praestantissimi eius amicitiam ambirent, his deliciis molestiam temperauit, quam instantias Gassendi, ad quas tum respondebat, illi concitasse supra iam tetigimus. Sed et moralem philosophiae partem tum priuatis tentaminibus tangere, et physicam partem ad naturam affectuum, quos Graeco patrioque more passiones vocauit, transferre coepit: litem autem cum Roberualio de vibrationibus reciprocatam et minus decoram et parum iucundam expertus est. Fouit doctrinae moralis studium Elisabetha princeps, quam Cartesianae doctrinae praeclare fauisse supra diximus. Ea enim cum fatorum aduersorum malignitatem philosophiae praesidiis fallere cuperet, cogitationes et philosophemata S e n e c a e *de Vita beata* Cartesium examinare, suamque ipsi sententiam iussit perscribere, quae et ipsa laudabili exemplo cum nostro communicauit, quid ipsi de summo bono, de anima, de libertate, de affectibus et ratione hominis videretur. Auxit laetitiam Cartesii, his philosophiae suae incrementis valde exultantis cum videret, in gymnasio Bredano, quod tum recens excitatum erat, et curatores eius Riuetum atque Huygenium, et professores Pollotum, Ionssonium aliosque plurimum placitis suis fauere, et hoc ipsum gymnasium illustre Cartesianum reddere. Nempe haec votorum omnium summa philosopho erat, vbique philosophiam suam in sectae speciem transeuntem, videre triumphantem. Iucundissimum ideo fuit philosopho cum ex societatis philosophis plurimos sibi fauere, nec displicere illis nouum philosophandi genus intelligeret. Mirum itaque non est, ferre non potuisse Cartesium, cum Honoratus Fabri ex hac societate theologus et philosophus nouum ipse ex veteri Aristotelica philosophiae systema condidisset, et corrupto vino nouam hederam suspendisset. Et ridiculum fere est, adeo in vtramque partem impegisse Fabrum, vt cum apud familiae suae socios Cartesianismi fieret suspectus, Cartesius e contrario crediderit, eum systema suum suae philosophiae opposuisse, eo fine, vt improbari Cartesianae philosophiae placita a sodalitio Iesuitarum orbis philosophicus statueret. Adeo partis studium et suspicio veritatis iudicium corrumpit, et in transuersum agit viros etiam doctissimos. Nihil autem capere animum Cartesii magis potuit, quam quod a Canuto esset edoctus, Christinam Sueciae reginam, cuius de viris doctis ipsisque scientiis fere omnibus iudicium orbis eo tempore tantum non adorabat, maximam de eo opinionem concepisse, spemque esse, fore, vt hac quoque Minerua fauente inter niues et glaciem septentrionis laetissima philosophiae suae incrementa exsurgerent. Ea vero, a Canuto praestantiam acuminis, quod de Cartesio praedicabat, edocta, quaestiones nonnullas morales, pridem in conuentu virorum doctorum ipsa praesente agitatas, legato tradiderat, vt de iis Cartesii sententiam

Studia Cartesii in solitudine Egmondiana.

Incrementa Cartesianismi.

tiam posceret. Versabantur autem illae circa amorem odiumque, eiusque naturam atque vsum. Vt itaque tantae reginae desideriis velificaret, dissertationem de amore ad Canutum transmisit, vt eam reginae praelegeret. Quae cum acerrime iudicaret, admirata eius in philosophando felicitatem beneuolentiam ei suam testari legatum iussit.

Turbae Leidenses contra Cartesium.

§. XXV. Interruperunt haec gaudia Cartesii turbae, quas Leidenses theologi, a Voetio, quod quidem Cartesiana factio suspicabatur, instigati, mouere coeperant. Prodierat enim in arenam disputationibus publicis contra Cartesium Iacobus Reuius Dauentriensis, qui haud infimum tunc inter theologos eius scholae locum occupabat, meditationes Cartesii euersurus. Cui succenturiatus aderat Iacobus Triglandius, theologus primarius; qui blasphemas esse atque impietati, maxime vero Pelagianismo fauentes assertiones Cartesii contendebant. Is cum alienos sibi et peruersos affingi sensus intelligeret, ad vniuersitatis istius curatores scripsit, et iniuriarum theologos eos postulauit. Illi citato rectore atque professoribus serio interdixerunt, ne quid dicto scriptoue contra Cartesium molirentur, eum vero similiter literis hortati sunt, vt a controuersiae serra abstineret. Id quod vehementer displicuit Cartesio, qui non de quaestione aliqua philosophica, sed de famae honorisque reparatione preces suas ad eos detulerat, et hanc prouidentiam curatorum, suae magis scholae, quam alieno nomini inuigilare conquerebatur. Itaque cum theologorum factionem in synodis et consistoriis valde potentem metueret, Pelagiani nominis infamiam perhorrescens, ad Arausionensis principis auctoritatem, parario legato Gallico confugit; quod tamen effectum non habuit alium, quam vt theologis silentium de argumento huiusmodi, eorum pulpita non tangente, iniungeretur, ipsis tamen eorumque famae et existimationi quouis modo parceretur. Quod nec Cartesio placuit, nec eius, quos in ista academia habebat sectatoribus, Heydano, Banio, Heerebordo, quos fauere Romanensium partibus Cartesianam doctrinam docendo, rumor dictitabat.

Iter Gallicum Cartesii secundum.

§. XXVI. Altera tum vice patriam inuisere statuerat Cartesius, quod iter cum turbae istae parumper sufflaminassent, tandem ruptis repagulis mense Iunio anni cIↃIↃcxlvii Haga Lutetiam profectus est, in Britanniam minorem postea descensurus, vt rebus domesticis, quod caussabatur, prouideret. Dum vero editionem Gallicam principiorum suorum, quam confecerat Picotius, expectat, et prorogat terminum, vt eum absoluto opere comitem adsciseeret, amicos nonnullos in Gallia morte praeuentos perdit, maxime Mydorgium, amicum veterem, Mersennum aegrum inuenit. Eorum tamen, qui illi fauebant, studio factum, vt apud primarium rerum publicarum administrum de stipendio annuo regis nomine soluendo illi prospiceretur. Quod cum tria librarum Gallicarum millia ei numeranda promitteret, vt et meritorum praemium acciperet, et habe-

Digitized by Google

haberet impensas, quibus in iuuandis scientiis sustentaretur, merito totus inde in admirationem conuersus est, cum ignorasset, quid pro eo egisset amicorum industria. Ita auctus rei neruo, postquam cum Paschale de materia sua subtilissima, de vacui horrore et similibus coram disputauisset, ad Batauos rediit, et solitudinem Egmondianam repetiit, traductis eius silentiis ad meditationes philosophicas et capienda experientiae specimina de vacuo, quae cum Picotio in ea hyeme instituebat. Interrupit tamen labores hos physicos desiderium reginae Sueciae, quae, interprete Canuto, sententiam de summo bono eum rogauerat. Quam cum philosophicis luminibus adhibitis, id enim regina postulauerat, scripto designasset, illique dissertationem de eodem argumento adiunxisset, quam Elisabethae principi olim transmiserat, tota in eius admirationem rapta regina est, quae et propria manu ei gratias egit, et ab eo tempore de eo in Sueciam aduocando cogitauit. Facile his fauoribus vsus contemsit REVII *Considerationem theologicam methodi Cartesianae*, tum prodeuntem; et ad REGII Dissertationem *de Anima rationali* breues stricturas edidit, aliaque contra ipsum comparentia secure neglexit.

§. XXVII. Vix saeuire hyemis inclementia desierat, cum afferrentur iterum amicorum literae, quibus nuntiabatur, veniret in Galliam, regem enim amplissime illi cupere, et nouum ei stipendium decernere, quin et loco illustri ponere velle, vt maxima tranquillitate ad supremum apicem philosophiae opus perducere posset. Et initio quidem rerum in isto regno publicarum facie persuasus suspecta haec consilia habebat, ast cum ipse regius codicillus, quo nouum illud ei praemium designabatur, ab amico submitteretur, ad iter se ineunte mense Maio anni CIↃIↃCXLVIII, accinxit. Ast Parisios delatus, dici non potest, quam attonitus fuerit, cum se amicorum, qui eum praesentem cupiebant, artibus deceptum, et suis sumtibus istum codicillum redemtum intellexisset, et se frustra istas itineris molestias suscepisse cognosceret. Quin adeo aduersa philosopho ista res fuit, vt qui eum in aulam inuitauerant, eum facietenus tantum noscere se cupere profiterentur, et hanc istius fraudis caussam esse dicerent. Quod haud exiguam Cartesio indignationem concitauit, qui et spe sua erat deiectus, et itineris molestia grauatus, et amicorum dolis delusus, id quod amplissimam HVETIO [p] occasionem praebuit salse Cartesium ridendi, quod aulae fauores in vmbra philosophica delitescens stolide affectasset. Ne vero omnis illa mora Parisiensis frustranea esset, effecit ducis Laudanensis diligentia, qui Cartesium cum Gassendo non sine vtriusque gaudio reconciliauit, et similem forte pacem cum Roberualio parauisset, nisi in congressu virorum doctorum, de vacuo ad motum necessario disputanti mathematico adeo ebulliisset sanguis, vt totus igne accensus, non nisi flammas contra Cartesium euomeret, omnemque occasionem eum mordendi,

Tertium iter Cartesii in Galliam.

p) Memoires pour Cartesianisme p. 34. seqq.

dendi, anxie perquireret. Quibus molestiis, rerumque publicarum in vrbe facie parum laeta fatigatus Galliaeque pertaesus, ineunte mense Septembri ad Batauos suos, et Egmondiana silentia rediit, ab ista, quam animus perpessus erat, tempestate in securo hoc portu quieturus. Verum vt nihil est in humana vita ex omni parte beatum, ne solitudinem quidem istam moerore vacuam esse mox intellexit, allato nuncio de obitu Mersenni q), quem amicum veterem eumque a longo tempore fidissimum et laetissimis speciminibus carissimum erat expertus. Ad quem cum epistolas innumeras fere scripsisset, eas, quod ad familiarem datae essent, recuperare studuit, sed frustra. Pleraeque enim Minimorum incuria disiectae perierant, multae Roberualio, diligenter eas quaerenti, inciderant in manus.

Fauor reginae Sueciae, erga Cartesium.

§. XXVIII. Laetiorem, quam in patria frui licuerat, fortunam et ampliores laborum suorum successus Cartesio promittebat eo tempore Suecia, cuius regina valde Cartesianae philosophiae fauere coeperat, praecipue vbi dissertationem eius *de Passionibus Animae* legisset. Illa enim adeo literatissimae principi placuerat, vt totam illam philosophiam, explorare apud se statueret, qua in re Freinshemii et Canuti opera vti decreuerat. Intellexit hanc philosophiae suae fortunam Cartesius, cum Elisabethae principis fata votis et suis et illius post pacem initam minime respondere intellexisset, incertusque haereret, quo loco rerum suarum sedem figeret. Mense enim Martio anni cIↃ IↃ C XLIX Canuti literis edoctus est, cupere reginam,

q) Natus est Marinus Mersennus Cenomanensis VI. id. Sept. anno 1588. ordinique Minimorum Francisci a S. Paula nomen dedit, denatus Parisiis Cal. Sept. anni 1648. Vir doctus et linguarum orientalium apprime peritus, vnde locum ei in Gallia orientali p. 270. fecit PAVLVS COLOMESIVS. Sed et philosophiam linguarum studio iunxerat; et vtriusque specimen amplum et eruditum, priusquam Cartesio innotuisset, ediderat, vulgando Quaestiones in Genesin. In quo vasto libro longeque rarissimo et paucis viso, illud quidem philosophiae restaurandae desiderium prae se fert, vt reges principesque hortetur; vt academias huic instituto aptas erigant; fateaturque rerum naturalium ampliorem notitiam opus esse theologo, cum nec Christus venerit, vt nos astrologiam doceret, nec Moyses philosophicas difficultates attigerit, sed rem prout apparet explicuerit. Ast vehementer tamen, dum contra Atheos quosuis insurgit, et hac quoque suspicione, quemlibet fere a Romana ecclesia dissentientem premit, non Brunum modo, Campanellam similesque reprehendit, sed et Telesium, Keplerum, Galilaeum, Gilbertum pungit. Monendus hoc loco est lector, folia ista, in quibus Mersennus de insigni Atheorum inter Gallos numero conqueritur, atque principes et magistratus hortatur, vt „ vbicunque deprehensus fuerit Atheus, debitis suppliciis, quae „nimia esse nequeant, corripiatur, domus illius „ suique deque vertatur, et perpetuae notae ignominia ei publice inuratur, etc. in omnibus fere exemplaribus p. 670 ad 676. sublata, iisque alia surrogata fuisse, vt obseruatum NICERONIO Memor. literar. T. XXXIII. Forte quod vel ipsum auctorem vel censores tam propudiosae narrationis puderet. Eas paginas laudabili consilio anonymus quidam in Bibliotheca Gallica P. XXXIV. S. I. art. 7. recusas exhibuit, cum tantum non penitus disparuerint, et paucissimi eas viderint. Quam recusam harum pagellarum editionem esse sinceram comparata cum exemplari nostro integro et non castrato nos edocuit. Fidem autem in narratione Mersenni desideramus, et ineptum merito eius zelum reprehendimus, qui laruas ei videtur finxisse. Dignum autem eruditorum curiositate putamus, si quis inquirat, quae caussa Mersennum coëgerit, folia haec abiicere, quaeque vera tam insignis raritatis libri huius caussa sit, sic vt vix quatuor exemplaria Parisiis extare non nemo monuerit? In notitiam Cartesii autem delatus, et ei intima amicitia iunctus, non modo valde eius decretis fauit, sed et communis quasi philosophorum castius et emendatius statuentium canalis fuit, et vinculum, quo inter se amicitia connecterentur. Obiit ex hausta nimis frigida, cum Cartesius eum inuisisset non sine amicorum luctu, relictis Cogitatis physico-mathematicis. Francisci Veneti Somnia Pythagorica eum euertisse, superiori huius tomi parte diximus. Vitam eius descripsit HILARIO DE COSTE.

Digitized by Google

reginam, vt Holmiam veniat, philosophiae praecepta ex ipsius ore hauriendi auidam. Praeuidit Cartesius coeli inclementiam in his septentrionis regionibus sanitati suae fore inimicam; itineris quoque maritimi molestiam, aëremque grauiorem merito pertimescebat, et declinare iter meditabatur: cum noua compellatione Canuti reginae mandato vrgeretur, vt iter maturesceret. Dedit itaque manus, atque instante aestate venturum se est pollicitus, et nauarcho Sueciae Flemmingio ipso Egmondiam profecto, reginaeque voluntatem ei declarante, post editam a Schotano geometriae suae versionem Latinam, quae tamen parum illi probata fuit, ad iter se accinxit, parum tamen animo laetus, cum et suspicionibus angeretur, et Suecorum odia timeret, quos transuersis oculis intueri peregrinorum in aula reginae suae fortunam audiuerat, et ipsius quoque religionis suae professionem sibi obstantem vereretur. Quamuis autem redeunte vere redire se ad pristinas sedes posse certo sperabat, arcano tamen instantis fati sensu aliquo de rebus suis ita disposuit, ac si nunquam ad suos esset reuersurus. Commendataque dissertatione *de Passionibus* Elzeuirianae typographiae vnius serui comitatu iter ingressus Holmiae calendis Octobris appulit, et a Canuti vxore omnibus humanitatis signis exceptus est. Altera die reginam salutans ea beneuolentiae significatione admissus est, quae inuidiam aliorum prouocare facile poterat. Noluit tamen ei annuere, postulanti, vt rerum suarum sedem, relicta Hollandia inter Suecos figeret. Tum consilium discendi philosophiam Cartesianam ex ore conditoris exequi statuens, primam his meditationibus horam; lecto relicto destinauit, quod et animum attentum magis seruare posset, et otia haberet tranquilliora. Quam reginae voluntatem, vt par erat, obsequio [illegible] prosequebatur Cartesius, intelligebat autem facile, et suae viuendi consuetudini valde refragari et haud parum valetudini obesse. Nam in lecto meditari solebat, vt supra iam dictum, et aëris inclementia summo mane valde corpus affligebat. Paruit itaque iussis, et reginam in disciplinam recepit; quae cum ingenii vastitatem persentisceret, consiliis secretioribus eum adhibere nulla dubitauit, et in rebus quoque ad regimen statuum pertinentibus ad eius prudentiam recurrit. Qua reginae gratia ita vsus est Cartesius, vt et amicis inseruiret, et Elisabethae principis Palatinae caussam apud reginam ageret, et se doctrina pariter atque morum honestate et grauitate reginae aulaeque valde commendaret. Id quod inuidiam ei conflauit atrocissimam, cum negligi se putarent alii, quos doctrinae, et imprimis philologiae caussa in aulam regina acciuerat, et humanitatis studia ab hominibus Gallis deprimi quererentur. Sed et administrorum reginae animi peregrinorum auctoritati qua apud reginam fruebantur, valde inuidebant, vixque pati poterant, alienos mores patriis praeferri. Quod eo magis infensos Cartesio animos parare poterat, quo magis reginae fiducia eum rebus quoque ciuilibus interdum adhibebat. Nihil tamen haec omnia serenissimam foeminam, in dies laetius philosophantem

phantem impediuere, quo minus et beneuolentiam Cartesio testaretur, et amplissime eius philosophiae faueret. Quae cum alia quoque, praeter edita, affecta Cartesium habere intelligeret, vehementer eum hortata est, vt philosophiae suae corpus aliquod perfectum, suisque partibus absolutum colligeret, et ea absolueret, quae adhuc restabant. Qua in re morem esse gerendum reginae ratus Cartesius, chartas suas secum allatas lustrauit, et manum illis vltimam admouere, statuit. Fuere autem inter eas tractatus *de homine*, *de formatione foetus*, et *de lumine* siue *mundo*, qui inter posthuma Cartesii prodiere, curantibus editionem Claudio Clerselierio et Ludouico de la Forge, quorum ille praefationem praemisit [r] ad historiam Cartesianorum librorum illustrandam haud parum facientem, hic librum *de Homine*, amplissimis annotationibus illustrauit, vterque de Cartesii philosophia praeclare meruit [s]. Habebat et affecta alia, et inter ea volumina duo epistolarum quae Clerselierius postea vulgauit, quaeque in huius philosophi vita concinnanda Bailleto maximam lucem praetulere. Tacemus alia, quae fragmenta magis exhibent, quam tractationes integras, quorum titulos et argumentum exhibet BAILLETUS [t] qui videndus. Quae cum reginae oculis paterent omnia, sibi vindicandum esse Cartesium statuit, et vt facilius climatis seueritatem ferre posset, in meridionali regni parte, vel regionibus quoque Germanicis, quae sceptro Suecio parebant, et terras et stipendium insigne trium millium thalerorum ei obtulit. Porro et academiae scientiarum condendae consilium cum Cartesio agitauit, qui cum eius modum descripsisset, peregrinis aditum, mirante regina, denegauit. Redux ex conclaui reginae, cui istud consilium delineauerat, vacillantem valetudinem haud obscure sensit, ipsoque purificationis B. V. festo post S. eucharistiae mysteria percepta pulmonum inflammatione cum febre continua prostratus est. Quem morbum sine dubio aëris inclementia, et turbata viuendi ratio ei contraxit, valde autem auxit pertinacia, qua venaesectionem respuit [v], turbatis febris violentia aegroti sensibus. Quorum vsum cum septimo die recepisset, frustra ad hoc remedium recurrit, morbique saeuitiae tandem succubuit, mortalem deponens sarcinam III. Id. Febr. cIↃcIↃcL.

Sepultura Cartesii.

§. XXIX. Aegerrime tulit tanti viri obitum Christina, et, si fides BAILLETO [x], lacrymarum imbre demonstrauit, quanto desiderio illustrem

r) Maxime illa notanda sunt, quae de Regio Clerselierius differit, quem cum rogasset, vt libro de homine figuras necessarias adiiceret, repulsam tulit, caussante Regio, fieri posse, vt concordantibus suis meletematibus cum Cartesianis haec exscripsisse nonnullis videretur, si ipse manum operi admoueret. Quae dum narrat Clerselerius, haud obscure prodit, Regium meditationes has physicas Cartesii, dudum in MSt. visas expilasse.

s) Prodiit quoque opusculorum posthumorum Cartesii editio Amstelodami 1701. vid. Act. erud. 1701. p. 532. seqq.

t) loc. cit. cap. 20. p. 275. seq.

v) Ibid. pag 281. Boeclerus apud LEIBNIZIUM in notis ad vitam Cartes. quae extant in CHR. THOMASII Hist. Sap. et Stult. T. II. p. 114. Maxime vero delirantem ex morbo Cartesium impediebat medicus regius Weulles dictus, homo Batauus; qui olim Voëtii partes erat secutus, conf. HUETIUS l. c. p. 89. CRENIUS Animadu. P. I. p. 136. seqq.

x) Lib. VII. cap. 22. p. 281.

lustrem praeceptorem perdidisset. Legato ideo Galliae dolorem suum testata, locum sepulchri in honestissima regni sui parte ad regum Sueciae pedes, et pompam quoque funebrem atque mausoleum superbum promisit. Ast cum aliter visum esset legato Gallico, in coemeterio peregrinorum sepulchris destinato, sine pompa sepultus est, funus efferentibus ex Gallis honestissimis, qui aderant. Excitatus supra sepulchrum cippus asseribus ligneis cinctus, vt inscriptio sepulchralis addi posset. Ea hoc defuncti elogium retulit: D. O. M. *Regnante Christina, Gustaui I. pronepote, magni filia, auorum coepta patriaeque terminos victoriis nouis promouente, pacem demum armis quaesitam artibus ornante, accitis vndique terrarum sapientiae magistris, ipsa in exemplum futura, Renatus Des Cartes, ex eremo philosophica in lucem et ornamentum aulae vocatus, post IV. mensem morbo interiit, et sub hoc lapide mortalitatem reliquit A. C.* cIↄIↄcL. *vitae suae LIV. Renatus* DESCARTES *Perronii dominus, ex antiqua et nobili inter Pictones et Armoricos gente in Gallia natus, acceptas, quantacunque in scholis tradebatur, eruditione expectatione sua votisque minore, ad militiam per Germaniam et Pannoniam adolescens profectus, et in otiis hybernis naturae mysteria componens cum legibus matheseos, vtriusque arcana eadem claui reserari posse ausus est sperare, et omissis fortuitorum studiis in villula solitarius prope Egmondum in Hollandia assidua viginti quinque annorum meditatione auso potitus est. Hinc toto orbe celeberrimus a rege suo conditionibus honorificis euocatus redierat ad contemplationis delicias, vnde auulsus admiratione virtutum maximae reginae, quae quicquid vbique excelluit, suum fecit, gratissimus aduenit, serio est auditus, et defletus obiit. Nouerint posteri, qualis vixerit Ren. des Cartes, vt cuius doctrinam olim suspicient, mores imitentur. Post instauratam a fundamentis philosophiam apertam ad penetralia naturae mortalibus viam nouam, certam, solidam, hoc vnum reliquit incertum, maior in eo esset modestia an scientia? Quae vero sciuit, verecunde affirmauit. Falsa non contentionibus, sed vero admoto refutauit, nullius antiquorum obtrectator, nemini viuentium grauis. Inuidorum criminationes purgauit innocentia morum, iniuriarum negligens, amicitiae tenax. Quod summum tandem est, ita per creaturarum gradus ad creatorem est conatus ascendere, vt opportunus Christo gratiae auctori in auita religione quiesceret. I nunc viator, et cogita, quanta fuerit Christina et qualis aula, cui mores isti placuerunt. Christianissimi regis Ludouici XIV. Ludouici iusti filii, Henrici M. nepotis, Anna Austriaca, optima, prudentissima, fortissima regina, annos et regnum filii regnante, legatus ordinarius Petrus Chanutus, hoc monumentum ad gloriam Dei, bonorum omnium datoris, Gallici nominis honorem, perpetuam memoriam amici carissimi Renati Des Cartes poni curauit anno VII. ab excessu Ludouici iusti.* Magnificum hoc esse elogium, nemo non videt, ast post fata quoque inuidiam Cartesio

Digitized by Google

conflare aptum; quam ioculari voce, si fides Hvetio [y], nonnemo prodidit, vocibus, sub hoc lapide, furtim adiiciens, ligneo, eo quod cippus iste lignea compage ad lapidis formam et colorem constructus esset atque dealbatus. Alii mordax cenotaphium, vt inter euntes in partes fieri solet, scripserunt [z], quos hoc loco non moramur; carissima tamen amicis semper et sectatoribus philosophi memoria fuit, quam nonnemo epitaphio, carmine Gallico scripto honorauit. Ceterum et amici in Suecia praesentes eius desiderium, quo vrebantur, conditis elogiis leuauerunt, et numo quoque eius laudes consecratae immortalitati apud Batauos sunt. Postquam autem regina in Romanae ecclesiae castra transierat, anno cIↄ Iↄ c l x v i cineres et ossa Cartesii ex Suecia in Galliam translata et superba pompa in ecclesia S. Genouefae condita, iustaque digna tanto viro eiusque nobilitate atque meritis persoluta sunt.

Character Cartesii ex delineatione Bailleti.

§. XXX. Dici non potest, quantam auctoritatem fama viri summi apud eos, qui vel amicitia eius vsi sunt, vel doctrinam eius secuti obtinuerit. Apud eos enim nemo inuentus est philosophorum veterum et recentiorum, qui cum Cartesio posset comparari. Cuius indicium esse potest, morum, meritorumque eius delineatio, quam consentiente tota Cartesianorum cohorte commentario suo de vita rebusque Cartesii in fine adiecit Bailletvs [a]. Quem cum hactenus in enarranda vita maximi philosophi ducem secuti fuerimus, par est, vt hanc quoque, quam de corporis et animi dotibus Cartesii depictam dedit, εἰκόνα, contemplemur. Hoc auctore Cartesius corpore vsus est firmo, statura paulo supra mediocritatem assurgente, et cum partibus suis pulchre concordante, vultu laeto et iucundo, semperque sereno; vestitu amictus nec superbo, nec tamen singularem philosophi habitum affectante, et inter Hollandos ad mores regionis adaptato. Vitae genus adhibuit sobrium et frugale, nec deliciis mensae addictum, sed sanitati attemperatum, et lecto diutius non somni tantum caussa, sed meditationis quoque, haud raro affixum. Laboris erat patiens, et corpus quoque firmare exercitatione assuetus. Sanitatem autem studiose curauit, et venaesectionem caute prudenterque esse adhibendam statuit, eo quod innumeris nocuisset, ipse ad mortem vsque, non alio medico vsus, nisi se ipso, eo quod pharmacopoeorum et seplasiariorum artes parui penderet, et diaeta magis et regimine, quam medicaminibus corporis sanitatem posse conseruari, crederet. Familiares et domesticos aluit bonos, intelligentes, virtuti deditos, quos doctrina pariter atque exemplo formare annitebatur, vnde factum, vt ex eius seruitio viri docti et elegantes muneribus publicis praeficerentur. Circa bona vero fortunae adeo ἀδιαφορίαν sectatus est, vt, praeter ea, quae familia honeste alenda postulabat, de facultatibus augendis minime omnium esset

y) De Rebus ad eum pertinentibus L. III. p. m. 45. conf. Memoires pour l'histoire de Cartes. p. 99.

z) Vid. Magirvs Eponymol. crit. p. 186.

a) L. VIII. p. 286. seqq.

esset sollicitus, et animum tranquillum contentumque praesenti, omnibus diuitiis haberet potiorem. Inde factum vt fortunae procellis immotum impauidumque pectus obiecerit, eiusque inuidiam pariter atque fauores negligenter satis respexerit, in id potissimum intentus, vt se potius, quam fortunam vinceret, et cupiditates magis mutaret suas atque desideria, quam ordinem mundi inuerti cuperet. Ea autem magnitudine animi sustentabatur, vt omnem aliorum liberalitatem, excepto rege suo, respueret, et domus, commoditates, numos, oblataque vitae praesidia alia nollet admittere, ne vel vni esset grauis, vel libertatem venderet. Quem tamen animi generosi contemtum diuitiarum nec fastus extulit, nec superbia grauem fecit aliis, quorum abundantia nunquam eum inuidiae ignibus adussit. Ita vero factum, vt patrii reditus in vita solitaria et a mollitie et luxuria longe remota abunde sufficerent. Quamuis autem solitudinem philosophiae caussae valde amaret, tantum tamen abest, vt difficiles Timonis mores imitatus sit, vt iucunditas morum, ex tranquillitate animi profecta, et vitae elegantia etiam in eius eremo philosophica eluceret, et quicunque eum adire cupiebant, illis se et facilem praeberet et confabulatione dulcissimum. Maluit autem latere, quam per ora virorum ferri, et conuersari magis studuit cum natura rerum, quam cum hominibus. Philosophiae enim praesidio gloriae cupiditatem superauerat, parum curans, quid de ipso alii iudicassent; et quamuis famam honestam non contemneret, placuit ei tamen magis, ignotum latere, quam ab aliis celebrari. Totus autem meditationi philosophicae silens et attentus se immersit, vnde rarior ei sermo et moderatus atque temperans eius vsus. Et licet paulo segnior esset ad scribendum, semel tamen arrepto calamo tanta concinnitate, ordine et perspicuitate scribebat, vt omnibus satisfaceret. Lectionem non omnem quidem contemnebat, ast modicam tamen adhibebat, paucis libris instructus, eo quod tot in illis vana, inutilia, superflua eum offenderent. Ingenium autem vastum et vi quadam ignea diuinum nactus, soliditatem, accurationemque ita seruauit, vt merito geometricum dici possit. Inde factum, vt memoriam, licet fidam satis et patentem, multis parasangis superauerit iudicandi acies in abditissima rerum penetralia, insolita celeritate penetrans, et cum sensu exquisito, recto et acuto, animi iudicium, non minus de rebus profundissimam meditationem postulantibus, quam de iis, quae quotidie in vulgus occurrunt, formans. Huic iunxit amorem veritatis non nisi cum morte dimissum, quem sinceritas animi ita sustentabat, vt totus candor esset, hocque charactere ab aliis cuperet distingui, nec morum elegantiam, ad falsitatem animi vnquam pateretur relabi. Vnde errori quidem ex ignorantia profecto facile ignouit, ast mendacium hostis implacabilis persecutus est. Cumque animo vere bono vteretur, docilitatem eam a natura accepit, quae amplissimis scientiarum campis sufficeret, quaeque emendare errores facile pateretur. Inde enata modestia, tantae virtutis, vt cum pertinaciam

Digitized by Google

naciam ex ſuperbia ortam ei aduerſarii obiecerint, in iis caſibus, quos accuſabant, oſtenderit, nihil tale infixum eſſe animo, facileque ſe veritati cedere. Mores autem mites et humanos adeo amabat, vt vehementiam omnem cane peius et angue oderit, infenſiſſimos hoſtium latratus ſimili voce nunquam excipiens, iraeque atque affectuum intemperiei philoſophica virtute moderatus, pacemque, ita venatus, vt iniurias quamuis atrociſſimas facile obliuiſceretur, paratiorque eſſet ad ſepeliendos aliorum errores, quam memoria recolendos et obelo configendos. Addi his debent amicitiae conſtantia atque fides, et conſcientiae integritas nulla perfidia contaminata, facilitas animi a ſuſpicione libera, et in partes meliores prona, certe ſententiam ab incertis circumſtantiis prouide continens, et ad reconciliationem ſponte accurrens. Cumque coelebs viueret, ſemel tantum caſtitatem laedendo [b], humilitate coram Deo, et humanae imbecillitatis recordatione illum errorem pie emendauit. Tantam autem Deo creatori reuerentiam exhibuit, vt maxima cautione et prudentia de eo loqueretur ſcriberetque, et pro exiſtentia Dei aduerſus impios demonſtranda, quamcunque pugnam laetus ſuſciperet: vnde non niſi inuita ei veritate atheiſmus et ſcepticiſmus obiectus eſt. Nunquam autem theologiae fines laceſſere ſuſtinuit; ſed rationis lumina eo retulit, vt fidei inde certiſſima emolumenta naſcerentur. Vnde qui inimicam iudicarunt reuelationi eius philoſophiam, aut noluiſſe aut nequiuiſſe eum intelligere cenſendi ſunt. Qui autem fidem non ſeruauiſſe eccleſiae Romanae clamitant, aut de altaris ſacramento eum ab illa deuiaſſe coqueruntur, non recordantur, et pie eum in illius gremio obiiſſe, et transſubſtantiationis dogma philoſophicis luminibus illuſtrauiſſe, quamuis accidentium laruas negligeret, et pietatem laudabilem ad finem vitae conſeruauiſſe, omnem autem doctrinam ſuam eccleſiae iudicio humiliter ſubieciſſe. Hactenus Bailletus. Qui cum laudatorem magis quam hiſtoricum in his egerit, nec viderit in Carteſio quicquam reprehenſione dignum, nos, poſitis partis ſtudiis, ſincero calamo deſcribemus, quid laudandum videatur in viro ſummo, quid culpandum merito, vt et virtuti meritisque ſuis conſtet honos, et habeant, qui philoſophari cupiunt, quibus exemplo maximorum virorum diſcant vitare deuia, regiamque viam recte tenere.

Laudes Carteſii. §. XXXI. Accurate autem ad Carteſii hiſtoriam et philoſophiam attendentibus, eiusque conatus emendandae philoſophiae cum iis, quae ante eum ſuſceperunt magni in orbe philoſophico heroës comparantibus manifeſtum erit, fuiſſe eum virum ingenio maximo vereque philoſophico praeditum, adeoque ei, quod ſuſceperat, negotio omnium aptiſſimum. Nam et naturali pollebat iudicandi acie, et celeriter atque alte in veritatis cauſſas, et nexus propoſitionum penetrabat, poſitisque ſemel principiis claris et euidentibus, quid ex illis conſequi neceſſe eſſet, praeclare intelligebat.

b) Filiam extra matrimonium genuerat, quae quinquennis magno parentis luctu obiit.

Digitized by Google

ligebat. Quam iudicii vim satis produnt innumera, quae pulcherrime de natura animae humanae monuit, quaeque noua tunc erant nullisque cognita hactenus. Nec minori fertilitate imaginandi virtutem sese in Cartesio exseruisse et elegantem imaginum seriem atque ordinatam quasi aciem praeclare disposuisse, ingeniosum physiologiae nouae aedificium satis superque comprobat. Quas naturalis ingenii Cartesiani virtutes auxit et perfecit scientiarum mathematicarum cognitio, qua multos alios anteuertebat. Earum enim praesidio didicerat euitata scholasticae methodi confusione ordinem in cogitando seruare, notiones formare perspicuas et adaequatas, partes quaestionum enumerare omnes, ideas inter se comparare, resectisque iis, quae ad rem non faciebant, iis inhaerere, ex quibus velut propositionibus vniuersalibus et fundamentalibus, axiomatibusque particulares veritates rite deducerentur. Cuius elegans specimen dedit in dissertatione *de Methodo*, de qua cum infra dicendum sit, hic alia non cumulamus. Ita ordinis, perspicuitatis, et methodi auxilio adiutus, mirum non est, profunde eum in haud paucas veritates penetrauisse. Accesserunt his virtutes animi, quae ad regendum intellectum plurimi faciunt, inter quas eminuit in viro summo animus excelsus, magnus, et a iuuentute sibi ea fiducia praesens, vt sine cortice natare, contemtisque ducibus incertis, tum de via veteri tritaque dubitare et recedere, tum nouam solus inire auderet. Aderat etiam rectus in eo animus, qui conculcatis praeiudiciis auctoritatis, antiquitatis, sectae, commodi, et similium, quibus velut peste quadam corrumpi solent philosophantium ingenia, ad naturam obiectorum, quae exploranda sibi delegerat, candide attendebat, et vnam inquirendae veritatis metam sibi figebat. Ita verò philosophiae scholasticae, quam a pueritia imbiberat, horror quidam et auersio enata est, qua eiicere eam totamque deserere, quam pacisci inter lucem et tenebras, illique noua miscere malebat. Recta haec via fuit, quam ingressus ad emendandam philosophiam longe felicius, quam multi ante eum alii, potuit grassari. Eam cum semel elegisset, magni animi constantia per totam fere vitam absoluit, et nec muneris, nec coniugii, nec aliarum, quae enasci in vita philosophantibus solent, circumstantiarum impedimentis in eo cursu sufflaminatus est, operam in eo collocans, ne amicorum interpellationes meditationes suas turbarent, quem in finem solitudinem Egmondianam prudenter elegit. Quis non Cartesium ad emendandos immutandosque philosophiae vultus iis mediis accessisse fateatur, quibus paucissimi alii tantum opus aggressi sunt. Nec a disciplinarum subsidiis vacuus fuit, quas adolescens magna contentione didicerat, nec a lectionis copia tantum imparatus, quantum voluit videri, vt supra iam obseruatum. Mille itaque fauoribus fati feliciter de philosophia disponentis instructum Cartesium reformare sapientiam naturalem aggressum esse, et his artibus plurimum profecisse, adeoque mereri vt inter maxima ingenia, qui in orbis philosophici theatro comparuerunt,

Digitized by Google

numeretur, non nos modo fatemur, sed concinit quoque, quicquid ingeniis diuinis, meritisque immortalibus pretium nouit statuere. Testes volumus non innumeram modo sectatorum cohortem, ad haec nostra tempora durantem, in qua viri fuere hodieque sunt praeclarissimis doctrinae speciminibus ingentem nominis famam adepti, sed alios quoque eosque haud paucos viros eruditos, quibus sectarium quidem Cartesii studium merito displicuit, ast qui nulli tamen dubitauerunt, debitis eum cumulare laudibus, iisque, quae recte ab eo prudenterque dicta sunt, sunt autem plurima, calculum adiicere. Cuius generis testimonia de Cartesio in tanto applaudentium aceruo plurima facile esset colligere, si specialem Cartesii et Cartesianae philosophiae historiam scriberemus: adeundus autem est THOMAS POPE-BLOVNTIVS [c], qui multa collegit. Ne tamen hoc loco abeamus ἀσύμβολοι, ex innumeris fere, duos producimus, praestantiae ingenii Cartesiani testes idoneos, iustosque doctrinae meritorumque eruditione partorum arbitros, viros illustres PAVLVM PELLISSONIVM et GOD. GVIL. LEIBNIZIVM. Quorum ille ita de Cartesio pronuntiat [d]: *Admiror Cartesium, quem maximi apud nos geometrae Fermatius et Roberualius, quibus ego magistris et amicis vsus sum, inter primos et praestantissimos orbis geometras numerare nulli dubitant. Meditationes eius metaphysicae sublimes sunt, et cum nobilissimis religionis Christianae veritatibus satis amice conspirant. Eleganter quoque scripta est eius methodus, quam cum puer fere deperiisset, iam praestantissimum specimen iudicii accurati sensusque recti iudico. Et profecto, quis vel ingenii vel inuentionis quid amplius praestantiusque excogitauerit pulcherrimo illo, quod construxit de mundo problemate? quem nostris oculis exposuit, nostrisque disputationibus tradidit; diuina sapientia. Addo his laudibus de hoc summo philosopho, quod et alibi me fecisse memini, praestitisse se eum virum bonum, eumque vere se exhibuisse; suum autem systema non necessitatis titulo obtrusisse, vt sectatores nonnulli nimis illi addicti faciunt, sed possibilitatis nomine commendauisse. Sunt tamen inter noua eius dogmata, quae plane horreo* etc. Respondit ad ea LEIBNIZIVS ita, vt, *quamuis iuuenum multorum morem improbet materiam Cartesii crepantium, vt habeant, quibus veteres contemnant, et doctrinae antiquae nuntium mittant; licet etiam moneat, falli eos, qui eo solo contenti plus vltra non sapiunt, cum in geometricis quoque, limitibus se nimis circumscripserit; fatetur tamen, se Cartesium maximi facere, eo quod doctissimum se demonstrauerit, plusque legerit, quam sectatores eius credant: posseque de eo dici: esse eum ex illis, qui plurimum omnium inuentis antecessorum addidere.* Alio autem loco [e], postquam ea reprehendisset, quae in Cartesiana philosophia ipsi displicebant, addit: *Sed ista tamen omnia minime impediunt, quin Cartesium*

c) Censur. cel. auct. p. 1014.
d) Lettres de Mr. Leibniz et Mr. Pellisson de la tolerance p. m. 339.
e) Hist. Sap. et stult. a CHR. THOMASIO edita p. 122.

sium inter maximos viros censeamus, qui generis humani opus augere atque etiam inter errandum prosunt. Itaque Pythagoram, Democritum, Platonem, Aristotelem, Copernicum, Galilaeum, Baconum et Cartesium, (quibus Ioachimum Iungium adderem, si scripta eius extarent) aliosque, qui sibi homines immortalibus meritis obstrinxere; tamdiu colet posteritas, quamdiu memoria historiis, et virtuti veneratio erit. Addere mus DANIELIS [f] doctissimi ex Iesuitarum sodalitio Cartesii aduersarii censuram, omnino philosopho decoram, nisi ad ipsum eius libellum elegantissimum, et in Cartesianae philosophiae examine omnium minime negligendum lectorem ablegare nos iuberet instituti ratio, dicendorumque multitudo.

Reprehendenda in Cartesio.

§. XXXII. Aequos nos hoc pacto Cartesio praebuisse nobis persuademus, honoremque habuisse immortalibus, quibus vir summus eminebat, de philosophia meritis, credimus. Verum vt nihil est ab omni parte beatum, fatemur quoque imbecillitatibus laborauisse Cartesium, haud infimi generis, easque obstitisse, quo minus, quod suscepit reformandae philosophiae opus felicissimis auspiciis absoluisse sit dicendus. Et pulchre quidem ingenium eius praeparauisse, et acuisse quoque iudicium disciplinas mathematicas, non inficiamur, certumque putamus, hanc ei clauem naturae adyta in haud paucis reserauisse; et accurate atque ordinate cogitandi artificium suppeditasse: praeterea a multis eum praeiudiciis, quibus impeditur veritatis inquisitio, liberauisse. Ast dolendum magnopere, virum summum, ingenii magis mathematici, quam ipsius artis, vitio in proportionibus, modisque haesisse, et vitioso argumentandi genere, cum modorum atque relationum harmoniam et proportiones indagaret, ad essentias rerum definiendas ea transtulisse, id quod haud vnius erroris fons ei extitit. Cuius rei exemplum atque testimonium, luculentum esse potest, definita per extensionem materiae essentia, quae aperto errore essentiam cum modo confundit. Ast hoc semel posito non poterat non de impossibilitate vacui, de virium mensura et similibus in nouos errores incidere. Certe si detectis modis essentialibus, vltra progressus, limites superasset, quibus male retentus fuit, dubium non est, quin multa recte vidisset, quae aut ignorauit, aut perperam statuit. Vnde eleganter dixit LEIBNIZIVS [g], Cartesianismum non in ipsa philosophiae verae penetralia peruenisse, sed in vestibulo [h] haerere, et atrium naturae vix esse ingressum, vnde ad propiora et ipsam audientiam naturae properandum sit. Deinde probari in tanti nominis philosopho non potest, quod inter possibilitatem et probabilitatem accurate non distinxerit, et quod supra Pellissonium obseruantem audiuimus, contentus fuerit, si ita mundi ortum existere potuisse, prout ipse delinearat, concederetur. Magnum enim inter

f) Itin. Cartesii per mundum P. III. p. 185. add. SPANHEMIVS, Epist. de Nouissimis in Belgio circa res sacras controuersiis p. 57.

g) Leibniziana p. 7.

h) Antichambre de la philosophie.

ter possibile et verisimile discrimen intercedere, norunt, qui artis rationalis fundamenta et intellectus humani historiam paulo accuratius rimati sunt. Vnde recte hoc nomine Cartesium reprehendit Cl. RVDIGERVS[i]. Quamuis subscribere nolimus RAPINO[k] contendenti, Cartesium physiologiam suam pro fabula Romanensi habuisse. Aliter enim ipse CARTESIVS[l], qui satis modeste ita pronuntiat: *Quamuis forte hoc pacto intelligatur, quomodo res omnes naturales fieri potuerint, non tamen ideo concludi debet, ipsas reuera sic factas esse. Nam quemadmodum ab eodem artifice duo horologia fieri possunt, quae quamuis horas aeque bene indicent, et extrinsecus omnino similia sint, intus tamen ex valde dissimili rotularum compage constant: ita non dubium est, quin summus rerum opifex, omnia illa, quae videmus, pluribus diuersis modis potuerit efficere. Quod equidem verum esse lubentissime concedo, satisque a me praestitum putabo, si tantum ea quae scripsi talia sint, vt omnibus naturae phaenomenis accurate respondeant. Hocque etiam ad vsum vitae sufficiet, quia et medicina, et mechanica, et ceterae artes omnes, quae ope physicae perfici possunt, ea tantum quae sensilia sunt, ac proinde inter naturae phaenomena numeranda, pro fine habent. Et ne quis forte sibi persuadeat, Aristotelem aliquid amplius praestitisse, aut praestare voluisse, ipsemet in primo meteorologicorum, initio capitis septimi expresse testatur, de iis, quae sensui non sunt manifesta, se putare sufficientes rationes et demonstrationes afferre, si tantum ostendat, ea ita fieri posse, vt a se explicantur. Sed tamen, ne qua hic veritati fraus fiat, considerandum est quaedam esse, quae habentur certa moraliter, hoc est, quantum sufficit ad vsum vitae, quamuis si ad absolutam Dei potentiam referantur, sint incerta. Praeterea quaedam sunt, etiam in rebus naturalibus, quae absolute et plusquam moraliter certa existimamus*, etc. Nempe in ea sententia erat Cartesius, sufficere in demonstrandis rationibus sensuum testimonio non patentibus, si afferatur hypothesis, qua phaenomenis sensibus obuiis fiat satis; licet alia quoque dari possit, quae eadem praestet. Ast hoc pacto, non minus Aristotelis vel Epicuri physiologia admitti potest, quam Cartesii, si de sola possibilitate, deque hypothetica rationum veritate sermo sit: id quod vero sitienti minime faciet satis, qui, vbi quoque hypothesin adhibere cogitur, talem adducit, in qua circumstantiarum et rationum inter se apte cohaerentium, et cum phaenomenis pulchre concordantium harmonia magnam gignit verisimilitudinem, vnde quo simplicior hypothesis, legibusque naturalibus conuenientior, imprimis autem experientiae speciminibus confirmatior, eo probabiliorem rerum naturalium sistet analysin. Ad quod si attendisset Cartesius, abstinuisset forte a nonnullis, quae vel naturae legibus aduersantur, vel praeter solam possibilitatem verisimilitudinis habent nihil. Tacemus,

i) Phys. diuin. L. I. c. 1. s. 1. § 39. seqq. p. 13. sqq.
k) Reflexions sur la philosophie §. 23. T. II. Opp. p. 353. seqq.
l) P. IV. Princip. philosoph. §. 204. seqq. p. m. 167. seq.

cemus, quod in Cartesio reprehendit ISAACVS VOSSIVS [m], supponere quidem philosophum notiones communes, claras, distinctas, postulata afferre satis aequa, et cum ratione non deneganda; ast deinde in demonstrationis serie alia inserere, nec certa nec perspicua, dimissisque principiis euidentibus ad hypotheses neque euictas, neque euincendas vnquam, soloque ingenio suo enatas, quales sunt globoli, particulae striatae, elementa tria inuisibilia etc. recurrere. Nihil autem magis Cartesium a veritatis via, quam tam felicibus auspiciis ingressus erat, in deuia abduxit, quam studium sectam condendi, quae omnes alias suis sedibus expelleret, vtque is haberetur, qui errores diuturnos, quos seminauisset philosophia, duobus annorum millibus regnans, solus expulisset, orbemque philosophicum ab ista tyrannide liberauisset. Non fieri iniuriam Cartesio a nobis hoc ei sectae studium hancque φιλοκομπίαν obiicientibus, quicquid de eius modestia iactet Bailletus, historia eius supra enarrata facit testatissimum, et vel vna in Regium partes Cartesianas relinquentem, et eclectico more philosophari incipientem indignatio paedagogica satis superque euincit. Nec in aliis quoque circumstantiis hanc sibi gloriam se vindicare velle, dissimulare potuit. Hac voluntate actus vehementer commotus est, cum Burdinum Iesuitam publice oppugnasse philosophiam suam intelligeret: ea pupugit philosophum, cum Honoratum Fabri philosophiae systema a suo diuersum edidisse didicisset, eo quod Iesuitarum sodalitium factum iri Cartesianum sperarer. Nec alia caussa fuit, cur tantis moliminibus Vltraiectinos, Leidensesque motus contra suae philosophiae decreta tam impatienter tulerit, vt ad supremarum potestatum auxilia tandem recurreret; quae sane omisisset, si indifferens ei fuisset, vtrum hypotheses suae in istis academiis docerentur nec ne? Ita vero dum sua aliis obtrudit, et indigne fert, si vel abiiciantur, vel refutentur, ipse sibi haud semel in veritate indaganda obstitit. Vnde ex vero pronuntiauit LEIBNIZIVS [n]: *Fuisse Cartesium, vt a viris doctis dudum notatum, et ex epistolis nimium appareat, immodicum contemtorem aliorum et famae cupiditate ab artificiis non abstinentem, quae parum generosa videri possint.* Et alio loco de Cartesio monet [o], *virum hunc excellentissimae doctrinae veterum et recentiorum lumini, quod veritatis partem continebat, plurima de suo adiecisse, ast immensam quandam et immodicam ambitionem studiumque in caput sectae emergendi seduxisse eum, vt hanc veritatum catenam, a se continuatam et auctam clauderet, et quasi obseraret; inde factum esse, vt sectatores eam tantum per gyrum voluant reuoluantque et nihil addant vlterius; id vero non sine veritatis detrimento fieri posse.* Neque pro Cartesio caussari quis potest, ipsum meditationes suas maximi nominis philosophis examinandas dedisse, et, mediante Mersenno, omnem lapidem mouisse, vt eorum obiectiones intelligeret. Nam ad historiam istarum obiectionum et instantiarum

 supra

m) De Nat. et propriet. lucis c. 4. p. 5. n) l. c. p. 117. o) Leibniziana p. 280.

supra enarratam attendentibus, palam erit, hoc ea tantum fini fecisse Cartesium, vt praeuisa philosophorum tela contra hypotheses nouas et inauditas eo felicius certiusque euerteret, iis autem, quae eorum assensum meruerint, munitus maiori splendore in publicum prodiret. Vnde facile quidem ferre potuit, si contra quasdam eius meditationes nonnulla excepissent; ast vbi respondisset, et satisfacere sibi illum isti negassent, indignissime id tulit, et nec dissensum ferre, nec respondere amplius sustinuit. Id quod aduersus Hobbesium, et multo magis aduersus Gassendum luculenter prodidit, manifestauitque, contradictionis diuturnae se esse impatientissimum, nihilque magis cupere, quam vt philosophia sua apud omnes triumphet. Inde, indignis tanto philosopho, vbi respondere vel noluit, vel non potuit, contemtu vindicare aggressus est. Monuit quoque nonnemo [p]: *rationem scribendi, qua libros suos, etsi non omnes, tamen primum editos et fere de indiuisis capitibus composuerat nouae philosophiae conditor, peramplam sane et grauem contradicendi materiam maximique momenti effata condemnandi praebuisse occasionem. Scilicet rupto tandem post longas profundasque meditationes silentio, semet continuo filo introducere loquentem, et sua, aliena, amica, inimica, vera, falsa, proba, improba eodem ore pronuntiantem, vt quid credat confirmetque, quid refellat et improbet, nonnisi multo labore, et repetita auctoris lectione dignosci queat: quo ipso facile acciderit, vt vera viri meditabundi sententia haud obseruetur vel intelligatur, ex aduerso autem peregrina et falsa ei a iudice quoque non malo tribuatur. Egmondanae enim villae inclusum, a doctorum consortio separatum, veteris methodi pertaesum, et vulgarem scientiam ceu ineptam et inutilem fastidientem, dum priuatis vacet contemplationibus, et in certiora inquirat, parum curare, quibus verbis recepta ab omnibus veritas Vltraiecti vel Lugduni Batauorum exprimeretur, immo et suas meditationes iis quandoque enuntiationibus declarare, quae nisi meliorem habeant sensum quam prima fronte promittunt, etiam mitissimo homini non possint non stomachum mouere.* Recte hanc obscuritatem Cartesii, eiusque caussas reprehendere virum hunc doctum, lectio scriptorum eius satis euincit: nec mirandum magnopere est, attendentibus, ex mathematicorum scholis ad philosophiam Cartesium processisse, ducemque elegisse methodum mathematicam. Quae, quamuis certissima sit, et falli nescia, si prudenter adhibeatur, potest tamen, si non meditantibus, certe legentibus meditata tenebras haud paucas obiicere. Nempe solenne mathematicis cogitationes suas signis notare arbitrariis, quorum vnus ille vsus est, vt distingui inter se, et comparari sine confusione queant. Eandem rationem in philosophando quoque ingressus Cartesius, teste dissertatione *de Methodo*, in id potissimum primarioque incubuit, vt idearum, notionumque definitiones ex mente sua statueret; verbis arbitraria significatione,

p) Vita Cartesii opp. phil. praemissa p. 6.

one, et a recepto sensu haud raro abeuntibus designatas. Has cum in meditando velut fontes omnis cognitionis supponeret, non potuit non plurimis ad receptas vocum significationes respicientibus esse obscurissimus, viderique multa sine ratione innouasse, quae ferri admittique possunt, si vocibus et definitionibus receptis exprimantur. Certe, obscurum inde factum esse, nemo non videt, praesertim, vbi nouas definitiones supponit magis quam affert et allegat. Tacemus quandam cogitationum ὑςέρων πρωτέρων confusionem, eo quod parum attendisse videtur, quae cogitationum series, qui ordo emicet, modo metam attigisset, id quod reprehendit in eo LEIBNIZIVS [q], Claubergium discipulum ideo magistro praeferens, quod ordinem, perspicuitatem et breuitatem pulchrius meliusque seruauerit. Nihil autem magis Cartesii memoriam et meritorum gloriam contaminauit, quam plagii suspicio: quod vitium ei viuo iam multoties obiectum est. Obseruatumque LEIBNIZIO [r]: *praeclare eum in rem suam vertisse aliorum cogitata, hancque rem dissimulatam ipsi in Suecia cum eruditis concertationes peperisse.* Valde ideo in eum insurrexerunt eius aduersarii, et magnam eo nomine in eum cumularunt inuidiam. Cuius exemplum lector ex HVETIO [s], capiat rogamus, quem hoc loco exscribere non vacat, meretur autem legi, cum res ipsa multam inde lucem accipiat. Verum non solorum aduersariorum haec accusatio fuit, sed viri quoque docti, quos aequos Cartesii admiratores et laudatores fuisse satis constat, hanc eius impotentiam animi libere culparunt, indignatique sunt, non fuisse professum Cartesium per quos profecerit. Possentque satis luculentae obseruationes P. BAYLII [ss], FONTENELLII [t], CROSAEI [u], MORHOFII [x], aliorumque afferri, si in speciali Cartesii historia condenda nostra versaretur industria. Vnius tamen LEIBNIZII [y], verba adducemus, cum quod iustissimum meritorum alienorum, etiam Cartesii, fuisse arbitrum, satis constet, isque in excusandis magis, quam confodiendis virorum doctorum infirmitatibus suam industriam laudabili exemplo posuerit, tum quod rem omnem in manifesta luce collocet. Scribit is hunc in modum, de arante alienis vitulis Cartesio: „Dogmata „eius metaphysica, velut circa ideas a sensibus remotas, et animae di„stinctionem a corpore, et fluxam per se rerum materialium fidem, pror„sus Platonica sunt. Argumentum pro existentia Dei, ex eo, quod ens „perfectissimum, vel quo maius intelligi non potest, existentiam inclu„dit, fuit Anselmi, et in libro contra insipientem inscripto inter eius ex„tat opera, passimque a Scholasticis examinatur. In doctrina de conti„nuo, pleno et loco Aristotelem noster secutus est, Stoicosque in re mo„rali penitus expressit, floriferis vt apes in saltibus omnia libans. In explicatione

q) Leibniziana p. 181.
r) Hist. Sap. l. c. p. 114.
s) Cens. philos. Cartes. c. 8. p. 115. Memoir pour le Cartesianisme p. 24.
ss) Dict. Tom. I. p. 681. Tom. IV. p. 4. 100.
t) Eloge de Mr. Leibniz.
u) Entretiens p. 320.
x) Polyhist. T. I. c. 24. §. 31.
y) loc. cit.

Digitized by Google

„plicatione rerum mechanica Leucippum et Democritum praeeuntes habuit, qui et vortices ipsos iam docuerant. Iordanus Brunus easdem fere de magnitudine vniuersi ideas habuisse dicitur, quemadmodum et notauit V. Cl. Stephanus Spleissius, vt de Gilberto nil dicam, cuius magneticae considerationes tum per se, tum ad systema vniuersi applicatae, Cartesio plurimum profuerunt. Explicationem grauitatis per materiae solidioris reiectionem in tangente, quod in physica Cartesiana prope pulcherrimum est, didicit ex Keplero, qui similitudine palearum motu aquae in vase gyrantis ad centrum contrusarum rem explicuit primus. Actionem lucis in distans, similitudine baculi pressi iam veteres adumbrauere. Circa iridem a M. Antonio de Dominis non parum lucis accepit. Keplerum fuisse primum suum in dioptricis magistrum, et in eo argumento omnes ante se mortales longo interuallo antegressum, fatetur Cartesius in epistolis familiaribus, nam in scriptis, quae ipse edidit, longe abest a tali confessione aut laude, tametsi illa ratio, quae rationum directionem explicat, ex compositione nimirum duplicis conatus perpendicularis ad superficiem et ad eandem paralleli, diserte apud Keplerum extet, qui eodem, vt Cartesius, modo aequalitatem angulorum incidentiae et reflexionis hinc deducit. Idque gratam mentionem ideo merebatur, quod omnis prope Cartesii ratiocinatio huic innititur principio. Legem refractionis primum inuenisse Willebrordum Snellium, Isaacus Vossius patefecit, quanquam non ideo negare ausim, Cartesium in eadem incidere potuisse de suo. Negauit in epistolis, Vietam sibi lectum, sed Thomae Harrioti Angli libros analyticos posthumos anno cIↃ IↃ c xxxi editos vidisse, multi vix dubitant; vsque adeo magnus est eorum consensus cum calculo geometriae Cartesianae. Sane iam Harriotus aequationem nihilo aequalem posuit, et hinc deriuauit, quomodo oriatur aequatio ex multiplicatione radicum in se inuicem, et quomodo radiorum auctione, diminutione, multiplicatione aut diuisione variari aequatio possit, et quomodo proinde natura et constitutio aequationum et radicum cognosci possit ex terminorum habitudine. Itaque narrat celeberrimus Wallisius, Roberualium, qui miratus erat, vnde Cartesio in mentem venisset, palmarium illud, aequationem ponere aequalem nihilo ad instar vnius quantitatis ostenso sibi a Domino de Cauendish libro Harrioti exclamasse: il l'a veu, il l'a veu, vidit, vidit. Reductionem quadrato-quadraticae aequationis ad cubicam superiori iam seculo inuenit Ludouicus Ferrarius, cuius vitam reliquit Cardanus eius familiaris. Denique fuit Cartesius, vt a viris doctis dudum notatum est, et ex epistolis nimium apparet, immodicus contemtor aliorum, et famae cupiditate ab artificiis non abstinens, quae parum generosa videri possunt. Atque haec profecto non dico animo obtrectandi viro, quem mirifice aestimo, sed eo consilio, vt cuique suum tribuatur, nec vnus omnium laudes absorbeat; iustissimum enim est, vt inuentoribus suus honos

„constet,

Digitized by Google

„constet, nec sublatis virtutum praemiis praeclara faciendi studium refri-
„gescat. Et vellem ego propositionum aut dogmatum, quae maioris mo-
„menti sunt, auctores semper memorari, exemplo mathematicorum,
„qui Pythagorae, Platonis, et Archimedis et Euclidis et Apollonii, et
„Nicomedis et Dinostrati, et tot aliorum merita singulatim perpetua men-
„tione recognoscunt. Optarim etiam, viros insignes spem inanem am-
„pliandae tyrannidis in imperio philosophico deponere, et sectae conden-
„dae ambitionem exuere, vnde inepta partium studia et bella literaria va-
„nissima nasci solent, magno scientiae et pretiosi temporis detrimento.
„Non distinguuntur apud geometras Euclidei, Archimedei aut Apollonia-
„ni: omnium eadem secta est, sequi aperientem se vndecunque verita-
„tem. Neque vnquam quisquam orietur, qui totum sibi vindicabit pa-
„trimonium eruditionis, aut qui genus humanum ingenio superabit, et
„omnes praestinguet stellas exortus vt aethereus sol. Legamus Cartesi-
„um, laudemus etiam, immo admiremur; sed non ideo reliquos ne-
„gligamus, apud quos multa et magna extant, quae Cartesius non anim-
„aduertit." Hactenus Leibnizius, cuius monitis prudentissimis bonus quilibet facile subscripserit, fassus Cartesium alienis plumis haud raro se ornauisse. Non negamus, posse interdum duos scriptores eandem veritatem detegere, licet nihil inter se communicauerint: fatemur etiam, licere philosopho, in veritate indaganda versanti aliorum cogitatis et inventis vti. Ast illud ad integram meditationum seriem trahi non potest, hoc gratam et ingenui pudoris plenam confessionem postulat, indicantem per quem profeceris. Ex quo intelligi potest, quid de obiecto Cartesio plagio iudicandum sit. Apologiam tamen pro Cartesio scripsit BAILLETVS [z], luscus immo coecus in perspiciendis herois sui infirmitatibus, cuius excusationes eo tendunt, vt affirmet: multitudinem eorum, qui similem ante eum sententiam professi sunt, extollere pretium et praestantiam philosophiae Cartesianae, et inseruire ad intelligendum, quanti facienda sint ea, quae adiecerit, vel vt erronea corrigeret, vel vt temere dicta confirmaret, et quae sine principiis et methodo asserta sint, suo loco reponeret: certum quoque esse, plurimos eum auctores, quos tamen expilasse dicitur, ignorauisse: fatendumque plus eum vnum detexisse, quam reliquos philosophos simul omnes, certe verisimilitudinis excellentia et connexione propositionum omnes eum anteuertere. Adeo enim perfectum et absolutum eius systema esse, vt mirum non sit, ea omnia, quae a veteribus et recentioribus pulchre prudenterque dicta sunt, emendata suisque locis reposita apud eum inueniri, quanquam opus non sit fingere, quod ex eorum scriptis ea excerpserit. Ipsum vero Cartesium ita respondisse, euenire sibi, quod homini accusato; quod alphabethi literas, vel dictionarium aliquod expilauerit, eo quod literas et voces in iis contentas

z) Lib. VIII. c. 10. p. 315. seqq.

Digitized by Google

tentas adhibuiſſet. Ad concatenatam enim cogitationum ſeriem et conſequentiarum neceſſitatem reſpicientibus, omnibus patere, hoc furti genus honeſtiſſimum eſſe et innocentiſſimum, nec ſe peccaſſe magis quam oratorem, qui verba ex Calepino transſumſerit. Ipſum autem primae inuentionis gloriam minime affectaſſe, ſed contentum, quod meditationum ſuarum auctor fuerit, affirmaſſe, ſufficere ſibi, quod nihil aſſeruerit, quod non certa ipſi ratio dictitaſſet. Adeo quoque gloriae huius cupidum non fuiſſe, vt cum auctores duo ipſius ſcrinia expilauerint, ipſe impunes eos dimiſerit. Parum haec omnia ad rem facere, quilibet intelligit, qui reſponſiones Bailleti examinat. Ipſe enim fatetur Bailletus, rei euidentia conuictus, multa apud Carteſium inueniri dicta iam et inuenta ab aliis; quae etiamſi emendaſſet, ſuoque ſyſtemati infarſiſſet aptiſſime, aequum tamen erat, eorum nomina non taceri, quibus ducibus vſus erat. Nec a lectione veterum et recentiorum imparatum fuiſſe alio loco Bailletvs [a], licet tecte ſatis, fatetur, et res ipſa loquitur. Nec de verbis vel propoſitionibus nonnullis ab aliis vſurpatis ſermo eſt, ſed de integris demonſtrationibus vel hypotheſibus quoque primariis, quarum vnus primusque auctor Carteſius videri voluit, quod nullo in argumento magis, quam in mathematico patuit, et a viris doctis euidentibus ſpeciminibus eſt comprobatum. Quod an duobus ſimul auctoribus euenire queat, lectori expendendum relinquimus. Ipſe autem Carteſius adeo ἀπαθὴς non fuit, vt non vehementer excandeſceret, ſi quis ſua ipſi ſurripuiſſet, vt ex iis, quae de Iſaaci Beckmanni plagio in eum commiſſo ſupra narrauimus, conſtare poteſt. Non inficiabimur, Carteſio in adoleſcentia et iuuentute per omnem literaturam vaganti alteque librorum lectioni immerſo, poſtquam adulta aetate de nouo ſyſtemate cogitare coepiſſet, multa recurriſſe, quae prius legerat, licet, vnde ipſi innotuiſſent, non eſſet recordatus, et hoc pacto in quibusdam excuſari eum poſſe putamus. Aſt haec illis omnibus non conueniunt, quae viri docti paſſim illi obiiciunt, quaeque ſatis produnt, libros et verba ſcriptorum eum coram fuiſſe intuitum, cum his ducibus in meditatione ſua interdum vteretur. Reliqua, quae in eo laudauit Bailletus, prolixius non examinabimus, quidque in virtutibus eius vel ſuſpectum vel reprehendendum ſit, ambitioſe exponemus: concedemus hanc viro ſummo gloriam, integre eum et philoſophice vixiſſe, nec has quoque ei laudes inuidebimus, a doctrina eccleſiae Romanae eum non declinauiſſe, quamuis ex iis, quae alibi de Carteſianis circa transſubſtantiationem placitis diximus, conſtet, nihil minus eum, quam mentem patrum Tridentinorum, expoſuiſſe; ſubſcribendumque putemus Pellissonio [b] affirmanti, impoſſibile eſſe, vt eius idea corporis cum doctrina Romanae eccleſiae de corpore I. C. in S. coena concilietur. Videant de his, quorum intereſt, et imprimis, qui hoc dogma ſtomacho philoſophico concoquere poſſunt,

a) L. I. c. 7. p. 18.

b) l. c. p. 344.

Digitized by Google

possunt, vel pro Cartesii orthodoxia pugnant. Quin nec morose refragabimur, si quis putet pertinaciam, et alia vitia ab HVETIO [c] aliisque perperam ei obiici. De eo enim ex vitae eius historia constare potest. Iniquos autem esse, qui Scepticismum et atheismum ei obiiciunt, infra dicemus [d], quemadmodum audiendi non sunt, qui impie eum obiisse, nugati sunt [e].

§. XXXIII. Scripsit plurima Cartesius, philosophica et mathematica, quorum fere omnium historiam iam tetigimus. Inter ea geometricis primum locum tribuit PETR. DAN. HVETIVS [f], satis acer Cartesianae philosophiae censor, his dioptrica iungit, et tunc tractatum de passionibus animae; vltimo loco ponit principia philosophiae. In meteorologicis iudicium non desiderari fatetur, at experientiam, multorumque inde paralogismorum caussam esse deriuandam monet. Vulgaria autem in dissertatione de methodo contineri iudicat, non tamen inutilia auctori suo ad quaedam feliciter detegenda. Omnium autem leuissimum scriptum esse censet, quod meditationes philosophicas continet. Inde vero colligit, imaginandi facultatem primum, ingenium sublime secundum, iudicium tertium apud Cartesium locum obtinuisse. Nobis non aliena prorsus a partis studio haec Huetii censura videtur, cum satis probauerit Cartesius, iudicii acumine haud vulgari se vti, vbi hypotheseos amore et praeiudicio fascinatus haud fuit. Id vero ne Cartesiani quidem, et in his acutissimus MALLEBRANCHIVS [g] negarunt, tractationem *de Formatione foetus* omnium minime placere posse. Quae sine dubio caussa fuit, cur in editione Gallica recentiori [h] nonnulla emendata, et ordini atque veritati restituta sint. *Scripta Cartesii.*

§. XXXIV. Vidimus hactenus Cartesianae philosophiae natales, incunabula et adolescentiam, narrauimusque, vitam atque fata Cartesii exponendo, quo pacto in lucem prodierint magni viri cogitata, et in corpus aliquod coeuntia recepta fuerint Vltraiecti a Renero et Regio, oppugnata a Voëtio et commilitonibus, Lugduni Batauorum autem magnos viros fautores asseclasque nacta fuerint. Heydanum autem et Heerebordum post Regium primarios Cartesianae philosophiae in vsum scholarum traductae doctores fuisse; et serenissimas quoque foeminas Elisabetham Palatinam et Christinam Sueciae reginam plurimum illi tribuisse, innumeros vero aduersarios eam expertam esse, prolixe satis tradidimus. Ita ad mortem Cartesii, et seculi XVII mediam partem Cartesianismi historiam succincta narratione complexi sumus. Postulat iam institutum, vt quae fata post illustrem conditorem suum habuerit, quibus incrementis, impedi- *Fata philosophiae Cartesianae post mortem conditoris.*

 mentis,

c) loc. cit.
d) Conf. AND. RITTERI Diss. de religione Cartesii.
e) Creigthon in Ep. ad Regium apud DANIEL. Itin. Cartes. P. II. p. 119.
f) Cens. phil. Cartes. c. 8. §. 5. p. 107.
g) De la recherche de la verité L. II. c. 7. add. MOSHEM. ad CVDWORTH. p. 153. 823.
h) Paris 1729. 12.

mentis, fautoribus et aduersariis fuerit porro gauisus, exponamus. Vbi dolemus, eandem Cartesianae philosophiae historiae operam neminem hactenus tribuisse, quam in describendis Cartesii rebus praestitit Bailletus. Quamuis enim de motibus ob Cartesianismum inter Batauos exortis complures disseruerint, nemo tamen hactenus fuit, qui totam Cartesianae philosophiae historiam integra tractatione delinearet. Id quod eo magis miramur, quo magis non tantum in amplissimam sectam hodienum nondum penitus exspirantem transiit, et innumeris fatis memorabilem in theatro philosophico locum meruit, sed et plurima in naturalem potissimum et metaphysicam philosophiae partem commoda ex illa redundauerunt. Neque tamen nobis quoque satis arctis limitibus circumscriptis Cartesianismi post conditoris fata caput attollentis historiam integram plenamque describere licet, singularem enim tractationem ea postulat, sed more nostro strictim ea afferemus, quae in vniuersali philosophiae historia omitti non possunt. Addemus autem vitas Cartesianorum nonnullorum ad finem paginae, breuitati consulturi, quos omittere ob fatorum diuersitatem in hac parte non licet, fontesque indicabimus, vnde plura haurire lectori licebit.

Laeta initio Cartesianismi fata sublato Cartesio.

§. XXXV. Sublato e viuis Cartesio, famaque de eius obitu non sine mendaci circumstantiarum rumore per Batauos sparsa, actum de Cartesiana philosophia esse, sibi persuadebant Cartesii aduersarii, gaudebantque in sinu, esse desiisse eum, qui sudes illis erat in oculis: ita enim sperabant, fore, vt, quam nouitas commendasset et auctoris gratia, doctrina cito euilescat. Ast decepti sunt misere: Nam qui prius elegantia et perspicuitate ratiociniorum Cartesianorum capti erant, dimittere doctrinam nouam eo minus voluere, quo minus veterem scholarum philosophiam vt deamarent iterum, in animum potuere inducere. Inde et medici nonnulli in pristina via haerebant, et theologi Lugduni Batauorum Bredaeque docentes eam porro commendare illustrareque pergebant. Quin et alii accesserunt, qui clamores Voetianos impedire se passi haud sunt, quo minus ad Cartesianam philosophiam respicerent, eamque cum placitis theologicis conciliatam publice traderent. Inter eos, si non primus, quod quidem vult P. BAYLE [i], non vero patitur Heydani studium supra iam memoratum, inter primos tamen et praecipuos fuit Christophorus Wittichius vir doctus et disertus [k]. Is enim cum adhuc apud Nouiomagenses in ministerio sacro versaretur, Cartesianae philosophiae studium addixit suum, Cocceii quoque partibus tum magno studio inter theologos Batauos

i) Dict. T. IV. Art. Wittichius p. 509.

k) Natus est Briegae Silesiorum Non. Oct. 1625. a patre iurisprudentiae discendae caussa Bremam missus, theologiae studium elegit, inque id diligenter Bremae, Lugduni Batauorum et Groeningae incubuit. Ita eruditionis diuitiis praeclare auctus ad Herbornense gymnasium 1651. et biennio post Duisburgum vocatus est, vbi doctoris insignia accepit. Inde Nouiomagensibus operam collocauit suam, anno 1671. autem ad Lugdunensem cathedram euocatus est, cui vsque ad annum 1687. praefuit, quo mortalitatem deposuit. Vid. BAYLE l. c. IAC. GRONOVIVS in Orat. parent. BENTHEM. in Stat. scholast. et eccles. Batauorum P. II c. 2. §. 100. p. 405. Eius Anti-Spinosam edidit frater.

Digitized by Google

Batauos emergentes complexus. Id quod magnas quidem contentiones cum Samuele Maresio et Melchiore Leydekkero illi attraxit, quibus tamen ita eruditum calamum opposuit, vt doctrinae caussa ad Leidensem cathedram traduceretur. In qua constitutus eruditione, industria, perspicuitate vitaeque innocentia tanta auctoritate eminuit, vt plurima inde incrementa Cartesiana philosophia caperet, et frequenti is auditorio eam traderet. Sed scriptis quoque caussam Cartesii adiuuit, et impietatis suspicionem ab eo remouit, vulgatis *Annotationibus in Ren. Cartesii Meditationes*, quae posthumae prodiere, et imprimis edito *Consensu veritatis in scriptura diuina et infallibili reuelatae cum veritate philosophica a Renato Des-Cartes detecta*, *cuius occasione liber II. et III. principiorum philosophicorum dicti Des-Cartes maximam partem illustrantur*, cuius editionem alteram, eamque auctam ipse viuus adhuc vulgauit l). Hoc magistro praeeunte cum haud pauci, qui sacrae doctrinae studiis se dederant, ab eius ore penderent, factum est, vt discipulorum quamplurimi in Cartesii sententiam pedibus irent. Quisquis enim vel theologiae vel medicinae disciplinis addictus scholasticae philosophiae, veterisque παιδείας squalorem perhorrescebat, et abiectis tricis Peripateticis elegantius ratiocinari, aut veritatem altius rimari cupiebat, pronis amplexibus Cartesiana dogmata excepit. Ita vero et methodus Cartesio familiaris inter Batauos et in vicinia ad theologos amplissimis conatibus traducta est, et principia metaphysica Cartesii ad demonstrandam religionis Christianae veritatem et explicanda mysteria nonnulla adhibita sunt. Idque tanta contentione, vt noua plerumque placere solent, tantoque studio actum, vt praeter omnem expectationem ecclesiae scholaeque Batauorum Cartesii sequacibus replerentur. Nec huius tantum terrae limitibus circumscripta fuit fortuna doctrinae Cartesianae, sed et excitata ab electore Brandenburgico Duisburgensi academia cum ipsis fere eius scholae incunabulis Cartesiana philosophia radices egit amplissimas. Quo loco praestantissime et praeclare de hac philosophia meruit Ioannes Claubergius, vir doctus, acutus, et ad hoc eruditionis genus fere natus m). Is enim demonstrata, mox post Cartesii mortem magno illo, qui inter scholasticam et Cartesianam philosophiam intercedit, discrimine, oculos multis aperuit n), vt sobrie magis de philosophiae huius studiis statuere, et non obstantibus professorum

 clamo-

l) Lugd. Bat. 1682. 4.

m) Natus est Ioannes Claubergius Solingae, comitatus Marchiae oppido VI. Cal. Mart. anno 1622. Bremae praeceptorem nactus Gerardum Neufuille, scholasticam philosophiam horrere coepit, et ad Cartesianam traductus est, cuius elementa accepit Lugduni Batauorum a Ioanne de Raei. Ita vero philosophiae mysteriis initiatus praeclarae eruditionis laudes retulit, dignus iudicatus, cui in academia Duisburgensi philosophiae, et tum theologiae docendae munus crederetur, denatus prid. Cal. Ian. 1665. professor theologiae primarius. Laudauisse eum Leibnizium, et ordinis, doctrinae et perspicuitatis nomine Cartesio praetulisse, supra narrauimus. Peculiare autem est, quod IDEM Leibnizian. p. 147. tradit, dixisse Claubergium, se nosse modum eloquendi naturam mentis, sed noluisse indicare. Saepe autem in profundam quandam ecstasin abreptum esse cogitando, et aliquando sic obiisse. Quales ecstases Cartesianas salse ridet P. DANIEL. Itin. Cartes. per mundum P. I. p. 15. et imprimis p. 36. Claubergium petere videtur.

n) Duisburgi 1651. 8.

clamoribus ſapere diſcerent. Ita praeparatis animis cum praeter *Principia philoſophiae*, quae naturalem partem tantum explicant, reliquarum ſcientiarum philoſophicarum ſyſtema aut inſtitutiones Carteſius non reliquiſſet, ipſe iis vſus, quae in diſſertatione *de Methodo*, et in *Meditationibus* dixerat Carteſius, nouas *rationalis philoſophiae inſtitutiones conſcripſit*, et inuidiae declinandae cauſſa cum logica veteri comparauit [o]. In quibus licet non omne punctum tuliſſe nonnullis viſus ſit [p], merito tamen laudanda methodi perſpicuitas, et obſeruationum farrago haud contemnenda [q], ſimili conatu metaphyſicam aggreſſus in *Principiis philoſophiae ſiue ontoſophia et ſcientia prima de iis, quae Deo creaturisque ſuo modo communia attribuuntur* [r], Carteſii meditationes ſupplere, emendare, et metaphyſicam philoſophiae partem noua luce colluſtrare anniſus eſt. Tacemus ſcripta philoſophica alia, iunctim edita [s], quibus poſt Carteſium inter primarios huius doctrinae profeſſores meruit referri. Quod in Duisburgenſi academia pro propaganda philoſophia Carteſiana ſuſceperat Claubergius, id in Groeningenſi ſategerunt facere Iacobus Gouſſetius et Tobias Andreae. Et ille quidem licet orientalis literaturae ſtudiis ſe valde addixiſſet, magnum inde nomen conſecutus [ſſ], in academiam tamen iſtam a Braunio traductus, magna quoque induſtria philoſophiam Carteſianam extulit [t]; quam licet initio docere publice, aduerſariorum inſultus pertimeſcens, recuſaret, poſtea tamen et viua voce, et calamo pro Carteſii cauſſa pugnauit. Teſtes volumus, *diſſertationes pro Carteſio* duas, quarum vna, *Carteſianum mundi ſyſtema, non, vt quidam exiſtimant, periculoſum eſſe* euincere ſatagit [u]; altera ſiſtit *cauſſarum primae et ſecundarum realem operationem, rationibus confirmatam, et ab obiectionibus defenſam; de quibus etiam apologia fit pro Renato Des-Cartes aduerſus diſcipulos eius pſeudonymos* [x]. Tobias Andreae [y] autem, qui in ea academia hiſtoriam Graecasque literas docuit, et Iacobi Reuii *Conſiderationibus theologicis aſſertionem methodi Carteſianae* et Henrico Regio, in *Breui explicatione mentis humanae*, a Carteſio, vt ſupra dictum, diuortium facienti; edita *Breui replicatione* reſpondit. Eadem philoſophiae Carteſianae fortuna Franequerae fuit, in qua ſchola Carteſianam philoſophiam licet prudenti moderatoque ſelectu valde promouit Hermannus Alexander Roëllius, vir doctiſſimus atque acumine iudicii inſignis [z], quod

o) Logica vetus et noua, Solisbaci 1685.

p) CHR. THOMAS. Intr. in phil. aul. c. 2. §. 6. Praef. ad introd. in philoſ. rat. §. 12. p. 39.

q) BVDDEVS Iſagog. L. I. c. 4. p. 246. STOLLIVS Hiſt. lit. P. II. c. 1. §. 24. p. 442. ſeq.

r) Groeningae 1646. vid. REIMMANN. Hiſt. lit. Germ. P. IV. p. 69.

s) Amſtelod. 1691. 4. Vitam eius praemiſit Henr. Chr. Henninius.

ſſ) Vid. PAVL. COLOMESII Biblioth. Orient. p. 244.

t) BENTHEM. l. c. p. 282.

u) Adiecta eſt tractatui de viua deque mortua fide Amſt. 1696. 8.

x) Leouard. 1716. 4.

y) Natus eſt Braunsfeldiae in Solmenſi comitatu, 1604. praeceptoresque habuit Herborniae Alſtedium et Piſcatorem, Bremae Nouauillanum 1628. Groeningae priuatim docuit, educationi filiorum Iac. Altingii praefectus. Tandem 1634. Graecas literas et hiſtoriam tradere iuſſus, obiit 1674. conf. BENTHEM. l. c. §. 28. p. 256.

z) Edidit eum comitatus Marchiae, promouit Dauentria ad eccleſiaſtis munus 1686. ad theologiam

Digitized by Google

quod in eleganti dissertatione *de Religione naturali* [a] demonstrauit. In ipsa Amstelodamensi vrbe Cartesio non defuisse sectatores, Stephani Curcellaei exemplum probat, quem Cartesii *Principia philosophica* Latine edidisse, supra narrauimus. Addi his potest Ioannes de Raei inter primos Cartesii discipulos conspicuus, et imprimis Balthasar Bekkerus, ecclesiastes Amstelodamensis. Hunc enim non modo famosa controuersia de negata operatione daemonum reddidit celeberrimum, quam infra, ad specialem theologiae naturalis historiam delati, ex instituto enarrabimus; sed et lites Cartesianae in Belgio fecere notissimum. Nam cum anno cIↄIↄCLVIII candidam et sinceram admonitionem de philosophia Cartesiana edidisset, *non quod philosophiae istius caussam agere vellet, sed vt rei ignaros doceret, quid de ista philosophia esset statuendum, et vt fratres,* vt ait in dedicatione, *suos in Frisia moneret, quicquid illud sit, quod huic philosophiae obiiceretur, tanti tamen non esse, vt tantas mereatur turbas et nihil quidquam cum orthodoxia ecclesiae reformatae pugnare, sed amice potius conspirare*: placuisse quidem ob moderationem visus est, non modo Schotano, sed ipsi quoque Maresio, infenso Cartesianorum hosti, praecipue vbi cum Voëtio in gratiam redierat. Ast praeter expectationem suam Voëtianae factioni in Frisia valde displicuit; cumque *Catechismum* quoque edidisset, in quo petiisse Maresium iudicabatur, dici non potest, quantas ipsi turbas et persecutiones excitauerit Cartesianismi nomine Maresius [b], quae tandem, traductis Cartesii hypothesibus ad negatam daemonum operationem, ei funestae fuere. Tandem nec in Vltraiectina academia non obstante Voëtii zelo defuere Cartesio asseclae, mereturque inter theologos eius scholae hoc nomine notari Franciscus Burmannus. Tacemus alios multos, nec doctrinae laude, nec pietatis nomine carentes, qui pulchrum putarunt sacrae disciplinae Cartesianam sapientiam iungere.

Noua molimina theologorum Cartesianorum in Belgio.

§. XXXVI. Credi vix potest, quanta alacritate viri docti in hanc nouam philosophiam incubuerint, cuius res vt praeclare promouerent, non sine sarcasmis et satyra in scholasticam, quae tunc obtinebat, philosophiam inuecti sunt. Testis eius rei est ANTONIVS HVLSIVS [c], qui *publico exceptos esse sibilo* conqueritur, *qui dicerent philosophiam esse theologiae ancillam, cachinno vero, si quis termino aliquo philosophico, etsi in theologicis tritissimo, vteretur.* Nempe *abstinendum sibi,* quod profitetur Io. BRAVNIVS [d], statuebant, *ab omni prorsus vocabulo,*

giam docendam Franequera 1686. Vltraiectum 1704. denatus est 1718. De controuersiis eius de generatione filii infra dicendum. Conf. Iudicium eccles. de Roëllio laudatum a Theol. Lugd. Bat. p. I. 2.

a) Vid. Act. philos. Vol. II. p. 203. conf. BENTHEM. l. c. p. 322. Amicorum albis inscribere solebat:

Non ego sum veterum non assecla, amice, nouorum
Seu vetus est, verum diligo siue nouum.

Idem vero plerosque theologos Cartesianos tenuisse ex dicendis constabit.

b) Accurate rem totam enarrat S. Reu. MICH. LILIENTHAL. pecul. diss. quae inter Selecta historica et literaria secundum locum p. 18. seqq. occupat. Qui quoque vitam viri famosi vsque ad munus Amstelodamense enarrat.

c) Theol. hypoth. P. II. p. 15.

d) Praef. ad doctrin. foederum.

Digitized by Google

lo, et dictione, quae non esset Latina; putabant enim iactabantque, horridum istum barbarumque sermonem monachalis sapientiae simul inuexisse in theologiam spinosas quaestiones, distinctionesque, quae instar telae araneae multum habeant subtilitatis, sed nihil soliditatis, multas habeant superstitiones, errores, haereses. Nec hoc solum illos occupabat, sed cum egregie de theologia naturali meruisse Cartesium crederent, eiectis spectris scholasticis, nouas veritates ex schola Cartesiana ad theologorum cathedras traducere laborabant. Inter quas assertiones nobilissimae sunt: euidentiam esse vnicum criterium veritatis, et ad hunc canonem veritates omnes, etiam theologicas, esse exigandas: dubitationem recte principium omnis cognitionis certae fallique nesciae venditari; loqui oracula sacra de rebus naturalibus secundum captum hominum; ideam Dei ita innatam esse homini, vt inde euidentissima pro eius existentia ratio duci possit: mundum esse indefinitum; primum cogitandi atque philosophandi principium esse: cogito, ergo sum; moueri terram circa solem suo loco nunquam motum; essentiam spiritus quaerendam in cogitatione, materiae in extensione; affirmare et negare, id est, iudicare voluntatem, non intellectum: falli saepissime sensus; esse bruta non animalia sed machinas; personalitatis rationem quaerendam esse in negatione; creauisse initio Deum materiam, eique certas motus, ordinis et quantitatis leges praescripsisse, vt primo eius impulsu semel commota, iuxta leges naturales impressas se ipsam fingeret componeretque: hancque rationem hodienum obtinere: adeo clarum esse congenitumque rationis lumen, vt non alia interpretationis norma circa scripturam sacram possit adhiberi. Palmariae hae assertiones sunt, quibus Cartesianismus aliam in haud paucis articulis faciem theologiae inter theologos Batauos finxit. Quibus deinde inaedificata sunt dogmata alia: de attributis Dei absolutis et relatiuis, de trina subsistentia personarum diuinarum, de creationis modo mechanico, de hexaëmero creationis, de mundi systemate, de Angelorum existentia et essentia, loco et motu, de vnione animae et corporis, de Hominis sensibus, affectibus, imagine Dei, peccato originis et libero arbitrio, de subsistentia τοῦ λόγου eiusue personalitate, de Natura fidei, de Natura boni moralis, de Mortis indole, similibusque. Quae enarrare hoc loco ampliori commentatione, esset extra oleas vagari, cum ad ecclesiasticam recentioris aetatis historiam id pertineat, et in scholis theologorum soleat exponi. Consulendi autem non illi modo sunt, qui sacrae ciuitatis annales condiderunt, vel polemicam theologiam tradiderunt e), sed imprimis ipsi ex Cartesianis theologi celeberrimi nominis WITICHIVS, CLAVBERGIVS, ALLINGA, BVRMANNVS, HEIDANVS, aliique, cumque his conferendi, qui totis viribus Cartesianam hanc theologiam oppugnauerunt MARESIVS, LEYDEKKERVS, VAN MASTRICHT, aliique,

e) Capita pleraque huc pertinentia adductis auctorum locis succincte exponunt IO. OLEARIVS in Synopsi controuersiarum et ZACH. GRAPIVS in Theologia recens controuersa.

aliique magno numero ab illis laudati, qui controuerſias Carteſianas inter theologos Batauos enarrarunt. Deſcribi autem vix poteſt, quantos inde motus, ſaepe funeſtos, reique ſacrae in eccleſiis Belgicis admodum noxios viderit illa aetas. Cum enim iam viuo Carteſio grauem dicam ſcripſiſſet Gisbertus Voetius, isque theologos plerosque in ſuas partes perduxiſſet, extincto, quem grauem in vita expertus eſt leoni inſultans coelum terramque miſcuit. Qui licet initio cum Samuele Mareſio contentionis ſerram reciprocauiſſet, cum eo tamen reconciliatus, theologum hunc magnorum animorum et irarum in partes contra Carteſianos pertraxit: quos ſecuti ſunt iunctisque vmbonibus in aciem proceſſerunt, Petrus van Maſtricht, Reinerius Vogelſangius, Fridericus Spanhemius, Melchior Leydekkerus, et integrae cohortes Deorum minorum. Ii et in cathedra, et in libris gangraenae huic, ita enim vocabant, latiſſime ſerpenti ſe oppoſuerunt, maxime vero ad magiſtratus conuerſi, et de impietate indies impudentius liberiusque graſſante vehementer conqueſti, armare in Carteſianos ſuperiores, et grauiſſimis interdictis pellere doctrinam infeſtis ſignis vehementer inſtantem totis viribus ſategerunt. Quae tamen omnia hoc loco enarrari non poſſunt, et vel in foederati Belgii hiſtoria ſacra, vel in ſpecialibus Carteſianiſmi annalibus latius debent exponi; imprimis autem arcanae rationes, quae indigniſſimis modis theologos inter ſe armauerunt, et in mutua viſcera tela vt adigerent, compulerunt, detegi. Ad quae recte tenenda conſuli ante omnes alios merentur IRENAEI PHILALETHAE, vel qui hoc perſonato nomine latet IACOBI RHENFERDII *Breuis et ſincera narratio de prima origine litium, quae per quadraginta annos eccleſias Belgicas conturbarunt*, vernacula edita [f], addique FRIDERICI SPANHEMII *Epiſtola de nouiſſimis circa res ſacras in Belgio diſſidiis*, comparari autem GOVSSETII *Apologia pro Carteſio.* Alios ex noſtratibus quoque, qui has controuerſias earumque hiſtoriam tetigerunt, cum nominauerint cel. PFAFFIVS [g], et SAGITTARIVS atque SCHMIDIVS [h], hoc loco non excitamus.

§. XXXVII. Multum nocuere Carteſianae philoſophiae incrementis hae controuerſiae, floremque laetiſſime exſurgentem velut imber quidam depreſſerunt. Et multum quidem ad id contulere Anti-Carteſianorum clamores et ſuſpiciones, qui cauſſam Dei agi, contaminari doctrinae puritatem, atheiſmo frigidam ſuffundi, eleuari reuelationis fidem, conculcari Chriſtianae religionis myſteria, et quae alia fuere ἐγκλήματα grauiſſima, non in cathedris modo academicis et libris eriſticis, ſed in ſenatu quoque ſacro, immo ad plebem quoque et in ſuggeſtu ſacro conqueſti ſunt, et has querelas ſuas ad magiſtratus, academiarum moderatores curatoresque, *Impedimenta Carteſianae philoſophiae obiecta.*

f) Kort en opregt Verhaal van de eerſte Oorſprong der Broedertwiſten, die nu veertig Iaaren de Niderlandſche Kerken ontruſt hebben, Amſt. 1708. 8. Arcanam hiſtoriam harum controuerſiarum ibi detegi obſeruat Cl. LILIENTHAL l. c. p. 28. not. 10.

g) Hiſt. lit. theol. P. II. p. 299.

h) Intr. in hiſt. eccl. P. I. p. 925. P. II. p. 627.

Digitized by Google

que, synodorum praesides, et quotquot auctoritate pollebant, detulerunt. Qui cum pauci rem omnem ab ouo, quod aiunt, incipiendo examinare possent, turbasque maximas merito timerent, prouidi, ne quid respublica et ecclesia detrimenti caperet, seueris interdictis Cartesianismi incrementa sufflaminarunt, etsi extinguere eum minime possent. Ipsorum tamen Cartesii sequacium culpa etiam factum, vt haec factio haud parum in Belgio deprimeretur. Et potior quidem caussa apud eos quaerenda est, qui intra limites, quibus se Cartesius prudenter continuit, non consistentes, audacius se efferre, et temerariis magisque suspectis assertionibus magistrum deserere coeperunt. Cuius luculentum esse exemplum potest systema caussarum occasionalium, quod tot obiectionibus et criminationibus aduersus Cartesianam philosophiam occasionem dedit. Illud enim minime tactum erat Cartesio, ast cum propior vnionis inter animam et corpus ratio esset explicanda, primus Ludouicus de la Forge ad id delatus est, quem secuti sunt, qui amplissime illo vsi sunt Mallebranchius, Petrus Syluanus Regis, Christophorus Wittichius, et recentiorum Cartesianorum alii [i]. Valde id displicuit ex Cartesianis illis, quibus rectius factum visum est, intra Cartesii limites subsistere: hos itaque velut Pseudo-Cartesianos detestatus est, hisque magistrum opposuit IACOBVS GOVSSETIVS [k]. Et recentiori idem aetate obiectum a Cl. RVARDO ANDALA [l] Spinozae, Voldero, Clerico, Geulingio, quod Cartesianae doctrinae puritatem nouis et suspectis hypothesibus corrupissent. Quae occasio extitit lepidissimo Cartesiani itineris per mundum architecto [m] ridendi recentiores Cartesianos, *quod non aeque addicti sint ac primi sectatores, magno isti homini, et vnusquisque pro lubitu sibi systema formet, ac libere addat vel demat, quodcunque placuerit, illi, quod formauit Cartesius, vndiquaque perfecto, quod attingere plane sit corrumpere, sic vt sincerum Cartesianismum cum illustri Clerselerio sepultum esse credendum sit.* His accessit malum longe deterius, et Cartesianismo prorsus pestilens. Nempe vsi Cartesianis hypothesibus Arminianorum et Socinianorum haud pauci, iique non contemnendae eruditionis viri, placita sua a decretis Dordracenis deuiantia illis incrustauerunt, et quicquid paradoxum, singulare, inauditum in ecclesia sonabat, Cartesiano fuco illitum pictumque in forum adduxerunt, mercesque venales plurimum isto colore commendauerunt. Ita vero grauis Cartesianam philosophiam inuidia secuta est, cum patrocinari heterodoxiae videretur, et pallium crederetur esse, sub quo liberioris audaciae quilibet latere sanosque de Deo et diuinis sensus corrumpere posset. Id vero maxime in synodis ecclesiasticis deploratum, de hac labe ad magistratus querelae delatae sunt, et hinc caussa deriuanda est, cur Cartesiana factio inter status Belgii foederati fautores paucos repererit [n]. Nemo tamen maiorem Cartesia-

i) Conf. si placet, quae diximus in Hist. de Ideis p. 252. seqq.

k) De caussar. primae et secundarum operatione.

l) In Examine ethicae Geulingii diss. I. §. 3. sq. p. 3.

m) P. I. p. 5. 6.

n) Conf. BAYLE Dict. T. IV. art. Wittichius p. 509.

Digitized by Google

Cartesianae philosophiae existimationi maculam inussit, quam qui anonymus prodiit, auctor pestilentis libri: *Philosophia scripturae interpres*, quem LVDOVICVM MEIERVM medicum Amstelodamensem esse postea compertum est [o]. Is enim tam effreni impudentia machinis Cartesianis, in reuelationem diuinam, et fidem Christianorum sanctissimam insurgere coepit, vt cuncta merito tumultu replerentur, et ipsi Cartesiani eius impietatem toto pectore detestarentur, id quod imprimis fecere Heydanus atque Wittichius. Ipsa folia medici audacis autem et magistratus auctoritate suppressa sunt, et certatim auctor theologorum, Voetii, Maresii, Arnoldi, Vogelsangii, Schotani telis confossus est. Idem vero cum fecisset Ludouicus Wolzogenius isque Cartesianis placitis liberius insisteret, cum famoso auctore facere iudicatus, et ideo a Iohanne van der Wayen publice accusatus, et Socinianismi a classibus ecclesiasticis suspectus habitus est [p], vnde nouae turbae exortae sunt, alibi latius exponendae. Meierum excepit Benedictus de Spinoza, qui cum Cartesianam philosophiam ad impietatem suam incrustandam adhibuisse crederetur, valde inde ignominia apud multos illa cumulata est. Erat enim Spinoza in Cartesii philosophia haud perfunctorie versatus, eiusque principia geometrice demonstrata ediderat. Hinc cum vnam tantum dari substantiam in suo systemate, velut cardinem, supposuisset, eamque duabus modificationibus, cogitatione et extensione constare affirmauisset, ipsi Cartesio enatae inde consequentiae satis impiae imputatae sunt, quod eius illas philosophia genuisset. Qua in re iniuriam factam esse Cartesio, omnino fatendum est, qui cum essentiam spiritus in cogitatione, materiae in extensione poneret, hasque sibi e diametro oppositas esse fateretur, duas inde easque diuersissimas substantias esse, spiritum et materiam, concluserat. Attamen licet haec ita se haberent, Cartesiana tamen philosophia in Spinozismi suspicionem rapta, huncque genuisse credita est. Id quod magno conatu demonstratum iuit IOANNES REGIVS, qui *Cartesium Spinozismi architectum* edidit. Quam tamen ab eo calumniam depellere studuit RVARDVS ANDALA edito *Cartesio vero Spinozismi euersore, et physicae experimentalis architecto* [q]. Qui tamen non negat, Spinosam, Geulingium hisque similes degeneres esse Cartesii discipulos.

§. XXXVIII. Nouorum autem Cartesianismo fatorum seriem aperuit Cocceianismus, circa idem tempus in Belgio foederato enatus. Nempe cum magna linguarum orientalium, reliquique, qui ad interpretandam scripturam sacram requiritur, apparatus copia abundaret Ioannes Cocceius, professor Franekeranus, et tandem Leidensis, isque sacrae ciuitatis historiam cum V. et N. Testamenti vaticiniis compararet, et peculiarem inde interpretandi diuinas paginas excogitaret modum, inque haud paucis a con- *Cocceianae lites Cartesianis immistae.*

o) Vid. BENTHEM. l. c. c. 2. p. 59.
p) Similem tragoediam in Belgio foederato anno 1707. excitarunt lites Ioncurtianae.
q) Franek. 1719. 4.

consueta Reformatae ecclesiae interpretatione abiret, nouam autem ipsius theologicae doctrinae methodum istis hypothesibus inaedificaret, magnis ex ea re contentionibus motibusque ecclesia Belgica concussa atque agitata est, quorum historia apud eos quaerenda est, qui rerum ecclesiasticarum notitiam pandunt. Parum autem ipse Cocceius philosophiam curabat [r], totus theologiae propheticae certisque canonibus hermeneuticis intentus; cum autem is Maresium, Voëtium similesque haud paucos aduersarios nactus esset, et ferre illi non possent, inualescere factionem Cocceianam, ad arma conclamatum coelumque terrae commistum est, et vt inuidia cumularentur Cocceiani, cum Cartesiana, eam familia facere, et eandem inflare tibiam ad euertendam ecclesiae orthodoxae doctrinam, aduersarii conquesti sunt [s]: caussati, arctam Cartesianos et Cocceianos necessitatem iungere, qua alterum genus alterius caussam strenue agat: quamuis nonnulli satis aperte professi sint, sibi nihil cum Cartesio esse negotii [t]. Ita vero dum aduersariorum inuidia Cocceianismum cum Cartesianismo copulat, factum, vt nonnulli ex Cartesianis, auctoritatis praeiudicio philosophiae praesidio soluti, in Coccеii partes discederent, et non omnia quidem, ast complura tamen eius decreta rata haberent. Id quod nouo ardore incendit vtriusque partis hostes, qui reprimere has acies vehementer studebant. Ab eo tempore magno ecclesiae malo ex vno fonte duo contentionum flumina dimanarunt, ex quibus largiter hausit Erynnis Belgica. Cum enim theologi et Cartesii et Coccеii partes sequentes viderent, sibi cum communi hoste rem esse, syncretismo quodam coëuntes aduersus hostes hos iuncto studio pugnarunt, et vnam sibi caussam esse certandi videntes in foedus conspirauerunt. De quo ita GALENVS FARELLVS [v], Cocceio valde addictus, disserit: *In philosophia Cartesio, in theologia Cocceio faueo, quantum licet viris doctis, non tamen iuro in heroum illorum verba et conceptus. In multis magnos illos viros sequor, in quibus fratres ab illis recedunt, ipsis obloquuntur, quia, vt clare percipio illorum conceptus, vt veri, sic maximi vsus sunt in theologia reformata.* Et porro [x]: *Datur vigetque dictos Cocceianos inter et Cartesianos Christiana animorum vnio, sine vlla praecedenti confoederatione. Quae vnionis huius caussae? quaeris, manifestae et apertae sunt, quippe horum antagonistae ipsos vniuerunt, dum iisdem libellis petebantur et dicti Cocceiani et Cartesiani; coniunxit illos consensus in fundamentalibus, libertas in philosophicis; vnionis necessitas ob communes hostes, ac praecipue veritatum mutua amicitia.* Ita conflictu cum communi aduersario inito, pro pretio et auctoritate rationis et hypothesium

r) Immo Lugduni Batauorum Io. de Raei philosophiam Cartesianam profitenti ipse se Cocceius opposuerat. BENTHEM l. c. p. 62.

s) Conf. BAYLE Dict. T. II. p. 311. not. A. art. Dresserus. ARNOLD. Hist. Haer. et Eccles. P. II. p. 504.

t) Vid. HVLSIVS Theol. Hypoth. P. II. p. 32.

v) In Diss. hist. de nouissimis in Belgio litibus praef.

x) pag. 131.

Digitized by Google

sium in scripturae sacrae interpretatione disputatum est, conquerentibus Voëtianis (hoc enim ducis sui nomine potissimum contraria factio appellabatur) euerti sensum oraculorum sacrorum ex ingenii cuiuslibet commentis sub rationis et philosophiae nomine obtrusis. Magnis autem animis et non minore eruditione contra Voëtianos Cocceiani pariter atque Cartesiani pugnarunt, et imprimis in id connisi sunt, vt ostenderent, hypotheses, quas velut profanas reiiciebant Voëtiani, nec sacris literis nec pietati et doctrinae salutari contradicere, qua de re imprimis ea, quae WITTICHIVS passim scripsit, consulenda sunt: idque non de Cocceianis hypothesibus tantum demonstratum, sed de Cartesianis quoque; indeque enatae Ioannis Amerpoel et Ludouici Beaufort labores, Scripturam sacram cum Cartesio conciliantes, quorum titulos *parte huius tomi superiore* enarrauimus. Quanquam autem nec in sacram doctrinam, nec in sanam se peccare rationem demonstrarent Cartesiani atque Cocceiani, et multa praeclarius atque luculentius explicari, quam a scholastica philosophia factum esset prius, contenderent, euicit tamen antagonistarum factio, vt Belgii foederati status, magnum ecclesiis suis malum ob has nouitates metuentes, seueris interdictis Cartesianismum proscriberent. Maxime eorum auctoritate, post seriam circumstantiarum considerationem et deliberationem in synodo Dordracena prid. non. Oct. anni CIↃIↃCLVI cautum, et vt norma agendorum constaret, ita definitum est y): „Separandam esse philosophiam a theologia, hancque ex sacris paginis, illam ex sana ratione hauriendam tradendamque iuuentuti. In quaestionibus, quae ex Scriptura sacra queant refutari, non fore licitum philosophis, sacra oracula iuxta propria principia interpretari, sed sensum simplicem reuelationis diuinae, velut certissimum doctrinae omnis fundamentum recipiendum esse, quamuis contraria suadere videatur, ratio. „Abstinendum ergo esse philosophis ab eiusmodi hypothesibus, quae diuinam veritatem in sacris paginis euertant, et imprimis Cartesii φιλοσοφούμενα „neque in scriptis neque in lectionibus et disputationibus publicis proponenda esse. Idem anno sequenti Delphis repetitum, exclusique a muneris sacri spe atque expectatione, quotquot Cartesianam philosophiam essent amplexi. Facile perspexere haud pauci, artibus magis et insidiis, quam veritatis praesidio istas sanctiones vim suam acquisiuisse, factumque inde, vt, quibus aes circa pectus triplex erat, quique fulmina synodorum non metuebant, a Cartesiana philosophia ideo non abstinerent; multi quoque, iniqua esse ista decreta, et innocentissimam doctrinam Cartesii, ostenderent. Ast inualuerat tamen factio Voëtiana, quae inuidia cumulare Cartesianos pergebat; cumque Cocceianos valde premeret, eodem telo quoque Cartesianos perimere tentabat. Id quod praecipue anno CIↃIↃCLXXVI euenit, quo in academia Batauorum Lugdunensi et Vltraiectina non Cocceianae tantum, sed et Cartesianae opiniones atque placita prohibita sunt. Processerunt quoque iunctis vmbonibus

y) BENTHEM. l. c. c. 2. §. 3. p. 58. 59.

in nouam aciem theologi Andreas Essenius, Petrus van Mastricht, Melchior Leydekkerus, Fridericus Spanhemius, omnemque adhibuerunt industriam, et eruditionem quoque haud vulgarem, vt proscriptum Cartesianismum radicitus ex hac schola eiicerent, quanquam hac seueritate non obstante non deerant inter iuuenes literis deditos, qui sarcasmis doctores istos eluderent [z]. Similes concertationes Franekerae obortae sunt, cum Cartesii decretis ducibus, Gisbertus Wesselus Dukerus praeside Ioanne van der Wayen, in dissertatione inaugurali *de Recta ratione statuisset:* Scripturae diuinitatem, qua auctoritas eius omnis nititur, non aliunde quam ex ratione adstrui posse. Huic enim assertioni et Franequerae et Vltraiecti contradictum est. Et in illa quidem schola iureconsultus magni nominis et elegantis eruditionis VLRICVS HVBERVS, *Positiones, iuridico-theologicas, de auctoritate Scripturae*, quas commentario suo *de Iure ciuitatis* [a] inseruerat, nouis positionibus et antithesibus auctas, Dukerianae dissertationi opposuit [b]; in hac vero GERARDVS VRIES, *in Cartesio vindicato, siue diuina auctoritate a ratione independente, asserta ex ratione pro Cartesio contra propositionem Franekeranam* [c], ex ipso Cartesio euertere istam assertionem conatus est: quin ex suggestu sacro quoque eandem confodere tentauit Ioannes Regius [d]. Quae res postea et ipsum Dukerum et alios pro eo in arenam descendentes et apologiam meditantes cum Hubero, et qui eius partes, more quidem suo, placide amplexus erat, Hermanno Witsio [e] disputando commisit, hincque velitationes haud paucae, Dukeri, Brouweri, Roëllii, Ruardi ab Andala, Ioannis van der Wayen, qui pro philosophiae et rationis vsu in asserenda scripturae auctoritate steterunt, exortae sunt, quibus vnus Huberus fortes phalanges, duramque aciem opposuit. Quae tamen omnia heic speciatim enarrare nostri instituti limites haud patiuntur, et alibi quaerenda sunt [f]; fatendum autem λογομαχίας haud paucas litem istam auxisse, vulnusque facile consolidandum diduxisse, vnde laudabiliter factum ab Hermanno van Halen, theologiae professore Vltraiectino, quod in *Iudicio de positionibus quibusdam Franequeranis in classe Vltraiectina nupere ventilatis* [g], ostenderit, quo sensu theses Dukeri, Wayenii, Brouweri ferri queant, et melior interpretationi locus concedi possit. Hac enim ratione ad pacem et tolerantiam multi perducti sunt. Accesserunt noui tumultus ex translatis ab Hermanno Alexandro Roëllio notionibus philosophicis ad doctrinam de generatione filii Dei, deque auctoritate philosophiae et rationis in theologia, de satisfactione Christi, de poena peccati morteque &c. quibus dum φιλοσοφωκωτέρως et accuratius recepta dogmata definire voluit, a τρόπῳ παιδείας magis,

z) Id Spanhemio obtigit, qui cum more gentis vxore morte sublata arma gentilitia in atrio suspendisset, illa sublata a Cartesianis sunt, et illi loco inscriptum: *Datur vacuum*. Conf. BENTHEM. l. c. c. 4. §. 98. p. 101.
a) L. I. c. 26.
b) Franeq. 1686. 4.
c) Traiect. ad Rhen. 1687. 8.
d) Vid. BENTHEM. l. c. p. 64.
e) In Diss. epist. de Scripturae S. auctoritate diuina, ex sola ratione demonstranda, ad Vlr. Huberum Trai. 1687. 12.
f) Apud BENTHEM. l. c.
g) Trai. 1689. 8.

Digitized by Google

gis, quam ab ipsa doctrina in ecclesia recepta discessit. Magni inde motus exorti, qui multis turbis philosophiam cumularunt, praecipue cum ex vtraque parte non sine pertinacia pugnaretur, sic vt classes et synodi ecclesiarum multoties ideo contra Roëllium decernerent; eoque iam fatis functo non quiescerent. Quae tamen hoc quoque loco exponere, a scopo nostro alienum est, consulendum autem *Iudicium ecclesiasticum, quo opiniones quaedam Cl. H. A. Roëllii Synodice damnatae sunt, laudatum a professoribus theologiae in academia Lugduno-Bataua* [h], in qua dissertatione totius controuersiae historia, in annalibus ecclesiasticis pluribus delineanda enarratur. Tandem, vt plerumque fieri solet, exhausti diuturna litigatione spiritus deferuescere, et inuidia Cartesiani nominis atque persecutiones mitigari, ast ex altera quoque parte Cartesianae philosophiae incrementa sisti, et subsidere quasi atque decrescere coeperunt. Quamuis enim non deessent, qui Cartesianam philosophiam et viua voce et scriptis in Belgio propugnarent, inter quos eminuit V. C. Ruardus Andala, theologus Franequeranus [i]: pauci tamen fuerunt, qui sinceram Cartesii doctrinam exprimerent, et non in multis ab eius sententia discederent. Cuius rationes potissimum ab inualescente philosophia eclectica desumendae sunt, cum clarissime viri docti et acuti perspicerent, etiam sibi suffragii ius in senatu philosophico esse, posseque iis, quae recte et prudenter a Cartesio dicta sunt, multa addi alia, aut plane ab eo, vt erat homo, non visa, aut tradita perperam ideoque mordicus non retinenda. Accessere caussae aliae, inter quas refert Cl. HERM. AB. ELSWICH [k], quod Cartesiani literas, ad humanitatem spectantes, non eo, quo debebant, studio excolerent, qua de re ad Io. Frid. Gronouium conqueritur MERICVS CASAVBONVS [l], et post eum P. D. HVETIVS [m], qui obseruat quoque ignorantiam Graecae linguae ab Isaaco Vossio Cartesio in Suecia degenti non sine ignominia fuisse obiectam. Ast quamuis hoc de ipso forte Cartesio, vni philosophiae emendationi et mathesi intento valeat, valde tamen veremur, vt de omnibus, eius placita sequentibus possit

Decrescens Cartesianismus.

h) 1723.

i) Orationem funebrem collegae habuit Hermannus Venema, ex qua potiora repetit Museum Bremense Vol. I. p. 173. Natus est Burgwerdiae Frisiae pago 1665. parentibus agricolonis. Illis mature orbatus ob ingenii enicantis scintillas, a finitimi oppidi Bolswardensis praetore et ecclesiaste ludo literario commissus et aetatis anno 15. Franequeram ablegatus est, vbi clarissimorum virorum, Blancardi, Vitringae, Rhenferdi, Marckii, Perizonii, Schotani, Andreae, Wayeni institutione egregie formatus est. Sed et Vltraiectinam, Lugdunensem et Dordracenam scholam lustrauit. Sic pulchre formatus, et S. ministerio initiatus, ecclesiam Arumensem, et postea Makkumensem, tum Bolswardiensem curauit. Anno vero huius seculi primo Franequeram ad docendam philosophiam inuitatus, et post N. Gurtleri mortem 1713 sacris literis docendis destinatus est, obiit 1727. ἄτεκνος. Vir doctus et acutus magnúmque Coccejanorum et Cartesianorum decus inter Belgas, quos maximo studio defendit: circa vitae finem Leibnitianis et Wolfianis litibus se immiscens, magnas molestias deuorauit. Vtebatur ingenio subtilissimo, sed animo sectario et pertinace. Extant ex philosophia Exercitationes academicae in phil. primam et naturalem 1708. Syntagma theologico-physico-metaphysicum, 1710. 4. Examen Ethicae Geulingii, 1716. Apologia pro vera et saniore philosophia 1718. Cartesius Spinozismi euersor. 1716. Qu. physicae 1720.

k) Diss. de Fort. Arist. in acad. Protestant. §. 30. p. 92.

l) In Epist. Isaaci subiunctis ab ALMELOVEENIO. p. 17.

m) Cens. Phil. Cartes. c. VIII. §. 7.

Digitized by Google

ſit affirmari, cum haud paucos nobis Carteſianos enumerent annales literarii, qui elegantioribus non minus literis quam philoſophiae cognitione ornati ſunt. Idem ELSWICHIVS huc etiam refert, viſam fuiſſe Carteſii philoſophiam ſublimiorem, quam capi poſſit; faſſumque eſſe THOMAM BARTHOLINVM [n], *mentem ſuam nimis anguſtam eſſe ad omnium illius ſecretorum cognitionem.* Nobis praecipua cauſſa decreſcentis inter Belgas et Germanos Carteſianiſmi in fatis philoſophiae ſectariae quaerenda videtur; quae ſectam nouitatis, auctoritatis, opinionis praeſidio plerisque commendatam deprimunt, quamprimum noua doctrinae facies emicat. Certe Carteſianam philoſophiam, quae vrgente Cl. Andrea Petermanno Lipſiae quoque radices egerat, mox ſuppreſſit eclectica philoſophiae facies, circa initia ſeculi labentis reſuſcitata. Et hoc pacto factum quoque, vt, cum illuſtris CHRISTIANVS WOLFIVS, Carteſiana veſtigia ſecuturus, moralem doctrinam a Carteſio derelictam, excolere ſtatuiſſet, ipſe eclectice tandem non vero Carteſiane philoſophatus ſit [o].

Fata Carteſianiſmi in Germania. Et haec forte cauſſa quoque fuit, cur inter Germanos Carteſii philoſophia parum laetis incrementis vſa fuerit. Nam ad finem fere ſeculi elapſi Ariſtotelica philoſophia multis magniſque ſuſtentata fulcris, vt ſuo loco demonſtratum, ita regnauerat, vt emergere Carteſiana praecepta non potuerint. Circa ineuntis autem ſeculi XVIII auſpicia vix ea ſurrexerat, cum Chriſtianus Thomaſius omnis ſectariae philoſophiae iuratus hoſtis Carteſianam quoque conuellere coepiſſet; quamuis iam ante eum theologi nonnulli, imprimis IOANNES OLEARIVS [p], et IO. ADAMVS OSIANDER praeceptis Carteſii, quae ad theologiam referri tum ſolebant, bellum indixerint, vt alios [q] taceamus, qui infenſis ſignis Carteſianas copias adorti ſunt, enarratos a MORHOFIO [r], STRVVIO [s] aliiſque, qui videndi. Ipſe quoque illuſtris Leibnizius, qui circa iſta tempora nouam philoſophiam conceperat, et cuius maxima fuit in orbe philoſophico exiſtimatio, cum acerrime videret, quibus naeuis Carteſianae philoſophiae praecepta laborarent, eius incrementis inter Germanos obfuiſſe recte cenſetur. Fuit tamen in academiis Proteſtantium vnus et alter, qui fauentes Carteſianiſmo aures praebuit. Nam in ſchola Herbornenſi ille perſonare coepit [t], Bremaeque DANIEL LIPSTORPIVS, editis *Speciminibus philoſophiae Carteſianae* [u], ei patrocinatus eſt, et in eadem vrbe IO. EBERHARDVS SCHWELINGIVS, iuris et philoſophiae naturalis profeſſor, pro Carteſio contra P. D. Huetium modeſte dimicauit [x], id quod Lipſiae quoque

n) De Pulmone p. 84.

o) Vid. Pinacotheca ſcript. illuſtr. noſtra cura edita Dec. I. in elogio illuſtris viri.

p) In Synopſi controuerſiarum.

q) Nulandius, Schulerus, Cyriacus Lentulus, alii.

r) In Polyhiſt. T. II. l. citando.

s) In Biblioth. philoſophica, BVDDEVS Hiſt. phil. c. VI. p. 467.

t) BARTHOLD. FEIND. in Theatro philoſ. p. 315.

u) Vid. BVDDEVS l. c. c. VI. §. 26. p. 463. MORHOF. Polyhiſt. T. II. L. II. P. II. c. 6. p. 295. ſeqq. Edidit etiam Copernicum rediuiuum, ſeu de vero mundi ſyſtemate, Lugd. Bat. 1653. 4.

x) Edidit is Exercitationes cathedrarias in P. D. Huetii Cenſuram philoſophiae Carteſianae Bremae 1690. 8. quas ob auctorem contemnit quidem, at ob modeſtiam laudat HVETIVS de Vita ſua p. m. 162.

Digitized by Google

quoque factum a Io. Andr. Petermanno [y]: quo loco quoque Michael Rhegenius [z] et Gabriel Wagnerus [a], Cartesium nostris commendare coeperunt, pertracti eo nomine in controuersiam cum Christiano Thomasio. Halae autem placita Cartesiana ab aliis licet accepta [b], exigua fortuna disseminauit Ioannes Sperlette. Qui vero Io. Christophorum Sturmium Cartesianis accensent, parum accurate loquuntur. Is enim multa quidem Cartesii probauit, in haud paucis autem ab eo recessit [c].

Fortuna Cartesianismi in Belgio Hispanico.

§. XXXIX. Transiit, si nonnullis fides est [d], Cartesiana philosophia ad Transyluanos, Heluetios, Hungaros et Polonos, id quod credi facile potest, memoria recolenti, ex his regionibus haud paucos iuuenes ad academias Batauas conuolare solere, qui cum nouam philosophiam didicissent, vt natura, praecipue iuuenum, nouitatis est auida, eam domum deportatam propagare, seque ista sapientia hactenus ignota efferre sine dubio connisi sunt. Nec a veri similitudine alienum est, doctores et scholasticos, et ecclesiasticos se nouae doctrinae opposuisse, et magistratus commouisse, vt illa publica auctoritate prohiberetur. Nihil enim in his omnibus est, quod non saepe euenerit, et eadem olim fabula lusa est, et ludetur in posterum, nec in his annotandis prolixitate opus est. Enarrandum vero, quid in reliquis regionibus Cartesianae philosophiae contigerit, in quibus viuo adhuc Cartesio eam iam innotuisse supra vidimus. Et in Belgio quidem Hispanorum regis sceptro parenti, maxime Louanii, valde et theologos nonnullos et medicos assertis Cartesii quibusdam contradixisse, habuisse autem ibi quoque sectatores clandestinos ex antecedente narratione constat. Vix autem veri simile videtur, viuo adhuc Cartesio eius philosophiam in istis terrarum partibus ita triumphauisse, vt publice doceretur, praecipue cum potiorem Societatis Iesu partem aduersam habuisset. Ast post Cartesii fata suprema mitiori fortuna eius doctrina gauisa, eaque et in cathedra viua voce, et in libris calamo tradita est. Cuius exemplum esse potest Antonius le Grand, medicus et philosophus Duacensis, qui cum prius Stoicos esset secutus, adeo vt eorum ἀπάθειαν peculia-

y) In Vindicatione philosophiae Cartesianae aduersus censuram P. D. Huetii, in qua pleraque intricatiora Cartesii loca clare explanantur. Lips. 1706. 4.

z) Erat is Transyluanus et circa annum 1688. Cartesiana semina Lipsiae spargere coeperat, edito Specimine logicae Cartesianae, et Claubergii Physica contracta. Illam reprehendit more suo Chr. Thomasius in Introd. in philosophiam aulicam, cui cum ille respondisset non sine sale satyrico, Thomasio in Praef. Logicae Germ. exceptus et plagium ei obiectum est, conf. Bibl. vniu. T. XV. art. 10. p. 320. Stolle Hist. lit. P. II. c. 2. §. 30. p. 449.

a) Vid. Reimmann. Hist. lit. Germ. P. IV. p. 110. seqq.

b) Vid. ill. Iordan. Recueil de literature p. 67. qui logicam eius ex arte cogitandi, reliqua a quodam Benedictino monacho Robert Des Gabets eum accepisse monet. Carus is erat P. Baylio.

c) Dictum de eo parte antecedente. Eius diss. de Cartesio et Cartesianismo extat T. I. Phil. eclect. diss. 3.

d) Val. Alberti Diss. de Cartesianismo et Cocceianismo, Olearius l. c.

Digitized by Google

peculiari libello [e] commendaret, postea ad Cartesium transiit, et pro eius placitis docte et ingeniose pugnauit, ita tamen, vt scholastico Cartesianam philosophiam habitu ornare conaretur. Quo fine edidit [f]: *Philosophiam veterem e mente Renati des Cartes more scholastico breuiter digestam.* Bruta quoque carere sensu esseque machinas ingeniosa dissertatione propugnauit, et *institutiones philosophiae secundum principia Renati Cartesii noua methodo adornata et explicata* [g] edidit: quin pro Cartesio Samueli Parckero, acriter in Cartesium inuecto respondit, hisque meruit inter primarios Cartesianae philosophiae doctores referri.

Inter Britannos. §. XL. In Britannorum quoque insulam penetrauisse famam Cartesii, fuisseque qui eum istuc inuitarent, elegantia doctrinae eius captos, supra tradidimus. Ast fuere quidem nonnulli, qui Cartesianismo nomen darent; plures tamen inuenti sunt, qui a noua philosophia abhorrerent; certe eam negligerent. Cuius caussa partim in Peripateticos coniicienda est, partim in Hobbesianos. Et Peripateticam quidem doctrinam, praecipue naturalem, nouis obseruationibus incrustauerat, et elegantiori vestitu ornauerat Kenelmus Digbaeus; ex cuius schola prodiit Thomas Anglus [h], presbyter, qui iam vertente anno CIↃIↃCXLVI. [i] *Institutiones Peripateticas ad mentem summi viri clarissimique philosophi Kenelmi equitis Digbaei* ediderat. Is cum magna animi subtilitate mysteria Scholasticorum rimatus, ab iis secedere et tamen Peripateticismum sequi constituisset, a Digbaeo, cuius opiniones miro consensu amplectebatur, Cartesio viuo adhuc commendatus est, vt cum eo de noua sua doctrina conferret. Qui cum docilem eum nacturum se esse discipulum speraret, mire spe sua delusus est. Valde enim is a dogmatibus Cartesii abhorruit, easque oppugnare, et nouam Peripateticismi Digbaeani rationem sequi, quam Cartesio manus dare maluit. Quod ideo sic euenisse obseruat. BAILLETVS [k], quoniam difficultates theologicas, quas magno numero et subtilitate haud exigua excogitauerat, ille more suo contemsisset, nec ad eas, prout sperabat, respondisset. Multo magis tamen Cartesianismo obstitit Hobbesii philosophia, quae eo tempore magnum puluerem inter Britannos excitabat. Dum enim gens acuta ad domesticum philosophum attendit, et vel populari facie philosophiae eius capta in eius placita descendit, vel ab ea abhorrens impiam esse et iniquam contendit, peregrinae philosophiae aures praebere non potuit. Accidere autem alia quoque ex Hobbesianismo, quae Cartesianae philosophiae apud Anglos funesta fuere. Nempe plurimum quidem distabat doctrina Hobbesii ac Cartesii praeceptis, et in quibusdam quoque e diametro illis erat contraria: e. c. Hobbesius omnem substantiam corpus esse dixit: Cartesius inter corpus et spiritum essentia-

e) Homme sans passion.
f) Lond. 1671. 12.
g) Ibid. 1678. Norimb. 1679. 8. addi potest eius Historia naturalis Lond. 1673. 8. conf. MORHOF. Polyhist. T. II. L. I. c. 15. §. 9. p. 114.
h) Consulendus de eo P. BAYLE Dict. T. I. art. Anglus p. 238.
i) Lugduni.
k) T. II. p. 245. Biographiae maioris.

Digitized by Google

essentiale discrimen intercedere statuit. Ast his tamen, non obstantibus et Hobbesiani ad declinandam inuidiam, conspirare cum magistro suo Cartesianos iactabant, et aduersarii Hobbesii, in eodem impietatis ludo haerere vtrumque, idque agere, vt numinis prouidentiam, operationem, influxum in res mundi huius tollerent, clamabant. Ita factum, vt cum ad commune insulae incendium, quod Hobbesius excitauerat, delendum theologi Britanni certatim concurrerent, et Hobbesii placita telis suis confoderent, Cartesii quoque dogmata simul perimerentur. Maxime autem infestis armis in Cartesium insurrexerunt, theologi Oxonienses magni nominis Radulphus Cudworthus et Samuel Parckerus. Et ille quidem in prolixo *Systematis intellectualis* opere inter clandestinos numinis hostes et Hobbesium et Cartesium numerare, et hunc multis onerare suspicionibus nullus dubitauit. Valde vir doctissimus vrgebat naturas genetrices, quas a Deo productas et instructas diuinae existentiae et sapientiae specimen esse, contra impietatis patronos asserebat. Eas cum proscripti ex naturali disciplina fines rerum non paterentur, et imprimis impressus semel materiae motus, quo mechanicis legibus omnia formari dixit Cartesius, euerteret, in Cartesii placita, tecto quidem plerumque nomine vehementer aliquoties inuectus est, ita tamen, vt facile sentias, virum doctissimum aut non recte Cartesii placita intellexisse, aut ἀνθολῆς vitio illis ea imputauisse, quae non sine iniuria ei obiiciuntur [l]. Similiter argumentum pro existentia Dei ex idea eius petitum inter sophismata referre, et aliam ei faciem effingere conatus est [m], quae tamen forte ipsi Cartesio iam placuit. Tacemus alia, passim a Cudwortho in eo reprehensa, „qui concedit quidem [n], physicam Cartesii, si partem intuearis mechani-„cam, tam apte, composite sciteque ab ingeniosissimo viro fuisse disposi-„tam et descriptam, vt dubitandum non sit, quin acutissimos veterum, „qui hac via et ratione philosophati sunt, si minus superauerit, certe as-„sequutus sit; ast esse tamen iudicat in ea nonnulla, quo vehementer au-„ctoritatem et dignitatem eius diminuant.“ Inter quae primo loco ponit, quod reiectis naturis genetricibus, vniuersum terrarum orbem, quatenus corporibus constat, ex necessario motu materiae, in minutissimas partes tantum diuisae, ac orbem conuersione sua efficientis, sine vllo intelligentis naturae auxilio et ope extitisse asseueret, sicque admirabilem illum concentum rerumque in orbe existentium ordinem neglexerit, materiam autem necessario existere, ipsaque natura sua infinitam et aeternam esse decreuerit. Quo tamen, Cartesium se inter numinis hostes non referre posse, monet, cum talia suae disciplinae fundamenta iecerit, quibus saluis illi salui et incolumes esse nequeant, quibus cum Deo et religione bellum est. Acrius in Cartesium in insula insurrexit SAMVEL PARCKERVS, qui in elegantibus disputationibus *de Deo et prouidentia diuina* duobus locis [o] oppugnare Cartesii decreta velut religioni et pietati

 inimi-

l) p. 150. m) p. 886. seqq. n) p. 192. o) Disp. III. p. 221. VI. 489. seqq.

Digitized by Google

„inimica aggressus est. „Is Cartesium quidem ab initio impietatem ani-
„mo non fuisse meditatum concedit, sed putat, cum a vita militari, nul-
„lis artibus, nisi mathematicis, eruditus ad literas accessisset, iisdem me-
„chanicis legibus, quibus castra et statiua vir solertissimus exstruxerat,
„mundos quoque extrui posse iudicauisse: ast hoc pacto ita philosophiam
„tractauisse, vt sua philosophandi opinione omnem de naturae opifice
„scientiam plane sustulerit. Quanquam enim ipsam materiam e qua fa-
„ctus sit mundus hic aspectabilis, initio a Deo procreatam, in particulas
„certae cuiusdam magnitudinis diuisam, certaque motus quantitate inci-
„tatam esse voluerit, cum tamen datis istis ipsam se suis legibus neque a
„Deo definitis, in hanc vniuersi fabricam sponte extruxisse concluserit,
„nimis perspicue Deum, quem rerum opificio praeesse praefatus esset, ab
„eodem penitus exclusisse. Atque propterea nonnunquam se subuereri
„fatetur, ne in periculum aut inuidiam veniret, pauca ista, quae hypothe-
„si suae supposuit, supposuisse: praesertim cum eam ab eo principio ex-
„orsus sit, a quo athei omnes exordiantur, veram physiologiam a rerum
„finibus non esse accersendam. Altero vero loco valde succenset Carte-
„sio, quod maxima sui fiducia et aliorum applausu elatus omnium scien-
„tiarum inuentionem sibi arripuisse visus sit, quippe, cum summo in-
„genii acumine praestiterit, et noua quaedam in geometria inuenerit,
„continuo applausu, quem inde tulerit, adeo elatum fuisse, vt scientia-
„rum fines prouehere non satis gloriae cogitaret, nisi et noua omnium
„fundamenta iaceret.“ Quod quam inepte fecerit, ex dubitatione eius
afferta prolixe demonstrare conatur. Non afferemus argumenta viri do-
ctissimi, apud ipsum legenda; sed id modo obseruamus, ad inuidiam con-
flandum Cartesio nihil vel eloquentiae vel acuminis omittere scriptorem
celeberrimum, quae caussa quoque fuit ANTONIO LE GRAND, vt pe-
culiari *Apologia* Parckero *pro Cartesio* responderet. Media inter hos in-
cessit via, tertius ex eadem academia theologus Henricus Morus. Is
viuo adhuc Cartesio innotuerat, et haud pauca probauerat, vnde amicum
literarum commercium inter eum atque Cartesium enatum est. Erepto
autem fatorum necessitate Cartesio, a Clerselierio anno CIↃIↃCLV, ad ser-
uandam hanc de Cartesio eiusque disciplina opinionem erat excitatus.
Ast quamuis inique ferret, Cartesium impietatis postulari, non dubitauit
tamen meditationibus Cartesii fortissimas obiectiones opponere. Inde
enata subtilissimo viro *epistola, quae apologiam complectitur pro Cartesio,
quaeque introductionis loco esse poterit ad vniuersam philosophiam Car-
tesianam* p). In ea Cartesium quidem aduersus stolidos et imperitos cen-
sores defendit, ast et in nonnullis virum magnum non satis attentionem
probauisse, in aliis nimis prudentem esse affectauisse, in quibusdam ma-
thematicam certitudinem nimis quaesiuisse, hisque ex fontibus errores
quos-

p) Cum hac epistola comparandum eius Enchiridion metaphysicum, quaeque de eius systemate metaphysico in Parte antecedente diximus, conferenda cum Cartesiano, vt discrimen inde appareat.

Digitized by Google

quaedam admisisse contendit. Valde vssit haec epistola Cartesianos, praecipue quod inter mille laudes, quas in Cartesium Morus cumulat, contendere tamen fategerit, quaedam astute ad saluandam hypothesin excogitasse Cartesium, non vero serio ea tenuisse. Qualia esse credit asserta: bruta esse meras machinas; fines rerum non esse inuestigandos, quibus Cartesium, putat, sibi praecauisse ab importunis sciscitationibus et odiosis quaestionibus hominum captiosorum. Omittimus alia apud ipsum legenda: Grauem ideo dicam Moro scripsit BAILLETUS q), et nescio cuius leuitatis accusauit, quod post inuidendas laudes magistrum ista inuidia cumulauisset. Ast quod Cartesianis displicuit, placuit viris doctis, partis studio non addictis, qui talia Morum dubia obiecisse obseruant, quibus soluendis hactenus Cartesiani impares fuerint r). Qua de re illi consulendi sunt, quos in Mori vita, *parte huius Tomi praecedente* excitauimus. Ista autem theologorum contentione factum est, vt cum impietati late tunc inter Anglos grassanti fauere videretur philosophia Cartesiana, illa in academia Oxoniensi prohiberetur, id quod tamen in Cantabrigiensi factum non est s). Nihil autem fortunae Cartesianae physiologiae magis obstitit, quam quae hoc seculo vergente magnis luminibus ornata prodiit physica Newtoniana. Ea enim cum hypotheses, experientia et rationibus munitas Cartesiano systemati opponeret, in contrariam sententiam, tanto duce praeeunte deflectere coepit Britannorum natio, et tantum non exspirauit Cartesianismus inter Anglos. Reuocauit enim Newtonus vacuum, quod Cartesius proscripserat, cumque is ex solo impulsu corporum naturalium motum deriuasset, ille repulsum et attractionem inter rerum naturalium caussas retulit, et duritiem atque grauitatem, qualitates esse essentiales statuit, qua ratione non potuit non vortices Cartesii reiicere. Quae ab eo tempore Cartesianos in Gallia viuentes cum philosophis Anglis mire commiserunt t), quae tamen hoc loco enarrare, ob instituti rationem et paginae angustiam non licet.

§. XLI. Ex Britannia in Galliam transfretantibus varia et diuersa Cartesianae philosophiae fortuna occurrit. Et quibus quidem fatis, viuo adhuc auctore vsa fuerit, supra iam enarratum est, expositumque, haud paucos sectatores et admiratores eam fuisse nactam. Conditore vero sublato non nihil eius incrementa sufflaminata sunt, Roberualio, qui Vatiniano contra Cartesium incensus odio erat, et Gassendo rationibus et disputationibus eius auctoritatem imminuentibus. Addi his potest Petrus Daniel Huetius Abrincensium episcopus, vir longe doctissimus, magnaeque in ciuitate erudita existimationis. Is primo quidem post desertam philosophiam scholasticam in Cartesii castra transierat, vt supra in vita *Fata phil. Cartesianae in Gallia.*

 eius

q) L. VII. c. 15. p. 261.

r) RAPIN. Reflexions sur la philosophie p. 384. Nouvelles de la rep. des lettres 1684. p. 301.

s) FEIND. Theatr. philos. p. 317.

t) Conf. MONMOR. Diss. sur les principes de physique de Mr. de Cartes comparez a ceux des philosophes Anglois; Europe sauante 1718. Oct. art. 3.

Digitized by Google

eius dictum, ast postea ad scepticos defecit, et fortissimas phalanges in *Censura philosophiae Cartesianae* ei opposuit, vt suo loco dictum. Cui rei pondus addidisse Iesuitarum amicitiam, qua intima Huetius fruebatur, admodum verisimile est. Horum enim auxilio, vt ipse fatetur, ad scepticismum delatus est, cuius ope potissimum Cartesianismum euertere conatus est. Plurimum autem Cartesianae scholae hi insultus Huetiani nocuerunt. Magna enim auctoritate et eruditionis opinione viuebat Parisiis Huetius, qui cum in argumento potissimum theologico Cartesianam disciplinam in suspicionem adduxisset, eamque ridiculam quoque facere excogitatis fabellis Milesiis, studuisset, effecit, vt qui ὀρθοδοξότεροι videri cuperent, ab aperta Cartesianismi professione desisterent [u]. Non potuere tamen radices quas Cartesianismus in Gallia egerat euerti, cuius variae caussae possunt afferri. Et primo quidem, ad eius existimationem plurimum contulisse studia dissidentium partium, recte obseruatum HVETIO [v]. „Alii „enim Peripateticam tuebantur doctrinam, a multis iam seculis in scholis „receptam, alii eam pessumdare conabantur et exstinguere, futurum rati, „vt vna quoque patronos eius et defensores in contemtionem adduce„rent [x]." Deinde studium physicum et mathematicum haud parum Cartesianam disciplinam commendauit, cum iam pridem Gassendus virique docti alii animum eruditis adiecissent, aliquid noui in iis doctrinae generibus audendi. Ipsi quoque Cartesii sequaces, praecipue, qui hominem viuum nouerant, de amplificandis sectae huius limitibus summopere fuerunt solliciti. Erant autem tum, magna eius sectae columina, teste HVETIO [y], Claudius Clerselierius et Iacobus Rohaltus [z], quibus tertius addi potest, Petrus Syluanus Regis. Et ille quidem viuum Cartesium magna veneratione prosecutus erat, et mortuum deinde constanter coluit, cui studio Cartesiano quoque opera Cartesii posthuma debemus, vt supra dictum. Qui cum perspicue et eleganter Cartesii placita posset exponere, et moribus vteretur humanissimis atque iucundissimis, non modo aduersariorum Cartesii amicitiam meruit [b], sed et Cartesianae factionis incrementa valde promouit. Adeo vero huius philosophi sapientiam deperibat, vt et filium ea institueret, mature tamen sibi iterum ereptum, et ob praeclaram Cartesianae eruditionis notitiam filiam Rohaltio elocaret, in matrimonium teste MARVILLIO [c]. Et hic quoque philosophus plurimum ad promouendam philosophiam Carte-

u) Comm. de Rebus ad eum pertin. L. VI. p. m. 162.

v) loc. cit.

x) Respicit sine dubio Iesuitas.

y) loc. cit.

z) Fuit is Ambianensis, vir doctus et ingenio praeditus philosophico atque mathematico, quibus postea eruditionis partibus eminuit. Maxime autem physicae disciplinae addictus, meruit laudes discipuli P. S. REGISII in disc. de Hist. phil. p. 203. laudantis, „quod ex principiis Cartesianis plenissime scripserit de materiis, quas leuiter „duntaxat perstrinxerat Cartesius quodque expe„rientiae testimoniis hypotheses eius firmauerit." Contaminauit tamen hanc gloriam eruditionis philosophicae moribus paedagogicis, vnde ridicula nonnulla de eo narrantur, et traductus in scenam est a Molierio.

a) VIGNEVL MARVILLE Mel. de lit. T. I. p. 379. ed. rec.

b) HVETIVS l. c.

c) loc. cit.

Cartesianam inter Gallos contulisse censendus est. Is a Clerselierio ex mathematicorum circulis, quibus felicissime studium operamque suam addixerat, quasque publice profitebatur ad Cartesiana subsellia traductus erat, cum libros Cartesianos nonnullos, a se Gallice versos ei legendos examinandosque exhibuisset. Cum enim ingenio frueretur acerrimo, et profundae meditationi assueto, systema philosophicum Cartesii a fundamentis rimatus, noua tandem lumina nactus est, eaque viua primum voce cum philosophiae cultoribus communicauit: deinde scripto tradita, et obseruationibus aucta, in *Institutionibus Physicis* [d] vulgauit, quae magno eruditorum plausu exceptae sunt. Horum et similium studio factum, vt viri quoque summi et munerum auctoritate illustrissimi Cartesianae doctrinae fauere pergerent. Inter quos imprimis magna nomina Iacobus Benignus Bossuetus, et Hubertus Mommorius notandi sunt. Et de illo quidem hoc nobis tradit HVETIVS [e]: „Iam diu erat, „cum se Cartesianis partibus addixerat Benignus Bossuetus, tum „Condomensis, et deinde Meldensis episcopus. Studium certe ille „suum palam dissimulabat satis caute: at priuatim aliquando super „nonnullis dogmatis huius capitibus, amicae quidem, at acres ta„men habitae fuerant inter nos concertationes. Ad eum nihilominus „officiose misi libellum meum aduersus Cartesii figmenta procusum; ad„iunctis etiam literis, pro veteri nostra et frequenti consuetudine, in „quibus scriptum erat, dubitare me, acceptumne ei foret huiusmodi mu„nusculum, probatis ei et placitis sententiis tam aduersarium; at officii „tamen mei pristinaeque nostrae amicitiae rationem mihi ante omnia ha„bendam duxisse; ac porro sperare me, in hac opinionum diuersitate „nullam intercessuram animorum disiunctionem. Respondit ille, ali„quantulum, vt videbatur subiratus, vix posse se ferre aequo animo scri„psisse me probare sibi Cartesianam doctrinam, quam officere fidei in „scriptione mea ipse praedicauerim. At ego contra subieci statim per „aliam epistolam, perspectum habere me quam recti essent et integri „ipsius de fide sensus, quos et scriptis et dictis tot iam ante annos decla„rasset; neque plus me voluisse aut potuisse detrahere ex eis, cum Carte„sio fauere eos dixi, quam detrahitur ex integritate fidei sancti doctoris „Thomae Aquinatis cum Aristotelis, vel ex illa vetustiorum patrum ec„clesiae, cum Platonis dicuntur sequaces fuisse.“ Hactenus Huetius, ex cuius verbis manifestum est, Cartesianam quidem doctrinam mire viris summis inter Gallos placuisse, ast pressam heterodoxiae accusatione et suspicione, non potuisse se publice efferre, sed clanculum habitam esse atque assertam. Idem de Ludouico Huberto Mommorio obseruandum. Is enim cum, quod in antecedente parte notatum, Petro Gassendo, quem hospi-

d) 1671. Lond. 1682. Bruxel. 1708. Conf. A. E. 1713. p. 444. Latine vertit Theoph. Bonetus, annotationibus auxere Samuel Clarcke et Ant. le Grand. Conf. MORHOF. Polyhist. T. II. L. I. c. 15. §. 9. p. 114.

e) loc. cit.

Digitized by Google

hospitio et domestico rerum vsu exceperat, assentiri crederetur teste eodem HVETIO [f] occulte tamen fauebat Cartesio, cui palam aduersabatur Gassendus; nec aliam ob caussam creditus est conuentum philosophorum apud se instituisse, quam vt eorum animos Cartesianis dogmatis assuefaceret, et in hanc sectam sensim pertraheret. Maxime autem Cartesianae philosophiae fauit congregatio oratorii; cuius conditorem, amplissime cupiuisse Cartesio in huius vita dictum est. Inde enim factum, vt magni ex hac congregatione philosophi existerent, qui lumina Cartesiana insigni splendore auxerunt. Iter quos agmen ducit Nicolaus Mallebranchius infra commodiore nobis loco enarrandus [g]. Sed et Iansenistarum agmina, et imprimis eorum primipili in Cartesii castris militauerunt, notaque sunt inter Cartesii asseclas magna Nicolii, Arnaldi Paschalisque nomina: qui licet in nonnullis tritam ab eo viam relinquerent, in plerisque tamen eius pincipia secuti sunt, iisque nouas obseruationes inaedificarunt. Et Arnaldum quidem contra meditationes Cartesii obiectiones nonnullas tradidisse Mersenno, supra retulimus; ast eo modo, vt Cartesium maxime illum fecisse BAILLETVS [h] testatus sit; qui et alibi [i] monet, Arnaldum ante edita a Cartesio principia philosophica iam similem doctrinam fuisse professum, qua ratione ductus inter Cartesianos Arnaldum referri posse negat P. BAYLE [k]. Ast aut dicis gratia, et ad conciliandum Cartesio Iansenistarum applausum, haec attulit Bailletus, aut de nonnullis tantum capitibus id intelligendum est. Arnaldum enim reliquosque portus Regii socios ita Cartesium sibi in philosophia ducem elegisse, vt eius placitis obseruationes proprias superstruerent, ex *Arte cogitandi*, quod istorum philosophorum opus est, satis intelligitur: quamuis non omnia probarent, et ipse Arnaldus magna vehementia in Mallebranchii hypotheses insurgeret, vt infra dicetur. Nihil autem magis probat, quam addicti Cartesianismo Iansenistae fuerint, quam lites inde inter ipsos et Iesuitas enatae, quae incrementa philosophiae Cartesianae haud parum sufflaminarunt, vt taceamus eorum vehementiam contra Voëtium eiusque asseclas, Cartesii aduersarios religionis obtentu acerrimis velitationibus demonstratam. Rem paucis ita habe: Esse sudem Iansenistas in oculis Iesuitarum nemo ignorat, nisi rerum recentiori aetate in ecclesia gestarum plane rudis et ignarus. Fecit illud animorum diuortium, vt quibus possent modis se lacesserent inuicem, et imprimis pati Societas non posset, quod istud Iansenistarum sodalitium iuuentutem literas elegantiores atque philosophiam non sine laude plausuque discentium doceret, vnde nonnullae censurae prodierunt, quibus satis manifeste animum in illos acerbum Societas demonstrauit [l]. Ergo quae a Iansenistis

f) loc. cit.
g) Eum tamen in nonnullis a Cartesio desciuisse obseruatum REGISIO l. c.
h) l. c. p. 184. Conf. PERRAVLT Hommes illustres p. 57. 58.
i) T. II. Operis maioris p. 124.
k) Dict. T. I. art. Arnaud not. Cc. p. 348. Conf. DANIEL Voyage du monde de Des-Cartes P. III. p. 204. 205.
l) Vid. BAYLE Dict. T. III. art. Nicolle not. E. p. 504.

Digitized by Google

feniſtis recepta erat, Carteſiana philoſophia eo magis illam inuidiam ſenſit, quo magis iam viuente Carteſio Ieſuitae ab ea ſe abhorrere eſſent profeſſi. Ita vero non ad hos ſolos, ſed ad omnes Carteſii ſequaces iſta aduerſitas tranſiit, inque id conniſi ſunt ſocietatis ſodales, vt totam Carteſianam doctrinam inuiſam redderent, atque ſuſpectam. Occaſionem autem nacti ſunt egregiam ex transſubſtantiationis, quam vocant dogmate, et explicatione Carteſianorum modi praeſentiae glorioſi corporis Chriſti in altaris ſacramento. Nam Carteſium ab ipſo Arnaldo ideo reprehenſum eſſe, quod modus huius praeſentiae a Tridentini concilii patribus definitus cum notione corporis a Carteſio data conſiſtere non poſſet, eum vero peculiarem excogitauiſſe explicationem, vt oſtenderet, hoc non obſtante et reiecto licet inſulſo accidentium commento, eundem praeſentiae modum, qui transſubſtantiationis voce definitur, saluis ſuis principiis conſtare poſſe, ſupra ex inſtituto explicuimus. Aſt aliorum non idem de Carteſii explicatione iudicium fuit, et minime omnium Ieſuitarum, qui peruerti corrumpique ſenſus puros eccleſiae Romanae et ad nouitates philoſophicas inepte trahi clamabant, ſicque ἑτεροδοξίας ſuſpicione partes Carteſianas vehementer premebant. Quod ne ſolis rumuſculis et intra auditoria perſonaret, prodiit ex hoc ſodalitio Valeſius, qui peculiari libello Carteſianos eo nomine aggreſſus eſt: cuius rei hiſtoriam cum in Vita P. Baylii iam enarrauerimus, actum non agemus, ſed lectorem ad *partem priorem huius tomi* remittimus. Effecerunt autem iſtae Ieſuitarum contentiones, vt vehementi inuidia laborare Carteſianiſmus inceperit, quique illi adhaererent, de fide temerata apud pleroſque male audirent, magnisque motibus curſus Carteſianae factionis laetiſſime hactenus graſſantis ſufflaminaretur. Cuius eſſe exemplum poteſt, quod Petrus Syluanus Regis [m], vir

m) Editus eſt in lucem inter Aginnenſes, (Salnecat de Blanquefort) Petrus Syluanus Regis anno 1632. Poſitis litterarum et philoſophiae rudimentis apud Ieſuitas Cadurci, theologiae in alma Pariſienſi operam dedit. Ibi occaſionem nactus ab ore Iacobi Rohalti pendendi, Carteſianam philoſophiam amplexus eſt, eamque paucis menſibus totam perdidicit. Deinde ad Toloſanos delatus anno 1665. conuentus Carteſianos inſtituit, a pleriſque viris doctis, immo a foeminis quoque honeſtioribus frequentatos. Naraturque in Nouis liter. Hamburg. 1707. p. 228. eum aliquando diſſertationem philoſophicam, ſecundum principia Carteſii Gallica lingua exaratam in eo conuentu publice ventilaſſe, eamque foeminae Toloſanae, ex primariis, quae philoſophiam Carteſianam ipſo magiſtro didicerat, tuendam tradidiſſe: eam autem magna cum laude et eruditionis gloria obiectionibus virorum doctiſſimorum reſpondiſſe. Ita vero Toloſanis factus cariſſimus, ſtipendium publicum ex aerario meruit. Valde autem fauentem ſibi habuit marchionem Vardeſium, qui cum Carteſianam philoſophiam eſſet amplexus, eum Aquas Mortuas, cui vrbi agroque praeerat, traduxit, quo auctore quoque Montempeſſulanum anno 1671. tranſiit, et Carteſianam doctrinam magno applauſo in ſynodis eius philoſophiae cauſſa inſtitutis propagauit. Tanto etiam virorum doctorum conſenſu et admiratione in aedibus Lemeryanis anno 1680. ſimiles conuentus Pariſiis inſtituit, vt locus auditores non caperet. Vix autem ſemeſtri ſpatio Carteſianam philoſophiam hoc pacto docuerat, cum Valeſio Ieſuita Carteſianos heterodoxiae accuſante, coelumque et terram miſcente, Regiſius conuentus eiusmodi habere prohiberetur. Vid. DES MAIZEAUX Vie de Mr. Bayle p. 25. Nempe Regio mandato iniunctum fuiſſe profeſſoribus Pariſienſibus Carteſio fauentibus ab archiepiſcopo, vt iuxta cenſuras academiae, et decreta ſenatus regni Ariſtotelicam philoſophiam preſſius ſequerentur, refert PELLISSONIUS Lettr. de la tolerance T. IV. p. m. 345. Ipſe tamen archiepiſcopus Regiſio valde fauens multoties priuatum cum eo colloquium inſtituit. Patronis

Digitized by Google

vir doctus et acutus, quique eo tempore inter Cartesianos facile principatum tenebat, metu compulsus sit, conuentus philosophicos, quos eo tempore magna audientium frequentia et approbatione instituerat, dimittere, Mallebranchius autem et Bernierus, quos nomine aggressi erant Iesuitae, omnes ingenii neruos et machinas quascunque adhiberent, vt nihil se in ecclesiae suae fidem doctrinamque peccasse demonstrarent. Et haec caussa quoque fuisse videtur, cur philosophi nonnulli, qui Cartesio fauebant, sub Gassendi potius, atomisticam philosophiam minori inuidia disseminantis symbolis latere, quam Cartesianum nomen affectando persecutiones pati voluerint; qualem fuisse Laurentium de Memes [n], qui marchioni Vardesio Cartesianam philosophiam tradidit, Bernierium, Mommorium aliosque, memoriae eius aetatis literariae testantur. Ceterum non Parisiis tantum Cartesianos haec tempestas suppressit, sed Cadomi quoque academia, et imprimis Petrus Callyus eam sensit,

Patronis autem intercedentibus, superatisque difficultatibus veniam tandem nactus edidit, 1690. Systema philosophiae, logicam, physicam, metaphysicam et ethicam secundum principia Cartesii complexum, vid. A. E. 1692. p. 135. 179. Notauit in iis, haud pauca Io. Baptista du Hamel, cui tamen auctor 1692 respondit, et ad Cartesianae philosophiae censuram ab Huetio editam nonnulla eodem anno regessit. Id quod adeo molestum habuit HVETIVS, vt fabulam illam iocularem de Cartesii historia suo loco enarratam Regisio inscriberet, et sale satyrico ita hunc philosophum perfricaret, vt ipse in Comm. de vita sua p. 163. fateatur, „neque personae suae neque dignitati „conuenisse, mimicis huiusmodi iocis popello „literato lusus praebere, ideoque sedulo cauisse, „ne nomen suum innotesceret." Testis tamen hoc ipso est episcopus Abrincensis, inter praeclarissima Cartesianae scholae ornamenta eo tempore numeratum fuisse Regisium, Anno 1699. scientiarum academiae adscriptus est. Tanta autem eius existimatio fuit, vt teste FONTENELLIO in Hist. renouatae academiae regiae scientiarum p. 177. Marchio Vardesius genero suo duci de Rohan in testamento iniungeret, vt in sua familia eum ad mortem vsque aleret, in qua etiam 1707 mense Ianuario obiit. Idem Condaeum quoque principem, ducem Albanensem, aliosque principes viros ei vehementer fauisse obseruat. Conf. STOLLIVS Hist. lit. P. II. c. 1. §. 95. p. 411. Act. philos. Vol. I. p. 1062. Quamuis autem Cartesium sequeretur, tantum tamen abest, vt seruili studio in eius verba iurauerit, vt non modo innumera addiderit, sed in haud paucis quoque ab eo recesserit, experientia et meditatione meliora suggerentibus, vt recte obseruatum CLERICO Bibl. vniu. T. XXI. P. I. p. 74. seqq. P. II. p. 28. Qui sensus eclecticus quoque ex dissertatione praeliminari satis patet, qua philosophicam historiam pulcherrime, licet breuissime strictimque enarrauit, vt T. I. p. 37. dictum. Cuius interpres Latinus, magnas in eum laudes licet ore valde barbaro cumulauit. Edidit Regisius quoque 1704 Tractationem de Concordia rationis et fidei. Praeter Regisium autem inter Cartesianos illustres numerat Franciscum Bayle, professorem Tolosanum MORHOFIVS Polyhist. T. II. L. I. c. 15. §. 9. p. 114. cui debemus Systema philosophiae vniuersale 1669 editum, et Institutiones physicas 1700. 1703. 4. vid. A. E. 1702. p. 387. seqq. 452. seq.

n) Meminit Cartesiani cuiusdam cuius nomen tacet personatus MARVILLIVS Melange de liter. T. I. p. 381. 382. quem, ait, fuisse marchionis Vardesii in Cartesiana philosophia praeceptorem, inque eo philosophandi genere excelluisse; deseruisse autem ordinem religiosum, et more Mallebranchii in solitudine illuminationem Cartesianae philosophiae expectauisse; valde vero excoluisse historiam insectorum, et artium mathematicarum praecepta duci L--- tradidisse, tandem fine sacramentorum vsu subito vita emigrasse. Esse hunc Laurentium Mesmam, qui relicto Carthusiano sodalitio sub nomine ascititio Michaelis Neuraei latuit, ex HVETII Comm. de rebus ad eum pertinentibus L. III. p. m. 70. facile constare potest. Narrat enim eo loco Abrincensium episcopus, hunc Michaelem Neuraeum, (cuius in Gassendi historia facta est mentio, eo quod Gassendi partes contra I. B. Morinum defendisset) venisse Cadomi cum principibus Longauillanis adhuc pueris; quorum regendis studiis fuerit praefectus. Exque Chaeuraei Miscellaneis refert, fuisse eum natum Iulioduni in Pictonibus, Laurentium Mesinam vero nomine dictum, Carthusiano nomini solemnibus votis adstrictum, totosque triginta annos apud Burdigalenses egisse, et vitae tandem huius ac germani nominis pertaesum, aliam induisse personam, ac Lutetiae demum Michaelem Neuraeum factum, nouoque cultu ornatum prodiisse. Huic enim Huetii narrationi circumstantiae a Maruillio allatae omnino conueniunt.

Digitized by Google

sensit. Qui cum prius philosophiam Aristotelicam diu docuisset, tandem in Cartesianae philosophiae adyta, narrante HVETIO [o], „se insinuauerat, „tamque vehementi in eam studio exarserat, vt tradita a se tot annos praecepta „et dogmata palam eiuraret, nec aliud quicquam creparet, vel in publicis le„ctionibus vel in priuatis colloquiis, quam Cartesium. Is enim, eodem aucto„re valde, vti dictum, Iesuitarum factione fauente, narrante tam inconsidera„te tamque licenter id fecit, vt cum rerum sacrarum attingeret doctrinam, „minime temperaret sibi, quin eam quoque respergeret Cartesianis com„mentis et corrumperet. Id quod ipsi demum noxae et dedecori fuit, „atro carbone seueraque censura notato." Quin et reliquis professoribus Cartesio fauentibus regis mandato ab archiepiscopo Parisiensi serio iniunctum est, vt dimisso Cartesianismo ex lege senatus regni atque vniuersitatis Aristotelem sequerentur [p]. Ita vero vbique triumphante in Cartesianos Iesuitarum inuidia cedendum quoque tempestatis furori fuit congregationis oratorii patribus, quos auide Cartesianismum amplexos fuisse supra diximus. Illi enim tandem solenni conuentione cum Iesuitis pacti sunt, de non amplius tradendo Cartesianismo vel fauendo Iansenismo, cuius conuentionis exemplum in collectione tractatuum ad hanc controuersiam pertinentium, quam P. BAYLIO [q] debemus, occurrit, vt in eius vita dictum, vbi plura quoque huc pertinentia allata sunt, ad quae breuitatis caussa lectorem remittimus. Neque id in sola regni metropoli factum, sed Cartesianae philosophiae in aliis quoque academiis Galliae simile fatum extitit, et imprimis Cadomensis academia, seueros superiores experta est, sine dubio quod Callyus imprudentia sua eos irritauisset. In ea nempe schola anno cIↃ IↃ CLXXVII Cartesiana doctrina, velut heterodoxa publice interdicta est, quamuis in aliis vniuersitatibus, quas vocant, idem rigor nondum obtinuisset [r]. Paulo tamen post in Andegauensi idem edictum est, cumque regis auctoritas, qua Iesuitae tum ex voto vtebantur, accederet, ad alias quoque academias similia mandata dimanarunt. Cuius persecutionis, quae Cartesianismum in Gallia tum vehementer afflixit, occasionem Iesuitae nacti sunt, ex patrum congregationis nonnullorum imprudentia, qui cum Cartesianae disciplinae vehementer essent addicti, publice eam profiteri, et ad sacram quoque doctrinam transferre nulli dubitarunt. Eos itaque tum in aula, tum apud congregationis praefectum generalem Senaltium heterodoxiae accusarunt, effeceruntque, vt in academia Andegauensi aliisque regni locis, vbi patres congregationis docebant, illi a superioribus Cartesianam philosophiam profiteri prohiberentur [s]. Qui licet peculiari epistola ad generalem ordinis data, vehementer orarent, vt, cum ducenti fere essent, qui de Cartesiano-

o) l. c. p. 16.
p) PELLISSON l. c.
q) Conf. DES MAIZEAVX. Vita Baylii p. 25.
r) DANIEL Itin. Cartesii per mundum P. III. p. 193.

s) Vid. Collectio eorum, quae gesta sunt in academia Andegauensi, quae 1677. prodiit, DANIEL l. c. quem tamen fuisse Iesuitam, Lectorem merito recordari iubemus.

tesianorum dogmatum veritate essent conuicti, liceret ipsis suis luminibus suaque libertate sentiendi vti, superare tamen Iesuitarum insultus et potentiam non potuerunt; coactique sunt, inita conuentione cum Iesuitis, vti dictum, Cartesianae philosophiae nuntium mittere, accedente decreto ordinis, vt a Cartesianis et Iansenianis hypothesibus sibi cauerent. Et hoc quidem pacto Cartesianae philosophiae fortuna, potentia societatis et insidiis grassantibus in academiis Galliae, quae Romanae ecclesiae decretis addictae sunt, euersa diu est. Nec laetior ea fuit in academiis Galliae reformatis. In quibus cum passim Cartesiana dogmata personarent, (P. Bayle enim eam Sedani docuisse suo loco dictum) factum tamen artibus eorum, qui pellere regno partibus Reformatorum addictos studebant, vt academiae istae mature soluerentur, tandemque omnis reformatorum turba Gallia, reuocato edicto Nannetensi, eiiceretur, quo pacto factio Cartesianae philosophiae contraria, quam Iesuitae tunc in aula Gallica potentissimi, maxime formabant, et sustinebant, plenissime triumphauit. Paulo tamen laetior fortuna circa finem seculi elapsi Cartesianam philosophiam arrisit, languente tandem et desidente inuidia, quae Cartesianos presserat. Cum enim nec Cartesiani, Mallebranchius, Regisius similesque, seruili studio soli Cartesio adhaererent, sed eclecticos potius philosophos referre cuperent; et studium philosophiae naturalis apud exteros valde cultum et ab academia scientiarum regia eleganter promotum cogeret Iesuitas, comtioris philosophandi generis gratia scholasticam philosophiam tandem ex parte deserere, ne soli in pristino sterquilinio desipere viderentur, nonnulli ex ea societate viri docti in Cartesii disciplinam, licet moderata ἐκλέξει traducti sunt, aliique ecclesiasticis muneribus aucti hunc auctorem sequi non erubuerunt, vnde Lauallii, Rabuelis, Rapini, Catelani aliorumque haud ignota sunt nomina, quorum studio et eruditionis elegantia factum est, vt cum Cartesianismus fere desierit inter gentes alias, magni nominis Cartesianos exhibeat Gallia, qui pro his partibus contra Newtoni et Leibnizii asseclas magno animo magnaeque doctrinae speciminibus militarunt. Tacemus Mallebranchii sectatores, quos nostra aetate inter philosophos Gallos nomen haud vno specimine extulisse, annales literarii abunde testantur.

Fata Cartesianae philosophiae in Italia.

§. XLIII. Restat philosophiae Cartesianae fata perquirentibus Italia; in Hispania enim his literis honorem non haberi et in academiis infelix tantum scholasticae philosophiae lolium sterilesque dominari auenas ex Cl. MAIANTII f) querimonia nouimus. Italia autem, quamuis elegantiorum literarum alma mater recte audiat, Cartesianae tamen philosophiae nouitatem ob caussas notissimas, tum quidem ferre non potuit. Vix enim penetrauerant meditationes Cartesii Romam, Alpesque superauerant, cum XII Cal. Dec. anno cIↃ IↃ CLXIII g) a S. congregatione cardinalium

f) In Vita Iac Martini eius Epp. praemissa.
g) Annum 1643. ponit FABRICIVS in Syll. script. de V. R. C. p. 328. not.

Digitized by Google

dinalium decerneretur, ne eas vel scripta atque opera Cartesii alia, quis cuiuscunque gradus vel conditionis in posterum vel imprimat vel legat vel retineat; quo pacto albo librorum prohibitorum inscripta, et nigro commate insignita sunt. Magno id Peripateticae et Scholasticae philosophiae commodo factum est, quae his fulcris sustentata passim in ea regione triumphauit. Ast cum magna et excelsa ingenia ad naturalem potissimum philosophiae partem excolendam neruos omnes intenderent, idque desertis nugis Scholastico-Peripateticis legibus mechanicis experientia firmatis facere conniterentur w), non modo quicquid veritatem sectae studio superiorem habuit ad seligenda ea, quae in Cartesii doctrina recte dicta sunt, liberali studio se conuertit, et quod opportune nuper nonnemo monuit x), nouae philosophiae sectatores post diuturna cum Scholasticis certamina ad tranquillum tandem pacis portum peruenerunt, quo pacto ex Cartesii disciplina transsumtum est, quicquid cum ratione et experientia conuenire deprehensum est, nec bruta amplius fulmina incutere metum potuere: sed et inuenti sunt, qui Cartesii meditationes et philosophemata publice defenderent. Id quod exspirante seculo elapso fecisse Michaelem Angelum Tardellam, professorem Patauinum, et pro Cartesii de anima placitis ex Augustino disputauisse, respondisse vero Matthaei Georgii obiectionibus contra philosophiam Cartesianam auctor est PETRVS BAYLE y). Eandem tibiam cum aduersus Cartesianos et recentiorem philosophiam omnem inflasset, ANANVS quidam, Bibliothecarius Casanetensis Romae, qui *Philosophiae Neopaleae librum prodromum contra Nouistas et Cartistas* (Cartesianos intelligit,) vulgauit, ex merito poenas ideo dedit doctissimo VENTVRELLIO, qui quam inepte scholastici contra nouos philosophos disputent, eleganti satyra demonstrauit z). Tacemus, quae ex ordine Minorum hanc in rem erudite scripsit FORTVNATVS A BRIXIA, matheseos et naturalis philosophiae in academia Brixiensi professor; quae licet ad eclecticam philosophiam pertineant, maxime tamen pro mechanica philosophia a Cartesio restituta verba faciunt, et non obstare pristina praeiudicia viris doctis satis probant.

§. XLIV. Et haec quidem breuis delineatio fatorum philosophiae Cartesianae est, quae tamen primas magis lineas suppeditat, quam iustam celeberrimae sectae historiam. Quam secundum omnes philosophiae partes accurate deductam, demonstrantemque, quid Cartesii placitis addiderint sectatores, in quo recesserint, quid ei debeant recentiores, quid reiecerint, *Sectatores Cartesii quomodo considerandi?*

w) Comparanda elegans Praelectio illustrissimi Io. POLENI Marchionis Patauii 1740. habita, qua Institutionum philosophiae mechanicae experimentalis specimen exhibuit.

x) Noua literaria Florentiae publicata, Tom. II. p. 537.

y) Lettr. 168. T. II. p. m. 650. Io. Alphonsum Borellum inter Cartesianos Italos numerat MORHOFIVS Polyhist. T. II. L. II. P. I. c. 6. §. 6. qui tamen eclectice tantum Cartesio vsus est.

z) Lettera del P. Lettore Venturelli a P. Maestro Agnani bibliothecario Casanetense di Roma, in tomo il libro, philosophia neopalaea. Rauen. 1738. 4.

fecerint, quaeque alia sunt, ad specialem historiam sectae alicuius pertinentia, hactenus desideramus. Quemadmodum autem, vt ex dictis liquet, pauci forte inueniuntur, qui Cartesium nude sequantur, et non multa addant de suo, vel propriis principiis vtantur, id quod inter Cartesianos illis potissimum accidit, qui systema logicum et ethicum Cartesianis principiis inaedificarunt: quorum neutrum Cartesius perfecit, et exemplo vnius Mallebranchii, post Cartesium, celeberrimi in hac schola philosophi, constare potest, qui magistrum in multis reprehendit deseruitque, et noua plurima Cartesianismo inuexit *: ita fatendum quoque, paucos esse inter eos, qui eclectice philosophari et rationem atque experientiam consulere, quam aliquod sectae caput sequi malunt, qui non praeclara multo Cartesio debeant, haud ignobili specimine, merito inter magna nomina aeui nostri philosophum celeberrimum referri. Certe si aliud praestitisset nihil, quam quod maximo animo seruile scholasticae philosophiae iugum abiiciendi, et nouam viam ingrediendi exemplum orbi philosophico dederit, et quod multi prius inutilibus conatibus aggressi sunt, perfecerit, vt in libertatem se asseruerint erecta ingenia, plurimum de philosophia meruisse, merito esset dicendus.

Cartesiana philosophia vnde haurienda.

§. XLV. Restat vt Cartesianae quoque philosophiae more nostro breuem et succinctam exhibeamus διατύπωσιν. Quam dare laboris non adeo molesti est, ex quo, quae Cartesius coeperat, perfecerunt sectatores, et integrum philosophiae suis partibus absolutae aedificium excitarunt Claubergius, Regisius, le Grand, alii. Ast hos multa addidisse de suo, et vsos principiis a Cartesio positis integras disciplinas philosophicas a magistro leuiter et velut in transitu tactas ex suo extruxisse, in antecedentibus monuimus. Hos itaque in compendium redactos heic loquentes introducere, esset Cartesianorum quidem, non autem ipsius Cartesii decreta philosophica delineare, a qua prolixitate institutum nostrum abhorret, facilique labore ipse Lector libros vbique obuios consulere, et quid Cartesianis placuerit, instituta comparatione decernere poterit. Nos scopi nostri legumque, quas nostrae tractationi praescripsimus, memores, ad solum Cartesium respiciemus, et quid noui attulerit reformator philosophiae celeberrimus, expendemus a). Vnam autem naturalem partem, et metaphysicam, non tamen totam plenius ipse Cartesius descripsit, de rationali pauca, de morali paucissima tradidit, hancque, quam in extremis vitae annis attigit, totam non excultam reliquit. Faciemus itaque scopo nostro satis, si quae ad logicam et ethicam pertinent, ex dissertationibus *de Methodo* et *de Passionibus animae* adduxerimus, subiecerimus autem ex *Meditationibus de philosophia prima*, atque *Principiis philosophiae* reliquisque scriptis philosophicis, quibus nouum

*) Obseruatum id quoque REGIS l. c. p. 204.

a) Breuem delineationem principiorum Cartesianorum exhibet REGIS, l. c. p. 180. seqq. qui et p. 198. seqq. nouas veritates, a Cartesio detectas enumerat.

tum philosophiae suae aedificium construxit. Adiiciemus autem, quae passim de his dogmatibus monuerunt viri docti, vt doctrinae quoque Cartesianae historia critica lectori pateat.

§. XLVI. Scripsit sibi Cartesius, cum desertis sterilibus logicorum Peripatetico-Scholasticorum campis nouam in inquirenda veritate viam tentaret, has regulas easque obseruandas accurate atque tenendas sibi ipsi iniunxit:

Cogitationes Cartesii de methodo inueniendi verum.

I. Nihil pro vero admittendum, vnquam, nisi quod certo et euidenter verum esse cognoscitur, hoc est, omnis praecipitantia atque anticipatio in iudicando diligentissime vitanda, nihilque amplius conclusione complectendum, quam quod tam clare et distincte rationi patet, vt nullo modo in dubium vocare possit.

II. Difficultates quae examinandae sunt, in tot partes diuidendae, quot expedit ad illas commodius resoluendas.

III. Cogitationes omnes, quae veritati quaerendae impendendae sunt, certo semper ordine promouendae, incipiendo scilicet a rebus simplicissimis et cognitu facillimis, vt paulatim et quasi per gradus ad difficiliorum et magis compositarum cognitionem ascendatur, in aliquem etiam ordinem illas mente disponendo, quae se mutuo ex natura sua non praecedunt.

IV. Tum in quaerendis mediis tum difficultatum partibus percurrendis tam perfecte singula enumeranda sunt, et ad omnia circumspiciendum, vt nihil omissum esse certum sit.

„Ad hanc regularum quaternionem peruenisse se geometriae ope non „negat, sed longas, ait, valde simplicium et facilium rationum catenas, „quarum ope geometrae ad rerum difficillimarum demonstrationes dedu„cuntur, ansam ipsi dedisse, existimandi, ea omnia, quae in hominis co„gnitionem cadunt, eodem pacto se mutuo sequi, et dummodo nihil in il„lis falsum pro vero admittamus, semperque ordinem, quo vna ex aliis „deduci possint, obseruemus, nulla esse tam remota, ad quae tandem non „perueniamus, nec tam occulta, quae non detegamus. Cumque ex vsu „geometrarum facilem sibi hanc methodum fuisse ostendisset, reuera se „dicere posse asserit, pauca illa praecepta, quae selegisset, obseruando, „tantam se facilitatem acquisiuisse ad difficultates omnes extricandas, vt „intra duos aut tres menses, quos illi studio impenderit, non modo mul„tas quaestiones inuenerit, quas antea difficillimas iudicasset; sed etiam „tandem eo peruenerit, vt circa illas ipsas, quas ignoraret, putaret se posse „determinare, quibus viis et quousque ab humano ingenio solui possent. „Quin et hoc addit: hanc ipsi methodum in eo praecipue placuisse, quod „per illam videretur certus esse, in omnibus se vti ratione, si non perfecte, „saltem, quam optime ipse posset, sentiretque eius vsu paulatim ingenii „sui tenebras dissipari, et illud veritati distinctius et clarius perspiciendae „assuefieri." Patet ex dictis Cartesium his regulis suppositis, et canonum

num instar in inquirenda veritate sibi praescriptis integram rationalis scientiae partem comprehendere non constitutum habuisse, sed deserta sterili arte syllogistica, quam puer imbiberat, viam, quam ex mathematica methodo certam nouerat et securam, sibi selegisse, vt in tanta itineris incertitudine et viarum diuersitate hodegum haberet, a quo sine erroris metu ad veritatem deduceretur. Nam quae ad intellectus humani naturam, vires, operationes, morbos et similia pertinent, philosophus in *Principiis philosophiae* exposuit, hoc loco contentus methodum inquirendae veritatis certam et securam tradidisse. Ex his vero constat, perperam in Cartesio reprehendere nonnullos [b], *praecepta haec iusto breuiora esse, nec ingenium quoddam posse aptum reddere ad sensum veri et falsi, praesertim cum sint nimis generalia, cum tamen larga ipsi fuerit occasio vitia logicae Aristotelicae emendandi. Nihil tradidisse de ratione verum inueniendi, de probabilitate, de definitionis legitimae indole, de variis ratiocinandi modis* etc. Recte haec Cartesio obiiciuntur, si supponas, omnem ratiocinandi artem eum istis regulis complecti voluisse. Ast id scopo eius contrarium est, et verbis apertis repugnat, quibus se de methodo tantum atque via in veritate detegenda ineunda istis canonibus sollicitum fuisse docet. Id quod recte viderunt eius discipuli et de perficienda hac philosophiae parte mature cogitarunt [c]; ex quibus inter primos Claubergius derelictum a Cartesio campum occupauit, et artem ratiocinandi regulis instruxit plenioribus. Porro et hoc quoque ex dictis liquere potest, consulto ea, quae ad analysin spectant, Cartesium omisisse, quae ex geometrarum vsu et exercitatione ipsi erant notissima; ea enim tum quidem adhibere in noua ista methodo non poterat. Grauiora sunt, quae in his regulis reprehendit Petrus Poiretus [d] acerrimus Cartesianae disciplinae censor atque arbiter. Monet is falso in prima supponi rationis facultatem esse eo vsque sanam, vt alio lumine, quam naturali, non sit opus, et deinde, eam hoc suo lumine clare et distincte videre posse non modo quaedam rerum generaliora, sed omnia etiam remotissima et occulta; denique ab iis, quae suo modo non deteget nec videbit, summopere esse cauendum. Et haec falsa supposita caussam esse putat Poiretus, cur in rerum principiis postmodum quaerendis a vero toties aberrauerit, naturamque mentis in cogitandi principio quaesiuerit. Alteram regulam in se bonam inutilem fuisse Cartesio obseruat, quod vbi ad rem ventum est, distinctiones primas, capitales, necessarias omiserit. In tertia methodi lege et applicanda aberrauisse censet Cartesium, et a Dei sufficientia, post primum illud, cogito, philosophandi exordium debuisse desumere: falsum autem esse pronuntiat, omnium simplicissima esse et omnium cognitu facillima, cum contrarium pateat ex Dei aeternitate. His autem non recte positis nec enumerationem posse fieri mediorum, nec

b) Conf. Ven. Walchivs Hist. log. L. II. c. 1. §. 16. Parerg. academ. p. 643. seqq.

c) Enumerat eos Idem l. c. §. 18. p. 649. seqq.

d) In vera Methodo inueniendi verum P. III. c. 2. p. 12. 169. seqq.

Digitized by Google

nec difficultatum recensionem rectam, adeoque inutiles esse has regulas Cartesii. Sunt in hac censura Poireti nonnulla, quae pondus habent, saltem ostendunt, nec sufficere has regulas, nec esse adeo vniuersales, vt non in multis fallat, certe dubia et incerta haereat applicatio. Ast immiscet Poiretus, iam tum Bourignoniae somniis captus ea, quae Cartesianarum regularum pretium non eleuant. Nempe totus ipse rationi humanae infensus, cum inter ratiocinationem formalem et materialem (veniam vocibus metaphysicis expetimus) non distinxisset, ea quae de rationis insufficientia in certo argumenti obiectique genere recte dicuntur, infeliciter hypotheseos praeiudicio occoecatus ad ipsam rationis formam naturamque, de qua loquitur, quamque instruit Cartesius, inepte transtulit. Quae si corrupta et insufficiens dici potest ad veritatem inquirendam, de omni humana cognitione actum est [e]. Id quod voluit Poiretus, nempe vt irrationalis, quam persuadere conatur, enthusiasmus, et illuminatio passiua, quamuis ἄλογος triumpharet. Alia, quae viri docti passim monuerunt, breuitatis caussa omittimus, id vnum monentes, neque illos ad scopum Cartesii respexisse, qui obseruarunt, inutiles esse has regulas iis veritatibus, quae in vitae humanae praxi quotidie occurrunt, vbi eiusmodi inquirendi processus nec locum nec tempus habet. Quamuis enim haec recte prudenterque dicantur, reuocandum tamen in memoriam, Cartesium methodum tantum philosophicam instruxisse, et intellectum in argumento graui et theoretico dirigere voluisse. Tacemus hominem diu istis regulis exercitatum facile eam sibi certe et accurate ratiocinandi consuetudinem acquirere, vt promte et e vestigio in rebus ad vitam ciuilem pertinentibus iis vti possit. Verum de his alii dispiciant.

§. XLVII. De morali philosophiae parte non nisi circa extremos vitae annos cogitauit Cartesius, Elisabetha Palatina, et Christina Suecorum regina problematibus moralibus eius meditationem excitantibus. Inde caussa deriuanda est, cur inter opera eius philosophica nihil appareat, quod ad ethicam referri debeat. Tractatus enim *de Passionibus animae* non ethicus est, sed physicus. Occurrunt tamen in epistolis eius nonnulla, quae rogatus de argumento morali, amicis et imprimis foeminis illis serenissimis perscripsit. Ast cum meditari de philosophia inciperet, et sibi certam quam sequi decreuerat, viam praescripsisset, in argumento quoque moralis scientiae canones quosdam constituit, non quod iustum sibi moralis doctrinae aedificium iam tum exstrui cuperet, sed vt haberet aliquod, dum illud aedificetur, in quo posset haud incommode habitare. Nempe, vt ipse monet, ne dubius et anxius haereret circa ea, quae sibi agenda essent, quamdiu ratio suaderet, incertum esse, circa ea, de quibus deberet dubitare, atque vt ab illo tempore viuere inciperet, quam

Regulae morales Cartesii.

e) PETRVS de VILLEMANDY in Scepticismo debellato c. 31. p. 237. STOLLIVS Hist. lit. P. II. c. 2. §. 23. p. 441. seq.

quam feliciſſime fieri poſſit. Et hoc quidem fine ſe ethicam ſibi quandam ad tempus effinxiſſe ſcribit, quae his regulis continebatur, vt

I. Legibus atque inſtitutis patriae obtemperaret, firmiterque illam religionem retineret, quam optimam iudicabat, et in qua Dei beneficio ab ineunte aetate erat inſtitutus; atque ſe in caeteris omnibus gubernaret iuxta opiniones quam maxime moderatas, atque ab omni extremitate remotas, quae communi vſu recepta eſſent apud prudentiſſimos eorum, cum quibus ſibi eſſet viuendum. Ad has nimietates imprimis promiſſiones referendae ſunt, quibus nobismet ipſis libertatem mutandae poſtea voluntatis adimimus. Quia enim nihil in mundo eſt, quod ſemper in eodem ſtatu permanet, vita ita inſtituenda eſt, vt iudicia indies meliora fieri poſſint.

II. Vt quam maxime conſtans et tenax propoſiti ſemper eſſet, nec minus indubitanter atque incunctanter in iis agendis perſeueraret, quae ob rationes valde dubias vel forte nullas ſuſcepiſſet, quam in iis, de quibus plane eſſet certus. Quia enim in vita multa agenda ſunt, quae differre plane non licet, certiſſimum eſt, quoties circa illa quid reuera ſit optimum agnoſcere non poſſumus, illud debere nos ſequi, quod optimum videtur vel certe, ſi quaedam talia ſunt, vt nulla nos vel minima ratio ad vnum potius, quam ad contrarium faciendum impellat, alterutrum tamen debemus eligere, et poſtquam vnam ſemel ſententiam ſic ſumus amplexi, non amplius illam vt dubiam, in quantum ad praxin refertur, ſed vt plane veram et certam, debemus ſpectare, quia nempe ratio, propter quam illam elegimus, vera et certa eſt.

III. Vt ſemper ſe ipſum potius, quam fortunam vincere ſtuderet, et cupiditates proprias, quam ordinem mundi mutaret: atque vt in vniuerſum ſibi firmiter perſuaderet, nihil extra proprias cogitationes abſolute eſſe in noſtra poteſtate f); adeo vt quicquid non euenit, poſtquam omne, quod in nobis erat, egimus vt eueniret, inter ea quae fieri plane non poſſunt, et philoſophico vocabulo impoſſibilia appellantur, ſit a nobis numerandum. Longiſſima tamen exercitatione et meditatione ſaepiſſime iterata opus eſt, vt animum noſtrum ad res omnes ita ſpectandas aſſuefacere poſſimus.

Pertinere has regulas morales, magis ad prudentiam viuendi feliciter, quam ad emendandum et ad felicitatem muniendum animum, adeoque minimam moralis doctrinae partem attingere, ipſe non negat Carteſius, et has ſe tantummodo elegiſſe non diffitetur, vt interim agendi aliquam normam haberet, donec meditatione ad certiora eſſet delatus. Adeoque ex his regulis de Carteſii mente circa argumentum ethicum iudicium fieri non poteſt, ſed conſulendae epiſtolae ſunt, in quibus praemeditata diu inter-

f) Κύριον δόγμα hoc Stoicorum, vid. EPICTETI Enchiridion.

interdum attulit. De quibus tamen obseruat PETRVS POIRETVS [g], *cum primum legisset, eas profecto velut de coelo labentes non suspexisse solum, sed et toto pectore fuisse amplexum, ob egregia atque pia ac fundamentalia ethices cogitata hinc inde, sua quidem opinione pristina extantia. At postquam deinde omnia simul conspicere et diligentius perpendere coepisset, vidisse se de eiusmodi ethica idem iudicium fieri posse, quod ipse de ethnicorum moralibus scriptis fecerit: superba esse palatia, arenae imposita, nec quid pro virtute et pro summo bono habendum sit, explicantia. Arenam enim esse vel coenum potius, dogma illud inane, quod pacificandis animis nostris afferat, de Deo, voluntatis nostrae propensiones omnes non praeuidente modo, et ab aeterno decernente, sed et eas nobis singulas infundente, quod et fatum Spinozianum redoleat, tum vero animum ad virtutem obtundat atque vitiis quibuscunque defendendis poenitentiaeque excutiendae potius, quam vt virtutem promoueat.* Idem summum quoque bonum, quod Cartesius, quatenus ad nos spectat, vnicuique esse nihil aliud, quam libertatem arbitrii, aut potius illius bonum, dixit, virtutemque Cartesianam, qua quis ea faciat, quae meliora esse iudicat, valde confodit, et libertatem admittere tantum summum bonum ostendit et media acquirendae virtutis inepta a Cartesio adhiberi putat, quae sunt, nihil eorum negligere, quae ad inquisitionem veri faciunt, tum cognitionem ipsam veri bonique, iudiciaque de illis, decreta denique firma vitam secundum iudicia illa regendi, quae velut insufficientia et rationis actiuitate nixa reprehendit, suis hic quoque hypothesibus intentus. Ex quibus tamen intelliget Lector, quibus oculis, acutis, an hebetibus in morali doctrina viderit Cartesius? Cuius discipuli an feliciores fuerint [h] in condendis systematibus ethicis, in quibus pauca Cartesium sapiunt, ex commentariis eorum rite examinatis decernendum est. Eiusmodi *Ethica Cartesiana, siue ars bene beateque viuendi ad clarissimas rationes et sanae mentis ideas, ac solidissima Renati Cartesii principia formata*, Gallice et Latine [i] prodiit, quae consulenda.

§. XLVIII. In metaphysica philosophiae parte, quam in *Meditationibus* et in *Principiis Philosophiae* exposuit, ita statuit Cartesius: *Metaphysica Cartesii, de principiis cogitandi.*

I. Quoniam ab infantia multa de rebus sensibilibus iudicia tulimus prius quam integrum rationis nostrae vsum haberemus, multis praeiudiciis a veri cognitione auertimur: a quibus non aliter videmur posse liberari, quam si semel in vita de iis omnibus studeamus dubitare, in quibus vel minimam incertitudinis suspicionem reperiemus.

Oo 2 II. Quin

g) De Erud. Triplici L. III. §. 50. p. 760.

h) Conf. THOMAS. Caut. circa Praecognita iuris c. 14. §. 31. BVDDEVS Hist. phil. c. 6. p. 432.

i) Gallice 1692. 12. Latine Halae 1719. 8.

Digitized by Google

II. Quin et illa etiam, de quibus dubitabimus, vtile erit, habere pro falſis, vt tanto clarius, quidnam certiſſimum et cognitu facillimum ſit inueniamus.

III. Sed haec interim dubitatio ad ſolam contemplationem veritatis eſt reſtringenda. Nam quantum ad vſum vitae, quia perſaepe rerum agendarum occaſio praeteriret, antequam nos dubiis noſtris exſoluere poſſemus, non raro quod tantum eſt veriſimile, cogimur amplecti [k]: vel etiam interdum etſi e duobus vnum altero veriſimilius non appareat, alterutrum tamen eligere.

IV. Imprimis dubitabimus, an vllae res ſenſibiles aut imaginabiles exiſtant, tum quia deprehendimus interdum ſenſus errare, tum, quia quotidie in ſomniis innumera ſentire videmus, quae nusquam ſunt, nullaque ſic dubitandi ſigna apparent, quibus ſomnum a vigilia dignoſcatur.

V. Dubitabimus etiam de iis, quae pro maxime certis habuimus, etiam de mathematicis demonſtrationibus, quaeque putauimus hactenus principia per ſe eſſe nota: tum quia vidimus aliquando nonnullos erraſſe in talibus, tum maxime quia audiuimus eſſe Deum, qui poteſt omnia, et a quo ſumus creati; ignoramus enim, an forte nos tales creare voluerit, vt ſemper fallamur, etiam iis quae nobis quam notiſſima apparent. Multo magis id fieri poteſt, ab alio vel a nobis ipſis.

VI. ſed interim hanc nobis libertatem eſſe experimur, vt ſemper ab iis credendis, quae non plane certa ſunt et explorata, poſſimus abſtinere, atque ita cauere, ne vnquam erremus. Haec famoſiſſima illa Carteſii dubitatio philoſophica eſt, quam cum in meditationibus quoque pro initio philoſophandi adhibuiſſet, maximam ſibi ſuisque philoſophematis inuidiam conflauit. Nemo enim inter aduerſarios fuit, qui non acerba contentione hanc ei dubitationem velut ratione carentem, et innumeris difficultatibus expoſitam obiiceret. Plerisque vero hoc pacto pernicioſum in philoſophiam ſcepticiſmum introduxiſſe viſus eſt. Qua de re ambitioſa prolixitate vtriusque partis rationes adducere, et quid in ſcepticiſmi Carteſio inurendi cauſſa adductum ſit enarrare nec loci huius, nec inſtituti eſt, ſed in ſpeciali Carteſianiſmi hiſtoria debet exponi. Conſuli autem praeter P. Villemandaevm [l], Gvil. Henr. Beckhervm [m] et Ven. Io. Gvil. Fevrlinvm [n]. illi poſſunt, quos celeberrimi Walchii adduxit induſtria [o]; maxime autem adeundus Clavbergivs, qui peculiari tractatione, *Initiationem philoſophi, ſiue dubitationem Carteſii ad metaphyſicam certitudinem viam aperientem* [p] delineauit. Nobis hoc loco ex ingenti obſeruationum cumulo, quae a tot in hoc argumento ſcriptoribus afferri

k) Deſumtum hoc ex ſchola Academicorum.
l) In Scepticiſmo debellato c. 2. §. 9.
m) Diſſ. quod Carteſius de omnibus initio ſuadens dubitare, atheis ideo et ſcepticis adſcribendus non ſit. Regiom. 1724.
n) Diſſ. de Dubitatione Carteſiana et an Carteſio atheiſmus et ſcepticiſmus imputari poſſit. Ien. 1711. 1712.
o) Parerg. acad. p. 802. ſeqq. Bvddei Theſ. de atheiſmo c. 1. §. 25 p. 152.
p) Lugd. Batav. 1655. 12.

Digitized by Google

afferri solent, ea tantum seligimus, quae iudicium Lectoris instruere, et docere eum possunt, quale momentum ipsa haec controuersia habeat, in quo laudandus sit Cartesius vel excusandus, itemque quae in eius dubitatione culpanda sint? Et fuisse quidem philosophum vsum Scepticismo, et vniuersalem quandam dubitationem philosophari incipientibus suasisse, adductae supra assertiones clarissime loquuntur. Ast, si verum fatendum, non ideo in Scepticorum castris militat, qui Scepticorum armis vtitur. Ea enim Cartesius non ad oppugnandam sed confirmandam demonstrandamque veritatem adhibuit. Scopus scilicet Cartesii non erat, omnem veritatis cognitionem euertere; sed iugulatis tantum praeiudiciis, veritatem sine rationum examine suadentibus magis quam conuincentibus, menten ad certam veritatis notitiam, sensumque minime fallacem deducere. Nam haec eius ratiocinationis consequentia fuit: ego dubito, ergo cogito, si cogito, ergo sum daturque scientia, quo ratiocinio certissimum veritatis criterium, quo omnis Scepticismus vniuersalis feliciter euerti potest, attulit, euicitque dari quandam veritatem omni dubitatione superiorem. Hoc itaque sensu, dum dubitationem tantum σοφὸν φάρμακον esse voluit, contra praeiudiciorum morbum, Scepticismus non nisi inuita veritate et aequitate Cartesio potest tribui. Nec adeo noua et inaudita ea res est, vt non viderint philosophi, ad eiiciendos errores praeiudicatos plurimum eiusmodi dubitationem prodesse, et omnino ad euertenda pueritiae praeiudicia optimum medicamen afferri. Vnde iam apud CICERONEM dictum q: *Hoc liberiores et solutiores sumus, quod integra nobis est iudicandi potestas: neque vt omnia, quae praescripta, et quasi imperata sint, defendamus, vlla necessitate cogimur; nam caeteri primum ante nos tenentur adstricti, quam, quid esset optimum, iudicare potuerunt. Deinde infirmissimo tempore aetatis aut obsecuti amico cuidam, aut vna alicuius, quem primum audierunt oratione capti, de rebus incognitis iudicant, et ad quamcunque sunt disciplinam quasi tempestate delati, ad eam tanquam ad saxum adhaerent.* Tacemus alia, in eodem libro occurrentia, quibus Lucullus ostendit, *ipsam Scepticorum dubitationem, et incertitudinem ad iudicium veri falsique, cogniti et incogniti ducere: et more Antiochi eam ita rationem suscipiendam esse, vt doceantur quae a quouis accipi oporteret, et quae repudiari, sicque hoc ipsum, ex quo omne veri falsique iudicium esset, percipere eos debuisse.* Inter recentiores ante Cartesium, Iordanum, Brunum eandem dubitationem simili modo in libro *de Minimo* commendauisse, ex iis, quae supra de eo adduximus, constat. Et hinc factum, vt aduersarii Cartesii, plagium in hoc quoque dogmate ipsi obiicerent r. Qui quamuis propria meditatione hanc viam philosophandi inuenire potuerit, primus tamen eam non detexit, dudum a dogmaticis ostensam: quo pacto omnis Scepticismi suspicio concidit. Ast quamuis lubenter praestantissimum philosophum a Scepticismi labe, hoc

q) Qu. Academ. L. II. c. 10. r) HVETIVS Cens. phil Cartes. c. 8. p. 115.

quidem sensu, quo morbum intellectus significat, absoluamus, fatendum tamen, dubitationem Cartesii nec scopo, quem sibi praefixerat, respondere, nec carere vitio insigni. Nempe dum ad exuenda praeiudicia dubitationem adhibet, aliud necessario sibi praeiudicium finxit; posse fieri, vt, qui nos creauit, ita nos formauerit, vt perpetuo fallamur, vel vt nosmet tantum somniando, nobis imaginemur esse veritates illas, quas ex praeiudicio hausimus. Si enim veritates primae atque formales, quae citra discursum menti obuersantur, et de certitudine eam sua luce et euidentia conuincunt, pro praeiudicio haberi possunt, multo magis ista fictio praeiudicata suspecta habenda est, adeoque inepto fundamento dubitatio ista nititur. Quae cum ad euidentissimas propositiones, ideis, quas innatas dixit Cartesius, constantes extendatur, et solis praeiudicatis suppositionibus roboretur, parum inde vel ponderis vel vtilitatis habet, et finem intentum minime obtinet. Id quod contra meditationes Cartesii in *Instantiis* [s] sole meridiano clarius demonstrauit Gassendus. Cui cum respondere vellet Cartesius, rei euidentia conuictus, ipse ad eas notiones, quae animo cogitanti iam adsunt, prouocare necesse habuit. Nempe cum Gassendus obiecisset, eum, dum ita rationes inducit: cogito ergo sum, hanc maiorem supponere, qui cogitat, ille est, atque ita praeiudicium adhibere, respondit, *huius generis propositiones, praeiudicia appellari haud posse, quod animo tam euidentes appareant, vt ab iis credendis sibi temperare nequeat, cum forte de illis cogitare incipiat, ac proinde mentem praeiudicio imbutam nondum habeat.* Qua responsione quam feliciter Cartesius rem suam iuuerit, lectori expendendum relinquimus, cogitanti Cartesium, has propositiones omni dubitatione ob certitudinem et euidentiam superiores esse, negare non posse. Nec est, quod pro Cartesio afferas, et pro eo excusando adduxit ABRAHAMVS HEIDANVS [f], dubitationem hanc tantum intelligendam esse de suspensione iudicii affirmantis vel negantis. Nam ipso Cartesio arbitro, huius generis propositiones primae adeo euidentes sunt, vt ab assensu se cohibere animus minime queat. Tacemus, vitiosum admittere circulum Cartesium, dum, supponendo fieri posse, vt Deus ipsum fallat, vt se esse somniaret, qui non sit, attamen ex cogitationis actu existentiam suam, exque hac et idea innata concludit, Deum ipsum fallere non posse, eo quod optimus sit. Quem paralogismum recte in eo reprehendit RAD. CVDWORTHVS [t]. Nec ad saluandum Cartesium afferri potest, quam alibi admisit, hypothesis, Deum posse contradictoria; hoc enim supposito admisso possibile esset, vt ego cogitem et tamen non sim, id quod frustra ad has veritates hanc dubitationem extendi, confirmat. Verum haec paucis. Iam pergendum in philosophematis Cartesii:

VII. Si

s) T. III. Opp. p. 279.
f) Apud P. BAYLE Dict. T. III. art. Maldonat. not. L. p. 296.
t) Syst. intell. c. V. f. 1. §. 94. p. 882.

Digitized by Google

VII. Si autem reiicientes illa omnia possimus dubitare, ac etiam falsa esse fingere, non tamen ideo nos, qui talia cogitamus, nihil esse fingere possumus, repugnat enim, vt putemus, id quod cogitat, eo ipso tempore, quo cogitat, non existere.

VIII. Proinde haec cognitio: ego cogito, ergo sum, est omnium prima et certissima, quae cuilibet ordine philosophanti occurrat. Facile ex his ipsis Cartesii verbis intelligi potest, sermonem esse non de principio aliquo, vel constituente vel diiudicante veritatem, sed de principio philosophantis, a quo scilicet initium philosophandi capit, a particulari ad vniuersale ascendens. Vnde explodi illi merentur, qui hanc propositionem verum principium primum et vniuersalissimum esse contendunt, cum et existentiam rei supponat, et contradictionis principium, impossibile est idem simul esse et non esse, inuoluat *.

IX. Examinantes, quinam nos simus, qui omnia, quae a nobis diuersa sunt, supponimus falsa esse, perspicue videmus, nullam extensionem, nec figuram, nec motum localem, nec quid simile, quod corpori sit tribuendum, ad naturam nostram pertinere, sed cogitationem solam, quae proinde prius et certius, quam vlla res corporea cognoscitur.

X. Cogitationis nomine intelliguntur ea omnia, quae nobis consciis in nobis fiunt, quatenus eorum in nobis conscientia est; atque ita non modo intelligere velle, imaginari, sed etiam sentire, idem hic est, quod cogitare.

XI. Haec mentis nostrae cognitio multo euidentior est, quam corporis.

XII. Cum autem mens, quae se ipsam nouit, et de aliis omnibus rebus adhuc dubitat, vndiquaque circumspicit, vt cognitionem suam vlterius extendat; primo quidem inuenit apud se multarum rerum ideas, quas quamdiu tantum contemplatur, nihilque ipsis simile extra se esse affirmat vel negat, falli non potest. Inuenit etiam communes quasdam notiones, et ex his varias demonstrationes componit, ad quas quamdiu attendit, omnino sibi persuadit esse veras. Sed quia non potest semper ad illas attendere, cum postea recordatur se nondum scire, an forte talis naturae creata sit, vt fallatur etiam in iis, quae ipsi euidentissima apparent, videt se merito de talibus dubitare, nec vllam habere posse certam scientiam, priusquam suae auctorem originis agnouerit.

XIII. Considerans deinde inter diuersas ideas quas apud se habet, vnam esse entis summe intelligentis, summe potentis, et summe perfecti, quae omnium longe praecipue est, agnoscit in ipsa existentiam, non possibilem et contingentem tantum, quemadmodum in ideis omnium aliarum rerum, quas distincte percipit, sed necessariam et aeternam.

XIV. Magisque hoc credet, si attendat, nullius alterius rei ideam apud se inueniri, in qua eodem modo necessariam existentiam contineri animaduer-

*) Conf. WALCH. Hist. log. L. II. c. 2. §. 53. Parerg. acad. p. 732. seqq.

aduertat. Ex hoc enim intelliget, istam ideam entis summe perfecti non esse a se effictam, nec exhibere chimaericam quandam, sed veram et immutabilem naturam, quaeque non potest non existere, cum necessaria existentia in ea contineatur. Hoc decantatissimum illud argumentum pro existentia DEI est, de quo magna nostra aetate quaestio inter eruditos fuit. Et ipsum quidem ratiocinium non nouum est et a Cartesio excogitatum, sed dudum a scholasticis adhibitum examinatumque, maxime ab Anselmo, vt supra ex LEIBNIZIO obseruatum; et plures quoque notauit I. A. FABRICIVS [x]. Licet autem magnopere et sibi et sectatoribus ista argumentatione placuerit Cartesius, fuerintque viri naturalis sapientiae consultissimi ANTONIVS LE GRAND [y], FRANC. LAMY [z], HERM. ALEX. ROELLIVS [a], IO. CLAVBERGIVS [b], NIC. MALLEBRANCHIVS [c] aliique, qui magnum caussae Dei praesidium in eo posuerint; parum tamen probatum fuit aliis, et iam pridem Thomae Aquinati reiectum, postea autem viris doctis post Cartesium variis de caussis suspectum; inter quos imprimis PETRVS GASSENDVS fuit, qui in *Instantiis* paralogismum admitti dudum obseruauit. Idem Cartesio obiectum ab HVETIO, aliisque, maxime vero a viro elegantissime docto SAMVELE WERENFELSIO, qui cum Ioanne Henrico Suicero, et Isaaco Iaquelotio ea de re contendit, asseclam nactus Brillonium doctorem Sorbonicum, cui responderunt praeter Iaquelotum, Franciscus Lami atque Montreus, philosophiae et mathematum professor Parisiensis, quam controuersiam librosque huc pertinentes alibi [d] enarrauimus, quae breuitatis caussa non repetimus. Obseruatum autem viris his doctis est [e] supponere Cartesium existentiam DEI vel possibilem vel actualem, adeoque vitioso circulo concludere. Aliis [f] visus ideam infiniti et perfecti pro re infinita et perfecta, quae non nisi a Deo esse possit, venditasse, et fallacia ambiguae locutionis delusus ex eo, quod ens perfectissimum siquidem existat, necessario existat, conclusisse, illud etiam existere [g]. Aliis ὕστερον πρότερον posuisse, iudicatum; eo quod idea perfectionis diuinae ideam existentiae praesupponat: alii ideam nominalem siue definitionem entis per se existentis ad ideam realem entis istius actu extra nos existentis inepte traductam esse conquesti sunt. Alii [h] tamen temperamentum aliquod inierunt, fassi, tunc solidissimum hoc argumentum esse, si idea illa de Deo, perfectissimo ente omnium entium caussa, certis rationibus collecta, exque rerum natura obuia mentis iudicio et intimo conscientiae sensu agnita perceptio viua et fortis intelligatur. Ita enim ex idea caussae, cuius effectum tenemus, existentiam eius recte colligi, et primae ac perfectissimae

x) Script. de V. R. C. c. X. p. 327.
y) Instit. philos. P. II. art. 3.
z) Memoires de Trevoux 1701. p. 108. seqq.
a) De Relig. nat.
b) Ex. de Cognitione Dei et nostri 1685. 8.
c) Rech. de la verité T. II. p. 96. seqq.
d) In Hist. de Ideis S. III. §. 3. p. 277. seqq.
e) Cel. CHR. WOLFIVS Rat. praelect. suar. S. 2. c. 3. §. 44. p. 156.
f) De Atheismo c. III. p. 370. Phil. theor. P. VI. c. 3. §. 8. p. 361.
g) S. CLARKE de l'Existence de Dieu c. 4. p. 30.
h) FABRICIVS l. c.

fectissimae quidem vnam certissimam et necessariam. Id quod iam HENRICO MORO [i] visum, qui hanc ideam DEI *nullum arbitrarium figmentum esse*, monet, *ad libitum nostrum excogitatum, sed necessariam et naturalem humanae mentis emanationem, eo quod hanc certam et inalterabilem ideam in anima sua nullo pacto delere possit*. Ast hoc quoque modo, obiiciunt, qui ad ratiocinii formam paulo seuerius attendunt, supponi existentiam ideae diuinae. ipsiusque Dei necessariam aliunde collectam, et ex ea deinde ob connotatam existentiam naturae diuinae argumentum illud otiose repeti. Nobis arbitrii quidem partes sumere haud licet, fatemur autem, non modo ob latentem aequiuocationem ineptum, certe inutile argumentum videri, sed supponi quoque, vbi more Cartesiano adhibetur, ideam entis supremi a creatore impressam, et homini naturalem et ineuitabilem, qualis illa est, ego cogito. Quod quamuis formaliter circulum non committat, aeque tamen incertum et ab atheo negatum pro demonstrationis fundamento ponit. Non monebimus alia a scopo nostro paulo remotiora, et imprimis incertissimam argumenti huius ambiguitatem, sed ad praestantissimos viros CVDWORTHVM [k] et MOSHEMIVM [l] lectorem ablegamus, qui quot inter se diuersis significationibus hoc argumentum exponi queat, nec tamen insigni vsu et certitudine gaudeat, demonstrauerunt. Illud autem praeterire non licet, illustrem Leibnizium, licet sophisma in argumentatione Cartesii ipse deprehenderit [m], attamen verissimum esse, si recte explicetur, censuisse [n], nempe si prius possibilitas entis perfectissimi ostendatur. Deum enim solum hoc priuilegio gaudere obseruat, quod necessario existat, si possibilis sit, et quemadmodum possibilitatem eius nihil impediat, quod limitum expers, nec vllam negationem, vel contradictionem inuoluit, hoc vnum sufficere iudicat ad cognoscendam existentiam DEI a priori. Nempe, vt apposite obseruatum cel. HANSCHIO [o], ad rationem sufficientem respicit illustris philosophus, quam in ipso Deo eius existentia agnoscit; et propter quam non existentia Dei absolute impossibilis est. Cum quod absolute necessarium existit; eius existentia in eo solo rationem sufficientem inueniat, quod nullam inuoluat contradictionem; sic vt sola possibilitas Dei principium sit existentiae eius. Quae acutius concludere, et quae argumento Cartesiano desunt supplere, omnino fatendum est. Quamuis etiam in hoc ratiocinio ita emendato nonnullis quaedam videantur deesse; qua de re quid nostra aetate disputatum satis acriter sit, hoc loco exponi non potest. Tacemus SAM. CLARCKIVM [p] aliosque qui neruos

i) In Antidot. adu. atheismum L. I. c. 8.
k) System. intell. c. 5. s. 1. §. 102. p. 894.
l) Ad h. l.
m) A. E. 1684. p. 539. add. Cl. HOLLMANNVS Instit. phil. P. III.
n) In Princip. philos. §. 45. Suppl. A. E. T. VII. s. 11. p. 514.
o) Ad h. l. Princ. phil. geometrice demonstrat. p. 112.
p) De Exist. Dei P. I. c. 4. p. 31.

Digitized by Google

neruos huius ratiocinii intendi posse, vt recte concludat, arbitrantur, quos enumerare nec licet, nec libet.

XV. Quia Dei, siue entis summi ideam habemus in nobis, iure possumus examinare, a quanam caussa illam habeamus, tantamque in ea immensitatem inueniemus, vt plane ex eo simus certi, non posse illam nobis fuisse inditam, nisi a re, in qua sit reuera omnium perfectionum complementum, hoc est, nisi a Deo realiter existente.

XVI. Ex hoc, quod iam simus, non sequitur, nos in tempore proxime sequenti etiam futuros, nisi aliqua caussa, nempe eadem illa, quae nos primum produxit, continuo velut reproducat, hoc est, conseruet. Facile enim intelligimus, nullam vim esse in nobis, per quam nos ipsos conseruemus: illumque in quo tanta est vis, vt nos a se diuersos conseruet, tanto magis etiam se ipsum conseruare, vel potius nullius conseruatione egere, ac denique Deum esse.

XVII. Ad hanc ideam DEI nobis ingenitam respicientes, videmus illum esse aeternum, omniscium, omnipotentem, omnis bonitatis veritatisque fontem, rerum omnium creatorem, et omnem perfectionem infinitam in se habentem.

XVIII. Nihil potest Deo competere, in quo limitatio vel imperfectio deprehenditur. Ita in natura corporea quia simul cum locali extensione diuisibilitas includitur, estque imperfectio esse diuisibilem, certum est, Deum non esse corpus. Eadem ratio est sensus, qui passionem innuit, inde Deum sentire nullo modo putandum est, sed tantummodo intelligere et velle, et quidem non vt nos per operationem, sed per vnicam et simplicissimam actionem.

XIX. A Deo ad creaturas philosophando descendentibus, quam maxime recordandum, et Deum auctorem rerum esse infinitum et nos omnino finitos.

XX. Ita si Deus aliquid reuelet, quod naturales ingenii nostri fines excedat, non recusabimus illi credere, quamuis non clare intelligamus.

XXI. Eandem ob caussam nunquam disputandum de infinito, de quo nos, qui finiti sumus, nihil determinare possumus.

XXII. Illa omnia, in quibus sub aliqua consideratione nullum finem poterimus inuenire, non quidem affirmabimus esse infinita, sed vt indefinita spectabimus.

XXIII. Itaque nomen infiniti soli Deo reseruandum, quia in eo solo ex omni parte non modo nullos limites agnoscimus, sed etiam positiue nullos esse intelligimus, alias res, aliqua ex parte limitibus carere, sed negatiue tantum eorum limites, si quos habeant, inueniri a nobis non posse confitemur.

XXIV. Ita denique nullas vnquam rationes circa res naturales, a fine, quem Deus aut natura in iis faciendis sibi proposuit, desumemus, quia non tantum nobis debemus arrogare, vt eius consiliorum participes nos esse

Digitized by Google

esse putemus, sed ipsum vt caussam efficientem omnium rerum considerantes videbimus, quidnam ex eius attributis circa effectus sensibus nostris apparantes lumen naturale concludendum esse ostendat. Etiam hoc ex primariis dogmatibus est, quae magnam Cartesianae philosophiae inuidiam conflarunt, eo quod haud leue demonstrandae Dei sapientiae, ipsiusque eius existentiae praesidium argumentumque eneruet et abiiciat. Monuit id iam GASSENDVS [q], valdeque reprehendit, quod a physica consideratione vsum caussarum finalium reiecerit, eo quod, vbi de Deo agitur, praecipuum ita argumentum contemserit, quo diuina sapientia, prouidentia, potentia atque adeo existentia lumine naturae stabiliri possit. Id ex vsu partium in plantis, in animalibus, in hominibus patere, et magnos quoque viros ex speculatione anatomica corporis humani ad DEI notitiam assurgere. Saepe quoque in caussis physicis agentis ad materiam concursum, formamque non posse detegi, at ex praestantissimo vsu ineffabilem prorsus prouidentiam demonstrari, vt ex valuulis cordis patescat. Falsum autem esse quod asserat, temerarium esse inuestigare fines Dei; hoc enim de finibus tantum occultis dici posse: non vero de iis, quos in propatulo posuit, quique non multo labore innotescant, et ad laudem Dei faciant. Nec sufficere ideam innatam, quam non omnes homines ita sentiant, vt Cartesius, sed simplicioribus non inuidendum esse, quod ex inspectione operis cognoscere glorificarique opificem possint. Neglexit has obiectiones et solo contemtu in responsionibus refutauit Cartesius, cum vim earum obseruauisset. Inde vero grauis subinde dica illi scripta ab aduersariis, maxime a theologis Anglis, qui cum viderent, Hobbesium similesque fines rerum ad proscribendam ex orbe DEI sapientiam negare obseruandos, Cartesium etiam impietatis suspectum habuere. Diligenter in hanc assertionem calamum strinxit RAD. CVDWORTHVS [r], acerbius eo nomine in ipsum Cartesium inuectus est SAMVEL PARCKERVS [s], qui cum vsum mechanismi sine caussarum finalium respectu ad rerum naturalium historiam explanandam improbasset, atheismi culpa non plane vacare Cartesium contendit, eo quod philosophiam ita tractauerit, vt sua philosophandi ratione omnem de naturae opifice scientiam plane tolleret; ast qui, cum semel e physica sua omnem finis contemplationem ablegasset, cum omni suo mechanico acumine omnique mathematico apparatu naturam rerum inuestigare aggressus, nil nisi futiles et inanes quasdam fabulas magno cum labore finxerit et somniauerit, et, quod in sequentibus adiecit; in ethicis pium, dicere omnia a Deo propter nos facta fuisse, quanquam sit in physicis ridiculum, id populo adblandiendi caussa plane subiecisse visus sit. Tacemus alios, qui pro argumento a rerum finibus petito docte perorarunt, fuse enumeratos a I. A. FABRICIO [t]. Fatemur autem, iniurios in Cartesium illos esse, qui

 impietatis

q) In Obiect. T. I. Opp. Cart. p. 192.
r) Syst. intell. c. 5 S. 1. §. 53. p. 119. seqq.
s) De Deo disp. III. §. 15. p. 289. seqq.
t) Syll. Script. de V. R. C. c. 7. p. 286. seqq. POIRET. de Erud. tripl. L. III. §. 28. p. 644.

impietatis maculam illi eapropter inurunt, cum nihil minus intenderit philosophus, quam DEI sapientiam ex orbe proscribere [u], sed ad physicas tantum caussas efficientem, materialem, formalem, respiciendum esse statuerit, certus ex iis solis Deum posse euidentissime demonstrari. Qua in re praeeuntem habuit magnum VERVLAMIVM [v], qui tantum abest, vt in naturali scientia finalium caussarum considerationem passus sit, vt potius omnem eam scientiam corrumpere, et superstitionem introduxisse statuerit: notatus ideo PARCKERO [x], et CVDWORTHO [y]. Verum licet ab atheismi infamia eo nomine liberandus sit Cartesius, probari tamen non potest, quod fines rerum naturalium hominis indagationi patescentes neglexerit, quibus si non rerum natura reserari, sane via proxima ad eam aperiri potest, vt vel solae obseruationes anatomicae euincunt.

XXV. Quia Deus est summe verax et dator omnis luminis, adeo vt repugnet plane, vt nos fallat, siue vt proprie et positiue sit caussa errorum, quibus nos obnoxios esse experimur: hinc sequitur, omnia quae clare et distincte percipimus, vera esse, et dubitationes ante recensitas omnes tolli. Atque si aduertamus, quid in sensibus, quid in vigilia, quid in somno clarum sit atque distinctum, illudque ab eo quod confusum est et obscurum distinguamus, facile, quid in qualibet re pro vero habendum sit, agnoscemus.

XXVI. Quia vero saepe contingit nos falli, caussa errorum non ad Deum referenda est; nam non ab intellectu sed a voluntate pendent, suntque si ad Deum referantur merae negationes, si ad nos, priuationes.

XXVII. Duo tantum in nobis cogitandi modi generales sunt, perceptio, quae est operatio intellectus, et volitio siue operatio voluntatis. Nam sentire, imaginari et pure intelligere, sunt tantum diuersi modi percipiendi, vt et cupere auersari, affirmare, negare, dubitare, sunt diuersi modi volendi.

XXVIII. Ad iudicandum requiritur quidem perceptio intellectus, sed etiam voluntas requiritur, vt rei aliquo modo perceptae assensio praebeatur. Non autem perceptio integra semper necesse est, sed assentimur quoque obscuris.

XXIX. Perceptio valde finita est, voluntas quodammodo infinita, quae vltra ea quae clare percipimus, extendi potest, hoc cum facimus, fallimur.

XXX. Neque tamen Deus errorum nostrorum auctor dici potest, quod nobis intellectum finitum dedit, id enim intellectui creato conuenit; ast quod latissime pateat voluntas, hoc ipsius eius naturae conuenit, et summa hominis perfectio est, quod agat per voluntatem, hoc est, libere, et actionum suarum auctor sit.

XXXI. Quod itaque in errores incidamus, defectus quidem est in nostra actione, siue in vsu libertatis, sed non in nostra natura.

XXXII.

u) Periculum ex hac assertione enatum non praeuidisse Cartesium recte obseruat Poiret. in Vera Methodo P. III. §. 15. p. 197.

v) Org. nov. L. II. §. 2. de Augm. scient. L. III. c. 4.
x) l. c §. 16. p. 183.
y) l. c. p. 822.

Digitized by Google

XXXII. Quod autem fit in noſtra voluntate libertas et multisd ad arbitrium vel aſſentiri vel non aſſentiri poſſimus, manifeſtum et inter notiones innatas referendum eſt. Miro hypotheſeos praeiudicio ſeductus Carteſius, in palmariis his aſſertionibus a regia via diuagatur, multoties ideo ab aduerſariis caſtigatus. Cum enim ſemel ſtatuiſſet, paſſionem animae ad intellectum actionem, ad voluntatem eſſe referendam, non potuit non inepta conſequentia concludere affirmationem, negationem, dubitationem eſſe opus voluntatis. Quod tamen et ſenſui et experientiae ipſique hominis conſcientiae contrarium eſt, quibus ſcimus, iudicium intellectus in affirmatione et negatione ſe maxime prodere, et aliud eſſe velle, aliud iudicare affirmando vel negando. Aſt his non obſtantibus foedus error ad ſectatores tranſiit alioſque genuit haud minores, vt ex dicendis pateſcet.

XXXIII. Quia tantam eſſe tamque immenſam DEI poteſtatem agnoſcimus, vt nefas eſſe putemus exiſtimare, fieri a nobis aliquid poſſe, quod non ſit ab ipſo praeordinatum: facile in concilianda libertate noſtra cum Dei praeordinatione difficultatibus poſſumus nos intricare. Quas vt euitemus, cogitandum, mentem noſtram eſſe finitam, Dei autem potentiam et praeordinationem infinitam, adeoque hanc nos ſatis non comprehendere, certe autem et euidenter libertatis, quae in nobis eſt, conſcios eſſe, hancque ideo negari vel de ea dubitari haud poſſe.

XXXIV. Nihil nos vnquam falſum pro vero admittemus, ſi tantum iis aſſenſum praebeamus, quae clare et diſtincte percipiemus.

XXXV. Ad perceptionem, cui certum iudicium debet inniti, requiritur non modo, vt ſit clara, ſed etiam vt ſit diſtincta. Clara eſt, quae menti attendenti praeſens et aperta eſt, diſtincta autem, quae cum clara ſit, ab omnibus aliis ita ſeiuncta eſt, et praeciſa, vt nihil plane aliud, quam quod clarum eſt, in ſe contineat. Poſſunt enim eſſe perceptiones clarae, ſed non diſtinctae.

XXXVI. Omnia quae ſub perceptionem noſtram cadunt, vel tanquam res rerumue affectiones conſiderantur, vel tanquam aeternae veritates, nullam exiſtentiam extra cogitationem noſtram habentes.

XXXVII. Duo tantum rerum genera ſunt, ſubſtantia cogitans ſiue mens, et ſubſtantia extenſa ſiue corpus, illa rerum intellectualium, haec materialium.

XXXVIII. Subſtantia res eſt, quae ita exiſtit, vt nulla alia re indigeat ad exiſtendum. Hoc autem nomen Deo et creaturis non conuenit vniuoce, hi enim niſi ope concurſus DEI exiſtere non poſſunt.

XXXIX. Sunt autem et mens et corpus ſubſtantiae qua ſolo DEI concurſu egent ad exiſtendum.

XL. Vna eſt cuiuscunque ſubſtantiae praecipua proprietas, quae ipſius naturam eſſentiamque conſtituit, et ad quam omnes aliae referuntur.

Digitized by Google

XLI. Extensio in longum, latum et profundum substantiae corporeae naturam constituit, et cogitatio naturam substantiae cogitantis. Etiam in hac thesi reprehensionem meruit Cartesius, quod subiectum in quo sunt attributa proprietatesque cum ipsis attributis confundendo, naturam substantiae in illis posuisset. Accedit, quod vna proprietate materiae, extensione, et spiritus, cogitatione, omnem substantiarum naturam comprehenderit, cum alia quoque iis attributa aeque essentialia adesse queant. Quale corporis attributum esse vim actiuam, quae praeter vim mortuam siue inertiae corpori cuiuis adest, contra Cartesianos contendit Leibnizius [z]: similiterque in mente adesse desiderium siue cupiditatem luminis et laetae acquiescentiae, hancque vim eius actiuam esse, qua nihil menti essentialius intimiusque sit, acutis rationibus contendit PETRVS POIRETVS [a]. Aliorum cogitata breuitatis caussa omittimus.

XLII. Omne aliud, quod corpori tribui potest, extensionem praesupponit, estque tantum modus quidam rei extensae, vt et omnia, quae in mente reperimus, sunt tantum diuersi modi cogitandi.

XLIII. Duratio, ordo et numerus, non sunt substantiae, sed modi, sub quibus res consideramus.

XLIV. Per modos plane idem intelligitur, quod alibi per attributa vel qualitates, sed cum consideramus substantiam ab illis affici vel variari vocamus modos, cum ab ista variatione talem posse denominari, vocamus qualitatem, ac denique cum generalius spectamus tantum ea substantiae inesse vocamus attributa. Perhorruit accidentis nomen Cartesius, multos in eo recentiores sectatores nactus [b]: quod accidens non semper ad substantiam aliquid pertinere eamque modificare significet, sed aliquid innuat, quod ad substantiam demum accedat. Vnde ipsi Aristotelici accidens modo in oppositione ad substantiam ponunt, modo in oppositione ad essentiam, illudque praedicamentale, hoc praedicabile vocant. Quae cum fundamentum habeant nullum, et confusas gignant ideas, rectius fecisse Cartesius iudicatus est, quod modorum vel proprietatum vocem elegisset.

XLV. Alia sunt in rebus ipsis, quarum attributa vel modi esse dicuntur, alia vero in nostra tantum cogitatione. Talia sunt tempus, numerus et vniuersalia omnia, quae tantum sunt in abstracto, modique cogitandi.

XLVI. Fiunt vniuersalia tantum ex eo, quod vna et eadem idea vtamur ad omnia indiuidua, quae inter se similia sunt cogitanda.

XLVII. Numerus in ipsis rebus oritur ab earum distinctione, ea triplex est, realis, modalis, rationis.

XLVIII. Distinctio realis proprie tantum est inter duas vel plures substantias,

z) Dicemus de hac assertione Leibniziana in cap. seq. contra eam substantiae notionem Cartesianam pec. diss. defendit RVARD. ANDALA in Pentad. diss. phil. n. 1.

a) Cogit. ration. l. III. §. 20. p. 21.

b) Vid. viri celeberrimi P. CROVSAZ. Log. P. I. S. II. c. 1. §. 2. p. 460. ed. Gall. et SAM. FRID. HOLMANN Philos. prim. P. II. §. 355. s. p. 936. sqq.

Digitized by Google

ſtantias, quas realiter diſtinctas eſſe ex hoc ſolo percipimus, quod vnam absque altera clare et diſtincte intelligere poſſimus.

XLIX. Diſtinctio modalis eſt duplex, alia ſcilicet inter modum proprie dictum: et ſubſtantiam cuius eſt modus, alia inter duos modos eiusdem ſubſtantiae.

L. Diſtinctio rationis eſt inter ſubſtantiam et aliquod eius attributum, ſine quo ipſa intelligi non poteſt, vel inter duo talia attributa eiusdem alicuius ſubſtantiae.

LI. Cogitatio et extenſio ſpectari poſſunt vt conſtituentes naturae ſubſtantiae intelligentis et corporeae, tuncque non aliter concipi debent, quam ipſa ſubſtantia cogitans et ſubſtantia extenſa, hoc eſt, quam mens et corpus, quo pacto clariſſime atque diſtinctiſſime intelliguntur.

LII. Cogitatio et extenſio etiam ſumi poſſunt pro modis ſubſtantiae, quatenus ſcilicet vna et eadem mens, plures diuerſas conditiones habere, et vnum atque idem corpus, retinendo ſuam eandem quantitatem pluribus diuerſis modis poteſt extendi. Tunc quoque modaliter a ſubſtantia diſtinguuntur, et clare ac diſtincte non minus, quam illa poſſunt intelligi.

LIII. Eadem ratione diuerſi cogitationum et extenſionum modi optime percipi poſſunt, ſi tantum vt modos rerum, quibus inſunt, ſpectemus.

LIV. Senſus, affectus, appetitus clare percipi poſſunt, ſi accurate caueamus, ne quid amplius de iis iudicemus, quam id praeciſe, quod in perceptione noſtra continetur, et cuius intime conſcii ſumus. Cauendum autem, ne res extra mentem exiſtentes perceptionibus noſtris, quas de illis habemus iudicemus ſimiles, v. c. colorem.

LV. Praecipua errorum cauſſa a praeiudiciis infantiae procedit, in qua ſecundum ſenſuum perceptionem de rebus ipſis iudicamus. Eorum praeiudiciorum deinde obliuiſci adulti maturisque annis non poſſumus.

LVI. Praeterea mens noſtra non ſine aliqua difficultate ac defatigatione poteſt ad vllas res attendere omniumque difficillime ad eas, quae nec ſenſibus nec imaginationi praeſentes ſunt. Hinc fit, vt multi nullam ſubſtantiam intelligant, niſi imaginabilem, et corpoream, et etiam ſenſibilem, et putent, nihil poſſe ſubſiſtere quod non ſit corpus [c].

LVII. Quarta errorum cauſſa eſt, quod conceptus noſtros verbis, quae rebus accurate non reſpondent, alligamus.

LVIII. Itaque ad ſerio philoſophandum veritatemque omnium rerum cognoſcibilium indagandam primo omnia praeiudicia ſunt deponenda, nec opinionibus prius receptis a nobis fidem habenda, niſi adhibito examine veras eſſe comperiamus. Deinde ordine attendendum eſt ad notiones in nobis, et eae tantum pro veris habendae, quas clare et diſtincte cognoſcimus, et ex his conferentes cum iis, quae confuſius antea cogitabamus, vſum

c) His pungere Carteſium Hobbeſii hypotheſin ex iis, quae ſupra de obiectionibus Hobbeſii contra meditationes Carteſii attulimus, manifeſtum eſt.

vſum claros conceptus formandi acquiremus. Auctoritati vero et reuelationi diuinae potius, quam proprio noſtro iudicio, fides habenda. Et haec quidem de principiis cognitionis humanae tradidit Carteſius.

Carteſii philoſophemata de rebus materialibus.

§. XLIX. Principiis cogitationis ſubiecit philoſophus principia rerum materialium [d].

I. Quicquid ſentimus, nobis aduenit a re aliqua, quae a mente noſtra diuerſa eſt, et ſenſus noſtros afficit. Sentimus autem materiae extenſae ideam menti noſtrae exhiberi, quae ſi non eſſet, ſed Deus eius ideam obiiceret, deceptor dicendus eſſet. Quod quia eſſe nequit, concludendum eſt exiſtere rem extenſam ſuisque proprietatibus gaudentem. Hanc vocamus corpus et materiam.

II. Menti noſtrae corpus quoddam magis arcte quam reliqua alia corpora coniunctum eſſe, concludi poteſt ex eo, quod perſpicue aduertamus dolores aliosque ſenſus nobis ex improuiſo aduenire, quos mens eſt conſcia non a ſe ſola proficiſci, nec ad ſe poſſe pertinere ex eo ſolo, quod ſit res cogitans, ſed tantum ex eo, quod alteri cuidam rei extenſae ac mobili adiuncta ſit, quae res humanum corpus appellatur. Tangit hac theſi Carteſius difficillimam quaeſtionem de vnione animae et corporis, quam tamen hoc loco non expoſuit, ſed alii loco reſeruauit. Ipſe cum videret, ſyſtema influxus magnis multisque premi difficultatibus, vt his ſe liberaret ad aſſiſtentiam quandam confugit, quae communionem metaphyſicam magis, quam phyſicam, inferret. Cuius fundamentum in eo poſuit, quod ſecundum legem naturae, eadem motus quantitas in corpore conſeruetur, quam legem ab animo infringi non poſſe ſtatuebat. Aſt hanc tamen motus directionem mutari poſſe, eamque liberam animae eſſe ita ſtatuit, vt motus, qui in fluidis noſtri corporis eſt, ſuam ab anima directionem nanciſcatur, atque in hanc magis partem deflectat quam in aliam. Et hoc quidem pacto agere animam vnitam cum corpore ſibi perſuaſit. Noſtri inſtituti et loci huius non eſt, ea operoſe exponere, quae huic ſyſtemati aſſiſtentiae (ita enim a ſyſtemate influxus, occaſionalium cauſſarum, et harmoniae praeſtabilitae diſtinguitur) opponi ſolent. Dabimus autem magni Leibnizii [e] verba, qui cuncta more ſuo acute et eleganter enarrauit. „Monet is, oſtendi non poſſe, quo modo directionem iſtam anima efficiat, nec eſſe in anima nec in corpore, id eſt, neque in cogitatione, „neque in maſſa quicquam, quod ad explicandam hanc vnius per alterum „immutationem ſeruire poſſit, et ſiue anima quantitatem virtutis, ſiue lineam directionis in corpore mutare dicatur, vtrumque aeque inexplicabile „eſſe.“ Repertas quoque poſt Carteſii tempora, duas veritates, magni in hoc negotio momenti. Quarum prima eſt, quod quantitas virtutis abſolutae quae conſeruatur, diuerſa ſit a quantitate motus, altera, quod conſeruetur, etiam directio eadem in omnibus ſimul corporibus, quae inter ſe agere ſuppo-

d) Part. II. Princ. philoſ.

e) Theodicée §. 59.

Digitized by Google

supponuntur, quomodocunque demum sibi mutuo occurrant, dum scilicet seruatur directio centri grauitatis communis. Si lex ista Cartesio nota fuisset, corporum directionem aeque ac virtutem imperio animae subtracturum fuisse. Putat autem illustris philosophus, si Cartesio hae leges naturae innotuissent, perductum fore ad harmoniam praestabilitam; nempe ex ea regula de manente eandem directione, motum ab anima independentem, atque a priorum motuum directionibus esse determinandum dicturum fuisse. Id quod tamen mutationes animae corpori harmonicas simul poscit, quae ad Leibnizianam hypothesin pertinent. Viderunt Cartesii sectatores, maxime Mallebranchius eiusque asseclae, Cordemaeus aliique has difficultates, cumque faterentur, ab anima nihil proficisci aut pendere effectiue, quod in copore fit, nihil a corpore quod fit in anima: motus corporis omnes immediate ac vnice a diuina virtute et actione deriuarunt, quae pro occasione volitionum mentis atque ad earum praesentiam motus illos sola efficit; et ad praesentiam atque occasione motuum in corpore nostro a Deo excitatorum, perceptiones animae producit et mutat: vtrumque autem exequitur secundum certas a se ipso semel arbitrarie latas, quarum vigore ad hunc motum haec perceptio et vice versa ad alium producitur alia. Sicque assistentiae systema, quod Cartesio placuit in systema caussarum occasionalium, quod vocant, commutarunt, de quo videndi MALLEBRANCHIVS [f], CORDEMAEVS [g], quique in hac parte Cartesianos sequitur I. CHR. STVRMIVS [h]. Verum ne sic quidem Cartesius emendatus videri, et Cartesiana philosophia de hoc mysterio luculentius decreuisse iudicari poterat, cum innumeris premantur difficultatibus, quae a Cartesianis adducuntur, secundum quorum placita minime tamen in saluo sunt leges naturae et motus, vt clare satis demonstratum LEIBNIZIO [i], et ratio sufficiens legum generalium naturae dari nequit, perpetua autem miracula supponuntur. De quibus tamen hoc loco, vbi Cartesii, non autem Cartesianorum sententiam exponimus, plura dicere non licet. Adeundus autem, qui erudite rem omnem enarrat illustris GEORG. BERNARDVS BVLFINGERVS [k].

III. Sensus perceptiones non referuntur nisi ad istam corporis humani cum mente coniunctionem, et nobis quidem ordinarie exhibent, quid ad illam externa corpora prodesse possint, aut nocere, non autem, nisi interdum et ex accidente nos docere, qualia in se ipsis existant.

IV. Natura corporis, siue materiae non consistit in pondere, duritie, colore, aut similibus, sed in sola extensione.

V. Nec obstat, quod corpora pleraque videantur sic posse rarefieri, ac condensari, vt rarefacta plus habeant quantitatis, quam condensata. Nam

f) T. III. Inq. verit. p. 178.
g) De dist. corporis et mentis Differt. IV. pag. 83.
h) Phys. elect. T. I. p. 135. 137. seq.
i) l. c. §. 60. 340. Iournal des sauans 1695. p. 456. Recueil de div. Pieces T. II. p. 330.
k) De Harm. praestabil. Part. IV. §. 73. seqq p. 76. seqq.

Digitized by Google

Nam in ipſis nihil aliud quidquam contingit, quam figurae mutatio, intercedentibus interuallis, corporibus aliis repletis, atqui ideo non minus tunc extenſa ſunt, quam cum maius ſpatium amplectuntur.

VI. Quantitas a ſubſtantia extenſa in re non differt, ſed tantum ex parte noſtri conceptus, vt et numerus a re numerata. Qui autem ſubſtantiam corpoream a quantitate eius diſtinguunt, confuſam tantum ſubſtantiae incorporeae notionem habent, quam falſo tribuunt corporeae.

VII. Non etiam in re differunt ſpatium ſiue locus internus, et ſubſtantia corporea in ea contenta ſed tantum in modo, quo a nobis concipi ſolent. Reuera enim extenſio in longum, latum et profundum, quae ſpatium conſtituit, eadem plane cum illa eſt, quae conſtituit corpus. Nam in idea corporis, reiectis omnibus aliis remanet extenſio in longum, latum et profundum, quae etiam continetur in idea ſpatii non modo corporibus pleni, ſed etiam eius, quod vacuum vocatur.

VIII. Eſt itaque differentia in modo tantum cogitandi, dum extenſionem loci, ab extenſione corporis in mente ſeparamus. Quippe nomina loci aut ſpatii non ſignificant quicquam diuerſum a corpore, quod dicitur eſſe in loco, ſed tantum eius magnitudinem, figuram et ſitum inter alia corpora deſignant. Fluunt aſſertiones hactenus enarratae ex idea corporis, cuius eſſentiam in extenſione philoſophus ponit. Hac enim definitione ſuppoſita inferebat, vbicunque eſt extenſum, in longum latum et profundum, ibi eſſe corpus, ex quo prona conſequentia deriuabat, ſpatium cum corpore reipſa coincidere, et non niſi mente ſeparari poſſe, adeoque non dari vacuum. Valde huic theſi contradixerunt, quotquot a Carteſio diſceſſum fecerunt, et corporis definitionem aliam dederunt; prout nempe ideam ſpatii et vacui in ſyſtemate ſuo definire e re ſua eſſe iudicarunt. Maxime illuſtris Newtoni ſchola vacuum reuocando Carteſianae ſe magnis moliminibus oppoſuit, vt Gaſſendi ſectatores taceamus, quae enarranda tamen in ſpeciali naturalis diſciplinae hiſtoria ſunt. Quamuis autem poſt Leibnizium τὸν πάνυ multi quoque fuerint, qui ſpatium inter non-entia, ſiue conceptus mentis negatiuos tantum referant [l], et ſolam non-contiguitatem, (ita loqui amant) rerum exiſtentium eſſe, decernant [m], ideoque Gaſſendum et ſequaces, ſpatium tertium quid praeter ſubſtantiam et accidens, in entibus vere poſitiueque exiſtentibus eſſe arbitrantes [n] deſerant, reprehendunt tamen Carteſium, quod ſpatium corpus eſſe dixerit, eo quod vel negatiuam vel relatiuam ideam in poſitiuam conuertendo, ipſam ſpatii notionem prorſus euerterit. Alii, inque

l) Vid. Principia philoſophiae ab HANSCHIO edita, def. 5. 7. 61. p. 21. ſeqq. et in Coll. epiſtolarum diuerſarum T. I. p. 31. Eſt autem illuſtri viro ſpatium ordo coëxiſtentium; eum ſequitur cel. WOLFIVS Metaphyſ. Germ. §. 46. 134. et Ontol. §. 589. et Cl. HAMBERGERVS Elem. phyſ. §. 2. vt alios taceamus.

m) V. C. SAM. CHRIST. HOLLMANN. Metaphyſ. §. 221. p. 723.

n) Phyſ. S. I. L. I. c. 1. 2.

Digitized by Google

que his Lockivs [o], id imprimis Cartesianae loci, spatiique ideae, et qua ea nititur corporis, opposuerunt, quod nec locus nec spatium, nec in genere extensio soliditatem, resistentiam, aliasque corporis proprietates habeat, vnde pro vacui possibilitate et existentia acute pugnat philosophus Anglus. Quae latius hoc loco excutere, quidque in his verum aut falsum sit, dispicere, Lectoris industriae relinquimus, solam Cartesiani dogmatis historiam strictim enarrasse contenti.

IX. Differunt nomina loci et spatii, quia locus magis expresse designat situm, quam magnitudinem et figuram, ad quae notio spatii respicit. Spatium semper sumimus pro extensione, locum autem aliquando consideramus, vt rei, quae in loco est, internum, et aliquando vt ipsi externum. Et internus quidem plane idem est, quod spatium, externus autem sumi potest pro superficie quae proxime ambit locatum. Per superficiem autem hic intelligitur solus terminus, qui medius est inter ipsum corpus ambiens, et id quod ambitur, quique nihil aliud est, quam modus.

X. Vacuum autem philosophico more sumtum, in quo nulla sit substantia, dari non potest.

XI. Non fieri potest, vt aliquae atomi, siue materiae partes ex natura sua indiuisibiles existant. Cum enim, si quae sint, debeant esse extensae, quantumuis paruae fingantur, possumus adhuc vnamquamque ex ipsis in duas aut plures minores cogitatione diuidere, ac proinde cognoscere, esse diuisibiles. Recedit in hac assertione Cartesius a Democrito et Epicuro, et qui hos sequitur Gassendo. Ast hac ratione dum diuisibilitatem corporis et materiae infinitam propugnat, infinitum mathematicum, quod et indefinitum vocant, Conimbricenses [p] infinitum sectione apellauere, vel diuisionem quoque mentalem cum reali confudisse visus est. Obseruatum enim acutissimis viris, Leibnizio [q], Wolfio [r], non dari compositum, nisi existat prius simplex, monadasque nec compositas nec diuisibiles; monuit quoque desideratissimus Schevchzervs [s], puncta physica siue atomos non posse sumi sensu mathematico, quoniam ex iis corpus nunquam posset exsurgere: aliis obseruatum [t] nullum quantum simultaneum qualecunque et quantumcunque illud etiam sit, actu ipso infinitum esse posse, adeoque nec in infinitum diuidi realiter, neque plus producere per diuisionem ex re aliqua licere, quam ante illam in eadem iam adest.

XII. Ex his cognoscimus, hunc mundum, siue substantiae corporeae vniuersitatem nullos extensionis suae fines habere.

o) De Intellectu humano L. II. c. 13. §. 11. seqq. p. 186. sqq.

p) Ad Phys. Arist. L. VI. c. 2. p. m. 221. seqq. vbi more suo prolixe disputant, vtrum indiuisibilia sint entia positiua et realia in continuo?

q) Princip. philos. ab Hanschio illustr. theor. 107. schol. 4. et theor. 4. et 5.

r) Metaphys. Germ. §. 76. 582. vterque tamen diuisibilitatem in infinitum mathematicam admittit.

s) Physic. P. I. c. 2. §. 7. p. 20. seq.

t) Cl. Hollmann. Phys. P. I. c. 1. §. 10. p. 51. seqq.

XIII. Etiam colligi inde poteſt, non aliam eſſe materiam coeli, quam terrae, atque omnino, ſi mundi eſſent infiniti, non poſſe non illos omnes ex vna et eadem materia conſtare, nec proinde plures, ſed vnum tantum eſſe poſſe, quia materia extenſa omnia ſpatia imaginabilia, in quibus alii iſti mundi eſſe deberent, iam occuparent.

XIV. Materia in toto vniuerſo vna et eadem exiſtit, nempe quae eſt extenſa; omnesque proprietates, quas in ea clare percipimus, ad hoc vnum reducuntur, quod ſit partibilis, et mobilis ſecundum partes et proinde capax illarum omnium affectionum, quae ex eius partium motu ſequi poſſe percipimus.

XV. Omnis ergo materiae variatio, omniumque eius formarum diuerſitas pendet a motu.

XVI. Eſt autem motus translatio vnius partis materiae, ſiue vnius corporis, ex vicinia eorum corporum, quae illud immediate contingunt, et tanquam quieſcentia ſpectantur in viciniam aliorum.

XVII. Non plus actionis requiritur ad motum quam ad quietem. Sunt enim motus et quies nihil aliud in corpore, quam duo diuerſi modi.

XVIII. Motus proprie ſumtus non refertur, niſi ad corpora contigua eius quod mouetur; nec refertur niſi ad ea corpora contigua, quae tanquam quieſcentia ſpectantur. Valde diſplicet haec definitio Io. Clerico u), eo quod vſui loquendi recepto contraria, aptior ſit obſcurandae naturae motus per ſe clarae, quam obſcurae rei illuſtrandae: putatque is, inueniſſe Carteſium hanc definitionem ideo potiſſimum, vt terra, quae communi motu, cum vortice ſuo circa ſolem moueri dicebatur, poſſet ſimul dici quieſcere, quod reſpectu vicinarum partium vorticis non moueatur, vt vitaretur cenſura inquiſitionis Romanae, quae ſententiam eorum, qui terram moueri aiunt, damnarat. Nec multum falli Clericum facile nobis perſuadent ea, quae in *Tertia principiorum parte* x). Carteſius monuit, poſſe proprie loquendo quidem motum nec de terra, nec de planetis aliis praedicari; aſt ſecundum vſum vulgi motum ſumendo, dicendum eſſe, planetas et ſolem ipſum fixasque, et, incongrue quidem, terram moueri. Inde in definitione Carteſiana, quae ſi cetera ſpectes, ipſumque ſenſum intuearis, motum nihil dicit eſſe aliud, quam mutationem loci relatiui, ſiue ſitus, nonnemo y) pro ambiguis Carteſii vocibus, *immediate contingunt*, aliam minus ambiguam, v. c. ambiunt, vel circumdant, ſubſtituendam eſſe monuit. Ceterum hanc definitionem motus paſſiuo ſenſu accipiendam, et a motu actiuo, ſiue vi illa, quae corpus ex loco vno in alium quendam transfert et eius ſitum mutat, diſtinguendam eſſe, nobis non monentibus lector attentus facile intelligit, neglectam tamen hanc obſeruationem induxiſſe B. I. Fr. Bvddevm z), vt perperam

u) Phyſ. L. V. c. 5. §. 3. p. m. 98.
x) §. 28.
y) Hollmann. Phyſ. P. I. c. 1. §. 19. p. 60.
z) Phyſ. P. V. c. 1. §. 12.

Digitized by Google

perperam quaedam huic definitioni motus Cartesianae obiiceret, obseruatum cel. HOLLMANNO [a].

XIX. Etsi autem vnumquodque corpus habeat tantum vnum motum sibi proprium, participare tamen etiam potest ex aliis innumeris, si nempe sit pars aliorum corporum alios motus habentium.

XX. Praeterea ille vnicus cuiusque corporis motus, qui ei proprius est, instar pluriun potest considerari; sed ideo tales motus non sunt reuera distincti; nam vnumquodque punctum corporis, quod mouetur, vnam tantum aliquam lineam describit.

XXI. Ex hoc autem quod dictum: loca omnia corporibus plena esse, semperque easdem materiae partes aequalibus locis coaequari, sequitur, nullum corpus moueri posse, nisi per circulum, ita scilicet, vt aliud aliquod corpus ex loco, quem ingreditur, expellat, hocque rursus aliud, et aliud, vsque ad vltimum, quod in locum a primo relictum eodem temporis momento, quo derelictus est, ingrediatur. Plurimum huic assertioni contradixerunt, qui motum non dari sine vacuo contendunt.

XXII. Reperitur tamen in motu isto aliquid, quod mens quidem percipit esse verum, sed tamen, quo pacto fiat, non comprehendit, nempe diuisio quarundam particularum in infinitum, siue indefinitum, atque in tot partes, vt nullam cogitatione determinare possimus tam exiguam, quin intelligamus, ipsam in alias minores reapse esse diuisam.

XXIII. Caussa motus aut vniuersalis est, et primaria, aut particularis.

XXIV. Caussa motus vniuersalis non alia esse potest, quam Deus ipse, qui materiam simul cum motu et quiete in principio creauit, iamque per solum suum concursum ordinarium, tantundem motus et quietis in ea tota, quantum tunc posuit, conseruat. Nam quamuis ille motus nihil aliud sit in materia mota, quam eius modus, certam tamen et determinatam habet quantitatem, quam facile intelligimus eandem semper in tota rerum vniuersitate esse posse, quam in singulis eius partibus mutetur.

XXV. Itaque cum vna pars materiae duplo celerius mouetur, quam altera, et haec altera duplo maior est, quam prior, tantundem motus est in minore quam maiore, ac quanto motus vnius partis lentior fit, tanto motus alicuius alterius ipsi aequalis fit celerior. Lex haec πολυθρύλλητος localis motus est, quam ad explicandas rerum naturalium caussas Cartesiani quam maxime in vsum vocant [b]. Ast quid in ea desideret Leibnizius supra iam dictum. Aliis vero visum [c], experientiam ipsam sufficientia nobis fundamenta non suppeditare, ex quibus de rei huius vel veritate vel falsitate iudicare dicereque liceat, motum in quibusdam corporibus cessantem in alia transire, sicque motum partium collectum, motum totius iterum eadem quantitate euadere. Sed quia corpus inertia laborat,

a) l. c. §. 20. p. 62. not. a.

b) Vid. CLAVBERG. Disp. phys. XVIII. n. 15. LE GRAND. Instit. philos. P. IV. c. 15. n. 15. et Cartesiani reliqui tantum non omnes.

c) HOLLMANN. l. c. §. 49. p. 87.

borat, omnique vi mouenti semper pro ratione massae resistit, atque ad quietem magis quam motum propendet, sed et illud modo vis motricis ad motum corporis cuiuscunque impenditur, quicquid post superatam eiusdem resistentiam superest, necessario inde consequi, vt quotiescunque motus aliquis corpori cuidam nouo, antea quiescenti, communicandus est, semper quantitati vis motricis tantum decedat, quantum ad vincendam prioris corporis resistentiam impendendum erat, adeoque et illa toties minor euadat, quoties nouus in corpore, antea quiescente motus excitandus erat. Quoniam quantitas vero illa motus quae in corpore aliquo in motu posito datur, infinita non est, neque ideo in infinitum minui potest, deficere illum plane oportere. Quo pacto aliquam successiue motus quantitatem in mundo minui contra Cartesium concludunt. Quemadmodum vnius quoque corporis motu nonnunquam plura alia successiue in motum redigi ita posse contendunt, vt motus illorum coniunctim acceptus, primi mouentis impetum longissime superet, sicque noua aliqua, quae antea nondum adfuit, motus quantitas in mundo oriatur [d]. Quae latius hoc loco exequi vel examinare quoque et Cartesianorum responsiones adducere esset extra oleas vagari.

XXVI. Caussae secundariae motus sunt regulae quaedam siue leges naturae, quibus motus particulares nituntur. Horum prima est, vnamquamque rem, quatenus est simplex et indiuisa, manere quantum in se est, in eodem semper statu, nec vnquam mutari, nisi a caussis externis. Vnde concludendum est, id quod mouetur, quantum in se est, semper moueri.

XXVII. Altera lex naturae est, vnamquamque partem materiae non tendere vnquam, vt secundum vllas lineas obliquas pergat moueri, sed tantummodo secundum rectas; etsi multae saepe cogantur deflectere propter occursum aliarum, et in quolibet motu fit quodammodo circulus, ex omni materia simul mota. Ex quo sequitur, omne corpus quod circulariter mouetur, perpetuo tendere, vt recedat a centro circuli quem describit.

XXVIII. Tertia naturae lex haec est: vbi corpus quod mouetur, alteri occurrit, si minorem habeat vim ad pergendum secundum lineam rectam, quam hoc alterum ad ei resistendum, tunc deflectitur in aliam partem, et motum suum retinendo solam motus determinationem amittit, si vero habeat maiorem, tunc alterum corpus secum mouet, ac quantum ei dat de suo motu, tantundem perdit.

XXIX. Caussa huius legis est, quod differentia sit inter motum in se spectatum, et ipsius determinationem versus certam partem, qua fit, vt ista determinatio possit mutari motu integro remanente. Displicere haec Leibnizio, controuersiae serram ea de re cum Cartesianis nonnullis reciprocanti, eo quod directionem motus mutari in mundo non posse statue-

d) Idem summus philosophus Isaacus Newtonus, et qui eum sequuntur contendunt, negant Leibnizii asseclae, qua de re consulendi, qui de hac quoque quaestione disputarunt clarissimi viri VOLTAIRIVS, in Metaphysica Neutoniana c. 9. et KAHLIVS in Comparatione Metaph. Neut. et Leibnizianae c. 9. p. 152. seqq.

Digitized by Google

statueret, supra iam tetigimus, et infra quoque, vbi de magni viri principiis dicendum, tangemus.

XXX. Vis cuiuscunque corporis ad agendum in aliud, vel ad actioni alterius resistendum in eo consistit, quod vnaquaeque res tendat, quantum in se est, ad permanendum in eo statu, in quo est. Hinc enim id quod alteri coniunctum est vim habet nonnullam ad impediendum, ne disiungatur, id quod disiunctum est, ad manendum disiunctum, id quod quiescit ad perseuerandum in sua quiete, atque ex consequenti ad resistendum iis omnibus, quae illam possunt mutare etc.

XXXI. Vis illa debet aestimari tum a magnitudine corporis in quo est, et superficiei secundum quam istud corpus ab alio disiungitur; tum a celeritate motus, ac natura et contrarietate modi quo diuersa corpora sibi mutuo occurrunt.

XXXII. Motus motui non est contrarius, sed quieti, et determinatio in vnam partem determinationi in partem oppositam.

XXXIII. Nihil particulas duorum corporum ita potest inter se vnire et firmius coniungere, quam ipsarum quies.

XXXIV. Fluidorum particulae aequali vi versus omnes partes mouentur, et corpus durum in fluido existens a minima vi potest determinari ad motum.

XXXV. Corpus durum ab alio duro impulsum, non omnem suum motum ab eo mutuatur, sed partim etiam a fluido circumiacente. Non tamen potest ab isto fluido maiorem celeritatem acquirere, quam habet a duro a quo impulsum est.

XXXVI. Cum corpus fluidum totum simul versus aliquam partem fertur, necessario secum defert corpus durum, quod in se continet.

XXXVII. Cum corpus durum a fluido sic defertur, non idcirco mouetur.

§. L. Principiis rerum materialium tractationem de mundo adspectabili inaedificauit Cartesius, quae tertiam eamque copiosissimam principiorum philosophiae partem constituunt. Ex qua tamen omnia, ad quae satis speciali consideratione descendit philosophus, hoc loco repetere, limites tractationis nostrae satis arcti non patiuntur. Adducemus ergo potiora tantum, reliqua Lectorem apud ipsum Cartesium legere iubemus. Ita vero statuit: *Principia Cartesii de Mundo aspectabili.*

I. Quamuis in ethicis sit pium dicere, omnia a Deo propter nos facta esse, nempe vt tanto magis ad agendas ei gratias impellamur, eiusque amore incendamur, nequaquam tamen est verisimile, sic omnia propter nos facta esse, vt nullius alius sit eorum vsus; essetque plane ridiculum et ineptum id in physica consideratione supponere.

II. Lunae a terra distantia circiter triginta terrae diametros aequat, solis

solis vero sexcentas vel septingentas. Ex quo colligimus, lunam esse multo minorem terra, sed solem multo maiorem.

III. Terra a coelo conspecta non apparitura esset, nisi vt planeta Ioue aut Saturno minor. Cauendum itaque, ne lunam, vel terram vel solem magnitudine stellas superare credamus.

IV. Non solem modo sed et omnes stellas fixas propria luce fulgere, ex viuidis, quos vibrant, radiis, et distantia a sole remota intelligi potest.

V. Luna e contrario et alii planetae lucem a sole mutuantur, vt ex luce placidiori, quam fixarum, et minore a sole distantia concluditur.

VI. Terra non minus ob opaca, quibus conflata est, corpora solis radios excipientia et reflectentia, lumen habet a planetis non differens.

VII. Potest sol inter fixas stellas, terra inter planetas ideo numerari.

VIII. Stellae, quae eandem a se mutuo distantiam eundemque ordinem seruant, fixae dicuntur, quae vero assidue inter se situm mutant, planetae siue errantes appellantur.

IX. Copernici hypothesis systematis mundani simplicior est, quam Tychonis, non autem inter se differunt, in quantum hypotheses sunt, quae eodem modo phaenomenis satisfaciunt.

X. Potest motus terrae verius quam Tycho, et curiosius, quam Copernicus fecit, proponi hac hypothesi: 1) Fixae supponendae sunt a Saturno quam maxime distantes; 2) Sol instar flammae ex materia quidem valde mobili constare dicendus, sed non ideo ex vno loco in alium migrare. 3) Fixae omnes, asserendum, in eadem sphaera non versari, sed vnamquamque vastum spatium circa se habere aliis fixis destitutum; porro concedendum 4) coelos esse fluidos, siue materiam coeli esse liquidam, 5) coelosque omnia corpora in se contenta secum deferre; 6) terram vero in coelo suo quiescere, sed nihilo minus ab eo deferri; 7) idemque sentiendum de omnibus planetis. Ex quibus concessis, et definitione motus supra data in partes vocata sequitur: terram proprie loquendo reliquosque planetas non moueri, nec vllos planetas, quamuis a coelo transferantur; quia non transferuntur ex vicinia partium coeli, quae illos immediate contingunt, quatenus istae partes coeli vt immotae considerantur. Quin nec secundum vsum vulgi, nisi incongrue, motus de terra praedicari potest, vulgus enim a terrae partibus vt immobilibus spectatis stellarum loca determinat, hasque eatenus moueri iudicat, quatenus a locis ita determinatis recedunt e).

XI. Ita sublato omni scrupulo de terrae motu tota materia coeli, in qua planetae versantur, concipienda est in modum cuiusdam vorticis, in cuius centro est sol, gyrare assidue ac eius partes soli viciniores celerius moueri quam remotiores, ac planetas omnes, e quorum numero est terra, inter

e) Euitandae censurae Romanae, quam in Galilaeum seuerissimam fuisse compererat Cartesius, et palpi inquisitoribus obtrudendi gratia operose ita philosophum fucum verbis facere voluisse, ex supra dictis repetendum est.

ter easdem istius coelestis materiae partes semper versari. Ex quo solo omnia phaenomena facillime intelligentur.

XII. Sed cogitandi porro in maiori illo coelestis materiae vortice, alii minores vortices, vnus in cuius centro sit Iupiter, alter in cuius centro sit terra, qui in easdem partes, ac maior vortex ferantur, qui vortices asseclas Iouis, et lunam terrae circa hos planetas deferant constituto tempore.

XIII. Non vero putandum, omnia contra planetarum accurate in eodem plano semper consistere, nec circulos, quos describunt, esse omnino perfectos.

XIV. Aberrationes planetarum a plano eclipticae vocantur motus in latitudinem; ipsorum autem circuitiones circa solem vocantur motus in longitudinem.

XV. Vix fieri potest, quin caussae, ex quibus omnia phaenomena clare deducuntur, sint verae.

XVI. Quamuis mundus ab initio creatus fuerit cum omni sua perfectione, nihilominus ad naturam rerum intelligendam longe melius est considerare, quo pacto secundum principia simplicia et cognitu facilia omnia velut ex seminibus quibusdam oriri potuerint. Supponi itaque quaedam libere possunt, modo omnia, quae ex ipso consequentur, cum experientia consentiant.

XVII. Supponemus itaque omnem illam materiam, ex qua hic mundus adspectabilis est compositus, fuisse initio diuisam a Deo in particulas quam proxime inter se aequales et magnitudine mediocres, siue medias inter illas omnes, ex quibus iam coeli atque astra componuntur, easque omnes tantundem motus in se habuisse, quantum iam in mundo reperitur; et aequaliter fuisse motas, tum singulas circa propria sua centra, et separatim a se mutuo, ita vt corpus fluidum componerent, quale coelum putamus: tum etiam plures simul circa alia quaedam puncta aeque a se mutuo remota, et eodem modo disposita, ac iam sunt centra fixarum; nec non etiam circa alia aliquanto plura, quae aequent numerum planetarum; ita vt tot varios vortices componerent, quot iam astra sunt in mundo. Decantatissima haec Cartesii hypothesis est, qua motus stellarum caussam probabiliorem quam Peripatetici fecerant, reddere conatus est; quaeque non ingenii modo, sed et verisimilitudinis laudem nacta est. Non vero primus vortices excogitauit Cartesius, sed ex Democriti et Epicuri disciplina traductos rationibus astronomicis instruxit, et ad systema solare explicandum adhibuit. Habuitque vir summus habetque hodie asseclas satis multos et acutos, qui pro vorticibus velut pro aris focisque dimicarunt. Ast displicuerunt quoque magnis naturae interpretibus, maxime illustri NEWTONO f), cuius vestigia in impossibilitate vorticum demonstranda pressit Cel.

f) Princip. philos. nat. L. II. propos. LII. s. p. 347. et Opt. P. III. L. I. passim conf. COTESII Praef. ad Princ. philos. Eum Angli philosophi certatim sequuntur.

Cel. MAVPERTVIS [g]. Obiecerunt autem, si globus quidam alterius cuiusdam globi vortici innataret, vortices inde tandem esse exorturos, qui in infinitum propagarentur, et a se inuicem perpetuo magis magisque recederent; itemque in vorticibus planetas celerius in apheliis, et tardius in periheliis moueri oportere. Vnde reiectis vorticibus Cartesianis vim centrifugam et centripetam, quae corporibus planeticis inesse deprehenditur, in partes vocare, eiusque temperamento et proportioni mutuae reuolutiones circa solem tribuere maluerunt [h]. De qua tamen re in physicorum institutionibus plura quaerenda sunt, consulendique qui Newtonianis obiectionibus responderunt, inter quos eminet vir illustris Io. POLENVS [i]. Ceterum obseruandum hoc quoque loco est, Cartesium hactenus quidem principiis, quantum licebat, claris, perspicuis et in se rectis vsum esse, certe, vbi errauit, humani ingenii vitio et imbecillitate errauisse. Quam viam si semper fuisset secutus, dubium non est, quin altius in naturae adyta penetrauisset. Ast hac regia via semel relicta ad hypotheses excogitatas sine ratione delabitur, et ingenii commenta pro caussis postea naturalibus venditat. Quod licere sibi quidem putabat Cartesius, contentus hypotheses attulisse, ex quibus de phaenomenis naturae ratio quaedam idonea reddi posset. Ast duplici modo peccauisse is aliis visus est. Monuerunt enim non sufficere philosopho hypothesin effingere, qua faciat satis, et hypothesin illam non esse absurdam, id est, possibilem; sed ad verisimilitudinem quoque et experientiam, quibus fulciatur esse respiciendum. His vero haud raro carere Cartesii philosophemata, passim viderunt viri docti, et ingenue fassi sunt, inter quos imprimis magnus est CHR. HVGENIVS [k]. Deinde etsi ingenii laudem systemati Cartesiano non denegant, reprehendunt tamen, parum attendisse philosophum ad leges naturae, hasque ex ingenio magis, quam consulta natura, adduxisse, ideoque eius hypotheses parum facere satis. Id quod de ipsis Cartesii vorticibus viri quidam acuti obseruarunt, in quibus tamen cardo physiologiae Cartesianae vertitur. Monuerunt enim hanc hypothesin suppositumque vorticis motum, non descensum corporum partialium versus centrum, sed axem solum, illius corporis totalis, versus quod feruntur, euincere. Qua de re, quid in *Actis eruditorum Lipsiensibus* [l] disceptauerint illustres philosophi LEIBNIZIVS, BERNOVLLIVS, PAPINVS alii, consulendum est. Vnde emendare hypothesin Cartesianam conatus illustris HVGENIVS [m], quem et alii secuti sunt, materiae subtilissimae vorticis alicuius talem tribui motum, quo non circulis sibi mutuo parallelis circa nucleum vorticis sui feratur, sed quaquauersum

g) Diss. de Astrorum figura diuersa Gallice edita, c. 3. vid. Journal des Savans 1733. Iun. art. 6. p. 227. seqq.

h) NEWTON. l. c. L. II.

i) Dial. de Vorticibus coelestibus Patauii 1712. edito. Conf. illustris BERNOVLLIVS in nouis cogitationibus de Systemate Cartesii Paris 1730. editis Bibl. Italique T. XI. art. 1. Tom. XIV. art. V. p. 145.

k) In Cosmotheoro L. II. p. 148.

l) 1686. p. 91. 1690. p. 228. 232. 1689. p. 183. seq.

m) In Diss. de Grauitate, Gallice edita, p. 135. A. E. 1690. p. 561.

Digitized by Google

uersum potius in spatio sphaerico ab aliis corporibus incluso circa eundem ita gyretur, vt motu suo infinitos circulos maximos, infinitis fere punctis se intersecantibus describat, sicque vndiquaque omnia ad nucleum centri sui vrgeat. Quae licet experientia et ratiociniis commendare philosophus praestantissimus conatus sit, impossibilia tamen aliis visa sunt; de quibus tamen alio loco [n] dispiciendum. Tacemus theologos, qui pati in hypothesibus Cartesianis non potuerunt, quod caussam agentem ex hac rerum naturalium conformatione excluserit, quam ob caussam dicam satis grauem ei scripserunt PETRVS POIRETVS [o], et SAMVEL PARCKERVS [p]. Sed redeundum ad rerum naturalium generationem secundum Cartesium. Is ita porro viam istam prosequitur:

XVIII. Huic supposito porro addendum, omnes materiae particulas initio fuisse tam in magnitudine, quam in motu inter se aequales.

XIX. Hae particulae initio non potuerunt esse sphaericae, quia plures globuli simul iuncti spatium continuum non replent: ast successu temporis non potuerunt non fieri rotundae, quandoquidem varios habuerunt motus circulares, quibus anguli, dum sibi mutuo occurrerunt, attriti sunt.

XX. Cum autem nullibi spatia omni corpore vacua esse possint, cumque illae rotundae particulae simul iunctae perexigua quaedam interualla inter se relinquant, necesse est ista interualla, quibusdam aliis materiae ramentis minutissimis, figuras ad ipsa implenda aptas habentibus, easque pro ratione loci occupandi perpetuo mutantibus, impleri. Nempe id quod ex attritis angulis deiicitur, adeo est minutum, et tantam celeritatem acquirit, vt sola vi sui motus in ramenta innumerabilia diuidatur, sicque impleat omnes angulos, quos aliae materiae particulae subingredi nequeunt.

XXI. Quo minora sunt ista particularum aliarum ramenta, eo facilius mouentur, atque in alia adhuc minutiora comminui possunt,

XXII. Sed et multo celerius mouentur et agitantur, quam aliae materiae particulae, a quibus tamen suam agitationem acquirunt, quia dum hae per rectas et patentes vias feruntur, expellunt ista per obliquas et angustas.

XXIII. Inde duo exsurgunt rerum elementa; primum est illius materiae, quae tantam vim agitationis habet, vt aliis corporibus occurrendo in minutias indefinitae paruitatis diuidatur, et figuras suas ad omnes angulorum ab iis relictorum angustias implendas accommodet. Alterum est eius, quae diuisa est in particulas sphaericas, valde quidem minutas, sed tamen certae ac determinatae quantitatis, et diuisibiles in alias multo minores.

XXIV. His tertium addi posse, ex dicendis constabit, quod partes vel magis crassas vel figuras minus ad motum aptas habet.

XXV. Ex primo elemento sol et stellae fixae, ex secundo coeli, ex tertio terra cum planetis et cometis orta sunt.

n) Conf. quos nominat Cl. HOLLMANNVS Physic. P. I. c. 1. §. 64. p. 102.

o) De Erud. triplici L. III. §. 34. seqq. p. 657. sqq.

p) Disp. III. de Deo §. 15. Disp. VI. §. 15. et quae Cudworthus passim monuit.

XXVI. Nempe creuit initio paulatim materia primi elementi, ex eo quod particulae secundi assiduo motu se inuicem magis magisque attererent; cumque maior eius quantitas fuit in vniuerso, quam necesse erat ad implenda exigua illa spatia, quae inter particulas sphaericas secundi elementi sibi mutuo incumbentes reperiuntur, quidquid ex ea residui fuit, postquam spatia ista impleta sunt ad centra confluxit, ibique corpora quaedam sphaerica fluidissima composuit, nempe solem ac stellas fixas.

XXVII. Est autem lex naturae, vt corpora omnia, quae in orbem aguntur, quantum in se est, a centris sui motus recedant.

XXVIII. Globuli itaque secundi elementi satis magna vi recedere conantur a centris vorticum in quibus gyrantur, et retinentur hinc inde ab aliis globulis circumpositis.

XXIX. Efficit hic conatus, vt corpora solis et fixarum sint rotunda.

XXX. Sed et porro efficit, vt materia coelestis ab omnibus punctis circumferentiae cuiusque stellae vel solis recedere conetur.

XXXI. Neque tamen globuli materiae coelestis se mutuo impediunt in isto conatu, quia perpetuo sunt in motu.

XXXII. Omnes lucis proprietates in isto conatu inueniuntur, adeo vt lux eius ope cerni posset, tanquam ex stellis manans, etsi nulla vis esset in ipsis stellis.

XXXIII. Cuiusque vorticis coelorum poli tangunt partes aliorum vorticum ab eorum polis remotas. Inflectitur autem motus istorum vorticum aliquo modo, vt inter se consentiant.

XXXIV. Vortices isti sunt magnitudine inter se inaequales, vt ex varietate in situ fixarum patet.

XXXV. Materia primi elementi ex polis cuiusque vorticis fluit versus centrum, et ex centro versus alias partes.

XXXVI. Idem autem de materia secundi elementi non potest intelligi, quia a materiae primi elementi motu impeditur.

XXXVII. Globuli secundi elementi, qui proximi sunt centro cuiusuis vorticis, minores sunt, ac celerius mouentur, quam illi, qui paulo magis ab eo distant, idque vsque ad certum terminum, vltra quem superiores inferioribus celerius mouentur, et quantum ad magnitudinem, sunt aequales.

XXXVIII. Globuli secundi elementi variis modis simul mouentur, quo fit, vt plane sphaerici reddantur.

XXXIX. Varii sunt gradus celeritatis in minutiis primi elementi.

XL. Quia quaedam materiae primi elementi ramenta reliquis minus diuisa et minus celeriter agitata, figuras necessario acceperunt valde angulosas et ineptas; fit inde, vt facile sibi mutuo adhaereant, magnamque partem suae agitationis transferant in illa alia ramenta, quae minutissima sunt, et celerrime agitantur.

XLI. Tales minutiae sibi mutuo adhaerentes praecipue inueniuntur in ea materia primi elementi, quae a polis ad centra vorticum fertur.

LXII.

Digitized by Google

XLII. Quia saepe transeunt per angusta illa spatia triangularia, quae in medio trium globulorum secundi elementi se mutuo tangentium, reperiuntur, debent induere figuram triangularem. Quantum ad longitudinem autem, sufficit concipere illas tanquam exiguas columnas, tribus striis in modum cochlearum intortis excauatas, ita vt gyrando transire possint per illos angustos meatus triangulares.

XLIII. Istae particulae striatae ab oppositis polis venientes contrario modo sunt intortae.

XLIV. Quando materia ista primi elementi ad corpus solis alteriusue sideris peruenit, ibi omnes eius minutiae maxime agitatae cum nullis globulorum secundi elementi minutiis impediantur, in similes motus consentire laborant. Vnde fit, vt illae striatae, nec non etiam aliae multae paulo minores, quae ob figuras nimis angulosas molemue nimis magnam tantam agitationem refugiunt, ab aliis minutissimis separentur, ac sibi mutuo facile adhaerentes propter inaequalitatem suarum figurarum moles aliquando permagnas componant, quae intimae coeli superficiei contiguae, sideri ex quo emerserunt, adiunguntur, et ibi resistentes illi actioni, in qua vis luminis consistit, similes sunt illis maculis, quae in solis superficie conspici solent.

XLV. Illae maculae sole egressae et sibi mutuo nonnihil adhaerentes, componunt ibi magnam quandam molem rarissimam, et aetheri terrae circumfuso non absimilem.

XLVI. Multi quoque sunt meatus in istis maculis per quos libere transeunt particulae striatae.

XLVII. Fieri potest, vt totus vortex aliquando a circumiacentibus vorticibus absorbeatur, et eius stella mutetur in planetam vel cometam q).

XLVIII. Vastissimum illud spatium, in quo iam vnicus vortex primi coeli continetur, initio in quatuordecim pluresue vortices diuisum concipi potest, eosque ita fuisse dispositos, vt sidera, quae in centris suis habebant, multis paulatim maculis tegerentur, et deinde illi vortices vni ab aliis destruerentur, modo iam descripto vnus citius alius tardius pro diuerso eorum situ, adeo vt cum illi tres, in quorum centris erant Sol, Iupiter et Saturnus, ceteris essent maiores, sidera quae in centris minorum Iouem circumstantium versabantur, versus Iouem delapsa sint, et quae in centris duorum aliorum Saturno vicinorum; versus Saturnum: et Mercurius, Venus, Terra, Luna et Mars, quae sidera etiam singula suum vorticem prius habuerunt, versus solem; ac tandem etiam Iupiter et Saturnus, vna cum minoribus sideribus illis adiunctis confluxerint versus eundem solem, ipsis multo maiorem, postquam eorum vortices fuere absumti; sidera autem reliquorum vorticum, si vn-

q) Ex hac theoria cometarum originem, naturam, modum, phaenomena late P. III. §. 128 seqq. deriuat, quae, cum prolixiora sint, quam vt locum in hac pagina capiant, apud ipsum Cartesium legi merentur, comparanda autem sunt cum iis, quae de cometarum natura obseruarunt acutissimi naturae interpretes Heuelius, Newtonus, Cassinus, Halleius aliique.

Digitized by Google

quam plura fuerint, quam quatuordecim in hoc ſpatio, ut cometas abierint.

XLIX. Quod quidam planetae ſunt aliis a ſole remotiores, id ex eo contingit, quod eorum, qui ſoli viciniores ſunt, ſoliditas ſit minor, quam remotiorum.

L. Quod luna non modo circa ſolem, ſed ſimul etiam circa terram gyret, cauſſa eſſe videtur, quod cum non minorem habeat vim agitationis quam terra, in eadem ſphaera cum ſole debeat verſari, et cum mole ſit minor, aequalem habens vim agitationis, celerius debeat ferri.

LI. Cauſſa cur omnes planetae, quamuis motus circulares ſemper affectent, nullos tamen circulos perfectos vnquam deſcribant, ſed modis omnibus tam in longitudinem quam in latitudinem aliquantulum aberrent, ea eſt, quia cum omnia corpora, quae ſunt in vniuerſo, contigua ſint, atque in ſe mutuo agant, motus vnusquisque a motibus aliorum omnium dependet, atque ideo innumeris modis variatur [r].

Carteſii ſententia de terra.

§. LI. Haec de rebus coeleſtibus ex hypotheſi ſemel admiſſa viſa Carteſio, de rebus ad terram ſpectantibus ita porro ſtatuit:

I. Vt terrae geneſin ex adductis hypotheſibus intelligamus, fingendum: terram fuiſſe olim ex ſola materia primi elementi conflatam, et vaſtum vorticem circa ſe habuiſſe, in cuius centro conſiſtebat: ſed cum particulae ſtriatae, aliaeque non minutiſſimae minutiae, iſtius materiae primi elementi ſibi mutuo adhaererent, ſicque in materiam tertii elementi verterentur, ex iis primo maculas opacas in terrae ſuperficie genitas eſſe; deinde particulas tertii elementi, quae ex continua iſtarum macularum diſſolutione remanebant, per coelum vicinum diffuſas, magnam ibi molem aëris vel aetheris ſucceſſu temporis cõpoſuiſſe, ac denique poſtquam iſte aether valde magnus fuit, denſiores maculas circa terram genitas eam totam contexiſſe atque obtenebraſſe. Cumque ipſae non poſſent amplius diſſolui, ac forte permultae ſibi mutuo incumberent, ſimulque vis vorticis terram continentis minueretur, tandem ipſam vna cum maculis et toto aëre, quo inuoluebatur, in alium maiorem vorticem, in cuius centro eſt ſol, delapſam eſſe.

II. Terrae ita paulo poſt delapſurae verſus ſolem tres regiones concipi poſſunt. Harum intima continere videtur materiam primi elementi, ſe, vt in ſole, commóuentis; media tota occupatur a corpore valde opaco et denſo; tertia magna eſt congeries particularum tertii elementi multum materiae coeleſtis circa ſe habentium.

III. Illae particulae ex plurimis ramentis primi elementi minutiſſimis ſibi mutuo adiunctis, componuntur, atque ſatis magnae ſunt, vt impetum

r) Quid in hac planetarum theoria deſiderent viri docti, ex illuſtris NEWTONI Princip. phil. nat. Lib. II. propoſ. 52. ſeqq. diſci poteſt.

tum globulorum ſecundi elementi circa ſe motorum ſuſtineant, ex quorum tamen occurſu nonnihil poſſunt immutari.

IV. Sunt quoque maiores globulis ſecundi elementi, ſed iisdem minus ſolidae et minus agitatae.

V. Eae ab initio ſibi mutuo incubuerunt, varia vero circa ipſas interualla materiae primi et ſecundi elementi relicta ſunt.

VI. Porro globuli ſecundi elementi iſtis immiſti eo minores initio fuerunt, quo centro terrae viciniores, meatusque habuerunt inter ipſos anguſtiores.

VII. Non ſemper craſſiores inferiores fuere tenuioribus.

VIII. Cum globus terrae in tres iſtas regiones diſtinctus verſus ſolem deuolutus eſt, vortice eius abſumto, non magna quidem mutatio in intima et media eius regione potuit oriri, ſed quantum ad exteriorem, primum duo, deinde tria, poſtmodum quatuor et plura alia corpora diuerſa in ea diſtingui debuerunt.

IX. Corporum horum productio pendet a globulorum coeleſtium motu generaliter ſpectato, grauitate, lumine, calore.

X. Motus globulorum coeleſtium, ſiue continua eorum agitatio efficit, vt particulis tertii elementi corpora omnia tertiae terrae regionis componentibus, immiſti varios effectus producunt.

XI. Primus eſt, quod pellucida reddat ea omnia corpora terreſtria, quae liquida ſunt, et conſtant particulis tertii elementi tam tenuibus, vt globuli iſti circa ipſas in omnes partes ferantur. Sed et corpora dura ſunt pellucida, quae dum formabantur, et adhuc liquida erant, pellucida fuerunt, quorumque partes retinent eundem ſitum, in quo poſitae ſunt a globulis materiae coeleſtis, dum circa ipſas nondum ſibi mutuo adhaerentes mouebantur: contra illa omnia opaca ſunt, quorum particulae ſimul iunctae ac connexae ſunt a vi aliqua externa, motui globulorum coeleſtium ipſis immiſtorum non obſequente.

XII. Secundus effectus eſt, quod vna corpora ab aliis ſecernat et liquores expurget.

XIII. Tertius effectus eſt, quod aquae aliorumque liquorum guttas in aëre alioue liquore ab iis diuerſo pendentes reddat rotundas.

XIV. Per eundem motum globuli iſti coeleſtes, totius molis terrae occurſu impediti, nè ſecundum lineas rectas ferantur, omnes eius partes verſus medium propellunt: atque in hoc grauitas corporum terreſtrium conſiſtit.

XV. Quamuis particulae materiae coeleſtis eodem tempore multis diuerſis motibus creentur, omnes tamen earum actiones ita ſimul conſpirant, ac tanquam in aequipondio conſiſtunt, vnaque aliis opponitur, vt ex hoc ſolo, quod terrae moles obiectu ſuo earum motibus aduerſetur, quaquauerſum aequaliter propendeant ad ſe ab eius vicinia, et tanquam

ab

ab eius centro remouendas, nisi forte aliqua exterior caussa diuersitatem in hac re constituat.

XVI. Vis luminis in se spectata nihil aliud est, quam pressio quaedam, quae fit secundum lineas rectas a sole in terram extensas: quia tamen ista pressio non aequaliter omnibus particulis tertii elementi, quae supremam terrae regionem componunt, applicatur, variae inde motiones in particulis istis excitantur.

XVII. Haec particularum terrestrium agitatio, siue orta sit a lumine, siue ab alia quauis caussa, calor vocatur. Perseuerat autem vnaquaeque ex particulis terrestribus sic agitata, in suo motu iuxta leges naturae, donec ab aliqua caussa sistatur, adeoque ideo calor sublato lumine aliquamdiu remanet.

XVIII. Terra ad viciniam solis accedente, minores globuli, maioribus qui eam complectuntur, locum relinquunt, hicque in illa cum impetu ruentes in multas tertii elementi particulas impingunt, praesertim in crassiores, ipsasque infra caeteras detrudunt, atque ita efficiunt, vt istae crassiores infra ceteras depulsae figurasque habentes irregulares et varias, arctius inter se nectantur quam superiores, et motus globulorum coelestium interrumpant. Hinc fit, vt suprema terrae regio in duo corpora valde diuersa distinguatur, quorum superius est rarum, fluidum, pellucidum, inferius autem aliquatenus densum, durum, opacum.

XIX. Particulae autem terrestres in tria summa genera possunt distingui. Quaedam sunt in varia quasi brachia diuisae, atque hinc inde expansae velut rami arborum, aliae solidiores sunt et figuram habent cuiuslibet ruderis angulosi; aliae denique sunt oblongae ac ramis destitutae instar bacillorum. Ex his inter se variis modis mistis corpora alia et ab his diuersa extiterunt, nempe aër, aqua, terrae crusta interior crassissima ex qua metalla oriuntur, ac denique terra exterior, quae ex lapidibus, argilla, arena et limo est conflata. Et ex his quoque montes, campi, maria exorta sunt s).

XX. Aër nihil aliud est, quam congeries particularum primi elementi, tam tenuium et a se mutuo disiunctarum, vt quibuslibet motibus globulorum coelestium obsequantur, ideoque corpus est valde rarum, fluidum et pellucidum.

XXI. Quia eius particulae sunt fere omnes flexiles, quo celerius aguntur, eo latius se extendunt, et idcirco maiorem spatii sphaeram requirunt ad motum suum. Ex quo intelligitur, per calorem nihil aliud quam accelerationem motus in istis particulis, et per frigus eiusdem imminutionem debere intelligi.

XXII. In aqua duae tantum particularum species reperiuntur, quarum vnae

s) Ingeniose versatur Cartesius in his explicandis, quae tamen, cum proliziora sint, quam vt pagina ea capiat, apud ipsum P. IV. §. 32. seqq. legenda sunt.

vnae sunt flexiles, aliae inflexiles, atque si ab inuicem separentur, hae salem, illae aquam dulcem componunt.

XXIII. Terra interior constat particulis cuiusuis figurae, ac tam crassis, vt globuli secundi elementi ordinario suo motu eas secum non abripiant, sed tantum deorsum premendo graues reddant, ac per meatus, qui plurimi inter ipsas reperiuntur, transeundo non nihil commoueant. Hinc inaequaliter calor terram interiorem peruadit, et diuersae particulae exoriuntur, v. g. succi acres et acidi, materia oleaginea, sulphuris, quae in tria genera diuiduntur, succum acrem, oleagineam materiam et argentum viuum.

XXIV. Cum infra campos et montes sint cauitates aquis plenae, multi quotidie vapores, vsque ad exteriorem camporum superficiem atque ad summa montium iuga perueniunt; vbi frigore succedente torpescunt, et amissa vaporis forma rursus in aquam vertuntur, et hinc origo fontium repetenda.

XXV. Semper tanta quantitas aquae a mari versus radices montium redit per meatus patentissimos, quanta ex montibus egreditur. Hinc mare ex fluminibus non augetur.

XXVI. Exhalationum particulae tenuissimae, et ita celeriter agitantur, vt in oleum verti nequeant, si forte in rimas et cauitates terrae magna copia affluant, pingues ibi et crassos fumos componunt, ac deinde, si quae forte ignis scintilla in illis cauitatibus excitetur, protenus illi accenduntur, atque subito rarefacti, omnes carceris sui parietes magna vi concutiunt, praesertim cum multi spiritus ipsis sunt admisti, et ita oriuntur terrae motus.

XXVII. Particulae terrestres, cuiuscunque sint magnitudinis aut figurae, cum singulae seorsim primi elementi motum sequuntur, ignis formam habent, vt etiam habent aëris formam, cum inter globulos secundi elementi volitantes eorum agitationem imitantur.

XXVIII. Vt autem ignis alicubi excitatur, debent aliqua vi expelli globuli coelestes, ab interuallis nonnullarum partium terrestrium, quae deinde ab inuicem disiunctae atque in sola materia primi elementi natantes, celerrimo eius motu rapiantur et quaqua versus impellantur.

XXIX. Particulae in meatibus corporum terrestrium ex materia primi elementi efformatae non modo variarum attractionum, quales sunt in electro et magnete, sed et aliorum innumerabilium et admirandorum effectuum caussae esse possunt.

XXX. Humana anima, etsi totum corpus informet, praecipuam tamen sedem habet in cerebro, in quo solo non modo intelligit, et imaginatur, sed etiam sentit: hocque opere neruorum, qui fili instar a cerebro ad omnia reliqua membra protenduntur, iisque sic annexi sunt, vt vix vlla pars humani corporis tangi possit, quin hoc ipso moueantur aliquot neruorum extremitates per ipsam sparsae, atque earum motus, ad alias

Digitized by Google

eorum neruorum extremitates in cerebro circa sedem animae collectas transferatur [t]. Motus autem, qui sic in cerebro a neruis excitantur, animam siue mentem intime cerebro coniunctam diuersimode afficiunt, prout ipsi sunt diuersi. Atque hae diuersae mentis affectiones siue cogitationes ex istis motibus immediate consequentes sensuum perceptiones, siue, vt vulgo loquimur, sensus appellantur.

XXXI. Horum sensuum diuersitates primo ab ipsorum neruorum diuersitate, ac deinde a diuersitate motuum, qui in singulis neruis fiunt dependent.

XXXII. Sunt autem septem sensuum diuersitates, quarum duae pertinent ad sensus internos, aliae quinque ad externos.

XXXIII. Nerui qui ad ventriculum, oesophagum, fauces aliasque partes internas, explendis naturalibus desideriis destinatas, protenduntur, faciunt vnum ex sensibus internis, qui appetitus naturalis vocatur.

XXXIV. Neruuli qui ad cor et praecordia, quamuis perexigui sint, faciunt alium sensum internum, in quo consistunt omnes animi commotiones siue παθήματα et affectus [u]. Hinc ex dilatatis neruulis affectus iucundi, ex constrictis et non satis dilatatis tristes affectus oriuntur.

XXXV. Distinctae cogitationes, quas habemus de iis, quae amplectenda sunt, vel optanda vel fugienda, toto genere ab istis affectibus distinguuntur.

XXXVI. Sensuum externorum quinque, propter tot diuersa obiectorum genera numerantur.

XXXVII. Nerui in vniuersi corporis cutem desinentes a quibuslibet terrenis corporibus tangi possunt, et ab illis integris moueri; quotquot vero diuersis modis vel mouentur, vel a motu suo ordinario impediuntur, tot in mente diuersos sensus excitant, ex quibus tot tactiles qualitates denominantur.

XXXVIII. Cum isti nerui solito vehementius agitantur, sed ita tamen, vt nulla laesio in corpore inde sequatur, hinc fit sensus titillationis, menti naturaliter gratus; si vero aliqua laesio inde sequatur, fit sensus doloris.

XXXIX. Alii nerui per linguam et partes ei vicinas sparsi, ab eorundem corporum particulis ab inuicem disiunctis, et simul cum saliua in ore natantibus, diuersimode mouentur, prout ipsorum figurae sunt diuersae, sicque diuersorum saporum sensus efficiunt.

XL. Duo etiam nerui siue cerebri appendices extra caluariam non exsertae, mouentur ab eorundem corporum particulis disiunctis, et in aëre volantibus, non quidem quibuslibet, sed iis, quae satis subtiles ac simul satis viuidae sunt, vt in nares attractae per ossis spongiosi meatus vsque ad illos

t) Prolixius hanc sensuum explicationem vrget in Dioptric. c. IV. §. 1. seqq. p. 53. seqq.

u) Fuse haec explicat in tr. de Passionibus animae.

Digitized by Google

los neruos perueniant, et a diuersis eorum motibus fiunt diuersorum odorum sensus.

XLI. Duo alii nerui in intimis aurium cauernis reconditi excipiunt tremulos et vibratos totius aëris circumiacentis motus. Aër enim membranulam tympani concutiens, subiunctam trium ossiculorum catenulam, cui isti nerui adhaerent, simul quatit, atque ab horum motuum diuersitate diuersorum sonorum sensus oriuntur.

XLII. Denique neruorum opticorum extremitates tunicam, retinam dictam, in oculis componentes non ab aëre, nec a terrenis vllis corporibus ibi mouentur, sed a solis globulis secundi elementi, vnde habetur sensus luminis et colorum *.

XLIII. Anima non quatenus est in singulis membris, sed tantum, quatenus est in cerebro ea, quae corpori accidunt in singulis membris, neruorum ope sentit.

XLIV. Talis est nostrae mentis natura, vt ex eo solo quod quidam motus in corpore fiant, ad quaslibet cogitationes, nullam istorum motuum imaginem referentes possit impelli, et speciatim ad illas confusas, quae sensus, siue sensationes dicuntur.

XLV. Nihil a nobis in obiectis externis deprehenditur sensu, praeter ipsorum figuras, magnitudines et motus.

XLVI. Cum itaque ea sit animae nostrae natura, vt diuersi motus locales sufficiant ad omnes sensus in ea excitandos, experiamurque illos reipsa, varios sensus in ea excitare, non autem deprehendamus quicquam aliud, praeter eiusmodi motus, a sensuum externorum organis ad cerebrum transire: omnino concludendum est, non etiam a nobis animaduerti ea, quae in obiectis externis sensibilium qualitatum, vel etiam formarum substantialium nominibus indigitamus; nec esse quicquam aliud quam istorum obiectorum varias dispositiones, quae efficiunt, vt neruos nostros variis modis mouere possint.

XLVII. Dantur particulae corporum insensiles, quarum figurae et motus ex simplicissimis et maxime notis principiis determinandi sunt.

§. LII. Haec in principiis philosophiae statuit Cartesius. Subiicienda iis pauca, quae de passionibus hominum noua dixit in peculiari tractatione: *Cartesii dogmata de passionibus animae.*

I. Quicquid fit, aut recenter accidit, dicitur passio, respectu subiecti cui accidit, et actio, respectu illius qui in caussa est, vt contingat.

II. Non datur vllum subiectum, quod in animam nostram agat magis immediate, quam corpus cui iuncta est, hinc quod in ea est passio, in hoc actio est.

III. Calor et motus membrorum procedunt a corpore, et cogitationes ab anima, non vero dare potest anima motum et calorem corpori.

 IV. Viui-

*) Conf. Dioptr. c. 3. p. 53.

Digitized by Google

IV. Viuidiores et subtiliores omnes partes sanguinis, quas calor in corde rarefacit, ingrediuntur indesinenter et maxima cum copia cauitates cerebri; et hae componunt spiritus animales, qui in cerebro separantur ab aliis sanguinis partibus minus subtilibus. Sunt itaque hi spiritus corpora, sed tenuissima, et quae mouentur celerrime.

V. Sola caussa omnium motuum membrorum est, quod quidam musculi contrahantur, et qui ex aduerso respondent, iis extendantur. Caussa autem quare hic musculus potius contrahatur, quam qui illi opponitur, est quod ad eum confluant paulo plures cerebri spiritus, quam ad alium.

VI. Oriuntur autem isti spirituum animalium motus, praeter actionem animi, ex varietate motuum qui excitantur in organis sensuum per ipsorum obiecta, et ex inaequali agitatione eorum spirituum, et varietate partium quibus constant.

VII. Possunt autem omnia membra moueri per obiecta sensuum, et per spiritus absque opera animae.

VIII. Nihil itaque restat quod tribuamus animae, exceptis cogitationibus nostris.

IX. Eae duorum generum sunt, quaedam sunt actiones, aliae passiones siue affectus.

X. Actiones sunt omnes nostrae voluntates, quia experimur eas directe venire ab anima nostra, et videntur ab illa sola pendere.

XI. E contrario passiones animae sunt omnes species perceptionum siue cogitationum, quae in nobis reperiuntur. Πρῶτον ψεῦδος hanc diuisionem operationum mentis humanae esse Cartesio in delineanda natura affectuum dudum obseruatum est viris doctis, inter quos Cartesianam pathologiam strictim enarrauit et examinauit CHRISTIAN. THOMASIUS[y]. Cum enim non in voluntate modo, sed in intellectu quoque percipiamus agere animam atque pati, non potuit non a vera via aberrare Cartesius, qui mechanismi amore illectus omnem affectuum considerationem ad motus mechanicos retulerat, cum nihil in iis remanere menti praeter perceptiones passiuas decerneret. Quo fundamento euerso, eo quod in affectibus non pati modo sed et agere mentem sentiamus, tota pathologia Cartesiana corruit.

XII. Voluntates nostrae sunt duplices; quaedam sunt actiones animae, quae in ipsa anima terminantur; e. c. amare Deum; aliae, quae terminantur ad nostrum corpus, vt est voluntas mouendi corpora.

XIII. Perceptiones nostrae etiam sunt duarum specierum; et quaedam animam pro caussa habent, aliae corpus. Illae sunt perceptiones nostrarum voluntatum, et omnium imaginationum aut aliarum cogitationum, quae ab ea pendent: quae tamen licet passiones sint, attamen denominatione a nobiliori petita actiones dicuntur.

XIV.

y) In Praxi ethices c. 2. §. 30-41. p. 58. seqq.

Digitized by Google

XIV. Perceptiones, quae fiunt in consideratione rei quae non est, vel quae solummodo intelligibilis est, pendent praecipue a voluntate et magis actiones quam passiones sunt. Aliae vero, quae pro caussa habent solum corpus, nempe spiritus diuersimode agitatos passiones sunt.

XV. Perceptiones quae referuntur, ad res extra nos positas, scilicet ad obiecta sensuum nostrorum, producuntur ab his obiectis, quae excitando quosdam motus in organis sensuum externorum, excitant quoque nonnullos motus opera neruorum in cerebro, qui efficiunt, vt anima illa sentiat.

XVI. Sunt etiam perceptiones, quas ad corpus, aliaeque, quas ad animam nostram referimus.

XVII. Passiones animae sunt perceptiones, aut sensus, aut commotiones animae, quae ad eam speciatim referuntur, quaeque producuntur, conseruantur et corroborantur per aliquem motum spirituum.

XVIII. Anima est vnita omnibus corporis partibus coniunctim; eius autem functiones maxime exercentur in cerebro, non vero toto: sed in certa quadam glandula admodum parua, sita in medio substantiae ipsius, quae pinealis dicitur. Et hanc praecipuam animae sedem esse cognoscimus inde, quia omnes partes cerebri duplices sunt, vna autem cogitatio, quae in vna sede debet vniri, qualis sola illa glandula est. In corde autem esse nequit, quia alteratio cordis ex passione sequens non sentitur, nisi opera neruuli, qui ex cerebro in illud descendit.

XIX. Hinc intelligi potest, quomodo anima et corpus agant inuicem, nempe anima ex hac sede radios emittit per reliquum corpus, opera spirituum, neruorum, et ipsiusmet sanguinis, et tenuia filamenta nostrorum neruorum ita distribuuntur per singulas eius partes, vt occasione diuersorum motuum, qui ibi excitantur ab obiectis sensibilibus aperiant varie poros cerebro, quo fit, vt spiritus animales ingrediantur musculos. Glandula ista quoque et a spiritibus potest varie moueri et ab animae perceptionibus, vnde spiritus deinde per neruos in musculos deducuntur *.

XX. Potest autem eadem caussa excitare diuersas passiones in variis hominibus, quia non omnia cerebra eodem sunt disposita modo, vt motus glandis eandem perceptionem efficiat, motusque spirituum eosdem producat.

XXI. Praecipuus effectus in hominibus omnium passionum est, quod incitent et disponant eorum animas ad volendum ea, quibus sua corpora praeparant.

XXII. Voluntas adeo libera est sua natura, vt nunquam possit cogi: hinc omnis actio animae in eo consistit, quod eo ipso solo, quod vult, efficit, vt glandula, cui arctissime coniuncta est, se moueat modo conuenienti ad producendum effectum, qui huic voluntati respondeat.

 XXIII.

*) Fiunt autem haec, secundum Cartesium non per influxum corporis in animam, sed per assistentiam, vt supra iam dictum, et ex Meditationibus patet.

Digitized by Google

XXIII. Cum anima vult recordari alicuius rei, haec voluntas efficit, vt glans sese inclinans successiue horsum et illorsum, impellat ad partes varias cerebri spiritus, vsque dum inuenerit eam, in qua sunt vestigia, quae reliquit obiectum, cuius volumus recordari.

XXIV. Si cum imaginari volumus aliquid, quod nunquam vidimus, haec voluntas vim habet mouendi glandem modo conueniendi ad impellendos spiritus versus eos poros cerebri, quorum apertione hoc potest repraesentari. Ita dum mouere volumus corpus nostrum, haec voluntas efficit, vt glans impellat spiritus animales ad musculos, qui huic rei inseruiunt.

XXV. Passiones nostrae nequeunt directe excitari vel auferri per actionem nostrae voluntatis, sed demum indirecte, per repraesentationem rerum, quae solent iungi passionibus, quas habere volumus, et quae contrariae sunt iis, quas nolumus reiicere.

XXVI. Vna homini inest anima, quae et sensitiua est et rationalis: est itaque conflictus inter partem superiorem et inferiorem animae nihil aliud, quam lucta inter motus, quos corpus per suos spiritus et anima per suam voluntatem simul excitare annituntur in glande.

XXVII. Ex euentu horum conflictuum quisque potest cognoscere robur aut debilitatem suae animae, nam illi, in quibus naturaliter voluntas facilius potest vincere passiones et sistere motus corporis, qui eas comitantur, habent animas fortiores. His arma propria sunt, iudicia firma et determinata de cognitione boni et mali, secundum quae decreuerunt actiones vitae suae dirigere. Et animae omnium maxime imbecilles sunt, quarum voluntas non ita se determinat, ad sequenda certa quaedam iudicia, sed se patitur semper abduci, a praesentibus affectibus.

XXVIII. Non autem sufficit animae vis absque cogitatione veritatis.

XXIX. Nulla tam imbecillis est anima, quae non possit, cum bene dirigitur, acquirere potestatem absolutam in suas passiones.

XXX. Passiones omnes possunt excitari ab obiectis, quae mouent sensus, et haec obiecta sunt earum caussae frequentiores et magis principales.

XXXI. Affectus varios in nobis excitant obiecta, quae mouent sensus, non ratione omnium varietatum quas habent, sed solum ratione variorum modorum, quibus nobis vel prodesse vel nocere, aut in genere ad nos spectare possunt.

XXXII. Vsus omnium passionum in eo solo consistit, quod disponant animam, ad res eas expetendas, quas natura nobis dictat esse vtiles, et persistendum in ea voluntate; prout etiam eadem agitatio spirituum, quae solet eas producere, disponit corpus ad motus, qui inseruiunt earundem rerum executioni.

XXXIII. Admiratio, quae eo quod nouum et valde differens, ab eo, quod antea noueramus, percellitur, prima videtur esse omnium passionum.

Valde

Digitized by Google

Valde vapulat Cartesius moralis philosophiae scriptoribus, quod inter affectus, qui commotiones voluntatis nostrae, ipso non diffitente, sunt, admirationem retulerit, quae non nisi ad intellectus iudicium referri potest, adeoque naturam affectus minime habet.

XXXIV. Admirationi iuncta est existimatio vel contemtus, vnde oriuntur passiones magnanimitatis et humilitatis.

XXXV. Cum magni facimus vel parui obiecta, quae consideramus vt liberas caussas capaces bene vel male agendi, oritur veneratio vel despectus. Et hae quidem passiones possunt excitari, vt nullo modo deprehendamus, vtrum obiectum quod excitant, sit bonum vel malum.

XXXVI. Cum aliquid vt bonum respectu nostri id est, vt nobis conueniens repraesentatur, id sui amorem, malum, odium excitat.

XXXVII. Ab eadem consideratione boni et mali nascuntur ceterae passiones, quae secundum tempora distingui possunt.

XXXVIII. Si possumus sperare et metuere, licet euentus rei expectatae a nobis nullo modo pendeat, procedit inde animi fluctuatio, qua disponimur ad deliberandum et consultandum. Etiam in hac assertione confudit Cartesius operationem intellectus, cum actione voluntatis. Is enim fluctuat, qui de nexu idearum certus non est, nec assensum dare potest. Verum vix aliter ratiocinari poterat Cartesius, cum semel statuisset, quicquid actiuum in mente est, non ad intellectum, sed ad voluntatem pertinere.

XXXIX. Consideratio praesentis boni excitat in nobis gaudium, praesentis mali tristitiam.

XL. Bonum, quod a nobis ipsis praestitum fuit, dat nobis acquiescentiam interiorem, quae omnium aliarum passionum dulcissima est. Aut confundit in hac assertione animi tranquillitatem siue ἐυθυμίαν, cum laetitia [a], aut perperam in affectuum siue commotionum animae numero id ponit, quod illarum finis et status contrarius est.

XLI. Non dantur nisi sex primitiuae passiones, nimirum, admiratio, amor, odium, cupiditas, laetitia et moeror: caeterae omnes ex his componuntur.

XLII. Admirationis caussa est in solo cerebro, reliquorum etiam in corde, in liene, in iecore, et in omnibus aliis partibus corporis, quatenus inseruiunt productioni sanguinis, et deinde spirituum.

XLIII. Languor est dispositio, ad relaxationem et cessationem omnis motus, quae sentitur in omnibus membris, induciturque a passionibus violentis, et tendit tandem in animi deliquium. Satis prodidit Cartesius, de tremore, languore, lipothymia, risu, lacrymis etc. fuse disserendo magis se ad physicam quam moralem indolem affectuum respexisse. Vnde recte nonnullis iudicatum, tractationem hanc de passionibus animae magis ad physicam quam ethicam Cartesianam esse referendam. Certe quae prolixe de motibus passionum in corpore disputat, physica tantum sunt, et animae functiones non tangunt.

XLIV.

a) Id ex P. III. art. 190. satis clare patet.

Digitized by Google

XLIV. Passiones secundum institutum naturae referuntur omnes ad corpus, nec animae imputantur, nisi quatenus corpori iuncta est: adeo vt earum vsus naturalis sit incitare animam, ad consentiendum et contribuendum iis actionibus, quae inseruire possunt conseruando corpori aut illi aliquatenus perfectius reddendo.

XLV. Quamuis vsus passionum sit maxime naturalis, non semper tamen bonus est, cum multa sint corpori noxia, quae nullam ab initio tristitiam, immo quae aliquam laetitiam praebent; et alia dentur ipsi vtilia, quamuis primo obtutu incommoda et tristia sint. Bona et mala quoque multo maiora repraesentantur quam sunt. Idcirco experientia vti debemus et ratione ad distinguendum bonum a malo, et eorum iustum valorem cognoscendum, ne vnum pro alio sumamus, aut quidpiam cum excessu sectemur. Maior vsus redundat ad animam.

XLVI. Quae nullo modo a nobis pendent, quantumuis bona queant esse, nunquam feruide appetenda sunt, quia occupando nostras cogitationes abducunt studium nostrum a rebus aliis, quarum acquisitio pendet a nobis.

XLVII. Saepe itaque debemus reflectere ad diuinam prouidentiam, et cogitare, impossibile esse, aliquod euenire alio modo, quam ab aeterno ea determinauit, vt illa sit instar fati vel immutabilis necessitatis, quae opponenda est fortunae, ad eam subruendam, vt chimaeram, quae non aliunde, quam ex errore intellectus nostri prouenit.

XLVIII. Quia maior pars cupiditatum nostrarum sese extendit ad res, quae totae a nobis non pendent, nec totae ab aliis debemus exacte distinguere in illis, quod non nisi a nobis pendet, vt ad id solum nostram cupiditatem protendamus [b].

XLIX. Quoad residuum etsi eius successum censere debeamus fatalem et immutabilem, nec citra illud se occupet nostra felicitas, considerandae tamen sunt rationes, ex quibus plus vel minus sperari possit, vt inseruiant dirigendis nostris actionibus.

L. Ita vero cupiditas nostra in eo debet expleri, cum eam sequuti fuerimus, quicquid inde mali nobis obuenerit, quia cum hoc malum fuerit respectu nostri ineuitabile, nulla subfuit caussa optandi, vt ab illo eximeremur, sed solummodo id faciendi, quod optimum intellectus noster potuit cognoscere.

LI. Nostrum bonum et malum pendet praecipue a commotionibus internis, quae non nisi ab ipsa anima in ea excitantur: in quibus differunt ab his passionibus, quae semper pendent a quodam motu spirituum. Id quod ex laetitia intellectuali intelligi potest, quam etiam ex passionibus tristibus capimus.

LII.

b) Haec Stoica esse, et Stoico fundamento de fati necessitate inniti, vel ex vno EPICTETI Enchiridio patet. Recteque obseruatum LEIBNIZIO Epp. Vol. IV. p. 37. plurimum fauere Cartesium Stoicis.

Digitized by Google

LII. Omnes tumultus, qui aliunde veniunt, nullam vim habent nocendi animae noſtrae, modo ſemper ſatis habeat apud ſe, vnde contenta ſit, ſed potius auget eius laetitiam. Vt autem anima noſtra ita contenta ſit, nihil aliud debet, niſi virtutem ſectari.

LIII. Quicunque ita vixit, vt conſcientia ſua ei exprobrare nequeat, ipſum vnquam neglexiſſe ea facere, quae meliora iudicauerit, is virtutem ſectatus eſt, et inde percipit ſatisfactionem, quae tam potens eſt ad eum felicem reddendum, vt violentiores motus affectuum nunquam ſat habeant virium ad turbandam tranquillitatem animae ipſius.

LIV. Omnes paſſiones natura ſua bonae ſunt, nihilque nobis vitandum ex illis praeter earum prauos vſus aut exceſſus.

LV. Remedium generale contra omnes exceſſus affectuum eſt, quod vbi ſentitur ſanguinis commotio, praemoneri et meminiſſe oporteat, omnia quae ſeſe imaginationi offerunt non alio ſpectare, quam ad animae deceptionem: cum itaque paſſio ea demum perſuadet, quorum executio dilationem patitur, abſtinendum a ferendo de illis exemplo iudicio, et alio vertendae ſunt cogitationes, donec tempus et quies plane ſedauerint commotionem quae eſt in ſanguine. In actionibus autem, de quibus conſilium ſumendum ex arena, debet voluntas ferri ad rationes contrarias paſſioni.

LVI. Delectationes animae cum corpore agentis pendent plane ab effectibus.

LVII. Etſi beſtiae ratione careant, et forte omni cogitatione omnes tamen motus ſpirituum et glandis, qui excitant in nobis paſſiones, in illis quoque ſunt, et inſeruiunt conſeruandis et confirmandis, non vt in nobis, affectibus, ſed motibus neruorum et muſculorum, qui eos comitari ſolent [c].

Etiam hoc inter ſingularia Carteſii dogmata eſt, bruta non niſi machinas corporeas eſſe, et ſimilitudine tantum nonnullas animae operationes effingere. Quod tamen non primus excogitauit, ſed ante eum iam venditauit ſcriptor Hiſpanus παραδοξόλογος GOMEZ PEIRERA, in *Margarita Antoniana*, vnde a nonnullis plagium ei obiectum, vt obſeruatum P. BAYLIO [d]. Aſt forte praeter rem; ipſa enim cogitationis natura ſiue ſubſtantia cogitans, quam homini tribuit, et ex qua immaterialitatem et immortalitatem animae deriuauit, pati non potuit, vt animam immaterialem brutis adſcriberet, quam hos effectus edere non poſſe, et plane impoſſibilem eſſe inde ſequebatur, vnde recte concluditur, vi ſyſtematis hanc ei theſin enatam eſſe. Ita enim coactus eſt, bruta pro meris nudisque machinis habere, licet aliquo loco [e] probabilitatem tantum opinioni ſuae aſſerat. Secuti ſunt magiſtrum magno numero ſectatores Schuylius, Le Grand, Cordemaeus, Rohaltius, Poiſſonius, Geulincxius, quorum loca notat P. BAYLE [f]. Fatendum tamen opinionem, quae parum probabilitatis

c) P. I. art. 50. p. 21. Quae fuſe repetit de Methodo p. 47. et in epp. P. I. ep. 54. p. 107. ep. 67. p. 188. P. II. ep. 2. p. 6.

d) Dict. T. III. art. Pereira p. 650.

e) Ep. 67. ad Henr. Mor. p. 188.

f) l. c. et art. Rorarius not. D.

Digitized by Google

litatis habet, et paralogismo nititur, deseruisse, saltem suspectam habuisse Cartesianos nonnullos, interque eos, praeter Craanium, Medicum, Leidensem [g]; ipsum REGISIVM [h] qui maluit ἐπέχειν. Qui autem Cartesium refutasse videri voluit Iesuita PARDIES [i], defendisse potius et rem bonam pessime egisse a sodalibus iudicatus est [k]. Specioso tamen argumento non metaphysico tantum, quod a natura cogitationis humanae menti propria deriuauit Cartesius, sed physico quoque ab artificiosissima organorum, sensibus motibusque imprimis inseruientium structura, corporumque in eadem organa agentium impulsu desumto, pro hac thesi Cartesiani pugnant; quibus argumentum ab experientia petitum, et actiones brutorum rationales enarrans, quod post alios [l] HIERONYMVS RORARIVS [m] comsit, aduersarii opponunt, et ad eas brutorum actiones prouocant, quae facultatem res percipiendi, occasione praesentium praeteritas reuocandi in memoriam, et secundum imaginationes agendi, inuoluunt. De quibus tamen hoc loco dispicere pluribus non licet, adeunda autem sunt, quae eleganter disserunt doctissimus GEORG. HENR. RIBOVIVS [n], et qui cuncta strictim, et, more suo, erudite persecutus est Cel. HOFMANNVS [o].

Iudicium Leibnizii de Cartesio.

§. LIII. Potiora haec sunt, quae de philosophia rationali, naturali et morali scripta reliquit Cartesius. Discurrit haud raro in epistolis ad alia, sed cum systematico ea nexu non exposuerit, atque inter disserendum tantum asseruerit, haud raro sibi non constat, vt vel ex vna eius de virtute doctrina incerta et dissona intelligi potest. Quare plura in praesentia, vbi specialem Cartesianae philosophiae historiam non scribimus, non addimus, lampada hanc, multum lucis recentioris philosophiae historiae illaturam aliis relinquentes. Nec prolixa quoque dissertatione post ea, quae fuse supra attigimus, de pretio, vsu et naeuis Cartesianae doctrinae agendum esse putamus, cum tantum allatum sit, quantum ad ferendum iustam sufficit sententiam. Addamus tamen viri summi G. G. LEIBNIZII censuram, eo magis audiendam, quo magis laudandum, esse in Cartesio, quod laude non caret, ast notandum quoque, quod improbandum est, aliquoties [p] monuerit, et hoc pacto aequitatem probauerit. Is de Cartesio eiusque conatibus philosophicis ita disserit [q]: „Subiiciam nonnulla, quae mihi inter cogitata Cartesio ipsi debita imprimis „laudanda videntur. In metaphysicis argumenta Scepticorum ad bonum „vsum

g) BAYLE l. c. conf. quae de hac lite notat. Nouvelles de la rep. des lettres 1684. p. 19.
h) Inst. phil. L. VII. P. II. T. V. p. 186.
i) De la connoissance des bêtes.
k) Suite du voyage du monde de Mr. des Cartes pag. 9. 10.
l) BAYLE art. Rorarius.
m) Quod animalia bruta saepe ratione melius vtantur homine; edidit libellum G. NAVDAEVS 1645. recudi fecit, G. H. RIBOVIVS Helmst. 1728.
n) In Disp. praemissa libro Rorarii, de anima brutorum.
o) Pneumatolog. c. 5. §. 247. seqq. p. 409. seqq. add. Dissertationes vernaculae nuper a Cl. WINCKLERO Lips. 1741. de hoc argumento editae.
p) Leibniziana p. 340. 350. Recueil de philos. T. II. p. 135. Theodicée passim. Epp. Vol. I. ep. 160. 176. 195. 200. Vol. II. p. 123. Vol. IV. p. 14. 39.
q) In Iudicio de Cartesio apud THOMASIVM Hist. Sap. et Stult. T. II. p. 119. et Vol. III. Epp. p. 388. seq.

Digitized by Google

„vſum praeclare traduxit. In Phyſicis agnouit materiae partes aliquas „actu ſubdiuidi ſine fine, item motum ſeu loci mutationem eſſe aliquid „in ſe relatiuum. Debetur ipſi vorticum a veteribus coeptorum diſtincti- „or explicatio, et ad philoſophiam Gilberti r) magneticam applicatio. „Tentamentum praeclarum circa aeſtum maris, explicatio iridis aliorum- „que emphaticorum, et ſpecimen elegans ratiocinandi circa geneſin ſalis. „Et in multis aliis etiam, vbi non aſſentior, ipſum philoſophandi filum „mirifice placet, et ſane vix pagina apud eum occurrit, vnde non vtile „aliquid et nouum diſci poſſit; itaque in referendis his ſum parcior. De- „nique addam aliqua, quae nonnihil offendunt. Quantitatem motus „pro quantitate potentiae motricis accepit et ideo ſeruandam pu- „tauit. Materiam cum extenſione confudit; vnionem ſeu firmi- „tatem a quiete deriuauit, quae a motu eſt. Elementa ſua, globulos „imprimis, quos vocat, ſecundi elementi et particulas ſtriatas aliaque ſi- „milia gratis confinxit et fruſtra. Vortices creauit immenſa celeritate di- „ſtantiis proportionali. Porro brutis ſenſum negat, fictorum potius „quam verorum animalium geneſin explicat. Et vt ad grauiora veniam, „reiecit argumentum diuinitatis a prouidentia et dignis ſapiente finibus „rerum, et pro rationibus captu facilioribus metaphyſica ſola ſubſtituit. „Dubitationem ad ipſas primas aſſertiones maxime manifeſtas, neſcio quo „conſilio produxit, quaſi nihil certo ſciri poſſit, niſi ſuppoſita Dei exi- „ſtentia, quod ipſum crediſiſſe, nemo credet, aut quaſi veritas ipſa pen- „deat ab arbitrio Dei, ita vt voluntate eius conſtitutum, trianguli tres „angulos eſſe duobus rectis aequales. Inſinuaſſe videtur, vnum in re- „bus actorem eſſe Deum, quo abuſus Spinoza, vnam tantum ſubſtantiam „in rebus eſſe voluit, ipſum ſcilicet Deum hoc eſt naturam vniuerſi, cu- „ius ceterae ſint modi materiae. Statuit etiam Carteſius, materiam „omnes ſucceſſiue formas accipere, ita vt nihil tam abſonum fingi poſſit, „quin tandem aliquando aut alicubi in vniuerſo contingat, quod eſt haud „dubie per conſequentiam omnem ſapientiae et pulchritudinis rationem „ne dicam prouidentiam tollere: quanquam ipſi hanc conſequentiam non „imputem, nec ab ipſo animaduerſam ſperem; aliaque huiusmodi, quae „puto defendi non poſſe, et nonnihil Spinozae praeluſiſſe.

Deſiderata in Carteſii Philoſophia.

§. LIV. Examinandam Lectori relinquimus cenſuram Carteſii Leibnizianam, quam, cauſſabuntur, qui pro Gallo philoſopho militant, nimis virum illuſtrem ſuis hypotheſibus adaptaſſe. Illud dubio carere exiſtimamus, multa vidiſſe Carteſium, vel plane non viſa, vel non recte deprehenſa ab aliis; multa ab iis, qui anteceſſerunt accepta longe melius et elegantius tradidiſſe, ingenium probauiſſe admodum felix et foecun-

 dum,

r) Guil. Gilberto, philoſopho Anglo, qui teſte Haruaeo in explorandam magnetis naturam quinquaginta nummorum millia impendit, debemus philoſophiam nouam de Magnete Amſt. 1600. fol. editam, in qua demonſtrauit virtutem magneticam terreſtri globo a natura inſitam terramque magnum eſſe magnetem. Huius obſeruationibus innixus eſſe viſus eſt Carteſius. Conf. I. B. du HAMEL de corporum Affect. L. II. c. 6. p. 193.

dum, ratiocinandique ſolertia ductum plurimum profeciſſe. Aſt fatendum quoque, ad incerta haud raro immo conficta penitus, et nulla veriſimilitudine ſe probantia principia eum confugiſſe, quin a recta regiaque via incautos lectores deducendo in deuia, nulla ratione ex labyrintho emergendi filum ſuppeditantia, fuiſſe digreſſum. Tacemus prima, quae toti philoſophiae ſuae ſupponit, fundamenta, falſa, vel ficta tamen, vt ipſe conceſſit hypotheſi nixa, palatium inaedificatum habere ſplendidum quidem, aſt facile ruiturum. Quod ne onerandae tantum virum inuidiae cauſſa dixiſſe videamur, omiſſa iam de dubitatione ab eo inculcata diſputatione, de qua ſupra dictum, ad vnum lepidum dogma prouocamus, quo cunctas rerum naturas non ab intellectu diuino, ſed voluntate deriuat. Scribit enim [r]: „Repugnat Dei voluntatem non fuiſſe ab aeterno indiffe„rentem, ad omnia, quae facta ſunt, aut vnquam fient, quia nullum bo„num vel verum, nullum credendum, vel faciendum, vel omittendum „fingi poteſt, cuius idea in intellectu diuino prius fuerit, quam eius vo„luntas ſe determinarit, ad efficiendum, vt id tale eſſet. Neque hic lo„quor de prioritate temporis, ſed ne quidem prius fuit ordine, vel natu„ra, vel ratione ratiocinata, vt vocant, ita ſcilicet, vt iſta boni idea „impulerit Deum ad vnum potius, quam aliud, eligendum.“ Ex quo ſequitur, omnipotentiam Dei etiam ad contradictoria extendi, libere enim fatetur [s]: *Non opus eſſe quaerere, qua ratione Deus potuiſſet ab aeterno facere, vt non fuiſſet verum, bis quatuor eſſe octo; id a nobis non poſſe intelligi.* Nec obſtat, quod alio loco [t] naturas rerum aeternas et immutabiles eſſe dixerit: hoc enim reſpectu hominum, non vero potentiae diuinae eum affirmauiſſe, ex diſſertationis Carteſianae ſerie eluceſcit. Aſt infirmum hoc eſſe, et tanti acuminis philoſophum indecens, intelliget, quisque vel primas notiones comprehendit; recteque pronunciauit Cudworthus [u], *pueros tam inficetis et ſtultis immenſam virtutem Dei cogitationibus contaminare, nec decuiſſe Carteſium, philoſophum ceteroquin ſubtilem et peracutum horum imbecillitatem et delirationem imitari.* Et certe mirandum haud obeſae naris virum ad hanc opinionem potuiſſe delabi, vnde facile nobis perſuaderi patimur a Io. Clerico [x], cum et ſequaces, qui in eandem opinionem conſenſerunt, propter vtilitates quasdam, quas ad ſe redituras putabant, hanc ſententiam propugnaſſe, et ita loquutos fuiſſe, vt ne fidem dogmatibus theologicis eccleſiae ſuae detrahere viderentur: cum enim ſtatuiſſent, eſſentiam corporis in extenſione eſſe ſitam, id non potuiſſe cum transſubſtantiatione conciliare, niſi eſſentias rerum, diuina potentia, eſſe mutabiles dixiſſent. Quamuis hac cauſſa etiam non conſiderata, certum ſit, ineptum praeiudicium, quod ſupra iugulauimus; omnem actionem, et hinc omne quo-

que

r) Reſponſ. ad Obiect. 6. p. m. 139.
s) §. 8. p. 141.
t) Med. 5.
u) Syſt. intell. c. V. ſ. 1. §. 21. p. 767.
x) Ontol. c. IV. §. 8. conf. c. XIV. §. 11.

Digitized by Google

que iudicium non ad intellectum, sed ad voluntatem pertinere, quae liberrima sit, hunc errorem gignere potuisse, vt acute vidit LEIBNIZIVS [y]: Quaecunque autem erroneae opinionis caussa sit, certe specimen haud leue est, ex quo colligamus, magnum cetera virum suos quoque manes fuisse passum, et talia affirmauisse, quae inter elementa philosophica ferri non possunt.

§. LV. Grauius, quod Cartesio obiicitur, ἔγκλημα quod apud multos haud parum infamiae eius nomini alleuit, est atheismus, cui si non directe, indirecte tamen fauisse, in suspicionem a nonnullis adductus est. Et viuo quidem Cartesio impietatem a factione Voetiana fuisse obiectam, supra in eius vita enarrauimus. Eo autem fatis functo non defuerunt, qui Cartesianismum atheismi scholam esse dicerent; praesertim vbi Benedictus de Spinoza Cartesianis definitionibus et hypothesibus ad incrustandum atheismum vsus fuisse videri coepit, qua de re quid inter Ioannem Regium contra Cartesium et Ruardum Andalam pro Cartesio disputatum, supra tetigimus. Calcauit Regii vestigia AVBERTVS DV VERSE [z], quibus addi possunt Spizelius et Osiander apud G. ARNOLDVM [a] et I. F. REIMMANNVM [b], PHILARETVS personatus [c], VALENTINVS GREISSINGIVS [d], et notissimae foeminae Schurmannia et Bourignonia [e], vt alios supra ex parte iam nominatos taceamus [f]. Absoluere tamen ab hac iniuria Cartesium haud pauci contenderunt, inter quos apologiam pro Cartesio contra Parckerum scripsisse Grandium supra quoque innuimus [g]. Sed et tertia virorum doctorum pars est, quae cum probe vidisset, Cartesium Dei existentiam atque discrimen inter corpus et mentem essentiale fundamenti instar ad exstruendam nouam, quam meditabatur, metaphysicam vel philosophiam primam adhibuisse, ab atheismi quidem crimine eum liberauit: ast reprehendit tamen, talia eum interdum affirmauisse, quibus incaute viam impietatis patronis strauit, quaeque frigidam illis suffundere apta sunt. Ita de Cartesio statuisse magnos viros Morum, Cudworthum, Leibnizium, ex supra dictis constat. Addi his possunt, qui de religione, scepticismo, et atheismo Cartesio obiecto erudite disseruerunt RITTERVS, FEVERLINVS, BECKHERVS [h] alii. Nobis, si more nostro sententia dicenda, omnes aequitatis leges migrarunt, qui atheismi data opera incrustati eum accusarunt, cum contrarium meditationes eius legentibus sit manifestissimum. Tolle enim existentiam DEI, tolle essentiale inter corpus atque mentem discrimen, annon

Cartesius an atheismi fautor?

y) Theodicée P. II. §. 185.
z) Impie conuaincu, conf. BAYLE Lett. T. I. p. 190. ed. Marchand.
a) Hist. eccles. et haeret. P. II. L. XVII. c. 20. p. 504.
b) Hist. atheismi p. 413.
c) In Dedic. ethicae Geulingsii.
d) Exerc. duabus de Atheismo contra Cartesium et Matth. Knuzen Witteb. 1677. 8.
e) Conf. BAYLE Dict. T. I. p. 649.
f) Conf. laudati STOLLIO Hist. lit. P. II. c. 3. §. 28. p. 597.
g) Conf. nominati REIMMANNO l. c.
h) ll. cc. add. MORHOF. Polyhist. T. II. p. 111. seqq. BVDDEVS de Atheismo c. I. p. 152. GVIL. DERHAM Theol. phys. L. V. c. I. p. 385.

Digitized by Google

annon tota peribit philosophia Cartesii? Nec illi quoque audiendi esse videntur, qui propter physiologiam ex solis mechanismi legibus exstructam hanc ei turpem notam inurunt. Quamuis enim melius forte fecisset, si ad caussam quoque efficientem rationalem eiusque fines respexisset, caussam tam materialem tantum, considerando peccare in Deum eo minus potuit, quo minus mechanismus ab eo suppositus constare potest, nisi supponatur, certam motus quantitatem a Deo materiae inditam, certisque legibus eum motum alligatum esse. Ast quamuis haec ita se habeant, et ex atheorum clandestinorum numero sit expungendus, dolemus tamen non malo quidem scopo, at inaduertentia quadam nonnulla asseruisse Cartesium, quae a profanae mentis philosophis non adhiberi modo in impietatis patrocinium possunt, sed et adhibita quoque ex parte sunt. Qualia sunt, scepticorum dubia maxima vi instructa, sensuum fallacia vsque ad absurdum extensa, veritates primae certae, et naturae suae euidentes dubitationi obiectae, potentia DEI ad contradictoria relata, actionis omnis caussa vera ad vnum Deum restricta, essentia spiritus in cogitatione posita, confusa rerum essentia cum modis essentialibus, aliaque. Quarum tamen assertionum consequentias ab atheismi fautoribus impie in vsum traductas cum non praeuiderit, multo minus intenderit Cartesius, ignoscendum ei magis hoc esse, quam exprobrandum, aequus quilibet facile concesserit. Ceterum non nihil fanaticismi in Cartesii philosophia quoque occurrere illis videri oportet, qui cum Pythagorae et Platonis placitis eam comparauerunt. Obseruauit id praeter CVDWORTHVM [i], ὁ πάνυ LEIBNIZIVS [k], monuitque dogmata eius methaphysica circa ideas a sensibus remotas, et animae distinctionem a corpore, et fluxam per se rerum materialium fidem prorsus Platonica esse. Addi his forte possent plura, nisi satius esset ab eiusmodi comparatione abstinere. Non omittendum tamen Cartesium, dum actionem omnem ad Deum velut caussam vnicam et immediatam refert, occasionem dedisse, ad quendam enthusiasmum digrediendi. Quod qui negat, eum vel systema caussarum occasionalium, vel hypotheses alias Mallebranchianas, praecipue de origine idearum animo meditari atque expendere iubemus. Adeo in rebus humanis nihil est ab omni parte beatum perfectumque.

i) l. c. p. 192.

k) Memorabile, quod refert LEIBNIZIVS in Diss. de Stilo phil. Nizolio praemisso, et Epp. Vol. II. p. 106. habere se ex narratione doctissimorum virorum, ipsum illum magnum Cartesium non mediocriter confusum fuisse, quum esset ei monstratum, complura eius philosophemata, quae nouiter inuenta putabat in Platone et Aristotele quorum tamen ille contemtum praeferebat, tum in naturalibus, tum in ciuilibus tradita clare, contineri cf. Vol. IV. p. 48.

CAPVT

CAPVT OCTAVVM.

DE GODOFREDO GVILELMO LEIBNIZIO.

§. I.

Produximus hactenus in ſcenam viros ſummos quos emendandae philoſophiae genuit Italia, Anglia, Gallia, quoue euentu in formandis veris eius vultibus ſedulitatem atque ingenium probauerint, pro inſtituti modo enarrauimus. Reſtat Germania noſtra, quae tantae felicitatis, quantam vera de rebus ad cognitionem humanam pertinentibus cura promittit, memor ſerius quidem, quam reliquae Europae regiones, at ſatis eleganter exoptatoque ſucceſſu in reſtituenda philoſophia eclectica deſudauit. Cui par tanto conatui largita eſt prouidentia diuina ingenium, GODOFREDVM GVILELMVM LEIBNIZIVM; quem ſi reliquis, quos vnquam orbis literarius produxit, heroibus adnumeremus, et inter maximos aetatis recentioris viros collocemus, nihil faciemus, quod non recte nos feciſſe, et ciuitatis eruditae conſenſio, et ſequens viri ſummi demonſtrabit hiſtoria. Tanta enim tamque ingentia ſunt viri famigeratiſſimi, et non πολυϊςορίας tantummodo laude celeberrimi, ſed matheſeos quoque et philoſophiae cognitione admirandi merita, vt quantum ex eo ornamenti ad patriam, quantum vtilitatis ad literas omnes, maxime ad philoſophiam, et quae cum ea conſpirat mathematicam diſciplinam acceſſerit, nemo ignoret, qui non rerum in orbe erudito geſtarum plane rudis eſt atque hoſpes. Is cum poſt Carteſium nouam philoſophiae faciem valde memorabilem effinxerit, inter reſtauratores philoſophiae eclecticae ſuo iam merito eſt enarrandus. *Germaniae induſtria in excolenda philoſophia eclectica.*

§. II. Tanta cum laude artibus propemodum et diſciplinis omnibus illuſtrandis, augendis, emendandis per totam ſeptuaginta annorum vitam inſudauit illuſtris Leibnizius, vt et viuus ignoraretur a nemine, de ſcientiarum fatis curioſo, et poſt fata non deeſſent, qui viri ſummi hiſtoriam, meritaque de literis commentariis exponerent. Quod ſaxum voluendum ſibi delegerat ipſe Leibnizius, qui ad PELLISSONIVM [a] hiſtoriam vitae, morum, laborum et cogitationum transmiſit, quam in vulgus non exiiſſe eo magis dolemus, quo magis in explorandis ingenii animique viribus atque moribus maximam vir ſummus perſpicaciam probauit, in epiſtolis autem ad amicos ſcriptis luculenter prodidit, eam ſibi φιλαυτίας vim atque imperium non ineſſe, quod vel veritati officeret, vel inanem ipſi gloriae ſine meritis affectationem commendaret. Fatis functus, cum maximum ſui deſiderium reliquiſſet in eruditorum animis vir incomparabilis, *Scriptores hiſtoriae Leibnizianae.*

a) Vid. PELLISSON Lettres de la tolerance p. m. 319.

Digitized by Google

bilis, nonnullorum in eo versata est industria, vt biographiam eius luci publicae sistendo illud aliquatenus lenirent, et quid in eo amiserint literae, quantisque per eum accessionibus auctae fuerint, accurate docerent. Fecerunt id, fatis erepto Leibnizio, plerique, qui commentarios de rebus literariis, tum edidere: laudabili exemplo praeeunte, quae nostri patria fuit Lipsia, in quo bonarum mentium optimarumque scientiarum emporio, post *Noua literaria* [b], singulis hebdomadibus vulgari solita praestantissimi *Actorum eruditorum* collectores [c] Leibnizianam memoriam, condito ex more elogio immortalitati consecrarunt. Qui cum scire res magni viri potuerint, quocum familiariter vixerunt, et prolixe quoque eas exponendi occasionem habuerint, nobis ante omnes duces eligendi sunt, vt, quis in orbis literati theatro fuerit Leibnizius intelligi possit. Quamuis enim prolixiora dare et ex instituto summi mathematici et philosophi historiam conscribere susceperint VV. CC. SEBASTIANVS KORTHOLTVS [d], IO. GEORGIVS ECKARDVS [e] et DANIEL EBERHARDVS BARINGIVS [f], nihil tamen hactenus eorum lucem vidit. Secuti sunt acta eruditorum scriptores ephimeridum literariarum [g] alii, certatim in id connitentes, vt defuncti memoriae iusta soluerent et nominis eius gloriae calamos suos dicarent. In quo tamen pietatis et humanitatis officio nemo superasse censeri potest, elegantissimae eruditionis virum BERNARDVM FONTENELLIVM. Cum enim diu academiae scientiarum, quae regiis auspiciis Parisiis floret, membrum fuisset Leibnizius, atque ex more laudatissimo eius ad lares meliores translati vita, merita, laudes in consessu academiae essent enarrandae, instructus notitia de tanto viro ab Eccardo Leibnizii familiari vir facundissimus, elegantissimum herois incomparabilis elogium anno CIƆ IƆ CCXVII, Id. Nou. recitauit. Quod cum plausu omnium exceptum *Historiae illustris societatis* a se conditae inseruisset Fontenellius, nostris quoque hominibus vernacula legendum traditum et *Theodiceae Leibnizianae* [h] cum obseruationibus nonnullis adiectum est. Cuius editio cum recuderetur, adiectae sunt annotationes tum ab Eccardo, tum ab anonymo, quem Baringium esse, verisimillimum viris doctis [i] visum est. Quamuis autem ab homine familiari, rerumque Leibnizii peritissimo memoriae istae profectae sint, quibus vsus est Scriptor Gallus, dolendum tamen, et elogii indolem obstitisse Fontenellio, quo minus iustam tanti viri historiam conderet, et relationes nonnullas suspectas, quasdam falsas esse. Tacemus alios, qui vitam Leibnizianam pro scopo instituti sui tetigerunt, quod post IO. FABRICIVM [k], IOACHIMVM FRIDERICVM FELLERVM [l], CHRISTIA-

NVM

b) 1717. p. 369.
c) 1717. Iul. art. 12. p. 312. seqq.
d) Noua lit. Lipſ. 1719. p. 80. Is imitaturus erat Gassendianam vitam Peirescii.
e) Elogium FONTENELLII, l. c. de quo tamen dubitat anonymus obseruator ad h. l.
f) Nou. lit. 1723. p. 374.
g) Journal des Savans 1717. Dec. art. 5. Europe savante 1718. Nou. art. 7. Mem. de Trevoux 1721. art. 3.
h) p. 142. seqq.
i) Cl. LVDOVICI l. citando c. 1. §. 4. p. 4.
k) Hist. bibl. suae Vol. I. p. 317.
l) Is Otio Hannoueranо additiones ad vitam Leibnizii in A. E. enarratam praemisit. Fuit autem is quoque ex familiaribus Leibnizii.

Digitized by Google

NVM GRVNDMANNVM [m], FRID. GENTZKENIVM [n], IAC. FRID. REIMMANNVM [o], THEOPH. STOLLIVM [p]. Germanos ex Gallis fecit elegantissimus NICERONIVS [q]. Horum tamen omnium studium cum imperfectum merito visum fuerit, magno eruditi orbis commodo et plausu integram atque suis numeris absolutam Leibnizii historiam scribere suscepit vir eruditissimus, et de philosophiae recentioris historia praeclare meritus CAROLVS GVNTHERVS LVDOVICI. Debemus indefessae diligentiae et pulcherrimae eruditionis viro prolixos commentarios *de Philosophia Leibniziana* [r], (ita enim inscriptio habet,) quos tamen historiae Leibnizianae philosophiae prodromum tantum et delineationem ampliorem esse voluit, illam suo tempore plenissimam descripturus. Adeo vero in iucundissimo et erudito libro accurationem, ordinem, perspicuitatem et fidem praestitit vir doctissimus, vt ad hunc vnum fontem lectorem tuto ablegare possimus, ceteras vnde sua hausit auctor, scaturigines ex eo facile reperturum, idque vnum doleamus, Latino sermone non exaratum istum librum esse, vt quantus vir fuerit Leibnizius, etiam exteris inde luculentius constet. Nos secundum leges instituti nostri consultis virorum doctissimorum, quos nominauimus, laboribus, ipsa quoque Leibnizii scripta, maxime *Epistolas* ab eruditissimo CHRISTIANO KORTHOLTO edita [s], et *Collectanea* ex ore viri summi a Cl. FELLERO hausta [t], quaeque in ephemeridibus passim occurrunt, ad Leibnizii historiam pertinentia consulemus, et breuem quidem ac succinctam vt scriptionis nostrae modus postulat, veram tamen et a partis studio alienam dabimus illustris philosophi historiam.

Natiuitas et educatio Leibnizii.

§. III. Edidit polyhistorem Leibnizium Lipsia, tot ingeniorum praeclarissimorum mater et altrix, anno CIↃ IↃ C X L V I, IX. Cal. Iul. st. v. parentibus familiae decoribus [u], et literarum meritis conspicuis, patre Friderico Leibnitzio, facultatis philosophicae assessore, et moralis doctrinae doctore publico viro eruditissimo [x], matre Catharina, Guilelmi Schmuckii, I. V. D. et professoris filia. Cum parentum vterque, et naturali ingenii acumine et reliquis quoque praesidiis abundaret, quibus ad praeclara quaeuis formari solent elegantiora ingenia, feliciori natiuitatis sorte in vrbe tanto successu Musis operante, Leibnizius vti non potuit. Patrem autem sexennis puer amisit, a matre, magnae prudentiae et pietatis foemina rite educatus. Qui cum

m) In Ossibus et cineribus literarum anno 1716. defunctorum p. 16

n) In Hist. phil. p. 178.

o) Hist. lit. germ. P. III. p. 576. P. IV. p. 147. P. V. p. 262. seq.

p) Hist. liter. P. II. c. 1. p. 488. seqq.

q) Memoires T. II. p. 64. Praefixit quoque editioni Amstelodamensi Theodiceae anni 1734. vitam auctoris L. DE NEVFVILLE, quam Latine versam adiecerunt editores Tubingenses nouae versioni Latinae 1739.

r) Lips. 1737. 8. II. Vol.

s) Lips. 1738-1742. IV. Vol.

t) Edidit ea Otii Hannouerani, s. Miscellaneorum Leibnizianorum titulo Lips. 1718. 8. quae tamen, nescio quo iure, displicuere Eccardo. vid. A. E. 1718. p. 214.

u) Enumerat ea LVDOVICI l. c. §. 14. pag. 98. sqq.

x) Programmata in funere publice vulgata et vitam enarrantia legas l. c.

cum paulo adoleſceret, ſcholae Nicolaiticae traditus, diuini quod nactus erat, ingenii ſcintillas praemature prodidit, condiſcipulis non induſtria modo, ſed felicitate quoque ingenii cito ſuperatis. Totus enim in diſciplinarum optimarum ſtudium cum exardeſceret, non contentus lectionibus, quas peritiſſimorum praeceptorum induſtria ſuppeditabat, adoleſens admodum in patris bibliothecam optimis libris refertam ſe abſcondit, et contemtis riuulis ad humanitatis fontes, ſcriptores veteres Graecos et Latinos, accurrit, iugi lectione atque meditatione ardentem veteris literaturae ſitim reſtincturus y). Incidit autem in Liuium atque Virgilium, optimos dicendi fingendique auctores, quos cum difficiles nimis tenero adoleſcenti praeceptores diſſuaſiſſent, peruicit tamen ignea vis animi eius, vt vtrumque totum fere deuoraret: tanta memoriae fidelitate, vt ad ſenium vergens, poëtarum principem totum fere atque integrum ex memoria recitare poſſet. Ita vero formata eſt praeſtantiſſima viri ſummi quam in humanitatis ſtudiis poſtea oſtendit, peritia, qua elegantiſſimis ſuae aetatis calamis et proſa et ligata oratione inferiorem ſe non eſſe apud omnes demonſtrauit. Sed et rhetores, poëtas, hiſtoricos, philoſophos, et quicquid bonorum ſcriptorum ei ſuggerebat paterna ſupellex tanta diligentia et iudicandi ſolertia legit adoleſcens praematurae indolis, vt egregia τῆς ἐγκυκλοπαιδείας notitia ei ſuccreſceret, et ante dies virilibus ſtudiis eſſet aptus. Sane eo tempore collegiſſe diuini ingenii virum eas elegantioris literaturae, maxime antiquae, opes, quibus velut gemmis eius ſcripta interſtinguuntur, ex ſcriptis eius in iuuenili aetate editis eſt manifeſtiſſimum. Ita cum ante aetatem animi vis robur eximium acquiſiuiſſet, altius ingreſſus ſtadium ad academicorum ſtudiorum curſum animum applicuit, et quindecim annos natus anno cIↃIↃcLXI, albo academiae patriae nomen dedit. Quo facto dici non poteſt, quantum animorum ſuccreuerit adoleſcenti ignea animi virtute exſuperanti ad proſequendum gnauiter eum curſum, quem intenderat. Igitur lectioni, auditioni, meditationi totus immerſus, non vni literarum generi inhaeſit, ſed quoscunque ſcriptores fors obtuliſſet, ſupra aetatis vires iudicio inſtructus ita legit, vt ſeuere examinaret, et in horrea memoriae longe fidiſſimae referret, quicquid eruditioni futurae poſſet eſſe vtilisſimum. Ita theologorum, iuris peritorum, medicorum, philoſophorum, auctorumque aliorum, quos eruditionis lumen commendabat, libros nocturna diurnaque manu verſando inexſpectatos inde fructus retulit. Quod ſi difficiliora occurriſſent, ad praeceptorum oracula accurrens auxilium implorabat, quod tamen ex proprio fundo, aciem animi in partes vocando, omnium optime hauriebat. Erat inter eos, a quorum ore pendebat omnium ſine dubio eruditisſimus Iacobus Thomaſius, cuius excellentisſimam doctrinam in *antecedente Parte* ex merito deprae-

y) Act. erud. l. c. et poſt hos reliqui. Inter praecoces ideo eruditos locum ſuo iure poſtulat Leibnizius. De quibus praecocibus eius ſtudiis ipſe plura enarrat Vol. I. ep. 176. p. 276. ſeq. hic omnino legenda, vt ingenii eius excellentia intelligatur.

Digitized by Google

depraedicauimus. Is cum vastissimam lectionem cum iudicio accurate copulasset, et imprimis veteris philosophiae, maxime Graecanicae, raro eius aetatis inter Germanos exemplo, esset consultissimus, Leibnizium, acerrimi ingenii adolescentem ad haec mysteria accurate cognoscenda maxima dexteritate adduxit [z], ea felicitate euentus, vt in philosophiae historia paucos postea sibi pares haberet Leibnizius, mirabile vero sit, virum tot difficillimis geometrarum et historicorum laboribus distractum tantum in eo eruditionis genere vidisse. Candide gratoque animo agnouit Leibnizius, quantum per hunc virum profecisset. Cuius rei testimonia peti plurima possunt ex epistolis Leibnizii ad Thomasium in collectione Kortholtiana occurrentibus [a]. Maxime autem eius rei testimonium extare vir summus voluit in epistola ad hunc praeceptorem suum data, quam recusis eius cura NIZOLII commentariis praemisit, et in qua de Aristotelica philosophia cum recentiori reconciliabili disputat, et de Cartesii sectatoribus iudicat. *In ea enim mire γεῦμα historiae philosophicae Thomasianum extollit, quod quantum inter nudas nominum recensiones et profundas de sententiarum connexionibus rationes intersit, ostenderit, et philosophiae magis quam philosophorum historiam ab eo expectat, testatus omnes veterum recessus eum lustrauisse, et recentiorum inuenta, quando mereantur, non aspernari; atque illos illustrare, hos examinare vnum optime posse.* Talem cum Thomasium iudicaret atque deprehenderet Leibnizius, mirum non est in philosophia addiscenda plurimum illi tribuisse, sic vt fateatur [b]: *ingratus sim, si tibi in philosophia multa me debere negem.* Et hanc quoque animi fiduciam postea conseruauit erga Thomasium Leibnizius, ex quo iucundissimum literarum commercium enatum inter vtrumque est, quod quantum qualemque discipulum educauerit Thomasius praeclare loquitur. Fallimur autem, aut ex hac caussa deriuandum quoque est, magnum quod veteribus philosophis Leibnizius statuit pretium, quos, imprimis Pythagoram et Platonem, praetulisse recentiorum plerisque in epistolis ad amicos [c] multoties prodidit. Sed vt ad praeceptores Leibnizii reliquos reuertamur, in mathematicis Ioannem Kuhnium, in philosophia etiam Ioannem Adamum Scherzerum et Fridericum Rappoltum audiuit. Et ille quidem scholastici acuminis laude tum praeclarus habebatur: hic autem in veteris philosophiae mysteriis probe versatus audaciori conatu coeperat seruile iugum scholasticae philosophiae abiicere, vnde meruit a CHRISTIANO THOMASIO [d] cum Io. Christophoro Sturmio primi eclectici nomine laudari, quibus ex merito Leibnizium iam tum addidit personatus Realis de Vienna [e]. Tantis viris, quorum doctrinam multiplicem foetus literarii

abunde

z) Laudat id ipse Leibnizius Vol. I. ep. 170. p. 270. cf. Vol. II. ep. 14. p. 142.

a) l. c. Vol. III. p. 22. 30. 45. 48. 49. 55.

b) Vol. III. Epp. p. 43.

c) Vid. Ep. ad Hanschium Vol. III. p. 64. sqq. Vol. IV. p. 35. 37. vbi se etiam Stoicis plurimum fauere ait. Vol. I. p. 270.

d) Introd. in philos. aul. c. I. §. 93. p. 44.

e) Vid. REIMMANN. Hist. Liter. German. Vol. III. p. 467.

abunde teſtantur, praeceptoribus vſus, omni ſpe citius profundiusque in artium adyta penetrauit Leibnizius, et futurae magnitudinis haud obſcura indicia prodidit. Id quod latere non potuit Thomaſium, futuram, quam in orbe erudito, obtenturus eſſet, fortunam locumque illuſtrem, noſtro admodum iuueni praeſagientem [f].

Mora Leibnizii Ienenſis et promotio academica.

§. IV. Ita in patria academia ſeuerioribus diſciplinis rite initiatus ad Muſas Salanas abiit, et in Ienenſi ſchola magnos tum viros Erhardum Weigelium [g], mathematicarum diſciplinarum peritia inſignem, et Ioannem Andream Boſium [h], hiſtoriarum doctorem publicum, et criticae artis praeſidio magna cum laude in hiſtoria veteri verſatum, in iurisprudentia autem, cui ſe patris auique materni exemplo addixerat, Ioannem Chriſtophorum Falcknerum duces ſtudiorum habuit. Quos maximo Leibniziani ingenii commodo illi praeceptores obtigiſſe, ſi non ipſo euentu conſtaret, ſatis tamen id diſci poſſet ex laudatiſſimorum virorum doctrina, multis ſpeciminibus inter eruditos tum probata. Maxime autem plurimum incrementorum ad Leibnizianam eruditionem acceſſit, ex lectionibus Weigelii, qui arithmeticae et mechanicae myſteria profundius rimabatur, hisque Pythagoream philoſophiam iungere tentabat [i]. Hoc enim duce vſus Leibnizius, facile in iſta penetralia peruenit, diuini ingenii felicitate adiutus, quae clauſa manſere praceptori. Cuius exemplum eſſe poteſt arithmetica tetractyos, quam inſtituerat Weigelius, quam ſibi de arithmetices dyaticae arcano cogitandi occaſionem ſuppeditauiſſe, non negat Leibnizius [k]. Et huic quoque praeceptori eius tribuendum videtur, quod eo tempore ad ſyncretiſmum inter veteres et recentiores philoſophos, a quo abhorrebat Thomaſius inclinauerit. Weigelium enim inter Ariſtotelem et nouatores paciſci voluiſſe, ipſe nos docet Leibnizius [l]: qui quanti hunc philoſophum fecerit, loco quodam [m] ſatis teſtatum fecit. Non vero apud Ienenſes virorum doctorum praecepta audiuiſſe contentus, ipſe quaerere veritatem, et nouam viam tentare ſuſcepit, nomenque ideo dedit quaerentium collegio, quod ſodalitium de nouis veritatibus inquirendis maxime tum erat ſollicitum [n]. His ſtudiis auctus et politus in patriam rediit, et priſtina oracula conſuluit, aceptaque prima, quam vocant, laurea, tantum abeſt, vt philoſophiae ſtudium ſepoſuerit, vt duce Thomaſio veterum Graecorum, maxime Platonis et Ariſtotelis commentarios

f) citati.

g) Videndus de eo REIMMANN. l. c. Vol. III. p. 178. IV. p. 61. 136. 153. 181. 248. 251. 387. STOLL. Hiſt. Lit. P. I. p. 323. 335. 704. ſqq.

h) V. ZEVMER. Vit. prof. phil. Ienenſ. REIMMANN. l. c. Vol. V. p. 238. ſeqq. STOLLE l. c. p. 156. 262. 723.

i) Edidit eius rei ſpecimen in Tr. Vernaculo: in Deſcriptione arithmetica philoſophiae moralis ſecundum numeros Pythagorae eiusque tetractyn. qui Ienae 1674. 8. prodiit.

k) Epp. Vol. II. p. 491.

l) In Ep. Nizolio praemiſſa, quae etiam Vol. II. Epp. extat p. 133.

m) Apud STOLLIVM Hiſt. Lit. P. III. c. 4. § 17. p. 674.

n) Eam ſocietatem inſtituerat Boſius, vid. STRVVIVS Intr. in Hiſt. Lit. c. 10. § 31. p. m. 521. Eodem tempore florebat etiam Societas Pythagorea Ienae, auctore Weigelio inſtituta, quae de arithmetica Pythagorica ſollicita erat. Etiam huius partem fuiſſe Leibnizium omnino veriſimile eſt.

Digitized by Google

tarios sedulo euolueret, Scholasticorum cum iis cogitata conferret, et recentiorum inuenta cum illis componeret, maxime autem Cartesiana placita examinaret, profundisque meditationibus ita se immergeret, vt, quod ad Burnetum nobilem Scotum scribit o), quindecim annorum adolescens, totos dies in sylua oberraret, et disceptationem inter Aristotelem et Democritum institueret; saepius autem, nouis luminibus exortis veterem sententiam exueret. Vt autem vires quoque publico specimine periclitaretur, praeside Iacobo Thomasio *de Principio indiuidui* in arenam philosophicam descendit. Quod argumentum licet ex senticetis Scholasticorum haustum esset, auctore pro entitate Nominalium contra Thomistarum materiam signatam pronuntiante, in eo tamen et acumen iudicii probauit, et errores ex recepta Scholasticorum sententia oriundos detexit p), et quam profunde Aristotelis sententiam perspexerit, demonstrauit. Tacemus corollaria, quae ingenium Leibnizii supra iuueniles annos eminens produnt. Istis peractis, et suscepto ad Ioannem Strauchium Brunsuicensem syndicum itinere, redux in patriam honores in philosophia summos more maiorum petiit, meritosque nondum duodeuiginti annos natus, anno cIↄIↄcLXIV accepit: et tum ad iuris legumque disciplinam maiori contentione conuersus Schacherum et Schwendendoerferum ICtos Lipsienses praeceptores habuit. Adeo vero philosophiae deliciis inescatus ab eius penitiori meditatione non destitit, vt magno labore id tum temporis ageret, qua ratione Platonem cum Aristotele conciliare posset. Viribus itaque satis atque eruditione instructus, qui docentis iura publico specimine tueretur, *Quaestiones philosophicas ex iure collectas* in arenam deduxit, ventilandasque viris doctis exhibuit: idem sub Schwendendoerfero in iure suscepit, argumento disceptationis literariae *de Conditionibus* proposito. Addunt *Actorum eruditorum* collectores, etiam in philologico argumento vires tentaturum Leibnizium, *de Scriptoribus Laconicum Lipsii scribendi genus imitantibus* schediasma meditatum multa collegisse, haud iniucunda, editione tamen posthac ab aliis laboribus impedita. Vt vero in philosophica facultate academiae patriae locum aliquando obtinere posset, iuxta leges et statuta *de Complexionibus* q) publice disputauit. In qua dissertatione anno cIↄIↄcLXVI habita, tum primum paulo clarius emicuit, quam ingenium eius magnitudinem portenderet. Multa enim excelsa, singularia, et profundam meditationem prodentia cum attulisset, maxime veritatum nonnullarum, quas aetate maturior in meridiana luce collocauit, auroram iam tum coelo philosophico induxit. Qua de re vel sola, quae more recepto adiecit, corol-

o) Leibniziana p. 43.

p) Conf. eruditam praefationem, quam disputationis huius actui praemisit I. THOMASIVS inter eius praef. XLIII. p. 246. seqq. In eo testis est, Leibnizium, (17. aetatis annum agentem) ingenium et industriam, iam per hanc sane virescentem adhuc aetatem difficillimis iisdemque prolixissimis controuersiis parem ostendisse

q) Inseruit Dissertationem Vol. II. Epp. p. 48. Cl. KORTHOLTVS.

corollaria exemplum praebent luculentum. Ex qua tractatione [r] enata Leibnizio *Ars combinatoria*, eodem anno edita, *in qua ex arithmeticae fundamentis complicationum ac transpositionum doctrina nouis praeceptis exstruitur, et vsus ambarum per vniuersum scientiarum orbem ostenditur, noua etiam artis meditandi, seu logicae inuentionis semina sparguntur.* Adiecit in fine *Demonstrationem existentiae Dei ad mathematicam certitudinem exactam* [s]. Valde placuit ingeniosum scriptum viris passim eruditis, qui probe viderunt, nouas meditationes haud plane nullius vsus in eo aperiri, spargi semina inuentionis, et pulchra multa afferri: multa aliorum παροράματα acute configi. Quae caussa fuit, vt inconsulto licet auctore, anno cIↃ IↃ c x c. Francofurti recuderetur [t]. Id quod tamen valde displicuit Leibnizio, „eo quod libellum non satis esse „limatum, nec praesentibus eius cogitatis ac personae vbique respondentem „iudicaret, et veniam olim annis datam, in quibus aliqua interdum „luxuriantis ingenii audacia laudetur, nunc a se peti non posse perspiceret." Vnde in *Actis eruditorum* editionem istam improbari iussit, indicauitque, quibus in articulis meliora iam ipsi arrisissent. Quibus tamen non obstantibus magnae auctoritatis viris labor iste probatus est [u], eo quod ad faciliorem iurisprudentiae methodum cuncta attemperauisset. Talis cum esset, licet vigesimum aetatis annum vix attigisset [x], summos in vtroque iure honores petere ausus est; et obtinuisset eos sine dubio, cum spectatissima iam tum eius eruditio in patria fuisset, nisi lepido errore [y], quem caussis arcanis, et quod nondum maturus annis crederetur, tribuunt *Acta eruditorum*, repulsam fuisse passus, a qua ipse iure consultorum ordo sine dubio abhorruisset, si ab eo res tum stetisset.

Studia Leibnizii academica Altdorfii.

§. V. Indignatus hanc iniuriam Leibnizius, de alio loco circumspexit, in quo praeclarae, quam possidebat doctrinae maior ratio haberetur, obtinerique honores diu meriti possent. Ad Noricam ideo, quae Altdorfii floret, academiam eodem anno abiit. In quo itinere, cum alte sibi animo infixisset, quod postea symboli loco adhibuit [z], partem vitae, quoties perditur hora, perire; de emendanda iurisprudentia nouaque atque faciliori methodo introducenda meditatus est, et cogitationes sine librorum apparatu [a], solius mentis beneficio, conceptas in chartam retulit, quas biennio post typis vulgauit. Vbi autem Altdorfii appulisset, ad examen more consueto admissus, ita praeclarissimam eruditionem doctoribus legis,

r) Continet enim initia istius libelli.

s) Eam repetit Cel. LVDOVICI l. c. c. 7. p. 315. seqq.

t) 1691. m. Febr.

u) GODOFR. STRAVCHIVS Diss. de Syllogismo iuridico §. 5. apud LVDOVICI l. c. p. 313. seqq. add. MORHOF. Polyhist. T. I. p. 360. seqq.

x) Conf. Vol. ep. 176. 277.

y) Nempe cum in aedibus decani consilii sui indicium ex more facere vellet, ab vxore eius, adolescentiam illius contemnente repulsam passus dicitur. LVDOVICI l. c. p. 45. qui recte obseruat, bellum nondum Aristotelicis et scholasticis tum indixisse Leibnizium, vt ea propter impediretur, quam caussam nonnulli allegant.

z) Conf. LVDOVICI l. c. c. XX. §. 322. Vol. II. p. 228.

a) In itineris diuersoriorumque strepitu destitutus libris, Act. erud. l. c.

Digitized by Google

legis, qui in ea schola tum viuebant, probauit, vt ad dissertationem inauguralem, secundum academiae statuta sine praeside habendam lubentissime admitteretur. Disputauit viginti annorum iuuenis *de Casibus perplexis in iure* [b] tanto omnium applausu, vt non bonus modo quilibet, de hoc nouo academiae ornamento reipublicae eruditae gratularetur, sed et senatus academicus, egregie consultum isti scholae putaret, si in docentium numerum reciperetur. Obtulit itaque nouo doctori ius atque potestatem legum scientiam extra ordinem docendi: Quam conditionem tamen reiecit, cum aulicam potius anhelaret. Ideo relicta Altdorfio Norimbergam concessit, vt, et viros ibi doctos conueniret, et praeclaros artifices, quibus semper abundauit vrbs celeberrima, inuiseret. Ibi in societatem quorundam incidit, qui in summum chemiae arcanum, (lapidem philosophorum vocant,) inquirebant. Qui cum maxime sacra atque silentio tecta mysteria sua haberent, eo ipso vehementer accenderunt Leibnizii animum, cupientem discere, quibusnam hi homines thesauris inhiarent, quibus modis finem, toties alios frustrantem obtinere sibi pollicerentur, ratus nonnulla se ab eis, vt fieri haud raro solet, discere posse, quae ad recludendos naturae recessus facere possent. Simulabat ergo alchemistorum mysteriorum insignem quandam notitiam conscripta ex libris huius generis epistola aenigmatum ipsi auctori imperscrutabilium plena. Quam cum directori exhibuisset, facile obtinuit, vt dicto certo stipendio societati isti a secretioribus chartis esse, et librorum arcanorum compendia describere iuberetur. Id quod ingenio Leibniziano, insigni ἀγχινοίᾳ praedito non potuit non euenire vtilissimum; cum ea breui teneret omnia, quae magnis sumtibus istud sodalitium congesserat [c].

§. VI. Non neglexit tamen, his intentus, virorum doctorum consuetudinem Leibnizius, vndequaque alimenta quaerens doctrinae, quam alebat, indies crescentis. Maxime Iusto Iacobo Leibnizio, ecclesiastae Norimbergensi [d] innotuit, viro eleganter docto, nostrum autem sola nominis cognatione attingenti [e]. Is illustri Boineburgio, viro summo, et praeter prudentiam aulicam insigni eruditione conspicuo, qui tum Norimbergam diuerterat, Leibnizium commendauit, cum et heroem illum magnis fauere ingeniis nosset, et Leibnizium ea scientiarum omnis generis notitia pollere intellexisset, quae illustris viri curiositati abunde posset satisfacere. Vix autem conuenerat eum Leibnizius, cum ingenii magnitudinem et iudicandi solertiam vastae omnium fere scientiarum peritiae iunctam admiratus Boineburgius, de beneuolentia sua eum iuberet esse certissimum, sponderetque, in eo versaturum curam suam, vt serenissimo, cui seruiebat, electori Moguntino eum tradat, et ad aulae ministerium aditum

Commendatus Boineburgio Leibnizius.

b) Eam postea recudi fecit, additis differt. 99. Phil. ex iure, et de Conditionibus, vulgatis titulo Speciminum iuris, Francofurti 1672. 4.

c) Citatr.

d) Huic addi potest Dilherrus.

e) Edidit is Memorabilia Bibl. Norimb.

Digitized by Google

aditum paret. Cui ſcopo obtinendo praeclaras de iuriſprudentiae et hiſtoriarum pomoeriis dilatandis cogitationes augere, prolixe, hisque ſe ornamentis eum commendare iuſſit. Paruit optimo conſilio Leibnizius, et vt Moguntiae propior eſſet, Francofurtum abiit, fortunae ſuae fabrum ita acturus, vt, quae cupiebat, honeſtiſſimis nominibus conſequi poſſet. Quod eo facilius facere licebat, cum abunde haberet, quibus omni miniſterii generi ſufficeret, et conſilia literaria concepiſſet, ingentem vtilitatem pollicentia.

Traditus Leibnizius Moguntino electori.

§. VII. Intellexerat illuſtris Boineburgius, quantum emolumenti ad aulam heri ſui ex tanto viro redundare poſſet, eumque ideo electori valde commendauerat. Qui cum ipſe viris meritorum gloria inſignibus optime cuperet, ab eo vocare Leibnizium Moguntiam Boineburgius iuſſus eſt. Is vbi aduenit, et ſalutandi electoris veniam nactus eſt, in primo congreſſu beneuolentiam principis ſibi conciliauit. Qui vt intelligeret, quid de eo eſſet ſperandum, ſpecimen doctrinae edere conſtituit, quaeque de iuriſprudentiae emendandae modo et ratione deque noua methodo in chartam coniecerat, in ordinem redacta vulgare et inſcribere nomini electoris ſtatuit. Prodiit ita hoc anno CIↃ IↃ CLXVIII, *Noua methodus docendae diſcendaeque iuriſprudentiae, cum ſubiuncto catalogo deſideratorum in iuriſprudentia* [f]. Qui libellus mole exiguus, at meditationum praeſtantia magnus, vehementer viris doctis placuit, qui gauiſi ſunt confuſum illud chaos, quo premitur legum peritia, et difficillimum redditur eius ſtudium in ordinem redigi poſſe, inuentumque eſſe, qui hoc Augiae ſtabulum purgaret. Ipſe quoque celeberrimus auctor, quamuis de ſe modeſte, praecipue de aetatis iuuenilis laboribus iudicaret, multa ſe noua et proficua detexiſſe, ſemper affirmauit, licet non deeſſent, qui vetera nouis melioribus praeferre mallent [g]. Nec quod non nemo [h] magnae auctoritatis in eo reprehendit, de ſola methodo demonſtratiua in eo libello ſollicitus fuit, et vt illa in legum ſcientiam introduceretur, ſuaſit, ſed innumeros quoque, quibus ea premitur, defectus, oſtendit, et quae impedimenta, ad promouendam ſcientiam elegantiſſimam, remouenda eſſent, quae media neglecta, prudentiſſime detexit. De quo tamen alibi dicendum, cum ad hanc noſtram tractationem non pertineat, et adeundus, qui in compendio cuncta enarrauit Cl. FELLERVS [i]. Ipſe autem Leibnizius, cum intellexiſſet, placuiſſe admodum electori conſilium noui corporis iuris condendi, quod ordine, elegantia et perſpicuitate ſe magis commendaret, eodem adhuc anno, breui ſcriptione *Corporis iuris reconcinnandi* rationem explicuit, et cum viris doctis atque iuriſprudentiae peritis communis laboris conſilium aggreſſus,

f) Francof. 12.

g) Oppoſuit his laboribus protribunalia NIC. CHR. LYNCKERVS Gieſſae 1669. conf. Leibniziana p. 143.

h) Illuſtris LVDEWIGIVS. vid. LVDOV. l. c. p 323.

i) In Supplem. vitae Leibnizianae Otio Hannou. praemiſſo.

Digitized by Google

gressus, ipsam iuris collectionem natiuo ordini restituere aggressus est. De quo eius studio, cum nobis prolixioribus esse non liceat, consulendi sunt, qui historiam iuris recentiorem tradunt, quaeque accurate enarrauit doctissimus LVDOVICI [k]. Idem consiliorum ingentium capax Leibnizii animus tentare tum coepit in omnibus disciplinis, vnde ALSTEDII *Encyclopaediam* emendare, augere, et perficere animo concepit et Hesenthalerum in laboris societatem pertraxit. Quae tamen conamina maiora et grauiora, quae superuenerunt, negotia breui suppresserunt, quamuis animum consiliumque nunquam abiecerit Leibnizius, et iam senex de ea re cum illustri Wolfio egerit [l], vt similis encyclopaedia insigni cum orbis eruditi vtilitate tandem procuderetur [m].

§. VIII. Impediuerunt autem Leibnizium, talia meditantem curae publicae, cuius pars esse iussus est. Nempe cum se regno Poloniae abdicasset Ioannes Casimirus [n], deque nouo rege disceptarent proceres, qui electionis diem VI. Non. Mai. anni sequentis indixerant, inter coronae candidatos nomen quoque professus est Philippus Guilelmus, Palatinus dux Neoburgicus, cui Boineburgium rerum suarum administrum commendauerat, spectata viri excellentissimi prudentia, rerumque ciuilium cognitio atque experientia. Cuius beneuolentia cum totus gauderet Leibnizius, eius molimina eruditione sua, incertum iussus, an sponte? iuuare statuit. Enatum *Specimen demonstrationum politicarum pro eligendo rege Polonorum, nouo scribendi genere ad claram certitudinem exactum*, quod laruato nomine Georgii Vlicouii Lithuani Leibnizius edidit [o]. In quo libello ita vim animi etiam in rebus ad prudentiam ciuilem pertinentibus demonstrauit Leibnizius [p], vt virum sibi vtilissimum in aulam suam pertrahere omnibus modis princeps laudatus conaretur, frustraneo tamen euentu cum Moguntiam praeferre Neoburgo a Boineburgio persuasus constituisset. Neque tamen tunc quoque in alium quasi orbem raptus philosophiae curam seposuit, sed emendare sensum de philosophia rectum, quo posset modo, perrexit. Hinc cum MARII NIZOLII librum *de Veris principiis et vera ratione philosophandi contra pseudo-philosophos*, cuius in antecedente Parte mentio iam facta est, quique tum prorsus disparuerat, a Boineburgio accepisset, vt et diuturni carceris squalore scriptorem, *in quo esset acuminis satis, plurimum eloquentiae philosopho dignae, libertatis nimium* [q], *protraheret, ad sananda bonarum literarum, quae passa erant, mala*, recudi fecit, annotationes adiecit, quibus nimiam

Labores Leibnizii Moguntini.

k) l. c. p. 54. 326.
l) A. E. l. c.
m) Cogitationes Leibnizianae de Encyclopaedia disci possunt ex Epp. Vol. III. p. 264. cf. FELLERI Monum. inedita Trim. II. p. 112. seq.
n) Factum id anno 1668. d. 16. Sept. conf. B. CONNORRII Descriptio Poloniae et magnae Lithuaniae p. 172. seqq.
o) Vilnae, vt est in titulo 1669. 12.
p) Conf. Boeclerus in Act. Erud. l. c.
q) Vid. Dedicatio ad Boineburgium.

Digitized by Google

miam libertatem inter repagula aliqua coërcuit, praefixitque duas differtationes, quarum vna, de Stilo philosophico differit, et praeclara multa de Nizolio de ratione dicendi scribendique in philosophia, de habitu linguarum ad philosophiam, de perspicuitate dicendi inter philosophandum, de pretio scholasticae philosophiae statuendo, de secta Nominalium, de vsu metaphysicae, de vniuersalium natura, de scriptis Aristotelis, deque similibus cumulat: altera epistolaris ad Iacobum Thomasium de scribenda historia philosophica, de Cartesio, Aristotele, Scholasticis, horumque philosophorum placitis, maxime autem de conciliatione inter Aristotelem et recentiores disputat [r]. Patet autem ex his dissertationibus, quamuis multos receptae philosophiae naeuos iam vidisset, maluisse tamen concordiam tum inter veteres et recentiores inire, quam illos totos deserere [s]. Quem veterum amorem per totam quidem vitam non deposuit, maxime tamen eo tempore, quo nouum systema condendi consilium nondum fouerat, prodidit, vnde ista quoque ad syncretismum propensio enata est, quam in istis dissertationibus manifestauit, quam in quadam epistola candide, vt hanc historiae philosophicae pestem valde oderat, confodit IACOBVS THOMASIVS [t]. Valde commendatos sibi habuit Leibnizii conatus Boineburgius, qui, vt praeclare iudicabat, multum incrementorum ad literas a Leibnizio profectum iri intelligebat. Vt itaque sponte currenti calcar adderet, tradere eum principibus summa cura annisus est, vt actus gloriae stimulo Leibnizius in iuuandis disciplinis, eo maiori contentione pergeret. Sensit eius commendationis effectum Leibnizius mature, anno cIↃIↃCLXX, inter consiliarios supremi iudicii reuisorii assessores in aula Moguntina cooptatus, annoque sequenti adductus in notitiam magni principis Ioannis Friderici Brunsuicensium et Luneburgensium ducis, qua fundamentum futurae felicitatis noster posuit, ab eo tempore intemerata optimi principis gratia vsus. His calcaribus nouo instinctu auctus Leibnizius, quacunque ratione posset, velificare studiis Boineburgii, et iuuare scientias conatus est. Inde enata praeter *Defensionem logicam SS. Trinitatis per noua inuenta logica, contra Wissouatium*, hominem Socinianum, in gratiam Boineburgii conscriptam,

r) Vtramque laudabili consilio recudi fecit Cl. KORTHOLTVS, Vol. II. p. 63. seqq. qui annotationes quoque Leibnizianas Vol. IV. p. 68, exhibet. In hac dissertatione priore carpit Io. BAPT. ROESCHOELIVS, diss. de Phil. conciliatrice §. 15. quod inter syncretistas Leibnizius Scaligerum, Digbaeum, et Thom. Anglum retulerit, qui eclectici fuerint. Ast immerito reprehendi virum illustrem ea, quae de his philosophis supra diximus, satis euincunt.

s) Non hoc ita intelligendum, ac si Leibnizius veterum vmbras recentiorum lumini praetulisset. Sed cum in Aristotele notiones terminosque vagos et incertos deprehenderet, eorum significationem ex recentiorum obseruationibus determinauit, hocque ipso alium longe Aristotelem nobis dare voluit, quam reuera fuit. Vidit id, vt mire perspicax erat, in dignoscendis inter se philosophorum sententiis, IACOBVS THOMASIVS, fassus in responsione sua, quae Vol. III. Epp. p. 30. seqq. extat, sibi non persuaderi, Aristotelem a recentioribus philosophis non adeo diffidere, licet agnoscat, dogmata eius quaedam loquendique modos eiusmodi esse, vt conciliare volentibus faciant spem aliquam concordiae, vereri autem se, ait, vt illa pax queat ipso satis volente sanciri, siquidem mentem philosophi paulo penitius rimemur, sed et reliqua merentur legi, prorsus enim sunt egregia et syncretismo huic euertendo aptissima.

t) l. c. nam in eundem sensum ad eum scripserat iterum Leibnizius l. c. p. 26.

Digitized by Google

ſcriptam, *Hypotheſis phyſica noua, quae phaenomenorum naturae plerorumque cauſſae ab vnico quodam vniuerſali motu in globo noſtro ſuppoſito neque Tychonicis, neque Copernicanis aſpernando, repetuntur*, quam etiam *Theoriam motus concreti* vocauerat [u]. Eam ſocietati Britannicae inſcripſit, eo quod ex Oldenburgero intellexiſſet, coniecturas has ei non ingratas fore. Supponit autem globum ſolarem, globum terreſtrem, et ſpatium intermedium, maſſa quieſcente, quam aetherem vocat plenum. Et in globo quidem ſolis atque terrae motum ſtatuit circa proprium centrum, ſiue internum, et alium motum in ſole, quo agat extra ſe, varie circularem, et radios emittentem, qui agant in globum terreſtrem, totum initio homogeneum, eumque mirifice mutent, admiſſo ab eo dehiſcente aethere. Hinc tot ictibus plerisque centrorſum euntibus maiorem materiae partem in fundum collectam terram dediſſe, aquam ſupernatauiſſe, aërem emicuiſſe, intruſum aetherem omnia intus peruaſiſſe in bullas interceptum hypothetice aſſerit. Ex quo colligit, terram noſtram etſi radiis lucis dehiſcens in partes heterogeneas abierit, vbique tamen ſubtiliſſimo aethere penetrari; eumque proportionatam ſibi ſubtilitate partium radiorum lucis actionem potiſſimum recipere. Cum igitur terra agatur circa proprium centrum ab occidente verſus orientem, ſubtiliſſimum aetherem terram circumdantem contrario motu non tantum retardationis, ſed et obnitentiae, lucem ſequutum, motum iri ab oriente verſus occidentem. Et hunc vniuerſalem motum in globo noſtro terraqueo eſſe putat, a quo potius, quam ab atomorum figuris aut ramentorum de vorticum varietatibus, res repetendae ſint. Quaqua ratione fieri debeat, ingenioſe, vt ſunt Leibniziana omnia, explicat, et ex innumerabilibus bullis, ex fluidi aeſtuatione et fuſione per lucem ſeu calorem exortis, ſemina rerum et ſtamina ſpecierum, receptacula aetheris, corporum baſin, conſiſtentiae cauſſam, et fundamentum omnis varietatis in rebus, impetusque in motibus deriuat. Quae tamen huc transſcribere omnia, delineareque qua ratione vir ſummus maximis ingenii viribus nouam phyſiologiam effinxerit, tractationis ſcopus dicendorumque ratio impedit. Legenda autem tota diſſertatio eſt, vt quam elegans atque foecundum iam tum viri magni ingenium fuerit, intelligatur. Mirum itaque haud eſt, placuiſſe foetum hunc nouum non modo viris paſſim doctis, ſed et ſocietati regiae Londinenſi, cuius iuſſu editio repetita eſt; ipſum quoque ſchediaſma illuſtrem CHRISTIANVM KNORRIVM Cabbalae denudatae auctorem, aſſumti Chriſtophori Peganii nomine Germanis legendum dediſſe [x]. Aſt non inficiandum tamen, haud pauca in hac diſſertatione poſtea viro ſummo diſplicuiſſe, cum ſententiam mutauiſſet, viris quoque nonnullis eruditis [y] ab iis aſſertio-

u) Recuſam dedit KORTHOLTVS, l. c. Vol. IV. p. 279.

x) Ad calcem THOM. BROWNII Pſeudoxiae epidemicae, quam Germanice edidit vir illuſtris Norimb. 1680. 4.

y) Vid. ill. WOLF. Tent. phyſ. P. III. KASCHVBIVS in Elementis phyſico-mechanicis. Io. WALLISIVS, Philoſophical transactions n. LXXIV. p. 2227.

Digitized by Google

sertionibus dissentientibus. Quoniam autem in hac noua hypothesi physica effingenda, motus leges supponendae erant, ideo philosophus acutissimus nouam quoque *Theoriam motus abstracti* delineauit [a], cuius regulis theoriam motus concreti inaedificauit: eam autem, post hanc demum editam publici iuris fecit, et academiae regiae Francicae scientiarum inscripsit. In schediasmate, heic ob arctam propositionum connexionem in epitome non delineando, sed ipso, cum breue sit, inspiciendo, id sibi constituit, et indiuisibilium naturam illustraret, cohaesionis rationem detegeret, hypothesin afferret, vnde omnia naturae phaenomena, mechanice explicari possent etc. Multa in hoc breui sed acuto scripto sunt, quae placitorum, postea viro celeberrimo propriorum semina continent. Inter quae referri potest, quod monadibus eius praelusit dogma: *Omne corpus esse mentem momentaneam, seu carentem recordatione, quia conatum simul suum et alienum contrarium non retineat vltra momentum, adeoque careat memoria sensu actionum passionumque suarum, atque cogitatione*, quibus assertis Hobbesium secutus fuisse non nemini [a] perperam visus est. Ast multa in hac quoque theoria motus abstracti postea improbauit Leibnizius, ad alias cogitationes delatus. Cuius exemplum hypothesis dynamica esse potest, quam tunc quidem nondum conceperat, vnde hoc loco cum Democrito, Gassendo et Cartesio essentiam corporis in sola massa inerte posuit. Addi his debet *Notitia opticae promotae* in qua noua vitrorum opticorum poliendorum artificia tradidit, de quibus etiam cum Benedicto de Spinoza, in ea arte mire versato per literas egit [b].

Leibnizii iter Gallicum prius.

§. IX. Hactenus in coelo Germanico nouum philosophiae omnisque literaturae sidus exortum resplendescebat Leibnizius; iam de fatis eius ita disponere incipiebat prouidentia, vt regionibus sub alio sole calentibus innotesceret, quanto scientiarum bono is natus esset. Occasionem subministrauit Boineburgius, qui negotiorum transigendorum filiique regendi caussa Leibnizium rogauit, vt in Galliam concederet, aliquam ibi ob dictas caussas moram acturus. Factum id anno cIↄIↄCLXXII. Quod iter exoptatissimum Leibnizio accidit, qui cum ingenio, doctrinaque esset instructissimus, facile vidit, ex virorum praestantissimorum, quos tum Gallia, maxime Lutetia Parisiorum nutriebat, consuetudine plurimum incrementi accepturam esse ipsius eruditionem, ingenii excellentiam autem illis fore commendatissimam. Consultis itaque exploratisque in itinere memorabilibus [c], quae ad naturalem et eruditam historiam pertinent, cum in Gallia aduenisset, fama iam tum notissimus, et dotibus ingenii diuini admirabilis, viros doctos certatim sibi amicos comparauit. Quorum tanta erga

a) Extat quoque Epp. Vol. III. p. 409. seqq.
a) Io. RAPHSONO Epist. miscell. p. 97. 163. Cui respondit CHR. AVG. SALIG. Diss. Philosophumena veterum ac recentiorum de anima eiusque immortalitate, Viteb. 1714. §. 60.
b) Vid. SPINOZAE Opera posthuma, vnde repetiit Cl. LVDOVICI l. c. §. 295. p. 337. seqq.
c) Indicem adhibebat MONCONNYSII Itinerarium, vid. FELLER l. c.

Digitized by Google

erga illum fuit fiducia, vt maximi momenti consilia de rebus ad disciplinarum cultum pertinentibus cum eo communiearent, eiusque arbitrio haud parum in controuersiis inter se enatis auctoritatis deferrent. Cuius specimina tum in epistolis eius, tum alibi haud contemnenda occurrunt. Maxime tum temporis caput inter Gallos efferre coeperat geometria sublimior atque interior, in qua eo tempore hospitem se adhuc plane fuisse alicubi [d] fatetur. Ast eo tempore Christiani Hugenii, cui post Galilaeum et Cartesium plurimum tum debebat ista scientia, notitiam nactus, cum legeret eius librum *de Horologio oscillatorio*, adiungeretque Des Honuillaei, id est PASCALII *Epistolas*, et GREGORII A S. VINCENTIO opus, de *Quadratura circuli et sectionibus conicis*, sola animi perspicacia vique diuina ingenii adiutus, subito maximam lucem hausit, et sibi, vt ipse scribit, et aliis quoque, qui eum in his nouum norant, inexpectatam, idque mox speciminibus datis ostendit. Mirari ergo quis queat, eum in tam difficili arduoque opere totum occupatum, prouinciam potuisse pati hanc sibi imponi a duce Montauserio, et qui eius nomine rem vrgebat, Petro Daniele Huetio, vt ad Martianum Capellam in vsum Delphini illustrandum operam suam conferret; quam eum perfecisse, sed schedas furto subtractas amisisse narrant *Acta eruditorum* [e]. Vnde verisimilius putamus esse, quod FELLERVS [f] narrat, monitum ea de re, satius fore putauisse, si tam effusi sumtus in detegenda naturae arcana et scientias parum excultas impenderentur, quam quod auctores isti, post nitidas Belgarum editiones et notis variorum exornatas, paucis immutatis alia tantum veste in lucem ederentur. Quanquam verum quoque est, etiam huic labori vna cum geometriae arcanioris studio, cui se totum tum tradiderat, suffecisse ingenium Leibnizii vastissimum. Quicquid autem illius rei fuit, id sane ex dictis est manifestissimum, magnitudinem ingenii Leibniziani mature effulsisse. Factum inde est, vt cum fatis erepto Boineburgio patre, filius moderatore haud amplius egeret, Leibniziusque abitum pararet, retinere ipsum teste FONTENELLIO [g], oblata regis gratia, munereque et honoribus haud contemnendis, haud pauci conarentur. Sed cum Protestantium communionem, quam sequebatur, ecclesiasticam deserere nollet, nec placeret transitus ad Romanam ecclesiam, fauorem hunc fatorum oblatum generoso pectore respuit, annoque CIↃIↃCLXXVI in Britanniam abiit.

§. X. Primum autem, quod agendum sibi esse credebat Leibnizius in insulam delatus, erat, vt in virorum doctissimorum notitiam veniret, quibus ad augendas animi diuitias vti posset. Facile autem viam illi parauit doctrina atque virtus apud omnes conspicua, et amicitia Collinsii atque Oldenburgeri, qui regiae societati ab epistolis tum erat. His parariis, quisquis eruditionem spirabat, imprimis mathematicarum disciplinarum periti, *Iter Leibnizii Britannicum prius.*

d) Act. erud. 1691. Sept.
e) In Elogio Leibniz. l. c.
f) loc. cit.
g) loc. cit.

periti, musea pariter atque pectora illi recluserunt, virumque praestantissimum ad amicitiae iura admiserunt. Inter quos si vnum Isaacum Newtonum nominauerimus, satis dictum esse putamus. Ita vero et augendis geometriae sublimioris luminibus, et reliquis, quae vrgebat εὑρήμασι, inter quae eminet machina arithmetica, ab ipso illustri viro in *Miscellaneis Berolinensibus* [h] depicta, tempus impendendi vtilissimam occasionem nactus est. Ast dum laeti florent rerum Leibnizii successus, oborta ex improuiso tempestas, omnem fortunam euertere minatur. Obiit enim hoc anno cIↃIↃCLXXIII elector Moguntinus, cuius morte extincta simul fuit omnis, quae hactenus succreuerat spes emergendi, quin et stipendium hactenus illi solui solitum desiit. Quae tamen, cum deprimere animum quoque fortem atque magnum potuissent, Leibnizium non fregerunt, Dei potissimum beneuolentia, ingeniique quod ab eo acceperat, opibus nixum. Relicta ergo Britannia Lutetiam reuersus est, quo loco sibi conatuum auxilia exoptatiora promittebat; vt vero futurae quoque fortunae consuleret, ad Ioannem Fridericum, Brunsuicensium ducem scripsit, eiusque gratiam, qua diu iam fruebatur, implorauit. Is, quanto non prudentiae modo ciuilis, et artium mathematicarum praesidio, sed et πολυϊστορίας laude esset inclytus Leibnizius, probe intelligebat; vnde profuturum rebus suis ratus, si hunc sibi virum vindicasset, consiliarii aulici et bibliothecarii munus cum stipendio lauto ei obtulit, permittens simul, vt Lutetiae moram facere, vsque ad perfecta conanima, et imprimis absolutam machinam arithmeticam, liceret. Qui nuntius vt exoptatissimus nostro accidit, ita ad augendam industriam eum calcaris instar excitauit. Factum inde, vt ita laudatam machinam perficeret, vt eius copiosiorem, quam Londini ediderat, delineationem Colberto, qui scientiis artibusque amplissime apud regem fauebat, itemque Academiae scientiarum offerre posset. Quae cum ingenii Leibniziani magnitudinem et doctrinae excellentissimae merita satis nosceret, anno cIↃIↃCLXXV primum ei locum inter exteros, albo suo inscriptos designauit. Quem honorem vt meritis sibi peperit Leibnizius, ita nouis indies inuentionibus tueri fategit, de quibus tamen, cum ad mathesin pleraeque spectent, dicere plura hoc loco nihil attinet. Eodem vero anno relicta Gallia iterum in Britanniam soluit, vt quae noua detexisset, cum geometris communicaret, anno autem sequenti, nempe cIↃIↃCLXXVI, ad Batauos abiit, vbi incidit in Huddenium, Amstelodamensis vrbis consulem, quem cum arcana geometriae sublimioris plurima detexisse, et inuenta egregia in chartam coniecisse comperisset Leibnizius, qui de augendis et amplificandis praestantissimae artis limitibus mire erat sollicitus, impense laetatus est [i]. Tandem absoluto itinere Hannoueram petens, circa auctumni initia sospes aduenit, benigne

Alterum iter Gallicum.

Alterum iter Britannicum.

h) Hist. huius inuentionis in compendio enarrat LVDOVICI P. II. §. 328. p. 233. sqq. Conf. P. I. §. 463.

i) Conf. A. E. loc. cit.

Digitized by Google

benigne a principe suo exceptus, cuius iussu anno cIↄIↄclxxvii locum in consilio aulico occupauit.

§. XI. Ita sedem fixam certamque nactus Leibnizius in id totis viribus incubuit, vt et principi suo, quem optimum experiebatur, vtilissimum, et scientiis tantum non omnibus exoptatissimum se praestaret. Et ante omnia quidem bibliothecam a principe collectam, cuius cura ipsi demandata erat, accurate disponere, augereque studuit, vnde hero suo suasit, vt Martini Fogelii, medici et professoris Hamburgensis [k] bibliothecam [l], libris rarissimis atque optimis magno iudicio conquisitis refertam aere suam faceret; quo pacto insignem accessionem ad hanc bibliothecam fecit. Deinde vt reditus quoque ducis sui augeret, de emendandis metalli fodinis cogitans, egregia auxilia detexit, quibus aquae subterraneae, illis tantopere inimicae exhauriri possent. Quae cum duci magnopere placuissent, amplumque Leibnizio stipendium is decreuisset, perducere ad optatos euentus magno labore studuit; morte principis autem praeuentus desistere ab eo consilio coactus est. Sed et alia ratione Hannoueranae domui fidei et deuotionis praestandae modum suppeditauit Leibnizio conuentus procerum pacis pangendae caussa Nouiomagi eo tempore habitus. Cum enim Gallorum legati Germaniae principibus praeter electores legationis ius competere negarent, noster id asserere, licet personatus, edita demonstratione politica, conatus est. Enata inde Caesarini Fvrstenerii tractatio *de Iure suprematus ac legationis principum Germaniae*. Quem libellum, cum singularia multa complecteretur, Leibnizius autem nomen studiose reticeret, alii Ludolpho Hugoni, alii Esaiae Pufendorfio, alii Ezechieli Spanhemio, alii Bernardo Koehne, quorum nomina tunc inter rerum politicarum consultos eminebant, tribuerunt, certo indicio, talem istum laborem esse, cuius poenitere summos viros haud debeat. Quamuis fuerint, qui displicere in eo sibi nonnulla sint professi [m]. Nunquam autem, quod mireris, se auctorem illius libelli auctor professus est, forte quod regum electorumque aulas, quae alia sentiebant, quasque passim fauentes habebat, offendere nollet. Post curas has publicas, quas principi suo debebat, de scientiis quoque amplificandis sollicita fuit indefessa, χαλκεντέρου Leibnizii diligentia. Et memorabile imprimis est, hoc anno cIↄIↄclxxvii, xii Cal. April. primam calculi differentialis a se inuenti mentionem fecisse Leibnizium ad Isaacum Newtonum, qui paulo ante in literis de calculo fluxionum a se detecto ad eum scripserat, eum autem aenigmatice tantum indicauerat [n]. Porro et mechanica nonnulla et chemica noua in lucem produxit, interque haec nouam phosphori rationem

Labores Hannouaerni.

k) De praestantissimo hoc viro consulendus Morhofius Polyhist. T. I. L. I. c. 7. p. 61.

l) Prostat catalogus Hamb. 1679. 8. editus, et tum raritate tum selectu librorum commendandus.

m) Historiam libelli vide in Bibliotheca imperantium p. 263. conf. Reimmann. Hist. Lit. Germ. P. V. p. 262. not. O.

n) Tangemus hoc argumentum infra.

Digitized by Google

tionem a Brandio detectam viris doctis significauit [o], eamque postea in Ephemeridibus Parisiensibus et Berolinensibus vulgauit. Tacemus alia ad Cartesianas et Stenonianas controuersias pertinentia, quae in literis ad amicos agitauit; nulla enim eruditionis pars erat, in qua non virum se praestaret Leibnizius.

Acta Leibnizii ab anno 1679.

§. XII. Feralis fuit Leibnizio annus sequens cIↃ IↃ CLXXIX, ille enim fatali morbo principem optimum et beneficentissimum ei abstulit, cuius memoriam carmine heroico celebrauit; in quo tantam artis poëticae facultatem, canendique elegantiam prodidit, vt mirabile prorsus sit, virum in abstrusis speculationum geometricarum mysteriis rimandis, et politico argumento excutiendo totum occupatum, tam facilem felicemque venam potuisse prodere. Verum ea singularis erat ingenii Leibniziani felicitas, vt omnibus sufficeret, nihilque attingeret, in quo non praestantiam demonstraret. Talis cum esset, negligi a defuncti fratre, qui in ducatu successerat, vir tantus non potuit. Ab Ernesto Augusto enim, regiminis habenas capessente, inter consiliarios aulicos esse DC. thalerorum stipendio conuictuque et domicilio aulico auctus iussus est: quamuis ipsi imperatori seruiendi occasionem captaret, post mortem Petri Lambecii. Is enim cum caesareae bibliothecae praeesset, et historiographi titulo gauderet, conuenientissimum rebus suis iudicauerat Leibnizius, si ea sparta potiretur, admissus simul in consilium aulicum, qua de re epistolam eius vulgauit Cl. FELLERVS [p]. In qua laborum suorum rationem ita exponit, vt dicat, *se fodinis aquarum incommodo laborantibus subueniendi opere detentum spem habere, intra paucos menses rem confectum iri; hosque se iam cogitationibus delectari, et quod ab officio otii est, subinde mathematicis studiis impendere, quibus videat, pleraque tum oeconomicae tum etiam militaris scientiae arcana contineri.* Probant id egregia multa, quae ab eo tempore vulgauit, specimina; nam et aërometriam, quam iuuare conabatur Samuel Reyherus, augere, et de organo auditus cum Gunthero Christophoro Schelhammero conferre, et alia multa cum eruditis communicare studuit [q]. Cuius egregiam occasionem nactus est, cum laudatissimo Actorum eruditorum instituto, quod anno cIↃIↃCLXXXIII auctore Ottone Menckenio coepit, socius accessisset. Ab eo enim tempore obseruationibus quam plurimis istis Ephemeridibus insertis disciplinas mathematicas et philosophicas auxit, libros praestantissimos, maxime ad mathesin spectantes recensuit, et in hoc agro foecundissimi ingenii semina ita sparsit, vt laetissima inde innumerorum inuentorum messis exsurgeret. Id quod accurata elegantissimorum schediasmatum Leibnizianorum, quae istis Ephemeridibus inserta sunt enarratione demonstrari operae pretium esset, nisi hanc paginae nostrae prolixitatem refugerent. Vnde lectorem

o) Consulendus Cl. LVDOVICI l. c. §. 69.
p) In otio Hannouerano p. 1. sqq.
q) Conferendae sunt Collectiones epistolarum Leibnizii, et in Compendio LVDOV. loc. cit. §. 87. sqq.

Digitized by Google

lectorem ad ipſam praeſtantiſſimae collectionis inſpectionem dimittimus, commendato cel. LVDOVICI [r] indice, qui recenſiones et obſeruationes Leibnizianas omnes in *Actis Eruditorum* extantes accurate indicauit. Nos id vnum obſeruamus, nullam fere matheſeos, maxime, quae pura dicitur, partem eſſe, quae non in hoc eruditionis horreo ab ingenio Leibniziano inſignem acceſſionem atque augmentum acceperit, multas eſſe, quas ad ſummum perfectionis apicem perduxerit. Qua de re ad eius proportionem circuli ad quadratum circumſcriptum in numeris rationalibus, ad aequationem exponentialem, ad nouum principium catoptricum et dioptricum, ad ſpecimen dimenſiones figurarum inueniendi, ad methodum de maximis et minimis, ad methodum nouam tangentium, ad calculum differentialem, ad obſeruationes ſtaticas, de momentis grauium in planis inclinatis, ad meditationem de natura anguli contactus et oſculi, ad problema de linea catenaria ſeu funiculari ad ſpecimen dynamicum, et complura alia prouocamus. Quibus iungi debent obſeruationes atque diſſertationes, quas ephemeridibus literariis Pariſienſium aliisque paſſim inſeruit. Quorum omnium hiſtoria hoc quidem loco exponi non poteſt, merentur autem matheſeos acta inſigni capite de meritis Leibnizii in hanc artem praeſtantiſſimam a viro rerum harum accurate perito augeri. Magis ad noſtrum inſtitutum ſpectant philoſophicae meditationes ab eo tempore *Actis eruditorum* inſertae, inter quas primum locum occupauere editae anno cIↄIↄCLXXXIV meditationes *de Cognitione, veritate et ideis*, in quibus rationali philoſophiae noua accendere lumina ſategit. Quas cum infra exhibituri ſimus, hoc loco de iis plura dicere nihil attinet.

Iter Leibnizii ad colligenda monumenta Brunſuicenſia.

§. XIII. Tanta cum luce quotidie illuſtrior coruſcaret eruditio Leibni[illegible], isque in omni diſciplinarum campo curſum prae aliis egregie abſo[illegible]t, eius opera ad res sereniſſimae domus Brunſuicenſis deſcribendas ab Erneſto Auguſto, Luneburgenſium duce, adhibita eſt. Cuius principis iuſſu atque ſumtibus cIↄIↄCLXXXVII iter literarium ingreſſus eſt, vt ex tabulariis, bibliothecis, monaſteriis, et quaecunque aditum permitterent, adytis literariis monumenta colligeret, quibus illuſtrari atque in apricum produci poſſe hiſtoriam domus sereniſſimae poſſe iudicaret. Perluſtrauit autem primo quidem haud contemnendam Germaniae ſuperioris partem, Franconiam, Sueuiam, Bauariam, Auſtriam, et nec bibliothecas publicas, maxime Caeſaream, nec archiua atque tabularia principum et ciuitatum, nec forulos monaſteriorum, nec priuatorum quoque theſauros literarios neglexit, vt heri ſui iuſſibus obſecundaret. Tum in Italiam progreſſus, in qua Eſtenſem familiam vnam cum Brunſuicenſi originem habuiſſe nouerat, ſimile inſtitutum fauentibus paſſim viris doctis, vrgere grauiter perrexit. Neque tamen huic vni negotio attentionem ſuam

r) Vol. I. c. 7. Vol. II. c. 13.

Digitized by Google

ſuam deſtinauit: ſed cum ingenii vaſtitas pluribus ſufficeret, ad conſueta quoque ſtudia reſpexit, et imprimis matheſin porro iuuare, transmiſſis ad collectores *Actorum eruditorum* obſeruationibus, reſpondere viris eruditis, qui dubia obiecerant, explorare naturae artisque opera, et curam augendarum diſciplinarum nunquam deponere anniſus eſt. Maxime tunc mechanicae atque rebus ad metalli fodinarum culturam pertinentibus valde fauit, nihilque in eo itinere neglexit, quod ad hunc ſcopum facere poſſe intellexiſſet. Id quod occaſionem ECCARDO [s] dedit, conquerendi, non tantum in vrgendo ſcopo primario, et publico ſtudium adhibuiſſe Leibnizium, quantum in hoc ſecundario et priuato, nec ſatis feliciter hoc itinere ad augendam hiſtoriam Brunſuicenſem fuiſſe vſum. Negant id tamen alii, monentes ampliſſimam Leibnizii eruditionem et induſtriam plane ſtupendam vtrique labori abunde ſuffeciſſe, et haud contemnendam ſupellectilem monumentorum ad hiſtoriam Luneburgenſem pertinentium, ſecum reducem attuliſſe. De qua re ſententiam interponere nobis non licet, qui quid reportauerit Hanoueram, ignoramus, vix autem perſuaderi nobis patimur, Leibnizium τὸ ἔργον, quod iniunctum illi erat, adeo neglexiſſe, vt πάρεργα ei praeponeret; recordamur quoque, quanta difficultates ſuperandas patiantur, qui arcana nonnunquam rerum veterum conclauia adire, perreptare bibliothecarum forulos, et ἀνέκδοτα inde protrahere in lucem ſatagunt. Quibus ſi ſufflaminata fuerit viri magni induſtria, nihil inde redundat, quod eum culpa premat.

Reuerſi ſtudia et labores.

§. XIV. Reuerſus ad lares Leibnizius priſtinum curſum maxima induſtria perficere aggreſſus eſt, et tum diuini ingenii felicitate noua εὑρήματα mathematica cum orbe erudito communicauit, tum iurisprudentiae methodum emendare, reconcinnare collectionem iuris, et [illegible]rmam artificioſi ſyſtematis leges coniungere denuo tentauit. Quo in arduo negotio viros quoque doctos iurisperitiſſimos ſocios ſibi adſciuit. Quanti autem laboris opus ſuſceperit, quantum in eo profecerit, quam inde legum ſcientiae lucem accenderit, quid abſoluere conatus laudatiſſimos impediuerit, hoc loco enarrari non poteſt, ſed ad iurisprudentiae hiſtoriam recentiorem pertinet, rem vero omnem eleganter complexus eſt Cl. LVDOVICI [u], qui videndus. Eadem ratio eſt, cur quae hoc tempore inter Leibnizium et Paulum Pelliſſonium de tolerantia et illis religionis capitibus, quae Romanam et Proteſtantium eccleſiam diſiungunt, diſputata et ab ipſo Pelliſſonio inuito et aegre ferente Leibnizio [x] vulgata ſunt, praetereamus, quamuis partis ſtudio non occupato prodant, etiam in religionis negotio accurationem philoſophicam et iudicium, quo Pelliſſonium longe anteuertebat, eum demonſtrauiſſe. Quod qui negat, aut nos fauori aliquid dediſſe putat, eum illa recolere iubemus, quae de fide

s) In Annot. ad vitam Leibnizii a Fontenellio ſcriptam.

t) Anonymus ad h. l.

u) l. c. §. 105. p. 106.

x) Vid. Cl. KORTHOLT. Praef. ad Vol. I. Epp. Leibniz.

Digitized by Google

fide ac rationis et philoſophiae vſu inter vtrumque virum doctiſſimum diſputata ſunt, cum cauſſae ſuae diffiſus Pelliſſonius, earum teſtimonium eiuraſſet [y], inque Scepticorum caſtra transfugiſſet. Aliter inſtituens Leibnizius ita philoſophiae praeſidio fidebat, vt non obſtare eam reuelationi Pelliſſonio poſt traditionis carecta latenti demonſtraret. Ceterum eodem anno cIↃ IↃ c x c I. ab Antonio Vlrico, Guelpherbytano Duce conſilio aulico adſcriptus, curamque illuſtris bibliothecae habere iuſſus eſt: ipſe in variis Ephemeridibus literariis more ſuo obſeruationibus praeſtantiſſimis iuuare artes mathematicas et philoſophiam perrexit, controuerſiae hydraulicae inter Guilelminum et Papinum ita arbiter interceſſit, vt quanti viros de ſcientiis praeclare meritos faceret, et quam longe a faſtu paedagogico abeſſet, omnes intelligerent [z].

§. XV. Abunde viri doctiſſimi officio feciſſe ſatis Leibnizius cenſendus eſſet, etiamſi plura ad promouendas literas non fuiſſet molitus: at ſuppeditauere inexhauſtae diligentiae et vaſtiſſimae lectionis viro alia quoque ad ius publicum pertinentia doctrinae praeſtantia et vſus atque exercitatio, ſumma iudicii acie inſtructa. Occaſio autem enata ex conatibus heri ſui, Erneſti Auguſti, ducis Hannouerani, cui ſpes potiundae dignitatis nouae electoralis tunc enaſcebatur. Cum enim in actis tum imperii Romani publicis, tum sereniſſimae domus Luneburgenſis et Brunsvicenſis, Leibnizius eſſet verſatiſſimus, et acute vbique videret, tabularia principis, autem omnia ei paterent, tanta induſtria, tantoque pro ſereniſſima domo ſtudio in eruendis eius iuribus, priuilegiis, praerogatiuis et ſimilibus deſudauit, vt vtiliſſima inde illuſtriſſimo Platenio, qui res futuri electoris in comitiis curabat, auxilia exſurgerent, annoque cIↃ IↃ c x c I I res omnis ex voto finiretur, adſcripto celſiſſimo principe electorum collegio. Ita vero dum hiſtoriam antiquiſſimae domus ſcrutatur, et res eius ab ouo quod aiunt orditur, initio facto ab ipſis originibus, enatae viro foecundiſſimi ingenii nouae de ſtatu terrae primaeuo poſt diluuii tempora cogitationes, naturalem hiſtoriam mire illuſtrantes [a], quarum compendium *Actis eruditorum* [b] inſeruit, integras autem in chartam coniecit, quas transmiſſas collegio Sorbonae calculum eius meruiſſe teſtatur, qui ad biographiam Leibnizii, Germanice verſam annotationes adiecit. Neque tamen exiguae tantum molis libellis eruditionem in hoc quoque genere prodidit, licet vbique praeclara atque vtiliſſima funderet, ſed cum actorum publicorum, chartarum atque monumentorum inſignem prorſus aceruum collegiſſet, iſque vndequaque augeretur, praeter hiſtoriam Brunſuicenſem, cui ſaxo volendo ex domini ſui iuſſu praeci-

Studium Leibnizii in illuſtrando iure publico.

y) Vid. p. 337. Ed. Fell. vbi ſatis prodidit Pelliſſonius, triumphare ſe cum interitu philoſophiae, malleque ineptas nugas, ſi ſuae parti fauerint, quam veritatem rationibus philoſophicis probatam. Sed et reliqua apertum Pyrrhoniſmum ſapiunt; ſine his enim armis tela Leibniziana effugere erat impoſſibile.

z) Vid. Act. erud. 1692, Sept.

a) Eas, Protogaea, appellauit.

b) 1693. Ian.

praecipue inuigilabat, totius quoque Europae historiam publicam, et quod illi potissimum innititur ius gentium publicum illustrare aggressus est. Vocauit autem, praeter collectanea tanto studio congesta in subsidium, bibliothecae Augustae Guelpherbytanae, his diuitiis mire splendentis codices, monumenta regia aliaque auctoritate et fauore principum ex tabulariis publicis collecta, libros rarissimos, in quibus acta publica deprehenduntur, verbo, quicquid argumentum nobile et grauissimum illustrare et perficere posse iudicabat. Accessere studia et beneuolentia virorum doctorum, qui conatus laudatissimos illustris viri, pro viribus iuuare atque promouere contenderunt, qua in re humanitatem Ezechielis Spanhemii, Boisotii, Christophori Schraderi, Io. Alberti Heugelii, Gerardi Meieri, Greifencranzii, Io. Georgii Graeuii, Pauli Voëtii, Gilberti Burneti, Thomae Rymeri, Thomae Smithi, Sparuenfeld, aliorumque laudauit. Ita tandem, consultis quoque praestantissimis collectionibus historicis prodiit anno cIↃ IↃ C XCIII *Codex iuris gentium diplomaticus, in quo tabulae authenticae actorum publicorum tractatuum, aliarumque rerum maioris momenti per Europam gestarum, pleraeque ineditae vel selectae, ipso verborum tenore expressae ac temporis serie digestae continentur, a fine seculi vndecimi ad nostra vsque tempora.* Cuius libri praestantissimi historiam hoc loco enarrare, institutum vetat, consuli autem non sine fructu viri docti possunt, qui hanc operam susceperunt [c], maxime autem legenda sunt, quae illustris auctor more suo doctissime tum in primum codicis tomum, tum in alterum, qui mantissam continet, est praefatus [d]. Nobis id annotasse sufficiat, quod et FONTENELLIVS [e] obseruauit, virum summum non modo ingenio, quod supra modum acutum et elegans nutriebat, sed et ferrea diligentia et studio indefesso, quod ad publica emolumenta referebat humanae societatis amor, et iudicium rectum, literis pariter rebusque publicis prodesse voluisse, et omnium quoque bonorum expectationem expleuisse.

Labores philosophici Leibniziani eo tempore.

§. XVI. Reuersus ab hoc labore historico ad consueta studia, ad refingendos philosophiae primae siue ontologiae vultus animum applicuit. Cui labori eo magis par erat excelsum Leibnizii ingenium, quo magis totum erat ad metaphysicas speculationes quasi natum, systemati autem apte et cohaerenter concinnando omnium aptissimum. Indignabatur autem vir acutissimus, scientiam nobilissimam, ex qua communia recte sentiendi et definiendi principia hauriri debeant, in inanem terminorum notitiam esse mutatam. Hinc qua ratione emendari posset, quidque substantiae notioni, quam velut fundamentum, substernendam esse reliquis statuebat, esset addendum, peculiari obseruatione, actis eruditorum [f] inserta explicuit; multos in ea re asseclas nactus, quamuis Cartesianis, maxime RVAR-

c) Act. erud. 1693. Mart. August. LVDOVICI l. c. §. 361. p. 386.
d) Extat vtraque praefatio Vol. III. Epp. a KORTHOLTO editarum p. 168. seqq.
e) loc. cit.
f) 1694. Mart. p. 110.

Digitized by Google

RVARDO ANDALAE [g], aliisque vis illa actiua, conatusque substantiae mire displicuerit. Ipse vero Leibnizius, cum hoc pacto naturam rerum, ipsasque motus leges modo simplicissimo recludi posse crederet, quadriennio post eandem assertionem, commentatione *de Ipsa natura siue vi insita*, repetiit. Alios labores tum ad geometriam, tum ad artem salutarem, tum ad ius publicum pertinentes, quos hoc anno exclusit foecundissimum Leibnizii ingenium, cum ad tractationis nostrae argumentum non pertineant, breuitatis caussa praeterimus [h].

§. XVII. Nouis philosophiam accessionibus auxit inexhausta Leibnizii doctrina anno sequente cIɔ Iɔ c x c v. Cum enim deprehendisset, falsas motus leges sibi concepisse Cartesium, de veris earum fundamentis atque principiis dispiciens, nouam de viribus substantiarum scientiam tandem meditatus est, ex qua omnis mechanismi ratio simplex atque naturalis posset deduci, et mensura virium, maxime viuarum definiri. Quia tamen, quam animo conceperat, scientiam nouam, quam dynamicen salutabat, integram exponere, tot simul laboribus obrutus non poterat, *Specimen dynamicum actis eruditorum* [i] inseruit, ex quo multa postea materia viris doctis enata est, de mensura virium disputandi, quae hoc loco enarrare nihil attinet. Quemadmodum hoc tempore ad dubia a clarissimo viro, Bernardo Niewentyt contra calculum differentialem eiusque vsum in resoluendis problematibus geometricis proposita, more suo, id est acute et humaniter respondit [k]. Nullae autem in argumento magis aut ingenii Leibniziani vis emicuit aut nouitas hypotheseos omnium in se oculos conuertit, quam in nouo, quod hoc anno in *Ephemeridibus Parisiensium literariis* [l] vulgauit, *Systemate de natura et communicatione substantiarum, itemque vnione inter corpus et animam intercedente.* In quo famigeratissimam hypothesin de harmonia inter animam et corpus praestabilita, de qua infra ex instituto dicemus, prima vice cum philosophico orbe miro et diuerso euentu communicauit. Anno cIɔ Iɔ c x c v I nouis honoribus Leibnizius ab electore Hanouerano auctus est, cum merita eius de domo Brunsuicensi in dies crescerent et augerentur. Declaratus enim consiliarius iustitiae intimus et historiographus electoralis, non titulo modo, sed emolumentis quoque gauisus est, quamuis vitae pragmaticae rationi non adstringeretur, nec in consessu administrorum status locum caperet, nisi cum de rebus ad historiam et ius publicum spectantibus consuleretur, vt in caussa Saxo-Lauenburgica, et in controuersia cum duce Virtembergico accidisse, Ludolfo Hugone, Vice-cancellario Hanouerano, dirigente et dicendi rationem emendante, obseruauit Cl. FELLERVS [m]. Ita vero nouis excitatus

Acta literaria Leibniziana anni MDCXCV.

g) In diss. de Vera notione substantiae, quae exstat. in Pentade dissert. philos. diss. I.

h) Consulendus LVDOVIC. l. c. §. 363. seqq. p. 394. seqq.

i) 1695. p. 145.

k) ib. p. 310.

l) 1695. Iuin. p. 444. 455.

m) Supplem. vit. Leibniz.

tatus ſtimulis pro cauſſa atque gloria heri ſui omnem mouere lapidem maxima contentione ſtuduit. Cumque ſereniſſimae domus Brunſuicenſis hiſtoria eum quotidie occuparet, ab eo tempore coeptum tramitem noua opera et maiori induſtria proſequi, et adiutus miniſterio virorum doctorum, maxime Ioachimi Fridr. Felleri, et Io. Georgii Eccardi, quos in laboris ſocietatem adſciuerat, quaecunque in ampliſſimo hiſtoriae medii aeui campo reperire poterat ad Brunſuicenſes res facientia mira patientia collegit, digeſſit, et in horrea ſua retulit. Cuius generis curis cum interponere gaudia ſoleant alii, ipſe ad philoſophiae hortos diuertit, et eius deliciis medii aeui taedia leuauit. Ex qua recreatione philoſophica, exortae *Meditationes* [n] eius in Io. LOCKII *Librum de Intellectu humano*, in quibus debitis quidem laudibus ornat opus praeſtans et acutum, non diffitetur autem diſplicere ſibi ea, quae contra ideas innatas, de idea ſubſtantiae, de anima interdum actu non cogitante, de idea vacui, de forma logica, philoſophus Anglus diſſeruit, quamuis ea non obſtare putet, quo minus acceſſiones maximi momenti ad philoſophiam factas eſſe a Lockio dici poſſit. Quo iudicio aequiſſime et non ſine meritorum Lockianorum laudibus lato, valde tamen et ipſum Lockium, et amicos eius Guilelmum Molinaeum et Ioannem Clericum offendit, quorum iniquitatem inferendo de hominibus noſtris iudicio accurate ſolideque demonſtrauit celeberrimus IO. CHRISTOPH. GOTTSCHEDIVS [o], dignus fama Leibniziana vindex. Reliquum, quod a labore, cui praecipue ſe deuouerat Leibnizius ſupererat, tempus amplificandae defendendaeque hypotheſi harmoniae praeſtabilitae impendit, et ad obiectiones Foucherii reſpondit, breuibus autem ſcriptionibus philologiam illuſtrauit, id cauens, ne vlla in re, etiam in literis, otioſus eſſet, diceretque aliquid, quod non eſſet vtiliſſimum.

Inuenta arithmetica binaria.

§. XVIII. Habet porro annus cIↃIↃCXCVII aliquid noui profectum a Leibniziano ingenio, quod admirationem orbis eruditi meruit. Nempe creationis ex nihilo atque vno, id eſt creatore, imaginem delineaturus nouum computandi genus ex nihili atque vnitatis ſigno conſtans, mira ingenii felicitate detexit, quod arithmeticam binariam ſiue dyaticam adpellauit. Non patitur locus atque tractationis ratio, vt quo pacto numerandum eſſe ſolis ſignis O. et I. doceat vir maximus ingenio, quoque ſerierum fundamento nitatur, quam vtilitatem prae arithmetica denaria habeat. Exponenda haec ſunt in hiſtoria arithmeticae, in qua nobiliſſimam atque elegantiſſimam partem conſtituit. Id hiſtoriae Leibnizianae cauſſa modo enarrandum, viginti atque amplius annis virum illuſtrem hanc numerandi viam iam in animo habuiſſe, iſto autem quem diximus anno delineato numo maioris molis, ad explicandum creationis ex nihilo myſterium elegantiſſimum εὕρημα primum adumbraſſe, dicaſſeque Rudolpho Auguſto Brunſuicenſium

n) Extat in Collect. Schediaſmatum philoſ. Leibnizii, Clarkii, Neutoni etc. T. II. p. 143. et T. III. Opp. Lockii Londini 1717. editorum.

o) In Progr. de Iniquitate exterorum in ferendo de eruditis noſtratibus iudicio illuſtrium virorum Io. Lockii et Wilh. Molinaei exemplis confirmata.

ſium duci, prolixius autem expoſuiſſe in epiſtolis ad Io. Chriſtianum Schulenburgium [p] perſcripſiſſe quoque myſterii huius rationem ad Claudium Philippum Grimaldum, qui tunc ex ſocietatis patribus tribunali mathematico apud Sinenſes praeerat, eique ac ſociis perſuaſiſſe, clauem hanc eſſe ſapientiae Fohianae, a tot ſeculis ipſis Sinenſibus deperditae. Qua de re cum in fine tractationis aliquid dicendum ſit, hic plura non cumulamus. Conſuli autem poſſunt quae pro myſterio hoc arithmetico enucleando vulgarunt RVD. AVGVSTVS NOLTENIVS [q] et Cl. KOEHLERVS [r]. In reliquis quibus de re literaria hoc anno mereri annifus eſt vir celeberrimus, laboribus de Carteſii philoſophia ad Nicaſium diſſeruit, de rebus Sinicis nouiſſimas relationes vulgauit, ſuo quoque loco a nobis tangendas, et capita quoque nonnulla ad hiſtoriam Germaniae veteris et medii aeui pertinentia eleganter illuſtrauit. Anno autem ſequenti *Acceſſionum hiſtoricarum, ſiue monumentorum nondum hactenus editorum* Tomos duos publici iuris fecit: In argumento philoſophico autem, cum de notione naturae eiusque vi, et operatione inter ſe digladiarentur Ioannes Chriſtophorus Sturmius et Guntherus Chriſtophorus Schelhammerus, dynamica principia iam ante propoſita contra obiectiones Sturmianas confirmauit illuſtrauitque [s]. Et eandem quoque viam ad decurſum ſeculi exſpirantis tenuit; ſemper enim aliquid noui eruditae ciuitati legendum dedit, quod vel geometriam perficeret, vel calendarium emendaret, vel hiſtoriam ciuilem pariter atque literariam iuuaret, quae recenſere omnia, loci huius non eſt, videndus autem, qui cuncta pulchre complexus eſt, biographus Leibnizii Cl. Ludouici. Hoc vero tempore quoque P. Baylio, dubia contra harmoniam praeſtabilitam nectenti reſpondit.

Societatis ſcientiarum Berolini conſtituendae auctor Leibnizius.

§. XIX. Illuſtre autem prorſus eſt, quo ſibi ciuitatem eruditam immortaliter deuinxit Leibnizius, meritum, cuius euentus laetiſſimus vertente ſeculo apparuit. Nempe totus exardeſcebat vir ſuo iure magnus in literarum incrementa promouenda, omnemque lapidem mouebat, vt et ipſe ex abundantiſſimo penu quotidie noua conferret, et alios ingenio atque doctrina praeſtantes ad ſimiles conatus perficiendos exhortaretur. Probe autem et ratione inductus, et exemplis Galliae atque Britanniae conuictus nouerat, nihil magis proficuum eſſe literis, quam ſi mutuas inter ſe manus viri docti iungant, initoque foedere, poſitisque legibus ſuas ſymbolas ad emendandas et augendas diſciplinas conferant. Cui fini obtinendo, vt erat animo magno, cum valiturum praeſidium atque medium adhibendum eſſe ſtatueret, Fridericum I. Boruſſiae regem, principem vere magnum

p) Inſertae ſunt eius conſilio de concilianda feſtorum cum Paſchate ratione, Lipſ. 1724. edito p. 183. 186.

q) Pec. Schediaſmate Lipſ. 1734. edito, vbi nummi a Leibnizio inuenti delineatio quoque exhibetur. Add. Appendix ad Germ. Verſ. Theodiceae, quae narratio ex TENZELII Colloquiis menſtruis hauſta eſt.

r) Is verſioni Monadologiae Leibnizianae, ipſam illuſtris viri epiſtolam ad ducem Brunſuicenſem p. 103. ſeqq. adiecit.

s) A. E. 1698. Sept. diximus de hac controuerſia in Vita Sturmii parte antecedente. Conf. Vol. I. Epp. p. 25.

Digitized by Google

magnum et amplissime literis fauentem in partes pertrahere constituit. Illum igitur cohortatus est, vt exemplum Ludouici XIV et Caroli II, imitaturus, societatem scientiarum regiis auspiciis conderet, viros doctos concessis priuilegiis ad augendum disciplinarum honorem excitaret et hoc pacto nouam Musis sedem in aula sua panderet. Haec, vt efficax erat eloquentia Leibnizii, regi praesens persuasit, virosque doctissimos ipsosque administros regis ea in re socios laboris et commodationis habuit [t], eo euentu, vt, ruptis tandem, quae consilium laudatissimum sufflaminauerant, impedimentorum repagulis, res omnis perficeretur, et, imposito prius nouo regi diademate regio, anno sequenti recenti societati praeesse Leibnizius, etiam absens iuberetur. Quo axiomate bonis auibus, felicissimisque, pro republica literaria auspiciis ornatus, omnem in id vires contulit, vt viros vndequaque colligeret, et eruditionis laude et scriptorum gloria commendatissimos, qui datis societati nouae nominibus symbolas suas ad amplificandas literas, maxime philosophiam, mathesin et philologiam conferrent, et exempla exterorum laudabili aemulatione sequerentur. Qua in re gnauiter vrgenda, quam sedula fuerit Leibnizii contentio, ex epistolis eius a Cel. KORTHOLTO [u] editis abunde constare potest; His vero artibus adeo gratiosum se optimo principi, gloriam ex literis promotis sibi iustissimam quaerenti reddidit, vt singularis prorsus beneuolentiae regiae specimina multoties acciperet. Immo non regis tantum sapientissimi gratia frui, sed et optimae reginae, quae parem in sexu suo eo tempore et virtutis, et doctrinae cultu non habebat [x], et amplissime viris doctis fauebat, eorumque colloquiis mire gaudebat, placere et frequenter illi adesse Leibnizio licuit. Qui vt animum maiestati gratiaeque regis deuotissimum testaretur, cum literariis consiliis bene coepta secundauit, tum ex rarissimae eruditionis historicae penu in controuersiis illustribus regiae domus, status administris, qua posset ratione impiger adfuit. Interrupit tamen nonnihil laudabiles conatus morbus, quo aliquot menses anno cIↃ IↃ CCIII Berolini aegrotauit.

Acta Leibnizii anno cIↃ IↃ CCIV seqq.

§. XX. Quod Berolini tam laeto successu voluerat saxum, Dresdae quoque in aula Poloniae regis similiter voluendum sibi esse ratus Leibnizius, quod conuictus esset, maximo animo fauere literis principem incomparabilem, huius quoque mentem ad excitandam academiam scientiarum compellere statuit, eo fine, vt sororio cum Berolinensi vinculo iuncta communibus nisibus laboreque inter se communicato literarum incrementa promoueret. Fulciebat spem Leibnizii, quod regem artium mathematicarum iucunditate et elegantia plurimum delectari nosset. Nec dubitandum est, quin successum consilium habuisset exoptatissimum, si in alia tempora incidisset. Ast belli strepitu tum valde molesto personabat Polo-

t) Conf. si placet, quae ea de re in Vita Danielis Ernesti Iablonskii, Decade II. Pinacothecae scriptorum nostra aetate illustrium diximus.

u) Vid. Vol. I. p. 68. 70. 74. 76. seqq. Vol. IV. p. 347.

x) Vid. Vol. I. Epp. p. 248.

Digitized by Google

Polonia, et ad magis neceſſaria et grauiora vocabatur regis animus. Ita vero factum, vt in ipſo partu ſpes omnis ſuffocata euaneſceret. Noſter itaque ad praeſentia conuerſus, non modo irenica, quae tum in aula Berolinenſi feruebant conſilia maxima prudentia iuuare, et inepta, ac bello magis accendendo, quam paci reſtituendae idonea proſcribere [y], maxime autem hiſtoriam Brunſuicenſem, cui augendae promouendaeque deſtinabatur, nouis laboribus illuſtrare aggreſſus eſt. Qua occupatione lenire ſe ſimul poſſe dolorem, quem ex obitu reginae Boruſſiae, Sophiae Charlottae, qui anno cIↃ IↃ CCV accidit, conceperat, ſperabat. Sub praelum ergo miſit *Collectionem hiſtoricorum*, quibus antiquitates Brunſuicenſes et Ateſtinae, (quae vno ex fonte promanarunt) illuſtrarentur, quae tamen annis demum ſequentibus cIↃ IↃ CCVII, cIↃ IↃ CCX, cIↃ IↃ CCXI, tribus voluminibus prodiit. De qua, cum nobis inſtituti noſtri limitibus retractis dicere hoc loco, et quanta illuſtris viri merita ob eandem in hiſtoria medii aeuii ſint, oſtendere non liceat, conſulendi, poſt ipſum collectorem, eleganter prolixa eaque doctiſſima praefatione de pretio huic collectioni ſtatuendo commentantem, Ephimeridum literariarum eius anni [z], itemque bibliothecarum hiſtoricarum ſcriptores, qui laude digna virum ſummum mactarunt. Interim more ſuo, dum editioni inuigilat, ſcientias mathematicas, philologiam, hiſtoriam, iusque publicum minoribus ſcriptis, diariis literatis paſſim inſertis, illuſtrare perrexit [a]: quae cum argumentum noſtrum non tangant, praetermittimus, facile autem ex indice ſcriptorum Leibnizianorum colligi, diſcique poſſunt. Maius momentum habet ſtudium, quod haud leue hocce tempore vrgebat, *Theodiceae* opus, hortante Boruſſiae regina ſuſceptum, at poſt eius funera ab eo omiſſum, reſumendi, emendandi, augendi, perficiendi, ad quod amici eum fuerant cohortati. Abſoluiſſe autem anno cIↃ IↃ CCVII foetum celeberrima poſtea fama per orbis literati circulos notum, ex epiſtola ad V. C. Mich. Gottlieb Hanſchium [b] conſtat, qua breuem naſcentis eius libri hiſtoriam eſt complexus. Alia quibus theologis Helmſtadienſibus commodum vtilemque ſe eo tempore praeſtitit, cum hac non pertineant, omittimus. Tacere autem non licet ea, quibus in argumento philoſophico verſatus eſt vir illuſtris anno cIↃ IↃ CCVIII et ſequente. Nempe cum CVDWORTHI *Syſtema intellectuale* a doctiſſima filia dono accepiſſet, legere illud more ſuo, cumque in argumento grauiſſimo verſaretur, examinare conſtituit. Vidit autem (quod ad Cornelium Dietericum Kochium ſcripſit [c]) *eum pro parte feciſſe, quod faciendum ipſe cenſeat, vt non tam enarrentur omnia de rebus diui-nis*

y) Conſulendae epiſtolae Leibnizii ad Ioannem Fabricium, Vol. I.

z) Act. erud. 1707. p. 460. FONTENELLE in Elog. Leibniziano, Io. FABRIC. Hiſt. bibl. ſuae T. III. p. 21. ſeqq. qui ſcriptores in iſta collectione comprehenſos fuſe recenſet.

a) Conf. LVDOVICI P. I. §. 437. ſeqq. pag. 442. ſeqq.

b) Principia philoſ. ab HANSCHIO edita p. 144.

c) Annal. Acad. Iul. ſem. III. p. 191.

Digitized by Google

nis dogmata hominum, cum errorum numerus sit infinitus, quam excerpantur vtiliora ad illustrandam veritatem, quae vnica est. Ast concoquere naturas plasticas [d] non potuit, quamuis materiae, praeter ἀντιτυπίαν insitas esse ἐντελεχείας statueret; eo quod secundum Cudworthum naturae istae non agant mechanice in corporibus, cum tamen censeret ipse [e], omnia in natura corporea fieri mechanice, etsi ipsa mechanismi principia ex sola materia non pendeant. Et de hoc quidem argumento, ad ingeniosissimam foeminam, quae miro in philosophia acumine gaudebat, in literis disseruit, et assertorum suorum rationes explicuit. Deinde cum Leibnizium, sententiam de Pufendorfii philosophia morali, in libro *de Officio hominis et ciuis* comprehensa rogasset Gerardus Woltherus Molanus, abbas Loccumensis, de ea quoque ita disputauit [f], vt satis luculenter ostenderet, totum quod construxerat Pufendorfius iuris naturalis aedificium sibi displicere, principia defectibus non exiguis laborare, plerasque sententias in progressu non admodum principiis cohaerere, neque ex iis, tanquam caussis deduci, sed potius aliunde ex bonis auctoribus sumi, improbari sibi, quod finem scientiae iuris naturae ambitu huius vitae includat, ea, quae intra pectus latitant, nec foris prorumpunt, ex iure naturae excluserit, caussam efficientem iuris naturae non in rerum natura, sed in superioris decreto quaesiuerit, sibimet ipsi vero saepe numero obloquatur. Vnde iudicauit, libellum, etsi multa bonae frugis contineat, illis tantum vsum praestare, qui leui aliqua tinctura contenti scientiam solidam non affectent. Qua censura, dici non potest, quam molestus Pufendorfianae philosophiae moralis cultoribus visus sit, qui famam Pufendorfii inuidia instigante arrosisse Leibnizium censebant. Enatae inde *Obseruationes* celeberrimi IOANNIS BARBAYRACII *in epistolam Leibnizianam* [g], quam tamen vindicandam postea sibi delegit BALTHASAR BRANCHV [h], arbitri sibi partes sumente GERSCHOMO CARMICHAEL [i]. IO. CLERICVS [k] quoque, quae iniuste et praeter rem notata esse a Leibnizio iudicabat, publica scriptione confixit, eandemque semitam calcauit IMMANVEL WEBERVS [l], vt alios taceamus, qui vocibus pugnare Leibnizium, et praeiudicia ex philosophia Scholastica hausta censuerunt. Quibus tamen respondit, et pro veritate censurae Leibnizianae disputauit Cl. ISRAEL THEOPHILVS CANZIVS [m]. Porro circa idem tempus ad certamen philosophicum Leibnizium prouocauit Francisci Lamy

d) Extat iam anno 1705. in Historia operum eruditorum M. Maio 1705. p. 222. Commentatio Leibnizii de naturis plasticis.

e) Epp. Vol. IV. p. 16.

f) Edidit eius epistolam primus Io. Christoph. Boehmerus 1709. tum Ephimerides nouae Bibliothecae Lips. T. I. p. 836. et KORTHOLTVS Vol. II. Epp. p. 145. sqq. sed multis quoque editionibus libelli de O. H. et C. praefixa est.

g) Adiectae sunt Gallicae versioni eius libri a viro praestantissimo editae, Amst. 1718. 8.

h) In Obseruationibus ad ius Romanum, Leid. 1731. 8. editis.

i) Edit is Pufendorfii libellum et supplementis ac obseruationibus auxit. Edimburg 1724. 12. Vid. A. E. 1727. Ian.

k) Bibl. anc. et mod. T. IX. P. II.

l) In Monito apologetico ad epistolam Leibnizii censoriam Giessae 1719.

m) In Philos. Leibnizianae et Wolfianae vsu in theologia P. I. c. II. §. 12. 13.

Digitized by Google

Lamy monachi Benedicti contentio; qui dubiis premere harmoniam praestabilitam coepit: iis enim more suo docte et sine bile respondit *).

XXI. Admodum foecundus fuit industria Leibniziana annus cIↄIↄccx, quo plurimum philosophiam editis nouis lucubrationibus amplificauit, et omni quoque literaturae accessiones haud contemnendas adiecit. Et primo quidem loco euentum hoc anno habuit exoptatissimum cura Leibnizii obseruationes societatis scientiarum, Berolini conditae, vno fasce collectas edendi. Quam cum iam triennium fouisset, circa auspicia anni dicti prodiere *Miscellanea Berolinensia, ad incrementum scientiarum ex Scriptis Societati Regiae Scientiarum exhibitis edita, cum figuris aeneis et indice materiarum.* Quam obseruationum praestantissimarum farraginem, non extorsit modo precibus et cohortationibus suis viris doctis Leibnizius, totam digessit, praefatusque est et regi inscripsit, omnemque editionis curam vnus fere absoluit, sed et ipse ex abundantissimae eruditionis penu quam plurima contulit, immortalem ei gloriam conciliantia. Siue enim matheseos mysteria rimaretur, siue antiquitatis fontes aperiret, siue rerum physicarum, historicarum, philologicarum rationes panderet, in omnibus aeque magnum ostendit ingenium, dignus cuius vel hoc solo nomine apud posteros perennet memoria. Deinde quam absoluerat, *Theodiceam, siue dissertationem de bonitate Dei, libertate hominis et origine mali*, hoc anno typis Amstelodamensium prodire iussit, cuius celeberrimi libri historiam atque fata infra strictim enarrabimus. Id in praesentia monemus, et scribendi elegantiam, et argumenti varietatem multiplici doctrina refertam, et nouas atque inauditas hypotheses miro acumine defensas et aduersarios, quibus doctissima commentatio opposita est, in admirationem plerosque rapuisse, ita vt faterentur illi quoque, quibus multa paradoxa visa sunt, incomparabile esse decus ingenii Leibniziani. In hac autem tractatione, quamuis plurima noua sint, harmonia tamen praestabilita non inter animam modo et corpus, sed et inter naturae ac gratiae regnum, itemque elementa monadologiae prorsus singularia orbis philosophici oculos prae reliquis in se conuerterunt. Ceterum et Longium, *Bibliothecam sacram* augentem hoc tempore adiuuit, et thesaurum codicum Mscr. Gudianum bibliothecae Guelpherbytanae vindicauit. Tanto ardore cum in literarum disciplinarumque augmenta esset accensus, maximo eius gaudio accidit, vt anno sequente Petro I. Russorum imperatori innotesceret, quem Torgauiae conueniendi occasionem erat nactus. Vt enim maxima quaeuis complexus erat animo princeps magnus et praecipue emendandis ad meliores sensus subditis excelso spiritu intentus, ita non potuit non facilem se praebere Leibnizio, cuius ingens animi acies et summa de artibus atque scientiis merita ipsi commendata erant, auresque praebere patulas, cum nobilissima de augendis iuuandisque

Fructus industriae Leibnizianae an. cIↄIↄccx. et seqq.

*) Iournal des Savans, Suppl. 1709. Mai.

que literis consilia vir optimus suppeditaret [o]. Quae gratissima fuisse monarchae, non modo muneribus, eius magnificentiam decentibus demonstrauit, sed et paulo post memorabili euentu compertum est. Relatus enim in numerum consiliariorum iustitiae, quos vocant, intimorum, annuo mille thalerorum stipendio auctus est [p]. Sed et postea an. cIↄIↄccxvi, quod ipse ad Kortholtum scripsit [q], ad acidulas Pyrmontanas profecto, Russorum imperatoris exporrecta frui gratia licuit: eidem quoque per biduum, quod deinde Herrenhusae prope Hannoueram egit, adhaesit, miratus in tanto principe non tantum humanitatem, sed et notitiam rerum et iudicium acre. Quod quanta reipublicae eruditae vtilitate, quantis scientiarum incrementis factum sit, facies Russiae literatae, pristinae barbariei ingenioque Scythico prorsus dissimilis satis probat, cum hodie tanti principis consiliis, quae fouit, auxit, formauit Leibnizius, id potissimum debeatur, vt nec vlla elegantiae literariae pars in vastissimo regno desideretur, nec laudatissimis institutis sequi vestigia ista cessauerint, quibus sceptra Russica post Petrum I. tradidit diuina prouidentia.

Conatus Leibnizii promouendarum scientiarum in aula Viennensi.

§. XXII. Quae in aula monarchae Russorum arrisit Leibnizio fortuna, apud Romanorum imperatorem non minus fuit fauentissima. Cum enim optimus princeps Antonius Vlricus, Brunsuicensium dux, Leibnizium Carolo VI. gloriosissimae memoriae de meliori commendauisset, locum eum in consessu consiliariorum imperii aulicorum capere iussit, et baronis axiomate clementissime auxit [r]. Cuius clementiae magnitudinem cum satis intelligeret Leibnizius, dignum ea se reddere cupiens, anno cIↄIↄccxiii Viennam aduolauit, et quid sibi de pacis Vltraiectinae ratione a Sinzendorfio delineata videretur, augustissimo imperatori scripto exposuit. Quae cogitationes adeo placuere et ipsi imperatori et summis rerum administris, vt stipendium bis mille florenorum Leibnizio decerneretur, vna cum conuictu in aula, duplo auctius, testibus *Actis eruditorum* [s] obtenturo, vbi sedem fixam, quod facturus erat, si diutius superuixisset, Viennae constitueret. Sed et alios inde effectus habuit ipsi laetissimos atque exoptatissimos. Admissus enim in amicitiam Eugenii Sabaudiae principis, aditum parante Bonneualio comite, incomparabilem heroem, artis non minus patrocinio quam Martis fauore et experientia, atque felicitate bellica immortalem sibi fauentissimum expertus est [t]. Qui cum plurimum in aula valeret, omnium autem optime literis cuperet, easque promotum, quo posset modo, iret, facile intelligi potest, non Leibnizio tantum, sed et disciplinis exoptatissimam euenisse tanti herois beneuolentiam. Simili ratione aulae cancellario Sinzendorfio, de quo magna erat imperatoris opinio, valde commendata est Leibniziana eruditio [v]. Et his summis viris parariis ausus est Leibnizius, vltimam in vita

o) Epp. Vol. I. p. 304. 150. 414.
p) A. E. l. c. q) p. 365.
r) Factum id exspirante anno 1711.
s) loc. cit.
t) Vid. Vol. III. Epp. p. 289. seqq.
v) Ibid. p. 295.

Digitized by Google

vita sua manum promouendarum literarum negotio admouere, excitata quaestione atque consultatione de erigenda auspiciis imperatoriis societate scientiarum. Ad augustissimum ideo monarcham consilia sua detulit, qui cum animo non minus, quam imperio esset maximus, mature perspexit, plurimum ad gloriam sceptri sui, quin et vtilitatem patriae et regnorum suorum conferre posse, si hoc pacto scientiae iuuarentur. Vrsere institutum et ipse Eugenius, et comites Sinzendorfius atque Dieterichsteinius, aliique rerum Austriacarum et Bohemicarum administri, qui literis egregie fauebant; neminem enim facile omittebat vir illustris, quem laudatissimum institutum in aula Viennensi precibus, monitis, consiliis iuuare promouereque posse crederet. Et licet nonnulli, quos religionis zelus quidam, sane praeposterus, in scientias armauerat, intercederent x), et clandestinis artibus sufflaminare successus exoptatos tentarent, ipsum tamen clementissimum monarcham res immortalitatem gloriae comparatura fauentissimum habuit. Et dubium non est, quin ad laetissimum tandem euentum negotium totum perueniisset, nisi et fata publica moram iniecissent; et fata vltima Leibnizii illud tandem imperfectum relinquere eum coëgissent. Scripsit enim Leibnizius ad Ioannem Christianum Langium V. C. *magnum imperatorem praeclara agitare consilia, et scripto etiam decreto sibi rei curationem commissam esse. Sperareque, vbi nonnihil respirauerit aula ab incredibili sumtu, qui in bellum praesens poscatur, rationem initum iri nouae fundationis, quae viris egregiis viam apertura sit, ad praeclara destinata in rem conferenda.* Alio autem tempore, ad Schmidium, quo imprimis intercedente apud imperatoris amicos in aula vtebatur, scripsit, *accepisse se a cancellario aulae imperatoris nomine decretum confirmatorium eius rei, sic vt negotium ex voto optime succedat, et speranda modo atque expectanda pax sit; rem enim tantum non confectam esse, et desiderare modo, vltimam manum imponendam.* Ex quibus, aliisque, facile cumulandis, si historiam literariam scriberemus, constat, fatorum iniquitatem obstitisse, quo minus res euentum sortita sit y). Plurimum quoque ei obfuit absentia Leibnizii, quem et negotia ab aula Brunsuicensi commissa reuocauerunt, et pestis, quae anno cIↄ Iↄ cc xiii Viennam depopulata est, relinquere aulam coëgit. Ceterum in ista mora Viennensi non modo scientiis mathematicis et historiae promouendae consilia sua destinauisse Leibnizium ex epistolis eius patet; sed et philosophiam amplificare studuisse, eamque in rem Eugenii voluntate in literas et philosophiam optime affecta prudenter fuisse vsum, ex dedicatione *Principiorum philosophiae* a viro celeberrimo MICHAELE GOTTLIEB HANSCHIO ad Eugenium Franciscum principem de Sabaudia et Pedemontio etc. scripta, constat, in qua docet, *serenissimum principem auctorem ei extitisse, vt primam de illis conscribendis cogitationem susciperet.*

 XXIII.

x) Ibid. p. 294. et in Collectione Epp. Gallicarum Leibnizii Kortholtiana p. 65.

y) Plurimum hanc rem illustrant Epistolae Leibnizianae Vol. III. ab ep. 38. ad 57.

Reuersi Hannoueram Leibnizii labores.

§. XXIII. Et haec quidem Viennae a Leibnizio acta sunt: domum autem eum reuocauit admotus Britanniae throno post mortem Annae elector Hannoueranus, quem salutare, gratularique diadema regium constituerat. Qui cum ante aduentum in Angliam discessisset, seruitio tamen fidem demonstrare atque obsequium studuit. Cui heri sui rebus velificandi contentioni tributum tunc est schediasma, quod rege in Britanniae throno collocato titulo *Anti - Iacobitae* comparuit, quodque scriptis Anglorum nonnullorum, quae contra religionem Lutheranam ad conflandum regi apud populares suos odium prodierant, respondit, et discrimen ecclesiae Anglicanae atque Lutheranae in articulo de coena curatius demonstrauit. Ast negauit Leibnizius haud semel [z], ipsum eius scriptionis auctorem esse. Certius est, nouis stimulis adactum Leibnizium condendae historiae Brunsuicensis filum resumsisse [a]. Sunt qui tradant, indignationem aulae meruisse Leibnizium, quod negotium, in quod immensi hactenus sumtus fuissent facti negligentius tractaret, et crebrioribus itineribus longaque in alienis locis mora rem interpellaret; idque adeo aegre tulisse Leibnizium, vt de relinquenda Germania, figendaque fortunarum suarum sede apud Gallos cogitare coeperit [b]. Quod vtrum indubitato verum sit, dicere non habemus [c]: fatemur autem, non carere omni verisimilitudinis specie. Nam biennium fere Hannouera abfuerat, reduxque Tourneminio, Iesuitae Gallo, quo amico vtebatur, consilium suum aperuerat, in Galliam concedendi: lectis quoque eius literis rex Ludouicus XIV, gratiam ei atque commoda obtulerat. Paulo post autem constitutus est a rege Angliae historiographus Brunsuicensis Eccardus, vt tantum opus perficeret. Leibnizius vero, quem dolores arthritici, quibus subinde misere vexabatur, in Germania retinuerunt, sustentatus Eccardi industria gnauiter prosequi negotium perrexit, fauente rege, et diligentiam vtriusque fouente. Itaque in studio historico iterum versatus noua vbique detegere, vetera firmare, et origines quoque gentium eruere tentauit. Cui labori elegans quoque schediasma *de Origine Francorum* debemus [d], quo Francos primum venisse a Baltico mari, fuisseque confluxum hominum ex Danis, Saxonibus, Anglis, Warnis aliisque populis vicinis probat. Quo in afferto, veterum testimoniis confirmato aduersarios expertus est Ioannem Tourneminium et Nicolaum Hieronymum Gundlingium, de qua tamen controuersia plura hic dicere non licet [e]. Non vero, argumentum tantummodo historicum controuersiae circa hoc tempus implicuit Leibnizium, sed et philosophicam contentionis serram reciprocare cum Samuele Clarckio, Newtoni assecla et sectatore coactus est. Cum enim Newtoniani quidam valde reprehenderent, quod

z) FONTENELLE et Act. erud. l. c.

a) Vid. Nou. Lit. Lipsiens. 1715. Suppl. XI. p. 495. Epp. Vol. III. p. 302.

b) Vid. Anonymus ad elogium Leibnizii Fontenellianum.

c) Journal des Savans 1722. Fevr. art. 9.

d) Extat quoque in ECCARDI Legibus Francorum Salicis et Ripuariorum.

e) Conf. omnino Cl. LVDOVICI l. c. §. 503. 510. 511.

Digitized by Google

quod Deum intelligentiam supramundanam dixisset, harmoniam quoque praestabilitam improbarent, et haud pauca Leibnizianae metaphysicae arroderent, ipse, vt ingenio metaphysico Newtonum longe superabat, grauissimas obiectiones contra attractionis et grauitationis principium, contra spatium, Dei sensorium, contra vacuum, aliaque philosophiae naturalis Newtonianae capita opposuit [f]. Ex quo enata elegans et erudita *Collectio epistolarum Leibnizii, Newtoni, Clarckii, aliorumque philosophiam, religionem naturalem et mathematicas artes illustrantium* [g], quae consuli omnino ab illis debet, qui de pretio Newtonianae et Leibnizianae philosophiae (de qua nuper inter se decertarunt clarissimi viri VOLTAIRIVS [h] et KAHLIVS [i]) iudicare cupiunt. Cuius tamen argumentum atque summam enarrare hoc loco nobis, aliud agentibus non licet. Non absoluit tamen controuersiam istam Leibnizius fatis praeuentus, quare ad vltimam Clarckii epistolam pro Leibnizio respondit V. C. LVDOVICVS PHILIPPVS THVMMIGIVS [k].

§. XXIV. Ita totus literarum amore et promouendarum disciplinarum desiderio flagrabat Leibnizius, cum decrescere corporis vires, ex arthritidis doloribus et frequentibus insultibus valde exhaustas, ipse sentiret, aliquoties ab inimico malo deiectus, a quo tamen cruciatu eum medicina quaedam a nonnemine ex Societate Iesu suppeditata ad tempus liberauerat. Susceptis autem breuibus itineribus, cum de philosophia Sinensi ad Remondum [l] scriberet, arthritidis vehementia, humeros infestans exitialis illi esse coepit. Et assumsit ille quidem decoctum illud, quod a Iesuita Ingolstadiensi parare didicerat; ast exhaustae corporis ad senium vergentis et doloribus fracti vires eiicere potionem istam medicatam nequiuere, quo pacto obrui corporis aedificium praegrauarique malo necesse erat. Accedebant calculi dolores, affine malum, cui medendo quidem adhibebatur celeberrimus Seipius, cuius tamen medicamina effectu exoptato caruere, accedentibus conuulsionibus, quas instantis fati praenuntias esse, ipse probe vidit. Chartam itaque atque calamum dum poscit, et quae scripserat lumine admouet, caligantes oculos deprehendit, abiectisque scribendi adminiculis quieti se componit, sicque post octiduí morbum, nihil vaticinatus, nihil locutus, tegumento capitis oculis inuolutis

Obitus Leibnizii.

f) Adiecit has epistolas mutuas CLARCKIVS editioni secundae Dissertationum de Existentia DEI, Lond. 1717. 8. Vid. Bibl Angloise T. I. P. II. art. 17. Act. erud. 1717. p. 439. Nouvelles de la rep. des lettres 1717. Ianv. art. 3.

g) Tomum I. illius collectionis constituunt. Germanice vertit HENRICVS KOEHLERVS Fr. et Lips. 1720.

h) In Comparatione Metaphysicae Leibnizianae et Newtonianae, Gallice edita, quam Germanica veste induit G. C. MOSHEMIVS magni parentis haud degener filius, Helmst. 1741. 8.

i) In Comparatione Metaphysicae Leibnizianae atque Newtonianae opposita Voltairio. Goett. 1741. 8. Germ. disputatum autem est de Deo, de vacuo et loco in Deo, de libertate Dei, de principio rationis sufficientis, de religione naturali, de anima eiusque vnione cum corpore, de principiis materiae primis, de natura elementorum monadumque, et de vi actiua.

k) Addita est eius Responsio ad epistolam Clarckii quintam KOEHLERIANAE versioni.

l) Prodiit postea in Coll. epp. Kortholtiana Vol. II. p. 413. seqq. de qua suo loco dicemus.

Digitized by Google

uolutis [m] XVIII Cal. Dec. anno cIↄ Iↄ CC XVI placide exſpirauit, annos natus ſeptuaginta. De cuius morte varii, vt ſolet fieri, rumuſculi oborti ſunt [n], quos tamen, cum fide dignis teſtimoniis careant, omittere, quam fabulis hiſtoriam commaculare philoſophicam virique de literis immortaliter meriti famam onerare malumus. Quo etiam epitaphium Galli nonneminis pertinet, qui mortuo leoni inſultare non erubuit. Aequius, viri docti memoriam defuncti, quem viuum principum fouit clementia, honorauit ciuitas erudita, laudibus cumulauit immenſa eruditio, elogia decantarunt, inter quae eminet elegans elegia ampliſſimi Chriſtiani Goldbachii [o], quae poſtquam merita viri illuſtris per omnem Europae ambitum doctrina illuſtris eleganter deſcripſiſſet, ita finitur:

Nil iam terra dabas, quo pergeret, inuolat aſtris
Fallor? an hic etiam cognita cuncta videt.

Elatus eſt funere ſatis ſplendido [p], dignoque axiomate, quo eum virum extulerat principum fauor atque clementia, poſtquam a pueritia ad annum aetatis ſeptuageſimum in ſcientiarum ſtadio ita cucurriſſet, vt plerosque anteuerteret, totus ſtudiis intentus et in augendas ſcientias omnem vim animi corporisque conuertens. Quae cauſſa quoque fuit, cur coelibem vitam matrimonio praetulerit; de quo ſemel tantum in vita, aetate iam prouectior, ſed fruſtra cogitauit.

Character Leibnizii.

§. XXV. Fuit Leibnizius corpore non quidem procero, ſed ad iuſtam tamen viri magnitudinem aſſurgente, eoque habitu, qui macilentus magis, quam pinguis videri poſſet, quique animi vim mole ſua non grauaret. Eius autem robur in ſene fregerunt frequentes dolores arthritici et podagrici, quibus factum, vt aliquoties in vita aegrotauerit. Igneum autem temperamentum ſtomachi ardor ſubinde prodidit, vnde vinum aqua temperauit, calida [q] saepiuſcule cum lacte vſus: parcior potu, cibo paulo pleniore alebatur, quod viro, plurimum temporis meditationi tribuenti, et diu ſedenti non nocuiſſe mirum eſt [r]. Ita vero victus rationem habuit, vt philoſophum decet, cui vna veritatis cura, nullum enim ipſi prandii, nullum coenae tempus erat, ſed vacans a ſtudiis, famem habebat prandendi indicium. Teſte autem biographo [s], cum in ſenectute doloribus arthriticis vexaretur, loco prandii pauculo lactis fruebatur, ſed largius coenabat, ſtatimque a coena cubitum ibat, quod antehac ante horam primam vel ſecundam matutinam vix contingebat. Nempe inſatiabili deſiderio cum in lectionem optimorum librorum, atque vtiliſſimarum veritatum meditationem ferretur, omnes vitae commoditates his occupationibus

m) Vid. Eccard. in Bibl. Brem. T. VIII. Faſc. 1. p. 51.
n) Vid. Feller. l. c.
o) Nou. Lit. Lipſ. 1717. p. 69.
p) Ibid. p. 125. ſeqq.
q) Potu Caffee, Hansch. l. c. p. 135.
r) Nempe temperamentum ardens et naturalis ſtomachi firmitas iuuiſſe concoctionem etiam ſedentis videtur.
s) Act. erud. l. c.

Digitized by Google

tionibus posteriores habuit, adeo vt integros saepe menses a studiis et ex museo non discederet, quod vtrum sanitati eius fuerit inimicum, nec ne [t], medicorum filiis disceptandum relinquimus, negari autem non posse arbitramur, vitam sedentariam potissimum scorbuticam massae sanguinis dispositionem induxisse, ex qua tandem arthritidis malum, et calculi quoque incommoda enata sunt. Multum tamen praestabat ingens vis animi, et diuinum, quod nactus erat ingenium, cuius facultates ita ad optimam temperamenti rationem efformatas habuit, vt, quid natura in producendis viris magnis possit, in Leibnizio demonstrauisse, sine temeritate iudicare liceat. Et iudicii quidem acumen in discernendis veri falsique caussis, modo, effectibus et similibus ita prodidit, vt mirum plane sit, virum tot disciplinarum inter se diuersissimarum studiis addictum inque argumenti generibus vastam lectionem et memoriam copiosam poscentibus, tanta certitudine iudicasse, et in veritatum systematumque recessus tam alte penetrauisse, errores detexisse innumeros, viamque a plerisque neglectam haud raro inuenisse. Quod ne πανεγυρικῶς dixisse videamur, ad incredibilem εὐστοχίαν prouocamus, quam in difficillimis algebrae atque geometriae sublimioris problematibus prodidit, quae tanta fuit, quanta ab homine expectari potest, quaque meruit maximis veteris nostrique aeui viris aequiparari, immo praeferri plurimis. Quod cum in concessis habere orbem eruditum sit notissimum, disputationis feruori adscribendum esse putamus, quod vir quidam doctus censuit [u], iudicio Leibnizium defecisse. Quamuis enim ad hypotheses nouas et ratione carentes prouocent, qui ita statuunt, si quid tamen iudicamus, egregie falluntur: quod si enim concesserimus, de quo disputandi locus hic non est, non probari posse hypotheses Leibnizianas accurate et sine praeiudicio iudicantibus, aliae tamen caussae, quam iudicandi vis imminuta accusandae sunt; cum frequentia satis exempla sint virorum iudicio acutissimo instructorum in annalibus literariis, qui ad nouas tamen et inauditas paucisque probatas sententias delapsi sunt. Vt taceamus, pleraque ea quae iudicandi virtute non consulta vir illustris attulisse accusatur, ab eo ὑποθετικῶς asserta fuisse, quorum natura ea est, vt de ipsius hypotheseos veritate et falsitate hactenus dispici non soleat, modo ratio pateat de phaenomenis aliquid statuendi, quo duce tandem, abiecta hypothesi, ad veritatem perueniri posse sperandum sit. Quo pacto harmoniae praestabilitae hypothesin virum summum adhibuisse, quae iudicio carere multis visa est, infra dicemus. Fatemur autem, etsi acerrimo iudicio vsus sit Leibnizius, inue-

t) Negat id Cl. LVDOVICI l. c. §. 236. p. 263.

u) Ven. IOACH. LANGIVS in Recensione scriptorum Anti-Leibnizianorum et Anti-Wolfianorum p. 36. conf. tamen EIVSD. Modestam Disquisitionem noui philosophiae systematis de Deo, mundo et homine p. 151. HEVMANN. Act. phil. Vol. II. p. 469. REIMMANN. Hist. lit. Germ. P. III. p. 642. MORHOF. Polyhist. T. II. p. 297.

Digitized by Google

inueniendi tamen fingendique vim animi praecelluisse, quam vere diuinam et incredibilem fuisse concedent, qui tot ἑυρήματα ab illustri viro producta in lucem, tot problemata geometrica summis quoque viris imperuia, quae construxit, et soluta postea explicuit, tot coniecturas historicas mire rerum circumstantiis respondentes, profectas ab ingenio Leibniziano expenderint. Cuius facultatis tanta illi adfuit felicitas, vt, quod ipse de se obseruauit x) omnia difficilia sibi facillima haberet, in facilibus nonnullis difficultatibus impediretur, cum ad summa et excelsa tantum animum intenderet. Nec vel illustrius eius rei specimen vel gloriosius Leibniziano nomini est, calculo differentiali, quo solo aeternitatem famae vir incomparabilis meruit. Solet autem ita plerumque euenire, vt qui has intellectus facultates habent excellentes, memoria valde leui sustententur, contra qui reminiscendi copiose et fideliter virtutem possident, iudicii paupertate premantur. Ast contrarium in Leibnizio euenisse omnino mirandum est: qui cum tantum legisset, quantum alii in tota vita vix oculis capiunt, non modo fideliter retenta suo tempore locoque resumere semper in potestate habuit, sed et rerum copia minime impeditus suis quaeque locis adhibere, ministrante memoriae fidelitate, potuit. His accessit insatiabilis veritatum incognitarum emendandarum cupiditas, et fames scientiarum inexplebilis, qua concitatus fere puer Leibnizius illis aetatis annis ad disciplinarum culmina properauit, quibus aegre gressibus titubantibus stadium literarium ingrediuntur alii. Quod nos affectui non dare aut admirationi ineptae, ea quae de praecoci eius eruditione et vulgatis in ipsa adolescentia speciminibus supra copiose narrauimus, euincunt. Et hunc quidem scientiarum amorem non nisi cum vita deposuit, cui quas curas, quos labores, quamque disciplinarum apud principes quoque promouendarum industriam orbis eruditus debuerit, ex narratione vitae eius abunde constat. Ita vero factum, cum tot diuini ingenii dotes, suo iure maximae conspirarent, vt doctrina enasceretur in viro summo non modo amplissima et per omnem fere disciplinarum campum se diffundens, sed et ingens atque ad abditissima naturae arcana se extendens. Quae cum in vita satis longa iugi exercitatione firmaretur, nec cessaret vir optimus eam augere, ornare, amplificare, experientia illi exorta haud leuis, qua ex arena haud raro illa manibus quasi palpabat, quae longa meditatione assequebantur alii. Accessere his intellectus dotibus animi virtutes haud paucae, quas valde praedicant, qui cum eo familiariter vixerunt, vel qui commercio literario inito eius consuetudine sunt gauisi y). In quibus humanitatem et beneuolentiam viri illustris, bene omnibus cupientis, et scientiarum iuuandarum conatus, quibus posset modis, promouentis, huncque in finem consilia optima sine inuidia suppeditantis prae reliquis suspiciendam esse putamus. Testem volumus innumeram epistolarum farraginem, ad viros doctos cuiuscunque generis et ordinis scriptarum, quarum partem lauda-

x) Leibniziana p. 160.

y) Conf. BVDDEVS Hist. phil. c. 6. p. 492.

Digitized by Google

laudabili industriae Ven. KORTHOLTI[z] debemus. In iis enim mira dulcedo atque lepor regnat, lectoris animum mire alliciens atque capiens, iucunditasque tanta, vt legendi fastidium obrepere vix possit. Quod non modo doctrinae varietati, qua velut floribus per hortum sparsis abundant, sed et humanitati et beneuolentiae, quibus eas quasi melle condiuit Leibnizius, adscribendum est. Huic merito iungimus aequitatem virorum doctorum meritis praestitam. Quamuis enim, vt erat animo magno et a seruili admiratione vacuo, candide et aperte de summis quoque viris iudicaret, eorumque naeuos modeste reprehenderet, laudandam tamen et voluntatem esse censuit, et iustum statuendum esse pretium iis, quae recte fecissent, statuit. Tantum autem ab inuidia aberat, vt gloriam, quae ipsi debebatur, haud raro inter viros doctos diuideret, et ad gloriam capessendam non hortator modo sed et viae dux atque pararius adesset. Nempe tantae erant, quas in proprio fundo possederat, ingenii doctrinaeque diuitiae, vt ex aliorum gloria surrepta sibi laureolam quaerere, quod non nisi ingeniis vulgaribus licet, erubuerit. Mirum autem est, quantum a philosophiae exercitatione acceperit praesidium Leibnizius, in continendo intra modestiae limites animo. Quam virtutem prorsus egregiam, tum maxime ostendit, vbi cum antagonistis erat certandum. Quoscunque enim sibi aduersantes expertus est, aut quos refutare est aggressus[a], ita compellauit, vt laudare voluisse censeretur, ita refutauit, vt habere amicos et plurimum eos facere omnes crederent. Et profecto inter summas viri incomparabilis laudes referendum esse existimamus, quod de eo testatur biographus rerum Leibnizianarum callentissimus[b], quodque qui intima amicitia illi innotuerat IOANNES FABRICIVS[c] confirmat: de nemine vnquam male locutum, quin omnia in meliorem partem interpretatum esse. Quod qui fauori et amicitiae datum esse putauerit, eum ad epistolas summi viri, quarum pleraeque familiares fuerunt, et in quibus maior sentiendi iudicandique vsurpari solet licentia, merito amandamus. Nihil autem iactantius ipse aut vindicauit sibi, quod suum non esset, aut inanem gloriam, licet verae laudis esset valde cupidus, affectauit vnquam, cum vires suas sufficere ad eum tuendum locum nosset, qui praestantissimae eius doctrinae debebatur. Ex quibus omnibus, vnam in rationem conductis, recte, nisi toti fallimur, colligimus, inter maxima orbis literati ingenia, quae omnis aetas tulit, esse numerandum Leibnizium, et paucos habuisse pares superiorem inter viros doctos fere neminem.

§. XXVI. Nihil in hac animi doctrinaeque Leibnizianae imagine depingenda dedisse nos aut partis studio aut gentis nostrae amori, constans *Iudicia virorum doctorum de Leibnizio.*

z) Prodiere quatuor voluminibus Lipsiae ex elegantissima typographia Breitkopfiana 1734-1742. commendarique ad noscendum Leibnizium merentur praefationes venerandi editoris doctissimae.

a) Cum nemine animo magis vulnerato est congressus, quam cum Keilio et nonnullis aliis Newtoni sectatoribus; verum et heic quoque modestiam non neglexit, luculenter testatus, displicere sibi bella, quae victoriam spondent, sed ingloriam. Vid. Recueil. T. II. p. 5. seqq.

b) Act. erud. l. c.

c) Hist. bibl. suae T. II. p. 317.

ftaris ciuitatis eruditae in ferenda de Leibnizio fententia concordia probat. Facilis autem labor effet, fi id ageremus, fatis magnum elogiorum Leibnizianorum aceruum congerere, quae de infigni philofopho pronuntiauit respublica literaria. Verum quo minus his inhaereamus, dicendorum copia obftat. Ne vero fine calculo doctorum virorum de praeftantia ingenii ingentibusque doctrinae meritis tanti viri fententiam dixiffe cenfeamur, trigam virorum inter eruditos celeberrimorum in partes vocamus; P. BAYLIVM, PAVLVM PELLISSONIVM, et auctorem *Memoriarum literariarum Triuultinarum.* Et Baylius [d] quidem cum epiftolarum inter Pelliffonium et Leibnizium controuerfias religionis agitantium mentionem feciffet, fubiicit: *illi ipfi, qui mille fpeciminibus edocti ingenii Leibniziani vaftitatem intelligunt, non poffunt fatis mirari, quanta puritate Gallici fermonis has obiectiones exarauerit. Certe ex illorum virorum numero effe cenfendus eft, qui meritorum, quae hominibus obtingunt, limites ignorant, fed omnem eorum orbem implent.* Pelliffonius autem non minus eleganter ad Pirotum [e]: *Fidem teftor, totum me cepiffe Leibnizium noftrum, cuius annotationes priores mihi pulcherrimae vifae funt, indeque poftea conieciffe ineffe ei ingenium elegantiffimum, iudicium acre, ratiocinandi peritiam accurate in receffus rerum penetrantem, quamuis folida ea effe, quae fcripfit, non videantur. Teftatur autem transmiffa epiftola magnam iudicii vim, doctrinam folidam, fenfumque rerum omnium exquifitum. Gaudeo quoque ex meditationibus phyficis tantum religionis relucere, ex quo et intentio animi optima, et fcopus iuftus atque purus pectusque integrum elucent: recta quoque videntur, quae de extenfionis idea differit, quibus omnino pollicem premo etc.* Paulo plenius de Leibnizio iudicat auctor *Memoriarum Triuultinarum* [f], qui cum recenfum epiftolarum Leibnizianarum a Kortholto editarum dediffet, pulchreque obferuaffet, ex epiftolis familiaribus virorum doctorum imaginem atque characterem omnium certiffime difci poffe, addit: *Totum fe in his epiftolis denudaffe Leibnizium: confpici in iis theologum, iuris peritum, philofophum, hiftoricum, mathematicum, et cum omnia comprehenderet, in omnibus totum.* Patere in iis non eius modo fyftemata, et animi fenfa, fed et characterem: *vbique enim prodere virum bonum, honeftum, humanum atque beneuolum, pacis amantem, contradictionis et liticularum humanitate carentium atque iudiciorum temerariorum inimicum, quem cum in fupremo loco infinita doctrinae vis et amplitudo collocaffet, attingere vulgi inuidia non potuerit. Apparere luculentis fpeciminibus, quanta facilitate animi, gloriam fuam aliorum honori inferuire iufferit, licet illi minima pars eorum effet, de quibus gloriarentur: quanto defiderio vires omnes in id contulerit, vt fcientiarum incrementa, promoueret; neglecta earum promotarum fama atque laude; quam impiger fuerit in iuuandis meditationibus et luminibus fuis, illis qui*

d) Dict. T. III. art. Pelliffon not. C. p. 642. e) l. c. p. m. 344. f) 1737. Nou. art. 2.

Digitized by Google

qui magnum quid conarentur; quantumque precum, cohortationis, consiliorumque ad eam rem contulerit, idque effecerit, vt prima fere consiliorum omnium caussa mouens esset, quibus aucta sit eo tempore respublica literaria, in qua ob singulare studium et ingenii capacitatem principatum aliquem obtinuerit. Adduntur plura, de scriptis, meritisque summi viri magnificis elogiis differentia, quae breuitatis caussa omittimus. Haec enim non a Germanis sed a Gallis profecta, qui in contemnendis alias Germanorum ingeniis faciles sunt, opponere licet iis, quae Lockius, Molyneus [ff], Keilius, et nonulli alii censurae impatientes de tanto viro sinistrius iudicarunt.

§. XXVII. Recte iudicauisse viros doctissimos, quorum de Leibnizio effata adduximus, facta inductione exemplorum demonstrari, probarique potest, polyhistoris laudem eum, si quis vnquam iure suo meruisse. Nam non vna sibi deuotum habuit scientia, sed per omnes disciplinarum circulos late vagatus, nulla est, quam non attigerit, perspexerit, amplificauerit. Mirumque omnino est, quod cum in geometriae sublimioris studio omnem fere, quae ante ipsum fuit, aetatem superauerit, in aliis tamen eruditionis generibus, ab hac disciplina theoretica longissime distantibus, qualia sunt iurisprudentia, historia, antiquitatum cognitio, studium etymologicum et similia, vbique Roscium sese praestiterit, in iis quoque disciplinis commendatissimus, quae ab ingenio laudem accipiunt. Cuius exempla esse possunt carmina Latina, propitia vena a viro summo conscripta, in quibus siue inuentionis elegantiam, siue numerorum apte fluentium concinnitatem, siue totius carminis effigiem ad veterum exempla feliciter effictam consideres, facile concesseris inter melioris generis poëtas Latinos suo tempore Leibnizium fuisse connumerandum [g]. Maxime autem acumen et rerum pondus in illis miratur Fontenellius [h], ideoque cum Lucano Leibnizium comparat: quem tamen castigata cogitandi fingendique ratione superauisse, omnino fatendum est. Cuius vt specimen lector habeat, aliquod in fine paginae subiungimus [i]. Non impari felicitate versiculos Gallicos scribere tentauit, cuius linguae elegantiam ita tenebat, vt non modo in Gallia natus videri posset, sed et Gallorum eloquentissimos paribus vestigiis fuisse secutus iudicaretur. Praeclarissime autem in omni historiae genere, maxime, quae ad medium aeuum pertinet, erat versatus. Cuius studii fundamenta cum a doctissimis praeceptoribus, maxime Ioanne Andrea Bosio hausisset, mature industriam illi dica-

Merita Leibnizii de disciplinis.

 uit

ff) Conf. DES MAIZEAVX Praef. collectionis Gallicae dissertationum Leibnizii, Clarckii, Newtoni.

g) Recenset carmina Leibniziana LVDOVICVS l. c. P. II. p. 71.

h) loc. cit.

i) In Neptunum, pacti statorem, quum mare Mardicensis aquaeductus exitum sabulo oppleuisset:

Anglia Neptuno conquesta est, Gallica pacta
Irrita ludibriis esse pudenda suis.
Quid Dunkerca vacet, si proxima Mardica surgat
Longaque sit statio, quae modo lata fuit.
Cui Deus; hoc poteras cauisse o filia, falli
Plus semel illusus foedere, dignus erat
Ipse tamen tueor. Quatit et mox ipse tridentem,
Et subito est cumulus, quae modo fossa fuit.
Vid. Vol. I. Epp. p. 268. 319.

uit suam, eo quod intelligeret, iurisprudentiam publicam, cui se in iuuentute praecipue addixerat, principumque controuersias non nisi hoc lumine collustrari posse. Iuuenem autem in hac eruditionis parte Leibnizium excelluisse, et historiam quoque illuc traduxisse, vt vsum in caussis illustribus haberet, ex scriptis Vlicouii et Furstenerii nomine editis disci potest. Maxime vero immensa rerum mediae aetatis cognitio illi subnata est, ex quo tradita sparta describendae historiae Brunsuicensis, iter fecerat per Germaniam et Italiam, reduxque vndecunque affluebant, quibus consilium istud iuuari posset. Qua de re cum supra nonnulla dixerimus, ea otiose non repetemus. Ast iunxerat vastissimae notitiae rerum veterum insolitam coniiciendi felicitatem, qua in caussas abditas et latentes penetrabat, et eruebat nonnunquam illa, quae ignota prius erant omnibus. Neque solis Brunsuicensis domus limitibus se circumscribi passus, ad omnium fere regionum historiam respexit, vetustas origines eruit, pacta, foedera, statuta, quaeque alia publica diplomatum fide constant, consuluit, indeque elegantissimum *Codicem iuris gentium diplomaticum* exstruxit. Nec alius fuit in iurisprudentia, cuius naeuos quam acute perspexerit, quantaque industria medicinam illis afferre tentauerit, ex supra narratis liquere potest. De quibus tamen eius meritis heic prolixius agere, institutum vetat, meretur autem vir summus ex laboribus literariis cognosci, vt constet, quanta πολυϊστορίας laude merito floruerit. Praeclare vero in philosophiae historia versatus, omnem veterum doctrinam eleganter animo complexus est, tantaque iudicandi acie excussit, vt non possint non ea iucundissima esse, quae vbique fere tum in scriptis tum in epistolis disseminauit. Id quod eo magis mirandum, quo magis, eo quidem, quo Leibnizius viuebat, tempore, historia philosophica vix ex puluere ac squalore inter Germanos protracta caput efferre et lumina disciplinis philosophicis praeferre coeperat. Solebat autem vir illustris non ipsa tantum veterum dogmata perquirere, sed momenta quoque systematum expendere, deque eorum veritate aut falsitate iudicium interponere. In quo licet, fato humano, non semper ad scopum collineauerit, fatendum tamen, virum acutissimum multa vidisse, quae ignorabantur aliis, et penetralia veteris philosophiae perreptauisse. Ad quam ineundam viam dux illi fuit incomparabilis Iacobus Thomasius, cui reuera restitutam historiam philosophicam maxime illam, quae de genuinis veterum opinionibus decernit, in Germania nostra debemus. Cuius ductum secutus admodum iuuenis veteres et recentiores inter se comparauit, eorum dogmata excussit, rationes latentes in apricum produxit, talemque se praestitit, vt, nisi, nescio quo fato, praepostero Syncretismi [k] inter veteres et recentiores ineundi studio fuisset praeoccupatus, ab eo adhuc iuuene ingentia incrementa sperare potuisset historia philosophica. Ex

k) Dictum de hoc studio syncretistico Leibnizii supra. Illud autem aetate prouectior abiecit, nouo scilicet, quod ipse cudere coeperat systemati metaphysico et physico intentus.

Digitized by Google

Ex hinc caussa quoque deriuanda est, cur veteribus per totam vitam fuerit propensissimus, quos facilius contemni atque reprehendi, quam intelligi a plerisque recte statuebat. Maxime vero fauebat vir summus Platoni, in cuius philosophia ipsi plurima probabantur. Vnde ad Bierlingium scripsit [l]: *de Platone non sentire se tam contemtim, meditationes eius autem sibi et profundas passim et vtiles videri. Et habere se Ciceronem non malam iudicem secum sentientem. Didicisse enim nos non ita pridem, plus Platonem in recessu habere, quam vulgo appareat.* Paulo prolixius autem de Platone eiusque philosophia disseruit, et quid ipsi in ea probetur exposuit in epistola ad Cel. HANSCHIVM [m], eius schediasmati *de Enthusiasmo Platonico* praefixa, quae ideo memorari expendique merentur, quia ad origines hypothesium Leibnizianarum intelligendas plurimum facere possunt. Scribit autem polyhistor praestantissimus: „Nulla veterum philosophia magis ad Christianam accedit, quam Platonica, etsi merito reprehendantur, si qui „vbique putent Platonem conciliabilem Christo. Sed ignoscendum est „veteribus, initia rerum creationemue [n], et corporum nostrorum resur„rectionem negantibus. Haec enim sola reuelatione sciri possunt. In„terim pulcherrima sunt multa Platonis dogmata, quae tu quoque attingis: „vnam omnium caussam esse: esse in diuina mente mundum intelligibi„lem, quem ego quoque vocare soleo regionem idearum. Obiectum sa„pientiae esse τὰ ὄντως ὄντα substantias nempe simplices, quae a me mona„des appellantur, et semel existentes semper perstant πρῶτα δεκτικὰ τῆς „ζωῆς, id est Deum et animas, et harum potissimas, mentes, producta a „Deo simulacra diuinitatis. Mathematicae autem scientiae, quae agunt de „aeternis veritatibus in diuina mente radicatis praeparant nos ad substantia„rum cognitionem. Sensibilia autem, et in vniuersum composita, seu, vt „ita dicam, substantiata, fluxa sunt, et magis fiunt, quam existunt. Porro „quaeuis mens, vt recte Plotinus, quendam in se mundum intelligibilem „continet, immo mea sententia et hunc ipsum sensibilem sibi repraesen„tat. Sed infinito discrimine abest noster intellectus a diuino, quod Deus „simul omnia adaequate videt, in nobis paucissima distincte noscuntur, „cetera confusa velut in chao perceptionum nostrarum latent. Sunt ta„men in nobis semina eorum, quae discimus, ideae nempe, et quae in„de nascuntur, aeternae veritates: nec mirum, quum ens, vnum, sub„stantiam, actionem, et similia inueniamus in nobis, et nostri conscii „simus, ideas eorum nobis inesse. Longe ergo praeferendae sunt Plato„nis notitiae innatae, quas reminiscentiae nomine velauit, tabulae rasae „Aristotelis et Lockii aliorumque recentiorum, qui ἐξωτερικῶς philoso„phantur. Itaque Platonem Aristoteli et Democrito vtiliter coniungen„dum censeo ad recte philosophandum. Sed nonnullas κυρίας δόξας in „eorum

l) Vol. IV. Epp. p. 37.

m) Extat etiam Vol. III. Epp. p. 64. seqq.

n) Id de creatione et nihilo intelligendum est. Factum enim in tempore mundum a caussa summa et optima ex praeiacente materia Plato statuit.

„eorum vnoquoque expungi oportet. Non male Platonicis quatuor in „mente cognitiones agnoſcuntur, ſenſus, opinio, ſcientia, intellectus, „nempe experimenta, coniecturae, demonſtratio et pura intellectio, quae „veritatis nexum vno mentis ictu perſpicit: quod Deo in omnibus com„petit, nobis tantum in ſimplicibus datum eſt. - - Animam in hoc „corpore velut carcere eſſe, ſano ſenſu intelligi poteſt. Sed abiicienda „eſt philoſophorum veterum opinio, quod corpus poenalis ſit carcer in„telligentiae olim peccantis. Illud recte veteres, animam in corpore „tanquam in ſtatione eſſe, vnde iniuſſu ſummi imperatoris decedere fas „non ſit. Nec illud inelegans, prouidentia nos regi, qua rationem ſe„quimur fato, et inſtar machinae, dum affectibus ferimur. Id enim ex „harmonia praeſtabilita hodie nobis perſpectum eſt, Deum omnia tam „mirifice inſtituiſſe, vt corporeae machinae mentibus ſeruiant, et quod „in mente eſt prouidentia, in corpore ſit fatum. Etiam de virtutibus „praeclare Platonici et Stoici veteres etc.“ Deſcribendus erat locus integer, licet longiuſculus, vt dictorum ratio conſtaret. Etiamſi enim non negemus, explicationes Platonicorum dogmatum nonnullorum a magno viro allatas illis probari non poſſe, qui ſine praeiudicio Platonem legerunt: qualia ſunt quae de obiecto ſapientiae, deque harmonia inter fatum et prouidentiam dixit, in quibus in deuia virum eruditiſſimum deduxit ſtudium hypotheſes ſuas apud veteres inueniendi: fatendum tamen, inſolitam Platoniſmi notitiam in his demonſtrauiſſe Leibnizium, ſatisque prodidiſſe, quam pulchre Academiae parenti faueret. Sed et aliis Graeciae veteris ſapientibus mire ſe praeſtitit beneuolum, illis indignatus, qui de maioribus abiecte ſentiunt. Id nos animaduerſiones ad Bierlingium ſcriptae o), docent, in quibus inter alia: „Etiam Senecae et Stoicis plurimum faueo; idem fe„cit Carteſius etiam in morali philoſophia et in vniuerſum ſentio, rectius „et vtilius diſpici, quid in veteribus probandum, et in vſus noſtros trans„ferendum ſit, quam quid reprehendendum. Nemo vnquam clarus fuit, „in quo non multa laudem mererentur. Video hodie iuuenes hoc morbo „laborare paſſim, vt de maioribus contemtim loquantur: credo ignoran„tiae, vel potius negligentiae excuſandae cauſſa, vt iure illorum prae„ceptis carere videantur. Itaque conſultum puto, vt prudentia docenti„um a tam prauo more abducantur. Veriſſima eſt Stoicorum doctrina, „affectus eſſe perturbationes, et dandam operam, qua licet, vt ſine per„turbatione iudicemus. Sed fatendum eſt, perturbationes non ſemper „vitari poſſe, et tunc noſtram eſſe debere curam ſecundariam, vt eas mo„deremur, tanquam in poteſtate. Ideam ſapientis perfecti, vt optimae „reipublicae proponi vtile eſt, etſi nuſpiam detur in terris. Etiam „Academicorum et Scepticorum placita multa cum vtilitate expendentur „ab eo, qui vera philoſophiae principia conſtituere volet. Multa enim „veriſſime

o) Tranſmiſerat Leibnizio Bierlingius Lineamenta methodi ſtudiorum, ad quae animaduerſiones optimae frugis plenas ille ſuggeſſit; extant Vol. IV. Epp. p. 32. ſeqq.

Digitized by Google

„ verissime de sensibilium insubsistentia, quae phaenomenis magis sed legitimis, quam rebus, accenseri merentur. Non omnis cognitionis „ fundamentum sunt sensus: veritates necessariae a sensibus non docentur etc. Non vero Graecanicae modo philosophiae se fauentem praebuit Leibnizius, sed exoticae quoque, maxime Sinicae, quam mire ab eo tempore deperire coeperat, ex quo cum Iesuitis religionis Christianae inter Sinas serendae caussa a pontifice Romano missis commercium epistolicum instituerat, legeratque libros Sinicos a Remondo communicatos. Fatetur enim in epistola ad hunc virum clarissimum [p]: sensum aequiorem atque saniorem omnino tribuendum esse veterum Sinarum praeceptionibus; indeque doctrinas eorum de supremo principio, de eius vnitate, de materia vniuersali, de substantiis spiritualibus et similibus ita explicari posse, vt falsae et suspectae significationes omittantur. Vnde facilis quoque est in excusando cultu maiorum Sinico. Sed et Scholasticos contemnendos haud esse, planeque reiiciendos statuit, quamuis naeuos eorum satis intelligeret. Quare iam fassus est cum Nizolii librum ederet [q]: *iniquos esse, qui temporum infelicium lapsus tam acerbe perstringunt, qui si illic fuerint, aliter sentirent.* Cuius rationes cum ab iniquitate temporum et miserabili fato, quod scriptores optimos et alia studiorum auxilia hominibus inuidit, deriuauisset, addit: *Non vereri se dicere, Scholasticos vetustiores nonnullis hodiernis et acumine, et soliditate, et modestia ab inutilibus quaestionibus circumspectiore abstinentia longe praestare: esse quoque sectam nominalem hodiernae reformatae philosophandi rationi congruentissimam* [r]. Alibique Scholasticos agnoscit abundare ineptiis, sed aurum esse in illo coeno, hocque bene sciuisse Grotium. His opinionibus decretisque cum subscriberet Leibnizius, mirum non est, haud pauca veteris philosophiae, et Scholasticae quoque in eius systema, quod formare coeperat, confluxisse, et praetulisse eum veteres recentioribus, quorum καινοφιλίαν non aequo satis animo ferebat. Fatendum tamen, viris in philosophia summis, quos recentior aetas tulit, honorem, quem mereri credebat, detulisse, cuius specimen esse potest iudicium eius de Hobbesio [s], quem paucos censebat intelligere, eumque non tam esse pro absoluta potestate, quam putatur, licet insufficientia principia sint. In ipsa philosophia autem omnibusque eius partibus nouum systema meditando animi vim prorsus singularem demonstrauit, licet nullam earum perfecerit, ad alia mox traductus. Et logicam quidem artem noua luce perfundere in meditationibus de cognitione, veritate et ideis conatus est, cuius summam exhibet Ven. WALCHIVS [t]. In quo breui schediasmate multa ad naturam idearum

p) Hoc vltimum Leibnizii scriptum fuit, quod moriente fere manu consignauit. Eius diuulgationem debemus Ven. KORTHOLTO Vol. II. Epp. p. 413. seqq. deperdito iam autographo Leibniziano. vid. diss. prooem. §. 7. p. 21.

q) In dissert. praefixa.

r) Epp. Vol. IV. p. 8.

s) Epp. Vol. IV. p. 8.

t) In Hist. Logicae L. II. c. I. S. 3. §. 20. Parerg. acad. p. 664.

idearum intellectus humani pertinentia cumulauit. Quae displicuere quidem viris nonnullis doctis, D. FR. HOHEISELIO [u], et I. FR. MVELERO [x], maxime vero Lockio, qui *se, lecta illa tractatione iudicasse* ait [y], *etiam optimis naturae muneribus instructos, in fundamenta rei ipsa penetrare, non sine diuturna meditatione posse, et vastissima quoque ingenia non nisi ad valde limitatam cognitionem peruenire* [z]: ast in aliam longe sententiam discesserunt alii, inter quos illustris WOLFIVS [a], his potissimum assertis in exstruendo logicae aedificio vsus est, viri clarissimi autem Frid. Philippus Schlosserus, et Ioannes Vlricus Cramerus defendere Leibnizium sategerunt. Quam profunde autem ad naturae arcana respexerit, eaque explicuerit in *Theoria motus abstracti et concreti*, quas supra enarrauimus, abunde demonstrauit, quas tamen hypotheses missas fecit, postquam noua principia dynamica, nouamque substantiae corporisque notionem sibi effinxerat [b]. Totum porro sibi vindicauit Leibnizium metaphysica. Maximo enim ingenio vsus, cum geometriae beneficio notionibus vti generalissimis, abstractis, vniuersalibus didicisset, et summo acumine ex axiomatibus paucis, et vniuersalem veritatis complexum spondentibus geometrica ratiocinandi peritia conclusiones deduceret infinitas, mirum non est, totum quasi systematicum factum esse. Nec errasse censendi sunt, qui ingenium eius mere systematicum fuisse [c], et in eo genere omnes ante se superauisse, iudicauerunt. Non contentus enim rerum sensibus et attentioni obuersantium experientia et historia intellectus humani, ad vniuersales notiones et principia prima assurgebat, et, vt mira foecunditate ingenii pollebat, longam ex illis consequentiarum atque conclusionum catenam efformabat. Vnde nouae enatae hypotheses, satis quidem paradoxae et a communi philosophantium sententia, quin a sensu quoque plerorumque remotae, ideoque tot contradictionibus oneratae, ast ita principiis suis connexae, et implicitae, vt arctissime inter se cohaereant; quo factum, vt concinnum prorsus et mire cohaerens aedificium exsurgeret, qua in re ingenium Leibnizianum prorsus excelluisse recte viri docti obseruauerunt. Argumentum morale autem nuspiam ex instituto tetigit, pauca quaedam ὡς ἐν παρόδῳ [d] attulit, quae infra referemus. In tractatione

u) In Sched. de Ideis.

x) In Dubiis cel. Wolfio de Facultatibus intellectus obiectis.

y) In Epist. ad Molyneum, quae extat inter Epp. posthumas LOCKII. conf. DES MAIZEAVX Praef. ad Collect. schediasm. phil. p.69.

z) Lecto hoc iudicio ita iudicabat Leibnizius: „Ego id non miror, nimis distamus dissentimus„que in principiis, vnde quod ego affirmaui para„doxum visum est Lockio. Habebat ille subtili„tatem ingenii, atque aptitudinem, speciem „quandam metaphysicae exotericae et superficia„riae extollendi, pingendique, sed expers erat „methodi mathematicae.“ Recueil T. II. p. 140. 141.

a) Vid. Praef. Logicae Germanicae.

b) Factum id 1694. vulgata diss. de Primae philosophiae emendatione et notione substantiae. Cupiebat autem Leibnizius, mechanicam, geometriam et metaphysicam iungi ad exstruendum iustum naturalis doctrinae aedificium. Hinc pleraque schediasmata mathematica, quae vel geometrica vel mechanica sunt, huc referri debent.

c) DES MAIZEAVX. l. c. p. 80.

d) In Praef. ad Cod. iuris gentium diplomaticum.

Digitized by Google

tione politica vero eo acutius vidit, quo maiori ad id historiae apparatu erat instructus, quoque felicius ad regulas generales cuncta transferebat. Nulla autem in scientia vel ingenii vastitatem vel cogitationum sublimitatem vel meditationum felicitatem magis prodidit, quam in artibus mathematicis. In quibus difficillimas arithmeticae et geometriae disciplinas perficere aggressus, supra omnem exspectationem ad humani intellectus apicem progressus fuisse recte censetur. Non prouocabimus ad vniuersi orbis mathematici sententiam et consensum, quem conspirare amice in hac Leibniziani nominis gloria, nemo est rerum literariarum tam ignarus, vt nesciat: sed ipsa viri maximi specimina *Actis eruditorum* et *Ephemeridibus Parisiensibus* pleraque inserta in partes vocamus, quibus tantum mathesin sublimiorem iuuit, quantum ab humano ingenio proficisci potuit. Illustre autem prorsus exemplum est calculus differentialis, cuius inuentionem, praestantiam, vsum, sublimitatem hoc loco describere velle, esset falcem in alienam messem mittere. Consuli de eo debent qui hodie magnis passibus tantum virum sequuntur geometrae Galli et Germani incomparabiles: inter quos primi fere laudatissimam scientiam explicare et transferre in vsus coeperunt Bernoullii fratres, primus integram scripto explicatam dedit illustrissimus HOSPITALIVS [e], vel potius, cuius schedis et institutione is vsus est illustre hodie Basileae sidus Ioannes Bernoullius [f]. Id vnum obseruamus, quantitates infinite paruas calculo subiicientem, Leibnizium satis demonstrauisse, quantis gressibus aliorum lumina anteuertendo, in ipsa infiniti adyta penetrare coeperit. Vnde suo iure inter maxima orbis ingenia locum sibi vendicat, quem incassum, si fatendum, quod res est, illi denegant, qui inuentionis illustris gloriam Leibnizio tribuere recusant, magnae Britanniae mathematici, quibus illustris eques Isaacus Newtonus, cui methodum fluxionum, cum calculo differentiali conspirantem debemus, Leibnizio praeluxisse visus est. De qua re controuersiam non sine animorum motibus agitatam, heic exponere esset historiam matheseos sublimioris scribere, quae alio loco quaerenda est. Consuli autem praeter scripta ἀμοιβαῖα possunt, quae viri clarissimi DES MAIZEAVX et LVDOVICVS [g] strictim exposuerunt, qui tamen inter se comparandi sunt, vt, quid in ancipiti argumento, in quo excutiendo ad leges rationalis scientiae haud semper attenderunt viri docti, et fidei historicae gradus non semper ponderarunt, verisimiliter credendum sit, pateat. Difficile enim esse, de re ipsa, quae facta respicit, statuere, vel inde constat, quia, licet epistolas chartasque ad historiam huius controuersiae illustrandam pertinentes a viris doctis examinare iusserit societas regia, quae postea typis quoque vulgatae sunt [h], Leibnizius

e) In Analysi infinite paruorum.

f) Vid. Pinacoth. scriptorum illustr. dec. II. in elog. Bernoulliano, vbi id ex indicio ipsius viri illustris retulimus.

g) ll. cc. Ille Newtono, hic Leibnizio fauet.

h) Prodiit: Commercium epistolicum D. IOANNIS COLLINS, et aliorum de analysi promota, iussu societatis regiae in lucem editum Londini 1712. 4. illud per omnem fere Europam distributum esse testatur LVDOV. l. c. p. 297.

Digitized by Google

zius tamen, qui consultus prius de eo examine non erat, alias schedas αὐτογράφους illis opponere promisit, quas vulgare tamen morte praeuentus non potuit. Vnde aequum censuit illustris societas [i] declarare, quod arbitrium interponere, et dirimere controuersiam lata sententia non voluerit. Nobis id vnum hoc loco ad tuendam, quam Leibnizio deberi, praeter Angliam, omnis orbis mathematicus fatetur, gloriam annotauisse satis est, ipsum illustrem Newtonum in eo potissimum cum sectatoribus decertasse, vt ante Leibnizium analysin infinitesimalem, quam methodum fluxionum vocat, se inuenisse, sibique primi inuentoris gloriam deberi contenderet, negare non ausum [k], quod negari quoque non potest [l], Leibnizium ipsum suo ingenio illam debuisse, adeoque secundum inuentorem fuisse. Qua de re tantis animorum motibus an decertandum fuerit, cum vtrique viro maximo tanta ingenii vastitas contigerit, vt suae meditationis profunditate et felicitate hanc viam detegere potuerit, aetas postera absque fauore et inuidia iudicabit. Certe Leibnizium animi magnitudo, toties probata a plagii suspicione eo magis vindicat, quo magis, recte annotante Fontenellio, iam in *Theoria motus abstracti* prodidit, fundamenta totius rei a se non ignorari; et ipse Leibnizius, si verum fatendum, nec verba torquentur, Newtoni famam plagii suspicione onerare nunquam intenderit, quod a moribus eius alienum fuisse vel ex solis epistolis constat, et multoties ab eo fuit improbatum. Illud nec contraria factio facile negauerit, cum anno CIↃ IↃ C LXXXIV prima calculi differentialis specimina prodire iuberet Leibnizius, neminem inuentionis gloriam ei denegauisse, eoque integro nouennio iure gauisum esse virum summum, donec primus Ioannes Wallisius inuentionem Newtono vindicaret. Verum de his disputare prolixius aliorum industriae relinquimus, dolemus autem scientiam infiniti, quam meditabatur vir summus, morte praeuentum dare non potuisse.

Eruditio theologica Leibnizii.

§. XXVIII. Eminuisse in omnibus fere partibus eruditionis Leibnizium ex dictis est manifestissimum. His si cognitionem theologicam adiecerimus, nihil faciemus, quod non veritas comprobauerit. Legerat enim et cum cura inspexerat veteris ecclesiae doctores, deque eorum placitis et acute et moderate iudicabat, cuius exempla haud pauca in *Theodiceae* opere occurrunt, in epistolis quoque nonnulla deprehenduntur. Recentiores autem theologos, et suae, cui addictus erat, et ceterorum, quae dissentiunt, ecclesiarum euoluisse et examinasse, si alia non suppeterent,

i) DES MAIZEAUX. l. c.

k) Que Mr. Leibniz l'art inventé apres moi, ou l'art eu de moi, c'est vne question qui n'est de nulle consequence, puisque les seconds inventeurs n'ont proprement aucun droit a l'invention. NEWTON Recueil T. II. p. 108. Ita vero tota controuersia non de ingenii acumine, sed de fati felicitate, temporeque priore contendit.

l) Negauit autem id, qui renouatae litis auctor erat cel. KEILIUS in Epist. ad H. Sloane, Commerc. epist. p. 110. Contrarium tuetur BERNOULLIUS in Epistola adiecta Germ. Versioni Theodiceae p. 920. Frigidam vero distinctionem inter inuentorem primum et secundum refundunt A. E. 1720. Mart. p. 137. seqq.

rent, ea ſatis probant, quae in irenicis conſiliis agitauit atque ſcripſit, quaeque cum Pelliſſonio de articulis in controuerſiam vocatis diſputauit. Laudandus vero in eo magnopere, quod philoſophiae auxilio, vſus, diuini ingenii acie atheorum copias in fugam dederit [m], et Socini aſſeclas peſſum dederit [n], eorum argutias rationum acumine confundendo. Quod pro eccleſiae Lutheranae dogmatibus ita adhibuit, vt qui praecipue eam a reliquis coetibus diſiungit, articulum praeſentiae ſacramentalis in S. coena, rationibus quoque philoſophicis confirmari poſſe confideret [o]. Quamuis enim, vt animo erat ab omni ſeruili iugo abhorrente, et in tolerandis diſſidentibus inter Chriſtianos eſſet facillimus, immo valde ad vnionem inter eos reuocandam inclinans conſiliis, rationibus, cohortationibus pacem ſuaderet, diſcedere tamen ab eius eccleſiae communione noluit, etiam magnis promiſſis tentatus [p].

Diligentia Leibnizii.

§. XXIX. Sunt et alia, in Leibnizio laudanda, quae vero hic tangere omnia breuitas, cui in abundanti argumento ſtudendum, prohibet. Non tacenda tamen inexhauſta eius diligentia, qua dies noctesque intentus ſtudiis tot meditationibus excitandis, fouendis, examinandis, tot vaſtis voluminibus voluendis, tot itineribus ſuſcipiendis, tot epiſtolis ſcribendis vnus ſuffecit. Nempe ineffabilis cupiditas iuuandi literas, iuncta ingenio excellentiſſimo et ad hanc rem nato, calcaris inſtar erat, vt cuncta alacriter ſuſciperet, ſuſcepta autem magna patientia perſequeretur. Cuius rei teſtimonium omni exceptione maius exhibet primo quidem ſtudium, quod immenſum poſuit in excolendis perficiendisque inuentis, maxime autem in abſoluenda machina arithmetica, cuius eum curam iam inter Gallos Anglosque verſatum habuiſſe ſupra memorauimus, et in quam ingentem vim pecuniae profudit [q]. Qui ſumtus, quos in machinas et alia huius generis impendit, in cauſſa fuerunt, cur, licet frugaliter viueret, et magnis reditibus ex munificentia principum gauderet, eam tamen auri ſummam, vt nonnulli fingunt [r], non reliquerit, quae admirationem meruiſſet, ſed intra mediocritatem eius facultates conſtiterint. Deinde induſtriae ſpecimen eſſe poſſunt itinera frequentia, quae vel rogatus a principibus, vel inſtinctus deſiderio promouendarum diſciplinarum, ſuſcepit.

m) In Demonſtratione exiſtentiae Dei, Arti combinatoriae adiecta, quam repetit LVDOV. l. c. P. I. p. 315. et in Confeſſione naturae contra Atheiſtas, adiecta a SPIZELIO noſtro libro de Atheiſmo. Etiam in hac ſcriptione nonnulla poſtea diſplicuere Leibnizio, vid. Leibniziana p. 62. Sed et Cauſſa DEI, Theodiceae addita huc pertinet.

n) In Defenſione Trinitatis per noua logica reperta, quae extat etiam in apparatu liter. Viteberg. Coll. I. Spec. XI. p. 286. ſeqq.

o) Supponebat vir illuſtris: „Subſtantiam corporis in potentia primitiua actiua paſſiuaque „conſiſtere, et in huius applicatione immediata, „conſiſtere praeſentiam ſubſtantiae etiam citra dimenſiones," vid. Epp. Vol. I. p. 41. conf. Diſcours prelim. de la Theodicée §. 20. conf. KORTHOLT. ad l. c. CANZ. de Vſu phil. Leibnizianae in theol. c. VII. p. 309. Epp. ad Pelliſſon. p. 323.

p) Conf. FONTENELLE l. c.

q) 24000 thalerorum ſummam in eam impendiſſe tradunt Noua literaria Lipſienſia 1717. p. 376. et tamen imperfecta manſit. Plura de ea dabit Cl. LVDOVICI diligentia l. c. P. II. c. 21. §. 328. p. 233. ſeqq.

r) NICERON. Memoires l. c. qui a peregrinante quodam, vt ſaepius illi accidit, deceptus eſſe videtur.

ſuſcepit. Cum enim abundantiſſimam doctrinam nutrire merito crederetur, et inſolitum viri acumen in aulis principum magnam exiſtimationem meruiſſet, fauor inde aularum ſecutus eſt, quibus obſequium praeſtare eo magis anniſus eſt, quo magis ita feliciſſime promoueri extendique rei literariae fines poſſe intelligebat. Id quod magno orbis eruditi commodo factum eſſe, ex iis, quae ſupra de mora Leibnizii in aula Moguntina, Hanouerana, Berolinenſi, Viennenſi et apud Ruſſorum imperatorem tradidimus conſtat. Nec omittendum eſt, in hiſtoria Leibnizii philoſophica, virum illuſtrem, quem viuendi prudentia et philoſophiae cognitio etiam foeminis commendauit, purpuratis atque illuſtriſſimis, literis eas compellauiſſe; ſic vt commercium hoc literarium teſtis ſit fide digniſſimus prorſusque immortalitati tradendus, non deeſſe noſtrae aetati foeminas, quae mulierum philoſophantium catalogo ſummo iure mereantur adſcribi. Inter quas et natiuitatis ſorte et ingenii ſceptro atque diademate digni excellentia primum locum tenent, Sophia Charlotta, Boruſſiae regina, et Guilelmina Charlotta eo tempore princeps regia Walliae. Et illam quidem *Theodiceae* ſcribendae auctorem fuiſſe Leibnizio, vbi hypotheſes ſuas explicantem audiuiſſet, ſupra iam narrauimus. Ad quam excelſo, quo poſita fuit, loco non tam fortunae quam naturae muneribus et conſummatae virtutis meritis dignam plures epiſtolas ſcripſit, quae quales fuerint, ipſe alicubi prodidit Leibnizius, ſcribens ad Ioannem Albertum Fabricium *, *optare ſe plerasque epiſtolas a regina Boruſſorum et ad eam ſcriptas non combuſſiſſent male circumſpecti homines, habituros enim nos, quae facile opponi reginae Suedorum poſſent. Non paucas tamen paſſim ſeruatas eſſe, et inter eas nonnullas adſeipſum ſibi ſupereſſe, vnde vim ingenii in principe foemina, animumque mire ad doctrinas erectum intelligas.* Alteram principem autem nobilitauit in ciuitate philoſophica controuerſia illa literis reciprocata inter Leibnizium et Clarckium, cuius ſupra facta eſt mentio; illa enim committere inter ſe acutiſſimos philoſophos dignata, ipſa ſcriptorum et diſceptationum teſtem egit atque arbitrum. His tertiam addimus Charlottam Eliſabetham, Caroli Ludouici electoris Palatini, principis literatiſſimi, filiam, Philippo V. Aurelianenſi duci nuptam; ad eam enim de antiquitatibus nonnullis nuper detectis erudite diſſeruit, et cum Baudelotio, ea attenta, diſceptauit [s]. Sed et alias foeminas illuſtres literis addictas ſibi fauentes literisque innoteſcentes habuit, leguntur enim in memoriis Leibnizianis paſſim extantibus nomina Brinoniae [t], Kilmanſeggeriae comitis [u], Cleinburgiae [x], Cudworthiae [y], Mashamo iunctae, Weileriae [z], et praecipue Sapphus

*) Vol. I. p. 256.

s) Vid. LEIBNIZII Collectanea etymologica p. 75. ſeqq.

t) Leibniziana p. 94.

u) Recueil T. II. p. 29.

x) Collectio epiſtolarum Leibnizii Gallica edita a KORTHOLTO p. 18. et Vol. III. Epp. pag. 117. ſeqq.

y) Dictum de ea ſupra.

z) Recueil des lettres de Mr. Leibniz par KORTHOLT. p. 12. ſeqq.

Digitized by Google

phus Gallicae, Magdalenae Scuderiae [a]. Tacemus imperantes principesque alios, ad quos frequenter literas exarauit, et haud paucas ab iis accepit Leibnizius. Omnium autem luculentissime et studium quod seruauit Leibnizius, ingens scientias promouendi, et inexpugnabilem industriam probat commercium literarium, quod cum celebratissimis totius Europae viris aluit, quorum nomina adducere hoc loco omnia paginae angustia prohibet; fulgent autem velut inter ignes luna minores tituli nomenque Arnaldi, Behrensii, Eduardi Bernardi, Bernoulliorum, Bignonii, Boecleri, Boineburgii, Bosii, Burneti filii, Bouueti, Chamberlaynii, Caluini, Ciampini, Cluueri, Conringii, Contii, Crossaei, Dangicourti, Dittoni, Edzardi, Ioannis et Io. Alberti Fabricii, Fahrenheiti, Fardellae, Foucherii, Gobienii, Graeuii, Grimaldi, Guerickii, Guilelmini, Hanschii, Hardtii, Hartsoeckeri, Heraei, Hugenii, Iablonskiorum, Ianingi, Imhofii, Kestneri, Kircheri, Kochanzkii, Kortholtii, Lanae, Langii, Leuwenhoeckii, Lehmanni, Longii, Ludolfi, Magliabechii, Marinonii, Masconii, Menckeniorum, Michelotii, Molani, Montmorii, Morelii, Morhofii, Muratorii, Neumanni, Neutoni, Nicasii, Obrechti, Oldenburgii, Papebrochii, Pellissonii, Petersenii, Pfaffii, Pfeffingeri, Pinsonii, Piroti, Reimmanni, Remondi, Reyheri, Roemeri, Schelhameri, Schmidii, Schraderi, Seckendorfii, Sloanii, Thomae Schmithi, Ez. Spanhemii, Sperlingii, Spinozae, Struuii, Sturmii, Thewenotii, Tenzelii, Thomasiorum, Tourneminii, Tschirnhausenii, Varignonii, Vignblii, Volcameri, Wallisii, Weigelii, Willisii, Witsenii, Christiani et Christoph. Wolfiorum, Wottoni, aliorumque multorum, quos nominauere Fellervs [b] atque Lvdovicvs [c]. Tandem inter stupendae industriae et improbi laboris specimina numeranda quoque est, immensa, quam sustentabat Leibnizius lectio, atque studium ea excerpendi, quae legerat. Quamuis enim magno operum magnificorum apparatu eius bibliotheca non superbiret, quem Brunsuicenses Hanoueranae et Guelpherbytanae bibliothecae illi suppeditabant [d], sed ad schediasmata breuia, dissertationes raras, folia fugitiua, et similia, quae cito disparere solent, maxime respiceret, indesinenter tamen per maxima et minima volutatus, quicquid memorabile visum schedulis inscripsit, easque suis dein repositoriis condidit, ex quibus suo tempore ordine desumere posset. Quem modum vt commodissimum atque vtilissimum expertus est [e], ita didicisse videtur a Placcio [f], qui similia repositoria descripsit.

Desiderata atque reprehensa in Leibnizio a viris doctis.

§. XXX. Quemadmodum autem in pulcherrimis corporibus quidam interdum inueniuntur naeui imperfectionis, quam in optimo mundo reperiri Leibnizius contendebat, testes atque specimina, ita in maximo atque elegantissimo Leibnizii ingenio maculas nonnullas obseruauerunt, viri docti humanae imbecillitatis testimonia, et reprehendenda non-

a) Vol. III. Epp. p. 96. 230. Leibniziana p. 95.
b) loc. cit.
c) Hist. Leibniz. P. II. c. 16. §. 100. seqq.
d) Feller. l. c.
e) Id ipse testatur Vol. IV. epist. p. 54.
f) Vid. Placcii Tr. de Arte excerpendi.

nonnulla, quae vel ad doctrinam eius pertinent, vel ad animum. Inter illa multa ſunt, quae recentiſſima aetate, qua illuſtris WOLFII cura Leibnizianarum hypotheſium memoria valde reſuſcitata et vehementiſſimis controuerſiarum diſſidiis agitata eſt, apud quamplurimos ſuſpecta facta ſunt, ac ſi naturali pietati maxime vero reuelatis Chriſtiane fidei dogmatibus e diametro eſſent aduerſa. Quae tamen hoc loco adducere non vacat, nec ſpeciali enarratione exponere licet, cum prolixiora ſint, quam vt recenſeri omnia in vniuerſali philoſophiae hiſtoria queant. Summam autem eorum, quae velut peſtes quaedam ac fontes errorum periculis pleniſſimorum, a tot virorum doctorum calamis confoſſa ac obelo notata ſunt, quaeque, ſi non omnia, potiorem tamen partem ſuppeditauerunt paradoxae harmoniae praeſtabilitae et monadum hypotheſes, ex *Recenſione XXVI ſcriptorum aduerſus philoſophiam Wolfianam editorum* [g], quam vulgauit venerandus IOACHIMVS LANGIVS, theologus Halenſis celeberrimus, diſcere licet. Quanquam enim in accuſanda illuſtris philoſophi, Chriſtiani Wolfii, philoſophia horum ſcriptorum diligentia potiſſimum verſata eſt, conſtabit tamen ex dicendis, virum celeberrimum potiores Leibnizii hypotheſes ſuas feciſſe, ſuoque, quod ſibi formauit, ſyſtemati proprio adaptata recepiſſe, modum quoque Leibnizii in philoſophando, maxime in metaphyſicis fuiſſe ſecutum. Cuncta autem, quae in hac quidem parte obiiciuntur, ad tria capita, eleganter, niſi fallimur, reuocauit doctiſſimus KORTHOLTVS [h], alii enim, φιλοσοφούμενα Leibnizii omnem tollere libertatem contendunt; alii ſanctitatem Numinis ab iisdem laedi aſſerunt; nonnulli, etſi ab hac accuſatione liberum pronuntiant, obtrudi tamen loco Chriſtianae religionis theologiam quandam naturalem atque philoſophicam, quae Spiritus S. opera ac motu opus haud habeat conqueruntur. Non hic locus eſt, nec inſtituti noſtri ea ratio, vt quibus potiſſimum argumentis tanta ἐγκλήματα viro illuſtri obiiciantur, prolixe exponamus: dabitur tamen infra placita philoſophiae Leibnizianae enarrantibus occaſio nonnulla, quae huc pertinent, paucis tangendi. Id nos in praeſentia monemus, fuiſſe haud paucos, qui Spinoziſmi, ſaltem Deiſmi incruſtati culpam Leibnizio, et qui eius hypotheſes ſuas fecit, Wolfio intentarent. Ita enim et anonymo viſum [i], qui Cabbaliſticam ἀσοφίαν in monadologia et harmonia praeſtabilita deprehendit; et Io. GODOFREDVS WALTHERVS ſtatuit, qui Eleaticam impietatem renouaiſſe Leibniziana philoſophemata aſſertum iuit [k]. Maxime autem RVARDVS ANDALA [l], Leibnizium Spinociſmi accuſare non cunctatus eſt, cuius veſtigia ſecuti ſunt, quotquot neceſſitatem Spinoziſticam in ſyſtemate harmoniae praeſtabilitae deprehendi contenderunt, quorum tamen heic excitare nomina

g) Halae 1725. 4.
h) In praef. Tomo IV. Epp. Leibnizian. praemiſſa, in qua de philoſophia Leibniziana Chriſtianae religioni non pernicioſa diſſerit.
i) In Harmonia phil. recentiorum ſibi ipſi contraria, c. 3. §. 8. p. 21. ſeqq. cuius docti libelli auctor eſt vir celeberrimus Io Georgius Wachterus.
k) In Sepulchris Eleaticis recens apertis.
l) In Diſſ de Vnione mentis et corporis phyſica. §. 3. p. 8.

Digitized by Google

mina supersedemus, cum haec recentiori demum aetate in controuersiis Wolfianis obiecta sint, quarum historia alio tempore enarranda est. Non tacendum vero, ipsos Iesuitas Triuoltinos, magnos cetera Leibnizii admiratores, cum recensione *Theodiceae* facta sententiam dicerent [m], laudata ingenti lectionis et iudicii copia, et tractationis ordine, accuratione et concinnitate systematica, fateri tamen, multos errores philosophum summum admisisse, maxime vero optimi mundi assertionem (optimismum vocant) non nisi laruatum materialismum et spiritualem Spinozismum inuoluere, eiusque suspicionem iam antea per monades, harmoniam praestabilitam, brutorum immortalem et immaterialem animam eum meruisse; ita enim Deo in αὐτόματον conuerso omnem prorsus libertatem euerti, atque hac noua scientia physica geometrico-mechanica Spinozisticae necessitati frigidam suffundi. Immo in ipsa dissertatione praeliminari Deismum magna cautione confirmatum esse pronuntiant. Aequiores tamen in eo se praestant Leibnizio, fassi, non data opera et malitioso consilio talia effinxisse, sed rationis abusu, cum vim eius maximam animo possideret, ideoque argumentationibus metaphysicis cuncta complecti vellet, qui virum cetera bonum se semper praestiterit. Tacemus alia, quae Britannici philosophi, maxime Clarckius harmoniae praestabilitae obiecerunt, quam tibiam quoque inflauit Warburtonus [n] aliique. Ita vero dum naturam Christianae religionis a philosophia Leibniziana euerti plurimi timent, ipse Leibnizius pietatem non nisi naturalem coluisse quibusdam visus est, adeo vt viuum inter suos in suspicionem naturalismi quem vocant, adductum esse nonnemo [o] retulerit. Praeter ipsa philosophumena et decreta Leibnizi methodus quoque philosophandi haud paucis displicuit. Inter quos illustris NEWTONVS id reprehendi in eo posse aequissimis rationibus putat [p]: quod hypotheses praeferat ratiociniis ab inductione petitis, aut experientia duce haustis, quodque loco quaestionum, quarum examen ab experientia fieri debet, hypotheses erigat, easque admitti postulet priusquam examinentur. Aliis in ipso ratiocinationis filo, hypothesis amore seductus ab iis, quae antea asseruerat, deficere visus est, vnde negligentiam quandam et attentionis defectum in eo culpant Ephemeridum Triuoltiensium conditores [q]. Qui dum ita contra Baylium pugnauisse Leibnizium putant, vt in ipso acerrimi conflictus feruore subito arma deponere et pacem inire videatur, in eorum sententiam concedere videntur, qui non ex animi sententia, sed ἐξωτερικῶς tantum et ad tentandam eruditorum mentem istam pugnam iniisse contenderunt [r]. Displicuerunt quoque in eo alia, quae quan-

m) 1737. Febr. art. 1. vnde repetuntur in accessionibus ad Noua liter. Lips. T. III. p. 425. seqq.

n) Vid. History of the Works of the Learned 1739. Febr. art. 2. KORTHOLT. l. c. §. 8. p. 17.

o) Anonymus ad biographiam Fontenellianam.

p) Recueil T. II. p. 18. quae more suo repetit VOLTAIRIVS in Comparat. phil. Leibniz. et Newton. p. 59.

q) loc. cit.

r) Vid. Summe Reu. PFAFFII diss. de Morte naturali §. 5. p. 17. vbi se in ea dicit esse sententia, Leibnizium totum illud systema, quod P. Baylio opposuit

quandam animi ἀταξίαν referre visa sunt. Inter quae haud postremum est, quod veteribus supra modum delectatus recentiorum, maxime eorum, qui circa tempora sua caput efferre nouaque philosophiae facie enitescere coeperunt, cogitata alte despexerit, eorumque meritis obtrectando obelos eorum placita confixerit, licet id non merentia. Quod inuidiae caussa factum esse, vt scilicet nouae, quam condere coeperat philosophiae viam atque gloriam pararet, nonnulli valde suspicaces, conquesti sunt [s]. Ita inuidisse Lockio atque Newtono philosophiae interioris gloriam, hacque ex caussa Cartesii doctrinam Spinozismi suspicione onerauisse visus est. Maxime autem ea, quae in Pufendorfium dixerat, ab animo aegre famam atque fortunam systematis iuris naturae ab eo asserti productique in lucem ferente profecta esse, plerique coniecerunt; quibus clara et luculenta Pufendorfii tractatio obscura et Scholasticos imitata philosophia Leibnizii iudicata est. Qui et nugas Scholasticorum et metaphysica somnia Platonis philosophum noua veste induta reuocauisse in lucem [t], et inextricabili obscuritate fucum haud raro legentibus fecisse atque nebulas obiecisse contenderunt [u]. Tacemus alia, a Cartesianis, Newtonianis, aliisque, qui nouam eius metaphysicam oppugnabant ei obiecta, et non sine inuidia, vt humani ingenii vitio, plerumque in controuersiis fieri solet, cumulata, inter quae numeranda sunt, quae satis inhumaniter contra eum disputarunt Tatius Duillerius, Keilius aliique ex Britannis, quibus et plagii culpa eum onerare, et acerbiora nonnulla virosque bonos vix decentia obiicere placuit [x]. Ab amicis autem [y], cetera plurimum ei fauentibus quaedam, vt nemo est ab omni parte perfectus, in eo reprehensa sunt, quae humanae imbecillitatis specimen esse possunt. Inter quae eminet animus ad celeres irae motus pronior moxque exardescens, sed tamen paulo post sedatior; vnde factum, vt ex initio disputationis contradictionis fuerit impatientior. Quidam aliquam πλεονεξίας suspicionem in eo deprehendisse, sibi visi sunt, quod in tanta redituum affluentia satis parce sine familia viueret [z]. Alii gloriae stimulo nimium actum et πανεπιστημοσύνης atque famae cupiditate plus quam par est incensum, latius se diffudisse per omnes eruditionis partes, quam iniuncti muneris partes postulabant, hincque tandem

posuit, per lusum ingenii quendam saltem confixisse nec seria mente id egisse: et Baylio frigidam potius suffudisse. Id se ipsi Leibnizio fuisse fassum, et virum summum subridendo dixisse, rem eum acu tetigisse. Ipsam Leibnizii epistolam tandem vulgauit in Act. Erud. 1728. Mart. In qua ita scribit Leibnizius: „Ita prorsus est, V. S. R. vti „scribis de Theodicea mea, rem acu tetigisti. Et „miror, neminem hactenus fuisse, qui lusum hunc „meum senserit. Neque enim philosophorum est, „rem serio semper agere, qui in fingendis hypothe„sibus, vti bene mones, ingenii sui vires experiun„tur, tu, qui theologus es, in refutandis erroribus „theologum ages." Simile quid suspicati sunt DES MAIZEAVX Pref. du recueil p. 172. CLERICVS Bibl. anc. et mod. T. XV. P. I. art. 16. p. 179. POIRET. de Nat. et orig. idearum. P. IV. S. 3. §. 9. p. 323.

s) CLERICVS Bibl. anc. et mod. T. IX. P. I. art. 6. BARBAYRAC Reflexions sur le Iugement de Mr. Leibniz sur les devoirs de l'H. et C. de Pufendorf. BVDDEVS Hist. phil. c. 6. p. 492.

t) Citati,

u) DES MAIZEAVX l. c. CLERIC. Bibl. anc. et mod. T. XXIII. P. II. art. 8. auctor diss. de Anima brutorum, vid. Journal Literaire T. XIII. P. I. art. 16. qui putat Leibnizium ipsum suum systema non satis cepisse.

x) Vid. Recueil. T. II.

y) A. E. l. c. FONTENELLE l. c.

z) Ibid. LVDOVICI l. c. §. 249. p. 280.

Digitized by Google

dem aulae Hanoueranae indignationem meruisse iudicarunt [a]. Ipsa vasta viri immensa eruditione pollentis lectio non satis digesta visa est, eo quod vaga esset et subita, cuiuscunque generis librorum, ex quibus multa excerpta in schedulis paruis descripta, pauca tamen redacta sint in ordinem [b]. His tandem illi adiiciendi sunt: qui narrant, de fato supremo admonitum composito et frigido oris habitu hoc dedisse responsi: ceteris quoque hominibus esse moriendum, hisque dictis mox efflauisse animam [c].

§. XXXI. Grauia haec esse, et famam illustris viri haud parum imminuere apta, nemo non intelligit. Non defuerunt autem, qui viri immortalibus meritis de eruditione vniuersa inclyti apologiam susceperunt scribere, eumque contra has obiectiones atque facta a viris doctis opprobria vindicarunt. Et praecipue quidem in eo versata est virorum eruditorum, qui Leibnizianae memoriae fauent industria, vt ab impietatis et naturalismi suspicione eum liberarent, ac innocentissimum esse systema metaphysicum Leibnizii, ac neque in Deum, neque in libertatem humanam, neque in decretorum diuinorum ordinem, neque in Scripturam Sacram et Christianam religionem miraculis confirmatam iniurium demonstrarent. Et huc quidem omnes pertinent, qui libellis eristicis Antiwolfianis responderunt, et atheismi clandestini atque indirecti obiectionem non a Wolfio tantum, sed a Leibnizio quoque, qui per latus Wolfii istis telis petebatur, retuderunt. Quos hoc loco enarrare institutum prohibet, quod demortuorum philosophorum, non vero hodie viuentium historiam describere, praescripto termino, iubet. Consuli autem ab iis debet, qui plura hic cupiunt, clarissimi LVDOVICI industria, qui omnium prolixissime et diligentissime *Historiam philosophiae Wolfianae* [d] enarrauit. Non tamen indictos praeterire licet viros clarissimos [e] ISRAELEM THEOPHILVM CANZIVM et CHRISTIANVM KORTHOLTVM. Ille enim *Philosophiae Leibnizianae et Wolfianae vsum in theologia per praecipua fidei capita* demonstrare, et ostendere aggressus est, eum sensum esse placitorum Leibnizianorum in suspicionem adductorum, vt cum decretis Christianis amica concordia conspirent. Hic autem *quarto volumini epistolarum Leibnizianarum* a se edito dissertationem doctam et luculentam praemisit, in qua ipsis Leibnizii verbis recitatis contendit, eius philosophiam atque doctrinam Christianae religioni non esse perniciosam, et nec libertatis dogma, nec principium rationis sufficientis, neque praedispositionem, quam vocat, neque hypothesin de harmonia praestabilita inter animam et corpus, neque doctrinam de origine mali et de miraculis quicquam continere, quod vel sanctitati Numinis vel

Apologia pro Leibnizio a nonnullis scripta.

a) FELLER. l. c. p. 83.
b) Ibid.
c) Ibid.
d) c. 14. Part. I. et II.
e) Illis merito addi potest tertius illustris BVLFINGERVS, qui in Dilucidationibus philosophicis eandem operam Leibnizio atque Wolfio erudite praestitit, et haud vulgare acumen mentis demonstrauit.

vel libertati voluntatis humanae, vel principiis actionum moralium, vel legi Christi refragetur. Ita vero Spinozismi quoque suspicionem tolli contendunt, eo quod ingens intercedere discrimen putant inter fatalem necessitatem a Spinoza introductam et nexum rerum a caussa sapientissima introductum, et cum libertate actionum humanarum facile reconciliabilem f, eo quod a Leibnizio homini ea tantum praedeterminatio vel praeordinatio, quae connexionem rerum sistat, vindicetur, qua, etsi alterum prae altero eligat, in ipso sui exercitio, et constanter quidem, suo tamen id faciat arbitrio, possitque in hisce omnibus circumstantiis agere aliud atque aliud g. Qua in re ad ipsius LEIBNIZII verba prouocant, statuentis h: *Licet nunquam eueniat quicquam, quin eius ratio reddi possit, neque vlla vnquam detur indifferentia aequilibrii, quasi in substantia libera, et extra eam omnia ad oppositum vtrumque se aequaliter vnquam haberent, cum potius semper sint quaedam praeparationes in caussa agente, concurrentibusque, quas aliqui praedeterminationes vocant: dicendum tamen est, has determinationes esse tantum inclinantes, non necessitantes, ita vt semper aliqua indifferentia siue contingentia sit salua: nec tantus vnquam in nobis affectus appetitusque est, vt ex eo actus necessario sequatur.* Quin et celebrem illam de mundo optimo Lnibnizii hypothesin fatali huic necessitati fauere pernegant, eo quod creationem innumerabilium mundorum aliorum possibilem, adeoque praesentis ex contingentia quadam factam, Leibnizius asserat, secus ac Spinoza statuat, nec aliud velit, quam impulisse creatorem sapientiam eius summam bonum maius prae bono minori eligere, cum duos mundos aequaliter bonos esse ex principio indiscernibilium, quod vocat, impossibile sit. Et ita quoque, quae de malo ad mundi optimi rationem a Leibnizio requisito, obiiciuntur, velut in sanctitatem diuinam iniuria tolli posse putant, eo quod optimus mundus id tantum velit: seriem contingentium omnium praesentium, praeteritorum, futurorum, optimam esse, quoniam mundus, qui eam complectitur, ab ente sapientissimo conditus sit, neque optimum hunc mundum esse desinere, licet in eo sit malum, quum et mala ab ente sapientissimo in optimum finem dirigantur; ratio autem diuinae voluntatis atque electionis non nisi a bono sumi possit. Tacemus ea, quae prolixe ex scriptis Leibnizianis per potiores doctrinae Christianae articulos adduxit diligentissimus Kortholtus, vt euinceret, Leibnizium de principio cognitionis in diuinis et Scriptura Sacra, de trinitate, de peccato originali, de Christo, de miraculis, de operationibus Spiritus sancti, de testimonio Spiritus sancti interno, de virtutibus Christianis, ita statuisse, vt salua maneant fidei capita ab oraculis sacris definita, et omnis religionis naturalis ad salutem sufficientiae suspicio euanescat. Ex quo non tam frigide externam quoque religionis professionem edidisse concludunt, licet sint, qui concedant,

f) Acute de hoc discrimine peculiari schediasmate disseruit illustris C. WOLFIVS.

g) BVLFINGER l. c. S. I. c. 4. §. 88. p. 81.

h) In Caussa Dei Theodiceae subiuncta §. 105.

dant, sacrarum doctrinarum interpretes negligentius eum audiuisse [i], eo quod eorum dissertationes saepe inanes ei viderentur, aut aculeatae, quod an verum sit, illi dicent, qui cum Leibnizio vno loco vixerunt. In scriptis enim animum a pietate minime alienum saepe demonstrat, et haud obscure virtuti Spiritus S. internae locum facit [k], et statuit [l], *poëtas non posse melius de republica mereri, quam si omnibus viribus in aeterna felicitate omni colorum genere pingenda atque animis imprimenda occupentur, eique rempublicam Christianam plurimum debituram, qui effecerit, vt summa sit in pietate iucunditas.* Valde autem contemnunt sectatores Leibnizii, quae Newtoni asseclae contra hypotheticam Leibnizii philosophiam monuerunt [m], his enim adhibitis theorematibus, adductisque regulis generalibus in ea naturae adyta penetrasse philosophum contendunt, quae cum non perspiciant aduersarii, pro hypothesibus fundamento carentibus habeant. Ipse vero Leibnizius dum se vniuersalissimis quibusdam principiis paucisque axiomatibus natura notis, maxime vero principio rationis sufficientis et indiscernibilium, de quibus infra, aedificium metaphysicum inaedificasse contendit, inductionis particularis vitia Newtoni asseclis obiicere nonomisit. Valde autem eius amicis displicuit, quod Leibnizius in *Theodicaea* simulatam tantum pugnam iniisse dicatur, vrgent enim iisdem hypothesibus atque decretis, quibus Baylium aggressus est, per totam eum vitam fuisse addictum, ea vbique etiam in extremis vitae annis sparsisse, iis geometricum demonstrationis habitum induisse, sic vt dubitandum non sit, quin veram sententiam mentis suae aperuerit [n]. Quare licet vir summus Matthaeus Christophorus Pfaffius, ad ipsum Leibnizium fatentem, se seria heic mente non egisse prouocauerit, illi tamen, qui Leibnizio fauent, id probari inde non posse magnis animis contenderunt. Contra inuidiae suspicionem ea allegantur, quae cum gloriae propriae neglectu pro aliis egit promouitque Leibnizius supra iam ex parte enarrata. Quibus additur, illis ipsis, quibus dicam aliquam scripsit; nec laudem eruditionis et ingenii denegasse, nec alio eos fine notauisse, quam quod intelligeret, superficiariam eos philosophandi rationem et philosophiam quandam exotericam ad interiores naturae et essentiarum recessus non penetrantem velut summa Palladis mysteria crepare et iuuentuti, leuiter tinctae propinare: certe sua principia metaphysica secutum, ordinique ratiocinandi atque demonstrandi geometrico addictum illis pretium ponere magnum non potuisse, apud quos ratiociniorum ἀταξίαν quandam deprehenderet. Quam vbi obseruauerit, extulisse eum ingenia etiam in sententias sinistras deuiantia, vt ex eius iudicio de Hobbesio constare possit. Ipsi vero Cartesio satis honoris detulisse, quum in adyta quidem philoso-

 phiae

i) Anonymus ad FONTENELLIVM, pag. 909.

k) Vid. Praef. Theodiceae §. 29.

l) Leibniziana p. 171.

m) Conf. Cl. KAHLIVS in Compar. philos. Leibniz. et Newton. p. 133. et passim.

n) Vid. Cel. GOTTSCHEDIVS Vindic. syst. influxus physici § 2. sqq. LVDOVICI l.c. P.I. §.485. p. 477.

Digitized by Google

phiae non perueniſſe, aſt limina eius tamen adiiſſe fateretur °). Et ſimili quidem ratione veteres non recentiorum inuentionibus et praeclaris luminibus, ſed contemtui imperitorum oppoſuiſſe ſecretum, ex omnibus magnorum virorum aſſertionibus aliquid veri eruere. Et hi quidem obſcuritatem oriri non ex philoſophi culpa, ſed legentium, methodo mathematica eiusque neruis non aſſuetorum, dictitant. Animum autem celeriori irae tumultu excitatum, dum cito placaret, et omnium ſcientiarum iuuandarum ſtudium ad communem vtilitatem transferret, ingenio vero diuino fiſus et memoriae incredibili, quaedam negligere ſine ἀταξίᾳ poſſet, ferri in eo poſſe iſtas labeculas putant, quas ſupra tetigimus. Nihil autem frigidum, et ab aequitate alienum magis eſſe, quam narratiunculis vulgi virorum ſummorum pietatem circa extremas horas in ſuſpicionem adducere, nemo facile paulo moderatiori animo erit, qui non fatebitur. Nos his omnibus, quae contra Leibnizium et pro eo viri docti, interdum feruore plus iuſto, accenſi diſputarunt, arbitrium non interponimus, ſed ad Lectoris prudentiam prouocamus: immo nec eorum omnium patrocinium ſuſcipimus, quae affirmanda ſibi eſſe credidit Leibnizius: in quibus ſine inferenda tanto viro iniuria facile concedi poteſt, eſſe παράδοξα multa et conſequentiis valde odioſis expoſita, nonnulla reperiri, quibus ſatius fuiſſe videtur, ſi acumen metaphyſicum paulo magis repreſſiſſet: aſt id tamen aequitas poſtulat, vt et earum conſequentiarum inuidia non prematur, quas deteſtatus eſt, cum facile fieri poſſit, vt acutiſſima quoque ingenia ſyſtematis et hypotheſis amore occupata talia nec videant, nec fluere ex aſſertis putent, quae alii ſatis clare ſe cernere contendunt: et vt hypotheſeos ratio atque natura reſpiciatur, quae non ſemper ea pro veris habet, quibus velut adminiculis vtitur ad detegendam rerum naturam et ſoluendas τῶν φαινομένων rationes. Quibus monitis id recte effici poſſe putamus, vt a mali animi ſuſpicione liberetur philoſophus praeſtantiſſimus, cuius vita tot boni viri ſpecimina exhibuit. Et concedamus, non omnia vidiſſe Leibnizium, in nonnullis maximo, quod poſſidebat ingenio nimium fuiſſe confiſum, quaedam paralogiſmis inaedificata admiſiſſe, non perſpexiſſe ſiniſtras conſequentiarum ambages facile ex quibusdam aſſertis enaſcendas, adeoque ſecurius decreuiſſe, et imprimis nimis hypotheſibus indulſiſſe; quid ex his aliud concludemus, quam fuiſſe Leibnizium hominem, licet magnum, et mortalitatis infirmitates fuiſſe perpeſ-

o) Praeclare Leibnizium de Carteſio, neque contra modeſtiam iudicaſſe, ex iis, quae ſuo loco in hiſtoria Carteſii dicta ſunt conſtat: et ſi quid iudicamus, omnino ab inuidiae crimine abfuiſſe, concedi FONTENELLIO aliisque debet. Fatemur tamen, iniquiorem eum videri in Puſendorfium, quem quauis occaſione ſugillat. Quod tamen non inuidia ſtimulante, ſed animo vulnerato feciſſe, ex iis colligimus, quae ad Bierlingium ſcripſit Vol. IV. Epp. p. 14. indignationis plena et humanitatem Leibnizii non ſpirantia. Ibi enim inter alia ait: „Receperat is aliquando in ſe curationem negotii cuiusdam mei in Suecia, ſed „per amicos didici, contraria omnia ab illo acta „eſſe; inde optime eum animatum virumque bonum fuiſſe negat.“ Ita magni quoque viri homines ſunt!

Digitized by Google

perpessum p)? Ast insignibus tamen meritis fuisse illustrem eaque meritorum serie enituisse, quorum memoriam nulla vnquam aetas delebit.

§. XXXII. Non caruisse Leibnizium aduersariis, ex enarrata hactenus eius historia est manifestum: idque et in orbe mathematico et in philosophico contigit. Et ingenia quidem mathematicorum Britanniae magnae ipsi valde aduersantia expertus est, ex quo infausta de gloria inuentionis calculi differentialis controuersia enata est: quam cum supra iam tetigerimus, hoc loco nihil dictis adiicimus. Propagata autem est ad philosophiam quoque Leibnizianam ista inimicitia, factumque inde, vt et ipse Newtonus, cetera non nisi geometriae, opticae, astronomiae mechanicaeque addictus quique metaphysicum agere nunquam in animum induxerat, φιλοσοφούμενα nonnulla Leibnizio opponeret q), principiis suis physico-mathematicis inaedificata, et qui eum presso pede secutus est, Clarckius magnis arietibus hypotheses Leibnizii philosophicas, metaphysicas pariter atque physicas confodere inciperet. Nec cum Cartesianis, quique ex horum numero prodierunt, Mallebranchio r) eiusque discipulis satis amice ei conuenit; habuitque Catelanum aliosque aduersarios. Andalam autem castigatorem principiorum metaphysicorum, etiam a suspicione Spinozismi imputanda non alienum s). Tacemus illos, qui vulgata harmonia praestabilita contra illum surrexerunt, et quibus ipse respondit, Foucherium, Lamium aliosque supra iam memoratos. Maxime P. Baylio virum illustrem hostilia arma intulisse, apparatus *Theodiceae* loquitur; ille autem harmoniae praestabilitae bellum quoque indixit, cuius obiectionibus Leibnizius respondit. Disputauisse autem cum Sturmio quoque atque Schelhammero de notione naturae atque substantiae, ex supra dictis repetendum est. Commiserunt eum quoque singulares, quas in argumento historico fouebat, hypotheses, cum Kulpisio, Pfannero, Gundlingio, Tourneminio aliisque, quorum supra iam mentio facta. Ipsa autem eius philosophiae dogmata aduersarios fere innumeros in Germania et extra eam reperisse, nemo non ex iis, quae de reprehensionibus virorum doctorum suo loco diximus intelligit. Factum inde, vt Leibnizianae philosophiae breuem aetatem, fortunamque non satis beneuolam quidam vaticinarentur, quae imprimis coniectura fuit clarissimorum virorum FONTENELLII t) et DES MAIZEAVX u). Ast falsos eos fuisse, euentus

Aduersarii Leibnizii.

Sectatores Leibnizii.

p) Aut fallimur, aut id vnice in epistola ad ceel. Pfaffium voluit Leibnitius, se hypothetice tantum Baylium refutauisse, quemadmodum eidem, admissa Origenis hypothesi, respondit Clericus. Ast hoc non obstante poterat his hypothesibus serio inhaerere, cum verisimiles et ad exponenda mysteria philosophiae aptissimas iudicaret. Nihil itaque egit philosopho indignum, et a viri boni officio abludens, sed nec ideo nimium consequentiis premendus est.

q) Ex iis philosophiam Newtonianam exsculpsit Voltaerius, vt haberet, quod Leibnizio opponeret, inuito, vt videtur, Newtono, quem de systemate metaphysico nunquam cogitasse, sed naturalem tantum doctrinam matheseos opera iuuare voluisse, idque praeclare fuisse exsecutum constat. Conf. Cl. KAHLIVS l. c.

r) Vid. Recueil T. II. p. 211. vbi extat examen principiorum Mallebranchii. Controuersiae cum Catelano ad argumentum mechanicum pertinuere.

s) Vid. supra p. 385. not. o)

t) l. c. p. 875.

u) l. c. p. 70.

Digitized by Google

euentus prodidit. Nam nondum humanis rebus erepto Leibnizio inter mathematicos pro eius partibus ſtetere magna nomina Gallorum, Germanorum, Italorum, inter quos Bernoullios primo fere loco ponere aequitas poſtulat, quibus calculus Leibnizianus plurimum incrementorum debet, quique alia quoque philoſophiae Leibnizianae capita, praecipue quod de viribus corporum viuis tradit, et illuſtrarunt egregie, et fortiter propugnauerunt [x]. Philoſophia autem, vel metaphyſica potius Leibniziana, auctore ſuo adhuc ſuperſtite in ſectam non abiit. Id quod praeter difficultatem et ſublimitatem eius, qua plerisque lectoribus obſcura facta eſt, ipſi quoque parenti ſuo debet, a ſpiritu ſectario, vt decet philoſophum longe alieno, qui eum proſcribendum eſſe ex ciuitate erudita prudenter ſtatuit [z]. Plurimum tamen philoſophiae Leibnizianae detulit, eamque et doctiſſimis lucubrationibus ſuam fecit, vir celeberrimus MICHAEL GOTTLIEB HANSCHIVS. Qui cum Leibnizio innotuiſſet, eiusque amicitia atque commercio literario vti coepiſſet, occaſione hac fauentiſſima vſus eſt, vt per literas de viri illuſtris mente accurate edoceretur. Cuius rei exempla exhibent epiſtolae Leibnizii ad laudatum virum exaratae, quas vulgauit KORTHOLTVS [a]. Ita de vera Leibnizii mente rite eruditus lucem metaphyſicae Leibnizianae accendere aggreſſus eſt, et fatis erepto Leibnizio plura de ea commentari coepit. Enata inde anno cIɔ Iɔ CC XXII *Meditatio philoſophica de Vnione mentis et corporis ſecundum principia G. G. Leibnizii;* tum *Theoremata metaphyſica ex philoſophia Leibniziana ſelecta, de Proprietatibus quibusdam entis infiniti et finiti, mundique exiſtentis perfectione, methodo geometrica demonſtrata* [b]; tandemque G. G. Leibnizii *Principia philoſophiae more geometrico demonſtrata, cum excerptis ex epiſtolis philoſophi et ſcholiis quibusdam ex hiſtoria philoſophica, vulgata anno* cIɔ Iɔ CC XXVIII [c]. Quo libro vtilem et iucundam operam vir acutus philoſophiae Leibnizianae cultoribus, eiusque hiſtoriam perquirentibus praeſtitit, cum non tantum ratiocinationum neruum oſtenderit, ſed plura quoque ex ſcriptis et epiſtolis Leibnizianis addiderit, quae obſcurius dicta illuſtrarent, interdum quoque parallelismum veteris philoſophiae, quam haud raro in partes vocauit Leibnizius, adduxerit. Vnde introductionis loco in metaphyſicam Leibnizianam adhiberi poteſt. Maiorem autem fortunam, aſt miris viciſſitudinibus expoſitam experta eſt philoſophia Leibniziana, ex quo illuſtris Halenſium philoſophus CHRISTIANVS WOLFIVS, cui cum viuo Leibnizio amicitia interceſſerat, non modo methodo philoſophandi Leibniziana ſed hypotheſibus quoque ab eo excogitatis vſus eſt. Quamuis enim integrum philoſophiae ſyſtema condere Leibnizius nunquam

x) Diximus de ea re plura in Elogio illuſtris viri Ioannis Bernoullii, Dec. II. Pinacoth. ſcriptorum illuſtrium, quae, ſi ita videtur, conſuli poſſunt.

z) Vid. Epp. Vol. III. p. 97.

a) Vol. III. p. 64. ſeqq.

b) Aug. Vind. 1728. ſuffixa eſt meditatio philoſophica.

c) Lipſ. et Francof. 4. inſcripta ſunt Eugenio principi Sabaudiae.

Digitized by Google

quam in animo habuerit, contentus harmoniam mundi ex principiis quibusdam metaphyſicis deduxiſſe, vnde nouum philoſophiae ſyſtema formanti Wolfio neceſſe fuit, ipſum opus, affectum magis, quam confectum a Leibnizio aggredi, et ſibi peculiare philoſophiae genus effingere, quod per omnes philoſophiae partes eundo, iuſtum daret rerum omnium, quae ſub hominis ſcientiam cadere poſſunt, corpus: negari tamen non poteſt, hypotheſes Leibnizianas non quidem omnes, pleraſque tamen eum in philoſophiam ſuam recepiſſe, et ſeriei meditationum ſuarum, ſuo quamlibet loco, inſeruiſſe, methodo mathematicis familiari eas demonſtratum iuiſſe, et nouo lumine colluſtraſſe. Id qud metaphyſicam eius cum Leibnizianis philoſophematis comparanti erit manifeſtiſſimum [d]. Non id ita intelligi volumus, vt ſectam aliquam Leibnizianam propagaſſe virum celeberrimum dicamus: id enim affirmari eo minus poteſt, quominus ipſe Leibnizius de ſecta vnquam cogitauit, contentus ſemina quaedam philoſophiae, qualem ſibi conceperat, ſparſiſſe, ex quibus, ſi ingenium accedat ſolers et intelligens, iuſti ſyſtematis meſſis exſurgere poſſit. Praeterea vir magnus de rationali philoſophia pauca dixit, phyſicas hypotheſes ſenex ipſe abiecit in morali philoſophia fere nihil reliquit, quod ad integrum philoſophiae corpus pertineat. Vnde factum, vt, cum celeberrimus Wolfius nouam ſibi philoſophiae faciem efformaret, electis iis, quae apud philoſophos, maxime veteres [e] itemque Scholaſticos [f] veritatis notam ſuſtinere videbantur, ex principiis vniuerſalibus cohaerens aliquod doctrinae aedificium, rationalem, metaphyſicam, naturalem et moralem philoſophiae partem complexum exſtrueret. Qua ratione inter eclecticos philoſophos omnino haud infimus ei locus debetur, cum cogitandi ſentiendique et hinc eligendi libertatem recte ſibi vindicauerit [g]. Sunt etiam inter eius decreta nonnulla, quae a Leibnizianis placitis diſſentiunt, teſtemque habemus ipſum Leibnizium, in epiſtola ad Remondum ſcribentem [h]: *Wolfium placitorum ſuorum quaedam recepiſſe, pauca autem ſe de philoſophia cum eo communicaſſe, nec decretorum ſuorum alia illum cognouiſſe, quam quae literis vulgata ſint. Vidiſſe ſe nonnulla a iuuenibus eo moderante ſcripta, in quibus multa bona inſint; deprehendantur autem nonnulla, in quibus diſſentiat.* Quare omnino ipſe vir illuſtris audiendus eſt, teſtans [i], parum ſibi id curae eſſe, vtrum philoſophemata ſua cum Leibnizianis conſpirent, nam ſe ea tantum ex illius metaphyſica recepiſſe, quae concordare cum conceptibus ſuis deprehenderit. Nec ſuam, quam tanto viro deberi credat, venerationem coecam eſſe et adoran-

d) Ideo Leibnizianam philoſophiam inter fontes Wolfianae doctrinae refert Cl. LVDOVICVS in Hiſt. phil. Wolf. c. 9. §. 136. P. I. p. 123.

e) Vid. Praef. Metaphyſicae Germanicae.

f) Conf. LVDOV. l. c.

g) Vid. eius Relatio de ſcriptis propriis, c. 4. p. 123. c. 5. p. 155.

h) T. II. Recueil p. 162. conf. BVLFINGER. de Harmonia praeſtabilita §. 135. not. g p. 136.

i) In Monito de ſua philoſophandi ratione Act. Erud. 1728. Dec. art. 7.

Digitized by Google

adorantis obsequium, sed ea se tantum admittere, quae cum systemate suo salua veritate cohaereant etc. Et hoc quidem sensu virum celeberrimum inter sectatores Leibnizii referendum non esse, quilibet aequus arbiter facile concesserit. Ast eo ipso fatente pleraque tamen, etsi non omnia, quae in logicis et metaphysicis Leibnizius dixit, sua fecit [k], suoque systemati apte innexa atque accommodata seruauit, clariorem iis lucem affudit, effecitque, vt in disceptationem deducto ipsius systemate philosophico, totus fere orbis philosophicus de philosophia Leibnizio-Wolfiana disputaret: inuitis, quod de tantis veritatis sectatoribus recte credimus, ipsis eius auctoribus, quos sectae studium, philosophum indecens et libertati philosophandi inimicum non fouisse, nec fouere voluisse, merito credimus. Certe id in historia Leibnizianae philosophiae negligendum non est, fassum esse illustrem Wolfium, meditationes Leibnizianas, *de Cognitione, veritate et ideis* etc. sibi de intellectus humani viribus et facultatibus sollicito plurimam lucem praetulisse; duxisseque ipsum fundamenta semel posita, naturali filo ad hypotheses Leibnizianas [l], maxime de harmonia praestabilita. Id quod principia philosophiae Leibnizianae et Theodiceam cum Metaphysica Wolfiana comparanti erit manifestum, in qua principia cognoscendi, nempe rationis sufficientis et indiscernibilium, notiones loci, motus, vacui, temporis, definitiones DEI, animae, eiusque commercii cum corpore, monadum atque elementorum mundi; leges motus et similia cum Leibnizianis mire conspirant, arctoque nexu cohaerent. Quae tamen cum integrum philosophiae Leibnizianae corpus non efficiant, singularem tractationem celeberrimi viri merita in philosophia postulant, qui quod Leibnizius cogitauit tantum et tentauit, mira mentis sollertia et acumine perfecit, poliuit, auxit, nouasque meditationes exhibuit, ex quibus larga messis scriptorum enata est. Ast haec recensere omnia, licet maxime digna posteritatis memoria, fines nobis, vt tractationis modus esset, positi et intra demortuorum philosophorum limites conclusi non permittunt. Dedimus autem viri summi imaginem, vitaeque atque meritorum elogium et scriptorum indicem alibi [m]: plenis autem cyathis hauriendi copiam suppeditat Cl. LVDOVICVS [n].

Scripta Leibnizii.

§. XXXIII. Diligentissimus quanquam fuit Leibnizius, et laboris patientissimus, magna tamen opera non edidit, si collectiones historicas excipiamus, nempe *Scriptores historiae Brunsuicensis* et *Codicem iuris gentium diplomaticum*, in quibus tamen describendis teste FELLERO [o], aliorum cura atque opera, vsus est. Pleraque, quae vulgauit, dissertationes breuiores sunt, Ephemeridibus literariis insertae, aut tractationes epistolicae et schediasmata, qualia ea sunt, quae adolescens et iuuenis edidit.

k) In Praef. Logicae Germanicae.

l) Praef. prima ad Metaphysicam Germ.

m) In Pinacotheca scriptorum nostra aetate illustrium Dec. I. quo loco imago quoque viri celeberrimi accurate effícta exhibetur.

n) In Hist. philos. Wolfianae Lipsiae 1737. 8. duabus partibus edita.

o) loc. cit.

Digitized by Google

edidit. Horum autem omnium recensionem dare, opus non esse hoc loco censemus, cum potiora, maxime quae ad philosophiam nempe rationalem, metaphysicam, naturalem, moralem, politicam pertinent, in vitae eius historia iam indicauimus. Diligenter autem in hac opera praestanda versatus est Cl. LVDOVICVS [p], qui scripta Leibnizii omnia typis impressa secundum temporis ordinem accurate enarrauit, et a singularium obseruationum, recensionum, epistolarum, dissertationum, tractationumque indicem cupientibus ipse euoluendus est. IDEM autem, vt curiositati lectoris faciat satis, de scriptis Leibnizii editis latentibus et affectis promissisque, integris quoque capitibus disseruit. Inter ea *Historia Brunsuicensis* est, cui meliorem vitae partem addixit, ast affecta tantum et ad annum CIↃ L perducta, cuius caussam in §. antecedente iam attulimus, nihil tamen in isto catalogo deprehendimus, quod philosophiam magnopere iuuet. Dolemus autem systema philosophiae primae, quod paulo ante mortem delineauit, missum ad Cel. Sebastianum Kortholtum Kilonium in via periisse [q], cum dubium non sit, quin natiuam faciem philosophiae suae ipse omnium verissime depinxerit. Meditatus etiam est scientiam de mente per geometricas demonstrationes, ad quam multa se mira obseruata habere, ad Ioannem Oldenburgium scripsit [r], sed eam postea intermisit, quod fatum quoque habuit promissa ab eo noua dynamices scientia; itemque scientia infiniti, in qua viam analyticam demonstrare [s] cogitabat, calculum differentialem cum integrali plenissime expositurus. Immo non sine historiae philosophicae damno factum, vt quam *corpusculi* κειμηλίων φιλοσοφικῶν titulo meditabatur, editionem opusculorum philosophicorum Ratramni, Campanellae, Valeriani Magni, Cartesii, quibus Suisseti *Calculatorem* additurus erat [t], perficere non potuerit. Tanta autem eruditione pollent, quae vir summus viuus in vulgus exire passus est, vt merito voluntas virorum doctissimorum laudanda sit, qui schedas eius passim, maxime in Ephemeridibus literariis dispersas colligere, et vno fasce comprehensas edere in animum induxerunt. Id quod primus suscepit Ioannes Georgius Eccardus, qui Leibnizio in condenda historia Brunsuicensi operam praestitit, quem scripta eius minora sigillatim impressa vno volumine recudi curaturum esse, promiserunt *Acta eruditorum* et Fontenellius [v]. Ast intercedente rerum Eccardi conuersione discessuque ad academiam Herbipolensem, consilium illud euanuit. Idem postea saxum voluere in se recepit V. C. Daniel Eberardus Baringius, qui scripta minora in diariis eruditis dispersa colligere, et annotationibus aucta edere promisit; sed et hic Aiax in spongiam incubuit. Tertius ad simile propositum accessit Cl. LVDOVICVS [x], qui non

 edita

p) l. c. c. 7. Adiectus quoque scriptorum Leibnizianorum index Theodiceae versioni Germanicae, auctore Eccardo, et editioni Amstelodamensi a Neuuillano (Dn. de Neufville) editae, vterque accuratus satis haud est.

q) Vid. Anonymus ad Elog. Fontenellianum.

r) Extat ea epistola T. III. Opp. Ioannis Wallisii p. 620.

s) Conf. LVDOVIC. loc. cit. c. II. §. 39. p. 50. et quos laudat.

t) Epp. Vol. I. p. 255. conf. FELLER. l. c. p. 24.

v) loc. cit.

x) l. c. c. 5. § 262. p. 290.

edita modo in Ephemeridibus, sed et singulatim vulgata et quae fere dispa-ruere, opuscula Leibnizii legenda iterum dare, facto initio ab opusculis metaphysicis et logicis, commentario illustratis constituit. Qui cum studio, quod in historia philosophiae Leibnizianae posuerat, et laboris patientia spem lectorum mire excitauerit, optamus, vt, quae ipse nobis impedimenta sibi obiecta exponit, e via tandem tollantur. Certe cum nec eruditissimus Bourgetus, qui similes conatus susceperat, nec, cui lampadem ille tradidit illustris Iordanus, orbem philosophicum istis laboribus auxerint, omnino excitanda est eorum, quibus occasio simile quid suscipiendi fauet diligentia, vt omnem lapidem moueant, quo hac quoque in parte literae, quas tantopere promouit Leibnizius, iuuentur. Interim gratias agendas debet ciuitas erudita Cl. Kortholto, hanc iacturam eleganti epistolarum Leibnizianarum collectione, qui schediasmata nonnulla minora, typis vulgata, quae ad philosophiam respiciunt, et historiam prudenter inseruit, ex parte sarcienti; qualem operam praestitisse quoque cel. DES MAIZEAVX, ex supra narratis constat.

Historia literaria Theodiceae Leibnizianae.

§. XXXIV. Diximus et attulimus ex immenso rerum ad historiam philosophicam et literariam Leibnizii pertinentium aceruo tantum, quantum institutum nostrum requirebat, et sufficere nos putamus, vt intelligatur, quid philosophia eclectica magno viro debeat. Transeuntibus iam ad decretorum philosophicorum Leibnizii enarrationem, in via *Theodicea* occurrit, ex qua magnam partem de eius placitis decernendum. Qui liber cum ingenti orbis literarii plausu exceptus, ast non minus multas contradictiones passus sit, paucis eius historia separatim hic tradenda est. Summam enim eius exponere hoc loco non licet, consulendae autem sunt Ephemerides Lipsienses [y], in quibus interprete celeberrimo WOLFIO eruditissimi libri compendium eleganter enarratur. Constat autem praefatione, qua historiam enatae tractationis auctor exponit, quam supra quoque retulimus, tum dissertatione praeliminari de concordia rationis et fidei: quam sequitur ipsa tractatio P. Baylio opposita, cui bonitatem DEI ex necessitate mali ancipiti argumentorum pugna, telisque Manichaeorum aggredienti suas phalanges obiecit, a regina Borussiae ad eam pugnam excitatus. In hac vero scriptione et suam de mali origine sententiam exponit, et Baylii obiectionibus respondit, et hunc potissimum nodo inextricabili ensem admouet, vt elegisse Deum mundum ex multis possibilibus vnum eumque optimum, inque eo malum bono admixtum ita admisisse, vt cuncta sapientissima concordia tandem ad bonos fines perducantur, statuat. Adiectae sunt meditationes in Hobbianam dissertationem *de Necessitate, libertate et fortuna*, et annotationes in GVIL. KINGII librum *de Origine mali.* Claudit elegantissimum librum *Caussa DEI asserta per iustitiam eius, cum ceteris eius perfectionibus cunctisque actionibus conci-*

y) 1711. Mart. p. 110. April. p. 159.

Digitized by Google

conciliata. Dici non potest, quanto fulgore lectorum animos perstrinxerit tractationis elegantia atque nitor, sententiarum nouitas, eruditionis concentratae sed mira arte distributae pulchritudo, lectionis vastitas, obseruationum literariarum farrago, ipsaque dictio Gallica iucunditate et puritate commendabilis, quae omnia cumulauit, et diuitias suas profudit in isto opere Leibnizianum ingenium. Inde sequuta maxima eruditorum approbatio, qui licet in haud paucis Leibnizii mentem non assequerentur, disputationis tamen per amoenissima deuia lectorem detinentis iucunditate illecti nihil nisi quod suaue erat, deprehenderunt. Vnde non tantum Ephemeridum literariarum scriptores in eo libro laudando decertarunt [z], sed meruit quoque calculum theologorum, Turretini [a], Loescheri [b] aliorumque, quibus Io. Albertum Fabricium addere licet [c]. In Gallia autem, si *Nouorum literariorum Lipsiensium* [d] fide standum est, inuincibiles phalanges visae sunt, quas in aciem produxit Leibnizius. Primus vero, qui displicere sibi Leibnizianam de Origine mali sententiam professus est, fuit B. Io. FRANCISCVS BVDDEVS, quo praeside dissertatio [e] comparuit *de Origine mali contra recentiores quorundam hypotheses.* In qua tamen auctorem mentem suam recte non percepisse, male autem actionum moralitatem ex sola lege diuina deriuare, ad ipsum praesidem dissertationis scripsit Leibnizius [f]. Buddeum secutus est Ven. PFAFFIVS [g] cui nonnulla dicta de praesentia reali in S. coena minus probabantur, qui tamen et ipse rectius sensisse Leibnizium edoctus est. Ipse liber aduersarios publicos paucissimos reperit, Leibnizio viuente, bis, et post eius mortem duabus iterum vicibus [h] typis repetitus. Latinam vero versionem non nemo ex Iesuitarum societate Coloniae vulgauit, Germanicam edidisse LENTNERVS dicitur, cui elogium Fontenellii Leibnizianum accessisse in limine huius capitis diximus, adiecto indice scriptorum Leibnizianorum: emendauit, et totam fere refinxit cel. GEORGIVS FRID. RICHTERVS, meliorem Latinam quoque dedisse Tubingenses supra retulimus. Quamuis autem harmoniae praestabilitae aliaeque hypotheses aduersarios haud paucos expertae sint, nemo tamen integrum *Theodiceae* opus refutare aggressus est, forte quod argumenti sublimitas et disputationis miro artificio per integram tractationem diffusae, molestia dissentientes deterreret. Mortuo autem Leibnizio acri censura librum hunc, multos per partes iugulasse supra iam narrauimus, ex quibus repetenda, quae historiae libri celeberrimi lucem accendere apta sunt.

§. XXXV. Enarrata Leibnizii historia literaria atque philosophica, restat, vt de eius placitis philosophicis more nostro ipso viro summo duce tracte- *Philosophia Leibnizii.*

z) Iournal des savans 1713. p. 9. 123. Nouuelle de la rep. des lettres T. I. p. 237. 241. T. II. p. 162.
a) In Posit. theologicis.
b) In Praenotionibus theologicis.
c) Bibliograph. antiq. p. 239.
d) 1717. p. 374.
e) Extat quoque in eius Miscell. SS.
f) Vol. II. Epp p. 169. et alibi.
g) In Fragm. Irenaei et diss. adi. §. 16.
h) Vid. Act. Erud. 1715. Aug. p. 376.

Digitized by Google

tractemus, exponamusque qua ratione philosophiam innouauerit. Monuimus autem in antecedentibus, integrum philosophiae systema Leibnizium non condidisse [i], contentum, assertiones potiores ex principiis generalibus deduxisse, ex quibus iudicio satis instructo liceat integrum philosophiae excitare aedificium. Difficile ideo est, philosophiae Leibnizianae delineationem exhibere, cum nihil, quod integrum eius ambitum comprehendat, reliquerit. Maxime vero in logicis pauca quaedam ad naturam idearum pertinentia attulit, in physicis veteres hypotheses de motu in abstracto et concreto considerata abiecit, in morali doctrina paucissima nonnulla monita regulasque aliud agens dispersit. Vna metaphysica paulo meliori fortuna vsa, eius *Principiis Philosophiae*, siue monadologia aucta est, theologiam naturalem in *Caussa DEI asserta*, non tamen totam explicuit, in *Theodicea* autem haec omnia sparsim attulit. Vnde operae pretium esset, ex scriptis viri summi philosophicis ea colligere, et ordine systematico exponere, quae illustri philosopho placuere. Quod saxum neminem hactenus voluisse merito miramur. Nam eos, qui Wolfianas philosophiae institutiones pro Leibnizianis habent, falli in antecedentibus demonstrauimus. Quae vero Cel. Hanschius exposuit supra memorata solam metaphysicam partem comprehendunt: nec ea, quae nos olim de placitis Leibnizianis adduximus [k], plenam opinionum eius atque assertionum historiam explicant. Vnde merito optamus, vt, qui iustum philosophiae Leibnizianae syntagma ex scriptis celeberrimi philosophi congestum meditatur, Cl. LVDOVICVS [l], laudatissimum institutum perficiendi occasionem et circumstantias fauentes nanciscatur. Nos quo minus hoc onus humeris nostris imponamus, ipsa instituti ratio prohibet, quae et istam prolixitatem refugit, et ipsa potissimum verba et philosophemata philosophorum celebrium, eo, quo ipsi proposuerunt, ordine, adducere postulat. Sequemur ergo methodum hactenus adhibitam, et quae de rationali philosophia in meditationibus *de Cognitione, ideis et veritate* disseruit Leibnizius, primo enarrabimus, hisque ipsa viri summi *Principia philosophica*, et quae in *Caussa DEI* philosophatus est, subiungemus; speciminis moralis loco autem ex praefatione *Codicis iuris gentium* ea explicabimus, quibus doctrinae moralis aedificium inaedificandum esse statuebat. Addemus autem ὡς ἐν παρόδῳ, quae passim monuerunt viri docti, vt hoc pacto aliquam, si non plenam, philosophiae Leibnizianae nanciscamur notitiam.

Logicae meditationes Leibnizii.

§. XXXVI. Meditationes rationales Leibnizii hae sunt:

I. Cognitio est vel obscura vel clara, et clara rursus vel confusa vel distincta,

i) Diserte id testatur Leibnizius in Ep. ad Remondum Recueil T. II. p. 161. Verum est Theodiceam meam non sufficere ad exhibendum integrum systematis mei aedificium; non tamen multa deerunt, si iungantur ea, quae in Ephemeridibus literariis, Lipsiensi, Parisiensi, P. Baylii et Basnagii dixi, saltem, quoad principia.

k) In Germanic. Hist. phil. opere T. VII. p. 460, sequ. Conf. LVDOV. l. c. cult. §. 621. p. 485.

l) l. c. P. I. c. 1. §. 8.

Digitized by Google

stincta, et distincta vel inadaequata vel adaequata, item vel symbolica vel intuitiua, et quidem si simul adaequata et intuitiua sit, perfectissima est.

II. Obscura est notio, quae non sufficit ad rem repraesentatam agnoscendam.

III. Clara cognitio est, cum habeo vnde rem repraesentatam agnoscere possim, eaque rursus est vel confusa vel distincta.

IV. Confusa est, cum non possum notas ad rem ab aliis discernendam sufficientes separatim enumerare, licet res illa tales notas atque requisita reuera habeat, in quae notio eius resolui possit.

V. Ita colores, odores, sapores aliaque peculiaria sensuum obiecta satis clare quidem agnoscimus, et a se inuicem discernimus, sed simplici sensuum testimonio, non vero notis enuntiabilibus: licet certum sit, notiones harum qualitatum compositas esse, et resolui posse, quippe cum caussas suas habeant.

VI. Distincta notio est, quae fit per notas et examina sufficientia ad rem ab aliis omnibus corporibus similibus discernendam: tales habere solemus circa notiones pluribus sensibus communes, circa multos affectus animi, verbo circa omnia quorum habemus definitionem nominalem, quae nihil aliud est, quam enumeratio notarum sufficientium.

VII. Datur tamen et cognitio distincta notionis indefinibilis, quando ea est primitiua, siue nota sui ipsius, hoc est, cum est irresolubilis ac non nisi per se intelligitur, atque adeo caret requisitis.

VIII. In notionibus autem compositis, quae rursus notae singulae componentes interdum clare quidem, sed tamen confuse cognitae sunt, hinc talis cognitio licet distincta fit, inadaequata est tamen.

IX. Cum vero id omne quod notitiam distinctam ingreditur, rursus distincte cognitum est, seu cum analysis ad finem vsque producta habetur, cognitio est adaequata. Discedit in his notionum idearumue definitionibus et distinctionibus a Cartesianis et Lockio Leibnizius, cuius ad illius librum de intellectu humano obseruationes [m] heic merentur conferri.

X. Plerumque non totam simul naturam rei intuemur, sed rerum loco signis vtimur, quorum explicationem in praesenti aliqua cogitatione compendii caussa solemus praetermittere, scientes aut credentes, nos eam habere in potestate; talis vocari potest cogitatio coeca vel symbolica.

XI. Cum notio valde composita est, non possumus omnes ingredientes eam notiones simul cogitare.

XII. Vbi tamen hoc licet, vel saltem quantum licet cognitio oritur intuitiua.

XIII. Notionis distinctae primitiuae non alia datur cognitio, quam intuitiua, vt compositarum plerarumque cogitatio non nisi symbolica est.

XIV. Eo-

m) Dictum de iis supra. Extant Recueil T. II. p. 143. seq. et Vol. IV. Epp. p. 509. seqq.

Digitized by Google

XIV. Eorum, quae diſtincte cognoſcimus, ideas non percipimus, niſi quatenus cogitatione intuitiua vtimur. Et ſane contingit, vt nos ſaepe falſo credamus habere in animo ideas rerum, cum falſo ſupponimus aliquos terminos, quibus vtimur, iam a nobis fuiſſe explicatos.

XV. Saepe vocabula vtcunque intelligimus, aut nos antea intellexiſſe meminimus, quia tamen hac cogitatione coeca contenti ſumus, et reſolutionem notionum non ſatis proſequimur, fit vt lateat nos contradictio, quam forte notio compoſita inuoluit.

XVI. Ex his fluit diſcrimen inter definitionem nominalem et realem. Definitio nominalis eſt, quae notas tantum rei ab aliis diſcernendae continet; realis, ex qua conſtat rem eſſe poſſibilem. Eſt itaque definitionis realitas non arbitraria, quod volebat Hobbius, nec quaelibet notiones inter ſe poſſunt coniungi.

XVII. Definitiones nominales non ſufficiunt ad perfectam ſcientiam, niſi quando aliunde conſtat, rem definitam eſſe poſſibilem.

XVIII. Idea vera eſt, cum notio eſt poſſibilis, falſa cum contradictionem inuoluit.

XIX. Poſſibilitatem rei vel a priori cognoſcimus vel a poſteriori.

XX. A priori poſſibilitatem cognoſcimus, cum notionem reſoluimus in ſua requiſita, ſeu in alias notiones cognitae poſſibilitatis, nihilque in illis incompatibile eſſe ſcimus.

XXI. Fit id inter alia, cum intelligimus modum, quo res poſſit produci: vnde prae ceteris vtiles ſunt definitiones cauſſales.

XXII. A poſteriori poſſibilitatem cognoſcimus, cum rem actu exiſtere experimur, quod enim actu exiſtit vel extitit, id vtique poſſibile eſt.

XXIII. Quandocunque habetur cognitio adaequata, habetur et cognitio poſſibilitatis a priori; perducta enim analyſi ad finem, ſi nulla apparet contradictio, vtique notio poſſibilis eſt.

XXIV. Cauendum ne quis abutatur iactato principio: quicquid clare et diſtincte de re aliqua percipio, id eſt verum, ſeu de ea enuntiabile. Saepe enim clara et diſtincta videntur hominibus temere iudicantibus, quae obſcura et confuſa ſunt. Inutile igitur axioma eſt, niſi adducta clari et diſtincti criteria adhibeantur, et niſi conſtet de veritate idearum.

XXV. Non contemnenda veritatis enuntiationum criteria ſunt regulae communis logicae, quibus et geometrae vtuntur, vt ſcilicet nihil admittatur pro certo; niſi accurata experientia vel firma demonſtratione probatum.

XXVI. Firma autem demonſtratio eſt, quae praeſcriptam a logica formam ſeruat; non quaſi ſemper ordinatis ſcholarum more ſyllogiſmis opus ſit, ſed ita ſaltem, vt argumentatio concludat vi formae.

XXVII. Itaque nec praetermittenda eſt aliqua praemiſſa neceſſaria, et omnes praetermiſſae iam ante vel demonſtratae eſſe debent, vel ſaltem inſtar hypotheſeos aſſumtae, quo caſu et concluſio hypothetica eſt.

Digitized by Google

XXVIII. Commendanda ideo est ingeniosissimi Pascalii regula, definiendos esse omnes terminos parumper obscuros, et comprobandas omnes veritates parumper dubias. Quod quomodo faciendum sit, ex attenta eorum, quae dicta sunt, consideratione constare potest [n].

XXIX. Omnia nos videre in Deo, vetus est sententia, et si sano sensu intelligatur, non omnino spernenda.

XXX. Etsi omnia in Deo videremus, necesse tamen esset, vt habeamus ideas proprias, id est non quasi icunculas quasdam, sed affectiones siue modificationes mentis nostrae, respondentes ad id ipsum, quod in Deo perciperemus.

XXXI. Vtique aliis atque aliis cogitationibus subeuntibus aliqua in mente nostra mutatio fit: rerum vero actu non cogitatarum ideae sunt in mente nostra, vt figura Herculis in rudi marmore.

XXXII. At in Deo non tantum necesse est actu esse ideam extensionis absolutae atque infinitae, sed et cuiusque figurae, quae nihil aliud est quam extensionis absolutae modificatio. Tangunt haec controuersiam Mallebranchii de origine idearum, cuius infra historiam enarrabimus. Pluribus id agit, notionesque Cartesianas Mallebranchii suis vel emendare vel refellere contendit in examine principiorum Mallebranchii, quod cum his comparandum est. Multa enim eo loco habet, quae dicta illustrant et amplificant.

XXXIII. Cum colores aut odores percipimus, vtique nullam aliam habemus, quam figurarum et motuum, perceptionem, sed tam multiplicium et exiguorum, vt mens nostra singulis distincte considerandis in hoc praesenti suo statu non sufficiat, et proinde non animaduertat perceptionem suam ex solis figurarum et motuum minutissimorum perceptionibus compositam esse. Hactenus de ideis Leibnizius, qui principia ratiocinationis et cognitionis quoque in monadologia tetigit [o]. Hanc itaque, quam principia philosophiae exhibere Leibnizius contendit, iam porro audiemus, mittemus autem in compendium, et, quae probandae assertionis caussa attulit, more nostro omittemus, cum ea scire desiderantibus principia haec philosophiae vbique inuenire liceat.

§. XXXVII. Ita vero de elementis rerum, et quae illa consequuntur, Leibnizius statuit: *Metaphysica Leibnitii.*

I. Monas non est, nisi substantia simplex, quae in composita ingreditur. Simplex dicitur quia partibus caret.

II. Ne-

n) Recueil T. II. p. 218. seqq.

o) Prima monadologiae semina sparsit LEIBNIZIVS in Theodicea, sed pleniora dedit lingua Gallica in Europa erudita. Latine comparuere in A. E. T. VII. Suppl. S. XI. p. 500. seqq. Recusa dedit cum annotationibus Cl. CREILINGIVS, geometrice demonstrauit HANSCHIVS vt supra dictum. Historiam autem quomodo ad hanc hypothesin delatus sit, ipse recitat LEIBNIZIVS in Ep. ad Remondum Recueil T. II. p. 133 vbi ad Platonis, Academiae mediae et Scepticorum consensum prouocat.

Digitized by Google

II. Necesse autem est, dari substantias simplices, quia dantur composita, neque enim compositum est, nisi aggregatum simplicium. Primam fere rationem, cur ad monadas rerum omnium principia atque elementa retulerit Leibnizius, istis thesibus affert, nempe quia composita, necesse est, constare ex partibus simplicibus, ex quibus aggregatis omnia composita exsurgunt. Sine his enim principiis simplicibus nihil reale inesse rebus compositis statuit. Hinc substantias simplices, ex quarum aggregato corporeae massae exsurgunt, necessario admittendas esse contendit, sine quibus, velut veris elementis res esse nequeant [p]. Reliqua enim, quae in natura occurrunt, sola esse phaenomena, quae inde resultent, conclusit. Haec elementa naturae monades appellare iussit virum insigniter doctum et natura rei et veterum auctoritas. Quemadmodum enim monas, id est, vnitas, fons est et origo numeri, omnemque vim et potestatem eius complectitur, qui nihil aliud est nisi aggregatum vnitatum; ita et elementa ista atque principia prima et simplicissima res omnes, quae ex illorum aggregatione componuntur, constituunt. Notum autem ex iis, quae *Tomo primo* de philosophia Pythagorica diximus [q], monadas in huius iam sectae doctrina principia rerum absoluisse. Sunt quoque in monadibus Pythagorae complura, quae cum monadibus Leibnizianis conspirant; nominis ratio, quae ἀπὸ τῦ μένειν fluit, qua idem significat, quod substantiam, nempe rem, quae semper stet, et in eadem ratione maneat, itemque multitudini opponatur: origo rerum ex monadibus deriuata; admissae monades velut vera elementa naturae, et principia rerum, et similia. Ast confusas notiones saepenumero in describendis monadibus sequebantur Pythagorei, vnde ipsam quoque materiam monada vocare non dubitarunt, vt suo loco probatum [r], non solas substantias intellectuales: immo totum quoque chaoticum monadis rationem habere, epitheta monadi tributa produnt. Quae omnia cum vnitatum, siue elementorum, naturae repugnent, recte a philosopho reiecta sunt: qui licet nonnulla ex monadologia Pythagorica accepisset, vt tamen erat ingenio acutissimo, ista voce tantum ad designanda rerum principia prima, simplicia atque elementa naturae vsus est. Conuenire autem monadas suas cum monadibus Pythagoricis, et ideis Platonis, quae coincidunt, ipse vir illustris fassus est, scribens ad Hanschium [s]: *Pulcherrima sunt multa Platonis dogmata, obiectum sapientiae esse τὰ ὄντως ὄντα, substantias nempe simplices, quae a me monades appellantur, et semel existentes semper perstant* [t]. Verum et aliis veteris philosophiae Graecae vocabulis ad has substantias simplices siue elementa rerum designanda Leibnizius vsus est. Vocat enim eas πρῶτα δεκτικὰ τῆς ζωῆς [u], quod primario

p) Vid. Ep. ad Bierlingium Vol. IV. p. 49. vbi monadologiam breui compendio enarrat.
q) p. 1049. seqq.
r) p. 1078.
s) Vol. III. Epp. p. 65.
t) Inter recentiores Iordanum Brunum monades in explicanda natura rerum adhibuisse, ex c. 1. huius partis constat. Fecisse autem id sensu Leibniziano infra probabimus.
u) loc. cit.

Digitized by Google

rio vitam ſenſumque illis et actionis vim ineſſe contenderet. Sed et atomos vocauit, aſt ſenſu a Democriti et Epicuri decretis valde diuerſo [x]. Atomos enim Democriteas et Epicureas principio rationis ſufficientis contrarias eſſe arbitrabatur [z]; eo quod duritiem naturalem et primitiuam, quae ipſis inſit, ſupponant, cuius ſufficiens ratio dari nequeat. Vnde eas quoque ab Hartſoeckero aſſertas reiecit [a]. Monades itaque atomos vocando, non atomos molis intelligendas eſſe monet [b], ſed ſubſtantiae, id eſt vnitates reales, et partibus, quibus atomi Epicuri non carent, deſtitutas, quae fontes exiſtant actionum, ſintque prima et abſoluta principia ex quibus res componantur, et in quae velut vltima elementa ſubſtantiata reſoluantur. Sed et punctis mathematicis aſſimilauit, puncta metaphyſica appellans et formas ſubſtantiales dixit, quarum conſiſtat natura in vi actiua, perceptionis et appetitus participe; qua ratione obſcuram Ariſtotelis denominationem entelechiae primae intelligendam eſſe, contendit: eiusque veram ſignificationem ſe detexiſſe ſcripſit ad PELLISSONIVM [c].

III. Vbi non dantur partes, ibi nec extenſio, nec figura, nec diuiſibilitas locum habet. Atque monades iſtae ſunt verae atomi naturae, et vt verbo dicam, elementa rerum.

IV. Neque etiam in iis metuenda eſt diſſolutio, nec vllus concipi poteſt modus, quo ſubſtantia ſimplex naturaliter interire poteſt.

V. Ex eadem ratione non datur modus, quo ſubſtantia ſimplex naturaliter oriri poteſt, quoniam non aliter niſi per compoſitionem formari poſſet.

VI. Poſſunt itaque monades non oriri niſi in inſtanti, id eſt per creationem, nec finiri, niſi per annihilationem.

VII. Nullo modo explicari poteſt, quomodo monas alterari aut in ſuo interiori mutari queat per creaturam quandam aliam. Neque enim ſubſtantia neque accidens in monadem, quae partium mutationem non habet, forinſecus intrare poteſt.

VIII. Opus eſt tamen, vt monades habeant aliquas qualitates, alias nec entia forent.

IX. Immo opus eſt, vt monas quaelibet differat ab alia quacunque. Neque enim vnquam dantur in natura duo entia, quorum vnum ex aſſe conuenit cum altero, et vbi impoſſibile ſit, quandam reperire differentiam internam aut in denominatione interna fundatam. Ratio quam affert, illuſtris philoſophus, appellata ab eo eſt principium identitatis indiſcernibilium, quam et rationi eſſe conformem contendebat, et experientiam te-

 ſtem

x) Vid. Theſ. III. HANSCH. Theor. VII. p. 69.

z) IDEM. l. c. putabat Leibnizius, etſi exiſtentia atomi molis non eſſet contra diuinam potentiam, fore tamen contra diuinam ſapientiam: non enim dari rationem ſufficientem Deum determinantem ad ſubdiuidendum hoc, non vero illud.

a) Vol. IV. Epp. p. 376. ſeqq.

b) Recueil. T. II. p. 365. ſeq. Journ. des Savans 1695. p. 453. ſeq.

c) p. m. 326.

stem habere affirmabat [d], quamque neglectam fuisse vna cum principio rationis sufficientis dolebat, eo quod longe meliorem et saniorem metaphysices faciem inducere videbat. Hoc potissimum principio vsus, atomorum molis inanitatem demonstrare aggressus est. Neque tamen nouum hoc axioma est, sed dudum, teste CICERONE [e] a Stoicis assertum: *Dicis*, ita ille, *nihil esse idem, quod sit aliud, Stoicum est quidem, nec admodum credibile, nullum esse pilum omnibus rebus talem, qualis sit pilus alius, nullum granum.* Recentiori autem aetate IORDANVS BRVNVS, cuius plura cum monadologia Leibniziana conspirant, satis luculenter [f]: *Neque est possibile in specie vlla, duo omnino concordantia vel aequalia indiuidua comperire, duos, inquam hic, dies, circuitus, annos aequales atque similes non solum pro habitudine ad alia, sed vel etiam absolute potentia in physica referre.* Vnde inter theoremata de minimo hoc quoque assertum iuit: *Duas figuras vel lineas in materia omnino aequales offendere, vel bis eandem repetere impossibile esse.* Quod etiam valde subtiliter rationibus geometricis munit. Falluntur itaque [g], qui hoc principium, si non tactum receptum tamen et demonstratum primo atque in philosophiae vsum translatum Leibnizio tribuunt. Cui tamen haec concedenda est gloria, quod primus fere ad demonstrandas veritates metaphysicas eo principio vsus sit. Vix autem axioma hoc Clarckio opposuerat Leibnizius, cum is contradictionem deprehendisse sibi videretur [h], eo quod ipsi supponenti res duas inter se aequales, reuera duas esse, non eandem, id Leibnizius concesserit, et tamen contenderit, vnam rem fore duobus nominibus insignitam. Ad quae respondere Leibnizius morte praeuentus non potuit, eius autem partes sustinuit Cl. THVMMIGIVS [i]: receperunt autem thesin post illustrem WOLFIVM [k], et HANSCHIVM [l], qui rationibus eam metaphysicis confirmauit, etiam alii, qui cetera Leibnizianam philosophiam non in omnibus probarunt. Vnde acute nuper cel. SAM. CHRISTIANVS HOLLMANNVS [m] monuit: *Etsi demonstrari nequeat, impossibile esse, plures res singulares ita in singulis suis determinationibus conuenire inter se posse, vt nulla amplius rei, quam solo numero, inter se differant; imprimis si a determinatione loci, seu spatii modique coëxistendi cum aliis rebus singularibus, vere existentibus hic abstrahatur: experientia tamen constare, adeo infinitam fere esse, rerum existentium, imprimis materialium et corporearum varietatem, vt ne duas quidem res singulares eiusdem speciei, deprehendere liceat, quarum determinationes omnes eodem modo vtrobique se habeant, et si vel maxime omnes eodem modo se habere,*

d) Recueil T. I. p. 50. 94. 95. 418 HANSCH. l. c. Theor. XIX. p. 80. BVLFINGER. Dilucid. philos. p. 87.
e) Qu. Acad. L. II.
f) De Minimo p. 71.
g) LVDOVICVS l. c. c. 2. §. 460. p. 357.
h) l. c. p. 156.
i) In Resp. ad Ep. V. Clarckii.
k) Metaphys. germ. §. 587. p. 361.
l) l. c. p. 81.
m) Metaph. §. 255. T. I. Syst. phil. p 845.

Digitized by Google

re, vellemus supponere, vel solo tamen loco coëxistendique modo semper adbuc inter se differre. Duasque ergo pluresque res solo numero inter se differentes, non dari, neque si loci intuitu simul spectentur, dari posse. Idem a posteriori quoque et experientia duce probatum iuit cel. HAMBERGERVS n). Sed redeundum in viam.

X. Omne ens creatum est mutationi obnoxium, et consequenter etiam monas creata, estque in vnaquaque mutatio continua.

XI. Sequitur ex hactenus dictis, mutationes naturales monadum a principio interno proficisci, propterea quod caussa externa in eius interius influere nequit. Et generaliter affirmare licet, vim non esse, nisi principium mutationum.

XII. Opus etiam est, vt praeter principium mutationum detur quoddam schema eius, quod mutatur, quod efficit, vt ita dicam, specificationem ac varietatem substantiarum simplicium.

XIII. Inuoluere illud debet multitudinem in vnitate aut simplici. Omnis enim mutatio naturalis cum per gradus fiat, aliquid mutatur, et aliquid remanet, consequenter in substantia simplici datur quaedam pluralitas affectionum ac relationum, quamuis partibus careat.

XIV. Status transiens, qui inuoluit ac repraesentat multitudinem in vnitate seu substantia simplici, non est, nisi istud quod perceptionem appellamus, quam probe distinguere debemus ab apperceptione seu conscientia. Nodus hic praecipuus est, quem insolubilem esse viri docti, non illi modo, qui Leibnizianam metaphysicam oppugnarunt, sed illi quoque, qui cetera illi subscripserunt, fassi sunt. Et Leibnizius quidem adeo huic asserto primario fidebat, vt Cartesianos reprehenderet, quod ex neglecta perceptione, cuius nobis non sumus conscii, solos spiritus esse monades, nec dari animas brutorum, nec alias entelechias crediderint, immo ingenia peruersa in opinione de mortalitate animarum confirmauerint. Cum autem perceptionem monadibus sine appetitu tribuere non posset, vt ex thesi sequenti constat, perceptionem autem per mechanicas rationes explicare impossibile esset, necessarium erat, eas dicere automata incorporea, quae cum perceptionem et appetitum habent, animae nomen sustinere possint, a quibus animae brutorum hominumque ipsiusque DEI gradu tantum et perfectione, distent. Ast id incomprehensibile viris eruditis passim visum est, certe ipse illustris WOLFIVS, cum metaphysicam conderet, fassus est o), dubitare se hactenus, vtrum ista monadum perceptio admittenda sit, vnde sola elementa rerum simplicia, neglectis monadibus Leibnizianis sufficere putauit. Non excitabimus obiectiones virorum doctorum, quibus ob hoc assertum

n) Elem. physic. §. 209.
o) §. 598. et P. II. p. 368. Idem faciunt Cl. KAHLE adu. Voltaerium p. 134. ENGELHARD in not. ad ANDALAE Disput. de Monadibus p. 15.

assertum monadum hypothesin praetulerunt [p], tantam enim prolixitatem institutum nostrum non patitur, sed consuli eos iubemus, qui Leibnizii monades oppugnarunt, quorum allegandorum otium nobis fecit Cl. LVDOVICI industria [q]: id vnum notamus, visum fuisse illis, qui elementa rerum materialium simplicia concedunt [r], confudisse virum summum immateriale cum simplici, adeoque perperam illius attributum huic tribuisse: cum non repugnet simplex esse, et tamen materiae, quae ex istis simplicibus componitur, affectiones habere. Ceterum ipse HANSCHIVS [s], qui tamen Leibnizianam monadum perceptionem demonstrare geometrice voluit, fassus est, viros harum rerum quam maxime intelligentes, et quorum industria hactenus in euoluendis principiis Leibnizianis summa cum laude versata sit, de huius theorematis veritate determinare non audere, licet concedant, esse in monadibus repraesentationem multitudinis externae: nec ipsis certum videri, vtrum repraesentatio haec in monadibus nudis inferat identitatem status illarum monadum cum statu animae nostrae in stupore, lethargo et profundo somno: et annon in monadibus nudis possit concipi vis perdurans, nec perceptiua tamen, cuius mutationes non inferant multitudinem partium, sed graduum et relationum externarum tantum, et tamen a perceptione proprie sic dicta, obscura etiam et cum nullo actu reflexo coniuncta, differant essentialiter?

XV. Actio principii interni, qua fit mutatio seu transitus ab vna perceptione ad alteram, appetitus appellari potest. Verum equidem est, quod appetitus non semper prorsus peruenire possit ad omnem perceptionem ad quam tendit, semper tamen aliquid eius obtinet, atque ad nouas perceptiones venit.

XVI. Negari tamen nequit perceptionem, et quod inde pendet, per rationes mechanicas explicari non posse, hoc est, per figuras et motum, quia partibus se mutuo impellentibus carent. Non itaque in substantia simplici reperietur aliud, hoc est, praeter perceptiones earumque mutationes in ea nihil datur. Atque in hoc consistere debent omnes actiones internae substantiarum simplicium.

XVII. Nomen entelechiae imponi posset omnibus substantiis simplicibus seu monadibus creatis, habent enim in se certam quandam perfectionem, τὸ ἐντελὲς, datur quaedam in iis sufficientia, αὐτάρκεια, vi cuius actionum suarum internarum fontes sunt, quasi automata incorporea [t].

XVIII.

p) Newtonianorum obiectiones explicat VOLTAIRE Comp. Met. Leibniz. et Newtonianae c. 7. Cartesianorum ANDALA Diss. cit. Anti-Wolfianorum LANGIVS in Idea analytica systematis metaphysici Wolfiani c. 1. p. 71. seqq. nulli sectae addictorum; WACHTERVS in Harmonia recentiorum philosophorum secum non concordante, c. 5. seqq. p. 14. seqq.

q) l. c. P. II. c. 23 §. 463. seqq. p. 359. seqq.

r) Vid. cel. HOLLMANN. Theol. nat. c. 1. §. 7. p. 65.

s) Theor. XXVII. p. 86.

t) Conf. Leibniziana p. 113. et Schediasma de Notione substantiae Act. Er. 1694. p. 110. 1695. p. 145. 1698. p. 427. vbi contra Sturmium disputat. Notionem hanc substantiae euertere aggressi sunt, quotquot monadologiam oppugnarunt, maxime Cartesiani et Newtoniani, tum et CL. CROVSAZIVS in Prael. de physicae orig. conf. Bibl. anc. et mod. T. XXIV. P. I. art. 10.

XVIII. Quod ſi animam appellare lubet, quicquid perceptionem et appetitum habet in ſenſu generali, omnes ſubſtantiae ſimplices aut monades creatae dici poſſent animae [u]. Enimuero cum apperceptio aliquid amplius importet, quam ſimplicem quandam perceptionem: conſultius eſt, vt nomen generale monadum et entelechiarum ſufficiat ſubſtantiis ſimplicibus, quae ſimplici perceptione gaudent [x], et animae appellentur, quarum perceptio eſt magis diſtincta et cum memoria coniuncta.

XIX. In deliquio aut ſtupore, et ſomno profundo anima quoad ſenſum non differt a ſimplici monade, ſed non caret tunc omni perceptione.

XX. Quando nempe ingens adeſt exiguarum perceptionum multitudo, vbi nihil diſtincti occurrit, mens ſtupet. Iſtiusmodi ſtatum ad tempus animalibus mors conciliare valet.

XXI. Quemadmodum omnis praeſens ſubſtantiae ſimplicis ſtatus naturaliter ex praecedente conſequitur, ita vt praeſens ſit grauidus futuro;

XXII. Ita quoque cum euigilantes ab iſto ſtupore perceptionum noſtrarum conſcii ſimus, neceſſe eſt, vt aliquas immediate ante habuerimus, quamuis earum conſcii non fuerimus. Etenim perceptio naturaliter non oritur, niſi ex alia perceptione, quemadmodum motus naturaliter non oritur, niſi ex motu.

XXIII. Apparet inde, nos quando nihil diſtincti in noſtris perceptionibus habemus, in perpetuo fore ſtupore. Atque is monadarum nudarum ſtatus eſt.

XXIV. Videmus etiam, naturam dediſſe animantibus perceptiones ſublimes, dum iis organa conceſſit, quae complures radios luminis, aut complures vndulationes aëris colligunt, vt per vnionem fiant efficaces. Simile quid in odore, ſapore, et tactu etc. occurrit.

XXV. Memoria ſpeciem conſecutionis ſuppeditat animabus, quae rationem imitatur, ſed ab ea diſtingui debet. Videmus ideo animantia, dum percipiunt obiectum, quod ipſa ferit, et cuius ſimilem perceptionem antea habuere, per repraeſentationem memoriae exſpectare, quod eidem in perceptione praecedente iungebatur, et ad ſenſationes ferri ſimiles iis, quas tunc habuerant.

XXVI.

u) Non noua haec eſt hypotheſis, ſed et Platonicis nonnullis et Cabbaliſtis omnibus familiaris, qui omnem ſubſtantiam eſſe ſpiritualem i. e. animam, materiam tantum phaenomenon putant. Conf. Cl. WACHTER. l. c. p. 19. ſeqq. vbi tamen materiam ex mente Platonis talem dici poſſe non comprehendimus.

x) Conferri meretur cum his aſſertionibus Leibnizianis ſyſtema Campanellae de ſenſu rerum, ſupra c. 5. enarratum. Legiſſe Campanellae libros Leibnizium ex Vol. I. epp. p. 139. 255. et Leibnizianis p. 162. conſtat, vtrum autem perceptionem monadum a Campanella habuerit, dicere non habemus. Sufficiebat enim acutiſſimo viro harmonia regnorum DEI ſuppoſita, vt concluderet repraeſentationem quandam mundi in monadibus eſſe neceſſariam, conf. Cl. KAHLIVS adu. Voltaerium c. 8. p. 135. Ceterum iucundum hoc loco erit obſeruare, etiam GASSENDVM a perceptione rerum omnium aſſerenda non fuiſſe remotum. Quamuis enim humanam iis cognitionem recte denegari contendat, contendit tamen, propriam qua opera ſua peragant, quae homo nec norit nec poſſit moliri illis denegari non poſſe. Phyſ. S. 1. L. IV. c. 1. T. I. Opp. p. 286.

Digitized by Google

XXVI. Imaginatio fortis, quae ipſos ferit ac mouet, vel a magnitudine vel a multitudine perceptionum praecedentium proficiſcitur. Interdum enim idem eſt impreſſionis fortis, vno ictu factae, effectus, qui diuturni habitus aut perceptionum mediocrium, ſaepius repetitarum.

XXVII. Homines beſtiarum inſtar agunt, quatenus conſecutiones perceptionum, quas habent, non niſi a principio memoriae pendent, et inſtar medicorum empiricorum, qui ſimplici praxi absque theoria vtuntur.

XXVIII. Enimuero cognitio veritatum neceſſariarum et aeternarum eſt id, quod nos ab animantibus ſimplicibus diſtinguit, et rationis atque ſcientiarum compotes reddit, dum nos ad cognitionem noſtri atque DEI eleuat. Atque hoc eſt iſtud, quod in nobis anima rationalis ſiue ſpiritus appellatur y).

XXIX. Cognitioni veritatum neceſſariarum et earum abſtractionibus acceptum referri debet, quod ad actus reflexos eleuati ſimus, quorum vi iſtud cogitamus, quod Ego, appellatur, et hoc vel iſtud in nobis eſſe conſideramus. Et inde etiam eſt, quod noſmet ipſos cogitantes de ente, de ſubſtantia cum ſimplici tum compoſita, de immateriali et ipſo DEO cogitemus, dum concipimus, quod in nobis limitatum eſt, in ipſo ſine limitibus exiſtere. Atque hi actus reflexi praecipua largiuntur obiecta ratiociniorum noſtrorum.

XXX. Ratiocinia noſtra duobus magnis principiis ſuperſtructa ſunt. Vnum eſt principium contradictionis, vi cuius falſum iudicamus, quod contradictionem inuoluit, et verum, quod falſo opponitur, vel contradicit.

XXXI. Alterum eſt principium rationis ſufficientis, vi cuius conſideramus, nullum factum reperiri poſſe verum, aut veram exiſtere aliquam enuntiationem, niſi adſit ratio ſufficiens, cur potius ita ſit, quam aliter, quamuis rationes iſtae ſaepiſſime nobis incognitae eſſe queant. Celeberrimum hoc principium rationis ſufficientis factum eſt in orbe philoſophico, quam primum reſuſcitatum et quaſi vita donatum ex ingenio Leibniziano prodiit. Quod non ignotum fuiſſe Sinenſibus, qui ita virtutum praecepta naturae humanae inaedificauerint, vt ratio inde ſufficiens earum conſtaret, contendit ill. WOLFIVS z). Nos certiori iure ad omnium gentilium philoſophorum, maxime Graecorum, principia philoſophica prouocari poſſe putamus, quae axiomati huic inaedificata ſunt, quaerendam omnium rerum rationem ſufficientem, cur ſint magis, quam non ſint. Hoc enim axioma illud: ex nihilo nihil fit, progenuit, cum facile intel-

y) Etiam hae theſes cum c. 20. et 21. CAMPANELLAE de Senſu rerum poſſunt comparari, aſt eas Campanellae aſſertiones olim reiiciebat LEIBNIZIVS vid. Diſſ. de Ariſtot. recentioribus conciliabili §. 12. p. 139. Tunc negabat, dari ens, quod neque extenſionis neque cogitationis ſit capax: agnoſcebatque in formis ſubſtantialibus eſſe appetitum et inſtinctum ſecundum Ariſtotelicos.

z) In Or. de Philoſophia Sinenſium.

Digitized by Google

intelligerent, si nulla ratio sit, cur aliquid existat, nihil quoque fieri atque existere posse. Quod principium omnis aetatis gentisque philosophos tenuisse, alio loco indubitatis testimoniis probauimus [a]. Nec obstat, quod obiici posse videtur, eos omnia ad necessitatem quandam, contingentiae rerum oppositam, retulisse. Nam etsi hoc de plerisque, non tamen de omnibus, verum sit [b], nihil tamen id probat aliud, quam homines hos hypotheseos amore seductos eiusmodi rationem sufficientem naturae rerum quaesiuisse, quae reuera non datur, cum hoc ipso principio verissimo duce facile ad id potuissent peruenire, vt intellexissent, cum res omnes contingentes quae existunt, rationem sufficientem, cur sint, et ex statu possibilitatis in statum existentiae progressae sunt, in se non habeant, ideo quaerendam eam esse in alia, quae vltimam rationem extra seriem contingentium in se necessario habeat, quo pacto systemati tum emanatiuo, tum dualistico, quae omnem gentilem philosophiam in praeceps egere, nuncium misissent, et ad veram DEI notionem peruenissent. Vidit huius rei aliquid SENECA [c], sed systematis Stoici ineptiis delusus, et seriem contingentium non recte excutiens, male ad errorem transtulit. Postquam enim de caussis rerum longam enarrationem ex mente veterum instituisset, concludit: *Sed nos nunc primam et generalem caussam quaerimus, haec simplex esse debet; nam et materia simplex est. Quaerimus*, quid sit caussa? *ratio faciens, id est, Deus. Ita enim quae nunc retuli, non sunt multae et singulae caussae, sed ex vna pendent, ex ea, quae fuit.* Confundere in tota hac de caussis dissertatione Senecam rationem sufficientem cum caussa [d], manifestum; ast ad illam potissimum respexisse, ex eo satis manifestum est, quod vnam caussam Deum ponat, eo quod rationes rerum omnium intra se habeat. Ratio enim siue caussa Stoicis est, propter quid aliud fit, cui effectum adiecerunt. Similia passim apud veteres deprehendi possent, si id ageremus [e]. Obseruatum autem ipsi Leibnizio Archimedem huic principio dogma de aequilibrio corporum inaedificasse. Tacemus recentiores alios, praecipue inter Scholasticos [f], qui passim ex hoc principio ratiocinantur. Ab Euclide vero idem se didicisse fatetur IORDANVS BRVNVS [ff]. Quibus ipse addendus CARTESIVS [g]. Non nouum

a) Amoenit. liter. T. VIII. p. 304. conf. cel. DE BEAVSOBRE Hist. Manich. P. II. L. V. c. 2. p. 166. seqq. et GASSENDVS Phys. S. I. L. III. c. I. Opp. T. I. p. 231.

b) Aliter enim Epicurus, qui, licet sine ratione sufficienti, contingentiae atomorum concursum permittebat, secus ac factum a Democrito, qui necessitatem intrinsecam siue fatum agnoscebat.

c) Ep. 65.

d) Id omnes omnino veteres et recentiores plerique fecerunt, ipse LEIBNIZIVS in Diss. de Aristotele recentioribus reconciliabili, quae extat quoque Epp. Vol. II. p. 121 seqq. aliquoties caussam et rationem pro eodem habuit, vid. §. 11. p. 136.

e) Passim axioma hoc occurrit apud CICERONEM de Diuin. L. II. de Fin. bon. L. I. et de Fato, quo loco, quando scribit, contra Epicurum disputans: „Rursus autem, ne omnes a physicis irrideamur, si dicamus, quicquam fieri sine caussa etc. apertum facit, totam veterum physiologiam huic principio fuisse innixam. Nemo autem fortius hoc argumentum vrsit, quam LVCRETIVS L. I. qui meretur consuli, his enim inhaerere hoc loco non licet.

f) Vid. Conimbric. T. II. p. 310.

ff) De Minimo p. 53.

g) In Resp. ad obiect. sec. Medit. primae p. 77. qui luculentus est.

Digitized by Google

nouum itaque principium est, nunquamue auditum, sed singulari tamen explicatione non excultum, quod, nisi fallimur, primus ad constituendas confirmandasque veritates metaphysicas Leibnizius adhibuit. Cum autem ratio sufficiens, cum caussa necessaria facile confundi possit, hinc factum, vt axioma sensu recto egregium, contradictionem pateretur, quod vix e puluere protraxerat Leibnizius. Clarckius enim, cum libertatem indifferentiae ita tolli videret, hacque ratione in Deo quoque quandam necessitatem poni suspicaretur, infringere hoc principium, negare licet totum non auderet, constituit. Concedebat ille [h], indubitatum quidem esse, nihil existere sine ratione sufficiente existentiae suae, nihilque existere hoc magis modo, quam alio, cuius ratio sufficiens non extet: Ast vrgebat, in rebus in se indifferentibus, simplicem nudamque voluntatem esse rationem sufficientem, vt existant, vel certam existendi determinationem modumque accipiant, neque hanc voluntatem opus habere, vt a caussa aliena determinetur: id quod ex ordine particularum formati mundi probat, quem ex sola voluntate DEI pependisse statuit. Opposuit huic arieti principium identitatis indiscernibilium, Leibnizius [i], et inductione vsus et ratione metaphysica, nempe quod duae res, quae discerni nequeant, eadem res sint duobus nominibus, ex quibus exemplum ab ordine mundi allatum a Clarckio impossibile figmentum esse conclusit. Quibus reposuit Clarckius [k], res duas sibi perfecte similes non tamen desinere esse duas res; id quod spatii et temporis partibus aequalibus illustrat, quarum tamen momenta duo vnum non sint, nec sola duo nomina vnius momenti. Regessit ad haec quoque Leibnizius, fassus [l], si duae res perfecte aequales, vt discerni nequeant, existerent, fore duas res; ast supponi falsum aliquod, et a rationis principio alienum, decipique aduersarium cum philosophis ex vulgo, qui solo numero res discerni posse credant, id est, quia numerum habeant, ex quo errore perplexa de principio indiuiduationis disputatio exorta sit. Malle autem temporis et loci partes inter se aequales huc afferri, obseruat, eo quod res ideales sint, quae in abstracto considerentur, quod in concreto aliter se habeat. Adeo vero claritate sua lucere rationis sufficientis principium putat illustris philosophus [m], vt negari a nemine posse contendat, et probatione opus haud habere existimet, tantae autem necessitatis esse credat, vt sine eo neque Dei existentiam probare, neque demonstrare veritates alias maximi momenti liceat. Neque vero sic quieuit Clarckius, sed rem ab ouo, quod aiunt, exorsus [n], exemplum aequilibrii reiicit, quod ad spiritum libere sponteque agentem applicari nequeat, quia instrumentum passiuum sit: contenditque negata libera voluntatis, virtute eligendi ex duobus bonis aequalibus, quodcunque voluerit, negari actionum humanarum principium, agendique virtutem et confundi cum motiuis eorumque impres-
sione

h) Recueil T. I. p. 39. i) pag. 50. l) pag. 94. m) pag. 147.
k) pag. 65. n) pag. 160. seqq.

Digitized by Google

ſione in animum, qui circa ea paſſiue ſe habeat, et qualitas perceptiua ſit, quam ſequatur facultas agendi, id eſt ſe mouendi, ex qua ſpontaneitas, et in agentibus rationalibus libertas oriatur. Et hinc omnem illum errorem profluere putat, quod principium actionis cum perceptione rationis commouentis confundatur, agensque liberum cum aequilibrio ponderis paſſiuo miſceatur. Contendit etiam, poſſe habere agens liberum rationes valde ſufficientes, quo minus ceſſet agere, quamuis nullam rationem habeat determinandi, vt hoc vel illo modo agat. Et hinc omne argumentum Leibnizii petitionem principii eſſe declarat, eo quod exempla in contrarium allata ex hoc ipſo principio refutet. Concedit autem Deum (de quo proprie diſputabatur,) licet inter duas res abſolute indifferentes et bonas aequaliter non aliam rationem determinantem quam ſuam voluntatem habeat, non carere tamen rationibus commouentibus, rationesque ſufficientes, quibus Deus commotus ex duobus aequaliter bonis et indifferentibus vnum eligat, eſſe impulſiuas ad eligendum. His Leibnizius morte praeuentus reſpondere non potuit, patet autem ex vltimo ratiocinio, rem tandem ad verborum pugnam abiiſſe. Et haec quidem viuo Leibnizio diſputata ſunt; acriter vero et ſatis vehementer de veritate principii huius Logici et Mataphyſici diſputatum eſt, cum celeberrimus Wolfius illud inter veritates metaphyſicae primarias referret [o], oſtenſoque diſcrimine inter cauſſam et rationem ſufficientem, hoc axiomate in demonſtrando, quod ſibi conceperat, aedificio metaphyſico vteretur. Ab eo enim tempore quisquis Wolfium ſequutus eſt, pro hoc principio ſtetit, illud autem antagoniſtae vehementer oppugnarunt, cuius vtriusque partis ſcripta cum adduxerit doctiſſimus LVDOVICVS [p], ad eum lectorem remittere, quam longiore digreſſione a ſcopo deducere, malumus. Addimus id vnum, metaphyſicos antiquiores rationem ſufficientem, quae a cauſſa, rationem continente diſtingui ſolet, rationem ſimpliciter, vel etiam rationem cauſſandi vocaſſe; placuiſſeque rationis ſufficientis axioma, etiam aliis a Leibnizio ſatis libere diſcedentibus, cuius exemplum dabit Cl. HOLLMANNVS [q], qui acute et perſpicue rem expoſuit, recteque poſt ipſum Leibnizium monuit, falli eos, qui putant, rationem ſufficientem non adeſſe, quando interdum nulla a nobis cognoſcitur.

XXXII. Quando veritas neceſſaria, ratio reperiri poteſt per analyſin, dum eam reſoluimus in ideas et veritates ſimpliciores, donec ad primitiuas peruentum fuerit.

XXXIII. Dantur ideae ſimplices, quarum definitiones dare non licet: dantur etiam axiomata et poſtulata, aut verbo, principia primitiua, quae probari nequeunt, nec probatione indigent, atque iſta ſunt enuntiationes identicae.

o) c. 2. §. 29. et T. II. p. 26. Metaph. Germ. qui etiam p. 29. oſtendit, quo ſenſu eius axiomatis prima cultura tribui queat Leibnizio.

p) l. c. §. 438. ſeqq. p. 347. ſeq.

q) Metaphyſ. Part. I. cap. 4. §. 101. ſeqq. pag. 715. ſeqq.

XXXIV. Enim vero ratio sufficiens reperiri etiam debet in veritatibus contingentibus, vel facti, hoc est, in serie rerum, quae reperitur in vniuerso creaturarum, vbi resolutio in rationes particulares progredi posset in infinitum, propter immensam rerum naturalium varietatem et diuisionem corporum in infinitum.

XXXV. Quemadmodum tota haec series non nisi alia contingentia anteriora inuoluit, quorum vnumquodque simili analysi opus habet, vbi rationem reddere voluerimus, progressus nil iuuat, necesse est rationem sufficientem seu vltimam contingentium reperiri, quantumuis infinita ponatur.

XXXVI. Propterea quoque ratio ultima rerum in substantia quadam necessaria contineri debet, in qua series mutationum non nisi eminenter existat, tanquam in fonte suo.

XXXVII. Iam cum substantia ista sit ratio sufficiens omnis istius seriei, quae etiam prorsus connexa est; non nisi vnus datur Deus, atque hic Deus sufficit.

XXXVIII. Iudicare etiam licet, quod substantia ista suprema, quae est vnica, vniuersalis et necessaria, cum nihil extra se habeat, quod ab ea non dependeat, et simplex rerum possibilium series existat, limitum capax esse nequit, et omnem realitatem possibilem continere debet.

XXXIX. Vnde sequitur, Deum esse absolute perfectum, cum perfectio non sit, nisi magnitudo realitatis positiuae, praecise sumta, sepositis rerum limitationibus.

XL. Sequitur hinc etiam, creaturas habere pefectiones suas ab influxu DEI, sed imperfectiones a propria natura, essentiae sine limitibus incapaci. In eo enim a Deo distinguuntur.

XLI. Verum etiam est, in Deo non modo esse fontem existentiarum, verum etiam essentiarum, quatenus reales sunt, aut eius, quod in possibilitate reale est. Propterea intellectus Dei est regio veritatum aeternarum aut idearum, vnde dependent, et sine ipso nihil realitatis foret in possibilitatibus, et nihil non modo existeret, sed nihil etiam opus foret.

XLII. Etenim opus est, vt si quid realitatis in essentiis aut possibilitatibus, aut potius in veritatibus aeternis fuerit, haec realitas fundetur in aliqua re existente et actuali, et consequenter in existentia entis necessarii, in quo includit essentia existentiam, aut in quo sufficit esse possibile, vt sit actuale.

XLIII. Ita Deus solus, seu ens necessarium hoc priuilegio gaudet, quod necessario existat, si possibilis est. Et quemadmodum nihil possibilitatem eius impedit, quod limitum expers, nec vllam negationem, consequenter nec contradictionem inuoluit, hoc vnum sufficit, ad cognoscendam existentiam Dei a priori. Nos eam quoque probauimus per realitatem

Digitized by Google

realitatem veritatum aeternarum. Emendauisse hac ratione Leibnizium argumentum Cartesii ab idea Dei pro eius existentia petitum supra in eius vita diximus. Saepius hanc demonstrationem DEI a priori repetiit Leibnizius r.

XLIV. Enim vero eandem iam probabimus a posteriori, quia scilicet res contingentes existunt, quae rationem vltimam, seu sufficientem habere nequeunt, nisi in ente necessario, quod rationem existentiae suae in se ipso habet.

XLV. Nihilominus tamen cum nonnullis nobis imaginari non debemus, veritates aeternas, cum a Deo dependeant, arbitrarias esse, et a voluntate ipsius pendere, quemadmodum Cartesius et postea Poiretus statuit. Id verum non est, nisi de veritatibus contingentibus, cum e contrario necessariae dependeant ab intellectu eius et sint obiectum eius internum. Diximus de hoc dogmate Cartesii suo loco. Probe autem attendendum est ad verba Cartesii, et integram eius hypothesin, affirmationem atque negationem ad voluntatem referentem, quando ita pronuntiat s: *Quantum ad veritates aeternas, dico iterum, illas tantum esse veras aut possibiles, quia Deus illas veras et possibiles cognoscit, non autem contra veras a Deo cognosci, quasi independenter ab illo sint verae.* Ast vrgebat contra haec Leibnizius, possibilia praesupponi, si electionis libertas in rebus producendis asserenda sit, cum electionis nulla ratio sit, vbi vnum tantum possibile sit f. Ex quo concludebat, male ad Dei voluntatem in quaestione de possibili et necessario recurri t.

XLVI. Deus solus est vnitas primitiua seu substantia simplex, originaria, cuius productiones sint omnes monades creatae aut deriuatiuae et nascuntur, vt ita loquar, per continuas diuinitatis fulgurationes per receptiuitatem creaturae limitatas, cui essentiale est, esse limitatum. Primarium hoc existentiae et naturae rerum contingentium atque finitarum fundamentum est, quod viro summo ponere placuit, vt et omnium rerum existentiam a Dei voluntate dependere ostenderet, et accepisse essentiam atque naturam ex ideis in intellectu diuino praesentibus doceret. Id quod a Platone eum mutuum accepisse, licet emendatum et sensu magis philosophico pronuntiatum, nec ipse negat v, nec inficias iuerit, quisquis Platonismi paulo est peritior. Ast, vt verum fateamur, vellemus, vt distinctius clariusque vir illustris in assertione hac loqui, quam incerta et ambigua loquutione veterum errores, a quibus eum alienum fuisse facillime nobis persuaderi patimur, palliare voluisse videri maluisset. Ipsa enim haec assertio idem prorsus, si verba spectes, dicit, quod systema emanatiuum

r) Vid. Med. de veritate et ideis A. E. 1684.
s) P. I. princ. phil. §. 33. 34. p. 9.
f) Theodiće §. 235.
t) Conferendus autem ipse POIRETVS Cogitation. L. II. c. 10. §. 5.
v) In Epist. ad Hanschium l. c.

uum Alexandrinorum, Cabballistarum, et quicunque ex orientali et Platonica schola prodierunt, inculcat, ex Deo substantia prima per fulgurationes diuini luminis prodiisse, id est emanasse res omnes, et naturam suam limitationis carceribus circumscriptam ex ideis in intellectu diuino latentibus, et in diuina natura necessario existentibus, sed voluntate DEI, vt extra ipsum existerent, productis, accepisse. Quo pacto res omnes ratione existentiae quidem sola DEI voluntate fuisse productas non negarunt, et, quod HIEROCLES x) monuit, ex materia non praeiacente sola voluntate DEI fuisse formatas asseruerunt: ast ipsam tamen essentiam rerum, ex DEI essentia velut subiecto et fonte suo fluxisse, adeoque non nisi limitatione et emanationis ordine a Deo differre statuerunt. Quem deismi vel pantheismi errorem Leibnizio affricare eo magis iniquum putamus, quo magis is rerum essentias in possibilitate posuit, quae obiectiue tantum in Deo sunt, nempe considerato intellectu diuino, qui circa eas versatur, quae ad emanationem non sufficiunt. Sed paulo distinctius pronuntiandum, et asserta ab hac ψευδερμηνεία munienda erant. Vnde prudentius et circumspectius definiuit θ. VIII. Caussae Dei: *Actualia dependent a Deo, tum in existendo, tum in agendo, nec tantum ab intellectu eius, sed etiam a voluntate. Et quidem in existendo, dum omnes res a Deo libere sunt creatae, atque etiam a Deo conseruantur; neque male docetur, conseruationem diuinam esse continuatam creationem, vt radius continue a sole prodit: ETSI CREATVRAE NEQVE EX DEI ESSENTIA, NEQVE NECESSARIO PROMANENT.* Ex his itaque thesis allata intelligenda et secundum rectos sensus explicanda est.

XLVII. Datur in Deo potentia, quae est fons omnium, deinde cognitio, quae continet idearum schema, et tandem voluntas, quae mutationes efficit, seu productionem secundum principium melioris.

XLVIII. Atque hoc est istud, quod respondet ei, quod in monadibus creatis facit subiectum seu basin facultatis perceptiuae et appetitiuae. Sed in Deo haec attributa sunt absolute infinita, aut perfecta, in monadibus creatis non sunt, nisi limitationes, pro mensura perfectionis, quam habent.

XLIX. Creatura dicitur agere extra se, quatenus habet perfectionem, et pati ab alia, quatenus est imperfecta. Ita monadi actionem tribuimus, quatenus habet perceptiones distinctas, et passiones quatenus confusas habet.

L. Et vna creatura perfectior est altera in eo, quod reperiamus in ea, quod inseruit rationi reddendae in eo, quod in altera contingit, et propterea dicimus, quod in alteram agat.

LI. Sed

x) De Fato apud PHOTIVM cod. 241.

Digitized by Google

LI. Sed in substantiis simplicibus influxus vnius monadis in alteram tantum idealis est, qui effectum sortiri nequit, nisi Deo interueniente, quatenus in ideis Dei vna monas cum ratione postulat, vt Deus ordinans ceteras, in principio rerum ipsius rationem habeat. Quoniam enim monas vna physice influere nequit in interius alterius; aliud non datur medium, per quod vna ab altera dependere valeat.

LII. Atque ideo actiones et passiones creaturarum mutuae sunt. Deus enim duas substantias simplices inter se comparans, in vna qualibet rationes deprehendit, quibus obligatur vnam aptare alteri, et consequenter id, quod actiuum est, quatenus certo respectu passiuum secundum alium considerandi modum, actiuum nempe, quatenus id, quod distincte in eo cognoscitur, inseruit rationi reddendae de eo, quod in alia contingit, et passiuum, quatenus ratio de eo, quod in ipsa contingit, reperitur in eo, quod distincte cognoscitur in altera.

LIII. Quemadmodum vero infinita sunt vniuersa possibilia in ideis Dei, et eorum non nisi vnicum existere potest: ita necesse est, dari rationem sufficientem electionis diuinae, quae Deum ad vnum potius, quam ad alterum determinat.

LIV. Atque haec reperiri nequit, nisi in gradibus perfectionis, quam hi mundi continent, cum quoduis possibile habeat ius praetendendi existentiam pro ratione perfectionis, quam inuoluit.

LV. Atque id ipsum caussa est existentiae melioris, quod Deus vi sapientiae cognoscit, vi bonitatis eligit, vi potentiae producit. Est haec principium et fundamentum celeberrimae illius assertionis de optimo mundo a Deo electo, quae sectatoribus Leibnizii pulcherrimus eius foetus visus est, immo nonnullis quoque, quibus tamen incerta thesis creditur, talis tamen iudicatur, quae omnium pulcherrime DEVM extollat: ast quam eius aduersarii necessitatem quandam ineuitabilem et libertati ac perfectioni diuinae inimicam inuoluere conquesti sunt: quo nomine Optimismum hunc, quem vocant Triuoltienses velut Deismo vicinum condemnauisse, supra annotauimus. De quo tamen infra commodo magis loco dicemus.

LVI. Huic adaptationi rerum omnium creatarum ad vnamquamque, et vniuscuiusque ad ceteras omnes tribuendum, quod quaelibet substantia simplex habeat respectus, quibus exprimuntur ceterae omnes, et per consequens speculum viuum perpetuum vniuersi fit. Etiam haec ex *κυρίαις δόξαις* Leibnizii est, in recentissimi temporis controuersiis valde agitata, eo quod idealistis fauere vir summus videretur. Quod vtrum ita se habeat, hic definiendi locus haud est, qui non controuersias, sed historiam scribimus. Cuius gratia id potius obseruamus, ineunte iam seculo XVI similem hypothesin affirmauisse Carolum Bouillum, philosophum Gallum, profundae meditationis virum. Inter eius enim opera primo

primo loco extat liber *de Intellectu angelico et humano, et vtriusque speculari natura et illustratione a Deo, ita vt hominis intellectus, sensu posterior lunam, angelicus prior, solem referat, et intellectus sit vnitas memoriae, memoria vero vnitas intellectus.* Ast quae ille habet, ex Pythagoreis hypothesibus orta sunt, vt ex eius libro *de Sensibilibus* patet.

LVII. Et sicut eadem vrbs, ex diuersis locis spectata alia apparet, et optice quasi multiplicatur, ita similiter accidit, vt propter multitudinem infinitam substantiarum simplicium dentur quasi totidem differentia vniuersa, quae tamen non sunt, nisi scenographicae repraesentationes vnici secundum differentia puncta visus vniuscuiusque monadis.

LVIII. Atque hoc ipsum medium est obtinendi tantum varietatis, quantum possibile, sed cum maximo ordine, qui fieri potest, hoc est, medium obtinendi tantum perfectionis, quantum possibile.

LIX. Neque etiam alia datur, quam haec hypothesis, quae prout fieri debet, magnitudinem DEI eleuat.

LX. Ceterum ex eo, quod modo retuli, de rationibus a priori, videmus, cum res aliter se habere nequeant, quoniam Deus, totum ordinans, respexit ad quamlibet partem et imprimis ad vnamquamque monadem, cuius natura cum sit repraesentatiua, nihil est, quod eam limitare posset ad vnam tantum rerum repraesentandam, quanquam verum sit, quod haec repraesentatio non sit nisi confusa, respectu partium vniuersi, nec distincta esse possit, nisi quoad exiguam rerum partem, hoc est, earum, quae aut propiores sunt, aut maiores respectu vniuscuiusque monadis, alias quaelibet monas foret aliqua diuinitas. Non in obiecto, sed in modificatione cognitionis obiecti monades limitatae sunt. Omnes confuse ad infinitum tendunt, sed limitantur et distinguuntur per gradus perceptionum distinctarum.

LXI. Atque in eo compositae cum simplicibus conueniunt. Quoniam enim omnia plena sunt, et per consequens omnis materia connexa, et quemadmodum in pleno omnis motus effectum quendam sortitur in corporibus distantibus, pro ratione distantiae, ita vt vnumquodque corpus non modo afficiatur ab iis, quae ipsum tangunt, et quodammodo percipiat, quod ipsis accidit, verum etiam mediantibus ipsis adhuc percipiat ea, quae prima tangunt, a quibus ipsum immediate tangitur: ideo inde sequitur, hanc communicationem procedere ad quamlibet distantiam. Et per consequens omne corpus ab omni eo afficitur, quod in vniuerso accidit, ita vt is, qui omnia perspicit, in vnoque legere possit, quod per totum accidit, immo etiam, quod iam factum aut adhuc futurum, in praesenti obseruans, quidquid tam secundum tempus, quam secundum spatium elongatur.

Digitized by Google

LXII. Enimuero anima in se ipsa legere nequit, nisi quod distincte in ea repraesentatur non omnes suas perceptiones vna euoluere valet, quoniam ad infinitum tendunt.

LXIII. Quamuis itaque quaelibet monas creata totum vniuersum repraesentet, multo tamen distinctius repraesentat corpus, quod ipsi peculiari ratione adaptatum est, et cuius entelechia existit. Et sicuti hoc corpus exprimit totum vniuersum per connexionem omnis materiae in pleno, ita etiam anima totum vniuersum repraesentat, dum repraesentat hoc corpus, quod ad ipsam spectat peculiari quadam ratione.

LXIV. Corpus spectans ad monadem, cuius entelechia vel anima existit, constituit cum entelechia id, quod viuens appellatur, et cum anima id, quod animal salutatur.

LXV. Est vero corpus viuentis vel animalis semper organicum. Etenim cum quaelibet monas sit speculum vniuersi suo modo, et vniuersum perfecto ordine gaudeat, ordo etiam esse debet in repraesentante, hoc est, in perceptionibus animae, et per consequens in corporibus, secundum quae vniuersum in eis repraesentatur.

LXVI. Ita quodlibet corpus organicum viuentis est species machinae diuinae, aut automati naturalis, quod omnia automata artificialia infinitis modis antecellit, etc.

LXVII. Et fieri potuit, vt auctor naturae hoc artificium diuinum et prorsus mirabile in praxin deduceret, quia portio quaelibet materiae non modo diuisibilis in infinitum, sicuti veteres agnouere, verum etiam actu subdiuisae in infinitum, qualibet parte peculiari motu gaudente alias fieri haud quaquam posset, vt quaelibet portio materiae totum exprimeret vniuersum.

LXVIII. Liquet inde, in minima portione materiae dari mundum creaturarum viuentium animalium, entelechiarum, animarum etc.

LXIX. Ita nihil incultum, nihil sterile, nihil mortuum datur in vniuerso, nullum chaos, nulla confusio, nisi ad apparentiam.

LXX. Videmus hinc, quodlibet corpus viuum habere entelechiam vnam dominantem, quae est anima in animali, sed membra huius corporis viuentis plena sunt aliis viuentibus, plantis, animalibus, quorum vnumquodque iterum suam habet entelechiam seu animam dominantem.

LXXI. Omnia corpora riuorum instar in perpetuo sunt fluxu et partes aliae continuo ingrediuntur aliae egrediuntur. Vetustissima haec physicorum fere omnium hypothesis, asserta a theogoniarum scriptoribus, Thalete, Platone, Stoicis, Heraclito, Democrito, Epicuro, Scepticis, aliisque nec recentioribus ante Leibnizium ignota, ex quibus imprimis, qui toties cum Leibnizio concordat, IORDANVS BRVNVS y), *nihil*

y) De Minimo p. 72.

Digitized by Google

nihil variabile dixit *atque compositum in duobus temporum momentis, eisdem prorsus partibus eodemque partium ordine consistere, cum effluxus influxusque atomorum in omnibus huiusmodi sit continuus.* Quae ita ad animam hominis, quam atomam naturam, et monada ipse quoque vocat, transfert:

Ergo atomam tantum naturam dixeris esse,
Perpetuo cuius nulla aut propria vna figura est.
Ergo natura est animi diuina reperta,
Quam non alteritas non passio conficit vlla,
Quaeque vt sub fato est obnoxia compositique
In partem veniens, momento vix manet vno.
Sorte affecta pari, numerique vno ordine perstat.
Quotquot enim fiunt, mutantur lapsa ruuntque,
Continue ad aliud atque aliud, non entia credes.
Atqui naturam in specie meditando perenni
Vnam cui conformari, seruareque temet
Consimilem debes, consortem te esse deorum
Comperies vitae, et dices: substantia nostra haec.

Referre se autem omnem substantiam ad atomum (non molis, sed naturae, vt ipse quoque vocat,) in sequentibus prolixe docet, vbi non animam modo in organico corpore commemorat, sed eam quoque, quae est „in toto vitae telluris horizonte; a qua ad animos in horizonte maiori, et „animum animorum Deum ascendit. Cuilibet autem animae, siue monadi atomoue, quae synonyma sunt apud Brunum, suam esse, quam agnoscat materiam, afferit, et in eo illius naturam constare ait, quod compositionem intrinsecam non habeat, et quod, cum non sit, id fiat non „per modum dissolutionis seu diuisionis, impropriissime autem generari „dicatur vel corrumpi, ea praesertim, quae proprie intrinsecaque natura „aeterna, immortalia, incomponibilia, indissolubilia, animae, Dii, „Deus.“ Haec Brunus. Cuius monadologia meretur a viro quodam docto et laboris molesti patiente ex scriptis eius colligi, et cum monadologia Leibniziana comparari. Verum haec ὡς ἐν παρόδῳ.

LXXII. Anima non mutat corpus nisi sensim sensimque et per gradus, ita vt nunquam omnibus suis organis vno quasi ictu priuetur. Et dantur saepius metamorphoses in animalibus, sed nunquam metempsychosis seu transmigratio animarum locum habet, neque enim dantur animae prorsus separatae. Etiam hoc ex veteri philosophia translatum, quae per omnes fere sectas ὄχημα et εἴδωλον animae tribuebat, vt suis locis probatum.

LXXIII. Atque ideo etiam nulla datur generatio, nec mors perfecta, rigorose loquendo. Sunt enim euolutiones et accretiones, quas generationes vocamus; quemadmodum inuolutiones et diminutiones, quod mortem

Digitized by Google

tem appellamus [z]. Etiam hoc veteribus multoties assertum, nempe quod ex fluxu materiae perpetuo aliter constare non posset, vt ex iis, quae *Tomo primo* passim dicta sunt, liquere potest.

LXXIV. Quia hodie obseruationibus compertum est, corpora organica naturae nunquam ex chao seu putrefactione prodire, sed constanter per semina, in quibus sine omni dubio datur quaedam praeformatio; hinc concluditur, corpus non modo organicum iam praeextitisse ante conceptionem, sed etiam animam in hoc corpore, h. e. animal ipsum. Et per conceptionem animal istud tantummodo disponitur ad magnam quandam transformationem, vt fiat animal alterius speciei. Nititur vtraque hypothesis praesupposito, stamina corporum ab initio rerum efformata praeexistere, vnde sequitur, habere quoque ea animas suas seu entelechias, quibus informentur. Ast haud leuibus illa sententia a magnis viris premi solet difficultatibus [a], vnde ipsa quoque ratio adducta pro animarum existentia cuius generis ponderisque sit, dignosci potest. Quae tamen nobis aliud agentibus, hoc loco curae haud sunt; id vero monendus lector, caueat, ne hanc Leibnizianam praeexistentiam animarum, quae suo modo H. MORO [b] et ANDR. PLANERO [c] quoque placuit, confundat cum veterum theologorum physicorumque Graecorum, immo eorum omnium, qui μετεμψύχωσιν asserebant, animorum praeexistentia. Hi enim animas certo numero creatas corpori, postea demum efformando, in matris vtero immitti statuebant. Illi euolutionem et staminum et animarum, atque translationem in alium perfectionis gradum, v. c. ex statu bruto insensitiuum, et ex hoc in rationalem asserunt. Quo iure vel verisimilitudine? dicere hoc loco, nihil attinet.

LXXV. Animalia, quorum nonnulla eleuantur ad gradum maximorum animantium, ope conceptionis, appellari possunt spermatica, sed ea, quae speciem non mutant, nascuntur, multiplicantur, et destruuntur, quemadmodum animalia magna. Paruus admodum numerus est electorum, qui ad theatrum maius progrediuntur.

LXXVI. Si animal nunquam naturaliter incipit, nec vnquam naturaliter finiri debet: et non modo nulla datur generatio, verum etiam nulla destructio totalis, seu mors rigorose sumta. Atque ratiocinia ista a posteriori desumta, cum illis a priori deductis optime concordant.

LXXVII. Ita asserere licet, non modo animam, mundi indestructibilis speculum, esse indestructibilem, verum etiam animal ipsum, quamuis machina ipsius saepius ex parte pereat, et inuolucra organica relinquat, vel capiat. Nouerat Leibnizius, vt veterem philosophiam apprime didicerat, et intelligebat, veteribus hoc systema indestructibilitatis, ita enim

 com-

z) Conf. Recueil T. II. p. 283. illustris BVLFINGERVS Dilucid. phil. S. III. c. 5. §. 317. p. 397.

a) Conf. quos laudat praestantissimus HOLLMANNVS Phys. P. II. c. 4. §. 517. p. 629.

b) Opp. phil. T. II. p. 365. seqq.

c) In Diss. de propagat. animae humanae pr. V. p. 41.

Digitized by Google

compendii caussa vocabat, non fuisse ignotum. Vt igitur sententiae valde paradoxae et inuidiam toti hypothesi conflare aptae auctoritatem conciliaret, ad veterum consensum prouocauit. Testem autem produxit Leibnizius auctorem libri *de Diaeta*, qui HIPPOCRATI tribui solet, verius autem a discipulo quodam Hippocraticis sententiis innutrito profectus est. Is vbi τὰ ζῶα, ex igne et aqua constare dixisset, quorum ille omnia per omnia moueret, haec omnia per omnia nutriret, id est, ille „actiuum, haec passiuum principium suppeditaret, addit: „Particulatim „vtrumque superare et superari ad summum et minimum, quantum eius „fieri possit; nunquam autem simul in eodem consistere, sed semper alte„rari; nullum enim omnino corpus perire, neque fieri quod prius non „erat, verum permixta et discreta alterari: homines autem putare, hoc „quidem ex orco in lucem auctum generari, illud vero ex luce in orcum „imminutum perire ac corrumpi. Oculis autem magis credere oportere „quam opinionibus: sed animal neque mori possibile esse neque genera„ri, sed augeri omnia et minui ad summum et ad minimum, quantum „eius fieri possit. Generari autem idem esse ac perire siue corrumpi, nem„pe commisceri et secerni: vnumquodque ad omnia et omnia ad vnum„quodque idem esse, seorsim autem omnia et diuina et humana sursum „ac deorsum vicissitudinem habere, ac transire; et haec fieri per diuinam „necessitatem; accedentibus autem illis huc, his vero illic, et inter se „(igni nempe et aqua) permixtis destinatum fatum explere et ad maius et „ad minus: corruptionem vero omnibus mutuo inter se esse, maiori a „minore, et minori a maiori: et augescere maius a minore: reliqua „autem omnia et hominis animam et corpus velut animam ornari ac „gubernari. etc.“ Displicuit cl. DES MAIZEAVX [d] haec comparatio, qui seductum a Cornarii versione Dacierium et ab eo Leibnizium de generatione et morte animalium haec perperam intellexisse contendit, cum ζῶα hoc loco nihil aliud sint nisi entia omnia, quae sunt, crescunt, diminuuntur, soluuntur etc. quae sensu populari ζῶα appellentur. Hinc nihil aliud velle auctorem putat, quam falsum esse plebis praeiudicium, res recens apparentes nasci aut incipere existere, vel disparentes esse cessare, nam cum mundus quaedam entium particularium congeries sit, non posse aliquid perire sine vniuersi detrimento: adeoque entia haec generationem et destructionem proprie non pati, sed constare omnia commixtione, compositione, incrementis, vnione, modificatione, diminutione, separatione, et sic porro, et hoc nasci, hoc perire esse. Haec nihil facere putat ad systema indestructibilitatis a Leibnizio animabus vindicatum. Nobis satis leuis haec Leibnizii censura videtur, vbi etiam concedamus, τὰ ζῶα non animantia, sed entia in mundo omnia significare, quod tamen nondum vir doctus euicit. Cum enim ex hypothesi Leibnizii res compositae in mundo omnes, ex simplicissimis entibus siue monadibus

d) Recueil T. II. p. 371. seqq.

Digitized by Google

dibus constent, quarum aggregatio nouam substantiam non producat, sed phaenomenon materiae; adeoque rebus omnino omnibus suae animae insint, quae alterari mutarique nequeant, licet modificationes patiantur; recte ex mente illustris viri τὰ ζῶα in allato loco comparantur cum monadibus, quae vitae caussam, animam, in se habent, quaeque ex eadem ratione perire non possunt; quia cum semel esse coeperint mutationis omnis expertes perstant, adeoque istam monadatorum congeries vbi apparet, non nouam entium viuentium existentiam innuere potest, id est generationem, sed modo nouum φαινόμενον exsurgens ex transformatione status etc. Verum ipsum auctoris veteris systema intuentes, quod et *Tomo primo* [e] ex hoc loco adduximus, deprehendimus, eum de natura hominis et qualitatum tum corporis tum animi disserere, et imprimis haec ad Heracliti philosophiam exigere, secundum quam praeter particulas ignis nihil certum fixumque manet, reliqua ἄνω καὶ κάτω, siue diuina sunt, siue humana, adeoque etiam ipsa anima hominis, inter se mutuo mutantur alteranturque: diserte enim ait, de hac naturae lege: Ὁ νόμος τῇ φύσει περὶ τούτων ἐναντίος, χωρὶς δὲ πάντα καὶ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα (adeoque non entia tantum in genere) ἄνω καὶ κάτω ἀμειβόμενος. Quae obscurissima verba nemo intelliget, nisi Heracliti philosophiam consuluerit. Ast ille, teste SEXTO EMPIRICO [f] statuebat: et vitam et mortem esse cum viuimus et morimur, nam cum viuimus mortuas esse nostras animas, et in nobis sepultas, cum autem morimur reuiuiscere, et viuere: itemque mori et viuere perinde esse, quoduis enim mutari in suum contrarium: nempe ob naturalem ignis mundani eiusque mutationum per rarefactionem et condensationem legem, qua res omnes modificationem accipiant, nec vitam nec mortem, sed alterationem dari, idque ad homines aeque pertinere. Recte itaque hactenus Leibnizius hunc scriptorem veterem Heracliti principia sequentem in partes vocauit, poteratque ipsum Heraclitum aduocare, quem idem statuisse suo loco luculenter, nisi fallimur, demonstrauimus. Ast, vt ingenue quoque fateamur, ob aliam longe rationem pro Leibnizii monadibus hic locus non adeo militat. Nempe tantum abest, vt principia simplicissima, stabilia, substantialia, vitam animamque habentia statuerit Heraclitus, quique ex eius schola progressi sunt Hippocratici discipuli, ex parte Heracliteae physiologiae adhaerentes, vt potius naturis Pythagoreorum stabilibus siue monadibus, τμήματα illa siue particulas ignis subtilissimas opponerent [g], quae semper essent in fluxu, vnde animam quoque perpetuo fluere et κίνησιν esse Heraclitus statuit, vt *Tomo primo* demonstratum. Non itaque entia viuentia, animata, simplicia durant, et nouis tantum modificationibus prodeunt, suntque indestructibilia, sed potius nihil prorsus habent stabile semperque mutantur, funduntur, alterantur, nec, si hos homines sequeris, monades existere possunt, cum ipsae animae ex mobilibus ignis particu-

e) p. 1226. f) Pyrrh. hyp. L. III. S. 230. g) Demonstratum id l. c. p. 1218.

particulis constantes eiusmodi mutationi sint obnoxiae. Quae in aprico ponunt, ingens inter illud Hippocratici scriptoris et inter Leibnizii systema discrimen intercedere. Quod si ex veteribus systemati indestructibilitatis quaerenda esset auctoritas, rectius ad Apollonium Tyaneum prouocare liceret, is enim diserte [h]: „Nulla omnino res interit, nisi in „speciem; quemadmodum nec gignitur quicquam, nisi specie. Vbi enim „aliquid ex statu essentiae in naturae statum transit, id generatio videtur, „mors contra, vbi ex statu naturae ad statum essentiae redit. Cum inte„rea vere nihil generetur, aut corrumpatur, sed tantum conspicuum sit „modo, modo conspectui subducatur rursum, illud quidem propter ma„teriae crassitiem, haec vero propter essentiae tenuitatem, quae semper „eadem est, motu tantum et quiete differt.“ Sed et reliqua legenda sunt, quae apertum faciunt, secundum Appollonium nec generationem nec mortem proprie dictam dari. Et potest haec Tyanensis philosophi explicatio eo magis videri affinis hypothesi Leibnizianae, quia ex Pythagoreis fuit, secundum quos ideae, siue rerum essentiae, quas cum monadibus suis conspirare fassus est Leibnizius, aeternae, simplices, immutabiles sunt, ast accedente materiae conformatione visibiles fiunt, non vero demum oriri incipiunt. Quo sensu Apollonii verba explicuit B. GOTTFRIDVS OLEARIVS [i]. Ast, vt, quo sumus candore, verum fateamur, et falsa haec est explicatio, vt *Tomo secundo* demonstratum, et Spinozisticam magis essentiae modificationem, quam Leibnizianam praeexistentiam ista Apollonii verba innuunt: qua inuidia virum optimum, ab hac impietate alienum onerare nolumus. Interim ex adductis locis certum est, veteres haud paucos mortem et generationem tantum inter φαινόμενα retulisse, licet eius rationem secundum diuersa systemata diuerse explicuerint. Illud autem verum, quotquot monades, atomos, elementa simplicia etc. posuerunt, ea statuisse indestructibilia, et mutationes tantum ad particularum modificationes retulisse.

LXXVIII. Ex his principiis, explicari potest vnio, aut potius conformitas animae ac corporis organici. Anima suas sequitur leges, et corpus itidem suas: conueniunt vero inter se vi harmoniae inter omnes substantias praestabilitae, quoniam omnes sunt repraesentationes vniuersi.

LXXIX. Animae agunt secundum leges caussarum finalium per appetitiones, fines et media; corpora agunt secundum leges caussarum efficientium, seu motuum. Et duo regna, alterum nempe caussarum efficientium, alterum caussarum finalium harmonica sunt inter se.

LXXX. Cognouit Cartesius, animam non posse dare vim corporibus, quoniam eadem semper virium quantitas in materia conseruatur; credidit tamen, animam posse mutare directionem corporum. Id quidem ideo factum est, quod ipsius tempore lex naturae ignoraretur, quae vult, eandem

h) Ep. 58. pag. 409. i) Ad h. l.

dem ſemper directionem totalem conſeruari in materia. Quod ſi hoc obſeruaſſet, in ſyſtema harmoniae praeſtabilitae incidiſſet.

LXXXI. In hoc ſyſtemate corpora agunt, ac ſi (per impoſſibile) nullae darentur animae, ac animae agunt, ac ſi corpora nulla darentur, et ambo agunt, ac ſi vnum influeret in alterum. Celeberrima haec harmoniae praeſtabilitae hypotheſis eſt, quae noſtra aetate etiam tonſorum et fabrorum labiis decantata eſt. Cuius hiſtoriam integram hoc loco ſcribere, eſſet a via, quam ſectandam nobis propoſuimus, ad diuerticula diſcedere, ex quibus reditus non niſi longo itinere pateat. Pauca itaque ſeligenda, et ea tantum afferenda ſunt, ſine quibus hiſtoria famigeratiſſimi ſyſtematis intelligi nequit. Occaſionem vero, Leibnizio ſuppeditatam de hac hypotheſi cogitandi, paſſim ipſe enarrauit, faſſus [k]: „cum ſatis quidem iam „olim explicuiſſet intrinſecas animae operationes, diu ſe haeſiſſe, quid de „commercio eius cum corpore ſtatueret. Agnouiſſe quidem, animam „quodammodo πρώτην ἐντελέχειαν eſſe: ſeu primum principium actiuum „internum, quod ſit in corpore; ſed cum leges motus veras eruiſſet, vidiſſetque, talem eſſe naturam rerum, vt neque noua vis neque etiam „noua directio corporibus aliunde accedat; iam manifeſte ſe agnouiſſe, „omnia in corporibus fieri mechanice, ſed ita, vt principia mechaniſmi „ſint ab incorporeo, qui influxus animae metaphyſicus dici poſſit, vnam „completam ex anima et corpore conſtituens ſubſtantiam; nec tamen „animae vllum poſſe in corpus eſſe influxum phyſicum, ſeu per quem „leges motus turbentur, ſed conſentire operationes animae et corporis „per harmoniam, ab initio rerum praeſtabilitam, cuius ope ſublatae ſint „difficultates de commercio animae et corporis, quae hactenus philoſophos exercuerint.“ Alio loco vero ſimilia tradit [l]: Leges motus poſt Carteſii aetatem demum detectas, ipſi falſitatem ſyſtematis influxus, aſſiſtentiae, cauſſarumque occaſionalium detexiſſe, et ad hoc nouum ſyſtema manu quaſi duxiſſe. Nempe ſtatuerat Carteſius, eandem in vniuerſo conſeruari motus quantitatem, ex maſſa mobilis in celeritatem eius aeſtimatam; ex quo ſuppoſito inferebat: non poſſe influxum realem animae atque corporis habere locum, eo quod ſecundum eum, quantitas aliqua augeri, minuique poſſit. Hanc vero Carteſii regulam falſam eſſe; primus demonſtrauit [m] Leibnizius, luculenter oſtendens, magnum eſſe diſcrimen, inter vim motricem et quantitatem motus, idque euidentibus ratiociniis contra Catelanum et Papinum aſſertum iuit. Agnouit id quoque magnus Newtonus [n], experientia probans, ex variis binorum motuum compoſitionibus, manifeſtum eſſe, non ſemper eandem eſſe in mundo quantitatem motus. Falſo itaque Carteſii canoni alium ſubſtituit Leib-

k) Act. Erud. 1712. p. 67.
l) Theodicée §. 60. ſeqq.
m) A. E. 1686. p. 161. 1689. p. 186. 195. 1690. p. 228. 1691. p. 6. ſeq. 429. 1698. p. 439. Journ. des ſavans 1693. p. 651. falſum itaque eſt, quod contendit Clarckius, qui Leibnizium non ſatis intellexit, Rec. T. I. p. 180. Newtonianis eum rationibus conuictum id demum agnouiſſe.

n) Optic. P. III. q. vlt. p. m. 404.

Leibnizius, naturae rerum conuenientem [o], qui identitatem quantitatis virium motricium ex maſſa mobilis in quadratum celeritatis aeſtimandarum aſſerit, ex quo concluſit, ſi animae volitiones motum efficiant in corpore noſtro, reliquis imprimendum, augeri ſic in corporibus, ſiue in vniuerſo corporum complexu, vires motrices, et minui, cum ex diuerſorum corporum motu atque in ſenſoria noſtra impulſu oriantur perceptiones, quod canoni repugnat. Sed et porro Carteſio placuerat, cum in actione motrice diſtingui poſſe ipſam motus quantitatem a directione obſeruauiſſet, animam poſſe habere vim mutandae directionis motuum, qui fiunt in corpore, ad eum fere modum, quo eques, quamuis equo, quem inſidet, vim nullam largiatur, eius tamen greſſum, vires, quo libuerit dirigendo, moderatur [p]. Aſt hac iterum falſa eſſe poſtea compertum fuit, cum, obſeruante Leibnizio, nihil neque in anima, neque in corpore, id eſt, neque in cogitatione, neque in maſſa ſit, quod ad explicandam hanc vnius per alterum immutationem ſeruire poſſit, et ſiue anima quantitatem virtutis, ſiue lineam directionis in corpore mutare dicatur, vtrumque aeque inexplicabile ſit. Hinc his quoque canon a Leibnizio ſurrogatus alius [q], nempe: conſeruari etiam eandem directionem in omnibus ſimul corporibus, quae inter ſe agere ſupponuntur, quomodocunque demum ſibi mutuo occurrant, dum ſcilicet ſeruatur directio centri grauitatis communis. His legibus naturae ſuppoſitis, colligebat inde Leibnizius, corporum directionem aeque ac virtutem imperio animae ſubtrahendam eſſe, et non modo alterius ex his ſubſtantiis phyſicum influxum in alteram nulla ratione explicari, ſed et abſque omnimoda legum naturae perturbatione in corpus animam phyſice agere non poſſe. Qua ratione ſyſtema quoque aſſiſtentiae, quod Carteſio placuit, ſubruitur, quae quoque cauſſa eſt, cur Mallebranchius, Cordemaeus aliique, eo relicto, ſyſtema cauſſarum occaſionalium excogitarint. Quo vero poſito, cum miracula perpetua introducantur, nec caueatur eo perturbationi legum naturalium in vtraque ſubſtantia conſtitutarum, quae aeque violabantur, ſiue Dei interpoſitio, ſiue mutuus influxus interueniat, ratio autem ſufficiens eius dari nulla poſſit [r]: via plana ſe detexit Leibnizio ad harmoniam praeſtabilitam deſcendendi, quae nec leges motus naturales confundat, nec Deum ex machina aduocet, ſed animam pariter atque corpus ſuis motibus, ſecundum regulas naturales permittat, et conſpirare tamen vtramque ſubſtantiam amiciſſime demonſtret. Qua in hypotheſi confirmatum, ſe ait Leibnizius [s], cum de principio harmoniae tum in genere, tum in ſpecie praeformationis, itemque harmoniae inter omnes res praeſtabilitae, v. c. inter naturam et gratiam, inter decreta Dei et actiones hominum praeuiſas inter omnes

o) Journal des ſavans 1698. p. 262. Primus hanc motus legem deprehendit in ſphaericis illuſtris Hugenius, vid. Journ. des ſavans 1669. p. 534.

p) Conf. Theod. §. 60.

q) Journ. des ſavans 1696. p. 262.

r) Conf. Bvlfinger de Harm. praeſtab. ſ. IV. §. 74. ſqq. p. 78. ſqq.

s) Theod. §. 62.

Digitized by Google

omnes partes materiae, et inter ipsum praeteritum et futurum etc. ex natura sapientiae diuinae, quae summam, quae concipi modo potest, harmoniam inuoluit, esset conuictus. Hinc enim se sua sponte delatum esse ad hoc systema ait, secundum quod Deus animam initio ita creauit, vt ea, quae in corpore fiunt, sibi repraesentare et producere in se ipsa; et similiter corpus illud per se facere dicatur, quod anima imperat. Ita leges, quibus cogitationes animae vniuntur in ordine caussarum finalium, et secundum euolutionem perceptionum, imagines producere debere, quae concordent conueniantque cum impressionibus corporum, in organa sensoria; parique ratione leges motuum in corporibus, qui secundum ordinem caussarum efficientium se consequuntur, conspirare quoque atque ita conuenire debere, cum cogitationibus animi, vt corpus ad agendum promtum sit, eo tempore, quo vult anima. Quo pacto anima perceptionum et appetituum suorum vnus auctor est, vt corpus motuum, quae tamen vt inter se concordent, harmoniae a summae sapientiae auctore Deo, praestabilitae id opus est. Valde commendauit Leibnizius hoc systema, quod et sapientiam diuinam, non diffitente P. BAYLIO ss, omnium maxime extollat, et libertati plane non refragetur, cum secundum illud anima suarum actionum auctor sit liberrimus; animae autem independentiam tantam faciat, quantam liceat, cum quaecunque in anima fiunt, ab ea dependeant; eo quod status futurus ex praesente exsurgat. Non tamen in ipso partu foetum ingeniose excogitatum in vulgus prodire iussit, sed ab anno cIↃIↃcLXXXIX, quo primum de eo cogitare coepit, animo ruminatus est, etiam cum viris doctis in literis de eo egit t; donec maturum iam istum pullum satisque venuste ornatum anno cIↃIↃcXCV, in *Ephemeridibus Parisiensibus* u prodire iuberet, inserto *Systemate nouo naturae et communicationis substantiarum, itemque vnionis inter corpus et animam.* Non poterat non fieri, vt tam inauditae nouitatis cogitationes contradictionem haud paterentur. Prodiit itaque in arenam in eodem diario x, erudito eruditissimus FOVCHERIVS, et obiectiones nonnullas attulit, quibus satis, quod est facere paulo post conatus est Leibnizius y. Deinde P. BAYLE quoque, laudato eximio ingenii maximi, quod ex hac hypothesi elucet, specimine, quibus illam difficultatibus premere sibi videretur, in *Dictionario Historico-Critico* z exposuit. Quas tam soluit quoque, et illustrauit difficiles meditationes Leibnizius a. Tertius ab his ex Benedictinorum, congregationis S. Mauri in Gallia, monachorum sodalitio vir acutus FRANCISCVS LAMIVS habere se, quae obiiceret, in libro *de Cognitione sui* b fassus est, et inimicum esse systema harmo-

ss) Dict. T. IV. art. Rorarius not. Q.
t) Vid. Contin. des Memoires de literature et histoire T. VIII. P. I. p. 221. seqq. vbi extat epistola Leibnizii ad Arnaldum.
u) 1695. p. 444. sqq.
x) 1695. p. 639. seqq.
y) 1696. p. 255.
z) loc. cit.
a) Hist. des Ouvr. des savans 1698. p. 329.
b) p. 593. seqq.

harmoniae praestabilitae in libertatem contendit. Accessit his ex Iesuitarum sodalitio eruditissimus TOVRNEMINIVS, qui pro systemate influxus contra harmoniam praestabilitam erudite et humaniter militauit [c]. Parcius eam aggressus IAQVELOTIVS [d], nonnulla reprehendit, in haud paucis ingeniosum εὕρημα laudauit. Respondit his quoque Leibnizius, et tum de Lamii et Baylii obiectionibus in altera dictionarii editione repetitis nonnulla monuit [e], tum ad Iaquelotii obseruationes suas annotationes vulgauit. Interim cum in theatro orbis eruditi *Theodicea* comparuisset, hac imprimis hypothesi, cum reliquis, quas ad refellenda Baylii obiectiones vsus est, qua ratione ad veritates magni momenti demonstrandas vti liceat, more suo eruditissime ostendit [f]. Interim nouus contra foetum ingenii Leibniziani aduersarius prodiit, medicus celeberrimus GEORGIVS ERNESTVS STAHLIVS, qui ad communicatas secum ab ipso Leibnizio meditationes, *Enodationes* scripsit, quibus *Replicationem* auctor opposuit. Tandem inter Samuelem Clarckium quoque et Leibnizium [g], vt de aliis metaphysicae capitibus, ita imprimis de harmonia quoque praestabilita disputatum est, ipso illustri Newtono obiiciente perpetuum eam miraculum supponere. Et hi quidem viuo harmoniae praestabilitae parente contra eam insurrexerunt. Post fata Leibnizii autem dici non potest, quam miris fortunae vicissitudinibus ea hypothesis excepta sit, postquam cel. WOLFIVS ei subscripsisset. Qui, vt ipse narrat [h], cum nouum metaphysicae corpus conderet, initio constituerat apud se, totam quaestionem de vnione inter animam et corpus intercedente omittere; ast cum praeter spem ex fundamentis positis ad hypothesin hanc sponte adduceretur, eam non retinuit modo, sed maiori etiam luce perfudit. Ex eo autem tempore cum de placitis Wolfianis acerrime disputaretur, harmonia praestabilita meta illa fuit, ad quam omnes, qui inimica aduersus praestantissimum virum signa contulerant, tela dirigerent, pro qua omnibus viribus sectatores Wolfii decertarent. Qui tamen harmonia praestabilita se tantum vti veluti hypothesi, adeoque ei nullas veritates inaedificare aliquoties monuit [i]. Quae tamen hoc loco enarrare omnia, et scriptorum omnium recensum dare instituti ratio obstat, consulendus autem, qui diligenter in hoc stadio decurrit cl. LVDOVICVS [k]. Sed non minus impossibile nobis, limitibus satis arctis constrictis, ea enarrare omnia, quae contra hypothesin elegantem quidem et ingenio maxime se commendantem, ast paradoxam monuerint viri docti, regesserintque Leibnizius, Wolfius eorumque asseclae. Comparari

c) Memoires de Trevoux 1703. Mai. p. 864. Iuin. p. 1063. Sept. p. 1661. Oct. p. 1840. seqq.
d) Conformité de la foi avec la raison. conf. A. E. 1705. Oct.
e) Hist. de la rep. des lettres T. XI, art. 4. et Recueil T. II. p. 389.
f) A. E. l. c. Dec. p. 440.
g) Recueil T. I.
h) In Praef. Metaphysicae Germ.
i) Vid. Responsio ad accusationes Langianas iussu regis Borussiae scripta, p. 64. Collect. Ludouic.
k) In Hist. phil. Leibniz. P. II. c. XXIII. §. 488. seqq. p. 371. et in Hist. phil. Wolfianae §. 324. p. 237. seqq.

Digitized by Google

rari autem et attente legi expendique meretur illustris viri GEORGII BERNARDI BVLFINGERI *Commentatio hypothetica de harmonia animi et corporis humani maxime praestabilita ex mente illustris Leibnizii* [l], qui diligenter et acute ea enarrauit quae Foucherius, Baylius, Lamius, Tourneminius, Newtonus, Clarckius, Stahlius, quos viuus aduersarios Leibnizius habuit, obiecerunt, et in id ingenii praestantissimi neruos intendit, vt eorum obiectionibus satisfaceret, demonstraretque leges corporum et leges monadum, quantumuis diuersas, tamen inter se sub generalibus legibus metaphysicis conuenire, vt harmonicas dicere, iisdemque mediantibus effectus harmonicos ex caussis harmonicis deriuare liceat: adeoque possibile esse, vt corpus atque anima conspirent, etiamsi principium mutationis sit vnicuique intrinsecum saltim; eo quod experientiae testimonio conspirent mutationes corporis et animae, sed vtrumque sibi habeat res suas et suas sequatur leges, necesseque sit, vt a Deo semel sint harmonice constituta ab initio, sic vt ex priori eorum harmonia consequantur ceterae. Hunc itaque eruditissimum virum eos adire oportet, qui rem omnem acumine philosophico enarratam cupiunt. Nos, vt controuersiae specimen faciamus, ex innumeris obiectionibus quibus omnis generis eruditi harmoniam praestabilitam aggressi sunt, eam vnam adducimus, quae inimicam esse libertati et fatalismum quendam, id est fatalem necessitatem inferre, adeoque Spinozisticae impietati portam aperire confessa est. Nempe offendit viros doctos et pios, quod antecedentes perceptiones subsequentium parentes, et hae appetituum animae auctores dicantur, qua ratione dum nihil fieri, quod non in antecedente suam rationem habeat, asseratur, euerti libertatem putant. Primus, nisi fallimur, Franciscus Lamius hoc telum harmoniae praestabilitae intentauit, quod ita repressit Leibnizius, vt liberas esse actiones animae voluntarias contenderet, quarum distinctas ideas habet, et quae pendent a ratione; distingueret autem inter naturale, quod naturae rerum conuenit, et inter necessarium, siue essentiale, quod immutari non potest, legem autem ordinis, quae in perceptionibus est, vt in motibus, libertatem non iugulare, vt exemplo ipsius DEI constet, affirmaret. Postea commotis controuersiis Wolfianis praecipuus venerandus IOACHIMVS LANGIVS [m] in id incubuit, vt efficto monstro bicipiti materialismi et idealismi, mira harmonia praestabiliti, necessitatem quandam fatalem confirmari, omnemque voluntatis humanae libertatem et actionem moralem ista hypothesi euerti euinceret. Quibus WOLFIVS praeter alia *Commentationem de differentia nexus rerum sapientis et fatalis necessitatis nec non systematis harmoniae praestabilitae et hypothesium Spinozae* opposuit. Tacemus innumeros, qui hoc

 quidem

l) Tub. siue Lips. 1723. 8.

m) Scripta huc pertinentia nominat LVDOVICVS Hist. phil. Wolfianae P. I. c. XIV. §. 252. sqq. p. 196. seqq. P. II. §. 540. sqq. longior enim series est, quam hic exponi queat.

quidem telo acerrime istam hypothesin confodere aggressi sunt. Quibus haud pauciores responderunt, inter quos praecipue consulendus est summe reuerendus BVLFINGERVS [n]. Sed et tertia pars accessit, eorum, qui non repugnare quidem harmoniam praestabilitam libertati humanae voluntatis vt solet adstrui, asseruerunt, ast esse tamen in ea aliquid, quod crucem figat, et veram libertatis notionem euertat, conquesti sunt. Quo pacto nuper acutissime de harmonia praestabilita disputauit celeberrimus HOLLMANNVS [o], qui, licet sectatoribus Wolfii nomen non addixisset suum, contenderat [p] tamen, in isto harmoniae praestabilitae systemate in se et praecise spectato, in quo certas animae humanae repraesentationes, cogitationes et decreta certi in membris corporis motus, et certos in organis corporis sensoriis excitatos motus certae quaedam in anima humana consequantur repraesentationes, sensationes, et perceptiones, nihil se deprehendere, quod in animae humanae libertatem vllo modo sit iniurium: quae assertio eum cum cel. LANGIO quoque commisit. Postea autem considerato systemate in toto suo ambitu inuenisse se, monuit, quae libertati inimica sint. „Nempe statui obseruat, secundum „istam hypothesin, animae vim mundi repraesentatiuam, illi adeo intrin„secam et essentialem esse, vt non modo sensationes et perceptiones re„rum nudae, quibus mutationes a corporibus in organa sensoria agenti„bus productae in anima repraesentantur, ex ea fluant, sed et ea ita ad „mundum repraesentandum determinata sit, vt ex ea vi reliqua omnia, „quae in eadem contingunt, exoriantur. Ita vero omnem actionis con„tingentiam, quae separari a libertatis notione non potest, tolli conten„dit, cum omnia quae in anima contingunt, ex vi illa repraesentatiua „per essentiam suam determinata solum consequantur, vis autem illa „omnimode determinata sit, siquidem anima alias aeque facile hanc, „quam aliam quamcunque mundi partem, aeque facile illam, quae cor„poris ipsius statui respondet, quam quamuis aliam, repraesentare sibi „posset, quod contra systematis primarium suppositum est. Hinc enim „necesse esse, vt et omnia, quae ex omnimode determinata eiusmodi „vi fluunt, et ipsa omnimode determinata sint: haecque a Deo determi„natio simul non minus ac ipsa vis illa repraesentatiua, ex ipsa animae „essentia fluat, sicque absoluta porro sit et immutabilis. Et cogitationes „ergo animae reliquas et volitiones atque decreta eius omnia, per essen„tiam eius, quaeque essentiam eius constituit, vim illam mundi reprae„sentatiuam ita iam futura esse determinata, vt consequi aliter in anima „nequeant, vnde et contingentia illarum omnis et cum illa ipsa animae „humanae libertas collapsa sit.“ Quibus vir doctus in sequentibus ita instat, vt demonstret, ex hac praedeterminatione repraesentationum, sequi necessario volitionum determinationes, easque esse non minus prae-

stabili-

n) In Dilucidat. philos. p. 357. seqq.

o) In Cogit. poster. de Harmonia praestabilita.

p) In Diss. priore de Harm. praest.

stabilitas, quam motus corporis. Tandem neque istud tacendum hoc loco est, fuisse nonnullos, qui ex ipsis principiis Leibnizianis ostendere sategerunt [q], habere animam vim mouendi corpus, non metaphysicam modo, sed et physicam, adeoque systema influxus ab ipso Leibnizio euerti non posse. Rationem eam adducunt, quod, praeter voluntatem mouendi, conatum quoque insignem, producendi nonnunquam motus voluntarios in corpore sentiamus, qui nisus atque conatus eius virium nomine venit, et Leibnizio, id quod reale in motu est, dicitur. Ipse sane Leibnizius, vim mouendi corpora influxu physico non ex rationibus impossibilitatis deriuauit, concedit enim Deum ita mouere posse corpora, sed quod in anima humana rationes eius rei sufficientes non inueniret, suadeat autem sapientia DEI in legibus motuum et appetituum siue finium demonstrata, fieri id tantum metaphysice, et per harmoniam. Vnde caute prudenterque pronuntiauit, quem nuper ereptum nobis dolemus Ven. Io. GVST. REINBECKIVS [r] etiamsi hypothesis harmoniae praestabilitae in religionem Christianam iniuria non sit, non minoribus tamen, quam reliquas de vnione animae et corporis hypotheses difficultatibus premi, praestareque fateri ignorantiam nostram ad mysteria DEI reuelata simplici fide recipienda ducentem, quam modum ignotum mysterii naturalis coniecturis et hypothesibus definire. Verum de his prolixius in historia philosophiae et controuersiarum Wolfianarum disserendum est. Iam ad monadologiam Leibnizianam reuertimur.

LXXXII. Quod spiritus, seu animas rationales concernit, quamuis ita se habeat res, vt animal et anima nec oriantur nisi cum mundo, nec intereant nisi cum mundo: id tamen peculiare est in animalibus rationalibus, quod ipsorum animalcula spermatica [s], qua talia, habeant tantum animas ordinarias seu sensitiuas, sed quae electa sunt, vt ita dicam, et ad naturam humanam ope conceptionis actualis perueniunt, eorum animae sensitiuae eleuantur ad gradum rationis et praerogatiuam spirituum. Valde fauebat Leibnizius praeexistentiae animarum, cum et maximas circa ortum animarum difficultates cerneret, et innumeris disputationibus quaestionem de origine formarum substantialium expositam nosset, ex qua controuersiae quoque de anima vel per traducem vel per creationem producta exortae sunt; crederet autem non minori iure gaudere substantias simplices et immateriales, quam atomos Epicuri vel Gassendi, quae perpetuo durantes admittuntur. Hinc animas non nisi per creationem accepisse initium, et non nisi annihilatione finem quoque habere, statuit; cumque corporis organici formationem sine praeformatione organica

 supposi-

q) Cel. GOTTSCHEDIVS in Vindiciis system. influxus physici sect. II. c. 2. §. 22. p. 70.

r) In Disq. de Harmonia praestabilita, Germanice edita Berolini 1737. 4.

s) Subscribit Leibnizius sententiae Leuwenhoekianae de Animalculis spermaticis, quae monadem eam constituere putat, ex qua exsurgit anima humana. conf. HANSCH. l. c. p. 169. An vero id fiat ordinaria vel extraordinaria Dei operatione, non definit in caussa Dei §. 81.

Digitized by Google

ſuppoſita explicari non poſſe, pro certo haberet, concluſit inde, generationem animalium non niſi transformationem eſſe, et habuiſſe corpus antea iam organiſatum animam eandem, nec poſſe eſſe animas, ſaluo naturae ordine, a corporibus plane ſeparatas. Haec cum compararet cum harmonia, ſecundum quam ſemper agit diuina ſapientia, praeexiſtentiam animarum ab initio creationis admittendam, et addendam illis eſſe neceſſario corpus organicum, in quo extiterint, concluſit. Veriſimile autem putauit, animas ante generationem mere ſenſitiuas eſſe, et tum demum fieri in generatione rationales. Qua de re in ſe obſcuriſſima et difficili eleganter et ſatis perſpicue in *Theodicea* ſ) diſſerit. Ita vero praeexiſtentiam animarum, quod ſupra iam tetigimus, a metempſychoſi diſcernebat, quae ipſa quoque animarum περιάγωγξιν inuoluit, cum ſaltem eiusmodi, qualem animarum tranſmigratio innuit, legibus motus, adeoque naturae ipſi prorſus eſſe contrarium cerneret ſſ). Vt autem anima ex ſtatu ſenſitiuo in ſtatum rationalem euehatur, mutationem et euolutionem materiae machinae corporis, quae eſt in animali ſpermatico, requiri putabat; mutata enim corporis conditione, mutandum etiam animae ſtatum eſſe ob harmoniam inter corpus et animam praeſtabilitam; ob quam tamen harmoniam, ſtatus praeſens ſit grauidus futuri, et homo futurus in illo animali iam latuerit, vt ipſe ad Remondum ſcripſit.

LXXXIII. Inter alias differentias, quae inter animas ordinarias et ſpiritus intercedunt, etiam illa datur, quod animae in genere ſint ſpecula viuentium, ſeu imagines vniuerſi creaturarum, ſed quod ſpiritus inſuper ſint imagines ipſius diuinitatis, ſeu auctoris naturae, quae ſyſtema vniuerſi cognoſcere et aliquid eius per ſcintillulas architectonicas imitari poſſunt, cum ſpiritus vnusquisque ſit parua quaedam diuinitas in ſuo genere.

LXXXIV. Atque inde eſt, quod ſpiritus ſint capaces ſocietatis alicuius cum Deo ineundae, et quod ipſe eorum reſpectu nonſolum ſit inuentor, qualis eſt reſpectu creaturarum ceterarum, ſed inſuper princeps et parens, hoc eſt, eam habeat ad ipſos relationem, quem princeps ad ſuos ſubditos, et parens ad liberos ſuos.

LXXXV. Inde haud difficulter infertur, omnes ſpiritus ſimul ſumtos conſtituere ciuitatem DEI, hoc eſt, regnum omnium perfectiſſimum ſub perfectiſſimo monarcha.

LXXXVI. Haec ciuitas DEI, haec monarchia vere vniuerſalis eſt mundus moralis in mundo naturali, et id maxime ſublime et diuinum eſt in operibus DEI, atque in hoc reuera gloria DEI conſiſtit, quoniam nulla daretur, niſi magnitudo et bonitas a ſpiritibus cognoſceretur, ipſisque admirationi eſſet. Reſpectu huius ciuitatis diuinae datur bonitas proprie ſic dicta, cum e contrario ſapientia et potentia vbique eluceant.

LXXXVII.

ſ) §. 81. ſeqq. ſſ) Vid. Recueil T. II. p. 186.

Digitized by Google

LXXXVII. Intercedit ergo harmonia quoque inter regnum physicum naturae, et regnum morale gratiae, hoc est, inter Deum, quatenus consideratur vt architectus machinae, et inter Deum eundem, quatenus vt monarcha ciuitatis diuinae spirituum spectatur.

LXXXVIII. Ab hac harmonia pendet, quod res deducant ad gratiam per ipsas vias naturae, et quod hic globus e. g. destrui et reparari debeat per media naturalia iis momentis, quando regimen spirituum id postulat ad aliquos puniendos, ceteros remunerandos.

LXXXIX. Asserere etiam licet, Deum tanquam architectum, satisfacere Deo tanquam legislatori, ex asse, atque sic peccata consequi debere poenas per ordinem naturae et structurae mechanicae rerum, bonas etiam actiones secum trahere remunerationes per media machinalia respectu corporum, quamuis idem nec possit nec debeat constanter extemplo accidere. Etiam in hac harmonia regni naturae et gratiae asserenda, visus est nonnullis gratiae se inimicum ostendisse. Ast monuerunt amici eius [t], etiamsi leges naturae, ad exequenda gratiae et iustitiae decreta valere dicat, illis tamen non dicere, quod opus gratiae, absoluatur, sed minime sufficientia declarauisse, cum et miracula fieri propter regnum gratiae asserat, et naturae viribus peccatorem conuerti posse neget.

XC. Tandem sub perfectissimo hoc regimine nulla datur actio bona sine remuneratione, nulla mala sine poena, et omnia vergere debent in salutem bonorum, hoc est eorum, qui regimine diuino contenti sunt in hoc magno regno, qui confidunt in prouidentia diuina, et qui amant et imitentur, vt par est, auctorem omnis boni, voluptatem percipientes ex consideratione perfectionum ipsius, secundum naturam amoris puri et veri, vi cuius voluptatem percipimus ex eius, quem amamus, felicitate. Atque ideo personae sapientes ac virtuosae perficere conantur, quicquid voluntati diuinae praesumtiuae et antecedenti conforme apparet, et hoc non obstante, in iis acquiescunt, quae per voluntatem secretam; consequentem et decisiuam acta contingunt, quoniam agnoscunt, quod si ordinem naturae satis intelligeremus, deprehensuri simus, eadem vota sapientissimi longe superare, nec fieri posse, vt meliora reddantur siue intuitu totius vniuersi in genere, siue etiam respectu nostrum in specie. Siquidem, prout par est, auctori omnium adhaeremus, non modo tanquam architecto et caussae efficienti essentiae nostrae, verum etiam, tanquam Magistro nostro atque caussae finali, cuius est, efficere quod volumus, et qui solus nos felices reddere valet. Aperuit vir summus in his vltimis assertionibus vestibulum philosophiae moralis, quale monadum atque harmoniae vniuersalis hypothesibus sine dubio inaedificaturus erat. Eam autem non perfecit: nonnulla tamen in

Theodicea

t) Vid. KORTHOLT Diss. de Phil. Leibniz. Christianae religioni non perniciosa §. 19. sqq. pag. 43. seqq.

Theodicea attulit, quae dicta illustrare possunt. Pleraque illustrauit ex fundamentis Leibnizianis HANSCHIVS [v].

Theologia naturalis Leibnizii.

§. XXXVIII. Praestantissimum metaphysicae Leibnizianae caput theologia naturalis siue doctrina de Deo, est, quod studiose excoluit Leibnizius. Qui non tantum emendare Cartesianam existentiae DEI rationem aggressus est, vt supra dictum, sed et applicatione principii rationis sufficientis recta et acuta ex rerum existentium contingentia, vnicum et verissimum quod stringat et impietatem euertat argumentum deduxisse sibi visus est. Sed attributorum quoque diuinorum harmoniam tum inter se, tum in relatione ad animam humanam insigni acumine, suis tamen hypothesibus vsus, in *Theodiceae* opere explicuit, quod totum excerpere, et quae ad philosophiam spectant, huc adducere, operae pretium esset, nisi paginarum nostrarum angustia tantam prolixitatem refugeret, liberque eruditissimus et elegantissimus in omnium manibus versaretur. Quoniam tamen eius summam in *Caussa DEI* tractationi subiuncta in neruum contraxit auctor, acuteque de Deo, eius intellectu, voluntate, decretis concursuque ad actiones hominum disseruit, excerpemus, qua licet breuitate, ea quae ad theologiam naturalem pertinent: eae enim, quas de corruptione hominis et peccato, de eius propagatione et imputatione, de auxiliis gratiae et doctrinae reuelatae capitibus aliis explicationes et coniecturas attulit, ad limites nostros non pertinent, merentur autem legi expendique a Lectore curioso omnia, vt, qualis fuerit Leibnizius, appareat.

I. Omnipotentia complectitur tum Dei independentiam ab aliis, tum omnium dependentiam ab ipso.

II. Independentia DEI in existendo elucet et in agendo; et quidem in existendo, dum est necessarius et aeternus, et, vt vulgo loquuntur, ens a se: vnde etiam consequens est, immensum esse.

III. In agendo independens est naturaliter et moraliter, naturaliter quidem, dum est liberrimus, nec nisi a se ipso ad agendum determinatur: moraliter vero dum est ἀνυπεύθυνος, seu superiorem non habet.

IV. Dependentia rerum a Deo extenditur tum ad omnia possibilia, seu quae non implicant contradictionem, tum etiam ad omnia actualia.

V. Ipsa rerum possibilitas, cum actu non existunt, realitatem habet fundatam in diuina existentia: nisi enim Deus existeret, nihil possibile foret; et possibilia ab aeterno sunt in ideis diuini intellectus.

VI. Actualia dependent a Deo tum in existendo, tum in agendo, nec tantum ab intellectu eius, sed etiam a voluntate. Et quidem in existendo, dum omnes res a Deo liberae sunt creatae, atque etiam a Deo conseruantur;

v) loc. cit. Theor. 131. seqq.

seruantur; neque male docetur, conseruationem diuinam esse continuatam creationem, vt radius continue a sole prodit: etsi creaturae neque ex essentia Dei, neque necessario promanent.

VII. In agendo res dependent a Deo, dum Deus ad rerum actiones concurrit, quatenus inest actionibus aliquid perfectionis, quae vtique a Deo manare debet.

VIII. Concursus autem Dei, etiam ordinarius, seu non miraculosus simul et immediatus est, et specialis. Et quidem immediatus, quoniam effectus non ideo tantum a Deo dependet, quia caussa eius a Deo orta est, sed etiam quia Deus non minus, neque remotius in ipso effectu producendo concurrit, quam in producenda ipsius caussa.

IX. Specialis autem est concursus, qui non tantum ad existentiam rei actusque dirigitur, sed et ad existendi modum et qualitates, quatenus aliquid perfectionis illis inest, quod semper a Deo profluit, patre luminum, omnisque boni datore.

X. Sapientia DEI ob immensitatem vocatur omniscientia. Haec cum et ipsa sit perfectissima, complectitur omnem ideam, et omnem veritatem; id est omnia tam incomplexa quam complexa, quae obiectum intellectus esse possunt: et versatur itidem tam circa possibilia, quam circa actualia.

XI. Possibilium est, quae vocatur scientia simplicis intelligentiae, quae versatur tam in rebus, quam in earum connexionibus; et vtraeque sunt tam necessariae, quam contingentes.

XII. Possibilia contingentia spectari possunt tum vt seiuncta, tum vt coordinata in integros mundos possibiles infinitos, quorum quilibet Deo est perfecte cognitus, etsi ex illis non nisi vnicus ad existentiam perducatur: neque enim plures mundos actuales fingi ad rem facit, cum vnus nobis totam vniuersitatem creaturarum, cuiuscunque loci et temporis complectatur, eoque sensu hoc loco mundi vocabulum vsurpetur.

XIII. Scientia actu alium, seu mundi ad existentiam perducti, et omnium in eo praeteritorum praesentium, futurorum, vocatur scientia visionis, nec differt a scientia simplicis intelligentiae huius ipsius mundi, spectati vt possibilis, quam quod accedit cognitio reflexiua, qua Deus nouit suum decretum de ipso ad existentiam perducendo. Nec alio opus est diuinae praescientiae fundamento.

XIV. Quod si scientia simplicis intelligentiae restrictius sumatur, nempe vt agat de veritatibus possibilibus et necessariis; tunc scientia media est, quae de veritatibus possibilibus et contingentibus, et scientia visionis, quae de veritatibus contingentibus et actualibus agit.

Digitized by Google

XV. Vt ſapientia, ſeu veri cognitio eſt perfectio intellectus, ita bonitas, ſeu boni appetitio eſt perfectio voluntatis. Et omnis quidem voluntas bonum habet pro obiecto, ſaltem apparens, at diuina voluntas non niſi bonum ſimul et verum.

XVI. Ad voluntatis naturam requiritur libertas, quae conſiſtit in eo, vt actio voluntaria ſit ſpontanea, ac deliberata, atque adeo vt excludat neceſſitatem, quae deliberationem tollit.

XVII. Neceſſitas excluditur metaphyſica, cuius oppoſitum eſt; impoſſibile; ſeu implicat contradictionem; ſed non moralis, cuius oppoſitum eſt inconueniens. Etſi enim Deus non poſſit errare in eligendo, adeoque eligat ſemper quod eſt maxime conueniens, hoc tamen eius libertati adeo non obſtat, vt eam potius maxime perfectam reddat. Obſtaret ſi non niſi vnum foret voluntatis obiectum poſſibile, ſeu ſi vna tantum poſſibilis rerum facies fuiſſet, nec ſapientia bonitasque agentis laudari poſſet.

XVIII. Itaque errant, aut certe incommode admodum loquuntur, qui ea tantum poſſibilia dicunt, quae actu fiunt, ſeu quae Deus elegit *.

XIX. Voluntas diuidi poteſt, in antecedentem ſeu praeuiam, et conſequentem ſeu finalem, ſiue quod idem eſt, in inclinatoriam et decretoriam. Illa minus plena, haec plena vel abſoluta eſt.

XX. Voluntas antecedens omnino ſeria eſt, et pura, non confundenda cum velleitate, vbi quis vellet ſi poſſet, velletque poſſe, quae in Deum non cadit; nec cum voluntate conditionali. Tendit autem voluntas antecedens in Deo ad procurandum omne bonum, et ad repellendum omne malum, quatenus talia ſunt, et proportione gradus, quo bona maláue ſunt.

XXI. Voluntas conſequens oritur ex omnium voluntatum antecedentium concurſu, vt ſcilicet, quando omnium effectus ſimul ſtare non poſſunt, obtineatur inde quantus maximus effectus per ſapientiam et potentiam obtineri poteſt. Haec voluntas etiam decretum appellari poteſt.

XXII. Voluntates antecedentes non omnino irritae ſunt, ſed efficaciam ſuam habent, qui, etſi effectus earum obtinetur, non ſemper ſit plenus, ſed per concurſum aliarum voluntatum antecedentium reſtrictus. At voluntas decretoria ex omnibus inclinatoriis reſultans, ſemper plenum effectum ſortitur, quoties potentia non deeſt in volente, quemadmodum certe in Deo deeſſe nequit. Neque vero aliquid felicitati perfectionique volentis Dei decedit, dum non omnis eius voluntas effectum plenum ſortitur: quia enim bona non vult, niſi pro gradu bonitatis, quae in

*) Innuit Diodorum Stoicum, Abaelardum, Wiclefum, Hobbium.

Digitized by Google

in vnoquoque est, tum maxime eius voluntati satisfit, cum optimum resultans obtinetur.

XXIII. Porro voluntas diuiditur in productiuam circa proprios actus, et permissiuam, circa alienos. Quaedam enim interdum permittere licet, id est, non impedire quae facere non licet; et permissae voluntatis obiectum proprium non id est, quod permittitur, sed permissio ipsa.

XXIV. Bonum et malum, seu ratio volendi triplex est, metaphysicum, physicum, morale.

XXV. Metaphysicum generatim consistit in rerum etiam non intelligentium perfectione et imperfectione.

XXVI. Physicum accipitur speciatim de substantiarum intelligentium commodis et incommodis, quo pertinet malum poenae.

XXVII. Morale de earum actionibus virtuosis et vitiosis, quo pertinet malum culpae: et malum physicum hoc sensu a morali oriri solet, etsi non semper in iisdem subiectis sed haec tamen, quae videri possit, aberratio cum fructu corrigitur, vt innocentes nollent passi non esse.

XXVIII. Deus vult bona per se antecedenter ad minimum; nempe tam rerum perfectiones in vniuersum, quam speciatim substantiarum intelligentium omnium felicitatem et virtutem, et vnumquodque bonorum pro gradu suae bonitatis.

XXIX. Mala etsi non cadant in voluntatem DEI antecedentem, nisi quatenus ea ad remotionem eorum tendit, cadunt tamen interdum, sed indirecte, in consequentem: quia interdum maiora bona ipsis remotis obtineri non possunt, quo casu remotio malorum non plane perducitur ad effectum, et consistens intra voluntatem antecedentem, non prorumpit in consequentem.

XXX. Mala metaphysica et physica, velut imperfectiones in rebus, et mala poenae in personis interdum fiunt bona subsidiata, tanquam media ad maiora bona.

XXXI. At malum morale seu malum culpae nunquam rationem medii habet, sed interdum tamen conditionis, quam vocant, sine qua non, siue colligati et concomitantis, id est, sine quo bonum debitum obtineri nequit, sub bono autem debito etiam priuatio mali debita continetur. Malum autem admittitur, non ex principio necessitatis absolutae, sed ex principio conuenientiae. Rationem enim esse oportet, cur Deus malum permittat potius, quam non permittat; ratio autem diuinae voluntatis non nisi a bono desumi potest.

XXXII. Malum culpae nunquam in Deo obiectum est voluntatis productiuae, sed tantum aliquando permissiuae, quia ipse nunquam peccatum facit, sed tantum ad summum aliquando permittit.

Digitized by Google

XXXIII. Generalis autem eſt regula permittendi peccati, Deo hominique communis, vt nemo permittat peccatum alienum, niſi, impediendo ipſemet actum, prauum excitaturus eſſet.

XXXIV. Deus itaque inter obiecta voluntatis habet optimum, vt finem vltimum; ſed bonum vt qualecunque, etiam ſubalternum; res vero indifferentes itemque mala poenae ſaepe, vt media; at malum culpae non niſi vt rei alioqui debitae conditionem, ſine qua non eſſet.

XXXV. Communia magnitudinis et bonitatis hic ſunt, quae non ex ſola bonitate, ſed etiam ex magnitudine, id eſt ſapientia et potentia, proficiſcuntur, facit enim magnitudo, vt bonitas effectum conſequatur ſuum. Et bonitas refertur vel ad creaturas in vniuerſum, vel ſpeciatim ad intelligentes. Priore modo cum magnitudine conſtituit prouidentiam in vniuerſo creando et gubernando poſteriore, iuſtitiam in regendis ſpeciatim ſubſtantiis ratione praeditis.

XXXVI. Quia bonitatem DEI in creaturis ſeſe generatim exerentem dirigit ſapientia, conſequens eſt, prouidentiam diuinam ſeſe oſtendere in tota ſerie vniuerſi; dicendumque Deum ex infinitis poſſibilibus ſeriebus rerum elegiſſe optimam, eamque adeo eſſe hanc ipſam, quae actu exiſtit. Omnia enim in vniuerſo ſunt harmonica inter ſe, nec ſapientiſſimus niſi omnibus perſpectis decernet adeo non niſi de toto. In partibus ſingulatim ſumtis voluntas praeuia eſſe poteſt, in tota decretoria intelligi debet.

XXXVII. Accurate loquendo vnicum tantum fuit decertum Dei, vt haec ſcilicet ſeries rerum ad exiſtentiam veniret.

XXXVIII. Immutabile eſt decretum Dei, quia omnes rationes quae ei obiici poſſunt, iam in conſiderationem venerunt, ſed hinc non alia oritur neceſſitas, quam conſequentiae, quam hypotheticam vocant, ex ſuppoſita ſcilicet praeuiſione et praeordinatione, nulla autem ſubeſt neceſſitas abſoluta vel conſequentis, quia alius etiam rerum ordo poſſibilis erat, et in partibus, et in toto; Deusque contingentium ſeriem eligens, contingentiam eorum non mutauit.

XXXIX. Neque ob rerum certitudinem preces laboresque ſunt inutiles ad obtinenda futura quae deſideramus. Nam in huius ſeriei rerum, tanquam poſſibilis repraeſentatione apud Deum, antequam ſcilicet decerni intelligeretur, vtique et preces in ea, ſi eligeretur futurae, et aliae effectuum in ea comprehendendorum cauſſae inerant, et ad electionem ſeriei, adeoque et ad euentus in ea comprehenſos, vt par erat, valuere. Et quae nunc mouent Deum ad agendum aut permittendum, iam tum eum mouerunt ad decernendum, quid acturus eſſet aut permiſſurus.

XL. Sapientia autem infinita omnipotentis bonitati eius immenſae iuncta,

cta, fecit, vt nihil potuerit fieri melius, omnibus computatis, quam quod a Deo sit factum, atque adeo, vt omnia perfecte sint harmonica conspirentque pulcherrime inter se.

XLI. Proinde quotiescunque aliquid reprehensibile videtur in operibus Dei, iudicandum est, id nobis non satis nosci, nec optari a sapiente posse meliora.

XLII. Vnde porro sequitur, nihil esse felicius, quam tam bono Domino seruire, atque adeo Deum super omnia esse amandum, eique penitus confidendum.

XLIII. Bonitas relata speciatim ad creaturas intelligentes cum sapientia coniuncta iustitiam constituit, cuius summus gradus est sanctitas. Itaque tam lato sensu iustitia non tantum ius strictum, sed et aequitatem, atque adeo et misericordiam laudabilem comprehendit.

XLIV. Est autem vel iustitia specialius sumta, vel sanctitas. Illa versatur circa bonum malumque physicum, aliorum nempe intelligentium, sanctitas circa bonum malumque morale.

XLV. Bona malaque physica eueniunt tam in hac vita, quam in futura: In hac vita magna malorum pars fluit ex culpa hominis; aliae prosunt et compensabuntur.

XLVI. In futura vita, quamuis pauci sint electi, tota amplitudo regni coelestis non est ex nostra cognitione aestimanda, cum tanta gloria beatorum esse possit, vt mala damnatorum comparari cum hoc bono non possint. Nihilque prohibet vel soles, vel maxime regionem trans soles, vt in nostra sit tellure habitari felicibus creaturis. Itaque argumentum a multitudine damnatorum non est fundatum, nisi in ignorantia nostra. Poenae etiam damnatorum ob perseuerantem eorum malitiam perseuerant.

XLVII. Obiectiones contra sanctitatem Dei seu circa perfectionem ad bona malaque moralia aliorum relatam, desumtae ex concursu Dei ad malum morale ex supra dictis commode solui possunt.

XLVIII. Nempe permissio peccati est licita, seu moraliter possibilis, cum debita, seu moraliter necessaria inuenitur. Id de Deo intelligendum est Θεοπρεπῶς, quando aliter suis perfectionibus derogasset. Si Deus optimam vniuersi seriem, in qua peccatum intercurrit, non elegisset, admisisset aliquid peius omni creaturarum peccato, nam propriae perfectioni, et quod hinc sequitur, alienae etiam derogasset: diuina enim perfectio a perfectissimo eligendo discedere non debet cum minus bonum habeat rationem mali.

XLIX. Nihil perfectionis et realitatis pure positiuae est in creaturis earumque actibus bonis et malis, quod non Deo debeatur, sed imperfectio

Digitized by Google

actus in priuatione consistit, et oritur ab originali limitatione creaturarum, quam iam tum in statu purae possibilitatis, id est in ideis Dei, habent ex essentia sua: nam quod limitatione careret, non creatura sed Deus foret. Limitata autem dicitur creatura, quae terminos perfectionis habet. Ita fundamentum mali est necessarium, sed ortus tamen contingens; id est, necessarium est, vt mala sint possibilia, sed contingens est, vt sint actualia: non contingens autem per harmoniam rerum a potentia transit ad actum ob conuenientiam cum optima rerum serie, cuius partem facit. Sunt itaque bona a Dei vigore, mala a torpore creaturae; et defectu attentionis errat intellectus, defectu alacritatis refringitur voluntas, quoties mens cum ad summum bonum tendere debeat, per inertiam creaturae adhaerescit.

L. Propagatio contagii a lapsu protoplastarum non videtur commodius explicari posse, quam statuendo, animas posterorum in Adamo iam fuisse infectas: idque per praeexistentiam animarum.

LI. Reliquiae diuinae imaginis consistunt tum in lumine innato intellectus, tum etiam in libertate congenita voluntatis. Vtrumque ad virtuosam vitiosamque actionem necessarium est, vt scilicet sciamus velimusque, quae agimus, et possimus etiam ab hoc peccato, quod committimus abstinere, si modo satis studii adhibeamus.

LII. Lumen innatum consistit tum in ideis incomplexis, tum in nascentibus inde notitiis complexis. Ita fit, vt Deus et lex DEI aeterna inscribatur cordibus nostris, etsi negligentia hominum et affectibus sensualium saepe obscurentur.

LIII. Probatur hoc lumen etiam ex ratione, quia veritates necessariae ex solis principiis menti insitis non ex inductione sensuum demonstrari possunt. Neque enim inductio singularium vnquam necessitatem vniuersalem infert.

LIV. Libertas quoque in quantacunque humana corruptione salua manet, ita vt homo, etsi haud dubie peccaturus sit, nunquam tamen necessario committat hunc actum peccandi, quem committit.

LV. Libertas exemta est tam a necessitate, quam a coactione. Necessitatem non faciunt futuritio veritatum, nec praescientia et praeordinatio Dei, nec praedispositio rerum.

LVI. Non futuritio: licet enim futurorum contingentium sit determinata veritas, certitudo tamen obiectiua, seu infallibilis determinatio veritatis, quae illis inest, minime necessitati confundenda est.

LVII. Nec praescientia aut praeordinatio Dei necessitatem imponit, licet ipsa quoque sit infallibilis. Deus eim vidit res in serie possibilium ideali, quales futurae erant, et in iis hominem libere peccantem; neque huius

Digitized by Google

huius seriei decernendo existentiam, mutauit rei naturam, aut, quod contingens erat, necessarium fecit.

LVIII. Neque etiam praedispositio rerum aut caussarum series nocet libertati. Licet enim nunquam quicquam eueniat, quin eius ratio reddi possit, neque vlla vnquam detur indifferentia aequilibrii, (quasi in substantia libera et extra eam omnia ad oppositum vtrumque se aequaliter vnquam haberent: cum potius semper sint quaedam praeparationes in caussa agente, concurrentibusque, quas aliqui praedeterminationes vocant;) dicendum tamen est, has determinationes esse tantum inclinantes, non necessitantes, ita vt semper aliqua indifferentia siue contingentia sit salua. Nec tantus vnquam in nobis affectus appetitusue est, vt ex eo actus necessario sequatur; nam quamdiu homo mentis compos est, etiamsi vehementissime, ab ira, siti, vel simili caussa stimuletur, semper tamen aliqua ratio sistendi impetum reperiri potest, et aliquando vel sola sufficit cogitatio exercendae suae libertatis et in affectus potestatis.

LIX. Coactio non est in voluntatis actionibus: etsi enim externorum repraesentationes plurimum in mente nostra possint, actio tamen nostra voluntaria semper spontanea est, ita vt principium sit in agente. Id quod per harmoniam inter corpus et animam ab initio praestabilitam, luculentius, quam hactenus, explicatur.

Potiora haec sunt, quae ad naturalem theologiam referri possunt, reliqua quae attexuit vir acutissimi ingenii et profundarum meditationum, proprie ad reuelatam theologiam pertinent, et cum humanam corruptionem, tum eius emendationem, ordinemque DEI in eligendis fidelibus respiciunt. In illis vero, vt hypothesibus nonnullis inseruiendum sibi esse, ad soluendos hos nodos, quos struxit male curiosa hominum diligentia, vir summus probe vidit, ita factum, vt et ea quae de libertate disseruit, licet eam magnis conatibus assertum iret, haud paucis displicerent. Quamuis enim necessitatem absolutam a libertate accurate remoueat, putarunt tamen, necessitatem hypotheticam, quae ex antecedente et praedeterminante caussa oritur, re ipsa libertatem euertere. Responderunt his viri celeberrimi sectatores, et inter eos imprimis acutissimus BVLFINGERVS y), "non eum praedeterminationis sensum apud „Leibnizium esse, qui est apud eos, qui ita praedeterminationem intro„ducunt, qua posita caussa praedeterminante, non potest non sequi effe„ctus: sed eam tantum hoc loco praedeterminationis, quae et praeordi„natio vel connexio rerum dici queat, ideam esse, qua posita, facultas, „etsi alterum prae altero eligat in ipso sui exercitio, et constanter qui„dem; suo tamen id faciat arbitrio possitque in hisce omnibus circum„stantiis agere aliud atque aliud. Ideoque Leibnizium supra monuisse, „has

y) In Dilucid. phil. S. I. c. 4. §. 88. p. 81.

Digitized by Google

„has determinationes esse inclinantes tantum non necessitantes, ita vt semper aliqua indifferentia siue contigentia sit salua.“ Sed et alterum illud dogma, quod Baylio Leibnizius opposuit, de mundo optimo innumerarum controuersiarum semina in orbe philosophico et theologico sparsit, longumque esset, scripta ea enarrare omnia, quibus ex vtraque parte de hoc argumento decertatum est. Otium ea in re nobis fecit Cel. LVDOVICI [z] diligentia, qui literariam huius quaestionis historiam scire cupientibus adeundus est. Quo sensu autem mundum praesentem, mali mixtura temperatum ex serie infinitorum mundorum possibilium Deum velut optimum elegisse dixerit, ex §. XXXI. et sequentibus liquet. Nempe malum etiam ad optimi mundi naturam requiri, indignum videtur viris doctissimis Dei bonitate et iustitia. Ast habent hic quoque, quid regerant Leibnizii sectatores: nempe id voluisse philosophum: seriem contingentium omnium, praesentium, praeteritorum atque futurorum, quam mundus exhibet, optimam esse, quia ab ente et summo bono et sapientissimo conditus mundus est: neque optimum esse desinere, licet in eo sit malum, quum et mala ab ente sapientissimo in optimum finem dirigantur. Rationem autem diuinae voluntatis atque electionis non nisi a summo bono sumi posse. Nos in tantis animorum motibus agitata controuersia arbitrii partes non sumimus, qui historiam tantum scribimus, fatemur autem, suspicari nos, viros praestantissimos, qui de hoc argumento disceptarunt, disputationis feruore abreptos occupatosque non se semper satis perspicue accurateque inter se intellexisse. Ceterum ipsum dogma nouum haud est, sed vidit ipse Leibnizius [a], vt acutissime coniiciebat, systema Zoroastris parum abludere, quem ex Mithra non lucem tantum sed et tenebras, id est limitationem et priuationem deduxisse, hincque ex limitatis creaturis mali caussam deriuauisse suo loco ostendimus: quamuis fatendum, sobrie magis et prudenter philosophatum fuisse Leibnizium, quam Zoroastrem, qui essentiarum omnium emanationem ex DEI essentia tanquam ex subiecto statuebat, a qua alienum fuisse Leibnizium supra ipsius verbis euicimus. Ipsum vero mundum optimum Deum elegisse, at talem, cui malum ex natura sua, non DEI, insit, fecisseque Deum, quicquid poterat vt malum hoc emendaret, et ad optimos fines dirigeret, ex κυρίαις δόξαις Platonis fuit, quem ideo LEIBNIZIVS [b] ipse laudauit. Ast longe melius tamen puriusque in eo dogmate asserendo versatus est Leibnizius, qui nec materiam demiurgo adiunxit, nec malum aliter nisi in limitatione et priuatione quaesiuit, cum Plato nescio quam naturam mali positiuam et essentialem materiae tribueret. Ex quo constare potest, quousque in comparatione veteris doctrinae cum Leibniziana sit progrediendum. Nullum autem malum esse in mundo, quod non respectu totius bonum euadat, adeoque mundum hunc esse optimum dixit iam BRVNVS [c].

§. XXXIX.

z) In Hist. Phil. Leibn. P. II. c. 23. §. 606. sqq. p. 414 sq.
a) Vid. praef. Theodiceae p. m. 39.
b) Ep. ad Hansch.
c) De Minimo p. 155.

§. XXXIX. Disputatum quoque est de his et nonnullis aliis metaphysicae capitibus inter Leibnizium, et qui Newtoni placita sequebatur Clarckium: quae tota quidem disputatio ex antecedentibus intelligi potest. Quoniam tamen in ea nonnulla occurrunt, in quibus Leibnizius a pristina sententia sibi discedendum putauit, ea quoque hoc loco ὡς ἐν παρόδῳ tangemus; commendamus autem lectionem ipsam epistolarum a duumuiris his acumine metaphysico insignibus scriptarum, quae in plena luce rem omnem, etiam superiora collocant. Nuper quoque pugnam renouauit ingeniosissimus VOLTAIRIVS, instituta *comparatione inter metaphysicam Leibnizianam et Newtonianam*, quae negligi prorsus potuisset, cum Newtono, de mathesi et naturali disciplina artibus mathematicis et obseruationibus inaedificata immortaliter merito nunquam in mentem venerit, systema metaphysicum condere [d]. Quoniam tamen, quod argumentis et rationibus parum valuit, ingenii elegantia efficere conatus est, laudanda est doctissimi KAHLII industria, qui Leibniziana dogmata de Deo, de spatio et duratione, de libertate Dei, de principio rationis sufficientis, de libertate hominis, de religione naturali, de anima eiusque commercio cum corpore, de origine perceptionum, de materia et elementis siue monadibus, de vi actiua in apricum posuit, et vindicare ab insultibus Voltairianis studuit [e]. Eum itaque illos consulere iuuat, qui de hac controuersia notitiam paulo ampliorem cupiunt. Nos instituti memores paucas quasdam assertiones notamus, quae ad cognoscendam metaphysicam Leibnizianam pertinent. Sunt vero istae: *Theses Leibnizianae Clarckio oppositae.*

I. Vis in operibus diuinis semper eadem subsistit, transitque ex materia in materiam, secundum leges naturae, et pulcherrimum ordinem praestabilitum. Quando itaque Deus facit miracula, fit id non naturae sed gratiae caussa. Qui aliter iudicat, abiecte de sapientia et potentia Dei sentit [f].

II. Non mathematica principia sed metaphysica opponenda sunt impietati materialistarum [g].

III. Fundamentum omnium veritatum mathematicarum est principium contradictionis siue identitatis, vt vero mathesis traducatur ad physicam, opus adhuc est principio rationis sufficientis.

IV. Quo plus est materiae in mundo, eo plus habet occasionis Deus, exercendae sapientiae et potentiae suae [h]. Vacuum itaque sine ratione sufficienti ponitur.

V. Ratio omniscientiae diuinae non est sola praesentia, sed et operatio; conseruat enim res actione illa, quae perpetuo id producit, quicquid in eis et bonitatis et perfectionis.

VI. Crea-

d) Legi merentur, quae de natura et indole philosophiae Newtonianae disserit ROGERVS COTESIVS in praef. Principiis phil. praemissa.

e) Prodiit Examen comparationis Voltairianae Gottingae 1741. 8.

f) T. I. Rec. Ep. I. p. 4.

g) Ep. II. p. 13.

h) ib. p. 16.

Digitized by Google

VI. Creaturae opus habent influxu Dei perpetuo, sed non ad emendandam et corrigendam mundi machinam; Deus enim qui praeuidit omnia, etiam in antecessum medicinam attulit; est enim in operibus eius pulchritudo praestabilita [i].

VII. Qui spatium pro ente quodam absoluto habent, ingentibus difficultatibus premuntur, sequitur enim, debere esse ens aeternum et infinitum, adeoque ipse DEVS. Ast Deus spatium habet partes, adeoque Deus esse nequit [k].

VIII. Spatium itaque est relatiuum quid, vt tempus. Nempe spatium est ordo coëxistentium, vt tempus ordo successionum.

IX. Quod supernaturale est, omnes creaturarum vires superat, hinc miracula [l].

X. Simplex voluntas sine ratione mouente est figmentum, et contradictorium, naturaeque voluntatis aduersum, et perfectioni diuinae contrarium.

XI. Animae non operantur in corpora, nisi quatenus conspirant corpora cum eorum appetitu per harmoniam praestabilitam [m].

XII. Nemo nouas vires potest naturae addere praeter Deum, idque tantum facit supernaturaliter.

XIII. Imagines, quibus anima immediate afficitur, sunt in ea ipsa, sed conspirant cum corpore; praesentia animae autem imperfecta tantum est, nec potest aliter explicari, quam per harmoniam et concordiam.

XIV. Qui contendunt vires actiuas et viuentes minui in mundo, neque primarias naturae leges, neque pulchritudinem operum diuinorum intelligunt [n].

XV. Dantur miracula, quae minora vel inferiora dici possunt, quaeque efficere angelus potest; quae vero supra omnem naturae virtutem sunt, e. g. creare et annihilare, Deo soli competunt.

XVI. Quod necessarium est, tale est per essentiam suam, quia oppositum contradictionem implicat; quod autem contingens est, debet existentiam suam principio melioris, quae est ratio sufficiens rerum [o].

XVII. Inde sequitur rationes mouentes inclinare, non cogere, esseque certitudinem infallibilem, non vero necessitatem absolutam in contingentibus.

XVIII. Voluntas nostra non sequitur semper praecise intellectum practicum, potest enim inuenire rationes suspendendi iudicium, donec rem altius expenderit. [p].

XIX. Res relatiuae, non minus quantitatem habent quam absolutae. Hinc quamuis tempus et spatium relationes sunt, possunt tamen esse quantae [q].

XX. Non

i) pag. 18. k) Ep. III. p. 31. l) pag. 30. m) Ep. IV. p. 57. n) pag. 50. o) Ep. V. p. 85. p) pag. 86. q) p. 115.

Digitized by Google

XX. Non dantur ſubſtantiae creatae, quae omni prorſus materia carent; nam angelos quoque et intelligentias, quamuis incorporeas, et craſſo corpore deſtitutas, ſubtilius corpus habere vetus eſt et vera ſententia [r].

XXI. Materia et ſpatium idem non ſunt; verum non eſt ſpatium, vbi non eſt materia, nec eſt illud aliquid reale abſolutum. Differunt ſpatium et materia, ſicut tempus et motus; quamuis autem diuerſa ſint, nunquam tamen ſeparantur.

XXII. Neque tamen inde ſequitur, materiam eſſe aeternam et neceſſariam, niſi ſupponatur falſo et inepte, ſpatium eſſe aeternum et neceſſarium.

XXIII. Hypotheſis atomorum et corporum ſimilarium euertitur per principium indiſcernibilium.

XXIV. Ab extenſione ad durationem non valet conſequentia.

XXV. Si natura rerum vniuerſi eſt, vt vniformiter perfectio earum creſcat, neceſſario inde fluit, vniuerſum habuiſſe initium [s].

XXVI. Initium mundi non derogat infinitae eius durationi a parte poſt, ſed limites vniuerſi derogant infinitati extenſionis eius. Conuenit itaque magis auctori rerum infinito, ponere rerum initium, quam limites eius admittere.

XXVII. Aeternitas mundi non tollit eius dependentiam a Deo.

XXVIII. Cauſſa harmoniae vniuerſalis quaerenda eſt, in natura ſubſtantiae ſimplicis, ſiue monadis verae, quae in eo conſiſtit, vt ſtatus ſequens exoriatur ex ſtatu antecedente [t].

XXIX. Omne agens quod ſequitur cauſſas finales eſt liberum, licet conſpiret cum eo, quod agit modo per cauſſas efficientes ſine cognitione, ſiue per machinam, quia Deus, qui praeuidit, quid cauſſa libera ſuſceptura ſit, ita diſpoſuit machinam, vt non poſſint non harmonice conſpirare.

XXX. Supernaturale eſt, quando corporum vniuerſitas nouam vim accipit, ſicque corpus aliquod nouas vires nanciſcitur, et tamen alia tot virium non amittunt [v].

XXXI. Sine creaturis immenſitas et aeternitas Dei locum non habuiſſent, nempe ſine vlla dependentia temporis et loci; ſi enim creaturae nullae eſſent, eſſet nec tempus, nec locus, adeoque nec ſpatium actuale [x].

XXXII. Immenſitas Dei eſt independens a ſpatio, vt aeternitas a tempore. Id vero tantum inuoluunt, Deum reſpectu iſtarum rerum praeſentem et coëxiſtentem rebus eſſe exiſtentibus omnibus. Si itaque Deus ſolus exiſteret, non exiſterent tempus et locus, niſi vt poſſibilia, in ideis diuinis [y].

r) p. 119. s) Ep. V. p. 124. t) p. 131. v) p. 133. x) p. 138. y) p. 139.

Digitized by Google

XXXIII. Immenſitas et aeternitas Dei aliquid maius et eminentius involuunt, quam durationem et extenſionem creaturarum, cum in relatione ad magnitudinem, tum in relatione ad naturam rei. Nec opus habent re quadam extra Deum ſita, vt ſunt tempus et locus, quae actu exiſtunt.

XXXIV. Subiiciendae ſunt attractiones, et operationes aliae, quae explicari nequeunt per naturam creaturarum: illae enim aut miraculum ſupponunt, aut qualitates Scholaſticorum occultas, quae nos in regnum tenebrarum retrahunt.

XXXV. Qui principium rationis ſufficientis negat, ad abſurdum compulſus eſſe recte creditur.

Iuris naturalis praecepta Leibniziana.

§. XL. Moralis philoſophiae praecepta non tradidit Leibnizius, fundamenta tamen eius in fine monadologiae tetigit, quae inde repetenda. Quae vero ad iuris naturae diſciplinam et virtutis inter homines exercendae rationem requirantur, his aſſertionibus explicuit *.

I. Ius eſt quaedam potentia moralis, et obligatio neceſſitas moralis. Intelligitur autem moralis, quae apud virum bonum aequipollet naturali.

II. Vir bonus autem eſt, qui amat omnes, quantum ratio permittit.

III. Iuſtitia igitur, quae virtus huius affectus rectrix eſt, quem Graeci φιλανθρωπίαν vocant, eſt caritas ſapientis, hoc eſt, ſequens ſapientiae dictata.

IV. Caritas eſt beneuolentia vniuerſalis, et beneuolentia amandi ſiue diligendi habitus.

V. Amare eſt felicitate alterius delectari, vel felicitatem alterius adſciſcere in ſuam.

VI. Nempe quum res pulchra ſimul felicitatis eſt capax, tranſit affectus in verum amorem.

VII. Superat autem diuinus amor alios amores, quod Deus cum maximo ſucceſſu amari poteſt, quando Deo ſimul et felicius nihil eſt, et nihil pulchrius felicitateque dignius intelligi poteſt. Et quum idem ſit potentiae et ſapientiae ſummae, felicitas eius non tantum ingreditur noſtram, ſi ſapimus, id eſt, ipſum amamus, ſed et facit.

VIII. Sapientia nihil aliud eſt, quam ipſa ſcientia felicitatis.

IX. Ex hoc iam fonte fluit ius naturae, cuius tres ſunt gradus, ius ſtrictum in iuſtitia commutatiua, aequitas, vel, anguſtiori ſenſu, caritas in iuſtitia diſtributiua; denique pietas vel probitas in iuſtitia vniuerſali.

X. Inde peruulgata iuris praecepta naſcuntur: neminem laedere, ſuum cuique tribuere, honeſte, vel potius pie, viuere.

XI. Iuris meri ſiue ſtricti praeceptum eſt, neminem laedendum eſſe, ne

z) In Praef. ad Cod. I. G. diplomaticum.

Digitized by Google

ne detur ei in ciuitate actio, extra ciuitatem ius belli. Hinc nascitur iustitia commutatiua.

XII. Superior gradus vocari potest aequitas, vel si mauis caritas, quae vltra rigorem iuris meri, ad eas quoque obligationes porrigitur, ex quibus actio iis, quorum interest, non datur, qua nos cogant.

XIII. Quemadmodum infimi gradus est, neminem laedere, ita medii est, cunctis prodesse, sed quantum cuique conuenit, aut quantum quisque meretur, quando omnibus fauere non licet.

XIV. Itaque huius loci est iustitia distributiua, et praeceptum iuris, quod suum cuique tribui, iubet.

XV. Atque huc in republica politicae leges referuntur, quae felicitatem subditorum procurant, efficiuntque passim, vt qui aptitudinem tantum habeant, acquirant facultatem, vt petere possint, quod aliis aequum est praestare. In hoc gradu merita ponderantur, vnde priuilegia, praemia, poenae locum habent.

XVI. Ex his constat aequitatem nobis in negotiis strictum ius, id est, hominum aequalitatem, commendare, nisi cum grauis ratio boni maioris ab eo recedi iubet. Personarum autem, quae vocatur, acceptio, suam non in alienis bonis commutandis, sed in nostris vel publicis distribuendis sedem habet.

XVII. Supremus iuris gradus probitatis vel pietatis nomine venit. Ius enim strictum miseriam quidem vitat, ius superius ad felicitatem tendit, sed qualis in hanc mortalitatem cadit: et, intra mortalis vitae respectus coërcentur.

XVIII. Vt vero vniuersali demonstratione conficiatur, omne honestum esse vtile, et omne turpe damnosum, assumenda est immortalitas animae, aut vniuersi auctor Deus.

XIX. Ita fit, vt omnes in ciuitate perfectissima viuere intelligamur, sub monarcha, qui nec ob sapientiam falli, nec ob potentiam vitari potest, idemque tam amabilis est, vt felicitas sit tali Domino seruire.

XX. Huius potentia prouidentiaque efficitur, vt omne ius in factum transeat, vt nemo laedatur, nisi a se ipso, vt nihil recte gestum sine praemio sit, nullum peccatum sine poena.

XXI. Nihil enim negligitur in hac republica vniuersi.

XXII. Ex hac consideratione fit, vt iustitia vniuersalis appelletur, et omnes alias virtutes comprehendat; quae enim alioqui alterius interesse non videntur, veluti, ne nostro corpore aut nostris rebus abutamur, etiam extra leges humanas, naturali iure, id est, aeternis diuinae monarchiae legibus vetantur, quum nos nostraque Deo debeamus, et vniuersi intersit, ne quis re sua male vtatur.

XXIII. Itaque hinc ſupremum illud iuris praeceptum vim accepit, quod honeſte, id eſt, pie viuere iubet.

XXIV. Praeter aeterna naturae rationalis iura ex diuino fonte fluentia ius etiam voluntarium habetur, receptum moribus, vel a ſuperiore conſtitutum.

XXV. Et in republica quidem ius ciuile ab eo vim accepit, qui ſummam poteſtatem habet, extra rempublicam vero inter eos, qui ſummae poteſtatis participes ſunt, locus eſt iuri gentium voluntario tacito populorum conſenſu recepto.

XXVI. Non vero neceſſe eſt, vt ſit omnium gentium vel omnium temporum, non enim omnia omnibus placent.

XXVII. Baſis iuris fecialis inter ipſum naturae ius eſt.

XXVIII. Perſonam iuris gentium habet, cui libertas publica competit, ita vt in alterius manu de poteſtate non ſit, ſed per ſe ius armorum foederumque habeat, quanquam forte obligationum vinculis ſuperiori ſit adſtrictus, et homagium, fidem, obedientiam profiteatur.

XXIX. Quod ſi magna ſit eius auctoritas, potentatus nomine venit, vnde ſuprematus exſurgit, qui tamen ſuperiorem in republica non excludit.

XXX. Suprematum habere creditur, qui ſatis et libertatis et potentiae habet, vt rebus gentium per arma et foedera cum auctoritate interuenire poſſit.

XXXI. In liberis rebuspublicis ciuilis perſona ad inſtar naturalis intelligitur, quoniam voluntatem habet.

XXXII. Quod ſi legibus fundamentalibus non ſatis prouiſum ſit reipublicae, vt ad certam eius voluntatem perueniri poſſit, habet aliquid irregularitatis forma eius.

XXXIII. Actus ſunt vel diſpoſitiones iure efficaces, vel pertinent ad viam facti.

XXXIV. Qui iuris effectum habent, ſunt extraiudiciales vel iudiciales: atque illi vel ab vno latere fiunt, vt teſtamenta, vel ſunt conuentiones.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT NONVM.

DE CHRISTIANO THOMASIO.

§. I.

Chr. Thomasii historia vnde petenda.

Leibnizio in historiae philosophicae recentioris enarratione merito iungimus CHRISTIANVM THOMASIVM, virum et sua aetate magnum, et meritis de repurgata philosophia hodie quoque illustrem. Eodem enim, quo Leibnizius, tempore reformare philosophiam est aggressus, nouumque eius systema eclecticum condere coepit. Cuius viri historia eo magis attentione digna est, quo magis eius potissimum moliminibus mutati philosophiae vultus in academiis protestantium Germanicis adscribendi sunt, isque maiori strepitu, quam reliqui ante eum omnes, magnum istud negotium aggressus est. Nec hoc solo nomine illustrem in scientiarum annalibus vir summus memoriam consecutus est, sed haud parum quoque ille conatibus suis ad id contulit, vt totius eruditionis facies immutaretur, eiicerentur innumera praeiudicia, et plurimum animorum accederet illis, qui relinquere patrum semitas et sine cortice natare contenderunt. Merito itaque miramur, inuentum esse hactenus neminem, qui tanti tamque celebris viri historiam literariam scriberet, quaque via, quo animo, quibus mediis ad scientiarum, praecipue philosophicarum et iuridicarum emendationem fuerit progressus, quid vel frustra tentauerit, vel parum ex voto assecutus fuerit, quos vultus disciplinis omnibus, praecipue quae sapientiam moralem et iurisprudentiam respiciunt, affinxerit, quibus ex caussis aliquoties systema iuris naturalis electum mutauerit, quibus artibus in tantis animorum iris atque commotionibus intrepidum pectus aduersariis obiecerit, in qua re de literis meruerit, in quibus hominem se prodiderit, quaeque alia sunt ad historiam eiusmodi, si vtilis esse debeat et iucunda necessaria, exponeret. Quod illi, qui viri celeberrimi res tetigerunt [a], inter quos vnus praestat doctissimus LEPORINVS [b], tantum abest, vt praestiterint, vt non nisi scopas dissolutas in historia Thomasiana deprehendamus. Viros ideo doctos, et monumentorum subsidiis satis instructos, a partis vero studio alienos et veritatis studiosos compellamus, vt hoc saxum voluere non recusent, ita enim speramus, fore, vt dimidii seculi historia erudita resque maxime memorabiles annalibus tradantur. Nobis desideria haec explere licitum non esse instituti praesentis atque tractationis natura atque

a) GOTTSCHLING. in breui hist. vrbis Halensis c. 5. p. 8. seqq. A. E. 1729. p. 470. Bibliotheca Germanica T. I. p. 138. GENTZKIVS Hist. phil. p. 218. I. FABRICIVS Hist. bibl. suae T. III. p. 142. Bibliotheca iuris imperantium p. 47. similesque scriptores alii.

b) In Germania literata hodie viuente P. II.

que conditio satis manifeste prodit: sufficit enim Thomasium intueri tanquam philosophum et philosophiae reformatorem. Ad veros tamen et genuinos fontes respiciemus, nihilque eorum, procul ab odio et fauore remoti, omittemus, ex quibus constare poterit, quem locum vir celeberrimus in philosophiae recentioris historia occupet, quamque in theatro philosophico personam valde memorabilem effinxerit.

Ortus, educatio, studia Thomasii.

§. II. Natus est Christianus Thomasius ipsis calendis Ianuarii anni cIↄ Iↄ C LV [c], Lipsiae, patre satus Iacobo Thomasio, cuius eruditionem et insignia in rem literariam merita toties depraedicauimus, vitamque et res literarias in *antecedente huius Tomi parte* enarrauimus. Is vt ingenium habebat elegantissimis foetibus ciuitati eruditae vtilissimum, ita coniugii fertilitate non minus disciplinis auspicatissimus euasit, prodiit enim ex eo par nobile fratrum Christianus et Godefredus, qui illustris doctrina medicus hodie adhuc literas praeclare apud Noricos ornat. Tanto parente cum gauderet noster, facile intelligi potest, nihil ab eo vel prudentiae artisque, vel industriae et attentionis fuisse omissum, quo ingenium, quod acerrimum et elegantissimum filius erat nactus, comere, ornare, castigareque posset. Quod quanta felicitate executus fuerit vir praestantissimus euentus postea docuit. Cum enim agrum natura fertilem accepisset, et cultura accederet prudens et indefessa, fieri non potuit, vt non iacta scientiarum semina mature iucundissimam segetem ostenderent, et amplissimam messem pollicerentur. Nec solus in hoc fundo excolendo industriam suam pater posuit, sed emendandum parandumque quoque tradidit eruditissimis viris, quibus eo tempore Lipsiensis academia, virorum doctorum semper feracissima, abundabat. Inter quos Thomasii praeceptores eminuere Fellerus, Rappoltus, Ittigius, Alberti, Menckenius, Franckensteinius, Rechenbergius aliique, quorum vnus et alter postea, cum is reformare philosophiam et iurisprudentiam coepisset, infestis cum eo signis concurrit. Vnde factum, vt obiicerent, conspuisse eum valde ingratum in faciem praeceptorum, immo, cum pater ipse scholasticam vel Peripateticam philosophiam docuerit, in patrios cineres minxisse. Quod impietatis opprobrium studiose a se declinauit Thomasius, seque gratum et addictum debere animum praeceptoribus professus est, sed addictiorem tamen veritati. Neque is parens erat, a quo castioris disciplinae semina haurire non posset, eum enim multa praeclare vidisse, licet temporis sui fato ea vulgare prohiberetur, suo loco obseruauimus [d]. Conquestus autem est filius [e] defuisse ipsi occasionem, patris institutione ita fruendi, vt omne, quod posset, emolumentum inde caperet. Debebat autem patris diligentiae quod in disputando valde exerceretur, disceret-

c) Vid. Programma ab illustri viro Iurisprudentiae diuinae praemissum, quod cum historiam studiorum iuuenilium eius enarret, omnino reliquis omnibus praeferendum est.

d) Idem monet THOMASIVS l. c. §. 11, p. 8.

e) Vid. Annot. ad testamentum Osenii p. 392. STOLLIVS Hist. lit. P. II. c. 4. p. 684.

Digitized by Google

disceretque ex huius arenae literariae vsu atque consuetudine quadam animi praesentia ad controuersias virorum doctorum attendere. Quin et hoc parentis curae adscribendum est, quod philosophiae eiusque historiae, in qua ille excellebat, studium, iurisprudentiae praemiserit, quo pacto fundamenta iacta sunt, quibus nouum disciplinarum philosophicarum et iuridicarum aedificium feliciter superstructum est. Accidit autem, vt, quod ipse narrat f), ex scholis triuialibus ad academica studia traductus, patrem audiret HVGONIS GROTII libros *de Iure belli et pacis* exponentem, vbi, etsi tum temporis multa non intelligeret, cepisse tamen ipsum, ait, „doctrinae dignitatem et elegantiam, vt prae reliquis ei percipiendae et in „succum, quod aiunt, et sanguinem redigendae mox serio incumberet. „Cumque meminisset, patrem saepe in expositionibus suis auditores remi„sisse modo ad theologos, errores Grotii in religione notantes, saepe ad iu„reconsultos, vt ad quos potissimum opus Grotii pertineat, necessarium du„xisse in priuata lucubratione lectioni Grotii iungere commentatores eius „duos, vnum ICtum Casparem Zieglerum, alterum Tubingensium theolo„gum Ioannem Andream Osiandrum, quorum ille breuibus sed succinctis in „Grotium obseruationibus, in multis nebulas obscuritatis depulerit, hic ple„raque Ziegleri, etiam cum non nominat, repetens, in istis quidem me„moriam suam confirmauerit, in reliquis cautiones ipsi suppeditauerit, „ab heterodoxis Grotii opinionibus, simul vero Scholasticorum philoso„phiam moralem hinc inde panderit. Prodiisse tum SAMVELIS „PVFENDORFII libros *de Iure naturae et gentium*, eosque auide „se legisse, non solum quia praegustum ipsi dedissent eiusdem *Elementa*, „quamuis obiter inspecta, sed et quod ipsum caperet nimium quantum „stilus nitidus et perspicuus. Ac deprehendisse se quidem hic plurima, „quae Grotius neglexerat, plene exposita, non pauciora, quae ipsum „Grotium obscure loquentem illustrarent, sed non placuisse tamen aliqua, „quae communem doctrinam impugnarent. Non nouisse se enim quae„stiones philosophicas a theologicis discernere, nec fuisse, qui id ipsum „doceret, et quamuis non appareret, quo pacto obiectionibus Pufendor„fii posset satisfieri, neque responsiones eruditorum cum quibus data oc„casione ea de re consulerit, satisfecerint ex asse, praeualuisse tamen au„ctoritatem tot virorum venerandorum, vt stupiditatem potius ingenii sui „accusaret, quam sinistri aliquid de doctrina communi suspicaretur.“ Haec de primis philosophiae conaminibus suis Thomasius, qui et porro narrat, qua ratione ad iurisprudentiam delatus in hoc tramite perrexerit, id quod factum, postquam anno CIↃ IↃ C L X X I primam et secundam lauream, quam vocant, in academia patria accepisset. Audienda est ipsa viri magni narratio, quae istorum temporum rationes literarias in scholis publicis

f) §. 5. p. 3.

Digitized by Google

publicis mire illustrat. „Perduxit me, inquit ff, interea amor iuris na„turalis, vt consensu patris ex tribus facultatibus superioribus iurispru„dentiam eligerem, ea magis intentione, vt defectum philosophiae hac „parte supplerem, cum praeter memorata vel doctissimi BOECLERI „commentarius *in Grotium* ostenderet, haerere aquam iis, qui iuris„prudentia destituti ex sola philosophia, quae in academiis docetur, ius „naturale pro dignitate eruere et explicare aggrediuntur. Iaciebam ergo „eius fundamenta quaedam vtcunque, et cum nullum ductorem haberem, „qui methodum praescriberet, sequebar tritam viam, et modo hunc, „modo illum audiendo comparabam notitiam potius aliquam confusam et „laceram, ac male cohaerentem, quam prudentiam genuinam." Anno cIↃ IↃ CLXXV a parente in academiam Francofurto - Viadrinam missus est, vt, quos sentiebat, studiorum defectibus mederetur. Verum nec eo in loco rem successisse, narrat, „non culpa quidem praeceptorum „suorum, virorum optimorum et singulorum sua laude fruentium, sed „potius, quod vulgata discendi methodus, secundum quam a plurium „doctorum, inter se non raro dissidentium et diuersis hypothesibus sub„nixorum ore simul pendere consueuerit iuuentus, ad solidam doctrinam „parum esset apta, quodque, vt fieri solet, multas horas, quae studiis et „auscultationi impendendae fuissent, perderent sodales et conuersatio „cum paribus." Erant autem tum in iurisprudentiae disciplina praeceptores Thomasio Stryckius et Rhetius, qui licet doctissimi essent, ex adductis tamen intelligitur, cur disciplina academica illi parum profuerit. Alacris enim promtusque ingenio, et acerrime iudicans maius, quo discendi ardor nutriretur, pabulum quaerebat, et ipse sibi prodesse conabatur. Hinc trito prouerbio, docendo nos discere, monitus, tentare apud se constituit, an lacunas, quas in male cohaerente rerum variarum, quibus caput repleuerat, congerie obseruabat, supplere, et studia hactenus saepius interrupta concatenata inter se serie iungere ac sociare valeret. Nactus itaque veniam docendae iuuentutis, eam et institutiones iuris docuit, et IANI KLENCKII *Quaestiones ad libros Grotii* illi explicuit, exploraturus quantum ex lectione et meditatione Grotii atque Pufendorfii profecisset. Neque tamen Scholasticorum principia moralia tum quidem deseruerat, nec probabat Pufendorfium, multa innouantem, in qua heterodoxiae suspicione ipsum confirmauisse, ait, et *Indicem nouitatum* contra Pufendorfium editum, de quo suo loco dicendum, et scripta eristica, quibus velut communis hostis Pufendorfius ex omni parte oppugnabatur. Quos et amore orthodoxae veritatis et multitudine syllogismorum prolixorum et intellectu difficillimorum se in admirationem traxisse, credentem non habiturum Pufendorfium, quid reponeret, candide fatetur. Ast alia omnia euenerunt, cum *Apologiam* Pufendorfii legeret, videretque arma aduersariorum eius impetum sustinere non posse. Tunc enim dispelli

ff) §. 7. p. 9.

Digitized by Google

dispelli incipiebant nebulae, quibus hactenus animum partis studium cinxerat, et opinio firmauerat, nihil in dubium vocandum esse, quod theologi declarauissent esse theologicum. Nam tum primum agnito discrimine inter theologiam et philosophiam deprehendisse se, ait, multa a theologis vnanimi consensu defendi, quae theologica non essent, sed ad philosophiam moralem aut iurisprudentiam pertinerent, pro doctrinis autem theologicis haberentur, quod philosophi catalogo vndecim virtutum Aristotelico et ICti glossatoribus suis contenti, theologis ansam dederint nobilem sapientiae partem neglectam et domino vacuam occupandi. Et sic quidem feruidi ingenii magnorumque spirituum iuueni animus, mirum quantum, creuit, vt dubitare de doctrinis Scholasticorum moralibus inciperet; qua in re parentis exemplo confirmatus est, quem a priori sententia multoties abiisse nouerat; statuit itaque praeconceptis opinionibus non adhaerere, si veritas monstraretur. Sed eiiciendum esse et sectae praeiudicium et praeposterum malae famae ex relicta communi via metum pulchre intelligebat, sibique in senatu philosophico suffragium vindicandum esse, cum et ipse ratione vteretur, decernebat, ratus, peccaturum se in creatoris beneuolentiam, si pecudis instar capistro se, quo alii vellent, coecum duci pateretur. Itaque concultato auctoritatis imperio, ne fulgur alienae opinionis oculos excoecaret, ad ipsas, quae in controuersiam erant deductae, quaestiones attendere, enucleatoque vero earum statu, obiectiones et responsiones examinare coepit, nec desistendum esse statuit, donec ex qua parte veritas staret, cognosceret. Cuius diligentiae amplissimum mox retulit praemium: conuictus enim multa esse dediscenda, quae prius adsciuerat, coepit intelligere confusum chaos rerum sine recta via, sine certitudine congestarum omnem, quam studio suo, comparauerat, scientiam esse; et in id diligentiam contulit suam, vt hanc congeriem iusta meditatione in ordinem redigeret. Ita vero deserere castra philosophiae Scholasticae coactus, cum et male eos pugnare et signa tandem deserere, metu caussae iniustae videret, armatusque indignatione in vehementiam nonnullorum, qui in controuersiis Pufendorfianis, cum ecclesiastici ordinis essent, acerbe in aduersarium fuerant debacchati, omne sectarium obsequium, quicunque etiam id imperaret, abiicere, libertatemque semel obtentam mordicus retinere firmissimo statuit consilio. Et hoc quidem pacto se sub duce illustri, (Stryckium vel Rhetium viros ea aetate celeberrimos intelligit) militasse ait, disputauerat enim publice *de Iure circa frumentum*, praeside Rhetio, at ita, vt ducem, non imperatorem, agnosceret, et saepius ad emendanda priora melius iam intellecta et digesta manum admoueret, quem morem ad vitae finem seruauit, vt cogitationibus prioribus posteriores haud raro substitueret. Hoc ita doctrinae suae modo constituto cum doctoris iuris insignia eo anno capessiuisset, ad iter literarium se accinxit, et peragratis Germaniae inferioris terris ad Batauos accessit. Qua in regione cum

Digitized by Google

haud pauca virorum eruditissimorum musea adiret, ingenio acri, erecto et eruditione iam tum valde ornato multorum beneuolentiam meruit, maxime autem Ioannem Georgium Graeuium, virum celeberrimum fautorem nactus est, qui quoque egregie eum datis literis systaticis commendauit [g], cum praestantissimi ingenii elegantiam in eo deprehendisset. Er retinuisset eum apud Batauos si annuisset, sed patriam meditabatur Thomasius, in quam absoluto itinere est reuersus.

Studia Thomasii patriae restituti.

§. III. Restitutus patriis laribus, excussoque parumper pristino torpore, iuris ciuilis disciplinam seuerius excolendam aggressus est, quam docendo metam iterum attingere, iuris naturalis praesidio vultus sperabat, quamuis pandectarum interpretationem nunquam integram antea percepisset [h]. Sed ad forum quoque transferre pedem, iusque ad facta singularia applicare coepit; quo in labore plus sibi philosophiam moralem profuisse, quam innumera iurisperitorum consilia narrat. Nempe meditationi et principiis iuris naturalis atque facti considerationi attentae atque sollicitae plurimum fidebat; quo pacto pulchre caussas nonnullas tuitus est, cuius industriae specimen aliquod extare publice voluit [i]. Retraxit tamen paulo post pedem a strepitu fori, coutentus commoda et incommoda iurisprudentiae forensis didicisse; cum iam tum intellexisset, falli eos, qui forum aulae esse προπαίδευμα statuunt, et turbae taedia paulo ferret impatientior. Reuersus ergo ad industriam domesticam, et tranquillitatis in otio philosophico emicantis studium, iuuentuti literarum disciplinam ambienti scholas aperire, et cogitationes de sapientia in ordinem redactas tradere constituit. Cumque iuris naturalis scientiam fundamentum esse omnis iurisprudentiae prudenter decerneret, eius fundamenta hactenus in academiis neglecta vel non satis exculta restaurare aggressus est. Ducem autem initio elegit Hugonem Grotium *de Iure belli et pacis* erudite quidem praecipientem, sed paulo obscuriorem, quique explicatione et emendatione apud iuuentutem studiis dicatam opus habebat. Accurrebat magna iuuenum frequentia, quos et nouitas disciplinae, et commendata vtilitas attraxerat. Metus autem pestis, qui subito animos occupauerat ita eas paulo post disiecit, vt solus cum Grotio relinqueretur Thomasius. Resumsit tamen telam restituta patria, cum rediissent auditores, et finem tandem commentationibus suis imposuit. Quas ita absoluit, vt collatis iis cum Grotio, et commentatoribus omnibus et Pufendorfio, lumina praeceptis Grotianis accenderet, et vbique iudicium interponeret suum. Absoluto cursu Grotiano, cum disciplinam iuris naturalis sibi iterum tradendam alii expetiissent, Pufendorfium ducem elegit, quem elegans *de Officio hominis et ciuis* tractatio valde commendauerat: praemisit autem satis amplam controuersiarum auctori motarum magnaque tum vehementia agitatarum

g) Conf. SCHVRTZFLEISCH Ep. arc. CCCLXXIX. T. I. p. 619.

h) l. c. §. 14. p. 10.

i) In Caussis iuridicis selectis P. I. n. 1. p. 1. seqq.

Digitized by Google

tarum historiam; momenta excussit, sententiam modeste dixit, partium studio valere iusso: ostendit fontes, origines, occasiones doctrinarum, hypothesium influxum in conclusiones, nexum principiorum cum assertionibus primumque aliquod principium iuris naturalis analytica methodo inuestigans, quid ex eo necessaria illatione sequeretur, demonstrare annisus est, id tamen agens, vt, vbi recedere a Pufendorfio eum cogeret veritas, rationes dubitandi, quae impellebant, candide exponeret. Maxime autem legem positiuam vniuersalem fulcire, eaque supposita quaestiones iuris vniuersalis enodare felicius, quam hactenus factum, satagebat. Et hoc quidem pacto priuata industria rem publicam literariam iuuare, et pulcherrimae philosophiae moralis parti noua lumina accendere strenue contendebat. Vt autem publicum quoque eruditionis testimonium extaret, et philosophiae praesidia ad iurisprudentiam ciuilem traduceret, edidit anno cIↃIↃCLXXXIII, *Annotationes theoretico-practicas in* IO. STRAVCHII *Dissertationes ad vniuersum ius Iustinianeum priuatum.* Vixit his temporibus adhuc Thomasius pater, cuius prudentia senilis ferocem filii animum nouarum veritatum amore et propagandi studio vehementer accensum, et quadam dicendi acrimonia se efferentem moderata esse indignationi autem eorum, qui in cathedra publica docebant, et quos nouitas illa valde mordebat, obstitisse videtur, quo minus in lites publicas noua iuris naturalis disciplina degeneraret. Illud certum est, quamdiu is vixit, publicis contentionibus non distractum fuisse filium. Ast vbi is anno cIↃIↃCLXXXIV fatis concessit, magnarum turbarum et contentionum acerbissimarum tumultus inter Thomasium, et Lipsienses doctores, qui in partes quoque traxerunt alios, exorti sunt, quos, qua licet breuitate ex fontibus genuinis porro enarrabimus k.

§. IV. Relictis castris scholasticis, quae theologi quoque de praeceptis moralibus iureque naturali commentantes hactenus secuti erant, ad Grotium primum, cumque is pacem cum Scholasticis aleret, ad Pufendorfium nouum doctrinae moralis aedificium exstruentem Thomasium defecisse, ex antecedentibus constat, quo loco etiam paucis diximus, quam sibi viam ineundam statuerit. Non coniecerat tamen cogitationes suas in chartam, sed, quodcunque meditationes suggessissent, viua voce auditoribus tradebat. Quos cum male ex ore eius praecepta iuris natura- *Prima dissidia Thomasii Lipsiensia.*

 lis

k) Diu inter arcanas historias et ἀνέκδοτα latuere fata Thomasiana, donec tandem ipse pleraque enarraret, iis viuentium numero subductis, qui tragoediam concitauerant. Addidit enim BRENNEISENII Tr. de Iure principum Euangelicorum in controuersiis theologicis, expositionem summariam breuemque apologiam, lingua vernacula, in qua rem strictim exposuit. Integram quoque et plenam narrationem inseruit Caussis iuridicis seriis, Germanice editis P. III. n. 1. p. 1. seqq praefixo titulo Reliquiarum papatus politici in intentata inquisitione in homines innocentes. Ipsam Apologiam autem n. II. p. 44. sqq. exhibuit, quae titulum gerit: Narratio summaria eiectionis auctoris ex patria sua, eamque passim illustrauit. n. III. p. 201. seqq. autem lites Masianas enarrauit n. IV. p. 352. quae de consilio Francofurtano acciderunt, n. V. p. 492. vltimam persecutionem propter quaestionem matrimonialem descripsit. P. III. autem ea tetigit, quae ob collegium de praeiudiciis ei molestiam concitarunt. Ex his fontibus narrationem nostram hausimus, qui plura sciendi cupido adeundi sunt. Nos rem, prout acta et delineatam sententiam ferendam Lectori relinquimus.

Digitized by Google

lis haud raro excepisse obseruauisset, succurrerent autem in dies plura, non a theologis modo, sed a iustitiae quoque sacerdotibus et interpretibus vel omissa, vel frustra promissa, quae supplenda esse in nobilissima doctrinae parte statuebat, ipse institutiones iurisprudentiae diuinae elaborare coepit, quibus Pufendorfianum iuris naturalis systema explicuit, eius hypotheses tanquam suas defendit; conclusionum nexum cum principiis exposuit, et ita introductionem in Pufendorfianum opus auditoribus tradidit, alia, intacta Pufendorfio, quae ad hanc disciplinam pertinere videbantur, suppleuit. Et ita quidem primum institutionum harum librum exire in publicum manibusque et iuuenum et virorum doctorum teri passus est. Factum id anno cIↃ IↃ c LXXXVII. In eo libro potissimum fundamenta moralitatis a Scholasticis in ipsa rerum moralium natura, sanctitatisque diuinae cum illis comparatae ratione antecedenter ad voluntatem diuinam positae, Pufendorfium secutus, reiecerat, cunctis ad socialitatem reuocatis. Quod cum praecipuus in controuersiis Pufendorfianis lapis offensionis fuisset, vt suo loco ex instituto exponemus, medendum vulneri, quod receptae doctrinae a Pufendorfio inflictum erat, ratus Valentinus Alberti theologus et philosophus Lipsiensis, ad statum integritatis et imaginis diuinae primaeuum pedem retulerat, quae res eum satis vehementer cum Pufendorfio commisit, vt suo loco trademus. Thomasius ergo, qui socialitatis principio, dudum Stoicis et Cumberlandio quoque contra Hobbesium pugnanti probato subscripserat, id sibi agendum esse statuit, vt ostenderet [l]. non posse illud moralitatis obiectiuae (ita Scholastici vocant) figmentum defendi, nisi solo niti quis velit auctoritatis praeiudicio. Sed cum Albertina qu[illegible]e obstaret hypothesis, eandem simul examinauit, et constare non p[illegible] nisi ἀσύστατα multa admittantur demonstrauit. Consensum quoque gentilium philosophorum, ad quem ille saepe prouocauerat, non sufficere ad ius naturale definiendum statuit. Non nominauit tamen hunc praeceptorem suum, ne, qui in vna academia docebant, bella serere viderentur. Secundum et tertium librum annis sequentibus edendo, non Pufendorfianam tantummodo viam vlterius pressit, sed et Pufendorfianis multa noua addidit, ius vniuersale diuinum positiuum a naturali distinxit, capita iuris naturae auxit, polygamiam et incestum ex iure naturae euerti non posse, asseruit, aliaque adiecit plurima, a typo doctrinae hactenus retento abeuntia, et nouitatis impatientes irritare aptissima. Siluere tamen per aliquod tempus et Alberti et censores, sic vt hanc sibi libertatem publico programmate, vernacula edito anno cIↃ IↃ c XCI, gratularetur Thomasius, et apertis studiosae iuuentuti scholis iurisprudentiam hanc suam ita explicaret, vt refutaret Albertinas hypotheses, quoties suis praeceptis aduersarentur. Et haec quidem latentem sub cinere ignem accendisse; ex dicendis constabit. Forte tamen in apertam flammam non tam cito erupisset, nisi accessissent scripta Thomasii

l) loc. cit. pag. 79.

Digitized by Google

masii alia, quibus omnem euertere philosophiam pristinam a patribus acceptam, eius autem doctores salse traducere quam plurimis erat visus. Nempe ediderat *Introductionem in philosophiam aulicam*, inque hoc libro propaedeumata quaedam philosophiae cuiusdam elenchticae ita disposuerat, vt adhibita philosophica historica, et veterem philosophiam, maxime Peripateticam, et recentiorem, quam Cartesius effinxerat, quaeque pedem figere Lipsiae coeperat, libere reprehenderet, quibusque naeuis turgerent, ostenderet. Quae conamina philosophis displicuisse nobis non monentibus quilibet intelligit. Ita factum, vt in hominum sermonibus passim de his clandestinis dissidiis, verba miscerentur, quibus animi priuatim ex vtraque parte exacerbati sunt. A publica tamen pugna vtraque pars hactenus abstinuit. Ast sufflauit latentes igniculos annus cIↃIↃCLXXXVIII. Eo enim, qui prius in conscribendis actis eruditorum Menckenio operam suam collocauerat, Thomasius proprias Ephemerides condere coepit, quibus titulum praefixit: *Cogitationes liberae, seriae et iucundae, legibus atque rationi conuenientes, siue dialogi menstrui, de variis libris, maxime nouis* [m]. In quo scripto (cuius historia apud eos quaerenda est, qui literarios annales condiderunt [n]) id imprimis auctor egit, vt et nouorum librorum naeuos reprehenderet, et praeiudicia eruditorum atro sale aspergeret, et magna παῤῥησίᾳ quid emendandum sibi videretur, quid abiiciendum satyra haud raro vsus mordaci, posthabito omni personae respectu pronuntiaret. Qui labor, vt haud vnam auctori suo inimicitiam conflauit (nam cum aliis quoque viris doctis, maxime Tenzelio, Praschio, Fabricio, Tschirnhausenio eum commisit [o]) ita imprimis fons malorum plurimorum in patria extitit. Nempe satyram commodissimum et efficacissimum remedium contra morbos inueteratos, quos omnem orbem literatum, maxime in academiis, occupare credebat, esse, firmiter sibi persuadens, in delineandis et amaro haud raro risu perstringendis vitiis eruditorum adeo ingeniosus et eloquens fuit, vt haud pauci contenderent, fieri non posse, vt vitia in genere describere et deridere in animo habuerit, sed respexisse satyricum Thomasii calamum ad nonnullos, de quibus incerti, vt solet fieri traderentur rumusculi; et certos homines istis aculeis petiisse. Erant etiam quidam [p], qui suspicarentur, molestum hac ratione actis eruditorum quem laborem deseruerat, esse voluisse. Maxime praefatio Ianuario mensi praemissa vehementer quosdam momordit, in qua ad Barbonium et Tartuffium, notissima paedagogi et hypocritae apud Plautum Gallorum, Molierium,

m) *Freymüthige, lustige und ernsthafte, jedoch Vernunft und Gesetz maessige Gedancken, oder Monat-Gespraeche über allerhand, vornemlich aber neue Bücher.*

n) IVNCKER. de Ephemerid. erud. c. 17. p. 244. seqq. Anonymus in Relatione de scriptis menstruis P. I. p. 57. Add. STRVVIVS Introd. in hist. liter. c. 6. §. 28. p. m. 279. FABRICIVS Praef. ad Morhof. BAYLE Lettres T. III. p. 446. ed. March.

o) Et quidem cum vltimo res tantum non ad aggressiones violentas peruenit. Praschius quoque scripto eum refutauit. conf. IVNCKER. l. c.

p) Vid. Caussae iurid. ser. P. III. p. 5.

lierium, nomina, ita differit, vt mores suo tempore paedagogicos et hypocriticos in academia patria regnantes traducere voluisse plerique crederent. Tacemus argumentum reliquum ingeniose mordax, hodie tamen obscurius illis compariturum, quibus eius temporis arcanae ignotae sunt circumstantiae [q]. Haec cum animos, patriae philosophiae contemtu et reprehensione iam sauciatos vehementer affligerent, ad arma conclamatum est. Et ipse quidem *Dialogorum otiosorum* (tales enim colloquentes finxerat), auctor satyram in primis tantum colloquiis ad alliciendos lectores se adhibuisse, eo consilio, vt mutaret in seriam tractationem, quamprimum liceret, neminem autem laedere in animo habuisse semper testatus est [r]. Aliter autem iudicarunt illi, qui virum iuuenem senibus praeclare de republica erudita meritis amare insultare indignabantur. His dialogorum menstruorum opus liber famosus esse visus est, vnde non alio medio, quam summi magistratus imperio, in ordinem redigi posse Thomasium statuerunt. Querelas ideo suas ad supremum, qui Dresdae floret, senatum ecclesiasticum Electoris Saxoniae, cui paret academia Lipsiensis, detulerunt, rogantes, vt in auctorem anonymum velut calumniatorem publicum inquireretur. Ipse, qui sumtus fecit bibliopola eam ob rem, auctorem scripti denuntiare, iurisiurandi fide iussus est. Thomasius autem datis ad electorem literis supplicibus suo sumtu dialogos editos esse [illegible] sibi illata et persecutione graui intentata acerbe conquestus [illegible] pis auctoritatem implorauit, rogans, vt qui ipsum denuncia[illegible] indicarentur. Mutauit quoque mense Martio dialogorum menstruorum titulum et serio magis se differere velle promisit, ita tamen satyrae inhaesit, vt dum se ipsum pingere simulabat, pseudophilosophiam, in cuius interitum iurauerat, salse traduceret, quamuis in scholasticam tantummodo philosophiam, et doctrinam academicam omnem tum obtinentem ea dicta esse, nec personam vllam speciatim tangere, ipsa verba satis probent. Quo tamen non obstante facultas, quae dicitur, philosophica, duce Val. Alberti, se peti rata, nouas querelas ad proceres ecclesiasticos in aula Dresdensi detulit. Quod cum intellexisset Thomasius, amicosque in senatu ecclesiastico, quos aduersarii habebant, metueret, ipse ad supremum aulae mareschallum Haugewizium cui non displicere dialogos menstruos audiebat, confugit, eumque sibi et elegantiori eruditioni fauentem inuenit. Ipse, vt ardebat eo tempore animi vigore in mense Aprili vitam Aristotelis, potissimum ex PATRICII *Discussionibus Peripateticis* excerptam illis coloribus depinxit, vt plene ad risum et contemtum Stagirita omnibus propinaretur, ea ingenii petulantia, vt salsius et acutius non posset. Quod vulnus, licet valde sentirent aduersarii Thomasii, quoniam tamen in aula patronum is nactus erat, ferendum vindictaeque tempus expectandum erat aliud, praecipue cum ipsos dialogos, caussae suae

q) Conf. l. c. p. 39. vbi satis aperte id ipse innuit Thomasius.
r) l. c. p. 5.

Digitized by Google

suae bonitati fisus electori Thomasius inscripsisset. Ita per integrum annum hunc Ephemeridum literariarum laborem continuando tela inimicorum prudenter declinauit. Neque illi tamen conquieuerunt, sed cum dicacitas eius animos vehementer vulnerasset, ferreque non possent, sine censorum iudicio extra patriam eius libros vulgari, et sine ordinis philosophici venia publice collegia indici, et auditorium priuatum excitari, conculcarique auctoritatem academiae ab optimis principibus firmatam, ita precibus et querelis suis ineunte anno cIↃIↃCLXXXIX senatum ecclesiasticum irritarunt, vt seuero mandato academiae patribus et praetori circuli iniungeretur, loca illa satyrica excerperent, et a constituto coram concilio academico Thomasio eorum rationes exigerent, deque satisfactione poenaque irroganda ordinem ICtorum Witebergensem actis transmissis decernere iuberent, auctoritate senatus sanctioris autem illi centum ducatorum mulcta iniungerent, ne vel satyrica mordacitate, vel libris sine censura vulgatis laedere porro doctores publicos auderet. Cuius censurae valde grauis occasio, ex locis nonnullis enata est, quibus famam nonnullorum, maxime Alberti, laesisse culpabatur, quae tamen apud ipsum auctorem legenda sunt. Tempestatem hanc, in caput suum excitatam vt declinaret, libello supplici electorem adiit Thomasius, caussas persecutionis aperuit, denuntiantes vt rei testimonium dicerent iubere petiit, et ius fasque istiusmodi mandatis clandestinis artibus extortis laedi testatus est, viam iuris sibi aperiendam rogauit, et supremi principis tutelam implorauit, easdem preces ad ecclesiasticum dicasterium supremum detulit. Quam eius contentionem auxerunt insidiae Albertinae, quem Pufendorfianis litibus exacerbatum delatores passim dimisisse, accusasse apud administros status theologos contra se accendisse, collegiorum instituendorum facultatem sufflaminasse, collegas in partes traxisse, calumniae culpam effinxisse, acerbe in eo libello supplice conquestus est, ad obiecta autem magno animo respondit. Ipse praesidem senatus ecclesiastici literis pro obtinenda iustitia adiit, viam tamen reconciliationis se non deserturum indicauit. Quam cum extinguendae flammae, quae facile totam istam sedem literariam accendere posset, esse aptissimam aulae proceres iudicarent, aduersarium Thomasii monuerunt, vt de componenda lite amica reconciliatione cogitaret. Mediatoris autem partes subiit Andreas Petermannus, professor medicinae, quem pro Cartesio contra Huetium apologiam scripsisse supra narrauimus. Quo intercedente tandem ita dissidia ista composita sunt, vt dimissa actione amicitiam et praeteritorum obliuionem litigantes promitterent.

§. V. Nondum ista, quam strictim enarrauimus, tempestas detonuerat, cum noua eaque grauior, et exitium minatura exoriretur. Nemine enim id expectante ministerium sacrum Lipsiense in Thomasium insurrexit, eumque velut ordinis munerisque sacri contemtorem, libellorumque famo- *Secundi motus Thomasio excitati.*

famosorum auctorem in aula Dresdena detulit, et velut calumniatorem impudentissimum accusauit, iis coloribus vsum, qui deteriorem sacrorum omnium hostem pingere vix possent. Quae fulmina patroni, quos Thomasius in aula habebat, ita declinarunt, vt, cum partis studium subesse crederent, audiendam quoque alteram partem esse monerent. Iniunctum itaque a senatu ecclesiastico supremo academiae patribus, vt Thomasium ad se vocatum de accusationis capitibus interrogarent, prohibito omni satyrici sermonis genere, et ad aulam referrent. Monitus ab amicis Thomasius, vt in tanta aduersariorum auctoritate et potentia prudenter cauteque ageret, nec diffidere caussae suae, nec ferociter agere constituit. Citatus itaque a concilio academico comparuit, et accusationis exemplum sibi tradi, defensionis autem potestatem fieri tempusque concedi rogauit. Erant autem, vt ipse refert, accusationis capita haec: leuissimo animo eum et ipsa religionis dogmata, et sacrum ordinem ridere, insultare praeceptoribus, calumniis onerare ministerium, concionandi methodo illudere, crimina conficta illi obiicere, quemque a sacris confessionibus sibi esse voluisset, salse ob piam muneris rationem traducere. Erat autem, qui potissimum se Thomasio obiecerat D. Augustus Pfeifferus, vir doctissimus, et philologiae sacrae eruditione iam tum celeberrimus, qui alterum ex suo ordine D. Ioannem Benedictum Carpzouium V. C. in partes pertraxerat; quique collegas deinde sibi reliquos iunxerant. Ille vehementer iam aliquoties tum in suggestu sacro, tum in sermonibus priuatis scurrilitatem bonis moribus inimicam Thomasio obiecerat, persuaseratque collegis, maxime Carpzouio, qui Thomasio animae curam praestabat, hunc illo, quo sacram synaxin ab eo accepisset tempore, infami satyra eum traduxisse; et hinc

Tantae animis coelestibus irae.

Non accepit accusationis exemplum ab academiae patribus Thomasius, quod ab aula id iniunctum sibi hactenus esse negarent, spondebant autem scripturos se, vt voluntas superiorum ea in re patesceret. Thomasius vero iterum ad senatum ecclesiasticum Dresdensem precibus conuersus rogauit, via amicabilis compositionis ne occluderetur, pateretque sibi, communicatis libellis aduersariorum, iustae defensionis facultas. Interim etiam coram academica iuuentute Pfeifferus haud obscure Thomasium publico programmate atheismi accusauerat, et profanas nonnullas opiniones traduxerat, quibus sibi iniuriam fieri ad academiam Thomasius conquerebatur, petebatque, vt quod promittebat ille, collegium anti-atheisticum instituere ob seruandam in academia tranquillitatem prohiberetur. Ita vero factum, vt nouo libello ordo quoque theologicus, cuius membra erant Pfeifferus et Carpzouius impietatis contemtaeque religionis in senatu ecclesiastico supremo Thomasium accusaret, et inquisitionem denuo vrgeret. Respondit iudex ecclesiasticus ex aula: licitum quidem fore Pfeiffero colle-

Digitized by Google

collegium dictum, audiendum autem Thomasium, et eorum testimonia petenda esse, quae contra ministerium monuisset, iniungendumque vt ad obiecta responderet. Non renuit is quidem, sed moram tamen, iter caussatus, petiit, et Berolinum ad Pufendorfium, Hamburgumque profectus hoc loco Ioannem Fridericum Mayerum, tum amicum sibi conciliauit, quem postea aduersarium expertus est. Redux cum caussae suae pars vterque insisteret, timeretque Thomasius, ne quod Pfeiffero permissum erat collegium anti-atheisticum cum famae suae dispendio inter iuuenes vulgaretur, ἀντίδωρον paraturus, collegio iurisprudentiae diuinae, discursum prooemialem eumque gratuitum de differentiis iusti et decori publice instituendum promisit, vt occasionem haberet famae suae tuendae. Quod cum publica scheda vulgasset, petente ordine theologico, illa per famulum publicum sublata, prohibitus est, donec exceptionem attulisset, lectiones istas auspicari. Qui tamen cum licere sibi id crederet, praelectionis initio facto coram studiosa iuuentute apologiam pro se recitauit, paulo post tamen ab aula impeditus est. Ast is elusurus aduersariorum artes abrupto argumento tractationis, accusationibus aduersarii illico in istis scholis priuatis respondit, et cur absoluere eas non posset, non sine illius inuidia, indicauit. Quo tamen modo effecit, vt indicta ab aula mulcta, collegium istud continuare prohiberetur. Id quod ille ad lectiones prooemiales non pertinere caussatus in pristino tramite perrexit, caussas autem, cur se lectionibus Pfeifferianis maxime laesum putaret, in aula Dresdensi exposuit, curque moderamine inculpatae tutelae eo modo esset vsus, aperuit, paruisse se mandato intermisso collegio indicans, quaeque alia iuris remedia suppetebant, caute adhibens. Vt vero admodum meditationibus erat foecundus, cum praelectiones laudatas claudere iussus ab aula cogeretur, eas in gratuitam praelectionem de praeiudiciis [s] commutauit, in qua more suo aduersarios depexos dare non omisit. Quam cum integram ipse ediderit, conferri illa cum his meretur. Interim tamen tranquillitatem litibus praeferens, de pace cum aduersariis ineunda cogitauit, eiusque articulos ecclesiae ephoro Lehmanno, viro graui pioque intercedente, consignauit; iniuriam sibi fieri conquestus est, veniam, obliuionem actorum, pacem promisit, multis tamen frustra actis, nihil effecit. Tandem iussis consistorii coactus ad denunciationem ministerii respondit, tentatam a se frustra reconciliationem enarrauit, beneficia iuris poposcit, arcanas caussas detexit, querelarum suarum de iniustitia accusatorum rationes enarrauit, dogmata impietatis suspecta exposuit. Ita litem contestatus, non sine omnium admiratione impetitus vltra haud est, cum nec ministerium nec facultas theologica ad exceptionem eius aliquid reponeret. Ita libertatem academicam conseruans pristino itinere incedere,

s) Vulgauit eam in Caussis mixtis P. III. n. 7. p. 627. Summam autem exposuit in Praef. Philo ration. §. 8. p. 24. sqq. maxime momordere aduersarios ea, quae §. 50. seqq. p. 746. seqq. dixit.

dere, naeuosque eruditionis vulgatae detegendo emendare praeiudicia perrexit.

Tertii motus Thomasii cum H. G. Masio.

§. VI. Alter hic tragoediae Thomasianae actus fuit, ex quo, qualis eo tempore fuerit Thomasii animus, qualis aduersariorum eius, lector prudens et attentus, nobis non monentibus intelliget. Sequitur tertius, non minus reformatori nostro grauis, immo prioribus molestior, quoniam summa regis Daniae auctoritas controuersiis istis intercessit, nec cessauit ea tempestas, Thomasio iam ad Halenses Musas translato. Ipse totam controuersiae historiam prolixe enarrauit f), quem sequentes paucis, vt institutum nostrum decet, rem complectemur. Ediderat V. C. Hector Godofredus Masius professor theologiae Holmiensis et concionator aulicus librum, cui titulum praefixerat: *Interesse principum circa religionem Euangelicam*, in quo doctrinam de magistratu ita roborat, vt eius maiestatem immediate a Deo esse multis rationibus euincere conniteretur, eamque doctrinam vtilitatis caussa quoque seruandam esse diceret, et passim tum Romanas tum Reformatas partes amplexos refutaret. Enarrauit libri huius summam Thomasius in *Dialogis menstruis* anni cIↃ IↃ C L X X X I X, cumque haud pauca illi displicerent, dubia sua circa originem maiestatis exposuit, ita tamen, vt a satyrico sale, manus prorsus cohiberet, isque videri vellet, qui dialogistica methodo vsus, a partibus Masianis, quas theologi eo tempore plerique probabant, staret. Misit illico exemplum animaduersionum Thomasianarum studiosus quidam ad Masium (quod instinctu Carpzouii factum esse Thomasius suspicatur,) et displicere conatus censoris ordini ecclesiastico atque theologico academiae, testatus est. Indignari vero valde coepit Masius, a Thomasio Lutherano Lutheranum religionis suae sanctimoniam, securitatem et commoda cum falsa religione comparantem, aliisque partibus praeferentem oppugnari, immodestiamque, calumniandi libidinem, ineptias et durissima verba alia in epistola, qua iuueni illi respondit, obiecit, idem in epistola quoque ad administrum rerum publicarum Saxonicum non sine contemtu aduersarii repetiit, et famoso dicendi genere atque calumniis theologos Lutheranos, maxime autem clerum Daniae eum impetiisse, conductum a parte aduersa, (Reformatos intelligit,) conquestus est, eundem instigans, vt ad aures electoris has querelas deferret. Prodiit quoque Petri Schippingii nomine libellus στηλιτευτικός, et amarulentia plenus contra Thomasium, Lipsiae postea, cura, vt coniiciebat ille, aduersariorum eius recusus, in quo ad obiectiones eius respondebatur, quem tamen se inuito prodiisse, videri voluit Masius. Illum cum censura sua in dialogis repetiit Thomasius, et Masium si non ipsum scriptorem, certe auctorem esse, euincere sategit, et quam pessime rem suam egisset, demonstrare aggressus est. Ast conuersus ad regem suum Masius, caussatus-

f) Causs. mixt. P. II. n. 3. p. 301. seqq.

Digitized by Google

statusque iniuria cumulari summos principes a Thomasio, literas ad electorem Saxoniae impetrauit, in quibus rex in scripta Thomasiana seuere animaduertebat, et poenam censuramque postulabat. Thomasius autem, vt ipse quoque audiretur, precibus suis aulam adiit: quae vt de caussa tota Thomasium interrogaret, academiae Lipsiensi iniunxit. Is apologiam ad aulam pro se scripsit, et quid istud dogma velit: maiestatem non esse immediate a Deo, ac quo pacto iniurium in summos principes esse nequeat, demonstrauit, conquestus simul, Masium libello famoso famam ipsius arrosisse, cum quae ipse scripserit in dialogis, in terris electoris Brandenburgici examen censuramque subierint. Aula vero, vt coram concilio academico responderet, iniunxit, cum qui regis Daniae res in aula Dresdensi curabat, vehementer negotium vrgeret; cauitque, ne sine censura aliquid typis Thomasius ederet. Et haec quidem ad annum vsque cIↃ IↃ c x c acta sunt, quo noua Thomasio tragoedia excitata est, quam paucis tangemus.

§. VII. Inimica aduersus Thomasium odia fouisse Lipsienses doctores, Valentinum Alberti, Ioannem Benedictum Carpzouium et Augustum Pfeifferum ex supra narratis constat, quae inita concordia non tam sustulerat, quam ad tempus tantum sopiuerat. Excitabat autem latentes sub fauillis et cineribus igniculos, controuersia, quam a pietatis studio, singulari disciplinae genere promouendo Pietisticam appellare mos est, quam hoc loco enarrare velle, esset extra oleas vagari: tota enim res, quae maximos strepitus concitauit, in annalibus ecclesiasticis enarranda, et sine partis studio et praeiudicio, quod vehementer plerorumque narrationes corrupit, expendenda est [t]. Et ipsa quidem pietatis promouendae consilia ad Thomasium aliud agentem nihil pertinebant, cuius eo tempore rationes ita comparebant, vt facile intelligi posset, Pietistae personam, quem barbaro vocabulo nominant, Thomasium exhibere haud velle. Ast cum magna dicendi sentiendique libertate vteretur, nec auctoritatis academicae praeiudicium vllum apud eum in iudicando pondus haberet, rogatus a B. Augusto Hermanno Franckio, theologo post ista tempora famigeratissimo, responsum iuris [u] in ea quaestione scripsit, caussaeque isti sua sententia adfuit, id quod non potuit non eos, qui pro extinguenda factione, quam accusabant, Pietistica, ad arma conclamauerant, vehementer irritare, et praecipue illos, qui maleuolum Thomasio animum fouebant, nouis calcaribus contra eum exstimulare. Accessit et alia res, quae Thomasium apud Theologos magna inuidia cumulauit [x]. Nempe

Quartae turbae et exilium Thomasii spontaneum.

 iunxerat

t) Scripta potiora in celeberrimo hoc argumento consulenda praeter alios nominat B. Io. Fr. BVDDEVS Introd. in Hist. theol. L. II. c. 7. p. 1426. seqq. quae consulenda.

u) Integrum repetiit et multa ad historiam nascentis controuersiae ex actis pertinentia notauit THOMASIVS in Caussis mixt. n. 4. p. 352. seqq.

x) Ipse quoque totius rei historiam et exitum enarrauit l. c. n. 5. p. 492. seqq. vnde nostra hausimus.

Digitized by Google

Iunxerat sibi coniugem Mauritius Guilelmus, dux Saxoniae, princeps literatissimus, filiam electoris Brandenburgici y). Quae cum Reformatorum partibus esset addicta, coniugium eiusmodi inter disparis religionis homines principibus dissuadere conatus est, Philippus Mullerus, praepositus Parthenopolitanus. Qui cum intempestiua scriptione aulam Berolinensem valde exacerbasset, ineunte anno cIↃ IↃ c x c captiuus electoris iussu abductus est. Eius librum atque thesin in eo defensam peculiari scripto, *de Matrimonio inter principes Lutheranos et Reformatos* refutauerat Thomasius, et pro Reformatis nonnulla contra Casparem Loescherum theologum Vitebergensem monuerat. Ita crabronibus irritatis pristinae inimicitiae redibant in memoriam, praecipue cum lectiones *de Praeiudiciis*, quaeque in iis sonabat apologia pro Michaële Montano atheismi accusato, valde nonnullos morderent, eo quod characteres hypocritarum ea occasione delineasset z), quibus nonnullos ex antagonistis Pietistarum petere videbatur, adhibitis sacrarum paginarum testimoniis. Quod cum ferendum non esse pars aduersa iudicaret, accusarunt profanae mentis ausorumque verbum diuinum dedecentium Thomasium coram senatu ecclesiastico, qui Dresdae est, supremo, Vitebergensibus Theologis similes querelas in eo dicasterio effundentibus, quod in libro supra nominato, in Saxoniae principes peccauisset. Quae res ita clam acta est, vt quid sibi respondendum esset, intelligere se nunquam potuisse, denegatis accusationum libellis, conqueratur Thomasius, et is responsionem ex carcere metueret. Ex decreto enim senatus ecclesiastici, ab academico concilio Thomasio omne legendi scribendique ius adimendum, et, quod se comperisse ait, ipse carceri mancipandus erat, vt inquisitioni, quam vocant, personali locus esset. Quod qua ratione exequutioni dare voluerint aduersarii ipse pluribus narrat. Qui cum legendi scribendique facultatem sibi ademtum iri intellexisset, quibus tamen mediis familiam hactenus honeste aluerat, electorem Brandeburgicum, in cuius aula patronos sibi valde fauentes habebat, precibus adiit, vt liceret, in vicina vrbe Halensi, vbi equitibus scholae parabantur, considere, et auditoribus lectiones suas tradere. Quibus exauditis publice ex vrbe Lipsiensi voluntario exilio discedens *), cum ad aulam Saxonicam se conferre crederetur, Berolinum praeter omnem expectationem concessit, coruosque, quod aiunt, delusit hiantes. Quod ita in iram conuertit eius aduersarios, vt supellectilem eius arresto, quod vocant, detinerent, ipse Berolino significauit, pariturum se mandatis, nec scholas amplius in patria esse aperturum. Quo factum, vt cum amici intercederent, publica electoris auctoritate Halae docere stipendio conducto iuberetur, cuius noui

y) Displicuisse hoc coniugium ob caussas politicas aulae Dresdensi innuit Thomasius.

z) Exhibuit haec omnia ipse Thomasius l. c. P. III. n. 7. §. 45. seqq. p. 731. sqq.

*) Relegatum esse perperam tradit auctor Biblioth. iuris imperant. L. I. Pos. VI. §. 1. p. 48.

Digitized by Google

noui muneris in eo loco, vbi tum academia nondum florebat, auspicia anno cIↃ IↃ c xc Dom. Quasimodogeniti iniit. Qui rerum euentus quantus inter aduersarios Thomasii motus excitauerit, cum is libertate gaudens magnis animis pro caussa sua more ingenii sui pugnare et acerrime eos mordere pergeret, lectori cogitandum, et ex libellis eristicis atque controuersiis eius temporis, quibus etiam Ioannes Fridericus Maierus, Anti-Pietistarum promachus, immistus est, cognoscendum relinquimus, cum ad nostram tractationem ea res non pertineat. Id vnum notamus, tanto feruore rem ex vtraque parte actam esse, vt Vitebergensem academiam frequentare elector Brandenburgicus subditis suis interdiceret. Qui quanti Thomasium faceret, eum inter consiliarios suos adoptando, testatum fecit. Thomasius vero ad intimioris admissionis proceres et sanctius consilium in aula Dresdensi prouocando, iustitiam flagitauit, supellectilis suae liberationem poposcit, et vt apologiam liceret edere, rogauit, promittens, demonstraturum se, quod contra octauae legis diuinae argumentum grauissime peccauerint aduersarii sui, ipsamque pacem publicam laeserint. Ad quem libellum supplicem postea iteratum responsum quidem non accepit, actione tamen omni quiescente supellectilem suam Lipsia Halam sine vllo impedimento transportauit [a].

§. VIII. Haec dum inter Saxones aguntur, non quieuit in Dania Masius, sed cum nonnullis Reformatorum doctorum controuersia misceretur, quauis occasione rodere Thomasium eumque velut calumniatorem traducere perrexit. Quod ille erigendo apud Halenses nouo auditorio intentus, dissimulauit ad tempus, non tamen obliuioni tradidit. Dialogis enim menstruis anni cIↃ IↃ c LXXXIX tandem dedicationem ad inimicos suos praefixit, nomine vero Masio inscripsit, et vlcus more suo fortiter satis tetigit. Quod tanta vehementia exulcerauit Masium, vt obtento regis mandato chartas Thomasianas per carnificem vltricibus flammis Hafniae extinguendas curaret, remque per omnes terras in nouis relationibus diuulgaret [b]. Detulit id ad principem suum Thomasius, factumque enarrauit, nihil tamen vel auxilii vel poenae ab aduersario postulandae petiit. Elector scriptis ad Daniae regem literis de Masio, qui reformatas partes valde perstrinxerat, vindictam audaciae et iniuriae poposcit, rex respondere ad accusationem Masium iussit, qui prioribus vestigiis insistens mandato paruit. Thomasius autem, vt se ab illata ignominia vindicaret, peculiari tractatione, Attilae Friderici Frommholdii personam mentiente *quaestionem* excussit, *quid faciendum sit scriptori bono et honesto, si alieni magistratus iussu scripta ipsius a carnifice comburantur?* In quo et ineptum esse, et illicitum his mediis in caussa maxime iusta vti, recteque eiusmodi ignominiam intentatam rideri comtemnique,

Continuatio litium Masianarum.

a) Haec omnia ipse l. c. n. 2. p. 44. seqq. multis enarrauit.

b) l. c. §. 33. seqq. p. 295. seqq.

Digitized by Google

que, ferrique fine indignatione ab homine vere Christiano posse, demonstrauit. Quo in scripto licet neminem nomine auctor compellauisset, intellexerunt tamen, qui nasum habebant, caussam Masianam peti. Is igitur adscito Aetii Dieterici Ehrenholdii nomine schediasma opposuit, in quo libellis famosis eam poenam deberi, euincere conatus est. Quas contentiones cum in vitilitigationes abire Thomasius cerneret, respondere Masio amplius noluit. Cumque non minori dicacitate pro Masio prodiret Sigefridus Benzenius, edito *Christiano minime Christiano*, maluit generoso silentio iniurias contemnere, quam vlcisci. Et his quidem fabula Masiana exitum nacta est.

Contrauersiae plures Thomasii.

§. IX. Nondum turbarum ex Saxonia exortarum satis erat, quamuis in tutum sese recepisse portum Thomasius crederet. Et halcyonia quidem, certe tranquilliorem animi statum fortuna promittebat, qua nouas lectiones Halae Saxonum anno cIↄ Iↄ c xc, auspicando frui coeperat. Vix enim lectiones suas cum auditoribus nonnullis, qui Halam concesserant, erat auspicatus, cum satis frequenter iuuenes confluerent, licet sedem academiae vrbs ista tunc quidem nondum praebuisset [c]. Ipse, vt in schola illustri, solus coetui discentium cum praeesset, cuncta feliciter moderatus est, fama autem nouae scholae ita mox vbique percrebuit, vt ex comitibus et nobilibus imperii multi accurrerent, ipsaque Dania et Germania inferior discipulos suppeditaret. Quorum numerus cum in dies cresceret, elector, iam tum academiam nouam animo parturiens, cum ex thermis Carolinis domum rediret, conspecta iuuenum literarum studia aemulantium frequentia, cogitata perficere, alios quoque viros doctos huc vocare, nouumque Musarum domicilium excitare constituit, ex quo tandem Fridericiana, hodie laetissime florens surrexit. Quae cum solenni inauguratione anno cIↄ Iↄ c xciv, dedicaretur, Thomasius professor publicus iuris ordinarius et post Stryckii obitum ordinis iureconsultorum praeses, Ordinarium vocant, sanctioris consilii regii membrum, directorque academiae Fridericianae constitutus est. Et hoc quidem pacto tempestas, quae in caput Thomasii exardescere coeperat, et insignem fortunae eius calamitatem minabatur, in laetissimam serenitatem, discussis nubibus, transiit, ipsisque literis, maxime vero philosophiae eclecticae, quae ab eo tempore magna animorum fortitudine et oris libertate coli ea in schola coepit, salutaris prorsus atque exoptatissima accidit. Ast quamuis in eo loco quietam sedem, extra telorum iactum positus, Thomasius inuenisset, magnaque fama apud exteros et insigni plausu atque auctoritate apud discipulos frui coepisset; oppugnatus tamen porro ab aduersariis magna pertinacia est [d], vnde acerrima postea viro illustri pugna exorta est,

c) l. c. p. 118.

d) Contentionis serram cum Thomasio reciprocarunt Io. Alb. Fabricius, adhuc iuuenis, Alb. Christ. Kothius, Io. Lud. Praschius Henr. Klausingius, Io. Frid. Mayerus Guil. Ern. Tenzelius, Augustus Bremius, Io. Gottlob Stolze, Iustinus Mayer

est, praecipue cum salso acrique dicendi genere pungere aduersarios, et indies magis receptis hactenus dogmatibus dicam scribere ac in omni doctrinae genere, maxime quod ad iurisprudentiam naturalem, ciuilem et ecclesiasticam pertinet, innouare multa et veteres sententias abiicere pergeret. Cumque idem nouarum doctrinarum studium insigni alacritate plerique, qui tum in noua sede literaria viuebant, doctores fouerent, et innumerae inde orirentur controuersiae, ipsum vero bellum pietisticum in hanc quoque academiam, velut in theatrum aliquod, esset traductum, paucae lites fuere, quarum non vel pars quaedam fuit Thomasius, vel saltem spectator minime otiosus. Et primis quidem academiae annis Masianam controuersiam magnis animorum iris agitatam fuisse supra iam narrauimus; Paulo post de iure circa adiaphora cum Carpzouio ita disputauit, vt exacerbatus aduersarius anno cIↃIↃcxcv, et dissertationem istam et annotationes ad Monzambanum fisco addici curaret. Longum autem esset, enarrare lites omnes, quibus ad fata vsque vitae suprema cum innumeris aduersariis conflixit [e], cum et philosophi eo tempore ferre vix possent, exagitari et satyra mordaci exsibilari philosophiam a patribus acceptam, et imprimis, qui ecclesiastico ministerio inuigilabant, indies ob inueteratos, quos caussabatur, morbos, ab eo morderentur; quod infinitas papatus reliquias in protestantium ecclesiis (haec enim eius vox fuit) sibi detexisse videretur, easque ad dogmata haud pauca momenti non contemnendi referret. Qua re factum est, vt qui in eadem academia docebant theologi, cum eo committerentur. Id quod imprimis in controuersia de concubinatu apparuit, in qua non modo scriptis cum Thomasio disputauit B. Breithauptius, sed res ipsa quoque ad aulam delata principis auctoritate, vix compesci potuit; quam historiam cum ad limites nostros non pertineat, prolixius enarrare nil attinet, satis autem quod est, dabunt eruditissimi *Bibliothecae germanicae* [f], Gallica lingua vulgatae auctores, qui reliquos etiam theologos nominant, qui Thomasium ob id argumentum non sine magno strepitu adorti sunt. Idem fere euentus fuit controuersiae de magia et processu veneficii, in quo argumento magno animo inueterata praeiudicia Thomasius eiecit, edita dissertatione *de Crimine magiae*, quae anno cIↃIↃcci comparauit [g]. Vix enim paradoxa et inexpectata tractatio prodierat, cum ex omnibus fere Germaniae angulis ei contradiceretur, praecipue cum alia dissertatione ob metum spe-

Mayer, Io. Gust. Reinbeck, Ioach. Iust. Breithauptius, Io. Wolfg. Iaegerus, Io. Andr. Gramlichius, El. Camerarius aliique, vt taceamus Pseudonymos, S. Petrum Encratitam, Realem de Vienna, Hieron. a S. Fide, similesque.

e) Pleraque scripta Anti-Thomasiana enarrant LEPORINVS l. c. et Bibl. iuris imperant. c. 1. pos. 6. §. 9. p. 61. sqq. qui ea quae breuitati litantes omittere cogimur, supplebunt. Nonnulla in seqq. tangemus.

f) T. I. p. 138. s. T. II. . p. 71. seqq.

g) Prodiit quoque Germanice cum apologia auctoris 1706. 8. et in Collectione Reichiana.

Digitized by Google

spectrorum contractum locati conducti rescindi non posse probauisset, venissetque ideo in suspicionem omnes spirituum apparitiones spectrorumque existentiam vna cum pactis cum principe infernorum, et aliis huius commatis eum inter praeiudicia referre. Tanta etiam acerbitate lis ista inter eruditos Germaniae personuit, vt nec ab atheismi macula Thomasio inurenda quidam abstinerent, quamuis et ipse et antagonistae monerent, nec de malorum geniorum, nec de spectrorum vel veneficiorum existentia, sed de pactis cum tenebrarum principe explicitis sermonem esse. Quae tamen omnia curatius hoc loco tangere, cum a tractatione nostra abhorreant, non licet: consulenda autem collectio scriptorum huc pertinentium edita a IOANNE REICHIO [h], quaeque affert Cel. STOLLIVS [i]. Et similia quidem innumera annotari possent, si historiam criticam vitae Thomasii scriberemus; qualem operam hodie eo magis exoptamus, quo magis fauor odiumque partis, quae in hoc argumento haud ita pridem scriptores multos in praeceps egerunt, deferuescere coepit, ea autem viri illustris per omnem disciplinarum circulum fuere conamina, eorumque fata tam singularia et memorabilia, vt dimidii fere seculi historiam literariam complectantur, quam accurata commentatione exposuisse hactenus neminem merito dolemus. Verum hoc aliorum curae relinquimus, Thomasiumque in philosophico tantummodo orbe tanquam philosophiae reformatorem intuemur, quidque vsque ad vitae fine morbo actae finem, qui ei anno cIↄ Iↄ CCXXVIII, IX cal. Oct. Halae ex diarrhoea obtigit, postquam in patriam lautis conditionibus reuocatus redire noluit, pro emendanda sapientia naturali lumine homini innotescente susceperit, iam porro enarrabimus.

Conatus Thomasiani in reformanda Philosophia.

§. X. Prima emendandae philosophiae conamina suscepisse Thomasium adhuc in patria versantem edita *Introductione in philosophiam aulicam*, *seu primis lineis libri de prudentia cogitandi atque ratiocinandi Lipsiae* cIↄ Iↄ CLXXXVIII * supra diximus. Reformandae et in alios vultus refingendae philosophiae in genere, et imprimis disciplinae rationali liber eruditus totus destinatus est. Videbat auctor nihil intolerabilius esse iugo sectario, idque excutiendum tandem aliquando in scholis publicis Germaniae esse, prudenter recteque statuebat. Quod vt ingeniis erectis et seruire nesciis persuaderet, ad philosophiae historiam confugit, Graecanicaeque philosophiae sectas et opiniones strictim quidem, at eleganter et cum cura recensuit, iudiciumque interposuit. Quo in labore schedis parentis quin adiutus sit, vix dubitandum videtur. Non vero contentus placita sectarum enarrare, naeuos quoque et errores omnium,

h) Halae 1704. 4.
i) Hist. Liter. P. II. c. 3. §. 50. p. 513. seq.
*) Addita est VLRICI HVBERI oratio de pedantismo, recusa comparuit Halae 1702. 8. et Germanice, sed infeliciter versa, Berolini 1710. Conf. Bibl. noua Vol. I. p. 621.

Digitized by Google

omnium, more suo, candide detexit. Tum ad rationalem philosophiam conuersus, quid in Peripateticorum logica sibi displiceret, quid in Cartesianorum rationali philosophia reprehendendum esset, exposuit, sicque ad logicam eclecticam viam sibi parauit planiorem. Fatemur multa vidisse virum acutissimum veritati proxima, naeuos detexisse plurimos, viam, quam postea magna felicitate in arte ratiocinandi ingressus est, egregie aperuisse, vlcera quoque sectarum fortiter tetigisse; ast sunt tamen, vt plerumque illis euenire solet, qui viam hactenus non tritam sternunt, haud pauca, quae emendatione opus habent. Maxime in historica libri parte multa admisit, asseruitque, quae inter vulgatos historiae philosophicae errores referenda esse, ex tractatione nostra sole meridiano est clarius. Qualia sunt, sectae inter Cainitas et Sethianos, quaeque de philosophia Salomonis et Hebraeorum differit, itemque narrationes aliae v. c. Aegypti atque Libyae philosophiam parentem habere Abrahamum, multa accepisse Pythagoram a Persis, Chaldaeis, Indis et Iudaeis; primum atomorum auctorem fuisse Leucippum; Heraclitum Ionicae sectae esse adscribendum; Peripateticam sectam post Theophrasti mortem ob logomachias fuisse neglectam et tantum non intercidisse, Potamonis sectam vere eclecticam fuisse; idemque de Cicerone esse dicendum; tempore imperatorum exiguam fuisse famam Peripateticorum, Cynicorum et Pythagoreorum; edictum Antonini de tolerandis quatuor sectis, eclecticam simul comprehendisse, Paulum Col. II, 8. Essenos confodere, Lucianum fuisse Scepticum, Themistium inter patres ecclesiae vixisse, errores Valentini Epicurum et Aristotelem parentes habere; Iobum in Arabia antiquissimum fuisse philosophum, Auicennam et Auerroëm simul Cordubae habitauisse; Rucelinum primum scholasticorum parentem esse, desiisse Nominales cum Abaelardo, abhorruisse a Peripatetica philosophia in scholis publicis Melanchthonem etc. Qualia Thomasium partim ab Hornio seductum admisisse, partim aliorum excerptis fisum non satis examinauisse omnino est verisimile. Acutius cernebat in detegendis confodiendisque naeuis philosophorum. Maxime Peripateticos et Cartesianos ita iugulabat, vt magni inde motus, quos in antecedentibus tetigimus, exorti non parum augerentur. Sed Cartesiana quoque factio, passim culpata a Thomasio, silendum non esse ad Momi huius reprehensiones statuit. Prodiere enim contra philosophiam aulicam et censuram Cartesianae doctrinae, quae in ea comparuit antagonistae duo, Michaël Rhegenius, et Realis de Vienna. Et illius quidem supra in Cartesianismi historia mentio facta iam est. Hunc autem personatum scriptorem GABRIELEM WAGNERVM virum doctum, nullo tamen munere publico auctum fuisse docet Ven. REIMMANNVS [k], qui de eo videndus. Edidit is *Discursum et dubia in introductionem in philosophiam aulicam*, ad quae cum

 respon-

k) Hist. liter. German. Vol. IV. p. 110.

responderet Thomasius [l], fassus est, esse auctorem virum multarum ad detegendam veritatem virium, ast qui concessam sibi hanc facultatem magis adhibuerit, ad pernoscendos errores nonnullos generales, quam eorum detegendam originem, in auctoritatis et praecipitantiae praeiudicio quaerendam, quique non satis sibi cauerit, ne odio fauoreque in partes abriperetur, et intellectus vires supprimeret. Nec negari potest, valde eum versatum esse in historia physica et mathesi, fortiter artem syllogisticam oppugnare, iniurium autem in ipsam ratiocinandi artem, ideo reiectam, esse, nimiumque animum naturali philosophiae et disciplinis mathematicis addixisse, in laudando quoque et reprehendendo modum non satis tenere monet. Quae sufficiunt, vt inde colligamus, eruditum aduersarium Thomasio obtigisse.

Restauratio philosophiae rationalis Thomasiana.

§. XI. Ita hac logica elenchtica, (quem antecedentis scripti characterem ipse definit [m], ne cum sequenti confundatur) viam sibi ad nouam ratiocinandi artem parans, methodo eclectica ex scriptoribus recentissimis collegit, quae ad intellectus humani naturam, operationes, facultates omnemque veritatis eruendae tradendaeque artem pertinere ipsi videbantur, suasque meditationes iungendo anno CIↃ IↃ C XCI, exire in vulgus vernacula iussit *Introductionem in philosophiam rationalem, in qua omnibus hominibus via plana et facilis panditur, sine syllogistica, verum, verisimile et falsum discernendi, nouasque veritates inueniendi.* Cui introductioni paulo post accessit *Praxis philosophiae rationalis, siue breuis et perspicua atque solida ars excolendi et ad inquirendam veritatem praeparandi ingenii, vt veritatem aliis tradere, aliorumque opiniones interpretari, ac errores solide refutare possit.* Et prior quidem liber vltimus, quem in patria ediderat, auctoris foetus fuit, quem ideo concepit, vt detectis erroribus logicorum philosophiae aulicae opera, ipsam iam doctrinam rationalem exponeret, et quid sibi de intellectu humano eiusque facultatibus et vsu videretur, traderet. Hinc de eruditione in genere eiusque complexu, de eruditione logica, de operationibus intellectus humani, de terminis technicis logicae, de veritate in genere, de veritate prima et indemonstrabili, de demonstratiuis veritatibus ipsaque demonstratione, de incognito, de verisimili et vero dissimili, de gradibus probabilitatis, de inuentione veritatum nouarum, de erroribus eorumque fontibus, copiose tractat, parte autem secunda, siue in *Praxi logicae* Halae edita, doctrinam de methodo inuestigandae, communicandae, interpretandae, diiudicandaeque veritatis errorumque refutandorum amplissime differit, hocque pacto eleganti et perspicuo compendio pleraque quae hactenus philosophi bona de arte rationali complexi erant in

l) In Praef. ad Praxin logicam; Rhegenio autem in Praef. primae Partis Logicae respondit.
m) Praef. Introd. in logic. §. 16. p. 66.

Digitized by Google

in institutionibus suis, in succum quasi conuertit, noua plurima addidit, et cohaerens aliquod artis ratiocinandi systema extruxit. Et monet [n] quidem, se logicam suam non ex aliorum tractationibus corrasisse, ast consuluisse tamen, vt decet eclecticum, veteres pariter atque recentiores, maxime vero Ciceronem, Senecam, Laërtium, Platonem, Maximum Tyrium, Petrum Ramum, Cartesium, *Artem ratiocinandi* sociorum, portus regii, auctorem *Tentaminis logici* [o], elegantissimis obseruationibus commendabilem, et ex Peripateticis logicis, parentis scripta, Iungii logicam, et Chr. Weissii logicam, et ex Tschirnhausenii medicina mentis haud parum profecisse [p]. Et hos ita se inspexisse porro scribit, vt quod vel bonum vel dubium et incertum videretur, ad certum quendam veritatis canonem, tanquam ad lapidem Lydium exigeret, examinaretque, hisque manu quasi ductus meditationi iugi eas veritates detegeret, de quibus nemo hactenus aliquid praeceperit. Qua ratione factum, vt quod apud alios velut scopae dissolutae disiectum collegisset, suo ordini et concatenatae meditationum seriei apte innexum appareret, et hoc pacto se inter logicam Cartesianam et Peripateticam atque Epicuream medium caute tenuisse. Quod qua ratione executus auctor sit, ex sequenti delineatione philosophiae Thomasianae constabit. Et in hac quidem arte rationali pauca postea curis secundis mutauit, licet aliquoties illa typis edita sit.

§. XII. Emendata logica ad moralem philosophiam digressus est Thomasius, quum ethica Peripatetica maiori, quam logica, reformatione omnino opus haberet. Hinc abiecto virtutum Aristotelicarum catalogo, ex vno eoque naturali et rationali principio omnem morum doctrinam deducere satagens, anno cIↃIↃCXCII *Introductionem in philosophiam moralem, siue tractationem de arte secundum rationem et virtutem amandi, velut vnico vitae felicis et elegantis atque tranquillae medio* [q], sermone iterum patrio in vulgus exire passus est. In qua tractatione praemissa doctrina de bono et malo eiusque cognitione in genere, fuse agit de summa hominis felicitate, de Deo fonte omnis humanae felicitatis, de amore hominum aliorum rationali, de amore proximi generali, de amore rationali speciali, eiusque generibus, de amore rationali sui ipsius, de amore rationali in societatibus humanis. Secuta est anno cIↃIↃCXCVI *Pars practica*, siue *Medicina contra amorem irrationalem et doctrina de cognitione sui ipsius*; quo libro exponit

Emendatio philosophiae moralis Thomasiana.

n) Praef. Introd. §. 16. p. 67.
o) Essais de logique Paris 1678. 8. cuius est MARIOTTIVS, qui tamen non artem rationalem, sed obseruationes ad eam pertinentes de axiomatibus principiis, et demonstratione modoque ratiocinandi exhibuit, et cuncta ad physicam et mathematicam applicuit, vid. p. 176. 181. 183. seqq. THOMASIVS Cautel. c. 10. §. 12. STOLL. l. c. p. 447.
p) Dedic. prax. log.
q) Prodiit aliquoties 1702. 1710. 1720. et Latine sed minus eleganter Halae 1706.

VILLE DE LYON
Biblioth. du Palais des Arts

Digitized by Google

nit caussas infelicitatis vniuersalis, propensiones et affectus hominum varios et diuersos, eorumque naturam, summaque capita, odium atque amorem, eorum moralitatem, temperamenta morum quatuor, fontem vitutum nempe amorem rationalem, et fontem triplicem vitiorum, voluptatem, ambitionem, auaritiam, horumque vitiorum capitalium temperaturam eiusque effectus; quibus adiecit characteres propensionum et temperamentorum, ex otii, irae, inuidiaeque indole demonstratos, mediaque subiugandi affectus prauos, quorum tamen ex solo rationis lumine desumtorum ἱκανότητα in fine negauit. Elegantissime in hoc libro atque ingeniose circa moralem doctrinam versatus est auctor praestantissimus r; cum et ordinem et perspicuitatem seruauerit, et rite inter se connexa dogmata exhibuerit. Fatendumque innumera noua virum ingenio pariter atque iudicio excellentissimum attulisse, cumque elenchticam quoque tractationem instituerit, errores et praeiudicia philosophorum, maxime Peripateticorum, solide detexisse; maxime vero doctrinam de propensionum animi humani natura, indole, temperatura, characteribus, effectibusque miro lumine illustrauisse, vnde ob eruditionem valde liber doctis viris placuit. Fuerunt tamen, quibus nonnulla displicerent, et imprimis, quod voluntatem imperare intellectui contra communem opinionem, voluntatem esse facultatem coecam pendereque ab intellectus praeiudicio, contenderit. Quod tamen quo sensu intelligi velit post ipsum Thomasium ad P. POIRETI librum *de Eruditione triplici* praefantem exposuit, qui ex Thomasii schola prodiit doctissimus EPHRAIM GERHARDVS s. Descendit quoque contra amorem rationalem, quo fundamento ille cuncta inaedificauerat in argumento morali, in arenam peculiari dissertatione Ven. HENRICVS KLAVSINGIVS t, cui cum responderet LIMMERVS, ei satisfacere conatus est IOAN. ADAM. MAYERVS u. Qui vtrum mentem auctoris semper assecuti sint, et annon quaedam de verbis pugna intercesserit, comparanti vtriusque partis scripta definiendum relinquimus. Maxime autem partem ethices characteristicam, hactenus tantum non neglectam resuscitare; et dogmati de mixtura temperamentorum inaedificare circa idem fere tempus studuit. Produxit ergo in scenam habitu patrio: *Scientiam recens inuentam arcana mentis hominum etiam inuitorum ex consuetudine quotidiana dignoscendi* x; quae cum miro plausu exciperetur, multa in ea desiderauit TENZELIVS y, cui more suo respondit Thomasius in *Illustratione ampliore cogitationum*

r) Vid. STRVV. Bibl. phil. c. 6. §. 14. p. 231. REIMMANN. Hist. lit. Germ. Vol. III. p. 639. STOLLIVS Hist. lit. P. III. c. 4. §. 24. p. 679.

s) Schediasmate vernaculo, de Vera notione intellectus et voluntatis hominis eiusque emendatione.

t) Diss. de Amore rationali, Witteb. 1709.

u) Obseruat. super disputatione nuper habita de Amore rationis, Witteb. 1710.

x) 1691.

y) Colloqu. menstr. 1692. p. 100. seqq.

Digitized by Google

num de ſcientia noua aliorum animos explorandi. Duriori pugna cum Thomaſio ob eandem ſcriptionem congreſſus eſt Ioannes Fridericus Mayerus, theologus tum Hamburgicus; ex cuius calamo tum *Thomaſius αὐτοκατάκριτος*, tum alia huius generis ſchediaſmata miram acerbitatem partis vtriusque prodentia enata ſunt, quibus non minus acerbe reſpondere Thomaſius non ceſſauit. Ipſe vero vir illuſtris, vt ſaepiſſime aſſertiones ſuas mutauit, ita diſplicere ſibi nonnulla in hac ethica ſua poſtea faſſus eſt [z]. Cum enim amorem rationalem a propenſione voluntatis triplici prius diſtinxiſſet, in moderata tantum et rationali temperatura propenſionum eum poſtea poſuit, vt ex dicendis patebit.

§. XIII. Ethicae ſubiecit Thomaſius iurisprudentiam naturalem, quem ſibi potiſſimum campum elegiſſe, in quo ingenii vires periclitaretur, eamque ad mentem Puſendorfii explicuiſſe et auxiſſe, edita *Iurisprudentia diuina* ſupra narrauimus, ipſisque viri magni verbis expoſuimus, quo conſilio ad hunc laborem ſuſcipiendum abſoluendumque acceſſerit, et quam miris ea in re fatis fuerit vſus. Itaque otioſe dicta repetere nolumus, id vero addimus, poſt primam editionem anno cIↄIↄcLXXXVIII editam, ſecundam Halae Saxonum anno cIↄIↄcXCIV. ſcholiis et acceſſionibus multis auctam prodiiſſe, et aliquoties, cum mire vbique legeretur liber eruditus, editionem fuiſſe repetitam [a]: noſtro quoque idiomate legendam tradidiſſe ZEIDLERVM [b]. Licet autem haud paucis contradictionibus tractatio illa cumulata et obruta quaſi fuerit, vt ſupra narratum, non defuerunt tamen viri eruditi, qui laudibus eam extollerent, et feliciter ſuppleuiſſe Puſendorfii ius naturae et gentium, immo in haud paucis ſuperauiſſe et auxiſſe pronuntiarent, quorum verba adducendi otium nobis fecit LEPORINVS [c], qui videndus. Et quanquam, qui manibus calcibusque Puſendorfiano ſyſtemati obnitebantur, ferre quoque Thomaſianum ius naturae tunc non poterant, accidit tamen, vt poſt ea tempora, cum totum ſyſtema iuris naturalis in *Fundamentis I. N. et G.* immutauiſſet Thomaſius, ea ipſa iurisprudentia diuina multo magis illis ipſis probaretur, quam noua diſciplinae huius emendatio [d]. Sunt tamen in eo libro multa, quae cum prorſus noua ſint, et a receptis eo tempore opinionibus abeuntia valde doctores, maxime theologos offenderunt, qualia ſunt: habitus theoreticos puros, etſi veritatem oſtendant, ad ſtultitiam pertinere, legem non eſſe dictamen rectae rationis, ſed voluntatem imperantis; vanam eſſe diuiſionem iuſtitiae in commutatiuam et diſtributiuam, ſapientiam conſiſtere in notitia hominis,

Emendata a Thomaſio iurisprudentia naturalis.

z) Cautel. c. XIV. §. 50. ſeq. p. m. 230. ſeqq.
a) 1702. 1710. 1717.
b) Halae 1709. 4. cum Praef. EPHR. GERHARDI.
c) l. c. p. 202. ſeqq.
d) Vid. Relat. innoc. 1707. p. 348. ſeqq.

minis, materiae spiritus, Dei, ius naturae non a sanctitate Dei sed a voluntate esse deriuandum, in statu integritatis, omnes actiones esse natura sua indifferentes, nec obligationem in I. N. ex obiecto se diffundere in praeceptum, ius gentium non esse speciem iuris voluntarii humani, sed iuris naturalis, non omnem autocheiriam esse I. N. prohibitam, mero I. N. ad essentiam coniugii non requiri, vt vxor viro continuam cohabitationem promittat, ac mariti imperio subiecta sit, vel ad dies vitae ineatur societas coniugalis, sed id iuris diuini positiui esse, mero I. N. diuortia fieri posse ob mores intolerabiles, meris rationibus naturalibus non posse demonstrari, omnem concubitum libidinosum, etiam ad bestialitatem, qui pertinet, aut lenocinium, esse prohibitum, sed hanc turpitudinem positiuo iure vniuersali prohiberi polygamiam vtriusque sexus I. N. non esse interdictam, sed iure diuino positiuo vniuersali, pariterque statuendum esse de incestu; patriam potestatem quatenus iuris naturalis est, non ex iure sanguinis, nec ex pacto tacito oriri, nec ius in bona liberorum inferre, Deum non esse caussam maiestatis immediatam, sepulturam I. N. non esse praeceptam, et similia. Quae magnam auctori suo inuidiam conflarunt, praecipue cum theologos more suo mordere et sale satyrico perfricare non cessaret. Ipse tamen postea cum ius vniuersale diuinum positiuum, cuius distinctione a iure naturae pleraeque illae assertiones paradoxae nituntur, abiiceret, multa in his dogmatibus innouauit, aliaque iuris naturae et gentium fundamenta posuit, quorum potiora cum infra descripturi simus, hoc loco nihil dictis amplius addimus [e].

Rationes, quas in hac emendatione secutus est Thomasius.

§. XIV. Et haec quidem in morali argumento circa annos priores muneris Halensis molitus est Thomasius. Qui quibus eo tempore rationibus ductus fuerit, ipse alicubi luculenter enarrat, quod omitti hoc loco eo minus potest, quo minus sequentia sine hac face lucem habent et intelligi possunt. Ita vero scribit [f]: *Videbam, vt mea scripta circa illud tempus, annum* cIↄ Iↄ cxcvi *edita docebant, potissimum praxis ethicae Germanico idiomate scripta, intellectum humanum saepe transgredi sphaeram actiuitatis suae, et hoc modo in plurimos errores labi. Quaerebam ergo eius limites et terminos naturae et gratiae, rationis et reuelationis, et putabam me eos inuenire tutissime posse in scriptis theologiae mysticae, imprimis cum obseruarem, alios viros optimos, communium errorum iuxta me strenuos oppugnatores eiusmodi libros praedicare et mihi commendare.* Caussa haec fuit, cur PETRI POIRETI libros tres *de Eruditione vera, falsa et superficiaria* recudi

e) Conf. REIMMANN. l. c. Vol. VI. p 43. LVDOVICI Delin. hist. iuris diu. § 71. sqq. BVDDEVS Hist. iuris nat. §. 41. seqq.

f) Praef. noua ad Poiretum de Erud. tripl. §. 34. p. 31.

Digitized by Google

recudi Halae faceret, eosque ampliſſima praefatione commendaret. Qui liber cum totus myſticis et theoſophicis faueat, vt *ſuperiori huius Tomi parte* demonſtratum, factum inde eſt, vt theoſophicum ſyſtema eo tempore Thomaſius valde deperire inciperet. Quod vtrum ſolis, quas modo adduximus rationibus adſcribendum ſit, vel an arcanae nonnullae cauſſae acceſſerint, illis diſputandum relinquimus, qui hiſtoriam et ἀνέκδοτα eorum temporum perſpexerunt. Nobis ſuſpicionibus tractationem noſtram onerare nolentibus ſufficit obſeruauiſſe: luculentum ſyſtematis theoſophici electi ſpecimen edidiſſe Thomaſium in noua pneumatologia et phyſica, quam, vt vbique philoſophiae reformatorem ageret, eo tempore edidit. Et erat quidem Thomaſius, vt diuerſiſſimo ſtudiorum generi fuit innutritus, a naturali ſapientia prorſus imparatus. Cum autem hanc quoque philoſophiae partem ſibi negligendam non eſſe ſtatueret, ad Halenſes autem Muſas iam ante academiae inaugurationem traductus eſſet Fridericus Hofmannus, medicus incomparabilis, cui tradendae naturalis ſcientiae ſparta ſimul erat demandata, isque in natura rimanda et experientiae ſpeciminibus exploranda egregie verſaretur prorſusque excelleret, Thomaſius conductis in eundem finem aliquot viris doctiſſimis et iam tum munerum dignitate conſpicuis, quadrimeſtri ſpatio hunc naturae interpretem audiuit, et experimentis naturalem diſciplinam firmantem praeceptorem ſibi delegit g. Aſt tantum tamen abeſt, vt quam tradiderat Hofmannus phyſicam mechanicam et experimentalem ſequeretur, vt potius, quae ab Hofmanno didicerat eo adhiberet, vt exploſa phyſica experimentali theoſophicam, quam tum deperire coeperat, erigeret. Et prius quidem ita ſuſcepit, vt contra philoſophiam experimentalem dubia quam plurima ſereret, ex conſuetudine ſua illis non parcens, quorum induſtria experientiam phyſicam didicerat. Nam extenuata experimentorum fide, ſumtus inutiles in ea factos carpit, et eo fine videnda et diſcenda cupit, vt qui illis ampliſſime fidunt, refutari poſſint, et ad ſcepticiſmum quendam phyſicum confirmandum ea adhibet, dicam autem recentioribus phyſicis ſcribit, quod ignorantiam et imbecillitatem humani intellectus agnoſcere nolint, multaque experimenta impoſſibilia et ſenſui communi refragantia eſſe demonſtrare conatur, et id ſibi potiſſimum incumbere credit, vt oſtenderet, ſine pneumatologia phyſicam conſtare non poſſe. Hinc nouam eamque Moſaicam, Cabbaliſticam et Chriſtianam phyſicam introducere ſatagens, anno CIƆ IƆ C X C I X edidit *Tentamen de Natura et eſſentia ſpiritus, ſiue principia naturalis et moralis*

g) Cl. SCHVLZIVS in Vita Hofmanni. conf. Si placet Pinacothecam noſtram ſcriptorum illuſtrium Dec. I. in Elogio Hofmanni.

moralis doctrinae [h]. In quo libello Cartesianos et physicos recentiores oppugnat, totusque Mosaicorum principiis inhaeret, quae cum infra strictim simus delineaturi, hoc loco enarrare nihil attinet. Dici autem vix potest, quam aduersa hoc conamen physicum et metaphysicum iudicia eruditorum passum sit, qui concoquere non potuerunt, Thomasium ridendis et exagitandis principiis incertis, vagis et nihil significantibus natum, reiecta et explosa physica experimentali ad Mosaicorum nugas fuisse delapsum, sicque meliora iis, quae deseruerat minime supposuisse. Quare in hoc quidem philosophiae genere omnium minime plausum meruit; sed certatim surrexerunt, qui calamis suis eum confoderent, inter quos modeste at solide Thomasianas assertiones examinauit, praestantissimus Tubingensium medicus ELIAS CAMERARIVS, acerbe autem in Thomasium inuecti sunt Realis de Vienna et Albertus Christianus Rothius ecclesiastes Lipsiensis: illi autem personatus quidam Iucundus de Laboribus, huic ipse Thomasius breuiter more suo respondit [i]. Haud pauca vero in physicam suam ex Thomasianis transtulisse Rudigerum, in sequentibus dicemus.

Labores politici Thomasii. §. XV. Restat philosophiae politicae, siue prudentiae consultatoriae pars practica: quam serius quidem, et non nisi absoluto toto philosophiae curriculo attigit Thomasius, non tamen totam omisit. Cum autem consultatoriam prudentiam iureconsultis prae aliis vindicaret, ad eorum artem quoque regulas prudentiae applicuit. Hinc enati libri duo, bonae frugis pleni, quorum priori hunc praefixit titulum: *Primae lineae de ICtorum prudentia consultatoria, in quibus docetur, quid sit prudentia, quid consultatoria, qua ratione ea ad ICtos pertineat, quid obseruet prudentia tam in dirigendis actionibus propriis, in conuersatione quotidiana, et selecta, in societate domestica et ciuili, quam quoad ipsa consilia danda aliis et ab iis petenda*, Hal. cIↃ IↃ CCV [k]. Alteri anno sequenti vulgato hoc rubrum praescripsit: *Specimen prudentiae iudicialis ex iure naturae et gentium exhibitum, in exemplis de variis gentium negotiis et controuersiis, quibus sparsim immiscentur, genuina principia definiendi praetensiones illustres.* In quo libro se saliuam mouere voluisse, ait, „iuris studiosis, studia humaniora et necessaria „communiter negligentibus, vt in hac iuris naturae et gentium pruden„tia in exemplis tradita subinde micas liberaliorum disciplinarum gustan„tibus eorum excitetur desiderium, maiori cura se applicandi ad philo„sophiam

h) Conspectum breuem exhibet in tabula IVNCKERVS in Lineis primis eruditionis vniuersae p. 136.

i) Conf. qui libellos huc pertinentes enumerant LEPORIN. l. c. LVDOVICI l. c. p. 134. STOLLE l. c. §. 18. p. 478. et quae nos in Germanico Hist. phil. opere adduximus T. VII. p. 550.

k) Versionem Germanicam fecit GEORGIVS BAYERVS Prof. Viteberg. 1707. quam ipse emendauit Thomasius 1721. 8. conf. REIMMANN. Vol. V. p. 254. STOLLIVS l. c. P. III. c. 5. §. 30. p. 707.

Digitized by Google

„ſophiam de moribus humanis, ad ſtudia politica, hiſtorica, heraldica, „mathematica, ſine quibus nemo eruditi nomen meretur." Ex quo patet, introductionem quandam vel ſpecimen potius hiſtoriae literariae ad ius naturae et gentium applicatae hunc laborem illum eſſe voluiſſe.

§. XVI. Hactenus, quam viam in emendanda philoſophia ingreſſus ſit Thomaſius, per omnes eius ſcientias expoſuimus: nondum tamen eius philoſophicam hiſtoriam abſoluimus: placuit enim viro foecundiſſimi ingenii, haud exiguam partem cogitationum priorum abiicere, et magnam ſyſtematis ſui partem innouare. Tentauit id primo conamine in Iurisprudentia naturali, quam magnis hucusque moliminibus Pufendorfium ſecutus conſtruxerat. Aſt cum prudentiam legislatoriam modo enarratam anno cIↃIↃCCII iuuentuti ſtudioſae explicaret, "obſeruata legis homonymia hactenus ſuperficiarie a doctoribus tractata vel plane „neglecta ſimul palpauiſſe ſe, refert [l], legem diuinam poſitiuam vniuerſalem a multis ante ipſum in ſcenam productam, a nemine vero diſtincte propoſitam, poſt ſuas tamen curas a multis tanquam Deum „ex machina vſurpatam, figmentum eſſe, nec ea amplius opus fore „genuinis fundamentis iuris naturae perſpicue poſitis, deſtruxiſſe ſe „iterum bona fide figmentum illud primum, et eodem anno obſeruationem illam de natura legis inſeruiſſe *Tomo ſexto obſeruationum Halenſium*. Cum vero hoc pacto maxime opus eſſet, vt fundamenta iuris „naturae aliter ordinarentur, quam hactenus feciſſet, ſubſequenti „anno cIↃIↃCCIII, noua illa eſſe auſpicatum, et tunc demum anno „cIↃIↃCCV abſoluiſſe." Rationes vero cur priorem iuris naturalis tractationem ita mutauerit, has affert, inutilem eſſe apparatum teſtimoniorum et allegationum, et curatius ipſam potius intuendam fuiſſe naturam hominis moralem, abiiciendumque, quem et ipſe hactenus ſecutus ſit, errorem fundamentalem: imperio gaudere intellectum in voluntatem et profluentem inde opinionem falſam, homines aeque eſſe eiusdem naturae, vt alias ſpecies infimas corporum naturalium. Nimis etiam Pufendorfium oppoſuiſſe moralia naturalibus, quorum intima tamen ſit connexio. Porro legis ambiguitatem curatius determinandam, nec, quod hactenus fecerit, putandum cum Grotio et Pufendorfio, legem diuinam in genere acceptam, et legem humanam eſſe ſpecies vniuocas eiusdem generis, cum lex diuina, quae iuris naturalis eſt, laxius accipiatur, adeoque poenae diuinae cum humanis non ſint confundendae, ſed vt tales, quae naturalem habeant connexionem cum actibus vitioſis. Obligationem internam autem ante omnia rectius fuiſſe diſtinguendam ab externa, et in maiori luce collocandam, iuſtumque ab honeſto accuratius diſcernendum, limites vero ponendos inter ethicam et ius naturae, leges

Mutata philoſophia Thomaſiana.

l) In Praefatione.

Digitized by Google

ges morales diuinas autem magis in decalogo restringendas, et multa ad leges Iudaeos obligantes referenda, quae ad morum praecepta soleant plerumque referri. Sicque ius illud diuinum positiuum vniuersale abiiciendum fuisse, quo pacto ea omnia mutanda se obtulerint, quae isti fundamento superstruxerit etc. Valde quoque differre posteriores curas viri illustris a prioribus, ipsa horum fundamentorum comparatio cum iurisprudentia diuina satis docet, quibus tamen, cum de illis infra dicendum sit, longius hoc loco inhaerere non licet. Ita vero dum hypotheses de natura hominis morali mutauit Thomasius, non potuit non reliquam etiam, quam de eruditione vniuersa sibi conceperat opinionem abiicere, aliasque sibi de eruditionis generibus et differentia notiones fingere. Reliquit ergo Poiretum, Burignoniam, similesque, et alia via incedens, rationis vsum extollere iterum coepit. Cuius mutationis caussas cum paucis in *praefatione ad Germanicam Grotii de I. B. et P. versionem* tetigisset, prolixiori dissertatione ad iteratam librorum POIRETI *de Eruditione triplici* [m] editionem manifestauit. „Alienasse, ait, „se a commendatione mysticae theologiae, quod ex historia ecclesiastica didicisset, eam pariter ad scholasticam theologiam tandem desinere „in dominatum conscientiarum, tendereque ad abiectionem vsus omnis „rectae rationis, et vel ad captandos enthusiasmos, vel ad dependentiam coecam ab auctoritate aliorum hominum etiam maxime irrationalium: fructus autem promissos frustra quaeri in mysticis viuentibus, „tam intuitu tantopere depraedicatae veritatis inuentae, quam intuitu „potissimum vitae et emendationis affectuum, cum vtrobique inuenisset, „aeque homines ac inter Scholasticos et Cartesianos. Sensisse, conuenire eos in terminis generalibus, abstractis, obscuris, et parum „perceptibilibus, non infelices eos esse in detegendis et monstrandis erroribus aliorum: in ipsis assertionibus specialibus tam saepe eos dissentire, ac eruditos aliarum sectarum. Vidisse se, aeque inter mysticos, ac alios subinde regnare, inuidiam, aemulationem, detrahendi „et haeretificandi studium, ac inter alios homines, et mysticum mysticum „odisse. Sensisse se euidenter maiores fructus in vsu vtriusque luminis „naturalis et supranaturalis, eiusque caute obseruandis differentiis, multum autem se adiuuisse oculosque aperuisse LOCKII eruditissimum „tractatum *de Intellectu*, ex quo cautelas euitandi enthusiasmi didicerit." etc. Facile palpabit lector, quos mysticos viuentes pungat, attendens ad indignationem, quam in adducto loco prodit in doctorem Poiretianae doctrinae, qui ipsum in scripto publico tanquam virum maxime periculosum traduxerit, eaque curioso oculo lustrans, quae in *Fundamentis I. N. et G.* in Buddeum effudit, vel controuersiae de concubinatu supra iam tactae memoriam recolens. Ex quo, nisi nos omnia fallunt,

m) loc. cit.

fallunt, conficitur, praeter rationes adductas cauſſas nonnullas arcanas quoque in huius mutationis originem influxum habuiſſe. Quas tamen Lectori partis ſtudio non addicto, et ad hiſtoriam literariam illorum annorum curatius reſpicienti coniiciendas magis relinquimus, quam ſuſpicionibus noſtris, licet veriſimilitudine non deſtitutis, eruimus. Addimus autem, quod ſeries hiſtoriae Thomaſianae poſtulat, anno cIↃↃCCX prodire iuſſiſſe virum celeberrimum in publicum *Cautelas circa praecognita iurisprudentiae* [n], qua tractatione propaedeumatica iuuentutem ex hiſtoria et indole diſciplinarum munire contra praeiudicia plebis eruditae voluit, viamque pandere, qua ſyrtes euitari poſſint, in quas plerosque incidiſſe dolet. Multa in hoc libro egregia cumulauit, quaeque attentionem paulo maturiorem produnt, et ad hiſtoriam quoque ſcientiarum literariam praeclare faciunt. Nec inficiandum in haud paucis non priſtinam modo mentem, ſed et errores priores eum, vt candido in hac re erat animo, emendauiſſe. Cuius exemplum eſſe poteſt, quae de cautelis in ſtudio hiſtoriae philoſophicae obſeruandis monuit, vbi praeclare obſeruauit, patriarchas ſimplices quidem homines, nec philoſophos fuiſſe, at viros ſapientes, adeoque nec libros illis tribuendos eſſe nec ſcholas, et ſapientiam tantummodo apud Hebraeos quaerendam eſſe, inutilemque eſſe Cabbalae operam ſtudiumque, diſtinctionem philoſophiae in barbaricam et Graecanicam faſtum Graecorum redolere, etc. Aſt fatendum tamen etiam, in his ipſis cautelis nonnulla eum aſſeruiſſe, quae, ſi paulo altius rem expendiſſet, abieciſſet. Qualia ſunt: Cainitas origines dediſſe philoſophiae ſectariae, Salomonem de rebus phyſicis diſputauiſſe, Democritum omnia riſiſſe, veraſque eſſe epiſtolas Hippocratis, libros Numae repertos et combuſtos fuiſſe philoſophicos, Iudaeos ex captiuitate Babylonica philoſophiam domum reportaſſe, Phariſaeos Stoicis, Sadducaeos, Epicureis, Eſſenos Cynicis valde affines eſſe; Bathkol fuiſſe certam vocem Hillelis, ad captandam auctoritatem adhibitam, Paulum Rabbinicas traditiones de decem Sephiroth exagitauiſſe, et philoſophiam Iudaeorum repurgauiſſe, Romanos ante Auguſtum eclectice fuiſſe philoſophatos, Plutarchum Peripateticae ſectae fauiſſe, Arabes Hiſpanos Ariſtotelem praecipue primoſque extuliſſe, Lutherum conſubſtantiationem a Biele recepiſſe, Melanchthonem Scholaſticorum ſubtilitates reuocaſſe, Ieſuitas Scholaſticos nullam ſectarum inter Scholaſticos exortarum recipere, etc. Haec in vno de hiſtoria philoſophica capite occurrunt, quae falſa eſſe et erronea, nemo ignorat, qui tractationem hanc noſtram legerit et examinauerit. In aliis aeque ſe hominem, licet multoties magnum et acutum, ſed falli tamen non neſcium demonſtrauit. Qualis imprimis in iis depre-

hendi

n) Prodiere etiam Germanice 1713. 8. Conf. Bibl. noua Part. V. pag. 433 Act. Erudit. German. Part. VIII. p. 336. FABRICII Hiſt. Bibl. ſuae Part. IV. p. 143. STOLL. l. c. pag. 60. Bibl. choiſie T. XXI. pag. 209. ſeq.

hendi visus est, quae de disciplinis mathematicis et physicis disseruit, in quibus cum omnium minime esset exercitatus, mirum non est, paralogismos multos et errores varios viros doctos obseruauisse, qualis est, quod mathesis demonstrationem exhibere nequeat, nec scientiae nomen mereatur, id quod ex definitione puncti mathematici illustrat, quo nomine reprehensionem mathematicorum passus est [a]. Id nos vnum miramur, virum acutissimum, qui biennio prius, quam has cautelas ediderat, mysticos ad enthusiasmum ducere, et rationis lumen supprimere, caussatus, eos non sine mordaci satyra exagitauerat, in cautelis circa studium physicum pristina somnia de natura rerum, ex mysticis, et Mosaicis hausta repetiisse, et talia physicis obiecisse, quae satis produnt, cum cura eum illorum tractationes non legisse, nec satis intellexisse, adeoque nonnulla perperam eis tribuisse. Falsum enim, vt exemplo id illustremus, est, asseruisse Cartesianos, vt res possibilis concipi possit, ita quoque esse, cui thesi tamen Cartesius contradixit; falsum, physicos recentiores omnes errorem veterem; essentiam corporis consistere in extensione, non emendauisse; falsum, negasse omnes attractionem, falsum eos, qui corporibus vim actiuam mouentem tribuunt, corpora esse mere passiuas substantias, dixisse. Tacemus alia inter errores recentiorum physicorum relata, quae magnam in hac disciplina aut ignorantiam aut veri status quaestionis confusionem prodere viris doctis visa sunt. Et quis quaeso, rerum gnarus et Mosaicae philosophiae historiam edoctus ferat, Thomasium in reiiciendis omnis aetatis systematibus tanta cum libertate versatum, et in perspiciendis principiis vanis et incertis lynceum, ad discendam philosophiam naturalem non modo Mosaicam historiam velut systema physicum commendare, quam tamen in adiecta nota non ad finem philosophicum, sed theologicum descriptam esse recte monet, sed et eos laudare velut certos duces, qui Mosaicam physicam scripserunt, et tamen dehortari ab eorum nugis mysticis, hosque praeferre physicae Cartesianae, Gassendianaeque, quas innumeras contradictiones fouere contendit? Qualia viro summo et eruditissimo, ast in hoc stadio minus exercitato, et fortassis contra nonnullos recentiores irritato nollemus excidisse. Ita vero heroës quoque suos patiuntur manes, nec ea omnia obstant, vt non magnum ingenium aluisse Thomasium, dicendum sit.

Scripta Thomasii miscellanea Philosophiam illustrantia.

§. XVII. Occupauit ab eo tempore illustrem virum potissimum iurisprudentia reformanda, quam refingere multis magnisque conatibus annisus est. Cum autem philosophemata sua passim inspergeret, vsum philosophiae hoc pacto reformatae in aliis quoque scriptis ostendere fategit.

a) Vid. Cel. WEIDLERVS Miscell. Lips. T. I. obs. 17. p. 186. seqq.

Digitized by Google

egit. De quo tamen explicatius differere remque omnem fuse exponere non huius loci est, sed ad iurisprudentiae historiam pertinet. Namque non omisit scriptiunculis minoribus philosophiae eiusque historiae lucem accendere, ex quibus quae vernaculo sermone prodierunt, itemque *Programmata academica*, et *Orationes academicae*, tum *Dodecas quaestionum historico-philosophico-iuridicarum-paradoxarum*, iunctim prodiere. Sed historia quoque *Sapientiae et stultitiae*, tum quae Latino sermone vulgata est, tum quae vernacula prodiit, huc referenda est, quarum collectionum illa potissimum ex schedis parentis collecta praestantissimas obseruationes ad philosophiae historiam pertinentes continet, quas cum toties in partes hactenus vocauerimus, plura de iis non dicemus. Idem de *Obseruationibus ad rem literariam spectantibus*, quae cura virorum quorundam celeberrimorum in academia Halensi in vulgus exierunt, tenendum, quarum partem haud contemnendam eruditioni et industriae Thomasiorum, patris et filii Christiani, debemus. Possent his nonnulla alia addi, si indicem librorum Thomasianorum contexere institutum nostrum postularet; quod cum ad alia nos vocet, catalogum eorum typis impressum et a Leporino magnam partem repetitum Lectorem consulere iubemus. Id nos tractationis nostrae memores adiicimus, incomparabilem industriam et doctrinae copiam, quam in repurganda et ad veros fontes reuocanda philosophiae historia demonstrauit Iacobus Thomasius, in filio haud parum effecisse, vt iis gressibus ad emendationem philosophiae properaret, quibus immortale sibi nomen peperit. Patetque tum ex *Philosophia aulica*, tum ex *Cautelis*, quam egregie necessitatem et vtilitatem philosophicae historiae inspexerit, commendaueritque. Cuius vt in scriptis laudatis, itemque in *Ethica practica* specimina pulchra et memorabilia edidit, ita merito laudandus est, quod parentis obseruationes, et ipse vulgauerit p), et aliis vulgandas liberaliter obtulerit. Maxime in *paulo pleniori Historia iuris naturae*, quam in vsum auditorii sui anno cIↃ IↃ CC XIX Halae vulgauit, luculenter demonstrauit, quam acri iudicio, animoque ab omni praeiudicii seruitio libero ad historiam philosophiae scribendam se accingere potuisset, si eam totam exponere ex instituto voluisset. Multa enim ignota, prius detegit, arcanasque rationes caussasque latentes eruit, et imprimis in narrandis Pufendorfianis litibus BVDDEI, LVDOVICI aliorumque, qui in explicanda I. N. historia desudarunt, diligentiam superauit, quamuis in hoc quoque labore nonnulla admisceat, quae sine examine probari admittique non possunt.

§. XVIII.

p) ll. cc. Debemus ei quoque eruditum schediasma de Definitione sapientiae a patre conscriptum, cui indicem aliorum ab eo delineatorum adiecit, vt haberent, qui historia philosophica delectantur, quibus se iuuari posse intelligerent. Inde specimen petiit cl. HEVMANNVS in Actis philosophorum.

Laudes Thomasii.

§. XVIII. Fatebitur Lector, nobis non monentibus meruisse illustrem virum, qui haud postremo loco inter reformatores philosophiae collocaretur, cuiusque gratissima existeret apud posteritatem memoria. Inde factum, vt et viuus innumeros sectatores haberet, et admiratores haud pauciores, imitatores quoque nonnullos, qui cum Thomasiano iudicio et doctrina instructi satis haud essent, parum honoris Thomasianae disciplinae acquisiuerunt. Fatis autem functus in ipsa illa academia ex merito laudatus est, in qua tot sibi persecutiones obtigisse supra eum conquerentem narrantemque audiuimus. Extollunt enim viri doctissimi, qui *Acta eruditorum* [q] colligunt, fidem eius in docendi munere demonstratam, illustratam iurisprudentiam naturalem veterem et recentiorem, repurgatam philosophiam, vitam integram sceleris que puram, et auaritia pariter atque superbia non contaminatam, coniugii diuturni felicitatem, liberorum educationem rectam, amicorum fidelitatem, discipulorum gratum animum, mentem aequam sinceramque, mores elegantes et conuersationem iucundam atque acumine commendatam. Tum ingentem doctrinae copiam, industriae peruicaciam, et alacritatem, prudentiam atque amorem virtutis et veritatis. Fuisse quoque aiunt detegendis illico erroribus aptissimum, ast nec ad veterum nec recentiorum admirationem valde pronum, disertum quoque in scribendo et acutum ingenioque emicantem, licet accuratio et elegantia, maxime in scriptis Latinis, abesset. Sic vt famae celebritatem immortalem fore recte viri doctissimi coniiciant. Subscribent haud inuiti huic elogio, quotquot sine partis studio vel viuum intuiti sunt, vel defuncti scripta cum cura legerunt. Mirum itaque non est, laudes certatim in eum cumulasse viros doctos, quorum loca collegerunt IO. FABRICIVS [r] et CHRISTIANVS POLYCARPVS LEPORINVS [s]. Defunctum vero magnifica oratione in societate Lipsiensium oratoria ludauit IOANNES ABRAHAMVS BIRNBAVM.

Reprehensa in Thomasio.

§. XIX. Tacenda tamen ea quoque, vt historici partes rite expleamus, non sunt, quae viri docti passim in illustri viro reprehenderunt [t]. Inter quae eminent ingenium ad satyram quasi natum, et mordaci dicacitate in quoscunque, non sine amaro risu insurgens, qui paradoxis et nouis assertis subscribere, renuerunt. Quem insultandi aduersariis habitum licet interdum suppresserit, totum tamen euitare non potuisse, conqueruntur. Addunt his: valde fauere scepticis, non quod omnem euidentiam neget, sed quod dubia vbique ex dubiis nectat, et coacta

q) 1729. p. 470. Cum his conferendus REIMMANNVS Catal. crit. P. II. p. 699.
r) Hist. Bibl. suae T. IV. p. 148.
s) l. c. p. 198.
t) Ita rem summatim complectuntur viri eruditi qui Relationes innocuas consarcinarunt 1702. p. 173. seqq. quibus iungenda, quae collegit LEPORINVS l. c. p. 174. seqq.

Digitized by Google

coacta industria augeat verbisque exaggeret. Veritatem porro aiunt, non ex internis primisque fundamentis eum deriuare, adeoque nec ad sacrarum literarum fontes, nec ad accurata rationis principia, nec ad genuina antiquitatis monumenta recurrere, sed ratiociniis topicis vtentem coecos in iudicando haud raro catulos parere. Fauere autem Naturalismo quem vocant, et religioni reuelatae interdum officere, scatere libros eius excerptis atheorum, Scepticorum, Naturalistarum, Socinianorum, quos vnquam Gallia vel Belgium tulerit, nec ea cum verbo diuino comparare: abiici propter abusum omnem rerum et consuetudinum veterum vsum, non vero eas emendari: plura diruere eum, quam aedificare, et omnem religionis Christianae vim ad ratiocinia quaedam moralia, gratiam ad naturam, reuocare: ferre quoque non possunt, multoties sententiam eum mutauisse, vel incertum quid statuentem, vel praecipitanter prioribus subscribentem, et sine molesta et diuturna meditatione sua effundentem, quorum errores postea compareant; immo honoris et vtilitatis arcanarumque caussarum gratia opiniones priores nonnunquam deseruisse. Fuerunt quoque nonnulli, qui animum leuem, aliisque insultantem, et mendaci fama confisum alios arrodentem, hominibus autem ἀπαιδεύτοις, quique sine religione viuunt, frigidam suffundentem ei viuo adhuc obiecerunt, et conscientiam eius peculiaribus scriptis excitare fategerunt, quod post Io. Ioachimvm Weidnervm u), theologum Rostochiensem, graui increpatione fecit anonymus quidam x), qui atheis ex incredulis occasionem eum dare ridendi miracula Mosaica et Christiana, omnemque veritatem in sacris paginis explicatam, obiecit. Cui tamen anonymus philalethes satis aculeate respondit, telumque in theologos mysticos retudit.

§. XX. Relinquemus Lectori in tam diuersis doctorum virorum sententiis de Thomasio arbitrium, quod non nisi abiecto omni partis studio, et comparatis scriptis Thomasii cum aduersariorum libellis et examinatis hypothesibus Thomasianis, dispulsisque nubibus, quas contentiones de verbis obiicere oculis et offundere intellectui solent, suscipi potest. Id autem historia postulante annotandum est, mordacem scribendi pruritum et satyricum amaroren ad cumulandos inuidia risuque aduersarios comparatum, ipsum virum illustrem, monitum ea de re a B. Spenero agnouisse, et peculiari scriptiuncula, vernacula edi-

Satyrica scribendi ratio a Thomasio tandem improbata.

u) 1726. Rost.

x) Excitatio conscientiae ad Chr. Thomasium Prof. Iur. Halensem propter iniquitatem nuper in programmate de Lectionibus suis hybernis proditam, cuius auctorem, qui se V. D. Ministrum Brandeburgicum vocat, esse Ven. D. Ioach Langivm docet nos Reimmannvs in Cat. crit. bibl. suae T. I. p. 783.

edita [z], cui titulum fecit: *Meditationes paschales de ira et amara scribendi ratione*, detestatum fuisse. De cuius tamen confessionis sinceritate nonnulli dubitauerunt, cum viderent, post hanc editam antiquum eum obtinuisse, vnde lepide dixit nonnemo [a], appellauisse eum hanc confessionem suam Meditationes paschales, quod nunquam ei mente, nisi in festo Paschatos, succurrant. Haud parum taedii et molestiarum autem ipse sibi hoc dicendi genere amarulento et mordente conflauit. Nam haud pauci magnis iris et scurrilibus quoque libellis in eius famam grassati sunt, eumque false traduxerunt, et narrante auctore *Bibliothecae iuris imperantium* [b], cum in ipsam caesaream maiestatem paulo liberius calamum stringeret, a fiscali camerae imperialis accusatus mulctaeque satis magnae postulatus est. Quam tamen tempestatem a capite suo principis potissimum sui tutela tectus auertit. Quicquid autem vel errorum vel animi infirmitatum Thomasium occupauerit, quem hominem fuisse, imbecillitati humanae obnoxium, nemo temere negauerit; illud tamen neminem hodie inficias iturum esse confidimus, illustrem locum eum inter illos mereri, qui iugum seruitutis philosophicae et literariae a collo nostro excusserunt, et plurimum ad disciplinarum emendationem inter Germanos contulerunt. Et sane gratias ei deberi maximas putamus, quod tot aduersitatibus, periculis, metu et fortunae vicissitudinibus non deterritus, vnus potissimum Herculeo ausu se torrenti obiecerit, et libertatem eclecticam, ante vix in museis virorum summorum triumphantem, in academicam lucem produxerit [c]. Quo beneficio hodie nos et posteros nostros gaudere merito laetamur.

Thomasii confessio doctrinae suae.

§. XXI. Philosophiae a Thomasio emendatae nouoque vultu restitutae synopsin dare difficilis labor est. Supra enim monuimus, aliquoties mutauisse sententiam virum illustrem, maxime vero vbi nouum et diuersum a priori systema iurisprudentiae naturalis effingere coeperat. Vnde, qui Thomasianam philosophiam nosse cupiunt, cum prioris, tum posterioris systematis indolem summamque explorare necesse habent [d], eo quod non tantum in ipsis iuris naturalis principiis et positionibus mentem mutauit, sed et naturae humanae sibi aliam notionem finxit, aliasque operationes descripsit. Vnde comparanda est *Iurisprudentia diuina* cum *Fundamentis iuris naturae et gentium*, et in auxilium vocandae *Cautelae circa praecognita iuris* ab illustri ICto edita, in quibus potiora loca

z) Extat in Collectione scriptiuncularum Germanic. p. 679. conf. Caussas iuridicas mixtas P. II. p. 130. vbi caussas affert, cur hoc dicendi genus sit secutus.

a) Apud LEPORIN. l. c. p. 274.

b) p. 48.

c) Conf. HEVMANN. Act. phil. Vol. I. p. 458. 609. seq. STOLL. hist. lit. P. II. c. I. §. 10. p. 417.

d) Inde enata Cl. Imm. Webero distinctio inter Thomasium prioristicum et posterioristicum, quam tamen ferre se non posse prodidit THOMASIVS in Diss. prooem. ad Fundam. I. N. et G.

Digitized by Google

loca et dogmata immutata et alterata indicauit. Ab hac autem prolixitate instituti ratio et tractationis prolixitas nos auocat, facilisque erit labor, cognoscendae doctrinae Thomasianae cupido, cum libri eius in omnium manibus versentur, ipseque quid in *Iurisprudentia naturali*, mutandum sit, in *Fundamentis I. N. et G.* copiose annotauerit. Iurisprudentiae quoque diuinae principia a Pufendorfianis non abeunt, quae infra suo loco describemus. Et prodiit quidem anno cIↄIↄcxcv CHRISTIANI THOMASII ICti *Confessio doctrinae suae*, positionibus CCLXX, quae omnes metaphysicae et physicae sunt, et agunt de ente eiusque triplici affectione, perceptibilitate, alicubietate, et amplitudine, extensione, seu expansione, de diuisione entis in Deum et creaturam, de differentia Dei et creaturae, de diuisione creaturae in spiritum et materiam, de corpore, de perceptibilitate materiae et spiritus, de homine et eius relationibus ad entia reliqua, de spiritu corporis humani, de vbietate spiritus, materiae, corporis de speciebus spirituum, materiae et corporum, de essentia Dei, de anima et corpore hominis integri, de imagine Dei, lapsu, statu hominis lapsi, regeneratione, symbolis fidei, lumine naturae et gratiae, ratione, fide, poenitentia spe, charitate deque officio Christiani erga alios homines. Ex qua breui συνόψει constat, voluisse virum summum earum doctrinarum suarum rationem reddere, quae ad theologiam naturalem et reuelatam pertinent, quibus tamen metaphysica et physica immiscuit cum arctissime cum illis cohaereant. Ipse vero monuit [e], esse has meditationes cogitata in Geneseos tria capita priora, quae non eo fine conscripserit, vt ederentur. Vnde earum diuulgationem sibi displicere fassus, nonnulla illustrationis caussa addidit, praecipue cum haec confessio ad probandam eius ἑτεροδοξίαν libello *Trinitatis orthodoxae, id est, Collectaneis quae inter Christianum Thomasium et M. Alb. Christianum Rothium de Trinitate SS. hactenus publice et priuatim Thomasio sic vrgente tractata sunt* [f], accesserit. Ipsa tamen, quae in hac confessione exhibentur dogmata, sua esse non negauit. Quoniam igitur philosophiae Thomasianae multam lucem accendit, scheda autem, paucis paginis comprehensa tantum non disparuit, potiora ex ea huc traducemus, vt habeat lector, quibus velut claue quadam vti ad sequentia melius intelligenda possit.

I. Omne ens est aliquid.

II. Anima hominis duas facultates habet, intellectum et voluntatem.

III. Vtraque consistit partim in actionibus, partim in passionibus.

 Passio

e) In pec. monito, scriptis vernaculis minoribus inserto.

f) Lips. 1698. Eodem auctore prodiere quoque Atheistica Thomasiana et Sched. an dentur sagae.

Digitized by Google

Paſſio intellectus vocatur ſenſio, voluntatis inclinatio; actio intellectus vocatur meditatio, voluntatis impulſus.

IV. Paſſiones intellectus et voluntatis ſemper praecedunt actiones, et hae ſine illis quaſi mortuae ſunt.

V. Paſſiones intellectus et voluntatis ſunt perceptiones animae.

VI. Entia realia vel per ſenſionem intellectus, vel per inclinationem voluntatis percipiuntur.

VII. Perceptio voluntatis ſubtilior eſt perceptione intellectus, quia per eam etiam inuiſibilia et abſentia percipiuntur.

VIII. Perceptibilitas eſt affectio cuiusque entis, ſine qua non datur cognitio vera de eius realitate et eſſentia.

IX. Eſſentia eſt ſine qua res ab anima non percipitur.

X. Quaedam res percipiuntur ſenſione, quaedam inclinatione, quaedam vtraque.

XI. Alicubi eſſe vocatur, eſſe in aliqua re vel extra eam.

XII. Alicubi eſſe differt ab eſſe in certo loco, a continente et contento.

XIII. Amplitudo eſt conceptus de re vt longa vel lata, abſtrahendo a profunditate.

XIV. Amplitudo eſt vel ſpatium in quo eſt res mota, vel extenſa vel extenſum in ſpatio, vel extenſio actiua, vel extenſum paſſiue, vel motio actiua, vel mota res paſſiue.

XV. Quaedam extenſio finita eſt, et paſſiua, quaedam infinita et actiua.

XVI. Differunt ſpatium et res extenſa, extenſio et extenſum.

XVII. Diuerſo reſpectu eadem res vt ſpatium, et vt res extenſa poteſt conſiderari.

XVIII. Spatium infinitum eſt tantum extenſio actiua, in quo mouentur omnia, ipſum autem in nulla re mouetur.

XIX. Neceſſarium eſt, vt exiſtat aliquod extenſum finitum, in quo tanquam in ſpatio non moueatur aliud extenſum.

XX. Deus et creatura ſunt realiter diſtincta, h. e. quorum ad minimum vnum poteſt exiſtere ſine altero.

XXI.

Digitized by Google

XXI. Conceptus primus de Deo est aseitas, et quod reliqua omnia sint ab ipso.

XXII. Quia vero quod ab alio est, eo posterius est, ergo creaturae Deo non sunt coaeternae.

XXIII. Percipiuntur creaturae per sensionem, tum oritur inclinatio, quae tamen non semper sequitur sensionem.

XXIV. Non potest homo meditari de creaturis, quas sensu non percepit.

XXV. Meditatio de creaturis moritur, nisi reuiuiscat per nouas sensiones.

XXVI. Deus non percipitur sensione.

XXVII. Ergo intellectus non percipit viuere Deum, et omnis meditatio eius de Deo est mortua, quia sistit saltem Deum esse aliud quid quam creaturam, non autem quid Deus sit.

XXVIII. Deus itaque percipitur inclinatione cordis quae cum passio sit, Deum ipsum cor hominis inclinare necesse est.

XXIX. Passio intellectus in cerebro, voluntatis in corde fit.

XXX. Creaturae mouent cerebrum, Deus cor.

XXXI. Passio voluntatis nobilior est et melior passione intellectus, adeoque ad essentiam hominis pertinet, eamque a bestiis separat.

XXXII. Homo est creatura amans et cogitans, omnis autem inclinatio hominis amor est.

XXXIII. Intellectus amorem Dei excitare nequit, sed amor Dei intellectum.

XXXIV. Quo plus Deum amamus, plus Deum cognoscimus.

XXXV. Deus in se ipso est, et omnes creaturae in ipso; extra Deum autem nihil est.

XXXVI. Omnia ideo ex Deo ortum ducunt, et simul in Deo sunt.

XXXVII. Potest aliquid ex se ipso operari et tamen non extra se, sed in se est.

XXXVIII. Craeaturae omnes ex nihilo extra Deum factae sunt.

Digitized by Google

XXXIX. Deus habet amplitudinem infinitam, creaturae finitam.

XL. Intellectus hominis non omnes creaturas exacte comprehendere potest, estque finitus.

XLI. Sed voluntas, quatenus ab ente infinito inclinatur, infinita est.

XLII. Deum nihil extendit, ipse vero extendit ac expandit creaturas.

XLIII. Omnes creaturae sunt extensae, et nulla extendit aliam virtute, quam a se ipsa habet.

XLIV. Extensum esse, et partes habere differunt.

XLV. Omnis extensio motus est.

XLVI. Omnis creatura mouetur, Deus autem mouet omnia, et tamen est immobilis.

XLVII. Motus duplex est: de non esse ad esse, vel motus spatiosus: hicque vel in certo spatio, vel de spatio in spatium.

XLVIII. Antequam Deus creaturas extenderet erat Dei essentia amplitudo inuoluta *.

XLIX. Igitur tum creaturae in Deo occultatae erant.

L. Creatio igitur est actus, quo Deus creaturas hactenus in ipso occultatas in se ex nihilo extendit. Nihil autem esse, et in Deo occultatum esse, hic sunt synonyma.

LI. Creatio ergo est manifestatio Dei in creaturis.

LII. Deus nihil operatur extra se.

LIII. Nulla creatura est extra Deum, et tamen essentia creaturae ab essentia Dei differt.

LIV. Essentia creaturarum consistit in agendo et patiendo, nempe in mouere et moueri, et sic etiam sensio hominis excitatur.

LV. Perceptio per inclinationem est omnium subtilissima, et subtilior sensionibus omnibus, etiam tactu subtilissimo.

LVI.

*) Habuit has assertiones Thomasius a Cabbalisticis et Mosaicis, maxime Moro, cuius ipsa interdum verba retinuit.

LVI. Omnis motus fit per attactum, aut appropinquationem rei mouentis ad rem motam.

LVII. Fit itaque sensio per appropinquationem ad sensus, inclinatio ad cor.

LVIII. Sensio saepe tangitur modo inuisibili, et inclinatio cordis fit modo inuisibili.

LIX. Omnis attactus sensionis fit per pulsionem, inclinationis vel per pulsionem vel per attractionem.

LX. Creatura patiens, vel ens mere passiuum vocatur materia, oppositum spiritus. Opposita autem oppositos habent effectus.

LXI. Spiritus est ens mouens et agens.

LXII. Quicquid passionem denotat est affectio materiae, quicquid actionem, est affectio spiritus.

LXIII. Passionem vero innuunt, extensum, diuisibile, mobile esse, ideo materiae competit.

LXIV. Materia est penetrabilis, sed non penetrans, vnibilis, generabilis, corruptibilis, illuminabilis et calefieri potest.

LXV. Ergo essentia eius est tenebrosa et frigida, haec enim omnia passiua sunt.

LXVI. Deus materiae dedit motum de non esse ad esse, sed spiritus creatus materiam extendit, diuidit, mouet, penetrat, vnit, generat, corrumpit, illuminat, calefacit, et frigefacit; haec enim omnia actiones inuoluunt.

LXVII. Spiritus essentia sua lucidus, calidus et spirans est, siue creatura lucida, calida, extendens, diuidens, mouens, penetrans, vniens, generans, corrumpens, illuminans, calefaciens, et frigifaciens.

LXVIII. Nihil autem tale potest spiritus pati a materia, sed lucem tamen suam motionem et calorem non habet a se ipso, quia creatura est, sed a Deo.

LXIX. Igitur Deus etiam spiritum annihilare potest.

LXX. Spiritus essentia in se consistit in virtute seu potentia actiua, intuitu materiae vita eius est, essentiam eius formans, postquam existentiam a Deo acceperat.

LXXI. Ma-

Digitized by Google

LXXI. Materia eſt ens mortuum ſine virtute, quam habet cum vita et eſſentia a ſpiritu.

LXXII. Induit ideo materia informem faciem, ſi ſpiritus eam relinquat.

LXXIII. Spiritus poteſt eſſe ſine materia, materia ſine ſpiritu eſſe nequit.

LXXIV. Spiritus ad materiam deſtinatus deſiderat vnionem cum materia et exercitium virtutis ſuae in ea.

LXXV. Omnia corpora conſiſtunt ex materia et ſpiritu, adeoque vita quadam et anima pollent, qua partes eius vniuntur.

LXXVI. Spiritus in omnibus corporibus quaſi in centro eſt, vnde radios ſuos emittit, ac ita materiam extendit.

LXXVII. Si vero radios ex circumferentia materiae attrahat ad centrum, reſoluitur corpus et corrumpitur.

LXXVIII. Spiritus ſpiritum attrahere et propellere poteſt.

LXXIX. Vires hae operantur ſenſibiliter in materia ſpiritui vnita.

LXXX. Attractus et impulſus in homine vocatur amor et odium, in aliis corporibus ſympathia et antipathia.

LXXXI. Spiritus organis ſenſuum non percipitur, quia nihil patitur a materia.

LXXXII. Materia in ſe eſt tenebroſa, et nec videri nec tangi poteſt, ſed ſpiritus facit, vt videri poſſit, dum illuminat, audiri, dum mouet, etc.

LXXXIII. Differentia colorum, ſoni, odorum, ſaporum et tactus proueniunt a diuerſa efformatione et figuratione materiae.

LXXXIV. Calor et frigus prouenit a diuerſitate motionis ſpiritus in materia, vtrum ea ſit rectilinea vel circularis. Fluiditas vero et ſoliditas prouenit ab attractione ſpiritus. Prior ab attractione ſpiritus ſolaris, haec ab attractione ſpiritus terreſtris.

LXXXV. Grauitas et leuitas prouenit a paucitate aut copia materiae, et quod ſpiritus corporis a toto ſuo ſeparati, a ſpiritu totius trahatur et ad eum inclinet. Hinc etiam rarefactio et vis elaſtica intelligitur.

LXXXVI.

Digitized by Google

LXXXVI. Spiritus in se non aduersatur spiritui, sed sympathia et antipathia, amor et odium oriuntur a diuersis operationibus, quas spiritus pro diuersitate efformatae materiae in ea efficit.

LXXXVII. Corpus humanum aeque materia et spiritu gaudet, ac alia corpora.

LXXXVIII. Vnde in homine spiritus corporeus non debet confundi cum eius anima.

LXXXIX. In omnibus quibus corporibus materia e spiritu mota materiam alterius corporis immediate tangit. Sed materia tacta attactum non percipit, verum spiritus huic materiae assistens.

XC. Percipere hic significat virtutem alterius rei comprehendere, et probare, seu experiri atque se vel cum illa vnire, et propriam virtutem amplificare, vel illi cedere loco, aut propriam virtutem contrahere. Hae perceptiones in corporibus pro diuersitate figurarum et specierum corporum differunt: intuitu spiritus autem gradu tantum.

XCI. Propter varietatem materiae et diuersae eius structurae corpora diuiduntur in diuersas species.

XCII. Quaedam corpora sunt lucentia, quaedam pellucida, quaedam opaca, pro copia aut paucitate materiae et diuersis motionibus spiritus.

XCIII. Operatio vel perceptio spiritus animalis in eo consistit, quod in cerebro animalis imago contactus externi comprehendatur, et in corde probetur. Vnde postea spiritus in membris animalis oneratur, vt vel ad rem tangentem moueatur, vel eam fugiat.

XCIV. Si vero motus iste impediatur, excitat spiritus mouens in animalibus quasi desiderium rerum amoenarum, et quasi sollicitudinem ob res aduersas.

XCV. Ob structuram materiae corporis spiritus hominis ita operatur, vt imagines semel comprehensas custodiat, diuidat, componat, etiam absentibus rebus has compositas et diuisas imagines probet, et per hanc probationem (gustum) desiderium vel sollicitudinem tanquam de rebus praesentibus suscitare possit.

XCVI. Spiritus iste aeque ac spiritus reliquorum corporum immaterialis est, participat autem de attactu materiae, et gaudium aut dolorem sentit. Dependet intuitu operationum a mutationibus materiae in corpore humano. Adhaeret quasi aliis corporibus terrenis, nec sine illis vnionem suam cum corpore humano continuare potest.

Digitized by Google

XCVII. Homo secundum hunc spiritum consideratus vocatur homo animalis.

XCVIII. Virtus eius comprehendendi imagines rerum praesentium et absentium componendi et diuidendi appellatur intellectus actiuus, acumen ingenii.

XCIX. Et virtus desiderandi alias creaturas, etiam absentes, dicitur vis naturalis voluntatis, voluntas propria.

C. Materia est quidem extra spiritum, sed ab eo tamen vbique penetratur, immo spiritum ne quidem circumdat, sed primus spiritus extendens materiam desiderat alium spiritum, atque efficit, vt materia in quibusdam corporibus alium spiritum circumdet, et quasi comprehendat. Vel etiam spiritus, quando per artem congustatur, saepe se ipsum in materia capit, dum se valde contrahit.

CI. Si corpus aliud corpus non circumdat, nec cum eo vnitur, dicitur, quod per se subsistat: si vero cum alio corpore vnitur, vtrumque partes sunt vnius totius.

CII. Spiritus etiam existit extra corpora, eaque circumdat, immo corpora mouentur in spiritu.

CIII. Sed neque corpora neque spiritus per se subsistens possunt extra Deum esse.

CIV. Extensio spiritus concipi potest vt centrum circum circa radians, sed sine crassitie, sine qua vero materia comprehendi nequit.

CV. Spatium in quo mouentur omnia corpora est spiritus, et spatium in quo mouentur omnes spiritus, Deus est.

CVI. Lux est spiritus materiam illuminans inuisibilis.

CVII. Aër purus, siue aether, est spiritus materiam mouens, per quem corpora videntur.

CVIII. Terra est materia a spiritu contracta.

CIX. Aqua est materia a spiritu interno pulsa et mota.

CX. Corpora sunt vel terrena vel spiritualia, prout vel multum vel parum materiae habent.

CXI. Terrena corpora sunt, quae plurimum materiae habent, spiritualia, quae multum lucis habent, vt sol.

CXII. Aquea corpora sunt, quae multum spiritus et materiae habent. Illud quia sunt pellucida, hoc quia ob crassitiem videri possunt.

CXIII.

Digitized by Google

CXIII. Lucida corpora ſunt nobiliſſima corporum, poſt haec aërea, tum aquea, denique terrea.

CXIV. Lux et ignis non ſunt confundenda. Lux omnia ſuſtentat, ignis omnia corrumpit eſt lux concentrata.

CXV. De Dei eſſentia tanquam incomprehenſibili homines non niſi per ſimilitudines loqui, poſſunt. Eae vero de nobiliſſimis creaturis deſumi debent.

CXVI. Deus eſt ens mere actiuum, actus purus, ſpiritus, virtus efficaciſſima, lux, aura ſubtiliſſima.

CXVII. In Deo viuimus, mouemur et ſumus.

CXVIII. Anima humana eſt ens diſtinctum a ſpiritu corporeo.

CXIX. Protoplaſti corpus ſine dubio fuit ſpirituale, et accedebat ad naturam corporum lucentium et pellucidorum, nec erat absque ſpiritu, ſed in eo non conſiſtebat vita hominis.

CXX. Igitur Deus inſpirabat in nares eius ſpiraculum viuens.

CXXI. Anima iſta eſt radius diuinae virtutis.

CXXII. Debebat anima haec regere corpus hominis et ad Deum ducere.

CXXIII. Et hoc intuitu anima hominis eſt perpetuum deſiderium vnionis cum Deo, quem iſto modo ſemper percipiebat. Vnde nihil aliud eſt, quam amor DEI.

CXXIV. Deus amor eſt.

CXXV. Illuminabat etiam amor hic intellectum hominis, vt ſcientiam haberet creaturarum, debebatque corpus hominis, et eius ſpiritum quaſi transformare, et a creaturis ad Deum trahere.

CXXVI. Homo ſequutus magis inclinationem corporis per ſpiritum animalem ad creaturas ſe trahi paſſus eſt, amiſitque amorem DEI et cognitionem creaturarum perfectam.

CXXVII. Via ordinaria ex miſeria hac euadendi eſt, vt homo ex ſtatu beſtialitatis tranſeat in ſtatum humanitatis, et incipiat ſe ipſum noſſe, miſeriam vitae ſuae dolere, et amorem Dei deſiderare.

CXXVIII. Has motiones homo beſtialis excitare nequit, nec vltra per ſe tendere.

Digitized by Google

Subiungit his theologica, mire a receptis ecclesiae dogmatibus deuiantia, quae huc transferre non iuuat. Repetiit has assertiones in *Tentamine de essentia spiritus*, et ad alias quoque physicorum quaestiones et problemata soluenda adhibuit, fundamenta quoque moralia inde deriuauit. Non vero suo haec omnia ingenio debuisse Thomasium, sed pleraque accepisse a Theosophicis et Mosaicis, facili negotio palpabit lector ex comparatione systematis theosophico-cabbalistici, in superiori parte enarrati, cum hoc systemate physico et metaphysico Thomasii, et vel ex vnius FLVDDI *Physica Mosaica* constabit, quos praeceptores habuerit. Id quod non negat, in studio physico ad Comenium, Fluddum et similes prae Cartesio vel Gassendo iurisprudentiae studiosos ablegans. Ast quam ficulnea sit tota physiologia Fluddana, theosophicorumque aliorum, vel ex vnius GASSENDI *Examine philosophiae Fluddanae* constat, quod si sine partis studio legere et expendere, quam vilipendere et ridere maluisset vir doctissimus, dubium non est, quin systematis huius vanitatem perspexisset, et, quo erat ingenii acumine, palpauisset, ludere se vocibus et definitionibus, et imprimis in primariis axiomatibus paralogismos adducere. Melius autem res successit in philosophia rationali, de qua, quoad praecipua ita praecipit.

Logica Thomasiana.

§. XXII. I. Duo sunt lumina, quibus tenebrae intellectus pelli possunt, naturale rationis et supernaturale reuelationis.

II. Ad recte adhibendum lumen naturae linguis peregrinis opus quidem haud est, sed vtiliter tamen adhiberi possunt.

III. Logica et historia sunt instrumenta duo philosophiae.

IV. Primarius artis rationalis finis est agnitio veritatis.

V. Cogitatio est sermo internus de imaginibus, quae per motum corporum externorum mediantibus membris reliquis cerebro imprimuntur.

VI. Sensiones hominum vel externae sunt vel internae, et cum sensibus confundi non debent. Habent enim sensus quoque animalia bruta, sensiones non item.

VII. Impossibile est omnem cogitandi actionem fieri in sola glandula pineali, verisimile autem fieri eam in toto cerebro.

VIII. Habent quidem bruta actiones hominum actionibus similes, sed carent cogitatione, ex principio autem oriuntur interno nobis ignoto.

IX. Homo est, substantia corporea, quae mouere se et cogitare potest.

X. Habet non voluntas modo, sed et intellectus actionem et passionem,

Digitized by Google

nem, ex quo intelligitur, meditari pertinere non ad voluntatem, sed ad intellectum.

XI. Obscura et inutilis est quaestio, quot sint operationes intellectus.

XII. Quando intellectus circa imagines rerum externarum cerebro impressas versatur, vocantur abstractiones, et si praesentes se intellectui sistant, dicuntur memoria.

XIII. Quod si pro lubitu vel coniungantur vel disiungantur separenturue, oritur inde facultas imaginatiua.

XIV. Quando autem ex abstractionibus notis ignotae deducuntur, dicimur, computare, concludere, ratiocinari.

XV. Veritas est conuenientia interna cogitationum humanarum cum rei indole et natura extra hominum cogitationes.

XVI. Dantur veritates indemonstrabiles, quas qui negat, relinquendus est, eo quod conuinci vltra nequeat nolitque.

XVII. Hominem non semper cogitare veritas est manifesta.

XVIII. Cogitationes, quae cum obiecto externo non conueniunt, sunt falsae, et si serio admittuntur, erroneae fiunt, si autem velut sola intellectus operatio considerantur, dicuntur fictae.

XIX. Verum est ratione intellectus vel certum vel probabile.

XX. Potest aliquid certo verum esse, et tamen intellectu videri vel verisimile vel falsum.

XXI. Omnia, quae harmonia vel dissensu inter se gaudent, habent quoque proportionem et relationem inter se.

XXII. Verba nuda sine applicatione ad res significatas, nec vera nec falsa sunt.

XXIII. Principiorum ea conditio est, vt sint veritates indemonstrabiles.

XXIV. Non datur principium omnium primum nisi vnum, in quo omnes veritates latent.

XXV. Hoc principium primo-primum est; Quaecunque cum ratione hominis, id est cum sensibus et ideis conueniunt, vera sunt, quae discrepant falsa.

XXVI. Sensus hominem mente et corpore integrum non fallunt.

Digitized by Google

XXVII. Sensus internus falli nequit.

XXVIII. Apparens sensuum externorum fallacia oritur a praecipitantia intellectus iudicantis.

XXIX. Sensoria hominis non omnia omnibus hominibus omni tempore aequaliter sentienda offerunt. Inde de conceptibus variabilibus non datur propositio absoluta et vniuersalis.

XXX. Sine sensione nihil percipere sibique repraesentare potest intellectus.

XXXI. Ex sensionibus oriuntur cogitationes actiuae vel ideae earumque relationes, et ex his ratiocinia, quae numerorum rationibus aequipollent. Non tamen algebra scientiarum omnium fons et clauis est. Facile intelliget lector, in recentiorum logicorum scriptis versatus, petere Thomasium nonnullos eorum, a quibus sibi discedendum esse statuebat. Maxime assertiones posteriores *Medicinae mentis* illustris TSCHIRNHAVSENII oppositae sunt, qui algebraicis computationibus vsus rationalem artem illustrauerat. Quod cum displiceret Thomasio, isque in *Dialogis suis anno* cIↄIↄCLXXXIX nonnulla more suo libere notauisset, litem inde molestam ab illo sibi excitatam et magnis animorum motibus gestam sensit. Perstitit tamen in sua libertate Thomasius, ast laude debita Tschirnhausenianas meditationes non priuauit *. Multa quoque opposuit Cartesianis, quos assertiones VIII. X. XIV. XXV. iugulant, et sequentia quoque passim confodiunt. Quae cum ex auctoris *Philosophia aulica* et *Cautelis* nullo negotio queant disci, et a logicae recentioris perito facile intelligantur, ab hac prolixitate in tanta rerum dicendarum multitudine merito calamum arcemus.

XXXII. Demonstratio est euictio connexionis veritatum cum principio primo.

XXXIII. Duplicis generis est demonstratio. Vel enim ex sensionibus ea fit, vel ex ideis et definitionibus earumque connexione cum principio primo.

XXXIV. Ineptum est, ea demonstrare, quae vel inutilia sunt, vel indemonstrabilia et in se nota.

XXXV. Aliud est, esse verum vel falsum, aliud verum falsumque cognoscere.

XXXVI. Incognitum vel relatiue vel absolute tale est.

XXXVII. Verisimilitudinis dantur criteria, fundamentum et gradus.

XXXVIII.

*) Vid. Dedic. Pract. logic.

Digitized by Google

XXXVIII. Pro conditione obiecti circa quod versatur intellectus, datur cognitio vel vera vel verisimilis.

XXXIX. Arte syllogistica impossibile est veritatem inuenire.

XL. Regula methodi vna tantum eaque haec est: ita esse disponendam veritatem vel inueniendam vel demonstrandam, ne peruerse et ridicule agas, fiatque initium a facillimis et maxime notis.

XLI. Ad inueniendas nouas veritates opus est experientia, definitione et diuisione.

XLII. Veritatibus certis maxime inseruiunt propositiones categoricae, verisimilibus hypotheticae.

XLIII. Deterior est conditio hominum, quam bestiarum.

XLIV. Non dantur principia connata materialia.

XLV. Fons primarius omnium errorum intellectus est educatio.

XLVI. Inde oriuntur praecipitantia, impatientia, praeiudicia.

XLVII. Fons proprius et primus praeiudiciorum est credulitas, quae ex miseria hominis eiusque intellectus conditione, quoad iuuentutem oritur.

XLVIII. Duo sunt praeiudicia generalia: auctoritatis humanae et praecipitantiae.

XLIX. Fontes praeiudiciorum specialium sunt ambitio; vnde antiquitatis praeiudicium oritur *.

L. Ad veritatem inquirendam requiritur, tum vt praeiudicia debellentur, id quod per dubitationem dogmaticam et abiectam auctoritatem humanam, attentionemque sufficientem effici potest: tum vt scientia deligatur, quae ad veram sapientiam ducit, quae in cognitione sui ipsius quaeri debet **.

LI. Obligamur ad inseruiendum nostra scientia et cognitione hominibus aliis, vt autem id recte fiat, requiritur, vt quis ipse scientiam cognitionemque solidam possideat, sitque perspicuus, fidelis, humanus, familiaris, nihil memoria ediscendum tradat, pauca dictet, ingeniorum selectum instituat, ad discipulorum auditorumque vires et intellectus capacitatem attendat, suorum scriptorum auctor sit, et verba inania nihilque significantia euitet.

LII.

*) Ex his vitia confusionis, obscuritatisque praeiudicia religionis et similia reiicit, quos autem reprehendat in Cautelis cap. 10. not. C. exposuit.

**) Prax. logic. c. 1. seqq.

Digitized by Google

LII. Qui aliorum opiniones interpretari et examinare cupit, non debet iudicare de aliis, antequam de suis sententiam veram interponere didicit, et non nisi recte prius intellecta et considerato argumento, minime autem, interpretationis leges ignorans, vel de libro quem plane non legit, vel praeiudicio affectuque aliquo in transuersum actus inspexit.

Metaphysica pneumatica, physica Thomasii.

§. XXIII. Metaphysicam a pneumatica distinxit Thomasius, valde grauis metaphysicae Scholasticorum, quam in academiis Protestantium regnare vehementer indignabatur, hostis. Inde satyrica illa loca in *Dialogis menstruis*, in quibus metaphysicos salse ridet. Nempe didicerat a patre [g], cui elegantem historiam metaphysicae debemus, inter veterum et recentiorum metaphysicam multum discriminis intercedere, cum illorum notitia metaphysica circa principia vniuersalia et cognitionem entis eiusque attributorum versata sit, et denique ad cognitionem Dei transcenderit [h]: recentiorum vero lexicon sit philosophicum terminorum philosophicorum communissimorum in iustae scientiae formam elaboratum. Quod quidem factum esse ex errore circa doctrinam analogorum commisso, pater asserit, sed qui tamen ita feliciter ceciderit, vt se nescire dicat, an illius lexici quo quidem carere nemo possit, qui ad eruditionem minime superficiariam in quouis doctrinae genere adspiret, forma sit nobis optanda melior. Filius autem Christianus exiguum huic lexico pretium statuit, quamquam enim ob introductos in scientias, artis terminos vtilitatem illi denegare omnem non audet, ideoque ontologiam CLAVBERGII vel CLERICI commendat, parum tamen ad eruditionem philosophicam conferre iudicat, et ad intelligendos modo scriptores, qui istis artis vocabulis vsi sunt, adhibendam esse pronuntiat [i]. Quae caussa est, cur hanc partem philosophiae, quae principia scientiarum communia considerat, et philosophia prima quoque dici solet, non attigerit. Secutus autem methodum Scholasticorum, qui theologiam naturalem et pneumatologiam a metaphysica distinguere solebant, de spiritu nonnulla commentatus est. Quae cum a philosophis gentilibus disci non posse statueret [k], saltu quodam, nescio an satis felici, rationis principia praetergressus, quod crederet ignorare eam, quid sit spiritus, ad diuina oracula confugit, exque illis spiritus definitione capta, quod sit substantia agendi vi praedita, et attributis actiuis constans, nouam inde pneumatologiam excogitauit, vel potius ab aliis excogitatam recoxit, cumque materiae, veluti principio contrario contrariam essentiam, naturam attributa tribueret,

g) Summam hermeneuticae heic tradit, quam etiam in Iurisprud. div. L. 1. c. 3. p. 95. seqq. expli-cuerat: conf. append. p. m. 312. sed hoc loco emendat, conf. Cautel. c. 1. §. 38. seqq. controuersiam eo nomine habuit cum Vincentio Placcio.

h) Sched. de defin. sapient. s. orig. Hist. Phil. §. 17. p. 20.

i) Cautel. c. 12. §. 3. seqq.

k) Ibid.

bueret, enata inde physicae quaedam species, Mosaicae et theosophicae simillima, quamque, si verum fatendum, ex Fluddo, Comenio, Bayero, Moro, similibusque corrasit, suisque hypothesibus adaptatam in tentamine de *Essentia spiritus* explicuit. Cuius cardo, in quo omnia vertuntur est, quod, dum mechanismo se opponit, eumque ratiunculis anxie conquisitis euertere studet, aliam prorsus spiritus definitionem sibi formet, nempe spiritum vocando, quicquid actionem sibi inuoluere videbatur, vnde principia motus omnia, cuiuscunque ea generis esse possunt, ad spiritus naturam retulit, et hoc quoque pacto lucem esse spiritum affirmauit. Quae cum extensione non careat, spiritum quoque extensum esse necessario dicendum erat, ita tamen, vt extensionem illi in superficie tantum inesse, sine crassitie, valde παραδόξως diceret. Quomodo necesse erat, physicos illos ridere, qui corpus habere concreatam vim motricem, nescio quam et cuius entitatis dicunt. Quibus verbis quos philosophos petierit, nemini ignotum esse potest, qui antecedens caput nostrae tractationis perlegerit. Plerisque autem misere paralogismis ineptis deceptus fuisse, et principia ignota, incerta et nihil significantia adduxisse visus est. Vnde nuper vir quidam doctus [l], mitissimo pro rei merito vocabulo nugas ista esse, quibus philosophia naturalis sui et ignorantiam et contemtum vindicauerit, quasque recensuisse satis sit, appellauit. Realem de Vienna quoque in examine tentaminis de essentia spiritus hanc pneumatologiam Thomasianam excussisse ex supra dictis repetendum est. Non operose autem summam illius tentaminis huc adducemus, cum, quae ipsa fundamenta attingunt, in confessione sua supra in compendio enarrata, fuse ipse explicuerit, timeamusque, quae in vernacula ille attulit, a receptis philosophorum vocibus mira καινοφονία abeuntia, ne perperam et praeter mentem viri illustris explicemus. Vnde eos, qui specialia nonnulla dogmata eius de spiritu et corpore scire cupiunt, ad ipsius libelli lectionem dimittimus, ex quo ὡς ἐν συνόψει potiora alibi [m] excerpsimus. Rem omnem autem, nisi fallimur, luculenter complexus est IVNCKERVS [n], his propositionibus totam pneumatologiam Thomasianam describens: I. Essentiam spiritus in genere considerati consistere non in cogitatione sola, sed in actione: quoniam materia ens sit mere passiuum; spiritus autem oppositus sit materiae, ex quo vtroque constet omne corpus, opposita vero habeant praedicata opposita [o]. II. Dari etiam spiritus non cogitantes, sed tamen

l) Cel. HOLLMANNVS theol. nat. c. I. §. 19. p. 79. not. A.

m) In Germanico Hist. phil. opere T. VII. p. 576. seqq.

n) In Lineis primis erud. vniuersae p. 136.

o) Ex his concludit, posse spiritum expandi, concentrari, purificari, dari spiritus tenebrosos, calefacientes et frigefacientes, summos et imos, calidos et frigidos, masculinos et foemininos, nempe lumen et aetherem, spiritum creatum sensibus

Digitized by Google

men agentes, aetherem ſcilicet et lumen. III. Omnem potentiam actiuam eſſe ens per ſe ſubſiſtens, et ſubſiſtentiam potentiae paſſiuae perficiens. IV. Potentiam vero paſſiuam non poſſe per ſe ſubſiſtere, ſed opus habere lumine ſufficienti, vt videri queat. V. Omnes denique potentias actiuas, ſeu actrices, eſſe inuiſibiles, etſi materia inuiſibilis, ſit inſtrumentum aut ſignum potentiae actiuae. Hac vero ratione VI. Etiam lumen et aetherem eſſe inuiſibilia, et VII. quicquid non poſſit concipi ſine actione, illud eſſe ſpirituale. Quae dogmata ex *Confeſſione Thomaſiana* ſatis lucis capiunt, maxime autem ex phyſiologia et pneumatologia Moſaicorum, quibus pleraque debet Thomaſius, queunt explicari. His igitur, quae mallemus omiſiſſe, Thomaſium, ſatis infeliciter reformare pneumatologiam et Phyſicam aggreſſum, prolixius non immoramur, ſed ad moralem philoſophiae partem conuertimur, in qua acutius vidit, licet, vt eſt hominum conditio, ab hypotheſeos et praecipitantiae praeiudicio totus liber hac quoque in parte haud ſit. Ita vero ſtatuit:

Ethica Thomaſiana.

§. XXIV. I. Bonum conſiſtit in harmonia rerum aliarum cum homine eiusque viribus omnibus, non vero cum ſolo intellectu, quo reſpectu bonum eſt veritas.

II. Quicquid vires hominis ad breue tantum tempus auget, eiusque durationem impedit, malum eſt.

III. Omnis ſenſuum commotio et exorta inde ſenſio nimis fortis mala eſt.

IV. Nobiliſſimum bonorum fortunae non ſunt diuitiae, nec honor, nec amicorum multitudo, nec libertas, ſed ſanitas.

V. Non conſiſtit felicitas hominis in ſapientia, neque in virtute; illa enim ad ſolum intellectum, haec ad ſolam voluntatem pertinet.

VI. Sed quaerenda eſt ſumma felicitas, in deſiderio tranquillo, et cogitationibus moderate, mutationem ſubeuntibus, id eſt, in tranquillitate animi ſiue εὐθυμία.

VII. Delectatio haec ſiue acquieſcentia animi dolore quidem caret, at gaudio quoque; et tranquilla eſt p).

VIII. Fons hic eſt amoris rationalis.

IX. Homo

ſibus poſſe comprehendi, Dari Archaeum ſiue ſpiritum mundi vniuerſalem, eſſe in homine tres partes, corpus, ſpiritum malum et bonum, et ſimilia, quae ſerio ſtatuiſſe Thomaſium non crederemus, niſi has ineptias ſyſtematis I. N. et G. fundamentum eſſe iuſſiſſet: adeo frigent omnia, et naenias ſapiunt.

p) Opponit cum Epicuro voluptatem ſtantem vel quieſcentem, fluenti vel quae eſt in motu.

Digitized by Google

IX. Homo ad Societatem tranquillam et pacis amantem, adque amorem animorum tranquillitati ſtudentium natus eſt.

X. Amat autem homo rationalis prudensque alios homines magis, quam ſemet ipſum.

XI. Quando ſumma felicitas pro complexu maximo et perfectiſſimo omnium bonorum quae homini contingere poſſunt ſumitur, tunc neque in diuitiis, neque in honore, neque in pudore, neque in libertate, neque in amicitia quaerenda eſt, immo proprie in hac vita non datur.

XII. Sanitas neceſſarium quidem requiſitum et pars eſt tranquillitatis animi, non vero ipſa εὐθυμία.

XIII. Sapientia et virtus ſunt partes eſſentiales tranquillitatis animi, quibus qui caret, vere miſerrimus eſt.

XIV. Voluptas corporis eſt contraria voluptati animi, eſt enim motus inquietus.

XV. Deus eſt cauſſa prima omnium rerum mutabilium, a quibus eſſentia diſtinguitur, eſtque a ſe ipſo q).

XVI. Materia prima neceſſario ex nihilo a Deo facta eſt, non poteſt enim illi coaeterna eſſe.

XVII. Res mutationi obnoxiae ſe ipſas conſeruare nequeunt, id vero creatoris opus eſt.

XVIII. Ergo datur diuina prouidentia.

XIX. Etſi Deus ſingulis momentis rebus vitam, eſſentiam et exiſtentiam nouam largitur, ſemper tamen cum priori priſtinoque vnum et idem eſt.

XX. Haec cognitio eſſentiae diuinae regula eſt, ad quam vitam et actiones ſuas componit vir ſapiens.

XXI. Ideo eum ſincere amabit, vere illi confidet, humiliterque eum reuerebitur.

XXII. Ex naturali hominis cognitione praeter hunc cultum Dei internum, nihil conſtat de cultu Dei externo r), licet intelligat praeſtare Deum externe quoque colere, quam non colere.

q) Multus eſt in eo, vt demonſtret, falſum eſſe axioma ex nihilo nihil fit cap. 3. §. 8. pag. 122. ſeqq.

r) Etiam de hac theſi diſputauit cum Placcio, vid. append. ad Lib. II. Iurisprud. div. pag. 372. et

XXIII. Duo errores capitales in agnitione Dei sunt atheismus et superstitio idololatrica.

XXIV. Superstitiosus deterior est atheo.

XXV. Amor est desiderium voluntatis humanae vniendi se cum eo, inque ea vnione manendi, cuius bonitatem intellectus agnouit.

XXVI. Amor irrationalis varius est, si desiderium nimis inquietum est, si amantur res malae et noxiae, si varia vnionis genera inter se confunduntur, si coniunctio corporum primario intenditur.

XXVII. Non autem est confundendum desiderium generandae sobolis cum cupiditate delectationis ex ea re.

XXVIII. Prouidentia itaque in vnione corporum opus est, ne sub amoris rationalis larua irrationalis lateat.

XXIX. Amor rationalis aliorum hominum, vnum ad felicitatem medium est.

XXX. Amor vnica virtus, et vera virtutum omnium mensura est.

XXXI. Amor Dei, qui ad eum solum respicit, est supernaturalis, tenditque ad futuram felicitatem, et in sublimiori schola discendus est.

XXXII. Duplex est amor aliorum, communis et specialis.

XXXIII. Verum amorem gignit vnice similitudo propensionis ad virtutem.

XXXIV. Neminem odisse oportet, licet inimici amicorum communes esse debeant.

XXXV. Amor vniuersalis atque communis quinque virtutes complectitur: I. humanitatem, quo et beneficentia et grati animi significatio pertinet. II. Veracitatem fidemque promissionibus etiam inimicis et haereticis factis praestandam; III. Modestiam cum humilitate non confundendam; IV. Sedatum et pacificum animum, V. Patientiam a bello abstinentem, quo neque amor, neque pax comparari potest

XXXVI. Amor specialis est vnio duorum animorum, sine qua non consistit amicitia.

XXXVII.

et differt. de Naeuis iurisprud. Rom. ex Historia Iuris. ab eiectis regibus ad publicatas leges XII. tabb. deductis., LEPORIN pag. 890.

Abrupit controuersiae filum Placcius, cuius caussam exposuit in Accesf. art. rhetor. in epistola adiecta.

Digitized by Google

XXXVII. Amorem licitum non facit solum coniugium.

XXXVIII. Quo plures se amant, eo magis rationalis amor est.

XXXIX. Contra rationem est, eum odisse, qui idem quod nos amamus, ipse quoque amat.

XL. Amor rationalis postulat quidem similitudinem inclinationum, non vero graduum earum.

XLI. Fundamentum amoris rationalis est, si quem vere magni facimus atque aestimamus.

XLII. Oritur ex hoc aestimio recto sollicitum placendi studium, beneficentia ex confidentia orta, communio plena bonorum et actionum omnium.

XLIII. Pro conditione hominum, circa quos versatur amor, variant etiam eius circumstantiae, praecipue vbi is obtinet inter aequales.

XLIV. Amor rationalis erga se ipsum est studium omne id faciendi, quo vitae terminus a Deo fixus secundum regulas rationis communis et sanae, ad emolumentum eorum, quos amamus, non praeuertitur, sed conseruatur *).

XLV. Amor proximi est fundamentum amoris erga nos ipsos.

XLVI. Respicit autem ille ante omnia ad emendationem animae, conseruationem corporis et vitae autem amori aliorum postponit.

XLVII. Ad curam corporis quatuor virtutes requiruntur: temperantia, puritas, laboris industria et fortitudo.

XLVIII. Caussa cur plerique homines euadant infelicissimi est, quia carent amore tranquillo et rationali.

XLIX. Caussa omnis infelicitatis non tam in intellectu, quam in voluntate hominis eiusque propensionibus latentibus quaerenda est.

L. Praeiudicia intellectus originem habent ex voluntate.

LI. Infelicitatis origo ipsaque natura consistit in amore irrationali, et animi statu irrequieto.

LII. Duobus praeiudiciis seducitur voluntas; nempe praeiudicio impatientiae et imitationis, quae difficulter eradicari possunt.

 LIII.

*) c. 7. p. 313. seqq. huic potissimum fundamento innititur nouum systema I. N. et G. vt ex infra dicendis patebit.

Digitized by Google

LIII. Affectus in voluntate ſunt non in intellectu [t].

LIV. Voluntas eſt facultas animae, qua homo ad aliquid inclinatur, ſeque ipſum inſtigat ad faciendum vel omittendum aliquid.

LV. Differt itaque intellectus a cogitationibus, quae ad intellectum pertinent.

LVI. Semper mouetur voluntas hominis ab ingrato ad gratum, ab iniucundo ad iucundum.

LVII. Tendunt omnes animi propenſiones ad futurum et abſens obiectum.

LVIII. Oriuntur affectus ex ſenſionibus, quo referenda quoque eſt ſenſio inclinationis noſtrae.

LIX. Commotio rerum externarum vehementior ſentitur in corde.

LX. Ex fortiori impreſſione ſequitur commotio ſanguinis extraordinaria, quacum tamen non ſemper coniuncta eſt commotio neruorum.

LXI. Vnus tantum affectus primarius eſt, nempe deſiderium ſiue cupiditas, qui poteſt in amorem et odium diſtribui.

LXII. Admiratio inter affectus locum haud habet.

LXIII. Omnes ad odium et amorem reduci affectus poſſunt.

LXIV. Affectus in ſe neque mali neque boni ſunt, ſed indifferentes, ſpecies vero eorum aut bonae aut malae ſunt.

LXV. Affectus, qui hominem ſibi eripiunt, mali ſunt, qui reſtituunt ſibi, boni.

LXVI. Commotio nimia mala eſt, temperata vero bona.

LXVII. Quatuor ſunt propenſiones primariae, amor rationalis, amor honoris, amor habendi, amor voluptatis; eaeque in natura hominis ſe exerunt, ſunt enim ſanguinei voluptati dediti, cholerici ambitioſi, melancholici auari [u].

LXVIII.

t) Prax. eth. c. 2. p. 38. ſeqq. quo loco pathologiam Stoicam, Platonicam, Peripateticam, Carteſianam erudite proſequitur, dignus, qui attente legatur.

u) Mutauit has aſſertiones quae c. VII. p. 157. ſeqq. explicantur, cum amorem rationalem ab amore honoris, pecuniae, voluptatis minus recte ſpecie diſtinctum eſſe ex ſenſu communi ſe deprehendiſſe crederet. Neupe ſtatuit poſtea amoris irrationalis naturam quaerendam eſſe in inepto et irrationali amore boni, honeſti, vtilis et iucundi, vid. Fund. I. N. et G. L. I. c. 3. §. 77. ſqq. Cautel,

Digitized by Google

LXVIII. Tranquillitas animi postulat harmoniam inter vires cogitationum, siue intellectus.

LXIX. Ingenium, iudicium et memoria in amore rationali perfecte conspirant.

LXX. Est amor rationalis taciturnus, sincerus, liberalis, humanus, cordatus, temperans continensque, parsimoniae deditus, industrius, alacris, patiens, magnanimus, inseruiendi cupidus promtusque.

LXXI. Quaelibet propensio mala gignit vitia virtuti contraria, ex illa enascentia.

LXXII. Ex varia mixtura vitiorum oriuntur laruae pseudo-virtutum.

LXXIII. Apud quemuis hominem regnat vnum ex vitiis cardinalibus, quod cum reliquis magis vel minus miscetur.

LXXIV. Ex prudenti consideratione huius mixturae oritur ars aliorum animos dignoscendi x).

LXXV. Respiciendum autem primario ad tria vitia capitalia, otium, iram, inuidiam.

LXXVI. Extinguendi sunt affectus praui et excitandus amor rationalis y).

LXXVII. In extinguendis vero prauis affectibus a propensione praedominante faciendum est initium.

LXXVIII. Requiritur autem intentio bona et sincera, et attentio accurata.

LXXIX. Necessarium porro est in praeiudicia voluntatis inquirere, eaque abiicere.

LXXX. Subtrahenda quoque cupiditati praedominanti alimenta sunt, et vitanda occasio, conuersatio autem bonorum et exercitatio rerum bonarum quaerenda.

LXXXI.

tel. c. 14. §. 51. hinc in Historia sap. et stult. Germanice edita mens. XI. in Praxi ethic. c. VI. §. 30. in Tent. de Ess. spiritus c. VII. § 189. mutare iubet. Putat autem distinctionem amoris rationalis ab amore irrationali specificam mysticos quoque in errorem seduxisse, eo quod viam purgatiuam illi inaedificauerint, quae ad enthusiasmum ducat. Interim tres istas propensiones malas et irrationales his non obstantibus separatim considerare iubet, vt ex infra dicendis constabit.

x) Exempla eius rei luculenta exposuit in Hist. sap. et stult. Germ. m. XI. p. 251. conf. tamen Cautel. c. XIV. not. u. et quae ibi supplere iubet.

y) Etiam haec mutanda erant cum amorem rationalem specie non differre ab irrationali statueret, hinc in passionum siue propensionum primariarum aequilibrio rationalem amorem quaerendum esse postea docuit. conf. Cautel. c. 14. §. 56.

Digitized by Google

LXXXI. Ad hanc autem vitam virtute dignam consequendam naturales vires non sufficiunt [z].

Ius N. et G. Thomasii.

§. XXV. Restat ex disciplina Thomasiana iurisprudentia diuina, cuius faciem dupliciter virum illustrem delineauisse supra memorauimus. Et primo quidem in plerisque Pufendorfium secutum se esse, ipse non negat, emendauit autem eius systema, introducta lege diuina positiua vniuersali, et ad hanc normam multa exigendo, capita nonnulla iurisprudentiae naturali vindicauit. Qua de re consilioque suo cum ipse in discursu prooemiali disseruerit, et quae nouae disciplinae obiiciebantur, atheismi, heterodoxiae et nouaturientis lasciuiae suspicionem a se remouerit, Lectorem ipsum librum adire iubemus, longiora enim sunt, quam vt hoc loco in compendio queant afferri. Mutauisse autem consultissimum virum conceptum atque definitionem legis, et ob homonymiam latentem nouam et restrictiorem eius significationem induxisse, supra quoque iam narrauimus, patetque ex tractatione eius de legis vera notione, quam *Obseruationibus literariis Halae vulgatis* [a] inseruit, itemque ex *Capite quarto et quinto Fundamentorum iuris naturae et gentium*, virum celeberrimum facto discrimine inter consulentis et imperantis personam, consilio obligationem internam, legi externam et vim coactiuam vindicasse, illudque sapientis caussa, hanc stulti esse darique contendisse. Sicque legem naturalem ad consilia obligatione interna obligantia, positiuam ad imperia humana retulisse, Deumque ideo non vt despotam et legislatorem, sed vt patrem considerasse, poenam quoque proprie ab hominibus tantum visibili modo inferri posse, asseruisse. Quibus positis non potuit non magnam pati mutationem iurisprudentia naturalis Thomasii. Valde displicuit haec nouitas non theologis modo, ex quorum ordine praeter *Innocuarum relationum* auctores [b] B. Io. FRANC. BVDDEVS [c] dissensum suum testatus est, praecipue cum nouas assertiones non carere periculo crederent: sed ex ICtis quoque [d] non defuerunt, qui leges diuinas positiuas vniuersales maiori probabilitate et securitate, quam hypothesin de consiliis diuinis, admitti posse contenderent. Et professus quidem est Thomasius [e], libertatem se relinquere cuilibet, cui haec sua non placuerint, manendi in via trita et communi, modo eadem sibi libertas concedatur, cetera promtissimo mutare doctrinam suam, meliora si edoctus fuerit: ast, si verum fatendum, in his

z) Etiam hoc in Fund. I. N. et G. c. I. §. 99. 118. seq. c. 2. § 104 Cautel. l. c. § 59. p. 235. mutauit, eo quod philosophicas virtutes veras esse virtutes statueret.

a) T. VI. obs. 27.

b) 1703. p. 852. seqq.

c) Inst. theol. mor. P. II. c. II. §. II. p. 504. conf. Isagog. in Hist. theol. p. 315. Hist. philos. p. 525.

d) IMM. WEBERVS pec. Diss. de Legibus diu. positiuis vniuersalibus. conf. PALTHENIVS Diss. an leges naturae sint stricte et proprie dictae leges.

e) Fund. I. N. et G. c. I. p. 20.

Digitized by Google

his ipsis fundamentis I. N. et G. aperte prodidit contradictionis se non valde patientem esse, et irritatum a suspicionibus vel caussis priuatis nonnullis abstinere a contumeliae nota dissentienti inurenda non posse. Nam non Weberum solum valde contemtim refutat, quos mores a philosopho non expectaueris, sed imprimis Buddeum quoque ita sugillat, vt vix a conuitiis abstineat, eo quod is pronuntiasset, dogma, quod ius naturae ad consilia magis, quam leges strictas pertineat, tale esse, vt praecipua fidei fundamenta destruat. Quae ita irritarunt Thomasii animum [f], vt studium ei ineptum omnibus placendi, dissimulationem astutam, iniquam vindicationem alienorum pro suis, meticulositatem, inclinationem ad laudes potentiorum, contradictiones apertas etc. obiiciat, quae in reformatore ethices amorem rationalem vbique crepante nemo sanus quaesiuerit. Quod annon caussis quibusdam arcanis adscribendum sit, iis coniiciendum relinquimus, qui circumstantias eorum temporum et ἀνέκδοτα didicerunt. Certe tantis iris opus haud erat, praecipue cum haud parum esset suspectus Thomasius, noua legis definitione introducta, nouisque libertatis, voluntatis aliisque notionibus moralibus effictis et suppositis, verbis eum magis [g], quam re ipsa nouam scientiam iuris naturalis introduxisse, vt haberet, quo alios morderet, et sibi aliquid singulare esset, atque ab aliis, qui hactenus satellites sui fuerint (ita enim eos vocat, qui ius illud vniuersale diuinum receperant,) diuersum ostenderet. Et fatendum quoque, multum acuminis et ingenii in hac tractatione virum magnum demonstrauisse, licet scriptioni isti lumina et elegantia desint, vnde non repugnamus, si quis cum cel. STOLLIO [h] hunc foetum Thomasii omnibus aliis praeferendum esse ob acumen contendat. Nos id vnum dictis prooemii loco addimus, auctorem ea quae de hominis natura morali, de natura spiritus, de forma essentiali hominis, de spiritibus oppositis in homine in *Ethica* et *Tentamine de Essentia spiritus* dixerat, hoc quoque loco supposuisse, inflexisse autem ea dogmata, et abiecisse praetextu relictorum terminorum logicorum et metaphysicorum nonnulla, quae offendere reuera posse intelligebat. Ita v. c. dogmati formam essentialem hominis consistere in voluntate, surrogauit illud: principium dirigens actiones humanas non esse intellectum, sed voluntatem, itemque illi: hominem ab homine specie differre, hoc substituit: hominum singula indiuidua a natura voluntatibus diuersis et oppositis esse praedita, vel huic: hominem regi spiritibus oppositis hoc aequiparandum censuit: hominem modo ad hoc concupiscendum, modo ad aliud,

f) p. 67. et passim, item in Caussis iur. mixtis P. II.

g) Conf. STOLLIVS Hist. lit. P. III, c. 1. §. 61. p. 624.

h) l. c. conf. REIMMANN. Hist. lit. Germ. P. VI. p. 72.

aliud, quod priori voluntati erat oppositum, impelli. Quae idem quidem significare velleque contendit, ast prodit simul, aut prius notionum ambiguitate lectores eum delusisse, aut nunc mitiora et tolerabiliora supponere, et mutationem tamen fateri nolle. Verum de his lectori a partis studio alieno iudicium relinquimus, nec de systemate Thomasiano arbitrium interponimus, sed ipsum potius, quoad fundamenta et capita potiora enarramus. Cuncta enim adducere velle, esset, librum ipsum, qui in omnium manibus est, describere. Sufficiet autem ea notasse, ex quibus constare potest, quo charactere, fundamento, et nexu constet ius naturae et gentium nouo labore a Thomasio reformatum. Ita vero praecipit:

I. Mundus constat ex inuisibilibus potentiis et corporibus visibilibus [i]. Per potentias inuisibiles auctorem intelligere spiritum, ipse notat, abstinere autem iam se ab eo vocabulo ait, propter ambiguitatem. Quo pacto veterem cantilenam repetit, et inuisibilia omnia spiritus esse, adeoque lucem et aetherem huc pertinere contendit. Quin spiritus, potentias, facultates et virtutes, sibi synonyma esse, et aerem corpus non esse transparens, quia videri nequeat, asserit. Ex his, quae primi fundamenti loco ponit, de reliquorum siue certitudine et perspicuitate siue incertitudine, ambiguitate et obscuritate facile iudicabit lector beneuolus, philosophandi, et notionum clararum et distinctarum peritus.

II. Nullum datur corpus visibile, quod non praeditum sit potentia inuisibili.

III. Quod in corporibus visibile est, aut tangi potest, materiam vocamus, inuisibilia autem et, quae tangi non possumus, vocamus naturam. Naturam autem semper denotare potentias et virtutes, hancque clauem esse quaestionis inter Schelhamerum, Sturmium, Boyleum agitatae de natura, contendit. Qua verisimilitudine? lector iudicet.

IV. Homo pertinet ad classem rerum visibilium, habet autem praeter facultates cum aliis corporibus communes potentias, per quas ab iis differt, nempe animam, quae se exerit facultatibus intelligendi et volendi.

V. Quia potentiae corpora singulorum generum producunt, et particulas materiae ita vniunt, vt peculiarem figuram accipiant, id quod etiam in formando ab anima corpore fit, ideo externa figura corporis humani ac partium eius internam et externam diuersam indolem et naturam animae humanae designat.

VI. Prae-

i) Capite I.

Digitized by Google

VI. Praeditus est homo intrinseca facultate inquirendi in sedes potentiarum propriarum ensque sentiendi.

VII. Huius ope scit, facultatem intelligendi esse in cerebro, volendi in corde; illud cogitatio est, hoc concupiscentia siue amor.

VIII. Igitur intellectus est facultas animae humanae cogitandi in cerebro, et voluntas facultas eiusdem animae concupiscendi in corde.

IX. Actus vero intellectus sunt cogitationes, quae vel de corporibus cogitant, vel de potentiis, illae sensiones dicuntur, hae intellectus stricte dictus aut purus. Caue hic intellectum purum sensu Cartesiano intelligas, statuit enim auctor, nihil esse in intellectu, quod non prius fuerit in sensu, sed intellectus purus hoc loco notat abstractiones factas ex sensionibus.

X. Sensiones corporum praesentium dicuntur sensus communis, nec confundendae sunt cum sensibus externis: hi enim ad corpus pertinent, illae ad potentias homini proprias: hi sola perceptione, illae affirmatione intellectus constant.

XI. Nulla est cupido seu voluntas ignoti, sed omnis cupiditas requirit minimum perceptionem seu cognitionem sensus externi.

XII. Cogitatio, quae circa rerum praeteritarum imagines per sensiones impressas versatur, vocatur imaginatio, vel angustiori sensu memoria, si eas componit vel subtrahit imaginatio stricte sic dicta, vel phantasia.

XIII. Cogitationes omnes de corporibus consideratis vt totis sunt singularium et sensionum.

XIV. Non potest esse consideratio materiae in abstracto, sed solum potentiarum. Potentia communis corporum autem, quae materia dicitur, accuratius vocatur natura corporis.

XV. Quando potentiam ab vnione corporis seorsim cogitamus, oritur inde cogitatio vniuersalium, quae fit per abstractionem.

XVI. Modi cogitandi omnes fiunt aut per inuestigationem, aut per formationem propositionum: illa est quaestio et suspensio iudicii, haec affirmatio et negatio. Hae igitur actiones sunt intellectus non voluntatis: et, simpliciter falsum est, dari cogitationem termini simplicis. Petit Cartesianos et Scholasticos, ast nisi fallimur, verbis magis, quam re ipsa ab illis abit.

Digitized by Google

XVII. Series plurium cogitationum ratiocinatio seu meditatio dicitur, plures ratiocinationes ordine suo constant, seu methodo.

XVIII. Memoria pollet, qui plures sensiones recordatur ingenio, qui apte eas iungere, iudicio qui differentias potentiarum inuestigare nouit.

XIX. Omnis voluntas est concupiscentia in corde amorque vel desiderium vniendi se cum re amata, omne autem desiderium est conatus agendi.

XX. Conatus voluntatis in homine impellit intellectum ipsum, vt rem amatam valde consideret, et de mediis eam adipiscendi cogitet.

XXI. Igitur voluntas est concupiscentia cordis semper coniuncta cum cogitatione intellectus. Hinc, si consideretur absque respectu ad potentiam agendi, dicitur appetitus sensitiuus.

XXII. Non tamen voluntas est cogitatio, differunt enim conatus et sensio. Peripateticos et Cartesianos pungit, omnem animae operationem cogitationis nomine comprehendentes. Ast meras definitiones nominales esse, adeoque arbitrarium, quid cogitationis nomine significare velimus, quilibet videt.

XXIII. Actiones intellectus saepe quidem mouentur sine voluntate, sed voluntas semper mouet intellectum.

XXIV. Potentiae rerum extra hominem non solum mouent facultates corporis, sed et cogitationes, et ipsam voluntatem seu appetitum.

XXV. Falsum itaque est, voluntatem non posse cogi, potest enim irritari vel impediri per virtutes inuisibiles potentiarum externarum. Valde improprie vox cogi hic sumitur, quando rationibus flectuntur inclinationes voluntatis. Quod vt fieri posse nemo negat, ita vox cogere, ista ambiguitate multos in systemate Thomasiano praeter necessitatem valde exacerbauit.

XXVI. Locomotiua facultas non pendet a cogitatione, sed subest conatui cordis, etsi non semper proueniat a voluntate humana, i. e. coniuncta sit cum cogitatione, quod mouere membra velim: non vero tota ab ea pendet, sed est singularis potentia a Deo indita.

XXVII. Habet intellectus suas vires proprias, in quas nihil potest

Digitized by Google

potest voluntas, quae motum quidem cogitationum incitare, non vero sistere semper potest.

XXVIII. At in affirmatione boni vel mali, quod nos ipsos afficit, in attenta consideratione huius boni et mediorum aptorum semper intellectus impulsui voluntatis subest, nec dirigitur voluntas ab intellectu. Non enim quia aliquid bonum videtur intellectui, voluntas id appetit, sed ideo, quia voluntas id appetit, id bonum videtur intellectui. Valde displicuit thesis ista multis, qui experientiae et naturae humanae eam repugnare contenderunt. Alii inter intellectum, voluntatem antecedentem et consequentem distinguentes concesserunt, antecedere debere sensionem grati, sine qua moueri nequeat voluntas, ast hanc irritatam tunc ita intellectum determinare, vt obiectum secundum inclinationem voluntatis consideret. Ast si καινοφωνίαν hic excipias, nihil dixit Thomasius, quod non dictum sit ab aliis: Ipse enim supra concessit, omnem cupiditatem ad operandum requirere perceptionem seu cognitionem sensus externi, sensionem autem ex sensu sequi. Adeoque quae operose hic et in seqq. de voluntate ab intellectu libero et non dependente dictitat, aut intelligenda sunt de consideratione accurata obiecti, quod appetit post sensionem voluntas, aut de inclinatione voluntatis in se, quae tamen per sensionem determinanda est ad obiectum certum. Ex quo patet plerisque, quae tantis animorum motibus disputata sunt, subesse contentionem de vocibus. Quae semel monuisse sufficiat.

XXIX. Habent intellectus et voluntas suas actiones et passiones.

XXX. Intellectus agere dicitur, quando impellitur a voluntate ad meditandum, pati, quando mouetur ab aliis rebus praeter voluntatem ad sentiendum.

XXXI. Voluntas patitur ab aliis rebus ipsam excitantibus, non tamen ab intellectu primario; eo tamen vtitur tanquam instrumento ad excitandos affectus per cogitationes attentas.

XXXII. Intellectus agit in cerebro; loqui enim est actio corporis, non intellectus.

XXXIII. Voluntas agit extra cor, quia conatus est, non dantur itaque actiones eius immanentes.

XXXIV. Voluntas est primum agens animae humanae, quia mouet intellectum.

Digitized by Google

XXXV. Actiones a voluntate imperatae dicuntur voluntariae, morales, spontaneae, reliquae necessariae, coactae, physicae.

XXXVI. Natura hominis moralis est complexus potentiae volendi cum potentiis voluntati subiectis. Adeoque ad physicam quoque suo modo pertinet.

XXXVII. Ratio humana est praedicatum solius intellectus, non voluntatis.

XXXVIII. Libere iudicat intellectus de rerum natura etiam de bono et malo, quoties a voluntate non impellitur. Seruit voluntati, quatenus ab ea impellitur.

XXXIX. Habet intellectus et voluntas suam libertatem et seruitutem, vtramque non intrinsecam sed extrinsecam ratione intellectus et voluntatis.

XL. Nulla ideo datur voluntatis electio, siue libertas indifferentiae.

XLI. Dum non semper intelligitur, quod voluntas agat irritata a potentiis externis, hoc intuitu libera dicitur.

XLII. Spontaneum et liberum intrinsece toto coelo differunt. Spontanea enim est actio, quae a voluntate est imperata, dicitur vero libera eo respectu quo ipsa voluntas.

XLIII. Spontanea actio homini imputatur, quia eius auctor est, non vero quia libera est.

XLIV. Potentiae omnes inter se aut vniuntur, aut pugnant, in hoc casu potentior facultas vincit minus potentem.

XLV. Bonum dicitur, quod potentias alicuius corporis conseruat, malum quod eas, et sic ipsum quoque corpus destruit.

XLVI. Vnio potentiarum cum corpore vita dicitur, solutio mors: vita durante corporis partes, quae sunt sedes potentiarum, manent vnitae, morte dissoluuntur particulae corporis, potentiae auolant ad potentias separatas, in nihilum enim redigi haud possunt.

XLVII. Corpus itaque mortale est, potentiae immortales.

XLVIII. Peculiare est in homine, quod habeat potentiam primaria cuius bona saepe repugnant bono totius, quod tamen vere bonum est, bonum partis totius bonum destruens bonum apparens, id est malum.

XLIX. Co-

Digitized by Google

XLIX. Conatus ad rem sibi conuenientem dicitur desiderium, amor, spes, conatus ad rem sibi aduersam odium, fuga, horror, metus. Dicuntur passiones, quia a rebus extrinsecis animo gratis vel non gratis regulariter ad motum excitantur.

L. Ratio quando libera est, id est a voluntate non mouetur, et ita cognoscit differentiam inter bonum verum et apparens, recta dicitur. At impulsa a voluntate ad bonum apparens dicitur corrupta.

LI. Singuli homines habent voluntates in paucis conuenientes, in multis diuersissimas et saepe pugnantes et oppositas: quin singuli homines non volunt perpetuo, quod semel volunt, sed saepe diuersa et opposita. Patet id ex diuersa figura facierum, quae passiones diuersas significant.

LII. Non itaque homo est species infima, nec humano generi vna eademque natura est.

LIII. Dantur in homine tres praecipuae voluntates siue cupiditates, voluptas, auaritia, et ambitio, quae omnibus hominibus dominantur, sed diuersa mixtura.

LIV. Istae tres cupiditates non sunt diuersi motus sibi inuicem naturaliter succedentes, directi a communi principio volendi aut ab intellectus varia modificatione orti. Actiones enim pugnantes voluntariae non possunt oriri ex communi et vna voluntate, sibi enim repugnant in affectionibus externis.

LV. Ex his sequitur, ea quae communiter electioni adeoque libertati voluntatis tribuuntur, magis referenda esse ad passiones voluntatis aut coactionem et necessitatem. Orta enim pugna semper vincit potentia maior.

LVI. Voluntas omnis potentia actiua sua natura est, etsi multae eius affectiones ab aliis potentiis oriantur, immo omnes eius actiones ab aliis potentiis excitari et sic passiones dici possint [k].

LVII. Tres primarii affectus, voluptas, ambitio, auaritia, sunt tres facultates actiuae impellentes et intellectum et locomotiuam ad vnionem cum re grata etiam absente. Et eadem trium odiorum ratio est ad fugiendam rem ingratam.

LVIII. Sed spes, metus, gaudium, tristitia sunt passiones animae, ortae ex sensu potentiae alterius adiuuantis vel repugnantis illis affectibus.

LIX.

k) cap. 2.

LIX. Passiones animi sunt duplices, vel quibus voluntates primariae excitantur, vel quibus supprimuntur.

LX. Itaque accurate loquendo, non nisi duae affectiones affectuum primorum sunt, spes et metus, illa connata est, hic aliunde aduenit.

LXI. Spes est affectio orta ab ipsa aliqua prima voluntate, metus a potentiis aliis, estque eminenter sic dicta passio voluntatis.

LXII. Possunt affectus dici passiones, quatenus augeri possunt et deprimi a potentiis aliis.

LXIII. Spes et metus rationalis diuinus dicuntur religiositas, pietas, metus filialis: spes et metus irrationalis, superstitio, metus seruilis: carentia omnis metus diuini, et metus tantum humanus, atheismus.

LXIV. Qui connexionem potentiarum non solum intuitu praesentis, sed et sequentium influxuum recte aestimat, sapiens et prudens dicitur.

LXV. Quorum potentia intellectualis immediate a Deo agitata creditur, prophetae dicuntur, quorum voluntas heroës, at quorum intellectus et voluntas censetur agitata a potentiis inuisibilibus dependentibus appellantur magi. Hos omnes a spuriis secernere, sapientis et prudentis est, quique naturas potentiarum primae et secundarum accurate nouerit.

LXVI. Voluntas humana omnis est potentia finita, nec ad impossibilia extenditur: limites tamen eius difficulter definiuntur.

LXVII. Exactius cognosci possunt potentiae aliorum corporum ad potentias eiusdem speciei relatae, quam potentiae hominum inter se.

LXVIII. Omnis potentia, maxime homo, habet vires nocendi et vtilis quoque esse potest homini.

LXIX. Magis metuendi sunt homines, quam vt spes sit in illis collocanda, quia saepius possunt nocere, et saepius volunt.

LXX. Sapiens plures adiuuat, et plures tamen metuit, paucissimis vero resistit, in paucis spem aliquam, in nemine nisi in potentia aeterna fiduciam ponit.

LXXI. Potentiam propriam non metitur sapiens ex potentia aliorum hominum, nec horum ex propria.

LXXII.

Digitized by Google

LXXII. Multae sunt potentiae quae voluntates primas excitant, multae quae deprimunt, e. c. cibus et potus voluptatem, laus et vituperium ambitionem, bonorum inaequalitas auaritiam.

LXXIII. Voluntas hominis dominans, etiamsi non sit excitata a potentiis extrinsecis, semper vincit voluntatem inferioris potentiae, si haec sola sit, nec adiuuetur aliunde. Ast si duae inferiores voluntates vires iungant, vincent dominantem: idque fiet multo magis, si adiuuentur a potentiis externis.

LXXIV. Passio infirma a potentiis externis valde excitata saepe operabitur magis sensibiliter quam in aliis hominibus, vbi est passio dominans. Ast ad id magna potentia externa opus est.

LXXV. Sunt naturaliter certae excitationes et depressiones aut pugnae potentiarum humanae voluntatis diuersorum hominum, sed plerisque occultae.

LXXVI. Dantur exhalationes morales siue effluuia et emanationes rerum, quae sensus feriunt, et afficiunt hominem eiusque voluntatem.

LXXVII. Voluntas hominis semper est coniuncta cum spe aut metu, adeoque sine iis nulla datur actio voluntaria.

LXXVIII. Actio voluntaria omnis intuitu dependentiae a voluntate non est libera, intuitu principii dirigentis voluntatis est vel coacta, vel libera.

LXXIX. Potentia voluntatis libera est, quando homo spe connata agit absque externa vi, vel desiderium aut spem incutiente, vel metum excitante, adeoque iterum extrinsece non electiue. Vis autem est vel visibilis, quae in corpus fit, vel inuisibilis, quae in animum.

LXXX. Omnis actio non voluntaria seu non spontanea, est inuita: non autem omne coactum est inuitum.

LXXXI. Ad aestimationem actionum voluntariarum non semper requiritur, vt voluntas praecedat, sed sufficit, si subsequatur actionem.

LXXXII. Spontaneum est vel liberum vel coactum: illud, si voluntas impulit locomotiuam absque extrinseca excitatione vel voluntatis primae et absque metu, hoc, si voluntas excitatione spei vel metus extrinseca fuit coacta.

Digitized by Google

LXXXIII. Mores sunt actiones plures voluntatis conformes[l].

LXXXIV. Insipientium alii mores sunt, quam sapientium. Illi enim se maxime amant, se habent pro creaturis praestantissimis, praestantiam quaerunt in intellectu, et in eo ponunt essentiam hominis, quam eandem omnibus hominibus faciunt, et intellectum volunt dirigere voluntatem, eamque dicunt liberam nec posse cogi, esseque vnam, et differre ab appetitu sensitiuo, etc.[m]

LXXXV. Mores stultorum differentes sunt intuitu trium voluntatum primariarum.

LXXXVI. Ex passionum mixtura fluit, quod stulti alii sint eruditi alii stupidi vel idiotae. Illi ob pertinaciam et opinionem sapientiae maiores stulti sunt hisce. Non tamen eruditio stultos facit, sed potest esse sapiens eruditus.

LXXXVII. Passiones dominantes non ita simpliciter et extreme malae sunt, vt non possint dirigi ad vere bonum finem, nempe tranquillitatem.

LXXXVIII. Itaque nullus homo tam miser et stultus est, qui non possit adhiberi a prudentibus ad vtilitatem communem hominum.

LXXXIX. Alterantur passiones dominantes aetatibus hominum et climatum coeli diuerso, et educatione. Hinc varietas morum inter populos diuersos.

XC. Varii hominum mores opus habent norma, id quod eorum demonstrat non praestantiam sed miseriam, illa autem sapientem postulat[n].

XCI. Experientia et meditatio sunt affectiones sapientis.

XCII. Inter stultos minimus habetur loco sapientis.

XCIII. Mixtura ambitionis et voluptatis est character primarius aptorum prae reliquis ad sapientiam, coniuncta cum aetate prouecta.

XCIV. Regula de conscientia erronea et recta nullum praebet vsum vitae, adeoque haec norma esse nequit.

XCV.

l) cap. 5.

m) Hae omnes assertiones Thomasii singulares et propriae sunt. Quos ideo facile vna thesi sic expresseris, insipientem esse, quisquis notiones et opiniones Thomasianas non sequitur.

n) c. 4. Examinat haec, et quid sibi placeat, quid displiceat more suo eleganter et acute exponit LEIBNIZIUS Ep. XI. Vol. IV. p. 73. seqq.

Digitized by Google

XCV. Norma duplex eſt, qua vtitur ſapiens erga ſtultos, conſilium et imperium, excitant enim ſpem et metum inſipientum.

XCVI. Sapientum bonum triplex eſt, honeſtum, iucundum, vtile. Aſt ſimul coniunguntur.

XCVII. In danda ſtultis norma attendendum eſt ſapienti ad id, vt ad eorum capacitatem reſpiciat, normam illis vtilem faciat, idque ſtultis oſtendat.

XCVIII. Conſilium ſupponit paritatem, imperium, ſuperioritatem.

XCIX. Conſilium oſtendit bona et mala neceſſaria, imperium arbitraria; illud non habet vim cogendi, hoc habet, illud non obligat externe ſed interne, hoc externe: illa ſapiens regitur, hoc ſtultus.

C. Virtus ſui ipſius praemium eſt.

CI. Proprie praemium et poena ſunt externa.

CII. Stultus metuit ſaepe dolores et imaginarias potentias: qua imaginatione ſapientes vtuntur ad emendandos ſtultos.

CIII. Norma intenditur, vt ſtulti ducantur ad quietem internam et pacem externam.

CIV. Tres ſtultorum gradus ſunt, maximi, qui turbant pacem externam, aduerſus hos opus imperio medii, qui pacem externam non augent, aduerſus quos conſilio et imperio opus, minimi, qui non ſentiunt pacem internam, his ſaltem conſilio opus eſt.

CV. Conſulentis et imperantis perſonae difficulter cadunt in vnum hominem: hinc alii doctores ſunt, alii principes;

CVI. Actiones extreme bonae ſunt, quae tendunt ad acquirendam pacem internam, mediae, quae non turbant pacem externam nec tamen promouent, extreme malae, quae eam turbant, mediae autem pluribus gradibus gaudent, prout ad bonum vel malum referuntur.

CVII. Iuſtum opponitur malo extremo, honeſtum eſt bonum eminens, quod non ſuccumbit cupiditati, decorum eſt bonum medii generis. Honeſtum dirigit actiones inſipientium internas, decorum externas, vt beneuolentiam aliorum acquirant, iuſtum, ne pacem turbent, turbatam reſtituant.

CVIII. Differt pactum a conſilio et imperio, aſt non niſi his ſuppoſitis obligat.

CIX. Stricte lex sumitur pro iussis imperantium adeoque hoc sensu differt a consilio et pacto °.

CX. Legis stricte dictae virtus immediata est praecipere et vetare, mediata, per magistratus punire, iudicialiter cogere, et annulare actiones contra legem.

CXI. Legis effectus et intentio est obligatio, in sensu stricto externa, in lato interna.

CXII. Ius oritur ex laxatione voluntatis eiusque libertatis externae, obligatio vinculum iniicit voluntati eiusque libertati externae. Vtrumque refertur ad normam, sed diuerso modo.

CXIII. Ius duplex est, vel quod abstrahendo a voluntate omni habeo, vel quod ex lege humana et pacto oritur.

CXIV. Oppositum obligationis et iuris est iniuria.

CXV. Ius omne externum est non internum, i. e. relationem habet ad alios, obligatio etiam interna ad se ipsum esse potest, oriturque haec ex regulis honesti illud ex regulis iusti.

CXVI. Obligatio interna facit hominem virtuosum, externa iustum.

CXVII. Ius pro lege acceptum est vel naturale vel positiuum: illud cognoscitur ex ratiocinatione animi tranquilli, hoc requirit reuelationem et publicationem.

CXVIII. Ius naturale sumitur vel tale pro omnibus praeceptis moralibus ex ratiocinatione fluentibus vel stricte pro solis praeceptis iusti. Hinc diuersa vtriusque sunt cognoscendi principia.

CXIX. Omne ius positiuum intuitu publicationis, quae essentialis est, est humanum, id est, mediantibus hominibus reuelatum.

CXX. Ius naturale cordibus inscriptum est a Deo, indeque diuinum est, nec reuelatione opus habet.

CXXI. Lex naturalis magis ad consilia pertinet, quam ad imperia. Lex enim pro iussu sumitur non doctoris, sed imperantis; ratio relicta sibi nescit, quod Deum concipere debeat, vt regem aut dominum, qui poenas externas arbitrarias infligit legem naturae violantibus: videt enim omnes poenas, quae non sunt sub imperio, esse naturales, et improprie dictas: propriae enim ab imperante dictantur, et visibiliter inferuntur; leges quoque publicantur, philosophus ignorat publicationem iuris

o) capite 5.

Digitized by Google

iuris naturalis. Etiam ſapiens concipit Deum magis vt patrem, quam vt dominum, illud enim metum rationalem producit, hoc ſeruilem. Κυρία δόξα iuris naturalis Thomaſiana, qua potiſſimum a priore iurisprudentiae naturalis ſyſtemate abit, totumque immutauit. Quae cum plane ſingularis ſit innumeras contradictiones paſſa eſt, fueruntque inter ipſos Thomaſii collegas, qui hanc diſtinctionem inter legem et conſilium ad ius naturae applicatam tanquam figmentum reiicerent. Inter quos etiam fuit acutiſſimus GVNDLINGIVS [p], „qui exiſtimat, ob rationes „adductas vadimonium non deferendum eſſe: eſſe enim exploratum „Deum non ſolum ab homine exigere, vt veritatem vtriusque legis, ab„ſolutae puta et hypotheticae, intelligat, ſed etiam effectui det, atque „ſollicite exequatur. Priori reſpectu legem eſſe conſilium paternum„que monitum, quod iam Puſendorfius obſeruauerit, poſteriori legis „proprie dictae nomen habitumque induere. Quicquid enim Deus „ſerio velit, illud etiam ſerio praecipere, et quidem cum imperio, qui „potentiſſimus ſimulatque iuſtiſſimus mali cuiusque vindex ſit. Hoc„que imperium propterea neceſſarium eſſe, vt timori miſeriae naturalis „iungatur timor diuinus, et homini noua neceſſitas hoc eſt, non obli„gatio tantum interna ſed etiam externa imponatur exſequendi, quod „Deus per rationem homini reuelat, ſecus ſi faxint mortales, poenam „non ſolum eos naturalem manere, verum etiam arbitrariam, inſequi, „quamuis non tam facile percipiatur quam humana. Πρῶτον ψεῦδος au„tem in eo potiſſimum latere, quod ſapiens in abſtracto ſine vlla immu„tatione, non autem vti nunc inueniatur, et in concreto ſpectetur.“ Non addimus alia, inculcata a viris doctis e. c. inutilem logomachiam introduci, ſupponi manifeſte falſa, ratione dictante, Deum non vt patrem ſolum, ſed vt imperantem conſiderandum eſſe etc. Haec enim ſola ſufficiunt, vt hanc Venerem non omnibus placuiſſe, oſtendatur.

CXXII. Si Deus concipitur, vt pater, conſiliarius, doctor, et honeſtas ac turpitudo denotat magis bonitatem aut malitiam, ſeu vitium in genere, quam in ſpecie iuſtitiam et iniuſtitiam, verum eſt, actus, de quibus ius naturae tam late quam ſtricte dictum agit, eſſe per ſe et natura ſua morali, intuitu totius humani generis malos ac bonos. Viderint, quorum intereſt, annon hac theſi prodiderit Thomaſius, totam illam diſputationem, quam contra Scholaſticos ſuſcepit Puſendorfius, continuauit et magnis triumphis egit Thomaſius, profligauerunt iterum Leibnizius et Wolfius, ad verborum contentiones pertineat [q]?

p) Via ad veritat. P. III. c. 1. §. 26. ſeqq. p. 8. ſeqq. conf. LEIBNIZ. l. c.
q) cap. 6.

CXXIII. Ius quatenus significat potentiam moralem ad normam relatam, naturale dicitur, quod idem esse solet apud plerosque homines nobis notos, positiuum quod variat.

CXXIV. Ius naturae obligat homines etiam erronee de Deo sentientes [r].

CXXV. Principium cognoscendi I. N. et G. non est voluntas diuina, nec sanctitas et conuenientia cum ea, nec conuenientia cum statu integro nec seruanda pacta, nec quaerendam pacem, vbi haberi potest, vbi non potest, quaerenda pacis auxilia: nec custodia socialitatis.

CXXVI. Sed propositio prima I. N. late dicti est: facienda esse, quae vitam hominum reddunt maxime diuturnam et felicissimam.

CXXVII. Primum principium honesti est: fac tibi, quae ab aliis tibi vis fieri; decori: fac aliis, quae tibi vis fieri; iusti: non fac aliis, quae tibi non vis fieri.

CXXVIII. Conclusiones inde deriuantur in doctrina honesti: poenitendum esse, spem cupiditatis erigendam esse sapientibus remediis, excessum cupiditatum reprimendum metu dolorum ignominiae, paupertatis; fugiendas esse occasiones irritantes, euitandam esse securitatem et desperationem, vtendum esse conseruatione hominum, qui mores habent nostris oppositos, oppugnandas passiones omnes, non differendam esse emendationem, non desinendam, non quaerendam solitudinem.

CXXIX. Conclusiones principii decori sunt: remittendum sponte de iure proprio; grata aliis facienda promte et sincere, parum grata non nisi necessario et quasi coacte; non danda scandala tam grata quam non grata; patienter ferendam esse aliorum stultitiam.

CXXX. Conclusiones principii iusti sunt: non turbandos alios in vsu iuris sui; etc. Simplicitatem et euidentiam sectandam, euitandas cauillationes et inutilem scrupulositatem.

CXXXI. Regulae iusti coërcent malum summum, decori, medium, honesti infimum; primae promouent bonum infimum, secundae medium, tertiae summum. etc.

CXXXII.

r) Conf. quae acute et solide monet LEIBNIZIVS l. c. p. 76. et respondit Bierlingius p. 79.

Digitized by Google

CXXXII. Regulae iuſti et honeſti pauciores limitationes admittunt, quam regulae decori.

CXXXIII. Auctoritas paratur actionibus ſapientibus s.

CXXXIV. Auxilium ſapientis triplex eſt, exemplum, praemium, poenae, haec neceſſario coniungenda.

CXXXV. Praemia et poenae applicanda merentibus.

CXXXVI. Is vero meretur praemium, qui fecit ſecundum regulas ſapientum; et poenam, qui fecit contra.

CXXXVII. Ergo meritum eſt relatio actionis humanae voluntariae, ad praemia et poenas, ſeu ad res gratas et non gratas.

CXXXVIII. Imputare, eſt, aliquem declarare cauſſam moralem, ad quam debeat applicari effectus moralis.

CXXXIX. In imputatione promiſſorum non ſolum reſpicitur ad voluntatem promittentis, ſed etiam ad aptitudinem acceptantis.

CXL. Optima I. N. methodus eſt, quam adhibuit Hobbeſius; vt primo agatur de libertate tum de imperio, et tandem de religione.

Habes, Lector, principia, regulasque potiores, ſecundum quas inſtruendam diſciplinam Iuris naturalis, emendandamque iurisprudentiam diuinam cenſuit Thomaſius. Intelliget ex his attentus quilibet, in praeſcribendis officiis erga Deum, ſe ipſum, alios longe alio, quam olim, cothurno Thomaſium incedere. Id quod in ſequentibus oſtendit, et qua ratione emendanda, reconcinnanda et refingenda ſint, quae prius de officiis diſputauerat, explicat. Quae cum noſtrum ſcopum minus feriant, prolixiora etiam ſint, quam vt hoc loco adduci queant, apud ipſum virum ſummum quaerenda, et cum inſtitutionibus iurisprudentiae diuinae comparanda ſunt. In iis multa ſunt, quibus arcana papatus et potentiae clericorum inter Proteſtantes, ſi illum audis, adhuc ſuperantia confodere geſtit. Hoc enim, dici non poteſt, quam mire illi argumentum arriſerit, quod ἑκὸν ἄκον, nonnunquam ad ſcopum ſuum traxit. Cuius rationes quidem in *Cautelis circa praecognita iurisprudentiae eccleſiaſticae*, expoſuit, quae vero, an ſufficere poſſint lectori prudenti, et an duce veritate, ſtudio partis ſepoſito neglectoque, conſcriptae fuerint, aliis expendendum relinquimus.

s) cap. 7.

mus. Id modo velut κεντήριον aliquod monemus: commendare [t] Thomasium GODOFREDI ARNOLDI *Historiam ecclesiasticam et haeresiologicam*, velut omnium optimum et praestantissimum opus, cuius auctor fere solus inter nostrates vel certe omnium primum sensibiliter desipere desierit, quem tamen fabulas, libros suppositi-tios, ineptasque mysticae theologiae regulas subinde pro legitimis habuisse, negare ipse non potest. Ex hoc enim fonte cum pleraeque assertiones et cautelae profluxerint, quibus postea in I. N. et G. officia circa religionem instruxit, facile palpabit lector, riuulos fonte puriores esse haud posse. Cuius tamen caussas arcanas rimari, cum ad institutum nostrum non pertineat, hoc loco supersedemus. Multa vero contra mysticos dum cordate monet, prodit, philosophiam suam a priori typo in haud paucis recessisse.

t) cap. 3. §. 41. p. 32. cap. 16. §. 6. p. 175.

CAPVT

Digitized by Google

* *

CAPVT DECIMVM.

DE ALIIS ECLECTICIS QVI RECENTISSIMA AETATE IN GERMANIA PRODIERVNT.

§. I.

Ordo et summa dicendorum.

Recensuimus hactenus viros illos magnos, qui in Italia, Britannia, Gallia, Germania reformare philosophiam aggressi sunt, et ex parte arduum opus mira felicitate perfecerunt. Id non ita intelligi volumus, ac si hi soli fuissent, qui emaculando philosophiae vultui manus admouerint emendatrices; praeter hos enim haud pauci fuerunt, qui in hoc stadio, licet imparibus gressibus cucurrerunt, quos enarrare omnes ab instituto nostro alienum esse censuimus. Sed adducendi nobis erant heroes illi, qui non exemplo modo praeire, sed viam quoque pandere et frangere glaciem ausi aliis vestigia tutiora monstrarunt, quibus in hac semita certioribus pedibus progrederentur. Id quod praecipue post Verulamium et Cartesium factum est in Britannia, Belgio et Gallia, in Germania autem nostra post Leibnizii et Thomasii conamina omnium frequentissime accidit. Maxime vero ad abiiciendum iugum sectarium et arripiendam philosophiam eclecticam, tum docentes tum discentes in academiis Protestantium excitauit magna Thomasii fortitudo et constantia. Is enim cum conculcatis omnibus inuidiae et persecutionis impedimentis tandem in noua, quae Halae excitata erat, Musarum sede libertatem philosophandi eclecticam confirmauisset, collegas nactus viros longe doctissimos et principis optimi atque administrorum eius illustrissimorum gratia et auctoritate tutos, vehementer eos inflammauit, vt et ipsi de nouis systematibus philosophiae eclecticae cogitarent. Inter quos eminuere eruditionis praestantissimae laude Nicolaus Hieronymus Gundlingius, et Ioannes Franciscus Buddeus, quibus tertius addi potest, qui ex disciplina Thomasiana Lipsiam progressus magnum viuus strepitum noua philosophia excitauit Andreas Rudigerus. Quorum virorum cum celeberrima fama sit, deesse aliquid nostrae tractationi censeretur, nisi locum quoque illis in his paginis fecerimus. Ast faciendum id strictim et paucis, ne in tam ingenti dicendorum cumulo, vel nos scribendi vires, vel lectorem legendi et meditandi patientia deficiat.

Digitized by Google

Nicolaus Hieron. Gundlingius.

§. II. Magnum literarum suae aetatis ornamentum fuit NICOLAVS HIERONYMVS GVNDLINGIVS, qui cum non vni tantum philosophiae et iurisprudentiae amplissima lumina accenderit, sed per omnem fere disciplinarum circulum merita consecutus sit haud contemnenda, dignus esset, cuius historiam vir quidam doctus Gassendianas biographias imitaturus describeret. Quamuis enim hoc sibi saxum voluendum esse credidit, qui lectiones Gundlingianas in vulgus edere coepit, C. F. HEMPELIVS [a], tantum tamen abest, vt omne punctum tulerit, vt potius multa iure desiderari in ea biographia posse demonstrauerit laruatus IACOBVS SINCERVS [b], consentientibus viris doctis [c]. Nos vitae historiam viri celeberrimi et πολυϊστορίας laude incluti aliis [d] ex instituto enarrandam relinquimus, paucis quis qualisue fuerit declaraturi. Natus est Nicolaus Hieronymus Gundlingius, cum fratre Iacobo Paulo non confundendus, in agro Norico anno cIↃIↃCLXXI, V. cal. Mart. patre ministro tum ecclesiae Kirchensittenbacensis, postea Laurentianae in vrbe Norimbergensi, viro docto et historiarum imprimis perito, familia haud ignobili orto. Vix annorum tenerrimorum limites excesserat, cum ingenii excellentissimi vestigia puer proderet, et sciendi cupiditatem insatiabilem praeferret. Quod cum pater probe intelligeret, omnem in id curam suam conuertit, vt agrum in se fertilem, iactis literarum seminibus, quantum posset, optime coleret. Hinc et ipse domi filio artis rhetoricae, historiarum, geographiae, chronologiae, ethicae et politicae fundamenta tradidit, et annis paulo maturiorem Aegidiano, quod Norimberge floret, athenaeo erudiendum tradidit. Quem cum praematuro fato extinctum amisisset, formatus in patria a viris doctis ad Altorfinas Musas se conuertit, theologiae studiis se deuoturus. Ibi praeter alios Ioannem Fabricium virum eruditissimum, et cum literariae notitiae tum moderationis laude insignem praeceptorem sacrarum literarum nactus est, ab Omeisio dicendi fingendique praecepta hausit. Augendis autem studiorum incrementis intentus Ienam abiit, Schubartum, Danzium, Bayerum, VV. Cl. auditurus: redux in patriam academiam ab insignis eruditionis viri Io. Christophori Wagenseilii ore pependit, et hoc praecipue praeceptore vsus πολυϊστορίας fundamenta iecit. Tum Ienam Lipsiamque iterum excurrens, vbi reuersus esset, parentis librum *de Gangrensi concilio aduersus Eustathianorum errores seculo IV conuocato*, publica disputatione defendit, et sic absoluto curriculo studiorum academico sacro ministerio se deuouit, inque patria adolescentes quosdam erudi-

a) Prodiit eius cura Vita, scripta, historiaque diffusa Nic. Hier. Gundlingii, sermone vernaculo, adiectaque est ad calcem historiae literariae Gundlingii ex collegio msc. editae.

b) In epistola ad amicum, German. edita 1737. 8.

c) Vid. Nov. liter. Lips. Vol. XXIII. p. 229.

d) Vid. Nov. lit. Vol. XVI. p. 365. Bibl. Germ. Tom. XXIII. art. 8. p. 144. GOETTEN. Europ. lit. hodie viu. P. I. aliique.

Digitized by Google

erudiendos accepit. Quorum nonnullos ad nouam, quae Halae Saxonum condita erat, academiam anno cIↃIↃCXCVIII ducens et disciplinae moderator illis praefectus innotuit Christiano Thomasio, qui sciendi desiderio flagrantem et egregie humanitatis atque literariae notitiae studiis excultum beneuole excepit, et vt iurisprudentiam emendari tum coeptam cum elegantioribus literis iungeret, auctor illi extitit, ducemque se praebuit. Tanto itaque viro praeeunte cum pertinaci contentioni attentionem maximam iunxisset, et conculcatis praeiudiciis libera mente in iuris et historiae campos excurreret, in biennio, quo in disciplina Thomasiana persistit, ita scientiam legum absoluit, vt habita sine praeside dissertatione inaugurali *de Transactione non inspectis testamenti tabulis* iuris honores et priuilegia rite obtinere posset. Ita ex omni parte rite instructus, cum se vitae academicae docendaeque iuuentuti tradidisset, scholas aperuit, philosophiam, historiam, iurisprudentiam, eloquentiam docturus. Quod vbi lectionibus pariter ore habitis et scriptis vulgatis magna cum laude fecisset, et singularis prorsus eruditionis testimonia vndique obtinuisset, intercedente magno Musarum patrono, perillustri Danckelmanno, ita regi Borussiae traditus est, vt anno cIↃIↃCCIII professoris philosophiae extraordinarii prouinciam sibi demandatam acciperet, quamuis iura philosophiae docendae ex more academico non obtinuisset. Secutum paulo post eloqentiae tradendae munus defuncto Christophoro Cellario. Ideo vocationem in Altdorfinam cathedram circa illud tempus oblatam, vt ius publicum et canonicum doceret, recusauit, auctus iuris naturae et gentium docendi prouincia. Senatui quoque ecclesiastico ducatus Magdeburgici, qui tum Halae congregari solebat, ob eximiam rerum theologicarum peritiam adscriptus est. Quam spartam et consiliis et scriptis egregie quoque magnaque cum laude ornauit, neque in reliquis munerum partibus minus praestantem se demonstrauit. Cuius illustre testimonium rex optimus, et remunerandis virorum doctorum meritis clementissime intentus extare voluit, lecto Gundlingio in secretioris consilii collegium. Correptus in aestate anni cIↃIↃCCXXIX αἱμοπτύσεως morbo, et post eum sublatum tussi sicca cum febri lenta, morti instanti magna in Deum fiducia et praeparatione philosopho Christiano digna occurrit, patienterque morbi incommodis superatis animam XVI. cal. Ian. eiusdem anni efflauit. Ingenio pollebat vir illustris prorsus egregio, et iis artibus exculto, quibus ad honoris culmina magni viri in ciuitate erudita solent grassari. Cumque miro acumine gauderet, maxime autem memoriae horrea infinitae lectionis copiis, quas ex amplissima, quam sibi comparauerat, bibliotheca collegit, essent instructissima, et tum eloquentia mascula et iucunda accederet, inter summos nostrae aetatis viros doctos merito eminuit. Accedebat animus magnus, audax, praeiudiciorum, prae-

praecipue auctoritatis, contemtor, et in iurisprudentiae, historiae et philosophiae artisque criticae studio insigni diligentia versatus, vnde et frequentissimos auditores habuit, et scriptorum suorum admiratores haud paucos, adeo, vt post mortem lectiones eius a discipulis corrasae, nescio quo orbis literati emolumento aut famae Gundlingianae, matura et exasciata eruditione satis iam illustris augmento [e] in vulgus ederentur, et emtores reperirent haud paucos. Valde autem et auditores et lectores attraxit occupauitque acumen et viua quaedam atque ingeniosa dicendi scribendique nouitas, vt attentionem inde nutriri conseruarique sine taediosa molestia, facile lector sentiat. Quae quoque caussa fuit, cur iuuentutis studia literarum sequentis plausu miro, et scriptorum editorum laudibus frui potuerit, de quibus videndi IOAN. FABRICIVS [f] atque STOLLIVS [g]. Quibus lubenter subscribent, qui elegantissimam Gundlingii doctrinam intelligunt, eamque non ex lectionibus subito effusis et ad regenda tantum discipulorum studia traditis, nec accurata meditatione in chartam coniectis, sed ex scriptis, magna diligentia confectis didicerunt. Ast dolendum virum summum, et inter principes eruditionis suo tempore facile referendum, ingenio, quod a natura nactus erat, quodque exemplum Thomasii mire confirmauerat, satyrico nimium tribuisse, et contradictionis impatientem, eos, qui ab illo discedendum eiusque partes refutandas sibi sumserunt, ita castigasse, vt philosophiae praecepta et decori quoque regulas oblitus fuisse, recte non nemini [h] visus sit, et paedagogicum quid in eo quidam deprehenderint, cum viris quoque moderatis et eruditionis laude florentibus cynica dicacitate non pepercerit. Ita nempe magni quoque viri suos patiuntur manes.

Merita Gundlingii de philosophia.

§. III. Duobus vero nominibus nobis in hac narratione historiae philosophicae memorandus est celeberrimus Gundlingius. Nam et philosophicam historiam praeclare adiuuit, et philosophiam eclecticam proprio systemate edito amplificare studuit. Et de philosophiae quidem historia aliquot scriptionibus eleganter meruit. Nam *Obseruationibus literariis selectis*, nonnullas inseruit, quae huc pertinent, et in *Otiis* pariter atque *Miscellaneis*, quae *Gundlingianorum* nomen prae se ferunt, aliquot eius capita mira eruditione illustrauit: et imprimis *Moralis philosophiae historiam* eleganti tractatione auxit. Quae eo magis commendanda philosophicae historiae cultori est, quo magis is vulgata praeiudicia de philosophia barbarica fortiter docteque conculcauit: quamuis inchoasse

e) Recte improbata haec diligentia praepostera viris doctis, vid. Ven. REIMMANNVS Cat. bibl. P. II. p. 455. 486.

f) Hist. bibl. suae P. V. p. 194.

g) In Accession. nouis ad Hist. Lit. p. 235. sqq. Conf. illustris EVERARD. OTTO, in praef. Iurisprudentiae symbolicae.

h) Bibl. Germ. l. c.

Digitized by Google

inchoaſſe magis illud argumentum, quam perfeciſſe ſit cenſendus [i].
Sed et ſtatum naturalem Hobbeſii ipſum ſibi defendendum ſuſcepiſſe, ſuo
loco ſupra annotauimus [k]. Valde autem vir acutus ſed hypotheſeos
ſemel delectae cum pertinacia quadam amantior ad inurendam atheiſmi
notam philoſophis veteribus propendebat, illis praecipue, quos caſtius
in eo argumento philoſophatos fuiſſe communis eruditorum opinio tenet.
Inde enata controuerſia de Platonis atheiſmo inter Gundlingium et Ven.
Zimmermannum diſceptata, in qua prodidit vir illuſtris, quid ſenten-
tiae ſemel delectae amor poſſit, adeo indignis modis altercando a contu-
melia abſtinendum ſibi non eſſe cenſuit. Et quamuis erudite in eo ar-
gumento verſaretur, verum tamen eſt, Platonis ſyſtema eum cum do-
ctrina Platonicorum Alexandrinorum mire confudiſſe. Qua de re cum
ſuo loco [l] dictum ſit, otioſe id hoc loco non repetemus. Ipſam au-
tem philoſophiam tradere, vulgata *Via ad veritatem logicam, ethicam
et iuris naturae* [m], (phyſicam enim prudentior in ea re Thomaſio non
attigit) conniſus eſt. In qua via multa ſibi noua placuiſſe non diffite-
tur, libertate autem eclectica vſus, quaecunque apud alios legerat exa-
minata vel reiecit, vel recepit, vel emendauit, et vno meditationis filo
cuncta digeſſit. Non negat vir magnus, ſe veritates, quae ſparſim
apud alios occurrunt, collegiſſe; monet autem, ſe *in plurimis ab aliis
diſſentire, multa improbare, varia in meliorem ordinem redigere, noua
addere, non demonſtrata demonſtrare: aliud plane* σύστημα *conficere, et
tamen, quod ſinceri hominis ſit, non diſſimulare, quibus luminibus pro-
fecerit, in quo aliis conſentiat, in quibus diſſentiat.* Et fatendum
quoque haud pauca his ſcriptionibus ineſſe noua, et vere pariter atque
eleganter dicta; at ſunt quoque nonnulla παραδοξόφιλα, quo charactere,
omnino Gundlingius dignoſci poteſt. Qualia ſunt: problematice di-
ſputari, vtrum mentis natura ſpiritualis ſit, omniſque materiae expers [n],
naturam mentis prorſus eſſe ignotam, experientiam eſſe omnis cognitio-
nis fundamentum: Neſcire nos, quid ſit corpus, nihil ſolide de ſpiriti-
bus nos ſcire poſſe, omnem cognitionem experientia particulari conſta-
re. Dari veritates multas indemonſtrabiles, veritatem autem primam
vnam, eamque eſſe: quicquid ideis noſtris ſenſu et definitione formatis
conuenit, eſſe verum, principium primum non eſſe innatum, defectum
attentionis vnum praeiudiciorum fontem eſſe: nominum definitiones
ſaepe principiorum locum tueri, hiſque controuerſiam moueri non

 poſſe

i) Conf. Cat. bibl. Reimmann. P. II. p. 287.

k) Tum in Otiis, tum pec. diſſ. de Statu na-
turali Hobbeſii.

l) T. I. p. 680.

m) Politicam quoque parturiebat, ſed typis
non exiit. STOLL. Hiſt. literar. P. I. c. 1.
p. 419.

n) Logic. p. 4. 6. 27. 32. 33. 48. 51. 53. 80.

Digitized by Google

posse etc. Qualia cum in *Via ad veritatem logicam* anonymus quidam *salebrarum* nomine notauisset, acerba illi satyra respondit Gundlingius, quae cum contumeliose et amarissime scripta esset, censuram ab aula Gundlingius passus esse dicitur. Sunt etiam in *Via ad veritatem moralem et iuris naturae* multa, quibus ab aliis discedendum sibi esse statuit, e. c. actiones decori singulares non dari, sed pertinere vel ad actiones honestas, vel ad prudentes: bonum in sola indolentia esse quaerendum, quicquid a statu medio nos abducit, malum esse. Populorum consensum de Deo ineptum esse argumentum probandae existentiae Dei; etc. Maxime vero in argumento morali annotatione dignum est, hypotheses Leibnizianas Gundlingio saepe arrisisse, et ab eo ad argumentum ethicum fuisse eleganter traductas, quales sunt, origo mali moralis ex limitatione creaturarum deriuata, mundus optimus a Deo electus, esse inter omnia harmoniam suauissimam, praeceptiones Dei non pro arbitrio et voluntate fieri, sed quia optimum semper intelligit, ac aliter, quam intellexit praecipere, aut velle non potuit, rationem rectam diuini intellectus repraesentationem esse; Deum homini naturae suae conuenienter praecepisse, et immutabilem legem dixisse; intellectum et voluntatem Dei, in quaestione de actionibus antecedenter ad voluntatem Dei bonis non esse separanda. In Iure naturae quoque multa sunt, in quibus a Pufendorfio et Thomasio sibi abeundum esse censuit [o]. Legem enim naturae absolutam ad felicitatis absolutae studium refert, hypotheticam tantum ad externam felicitatem et quietem conseruandam; legem naturae non consilium tantum, sed et legem proprie dictam esse ait, adeoque et poenam arbitrariam post se trahere. Legis naturae absolute summam pertinere ad philosophiam moralem: In naturae iure obligationem internam cum externa concurrere, ac esse vtramque iungendam; legem positiuam vniuersalem in lege naturali absoluta contineri. Primum iuris naturae principium esse: pacem externam ante omnia sectandam, vbi haberi potest, vbi non haberi potest, bello opus esse, quo potissimum asserto Hobbesianam caussam tuendam sibi sumsit etc. Ex quibus parcissima manu datis lector intelliget, quam sibi libertatem philosophandi Gundlingius vindicauerit. Cuius systema, quod sibi efformauit, cum describi hoc loco, sine magna prolixitate non possit, facili labore Lector ipsos fontes puros satis atque luculentos et perspicuitate imprimis atque ordine commendandos consulet. Quid autem dissentientibus et oppugnantibus responderit, ex eius *Allocutione ad inimicos* discendum est.

§. IV.

o) p. 6. 11. 18. 25.

Digitized by Google

§. IV. IOANNEM FRANCISCVM BVDDEVM Anclamia Pomeraniae vrbs anno cIↄ Iↄ c LXVII, VII Cal. Quinct. edidit in lucem, genuit Franciscus Buddeus pastor et praepositus in ea vrbe, educauit schola patria, in qua optimis praeceptoribus, quos domesticos ei quoque pater delegerat, formatus et studiorum, quae ab humanitate nomen sortiuntur, et literaturae orientalis curriculum ita absoluit, vt nondum stadium academicum ingressus aliquoties codicis sacri lectionem Hebraicam perficeret p). Missus anno cIↄ Iↄ c LXXV in academiam Vitebergensem, praestantissimos viros Schurzfleischium in historicis, Dassouium in philologia sacra, Waltherum et Neumannum in theologia praeceptores habuit. Qui cum in his, quas profitebantur disciplinis excellerent, iis autem in Buddeo discipulus contigisset, cuius inexplebilem discendi ardorem sustentabat magna ingenii praeclarissimi alacritas, mirum non est, biennii mora ita stadium academicum eum absoluisse, vt impetratis magna cum laude summis in philosophia honoribus ad docendam iuuentutem conuertere se posset. Apertis ergo, post habitam *de Symbolis eucharisticis* dissertationem, scholis, disciplinas humaniores et philosophiam iuuentuti academicae tradidit, et aliquoties tentata arena literaria tandem facultati philosophicae adiunctus est, quo loco se dignum eleganti dissertatione, *de Allegoriis Origenis* demonstrauerat. Translata autem sede in academiam Ienensem cum eandem docendi rationem teneret, indiesque magis elegantissima, quam scriptis potissimum spargebat, eruditio enitesceret, a Carolo Alberto Saxoniae duce ad obeundam in gymnasio Coburgensi spartam professoris linguae Graecae et Latinae, cIↄ Iↄ c XCII vocatus, indeque triennio post ad capessendum munus professoris philosophiae moralis et ciuilis, Halam Magdeburgicam traductus summorumque in theologia honorum licentiam, edita dissertatione *de Religione naturali aduersus Petrum Chauuinum* nactus est. Quos plenos postea accepit cum anno cIↄ Iↄ c c V in Ienensem academiam a ducibus Saxoniae ad explenda professoris theologiae munia esset inuitatus. Quo loco insigni iuuentutis orbisque eruditi plausu docuit, commendatus serenissimae genti ducum Saxoniae, qui et ex parte a consiliis ecclesiasticis eum sibi esse iusserunt, et ciues suos in academia versantes eius ephoriae tradiderunt. Sustulit autem tussis, quam febris catarrhalis sequebatur, virum incomparabilem in itinere Gothano versatum anno cIↄ Iↄ c c XXIX, XIII Cal. Decembr. Nec locus vero, nec instituti ratio patitur, vt quam egregium ecclesia ciuitasque erudita virum in eo nacta sit, multis deprae-

p) Vita eius disci potest, ex Memoria Buddeana, post mortem vernacula Ienae 1732. fol. edita, ex qua sua desumserunt Collectores materiae ad aedific. regnum Dei P. I. art. 7. Act. erud. 1730. Bibl. theol. select. P. XLIII. art. 8. conf. RICHARD. de Vita et scriptis profess. Ienens. p. 6. STOLLIVS Hist. lit. P. III. c. 5. §. 64. p. 728. 729. 764. Relatione de Bibl. sua passim REIMMANN. Hist. lit. Germ. Vol. IV. p. 841.

depraedicemus, etsi aliquot annos ab ore eius pependimus, et quanta doctrinae copia, quanta fidei dexteritate, quanta morum probitate muneribus functus sit, testis αὐτόπτης nouimus. Inerat enim ei eruditio copiosa atque amplissima, et ad omnes fere disciplinas se extendens, ea autem docendi perspicuitas, ordo, et tradendi felicitas, vt exoptari melior praeceptor non potuerit. Cumque et dictionis nitore, et verborum copia, et methodi elegantia scripta sua atque lectiones vehementer commendaret, mirum non est, rapuisse eum in admirationem non iuuenes modo cateruatim ad eius scholas affluentes, sed et viros doctos, qui certatim elegantissimam viri optimi doctrinam depraedicarunt [q]. Quae vel ideo iucundissima euasit, quod scripta eius prolixa et magno iudicandi acumine ad rectos vsus translata, rerum literariarum notitia ornaret. Cuius cum praestantissimum prorsus et quantiuis pretii specimen in *Isagoge historico-theologica in theologiam eiusque partes* dederit, lectorem ad librum eruditissimum et prorsus aureum [r] merito dimittimus. Augebat virtutes literarias pietas sincera magnisque exemplis iuuentuti vtilissima, studium concordiae pacisque, quo a litibus in ecclesia valde abhorrebat, patienterque et humaniter dissentientes ferebat, diligentia autem tanta, quanta ab homine expectari potest. Qui cum inflantem scientiam multis rationibus contemneret et reiiceret, et philosophos gnaua opera mire odio haberet, ipse demonstrare facto connisus est, philosophiam et theologiam animi emendationem in eo praeclarissime adiuuisse. Singulare autem prorsus est innumeros eum, ex quo in Salana academia theologiam docere coepit, discipulos educauisse, vixque doctor erit academicus, qui tot ex scholis suis per omnes Germaniae prouincias iuuenes doctos sacroque muneri adaptatos dimiserit. Quantos autem ex eius eruditione et diligentia fructus orbis eruditus reportauerit, magna scriptorum, peculiari catalogo enarratorum copia, laudesque quibus ea cumulauit natio doctorum virorum [s] satis probant, quibus tamen hoc loco inhaerere, dicendorum ratio non permittit.

Merita Buddei in philosophiam.

§. V. Multum debet philosophia viro summo, qui cum morali doctrinae in academia Halensi tradendae esset destinatus, et eclecticam rationem abiecto iugo sectario sequi, excitatus aliorum exemplis constituisset, omnem in eo operam collocauit, vt vtilissimum se philosophiae studia sequentibus praestaret. Maxime autem recte intellexit vir praestan-

q) Conf. FABRIC. Hist. bibl. suae T. III. p. 318. 319. et quos laudat STOLLIVS in Obseruat. ad HEVMANNI Conspectum hist. liter. p. 400. seqq.

r) Vid. Cat. Reimmann. P. I. p. 117. seqq.

s) Adiecta loca Catalogo scriptorum Buddeanorum aliquoties edito.

Digitized by Google

praeſtantiſſimus nihil magis iuuare philoſophiam, quam eius hiſtoriam. Illi itaque haud parum temporis et diligentiae tribuit, nec errabimus a vero contendentes, omnium, ſi recentiorum aetatem ſpectas, plurimum ad excolendam hanc diſciplinam Buddeum in Germania contuliſſe. Teſtes volumus ſcripta elegantiſſima, quibus hiſtoriam philoſophicam illuſtrauit. Cuius σύνοψιν mira arte omnem philoſophiae ambitum enarrantem *Inſtitutionibus philoſophiae eclecticae* praefixit, eamque paucis ante obitum annis [t] obſeruationibus eruditis auxit. Iungenda his ſunt: *Introductio in hiſtoriam philoſophiae Ebraeorum*, quam iterata vice edidit, et annotationes adiecit, in quibus nonnulla rectius explicuit; *Hiſtoria iuris naturae*, *ſelectis iuris naturae* praefixa, diſſertationes *de Sapientia veterum*, quibus ſeptem ſapientum Graeciae hiſtoriam luce colluſtrauit, *Analecta hiſtoriae philoſophicae*, diſſertationes doctiſſimae bonaeque frugis plenae, quibus philoſophiae hiſtoria panditur, complectentia: *Theſes de Atheiſmo*, quae capite primo atheiſmi hiſtoriam fuſe enarrant, et obſeruationes denique haud paucae, *Obſeruationibus literariis Halenſibus*, quibus praefationem praemiſit inſertae. Tandem *Introductio in philoſophiam Stoicam M. Antonino praefixa.* In quibus ſcriptis omnibus licet, vt erat homo, et inter primos hiſtoriae philoſophicae conſcribendae laborem erat aggreſſus, ſint, quae emendatione opus habent, fatemur tamen, ſolida pleraque recteque dictaſſe, et diſciplinae huic lucem accendere aptiſſima. Quae cum hactenus toties in partes vocauerimus, plura dicere, et ſpecimina afferre ſuperſedemus. Grati autem agnoſcimus, beato nos viro prima in hoc hiſtoriae genere lumina debere, mireque eius exemplum, praecepta, auctoritatem, epiſtola fratrisque in ea eruditionis parte pulchre verſati, amicitiam atque ſtudia ad ingrediendum hoc et alacri curſu proſequendum ſtadium nos accendiſſe. Ita praeparato itinere ad ipſam philoſophiam tradendam ſe accinxit, cumque doctrinae moralis et ciuilis pandendae prouincia ipſi eſſet demandata, eius inſtitutiones methodo eclectica ſcribere aggreſſus eſt. Ad quod ſaxum voluendum et muneris ratio eum cogebat, et trahebat [u] quaedam inſtitutionum huiusmodi eclecticarum inopia, cum poſt Hugonem Grotium plerique moralis diſciplinae ſtudium in ſolo iure naturae et gentium enucleando conſumſiſſent. „Eclecticam itaque viam ſequi apud ſe conſtituens, ſolam rationem „ducem elegit, in id connixurus, vt ex euidentiſſimis principiis ceu „fontibus limpidiſſimis omnia deducerentur et apte colligarentur. „Quod

t) Hal. 1732. 8. u) Vid. Praefatio prior.

„Quod qua ratione se effecturum sperauerit, ita explicat: inuestiga-„re primum vera principia decet, ex quibus cetera deinceps ordine „deriuentur, quo ipso saepius contingit, vt mox ad illum, mox ad „alium propius accedere videamur, vel plane cum illo consentire, li-„cet ideo saltem aliquid aut probemus, aut reiiciamus, quod cum „ratione conueniat, aut eidem refragetur. Quo ipso non potest „non in corpus concinnum et aptissime constructum efflorescere phi-„losophia, vt tamen libertas, qua quisque gaudet, illibata maneat. „Hanc se viam ita secutum esse, ait, vt nihil asseruerit, quod „non promte profluat ex his fontibus, et simul tamen in plerisque „maximos praestantissimosque auctores secum consentientes habeat." Id quod postea latius roborat, quosque seligendos putauerit, aut qui-buscum in haud paucis conspiret, generaliter indicat. In altera au-tem editione, quae cIↃIↃccIII prodiit, monet, se in quibus-dam sententiam correxisse suam, eo quod veritate ipsi nihil sit anti-quius, ordinem quoque alium tractationi induxisse, vt cuncta in-ter se cohaererent consentirentque melius. Nempe eo tempore *In-strumentalis* quoque *philosophiae elementa* scripserat, inque iis et in-ueniendae, et interpretandae, et tradendae aliis atque communican-dae veritatis regulas explicuerat, subiunctis praeceptis ontologicis, quae metaphysica moris est dicere. Et istam quidem ita exponere con-stituit, vt praecipue medicorum filios imitatus, qui naturam homi-nis, morborumque, sanitatis, signorum, et medendi rationes con-siderant, intellectus humani naturam, vitae perfectionem, media-que veritatis eruendae traderet. Id quod eo magis par erat ad hu-manam voluntatem referri, quo magis eam grauibus morbis detineri, et non nisi validissimis remediis restitui posse putabat. Quae methodi ratio noua quidem non est, sed a veteribus iam agnita, vt alibi dictum, recentiori autem aetate a Vincentio Placcio vsurpata, at quam tamen nemo elegantius, quam Buddeus adhibuit, vnde ea quoque ad enu-cleanda theologiae moralis mysteria ita vsus est, vt omnem philoso-phiae moralis lucem ad argumenti theologici illustrationem conferret. Accessit postea pars tertia atque quarta *Physicam* et *pneumatologiam* theologiae naturali iunctam complectens: in quibus pristinum iter ita sibi tenendum esse censuit, vt, cum aliam ordinis rationem argu-mentum posceret, viam eclecticam tamen seruaret, et a notioribus ad remotiora et ignotiora progrediendo, resolutionis methodo tandem in latentes rerum caussas penetraret. Hinc * in physica parte „exposi-„tis accurate rerum naturalium phoenomenis, indicauit subinde, quid „verosimilius ipsi circa caussas atque principia videretur, certi quid raro definiuit,

x) Praefat.

Digitized by Google

„definiuit, eo quod in ea versaretur sententia, naturam rerum nemini „mortalium esse perspectam, forte nec perspici posse, adeoque ad „maximum, quem ex hac philosophiae parte sperare possimus vsum „satis esse, si vires et effectus corporum accuratius habeamus exploratos, et proxima, quantum licet, ex quibus hi procedunt principia. Vsum se vero ait, multumque profecisse, ex scriptis Iacobi Rohaltii, Ioannis Christophori Sturmii, Ioannis Clerici, Ioannis Gothofredi Bergeri, quem in ἀνθρωπολογίᾳ potissimum secutus „est [y].“ Tractationem de spiritibus autem ita instituit, vt eam quoque elenchticam faceret, et cum Balthasaris Beckeri somnia, tum Benedicti Spinozae impietatem arietibus philosophicis euerteret. Et hoc quidem pacto totius philosophiae orbem, dictione vsus perspicua atque eleganti ita absoluit, vt, mirum quantum viris doctis placeret [z], et imprimis in plerisque Germaniae scholis hae institutiones indicis instar in praelectionibus philosophicis adhiberentur. Quae caussa fuit, vt *Elementa philosophiae practicae* decies, quae autem *Instrumentalem* eius *partem* explicant, septies et quae *Naturalem Doctrinam* tradunt, quinquies recuderentur. Fuerunt quoque nonnulli, qui in hanc Buddeanam sapientiae synopsin commentationes scriberent. Inter quos MARTINVS MVSIGIVS [a] pleraque vernaculo sermone expressit, IOANNES IACOBVS LEHMANNVS, moralis philosophiae in academia Ienensi doctor, *Obseruationes* in eam edere coepit; tacemus alios, qui vnam alteramque partem illustrare aggressi sunt, quod in rationali disciplina fecere Ven. IACOBVS GVILELMVS FEVERLINVS, qui *Logicam Buddeanam in theses breues* redegit, IOANNES REICHIVS autem practicam partem disputationibus publicis subiecit, ANDREAS RVDIGERVS *Prudentiam viuendi et imperandi Buddeanam vernacula* exposuit. Aliorum studia enumerat Ven. WALCHIVS [b]; qui videndus. Ipse vero vir optimus et indefessae diligentiae, cum videret luce nonnulla opus habere, quaedam a viris magnis praeter rem inimico dente arrodi, extremis vitae annis nouo labore elementa recognoscere iisque obseruationes adiicere statuit. Aggressusque opus hoc pacto philosophiae historiam, et artis rationalis institutiones, cum primo physices capite illustrauerat [c], cum fata

y) Valde deamauerat Buddeus, cum adhuc Halae versaretur, Mosaicos et Hebraicam philosophiam crepantes, vt ex Introd. in phil. Ebraeorum constat. Ast postea rectissime has nugas deseruit, et ad philosophiam experimentalem se conuertit.

z) Vid. Bibl. choisie Tom. VI. Part. II. art. 8. pag. 368. seqq. Nouv. de la rep. des lettres 1703. Iuil. pag. 224. 1704. Fevr. pag. 198. Mars pag. 332. seqq.

a) In Luce sapientiae cum praef. Buddei.

b) In praef. ad hist. phil. Buddei.

c) Hal. 1732.

Digitized by Google

fata ſuprema, quae eum inopinato ſuppreſſerunt, calamum eius manibus excuterent, et telam vix coeptam, quod valde dolemus, abrumperent, quae vt continuata fuiſſet, multorum vota flagitarunt. Valde enim placuit innumeris viris doctis methodus Buddeana, iudicandi modeſtia ſobria, et inter καινοφιλίαν atque antiquitatis praeiudicium media, ſententiae moderatae, quaeque emendare potius priſtina quam reiicere omnia iisque noua ſurrogare, ſed incerta et audaciora, quam par eſt, cupiebant. Qua de re virorum doctorum iudicia exſcribere paginae anguſtia impedit. Neque tamen defuere, qui hanc philoſophandi rationem Buddeanam improbarent, et in his elementis complura deſideranda eſſe monerent. Vt enim taceamus, quae de philoſophia Hebraeorum et imprimis Cabbaliſtica, itemque Moſaica dixerat, diſplicuiſſe nonnullis, et litem ei contraxiſſe, cuius *Tomo ſecundo* [d] mentionem aliquam fecimus, ipſe potiſſimum, qui tamen ſurgente academia Halenſi ſocias manus Buddeo in reformandis literis et philoſophia iunxerat Chriſtianus Thomaſius acerbo, vt ſupra dictum, dicendi genere, Buddeanam philoſophiam inſectatus eſt, eo quod periculoſa eſſe dogmata Thomaſiana ille innuiſſet. Hinc reprehendit in eo [e], quod deſcribere doctrinas varias, non cohaerentes et ſaepe ſibi contradicentes et parum felici combinatione vel conciliatione eas iungere, quam operam ipſe dare inueniendi veritatem et inquirendi in naturam voluntatis voluerit. Vnde factum eſſe cenſet, vt quam plurimis eius libelli repleti fuerint contradictionibus: immo plagii ſuſpicione eum onerare nullus dubitat. Quae ita excepit [f] placidiſſimus Buddei animus, vt quae ipſi obiecerat, moralem doctrinam tangentia ſolueret, vrgeret multa contra nouas Thomaſii hypotheſes, maxima autem patientia et animo tranquillo ſarcaſmos Thomaſianos concoqueret, contentus oſtendiſſe, et falſo ipſi contradictiones imputari, et recte cohaerere, quae reprehenduntur. Vix autem his ſe extricauerat, cum nouis, quae paulo ante vitae eius finem exſurgere coeperant litibus de philoſophia Wolfiana immiſceretur. Eam enim cum improbauiſſet, et eſſe dogmata nonnulla periculum alere viſa aſſeruiſſet, grauem illi dicam illuſtris Wolfius ſcripſit, ad quam cum alii pro Buddeo reſpondiſſent, illos nouo libello Wolfius excipere perrexit. Quae cum ad Wolfianarum controuerſiarum hiſtoriam pertineant, heic ob inſtituti limites, quibus ab illa tangenda retrahimur, enarrare non licet: conſulendi autem ſunt, qui annales literarios famigeratiſſimae controuerſiae paſſim condiderunt [g].

§. VI. Prod-

d) pag. 934.

e) Fund. iur. nat. et gent. pag. 66. ſeq.

f) Supplem. ad Iſagog. in theolog. pag. 49. ſeqq.

g) Maxime cel. LVDOVICI in Hiſtor. phil. Wolfianae cap. 14. §. 265. ſeqq. pag. 205. ſeqq. Conf. Notit. Script. Buddean. pag. 69. Relationes menſtruae Ienenſes 1726. pag. 598. aliique.

Digitized by Google

§. VI. Prodiit ex scholae Halensis disciplina ANDREAS RVDIGERVS, inter philosophos Germanos haud ita pridem celeberrimum nomen adeptus [b]. Qui Rochlitii, quod Misniae oppidum est, cal. Nov. anno cIↃIↃCLXXIII, parentibus pauperibus natus, non alium nisi se ipsum studiorum ducem et auctorem habuit, quibus se annos iam quatuordecim natus, demum addixit. Quam aetatem cum ad ea nimis tardam esse, consilium roganti auunculus, qui scholae praeerat, diceret, ita adolescentis ardor discendi inflammatus est, vt coërceri nimiam contentionem opus esset, ne sanitatis adiret periculum. Triennio in rudimentis exacto, ad gymnasium Geranum, et anno cIↃIↃCXCIII condiscipuli cuiusdam beneficentia adiutus ad Musas Halenses profectus est, quas tamen deferere iterum eum coëgisset rerum omnium, qua premebatur, penuria, nisi illustris Thomasius, cui eius ingenii elegantia commendata erat, filiis eum suis praeceptorem delegisset. Ita vero et de conuictu illi prospectum erat, et aditus patebat ad disciplinam viri celeberrimi, qui rebus eius prudenter prospexit, et vt Musis quoque suis vacare commode posset, libenter permisit. Turbauit tamen haec eius otia literaria morbus, qui eum coëgit anno cIↃIↃCXCV patrios lares repetere. Recuperatis viribus Ienam concessit, deque necessariis sibi erudiendo iuuenes in historica et geographica notitia prospexit, studiisque theologicis, quibus se tum deuouerat, inuigilauit. Discedentibus autem auditoribus, discedere ex academia ista ipse quoque coactus est. Geram ergo repetiit, et biennio ibi exacto, desiderio vitae academicae accensus Lipsiam concessit, anno cIↃIↃCXCVII, vbi non deerant, qui philosophiae linguarumque praecepta ab eo discerent. Sed cum ex Halensium professorum disciplina prodiisset, quorum tunc inter Saxones horror aliquis animos occupauerat, ita de obtinendo munere sacro desperare coepit, vt omisso studio theologico ad iurisprudentiam conuerteretur, cuius fictiones cum ingenium eius philosophicum ferre non posset, tandem arti salutari se tradidit, totusque in eam incubuit, anno cIↃIↃCC autem summos in philosophia honores obtinuit, *deque vsu et abusu terminorum*, et paulo post *de virtutibus intellectualibus integritati suae restitutis* disputauit. Tum anno cIↃIↃCCIII, ad docendum reuersus, logicae artis peritiam disputationibus publicis duabus, *de eo, quod omnes ideae oriantur a sensione*, et *de nouis ratiocinandi adminiculis* probauit, summos autem in medicina titulos atque docto-

Andreas Rudigerus.

Xxx 3

b) Sequimur in enarranda vita Rudigeri relationem celeb. STOLLII Hist. Liter. Part. III. Supplem. ad pag. 754. pag. 768. seqq. quam ab ipso Rudigero profectam esse suspicamur.

doctoris iura eodem anno Halae nactus est, postquam *de regressu sanguinis per Venas mechanico* cum eruditis velitationem literariam instituisset. Accidit vero, cum furto omnia amisisset, vt aegritudine confectus et industria laboris necessaria recuperandi exhaustus mali hypochondriaci insultibus in cachexiam desinentibus, itemque podagrae doloribus mire excruciaretur: omissa itaque praxi clinica, inter ingentes dolores docendae tamen iuuentutis prouinciam patientia vere philosophica sustinuit, qua diligentia, cum docentis virtutes accessissent, discipulorum numerus valde auctus est. Vix autem collapsas res suas hoc pacto, redeunte sanitate restituerat, cum exercitus Suecici irruptione in Saxoniam anno cIↃIↃCCVII cogeretur ad Halensem literarum mercatum secedere, nouasque scholas aperire, quo loco, vt ducem iuuenes haberent studii philosophici, *Philosophiam syntheticam* eodem anno vulgauit, disputationibus quoque publicis scopum, quem sibi praefixerat, attingere conatus est, fautores nactus Thomasium, Ludewigium, Gundlingium triumviros praestantissimos, et in aula Berolinensi commendatione potentes. Qui cum aliquando abessent, sensit hoc quoque loco, sibi aduersarios non deesse, pergere enim in istis exercitationibus prohibitus est. Qua tamen aduersitate a promouendis dilatandisque philosophiae pomoeriis se impediri passus haud est, ideoque anno cIↃIↃCCIX, librum *de sensu veri et falsi* vulgauit, logicamque noua methodo nouisque obseruationibus illustrare aggressus est: praxi autem medica aegrotis succurre perrexit, sed aduersariorum tela euitare prorsus non potuit. Anno cIↃIↃCCXII, mutato rerum in Saxonia vultu, et auditorium Halense et aegrotos, quos multos sanandos in curam suam receperat, reliquit, Lipsiamque reuersus antiquum docendo medendoque obtinuit. Cumque principia physica plerorumque maxime mechanicorum ei displicuissent, *Physicam diuinam* secundum propria principia constructam typis commisit, vixque biennii tempore ex censorum manibus liberatam [i], Francofurti ad Moenum anno cIↃIↃCCXVI, edere potuit. Anno sequente philosophiae corpus iterum edidit, praefixo *Institutionum eruditionis* titulo, totumque scribendo docendoque se tradidit, abiecta cura clinica. Ita vero docendi ars et concinna quaedam elegantia iuuenum animos cepit, vt et insigni eorum applausu frueretur, et essent duo, qui haud contemnendam auri summam [k] praeceptori grati animi significandi caussa donarent: adscriptus quoque est numero consiliariorum et archiatrorum ducis Saxoniae; et ab anno cIↃIↃCCXXI, magis scribendo quam

i) Conf. STOLLIVS loc. cit.

k) Duo thalerorum millia, quilibet ei gratus obtulit, rarissimo inter docentes discentesque exemplo.

quam docendo, ob tuſſim humidam fere perpetuam, orbi literato prodeſſe ſtuduit, in id maxime intentus, vt moralem et ciuilem philoſophiae partem more ſuo, exponeret; quos labores mox enarrabimus. Denatus VIII. Non. Iun. anno cIↄIↄCCXXXI.

§. VII. Aderat viro doctiſſimo magna ingenii vis, et haud contemnenda eruditio, animus autem ingens tritam viam deſerendi nouisque, quae ſe detexiſſe credebat principiis philoſophiam inaedificandi. Quibus calcaribus inſtigatus, et imprimis Thomaſii exemplo excitatus, ad reformandam philoſophiam omnem ſe accinxit, nouamque eius faciem per omnes fere eius partes, effingere conatus eſt. Cuius exemplum ſummamque in *Inſtitutionibus eruditionis* delineauit, quae ter prodierunt: difficile autem eſt, de vera auctoris mente ſtatuere, cum in ſingulis ſcriptorum ſuorum editionibus multa mutauerit, aliamque haud raro ſentiendi et ratiocinandi viam iniit. Vnde illis, qui de eius placitis accurate erudiri cupiunt, ad vltimas editiones recurrendum eſt. Fecit autem emendandae iuuandaeque philoſophiae initium a logica, in quam refingendam et quantum poſſet, perficiendam laudabilem atque diligentem curam contuliſſe virum doctiſſimum omnino fatendum eſt. Teſtem volumus librum eius de *Senſu veri et falſi*, in quo non facile aliquid, quod ad artem ratiocinandi ſpectet, eſſe praetermiſſum, titulus ſignificat. Nempe communis logicae, quam metaphyſicam tantum eſſe cenſebat [l], itemque Carteſianae regulas vſu ſatis attingi poſſe iudicans, multos canones, quos intellectus ſibi relictus non aſſequitur, ſe detexiſſe obſeruans, eorum ſufficientem explicationem dare conſtituit, Ariſtotelis exemplum imitaturus, *cuius analyticos libros ſi intellexiſſent interpretes, nunquam futurum fuiſſe autumat, vt depreſſa iaceret logica Stagiritae, volitarent autem per manus ſtudioſorum tot inanes recentiorum libelli logici, qui omni ſuo ſtrepitu ne vnicum quidem caput analyticorum Ariſtotelis ἀκριβείᾳ aequent.* Indignatur autem Stagiritam turpi inuidia rationem diſciplinalem, et ſyntheticam, tum et veram probabilitatem reticuiſſe, ideoque ſe hanc logicam ſcripſiſſe fatetur. In qua omnia ſe a priori ex apodicticis principiis deduxiſſe gloriatur, idque praecipue docuiſſe, quomodo ratiocinatio mathematica a philoſophica, et metaphyſica a diſciplinali diſcedat, ex quibus confuſis largiſſimam errorum meſſem vitiorumque farraginem prodiiſſe contendit. Primum autem ſe aut tetigiſſe plane, aut recte, et non tantum metaphyſice, vt hucusque factum pertractauiſſe dogmata de definitione et diui-

Rudigerianum emendandae Philoſophiae ſtudium

in Logica.

l) Vnde ſyllogiſmum quoque proprie ad metaphyſicam pertinere ſtatuit.

diuisione, quodque inde dependeat fundamentum affirmationis, negationis, vniuersalitatis, et particularitatis: deinde, doctrinam de tribus diuersis demonstrationis speciebus, sensuali, ideali et verbali, tum de modis inueniendi existentias rerum, et tandem, quod palmarium logicae dogma sit, de inueniendis rerum essentiis, quo pertineant doctrinae, de probabilitate, de ratiocinatione caussali, de ratiocinatione practica. Ipse tamen non negat, duplicem se lectori logicam propinare, iuuenilem, quam in textu attulit, senilem, quam in amplissimis scholiis [m] adiecit, et se talia inuenisse, sine iactantia profiteri se posse pronuntiat. Et fatendum quoque est, multa copiose et prolixe attulisse celeberrimum auctorem, quae in aliorum scriptis logicis non deprehenduntur. Multa quoque immiscuit, ad alias disciplinas pertinentia, quibus sibi a communi eruditorum sententia discedendum esse statuit. Qualia sunt, quae de principio vitali siue anima disserit, dum et intellectum et voluntatem substantias esse diuersas affirmat, item ea, quae contra motum musculorum mechanicum disputat, et quibus omnibus animalibus facultatem diuinatricem inesse contendit, et quae magno numero similia affert. Quae hoc loco adducere nec libet nec licet, cum specialis artis ratiocinandi historia hanc sibi prolixitatem vindicet. Variam fortunam habuere hae institutiones logicae, vt plerumque in re noua calcataque via a trita semita abeunte fieri solet, praesertim cum reprehendere plerosque, qui ante se de arte ratiocinandi scripserant, auctor apud se constituerit. Et fuere quidem haud pauci, qui magnis elogiis insigne opus extollerent, inter quos nomen quoque professus est Ven. IOANNES GEORGIVS WALCHIVS [n], qui dicam illis scribit, qui creditae existimationi magnum imminere periculum putant, quando Rudigerum laudare, commendare instituerent. Maiori prouidentia et moderatione, vt solet, pronuntiauit eruditissimus STOLLIVS [o], operae pretium sibi videri, vt hae logicae institutiones attente legantur, et cum cura sententiae auctoris examinentur, verum ad id lectore nec iudicio nec diligentia destituto opus esse, magisque docentibus quam discentibus esse scriptas. Alii autem nec καινοφωνίαν auctoris, nec inutilem prolixitatem, nec regularum incertitudinem, nec distinctiones logicas ab obiectis argumentorum sine ratione petitas ferre se posse conquesti sunt, fueruntque multi qui Rudigero magnis animis contradicerent. Quod cum fecissent quoque auctores *Historiae literariae nostrae aetatis* [p], quae vernaculo sermone menstruo labore

m) Accesserunt illae demum editioni secundae.

n) In Hist. log. Parerg. acad. pag. 693.

o) Hist. Liter. Part. II. cap. 2. pag. 457.

p) Part. VI. art. 2. Conf. Nov. Liter. Lips. 1723. pag. 5.

Digitized by Google

bore prodiit, enata inde disceptatio Rudigeri cum illis, qua paginae aliquot *Nouorum literariorum* [q], quae Lipsiae hebdomatim prodeunt, fuere repletae: quas consulere lectorem plura de his scire cupientem iubemus, ne in huiuscemodi liticulis narrandis iusto simus prolixiores. Ex illis autem, quae de intellectus et voluntatis natura vir eruditissimus disputauerat, enata quoque controuersia inter illum atque illustrem Wolfium de essentia animae, et natura spiritus in genere. Cum enim quae in *Metaphysicae* [r] *capite V.* de hoc argumento dixerat Wolfius, praeceptis definitionis et ratiocinationis a se positis mire aduersari, et in haud paucis peccare statueret, totum illud caput examinare, et paralogismos eius ostendere constituit, id quod peculiari schediasmate vernacula scripto [s] probatum fuit. Prodiit quoque pro Rudigero ὑπερασπιστής ADOLPHVS FRIDERICVS HOFMANNVS, vulgatis *Meditationibus in philosophiam rationalem Christiani Wolfii, in quibus prouocatur, vt respondeat ad obiectiones Rudigerianas eiusque doctrinam de natura et essentia spiritus atque animae.* Non commisit se huic arenae Wolfius, grauioribus tunc curis distractus, respondit autem ex συμπατριώταις eius non nemo, adscito HIERONYMI ALETHOPHILI [t] nomine, quidque desiderandum sit in obiectionibus Rudigerianis, quibusue paralogismis eius reprehensio nitatur, ostendere conatus est. Nuperrime autem IO. BENEDICTVS CARPZOVIVS [u], vir clarissimus et maiorum gloriam laudabili industria aequare tentans logicam Rudigerianam et Wolfianam data opera inter se comparauit, quidque vtrique ex vero debeatur, in quo verbis, vel re dissentiant, in quo conspirent, erudite ostendit [x]. Qualem comparationem esse vtilissimam iuuandaeque philosophiae et conculcando sectario iugo aptissimam, intelligunt, qui philosophandi sobrietatem didicerunt.

§. VIII. Emendata et perfecta rationali scientia ad naturalem progressus est Rudigerus, cuius satis amplum systema orbi literato legendum examinandumque exhibuit, quod hunc in fronte titulum gerit [y]: *Physica diuina recta via eademque inter superstitionem* *in physica,*

q) l. c. p. 91. seqq.

r) Cogitationes de Deo, mundo et anima humana intelligimus.

s) Sententia Wolfii de natura animae et spiritus in genere, et opposita sententia Rudigeri 1727. 8. Germ.

t) Lipf. 1728. 8.

u) Monita ad hypothesin Rudigerianam Wolfianae oppositam, de natura animae et spiritus, quam propugnare constituit A. F. Hofmannus Lipf. 1728. 8.

x) Specim. I. et II. Meditationum logicarum Lipf. 1742. 8. edito.

y) Conf. A. E. 1716. p. 345.

nem et atheismum media, ad vtramque homines felicitatem naturalem atque moralem tendens. Dicit autem diuinam, vt intelligat lector, opponi eam mechanicae, hodie fere per totam Europam florenti, iamque paulatim marcescenti. Noua autem illis principia opponi tantum est vt neget, vt hanc sibi potius gloriam vindicet, se et noua illa detexisse, et nouis nominibus insigniuisse, et nouo systemati adaptauisse. Nempe, vt ipse narrat [z], in iuuentute a praeceptoribus conuictus didicit, et Aristotelis idola cerebrina formam, materiam, priuationem fucum facere, et nec Cartesianorum nec Neo-Democriteorum philosophandi de naturalibus methodum probandam esse, eamque aeque ac metaphysicam recentiorum nonnullorum a vero discedere. Quod de nouis, si placet, institutionibus metaphysicis et physicis Christiani Thomasii intelligendum est, ex illis disci potest, quae capite antecedente de illustris viri scriptionibus aduersus mechanicos et philosophiam experimentalem deque tentamine de natura spiritus attulimus. Neque enim in his quae a Thomasio audiuerat, aequiescere se potuisse satis innuit, testatus: *Inconcinnum se putauisse commentum, dicere, principia naturae esse materiam atque spiritum, hunc vero esse substantiam actiuam, illam vero passiuam, nam talem spiritum a forma Aristotelica non differre, nisi nomine, materiam ne in hoc quidem.* Inde vero enatus ei animus principia mechanica cum vitalibus seu animantibus coniungendi, et sic demum naturae cognitionem tentandi. Cum autem emendata notione spiritus et materiae, aliquid principiis deesse illi videretur, lucemque ex fixis seu aetherem, aërem ex planetis ebullire videret, haecque principia ad corporum phaenomena applicaret, et iis terram adderet, inuenisse se vera principia naturae mundi ratus est. Quam terram tamen iterum expungendam esse deprehendit, vnde duobus principiis aetheri atque aëri se spiritum adiunxisse ait. Materiam luminis autem, de qua angebatur, esse particulas radiantes, experimento quodam discens, aetherem concepit non fluidum, sed exiguis atque minutulis particulis radiantibus constantem esse, et ad peripheriam a centro extendi, aëris autem corpuscula esse bullulas motu a peripheria ad centrum praeditas ex motu fluidorum bullulas ostendente colligebat, haecque omnia ad naturae phaenomena adplicata verisimiles rationes naturae recludendae exhibere videbat. His itaque principiis totum naturalis disciplinae aedificium inaedificandum sibi esse statuit. In quo labore se ita versatum esse ait, vt ratiocinatione mathematica nunquam abuteretur, et possibilitatem nunquam pro probabilitate, multo minus pro demonstratione haberet;

z) In Praefatione, quae tota legenda.

beret; a fictionibus autem abstineret, earumque loco hypotheses subsidiarias et aliis phaenomenis stabilitas adhiberet. Quae tamen omnia nouis nominibus insignienda fuisse monet, ideoque definitionem vocis prius perquirere lectorem iubet. Neque vero theticas dare naturalis philosophiae institutiones contentus, et Aristotelis, Cartesii, atque Gassendi opiniones recensuit, et iudicium vbique, adhibitis etiam obseruationibus logicis, interposuit. Consuluit autem experimenta quoque non pretiosa tantum atque artificialia, sed et viliora et naturalia. Contemsit physicos, mathematicos, qui omnia fieri mathematice in natura statuunt cum Cartesio, vnde stomachosiores quaedam expressiones (sic enim ipse appellat) variis in locis contra mathematicos illi exciderunt, eo quod vbique numeros crepent, et in solorum numerorum et magnitudinum modulum latifundium naturae amplissimum constringant, quamuis vsum principiorum mathematicorum esse in physica negare Newtono id demonstranti non audeat. Ita vero eiectis ex philosophia naturali principiis mathematicis, respuendus etiam erat mechanismus mathematicus, non tamen totus, sed velut parce adhibendus: illi autem mechanismum quendam physicum, qui materiae et corporis affectionibus absoluatur, substituit. Et haec quidem omnia mira ingenii foecunditate per opus sat spissum persequitur philosophus ingeniosissimus. Quae cum mire a recepta eruditorum de rebus naturalibus philosophandi via discederent, mirum non est, plurimas inde contradictiones auctori esse enatas. Et adhuc in incunabulis versantem nondumque typis impressum librum eiusque hypotheses primarias cel. Lehmannus confodit [a], et iniurias in mathematicorum nationem sparsas anonymus quidam peculiari scriptiuncula vindicauit [b]. Vir clarissimus autem IACOBVS BERNARDVS obscuritatem, superstitionem, cauillationes philosophorum, credulitatem, principia vaga, incertaque, et iudicii quandam paupertatem ei exprobrauit [c]. Prodiit quoque in lucem contra physicam diuinam Cel. POLYCARPVS LYSERVS [d], qui paralogismorum, et ambiguitatis in definitionibus principiorum suorum Rudigerum conuincere sategit. Nemo tamen acutioribus telis physicam Rudigerianam oppugnauit, quam eruditissimus vir GEORGIVS FRIDERICVS RICHTERVS, qui aliquoties controuersiae serram cum Rudigero reciprocauit. Neque tamen sibi defuit ille, sed

a) Pec. Programmate quod cum responsione sua praefationi Operis inseruit Rudigerus.

b) Scriptum apologeticum aduersus iniurias Thomasianas et Rudigerianas eruditis confodiendas traditas Fr. 1717. Vindicauit quoque mathemata pec. Programmate Cel. WEIDLERVS.

c) Nouvelles de la rep. des lettres 1717. Mars. art. 1.

d) Apparat. liter. Witt. P. I. art. 3. p. 39.

Digitized by Google

sed his aduersariis vna scriptione satisfaciendum ratus obiectiones Richterianas calci nouae editionis physicae suae cum ἐπικρίσει sua adiecit, et ad obiecta a Lysero et Bernardo quoque respondit. Bernardi criminationes quoque repulit IOSEPHVS MARIA BARBIERIVS Iesuita Louaniensis, edita *Veritate philosophiae Cartesianae euicta inuentis philosophi Germani, quem a censura calumniosa professoris mathematici vindicat.* Neque tamen Richterus obmutuit, cum facile inueniret, quae responsionibus Rudigerianis oggereret, qui ingeniosam fabulam esse systema Rudigeri physicum non minus, quam Cartesii, pronunciauit [e]. Quod tamen ipsum aliis occinuit Rudigerus, in eo laudandus, quod inter atheismum et superstitionem mediam viam tenere tentauerit, et hypotheses physicas ad argumentum morale traduxerit, ipse autem fateatur, a demonstratiua certitudine hanc suam physicam abesse.

in ethica. §. IX. Tandem morale quoque argumentum peculiari tractatione illustrandum sibi sumsit Rudigerus, vnde orbi philosophico vernacula legendam tradidit *Manuductionem ad tranquillitatem animi humani, siue εὐθυμίαν, tanquam summum bonum vitae huius* [f]. In quo libro satis eleganter scripto, bonum et malum semper inter se misceri, adeoque iucunditatis et molestiae sensum indiuulso plerumque nexu cohaerere ostendit, ex connata autem rationis luce demonstrat immortalitatem animae, et futuram felicitatem spemque vmbram esse humanae felicitatis statuit, et quae rerum humanarum vanitas obtineat, quae tranquillitas in hac vita acquiri queat exponit, mediaque eius consequendae commendat prudentiam, iustitiam, rectum vsum timoris et spei, comparationem bonorum et malorum, et beatitatem sibi sufficientem. Nec prudentiae regulas vir diligentissimus neglexit, sed duce, vt supra dictum, Buddeo vsus, *Prudentiam viuendi et imperandi* [g], *fuse exposuit*, valde conquestus, quod, quae vtilissimam se in vita praebeat disciplinam methodus academica plerumque negligat. Cuius caussas esse putat contemtum philosophiae Aristotelicae, in qua tamen politica primo loco sit ponenda; et curiositatem eruditorum aliis scientiis inuigilantium. Multos autem praecepta iuris naturae a philosophia ciuili non satis distinxisse, et separanda miscuisse indignatur. Ita vero toto philosophiae ambitu, si metaphysicam exceperis, singularibus scriptis illustrato, ad refingendum vniuersae philosophiae vultum, qualem prius in *Institutionibus* depinxerat, se accinxit. Multa enim post tres, quas eius systema

e) In Vindiciis obiectionum et responsione ad notas Rudigerianas Lips. 1718. 4.

f) Lips. 1721. 8.

g) Lips. 1722. 8.

stema passim erat, mutationes, emendare, meditationes alias supponere, methodo alia vti, et ad apodicticam certitudinem, quoad liceret, cuncta reducere sategit. Enata inde eius *Philosophia pragmatica methodo apodictica et, quoad eius licuit mathematica conscripta* [h], cui auctoris imago praefixa est. Cuius praefatio, hoc loco ob breuitatem non enarranda, ab illis inspicienda est, qui vltimas Rudigeri opiniones et placita nosse cupiunt. Non caruit sectatoribus Rudigerus, praecipue inter illos, qui eum viua voce docentem audiuerunt, fuit etiam vnus et alter, qui eius philosophandi summam propagare annisus est, id quod Germanicis librorum eius versionibus efficere conatus est Io. ANDREAS FABRICIVS [i]. Et cum nouum philosophiae corpus sermone vernaculo protruderet GODOFREDVS POLYCARPVS MVLLERVS, cui titulum fecerat: *Sapientia et prudentia mundi ratiocinalis ordine inseparabili exposita, et obseruationibus ex historia nostri aeui petitis illustrata* [k]; esse illud Rudigerianum sibique pleraque, certe potiora clanculum erepta Rudigerus conquestus est, maleque eum habuit, in transuersos multa sensus ab eo rapta esse. A qua tamen plagii inculpatione peculiari apologia se liberare Mullerus studuit.

§. X. Possent his addi plures, qui, minori licet strepitu in philosophiae eclecticae stadio cucurrerunt, si id ageremus, vt historiam literariam eclecticorum philosophorum scriberemus. Quam vero spartam cum ornare non promiserimus, lectorem ad historiae literariae recentissimos scriptores, maxime ad elegantissimam *Historiam literariam* celeberrimi STOLLII eo magis dimittimus, quo magis librum optimum atque vtilissimum diligenter illis versandum esse putamus, qui historiam philosophiae eclecticae recentioris nosse cupiunt. Non tacendi tamen nobis prorsus sunt IO. IAC. SYRBIVS et Ioannes Clericus, eo quod haud parum eorum opera studiosae iuuentutis disciplina philosophica adiuta est. Et ille quidem, cuius vitam dabunt RICHARDVS [l], GOETTENIVS [m], alii, vt profunda meditatione cum libertate eclectica gaudebat, et in historia philosophiae dogmaticae ita erat versatus, vt cum paucis aequiparari posset, non modo recentiorum nonnullorum φιλοσοφούμενα, maxime Christiani Thomasii, Nicolai Hieronymi Gundlingii, Andreae Rudigeri et Christiani Wolfii, modeste examinauit, et quid moneri de eorum placitis queat, candide significauit: sed et ipse praeter *Institutiones philoso-*

Alii eclectici.

Ioannes Iacobus Syrbius.

h) Ibid.

i) Vid. Nou. lit. Lips. 1732. p. 136.

k) Conf. STOLL. Suppl. nou. ad hist. lit. p. 50.

l) In Vitis profess. Ienensium.

m) In Europa literata hodie viuente P. II.

Digitized by Google

losophiae rationalis eclecticae cui praemissa est historia logicae, philosophiae primae, veteri significatione (quam peculiari dissertatione [n] exposuit) sumtae institutiones vulgauit. Quae quales sint, ex hoc titulo patet: *Institutiones philosophiae primae nouae et eclecticae, quarum pars prima, seu architectonica praeter theologiam philosophicam omnis eruditionis fundamenta, principia et methodum ex ipsius hominis consideratione deriuata, altera vero seu metaphysica philosophiam occultam, tertia denique seu ontologia, notionum philosophicarum vulgo vsitatiorum explicationem continet* [o]. Qualem laborem etiam editis vernacula *Breuibus institutionibus sapientiae* eiusque *Partium omnium* [p] perfecit. Et fatendum quidem, meditationi et attentioni adsuetum lectorem viri acutissimi scripta poscere, immo etiam historiae philosophicae apprime gnarum, vnde his destitutis paulo obscurior scriptorum eius euadit lectio: ast concedet is, etiamsi omnibus illius subscribat, magnam iudicandi vim et insolitam perspicaciam cum arte mire dogmata inter se nectendi virum eruditissimum possedisse. Quocum multoties de difficillimis veteris philosophiae capitibus colloquium nos instituisse, et in eo studiorum nostrorum genere plurimum lucis ab eo accepisse, grati profitemur. IO. CLERICVS autem, quis fuerit, quemue in ciuitate erudita locum tenuerit, quibus doctrinae meritis nominis immortalitatem consecutus sit, hoc loco exponere velle, esset historiam literariam nostrae aetatis scribere, et lucem accendere in meridie, adeo nota sunt elegantia viri summi in omnem doctrinam, maxime literariam, merita. Is cum Io. Lockio amicissimo vteretur, et huius librum *de Intellectu humano* inter praestantissimos, quos vnquam sol vidit, libros referret, eius, vt videtur, exemplo excitatus, primum ad scribendam logicam animum appulit, in quam praecipua congessit, quae a Lockio de idearum natura dicta sunt, alia ex *Arte ratiocinandi*, quae portus regii sociis debetur, et ex MALLEBRANCHII libro *de Inquirenda veritate* adiecit: sicque licet haud ita multa de suo addidisset, ordine tamen et perspicuitate, quo nomine Christiano Thomasio et N. Hier. Gundlingio laudatur, valde se commendauit. Accessit ontologia, maximam partem secundum praecepta Cartesianorum, tradita, itemque pneumatologia, quibus tandem iunxit physicas institutiones, methodo analytica ex recentiorum obseruationibus constructas. Ethicam autem partem non attigit, quae enim iungi solet PHILARETHI ethica, non Clerici est, sed Io. Rudolphi Rudolphi. Probatam autem fuisse diligentiam viri celeberrimi ex repetitis editionibus constare potest, quamuis multis displicue-

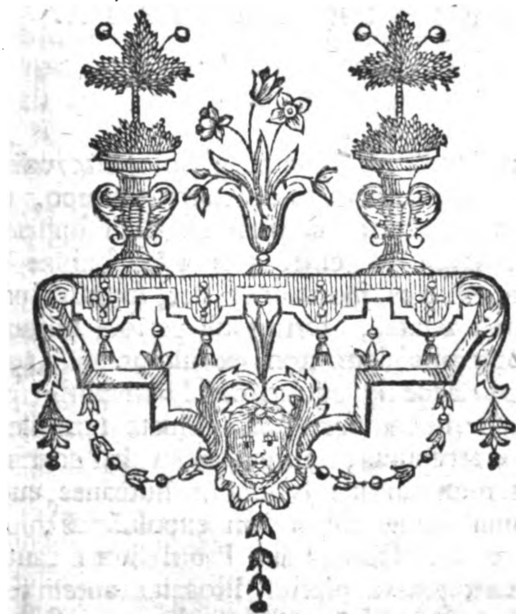
Ioannes Clericus.

n) De Philosophia prima ordini et honori suo restituenda.

o) Ienae 1720. 8.

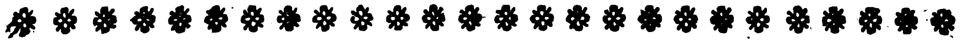
p) Ibid. 1723. 8.

displicuerint ea, in quibus ab aliorum sententia sibi discedendum esse putauit. Quae hoc loco excutere non licet. Addi his summo iure deberent, qui recentissima aetate magna cum laude noua philosophiae systemata ediderunt, inter quos post illustrem CHRISTIANVM WOLFIVM cuius immortalis, eo nomine, est famae gloria, bonorum quorumlibet calculum meruit celeberrimi SAMVELIS CHRISTIANI HOLLMANNI, philosophi Goettingensis industria acumenque prorsus singulare et libertas eclectica demonstrata. Ast his immorari limites, quos posuimus nobis, obstant, cum viuis et praesentibus iis, quod diu sit, optamus! orbi philosophico frui liceat: viuos autem tangere nos nolle, vt meta laboris sit, constituerimus. Nihil itaque restat, quam vt iam porro ostendamus, quo pacto per singulas philosophiae disciplinas emendationem aggressi sint philosophi. Qua in tractatione tamen rem summatim, ne prolixiores simus iusto, complectemur. Singularum enim scientiarum philosophicarum historiam specialem scribere, ad hanc tractationem non pertinet.

LIBER

Digitized by Google

LIBER SECVNDVS

DE EMENDATIONE PHILOSOPHIAE IN SINGVLIS EIVS PARTIBVS.

CAPVT PRIMVM, DE REFORMATIONE PHILOSOPHIAE RATIONALIS RECENTIORI AETATE TENTATA.

§. I.

Ordo tractationis.

Peragrato longissimo itinere philosophiae vniuersae a mundi incunabilis ad nostram aetatem campo, nondum tamen metam attigimus, omnemque philosophiae historiam absoluimus. Cum enim in enarrandis philosophiae veteris mediique aeui fatis omnes eius mutationes per singulas partes complecti licuisset, recentioris aetatis, tertiaeque periodi historiam simili modo vniuersam comprehendere non potuimus. Quanquam enim memorabilium haud facile quicquam desiderari posse speramus in iis, quae de recentiorum studio circa philosophiam sectariam eiusque partes singulas copiose attulimus, aliter tamen in enarratione philosophiae eclecticae et reformatione sapientiae humanae euenit, vbi eorum modo conamina atque diligentiam exposuimus, qui pro reformatoribus vniuersae philosophiae aut habiti sunt, aut haberi se cupiuerunt. Fuerunt autem praeter istos innumeri viri docti, qui non omnem quidem disciplinam philosophicam refingere, et ornatiores vultus exprimere tentarunt, ast in specialibus tamen philosophiae scientiis insignes valdeque memorabiles mutationes susceperunt. Quas reticere, esset eclecticae philosophiae partem nobilissimam supprimere.

Digitized by Google

fupprimere. His itaque enarrandis, declarandoque, quid per fingulas philofophiae partes emendare, nouumque dare fufceperint viri docti, in hoc libro noftra verfabitur induftria. Ex quo vero conftare lectori poffe confidimus, non expectandam iam effe a nobis fingularum difciplinarum philofophicarum hiftoriam, quam condere non minoris, quam quem hactenus vrfimus, laboris et prolixitatis opus effe intelligent, qui confiderauerint, ad veram rectaque methodo inftitutam alicuius fcientiae philofophicae hiftoriam, non id tantum requiri, quod ab haud paucis non perfunctorie factum eft, vt literaria eius hiftoria exponatur, fed ipfa quoque fyftemata varia, eorumque difcrimina mutationes cauffasque effe adducendas. Qua quidem ratione neminem hactenus opus hoc abfoluiffe, merito dolemus, virosque eruditos cohortamur, vt hoc faxum voluere, et philofophiae magis, quam philofophorum hiftoriam fpecialem condere incipiant, ex qua magnam philofophiae redundaturam effe vtilitatem nemo non rerum gnarus intelligit. Non tamen contemnenda eorum laudabilis induftria eft, qui hiftoriam difciplinarum philofophicarum fpecialem enarrare contenderunt. Quamuis enim plerique literariam magis quam philofophicam notitiam dederint, haud raro tamen, licet non fatis plene, ea quoque tetigerunt, quae ad ipfa dogmata pertinent. Adeundi itaque atque confulendi de rationali philofophia PETRVS RAMVS [a], BARTHOLOMAEVS KECKERMANNVS [b], G. I. VOSSIVS [c], PETRVS GASSENDVS [d], REN. RAPINVS [e], CHRISTIANVS THOMASIVS [f], I. G. PASCHIVS [g], IACOBVS FRIDERICVS REIMMANNVS [h], IOANNES FRANCISCVS BVDDEVS [i], IOANNES IACOBVS SYRBIVS [k], SAMVEL CHRIST. HOLLMANNVS [l], et qui facile omnes accuratione et dogmatum explicatione vicit Ven. IOANNES GEORGIVS WALCHIVS [m], theologus hodie Ienenfis multis de ecclefia orbeque literario meritis inclytus. Metaphyficae hiftoriam nemo profundius denudauit, et enucleatius, quod ad veteres attinet, fuo tempore tradidit quam IACOBVS THOMASIVS [n], dignus qui confulatur; quem fuo modulo atque pede fecuti funt BVDDEVS [o], REIMMANNVS [p], IVN-

a) In Scholis dialecticis.
b) In Praecognitis Logicae.
c) De Nat. et conft. Logicae.
d) De Origine et varietate Logicae Tom. I. opp.
e) Reflexions fur la logique.
f) In Philofophia aulica.
g) De Inuentis nou-antiquis.
h) In Calendario critico-hiftorico logicae, et quod ad Germanos attinet, in Hift. Lit. Germ.
i) In Praefat. ad verfion. Latinam Artis cogitat.
k) In Hiftor. Logicae Inftit. philof. rat. eclect. praemiffa.
l) In prooem. Logices T. I. Inftitution. phil.
m) In Hiftoria Logicae, quae exftat Parerg. Acad. pag. 454. feqq.
n) Adiecit eam Erotematibus metaphyficis.
o) Annot. ad Part. IV. Philofoph. inftrumt. pag. 451.
p) Hift. Lit. German. Vol. II. p. 159. III. p. 117. IV. p. 2. 115. feqq.

Digitized by Google

IVNCKERVS [q], et qui reliquos facile vicit HOLLMANNVS [r]. Physicae historiam diu neglectam fuisse, fere intolerabile et vehementer dolendum videtur, quamuis perperam CHRISTIANO IVNCKERO [s] prima eius conamina tribuere Cel. STOLLIVM [t] putemus. Nam non modo ante Iunckerum incomparabilis Buddeus breues historiae naturalis disciplinae lineas *Institutionibus doctrinae naturalis* praefixit, quibus elucidandis vltimam paulo ante mortem manum admouit, sed imprimis diligentissimus GASSENDVS amplissimis, quos de physica [u] scripsit commentariis historiam plerorumque dogmatum curate attigit, acutissimus HAMELIVS [x] autem veterum et recentiorum hypotheses physicas inter se comparauit, vt de vtriusque partis mente sententiam suam aperiret. Tentauit quoque nonnulla, doctrinam magis, quam libros respicientia diligentissimorum virorum MORHOFII [y], et PASCHII [z] eruditio. Quibus merito addi possunt Ephemeridum praestantissimarum, quas Parisienses atque Lipsienses eruditi condunt, itemque memoriarum ad societates eruditas spectantium auctores, qui non quidem rerum naturalium historiam, ast eius tamen, quod ad recentiores obseruationes spectat, hylen quandam iucundissimam suppeditant. Qui vero de rebus naturalibus scriptores consulendi sint, ad haec arua nostra non pertinet exponere, et ex indicibus STRVVII [a], SCHEVCHZERI [b], REIMMANNI [c], STOLLII [d] aliorumque discendum est. Maxime autem huius argumenti noscendi cupido praestantissimi HOLLMANNI commendamus industriam, qui cum *Institutiones philosophiae naturalis* panderet, non modo laudabili consilio, fata eius disciplinae breui quidem at luculento et eleganti compendio enarrata praemisit, sed cum recte prudenterque statueret, esse effectuum naturalium plurimos, quos philosophice cognoscere, caussarum vero et quantitatum cognitionem non nisi historicam habere possimus, ad obseruationes magnorum virorum semper recurrit, scriptorum praestantissimorum non libros tantum, sed et obseruationes indicauit, et quid de quouis argumento physico naturae interpretes statuerint, addita ἐπικρίσει ita exposuit, vt merito naturalis scientiae studiosis hunc eruditissimi viri laborem gratulemur, et historiae physicae dogmaticae vices subire posse credamus. Quam viam quoque cum in pneumatologia et theologia naturali

q) In Lineis primis eruditionis pag. 76.
r) In prolegom. Philos. primae, qui ante omnes adeundus est, cum singula perspicue solideque sit complexus.
s) loc. cit. Part. I. p. 141. seqq.
t) Histor. liter. c. 4. §. 3. p. 519.
u) Tom. I. opp.
x) In Phil. vet. et noua.
y) Polyhist. T. II.
z) loc. cit.

a) In Bibliotheca philosophica, ACKERI LOTTERI, KAHLII aliorumque curis aucta.
b) In Bibliotheca scriptorum historiae naturalis.
c) Histor. literar. German. Vol. II. pag. 160. 305. Vol. III. pag. 461. IV. pag. 462. V. pag. 763. seqq.
d) l. c. Lib. II. cap. 3.

Digitized by Google

turali inierit, ad eum recurrendum est, huius enim scientiae historia valde hactenus neglecta est, et paucissima sunt, quae IVNCKERVS [e] et BVDDEVS [f] tetigerunt, literariam vero eius scientiae historiam tantum suppeditarunt STOLLIVS et REIMMANNVS [g]. Addenda his est atheismi historia, quae haud contemnendam eius partem constituit, cuius fontes cum nos quoque vbique in hac tractatione indicauerimus, illa loca post industriam Ven. REIMMANNI [h] consuli, si tanti videbuntur, possunt, nouos autem Cl. ZIMMERMANNI [i] labores de eo argumento dudum promissos adhuc expectamus. Nec lautiorem apparatum ethicae historia suppeditat, GVNDLINGIVS [k] enim veteres tantum et quidem solos barbaros, STOLLIVS [l] et REIMMANNVS [m] scriptores, PASCHIVS [n], methodum tradidit, fata ethices nemo hactenus ex instituto enarrauit. Qua in re feliciora sidera vidit iuris naturalis historia, forte, quod recentiori tantum aetate sub peculiaris scientiae habitu exculta, tantum laboris, studium atque molestam operam, quam reliquae partes non postularet. Plurimum enim hac in re nos debere, BVDDEI [o], LVDOVICI [p] et imprimis CHR. THOMASII [q] diligentiae, nemo ignorat rerum literariarum nostri aeui non plane ignarus. De politica autem et viuendi imperandiue scientia praeter eos, qui scriptores enarrarunt [r], nemo fere nobis occurrit, qui operam rectam et sufficientem in eo argumenti genere posuerit. Ab horum autem omnium industria manum quidem non cohibebimus, si inseruire tractationi nostrae poterunt: ast aliam tamen viam sequemur. Cum enim veteris mediique aeui historiam in antecedentibus iam, quantum instituto nostro sufficere putauimus, complexi simus, in sequentibus ea tantum tangemus, quae singulis disciplinis philosophicis, a resuscitatione literarum noua, singularia, momentoque non carentia, et ad nullam sectae speciem referenda contigerunt, et quibus eclectica philosophia adiuta est. Verum hic quoque modo et limitibus opus est, ne in infinitum liber excrescat: dabimus ergo potiora tantum et memoria dignissima, qua licet breuitate, et qui plura nosse cupiunt, ad abundantissimos fontes dimittemus.

e) loc. cit.

f) loc. cit.

g) locis citatis.

h) In Historia atheismi, quae tamen literaria magis est, quam philosophica.

i) Dudum is meditatus est Historiam atheismi et apologiam virorum doctorum atheismi accusatorum, cuius specimen in dissertat. de Atheismo Platonis, itemque de impietate Euemeri et Diagorae Melii etc. extare in Amoenit. literariis Cel. SCHELHORNII T. VIII. et in Museo Bremensi Vol. I. voluit.

k) In Historia philosophiae moralis.

l) loc. cit. P. III. tot.

m) loc. cit.

n) In tr. de variis modis tradendi moralia, cui annexa est Introductio in rem literariam moralem veterum.

o) Praemisit is Selectis I. N. et G. historiam iuris naturalis.

p) Etiam huic viro docto historiam I. N. debemus.

q) Eius Historiam paulo pleniorem I. N. supra iam in eius vita tetigimus.

r) Scriptores huc pertinentes nominat STOLLIVS loc. cit. cap. 5. §. 4. pag. 693. Inter quos facile eminent NAVDAEI, CONRINGII, BOSII, ARNDII scripta.

Digitized by Google

Emendatio logicae tentata.

§. II. Mature post renatas literas vidisse viros eruditos naeuos logicae Peripateticae, eisque medelam afferre tentauisse, ex praecedentis libri tractatione constat. Eo enim loco planum fecimus, quid Laurentius Valla et Rud. Agricola Sec. XV. hoc nomine susceperint, et quo pacto philosophiam rationalem emendare sint aggressi: ea itaque heic repetere nihil attinet. Exorta vero clariori luce seculo XVI, multa reprehendisse viros doctos, multa noua fuisse molitos in hoc philosophandi genere, parum autem vel plane nihil profecisse, vel solius Nizolii atque Ludouici Viuis exemplis suo loco adductis potest demonstrari. Et profecto, quae hoc seculo magni quoque viri in logica philosophiae parte susceperunt, vltra repurgationem logicae scholasticae, quam ad puriores Aristotelis fontes reuocarunt, plane nihil, quod momentum nouitatis et emendationis habeat, attulerunt. Vnus Petrus Ramus, quod tum multi mussitarunt, aperte eloqui, et quod alii in votis tantum habuerunt, in rem perducere, nouamque dialecticam introducere ausus est. Quae cum magnorum motuum caussa per integrum fere seculum fuerit, historia Ramea iam paulo curatius nobis enarranda est, quam strictim, vt institutum postulat, dabimus.

Vitae Petri Rami scriptores.

§. III. Ignotum esse nequit nomen PETRI RAMI illis, qui historiam eruditionis vel a limine salutarunt. Fuerunt enim plurimi, qui res eius et tum vitae tum philosophiae historiam tetigerunt. Et ex instituto quidem vitam Rami omnium optime enarrauit, qui ex disciplina eius prodiit THOMAS FREIGIVS [s], tum PETRVS NANCELIVS [t] et THEOPHILVS BANOSIVS [u]. Multa, quae ad res Petri Rami illustrandas faciunt, attulere SAMMARTHANI [x] fratres, quos exscripsit PAVLVS FREHERVS [y] tum BOISSARDVS [z] similesque scriptores historiae literariae alii, in vulgus noti. Recentissima aetate in iis explicandis illustrandisque laudabilis versata est industria TEISSIERII [a] PETRI BAYLII [b], CHR. BREITHAVPTII [c] et C. F. LENZII [d]. Tacemus GASSENDVM [e], REIMMANNVM [f], WALCHIVM [g] aliosque scriptores historiae logicae. Nos consultis, quos nominauimus, fontibus ita ad obseruationes laudatorum virorum attendemus, vt quod lucem historiae celeberrimi philosophi accendere queat, neglexisse nos minime videamur.

§. IV. Edi-

s) Addita est AVDOMARI TALAEI Orationibus Marpurgi 1599. 1608. editis.
t) Paris 1603. 8. II. Volum.
u) Francof. 1579.
x) Elog. Gallor. Lib. II. elog. 81.
y) In Theatro p. 1467.
z) Vit. illustr. script. T. II. p. 36.
a) Elog. des hommes sauans T. II. p. 397. sqq.
b) Dict. T. IV. art. Ramus p. 25. seqq.
c) Diss. de Tribus Logicae restauratoribus Ramo, Verulamio atque Cartesio Ien. 1712.
d) Diss. de Historia Rami Viteb. 1713.
e) De Orig. Log. c. IX. T. I. Opp. p. 59.
f) Hist. lit. Germ. Vol. III. p. 192.
g) l. c. L. II. c. 1. §. 3. p. 609. sqq.

Digitized by Google

§. IV. Editus est in lucem PETRVS RAMVS (de la Ramée) in Veromanduorum agro Cuthi, parentibus antiqua quidem et nobili prosapia ortis, sed belli calamitatibus ad infimam sortem redactis. Teste enim BANOSIO [h], qui id ipsi Ramo debet, auus eius in Eburonum gente familia imprimis illustri fuit, sed patria a Carolo Bugurdionum duce capta et incensa in Veromanduorum agrum profugus ob paupertatem cauponariam artem exercuit. Ipse quoque se relictis vix cunis peste correptum aegre mortem euasisse narrat. De adolescentia eius atque educatione discrepant scriptores: SCALIGER [i] enim ad annum vsque decimum nonum, ne quidem primas notas eum didicisse, ac inseruiuisse domino de la Brosse, et Lutetiam deductum famulum ingenio tardo, rudi et stupido atque disciplinae repugnanti fuisse tradit, hanc autem stupiditatem discendi vicisse desiderium. Aliter autem BANOSIVS [k], qui narrat: „Anno aetatis suae circiter „octauo sponte Lutetiam venisse, et inde bis abductum violentia tem„poris, bis eodem tamen, quamlibet reflantibus ventis reuersum et „ardenti discendi studio incensum ab Honorato Carpentario auunculo „victum per aliquot menses perexiguum accepisse, vt artes addisceret; „deinde necessitate coactum multos annos duram seruitutem in colle„gio Nauarrae seruiuisse; sed cum interdiu dominis suis fidelem ope„ram praestitisset, nocte oleo et lucerna in studia incubuisse." Quam narrationem ipsa Rami verba a FREIGIO [l] adducta confirmant, quibus de fortunae pertinacia, quam Lutetiae se expertum esse ait, cum ad capessendas artes ingenuas illuc venisset, conqueritur: id quod tamen sibi non puero, sed iuueni accidisse tradit. Traductus autem ad hunc bonarum literarum mercatum, cum ineffabili discendi desiderio flagraret, et ipse indesinenter literis operam dare coepit, et lectiones publicas attente audiuit. Et fuerunt quidem, qui Ramum sine praeceptore propria diligentiae felicitate ad id doctrinae culmen euasisse contendunt, quo postea eminuit. Certe ad MORHOFIVM [m], NAVDAEVM [n] et EDMVNDVM RICHERIVM [o] prouocat, qui αὐτοδίδακτον Ramum ipse quoque dixerat TEISSIERIVS [p], ideo notatus a P. BAYLE [q]. Ast si accurato vocis rigore id sumas, falsum est. Ipse enim RAMVS [r], tres annos sexque menses in philosophia Aristotelis ex academiae legibus se posuisse operam ait, et alio loco [s], id repetit, fassus illud tempus sese logici Organi libris cognoscendis, disputandis, meditandis traduxisse. Quod

Vita Rami.

 si vero

h) l. c. ex Oratione Rami professionis regiae initio habita.
i) Scaligerana secunda p. m. 127.
k) loc. cit.
l) l. c. conf. BAYLE not. B.
m) Polyhist. T. I. L. I. c. 1. p. 6.
n) De Studio liberal. c. 5. p. m. 89.
o) In Obstetrice animorum c. II. p. 20.
p) l. c. p. 399.
q) l. c. not. N.
r) Schol. dial. L. V. fin.
s) Animadu. Arist. L. IV. p. m. 136.

si vero id velint viri docti, quod eos voluisse suspicamur, nouam eum dialecticam non a praeceptoribus hausisse, sed suo ingenio debuisse, nihil dicunt, quod non ipsius Rami assertis consonet, licet fuerint, qui in eo quoque argumento alieno illum vitulo arauisse contendant. Non vero solam philosophiam Aristotelico-Scholasticam didicit, sed et artes mathematicas; in quibus Ioannem Penam, quem in philosophia discipulum nactus est, praeceptorem habuisse, etsi is iuuenis adhuc esset, contra censuram Baylii demonstrauit TEISSIERIVS [t]. Licet enim tunc admodum iuuenis vigeret, erat tamen testibus SAMMARTHANIS [u] supra aetatem eruditus, hisque potissimum artibus egregie versatus, adeo, vt, narrante ipso Ramo [z], quamuis valde iuuenis esset, cathedram mathematicam post seuerissimum examen, commendante Ramo tandem obtinuerit. Nec alio testimonio opus est, quam ipsius Rami [a], a TEISSIERIO [b] producto, qui e doctis Latine et Graece eruditis Ioannem Penam sibi imprimis mathematici studii adiutorem fuisse affirmat. Obiit autem Pena XXVI tantum annos natus, vnde iuuenem eum Ramo in his artibus praeceptorem obtigisse manifestum est [c]. His vero studiis cum pertinax accederet contentio et diligentia inexpugnabilis, iura magistri philosophiae obtinere Ramus potuit. Id hoc pacto factum esse narrat FREIGIVS [d]: *Lutetiae magisterii titulum suscepturum pro more et consuetudine scholarum liberam disputandi copiam examinatoribus facere coactum fuisse. Problema igitur sumsisse: quaecunque ab Aristotele dicta essent, commentitia esse: Attonitos nouitate et insolentia magistros nostros cum auctoritatem Aristotelis sibi ereptam viderent, irrito conatu per diem integrum magistrandum* (vti barbare vocant) *oppugnauisse.* Qui recte quoque obseruat, Ramum ex hoc fortuito successu ansam deinceps serio ac libere in Aristotelem animaduertendi et inquirendi arripuisse. Ex qua obseruatione patet, ingentes, quos iuuenilis ardor Ramo subdidit spiritus ad parandam sibi gloriae viam prima Aristotelis oppugnandi conamina in eo accendisse. Accinxit se autem potissimum ad examinandum euertendumque Organum Aristotelicum, cuius occasionem ipsi suppeditasse lectionem veterum scriptorum Graecorum atque Latinorum infra probabimus. Valde enim perhorrescebat vir amoeni atque elegantissimi ingenii barbariem sui temporis; cumque nocturna diurnaque manu exemplaria veterum versaret, et haud paruam sibi dicendi scribendique copiam comparauisset, adeo vt annos triginta natus melius Latine scriberet,

t) l. c. Vol. I. p. 305. qui consulendus.

u) In Elog.

z) Praef. Oper. mathem.

a) Act. prima pro regia profess. mathem. p. 552.

b) l. c. p. 306.

c) Conf. VOSSIVS de Scient. math. p. 355.

d) p. 9. 10.

beret, quam ſenio proximus [e], ratus addiſci eloquentiam dicendique artem ſine dialectica non poſſe, parum autem huic vſui aptam eſſe logicam Ariſtotelicam, ad emendandam diſſerendi et cogitandi artem, quam more veterum dialecticam appellabat, vim animi omnem conuertit, vt haberent, qui bonis literis operam nauant inſtrumentum, quo ad interpretationem et imitationem veterum auctorum ex quouis genere optimorum poſſent peruenire [f], vt ex dicendis conſtabit. Ita vero hunc ſcopum ſe attingere poſſe ſperabat, ſi oſtenderet primo, ineptam eſſe ad veritatem inquirendam ediſſerendamque logicam Peripateticam, et inutilia plurima, haud pauca falſa, quaedam vera quidem at manca, et ad vſus minime traducta continere, adeoque reformatione opus eſſe: ſicque remotis obſtaculis nouam deinde dialecticam introduceret, quae dicendi cogitandique atque diſſerendi artem omnem ſecundum veterum mentem luculentis regulis explicaret. Vtrique ſcopo obtinendo cum ſe parauiſſet, prodiere eius cura [g], licet nondum trigeſimum aetatis annum attigiſſet, *Inſtitutiones dialecticae*, et *Animaduerſiones Ariſtotelicae*, quorum librorum hic logicam elenchticam, ille theticam comprehendit, multoties recuſus vterque [h]. Et in hoc quidem acerrimam cenſuram in logicam Ariſtotelicam exercuit, quidque in ea deſiderandum ſit, magna libertate expoſuit, in illo nouam dialecticae artem inſtruxit. Non enim contentus oſtendiſſe, qua ratione virtutem diſſerendi, ad quam omnem dialecticae artem reuocabat, natura, doctrina, exercitatione aſſequi liceat, et de veritate quoque, de qua diſceptandum, praecepiſſe, de contrariis quoque dialecticorum opinionibus ſibi dicendum eſſe ſtatuit, demonſtrareque aggreſſus eſt, *Dialecticam ab Ariſtotele et Ariſtoteleis non legitime inſtitui, cum quod multa dialecticae artis non neceſſaria praecepta libris Ariſtotelis logicis conturbentur, tum quod multa neceſſaria praetermittantur*, vt infra paulo plenius exponemus. Fecit id Ramus et animo magno, et dicendi copia ſupra modum eleganti atque valente, et libertate, quam aetas illa ferre poſſet, maiori. Et inſtitutiones quidem dialecticae, quamuis θετικῶς ſcriptae eſſent, ſatis Peripateticos iam commouerant, cum in omnia alia Ramus abiret, et viam a Stagirita patefactam non ſine contemtu quodam defereret. Aſt longe vehementius eorum animos vulnerabant *Animaduerſiones Ariſtotelicae*, quas calamo non modo

e) Scaligerana prima p. 127.

f) Conf. Praef. Inſtitut. dialect.

g) Paris 1543. 8.

h) Paris 1548. qua editione perquam nitida nos vtimur, conf. REIMMANN. Hiſt. lit. Germ. Vol. III. p. 193. MORHOF. Polyhiſt. T. II. p. 66. STRVVIVS Bibl. phil. c. II. §. 14. STOLLIVS Hiſt. liter. P. II. c. 2. §. 20. ſeq. p. 436. ſeqq.

Digitized by Google

modo liberrimo, sed interdum quoque ex indignatione paulo intemperantiore scripserat, et in quibus iuuenilis ardor se subinde prodiderat. Nihil enim in omni fere Aristotelis Organo est, quod non reprehendat, et in quo Aristotelicos cum magistro non pueriliter lapsos esse censeat. Cuius vt exemplum lector habeat, en in *Peroratione vniuersae animaduersionis*, *totam Aristotelis orationem difficilem rebus*, *obscuram verbis*, *toto genere compositionis insulsam atque odiosam* vocat, *Commenta Aristotelis labyrintho comparat et Minotauro* ait *simillima*, *ob anfractus et Maeandros*, *quibus inuoluitur*, *maxime autem commentorum*, *nugarum*, *somniorum*, *ineptiarum*, *mendaciorum*, *sophismatum*, *deliramentorum infinitis labyrinthis coagmentatum chaos se commonstrare ac patefacere* gloriatur, *et se non dialecticae artis confusionem in Aristotele duntaxat reprehendere*, *non tantum salebras arguere*, *non solum noctes atras accusare*, *quae in chao fuerant*, ait, *sed*, *quod Aristotelicum logicae confusionis chaos maius est; cum chao quidem naturali principia rerum licet nondum distincta*, *inessent integra*, *in Aristotelico chao vero et permulta e necessariis principiis desint*, *et multo plura e nugatoriis et sophisticis redundent*, *multa quae tribus versiculis commodissime poterant concludi*, *centenis vanarum argutiarum spinis et mendaciis vsquequaque dissipentur*. Ex quibus facile hariolabitur lector, non potuisse non Peripateticorum animos, professorumque philosophiae, qui in Organo Aristotelis consenuerant, et quorum phrontisteria hisce mysteriis per totum annum personabant, altissime sauciari instigarique, vt ferocem professorem iuuenem, venerandis Stagiritae canis male dicentem, et leges academiae magno contemtu et fastu conculcantem reprimerent, et honorem professionis suae assertum irent, cogerentque aduersarium impune in famam Peripateticae sapientiae grassantem, pedem referre. Et hinc illae lachrymae, quas iam porro delineabimus, cum vehementer crabrones Ramus irritauisset, minori suae tranquillitatis periculo, et maiori veritatis emolumento in detegendis Aristotelicae logicae naeuis vitiisque versaturus, si nimiam animi vim cohibere, si parcius ista viris obiicere, si sine pompa sine inuidia sapere, maluisset. Ast cum alia omnia Ramo placuissent, et is tempori inseruire prudenter negligeret, maxima inde tempestas ei coorta est, quae tantum non omnem eius fortunam euertit, et inuidiam, maleuolentiam, contumelias, terrores, minas [i], et tela acutissima Aristotelicorum ei concitauit, vt ex sequenti narratione patescet.

§. V.

i) Praef. Animad. Aristot. edit. 1548.

Digitized by Google

Motus Parisienses ob oppugnatam a Ramo logicam Aristotelicam.

§. V. Vix comparuerant libri dialectici Rami, cum ex his fauillis magnum sibi incendium metuentes professores Peripatetici, ad id extinguendum omnem academiam conuocarent. Prodiit autem delectus ad ineundam cum Ramo pugnam Antonius Goueanus [k], quem et artis dialecticae peritia et eloquentiae laude cum Ramo paribus viribus pugnam inire posse censebant. Et primo quidem libellis aliquot contra Ramum pugnatum est, plerisque academiae magistris Goueani partes sequentibus, a quibus multis altercationibus priuatis studiis potius, quam publico bono incensis res acta est. Quod cum euentum, quem exoptabant, non haberet, ad vim confugerunt Rami aduersarii, et quod AVDOMARVS TALAEVS [l] narrat, „Ramum repente non ad humanam aliquam et li„teris vsitatam disputationem ab Academia vocari curarunt, sed ad prae„torii tribunalis capitalem contentionem per certos homines academiae „nomine rapuerunt, nouique et ante hunc diem inauditi criminis accusa„runt, quod Aristoteli repugnando theologiam et artes eneruaret. Hinc „Aristoteleorum clamoribus agitatus ad summum Parisiensis curiae consi„lium traductus est: deinde cum legitimo iudicii more res agi, atque „apertius iniquissimae fraudis inuidia percipi videretur, nouis artibus a se„natu Parisiensi ad regiam cognitionem disiectus est: qua constitutis quin„que iudicibus, binis ex vtraque parte, quinto regia denominatione de„signato caussam de singulis animaduersionum capitibus dicere iussus est. Haec Talaeus, cuius narrationi eo magis fidem dandam esse recte monet P. BAYLE, quia haec scripsit Talaeus in dedicatione ad Cardinalem Lotharingiae, cuius patrocinio furori et persecutioni Aristoteleorum Ramus postea ereptus est. Prolixius rem explicat, et circumstantias quasdam addit, vitae Petri Castellani scriptor PETRVS GALLANDIVS [m] his verbis: „Cum in hac schola ante annos octo sophista famosus Musis iratis „natus, gloriae popularis siti inexplebili praeceps, Aristotele, Cicerone, „et Quintiliano petulanter et ignoranter vexatis nullum finem in quemuis „auctorem classicum debacchandi facturus videretur, priusquam praesen„tem literarum statum labefactasset, atque ad suam libidinem peruertisset, „permulti doctrina ac virtute conspicui homines audaciam tam prodigio„sam

k) Erat Goueanus natione Lusitanus, puer autem ad patruelem Andream Goueanum in Galliam traductus est, vbi in humaniori literatura institutus ita profecit, vt dicendi Latine fingendique facultatem supra modum assequeretur. Sed et logicam Aristotelicam ita perdicerat, vt, iuuenis quidem, cum Ramo congredi, eique Responsionem ad P. Rami calumnias pro Aristotele opponere, mox disputationem coram inire auderet. Ab Aemilio Perreto ad iurisprudentiam amplectendam ductus ita hanc scientiam tenuit, vt eam magno plausu apud Tolosanos, Cadurcos, Valentianos et Gratianopolitanos docere posset, habereturque a Iacobo Cuiacio interpres iuris, inter optimos numerandus. Bellis ciuilibus ex Gallia abire coactus ad Philibertum Sabaudiae ducem concessit, eique a consiliis secretioribus fuit, obiitque Taurini ex nimio pepomelonum vsu, vid. THVAN. ad A. 1565. TEISSIER. ad h. l. T. II. p. 420. GRAVINA Histor. iuris ciu. c. 172. p. 254. seqq. Extollunt peritiam eius dialecticam Scaligerana p. 174. impietatis eum Caluinum accusasse ait TEISSIER. p. 224. conf. BOECLER. Scr. hist. sec. XVI. p. 622. aliique.

l) In Dedic. academiae ad Carolum Guisiae ducem Cardin. Lotharingum, ad quam narrationem prouocat RAMVS in Dedic. edit. recent. Animaduers. Eam repetit LAVNOIVS de Fort. Arist. c. XIV. p. 253. seqq.

m) In Vita P. Castellani n. 45. p. 75. seq.

„ſam indigniſſime tulerunt. Cumque de eo apud regem ita conqueſti eſ-„ſent, vt ille pro ſua perpetua in literas et literarum profeſſores beneuo-„lentia hunc indignabundus ad remum damnatum triremibus addicere ſta-„tueret, regis animum faceti leporis ſuauitate emollitum ad ſententiam „mitiorem Caſtellanus traduxit. Sophiſtam nugantem et inepte philoſo-„phantem ab humaniſſimo rege nullo capitali ſupplicio puniendum eſſe; „verum cum doctis hominibus coram grauibus diſceptatoribus in diſputa-„tionis certamen commiſſum, argumentis conuincendum, et ratione ali-„qua leuiore ad ſanitatem reducendum. Quorum ſententia cum illum rex „inſcitiae, impudentiae et temeritatis damnatum ſilentiique poena multa-„tum vidiſſet, facile acquieuit, neque acerbius quicquam in eum ſtatuit. Quam narrationem mendacii coarguit P. BAYLE, cum et Talaei verbis repugnet, et ab inimico Rami grauiſſimo profecta ſit. Nobis autem non ex toto conficta videtur, quamuis facile concedamus, regem optimum et literatiſſimum, et quod ex hac ipſa vita Caſtellani conſtat, ob ariſtocratiam commendatam Ariſtoteli non valde fauentem ſententiam hanc improbam et duram ob diſputationes logicas non tuliſſe. Nam ipſe Talaeus addit: *Haec omnia regis, licet omnium regum et humaniſſimi et literarum amantiſſimi tamen per falſas et improbiſſime confictas calumnias inducti auctoritate confirmantur.* Vnde quae Gallandius refert, de conſiliis inimicorum Rami intelligenda eſſe putamus, qui percupiuiſſent eum ad remos magis quam in cathedra ſedentem videre. Quae cum regi eſſent patefacta, obſtitiſſe Caſtellanum inhumanis cogitationibus, et velitationem literariam inſtituendam regi ſuaſiſſe. Id quod ipſe regiae literae, „MDXLIII, VI. id. Mart. ſcriptae confirmant, quibus innuitur, regem „delatis ad aures ſuas turbis, quibus commoueretur Academia Pariſienſis, „ob libros P. Rami, inſtitutam eapropter litem in curia regni ad ſe reuo-„caſſe, ideoque decreuiſſe, vt qui oppugnaturum ſe libros Rami obtuliſſet, „Antonius Goueanus, et qui accuſaretur, Petrus Ramus, duos ſinguli vi-„ros doctos et inſignes eligerent, qui et Graecae atque Latinae linguae, et „philoſophiae ſatis eſſent periti, quibus ipſe rex quintum adderet. Ele-„giſſe autem Goueanum Petrum Daneſium, et Franciſcum Vicomerca-„tum, Ramum autem Iacobum Quintinum, et Ioannem Bellemontanum, „ipſum regem addidiſſe arbitrum Ioannem Salignacum.“ Ex his enim regiarum literarum verbis conſtat, regem audire magis vtramque partem, quam inauditum condemnare Ramum maluiſſe. Recepit mandatum regis debito Ramus obſequio et diſputationis pelago ſe commiſit, quamuis de quinque iudicibus tres infenſiſſimos ipſe haberet. Addit Talaeus: „Scri-„bam vnum adfuiſſe, qui rationes Rami, et iudicum ſententias exciperet, „defenſionis ſuae teſtem Ramum impetrare neminem potuiſſe. Biduo „magna contentione de dialecticae artis definitione et partitione, quae in „logici organi libris nullae eſſent, concertatum eſt. Tres Ariſtoteleos „iudices primo die contra omnes bene deſcriptas artis leges iudicaſſe, ad

„dia-

Digitized by Google

„dialecticae artis perfectionem definitione nil opus esse. Ioannem Quintinum Heduum, Ioannem Bomontium Parisiensem, qui duo iudices „fuerint a Ramo delecti, pro singulari sua eruditione et doctrina censuisse, „omnem disputationem, qua via et ratione procederet, definitione proficisci debere, idque per scriptum obsignauisse. Postridie tres iudices „Aristoteleos vehementer conturbatos de partitione fuisse assensos, dialecticae legitimas esse partes inuentionem et iudicium, atque hac de re „sententias suas perscripsisse. Verum cum Ramus vrgeret Aristoteleos, „igitur a se merito reprehendi, quod propria partitione praetermissa totam „dialecticam mille tenebris obruerent, tribus iudicibus ampliari caussam „placuisse, et in alium diem reiici, quia ista via Aristotelei superiores esse „non possent. Et hunc audiendi Rami finem fuisse, deinceps enim Aristoteleos iudices aestuare, rixari inter se et iurgare quod se per imprudentiam demersissent, vnde incolumes emergere non possent. Itaque ne „non damnaretur Ramus, nouum consilium iniisse, vt ab initio tota disputatio retexatur, et adhuc iniudicata induceretur, proque nihilo haberetur. Id vero Ramum se facturum pernegauisse, coepisseque liberius conqueri, his se iudicibus esse traditum, quibus satis non esset eius sententiam tam coeca cupiditate oppugnare, nisi ipsi quoque suam, dictam „praesertim et obsignatam, nullo inconstantiae pudore rescinderent. „Quare tum Ramum a tribus illis accusatoriis iudicibus, cum eos neque „sua conquestione, neque reliquorum iudicum admonitione de tanta violentia deduceret, appellauisse. Postremum igitur illud fuisse, vt tribus „Aristoteleis iudicibus infinita potestate, sine auxilio, sine prouocatione „iudicium de Aristoteleis animaduersionibus permitteretur. Huic tantae „potestati, maiori etiam cupiditati Quintinum et Bomontium concessisse, „perscripta tamen ante de vniuersa disputatione sententia, testatos, sibi „placere, vti in philosophia, sicut antea semper fuisset, liberum esset, in „omnem partem disputare, ex eo autem consessu se discedere, quia se „non socios consiliis, sed iniuriae, quae Ramo fieret testes intelligerent. „Idemque Ramum ipsum non sine stomacho, cum a tribus illis contumeliose illuderetur, fecisse, et se tempora sperare, dixisse, quibus tales „iudices de suo facto nequaquam parem voluptatem essent percepturi: Ita „vi victam, vel certe hominum quorumcunque opinione ad tempus oppressam caussam esse condemnatis triumuirali sententia animaduersionibus et institutionibus dialecticis.“

Nihil est in hac tota narratione, quod non verisimilitudinis legibus faciat satis; nam et testis conditio talis est, vt rem omnem scire potuerit, et mentiri voluisse, in re in vulgus nota, et in dedicatione ad Carolum Lotharingum Cardinalem, remotis iam inuidiae obstaculis, minime est probabile, vnde fidem quoque ei dederunt LAVNOIVS et BAYLIVS [n]. Aliter tamen rem enarrat edictum regium, cuius fides debebat esse publica.

n) Locis citatis.

blica. In illo traditur: „In congressu disputantium ad infringendam „caussam Ramum a censoribus appellauisse, quod cum ad regem esset de- „latum, praetori vrbis Parisiensis eum in mandatis dedisse, vt Ramum at- „que Goueanum ad perficiendam disputationis telam cogeret. Resumta illa „apparuisse, quod librorum suorum defensionem absoluere Ramus nequi- „ret, adeoque abrupta disputatione submisisse se censorum iudicio, qui „cum absoluere caussam constituissent, Bellemontanum et Quintinum „negotio toti se subtraxisse. Data autem Ramo potestate alios ex sua par- „te eligendi, sententiam tamen trium reliquorum se suscepturum fuisse „professum; hosque consideratis omnibus, decreuisse, esse Ramum te- „merarium, arrogantem, et impudentem, quod artem logicam conde- „mnauerit, quae recepta ab omnibus gentibus ab illo ignoraretur, id „quod in animaduersionibus Aristotelicis satis prodiderit, scopum animi „malum simul declarando, culpatis iis, quae bona et vera sunt, imputa- „tis quibusdam Aristoteli, de quibus nunquam cogitasset, cumulatisque „mendaciis et calumniis.“ Quae si vera sunt, et pessima caussa fuit Ra- mi, et inepte atque imprudenter eam egit. Ast fuisse relationes hostium Rami, quas ad aulam detulerunt, et ex quibus regis mandatum est con- flatum, falsas et commentitias, ex circumstantiis narratis abunde liquet. Quis enim credet, Ramum potestate facta arbitros non suspectos, cum a prioribus desereretur, eligendi maluisse aduersariis, quos in interitum suum coniurauisse nouerat, se submittere, et sententiam eligere, quam internecinam sibi fore praeuidebat? Tacemus alia, verisimilitudinis leges migrantia, quibus luculento exemplo constat, fidem historicam et iuridicam magno saepe interuallo inter se distare. Interim verissimum est, oppres- sum aduersariorum potentia Ramum cedere fuisse coactum, et grauem fuisse expertum iudicem, quem ante actionem contra eum susceptam iam in illum indignatione armatum fuisse, fatentem supra Gallandium audiui- mus. Mirum itaque non est, non consultis iustitiae consiliis durissimam contra Ramum sententiam mandatum regis pronunciasse, et vtrumque librum penitus suppressisse atque proscripsisse, poena non confiscationis mo- do, sed corporis quoque irrogata, si quis vulgare prohibitos libros auderet. Ipsi vero Ramo seuere interdictum, ne vel in lectionibus suis laudatos libros praelegeret, vel dialecticas atque philosophicas scholas habere vllo modo, rege non permittente, auderet. Intelligi autem nullo negotio potest, quanto gaudio Rami aduersarios haec victoria affecerit; id quod graphice delineat TALAEVS, porro narrans: „Auctori animaduersionum et in- „stitutionum toto philosophiae regno (non vero Galliae, vt inepte ver- „ba Talaei interpretatus est MORERIVS o) velut aqua et igni, graui et- „iam poena addita, interdicitur, ne vnquam vel scribendo, vel docendo, „in vllam philosophiae partem ingrederetur. Hoc vero non est dialecti- „cum refellere, sed dialecticum de suggestu deturbare: atque haec omnia „regis,

o) In Dict. hist. v. Ramus, quem ideo castigauit BAYLE l. c. not. N.

Digitized by Google

„regis, licet omnium regum et humanissimi et literarum amantissimi tamen per falsas et improbissime confictas calumnias inducti, auctoritate „confirmantur. Constricta itaque lingua, vinctis manibus cum sic afflictus Ramus teneretur, vt Aristoteleia vel impune discerpere liceret, „Ramo contra ne mutire quidem liceret, triumphus de tam nobili victoria mirificus agitur, tristis illa et horrenda triumuirum sententia impressis et Latina et Gallica oratione libellis, non modo per huius vrbis compita, sed per orbis terrarum loca omnia, quo expectari potuit, promulgatur. Ludi magno apparatu celebrantur, vbi spectantibus et plaudentibus Aristoteleis, omni ludibrii et conuitii genere Ramus afficitur. „Quid reliqua his indigniora commemorem, quae tametsi verissima „sunt, et memoria recenti tenentur, tamen ita sunt ab honestis studiis „aliena, vt verear, ne iis etiam, qui interfuerint et viderint, res tamen „incredibilis non facta sed ficta esse videatur. Haec Aristotelici iudicii „breuis et summaria historia est. Plurima enim praetereo, quae sine certorum hominum infamia commemorari non possunt." Et hinc magni animi aduersariis Rami succreuere, inter quos tum eminebant Ioachim. Perionius [p], Iacobus Carpentarius [q] et Petrus Gallandius [r]. Quorum acerbitate factum, vt non contenti haereseos philosophicae eum insimulauisse, eum quoque perditissimi scepticismi accusarent, „eo quod literarum humanarum diuinarumque hostis atque inimicus de humanis diuinisque legibus addubitaret, deque iis dubitare discipulos suos doceret, „qui lubricos D. Augustini locos suis auditoribus ad effrenatam et impiam libertatem proponeret, qui quo facilius incautis animis abuteretur, „omnes logicas disputationes tolleret [s].

p) Ioachimi Perionii (cum Francisco non confundendi) vitam et scripta enarrant TEISSIER. Elog. T. I. p. 382. SAMMARTHAN. Elog. L. I. p. 39. IOVIVS, GADDIVS, LA CROIX, DV MAINE aliique scriptores historiae literariae libris notissimis Essais de literature Nou. 1702. art. 8. Erat adscriptus S. Benedicti familiae denatus 1559. Ciceronis imitatorem haud infelicem, Aristotelis autem admiratorem superstitiosum facile in eo agnoscas. Et huius quoque scripta nónnulla, castiore, quam Argyropulus fecerat, dictione exprimere conatus est, ast cum Latina melius quam Graeca intelligeret et, dictionis elegantiam magis, quam proprietatem sectaretur, officio interpretis non fecisse satis recte est iudicatus. conf. Scalig. Sec. I. 306. Ramum orationibus insectatus est, et vehementer in eum insurrexit. Conf. REIMMANN. Calendar. hist. crit. logicae p. 54.

q) Iacobus Carpentarius Claromontanus, philosophiam Parisiis docuit; doctrinae Peripateticae et Platonicae haud ignarus, vtramque autem foede corrupit, supposita Aristoteli theologia Aegyptiorum mystica. Eam enim cum barbare versam esse a Petro Nicolao Castellano videret, meliorem daturus ex Arabico se vertisse mentitus est, qui ne literulam quidem Arabicam nosset et linguarum satis esset imperitus, indignante Casaubono, Casaubonian. p. 18. Prodiit illa versio cum scholiis Carpentarii Paris 1571. 4. et accessit quoque editioni operum Aristotelis Lugdunensi. conf. FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. II. p. 163. Sed et Alcinoi introductionem in Platonem emendatam ei deberi Tom. II. p. 165. obseruauimus. Infensissimum vero Carpentarium expertus est Ramus, cuius insidiis, quod inuidia duceretur, tandem extinctum fuisse Ramum infra dicemus, conf. TEISSIER. l. c. p. 408. Censuram eius reprehendit, et Dialecticam Rami defendit ARNALDVS OSSATVS in expositione in disputationem Iac. Carpentarii, vid. AMELOT DE LA HOVSSAYE in vita Ossati TEISSIER. L. I. T. IV. p. 476.

r) Edidit Petrum Gallandium Aria Artesiae, praefectum habuit Parisiis Collegium Boniuriense, et canonicum ecclesia cathedralis. Obiit 1559. clarus peritia disciplinarum quae ab humanitate nomen sortiuntur. Comparuit is quoque in controuersiis Rameeis, edita oratione pro Aristotele et schola Parisiensi contra Ramum. Multo sale Satyrico perfricuit RABELAESIVS in Prol. L. IV. Gargantuae p. m. 210. contentionem vtriusque Petri ob has contentiones.

s) FREIGIVS p. 20.

Digitized by Google

Mutata fortuna Rami.

§. VI. Tulit patienter Ramus quae mutare non poterat, et tempus expectauit, quod emollire inuidiam plerumque solere, et rebus catastrophen imponere sciebat. Neque fefellit spes philosophum; serenius enim coelum reduxit annus sequens MDXLIV, quo atrox pestis Lutetiorum vrbem vastabat, et iuuenes literarum studiis dicatos dissipabat, id quod academiae Parisiensi non potuit non funestum accidere. Qui vt deferuescente mali furore ad pristinas scholas reuocarentur, inuitarenturque ad sequenda, quae deseruerant studia, Ramum non obstante regio interdicto pristino, eloquentiae tradendae muneri restituere placuit. Rediit ergo, frementibus aduersariis Ramus, et pristinam collegii Praelei cathedram occupauit. Quod cum Sorbonae doctores ferre non posse clamarent, ad nouas concertationes deuentum est. Ast sensit inimica gens, mutato tempore totam quoque scenam esse immutatam: re enim ad curiam regni delata, Ramus in eo munere confirmatus est [t]. Quae tamen venia ad solam eloquentiam docendam videtur pertinuisse, anno enim MDXLVII demum, Francisco I. rebus mortalium subducto, cum successisset Henricus II, apud quem Carolum Lotharingum Cardinalem Guisianum fuisse potentissimum, nemo rerum Gallicarum peritus ignorat, rescissa sunt, quae Franciscus I. contra Ramum statuerat. „Id quod magnis laudibus extollit Ramus [u], et se atque libros suos ipsasque disciplinas illi debere vitam, libertatem, dignitatem, et omnem futuri temporis expectationem gratus fatetur, maximeque praedicat, quod honestae „professionis, in qua multos annos versatus esset, ereptam libertatem et „praeteriti temporis fructum et solatium sibi restituerit, et interclusam „simul viam aperuerit, qua persequendis institutae vitae rationibus talen„tum exercere tractando, communicare docendo, amplificare quaeren„do, Deo denique ipso ac proximo meditata vitae studia atque officia libere „praestare valeat.“ Vt vero afflantis fortunae aura frueretur, *Institutiones* primo *dialecticas*, tum *animaduersiones Aristotelicas* recudi fecit, easque ita perfecit, vt integro habitu comparerent [x]. Vtrumque librum cardinali inscripsit, et velut nauta tempestati ereptus tabulam suspendit. Moderate autem ista rerum suarum conuersione Ramus vsus est; nam non solum quo posset modo, nouitatis inuidiam deprecatus est, „sed declara„uit quoque, iniuriarum obliuionem iurare omnesque aemulos ad ingenii „atque industriae contentionem ea lege prouocare se velle, vt si se, quod „facillimum sit, honestis studiis et vigiliis vicerint, Deo O. M. gratias „habeat, quod vel aduersarios sibi deesse noluerit, quos honeste imitari „possit.“ Ita vero hac moderatione se commendauit Ramus, vt cum cardinalis patrocinio extolleretur, anno MDLI professoris regii eloquentiae atque philosophiae axiomate augeretur, senatu regni hanc docendae eum eloquentiae philosophiae prouinciam auctoritate sua corroborante:

t) Banosius l. c. p. 7. 8. u) In Dedic. Animadu. cui iungenda dedicatio Instit. Dialect.
x) Prodiere eleganti charactere, Paris 1548.

Digitized by Google

rante: quo pacto omnia vno ictu tela aduersariorum elisa et persecutiones contra Ramum finem nactae sunt. Ita vero ab insidiis inimicorum tutus emendare philosophiam, propagare nouam dialecticam, reformare scientias, quas sibi demandatas acceperat, perrexit. Cumque mathematicae quoque docendae spartam accepisset, noua nonnulla in ea molitus est, et Euclidem reprehendere non pertimuit [y]. Maxime autem barbaram, quae ex vernaculae vitio irrepserat, linguae Latinae pronuntiationem cum reliquis professoribus eiicere ex academia tentauit, hactenus enim (qu, vt K voce expresserant). Id quod adeo Sorbonae displicuit, vt manibus pedibusque obniterentur, de cuius rei ridiculis circumstantiis digna est, quae legatur FREIGII [z] narratio, vt constet, quanta barbaries eo tempore, quo plenus iam dies humanioribus literis illuxerat, in schola Parisiensi regnauerit, et quae bella, quae odia Ramo honestiorem Musarum faciem cupienti obiecta sint. Produnt etiam sequentia Rami fata inuidiam, quam ad tempus superum fauore vicerat, quiescere a persecutione non potuisse, et iam tum periculum illud sub cinere delituisse, quod, cum tandem in flammam erupisset, mortem Ramo miserabilem adduxit. „Teste enim FREIGIO,[a] paucis mensibus per geometriae mysteria „peruasisset, nisi cursus industriae per fatalem quandam calamitatem fuisset „abruptus. Acceptis igitur a rege literis ad regiam Fontisbellaquei biblio„thecam profectus mathematicas superiorum temporum praelectiones ab „initio plenius et vberius retractauit, et considerauit. Et paulo post: In „Germaniam nostram ipsis illis mathematum amoribus charissimam saepe „respexit, sed viis omnibus terror mortis intentus ac pauor: rumor etiam „Praelei sui indignis modis direpti tum bibliothecae, carissimis quibusque „rebus spoliatae ac depopulatae ad regiam Vincennarum propius vrbem „reuocarunt. Quin alia vis etiam grauior accidit, vt e Vincennis per „inuia itinera profugiendum esset, et subinde variis in locis delitescendum. „In fuga tamen et latebris otium lucemque reperit.“ Non addit Freigius caussas huius persecutionis, eleganter autem et verisimiliter coniicit Baylius, Ramum, qui se reformatorum, quos Hugenotos dicere barbaro vocabulo moris apud Gallos est, partibus fauentissimum ostendebat [b] in ciuili, quod anno MDCLXII exardere coepit bello, ob eam caussam ista passum fuisse, coactum cedere furori eorum, qui ob edictum, quod a Ianuario mense nomen accepit, contra Reformatos crudelia consilia fouebant,

y) Vid. VOSSIVS de Scient. Math. p. 69. qui culpat, quod alii laudant. conf. TEISSIER. l. c. p. 404. contra hos Rami reprehensiones Euclideas edidit IOANNES PROSCHIVS Apologiam pro Aristotele et Euclide, conf. STRVVIVS Bibl. Philos. c. II. §. 17.

z) FREIGIVS l. c. p. 24. BAYLE l. c. not. G.

a) p. 26.

b) Huius rei testimonium habet BANOSIVS l. c. p. 19. 20. his verbis: „Huius zelo inflammatus, publica concione Parisiensis scholae mona„chos grauiter admonuit, vt puriorem theolo„giam ex Euangelio, relictis sophistarum lacunis, „addiscerent. Idola gymnasii Praelei amoueri et „recondi iussit, ne conspicerentur. Missae au„tem raro intererat.“ Sed et reliqua legenda sunt, quae satis probant, multa eum fuisse detestatum, quae sacrosancta illa aetas habebat. Conf. quae habet TEISSIERIVS l. c. p. 403.

Digitized by Google

bant, et bella inteſtina ciebant. Accidiſſe enim iſtam Rami fugam illo anno, notauit BANOSIVS,[c] LANGVETVS * autem retulit, cum rector Vniuerſitatis, iſti edicto, quod regis tutelam reformatis promittebat, ſe opponeret, et libellum ideo ſupplicem reginae Catharinae academiae nomine offerret, Ramum interceſſiſſe, et edictum vulgandum petiiſſe. Rediere tamen halcyonia, pace inter Carolum IX. et partes Reformatorum inita anno MDLXIII, tunc enim ſpartam recuperans Ramus, priſtino munere fungi quiete potuit, accepto regio ſtipendio et libertate Reformatae religionis exercitiis libere fruendi. Et tunc quidem ad augendas perficiendasque artes mathematicas ſe totum conuertit, hisque ſtudiis ſe ad annum MDLXVII deuouit, quo bellum ciuile ſecundum exortum eſt. Tunc enim cum inſidiis eorum, qui Reformatos premebant, aliter ſe eripere non poſſet, Condaeum ducem ſecutus relictis Pariſiis Hugenotarum, quos vocant partibus publice nomen dedit. Otia tamen, quae paulo poſt ſubnaſcebantur, reditum ei ad cathedram conceſſerunt, libertatemque conſcientiae paulo ampliorem; ea vero cum breui tempore durarent, et tertium bellum ciuile oriretur, veniam a rege nactus peregrinationem literariam inſtituit. Vidit enim intutam ipſi et Reformatis omnibus ſedem eſſe Lutetiam, et maxima ex ciuili bello, quod magnis animorum motibus ſubinde recrudeſcebat, pericula ciuitati, et praecipue illis, qui a Romana eccleſia diſſidebant imminere. Et hinc factum, vt de alia ſibi ſede diſpicere et alium locum atque munus cogitare inciperet. Et in Italiam quidem Bononiam eum honorifice inuitaſſe ſcribit „FREIGIVS [d], BANOSIVS [e] autem, nullam, ait, eſſe Chriſtia„ni orbis nationem, quae Rami ſapientiam non amauerit, et praemio lau„dando redimere ſtuduerit. Amiſſo enim Romulo Amuſaeo (is Romam ad docendum pontificis maximi nepotem Bononia erat traductus [f],) „qui „mille ducatorum ſtipendiis in celeberrima Bononienſi academia docuerat, „Angelum Papium totius academiae conſenſu illum in eius locum euoca„uiſſe: ab Andrea Dudithio imperatoris legato Cracouiam eſſe inuitatum; „Ioannem regem Pannoniae Albae Iuliae adminiſtrandae magna propoſita „mercede praeficere voluiſſe, et chirographo regis obſignauiſſe.“ Nihil tamen horum accepit Ramus, cuius cauſſa eſſe videtur, quod inter Proteſtantes tantum ſedem munusque quaereret. Tale enim apud Geneuenſes ambiiſſe, et parario Beza vti voluiſſe, repulſam autem tuliſſe, *eo quod conſtitutum eſſet Geneuenſibus, et in ipſis tradendis logicis et in caeteris explicandis diſciplinis ab Ariſtotelis ſententia ne tantillum quidem deflectere*, ex BEZAE *Epiſtolis* [g] conſtat. Veriſimile itaque eſt, eum hoc potiſſimum ſcopo Germanicarum ſcholarum inuiſendarum conſilium cepiſſe,

c) l. c. p. 28. *) L. II. ep. 68. p. 201.

d) l. c. p. 36. 41. e) l. c. p. 9.

f) Recte id contra Banoſium, obitum Amuſaei hoc loco allegantem obſeruauit P. BAYLE l. c. not. N.

g) Ep. 36. p. 202. conf. Ep. 34. p. 197. Conf. BAYLE l. c. not. N.

Digitized by Google

se, vt de certa et secura sibi inter Protestantes sede dispiceret. Iniit iter hoc anno MDLXVIII, dum omnia in Gallia bello intestino feruebant, delatusque ad potiores Germaniae scholas, ob eruditionis praestantiam atque famam multis vbique locorum honoribus cumulatus est, domi autem testamento de facultatibus suis ita disposuerat, vt D. librarum summam professioni mathematicae erigendae, quam Friderico Reusnero destinauerat, adscriberet [h]. Tiguri [i] et Basileae magnis honoris testimoniis exceptus est, quam vrbem et scholam oratione panegyrica laudauit [k]. Heidelbergam delatus multos ad se vidit confluentes viros doctissimos et iudicio praestantes, qui videre eum gestiebant, *quem velut Herculem diuinitus suae aetati donatum, totumque orbem artium a monstris inutilium et peregrinarum praeceptionum liberantem, et suas cuique arti regiones ac fines certos attribuentem, et rectissimam singulas docendi et discendi viam demonstrantem admirabantur.* Id quod ad eum tum scripsit CHYTRAEVS [l], cum Heidelbergae agenti Nicolaum Goniaeum, eius videndi conueniendique caussa illuc aduolantem, commendaret. Ipse elector Palatinus imagine sua eum donans testatum fecit, quanti eius doctrinam faceret. Ast quem extollebant viri docti studiosorum impotens animus tantum non ex vrbe et schola eiecit, cum ferre non possent Aristotelem contemni, quem a praeceptoribus maximopere commendatum accepissent. Narratque ALTINGIVS [m] nonnullos iuuenum studiosorum male illum tractasse, amotis scalis ex cathedra arcere conantes disputantium: ei vero discrimini feliciter Galli cuiusdam ereptum fuisse opera, qui humi procumbens dorsum ei substrauerit, per quod, ceu gradum aliquem eniteretur [n]. Et FREIGIVS, tum, ait, principali auctoritate ad profitendum adductum aemulorum clamores inuicto animo pertulisse, tanta quidem constantia, vt aduersarios suae petulantiae pudere merito debuerit. Id quod inuidiae professorum nonnullorum adscribendum esse videtur, qua studiosi iuuenes in Ramum concitati sunt. Valde enim innouationes eius Peripateticae doctrinae professores vrebant, vnde non viua modo voce, sed et scripto eristico Ramum in Germaniae academiis paregrinantem tum aggressus est Iacobus Schegkius philosophus Tubingensis, vt in eius vita dictum. Ita vero perlustratis Germaniae academiis, in quibus innumeros sibi fautores amicosque comparauerat, tandem factis in patria induciis ad lares suos anno MDLXXI reuersus est, maximo suo malo. Cum enim feralis illa laniena S. Bartholomaei festo anno MDLXXII inaudita saeuitia iugulis Reformatorum immineret, religionis professio πρόφασιν, inuidia Carpentarii caussam veram mortis miserabilis suppeditauit, exitiumque

h) Exhibet testamentum BANOSIVS p. 15. illud iam scriptum erat Cal. Aug. 1558.

i) Splendido ibi conuiuio exceptus fuit a Bullingero, cui aderant quoque Lauaterus, Gualterus, Simlerus. TEISSIER. p. 401.

k) Titulum ei fecit, Basilea.

l) Epist. p. 547. seqq.

m) In Hist. eccles. Palat. p. 247.

n) Similem intemperantiam passus est a studiosorum caterua in Schola Cameracensi oratione habita, anno 1552. FREIGIVS p. 34.

Digitized by Google

que illi adduxit. Nam quod, professor quidam Mathematum, in academia Parisiensi, Carpentario cathedra munereque cessisset, Ramus autem, qui ignorantiam eius in his artibus probe norat, se illi consilio opposuisset, conuersa inimicitia in furorem, egregiam occasionem nacta est, sanguine Rami vindictam explendi [o]. Et tumultu quidem in vrbe eo die excitato, quem nulla non posteritas stupebit, cum peti capita Reformatorum Ramus intelligeret, et quos aduersarios haberet probe nosset, in cellam quandam se abdidit. Ast a sicariis, quos religionis obtentu immiserat Carpentarius, quaesitus atque deprehensus, postquam pecuniam ei multam extorserant, vulneribus quibusdam acceptis, ex fenestra praeceps datus est, effusaque lapsus grauitate intestina a discipulis Carpentarii furentibus per vicos tracta corpusque miserandi philosophi per plateas ab illis raptum et ignominiose habitum tandemque in Sequanam abiectum [p] est. Bibliothecam quoque eius direptam fuisse tradit NANCELIVS [q].

Virtutes ingenii et animi Rami.

§. VII. Et hanc quidem catastrophen tragoedia Rami nacta est, quem meliorem sortem meruisse omnino est fatendum. Fruebatur enim ingenio eleganti et studiis apto, quod nascendi quidem educandique infelicitas retardauerat, cum autem accessisset discendi ardor, et studiorum contentio mira postea fertilitate, per optimos scriptorum veterum et recentiorum libros vagatum, effloruit. Et quamuis fingendi magis, quam iudicandi acumine polleret, lectione tamen exemplisque veterum ita formatus roboratusque est, vt vitia naeuosque eruditionis vulgaris probe perspiceret. Maxime vero artium mathematicarum et historiae philosophicae accuratior, quam possidebat, cognitio multum eius eruditioni profuit, et doctrinam eius mirifice auxit. Illis enim iudicium perfecit, ordinis et perspicuitatis studium auxit et ornauit, methodi leges roborauit; hac fontes errorum in vulgari philosophia detexit, multaque vidit, in quibus plerique eius aetatis coecutiebant. Studuit autem dictionis nitori et sermonem ad veterum exempla reuocando, castigatam orationem praeceptis exemploque commendauit [r]. Accessit his diligentia indefessa, et inexpugnabile pro amplificandis disciplinis studium, cui, cum caelebs vixisset, facultatum suarum partem haud contemnendam destinauit. His ingenii artibus accessere virtutes animi eximiae, quas vitae eius scriptores mirifice extollunt, multisque exemplis demonstrant [s]. Et religionis quidem cultum puriorem ita studiose venabatur, vt ad primitiuae ecclesiae imaginem intuendo, cum in ea, in qua educatus erat ecclesia, plurima dissimilia videret, puriorem rationem non sine vitae fortunaeque periculo eligeret. Tantaeque illi curae fuit ecclesiae ad nascentis eius fata restituenda similitudo,

o) PASQVIER. Recherches L. IX. c. 20. apud TEISSIER. l. c. p. 405.

p) THVANVS ad ann. 1572. citati.

q) Pag. 20.

r) Et hinc efficacissima illi eloquentia enata est, cuius memorabile exemplum ex BRANTOMII Memoriis Viror. illustr. T. II. p. 55. afferunt BAYLE et TEISSIER. ll. cc.

s) Multa vitae Rami singularia attigerunt Freigius et Nancelius, qui ab illis, qui ampliora cupiunt, quam locus hic capit, adeundi sunt.

Digitized by Google

tudo, vt eo ipſo anno, quo inhumana eum aduerſarii barbaries viuis eripuit, de emendanda inter Reformatos diſciplina eccleſiaſtica cogitaret, quae tamen eius conſilia in ſynodo eccleſiaſtica reiecta ſunt [t]. Ipſe cum Heidelbergae eſſet, ſacris magna deuotione publicis interfuit. Tantopere autem ab omni habendi cupiditate abfuit, vt, cum opibus haud contemnendis afflueret, eo quod caelebs atque frugaliter viueret, reditus non modo ad promouenda literarum incrementa, et docendas mathematicas artes deſtinaret, vt ſupra dictum, ſed et iuuenes literis ſe tradentes, quos paupertatem impedire in diſciplinarum curſu intelligebat, aere ſuo iuuaret, et ſtipendiis ditaret. Nec minor caſtitatis et ſobrietatis in eo laus fuit, nam nec Veneris nec intemperantiae macula vel leuiſſima vnquam ſe inquinauit [u], et ita frugaliter vixit, vt ad ſenectutem vsque parciſſime vino vteretur, et quietem in ſtramine modo ſtrato caperet. Maxime autem laudandus in eo eſt animus in aduerſis magnus et erectus, et perſecutionis atque iniuriae adeo patiens, vt obſeruante FREIGIO [x] „non „modo aduerſariorum nulli aliquid reponeret, ſed etiam cum diuulgatis „per orbem terrarum Gallica et Latina lingua probris eſſet notatus, pu„blicis ludis ignominioſiſſime traductus, conſtricta lingua vinctis manibus „prohibitus, quicquam de philoſophia, vel priuatim dicere, ſcribere, „cogitare etiam (ſi menti tantum potuiſſet imperari) prohibitus eſſet: „aduerſus tantas tot acerbitatum plagas vnicum patientiae remedium ad„hiberet, inque animo ſemper illud haberet: grata ſuperueniet, quae „non ſperabitur, hora.“ Nec aliter incedendum eſſe ſtatuit, cum iniquitates fortunae patientia tandem viciſſet. *Et ſibi quidem miſero regem Henricum, Herculem videlicet Gallicum, adfuiſſe, ſeque quarto abbinc anno ad poſtulationem Caroli Lotharingi cardinalis, et manibus et lingua ſoluiſſe, ſolutoque eloquentiae et philoſophiae docendae, exercendae poteſtatem feciſſe*, ipſe gratus agnoſcit [y]. Aſt ita aduerſariorum inuidia ſuperior hoc tantum illos orauit [z], „vt remouerent publicas pote„ſtates, deſinerent minas iactare, pericula intentare, formidines obiecta„re, caeteraque eiusmodi, quibus prope ipſum obruerint, philoſophiae „indigniſſima ſophiſmata cogitare: exemplo vero patientiae ſuae tandem „aliquando moueantur: qui tanta aequitate animi tot indignitates pertule„rit, quanta ipſi iniquitate machinati ſint, quique hoc vnum vltionis ge„nus perpetuo iurauerit, vt non modo nullas tot fraudum atque calumnia„rum poenas optet, ſed ne earum quidem auctores ſcriptorum ſuorum „litera dignos exiſtimet, eo quod patientia et conſtantia ad honeſte vi„uendum, non ſtultorum et ignorantium poena et infamia ſibi opus eſſe „duxerit.“ Quod pulcherrimum, quod a philoſophia et religione Ramus petie-

t) Vid. BEZA Ep. 67. BAYLE loc. cit. not. M, conf. AYMON Synod. nation. des egliſes reformées de France p. 122. ſeqq.

u) BANOSIVS p. 43.

x) p. 34.

y) In oratione habita anno 1551. apud BAYLE l. c. not. L. ex quo loco patet, vsque ad annum 1547. tantum eum eloquentiam docuiſſe.

z) In Dedic. Animadu. Ariſt.

petierat, praesidium omnino laude dignum et commendandum est omnibus, qui ignaua opera philosophari non erubescunt. Talis cum esset, et viuus magna inter eruditos auctoritate vixit, vt supra dictum, et post indignissima fata vehementer laudatus a viris doctis est; quorum testimonia cum collegerint TEISSIERIVS [a], BAYLIVS [b], POPE-BLOVNTIVS [c], STOLLIVS [d] et scriptores historiae literariae alii in vulgus noti, ea hoc loco cumulare, breuitatis studio omittimus. Legendi autem sunt libri viri doctissimi, et egregie in veterum voluminibus versati, vt intelligatur, inter ornamenta ciuitatis eruditae sui temporis eum esse merito referendum [e].

Culpata in Ramo.

§. VIII. Non tacendum tamen fuisse nonnulla, quae passim in Ramo reprehenderunt viri docti. Et Peripateticorum quidem culpationes non moramur, infenso enim in Ramum animo eos fuisse constat, eo quod auctoritatem idoli sui labefactare esset ausus. Ad quorum numerum BEZA [f] quoque referendus est, qui pseudo-dialecticum, hominemque ad turbanda optima quaeque comparatum appellat; et cognominatum fuisse iam pridem a doctis multis ὄζον ἄερος scribit. Sed fuerunt quoque alii, etiam Aristoteli superstitiose non addicti, quibus καινοφιλία et innouandi studium, cui pares tanto conatui vires non attulerit, vehementer displicuit. Inter quos primo loco ponendus est magnus VERVLAMIVS [g], qui cum philosophiam maxime realem et ad recludenda naturae adyta comparatam cuperet, ferre non potuit, ad differendi artem, more sophistarum, Ramum totam philosophiam reuocauisse. Inde acris illa, quam de Ramo tulit, censura enata est: *Ne vero cum hanc contra Aristotelem sententiam fero, me cum rebelle eius quodam neoterico, Petro Ramo conspirasse augurere. Nullum mihi commercium cum hoc ignorantiae latibulo, perniciosissima literarum tinea, compendiorum patre, qui cum methodi suae et compendii vinclis res torqueat et premat, res quidem, si qua fuit, elabitur protinus et exilit, ipse vero aridas et desertissimas nugas stringit. Atque Aquinas quidem cum Scoto et sociis etiam in non rebus rerum varietatem effinxit, hic vero etiam in rebus non rerum solitudinem aequauit. Atque hoc hominis cum sit, humanos tamen vsus in ore habet impudens, vt mihi etiam pro sophistis praeuaricari videatur.* Nec multo clementius illud quod velut κύριον δόγμα iuuentuti tradendum inculcauit LIPSIVS [h], *nunquam illum magnum fore, cui Ramus est magnus.* Tacemus aliorum, his duumuiris inferiorum reprehensiones, collectas a POPE-BLOVNTIO [i]. Maxime vero displicuit viris doctis, quod sola differendi arte, eaque intra certos methodi nouae cancellos redacta et carcere conclusa contentus a reliquis philo-

a) Loc. cit.
b) l. c. Audit ei l'homme vniversel.
c) Cens. celebr. auct. p. 722.
d) Hist. Lit. P. II. c. 2. p. 437.
e) Eorum indicem suppeditat TEISSIER. l. c. p. 417. seqq.
f) Ep. 67.
g) Imper. philos. Vol. III. Opp. p. 462.
h) Epist. miscell. Cent. I. ep. 89.
i) Cens. cel. auct. p. 721. seqq.

Digitized by Google

philoſophiae partibus, imprimis diſciplina naturali abſtinuerit, quo pacto philoſophiam realem plane omiſerit. Qua de re quid viſum fuerit Riolano apud MORHOFIVM [k] legendum eſt. Nec defuerunt, qui plagii ſuſpicione eum onerarent, crederentque, inuectiuas atque reprehenſiones Ariſtotelis eum non ſuomet ingenio debuiſſe, ſed lectioni Vallae, Agricolae et Viuis [l]; nec eſſe hanc ſuſpicionem ex toto vanam, omnino fatendum eſt, quamuis ipſius dialecticae nouae formam et maiorem animaduerſionum Ariſtotelicarum partem eius doctrinae deberi inficiari nemo a partis ſtudio alienus poſſit. Et eſſe in Ramo multa quae culpari queant, non diffitemur, maximeque philoſophiae verbalis magis quam realis ſtudium notari poſſe recte iudicantibus putamus, cum loquaces magis quam ſapientes efficere apta ſit dialectica Ramea: aſt laudandum tamen eſſe viri inſigniter docti ingenium elegans et doctrinam, tum imperterritum in euellendis antiquitatis praeiudiciis animum, cogitandam quoque iſtorum temporum conditionem putamus, quibus ita diſciplina omnis recta atque caſtigata euiluerat, vt mirum non ſit, in ea negligentia reprehendenda nonnullos, et cum illis Ramum, modum exceſſiſſe, ſtudioque partis ductos ad λογομαχίας, quas Ramo et ſequacibus obiicit SAM. WERENFELSIVS [m] declinauiſſe, errores nonnullos admiſiſſe pro veritatibus, eaque quae bona ſunt in Ariſtotele videre noluiſſe. Placet venerandi WALCHII [n] ſententia, cui plane ſubſcribimus: „Petrus Ramus, ita ſcribit, non omnia effecit perfecta, quin etiam exiſtimamus, ipſum multa „maxime neceſſaria atque vtilia logicae momenta reliquiſſe intacta, item „ea, quae tradiderit adhuc poſſe emendari; etiam nonnulla momenta attuliſſe, quae ſua carent vtilitate. Attamen vel ideo ſingulari dignum „habemus laude, quod primum ſeruituti philoſophicae ſeſe obiecerit fortiter, ſuoque demonſtrauerit exemplo, veram philoſophiam non pendere „ab auctoritate aliorum. Deinde Ramus in eo meliora praeſtitit, quod „diſciplinam logicae ex elegantioribus literis illuſtrauerit, adeoque ipſius „vſum declarauerit verius quam ſcholaſtici, quorum dialectica ſemper in „tenebris cogitationum erat defixa, nec quicquam ad alias ſcientias aut „vitam afferebat. - - - Quamuis hac feliciori philoſophiae tempeſtate „haud neceſſe ſit Ramum defendere atque commendare, aut cenſuram „quandam in ipſum facere, quum vera philoſophiae doctrina ita culta et „in aperto poſita eſt, vt ſectam Rameam iterum ſtabilire, aut impugnare nefas fere haberetur: aequitas tamen poſtulat, cuique meritam laudem „attribuere, nec pro quauis affectuum libidine quendam perſtringere. Sufficit Ramum idem ius ac eandem libertatem cogitandi habuiſſe atque „vſurpauiſſe, quam adhibuit Ariſtoteles, quum multa a praeceptoribus „tradita emendaret, ac propria iudicii facultate inquireret in veritates.

 Quam

k) T. II. Polyhiſt. p. 65.

l) RAPIN. Reflexions ſur la logique p. 624. KICKERMANN. Praec. log. tr. II. c. 4. TEISSIER. l. c. p. 402. 411. 414. HORN. Hiſt. philoſ. L. VI. p. 320.

m) De Logomach. erud. c. 3. Dicetur ea de re infra.

n) Parerg. acad. p. 624.

Quam ſententiam et veritate et aequitate ſe commendare, vt lector vſus iudicio et a partis ſtudio alienus per ſe videt, ita ex illis, quae de philoſophia Ramea diſtincte magis porro dicturi ſumus, diſpaleſcet [o].

Obſeruationes de dialecticae reformatione a Ramo ſuſcepta.

I. Occaſio conatus huius.

§. IX. Cuncta vero, quae de diſciplina Rami obſeruatu digna et totam Rameae philoſophiae contentionem illuſtrare apta ſunt, obſeruationibus aliquot complectemur.

I. Ante omnia qua occaſione Ramus ad conſilium emendandae artis diſſerendi, id eſt, dialecticae peruenerit explorandum eſt, ſine hoc duce enim in hiſtoria Rameae philoſophiae palpabimus magis quam cernemus. Ipſe autem rem totam in *libro quarto Animaduerſionum Ariſtotelicarum* [p] enarrauit, omnino audiendus, cum dicendis ampliſſimam lucem accendat. Ita vero dicto loco ſcribit: „Candide et ſimpliciter explicabo, quo„modo Ariſtotelis tenebris liberatus ſim. Cum tres annos ſexque menſes „in philoſophia Ariſtotelis, ex academiae noſtrae legibus poſuiſſem, logi„cis Ariſtotelis libris cognoſcendis, diſputandis, meditandis (ex omnibus „enim Ariſtotelis libris logici praecipue toto triennii tempore clamantur „et reclamantur) cum inquam tempus illud ita traduxiſſem, et iam vt ab„ſolutus artium, ſcilicet magiſter philoſophica laurea donatus eſſem, ſub„ducta aetatis meae ratione in Ariſtoteleis artibus conſumtae, conſideraui „quibus in rebus logicas Ariſtotelis artes, (quas antea tot clamoribus „et ſudoribus didiceram,) impoſterum exercerem; non in hiſtoria et anti„quitate rerum prudentiorem, non in dicendo diſertiorem, non in poëſi „promtiorem, non denique vlla in re me ſapientiorem factum deprehendi. „Hei miſero mihi, vt obſtupui, vt alte ingemui, vt me naturamque me„am deploraui, vt infelici quodam miſeroque fato et ingenio a Muſis pror„ſus abhorrenti me natum eſſe iudicaui, qui nullum fructum eius ſapientiae „quae tanta in Ariſtotelis logicis praedicaretur percipere, aut cernere tan„tis laboribus potuiſſem. Ne igitur omnino nihil agerem, redii ad inter„miſſa quadriennio iam ante ſtudia eloquentiae, atque in his erudienda „iuuentute me ipſum exercui, ita tamen, vt ad incluſam illam de Ari„ſtotelis logicis opinionem et perſuaſionem perpetuo reſpicerem. In omni „enim poëtarum et oratorum lectione vigilaui, laboraui, modis omnibus „contendi, an fieri poſſet, vt logicos Ariſtotelis libros ad aliquem erudi„tionis vſum reuocarem. Principem dialecticae diſtributionem in Cicero„ne et Quintiliano de inuentione et iudicio legi, ſed legi magis ex more „temporum noſtrorum, quae de his praeceptis tantum diſputarent, vſum „in his nullum quaererent, quam penitus cognoui: nec ex illis auctoribus „id admodum percipere potui, cum vterque inuentionis magis varias artes „quam diſtinctum vſum, neuter autem iudicii doctrinam, quae potior eſ„ſet, explicaret: ſed diſpoſitionis nomine multa confunderet: vt mihi vi„deren-

o) Adiiciendum memoriis Rameis, eum, quod ſingulis lectionibus vnam tantum auctoris veteris paginam explicaret, dictum paginarium, adeo vero male literas pinxiſſe, vt vix legi poſſent. Teissier. l. c.

p) p. m. 136.

„derentur eam partitionem potius auditam recitare, quam perceptam et „cognitam declarare. Aliquot poſt annis, cum inſitus ille iuuenilis per-„ſuaſionis amor huc me perpetuo reuocaret, Ariſtoteli totum denuo me „dedidi: diligenter obſeruaui, publice, vt maioris diligentiae neceſſitatem „mihi ipſi imponerem, explicaui: falſis etiam laudibus, quas tunc veras „arbitrabar, exornaui: et quamuis nihil adhuc ſolidae vtilitatis in tota com-„poſitione logicorum Ariſtoteleorum cernerem, aliquid tamen in partibus „quibusdam deprehendi. Quare non deſperaui, immo vero omnes omni-„um hominum libros, qui de hac arte editi eſſent, moroſe perueſtigaui: „multos et Latine et Graece conſcriptos reperi, vnum etiam Hebraice: in „quibus omnibus nihil niſi Ariſtotelicae huius logicae contractas quasdam „ſententias reperiebam: pauci quidam nonnihil in partibus quibusdam re-„prehendebant, ſummam tamen vniuerſae confuſionis ſequebantur, nul-„lum vſum, quod caput tamen rei fuerat, aperiebant. Vnus Agricola vo-„luit hic aliquid melius quam potuit. Incidi tandem in Galeni librum de „decretis Hippocratis et Platonis: qui mihi locus primus ad bene ſperan-„dum fuit. Nam cum illuc multa Hippocratis et Platonis dialectica decre-„ta ſum admiratus, tum illud per mihi mirum fuit, quod in illa dialecticae „laudis contentione Galenus Hippocrati, (quem vt Deum quendam cole-„ret) non Ariſtotelem, quem artis huius inuentorem et perfectorem cre-„dideram, ſed Platonem, tanquam in hac arte philoſophorum omnium „principem compararet. Sed tamen hac Hippocratis et Platonis compa-„ratione non tam ſum ſatiatus quam excitatus, ad omnes Platonis dialo-„gos, qui de dialectica aliquid praeciperent, perlegendum. Hic vt verum „fatear, optatiſſimus mihi et gratiſſimus ſalutis portus fuit. Ex Socratis „enim ſermonibus, cum varia variis locis de argumentorum generibus ſe-„ria et vtilia praecepta cognoui, tum vero clariſſimam illam methodi lu-„cem clariſſime vidi, vt ars via et ordine traderetur, primo loco defini-„endam ſummam, tum partes omnes definitionibus et exemplis declaran-„das eſſe, id etiam valde probaui et amaui, quod Socrates in falſis opinio-„nibus refellendis id vnum maxime ſibi proponeret, vt eos, quos contra „diſputaret, a ſenſibus opinionum et teſtimoniis hominum auocaret, tra-„duceretque ad aequitatem animi, et iudicii libertatem, quia philoſophis „ſtultum eſſe cenſeret hominum ſententiis (quae plerumque mendaces eſ-„ſent et fallaces,) potius temere commoueri, quam rei cognitae, et ex „omnibus cauſſis perceptae conſtanter aſſentiri. Quid plura? Coepi ego-„met mecum, (cum alio enim id mihi religioſum fuiſſet) ſic cogitare: „Hem? quid vetat pauliſper σωκρατίζειν et omiſſa Ariſtotelis auctoritate „quaerere verane et propria dialecticae ſit Ariſtotelis doctrina? fortaſſe „enim philoſophus iſte ſua nos auctoritate decepit? vt mirum eſſe mihi „diutius non debeat, ſi fructum, qui nullus ineſſet, in his libris non inue-„nerim. Quid ſi commentitia iſta ſit doctrina? nonne fruſtra me torqueo „et crucio, vt e ſterili, et arido ſolo fruges capiam? Sic itaque animatus,

„et

„et sacris Aristoteleae superstitionis tantisper exemtus, ad Aristotelis le-„ctionem redii, vt intelligerem, qualis esset Aristotelea logica: quaesiui „primo ex methodi doctrina, quam docet Plato, logicae in logico Ari-„stotelis organo definitionem: repetito opere nullam reperi: commemini „tum dialecticae partitionis, quam in Cicerone et Quintiliano legeram, „et tantam lucem tamque mentis humanae in inueniendo et disponendo „propriam, cum studiosus essem contemplatus et admiratus, ad Aristote-„lis logicam conuersus obstupui: chaos quoddam mihi videre visus sum: „sic inuentionis dispositionisque partes inter se sine definitionibus, sine „partitionibus, sine popularibus et perspicuis exemplis confusas animad-„uerti. Ac cum me ab Aristotele falsa scholasticae opinionis persuasione „deceptum cognoui, ignoscite mihi Aristotelei, si vere et simpliciter vo-„biscum loquor, quo me tum gaudio exultasse, qua laetitia affectum esse, „qua animi voluptate perculsum creditis? - - Itaque pro tanto tam gratae „liberationis munere Deo O. M. gratias immortales nomine Platonis ha-„bui, quod eum mihi nauclerum praebuisset, per quem ex tam longin-„qua iactatione tot fluctibus, tot tempestatibus ereptus, tandem incolu-„mis aut portum attingerem, aut certe propinquam terram aspicerem. „Nam tametsi princeps illa dialecticae distributio viam mihi monstrare po-„tuit, tamen sine Platonica methodi luce, sine Platonica philosophandi „et quaerendi libertate progredi recta, ac sine errore non potui.“ Habes, lector, longum quidem, at illustrem plane locum, qui initia philosophiae Rameae tibi pandit luculenter, et ad quem eos, qui historiam Rameam attigerunt, non respexisse merito miramur. Si enim ad eum attendissent, minime disputauissent, vtrum Ramus plagiarius sit nec ne? vtrum αὐτοδίδακτος ad philosophiam accesserit? vtrum ex logica Platonica vel Stoica profecerit? vtrum Agricolae meditationibus vsus sit, et quae similia quaeri in historia Rami solent. Ea enim omnia ex hoc vno loco definiri possunt clarissime, demonstrarique, Ramum, nec a sui temporis philosophia fuisse imparatum, nec veteribus nihil debuisse, nec Agricolae sua denegasse, suo autem quaerendi studio, et Platonicae dialecticae beneficio ad eam artis disserendi perfectionem peruenisse, quam postea totis viribus excoluit. Maxime autem memorabile ex hoc loco est, assertam primo dubitationem philosophicam, et euersa eius ope auctoritatis et antiquitatis scholaeque praeiudicia viam ipsi parauisse, vt ex veterum obseruationibus ea sibi eligeret, quae inueniendi, iudicandique facultatem iuuare posse crederet, quibus vsus nouam ipse viam ingredi posset. Iure itaque suo eclectici philosophi nomen sibi vindicat Ramus, qua libertatis cupiditate inductus iam quid porro in reformatione Dialecticae susceperit, enarrandum est.

II. Consilia Rami emendandae dia-

II. Duplici nempe via ad eam, quam sibi praefixerat metam currendum esse statuit, vna, quae obstacula remoueret, quibus omnis ars dialectica corrumperetur, et vera eius ratio impediretur, quaeque ex Aristotelico

ſtotelico organo oriri ſibi perſuadebat: altera quae nouam diſſerendi ſecundum veritatem artem melius et diſtinctius explicaret. Illum laborem elenchticum, hunc theticum eſſe probe intelligebat. Et illud quidem ſaxum vt felici ſucceſſu volueret, poſita dialecticae definitione, quam Ariſtotelem neglexiſſe conquerebatur, de toto eius habitu iudicabat. Cumque ex vocis διαλέγεσθαι ſignificatione et exemplis dialogorum Platonicorum ſtatuiſſet, eſſe eam artem bene recteque diſſerendi, ſecundum hanc notionem non modo totum dialecticae ambitum eſt complexus, ſed et Ariſtotelis logicam exegit. Quaecunque igitur aut ad diſſerendum apud Ariſtotelem nihil facere intellexerat, aut quae impedire credebat, aut quae deſiderari iudicabat, ea omnia Ariſtotelicis obiicienda eſſe conſtituit. Ex veterum enim teſtimoniis ſibi compertum eſſe contendebat [q], „Platonem veterum inuenta dialectica mirifice amplexatum diligenter exercuiſſe, docuiſſe etiam ſapienter et copioſe auxiſſe, nec vllum fere genus eſſe argumenti, de quo non aliquid praeceperit, tantique hanc vnam artem fecerit, vt omnium artium reginam deamque faceret, perpetuoque nouis eam laudibus afficeret. Et hactenus veritatem dialecticam, quaecunque inuenta eſſet, veritatisque vtilitatem ſimplicem et nudam fuiſſe, deinceps vero turbari et corrumpi coepiſſe. Platonem enim ſecutum Ariſtotelem, quanquam viuus antiquum inueſtigandae veritatis morem retinuerit, et ſyllogiſmorum ſimplicium artem repererit, et vtilitatem propoſita in vtramque partem perpetuae diſputationis exercitatione vberiorem reddiderit, tamen ambitione et vano ſuperiores vincendi ſtudio ſuis ſcriptis et artem totam, et artis vtilitatem et exercitationem magna ex parte conturbauiſſe, eamque mille tenebris inuoluiſſe, et in eorum quibusdam dialecticae artis vſum ad ſcholaſticas altercationes tranſtuliſſe, idque malum repertis et notatis coniunctorum ſyllogiſmorum modis vehementer Peripateticos et Stoicos auxiſſe.“ Hac opinione occupatus, Ariſtoteleam dialecticam mira pertinacia oppugnare coepit, id demonſtraturus [r]: „Dialecticam ab Ariſtotele et Ariſtoteleis non recte inſtitui, cum quod multa dialecticae artis non neceſſaria praecepta libris illis conturbentur, tum quod multa neceſſaria praetermittantur, multo etiam plura redundent. Vſum vero dialecticae artis totum ad ſcholaſticas et ſophiſticas altercationes eſſe traductum; adeoque humanitati, cui detracta eſſet, reddendam eam et reſtituendam eſſe.“ Longum eſſet, et lectori forte moleſtum, exponere, qua ratione per omnia logicae Peripateticae capita, initio facto a definitione dialecticae, hoc quod ſibi propoſuerat, opus fuerit proſecutus, quidque circa definitionem, partitionem, et partes, nempe inuentionem et diſpoſitionem monuerit, qua ratione doctrinam Peripateticam de terminis, praedicabilibus, praedicamentis, interpretatione, ſyllogiſmo, analyſi, topicis et ſophiſticis ſingulis

lecticae elenchtica.

q) Animadu. Ariſt. P. I. p. 2. r) l. c. p. 6.

ſingulis libris euerſum iuerit: haec enim prolixiora ſunt, quam vt heic locum capiant, quique ea noſſe cupiunt, non ſine delectatione ipſas Rami animaduerſiones adire poterunt, in quibus more ſuo iucunde et eleganter diſſerit. Sufficit monuiſſe, confuſionem, tenebras contradictiones, ineptias, altercationes, defectus et pueriles nugas Ramum vbique deprehendiſſe. In quibus cumulandis eum nimium fuiſſe, in quibusdam aut ignoratione elenchi, aut affectu praeter mentem Ariſtotelis de nonnullis diſputauiſſe, et imprimis ſuppoſita definitione arbitraria et nominali dialecticae, ad hanc modo normam organum Ariſtotelis totum examinanauiſſe, ſicque haud ſemel in verborum contentionem incidiſſe, facile viris doctis, qui in Ramum calamum ſtrinxerunt, concedimus, nec omnia in Ramo aut laudamus aut excuſamus, quem potuiſſe temperanter magis et moderate ea vrgere, fatemur. Aſt nec hoc negauerit rerum peritus, multa acute vidiſſe Ramum, plurima praeclare monuiſſe, vulnera logicae Ariſtotelicae maſcule tetigiſſe, et ita viam haud contemnendam aperuiſſe ſectariae Ariſtotelis ſeruituti ſe eripiendi, et ad liberiores auras elabendi. Optandumque omnino, virum quendam doctum, inſtituta comparatione inter reprehenſiones Vallae, Agricolae, Nizolii, Rami, Patricii et Gaſſendi cum Ariſtotelicis, oſtendere, in quibus conſpirauerint, in quibus diuerſam viam iniuerint, quibus armis ſectariam philoſophiam adorti ſint, quae contentionis ratio inter philoſophiam eclecticam et ſectariam fuerit, quid illa inde fuerit lucrata etc. Ex quibus prudentiam philoſophandi mire inſtrui poſſe nemo rerum peritus eſt, qui negauerit.

III. Negata librorum Ariſtotelis γνησιότης.

III. Non contentus autem Ramus, Ariſtotelicis organum eripuiſſe, quo ad reſeranda philoſophiae myſteria vti poſſent, quo pacto alias quoque Lycei ſcientias, maxime metaphyſicam [s], perdi neceſſe erat; ipſa quoque Ariſtotelis ſcripta genuina pauciſſima ſupereſſe Peripateticis obiiciebat, et vel plane ſuppoſita, vel interpolata tamen eſſe contendebat. Dialecticos autem Ariſtotelis libros plures quam centum fuiſſe aſſerebat [t], quorum ſexdecim tamen hodie legantur, ſi tamen ſint Ariſtotelis. Quod quibus fundamentis nixus dixerit, ex eo intelligi poteſt, quod de fortuna librorum Ariſtotelis tomo primo diximus. Ita vero lethali vulnere cauſſam Peripateticorum affligebat, quos ne Peripateticos quidem γνησίους eſſe, ita demonſtrare ſatagebat. Quam reprehenſionem ita exaſperabat, vt diceret, dialecticae vim totam ab Ariſtotele, primum tum multo magis deinceps ab Alexandro Themiſtio ceteriſque recentioribus Graecis praeſertim, deinde Latinis Ariſtotelis ſectatoribus fuiſſe deprauatam, vt non ad vllum humanae prudentiae fructum, ſed ad clamorem altercationis ſophiſticae ineptiſſimum referretur.

IV. Scopus Rami eclecticus.

IV. Recte feciſſe Ramum, quod abiecto Peripateticae ſeruitutis iugo libere de rebus ad veritatis diſquiſitionem et enuntiationem pertinentibus philo-

s) Conf. Sorel. de Perfect. hom. P. III. p. 493. Reimmann. Hiſt. lit. Germ. Vol. III. p. 593. Vol. IV. p. 92. t) Animadu. Lib. I. p. 3. 4.

Digitized by Google

philosophari coeperit, nemo in hodierna philosophiae eclecticae luce erit, cui sanum est sinciput, qui non vltro concesserit. Et in eo quidem multo magis laudandus est, quod cum vidisset, omnem dialecticae virtutem ad scholarum altercationes et inutiles lites referri, maiorem ex ea vtilitatem quaesiuerit. Nam non scholae, sed vitae philosophandum esse, ipsa nos philosophiae indoles, et ratio congenita homini docet. Ast id ipsis Peripateticis inculcabat Ramus *, „et se contendere modis omnibus asserebat, vt ad augendos iuuenilis industriae fructus, et ad minuendas longi „temporis molestias docendae et exercendae in philosophia iuuentutis com„pendiaria quaedam via ex veterum et philosophorum et oratorum institu„tis, ex regum et pontificum legibus reuocetur, vt denique dialectica ex „vsu naturalis et humanae rationis tota describatur, descriptaque explican„dis poëtis, oratoribus exponendis, examinandis philosophorum omni„umque hominum sententiis, scribendo de rebus omnibus et dicendo, omni „denique fructu humanitatis exquirendo tractetur et exerceatur." Vnde in ipsius dialecticae praefatione, *se*, ait, *artis exercitationem tam late adhibere, quam longe pateat vis naturae et artis, vt iuuentus huic disciplinae dedita, propositi vel poëtae, vel oratoris, vel cuiusuis exempli consilium ex argumenti genere, iudicium ex conclusionis specie, methodum ex perpetuo dispositionis ordine perspiciat, aliquid deinde simile conetur et efficiat, atque omnes artis partes ad confirmandam ingenii solertiam et animi mentisque prudentiam exprimat: in eoque rhetoricae cum dialectica exercitationem et vsum scribendo dicendoque coniungat.* Quae omnia in se spectata commendanda omnino esse et laudanda in Ramo, nemo temere inficias iuerit.

V. Summa dialecticae Rameae.

V. Hunc vero finem vt obtineret, dialecticam ex vocis significatione ad differendi ordinem et ex veritate artem retulit, cuius obiectum, vel de quo differitur, cum sit quaestio, omnem dialecticae operam circa eius partem, quae antecedit, et quae consequitur, versari dixit. Et quoniam differendi et eloquendi artem, vt ipsius verbis modo diximus, coniungebat, ex partibus rhetoricae, inuentione, dispositione, eloquutione, memoria et pronuntiatione, siue actione, eloquutionem et actionem tantum propriam esse rhetoricae censuit, inuentionem autem et dispositionem logicae vindicauit. Prius Ciceronis imitatione, (quem potissimum ob oculos habuit) inuentionem, posterius iudicium nuncupauit, ex qua distributione tota tractatio dialecticae, in duas partes facta est, quarum vna de inueniendis argumentis, altera de disponendis agit. Et argumentum quidem esse ait, quod ad aliquid arguendum affectum est; quales sunt singulae rationes solae et per se consideratae, id quod non de medio tantum termino, quem Aristotelici vocant, sed de quauis enunciationis parte secundum Ramum intelligendum est. Ipsam vero propositionem axiomatis nomine definiuit esse dispositionem argumenti cum argumento, qua esse

 aliquid

u) Dedic. Animadu.

aliquid aut non esse iudicatur. Argumentum autem in artificiale et inartificiale diuidens, quorum illud ex arte, hoc ex se arguit, artificiale vel vt primum vel vt ortum considerat, illudque vel absolutum et simplex vel comparatum esse ait, absolutum porro diuidit in consentaneum et dissentaneum: atque consentire rei argumentum dicit vel absolute vel modo quodam. Et ad illam quidem classem caussam et effectum, ad hanc subiectum et adiunctum refert. Dissentaneum vero in diuersa et opposita partitur, haec in disparata et contraria; atque haec ipsa in relata, aduersa, contradicentia, priuantia. Similiter comparationem statuit esse vel penes quantitatem, vt sint paria aut imparia, maiora aut minora, vel penes qualitatem, qua sint similia atque dissimilia. Argumentum quoque ortum a primo habere species dictitat, coniugata, notationem, distributionem, definitionem, seu descriptionem, inartificiale ad testimonii vel diuini vel humani classem reuocat. Et hac quidem argumentorum, siue terminorum serie constituta, quodlibet eorum describit, quibusque regulis, ex natura eius petitis constet, explicat, quae tamen omnia apud ipsum legenda sunt, cum scriptionis nostrae specialem logicae historiam non poscentis modum excedant. Et haec quidem libro priore prosequitur; posteriore de iudicio argumentisque disponendis tractat. Diuidit autem iudicium in axioma et dianoëam, Axioma autem, quod ex Stoicorum logica accepit, idem Ramo est, quod Peripateticis propositio seu enuntiatio, dianoëa idem quod ratiocinatio, syllogismus, et ratiociniorum consecutio atque methodus. Ex quo intelligi potest, quid in dialectica Rami sit axioma, supra iam definitum, curque dispescuerit in affirmatum et negatum, verum ac falsum, illudque in contingens et necessarium, nempe quod vel ita verum est, vt falsum quoque esse possit, vel quod necessario verum est, vt falsum esse nunquam possit, quo scientiam refert. Quod cum cardinem rei tangat, axioma necessarium secundum proprietates eas, quas iam definiuerat Aristoteles considerauit, vt nempe sit, de omni, per se, et vniuersaliter primum, cuius scilicet consequens et antecedens de se reciproce praedicari possint. Quia vero axioma vel simplex est vel compositum, vtriusque naturam describit, illudque considerat prout vel generale est, vel speciale, vel particulare, vel proprium; hoc, prout vel copulatum, vel congregatiuum, vel disgregatiuum est, quod vel discretiuum vel disiunctum esse dicit. Quo pacto omnem iudicii axiomatici ambitum complectitur. Dianoëa autem Ramo dicitur, cum aliud axioma ex alio deducitur, vnde syllogismus exoritur atque methodus. Et syllogismum quidem, ait, esse, quo quaestio cum argumento vt posito antecedente necessario concludatur. Ita scilicet quaestionem de dubio axiomate, adhibito tertio argumento, cum quaestione comparato, illustrandam esse censebat. Syllogismi, iuxta Rami mentem duae partes sunt, antecedens, quod propositione et assumtione constat, et consequens, quod est ipsa conclusio. Si antecedentis pars vna desit, enthymema oritur,

Digitized by Google

tur, si qua accedat, prosyllogismus. Eum autem vel simplicem constituit, vel compositum, illumque diuidit in contractum et explicatum. Contractus est, quando argumentum, quasi in exemplum assumitur: explicatus, quando omnes eius partes exprimuntur. Huius quoque species, id est figuras facit duas. Vnam quando argumentum, id est medius terminus tam in propositione, quam in assumtione sequitur; alteram quando argumentum antecedit in propositione, sequitur in assumtione. Quo modo et secundae et primae figurae Aristotelicae locum in dialectica reperit. Syllogismum compositum, vel connexum, vel disiunctum constituit, prout nempe ex assumto vel negato antecedente colligitur vel tollitur consequens. Methodum quoque definiuit Ramus dianoëam variorum axiomatum homogeneorum pro naturae suae claritate propositorum, vnde omnium inter se conuenientia iudicatur, memoriaque comprehenditur. Potiora autem in ea secundum Ramum eo redeunt, vt vniuersalius et clarius praecedat, minus vniuersale aut singulare et obscurius sequatur, adeo, vt gradatim a generalissimis per subalterna ad specialissima perueniatur. Ita vero secundum methodum Ramaeam primo loco collocanda definitio generalissima, tum distributio, quae vel partitio est vel diuisio in species, quibus vt et partibus idem rursus ordo definitionis et distributionis assignandus, cuncta autem, si longiora fuerint transitionis vinculis colliganda, vt oratio inde recta et elegans exsurgat. Addit quoque nonnulla de crypticis methodi, cum res non clare proponitur, vt eo iucundius lector vel auditor trahatur fallaturue. Et haec quidem summa dialecticae Rameae capita sunt, quae exemplis ex oratoribus atque poëtis aliisque scriptoribus petitis mire illustrauit, et velut stellis quibusdam interstinxit, vt fatendum sit, haud contemnenda inde lumina tractationi Rameae accessisse.

VI. Multa in dialectica Rami ex Aristotelicis seruata, multa addita.

VI. Esse in hac dialectica Rami haud pauca, ex Organo Aristotelico transsumta, licet nouis nominibus compareant, ex comparatione apertissimum esse potest. Nec diffessus id est Ramus, vltro id aduersariis dans, *Aristoteli et Aristoteleis non omnem laudem debitam se detrahere velle, sed si qua ab eis, dialecticae propria veraque praecepta tradita fuerint, libenter approbare.* Fatendumque, si verborum nouitatem tollas, multa eum ex Aristotele seruauisse, praecipue, quae de iudicio dianoëtico disputat. Inde enata sententia praestantissimi Werenfelsii [v]: *Ramum nulla de re nouam sententiam excogitasse, de variis philosophorum circa varias res opinionibus nunquam sententiam dixisse, in modo methodoque docendi, in definitionibus et diuisionibus ab Aristotele recessisse, adeoque recte pronunciari, eum inter λογομάχους et μεθοδομάχους esse referendum.* Non repugnamus viro doctissimo, si multam de verborum nominumque nouitate contentionem fuisse statuat, non enim nouum hoc est, sed quotidie ea fabula luditur. Ast negari tamen hoc quoque

v) l. c. Opp. p. 477.

non potest [w], multa Aristotelicorum inutilia Ramum ex logica eiecisse, praedicabilia, praedicamenta, topica, elenchos minime curasse, adduxisse vero alia indicta Peripateticis, de caussarum, subiectorum, adiunctorum, dissentaneorum, comparationum, distributionum, testimoniorum, coniunctarum conclusionum partibus et modis, ad quae in disserendi distribuendique ordine suo notiones et rationes arte inque scribendi dicendique artificio multa redire, veterum exemplis edoctus sciebat. Hinc nullum in arte praeceptum ponebat, quod perspicuis insignium hominum testimoniis et exemplis Ciceronis maxime et Virgilii non illustraret.

VII. Fontes dialecticae Rameae.

VII. Ex dictis vero nullo negotio de fontibus dialecticae Rameae definiri potest. Quam non omnem Peripateticae doctrinae traditionem negare posse, ostendimus. Sed et veterum Graecorum, maxime Platonis et Stoicorum, logicam cum Ramea comparanti erit clarissimum, multa ab iis in sua arua Ramum deriuauisse. Plato enim exemplis quidem magis, quam praeceptis cuncta ex definitione, distributione, resolutione et inductione deriuauit, Stoici enunciationes axiomata, syllogismos argumenta vocarunt. Cumque ad vtriusque sectae imaginem rhetores veteres orationum suarum vultum plerumque pinxerint, mirum haud est, Ramum in eorum lectione probe versatum hanc sibi speciem dialecticae finxisse, reiectis cauillis et subtilitatibus Stoicorum, quas non minus, quam Aristotelicorum contemnebat. Occasionem autem ita transformandae dialecticae Ramo suppeditasse dialogos Platonis, ipsum supra fatentem audiuimus.

VIII. Iudicium de Dialectica Rami.

VIII. His vero omnibus rite ponderatis non difficile est de dialectica reformatione Rami sententiam ferre aequam et veram. Et laudandus quidem in eo est magnopere, quod ab inutilibus speculationibus nobilissimam artem ad vsum fori et vitae reuocauerit, nec in eo quoque culpandus est, quod accurate ordineque disserere, vel disserentes quoque veteres intelligere docuerit. Ast id maximopere in Ramo reprehendimus, quod antiquitatis praeiudicio, quod tamen in Aristotele feliciter eiurauerat, fascinatus et dialecticae nomine seductus, ad vnum disserendi artificium omnem ratiocinandi scientiam retulerit [x]. Hoc enim pacto necesse erat, intellectum, cui medendo, illustrando et in veritatis viam ducendo destinata est disciplina praestantissima, in tenebris, quibus naturali morbo et nascendi infelicitate cingitur, manere, et quum falso ratiocinetur, emendari a dialectica Ramea non posse. Vehementer quoque improbandum est, quod in cortice, methodum putamus, haerens, nucleum ipsum omiserit, eam vero ita ad intellectus normam retulerit, vt pedem modulo adaptaret, qua ratione non potuit non inepta methodi affectatione haud semel tractatio corrumpi. Cuius exemplum esse possunt διχοτομίαι Rameae superstitiose

w) Conf. Dedicationes Dialect. et Animaduersionum Peripp.

x) Conf. Cartes. ep. ad Gallic. interp. princip. philos. Ars cogit. P. I. c. 3. p. 19.

Digitized by Google

studiose ad nostra fere tempora excultae, itemque methodus caussalis, quae dialecticae Rameae debetur, quaeque in non necessariis scriptores ita detinuit, vt haud raro ineptiae sequerentur. Quae omnia si parcius adhibuisset Ramus, si a necessariis aliis non abstinuisset, si methodi leges non vniuersales fecisset, et cuiuis pedi hunc cothurnum adaptauisset, pauciora haberemus, quae reprehenderemus. Moderate et ex vero magnus VERVLAMIVS [y]: *Methodus veluti scientiarum architectura est: atque hac in parte melius meruit Ramus, in optimis illis regulis* καθόλου πρῶτον, καὶ παντὸς, καθ' αὑτὸ *etc. renouandis, quam in vnica methodo sua et dichotomiis obtrudendis. Veruntamen nescio quo fato fit, vt humanis, sicut saepius fingunt poëtae, rebus pretiosissimis semper adhibeantur perniciosissimi quique custodes. Certe conatus Rami, circa illam propositionum limam coniecit eum in epitomas illas et scientiarum vada. Auspicato enim, et felicis cuiusdam genii ductu processerit oportet, qui axiomata scientiarum conuertibilia facere attentauerit, et non simul ea reddiderit, circularia, aut in semet recurrentia. Conatum nihilo secius Rami in hac parte vtilem fuisse non inficiamur.* Alia scriptorum iudicia de Rami dialectica, ne nimii simus, omittimus: comparari autem cum dictis possunt, quae auctor artis cogitandi [z], et acutissimi viri CHRISTIANVS THOMASIVS [a] atque NIC. HIERONYMVS GVNDLINGIVS [b] annotauerunt. Ille methodum tabellarum huc quoque reuocat.

IX. Merita Rami de philosophia.

IX. Quodcumque autem dialecticae Rameae statuendum sit pretium, ipse certe Ramus debita laude in philosophiae historia priuandus haud est. Is enim, quod frustra tentarunt Agricola, Valla, Nizolius, Viues, maiori si non animo, certe strepitu et euentu aggressus viam ostendit, qua ad libertatem philosophandi abiecto iugo Aristotelicae philosophiae sectario procedi posset: et modum exemplo docuit suo, contemnendi eorum clamores, qui pro Sectae suae placitis tanquam pro aris atque focis pugnant, et sanctissima mysteria violari conqueruntur. Quod Palladium diu orbi philosophico ereptum vt assertum iret, non minas, conuitia, calumnias, et quae his grauiora sunt, timuit, persecutiones diras contemsit, impauidum patiensque pectus aduersariis obiecit, et rarissimo exemplo libertatem philosophandi sanguine suo confirmauit, merito inter martyres philosophicos [c] numerandus. Qui si nihil egisset aliud, quam quod exemplo suo in academia Parisiensi viros doctos complures excitasset, vt in aliis philosophiae partibus idem tentarent, quod ipse in dialectica fecit, quorum haud infelices conatus passim annotauimus [d], dignus certe esset, cuius nomen atque memoria in annalibus philosophicis perennaret, et cui non ingratam se praestaret posteritas.

§. X.

y) De Augm. scient. L. VI. c. 2. T. I. Opp. p. 358.
z) P. II. c. 15.
a) Cautel. c. X. §. V.
b) Via ad ver. logic. p. 78.
c) Singulari diss. eorum exempla collegit doctissimus HEVMANNVS.
d) Conf. LAVNOIVS de Fort. Arist. in Academia Parisiensi.

Digitized by Google

Fata dialecticae Rameae post auctoris obitum.

§. X. Extingui posse Rameas nouitates, extincto crudeliter auctore suo, sibi persuadebant eius aduersarii, verum contrarium euenit. Qui enim viuus haud paucos sectatores habuerat, quorum nonnulli ab extremis Europae angulis ad eum conuolarant, post mortem asseclas multo plures nactus est. Et superstite quidem Ramo Audomarus Talaeus, vir doctus et eloquens, cui cum Ramo fraterna intercesserat necessitas, ex disciplina Ramea formatus eam propagare inter Gallos non sine sudore conatus est e). Quis autem doctrinam Rameam plausus inter Germanos exceperit, cum ad eos Ramus diuertisset, ex supra dictis est manifestum. Quamuis ex illis quoque constet, Peripateticos vbique locorum manibus calcibusque obniti Ramo eiusque reformandae philosophiae consiliis coepisse. Quibus addimus, scholam Melanchthonis, quae rationalis philosophiae culturae se valde addixerat, parum Rameis conatibus fauentem, suum quoque studium disciplinae Rameae velut impedimentum aliquod obiecisse. Et haec quidem viuo et spirante Ramo acciderunt. Post miserabilem autem vitae eius exitum magnis et citatis gressibus passim ad eam doctrinam, quam formauerat Ramus, properatum est, fueruntque passim viri docti, qui Ramismo, (quo nomine ista disciplina appellari solebat) nomen suum addicerent. Et Hispaniam quidem atque Italiam nouitatibus Rameis aures patulas praebuisse, non constat, ast viguisse inter Germanos, Anglos, Scotos eam doctrinam publica documenta produnt, et innumeris exemplis probari potest. Cuius prima occasio, qua Rami dialectica per istas regiones sparsa est, fuit, quod ab ore Rami magna eloquentiae et philosophiae laude docentis iuuenes multi, qui ex Germania atque Britannia ad eum confluxerant, pependerint, et tum dicendi tum ratiocinandi differendiue principia ab eo didicerint. Hos et doctrinae elegantia et iucunditate recreabat, et ad veterum exempla effingebat, et nouo doctrinae genere innutritos domum remittebat, gratos tanti praeceptoris discipulos atque admiratores. Qui cum muneribus essent admoti, occasionemque nacti disciplinam Rameam ad publicos vsus adhibendi, viua voce pariter atque scriptis rem literariam iuuarent, factum inde est, vt Ramismus inter Germanos, Gallos et Britannos omni spe citius et promtius exsurgeret atque inualesceret. Maxime autem ex discipulis Rami hoc nomine memorandi sunt Thomas Freigius et Franciscus Fabricius, qui elegantioris literaturae notitia aeternum sibi in ciuitate erudita nomen comparauerunt. Et Freigius quidem Friburgo-Brisgoius in academia patria praestantes iuris interpretes Vlricum Zasium et Henricum Glareanum praeceptores habuerat, at fama doctrinae Rami excitatus, Parisiensem scholam adiit, tantaque contentione et industria illustris praeceptoris disciplinae adhaesit, vt inter eius discipulos tantum non vnus omnium maxime emineret. Redux ex Gallia in Germaniam et Ramea eruditione ornatior, in patria primum, deinde Basileae munus docendi nactus est, tantis aduersitatum procellis iacta-

e) Conf. eius Academia.

factatus vt de abiiciendis omnino ſtudiis cogitaret, quod conſilium ſine dubio perfeciſſet, niſi Hieronymi Wolfii commendatione in Altdorfina ſchola profeſſoris munus illi obtigiſſet [f]. Is itaque cum omnium optime philoſophiam Rami intelligeret, eam et inſtitutione, et commendationibus in veteres ſcriptores propagare, et oſtendere eorundem vſum ſtuduit. Franciſcus Fabricius autem Marcoduranus, adoleſcens ad Petrum Ramum delatus eſt, eoque euentu ab ore eius haeſit, vt ſe Lutetiae Pariſiorum ei operam dediſſe non poenitere ipſe ſcribat [ff]. Qui cum Iohanni Mohemio in gymnaſio Duſſeldorpienſi regendo ſucceſſor eſſet datus [g], praeter literaturam veterem, quam a Ramo quoque didicerat, et in qua eum valuiſſe ſcripta eius doctiſſima oſtendunt, ipſam quoque Rami dialecticam propagandi occaſionem nactus eſt fauentiſſimam. Cumque haud pauci ex huius diſciplina viri docti prodirent, qui poſtea muneribus paſſim per Germaniam praefecti ſunt, facile inde colliget lector cauſſam, cur Ramiſmus, quem vocant, tanta inter Germanos incrementa ceperit. Et haec humaniorum quoque literarum cognitio, quam Ramea diſciplina tantopere commendabat et adiuuabat, inter cauſſas referenda eſt, cur illa tantopere inualuerit. Viri enim ſummi et in veterum ſcriptorum lectione ad miraculum vſque verſati, quamuis male Ariſtoteli minime cupiebant, attamen Rameam dialecticam ad interpretationem et imitationem veterum plurimum facere credidere, ideoque eam ſibi commendatam habuerunt. Qua in re praecipue plurimum valuit ſummorum virorum Ioannis Sturmii et Dauidis Chytraei auctoritas, quorum vterque eo nomine plurimum Ramo fauit [h], licet Ariſtotelem non improbarent. Aſt hi duumuiri in conſtituendis per Germaniam ſcholis eligendisque doctoribus publicis a quampluríimis in conſilii curarumque partes trahebantur; quae via fuit, qua Ramea diſciplina latiſſime ſe extendere potuit, cum ſimiliter animati eorum diſcipuli Rameam doctrinam fuiſſent amplexi. Vix itaque ſchola aliqua publica paulo celebrior nominari poteſt, in qua non Ramiſtae, quo nomine Rami ſectatores ſolent appellari, docuerint. Vixit enim docuitque ex Rami ſectatoribus FRIDERICVS BEVRHVSIVS in Tremoniano gymnaſio, qui aliquot libris Rami dialecticam illuſtrauit, eiusque *Paedagogiam* itemque *defenſionem* ſcripſit, et libello erudito atque luculento Rami et Melanchthonis dialecticam comparauit [i], ex quo diſci poteſt, in quibus vtraque conueniat, in quibus diſcrepet, quae controuerſiae momenta ſint, quae omiſerit Ramus, quae adiecerit. In Corbacenſi ſchola pro Ramo fortiter dimicauit ADAMVS SCRIBONIVS, auctor *Triumphi logicae Rameae*, apud Hanouera-

f) Vitam eius habes ad ADAMVM in Vitis philoſ. p. m. 252. inde ſua hauſerunt FREHERVS Theatr. p. 889. et REIMMANNVS Hiſt. lit. Germ. Vol. IV. p. 582.

ff) In Praef. ad vitam Ciceronis.

g) Vid. HANCK. de Rom. rer. ſcript. L. II. c. 1. p. 29. CRENIVS Animadu. philol. P. II. pag. 293. TEISSIER. Elog. T. II. p. 468. FABRIC. Centur. Fabricior.

h) Vid. CHYTRAEI Epiſt. p. 547. ELSWICH. de Fort. Ariſt. in academiis Proteſtantium pag. 57. 59.

i) Francof. 1588. 8.

noueranos Heizo Buſcherus, qui licet ſyncretiſticam dialecticam, de qua infra dicemus, ſecutus fuerit, Rameam tamen dialecticam contra Cornelii Martini inſultus defendit, et doctrinam *de ſoluendis ſophiſmatis* abs Ramo omiſſam ſuppleuit. Eandem contra Martini tela calami pugnam apud Goettingenſes ſuſcepit Conradus Hoddaeus; maxime vero in Iulia academia, vbi Peripatetica doctrina valde valebat, pro Ramo omnibus ingenii neruis decertauit CASPAR PFAFFRADIVS, cui libellum *de ſtudiis Rameis et legibus optimae inſtitutionis* [k] debemus. In ſchola Erfordienſi pro Ramo ſtetit HENNINGVS RENNEMANNVS, editis *Enodatione totius philoſophiae Rameae, et Philoſophiae Rameae inſuperabili ſcuto* [l]. Et hi quidem duo ſcriptores ab iis quoque conſulendi ſunt, qui ſpecialia magis de controuerſiis Rameis in Germania agitatis, quae tangere hoc loco non licet, ſcire cupiunt. In academia Roſtochienſi Thomas Rhaedus contra Ariſtotelem pro Ramo comparuit, qui cum Henningo Arniſaeo hoc nomine eſt congreſſus. Marpurgi HIERONYMVS TREVTLERVS *Rudimenta dialectica P. Rami* deſcripſit. Hamburgi Iacobus Reneccius et poſt eum Seuerinus Sluterus editis de Rami dialectica commentariis pro his partibus ſteterunt; Lubecae Ramiſmum introduxit Ioachimus Hanſius [m]. Etiam in academiis Saxonicis magno ſtrepitu diſciplina Ramea inualuit, motusque haud leues concitauit. Id quod praecipue in academia Lipſienſi factum eſt, in qua Ioannes Cramerus Ramo ampliſſime fauit, licet is Organi Ariſtotelici publicus doctor eſſet. Id quod armauit in eum facultatem philoſophicam, quae, vt eo grauiori inuidia Ramiſmum cumularet, Caluiniſmi ſemina in Ramiſmo latere, in literis ſupplicibus ad electorem Saxoniae eſt conqueſta. Vnde factum, vt auctoritate electorali deligerentur, qui in Rameae factionis pericula, quae imminere credebantur, inquirerent, quae tanta viſa ſunt, vt theologi quoque excitarentur ad aggrediendam ſcriptis peſtem pernicioſam, inter quos maxime Matthaeus Dreſſerus ſe Rameis partibus obiecit [n]. Tantis autem animorum motibus res acta eſt, vt cum nuntium Rameae doctrinae mittere recuſaret Cramerus, is munere publico anno MDXCI. exueretur, et quicunque in ea academia promotionibus publicis frui cupiebant, ſingulari ſyngrapha promittere iuberentur, ſe nolle quicquam tradere, quod a philoſophia Ariſtotelis ſit alienum; tanti momenti, haec pugna dialectica erat:

Non Priamus tanti totaque Troia fuit.

Sed in aliis quoque Proteſtantium academiis fortunam diſciplinae Rameae, licet variis viciſſitudinibus vſam, emerſiſſe, indubitatis teſtimoniis conſtat.

k) Francof. 1597. 8.

l) Oppoſitum id Phil. Scherblo. Valde eius maledicam linguam deteſtatur KECKERMANN. Praecogn. log. tr. II. c. 5. p. 169. cuius verba quoque adducit BAYLE l. c. not. O.

m) Conſulendi de his ſcriptis WALCHIVS et ELSWICHIVS ll. cc.

n) Conf. quos laudant iidem ADAMI Vit. philoſ. p. m. 496. MORHOF. Polyhiſt. T. II. L. I. c. 12. §. 1. DORNIVS ad Ionſ. L. III. c. 36. §. 19. p. 210. qui ad B. Io. CYPRIANI Progr. de fatis philoſophiae Rameae in academia Galliae, inſertum Suppl. Bibl. philoſ. Struuianae p. 25. prouocat. Quod tamen in editione Lotteriana, quae ad manus eſt, deſideramus.

Digitized by Google

ſtat. Et in Altdorfina quidem ſchola multa inuidia premebatur Ramiſmus; aſt quamuis Peripatetici magnis animis ſe ei opponerent, et praecipue Philippus Scherbius diſſertatione pro philoſophia Peripatetica aduerſus Ramiſtas quam philoſophiae Altdorfinae inſeruit IO. PAVL. FELWINGERVS, adeo erudite et acute diſputaret, vt neruoſitate, breuitate et elegantia, flore item eloquentiae et accuratione cum vaſto libro certare poſſe iudicauerit MORHOFIVS [o]; his tamen non obſtantibus inualuere partes Rami, praecipue cum Henricus Rennemannus, duobus ſcriptis proterue Scherbium eſſet aggreſſus, isque nihil repoſuiſſet, ſed LIBAVIVS [p] tantum Scherbium vindicaſſet [q]. Conſtat id ex verbis TAVRELLI [r], qui, quod ab Ariſtotelicis diſſentiret, vt ſuo loco dictum, Ramiſmi conuicio impetitus eſt. Is enim ad hanc obiectionem ita reſpondet: *Vt vero nihil ex Rami vel eius aſſeclarum ſcriptis didicerim, quibus ipſe nunquam ſum delectatus; cum videamus tamen adeo felicem eius doctrinae ſucceſſum, atque in dies augeri eorum numerum, qui vel ſeſe aperte Ramiſtas eſſe profitentur; vel ſaltem a Rami dogmatibus non abhorrent: quis non flectatur, et de Ramo iudicare incipiat aequius. Liberum probo philoſophandi genus: noui etiam in Ariſtotele reprehendiſſe Ramum, quod probandum non fuerat.* In Iulia academia, quae Helmſtadii circa ea tempora [s] excitata eſt, et in qua Pfaffradium Rameam dialecticam propagauiſſe ſupra retulimus, contra Cornelii Martini et Io. Caſelii diligentiam pro Ariſtotelica philoſophia aduerſus Ramum, inſurrexit ANTONIVS NOTHOLDVS, qui nomine *ſtudioſorum philoſophiae Rameae conſiderationem in Martini librum* emiſit, cui cum anno MDCXCVII. Cornelius Martini peculiari programmate reſponderet, annotationibus ille ſuis id eodem anno recudi fecit [*], annoque ſequenti diatriben philoſophicam edidit, qua doctrina de definitione et diuiſione dialecticae, de notionibus primis et ſecundis, de argumentis inuentionis et praedicabilibus, de analyſi logica Rameorum, de metaphyſica et praedicamentis ad Philippi et Rami documenta reuocatur ac iudicatur. Quali contentione quoque Martinianis oppugnationibus ſe obieciſſe Cornelium HERMANNVM NICEPHORVM, in libris *de Analyſi logica*, refert HERMANNVS ELSWICHIVS [ſ], qui epigramma quoque affert, huic libro praefixum, quod, quanti eo tempore Ramus inter Germanos fieret, in aprico ponit. Dabimus id hoc quoque loco, vt de fortuna et opinione Ramiſmi inter Germanos conſtet [ſſ]:

Magnus Ariſtoteles logicus, non vilior illo
Ramus, at obſcurus magnus Ariſtoteles.

o) Polyhiſt. T. II. L. I. c. 11. §. 30. p. 62.
p) In Schediaſm. medico-philoſ.
q) Conf. Cel. BAYERVS Vit. medic. Altdorf. pag. 20.
r) Alp. Caeſ. p. 37. s) 1576.
*) Conf. ELSWICH. l. c. p. 66. ſ) l. c.
ſſ) Haec plerorumque Rameorum opinio fuit, vnde Ariſtotelicam quoque logicam diſcere iubebant, iuuenes, vt artificiales voces, id eſt terminos a ſcriptoribus adhibitos intelligerent.

Digitized by Google

Ramus conspicuo discentem tramite ducit:
Et breuis et breuitas haec tibi cuncta aperit.
Nemo percipiet logicam felicius artem,
Quam qui Rameam perdidicit logicam,
Postea Aristotelis; non vt meliora, sed illa
Quae vulgus nouit, tu quoque scire queas.
Cum stultis etenim stultescere tempora possunt;
Hoc apte quisquis fecerit, ille sapit.

Sed in Leucorea quoque academia Rami partes inualuisse, ex HVLSEMANNO [t] patet, qui per interdicta electorum Saxoniae actis ordinis philosophici inserta, iterumque anno MDCIII confirmata prohibitos esse Vitebergenses, ne Rameae se darent philosophiae. In huiusmodi edicto ab eo allato cauetur, cum a breui tempore in facultate philosophica secta Ramistica exorta sit, quae id agat, vt pedetentim methodum docendi Aristotelicam, surrogata noua, pellat, ne quis professorum audeat illam in lectionibus publicis fouere, indicta etiam illis poena, qui contra egerint. Sed ad Danos vsque penetrauit quoque dialectica Rami; qui quamuis auctoritate publica ordinationis ecclesiasticae Christiani III. Melanchthoniana dialectica vterentur [u], non pertimuit tamen Andreas Kragius, philosophiae tum apud Hafnienses professor, post explicatum auditoribus suis Platonem, Ramum quoque et tradere publice et aduersus G. Liebleri calumnias vindicare. Facile vero esset complures afferre, qui hac ratione pro Ramo pugnarunt, si eorum nomina excitare vellemus, qui in hoc argumento calamum exercuerunt. Quoniam tamen hoc instituti nostri limites excedit, lectorem rogamus, vt ex LIPENII [v], REIMMANNI [w], WALCHII [x] catalogis sua industria ea colligat, si modo tanti videbitur, eorum studia nosse, qui cramben decies centiesque recoxerunt. Addimus nos tantum verbo, apud Heluetios ita obtinuisse Ramismum, vt ad nostra vsque tempora Bernae Lausannaeque eum auctoritate publica confirmatum esse ex Minutoli relatione scribat P. BAYLE [y]: Apud Batauos quoque RVDOLPHVM SNELLIVM, linguae Hebraicae et matheseos professorem Lugdunensem, edito *Syntagmate philosophiae Rameae* (*Commentarium in Rami dialecticam* nominat Ven. WALCHIVS [z], qui an idem sit cum syntagmate, nescimus) de Ramea dialectica egregie meruisse, et haud parum celebritatis illi conciliauisse, eo quod solide et perspicue Rami praecepta illustrauerit. Quin inter Anglos et Scotos quoque admiratores et sectatores haud paucos meruisse Ramum Keckermanni testimonio asserit P. BAYLE [*]. Satis hoc fortunarum videri poterat disciplinae Rameae, quod in ordine philosophico toties caput erigere licuerit: ast accessit maior felicitas, ex iureconsul-

t) In Praef. Dialys. p. 13.
u) Vid. ALB. THVRA Id. hist. lit. Danor. P. II. c. 4. §. 2. p. 301.
v) Bibl. philos. p. 1283.
w) Calend. crit. hist. logicae p. 52.
x) l. c. p. 617. seqq.
y) l. c. not. O.
z) p. 621.
*) l. c.

Digitized by Google

consultorum ordine. His enim valde placuit methodus Ramea, quam et ordine et perspicuitate et facilitate gaudere sibi persuadebant. Obseruatumque CHRISTIANO THOMASIO †, Matthaeum Wesenbecium virum celeberrimum, primum fere fuisse, qui methodum caussalem ex dialectica Ramea ad vsum iurisprudentiae traduxerit.

Aduersarii Ramismi.

§. XI. Amplissimos habuisse successus dialecticam Rameam, ex adductis satis constare potest. Neque tamen putandum, nullis eam impedimentis, nullis aduersariis fuisse coarctatam atque repulsam. Nam quod viuo Ramo accidit, vt magnis iris, et acerba contentione contra Ramum eiusque philosophiam insurgerent Peripatetici, id post eius tristia, quae perpessus est, fata non minori alacritate et animorum motibus factum. Non memorabimus petulantiam iuuentutis, Ramistis passim insultantis, supra enim idem euenisse Ramo ipsi iam monuimus, nec adeo mirum vel etiam insolens est, iuuenes literarum studiosos incitatos a doctoribus suis et inuidia instigatos, ad quoduis contumeliae genus in nouatores digredi. Sed ad ipsa Peripateticae doctrinae columina prouocamus, quae pro Aristotele, tanquam pro aris et focis pugnauerunt, cuius praeter Parisienses exempla, Ramo adhuc superstite in Beza, Schegkio aliisque commemorauimus. Nulla enim schola fuit, in qua non aduersarios Rami doctrina reperiret, possetque satis amplus nominum eorum contexi catalogus, qui inimica Ramo tela intentarunt, si id ageremus. Paucis tantum et strictim nonnullos tangimus, ne hic quoque ἀσύμβολοι abeamus. Nempe in Tubingensi academia praeter Schegkium, qui cum ipso Ramo contentionis serram reciprocauit, eius nouitatibus NICODEMVS FRISCHLINVS, edito *Dialogo contra P. Rami sophisticam* pro Aristotele respondit, nec in ea academia pedem figere potuisse ab eo tempore Ramismum verisimile est. Eandem vigilantiam ne Ramistica doctrina Aristotelicam pelleret, probauisse academiae Altdorfinae professores maxime Philippum Scherbium, ex antecedentibus repetendum est. In academia Heidelbergensi parum fauentem sibi Ramus expertus est Zachariam Vrsinum; is iubente electore consilium suum descripserat, vtrum suadendum sit, vt philosophia Ramea in Palatinatu introducatur, in quo multis id rationibus improbat et dissuadet [a]. Hoc cum effectum, quem cupiebat habuisset, adeo momordit Ramistas et in praeceps egit, vt Rennemannus et Pfaffradius acerbissimis eum vocibus ideo reprehenderent [b]. Argentorati Dasypodium, licet infirmo armorum genere, Ramum oppugnauisse, ex epistola Ioannis Pappi ad Marbachium [c] constat. Et in Lugdunensi Batauorum academia Ramismo introducendo se maxime opposuit teste Maresio *, Iosephus Scaliger. Magnos vero et potentes aduersarios in academia Iulia experta est philosophia Rami in Ioanne Caselio et Cor-

†) In Cautel. c. X. §. 17.
a) Extat in IACOBI MARTINI Speculo rationali L. II. c. 15.
b) Vid. KECKERMANN. l. c. BAYLE l. c. not. O.
c) Vid. Epistolae Marbachianae a Io. FECHTIO editae p. 404.
*) Apud BAYL. l. c. not. O.

Cornelio Martini, de cuius pro Peripatetica doctrina zelo et industria in eius vita, *parte huius tomi superiore*, quantum satis est, diximus. Is grauem se Ramistis aduersarium in *Analysi logica* et scriptis logicis aliis praestitit, quocum congressum fuisse pro Ramo Beurhusium, Hoddaeam, Buscherum, quorum dissertationes iunctim prodierunt [d], itemque Notholdum supra memorauimus. Vitebergae infensum aduersus Rami sectatores animum demonstrauit Iacobus Martini, cuius quoque academiae facultatem philosophicam obtinuisse ex aula Dresdensi decretum de non propagando Ramismo supra retulimus. Idem Lipsiae factum esse, ex dictis repetendum est. Nempe non contenti Rameorum aduersarii inuisam sectam libellis profligauisse, more ab omni fere tempore inter homines recepto, ad potentiorum auxilia et summos etiam magistratus recurrerunt, et argumento ab odio et inuidia ducto, Rameam disciplinam temeratae fidei purioris, confusi ordinis, suspectae nouitatis, contemtarum legum a principibus positarum, conuitiandi corrigendique cum contumelia libidinis et similium accusarunt. Neque vero verisimile est viros prudentissimos, qui passim ex mandato principum summorumque magistratuum rebus praeerant, et his litibus componendis destinabantur, adeo hebetibus fuisse vsos oculis, vt perspicere nequiuerint, neque reipublicae salutem, neque literarum incolumitatem in his disputationibus logicis versari, et parum interesse principis, vincat Aristoteles an Ramus? Ast, vt taceamus, interdum priuatorum suspicionibus potuisse eorum animos corrumpi, vt cum disciplinae, cui a iuuentute erant innutriti, plurimum auctoritatis tribuerent, nouam et insolentem doctrinam refugerent, seque asperiores illi ostenderent: ipsae contentiones virorum doctorum haud raro in vna cathedra docentium, et litigationes inutiles, quibus tempus consumebatur frustra, atque iuuenum pariter atque doctorum publicorum animi in partes discindebantur, metum illis incusserunt, ne tandem bonarum artium ex his litibus interitus oriretur. Fuisse quoque nonnullos, qui crediderint, arma polemicae theologiae subtrahi, si Aristotelica logica pereat, facile HERM. AB ELSWICH [e] credimus, argumentum a studio metaphysico, quod ab eo tempore inter Protestantes inualuit petenti: Quamuis Ioannes Gerardus, magni nominis theologus, qui Aristotelicam philosophiam aliis praeferendam putauit propter aduersarios, cum quibus theologo in arenam descendendum, non improbauerit, si collationis et methodi caussa coniungatur Ramea philosophia [f]. Illud dubio caret, ab eo tempore inferiores fuisse Ramistarum partes, et fulmina potentium multos ab his partibus amplectendis deterruisse. Hinc, quem supra excitauimus Nicephorus, cuius verba adduxit ELSWICHIVS [ff], conquestus est: *Eam temporum iniuriam esse, vt neque precibus, neque rationibus, neque vllo modo alio studium suum veritatis et publicae vtilitatis sartum tectumque quis conseruare queat, sed et vi minisque depulsus*

d) Lemgouiae 1596. e) l. c. p. 73. f) Meth. stud. theol. p. 132. ff) l. c. p. 74.

Digitized by Google

pulsus ad placitum te potentiorum componas, ac veritatem vtilitatemque turpiter deserere cogatur.

Ramei mixti & Syncretistae.

§. XII. Succurrere laboranti Ramismo alia ratione coeperunt nonnulli, quibus syncretismus aptissimum medium visum est, sed qui, si verum fatendum, et experientia consulenda, malum reddiderunt deterius. Et fuerunt quidem mature inter philosophos Germanos nonnulli, qui cum viderent, tanta auctoritate gaudere philosophiam Aristotelicam, qualem repurgatam dedit Philippus Melanchthon, vt pelli locoque moueri tota non posset, ad eam delati sunt sententiam, iuuari posse Dialecticam Rami, si cum dialectica Philippica iungeretur, et cum ferri nonnulla, et supplementi loco adiici posse ex dialectica Aristotelico-Philippica iudicarent, confici inde σύςημα aliquod, quod vtrique parti non posset non arridere. Inde enatum tertium aliquod philosophorum genus, quod tum mixtum dictum est. Praeiuisse his exemplo merito dicendus est FRIDERICVS BEVRHVSIVS; quamuis enim is adeo Ramo fuerit addictus, vt P. Ramum statueret [g] non mo-„do Socraticum et Platonicum, sed etiam vere Aristotelicum philosophum „iure dicendum et habendum esse, vtpote qui ex illorum omnium senten-„tia constantibus principiis expressa, vsum ducem ac magistrum sequens „omnem fere artium et materiam et formam ex iis ipsis, et maxime ex „Aristotele deducens omnia praecepta cum Aristotelis legibus congruentia „retineat, contraria vero et repugnantia reiiciat, ac artium quidem prae-„ceptis perspicue distinctis, vsum tamen earum, ac ita philosophiam cum „eloquentia coniungendam esse doceat: non alienum tamen a iuuentutis „commodis censuit, si Philippi Melanchthonis dialecticam, in qua multa „ab interpretibus Aristotelis confusa et inuersa, illustriora facta, quin et „emendata sint, comparandam cum Ramea exhiberet, quam comparatio-„nem nec philosophica libertate indignam nec studiis inutilem fore putauit. „Cuius vel hunc vsum fore dixit, vt iuuenes res artibus propositas et di-„uersos auctorum terminos, id est artificiosas appellationes vno labore co-„gnoscant." Quo fine vtramque dialecticam cum explicationibus et collationibus edidit, in eo tamen laudandus, quod vtramque in separatis paginis e regione oppositis expresserit, vt eo facilius res intelligi possit. Ast qui secuti sunt PAVLVS FRISIVS in *Comparationibus dialecticis*, BILSTENIVS in *Syntagmate Philippo-Rameo liberalium artium*, BVSCHERVS in *Harmonia logicae Philippo-Rameae*, POLANVS in *Syntagmate logico Aristotelico-Rameo*, LIBAVIVS in *Collatione dialecticae Melanchthonis et Rami*, quibus suo modo BARTHOLOMAEVS KECKERMANNVS iungi potest, qui licet Peripatetica pleraque sequeretur, attamen multa Ramea admiscuit, Semi-Ramei ideo cognomine ab Aristotelicis appellatus; hi, inquam omnes et his similes Ramum ex Melanchthone facere auctiorem, Philippum ex Petro perfectiorem, et ex vtraque dialectica vnam reddere studuerunt. Qui tamen non in eo solo

g) In Dialect. Rami et Melanchthonis inter se comparata p. 13.

lo constiterunt, sed infausto haud raro syncretismi sidere afflati concordiam inter dissidentes sententias malesanam et inutilem inire visi sunt, quamuis syncretismum prae se minime ferrent. Quo stigmate notandum esse Frisium, Libauium et Keckermannum, in *antecedente huius tomi parte*, cum de syncretismo philosophico ageremus, annotauimus. Paulo liberius hanc conciliationem inter Ramum et Aristotelem tentarunt, et inter syncretistas Aristotelico-Rameos nomen suum retulerunt alii, quorum fere princeps habitus est Rudolphus Goclenius, idem vero iter tenuerunt Conradus Dietericus et Ioannes Henricus Alstedius, quorum libros loco laudato iam adduximus. Parum tamen hac ratione promotum est Rameae disciplinae studium, quod et in se valde corruptum, et vtrique parti suspectum factum est. Inde audita Pseudo-Rameorum a Ramistis nomina vel potius conuitia; inde vero et indignationes Peripateticorum, ex quorum numero Io. SCHARFIVS [h] pronuntiauit: *Hinc alia Ramistarum secta orta est, quae vocatur mista seu mixta: scilicet nomine fatali. Miscet enim omnia in vnum chaos, Aristotelem transformat in ramenta falsarii sui Petri, hoc est lucem in tenebras, coelum in terram, arborem in ramos.* Quare etiam non Rameis solum, sed et mixtis ne delectentur iuuenes praecepit ABRAHAM. CALOVIVS [i], salubri, vti recte putat, consilio. Semper enim eiusmodi syncretismum et ineptam doctrinarum diuersarum conciliationem atque mixturam systemata corrupisse, et veritatem multo magis impediuisse, historia philosophica exemplis testatur luculentissimis. Et si verum fatendum, ipsae hae conciliationes et commixtiones Rameae dialecticae exitiales extitere. Cum enim eius puritas, et imprimis vsus, quem in scriptoribus veteribus explicandis et imitandis prae se ferebat, Peripateticis praeceptionibus, alio longe doctrinae genere nixis, et ad metaphysicam magis spectantibus corrumperetur, hocque ipso auctoritati Aristotelis quam Ramus valde depresserat, nouae vires, luminaque noua adderentur, non potuit non disciplina Ramea in contemtum adduci, et euilescere, et quae in plerisque scholis auctoritate publica introducta fuit Aristotelis logica reuirescere. Factum id iam esse circa annum MDCXXIV, ex Hermanni Nicephori praefatione in libros de analysi logica probauit ELSWICHIVS [k]. Ibi enim ita conqueritur: *Quorsum nunc res scholasticae nostrae prolapsae sunt? nescio quo fato iam pridem in antiquum tenebrarum chaos omnia ruere videantur. Irrepunt enim in scholas passim cum applausu libelli logici, ne dicam de aliis, nugarum pleni, expellentes e possessione sua contra ius fasque logicam Rameam optimam, pulcherrimam, et simul vsum eius vt amplissimum ita accuratissimum.* Et eo quidem tempore Casparem Pfaffradium, Danielem Hoffmannum in philosophiam Peripateticam incitasse tradit GERH. THEOD. MEIERVS [l]. Ast si verum est, hoc ipso Ramismi quoque vineta

h) In Instit. log. p. 41.
i) In Paedia theologica p. 111.
k) pag. 74.
l) In Monum. Iulicis p. 24.

vineta caecidit, cum omni philosophiae bellum ille indixerit, vt suo loco dictum. Successerunt paulo post noui conatus Cartesii, cuius sectatores cum etiam noua logicae praecepta cuderent, Ramea dialectica tandem obliuione sepulta est, nec aliter hodie eius memoria viget, nisi in historia philosophica.

§. XII. Haec Ramea σύγχυσις fuit, in qua mutata quidem, ast non adeo multum emendata fuit dialectica, licet maximos strepitus edidisset, sed vicit et imperium obtinuit logica Peripatetica. Non defuerunt tamen hic inde, viri nonnulli docti, qui vnam alteramue rationalis disciplinae partem, etiam seculo XVI meliori facie et illustriori luce donarent, ast cum sectam condere, vel Aristotelem de solio deturbare non cogitarent, laudati quidem, sed examinati et in vsum deducti non sunt, licet multo praestantius clariusque de rebus ad ratiocinationem eiusque ordinem pertinentibus dissererent, quam Peripatetici. Et hinc factum, vt eorum tantum non omnis exoleuerit memoria. Nostrum non est, eos hoc loco colligere omnes, qui ad hanc emendationem rationalis philosophiae aliquid contulerunt, non tamen omittere possumus IACOBVM ACONTIVM, aliis quoque nominibus in sacrae ciuitatis historia celeberrimum, qui cum logicum ingenium quam maxime esset adeptus, cuius specimina haud pauca in scriptis eruditissimis posuit: iuuenes quoque contemtis quisquiliis logicae scholasticae propiore ad veritatem via ducere conatus est. Scripsit ideo libellum *de Methodo, siue recta inuestigandarum tradendarumque artium ac scientiarum ratione* vtilissimum [m], quem a scriptoribus historiae logicae fuisse omissum merito miramur. Nam non in id duntaxat omnem doctrinae vim adhibuit Acontius, vt inuestigandi docendique viam praeceptis luculentis panderet, verum in eo simul etiam fuit, vt potiora, quae ad ratiocinandi artem et cognitionis acquirendae modum pertinerent, breui, at eleganti compendio, quod a scholasticis spinis esset liberum, enarraret. Cum enim statueret, logicam esse recte contemplandi docendique rationem, hincque duas eius partes constitueret, ad quarum vnam quaestiones, ad alteram themata siue proposita referrentur, id sibi ostendendum esse ratus est, qua ratione veritatis examen instituere et rei alicuius notitiam indagare, quodque assecutus fueris, docere commodo possis. Hinc quid sit cognitio, quaque ratione per quatuor caussarum genera discurrat expedit, deque caussa materiali et formali, multa a Peripateticis abeuntia et recentiorum cogitatis haud dissimilia affert, et quo modo gigni cognitio, latentesque notiones et scintillae excitari et ad res obscuras illustrandas applicari possint, ostendit, et regulas acquirendae scientiae exponit, et imprimis quomodo in definitione versandum, quaeque vitanda luculenter docet, et de obscuris, ambiguis, impropriis, inusitatis commentatur, et caussa-

Logicae emendationes aliae.

Iacobus Acontius.

m) Extat in Collectione libellorum de methodo et ratione studiorum, quae Trai. ad Rhen. 1657. 12. prodiit, p. 325. seqq.

Digitized by Google

caussalem methodum depingit, et diuisionis leges tradit, et interpretandi docendique ordinem pulchre delineat, et quo pacto quodlibet suo poni loco debeat, paucis tangit. In quo breui libello, multa egregia et postea Cartesio tanquam noua obseruata reperiri, ipsi Cartesio olim indicauit Heulnerus, teste BAILLETO [n]. Nec id negat, qui vitam Acontii descripsit P. BAYLE [o], qui inter meliores commatis libros hoc schediasma, et inchoatum tantum, vt ipse vocat, opusculum retulit. Vidit autem ipse Acontius [p], *se quidem in seculum incidisse cultum supra modum, ast se non tam eorum*, ait, *vereri iudicia, qui nunc regnant, quam exorientem quandam seculi adhuc paulo cultioris lucem pertimescere. Etsi enim multos habeat, habueritque aetas sua viros praestantes, adhuc tamen videri sibi videre nescio quid magis futurum.* Quae hoc modo ad Ioannem Wolfium scripsit anno MDCLXII. Acontius, surgente demum seculo XVII euentum habuere laetissimum. Tum enim dialecticae lumen eclecticum primus fere accendit, et ad noua atque meliora audenda in ratiocinandi arte animum adiecit illustrissimus VERVLAMIVS. Is enim ausu vere heroico, vt recte obseruatum P. GASSENDO [q] nouam tentare viam ausus est, sperareque, fore, vt modo illi strenue diligenterque insistatur, noua tandem eaque perfecta condi haberique philosophia possit. Id quod quantis moliminibus egerit, supra *capite libri primi quarto* planum fecimus, et quid in nouo, quod eam ob caussam produxit organo, hunc in finem monuerit, exposuimus. Quae hoc loco repetere opus haud est, comparandus autem cum iis est GASSENDVS [r], qui more suo logicae Verulamianae elegans et perspicuum compendium suppeditat. Et hic ipse quoque vir praestantissimus, non modo logicae Peripateticae naeuos magna fiducia nec minori eruditione detexit, editis *Exercitationibus paradoxicis aduersus Aristoteleos*, quod in *superiori huius tomi parte* iam annotauimus, sed quoque et de origine logicae et de fine eius, et de simplici rerum imaginatione, de propositione et syllogismo talia attulit [s], quae si non omnia noua, exasciata tamen et selecta, et clarissima luce perfusa, multa autem iucundissimae doctrinae copia illustrata recte possunt videri. Vnde meretur vir summus, vt logicae eius paulo diligentior, quam fieri solet, ratio habeatur [t], et praecipue vt cum Cartesianorum meditationibus comparetur, ex quo patescet, hunc Cartesii aduersarium eius tamen sectatoribus facem haud raro praetulisse.

Verulamius.

Cartesianorum de logica reformata merita.

§. XIII. Non admouisse rationali philosophiae condendae et ex instituto describendae manus, sed contentum methodi regulas posuisse, reliqua quae ad cognitionem humanam pertinent, ex parte principiis philosophiae

n) Vita Cartesii T. II. p. 138.
o) Dict. T. I. art. Aconce p. 65. seq.
p) In Ep. ad Io. Wolf. de ratione edendorum librorum p. 410. conf. qui haec more suo expendit P. BAYLE l. c. not. C. D.
q) De Orig. Logicae c. 10. T. I. Opp. p. 62.
r) loc. cit.
s) In Institut. logicis T. I. Opp. p. 92. seqq.
t) Conf. WALCH. Hist. log. L. II. c. 1. §. 19. Parerg. acad. p. 658. qui tamen valde breuis est.

Digitized by Google

ſophiae inſeruiſſe Carteſium in *antecedentis libri capite ſexto* ex inſtituto docuimus, quodque ad rationalem diſciplinam ex meditationibus et principiis Carteſii pertinet, fuſe delineauimus, quo recurrendum eſt lectori, hanc artis rationalis partem hiſtoricam diſcere cupienti. Sed et porro monuimus, ea quae Carteſius, phyſicis intentus, dereliquerat, logica ſectatores occupauiſſe, et hanc quoque rationis diſciplinam ſuis meditationibus excoluiſſe. Inter quos Antonii le Grand, Ioannis Claubergii, Petri Syluani Regiſii, Arnoldi Geulingſii, Regneri a Mansuelt aliorumque nota ſunt ſcripta recenſita quoque a Ven. WALCHIO [u], qui adeundus. Non omitti tamen hoc loco duo ex Carteſianis ſcriptores logici poſſunt, quibus plurimum debere artem logicam apud omnes in confeſſo eſt, nempe anonymus auctor *Artis cogitandi*, et Nicolaus Mallebranchius. Ille enim innumeras obſeruationes nouas ſuggeſſit, hic metaphyſicam logicae iungendo ac applicando nouam inquirendae veritatis viam ſe detexiſſe ratus eſt. Et prioris quidem commentatio Gallico ſermone prodiit hoc titulo: *Logica, ſiue ars cogitandi, in qua praeter conſuetas regulas plurimae obſeruationes nouae ad formandum iudicium facientes continentur*, huius libri prima editio *Pariſiis* MDCLXIV lucem vidit, tanto autem philoſophantium plauſu et approbatione excepta eſt, vt decies recuderetur. Latinas quoque has artis cogitandi inſtitutiones fecit anno MDCLXVI, CORNELIVS AB ACKERSDYK, qui cum Muſis parum fauentibus in eo labore eſſet verſatus, eo quod praecipue editionem primam quae valde imperfecta eſt, adhibuiſſet [x], comparentibus editionibus Gallicis auctioribus, nouae quoque verſiones Latinae apud Londinenſes, Lugdunenſes, inter Batauos, et Amſtelodamenſes confectae ſunt, quorum editiones nominat WALCHIVS [y]. Quos tamen labores ſe deterreri paſſus haud eſt Io. CONRADVS BRAVNIVS, quo minus nouam interpretationem Latinam libri praeſtantiſſimi moliretur, quae eo nomine reliquis praeferenda eſt, quia acceſſiones, quae paulatim in Gallicis editionibus comparuerunt, omnes continet, et praefationem luculentam praemiſit celeberrimus Buddeus, in qua de hiſtoria logicae ſtrictim diſſeruit [z]. Deberi hanc logicam portus regii ſociis, de noua diſciplinarum methodo tunc valde ſollicitis, nemo hodie rerum literariarum tam ignarus eſt, vt neſciat, idque extra dubium poſitum eſſe putamus. Aſt quem verum ex illa ſocietate auctorem habeat, quis parens fuerit, qui obſtetrices tantum manus accommodauerint, de eo inter rerum literariarum ſcriptores haud vna ſententia eſt. Nonnulli enim Trignyo [a] alii Petro Nicolio, quidam Bonio [b] tribuerunt, LEIBNIZIVS [c], rerum eruditarum ſui temporis apprime peritus Antonii Arnaldi opus eſſe retulit. Quae ſenten-

Ars cogitandi.

u) loc. cit.
x) PLACCIVS Theatr. Anonym. p. 603.
y) l. c. p. 651.
z) Halae Sax. 1704. 1718. 8.
a) WALCH. l. c. p. 652. STOLL. Hiſt. liter. P. II. c. 2. §. 25. p. 443.
b) Menagiana T. I. p. 141.
c) Praef. ad Nizolium p. 37.

ſententia *auctorem vitae Arnaldi* [d] a partibus ſuis ſtantem habet, qui diſerte, horis, ait, a ſeuerioribus ſtudiis vacuis virum acutiſſimum, praeter grammaticam rationalem et elementa Geometrica arti cogitandi inſudauiſſe, hocque παρέργῳ taedia grauiorum ſtudiorum leuauiſſe. Cuius ſi aſſertis ſtandum haud eſt, ſubſcribendum eſſe videtur marchionis DARGENSII [e] relationi, qui duos tresue ex hac ſocietate viros doctos ſymbolas ad hunc librum conſcribendum contuliſſe affirmat. Qua ratione et Arnaldus, cui ſine dubio operis lineamenta atque ſtamina debentur, et Nicolius, et alii forte quoque de hoc opere logico condendo fuerint ſolliciti. In quo quamplurima vtiliſſima, et ad veritatem inquirendam, formandumque intellectus iudicium, euitandos eius naeuos, eiicienda praeiudicia etc. facientia contineri, ipſa nos elegantis libri lectio conuincit. Maxime dogmata de ideis, de methodo, deque praeiudiciis ſatis luculenter explicata, nouisque luminibus aucta deprehenduntur. Quae cauſſa eſt, cur has inſtitutiones non modo P. BAYLE [f], acer ingeniorum cenſor lectori commendauerit, ſed aſcetas quoque ſuos diligenter legere iuſſerit IOANNES MABILLONIVS [g]. Dolendum autem, tractationem de praeiudiciis, quod obſeruatum CHR. THOMASIO [h], nec plenam nec planam ſatis eſſe, maluiſſeque auctorem in enucleanda propoſitionum et ſyllogiſmorum natura tanta ſubtilitate verſari, quam haec omnia, cum exigui vſus ſint, abiicere. Quem tamen et temporum iſtorum ratio excuſat, quibus non licuit ea omnia tollere, quae velut pretioſi theſauri in ſcholis tradebantur [i], et multorum poſt eum exempla laudant, qui in logicis verſati omnem ſubtilitatum de propoſitionibus et ſyllogiſmis aceruum cumularunt. Ille vel in eo ſolo laudandus eſt, quod naeuos logicae Ariſtotelicae egregie detexerit, et verbis magis eam, quam mentis ratiocinantis imaginibus inhaerere, oſtendit. In quo viam ab eo ſtratam magno acumine poſtea preſſit, qui *artem* quoque *ratiocinandi* vulgauit et Ariſtotelicam nuditatem detexit G. GER. TITIVS, IO. CLERICVS autem memoratu digniora ex hoc libro in *Inſtitutiones logicas*, quas edidit, tranſtulit, vt ſupra notatum. Poſcit autem lectorem diſciplinae mathematicae haud imperitum, ob exempla ex illa petita, id quod nonnullis diſplicuit.

Nicolai Mallebranchii vita.

§. XIV. NICOLAI MALLEBRANCHII nomen in ſchola Carteſianorum, non modo propter ſingulare ingenii acumen, ſed etiam propter nouas hypotheſes, quibus logicam, metaphyſicam, phyſicam et ethicam auxit et immutauit, celeberrimum eſt, et doctrinae laude valde commendatum. Eius vitam enarrauit more ſuo facundiſſimus FONTENELLIVS [k], repetierunt ſcri-

d) Pag. 147.
e) Philoſ. du bons ſens, Reflex. III. §. 2. p. 211.
f) Reſponſ. ad Qq. Prouinc. T. II. p. 293.
g) De Stud. Monaſt. P. II. c. 9. S. 1. p. 416.
h) Cautel. c. 10. §. 9. p. 129.
i) Idque potiſſimum, quod in docenda iuuentute Ieſuitas aemulabantur portus regii ſocii.
k) T. II. Hiſt du renouvellement de l'academie royale des ſciences p. 208.

Digitized by Google

ſcriptores diariorum eruditorum *Actorum eruditorum* [l], *Ephemeridum Belgicarum* [m], *Memoriarum Triuultienſium* [n], *Diarii Pariſienſis* [o], alii. Integram dare ex epiſtolis Mallebranchianis collectam promiſit LONGIVS [p], quae tamen vtrum lucem viderit, ignoramus. Faciemus paucis ſtrictimque acutiſſimi philoſophi notitiam lectori, cum tanta ſit eius fama, vt indictum in hac noſtra tractatione praetermittere nefas habeamus. Editus eſt in lucem Mallebranchius Pariſiis VIII. id. Sextil. anno MDCXXXVIII, patre Nicolao, qui regi a ſecretioribus epiſtolis fuerat. Vltimum liberorum veletudine infirma et corpore valde imbecilli natum magna cura parentes educarunt. Cumque a natura dorſo pectoreque incuruo eſſet efformatus, homines puer fugit, et ſcholam tantummodo adiit, nec alia forte, quam quaedam habitus corporis non ſatis pulchre efficti diſpoſitio cauſſa fuiſſe videtur, cur pingi ſe recuſauerit [q]. Solitudinis autem ob dictas, vti videtur, cauſſas amantior, viginti duos annos natus menſe Ianuario anni MDCXL, congregationis oratorii ſodalitio, poſitis artium et diſciplinarum rudimentis, nomen dedit, totusque in ſtudia incubuit. Et primo quidem Cointii conſilio excitatus antiquitatibus eccleſiaſticis et hiſtoriae ſacrae rimandae ſe tradidit, veteresque ſcriptores eccleſiaſticos nocturna diurnaque manu verſare coepit. In quo ſtudio etſi diligentiam adhibebat omnem, memoriae tamen infidelitate valde retardatus eſt, quae cito iterum ea dimiſit, quae impreſſa prius fuerant. Ad aliud itaque ſtudiorum genus, cui minus virtute recordandi opus eſſet, diuertere cogitans, Richardum Simonium, cuius tunc in ea congregatione magna erat eruditionis opinio, in partem curarum pertraxit, et eius ſuaſu criticae ſacrae ſe deuouere ſtatuit. Cui dum pertinaciter quidem, aſt non ſatis feliciter inhaeret, toti ſe, relictis tantum non ſtudiis omnibus pietati colendae, expectandoque in ſilentio animi diuinae ſapientiae lumini ſacrificauit [r]. Aſt fecit caſus quidam inexpectatus, vt ad Carteſianam philoſophiam deferretur, cuius poſtea poſt ipſum Carteſium praecipuus ſcriptor auctore ſectae non inferior factus eſt. Nempe cum tabernam librariam praeteriret, a bibliopola CARTESII liber *de Homine*, tum recens editus ei oblatus eſt. In quo cum pauca obiter legiſſet, adeo perſpicuitatis ab auctore ſeruatae lumine colluſtratus eſt, et ſcientiae hactenus ſibi ignotae principia diligenter ſparſa tanta auiditate inſpexit, vt ſatiari non poſſet. Igitur emto libro illud non legit, ſed legendo magis deuorauit, tanto ardore, vt cordis palpitatione interdum ex nimia contentione oborta correptus, legendi modum facere cogeretur. Ita incenſo philoſophiae inſatiabili deſiderio dimiſſis, quae hactenus reſpexerat, ſtudiis omnibus, philoſophiam vnam inſigni diligentia amplexus non modo eſt,

 ſed

l) 1716. p. 232. ſeqq.
m) Maerdelyke Vittrekſels 1719. Mai. art. 5.
n) 1716. Oct. art. 3. o) 1716. Ianv. art. II.
p) Nou. lit. Lipſ. 1719. p. 818.
q) Inuito tamen effigies expreſſa eſt, Nou. lit. Lipſ. 1716. p. 306. praefixa eſt Bibliothecae, Germanico idiomate editae P. XLV.
r) MARVILLE Melanges T. I. p. 25. edit. reo.

sed etiam omnibus aliis praetulit, ratus, nec criticam artem nec historiam tenuisse protoplasten, ast sapienter meditatum sapientissimum fuisse, hancque sibi doctrinam cupiendam esse. Vnde hunc reliquarum disciplinarum contemtum vel neglectum potius improbantibus respondit, non se meliorem eruditionem, quam quae Adamo adfuerit, cupere. Ab eo autem tempore ita se profundissimae meditationi immersit, vt ad eas sententias delaberetur, quas enthusiasmo esse proximas nonnulli iudicarunt [s]. Totum autem decennium explorandae Cartesianae philosophiae, et meditationi tribuit, tam insigni acutissimi ingenii, magna iudicandi solertia adiuti vigore in mysteria Cartesiana penetrando, vt Cartesio minime inferior esse iudicaretur. Ita vero doctrina philosophica collustratus ad scribendum se accinxit, cumque in inquirendae veritatis studio cardinem omnis philosophiae verti, hanc autem intellectus culturam non satis et prout decebat, a Cartesio traditam esse cerneret, ad explicandam nouam intellectus emendandi, et ad inquirendam veritatem formandi artem curas atque meditationes suas conuertit. Explorato itaque vnionis inter animam et corpus, itemque inter animam atque Deum intercedentis mysterio [t], quae impedimenta inquirendae veritatis, quaeque errorum semina ex sensationum et passionum caterua oriantur, quid natura anima sit, quidue valeat, quibus viribus incedere possit, vt ad veritatem perueniat, describere statuit. Inde exortus famigeratissimi scriptoris foetus, qui *de Inquirenda veritate* inscribitur, et cuius postea summa capita tangemus. Cuius primus liber anno MDCLXXIII prodiit, secundus tertiusque anno MDCLXXIV, quem vero quotannis fere lambere, emendare, illustrare, et perficere, acutissimus auctor studuit: vnde plures editiones enatae sunt, semper pleniores et emendatiores, perfectissima autem ea est, quae paucis ante auctoris obitum annis MDCCXII, quatuor voluminibus, prodiit. In hac vero logica, (huius enim scientiae perficiendae curam in ea tractatione auctor susceperat) Cartesianis quidem principiis vtitur Mallebranchius, ast iis multa noua inaedificat, multa non Cartesiane tantum sed et Platonice [u] disputat, multa a communi via discedentia affert. Et imprimis imaginandi facultatem, vires, corruptionem, et impedimenta intellectui inde enascentia luculentis depingit coloribus. Quae omnia cum eleganter dicendi genere viuo, acuto et florenti exponeret, et abstrusas metaphysicae cogitationes pulcherrimis dictionis luminibus illustraret, qua ratione scilicet aridas speculationes lectori commendari posse credebat [x], dici vix potest, quantum plausum liber subtilissimus nactus sit: adeo vt non modo aliquoties, vti dictum, recuderetur, et Latine quoque a cel. LENFANTIO legendus exhiberetur [y], sed et haud pauci essent, qui

s) Vid. I. G. PRITII Diss. de Enthusiasmo Mallebranchii.

t) Vid. Praef. inquir. verit. Habebat autem Augustinum ducem.

u) Intelligent hoc, qui eius hypothesin de origine idearum cum Platone comparauerint.

x) MARVILLE l. c. T. III. p. 434.

y) Etiam Belgice, sed non satis feliciter conuersus prodiit, Nou. lit. Lips. 1719. p. 549.

qui in opiniones Mallebranchii pedibus irent, vnde postea sectae Mallebranchianae [z] nomen in Cartesii schola auditum est. Valde autem φιλοσοφήματα Mallebranchii commendabat D. Augustini auctoritas, quam nouae hypothesi de origine luminis intellectus, quod in ideis fulget, quodque ex immediata Dei perceptione deriuabat, praefixit [a], cum hac ratione tanto doctore praeeunte pulchrius magisque pie philosophari crederetur, nihilque esset in dogmatibus Cartesianis, quod non hypothesi huic posset applicari. Et has potissimum caussas esse putamus, cur liber ille tam auide receptus a multis sit, licet adeo subtiliter scriptus, vt a paucissimis intelligeretur, et opinionum nouitas et subtilitas fere incomprehensibilis obstaret auctori, quo minus more apud Parisienses recepto, teste Marvillio [b], censorem reperiret. Mirum itaque non est, cum vix prodiisset, fuisse nonnullos, qui quaedam atro carbone notarent, inter quos imprimis fuit Foucherius [c], cui respondit Robertus des Gabets [d], et post hunc Antonius Arnaldus, qui omnium acerrime cum Mallebranchio, licet amico prius, congressus est. In quibus virorum acutissimorum controuersiis adeo subtiliter de abstrusissimis argumentis metaphysicae disputatum est, vt non defuerint viri eruditi primae notae, qui se parua horum omnium, vel libri illius, qui lites istas genuit, vel totius controuersiae potuisse comprehendere, Mallebranchium nubes petere et μετεωρίζεσθαι, totam autem pugnam inter nugas, magorum spectra et lemures producentium referendam esse confessi sint [e]. Maxime vero lis enata, cum de origine idearum differens Mallebranchius, videre nos rerum omnium ideas in Deo asseruisset. Ex hac enim hypothesi quae intimam animae cum Deo vnionem supponit, orta illi occasio peculiare systema de natura et gratia condendi, quod eum cum Arnaldo acerrime commisit. Non est nostri instituti locique enarrare, quibus inter se libris, quibusque rationibus de vtroque argumento disceptauerint duumuiri eruditissimi, illud enim ad specialem logicae historiam pertinet, hoc ad historiam dogmaticam doctrinae reuelatae et annales ecclesiasticos spectat. Et quod ad istam de origine idearum controuersiam attinet, pleraque satis prolixe alibi [f] enarrauimus, ad quem locum eos, ne prolixitate nimii simus, ablegamus, qui subtilis, et si quid iudicamus, otiosae et inanis controuersiae historiam scire cupiunt. Systematis de natura et gratia fata, libros aliaque, id concernentia, quibus nec Iansenii nec Molinae sectatoribus Mallebranchius placuit, enarrat celeberrimus Pfaffius [g], qui videndus. Conferri autem merentur, quae elegantissimus Daniel [h] in

z) Accessit ei nomen quoque Meditabundorum.

a) Vid. Trois lettres contre Mr. Arnaud p. 14. Hist. de ideis p. 256.

b) T. III. p. 186. qui ex Mallebranchii ore hoc tradit.

c) Edidit is Gallice criticum examen artis inquir. veritatis.

d) Is Criticam criticae Foucherianae opposuit.

e) Menagiana T. I. p. 258. T. II. p. 389.

f) In Hist. phil. doctr. de ideis Sect. III. §. 8. p. 256. seq. Conf. Vita Arnaldi p. 189. seqq.

g) Primit. Tubing. T. I. p. 209. add. Buddeus Isagog. p. 671. 1266. Cat. bibl. Reimmann. T. I. p. 738. Fabric. Syllab. script. de V. R. C. c. 16. p. 405.

h) P. III, p. 202. Vers. Lat.

in *Cartesii itinere per mundum* de his controuersiis disserit: quamuis is enim, vt Societati Iesu adscriptus erat, minus faueat Arnaldo, multa tamen tangit, quae ἀνέκδοτα huius controuersiae et arcanas circumstantias detegunt. Factum autem istis hypothesibus, vt non multum ab enthusiasmo [i], vel etiam a Quackerorum [k] illuminatione immediata abesse videretur, quo iure, quaue iniuria? nostrum non est dispicere. Ex hoc vero dogmate de vnione animi cum Deo, arctiore illa, quae animae cum corpore intercedit, quod genuinum fundamentum est omnium hypothesium Mallebranchii [l], de origine idearum de concursu gratiae, et similium, quae per inquirendae veritatis opus sparsit, multisque postea libellis defendit, auxit, comsit et poliuit; enatum quoque systema caussarum occasionalium, quod deserto systemate assistentiae a Cartesio stabilito, amplexus est [m], quo inter Cartesianos spurios a GVSSETIO [n], ANDALA [o] aliisque relatus est. Cuius summam cum supra tetigerimus, dicta otiose nolumus repetere. Ita vero factum, vt cum multas sibi singulares opiniones de visione Dei, quae contingit menti, de natura substantiae intelligibili, de extensione intelligibili, infinita in Deo, et similibus concepisset, mox fanaticismi, mox Spinocismi [p] accusaretur, et adeo suspectus haud paucis fieret, vt libri eius in Gallia vendi prohiberentur, et quod P. BAYLE [q] refert, vix apud Batauos editorem reperirent. Ast non assecutos fuisse aduersarios Mallebranchii subtilitates acutissimi philosophi clamauerunt post Mallebranchium ipsum [r] eius fautores, contenderuntque, pie magis atque sobrie eum sensisse. Nec morose refragabimur, si quis dicat, virum nimia subtilitate modum excedentem, incommodis sensa animi vocibus expressisse, nec ea omnia stricto et rigoroso sensu sumenda esse, quae magnam ei inuidiam apud haud paucos conflarunt. Interim nemo tamen negauerit, qui Mallebranchianas hypotheses attente considerauerit, ipsas quoque opiniones Mallebranchii plane singulares esse, nec facile probandas. Non enim in logica tantum atque metaphysica, sed in naturali quoque et morali philosophiae parte abeundum sibi ab aliis esse censuit, nec assentientes reperit adeo multos statuendo, Deum in creatione omnia praeformantem, omnium motuum, qui in creaturis obseruantur, vnicam eandemque immedia-

i) PRITIVS l. c. BVDDEVS l. c. p. 246.

k) VOLTAIRE Lettre II. sur les Anglois p. 11.

l) Id ex Praef. operis de I. V. luculenter patescit.

m) Ludouicum de la Forge hoc Systema primum post praelusiones Suaresii produxisse, supra obseruatum, in maiori autem luce posuit Mallebranchius, cum hypothesibus suis valde fauens deprehendisset.

n) In caussarum primae et secundarum reali operatione, Leou. 1716. 4.

o) In Cartesio Spinozismi euersore. add. PETR. DE VILLEMANDY de Efficacia caussarum secundarum Lugd. Bat. 1686. Conf. cel. HOLLMANNVS Phys. P. I. c. 4. §. 209. not. o. p. 244. Pneumatol. c. II. §. 80. not. a. p. 159. seqq. vbi etiam alios Systematis caussarum occasionalium fautores nominat.

p) Conf. Recueil de pieces de la philos. de Newton, Clarke, Leibniz. Tom. II. p. 217. 432. Cat. Bibl. Reimmann. p. 999. POIRETVS Oecon. Diu. L. I. c. 23. §. 1. p. 328. ARNAVD Diss. contre un eclaircissement du traité de la N. et Gr. SOVVERAIN Platonisme devoile P. I. c. 8. pag. 74 seq.

q) BAYLE Lettres T. II. p. 221. 287. ed. Marchand.

r) Reponse a une Differt. de Mr. Arnaud contre l'eclaircissement. Facile ab Atheismi culpa liberat Philosophum L. H. c. 2. Inq. Ver.

Digitized by Google

mediatam caussam esse: quaecunque sint in mundo, esse aut substantiam aut modum existendi, extensionemque ad notionem substantiae requiri, materiam in infinitum diuisibilem, quauis parte sua multas alias substantias comprehendere; quemuis materiae vorticem ex aliis minoribus vorticibus constare, et quae aliae κυρίαι δόξαι viri celeberrimi fuerunt, quae eum cum multis viris doctis commiserunt. Praeter Arnaldum et Foucherium enim ingenii calamique aciem in eum acuerunt Regisius, Lamius, Fenelonius, Leibnizius aliique, qui hypothesin logicam de origine idearum examinarunt, alibi [s] laudati. Maxime vero qui ex eius disciplina prodiit Societatis Iesu alumnus P. DV FERTRE systema Mallebranchii euertere singulari tractatione [t] conatus est, quem vero non ex sua, sed superiorum voluntate scripsisse, et nec intellexisse satis, nec candide retulisse mentem et opiniones Mallebranchii, multa quoque peruertisse alii conquesti sunt [u], aliquot autem epistolis pro Mallebranchio respondit Mironius. Eleganter vero in hoc argumento versatus est magnus Leibnizius, qui in epistola quadam ad Remondum [v], refutationem Tertrianam considerando, quid culpari in hypothesibus Mallebranchii, quid excusari, quid tolerabiliori sensu explicari ferrique queat, luculenter ostendit. Quae epistola ab iis legenda est, qui iudicium sobrium et accuratum, vt sunt Leibniziana omnia, de Mallebranchii opinionibus cupiunt. Quae cum in omnium manibus sit, ea, quae vir summus moderate et erudite attulit, heic in compendium mittere breuitatis studiosi omittimus, et lectori expendenda relinquimus, intelligi autem nequeunt, nisi a Leibnizianarum hypothesium perito, eo quod animaduersiones suas vir illustris illis more suo attemperauit, vt id in *Examine principiorum Mallebranchianorum* [w], similiter ab eo factum est. Patebit autem ex his obseruationibus, multa mitiores sensus pati, quam verba fundunt Mallebranchii. Quod an de iis quoque valeat, quae eius notioni de extensione, dogma de transsubstantiatione euertenti, a Iesuitis obiecta sunt, et an defendi possit, quod non nemo fecit [x], illis excutiendum relinquimus, quorum interest, dogma hoc cum philosophia conciliare, et obiecta ἀσύςατα soluere. Neque tamen inter tot obiectiones defuere Mallebranchio sectatores et asseclae, qui in aedibus virginis de Vailly, quae consanguinitate Mallebranchium attingebat, conuenire solebant, vt ductoris sui hypotheses atque dogmata inter se illustrarent [y]. Fuerunt quoque nonnulli eorum, qui pro Mallebranchianis sententiis pugnarunt, inter quos eminuere Mironius [z], Montagnolius, Catelanus.

s) Hist. de Ideis l. c.

t) Refutation du nouveau Systeme de Metaphysique, composé par P. Mallebranche, quae in plerisque Ephemeridibus anni 1715. et 1718. recensetur.

u) BERNARD. Nouv. de la rep. des lettres 1717.

v) Recueil T. II. p. 326. seqq.

w) l. c. p. 211. seqq.

x) Vid. Europe savante 1718. Juin. art. 5.

y) ARCHIMBAVD Recueil des pieces fugitives T. III. art. 6.

z) Vid. Europe savante 1718. Juil. art. 7. 1719. Dec. art. 7. 1720. Avr. art. 10. Juin. art. 4. Juil. art. 4. Août. art. 7.

telanus. Inuenti etiam sunt, qui celeberrimum Cameracensem archiepiscopum Fenelonium, cuius tamen de amore puro hypothesin Mallebranchius refutauerat, et contentionis serram cum eo reciprocauerat, in suspicionem adducerent, ac si clam ad eius partes transiisset, qui tamen perperam id de se dici et iniuriam sibi fieri publice professus est [a]. Scripsit haud pauca vir acutissimus, quorum indicem exhibet FONTENELLIVS [b], in quibus profunditatem meditationum acumen ingenii supra modum extensum, imaginationis vim atque lumen, et ardorem quendam valde cum elegantia emicantem prodidit, ast quae obscura et difficilia intellectu faciunt hypotheses singulares, abstractae, et subtiles et dicendi quaedam atque exprimendi cogitationes consuetudo metaphysica, nouis notionibus lectoris sensus refugiens. Quam imaginationi luxurianti et ferocienti interdum fuisse iunctam a Mallebranchio, (qui tamen hunc intellectus morbum mira felicitate confodit,) vti valde mirum et insolens est, ita vtrum excusari praetextu condimenti iucundioris possit, vt ipse ea de re monitus facere solebat [c], aliis excutiendum relinquimus. Ceterum laudatur vir praestantissimus ob pietatem, morum honestatem, animi candorem, ingenii elegantiam et doctrinae soliditatem [d], qua meruit inter academiae regiae scientiarum socios referri. Nam et in philosophia eminebat, et rerum theologicarum cognitionem admodum profundam sibi comparauerat, et matheseos mysteriis erat accurate initiatus, et scribendi dicendique amoenitatem aridissimis metaphysices argumentis apte iungere nouerat. Vnde inter ornamenta seculi nostri etiam ab iis relatus est, quibus haud paucae opiniones eius displicuerunt. Obiit LXXVII annos natus anno MDCCXV, III. id. Octobr. non sine iactura orbis philosophici.

Summa libri de inquirenda veritate.

§. XV. Auxisse philosophiam rationalem obseruationibus suis Mallebranchium, omnino fatendum est. Licet enim ratiocinandi praecepta omnia describere nunquam in animum induxerit, fundamenta tamen rationis, intellectus naturam morbosque, veritatis inquirendae studium sufflaminantia, media ea euitandi viamque, id est, methodum in perquirenda veritate obseruandam selectis animaduersionibus explicare conatus est. Hinc exposita ex sententia Cartesii (hanc enim fundamenti loco ponit) intellectus et voluntatis huiusque libertatis ratione, natura atque indole, iudicandi et ratiocinandi facultatem voluntati, magistrum secutus tribuit, et quo pacto libertas ad eam rite adhibendam in partes vocanda sit, ne sequatur vel error, vel peccatum explicat, et euidentiam quam maxime commendat. Erroris autem fontes praecipuos sibi enarrandos sumens, in abusu libertatis errorum, qui sensibus imputari solent, fontes quaerit, et

a) Conf. Nou. lit. Lips. 1715. p. 385.
b) Iunctim edita esse Parisiis indicatur in Nouis lit. Lips. 1723. p. 627. Conf. BAYLE Tom. I. Lettr. p. 186. c) MARVILLE l. c. p. 435.
d) Eleganti Oda vitam et doctrinam Mallebranch. commendauit illustris A. F. DESLANDES, quae integra inserta est Nouis liter. Lips. 1715. p. 481. seq. praestitisse Cartesio, ingenio metaphysico, et scribendi elegantia iudicat LEIBNIZ. Ot. Hannou. p. 165.

Digitized by Google

et quo pacto illi occasione sensuum fere omnium enascantur, magna subtilitate et non sine ingenio prosequitur, et imprimis errores circa extensionem, motum, aliaque phaenomena materiae Cartesiana principia secutus detegit, inque his explicandis optices atque mechanices principiis vtitur. Errores autem circa qualitates sensibiles denudaturus, quid anima, quid corpus agat in sensationibus producendis, quid obiecta in corpus eiusque fibras agant, quae sensationum indoles et experientia sit, et quo pacto innumera falsa iudicia cum illis sequantur, quae genuini errorum fontes appellandi sint, curiosa explicatione enumerat. Idque exemplis principiorum inde deriuatorum, qualia sunt differentiae specificae, formaeque substantiales, aliaque spectra scholastica, illustrat, immo ex morali doctrina quoque lucem affert, exque errore animae circa bonum: physicos etiam errores de natura et qualitatibus corporis huc reuocat. Tum amplissimum explicandae facultatis imaginandi campum ingressus, docta et acuta tractatione, de eius natura et indole, de spiritibus animalibus eorumque motu, mutatione eiusque caussis ex aëris, neruorumque dispositione agit, quidque memoria sit, quid habitus, quae cerebri cum reliquis corporis partibus connexio et influxus in intellectum et voluntatem enarrat, et qua ratione imaginatio ex matris temperamento, ex educatione, nutritione, conuersatione alteretur varieque afficiatur, depingit, imaginationis quoque conditionem in feminis, viris, senibus tradit, quaeque in imaginando consuetudinis vis sit, quae auctoritatis inde enascentis, quae lectionis ineptae et praeposterae, quae opinionis noui systematis efficacia in producendis erroribus eleganter edisserit, et quosdam timiditate, alios cognitione superficiaria, nonnullos auctoritatis veneratione, aliquos experientiae fiducia in errores prolabi probat. Eodem autem libro, qua ratione imaginatio fortior aliquo contagio alios inficiat, et in errores rapiat, non sine ingenio delineat, et iucundis atque eruditis exemplis Tertulliani, Senecae, Montani, quin et magorum illustrat. Tum libro tertio ad contemplandum intellectum purum progressus, cogitationem solam esse menti essentialem contendit, eam autem limitatam esse, nec infiniti capacem obseruat, indeque multos errores et haereses oriri notat, et dissipatos inde philosophorum animos considerare iubet, quemadmodum e contrario geometras iustis methodi limitibus constrictos non tam facile falli putat. Qua occasione logicam Aristotelis reprehendit, eo quod vires intellectus obtundat atque minuat. Multos autem errores ab inconstantia voluntatis in inquirenda veritate, inclinante magis, ad sensationes quam ad ideas puras repetit, et imprimis morum inde corruptionem sequi statuit. Vbi ansam capit species ab obiectis materialibus emissas iugulandi, animaeque facultatem producendi ideas denegandi, quin et productionem idearum a Deo immediate factam, ideasque nobiscum creatas explodendi, sicque sibi viam parandi ad palmariam, quam delegerat sibi, hypothesin asserendam: omnes nos res videre in Deo.

Quod qua ratione fiat, ideam de Deo, de corpore, de anima, de ſpiritibus puris concipiendo explicat, et ex idea vaga entis in genere conſiderati, quae intime homini praeſens ſit, pleroſque errores philoſophicos oriri ſtatuit, idque exemplo eſſentiae materiae illuſtrat, quam Carteſii veſtigia premendo in extenſione ſitam eſſe contendit. Vltimam vero errorum cauſſam in eo ponit, quod cuius ideam nullam intellectus habet, id non putet exiſtere, adeoque ex praeſentibus ideis de rebus tantum iudicet, id quod exemplis ex natura philoſophiae petitis manifeſtius facit, et ex morali diſciplina in eundem finem nonnulla adducit. Quarto libro de inclinationibus ſiue commotionibus mentis acturus, earum originem et neceſſitatem tum naturam mouendi ſe verſus bonum in genere detegit, et inde haud paucos errores, ob inquietam voluntatem oriri docet. Speciatim autem ſciendi cupiditatem ad veritatem inquirendam eſſe neceſſariam, aſt regulis et limitibus in ordinem cogendam monet. Tum deſiderium amoris proprii in partes vocat, et qua ratione ex cupiditate vel honoris et exiſtimationis, vel voluptatis, veritatis, impedimenta enaſcantur delineat, cupiditatem quoque ſciendi et inter eruditorum choros ſine merito comparendi huc trahit, et de eruditis apparenter talibus, et pſeudo-doctis multa eleganter obſeruat, tum ſpeciali tractatione inclinationes ad ſcientias practicas et ſpeculatiuas intuetur, oſtenſurus, quo pacto ex iis veritati obex poni poſſit, et quos effectus futuri mali vel boni cogitatio in animo habeat. Tertiam animi commotionem in amicitia ponit, quam ad errorem haud raro ſeducere notat, et hoc pacto intellectus morbos profunda tractatione detegere ſatagit. Libro porro quinto, quid τὰ πάθη affectusque animi in inquirenda veritate valeant, quid ſint, quo effectu gaudeant, quibus mutationibus corpus animumque afficiant, et qua facilitate in errores nos coniiciant viuis coloribus depingit, mentis autem perfectionem in vnione cum Deo mediante veritatis cognitione et virtutis amore ſtatuit, imperfectionem a dependentia a corpore eiusque ſenſibus et paſſionibus deriuat. Tum ad ſpecialem paſſionum explicationem progreſſus admirationis naturam, effectum et damna, ſed vtilitatem quoque modumque rectum conſiderat, idem de amore et odio eorumque ſpeciebus primariis agit, et quo pacto falſae ſint affectuum excuſationes et apologiae enarrat: eos autem, qui malum auerſantur eſſe periculo viciniores et iniquiores, qui cognitione antecedente carent, eſſe fortiores animaduertit. Cumque hac prolixa tractatione ab erronea via mentem liberaſſet, tum ad rectam inquirendo veritatem ſemitam eam ducere libro ſexto nititur, expoſiturus media, quibus euidentia in inquirenda veritate conſeruari poſſit, et quibus bonae methodi regulae abſoluuntur. Refert huc, et prolixe explicat attentionem, ab ipſis paſſionibus excitatam et ſuffultam, imaginationis vſum; algebrae et arithmeticae neceſſitatem ad augendam intellectus capacitatem, tum regulas bonae methodi, quas non modo claras et perſpicuas reddit, ſed exemplis quoque philoſophorum,

qui

qui eas vel neglexerunt vel obseruauerunt illustriores facere laborat. Quo loco ei occasio enata est, accurationem philosophiae Cartesianae maximopere extollendi, confusionem vero Aristotelicae sugillandi, tum ordinem cognitionis acquirendae inculcandi, et vsum eius in quaestionibus particularibus ostendendi. Quae materiam ei praebuerunt complura problemata physica more suo secundum hypotheses vel Cartesianas communes, vel proprias explicandi.

Iudicium de Mallebranchii hypothesibus.

§. XVI. Sufficit breuis operis acuti et ingeniosi διατύπωσις, vt intelligatur, praeclare de rationali philosophia meruisse Mallebranchium, et obseruationibus eam pulcherrimis auxisse, multaque esse, quae maximas laudes mereantur. Idque non ad ipsum, quod tractandum sibi sumserat, argumentum dumtaxat, sed ad ea quoque pertinet, quae ex omni philosophicarum scientiarum orbe illustrationis caussa addidit. Ast esse quoque naeuos in eo haud paucos, partim scholae Cartesianae communes, partim proprios, nemo a partis studio alienus facile negauerit. Non colligemus hoc loco vel censuras virorum doctorum, vel obiectiones aduersariorum, vel encomia sectatorum Mallebranchii, haec enim alia otia, alium locum postulant. In compendio tantum, lectoris in gratiam ea referemus, quae Ven. REIMMANNVS [e], qui more suo attento liberoque animo librum egregium examinauit, et ordinis caussa in tabulas redegit, laudanda et reprehendenda esse censuit, eo quod cuncta strictim sit complexus, vt habeat lector monitorem, ad quem in adhibendo inter legendum proprio iudicio subinde respiciat. „Laudat is in auctore ingenii lumen et „acumen, meditationes profundas, singulares et minime quotidianas, pe„ritiam in physicis, ethicis, mathematicis, παῤῥησίαν in taxando cultu super„stitioso creaturarum, et commendando cultu interno, inque erroribus „philosophicis detegendis; tractationem de imaginatione perpulchram, „stili rotunditatem, viuacitatem, elegantiam et ἐνέργειαν, abesse iussas alle„gationes fatigantes, scopumque laudabilem, Deum vbique agnoscendum, „honorandum, amandum exhibendi, homines imbecillitatis et ignoran„tiae conuincendi. Vituperat autem pruritum nouandi philosophiam et „theologiam, et principia eiusmodi statuendi, quae lectorem non possunt „non deducere ad Spinocismum, nimiam erga foetum suum στοργὴν et li„bidinem lambendi, formandi, reformandi, vindicandi, fastidium ele„gantiorum scientiarum, studium reprehendendi viros in sua arte celeber„rimos, Heuelium, Sauilium, Tertullianum, Senecam, Bochartum, „Montanum imaginationis vim contagiosam in ipsius praecepta peccan„tem, meditationem nimis metaphysicam, et oestrum comparandi sibi „famam et condendi nouam in philosophia sectam meditabundorum. „Maxime vero improbanda esse dogmata falsa, monstrosa, perniciosa et ad „atheismum indirecte ducentia monet, qualia sunt: Deum esse omnia,

e) Cat. Bibl. suae p. 999. Conf. Hist. atheismi P. II. c. 5. §. 23. p. 415.

„creaturas nihil: omnia extensa esse substantiam Dei quatenus creaturas „repraesentat; mundum esse inuisibilem, Deum autem a nobis videri, „ideas esse substantiam Dei figurarum forma inductam, Deum esse, qui „in anima hominis omnes motus, actus, ideas, desideria producat, qui „vera omnium caussa sit, quae ea producat, cum reliqua occasiones sint „tantummodo voluntatis suae exequendae. Modificationes animae nullate„nus repraesentatiuas esse posse, voluptates sensuum mentem actu felicem „reddere, natura nullam dari certitudinem firmam atque inuincibilem ex„istentiae corporum, et distinctionis inter phantasmata et extensionem „Dei veram repraesentatam: Naturam agentem, qua talem, esse merum „nihil; ideas sensibiles esse Deum figuris repraesentatum, dari extensio„nem intelligibilem. Nec placet viro doctissimo, quod orationis flosculis dogmata quasi sepeliuerit ad fascinandum lectorem; quod rem saepius „repetiuerit eandem, nonnulla alieno, nec suo loco, multa ambigua, „obscura, manca et contradictoria attulerit; quod plura destruxerit quam „aedificauerit, non tam de inquirenda veritate, quam de vitandis errori„bus tractans. Quod non laudauerit, per quos profecerit, maxime Ba„conum, quem sexcenties exscripserit; quod phaenomena omnia naturae „a voluntate diuina deriuauerit, sicque perpetua miracula supponat: quod„que famam suam ruinis aliorum inaedificare annisus sit, et ideo ab omni„bus cogitationibus vulgaribus recesserit, vt ingenii rari et extraordinarii „quale ipse depingit f, laudem consequeretur." Hactenus Reimmannus, cuius censurae neque subscribimus, neque eam reiicimus, sed comparationi lectoris ex integro permittimus, attamen aequitatem et amorem in ferendo iudicio commendamus, quibus haud pauca in Mallebranchio posse excusari, et meliori sensu explicari, nonnulla ferri, reliqua modeste reiici, sumus certissimi g.

Tschirnhausenii merita de rationali philosophia.

§. XVII. Quod in Gallia tentauit Mallebranchius, paulo post in Germania suscepit EHRENFRIED GVALTHERVS DE TSCHIRNHAVSEN, vir non minus acutissimo ingenio magnaque rerum mathematicarum peritia quam sanguinis nobilitate illustris, cuius vitae historia in annalibus disciplinarum mathematicarum enarranda est h, satis autem de eius circumstantiis atque meritis, dabit disertissimus FONTENELLIVS i. Is cum profundiori meditatione instituta comperisset, praeter notitiam philosophiae vocabulariam pariter atque historicam, realem quoque requiri, quae in ipsos naturae rerum recessus penetret, veritatique inueniendae apta sit, quaeque, vt in mathesi algebram facere nouimus, quid occultum sit in philosophia, et tamen sub intellectum cadens, certa et constanti methodo in lucem potis sit deducere; ad eiusmodi artem inueniendi,

f) Lib. VI. c. 8.

g) Comparanda cum his, quae LEIBNIZIVS et MIRONIVS ll. cc. attulerunt, qui mitiores sensus Mallebranchianis paradoxis tribuunt.

h) Prodiit eius Vita Germanice, Gorlicii 1709. 12. Conf. Bibl. nou. T. I. p. 328. obiit m. Oct. 1708. 58 annos natus.

i) Hist. du Renouvellement de l'acad. des sciences T. II.

Digitized by Google

niendi, velut praeclarissimum intellectus humani munus, declarandam cogitationes suas conuertit. Quod consilium certe laudatissimum, ita se exequi posse putauit, vt philosophiam quandam primam, quam alii metaphysicam vocant, ipse potiori iure logicam, vel medicinam mentis vocauit, delinearet [k], quae ea exhiberet omnia, quae homini, cui seria sapientiam sibi acquirendi mens est, omnium prima cognoscenda veniunt, doceretque, qua ratione veritatem per se ipsum certo acquirere, passiones suas sapienter moderari, sanitatem vtut diaetam bonam non adeo exacte sequi possit, conseruare liberos prudenter educare, et similia possit. Quem finem obtineri posse sperabat haud difficulter, si primo exploretur, quaenam inter infinita hoc in mundo occurrentia negotia omnium optima sit occupatio, quae prae ceteris eligenda sit? quam esse statuit studium acquirendae veritatis per se ipsum: deinde si quis conuincatur, nihil magis ad id esse necessarium, quam ipsam methodum veritatem infallibiliter detegendi: sique tertio in hac incognitas veritates detegendi methodo, primum exponatur, quid verum quid falsum sit, et quomodo vnum ab altero discerni queat, et quo modo quaue via de veritate ad veritatem cognitio nostra semper et absque fine extendi possit: tandem quibus mediis quoue modo impedimenta remoueri queant, quae methodum acquirendi veritatem planam reddere et facilem prohibeant. Quae si rite fuerint cognita, dari tunc posse regulas statuebat, quibus infinitis obiectis illa methodus applicari, et ad ea extendi possit. In hunc itaque modum medicinam mentis siue logicam quandam vniuersalem formandam tradendamque esse apud se reputans, diligenti meditatione perficere opus, quod animo formauerat, constituit. Ne vero vlla in re falleretur, attente circumspecteque praecauens talia principia assumenda esse censuit, quae omnium, etiam Scepticorum iudicio essent certa et indubia. Qualia sibi esse ait: se variarum rerum conscium esse, se bene a quibusdam, a quibusdam vero male affici; quaedam a se posse comprehendi, quaedam nullo modo posse concipi suique respectu esse incogitabilia: tandem, se varia sensuum externorum, itemque imaginum internarum et passionum ope aduertere. His enim quatuor principiis, ceu totidem columnis totum humanae cognitionis aedificium inniti credebat, et hoc pacto viam se sternere posse planam atque rectam ad inuenienda veritatis et felicitatis media sibi promittebat. Ita enata illustri auctori *Medicina mentis siue artis inueniendi praecepta generalia*, quae primo quidem, *Amstelodami* [l] deinde auctiora et emendatiora *Lipsiae* [m] prodierunt. In quo libro magna subtilitate auctor ingenti ingenii vi praeditus versatus est, cumque rerum Geometricarum et arithmeticarum esset peritissimus, eius problemata, ad illustranda praecepta sua magno numero adhibuit, in id connitens [n], vt viam

k) Haec omnia fuse in Praef. Medicinae mentis prosequitur. l) 1687.
m) 1695. cui addita Medicina corporis, quam obseruationibus illustrauit EL. CAMERARIVS in Medic. recent. conciliatrice.
n) Pag. 290. seqq.

viam quandam facilem aperiret, qua quisque per se ipsum summam perfectionem, cuius homines lumine naturali capaces esse videntur, assequi et habitum sibi comparare possit, veritatem in omnibus rebus proprio Marte detegendi, ac proinde quid sibi sit vtile, aut quid noxium sit discernendi. Ad quem finem egregium obtinendum, necessarium esse vidit, vt clare ostenderet, non modo, quid sit faciendum, vel omittendum, sed etiam quo modo. Ita vero intermedia sibi via opus esse iudicauit, inter viam, quae a priori per solas rationes omnia deriuat, et quae a posteriori sola experientia vtitur; ita vt a posteriori incipiatur, tum vero in progressu omnia tantum a priori deriuentur, et vbique per euidentem experientiam cuncta confirmentur, hocque eo vsque continuetur, quousque denuo ad primam experientiam, quae assumta fuit, reditus fiat. Experientiam ideo facilem, nullis expensis obnoxiam, errori nulli subiectam, id est, illam quae in nobis fit et existit, initio quaerendam statuit, quae nos docet, et nostri, et aliarum rerum nos esse conscios, id est, cogitare, in quo asserendo ita a Cartesio dissentit, vt non hoc sit principium siue res notissima a priori, sed experientia prima et euidentissima, qua conuincamur, cum talia corpori nemo attribuat ad solam hoc mentem pertinere sui consciam. Ex quo experientiam secundam deriuat, quam fundamentum totius nostrae felicitatis esse contendit, quaedam nos bene, quaedam male afficere, quam ab ipsa Scepticorum ἀταραξίᾳ vltimoque scepticismi fine roborari recte obseruat. Eam autem mentis operationem, quae bene afficientia appetit, male afficientia auersatur, voluntatem esse ostendit. Tertiam experientiam ex eo sumit, quod animaduertat, nihil constantius et melius nos afficere, quam acquisitionem veritatis, indeque totius humanae certitudinis fundamentum, quod sine conscientiae pudore nemo negare possit, oriri, quod quaedam concipere possimus, quaedam non, inde enim veritatis certam normam, et intellectus ideas, et similium naturam indolemque facile posse cognosci. Cum autem alia magis, alia minus fortiter assensum extorqueant, quarta experientia se discere ait, permulta sibi ab externis aduenire, per sensus, per internas imagines, et per passiones, licet hactenus modum et rationem ignoret. Quam facultatem imaginationem, et id cuius ope talia animaduertuntur, corpus nostrum vocat. His naturalibus experientiis difficultatibus istis se extricasse gloriatur, in quas se coniecere viri docti, qui initio philosophandi facto haec non ab experientia, sed ex definitione cognoscenda esse statuerunt. Quo pacto specialiora scientiarum reliquarum praecepta deinde deriuari posse monet, eo quod ita ab vna veritate ad aliam progredi vltra liceat. Et hinc enata auctori illustri methodus detegendi incognitas veritates, qua percipiendi, concipiendi, imaginandi rationes, differentias et caussas describit, et quae concipi possint, id est, simili ratione cogitari ab omnibus, veritatem prodere, quae non possint, impossibilia esse, et absurda statuit; tumque rationem definitio-

nitiones condendi, axiomata inueniendi, theoremata noua obtinendi prolixe depingit, et ad generationem alicuius rei potiſſimum attendendum eſſe monet, et quibus regulis id perficiatur, vt primorum conceptuum ſeriem acquiramus, exponit, et quo pacto ex iis, quae ex ipſa generatione noua alia atque alia reſultant, axiomate deducantur, explicat, ſimiliterque circa theorematum generationem et naturam verſatur, et quae veritates nouae ex deductis oriri queant, oſtendit, eaque ad problemata ſoluenda applicat, et hac ſimul ratione Carteſianos methodi canones ſupplet et illuſtrat. Vt autem, quae ab erroribus oriuntur impedimenta remoueantur, ad fontem eorum in percipiendi ſiue imaginandi facultate [o] ſola quaerendum reſpicere iubet, et huic origini praeiudicia nos debere affirmat, ideoque imaginationem a veritate inueſtiganda remouendam et vocabula definienda eſſe vult, et characterum in eo vſum commendat, ex qua obſeruatione algebraici calculi praeſtantiam concludit: et experientias nouas quaerere et adhibere ſuadet. Porro cum impedimentum veritatis in eo verſetur, quod quae cognita ſunt non magni faciamus, ac proinde ſit difficile diu haec attente meditari, ea quae ignoramus, admiremur, huic quoque malo medicinam affert, et quia quae non ſtatim vtilia apparent, parum digna inquiſitione putamus, hiſce quoque remedia parat, ſique ex noſtra indiſpoſitione, quam vocat, impedimentum naſcatur, illam remouere docet, atque rectum commodumque tempus ac praeparationem eligere: attentionis quoque deficientis morbum ſanat, et quibus modis poſſit, etiam in longa meditationum ſerie conſeruari explicat, et hac occaſione educationis bonae regulas proponit elegantiſſimas et vtiliſſimas, ſed et illud impedimentum remouere docet, quod ex defectu commoditatis ad exequendam veritatem oritur, et quae inclinationis ad ſtudia in ea re vis ſit, ad excogitanda media, quod auxilium in bona methodo, quae via ad ſubſidia externa oſtendit. Tandem in tertia quoque methodi huius parte, modum applicandi delectam veritatem, vt vitam ſuauiter conſumamus, tradit, et heic ante omnia ſcientias commendat, maxime ſcientiam naturalem, eo quod ex hac rite explicata omnes alias deriuari credit. Et haec quidem celebris libri ſumma eſt, ex qua vaſta auctoris doctrina, et meditationes profundae ſatis cognoſcuntur. Cum autem totus ſcientiis mathematicis ſe tradidiſſet, inque iis magnum perfectionis gradum attigiſſet, totam tractationem exemplis ex matheſi ſublimiori petitis illuſtrauit, et ſi verum fatendum, logicam nobis mathematicam exhibuit, quae in diſciplinis theoreticis methodum pariter et exempla elegantiſſima exhibet, in morali argumento haud raro friget. Valde acrem cenſuram in hunc librum exercuit CHR. THOMASIVS [p], quae magnarum, inter

o) Concipiendi facultatem intellectui puro, percipiendi impuro ſiue imaginationi tribuit.
p) In Dialogis menſtruis ann. 1688. m. Mart.

Digitized by Google

inter vtrumque virum celeberrimum irarum caussa fuit: neque id magnopere mirandum, cum haud pauca Thomasius contemneret, quae inter summas veritates, easque simul vtilissimas referri posse Tschirnhausenius contenderat. Attamen multum se ex hoc libro profecisse, in *Praefatione Praxeos logicae* postea fassus est. Nec inficiandum pulcherrima multa illustrem virum cumulasse, et rationali philosophiae lumen haud contemnendum accendisse. Qui si ex habitu disciplinarum mathematicarum ad philosophicas non conclusisset, si inter vtrasque recte distinxisset [q], si ad ea respexisset quoque, quae in vita humana quotidie occurrunt, et methodo longiori atque mathematica explorari nequeunt, si intellectus puri et imaginationis limites paulo distinctius descripsisset, si ipsam ratiocinandi artem, legibus methodi adiecisset, non haberemus, quod de perfectione libri praestantissimi conquereremur, nec forte obscuritas multis ineluctabilis visa, certe geometriae ignaris ineuitabilis multos ab eius lectione deterruisset. Postulat enim lectorem mathematicum et meditationi geometricae assuetum, ex qua sua lumina hausit [r].

Recentiores qui de emendatione logicae meruerunt alii.

§. XVIII. Post hunc multi inter Germanos, Belgas, Gallos prodierunt, qui logicam artem nouis commentariis illustrando, et tum ineptias Peripateticorum perstringendo, tum noua adducendo, de ea pulchre meruerunt. Quos vero hoc loco recensere omnes, esset historiam literariam logicae scribere, praesertim cum eorum, qui eminuerunt suis scriptionibus, mentionem iam in antecedentibus fecerimus. Addi vero, qui desiderantur (inter quos suo merito palmam aliis praeripuit praestantissimus CROVSAZIVS [s],) ex catalogis scriptorum logicae recentioris possunt, quos contexuerunt Morhofius, Struuius, Walchius, Stollius, libris notissimis. Tacemus eos, qui hodie magna nominis fama viuunt, et rationalem philosophiam quoque illustrant, quorum princeps facile hodie est illustris Christianns Wolfius, ad hos enim diuertere meta nobis posita obstat. Non tamen praetermittendum hoc loco est, magnum Britanniae decus, acutissimus Ioannes Lockius, qui intellectus humani historiae ac culturae amplissimam lucem accendit. Cuius vitam cum eleganter descripserit IOANNES CLERICVS [t], potiora et memorabiliora ex ea strictim enarrabimus, et, quid ei debeat humani intellectus emendatio, circa quam philosophia rationalis versatur, paucis postea complectemur.

Vita Io. Lockii.

§. XIX. Tulit acutissimum et politum IOANNIS LOCKII ingenium, ferax magnorum doctrina virorum Britannia, edidit Wringtonia

q) Apposite hoc obseruatum RVDIGERO in Sensu veri et falsi L. II. c. 4. §. 7.

r) Conf. Act. Erud. 1695. p. 230. MORHOF. Polyhist. L. II. c. 7. §. 15.

s) Debemus ei Systema logicum Gallice exaratum Amst. 1720. 3. Vol. 8. Conf. Biblioth. choisie T. XXIV.

t) l. c. T. VI. p 342. praefixa quoque operibus Lockii diuersis Roterod. 1710. 12. editis. Germanice vertit et libro de Educatione liberorum praefixit, S. G. STARCKIVS, Actis philos. Vol. I, pag. 972. sq. quoque inseruit praestantissimus HEVMANNVS.

Digitized by Google

tonia anno MDCXXXII, IV. Cal. Sept. ſatum parente Ioanne Lockio tribuno militum: qui omnem in hunc filium ſuum rite atque eleganter educandum curam atque diligentiam conuertit. Emicabat autem in puero iudicium aetate iſta tenera maturius, et inſolitus ſciendi diſcendique ardor; Londinenſi ideo ſcholae traditus eſt, vt diſciplinarum ſemina in hoc agro foecundo ſpargerentur. Quae cum laetam ſegetem oſtenderent, ad vrgendam meſſem pleniſſimam anno MDCLI in Oxonienſem academiam miſſus et collegio eccleſiae Chriſti adſcriptus eſt. Quo loco poſitus cum incomparabili ingenii bonitati et excellentiae diligentiam naturae dotibus non minorem iungeret, mature omnes, qui illud cum ipſo literarum ſtadium ingreſſi erant anteuertit. Aſt infelicitati eius temporis adſcribendum eſt, quod cum tam praeclaram indolem ad ſcientiarum culturam attuliſſet, in tricis ſcholis tum vſitatis fuerit detentus. Quarum vſum ſe habiturum nullum, neque deſiderio ſciendi, quod immenſum alebat, facere poſſe ſatis, quae tum in ea ſchola tradebantur, intelligens, magno vitae academicae taedio captus eſt. Lumina intellectus enim quaerebat, quae cum ſe conſequi poſſe deſperaret, eo quod nihil eſſe in proprio fundo crederet, quo diſciplina literarum iuuari poſſet, nec chaos Peripatetico-Scholaſticae philoſophiae aliquid ad formandum ingenium afferret, aliud animo alimentum quaeſiuit, et conſuetudine hominum nonnullorum ingenii feſtiuitate magis, quam doctrina conſpicuorum vti coepit. Et tum eam cogitandi ſcribendique facilitatem et elegantiam ſenſim didicit, ob quam poſtea multis admirationi fuit, et imprimis cum facundiſſimis epiſtoliographis comparatus eſt. Atque his quidem ingenii nutrimentis animum dum alebat, exercitationes academicas autem, quas vtilitate carere vidit, negligebat, eo quod in diſputationibus oſtentationem tantum ſerendorumque bellorum ſtudium formari iuuarique obſeruaret, mirum tamen eſt, quod inter Oxonienſes non ſine doctrinae opinione et auctoritate vixerit. Primus autem, quo diſpelli poſſe intellectus tenebras ſentiebat, ipſi auctor fuit Carteſius. Licet enim eius decretis nunquam ſubſcripſerit, et haud pauca eius paſſim reprehenderit, vehementer tamen cepit eum differendi cogitandique claritas, cuius eum fructum retulit, vt ignorantiae ſuae prioris cauſſam non in ipſo, ſed in auctoribus quos legerat et audiuerat, quaereret, ſicque deſperationem illam abiiciendo, nouis ſtimulis ad proſequendum ſtudiorum curſum accenderetur. Immerſit itaque ſe iterum diſciplinis atque imprimis arti ſalutari ſe tradidit, quam tamen nunquam poſtea quaeſtus cauſſa exercuit, cum ad praxin clinicam vires corporis non ſatis ſufficere comperiſſet. Omnem tamen medendi artem accurate complexus eſt, et ſummorum in ea virorum amicitiam hoc nomine meruit. Cuius ſpecimen quod ex Sydenhamii teſtimonio adduxit Clericus, apud ipſum legi meretur, in quo eo, ſiue ingenio iudicioque acri et ſubacto, ſiue etiam antiquis, hoc eſt, optimis moribus, vix ſuperiorem quemquam, inter eos, qui nunc ſunt homines

mines repertum iri, paucissimos certe pares ille pronuntiat. Nunquam vero summos in arte medica honores poposcit, titulo magistri artium contentus. Anno MDCLXIV itinere excolendum animum augendasque ingenii vires ratus, cum legato Britanniae regis in Germaniam ad aulam Brandeburgicam concessit, et ex hominum conuersatione, velut viuo quodam libro, naturam hominis perdiscere studuit. Anno vno peracto ad patrios lares reuersus ad Oxonienses quidem Musas denuo accurrit, ast non aridis speculationibus, sed foecundis naturalis philosophiae meditationibus diligentiam curamque suam addixit. Ibi felicitas ei contigit, vt magno postea Angliae cancellario, comiti Shaftesburio u), innotesceret, et sanitatis eius curam aliquam ageret. Cui viro illustrissimo cum ingenium contigisset vastum et insolens, quodque et iudicandi solertia, et memoriae excellentia et viua quadam imaginationis alacritate facile omnes superabat, mira autem animi iucunditas et decora quaedam festiuitas, eum omnibus faceret gratissimum, lectio tandem et experientia rerum etiam summarum incomparabilis illius animo insideret, isque se facilem, apertum commodumque omnibus praeberet, dici non potest, quanta animi laetitia consuetudinem huius maximi viri Lockius amplexus sit; qui cum totus eius admiratione occuparetur, in vastissimo ingenio et rarissimo praestantiae exemplo inuenit, ex quo maxima emolumenta animi indies crescentis capere posset. Attulit quoque ad tanti viri amicitiam Lockius ingenium solers, et erectum, iudicium acre, candoremque animi, secundum veros philosophiae characteres expressum, quibus velut vinculis ita maximi viri amorem sibi vindicauit, vt ad vitae finem perduraret. Valde enim Lockii conuersatione gaudebat vir illustrissimus, vbi semel praestantissimas, quae ei inerant, animi dotes intellexerat, vnde non ad acidulas tantum hauriendas, sed Londinum quoque eum secum deduxit, et in domum atque familiam suam receptum adeo carum habuit, vt salutis suae curam ei traderet, quae adeo feliciter Lockio cessit, vt ex pectoris vlcere cum vitae periculo decumbentem a ferali malo liberaret. Id quod totum Shaftsburium illi conciliauit, praesertim cum eruditionem vinceret ingenii animique praestantia. Quam distrahi et impediri praxis clinicae strepitu videns ille, non concessit, vt medicinam extra domum suam faceret, sed vt ad rerum ciuilium et ecclesiasticarum intelligentiam animi perspicaciam conuerteret, illi auctor fuit: eo euentu, vt vir summus dignum eum haberet, quem quauis fere occasione sublata sententiam suam rogaret, etiam de rebus maximis, secum autem in conclaui atque bibliotheca haberet, et aditum apud summos reipublicae, qui tum in insula ciuili prudentia eminebant, heroës, Ducem Buckinghamiae, Halafaxium aliosque pararet, quibus se conuersandi iucunditate et doctrinae copia

u) Vid. Memoires pour servir a la vie d'Antoine Asley Comte du Shaftesbury, et Grand-Chancelier d'Angleterre sous Charles II. tirées des papiers de feu Mr. Locke et redigées par le Clerc, Bibl. choisie T. VII. p. 146. Oeuvres diverses de Mr. Locke p. 407. seqq.

Digitized by Google

copia Lockius valde commendauit, eo quod ingenii festiuitatem morum seueritati et cultui, quem maximis viris debebat, eleganter iungere nosset, et natiuam in eo conuersationis genere indolem atque libertatem quandam decore expressam ostenderet. Anno MDCLXVIII eum sibi itineris in Galliam suscipiendi comitem asciuit Northumbriae comes cum coniuge, apud quam perstitit, cum comes Romam excurreret. Qui cum praematuro fato extingueretur, cum hera domum Lockius rediit, occasionem in eo itinere nactus multa, duce experientia discendi. Reducem in domum moecenas pristinus recepit, filiique vnici institutioni moribusque regendis praefecit. Quod tanta fide, tanta prudentia perfecit, vt matrimonii filio contrahendi curam parens vni Lockio committeret: felici satis exoptatoque successu. In hoc itaque secessu cum philosophandi otium aliquot suppeteret, anno MDCLXX. de intellectus humani natura, viribus, facultatibus, et operationibus cogitare coepit, cum ex colloquio eo de argumento habito intellexissent amici, quam singulari illud lumine posset illustrari, vnde eum rogarunt, vt meditationes suas in chartam coniiceret. Quorum consilio paruit quidem, absoluere tamen, quae coeperat impeditus ab occupationibus aliis non potuit. Ita vero percrebuit fama eruditionis Lockianae, vt circa hoc tempus albo societatis regiae plaudentibus omnibus adscriberetur. Anno porro MDCLXXII, quo Angliae magnus cancellarius, quem vocant, herus eius renunciatus est, ab eo muneri secretarii beneficiorum offerendorum [v] praefectus est; ast cum regis ille indignationem anno sequente meruisset, et regni sigillum redderet, fulmina aulae Lockius quoque expertus est, qui cum moecenati factionis, quae tum in aula regnabat, et fatalis libertati et religioni videbatur, insidias genti tum Britannorum haud obscure detexit [w]. Anno tamen sequenti regiis recuperatoribus de commerciis disquirentibus additus est, vt illis a commentariis [x] esset; quod munus anno MDCLXXIV decurrente iterum expirauit. Id licet reditus Lockio eriperet, non sine sanitatis tamen commodo ei accidit. Cum enim phthisin metueret, heri sui consilio sumtibusque iter literarium suscepit, Montempessulanum vero elegit, vbi moram diu fecit, vsus amicitia comitis Pembrockii, quem ob vastam philosophiae cognitionem vehementer laudat, et hunc sibi operis de intellectu humano ἐργοδιώκτην fuisse in inscriptione libri fatetur. Deinde ad Parisienses secessit, magnorumque virorum conuersatione et colloquiis gauisus est, inter quos Iustellum et Tornardum laudat Clericus. Et tum quidem sacrorum oraculorum studio, maxime noui foederis, laudatissimo consilio animum adduxit. Reconciliato cum aula Schaftesburio comite, et sanctiori regis concilio praefecto, Londinum anno MDCLXXIX Lockius reuocatus est, totus tamen sanitati nondum restitu-

v) Secretaire de la presentation des benefices.
w) Conf. BVRNET. Hist. sui temp. Tom. II. p. 583. Vers. Germ.
x) Secretaire de la commission touchant les commerces.

Digitized by Google

restitutus, et asthmate quodam grauatus, quo factum, vt diu in vrbe persistere non posset, sed ad hauriendum puriorem aërem subinde rus excurrere cogeretur. Ast cum nouo odio herus eius premeretur, quod eum arci primum Londinensi inclusit, et coëgit postea, exilio spontaneo ad Batauos concedere, vbi a principe Arausionensi, qui summa rerum postea in Britannia potitus est, beneuole est exceptus; Lockius de securitate in patria desperans, illum secutus est, Amstelodami sedem, anno MDCLXXXIII exspirante figens. Ibi et medicis et theologis Remonstrantium Limborchio atque Clerico amicitia innotuit, opusque *de Intellectu humano* perfecit: Domi autem cum regi inuisus esset factus, illius iussu ex albo collegii ecclesiae Christi Oxoniae, frustra intercedente episcopo eius vrbis Ioanne Fello, nomen eius deletum est. Veniam tamen post mortem regis, a Iacobo rege obtinuisset, nisi amicos eam rogare impediuisset, nihil se admisisse testatus, cuius deprecari veniam opus haberet: at vix insidias aulae tum euasit, cum eius capiendi et in Angliam mittendi mandatum rex dedisset, vnde aliquamdiu latere apud amicos coactus est. In hac mora epistolam *de Tolerantia* ad Limborchium scripsit, eo quod in haud paucis Remonstrantium dogmata illi placerent. Anno sequente autem cum abesse eum a seditionis consiliis omnibus apertum esset, iterum publice comparuit, tempusque et libellis exiguis scribendis, et mora Vltraiectina, et colloquiis eruditorum hebdomatim institutis fefellit. Ipse confecto operis de intellectu humano compendio, Clerici opera vsus est, vt in *Bibliotheca vniuersali* y) vulgari posset, quo dici vix potest, quantum videndi ipsius libri desiderium apud philosophiae maturae sobriaeque cultores accenderit. Tandem notissima rerum Anglicarum conuersione duce Guilelmo Arausionensium principe anno MDCLXXXIX facta, libertatem quoque redeundi in patriam Lockius nactus, eaque laetus visus est. Tunc etiam in insulam rediit et magnorum virorum amicitia frui coepit, qua ad munera haud leuia aditum sibi parare potuisset, nisi modico viuere maluisset. Delegatis itaque ad appellationes adscriptus est, quo in munere vacare quoque literis et philosophiae licebat. Etiam legati regii charactere fungi potuisset, quo pacto sereniorem auram in peregrina terra haurire se posse ob pectoris infirmitatem, sperare poterat, nisi sanitatis ratio id ipsum illi valde timido dissuasisset. Vt vero se vtilem domi exteris quoque exhiberet, anno MDCXCIV opus diu meditatum, auctum, politum, *de Intellectu humano* vernaculo sermone vulgauit, quod tanto philosophantium plausu fauoreque exceptum est, vt anno MDCXCVII et MDCC recuderetur, et cum Gallice a Costeo, ipso auctore dirigente et inspiciente, tum Latine anno sequente a Burridgio, sed minus feliciter, verteretur. Ipse tamen, vt erat veritatis amantissimus, semper lambendo, emendando, perficiendo opus absoluere magis conatus est, quibus augmentis se commendat editio anni MDCCVI. Epitomen autem libri Anglico

y) T. VIII. Janv. 1688. p. 49. seqq.

Anglico ſermone [z] dedit Wynnius. Prodiit quoque eodem anno liber *de Imperio ciuili*, qui Gallica quoque veſte comparuit, in quo deſpotiſmo abſoluto neruos incidere ſtuduit. Vitae, quae reſtabat, partem conuerſationi cum viris ſummis et non dignitate modo, ſed ingenio etiam et rerum vſu excellentiſſimis deſtinans, honeſtiſſimam viuendi dulcedinem in humanitate iſta poſuit: maxime vero Pembrockio comite familiariter vſus eſt. In cuius praediis tum degere ſolebat, cum grauior in vrbe aër pectus infeſtaret. Qui eum tandem coëgit Londinum relinquere, et ad Mashamum equitem concedere, qui in agro valde ſalubri * habitabat. Ibi et ipſius hoſpitis, viri elegantis et humani beneuolentia, et vxoris eius, acutiſſimi Cudworthi filiae, eruditione et acumine philoſophico, quod ſupra † iam depraedicauimus, et loci commoditate, atque ſalubritate in infirma valetudine valde ſuſtentatus eſt. In hoc receſſu legendo, meditando, ſcribendo tempus conſumſit, raro Londinum per aeſtatem excurrens, debemusque huic otio librum *de Educatione liberorum*, bonae frugis plenum, et ideo in pleriſque Europae linguis expreſſum, itemque tertiam *de Tolerantia* epiſtolam. Cumque emendandae vtilitatis commercii per Britanniae regnum rationem peculiari ſtudio haberet, de refingenda et ad iuſtum pretium reuocanda moneta conſiderationes profundas nutriuit. Quarum neceſſitatem cum peculiari ſchediaſmate explicuiſſet, anno MDCXCV, quo iſta peſtis tandem oculos ſenatus regni perſtrinxit, malo remedium quaeſitum, Lockius autem, cuius iudicii aciem non minus in rebus ad ciuilem prudentiam et reipublicae adminiſtrationem, pertinentibus quam in diſciplinis theoreticis ſe prodere inde conſtabat, collegio delegatorum ad commerciorum et coloniarum res curandas, mille librarum Anglicarum ſtipendio adſcriptus eſt. Cui muneri ad annum MDCC maxima cum laude et diligentiae atque attentionis prudentis teſtimonio praefuit, tum vero ſanitate eius vrbis aërem grauiorem non ferente, aegre conſentiente rege id depoſuit. Eodem anno MDCXCV Anglico ſermone prodire iuſſit, *Chriſtianiſmum rationi maxime conformem*, in quo erudito libro id demonſtrare aggreſſus eſt, nihil eſſe in Chriſtianae religionis decretis, qualia in ſcripturis diuinis definiuntur, quod notionibus veris, certis, accuratis rationis eſſet contrarium. Quae commentatio illi aduerſarios haud paucos cumulauit, inuidiam addente eorum audacia, qui proſcribere ex doctrina Chriſtianorum myſteria omnia, et rationis notionibus vltra limites protruſis, ſacroſanctae triados dogma conculcare auſi ſunt, id quod praeter Vnitarios nonnullos feciſſe Tolandum, ſcriptorem audaciſſimum, neminem latet. Hi cum poſt carecta Lockii ex parte latere cuperent, rationibus nonnullis vſi, quas ille in laudato commentario attulerat, accenſus eſt theologorum zelus, vt in Lockium quoque, velut frigidam reuelationis hoſtibus ſuffundentem theologi inſurgerent. Hinc praeter Samuelem

z) Eleganter verſa eſt, ſermone Gallico.
†) In vita Leibnizii.
*) Oates dicto 20 mill. Londino diſtante.

muelem Bernardum, magni nominis et praeclarae eruditionis theologus Eduardus Stillingfleet episcopus Worcestriensis, cum aduersus Vnitarios trinitatis mysterium defenderet, notionem de substantia Lockianam examinauit et reprobauit, eo quod ἑτεροδοξώτεραν esse crederet. Ex quo liticula inter episcopum et Lockium enata est, et controuersiae reciprocatio, qua ter episcopo Lockius respondit, cuius eo de argumento scriptiunculae, etiam Ioanni Edwardo oppositae alteri parti editionis Gallicae operis de I. H. anno MDCCIII excusae adiectae leguntur. In qua controuersia alibi prolixius enarranda [a] episcopum lectionis copia, Lockium philosophiae vsu excelluisse, plurimis visum est [b], licet Socinianorum partibus nimium hunc fauisse contenderint haud pauci [c], et inter hos praecipue Ioannes Eduardus [d], cuius vehementiae valde indignatur Clericus. Hisce laboribus dum corpus senii et morborum incommodis fractum exhauriebat Lockius, imminentem tandem ruinam anno MDCXCVII sensit, cum tempestate frigida ad salutandum regem, qui colloquium eius desiderabat, Londinum concessisset. Adeo enim ab eo tempore asthmate compressus est, vt tandem ὀρθοπνοϊκὸς euaderet. Vt itaque aeternitati feliciter suscipiendae se praepararet, studium diuinorum oraculorum, quod ab aliquot annis elegerat, gnauiter vrsit, cuius fructus post eius fata nonnulli commentarii vel paraphrases potius in epistolas ad Galatas, Romanos, Corinthios et Ephesios prodiere. Ita vero mali vis sensim inualuit, vt in vltimo vitae anno ob virium debilitatem neque legere multa, neque scribere quicquam posset, quare, mentis acie morbi vehementia non suppressa, tempus omne pietati fouendae tribuit, sicque indies decrescentibus corporis viribus, inter preces Mashamiae coniugis et familiae spiritum Deo reddidit V. cal. Nou. st. v. anno MDCCIV, aetatis septuagesimo tertio. Pulchris eum depingit coloribus, nonnemo, qui eum intime nouerat apud CLERICVM [e] qui cum egregie in ea re sit versatus, ipse legi meretur. Laudat is maximam philosophiae notitiam libere et sine praeiudiciis in grauissimis etiam reuelationis argumentis demonstratam, iudicandi solertiam, penetrationem et accurationem, meditationis profunditatem, doctrinam in elegantioribus literis praeclare versatam, viuendi consuetudinem, pulchram et ab omni paedagogico fastu alienam, veritatis amorem, colloquiorum dulcedinem, vitae ciuilis prudentiam, morum ciuilitatem, seriam et accuratam, et in ipsa tamen seueritate iucundam et maximis quoque viris commendatam, caritatem erga pauperes ipso opere demonstratam, irae rationis ope moderationem, silentii et amicitiae fidem, diligentiae, quantam sanitatis constitutio permitteret, contentionem, victus continentiam, morborum patientiam, vtilitatem

a) Accurate rem omnem librosque huc pertinentes exponit BVDDEVS Isag. in Hist. theolog. L. II. c. 7. p. 1294. seqq.

b) CLERICVS l. c.

c) POIRET. Opp. posthum. p. 87. item Auctor fidei et rationis collatae.

d) Scripta huc pertinentia enumerant magni nominis theologi BVDDEVS l. c. p. 1296. PFAFFIVS Introd. in Hist. lit. theol. P. II. p. 332.

e) Loc. cit.

Digitized by Google

litatem ex scriptis eius ad humanam societatem redundantem. Ipse in epitaphio, quod sibi posuit, talem se fuisse ait, qui mediocritate sua contentus vixerit, literis innutritus eousque tantum profecerit, vt veritati vnice litaret. Quibus sane ingenii animique virtutibus cum maximis in orbe philosophico heroibus meruit comparari.

Lockii liber de intellectu humano.

§. XX. Multum debet rationalis philosophia Lockio ob librum *de Intellectu humano*, cuius literariam historiam cum fuse prosequutus fuerit B. GOTTL. KRAVSIVS f), breuitatis studio lectorem ad eum dimittimus. Ipsum opus nouum intellectus humani explicati et delineati aedificium sistit, quod non modo in Platone et Aristotele, sed in Cartesio quoque, Gassendo aliisque recentioribus, qui ante Lockium scripsere, frustra quaeras. Abiecit enim omnes omnino opiniones, et ex consideratione humani intellectus et conscientia sua philosophandum esse censuit. Vnde humani intellectus historiam non inepte appellaueris, non ex libris sed experientia interna conscriptam, qua de re digna est, quae legatur ipsius auctoris praefatio, quae nonnulla quoque illustrat, quae ei obiecta sunt, et aliquos offendere poterant. Libris opus praestantissimum quatuor distinxit acutissimus philosophus, et primo quidem de ideis innatis disputat, et nec speculatiua axiomata, nec practica innata esse intellectui humano magno acumine demonstrat. Libro secundo in idearum originem inquirit, easque vel ex reflexione, vel ex sensatione ab obiectis externis ortas omnes esse, animam quoque non semper cogitare argumentis multis ab experientia sensuque desumtis probat. Tum de natura idearum simplicium, deque ideis vnius tantum sensus ministerio genitis differit, qualis est soliditatis idea, quam ab extensione subtiliter distinguit, ideas porro ex pluribus sensibus, itemque ex reflexione et attentione ad se ipsum exsurgentes, quales sunt ideae intellectus et voluntatis, exponit, eas quoque non negligit, quae ex vtroque fonte prodeunt, vbi de idea doloris, voluptatis existentiae, vnitatis, potentiae, successionis subtilissime philosophatur, et qua ratione qualitates primae et secundae ad cognitionem humanam se habeant, erudite prosequitur. Tum perceptionem, memoriam, contemplationem, attentionem aliaque ad memoriam pertinentia considerat, et idearum quoque compositionem et distinctionem, ideas complexas modosque, et imprimis relationes describit: Ad modorum simplicium tractationem delatus, ideas spatii, corporis, extensionis, substantiae, accidentis, temporis, durationis, expansionis, loci, numeri, finiti et infiniti, aeternitatis curiose peruestigat, modos quoque ex sensibus oriundos, et qui vel cogitationem vel voluptatem et dolorem fontes agnoscunt, in partes vocat: quidque potentia siue facultas sit, docet, hacque occasione quid sibi de facultatibus intellectus, voluntatis, libertatis, necessi-

f) In Historia literaria Germanice edita P. I. art. 1.

Digitized by Google

neceſſitatis videatur, et qua ratione ſe humana mens in his omnibus ad operationem deducendis habeat, ſuas meditationes ſecutus proponit. Sequuntur modi mixti, ideae ſubſtantiarum complexae, collectiuae, relationum, cauſſae et effectus, identitatis et diuerſitatis, et principii indiuiduationis, atque perſonalitatis, relationum moralium, clarae, obſcurae, diſtinctae, confuſae, reales, fictae, completae, incompletae, verae et falſae; in quibus omnibus non in ſe tantum, ſed etiam ratione obiecti circa quod verſantur conſiderandis, nec copioſiorem, nec accuratiorem, nec curioſiorem ante ſe vllum habet, et multa affert, aliis nunquam obſeruata, vel leuiter tantum tacta. Qualis eſt aſſociatio idearum, quod intellectus humani myſterium miro lumine perfudit. Libro tertio voces, quibus ideae deſignantur conſiderat, et omnium fere generum idearum nomina percurrit, quaue ratione ab ipſis ideis diſcrepent, quae impedimenta intellectui inde oriantur, quibusque regulis determinari accurate debeant, ediſſerit, ne particulis quidem exceptis, maxime vero pulcherrima tractatione de vocum nominumque imperfectione, et abuſu, de inani ſubtilitate, de vocibus vagis, obſcuris, nihili, indeterminatae ſignificationis, etc. multa praeclara monet, et remedia ſufficientia enumerat. Librum quartum cognitioni humani intellectus examinandae deſtinat, eiusque naturam, gradus, limites, realitatem definit; quidque veritas ſit, quae propoſitiones vniuerſales earumque criteria certa, quae axiomata, euoluit, propoſitiones quoque friuolas, quae plane nihil cognitionem humanam adiuuant, quales ſunt identicae, verbales tantum, ſimilesque tangit. Tum ad obiecta, circa quae verſatur humani intellectus cognitio conuerſus, explorat, quaque ratione cognoſcamus exiſtentiam noſtram, itemque Dei, tum rerum extra nos, determinat, et media augendae cognitionis humanae ſuppeditat, ex quorum numero axiomata et hypotheſes excludit, et pleraque ad idearum certarum, clararumque comparationem reuocat, attentionem vero commendat. Affectiones etiam cognitionis, iudicium, probabilitatem, eiusque gradus determinat, quidque ratio ſit, quid fides, qui vtriusque limites, fuſe proſequitur. Morbos vero intellectus, enthuſiaſmum, ſiue opinionem friuolam ratione et reuelatione deſtitutum, quae pro diuinitus enata habetur, erroremque deſcribit. Epilogi loco ſcientias in phyſicas, practicas et ſignorum cognitionem partitur. Et haec breuis quidem celeberrimi libri ſumma eſt, in quo innumera pulchra, bona, vera et vtiliſſima, quamuis plerisque hactenus non obſeruata eſſe, vnanimi conſenſu orbis eruditus cenſuit. Aſt cum ſua tantum lumina, et maxime ſuam conſcientiam adhiberet Lockius, quo fieri non potuit vt non multoties ab omnibus philoſophis diſcederet, et nouas obſeruationes atque opiniones ſtabiliret, multa quoque, neceſſe fuit, magnis viris aliis hypotheſibus occupatis diſplicere. Inter quos heic, vbi ſtrictim omnia proponenda ſunt, non tantum PETRVS POIRETVS [g] fuit, qui

g) Opuſc. poſthum. Sect. V. p. 172. qui rationaliſmum et naturaliſmum ei obiicit, et quae configenda ſint in philoſophia Lockii, proſequitur.

qui longe aliud sibi intellectus humani systema formauerat, et periculosas fidei et illuminationi assertiones Lockii esse statuebat, sed et illustris LEIBNIZIVS [b] magnus cetera, vt solebat vir summus aequissimum se meritis virorum doctorum tribuere, Lockianae eruditionis laudator. Is quamuis concederet, recte reiecisse Lockium ideas innatas Cartesianorum, ideam tamen identitatis, et contradictionis natura homini adesse monet, alias quoque, quam Lockius, idearum verarum et realium notiones sibi fingit, ideasque nostras, etiam sensuales, ex fundo animae progredi, magisque per reminiscentiam quandam, quam sensuum impressionem acquiri contendit, parum autem probauisse Lockium obseruat, animam interdum nunquam cogitare, quod cogitationem cum perceptionibus distinctis confuderit. Nec probare potest, quod spatium et vacuum distinxerit, hocque ex motu probare voluerit, materiam ex partibus duris tantum et inflexibilibus constantem concipiendo; nec placent ei meditationes Lockii de infinito, de ideis adaequatis, quaeque de definitionibus nominalibus et realibus, et de axiomatibus disseruit, quodque formam syllogisticam logicae communis inutilem pronunciauerit. Quam censuram minus aeque pertulisse Lockium, eiusque amicos Molinyaeum, Clericumque, supra in Leibnizii vita iam obseruauimus. Quamuis autem nihil inesse libro huic, quod non veritate nitatur, ipse auctor statuat, et imprimis laudent admiratores Lockii, quod abesse iussa metaphysica imaginaria et hypothesibus suffulta, ad naturam et conscientiam hominis ipsamque experientiam attenderit, ob quam praestantiam innumeros in gente sua sectatores Lockium habuisse refert Cl. DES MAIZEAVX [i], inuenerunt tamen alii quoque viri docti et attenti quod reprehenderent [k]. Et nonnullis quidem minus multa, quibusdam nimis pauca scripsisse visus est, quibus vtrisque in praefatione satis fecit Lockius. Magis memorandum est, quod vehementer in eo quidam reprehenderunt, erroneas eum de intellectus et voluntatis facultatibus inter se distinguendis opiniones fuisse secutum, speculationes haud paucas attulisse, quae in inuestiganda veritate vsum nullum habeant, libertatem minime accurate definiuisse, et quod ad methodum attinet, multa inutiliter repetiisse, obscuris lucem, exemplis additis non conciliasse, in nonnullis tamen verbosum praeter necessitatem fuisse, et quae his similia sunt. Quae an vera sint omnia, et qua ratione in Lockio vel excusari vel defendi possint, nostrum hoc loco non est, dispicere. Addimus id vnum, inter opuscula diuersa Lockii, extare quoque *Collectionem obseruationum de Intellectu circa inquirendam veritatem rite adhibendo*, in quibus multa attulit, in opere *de Intellectu humano* praetermissa, et amplissimam lucem ratiocinanti intellectui humano accendere aptissima. Prodiere opera Lockii omnia Londini MDCCXIV.

h) Recueil. T. II. p. 143. seq.
i) Praef. collect. Epist. Clarckii, Newtoni, Lockii.
k) Conf. THOMAS. Cautel. c. X. p. 130. Fund. I. N. et G. L. II. c. 12. p. 144. WALCH. Parerg. Acad. p. 672. STOLLIVS Hist. liter. P. II. c. 2. §. 34. p. 453. Add. quos nominat FABRIC. Syll. script. de V. R. C. p. 333.

Digitized by Google

* *

CAPVT SECVNDVM.

DE EMENDATA AVCTAQVE PHILOSOPHIA NATVRALI.

§. I.

Dicendorum ordo et ratio.

Maturius laetiusque, quam reliquis philosophiae partibus naturali disciplinae contigit, vt emendatos vultus et augmenta maxime conspicua caperet. Adeo enim deterruere sapientiae studiosos steriles campi, et dumetis scatentia scholasticae physicae deserta, vt ad foecundiores et amoeniores agros plerique, quibus de meliori luto Titan praecordia finxerat, properarent, et elegantiorem disciplinae nobilissimae tractationem molirentur. Factum id esse mature post renatas literas luculentis exemplis in antecedentibus demonstratum, maxime vero obseruatum est, ad finem vergente seculo XVI. in hanc scientiam meliori facie reformandam citatis pedibus concurrisse excellentissima ingenia signum cum aliis paucis praeferente Bernardino Telesio, cum quae Cardanus similesque moliti erant, euentum fere nullum habuissent. Ab eo enim tempore nouatores, (qua voce sectariorum indignatio a philosophorum plebeiorum gregi eos discreuerat, qui naturam ipsam, quam veterem aliquem philosophum consulere maluerunt) aliam viam, quam quae iam calcata erat, ingredi ausi sunt; quamuis non deessent, qui Parmenideam, Platonicam, Ionicam, Stoicam, Epicuream physicam resuscitarent, quorum omnium conatus in *antecedente huius tomi parte* luculenter descripsimus. In varias autem sententias mireque inter se distantes semitas eos discessisse, qui a sectaria philosophia dissentire in naturali disciplina coeperunt, ex hactenus dictis lectori obscurum esse non potest. Nonnulli enim, cum sectariam physicam detestarentur, ad diuiniorem quandam naturalium operum declarationem confugerunt, et principia nobis diuina, spiritualia, et vel ex Mose, vel ex alio fonte a ratione deuiante hausta commendauerunt; mirum naturalis disciplinae aedificium, cuius fundamentum emanatio ex Deo, finis enthusiasmus esset, comminiscentes. Quales Physicos fuisse, qui philosophiam Cabbalisticam, Mosaicam, theosophicam excogitarunt, ex instituto ostendimus, et inepta horum hominum systemata de rebus ad naturam mundi eiusque partium pertinentibus fuse descripsimus. Quae physicae diuinae, (huius enim furfuris se esse iactabat) absurditas etsi facile poterat a plerisque, paulo attentioribus palpari, miros tamen progressus habuit, ex quo paradoxum Theophrasti Paracelsi ingenium ineptiis non quidem medelam, attamen colorem et commendationem attulit. Is enim cum ignis beneficio corpora naturalia soluere, et chemiae

Digitized by Google

chemiae opera in eorum naturam penetrare egregie nosset, principiis vagis et ineptis magnam verisimilitudinem media chemica maxime quae ex Mercurio et Opio parauerat, illis adaptando comparauit. Cuius scholae Paracelsicae historiam cum etiam in antecedentibus enucleauerimus, ea, quae de Paracelsi et sequacium opinionibus de rebus naturalibus exposita iam sunt, in naturalis scientiae historia repeti hic non possunt. Sed et tertium philosophorum genus prolixe enarrauimus, quod abiecta seruitute sua libertate frui et eclectice philosophari coepit. Cuius generis philosophiae antesignanos Brunum Nolanum, Cardanum, Verulamium, Campanellam, Hobbesium, Cartesium, Leibnizium, Thomasium, cum in scenam produceremus, occasio nobis enata est, de placitis eorum physicis simul disserendi. Et hoc quidem pacto haud exiguam naturalis philosophiae partem historica enarratione iam explicuimus. Non tamen ista scopo nostro sufficere, nec plena satis esse, vt intelligatur, quibus successibus emendare physicam philosophiae partem viri docti aggressi sint, quid in ea perfecerint, et intelligimus ipsi et vltro fatemur: sunt enim praeter ea innumera, quae a magnae perspicaciae philosophis detecta sunt, quibus in amplissima luce collocata est doctrina naturalis. Quae non quidem omnia integra systemata concernunt, ast per pleraque tamen capita specialia infinita noua, rerum naturalium explicationi adiecerunt. Praecipue ex quo magni Verulamii opera, orbis philosophicus in hac doctrinae parte desipere desiit, et proscriptis spectris naturales eius vultus experimentorum, igne ferroque tentatorum, itemque scientiarum mathematicarum ope restituti, et eleganter ornati sunt. Et in his quidem strictim enarrandis capitis huius tractatio versabitur. Quam tamen, si, vt ipsi optamus, dare constitutum haberemus, volumen, integro recentioris historiae philosophicae complexu non inferius exsurgeret; nam et vitae atque meritorum ratio, qua eminuere tot disciplinae naturalis cultores enarranda esset, et per amplissimum campum discurrendo ostendendum, quid per omnes rerum naturalium classes detectum sit, quomodo de caussis rerum naturalium praeceperint viri magni et naturae sacerdotes doctissimi, quibus experimentorum auxiliis, et obseruationum indicibus ad certa, quae recepta tandem sunt, dogmata peruenerint, quae comperta sint, quae lateant, de quibus desperandum sit, in quibus oleum operam physici perdiderint, quibus institutis cognitio naturae adiuta sit, et quae sexcenta alia sunt, quae ad physices accuratam et specialem historiam pertinent. Qualis tractatio, quam longe a scopo et limitibus nostris absit, quilibet intelligit, nec a nobis hanc prolixitatem expectabit. Relinquemus itaque historiae doctrinae naturalis explicationem dogmaticam eamque specialem aliis, vehementer autem cohortamur, viros in hac nobilissima parte egregie versatos, vt annales eius dogmaticos tandem aliquando conscribant, vt, quas veritates aetas nostra detexerit, quae detegendae adhuc sint, constet, et eo felicius in amplissimo hoc oceano emetiendo studium posteritatis versari queat. Nostra vero in eo tantum occu-

Digitized by Google

pabitur industria, vt strictim summa attingamus capita, quae emendatam nobis physicam referunt, et eorum philosophorum res paucis perstringamus, qui agmen duxerunt, et quorum nomina, cum meritis in philosophiam naturalem maximis immortalitatem meruerint, omittere in hac nostra tractatione haud licet. Reliquorum enim, etsi in hoc argumento magnam famam consecutorum memorias tradere huius loci non est, fontes autem nominabimus, ex quibus notitia eorum satis ampla hauriri queat. Idem etiam in obseruationibus recentioris aetatis designandis faciemus, cum eas integras adducere, nec scriptionis modus, nec tractationis limites permittant. Ita vero sine nostro ductu lectori facili labore licebit, satis amplam sua diligentia physicae partis historiam congerere. Commendamus autem diligentissimi MORHOFII [a], et imprimis praestantissimi HOLLMANNI [b] labores, quorum vterque quid per potiora naturalis disciplinae capita viri docti obseruauerint, strictim at curiose et erudite enarrauit.

Exempla nouatorum physicae.

§. II. Reliquerunt tenebras philosophiae sectariae naturalis mature non illi modo, qui omnem philosophiam emendare aggressi sunt: sed fuerunt quoque nonnulli disciplinae tantum physicae intenti, qui sobrie magis atque caste de natura rerum in hoc mundo comprehensarum statuere coeperunt. Multis id posset exemplis illustrari, si per varias Europae gentes eundo particularem istam virorum doctorum diligentiam perquirere vellemus; ast sufficient pauca, vt de rei veritate constet, Nathaneelis Carpentarii, Redemti Baranzani, Bernardi Palissi, Guilelmi Gilberti, Ioannis Espagneti, quorum haud incelebre in naturali scientia nomen est.

Nathaneel Carpentarius.

CARPENTARIVM Deuonia Angliae genuit parente Ioanne satum, educauere academiae Britannicae in theologia, antiquitate et philosophia, fouit Vsserius archiepiscopus Armachanus, muneri praefecit Hibernia, viuis eripuit annus MDCXXVIII, memoriam eius conseruauit ANTONIVS WOODIVS [c]. Magno is animo a receptis scholarum opinionibus declinauit, edita, *Philosophia libera, triplici exercitationum decade proposita, in quae aduersus huius temporis philosophos dogmata quaedam noua discutiuntur* [d]. In quo libro paradoxa plurima a receptis scholarum definitionibus abeuntia explicantur, et dogmata physica haud pauca innouantur. Talia sunt, non dari notitias naturales, locum esse nihil, elementa esse grauia, omnium rerum ortum esse ex nihilo, sensus fallere fallique non posse, ignem esse humidum, cometas non esse meteora incensa, et similia [e].

Redemtus Baranzanus.

REDEMTVS BARANZANVS Serauallam dioeceseos Vercellensis patriam habuit, Barnabitarum religionem amplexus,

a) Is laudabili industria, licet interdum extemporali alterum Polyhistoris sui tomum, historia dogmatica philosophiae naturalis repleuit.

b) Quemadmodum vir eruditissimus in Instit. physicis, plerorumque recentiorum hypotheses, explorauit, et quid verisimile sit, detexit, ita copiose quoque fontes nominauit, ex quibus plura hauriri queant.

c) In Athenis Oxoniensibus.

d) Oxon. 1636. Lond. 1672. 8.

e) Conf. MORHOF. T. II. p. 110. 245. SORBL. de Perfect. hom. p. m. 480.

plexus [f], quem annus MDCXXII sustulit, triginta tres tantum annos natum. Quamuis is haud ita diu Annecii docuisset, adeo tamen naturalis scientiae cognitione inclaruit, vt inter prima sui temporis ingenia a MOTHAEO VAYERIO [g] meruerit referri. Testis autem libertatis philosophicae in argumento physico liber est *de nouis opinionibus physicae, Lugduni* MDCXIX editus [h], in quo, Patritii, Telesii et nouatorum aliorum exemplis excitatus deserere Aristotelem ausus est. Quem cum Verulamio misisset, laudauit is in epistola, cuius editionem debemus NICERONIO subtilitatem magnam et diligentiam in ea via, differentiam tamen se inter antiquos et modernos maximam facultatis, veritatis perparum agnoscere ait, hincque suadet, vt rebus se submittat, ne cum aliis ingeniis redeat in orbem. BERNARDVM PALISSVM non tam lectio librorum (erat enim figulus ἰδιώτης) quam rerum naturalium experientia et vsus admirabilis commendauit. Quamuis enim nec Graece nec Latine doctus esset, ex eruditorum tamen consuetudine ita profecit, vt de aliorum quoque opinionibus promte dextreque iudicaret; et de rebus naturalibus haud pauca ignota prius detegeret, ex quibus noua demum principia cudere ausus est. Cuius exemplum esse potest, quod in *Dialogis de natura fontium, metallis et gemmis* statuit: ex aqua omnia generari, eam autem duplicem esse, materialem et congelantem, nihil agi sine Solis operatione, sine sale non consistere hominis vitam, quin et reliqua corpora; et quae his sunt similia diligenter enarrata a SORELIO [i] qui videndus. GVILELMVS GILBERTVS Angliam ornauit, ortu Glocestriensis, philosophus et medicus Londinensis; qui ineunte seculo XVII. floruit. Duplici nomine multum illi debet philosophia naturalis. Primo quod libertate philosophica vsus, recedere a placitis Aristotelicis, quibus tunc superstitiose adhuc adhaerebat insula, et reiicere multa ausus est. Edidit enim *Philosophiam nouam de Mundo nostro sublunari*, in qua multa innouauit, vetera, quae sine ratione sufficiente dicta erant, reiecit. Qualia sunt elementorum numerus quaternarius, transmutatio et mixtura etc. vacuum autem duplex adhibet separabile et inseparabile, et quae his sunt similia. Deinde ingenti ausu, maximis sumtibus [k], incredibili industria et attentione ad magnetis naturam scrutandam se accinxit, primusue post innumeras obseruationes demonstrauit, virtutem magneticam terrestri globo a natura insitam adeoque terram magnum esse magnetem, edita *Philosophia noua de Magnete magneticisque corporibus, et de magno magnete, tellure* [l]. Hoc enim quasi signo dato, noua philosophia magnetica cusa,

Bernardus Palissus.

Guilelmus Gilbertus.

f) Conf. FR. LVIGI BARELLI Memorie de Barnabiti T. II.

g) Apud BAYLE T. I. art. Baranzan. p. 440. add. NICERON. Memoires T. III. p. 43. seqq.

h) Addi illi potest Vranoscopia, Col. Allobr. 1617. 8. Campus philosophicus, in quo omnes dialecticae quaestiones breuiter et subtiliter agitantur, Lugd. 1620. 8.

i) l. c. p. 470. Conf. MORHOF. T. II. p. 202. 438.

k) 50000. aureos impendisse in naturam magnetis scrutandam ex Haruaei testimonio refert MORHOF. T. II. p. 410.

l) Amstelod. 1600. fol.

Digitized by Google

cusa, et experimenta Gilbertiana ad principia physica reuocata sunt, quo labore naturalem doctrinam adiuuare conati sunt Nicolaus Cabaeus, Nicolaus Zucchius, Iacobus Grandamicus, Athanasius Kircherus, de quibus videndus MORHOFIVS [m]. De quo de magnete dogmate infra adhuc quaedam dicentur. Gilbertus autem eam sibi famam laudatissima hac diligentia parauit, vt maximam gentis suae gloriam in doctrina naturali meruisse censeretur, qua de re digna sunt, quae legantur, virorum doctorum testimonia, collecta a THOMA POPE-BLOVNTIO [n]. Ipsum Cartesium Gilbertiana philosophia praeclare ad examinandam magnetis naturam, vocatis in subsidium particulis striatis, vsum esse, supra iam obseruatum; et Gilbertianam quoque hypothesin ad declarandas proprietates declinationis acus magneticae adhibuit acutissimus HALLEIVS [o].

Ioannes Espagnet. Addimus his IOANNEM ESPAGNETVM, cum Ioanne d'Espagne ecclesiae Gallicanae Londinensis pastore, cui de praeiudiciis et erroribus vulgi praeclarum librum debemus non confundendum; ille enim curiae regiae apud Burdigalenses praefectus fuit. Is cum artis chemicae praestantia emineret, eamque ad exploranda naturae arcana adhibuisset, non modo *Arcana Hermeticae philosophiae* vulgauit, sed naturam quoque rerum in mundo reclusurus, *Physicam restitutam* [p] breuibus quibusdam thesibus comprehensam edidit, in qua pleraque noua sunt, et a receptis sententiis abeuntia, haud pauca vero, quae emanatiuo systemati, quale apud Alexandrinos philosophos occurrit, valde sunt affinia. Statuit enim, mundum ab aeterno in archetypo suo descriptum fuisse, archetypum autem, qui totus lumen sit, ante vniuersi creationem in se complicatum, sibi soli illuxisse, in mundi vero productione, quasi parturientem se explicuisse, opusque suum in mente, velut in matrice, prius occultum, quadam sui extensione manifestum fecisse, ac mundum idealem quasi duplicata diuinitatis imagine actualem et materialem eduxisse. Quod Platonicum, nempe recentius et Cabbalisticum esse recte monuit, qui exegesin in hunc librum scripsit IO. LVDOV. HANNEMANNVS. Reliqua ex hoc principio facile intelligi possunt, qualia sunt: omnia, summa, ima, in mundo analogia quadam similia inuicem cohaerere, spiritum diuinum rebus infusum geometrice haec inferiora tractare; et per omnia large diffusum, animamque mundi esse, spiritum dari vniuersi siue lumen in principio creatum, contractum in corpore solari, ordinem naturae esse seriem explicatam legum aeternarum, etc. Sed his, quae ex Orientali et Alexandrino atque Cabbalistico systemate mutuum accepit, noua multa inaedificat, statuit enim: mundum esse opus fabrile in orbem gyratum, partes eius quasi catenae annulos se mutuis amplexibus stringentes; naturam opificem in medio sitam attritas semper vires reparare. Mundi vniuer-

m) loc. cit. n) Cens. cel. Viror. p. 919. o) Theor. Variat. Pyxid. Magnet. in Philosoph. Transact. n. 148. Vid. Act. Erud. 1684. p. 398. p) Lut. Paris 1642. Col. Allobr. 1653. Kil. 1718. Tubing. 1785. 4. cum exegesi.

Digitized by Google

vniuersitatem triplici natura constare, supra coelesti siue intelligibili, coelesti et subcoelesti, siue elementari: nihil sine voluntate creatoris in mundo mori, sed omnia transire et immutari, et in sua simplicia resolui, materiam primam Aristotelis figmentum esse; spiritum mundi architectonicum a duobus principiis vniuersalibus creationis opus inchoasse, vno formali, altero materiali, lucem solarem esse formam formarum, et vniuersalem, quae formas et rerum semina infundat, ita, vt indiuiduum naturae quodlibet scintillam lucis in se recondat: solem lucidum esse diuinitatis speculum, appetitum materiae defectus et imperfectionis argumentum esse, eo quod luxurians ac recalcitrans propter remotionem et distantiam a formali principio expleri non potuerit, hincque mortis venenum non a qualitatum repugnantia, sed ex infecta matrice et venenato materiae tenebroso menstruo et mixtura oriri, vniuersi harmoniam in diuersa et graduali materiae informatione consistere, simplicia corporum elementa non dari, materiam generationis esse fluorem, elementum naturae esse simplicissimam materiae primae portionem, terram et aquam sola elementa materialia esse, terrae corpus esse spongiosum, aërem vniuersum coelum esse, aream vniuersi, naturae cribrum, per quod influentiae in corpora transmittuntur, regionem lunae vicinam non igneam, sed aëream esse, ignem naturae alium a luce coelesti non dari, sed ignem nostrum, ex vnitis radiis lucis coelestis excitari, omnem calorem viuificum esse a sole; solem non esse planetam: amorem naturae esse ingenitum, discordiam in natura et repugnantiam nullam, quintum elementum ab Aristotele confictum esse spiritum aethereum incorruptibilem, tenebras et lucem realia entia esse, et ex eorum temperamento et coitu qualitates fuisse et elementa orta, adeoque elementa non esse vera principia, terram in ignem non posse mutari, etc. Haec et quamplurima alia dum Alexandrinis et Cabbalisticis hypothesibus affricat, et imprimis totum formati mundi opus ex chemicis principiis deducit, et secundum ea applicat, fecit auctor, vt nec Chemicis solis nec Platonicis, nec theosophicis, nec Cabbalistis recentioribus, nec Mosaicis totus possit adiici, quorum tamen omnium principiis multa habet affinia, systema autem singulare aeque sibi proprium. Id quod valde placuit MORHOFIO [q] huius commatis physicis, mirum quantum, fauenti; ipsum quoque librum, velut praecipuum systema physicum, quod in Gallia oppositum sit Aristoteli, commendat SORELLVS [r], recte autem notat, tale esse, quod prudentiores ex parte probauerint, ex parte reiecerint, ob dogmata somniis theosophicis repleta. Addi his possent, Sebastianus Bassonus et Stephanus Clauius, at eorum iam in *parte huius tomi antecedente* mentionem in vita Berigardi fecimus, quo lectorem licebit remittere.

§. III.

q) T. II. p. 119. 165. Ex dictis patet, posse Espagnetum Mosaicis et theosophicis suo modo quoque annumerari. r) l. c. p. 481.

Physici recentiores eclectici.

§. III. Inter Germanos primus in disciplina naturali desipere, et relictis nugis scholasticis sapere ausus est, DANIEL SENNERTVS, cuius vitam et insignia de naturali et salutari arte merita depraedicauit facundus AVGVSTI BVCHNERI [s] calamus, quem alii exscripserunt, qui adiri ab illis possunt, qui celeberrimi viri vitae historiam nosse cupiunt. Ornauit is literas et cathedram medicam cum munere archiatri Saxonici in academia Wittebergensi, denatus aetatis anno LXV, reparatae salutis MDCXXXVII, ex peste, relicto filio, philologiae S. laude inter professores Wittebergenses inclyto. Qui cum eruditione, iudicii lumine, sentiendi libertate at modesta et prudenti vteretur, non modo eruditissimis foetibus artem medicam et philosophiam naturalem auxit, sed et celeberrimorum virorum laudes iure suo meruit, quas cum THOM. POPE-BLOVNTIVS [t] collegerit, eum non exscribimus. Plurimum praestantissimo huic medico debent literae non medicae duntaxat, sed et physicae; eo enim duce inuisum in academiis Protestantium apud Germanos chemiae studium introductum, reiectisque ineptis hypothesibus Paracelsicis, philosophico habitu donatum est. Qui conatus vt minori inuidia premerentur, ad syncretismum quidem confugit, edito *de Chymicorum consensu et dissensu cum Aristotelicis et Galenicis*, libro, quo nomine inter syncretistas locum ei in *antecedenti huius tomi parte* fecimus; ast insedisse eius animo studium vere eclecticum, ex prooemio *Hypomnematum physicorum*, in quibus de rerum naturalium principiis, de occultis qualitatibus, de atomis et mistione, de generatione viuentium, de spontaneo viuentium ortu differit, constare potest, et ipsa quoque libri lectio demonstrat. In quibus sunt multa, quae a Peripateticis prorsus abeunt. Statuit enim [u]: principia rerum naturalium non omnia esse contraria, nec sufficere Aristotelica ad explicandum generationis rerum ordinem atque caussas, Deum in prima creatione rebus suas formas dedisse [x], per quas generationis ordo continuetur et absoluatur; immo omnibus quoque corporibus naturalibus suam materiam assignauisse [y], priuationem frustra inter principia referri [z]. Esse in rebus omnibus consensum atque dissensum, atque alia se amice appetere, alia fugere [a]: non dari praeter elementa alia adhuc corpora simplicia, nec esse principia dicenda, in quorum resolutione ars vltra vix progredi possit [b]. Qualitates occultas tantum ratione caussarum et formarum esse intelligendas [c], doctrinam de atomis rationibus concludentibus nec facile refutandis probari [d], alterationes esse corporis alieni participationem; non dari quidem minimam quantitatis, at naturae, et quae de continui diuisione in infinitum Aristoteles disputat, ex alienis principiis, mathematicis scilicet, non propriis, seu physicis disputari [e], eductionem formarum

s) In Panegyrico illi dicto Witteberg. 1655. qui extat quoque inter Orationes Vol. II. p. 889. Conf. Vita Operibus praefixa WITTE Mem. Medic. p. 89. BAYLE Dict. Tom. IV. art. Sennert. REIMMANN. Hist. lit. Germ. P. III. p. 450.

t) p. 921. seqq. u) II. 1. c. 2. p. 11. x) c. 3. p. 16. y) p. 19. z) c. 4. p. 25. a) c. 5. p. 32. b) c. 6. p. 38. c) III. 2. p. 90. d) p. 98. e) p. 116.

earum esse figmentum [f], mistiones, quae a forma superiore non diriguntur, ab atomorum consensu et dissensu prouenire. Deum postquam semel a creatione cessauit, nihil amplius, nisi miraculose creare, naturam vero instituisse, quae cursum generationis et corruptionis absoluat atque tueatur et obseruet [g], semen esse animatum, animamque in semine formare corpus animatum, oua in se habere animam, animam humanam cum semine propagari in liberos, et statim a primo conceptionis momento adesse [h], formationem foetus fieri ab vna anima, casum et fortunam in rebus naturalibus locum non habere [i], minima in mundo ad eius perfectionem pertinere [*], dari in corporibus formas succenturiatas et subordinatas [k]. Talia et his multo plura Sennertus cumulat; quae quamuis hodierno, quod in physica coruscat, lumini non aeque respondeant omnia, et nonnulla adhuc ex scholae principiis enata videri queant, falsum tamen est, quod MORHOFIVS [l] iudicat, eius physicam ab Aristotelica non adeo differre, nisi quod materiam primam, mutationem elementorum et similia specialia dogmata impugnet. Nempe nonnulla ex Paracelsica schola cum ipsis chemiae artificiis Sennertus receperat, quae Aristotelico quidem habitu vestit, prudenter sui temporis circumstantiis inseruiturus, at quae tamen haud raro ab Aristotelico sensu toto coelo differunt. Et hinc quoque factum, vt magnis animorum motibus in Sennertum Aristotelici, maxime Groeningae Freitagius, Ienaeque Zeisoldus insurgere coeperint, accusauerintque virum eruditissimum eiusque sequaces, quod non tantum receptam scholarum sententiam turpiter deseruerit, sed et in ipsam religionem, atque Deum animaeque immortalitatem iniurius fuerit. De quibus accusationibus legi merentur, quae more suo eleganter disserit P. BAYLE [m]. Discipulum atque sectatorem praecipuum Sennertus habuit Ioannem Sperlingium, professorem physices in schola Wittebergensi, LVIII. aet. anno fatis ex calculo anno MDCLVIII decedentem [n]. Edidit is *Institutiones physicas anno* MDCLIII, quae tanto plausu exceptae sunt, vt in plerisque Germaniae scholis argumentum praelectionum suppeditarent atque adhiberentur [o]: eas *Exercitationibus physicis* postea illustrauit, *Anthropologiam physicam* quoque non sine acuminis et doctrinae laude tradidit, Sennertum autem aduersus Freitagium et Zeisoldum mascule defendit. In his vero scriptis physicis praeceptoris quidem vestigia dicendi genere plano lucidoque delineata premit, ast discedere tamen ab eo, vbi caussam se habere putat, non erubescit, libertati philosophicae, vt ipse fatetur, ex animo addictus. Quod vero cum praeceptore qualitatibus occultis formisque, quae asyla ignorantiae in doctrina naturali sunt, nimium tribuerit, potiusque declamet quam demonstret, id quod in eo reprehendit MORHOFIVS [p], eorum, in quibus viuebat, temporum con-

 ditioni

f) p. 144. g) IV. 2. p. 151. h) c. 6. p. 185.
i) c. 13. p. 328. *) p. 360.
k) p. 394. l) T. II. p. 249. m) l. c.
n) WITTE Mem. phil. Dec. VIII. p. 296. seqq.
o) CHR. VATER. Physiol. prooem. p. 5.
p) T. II. p. 265.

Digitized by Google

ditioni et diluculo aduenientis lucis phyſicae adſcribendum eſt, quo ſe praeiudiciis a pueritia in ſchola hauſtis, et notionibus a iuuentute conſuetis ex toto exuere non licebat. Laudandus tamen virorum optimorum conatus atque voluntas eo magis eſt, quo magis phyſicae reſtituere eclecticam philoſophandi libertatem, et excutere iugum ſectarium coeperunt.

Kenelmus Digbaeus.

§. IV. Dum in Germania lucem accendere philoſophiae naturali Sennertus ſatagit, multo clariorem facem in natura ſcrutanda occupatis in Britannia praetulit Baconus de Verulamio. Qui cum orbi philoſophico oculos aperuiſſet, vt quam miſere hactenus in eo argumento ſcholae coecutiuerint, omnibus palam fieret, enata inde contentio virorum nonnullorum valde acutorum inter Anglos tentandi, quid in hac noua via liceat attingere. Quod cum proſcripta omni Ariſtotelis auctoritate minus feliciter fieri poſſe quidam crederent, vt occupatis praeiudicio auctoritatis philoſophis fucum facerent, non aperte bellum Stagiritae intulerunt, ſed quendam Peripateticae παιδείας tropum prae ſe ferentes, noua tamen propriaque dogmata illis obtruſerunt. Inter hos nemo vel cogitationum acumine vel diligentiae contentione vel famae celebritate vicit KENELMVM DIGBAEVM, equitem Anglum apud Carolum I. gratioſum, et militia pariter atque ciuili prudentia in legationibus demonſtrata illuſtrem, cuius vitae circumſtantias cum poſt WOODIVM [q] aliosque [r] enarrauerit P. BAYLE [s], ad elegantiſſimum ſcriptorem lectorem dimittere, quam in tanto dicendorum aceruo prolixi eſſe malumus. Aderat celeberrimo viro magna eruditionis copia, quam non tam in academia Oxonienſi, vbi literis operam dedit, quam ſua induſtria, attentione, lectioneque ſibi comparauit, accedente vſu atque experientia, quam in itineribus variis ſibi comparauerat. Abſoluto enim ſtudiorum curriculo Galliam et Italiam inuiſitat, et poſt funeſta Caroli I. fata, cum deuotiſſimus partibus regiis eſſet, aliquandiu Francofurti ad Moenum, Romae alibique haeſerat, ſed et in Gallia apud Montiſpeſſulani ciues diu moram fixerat, quo loco etiam pulueris ſympathetici conſtruendi occaſionem a Carmelitarum ſocio quodam nactus, illum publica oratione laudauit, reduxque Londinum ineunte vere anni MDCLXV, ſexagenarius obiit. His ergo ſubſidiis eruditionis, atque ingenii opibus inſtructus cum omnium fere diſciplinarum eſſet peritus, linguarumque notitia adiutus inter armorum ſtrepitus ad philoſophiam, maxime naturalem et metaphyſicam, tum ad artem ſalutarem praecipue vero chemiam, et ad artes mathematicas animum conuertit, et nec labori atque induſtriae neque ſumtibus pepercit, vt myſteria iſtarum artium perquireret. Et in metaphyſico quidem argumento, quid ingenium Digbaeanum valuerit, ex tractatu *de immortalitate animarum* diſci poteſt. In chemicae autem artis myſteria

q) Athen. Oxon. r) BVLLART. Acad. des Sciences T. II. p. 1137. ſeqq. Lex. Hiſt. vniu. T. II. p. 56. s) Dict. T. II. art. Digbi p. 290.

Digitized by Google

steria tanta felicitate penetrauit, vt medicinae rationes arcanissimas teneret, multaque remedia inueniret, quibus sanitatem aegris, maxime pauperibus gratis multoties restituit. Inde factum, cum et theoria et praxi naturalem scientiam praeclare teneret, vt regiae quae Londini floret scientiarum academiae albo inscriberetur. Cum Parisiis esset, Cartesium conueniendi occasionem nactus est, cumque eo de natura et operationibus animae disputauit, conspirare tamen cum illius placitis se non posse, quamuis maximi illum faceret, testatus est. Ad propriam itaque philosophiam conuersus est, eiusque principia ita constituit, vt non plane Peripateticam disciplinam eiurasse videri posset. Experientiam vero, praecipue chemicam, in declarandis naturae operibus potissimum consuluit, et hinc nouas hypotheses exstruxit. Rarefactionem enim et condensationem pro principiis physicis assumens, in enucleanda natura rerum ab inanibus Peripateticorum vocibus abstinuit. Cuius exemplum capi potest ex libris *de Natura corporum, et de Plantarum vegetatione*, in quo posteriore processum accretionis et nutritionis plantarum luculenter demonstrauit, exposuitque, quomodo ex vno puncto seminali partes extra partes extendantur, partim salibus aëris aut terrestribus euocatae, partim pressione aëris et humoris externi, partim calore subterraneo eiectae &c. Qua ratione reiecisse Digbaeum animam vegetatiuam Aristotelicorum, et longissime a formarum doctrina recessisse, nemo non videt. Vnde caute accipiendum est, quando Peripateticam philosophiam ei tribuit, qui aliquandiu in eius familia vixit et philosophiam Digbaeanam professus est Thomas Anglus; de quo supra dictum. Ille enim scripsit *Institutiones Peripateticas ad mentem summi viri clarissimique viri Kenelmi Digbaei*, quas tamen Peripateticas non esse facile ex comparatione patescit. Transtulit autem Digbaeus principia physica etiam ad metaphysicam, maxime ad psychologiam, vt ex demonstratione immortalitatis animae rationalis patet. In ea enim naturam et qualitates corporis, quarum praecipuas, generale principium suum physicum secutus, ponit densitatem et raritatem, supponit, et ex earum progressione immortalitatem animae demonstrare satagit. Quo nomine eum, licet iudice MORHOFIO [r] non satis iudiciose refutauit ex societate Iesu Eggefeldius, ascito AMANDI VERI nomine, sub quo *Anima triumphans* prodiit. Recte enim Morhofio obseruatum, de principiis eius prius transigendum esse, quae nexu arcto inter se cohaerent; et sine eo frustra Digbaeum impugnari.

§. V. Digbaei exemplum secuti sunt plures, qui chemiae beneficio ignisque ministerio in naturam rerum materialium penetrare sunt conati. Et longum quidem eorum indicem texere liceret, si id ageremus, eo quod haud pauci chemici non contenti corpora composita ignis ope in simplicia resoluisse, ex iis principia quoque physica theoretica exsculpserunt. Quod qua ratione fecerit Theophrastus Paracelsus, et qui ex eius schola prodierunt,

Chemicorum merita in physicam reformatam.

r) T. II. p. 446.

runt, in antecedente iam parte fuse disseruimus, et quibus vultibus conspiciendam se dederit philosophia horum hominum chemica, duce Oswaldo Crollio, delineauimus. Multum in hoc physicae genere chemico laborauit, multumque profecit Helmontius pater, cuius tamen hoc loco mentio, supra iam facta, repetenda haud est. Neque putandum, omnes qui chemiae ministerio physicae scientiae lucem accendere conati sunt, ad eiusmodi principia theosophica, nullibi nisi in ardentis imaginationis campo florentia, fuisse dilapsos. Postquam enim desipere nugasque agere nostra aetate orbis philosophicus desiit, in id connisi sunt artis spagiricae (quo nomine schola Paracelsicae vti placuit) studiosi, vt cum sanioribus principiis, maxime mechanicis, eius experimenta coniungerent. Cuius exempla si quis scire aueat, eum vel commentarios societatum scientiarum, Caesareo-Leopoldinae, Londinensis, Parisiensis, Berolinensis, Petroburgensis adire iubemus vbi haud pauca chemiae philosophica methodo ad recludendos naturae recessus adhibitae specimina extant, vel ad IO. IACOBI MANGETI *Bibliothecam chemicam curiosam* ablegamus, in compendio autem illustris viri HERM. BOERHAVE *Elementa chemica* [u] consulere iubemus. Quemadmodum enim in praestantissimo libro vir incomparabilis, et in chemiae arte ad miraculum versatus experimentorum rationes prouidentissimas iniit, et ingenio philosophico vsus illis theoriam inaedificauit, ita artis quoque mirabilis historiam mira solertia congessit, scriptorum chemicorum indicem contexuit, materiam chemicam disposuit, vtilitatem chemiae non in arte tantum salutari, sed in philosophia quoque naturali demonstrauit, et hoc pacto, quid ad augendam physicae partem philosophiae chemia attulerit, erudite atque luculenter edisseruit. Ad quem eruditissimum naturae interpretem lectorem dimittere, quam breui chemicorum enarratione extra oleas vagari malumus. Comparari tamen cum illo potest IO. GEORGIVS PASCHIVS [x]. Ne tamen hoc quoque loco abeamus ἀσύμβολοι, vnum naturae per chemiae artem interpretem, at πολλῶν ἀντάξιον ἄλλων ROBERTVM BOYLEVM in scenam producimus. Is ex illustri Boyleorum gente inter Hibernos ortus patre Richardo, comite Corckiae, studiorum cursum apud Lugdunenses Batauorum Musas peregit, peragrataque, ad noscenda naturae artisque opera Italia, Gallia et Heluetia anno MDCLVII Oxoniae in amplissimo literarum theatro sedem fixit, cumque artem salutarem miro amore esset complexus, (cuius summos quoque in ea academia honores rite consecutus est,) multum in eo desudauit, vt inter naturae consultos initia societate de augenda scientiae naturalis cognitione consilia agitarentur, quorum euentus, condita societate scientiarum regia, fuit laetissimus [y]. Illi vero fauente Carolo II. inter primos adscriptus est.

Robertus Boyle.

Quam

u) Lugd. Bat. 1732. 4. 2. Vol. Conf. Journal literaire T. XIX. P. I. art. 6. P. II. art. 3.

x) De Inu. nou-antiq. c. VI. §. 5. p. 318. BORRICHIVS de Orig. et progressu chemiae p. 145. sq.

y) TH. SPRAAT Hist. Soc. reg. Lond. P. II. S. 2. p. 67.

Quam ſpartam cum ornandam accepiſſet, ſede Londinum translata magnis ſumtibus nec minori induſtria in explorandos naturae receſſus incubuit, totus experimentis chemicis, mechanicisque et his ſimilibus intentus. Huic enim ſtudio ſe totum deuouerat, et ob eam quoque cauſſam caelibem vitam ad obitum vſque ſeruauiſſe videtur, qui exſpirante anno MDCXCI, ſexagenario maiori non ſine ingenti literarum, praecipue phyſicarum iactura luctuque contigit. Locum autem vir ſummus inter primarios phyſicae ſcientiae doctores ſummo iure poſtulat; cum enim non linguas tantum eruditas, etiam orientis teneret, vt conſulere ſcriptores fere omnes poſſet, ſed et magno ſtudio et immenſis ſumtibus chemiae experimentis et phyſicae, quam experimentalem vocant, inuigilaret, inſtituto autem commercio literario cum maximis in Europa viris, qui in natura ſcrutanda eminebant, omnium fere philoſophorum ſui temporis experientiam conſuleret, affluerent autem ad eius aedes, humanitate et beneuolentia eius inuitati, quotquot naturae rimandae diligentiam adhibebant ſuam, iique obſeruationes ſuas cum eo communicarent, (quos tamen interdum eum fefelliſſe obſeruat MORHOFIVS [z],) facile inde ſubduci rationes poſſunt, cur ex illuſtris viri conatibus magna ad philoſophiam naturalem experimentis conſtantem incrementa acceſſerunt. Non vero nuda experientia contentum principia quoque curioſe inueſtigauiſſe, vel ex vno *Chymiſta ſceptico, ſiue dubiis et paradoxis chymico-phyſicis circa Spagiricorum principia vulgo dicta hypoſtatica, prout propugnari ſolent a turba alchymiſtarum*, euidenti exemplo patet. Clariſſime enim demonſtrare conatus eſt, veros characteres principiorum, decantatam illam chemicorum triada tueri non poſſe, ſed requiri alia, ex quibus iſta conſtent. Vnde tribus iſtis chemicorum principiis conſtituentibus, ſale, ſulphure et mercurio, ſiue corpore ſpiculis minimis armato, inflammabilibus partibus conſtante, et volatili, minime contentus, ſyſtemati atomiſtico, ex Democriti atque Epicuri ſchola in lucem reuocato, manus dedit, illique experimentorum obſeruationes adaptauit. Et hoc quidem pacto de natura rerum in variis ſcriptis pulchre philoſophatus eſt. Debemus enim ei *Experimenta Phyſico-Mechanica de vi aëris elaſtica, eiusque defenſionem aduerſus Franciſcum Linum; aliaque de aëris virtute elaſtica paradoxa hydroſtatica, tentamina phyſiologica, et hiſtoriam fluiditatis et firmitatis, itemque de abſoluta quiete in corporibus, experimenta et conſiderationes de coloribus, introductionem ad hiſtoriam qualitatum particularium, exercitationes de athmoſphaeris corporum conſiſtentium et effluuiis, ſpecimen de gemmarum origine et coloribus, obſeruationes de adamante in tenebris lucente, apparatum ad hiſtoriam naturalem ſanguinis humani* [a]. Quae omnia mira experimentorum luce colluſtrauit. Scripſit quoque librum de igne, quem arcana ſua vulgari non paſſus conſumſit ignis

z) T. II. p. 130.

a) Prodiere eius opera Col. Allobr. 1677. 4. Vol. Conf. MERCKLIN. Linden. renou. p. 939.

ignis incendii Londinensis. Ceterum pietatem atque virtutem, quin et Christianae religionis propagandae studium accendi ab attenta naturae operum contemplatione laudatissimo exemplo suo demonstrauit Boyleus. Valde enim commendantur eius probitas, moresque sancti, modestia, humanitas, et sumtus magni, in reuelatae religionis propagationem facti. Mirumque virum in scrutanda natura tanta industria occupatum GROTII incomparabilem librum de V. R. C. Arabico idiomate expressisse, vt inter infideles spargi felicius posset [b]. Tandem neque in eo errabimus, si contendamus, plurimum ad naturam rerum materialium recludendam totum medicorum ordinem, et immortales gloriae viros, qui arti salutari clarissima lumina accenderunt, contulisse. Non negabunt hoc illi, qui conuicti sunt euidentissimis rationibus, artem medicam, si rationalis sit, totam in quadam naturalis philosophiae parte comprehendi, nec constare posse, nisi a physica sustentetur. Inde magna recentiorum medicorum caterua exorta est, qui non contenti medendi artem descripsisse, in enucleandis quoque argumentis physicis laudabilem operam posuerunt. Quos hoc loco enumerare esset historiam literariam medicinae scribere, quae a nostro instituto aliena est. Facile autem plerique cognosci possunt ex bibliotheca scriptorum medicorum a IO. IAC. MANGETO, constructa indicibus ab ABRAHAMO MERCKLINO suppeditatis, vel ex bibliotheca philosophica STRVVII, vel ex aliorum quoque catalogis vbiuis obuiis [c]. Nobis ex immenso fere numero post illustrem FRIDERICVM HOFFMANNVM, qui felici conatu artem medicam ad habitum rationalem et philosophicum reduxit, et in nonnullis argumentis physicis, praesertim quod ad aquas medicatas attinet, lucem nouam naturali scientiae intulit [d], suo merito iam memorandus est vir eruditissimus IOANNES IACOBVS SCHEVCHZERVS [e], medicinae publicus apud Tigurinos doctor, denatus anno MDCCXXXI. Is enim haud leuem philosophiae eclecticae operam praestitit, ex praestantissimorum naturae interpretum scriptis ea colligendo, quae iuncta obseruationibus suis elegantes solidasque naturalis disciplinae institutiones exhibuere [f], scientiam autem prae[illegible] ad augustum diuinorum oraculorum volumen traducens, splendidum atque eruditissimum *Physicae sacrae* [g] opus post se reliquit, vt taceamus, tractationem *de Physica Iobi*, *Herbarium diluuianum*, quod herbas petrefactas ostendit, *Querelas et vindicias piscium*, *Museum diluuianum*, et alia, quibus inter praestantissimos philosophos naturales suo iure meruit referri. Cui ex seculo XVII. merito addimus GVILELMVM HARVAEVM, [illegible] magnae

Frid. Hofmann.

Io. Iacob. Scheuchzerus.

Guilelmus Haruaeus.

b) Conf. WOOD. Athen. Oxon.

c) Consuli autem cum fructu possunt historiae medicae scriptores, et imprimis qui literariam eius partem more suo eleganter atque erudite exposuit cel. STOLLIVS in Hist. liter. Medicinae, Germanice edita.

d) Conf. si placet Pinacothecam scriptorum nostrae aetatis illustrium, nostra cura editam Dec. I.

e) Ipse vitae suae historiam stricte enarrauit in Cat. Auctorum, physicae sacrae praefixo.

f) Tigur. 1729. 8. 2. Vol.

g) Prodiit opus vere splendidum et augustum Aug. Vind. 1731. VI. Vol. fol.

magnae famae medicum Britannum archiatrum Caroli I. Qui quantis de philosophia naturali meritis corruscauerit, ex variis, quae illi debemus εὑρήμασι in sequentibus adhuc tangendis constat, inter quae palma sine dubio debetur nobilissimo inuento circulationis sanguinis, de quo contentionis serram cum Parisano, Primorosio et Plempio reciprocauit, quarum litium controuersiam accurate enarrat praestantissimus HEVMANNVS [h]. Merita autem insignis medici exasciata scripta produnt [i], et elogia virorum doctorum, a POPE-BLOVNTIO [k], collecta loquuntur. Tandem ex medicorum choro qui de physica philosophiae parte pulcherrime meruerunt, illi quoque adducendi hoc loco sunt, qui ferro naturam resecandam esse, a Verulamio moniti, cultro anatomico structuram corporum animalium diligentius quam antea scrutati sunt, cum scientia nobilissima a Galeni aetate inculta neglectaque iacuisset. Ingens summorum virorum numerus afferri hoc loco posset, si id agendum nobis esset, vt scriptorum anatomicorum historiam scriberemus. Ast id alium locum, aliud institutum postulat, haud pauci vero ex *Bibliotheca Anatomica* a DANIELE CLERICO et IO. IAC. MANGETO edita disci possunt. Nec ignota sunt inter artis salutaris studiosos et physicarum rerum peritos illustria nomina, Bartholini, Bagliuii Santorini, Winslouii, Ruyschii, Malphigii, Cowperi, Verheyenii, Blancardi, Rudbeckii, Schelhammeri, Nuckii, Stenonis, Borelli, Whartoni, Diemerbroeckii, Willisii, Vieussenii, Garengeoti, Blanchini, Morgagni, Bidlooi, Valsaluae, Duuernay, Hauersii, Glissonii, Albini, Pecqueti, Eustachii, Graafii, Bellini, Swammerdammii, Guilelmini, Michelotti, aliorumque, quibus, qui hodie facile inter anatomicos regnat, cel. Heisterus adiiciendus est. Hi enim omnes aut totius corporis animalis fabricam, aut vnius alteriusue visceris vel partis naturam cultro anatomico scrutando, eiusque oeconomiam, munus, operationem considerando naturalis philosophiae capiti quod de animali, praecipue homine agit, plurimam lucem accenderunt. De quibus specialia magis dicere, historiae anatomiae est, qualem plenam atque integram adhuc desideramus.

Incrementa physicae eclecticae ex diligentia mathematicorum.

§. VI. Non minora, quam medicis, incrementa philosophiae naturalis debemus mathematicorum nationi, quae statim post reparatas literas plurimum ad augendam scientiam physicam contulit [l], idque duplici ratione. Aut enim siderali disciplinae se maxima attentione atque diligentia tradiderunt, et quae corporum coelestium natura, motus ratio et cum globo nostro terraqueo harmonia atque conspiratio esset, nouis experimentis

h) Act. phil. Vol. II. p. 616. seqq.

i) Recenset ea MERCKLINVS l. c. p. 378.

k) Cens. cel. auct. p. 987. seq.

l) Exagitauerunt praeposteram mathematicorum circa doctrinam naturalem diligentiam Thomasius et Rudigerus, ille in Cautelis circa praecognita iuris, hic in Physicae diuinae prooemio: ast, vel nonnullorum tantum ineptias petunt, ipse mathesi non imputandas, aut ignari mysteriorum mathematicorum nesciunt, quid sibi velint.

Digitized by Google

tis et incredibili industria explorarunt, ex quo studio noua illa systemata mundana exorta sunt, quae Ptolemaicum prorsus eiecerunt. Aut cognitis rerum materialium vicibus, operationibus et effectibus de earum mechanismo solliciti leges motus calculo arithmetico et demonstrationi geometricae subiecerunt, sicque quandam philosophiam naturalem, quam mathematicam dicere placuit, constituerunt. Et prius quidem mature factum est, postquam ex virorum magnorum deque astronomia immortaliter meritorum Georgii Peurbachii et Ioannis Mülleri, Regiomontani, cuius vtriusque vitam accurate delineauit GASSENDVS m), disciplina velut ex equo Troiano discipuli eruditissimi prodierunt, qui in sideralem scientiam diligenter incubuerunt, animos illis addente imperatore Friderico III, optimo principe, qui eorum conatus praeclare adiuuit n). Maxime vero in schola Viennensi o) ab eo tempore diligentissimi astronomiae cultores reperti sunt, quorum expirante Sec. XV, et ineunte Sec. XVI, magna fama fuit atque multa existimatio. Nostrum non est, hoc loco catalogum contexere celebriorum astronomorum, quorum industria huic naturalis scientiae parti ingentia lumina accesserunt, illi enim in speciali astronomiae historia enarrandi sunt. Nec facile ignorantur a rerum in orbe erudito gestarum peritis celeberrima nomina Erasmi Oswaldi Schreckenfuchsii, Ioannis Humelii, Petri Rami, Michaelis Moestlini, Christophori Clauii, Iosephi Scaligeri, et quamplurimorum aliorum, ex Sec. XVI virorum clarissimorum, tum praecipue ex Sec. XVII, quod valde ferax virorum doctorum in scientia siderali fuit, Francisci Vietae, Ioannis Bayeri, Christophori Scheineri, Willebrordi Snellii, Henrici Sauilii, Dionysii Petauii, Philippi Lansbergii, Guilelmi Schickardi, Petri Gassendi, Ismaelis Bullialdi, Ioannis Heuelii, Ioannis Baptistae Riccioli, Sethi Wardi, Abdiae Trew, Ioannis Baptistae Hamelii, Casparis Schotti, Io. Alphonsi Borelli, Ioannis Dominici Cassini, Ioannis Flammstedii, Olai Roemeri, Edmundi Halleii, Erhardi Weigelii, Dominici Guilelmini, Iacobi Bernoullii, Godofredi Kirchii, Eduardi Bernardi, Ioannis Philippi a Wurzelbau, quibus ex hoc nostro seculo Franciscum Blanchinum, Gabrielem Philippum de la Hire, Dauidem Gregorium, Ioannem Polenum, Eustachium Manfredum, Guil. Whiston, Gabrielem Doppelmayerum, Iosephum Nicolaum de l'Isle, Petrum Horrebouium, Iacobum Philippum Maradum, Petrum Ludouicum de Maupertuis, Dort. de Mairan, Danielem Bernoullium, Arnoldum Celsium et complures alios magna nominis fama hodie viuentes astronomos addere liceret, si vel huius artis historiam, vel annales viuentium hodie eruditorum literarios conderemus. Tacemus ideo maximorum quoque principum gratiam et liberalitatem in hanc scientiam promouendam, quod sine magnis molimi-nibus

m) T. V. Opp. p. 517. seqq.

n) Conf. Io. GRVNBECK in Vita Frid. III. p. 31. STRVVIVS Corp. Hist. Germ. Per. X. p. 788.

o) Addi possunt Astronomi Norimbergenses et Tubingenses.

nibus et ingentibus sumtibus fieri nequit, cuius nuper demum in itineribus astronomorum Parisiensium in Americam et in Lapponiam, et astronomorum Petropolitanorum in Tartariam, luculentum exemplum habuimus, nec de turribus speculisque astronomicis a regibus, principibus, et rebuspublicis Hasniae, Grenouici apud Londinum, Norimbergae, Lugduni Batauorum, Parisiis, Berolini, Vlisippone, Petroburgi alibique excitatis plura addimus, sed ad celeberrimi viri Io. Frid. Weidleri, cui et ipsi locus inter meritissimos de hac arte viros debetur, elegantissimam *Historiam astronomiae* [p] lectorem dimittimus, ex qua plenis cyathis hauriet, omnemque virorum summorum diligentiam, conatus, libros, obseruationum studia, et quae alia sunt, huc pertinentia, luculenter intelliget. Non tamen indicti nobis praetermittendi sunt ex seculo XVI Nicolaus Copernicus et Tycho de Brahe, ex seculo XVII Ioannes Keplerus, et Galilaeus Galilaei, eo quod nouis hypothesium systematibus non astronomiam tantum, sed physicam quoque scientiam locupletarunt.

§. VII. Lucem vidit NICOLAVS COPERNICVS Thorunii Borussiae anno MCCCCLXXII et post accepta in Cracouiensi academia, linguarum, philosophiae et artis salutaris elementa, mathesi totum se, Regiomontani fama excitatus, tradidit. Deinde Italiam ingressus Bononiae Dominici Mariae, astronomiae professoris opera et auxilio vsus est, tanto successu, vt insigni omnium applausu, exspirante seculo XV, Romae mathematum professor constitueretur. Post aliquot annos reuersus in patriam, in canonicorum Warmiensium ecclesiae cathedralis Frauenburgi collegium receptus, de noua hypothesi systematis mundani cogitare coepit, et restaurato dogmate Pythagoreo, Philolaico quod solem in mundi medio immotum ponit, nouam *Orbium coelestium eorumque reuolutionum theoriam* construxit, quam sex libris vulgauit, qui *Norimbergae* MDXLIII prodierunt [q], quo anno sanguinis profluuio extinctus est. De quibus eius vitae circumstantiis atque historia prolixe differuit Petrvs Gassendvs [r], quo cum conferri rerum literariarum scriptores [s], et inter hos quoque Melch. Adamvs [t], possunt. Aeternam is sibi nominis gloriam nouo illo systemate mundano comparauit. Hactenus enim Ptolemaei systema apud omnes obtinuerat, in quo terra in centro collocatur, circa quam Luna, Mercurius, Venus, Sol, Mars, Iupiter et Saturnus in circulis concentricis moueri concipiebantur. Huius falsitatem vel solae Veneris et Mercurii reuolutiones demonstrabant, cum inter eos et Solem terram aliquando intercedere, contra experientiam, oporteret, ex quo homocentricorum auctores deserendos esse recte Copernicus colligebat.

Nicolaus Copernicus.

p) c. 14. 15. 16.

q) Amstelod. 1617. cum Annot. Nic. Mvlleri.

r) T. V. Opp. p. 497. seqq.

s) Iovivs Elog. c. vlt. Freher. Theatr. p. 1447. Vossivs de Scient. Mathem. c. XXXV. §. 45. p. 183. Staravolscivs Cent. Polon. erud. alii.

t) Vit. Phil. p. 126. Reimmann. Hist. lit. Germ. P. III. p. 521. Weidler. l. c. c. XIV. §. 19. p. 343.

bat. Ad ſcholam itaque Pythagoream conuerſus, quae eiecta e centro mundi terra, ſolem in eo, velut loco nobiliſſimo conſtituebat, et ita ſimpliciori et concinniori ordine motuum coeleſtium cauſſas enarrabat, ex ea aſſumendum eſſe ſtatuit, terram circa axem proprium gyrari, et circuitionem abſoluere ab occaſu in ortum dietim, diei noctisque viciſſitudines perficiendo. Sed cum iſta quoque ἀσυμμετρίαν proderent, Philolaum ſequendum eſſe iudicauit, qui terram a centro amouens, motum ei diurnum circa proximum axem, et circumductum etiam annuum circa ſolem tribuebat, eique locum inter planetas aſſignabat, cuius centrum Sol eſſet. Quae cum phaenomenis multo ſimplicius reſpondere conuenireque videret, etiam de ſingulorum motuum periodis definiendis cogitauit, indeque adhibitis obſeruationibus aſtronomicis opus de *Orbium coeleſtium reuolutionibus* confecit, ac eas geometrica methodo demonſtrauit. Dici non poteſt quam pulchrum ſyſtema Copernicanum ſideralis ſcientiae et coſmographiae ſtudioſis viſum ſit, eo quod abſurditates et confuſiones in Ptolemaico ſiderum motu eorumque epicyclis et eccentricis emendabantur, et inuolutiones circulorum multiplices, vt BVLIALDO [u] obſeruatum, ad ſimplicitatem phyſicam reuocarentur. Permouit haec naturalis ſimplicitas Georgium Ioachimum Rheticum, matheſeos apud Vitebergenſes profeſſorem, vt dimiſſo munere profeſſorio in Boruſſiam ad Copernicum concederet, et ſe illi in diſciplinam traderet [x]. Nicolaus Schoenbergius autem, cardinalis Capuanus magnis conatibus hypotheſin Copernicanam promouere ſategit [y]. Tacemus alios, qui pedibus in hanc hypotheſin atque ſententiam Copernicanam ire non cunctati ſunt. Quos hoc loco nominare eo minus opus eſt, quo minus in alienam meſſem falcem mittere fas eſt. Vnus quem poſtea nominabimus, Keplerus, ſpecimen eſſe poteſt, magnis in ſiderali ſcientia viris hanc hypotheſin placuiſſe. Nec defuere praeclara virorum eruditiſſimorum de meritis his Copernici teſtimonia, quorum partem collegit THOM. POPE-BLOVNTIVS [z], qui videndus. Signum tamen tollere contra hanc ſyſtematis mundani delineationem haud paucos iuſſit apparens ſacrarum paginarum pugna, quae tanta viſa eſt theologis, maxime ex Romanae eccleſiae gremio, vt et ſenſuum et reuelationis fidem eiurare videretur, quo in argumento eminuit Chriſtophori Clauii, doctiſſimi ex Ieſuitarum Societate mathematici diligentia. Mirum itaque haud eſt, congregationem patrum eccleſiaſticorum Romanam peculiari decreto hanc hypotheſin confixiſſe [a]. Id quod non impediuit quidem multos, quo minus calculum ei adiicerent, de quibus videſis I. GEORG. PASCHIVM [b], at in omnes tamen ſe partes vertere

u) Proleg. Aſtronomiae Philolaicae.

x) Conf. REIMMANN. l. c. P. IV. p. 216. debemus ei narrationem de libris reuolutionum Copernici adiectam Io. KEPLERI Myſterio coſmographico. Conf. BOECLER. Bibl. crit. c, 34. p. 537. WEIDLER, l. c. §. 23. p. 345.

y) IDEM l. c. §. 24. p. 346.

z) Cenſ. cel. Auct. p. 609. ſeq.

a) Vid. R. SIMON. Lettr. choiſies T. V. n. 12.

b) De Inuentis nou-antiquis c. VII. §. 3. pag. 519. ſeq.

Digitized by Google

tere coacti sunt mathematici Romanae curiae addicti, vt fulmina pontificia euitarent. Cumque Cartesius eandem Copernici hypothesin nouis coloribus pingere et systemati, quod sibi conceperat, physico adaptare constituisset, miras fraudes eum comminisci oportuit, vt palpum inquisitoribus obtruderet, vt supra narratum. Quae tamen seueritas hodie valde remisit [c], praecipue cum inuenirentur nonnulli, qui dicta Scripturae S. cum ea hypothesi conciliare posse non desperarent, variamque viam inirent. Id quod valde agitatum est in Belgio foederato in controuersiis Cartesianis, peculiari autem tractatione sibi demonstrandum sumsit Io. Iacobus Zimmermannus [d], vt alios taceamus. Nec diffitendum, quamplurima commendare hypothesin Copernicanam, simplicitatem, ab omni perplexitate et confusione remotam, ordinem sapientiae diuinae conuenientem, similitudinem terrae cum planetis accuratam, rationes apparentiarum coelestium planissimas et tricis omnibus expertes, epicyclorum et epepicyclorum inextricabiles labyrinthos euitatos, arcuum retrogradationis et progressionis in planetis descriptionem luculentam, et quae alia sunt, ex hoc systemate fluentia, quae a reliquis prorsus exulant.

§. VIII. Mederi offensioni, quam ex hypothesi Capernicana tot viri docti metuebant, voluit TYCHO BRAHEVS, post Copernicum inter sideralis scientiae cultores facile suo tempore princeps, de cuius vita integrum librum accurata diligentia conscripsit Petrus Gassendus [e], qui ab iis legendus est, qui historiam astronomiae seculo XVI excultam intelligere cupiunt. Cui addi potest I. Iensii oratio *de vita et obitu Tychonis de Brahe*, quaeque ad eius res cognoscendas collegerunt Teissierius [f], Bullartius [g], Wittenius [h], Bartholinus [i], Paschius [k], Weidlerus [l], alii. Editus ex illustri, quae hodie adhuc in Suecia floret, Braheorum gente, Knudstorpii in Scandia anno MDXLVI, patrem habuit Ottonem Braheum; educatus a patruo, anno MDLIX, Hafniamque ad discenda humanitatis studia missus occasione eclipseos solaris sideralis scientiae amorem concepit, et sphaericae doctrinae principia haurire coepit. Lipsiam ad prudentiam iuris colendam ablegatus astronomiam potiorem habuit, eique duce Ioanne Hummelio ex Sueuia nostra orto [m] insudauit, commilitione vsus Bartholomaeo Sculteto, licet hanc siderum contemplationem, quo posset modo paedagogus, qui ei praefectus erat, impediret. Anno MDLXVI, post reditum in patriam Vitebergam accessit, et ineunte auctumno Rostochium, vbi funesto casu in conflictu quodam nasi partem anteriorem fere totam amisit, sic vt adventi-

Tycho de Brahe.

c) Conf. Heumann. Act. phil. Vol. II. pag. 808. seq.

d) In Script. Copernizante, vid. Act. Erud. 1691. p. 205. Relat. Innoc. 1701. p. 395. illustr. C. Wolf. de Script. Math. c. 9. §. 29.

e) Opp. T. V. p. 387. quem plerique secuti sunt.

f) Elog. T. IV. p. 382. seq.

g) Acad. des Sciences T. II. p. 108. seqq.

h) Memor. philos. Dec. I. p. 5. seqq.

i) De Scriptis Danor. p. 146. 451.

k) De Inu. nou-antiq. c. 7.

l) l. c. c. 14. §. 85. seqq. p. 383. seqq.

m) Erat enim Memmingensis. De eius peritia astronomica vid. Gassendus l. c. p. 389.

uentitium nasum ex auro argentoque conflatum agglutinare opus esset. Anno MDLXIX, absoluto studiorum academicorum stadio, cum iam praeclare in siderum cognitione esset versatus, ad iter astronomicum se accinxit, et aliquandiu Augustae Vindelicorum haesit, vbi eum virorum de promotis literis et literatis immortaliter meritorum Io. Baptistae et Pauli Hainzelii beneuolentia, et commoda occasio quadrantis conficiendi detinuerat. Illi enim cum eruditos omnes mira humanitate excipere solerent, quos adducere solebat Hieronymus Wolfius, maxime Tychoni Braheo astronomiae cultura, quam insigniter promouebant, coniuncti fuerunt [n]. Tum et aliis Germaniae locis visis, labente anno MDLXXI. patriam repetiit, acceptaque ab auunculo sede astronomicis et pyronomicis operis diligenter vacauit. Biennio post matrimonium, cum femina plebeia iniit, non sine consanguineorum indignatione, et petente rege adolescentibus nonnullis planetarum theoriam praelegit. Tum anno MDLXXV iter diu meditatus tandem ingressus est, et, postquam Hassiae Landgrauium Guilelmum, qui siderali scientiae magnificis conatibus et proprio studio fauebat, conuenerat, Basileam adiit, iterque prosecutus per Heluetiam Venetias vidit, et in patriam rediit, Hafniam a Danorum rege Friderico II. vocatus, ob commendationem Landgrauii Venusiam insulam, quam Huenam inquilini vocant, vtendam, aedificiumque obseruationibus siderum destinatum extruendumque liberaliter accepit, cui coelestium speculationum theatro Vranoburgi nomen postea indidit, instrumentorum necessariorum apparatum magnificum sumtibus vere regiis ab optimo principe suppeditatis parauit et canonicatus Roschildiensis atque feudi Noruegii reditibus satis vberibus ditatus, vt vni siderum contemplationi vacare posset. Descripsit prolixe Gassendus, quibus obseruationibus in hac sede astronomica lumina astronomorum auxerit, quae apud ipsum legenda. Tanta vero industria, tanta cum laude et felicitate operi institit, vt nominis fama vbique increbesceret, et rex Scotiae Iacobus anno MDXC regis sororem ducturus ipsum inuiseret, immo conscripto, carmine eleganti, elogio eum extolleret. Quia vero artis medicae peritia Tycho excellebat, arti quoque spagiricae tempus impendit, et arcanis remediis desperatos haud raro morbos gratis sanauit. Quae res tandem ei inuidiam conflauit, et patriam atque arcem istam coelestem, quam liberalitate Friderici regis extruxerat, relinquere coëgit. Christiano IV. enim rerum potito, cum infensos haberet aulae magistrum regnique cancellarium, eo quod illum leui de caussa irritauisset, (cuius arcanam historiam a GASSENDO [o] praetermissam, narrat HVETIVS [p],) regis animus ab eo alienatus est, eo quod nonnulla irae impatiens grauiora in regem effuderat, et stipendia

cum

n) Meretur de optimorum virorum studiis et voluntate erga viros doctos legi GASSENDVS l. c. p. 392. quem locum multis exemplis illustrare possemus, si historiam patriae nostrae literariam scriberemus. Meritorum autem Hainzelianorum in literas memoriam alio forte tempore exponemus. Aderat tunc quoque Petrus Ramus.

o) Pag. 445.

p) De rebus ad eum pertinentibus Lib. II. p. m. 35.

cum canonicatu et feudo ſubtracta ſunt. Quae res eum coëgit, de transferenda aliorſum ſede cogitare. Hafniam itaque conceſſit cum familia et apparatu, ſolis maioribus organis Vranoburgi relictis. Ibi cum ab aulae magiſtro per praetorem vrbanum aſtronomiae et chemiae exercitationibus inſudare prohiberetur, cum ſuis et ſupellectile Roſtochium anno MDXCVII, indeque ad Henricum Ranzouium, qui Holſatiae produx praeerat, et ſtudiis ſideralibus vehementer delectabatur [q], diuertit, ibique machinarum aſtronomicarum deſcriptionem Rudolpho II. imperatori dicauit. Is cum abiiſſe ex Dania Tychonem intellexiſſet, per procancellarium, ampliſſimis promiſſis eum ad ſe inuitauit. Qui morem gerendo cum Pragam conceſſiſſet, clementer exceptus et MMM. aureorum ſtipendio conductus arcem Benaticam habitandam vtendamque accepit, illucque familiam tranſtulit, ac ſocios obſeruationum adſciuit. Pertaeſus tamen eius loci, aedes Curtianas Pragae elegit, Keplerumque obſeruationum et calculi adiutorem nactus eſt. Quibus laboribus dum ſtrenue inuigilat, poſt largiorem in coena apud Roſenbergium potum hauſtum ex vrina nimis diu retenta anno MDCI viuis ereptus eſt. Vranoburgum autem temporis et tempeſtatis iniuria ita dirutum et ſolo aequatum, vt HVETIVS, et Io. PICARDVS [r], qui locum inuiſerunt, vix eius veſtigium inuenirent. Fuiſſe Tychonem hominem violentum, impotentem, iracundum, famulos et villicos male mulctantem, ebrioſum quoque et mulieroſum non nemo Huetio percontanti, ex Huenae inſulae incolis, qui in familia Brahei vixit, retulit. Sed et contradictionis impatientem, pertinacem, atque ſuperſtitioſum fuiſſe obſeruat TEISSIERIVS [s]. In ſiderali autem ſcientia immortalem ſibi gloriam et inuidendas eruditorum laudes comparauit, vt ex teſtimoniis a POPE-BLOVNTIO [ſ] collectis intelligitur. Teſtes quoque ſunt libri, quorum ex parte edendorum curam habuit Keplerus. Inter quos mechanicos eminere iudicauit BARTHOLINVS [ſſ], indicem eorum dedere TEISSIERIVS [t] et WEIDLERVS [u], qui videndi. Nouo vero ſyſtemate mundano maxime inclaruit, quo medium inter Copernicum et Ptolomaeum tenere, vel ſuo modo vtrique fauere ſtuduit. Supponit enim, terram quieſcere, et ſolem cum toto coelo, duplici illo diuerſo circa illam motu, ita rotari, vt terra quidem centrum motus ſolaris, ſol vero planetarii motus centrum eſſe ſtatuatur [v]. Aſt vidiſſe Tychonem difficultates huius ſyſtematis, cuius congruentiam cum apparentiis coeleſtibus, in opere, quod meditabatur, aſtronomico, explicaturus erat, et ipſe prodidit, et KEPLERVS monuit [w]. Viri autem acuti, non minus id confuſione et ordinis defectu, quam Ptolemaicum, laborare, quin maiores tenebras officere rei ſiderali, dudum

q) Conf. GASSENDVS l. c. p. 414. 447. WEIDLER. l. c. p. 393.

r) Coll. Obſeru. variar. Paris 1693. edit. vbi exſtat Iter Vranoburgenſe.

s) l. c. p. 386.

ſ) p. 789.

ſſ) De libris legendis Diſſ. III. p. 66.

t) l. c.

u) l. c.

v) In App. Tomi I. Progymn. p. 819.

w) Praecept. Rudolph. p. 57. vid. WEIDLER. l. c. p. 398.

dum demonstrarunt. Quo nomine in Anti-Tychone in illud insurrexit SCIPIO CLARAMONTIVS, cui Hyperaspisten opposuit KEPLERVS [x].

Ioannes Keplerus. §. IX. Tychoni Braheo socium addidisse optimum imperatorem Rudolphum II. IOANNEM KEPLERVM diximus. Tantum debet insigni viro, et illustri Sueuiae nostrae, ex qua oriundus fuit, ornamento astronomia pariter atque naturalis scientia, vt indictum eum hoc loco praetermittere nefas sit [y]. Natus exspirante anno MDLXXI Wilae in ducatu Virtenbergico, Leonbergae, vicino oppido educatus est; eo enim pater, militiam praeclaris facinoribus secutus, ob perditas facultates se contulerat, et cauponariam postea in agro exercebat, in exilio relicta vxore tandem defunctus. Qui cum filii educationem neglexisset, in coenobio Mulefontano inter alumnos receptus literarum semina ita feliciter hausit, vt ad Tubingensem academiam mitti posset, vbi in ducali collegio vixit. Ibi anno MDXCI magister philosophiae creatus, ministerio ecclesiastico se destinauit, duce vero Moestlino in astronomiae quoque mysteria incubuit, eo progressu scientiae sideralis, vt a proceribus Stiriae anno MDXCIII Graecium ad occupandam cathedram mathematicam et ethicam euocaretur. A quo tempore totum fere se astronomiae studiis tradidit. Cuius specimen praeclarissimum anno MDXCV extare voluit, edito *Mysterio cosinographico, siue de admirabili proportione orbium coelestium, deque caussis caelorum numeri, magnitudinis, motuumque periodicorum genuinis et propriis demonstratum per quinque regularia corpora geometriae.* Quo libro ingenii eius perspicacia et eximia eruditio astronomica viris in ea arte summis, maxime Tychoni Braheo commendata est. Biennio post coniuge ducta infelix matrimonium, ob lites de dote obortas habuit. Anno MDXCVIII religionis caussa in Hungariam exul abiit, muneri anno MDC restitutus. Cum autem indies magis calamitates publicae in Stiria suspectae viderentur, Tychonis amicitia et commendatione vsus Caesarei mathematici axioma accepit et familiam eo anno Pragam transtulit, incerto fortunae euentu, cum stipendium non promte solueretur, et illi cum Tychone, homine impotente, cui calculi socius erat additus, non satis conueniret. Arti itaque salutari horas nonnullas dicauit, vt haberet ex quo postea viuere posset. Extincto mox Braheo, Herwarti ab Hohenburg, Cancellarii Bauarici, intercessione stipendium quidem solutum semel accepit, at postea litibus Tychonis haeredum impeditus, per annos vndecim in tanta doctrinae praestantia inopia laborare cum familia coactus est. Tandem a Matthia imperatore Lincium euocatus meliorem fortunae auram sensit, ibique ex fauore procerum Austriae modico stipendio vixit anno MDCXXIX Caesaris venia in Alberti Fridlandiae ducis patrocinium transiit, et Sagani docuit, anno sequenti a Rostochiensibus ad professio-

x) BAILLET des Satyres person. T. II. p. 141.

y) Vitam eius enarrat GASSENDVS Vit. Tych. L. V. p. 451. 471. BAYLE Dict. T. III. art. Kepler p. 3. WEIDLER. Hist. Astron. c. XV. §. 1. sqq. p. 414.

Digitized by Google

professionem mathematum inuitatus, dum in comitiis Ratisbonensibus stipendia residua vrget, ad sidereas sedes anno MDCXXXI, aet. LIX, rapitur. Non est animus vel libros eruditissimos insignis viri [z], vel merita in rem astronomicam praeclarissima, et quae noua detexit, illustrauit, auxit, exponere; hoc enim ad historiam disciplinae sideralis pertinet. Ast id praetereundum non est, acutissimum philosophum vidisse nonnulla et monuisse in naturali scientia, quibus sequens aetas, et in ea maxime Cartesius *, velut nouis inuentis, superbire coepit; inuenisse praeclaras hypotheses, quibus postea haud pauca naturalis doctrinae capita inaedificata sunt. Obseruatum id magno LEIBNIZIO †, „diuina prouidentia factum esse, vt obseruationes et molimina Tychonis in manus viri incomparabilis, Ioannis Kepleri venirent, cui fata seruauerint, vt primus „mortalibus publicaret

Iura poli, rerumque fidem legesque deorum.

„Hunc enim inuenisse, quemlibet planetam primarium orbitam describere „ellipticam, in cuius altero focorum sit sol, ea lege motus, vt radiis e „sole ad planetam ductis areae semper abscindantur temporibus proportionales. Eundem deprehendisse, plures planetas eiusdem systematis habere tempora periodica in sesquiplicata ratione distantiarum mediarum a sole. - - Sed tantarum tamque constantium veritatum caussas dare non „potuisse, tum quod intelligentiis, aut sympathiarum radiationibus inexplicatis haberet praepeditam mentem, tum quod nondum illius tempore „geometria interior, et scientia motuum, eo quo nunc, profecisset. „Apparuisse tamen et rationibus indagandis aditum. Nam ipsi primum indicium deberi verae caussae grauitatis, et huius naturae „legis, a qua grauitas pendeat, quod corpora rotata conentur a „centro recedere per tangentem, et ideo si in aqua festucae vel „paleae innatent rotato vase, aquam in verticem actam, festucis densiorem, adeoque fortius, quam ipsas, excussas a medio festucas versus „centrum compellere, quemadmodum ipse diserte duobus et amplius locis „in Epitome astronomiae exposuerit, quanquam adhuc subdubitabundus, „et suas ipse opes ignorans, nec satis conscius, quanta inde sequerentur, „tum in physica, tum speciatim in astronomia. Sed his deinde egregie „vsum esse Cartesium, etsi more suo auctorem dissimularit: miratumque „se esse saepe, quod Cartesius legum coelestium a Keplero inuentarum „rationes reddere ne aggressus quidem sit &c.“ Satis haec ingenii Kepleriani felicitatem detegunt, et manifestum faciunt, qua in re naturali disciplinae vtilissimam operam praestiterit. Quod autem Leibnizius dicit, Keplerum,

z) Vid. WEIDLER. l. c. BAYLE l. c. eminent Tabulae Rudolphinae, in quibus auctor primum logarithmos ad calculos astronomicos traduxit. Colligere Kepleriana atque edere dudum molitus est cel. HANSCHIVS, vid. Epp. Leibniz. Vol. III. p. 82. seqq. IV. 453.

*) Diximus ea de re in vita Cartesii, conf. BAYLE l. c. not. D.

†) Act. Er. 1689. p. 82. seqq.

Keplerum, intelligentiis praepeditam mentem habuisse, id de hypothesi Kepleriana intelligendum est, qua omnibus mundi corporibus, adeoque sidereis quoque, intelligentiam quandam siue animam dirigentem et sentientem inesse, credebat. Quam eius opinionem ita enarrat GASSENDVS [a], vt moneat, *eum sidera fecisse animata, ac vt instrumenta motus in animalibus sint fibrae digestae per musculos, sic censuisse illum esse et in terra et in planetis ceteris ingentes fibras aliquas pro ratione molis cuiusque, per quas anima vim suam motricem exerceat. Censuisse vero etiam praeter speciales animas, et vires quae insunt in ceteris, esse in ipso sole animam nobilissimam potentissimamque, quae dum solem circum proprium axem, a centro mundi propterea non discedentem circumagat, immateriatas species irradiando circumfundat, quibus planetae velut correpti ipsi soli circumducantur.* Quae hypothesis, vt eleganter magno Leibnizio obseruatum, minime quidem physica videtur; immo nec admirandis Dei machinamentis dignum est, intelligentias peculiares itineris directrices assignare sideribus, quasi Deo deessent rationes eadem corporeis legibus perficiendi: ast facile id ferri in Keplero et condonari illi potest, cum tamen leges motus felicissime detexerit, licet in assignandis caussis errauerit. Nec hic nouus error est, sed tantae sapientiae opus, quantum in directione legum motuum coelestium conspicitur, semper tale visum philosophis fuit, quod a potentissimis et sapientissimis intelligentiis produceretur, id quod astronomia barbarica satis superque probat. Immo philosophos hodiernos exagitat ideo P. BAYLE [b], quod eos satis incertos esse putet, annon Kepleriana hypothesis vera sit. Quod tamen non asseruisset vir acutissimus, si matheseos paulo fuisset peritior. Verum de his aliisque, quae ad Keplerum spectant, alibi differendum iudicandumque est.

Galilaeus Galilaeus. §. X. Eodem, quo orbem mathematicum Keplerus ornauit, tempore magna sideralis scientiae fama eminuit GALILAEVS GALILAEVS, vir celeberrimus, cuius vitam rogatus a cardinale Carolo Mediceo scripsit VINCENTIVS VIVIANI, praefigendam scriptis Galilaei vno fasce edendis, quam in tenebris latentem tandem in lucem protraxit SALVINVS SALVINI, inseruitque *Fastis consularibus academiae Florentinae* [c], Germanico vero habitu indutam prodire iussit celeberrimus HEVMANNVS [d]. Nos pro instituti ratione pauca quaedam de tanto naturae siderumque interprete ex hac biographia notamus. Natus est, Galilaeus Galilaeus Pisis anno MDLXIV, XV. cal. Mart. patre Vincentio Michangelo Galilaeo [e], matheseos musicaeque peritia instructo. In pueritia et ingenii diuini singularem plane et inusitatam alacritatem, et mathematicarum rerum atque instrumentorum amorem prodidit. Qua naturae felicitate adiutus magna studiorum incrementa cepit, quamuis idoneis magistris destitueretur. Nam et artis musicae

a) Physic. Opp. T. I. p. 635.
b) Loc. cit. c) p. 397. seqq.
d) Act. Phil. Vol. III. p. 261. seqq. 400. seqq.
e) Spurium facit nostrum ERYTHRAEVS Pinac. I. p. 279. negat biographus, conf. Act. Erud. T. VIII. Supplem. p. 354.

Digitized by Google

musicae exercitatione, et Graecae linguae cognitione et logices vulgaris notitia (quam tamen mature nauseare coepit) et pingendi delineandique artificio mirum in modum adolescens excelluit. Annos natus octodecim anno MDLXXXI Pisas missus, et philosophiae Aristotelicae atque artis salutaris studiis destinatus est. Qui cum acerrime iudicaret, mox vidit, quibus ineptiis atque tricis scholastica doctrina et philosophia recepta turgeret, cuius etiam naeuos et errores in publicis disputantium circulis fortiter tangere non neglexit, licet parum se gratiosum apud Aristotelis pedisequos fore intelligeret. Ipse igitur, cum a viuis praeceptoribus parum castioris disciplinae sibi promitteret, ad veteres philosophos Graecos diuertit, et historiae philosophicae cognoscendae non leuem operam impendit. Mathematicas autem artes hactenus neglexerat, quarum exigua eo tempore in Italia cultura florebat. Quarum discendarum cupiditatem pater ei accendit, quae in flammas mox erupit, praecipue cum Ostilio Riccio Firmo, mathematico persuasisset, vt Euclidea axiomata ipsi explicaret. Ita factum, vt mathesi plus fauere, quam medicae arti, inciperet, indignante patre, et Riccio interdicente, ne ad has porro artes filium duceret. At ille suomet, quod excellentissimum nactus erat, ingenio confisus, legere ipse Euclidem et intelligere demonstrationes eius coepit, ea felicitate, vt parentem tanta eius lumina obstupescentem commoueret, vt suo genio indulgere et tradere se totum geometriae reliquisque scientiis mathematicis pateretur. Quo impedimento superato dimisit medicinae studium, et veterum geometrarum, praesertim Archimedis scripta legere et meditari conatus, miros in geometria reliquisque matheseos partibus profectus sensit. Quos cum sciret magnus Hetruriae dux, eum vix viginti sex annos natum cathedrae mathematicae in academia Pisana praefecit. Intellexit vero vir acutissimus, frustra hactenus Peripateticos in detegenda natura rerum materialium atque naturalium desudasse, quod leges motus naturales non intelligerent. Ad hoc itaque nobilissimum physicae caput cum magna cura attenderet, naturam motus mechanici propius inspexit, ita vero pseudo-philosophos et ignorantiae patronos aduersarios expertus est. Anno MDXCII a republica Veneta in sexennium ad Patauinam cathedram conductus est, eamque spartam inuentis machinis vtilissimis editisque lucubrationibus mathematicis egregie ornauit, nonnullas aliis donauit, qui eius postea plumis ornati superbire non erubuerunt. Thermometrorum circa hoc tempus inuento inclaruit; cumque sexennium istud effluxisset, in aliud operam suam Patauinae academiae denuo, aucto stipendio, addixit; idem tertio factum anno MDCVI, salario largiori soluto. Anno MDCIX cum ad aures eius perlatum esset, obtulisse Belgam quendam Mauritio Nassouiae comiti perspicillum, cuius ope obiecta dissita velut propinqua intueri liceret, isque ab amicis de rei certitudine esset persuasus, de simili tubo optico inueniendo cogitare coepit, eumque post aliquot tentamina innixus doctrinae de refractione tan-

 dem

dem ita perfecit, vt organon opticum construeret, quo res visae millies maiores conspicerentur, vt ipse narrat in *Nuncio sidereo*, quo loco legendus est. Quo εὑρήματι ita reipublicae Venetae fauorem aucupatus est, vt triplici stipendio ditato ad vitae dies munus mathematici reip. confirmaretur. His tentaminibus feliciter cedentibus ad microscopia conficienda delatus est, tuborum autem opticorum acie in coeli partes conuersa noua multa, et inaudita hactenus detexit, quorum historiam ipse in *Nuncio sidereo* contexuit. Vidit enim in lunae facie asperitatem, praealtos montes, profundasque valles, in lacteo circulo et stellis nebulosis innumeram fixarum nudis oculis inconspicuarum congeriem, in Venere phases, quales luna habet, in Saturno figuram oblongam et quasi tricorpoream, quatuor porro circa Iouem lunas, quas sidera Medicea nuncupauit, et in sole maculas ex quarum motu collegit, solem circa axem suum rotari. Tam stupendas siderum facies cum orbi detexisset, et laudatum librum Cosmo Hetruriae principi inscripsisset, adeo diligentia Galilaei felicissima Moecenati huic placuit, vt epistola ad eum data illi de ea re gratularetur, et philosophum atque mathematicum Hetruriae esse iuberet. Orbis autem astronomicus mire eius conatibus applaudit, quamuis essent haud pauci, qui iucunda sibi ingenii elegantis somnia narrari crederent, quos tamen de rei veritate experientia postea conuicit. Anno MDCX a magno Etruriae duce vocatus Florentiam concessit, viditque Venerem non minus, quam Lunam crescere et decrescere. Biennio post itinere Romam facto coram cardinalibus aliisque viris principibus, macularum solarium aliarumque obseruationum experientiam demonstrauit, adscriptus propter ingenii perspicaciam academiae lynceorum. Aestate sequente dum cogitationes de maculis istis vulgare scripto contendit, crabrones Peripateticos vehementer irritauit [f], quos tamen edita responsione disiecit fugauitque discipulus eius Benedictus Castelli, Mathematicus Pisanus. Ipse in Florentino agro, qui Philippi Saluiati erat, totus in sidera contemplanda incubuit, cumque macularum detectarum gloriam sibi Christophorus Scheinerus, Societatis Iesu theologus vindicaret, cum eo, intercedente Marco Welsero nostrate, viro summo, in epistolis concertauit [ff]. Sed et nouorum inuentorum auxilio ad vtilissima problemata conuersus, longitudinum geographicarum inuentionem ope obseruationum circa Iouiales moliebatur, et quantum inde rei nauticae emolumentum enasci posset, aulae Hispaniae regis, per magnum ducem significauit, frustraneo tamen euentu: Comparentem vero in coelo cometam anno MDCXVIII licet aeger, lectoque affixus, obseruauit, Horatii Crassi, mathematum professoris Romani aliorumque hypotheses varias et nihil recti significantes, reiecit, quas eius cogitationes Marius Giudiccius edito libello *de Cometis* vulgauit, fremente et indignante Crasso, et haud parum inuidiae Galilaeo conflan-

f) Conf. quos nominat WEIDLERVS loc. cit. p. 426.

ff) Scriptores de hac controuersia nominat HEVMANNVS l. c. p. 807.

Digitized by Google

conflante. Qui cum *Systematis Cosmici* explicationem accuratam moliretur, et quam pulchre sententia Philolai et Copernici cum coeli phaenomenis conspiraret, demonstrare vellet, anno demum MDCXXXII prodire in publicum ausus est, praemissa anno antecedente *Collectione testimoniorum PP. et theologorum de S. Scripturae dictis in conclusionibus mere naturalibus, quae experientia sensuum et demonstrationibus necessariis euinci possunt, temere non vsurpandis.* Vix autem Systema Cosmicum ediderat, lingua vernacula et dialogistica methodo vsus, ex terrae motibus, fluxuque et refluxu maris demonstrauerat, qua verisimilitudine Copernicana hypothesis Ptolemaicae esset praeferenda, cum optatissimam occasionem insidias illi struendi nacti aduersarii Romanos censores, patresque ecclesiasticos, quos istam hypothesin anno MDCXVI damnauisse supra notauimus, excitarent, vt haereticae prauitatis philosophus incomparabilis accusaretur. Citatus Romam ab officio, cum comparuisset, honestiori carcere conclusus, rationem reddere iussus est. Ex quo loco cum male responderi posse intelligeret, sententiam retractauit, dialogum istum inter libros prohibitos relatum vidit, sicque post quinque menses, Roma quidem liber dimissus, sed Senensis tamen archiepiscopi, Piccolominei palatio excedere prohibitus est. Paruit Galilaeus et fauente hospite totum se perquirendis legibus mechanicis resistentiae corporum tradidit. Permissum tamen post menses quinque, rus quoque concedere, quo vellet, locum sibi studiis suis commodum delegit, amicos vero frequentes penes se habuit. Systema cosmicum autem a Matthia Berneggero Latinitate donatum, et in alias quoque linguas conuersum, miro vbique applausu exceptum est [g]: indignante Galilaeo, cuius intererat, vt ex animo istam hypothesin eiurasse crederetur. Resumto deinde anno MDCXXXVI, longitudinum definiendarum labore Belgii foederati proceribus, quae detexisset, obtulit. Qui cum tanti viri merita nossent, torquem aureum ei obtulerunt, quem accipere tamen noluit, nisi cogitationibus suis prius examinatis. Quod cum a rerum peritis proceres Belgii foederati fieri iussissent, et hi Galilaei inuentis subscripsissent, missi sunt Martinus Hortensius et Blauius, qui Galilaei obseruationibus interessent, et calculos necessarios pro compositione tabularum tractarent. Ast fatale, quod Galilaeo incidit, malum, laudatissimum institutum interrupit. Nam post XXVII annorum labores et obseruationes sidereas oculorum acie et tandem vsu omni priuatus, coepta absoluere non potuit. Scripta ideo sua et obseruationes Vincentio Renierio tradidit, ad Batauos mittenda, vt negotium perficeret, schediasmata alia amicis donauit, eo quod typis vulgare nihil amplius vellet. Animum tamen ad absoluenda, quae molitus erat, scripta nonnulla adiecerat: at oculorum artuumque doloribus et febri lenta depastus exequi consilium non potuit, ereptus inuidiae et ignorantiae persecutionibus anno MDCXLI ineunte. Haec Viuianus; cuius

g) Conf. LEO ALLATIVS in Apib. Vrban. p. 118.

Digitized by Google

cuius narrationem ideo sequendam esse duximus, quod is inter carissimos Galilaei discipulos fuerit, et scire res praeceptoris potuerit [h]. Conferri autem cum ea possunt, quae dedit I. NIC. ERYTHRAEVS [i], et quae doctissimus HEVMANNVS [k] ex aliorum scriptis de Galilaeo annotauit. His enim inhaerere diutius hoc loco non licet. Librorum indicem dabit LEO ALLATIVS [l], quocum conferendus Cl. WEIDLERVS [m]. Nobis in praesentia ideo praestantissimus Mathematicus extollendus laudibus est, quod non solum obseruationibus astronomicis, sed et geometricis et mechanicis philosophiae naturali insigne lumen accenderit, laudatus ideo ex merito a viris doctis, quorum testimonia collegit THOMAS POPE-BLOVNTIVS [n], qui consulendus. Illud certum, in emendanda et firmiori fundamento collocanda physica Galilaeo omnium plurimum tribuendum esse, vnde recte Cl. CROVSAZIO [o] illustris matheseos et hodiernae physicae parens dicitur. Quamquam enim Keplerus leges motuum naturalium iam detexerat, geometriae tamen sublimioris auxilio destitutus in caussas earum non penetrauit, vt supra dictum. Ast Galilaeus geometriam mechanicam, in qua prope solus inter veteres geometras Archimedes aliquid vidit, aggressus, iudice LEIBNIZIO [p], *exacto iudicio magnaque interioris geometriae notitia instructus, pomoeria scientiae protulit primus, idemque solidorum resistentiam ad geometriae leges reuocare coepit.* Qui et hoc addit: *Quanquam non semper acu rem tetigerit, vsus hypothesibus non satis certis ex fundamentis tamen positis recte ratiocinatum esse.* Et ab eo quidem tempore rationes mechanices geometricae diligenter excultae, mirabilem naturae rerum materialium cognoscendae lucem accenderunt.

Physicae incrementa ex studio mathematicorum geometrico-mechanico.

§. XI. Valde auctum est ab eo tempore, quo Galilaeus naturalis disciplinae pomoeria cum obseruationibus astronomicis, tum calculo geometrico ad mechanicam applicato dilatauit, physicae studium. Certatim enim prodierunt geometrae praestantissimi, qui nouas motus legis detegendo infinitas naturalis scientiae veritates geometrico calculo subiecerunt. Et hinc alterum mathematicorum genus constitui potest, quod geometriae mechanicae attemperatae auxilio physicam disciplinam maximo lumine collustrauit. Et ipsum quidem Galilaeum, quem secuti sunt Torricellius et Cauallierius, rem non semper acu tetigisse, et supra iam dictum, et in tam difficili argumento adeo mirandum haud est. Solet enim, vt in naturae regno, ita etiam in disciplinis diluculum solem plenumque diem praecedere. Perfectiorem tamen cognitionem geometricam monstrauit Gregorius de S. Vincentio, qui imprimis insignem hyperbolae vsum in scientiis physico-mathematicis primus fere vidit ac ostendit, et intimioris

h) Conf. Act. Erud. 1709. p. 159. i) l. c. k) l. c. p. 803. seqq. l) l. c. m) l. c. vbi Astronomici recensentur. n) Cens. cel. Auct. p. 897. o) Logic. P. IV. c. 12. §. 10. p) Act. Erud. 1684. p. 319.

mioris geometriae adyta pandit [q]. Quem citatis pedibus ſequuti Harriotus, Carteſius, Walliſius, Fermatius, Hugenius aliique ſemitam eam ingreſſi ſunt, quam poſt horum tentamina tandem ingenti ingenii perſpicacia aperuerunt maximi geometrae, Leibnizius atque Newtonus, qui inſignem geometrarum cateruam poſt ſe traxerunt. Quos hoc loco adducere eſſet extra oleas vagari. Aſt merentur tamen duumuiri maximi hoc loco eo magis memorari, quo magis ad philoſophiam geometriae auxilia transferre diuino calculi differentialis et methodi fluxionum auxilio ſategerunt, et tantum non alios plane phyſicae vultus effinxerunt. Et Leibnizii quidem memoriam ſupra iam recoluimus: cui praeter Hoſpitalium, Varignonium aliosque inſignes viros illuſtris Bernoulliorum familia addenda eſt, quae in hoc phyſici luminis genere immortalia merita habet. De magno Newtono autem eo magis hic dicendum eſt; quo magis, inuito licet viro maximo, in ſectam abiit philoſophia Newtoniana. Quam tamen deſcribere totam more noſtro eo minus licet, quo minus vel locus vel inſtitutum noſtrum, quod in ſpeciali parte philoſophiae non occupatur, id patitur. Dicemus vero ſtrictim de vita celeberrimi mathematici, deque meritis et dogmatibus eius illa paucis afferemus, quae in hiſtoria philoſophiae vniuerſali ignorari nequeunt.

§. XII. Laudauit ISAACVM NEWTONVM more ſuo, elogium maximi viri conſcribendo diſertus FONTENELLII [r] calamus, cuius biographia vel oratio potius panegyrica aliquoties Anglica lingua recuſa eſt: dederunt quoque eius ſummam Ephemerides nonnullae literariae [s]. Vitam autem eius enarrauit anonymus Britannus [ſ], nos pauca hoc loco, inſtituti memores repetimus. Vidit incomparabilis philoſophus atque mathematicus lucem VII. cal. Ian. anni MDCXLII. Cantabrigiae illuſtri et antiqua Newtoniorum familia ſatus. Tanta vero ingenii quod a natura acceperat, diuini ſpecimina puer iam demonſtrauit, vt cum inſatiabili diſciplinarum deſiderio arderet, quae maturae aetatis hominibus difficilia ſunt, facile intelligeret, et Euclidis theoremata atque demonſtrationes nullo negotio aſſequeretur. Totum ergo cum ſe non elegantioribus modo literis, ſed et ſeuerioribus diſciplinis, maxime artibus mathematicis dediſſet, quae in geometricis Carteſius tradidit, et in opticis Keplerus, inter ipſa, quae poſuit, matheſeos rudimenta excuſſit [ſſ], facilitate et felicitate ingenii tanta, vt viginti quatuor annorum iuuenis, anno MDCLXV quadraturam circuli, hyperbolae, et aliarum quarundam curuarum per ſeries infinitas ex WALLISII arithmetica infinitorum, per interpolationem ſerierum eius primo deduceret, deinde methodum excogitaret,

Iſaacus Newton.

q) Conf. Memoire pour l'Hiſtoire des decouvertes qu'on a fait en Mathematique dans ces derniers Siecles, Mem. de Trevoux 1721. Juin. art. 4.

r) Elogior. T. III. Opp.

s) Preſent ſtate of the rep. of lettres 1730. Juin. P. II. art. 5. Journ. des ſavans 1734. Mai. art. 6. Bibl. Franc. Tom. XI. P. I. art. 5.

ſ) Londin. 1728. 12.

ſſ) Didiciſſe a Wreenio multa Newtonum tradit Leibnizius. Recueil T. II. p. 10.

Digitized by Google

gitaret, easdem ſeries per diuiſiones et extractiones radicum inueniendi, quam anno ſequente generalem reddidit. Id quod ex ſchedis eius ſe didiciſſe contendunt maximi geometrae aſſeclae [t], praecipue ex Collinſii, qui ampliſſimum cum ſui ſeculi mathematicis commercium aluit, ſcriniis. Ex quo commercio Collinſii conſtat, Newtonum haec myſteria perquiſiuiſſe duce Iſaaco Barrouio inſigni geometra in academia Cantabrigienſi, acceptoque anno MDCLXVII gradu magiſtri artium, tantum in hac methodo inueſtigandi magnitudinum dimenſiones per infinitas ſeries, aliquot annos, antequam MERCATORIS logarithmotechnia anno MDCLXVIII prodiret, profeciſſe, vt huic vni inuentionis gloria debeatur. De hac enim ipſum illuſtrem virum, et multo magis eius aſſeclas his teſtimoniis pertinaciter pugnauiſſe, ſupra iam [u] ex parte tetigimus. Talis cum eſſet, collegio SS. Trinitatis ſocius adſcriptus a Barrouio prouinciam publice praelegendae matheſeos in ſe recepit, et poſtea profeſſor mathematum Lucaſianus in academia Cantabrigienſi conſtitutus eſt. Quo axiomate ornatus ſenatui regni nomine academiae anno MDCLXXXVIII, et anno MDCCI interfuit. Non autem excellentiſſimorum, quae plaudente et conſentiente mathematicorum omnium choro ſibi parauit, meritorum illuſtrius teſtimonium eſt, quam quod inter primos fuerit, quos ex exterorum numero ſuo albo adſcripſerit academia ſcientiarum Pariſienſis; Londinenſis autem famae eius atque doctrinae conſummatae gloria illum ſibi anno MDCCIII praeſidem elegerit, quo honore ad vitae finem functus eſt. Cumque non theoretica tantum eruditione emineret, ſed et vitae ciuilis prudentia eſſet commendatiſſimus, ſuprema rei monetariae cura ei equiti aurato demandata eſt, ex quo munere ampliſſimi prouentus [v] ad eum redundarunt. Quamuis autem vir ſummus in rimandis myſteriis geometricis et arithmeticis tanta felicitate ab ipſis iuuentutis annis verſaretur, non tamen ante annum MDCLXXXVII nouam, quam geometriae calculique ſublimioris auxiliis adiutus conſtruxerat philoſophiam naturalem et mathematicam communicare cum vulgo voluit. Hoc enim anno lucem prima vice vidit liber incomparabilis, cui *Philoſophiae naturalis principiorum mathematicorum* titulum praefixit. Nempe minime ſatisfecerat maximo viro phyſica Carteſiana, nec Gaſſendiana quoque doctrina placuerat, cum videret, ſtatuere eos [w] quidem materiam vniuerſam homogeneam eſſe, et omnem formarum varietatem, quae in corporibus cernitur, ex particularum componentium ſimpliciſſimis quibusdam et intellectu facillimis affectionibus oriri; atque hoc pacto recte progreſſionem inſtituere

t) GVIL. IONES Praef. ad Analyſ. per quantitatum ſeries, fluxiones et differentias, CONTI Epiſt. ad Leibniz. Recueil T. II. p. 13.

u) In Vita Leibnizii. Is Newtono proprio Marte acquiſitae inuentionis laudem non denegauit, ſibi vero calculum differentialem ſuis luminibus enatum eſſe conſtanter aſſeruit, nec attulerunt Britanni, quod nos contrariae ſententiae conuinceret. Qua de re digna ſunt, lectu, quae Memoriarum Triuoltienſium auctores 1721. Iuin. art. 2. monuerunt. Haec enim tangere prolixius huius loci non eſt.

v) 700000 libras Gallicas eum reliquiſſe biographus ait, rariſſimo inter philoſophos exemplo.

w) COTESIVS Praef. nouae editionis 1713.

Digitized by Google

ftituere a fimplicioribus ad magis compofita: at licentiam fibi affumere ponendi quafcunque libet ignotas partium figuras et magnitudines, incertosque fitus et motus, quin et fingendi fluida quaedam occulta, quae corporum poros liberrime permeent, omnipotente praedita fubtilitate, motibusque occultis agitata, ficque ad fomnia delabi neglecta rerum conftitutione vera, fundamentum vero defumere ab hypothefibus: hincque etiamfi deinde fecundum leges mechanicas accuratiffime procedant, fabulam quidem forte elegantem et venuftam, fabulam tamen concinnare. Ad aliud ergo philofophiae naturalis genus deueniendum effe iudicauit, quod experimentale effet, et in quo ex fimpliciffimis principiis rerum cauffae deriuarentur, nihil autem principii loco affumeretur, quod nondum ex phaenomenis comprobatum fuerit, quodque hypothefes non comminifceretur, nec in phyficam reciperet, nifi vt quaeftiones, de quarum veritate difputetur. Hoc philofophandi genus duplici methodo vti obferuauit, analytica et fynthetica, et illa quidem naturae vires, legesque virium fimpliciores ex felectis quibusdam phaenomenis deducendas effe, ex his deinde per fynthefin reliquorum conftitutionem effe tradendam. Quam philofophandi rationem cum omnium optimam iudicaret; eius illuftre exemplum dare conftituit, mundani fyftematis explicationem ex theoria grauitatis deducendo, demonftrandoque grauitatis virtutem vniuerfis corporibus ineffe, idque apparentias certiffime euincere. Quibus pofitis, et mathematica argumentatione demonftrato: terram et folem et corpora omnia coeleftia, quae folem comitantur, fe mutuo attrahere, et fingulorum particulas quasque minimas vires fuas attractiuas habere, pro quantitate materiae pollentes, ac adiecta quoque corporum extenfioni, mobilitati et impenetrabilitati grauitate; non potuit non vortices Cartefii reiicere, quos fictam cauffam rerum naturalium afferre contendebat, eo quod experimentis nondum effet euictum, vortices huiusmodi dari, cum e contrario attractionem natura ipfa doceat, vortices autem legibus motus non faciant fatis. Non eft huius loci hiftoriam immortalis operis contexere, et quo plaufu ab vniuerfa mathematicorum natione exceptum fit, operofe congerere, hoc enim alium locum poftulat, id vnum fufficiet, incomparabilem Leibnizium illius praeftantiam agnouiffe atque depraedicauiffe. Quamuis autem methodo fluxionum analyticae opus hoc illuftris auctor inaedificaffet, ea tamen methodo in demonftrandis theorematibus vfus haud eft, fed more geometrarum veterum fynthetica methodo vfus eft, quamuis eius veftigia prodiderit. Praeter phyficam mechanicam ad rimandam curiofius luminis naturam et pandenda opticae fcientiae myfteria magna diligentia attendit, et innumeris experimentis, quae radiorum lucis natura effet, explorare conatus eft; cuius induftriae fpecimen aliquod rogatu amicorum quorundam e focietate regia, ad cuius focietatis fcribam miffum, et in conuentu ipforum lectum erat, anno MDCLXXV iam edidit, annis poft duodecim theoriam abfoluit, ne vero controuerfiis de hoc argumento implicaretur, ad annum vsque MDCCIV editionem preffit, quo

demum anno prodiit lingua Anglica, *Optice, siue de reflexionibus, refractionibus, inflexionibus et coloribus lucis libri tres*, quos Latinos postea reddidit SAMVEL CLARCKIVS, edidítque *Londini* MDCCXIX. In hoc opere elegantissimo methodo suae experimentali insistens Newtonus, exponere satagit noua ac miranda luminis phaenomena, refractionum inaequabilitatem, radiorum in eandem superficiem iisdem angulis incidentium alternas reflexionis ac transmissus vices, varias radiorum prope corporum obiectorum extrema paruo interuallo transeuntium inflexiones, et suos singulorum colores connatos et immutabiles; idque demonstrare clarissimis experimentis sine vlla omnino hypothesi conatus est. Valde placuit incomparabilis viri felicissima in hoc argumento industria viris doctis, praecipue cum in varia refrangibilitate coloris rubri, flaui, viridis, coerulei, violacei et colorum intermediorum ingenii vires supra modum foecundas demonstrauisset. Ast inuentus tamen est, qui veterem opinionem, quae colores omnes ex lucis et vmbrae commistione deriuat, defendere, et experimenta Newtoni erroris conuincere conatus est. Prodiit enim, IO. RIZZETTI *Specimen physico mathematicum de luminis affectionibus* [x], in quo theoriam colorum Newtonianam et Bernoullianam euertere studuit, ad quas tamen obiectiones respondit cel. RICHTERVS [y]. Tandem anno MDCCXI *Analysis per quantitatum series, fluxiones ac differentias cum enumeratione linearum tertii ordinis tractatusque de quadratura curuarum* comparuit; quae ad sublimiorem geometriam spectantia omnia vastissimum maximi geometrae ingenium luculenter demonstrant. Mirum autem est, virum in his difficillimis argumentis a iuuentute educatum et versatum in arte critica paucos habuisse pares, et in chronologia ex veterum monumentis eruenda, et ad certitudinem quandam reuocanda, ingenti eruditione fuisse versatum. Cuius rei exemplum esse possunt, *Fundamenta chronologiae* ab eo condita [z], in quibus calculo astronomico nixus, et supposito expeditionis argonautarum tempore ante N. C. DCCCCXXXVII, recentiorem antiquitatum Graecarum periodum annis DXXXIV, quam fieri alias solet, facit. Quo de argumento controuersiam ei mouerunt abbas Contius, Soucietus Iesuita, Freretus, Befordus Harduinus alii, quorum obiectiones in chronologiae historia enarrandae, et ibidem quoque exponendum, quid de Danielis vatis Chronologia Newtonus statuerit [*]. Quem in animo quoque habuisse sacra oracula ex mathesi illustrare refert bibliothecae Anglicae [†] conditor. Sed interrupit indefessam Newtoni diligentiam, quam sanitas ad LXXXV aetatis annum inconcussa hactenus sustentauerat, senectutis

x) Conf. Act. Erud. T. VII. Suppl. S. 3. art. 7.

y) In breui disquisitione de iis, quae opticae Newtonianae in epistola ad Christianum Martinellum non ita pridem opposuit Io. Rizzettus, conf. Act. Erud. l. c. S. 5. art. 7. Dissentit quoque a Newtoni theoria colorum Io. CASP. FVNCCIVS in libro de coloribus coeli.

z) Ea tamen inuito Newtono in lucem prodierunt.

*) Conf. Bibl. Françoise 1726. Juil. art. 1. 2.

†) Biblioth. Angloise T. IX. art. 8.

Digitized by Google

ctutis infirmitas, et incontinentia vrinae, qua exhaustus tandem anno MDCCXXVII, XIII. Cal. Apr. mortalium rebus ereptus est. Vixit autem vix vnquam philosophus et mathematicus, quem viuum adhuc adeo doctrina in coelum apud plerosque extulerit, et non ciuibus modo suis stupendum, sed et exteris admirandum fecerit. Et illi quidem inuidendis elogiis et veneratione, quantum ornamentum in Newtono Angliae obtigisset certatim prodiderunt, patuitque in exequiis regali pompa habitis, loco sepulturae, epitaphio [a] et statua eius in horto regio Richmondi inter heroës posita [b], numo condito [c], omnibus insulae ornamentis literariis eum fuisse praelatum. Post mortem autem, pauci fuerunt, in tam ferace philosophorum acutissimorum insula, qui non in naturali philosophia eius disciplinae se addictos faterentur, sic vt, inuito sine dubio viro immortalis famae, philosophia Newtoniana inter Anglos in sectam abierit. Maxime vero viuo adhuc Newtono inter eius sectatores eminuerunt Rogerus Cotesius, astronomiae et philosophiae experimentalis professor Plumianus apud Cantabrigienses [d], cui nouam principiorum philosophiae editionem debemus, Samuel Clarkius, theologiae professor, qui opticam latinam fecit et Newtonianam philosophiam contra obiectiones Leibnizii magno acumine defendit [e], Io. Keilius, astronomus Oxoniensis [f], qui pro inuentionis methodi fluxionum gloria Newtono vindicanda acriter pugnauit, Guilelmus Whistonus, qui systema solare ex eius mente concinnauit, quibus addi complures alii possent, si Newtonianae philosophiae historia scribenda esset, quam vt eruditi viri, qui eam accurate tenent, sine partis studio moliantur, merito optamus. Sed et extra insulam fuerunt, qui in admirationem non Newtoni modo, sed etiam eius philosophiae rapti, has partes amplexi, et philosophiam quandam Newtonianam commenti sunt. Inter quos eruditionis elegantia aliis praeferendus est GVIL. IACOBVS S' GRAVESANDE, A. L. M. et I. V. D. societatis Londinensis membrum et astronomiae atque matheseos professor Lugduni Batauorum. Is enim anno MDCCXX prodire iussit *Physices elementa mathematica, experimentis confirmata, siue introductionem ad philosophiam Newtonianam.* In qua demonstrationes equidem difficiles et abstrusas viri summi faciliores et clariores facere promisit, lectorem tamen geometriae non ignarum requirit. Quin et ingeniosissimus VOLTAIRIVS, non contentus carminis Gallici gloria, inter Newtonianos asseclas eminere quoque contendit. Nam non solum Newtonianam philosophiam omnium hominum captui attemperare peculiari scripto [ff] conatus est, sed et meta-

a) Vid. Nou. lit. Lips. 1731. p. 697.
b) Ibid. p. 497. 1732. p. 731.
c) Ibid. 1734. p. 108.
d) Epitaphium a Bentleio acutissimo mathematico 1717 defuncto positum exhibet Hist. of Works of the learned 1738. May. art. 4. conf. Suppl. Nou. lit. Lips. T. IV. p. 808.
e) T. I. Recueil. Debemus ei Annott. ad ROHALTII Physicam.
f) Edidit praeter astronomica Introduct. ad veram physicam, conf. STOLL. Hist. lit. P. II. c. 4. §. 48. p. 560.
ff) Elemens de la philosophie de Newton mise a la portée de tout le monde. Amst. 1738. 8.

Digitized by Google

physicam Newtonianam atque Leibnizianam, inuito, si viueret Newtono, comparare inter se, huncque illi multis modis postponere studuit [g]. Quo tamen in libro, impares congressus Achilleis eum prodidisse, et nec mysteriis Newtonianis explicandis, nec refutando euertendoque systemati Cartesiano et Leibniziano sufficere, anonymus Cartesianus [h], et doctissimus KAHLIVS demonstratum iuere. Nihil autem, quanta Newtoni fama sit, in aprico magis ponit, quam studium sectatorum Newtonianorum, philosophiam hanc, abstrusis et difficillimis theorematibus et demonstrationibus vix acutissimis ingeniis peruiam ita explicandi, vt nec foeminarum sensus atque captum refugiat. Quod saxum voluere inter Anglos coepit HENRICVS PEMBERTONVS, edita *Introductione in philosophiam Isaaci Newtoni* [i], qui tamen coruos delusisse hiantes nonnullis visus est. Idem tentauit inter Italos FRANCISCVS ALGAROTTI, qui theoriam colorum lucisque et attractionis dialogo Italico explicuit, praefixo titulo: *Newtonianismus pro foeminis* [k]. Qui libellus cum rem luculenter explicaret, non tantum a PERRONIO DE CASTERA in Gallicam linguam conuersus, sed a CARTERIA erudita quoque foemina, nuper, non sine ingenii philosophici laude [l], Anglis vernacula legendus traditus est. Adolescentum autem, sublimioris matheseos expertium studiis quam maxime consulendum esse ratus est GEORGIVS PETRVS DVMCKIVS, edita *Philosophia mathematica Newtoniana illustrata*, in qua elementis matheseos ad comprehendendam demonstrationem huius philosophiae scitu necessariis praemissis, definitiones et leges motus generaliores, leges virium centripetarum et theoria attractionis seu grauitationis corporum in se mutuo, tandemque mundi systema explicatur. Ex quibus parca manu ex infinitis, quae dici poterant, allatis satis superque constat, quem locum illustrem inter nostrae aetatis philosophos Newtonus meruerit. Quamuis autem in extollendo viro summo inter se orbis philosophici et mathematici ciues decertauerint, non tacendum tamen, fuisse nonnullos, quibus alia de eo sententia placuerit [m]. Et in ipsa quidem, quod mireris Britannia inuentus est, qui non modo philosophicae accurationis gloriam Newtono inuideret, sed et impietatis eum clanculum insimularet. Prodiit enim auctore BERCKELEIO vernacula Anglorum, *Philo-*

g) Dictum de eo in vita Leibnizii.

h) Lettre d'un physicien sur la phil. de Newton mise a la portée de tout le monde par Mr. Voltaire 1738. conf. Bibl. Françoise T. XXVIII. P. II. art. 4.

i) Lond. 1728.

k) Vid. Nou. lit. Lips. 1730. p. 449. seqq.

l) History of the Worcks of the learned 1739. Jun. art. 1. vbi eruditio et ingenium foeminae istius valde extollitur. Conf. Suppl. Nou. liter. Lips. T. VI. p. 375.

m) Idem fecisse Hazfeldium, qui perpetui mobilis gloriam sibi vindicauit, refertur in Bibl. Angl. T. XIV. P. I. art. 2. Quod mirari quis posset, cum ex optica et principiis Phil. Newtoni constet, id imprimis vrgere virum summum, deficientibus caussis mechanicis, in ordine caussarum metaphysicarum illico ad Deum recurrendum esse. Ast quid non consequentiarum machinis eruitur? Nec thesis quoque Newtoniana, spatium esse Dei sensorium periculo carere Leibnizio visa est, vid. Recueil T. I. p. 3. sqq. Sed improprie tantum loqui Newtonum et absque suspicione erroris demonstrauit Clarckius Resp. prima §. 3. l. c. p. 7.

Digitized by Google

Philosophus analyticus [n] in quo libello methodum fluxionum incertitudinis, et obscuritatis, eiusque demonstrationes paralogismorum, totumque Newtonianum arithmeticae infinitorum et differentiarum mysterium, inter somnia et tricas numeratur, mathematicos vero summos, qui in Anglia viuunt, libertinismo frigidam suffundere contenditur. Quam scriptionem ad commaculandam Newtoni famam collineare facile obiecta impietas et astutia atque artes prohibitae, quas ad obtinendam auctoritatem Newtonus adhibuisse dicitur, produnt. Cui tamen impudentiae anonymus Philalethae nomine adscito apologiam opposuit [o]. Extra insulam et Cartesianorum factio, et Leibnizianorum cohortes magnis animis philosophiam Newtonianam adorti sunt, rati excelluisse quidem virum celeberrimum in geometria et disciplinis matheseos reliquis, ast mediocrem tantum philosophiae notitiam possedisse, nec tanti esse obiectiones eius contra systema Cartesii physicum, vt hoc derelinquendum videatur, et in eius locum qualitas attractionis occulta collocetur. Qua in pugna eminuit acutissimi inter Gallos philosophi PETRI REMONDI MONTMORTII [p] diligentia, qui in *Comparatione principiorum physicorum Cartesii cum principiis philosophorum Britannorum* [q], fortia tela in Newtonianam philosophiam vibrauit, et carere eam ratione sufficiente, duritiem, grauitatem et attractionem qualitates corporis concreatas constituendo, vacuumque asserendo, et simplici vorticum hypothesi principia obscura et minime intelligibilia surrogando, demonstrare conatus est. Ex altera parte ipsum Leibnizium magnis arietibus placita Newtoniana concussisse, et aduersus Clarckium acriter contra attractionem, sensorium Dei et similia Newtoni placita pugnauisse, ex illius historia supra enarrata, exque *Collectione scriptorum Leibnizianorum, Newtonianorum, Clarckianorum* constat [r]. Maxime vero systema Newtonianum euertere annisus est cel. NIC. HARTSOECKERVS, qui in *Collectione scriptorum nonnullorum physicorum* imbecillitatem systematis Newtoniani ostendere suscepit, cui tamen ex Germanis respondit IACOBVS GEHRINGIVS edito schediasmate *de Philosophia Newtoniana* [s]. Tacemus alias Leibnizianorum, Thummigii, Koeleri, Kahlii velitationes, pro Leibnizio contra Newtoni asseclas susceptas. Addi his debent ea, quae de systemate optico a Rizzetto oppugnato supra diximus. Quae vero illustres geometrae Nicolaus et Ioannes Bernoullii de problemate inuerso virium centripetarum contra Newtonum eiusque hyperaspisten Keilium, monuerunt, alio loco enarranda sunt [ſ].

n) The Analyst, Lond. 1734. 8. vid. Bibl. Britannique T. IV. P. 2. art. 8. vbi etiam apologia Philalethae recensetur, cuius auctores esse creduntur Midletonus et Smithus Prof. Cantabrigiensis.

o) Vid. Mem. de Trevoux 1718. Fevr. art. 11. Conf. Nou. lit. Lipſ. 1730. p. 450.

p) Vid. de eo Mem. de Trevoux 1723. Fevr. art. 6. Nou. lit. Lipſ. 1724. p. 147.

q) Extat in Europ. Erud. 1718. Oct. art. 3.

r) Recueil de plusiers pieces de physique ou l'on montre l'invalidité du Systeme de Mr. Newton.

s) Lipſ. 1722. 4. vid. Act. Er. Germ. P. LXXXIV. art. 4.

ſ) Conf. si placet Pinacothecam Script. illustr. Dec. II. in elogio Ioannis Bernoullii.

Digitized by Google

Philosophia naturalis Newtoni.

§. XIII. Philosophia Newtoniana cuius indolis sit, ex dictis satis constat. Falluntur equidem, qui magnum virum non tantum inter geometras, mechanicos, astronomos, physicos, sed inter metaphysicos quoque summo loco ponunt, ne quid sectae suae desit, in quo cum contemtu aliorum gloriari possit. Absuit ab hac iactantia, vt modestia non minus, quam reliquis virtutibus eminebat, vir optimus, qui metaphysicam si non plane contemsit, omnem tamen eius ratiocinandi modum neglexit, omnes hypotheses reiiciens, et ad experientiam solam confugiens. Quod ne frustra dixisse censeamur, en ipsa NEWTONI verba ff), quibus totam principiorum philosophicorum tractationem praestantissimam clausit, et magna quasi voce aliqua obsignauit: *Quicquid ex phaenomenis non deducitur, hypothesis vocanda est; et hypotheses seu physicae, seu metaphysicae, seu qualitatum occultarum, seu mechanicae, in philosophia experimentali locum non habent. In hac philosophia propositiones deducuntur ex phaenomenis, et redduntur generales per inductionem.* Pulchre vero obseruatum eruditissimo KAHLIO t), ex assertis nonnullis, quae magnus vir passim in scriptis suis disseminauit, quaeque ad metaphysicam trahi possunt, inepte aliquam philosophiam Newtonianam etiam metaphysicam exsculpi, cum talia, quae dissolutas scopas exhibent, ad effingendum aliquod doctrinae aedificium minime sufficiant. Suum itaque, quem sibi emetiendum delegerat campum, incomparabili viro assignandum esse cuilibet, insano auctoritatis praeiudicio non corrupto patet, neque obstat summae, quam immortalibus meritis sibi acquisiuit, nominis gloriae, si non in omnibus philosophiae partibus reformatorem se praestitisse dicatur. Ad philosophiam ergo naturalem illustris philosophi diligentia referenda est. In qua quid detexerit, quibus legibus naturam rerum circumscripserit, quibus demonstrationibus qualitates rerum, et imprimis, cui totam fere physicam inaedificat, attractionem viresque centripetas euincere studuerit, hoc loco, vbi specialis physicae scientiae historia non traditur, explicari non potest, digna vero est, quae a viro docto rerumque geometricarum et physicarum perito condatur accurata philosophiae naturalis Newtonianae historia. Ne tamen in tanta doctrinae Newtonianae celebritate, qua hodie floret, plane conticuisse, et inuidisse lectori tanti viri placita, accusemur, dabimus primo definitiones ab ipso viro celeberrimo allatas, quibus notiones physicas determinat, et principia atque leges, queis reliqua inaedificat, et tum qua ratione ex experimentis collecta argumentatione de rebus physicis argumentandum putet, ipsis eius verbis ex *Optica*, vbi pleraque quaestionum nomine in summam contraxit et coaceruauit, explicabimus. Ita vero in *Principiis philosophiae* decernit:

I. Quantitas materiae est mensura eiusdem orta ex illius densitate et magnitudine coniunctim.

II. Quan-

ff) L. III. p. 484. ed. rec.

t) Comparat. Phil. Newt. et Leibniz. Praef. Conf. cel. WOLFIVS Elem. Math. vniu. Tom. V. c. 9. p. 474. coll. c. 5. p. 414.

Digitized by Google

II. Quantitas motus est mensura eiusdem orta ex velocitate et quantitate materiae coniunctim.

III. Materiae vis insita est potentia resistendi, qua corpus vnumquodque, quantum in se est, perseuerat in statu suo vel quiescendi vel mouendi vniformiter in directo.

IV. Per inertiam materiae fit, vt corpus omne de statu suo vel quiescendi vel mouendi difficulter deturbetur. Exercet vero corpus hanc vim solummodo in mutatione status sui per vim aliquam in se impressam facta, estque exercitium eius sub diuerso respectu et resistentia et impetus.

V. Vis impressa est actio in corpus exercita, ad mutandum eius statum, vel quiescendi vel mouendi vniformiter in directum.

VI. Vis centripeta est, qua corpora versus punctum aliquod tanquam ad centrum vndique trahuntur, impelluntur, vel vtcunque tendunt. Huius generis est grauitas, qua corpora tendunt ad centrum terrae, vis magnetica, qua ferrum petit magnetem, et vis illa, quaecunque sit, qua planetae perpetuo retrahuntur a motibus rectilineis, et in lineis curuis reuolui coguntur. Et par est ratio corporum omnium, quae in gyrum aguntur, quae conantur a centris orbium recedere, sed vi aliqua contraria in orbibus retinentur, quae centripeta commode vocari potest. Cuius iustam magnitudinem, vt corpus in dato quouis orbe cum velocitate accurate retineri possit &c. inuenire mathematicorum est.

VII. Vis huius centripetae quantitas trium generum est, absoluta, acceleratrix et motrix, referturque ad corpora centrumpetentia, ad corporum loca et ad centra virium.

VIII. Vis motrix ad corpus refertur, tanquam conatus et propensio totius in centrum, ex propensionibus omnium partium composita: vis acceleratrix ad locum corporis, tanquam efficacia quaedam, de centro per loca singula in circuitu diffusa, ad mouenda corpora quae in ipsis sunt, vis absoluta ad centrum tanquam caussa aliqua praeditum, sine qua vires motrices non propagantur per regiones in circuitu.

IX. Est igitur vis acceleratrix ad vim motricem, vt celeritas ad motum, oritur enim quantitas motus ex celeritate ducta in quantitatem materiae, et vis motrix ex vi acceleratrice ducta in quantitatem eiusdem materiae.

X. Voces attractionis, impulsus, vel propensionis cuiuscunque in centrum, indifferenter vsurpantur, has vires non physice sed mathematice tantum considerando. Itaque his vocibus non definitur species vel modus actionis caussaue aut ratio physica, nec centris vires vere et physice tribuuntur, si de viribus centrorum sermo est.

XI. Tempus absolutum, verum et mathematicum in se et natura sua absque relatione ad externum quoduis, aequabiliter fluit, alioque nomine dicitur duratio: relatiuum apparens et vulgare, est sensibilis et externa quaeuis durationis per motum mensura.

XII. Spa-

Digitized by Google

XII. Spatium absolutum, natura sua absque relatione ad externum quoduis, semper manet similare et immobile: relatiuum est spatii huius mensura, seu dimensio quaelibet mobilis, quae a sensibus nostris per situm suum ad corpora definitur.

XIII. Locus est pars spatii, quam corpus occupat, estque pro ratione spatii vel absolutus vel relatiuus.

XIV. Motus absolutus est translatio corporis de loco absoluto in locum absolutum, relatiuus de relatiuo in relatiuum.

XV. Distinguuntur quies et motus absoluti et relatiui ab inuicem per proprietates suas et caussas et effectus.

XVI. Motus proprietas est, quod partes, quae datas seruant positiones ad tota participant motus eorumdem totorum.

XVII. Moto loco mouetur locatum, suntque motus omnes qui de locis motis fiunt, partes solummodo motuum integrorum et absolutorum, qui non nisi per loca immota definiri possunt.

XVIII. Caussae quibus motus veri et relatiui distinguuntur ab inuicem, sunt vires in corpora impressae ad motum generandum, per quas solas motus generatur et mutatur.

XIX. Effectus, quibus motus absoluti et relatiui distinguuntur ab inuicem, sunt vires recedendi ab axe motus circularis.

XX. Leges motus hae sunt I. corpus omne perseuerat in statu suo quiescendi vel mouendi vniformiter in directum, nisi quatenus a viribus impressis cogitur statum illum mutare. II. Mutatio motus proportionalis est vi motrici impressae, et fit secundum lineam rectam, qua vis illa imprimitur. III. Actioni contraria semper et aequalis est reactio, siue corporum duorum actiones in se mutuo semper sunt aequales et in partes contrarias diriguntur.

XXI. Quantitas motus, quae colligitur capiendo summam motuum factorum ad eandem partem et differentiam factorum ad contrarias, non mutatur ab actione corporum inter se.

XXII. Commune grauitatis centrum corporum duorum vel plurium, ab actionibus corporum inter se non mutat statum suum vel motus, vel quietis, et propterea corporum omnium in se mutuo agentium, (exclusis actionibus et impedimentis externis) commune centrum grauitatis vel quiescit vel mouetur vniformiter in directum.

XXIII. Corporum dato spatio inclusorum iidem sunt motus inter se, siue spatium illud quiescat, siue moueatur idem vniformiter in directum absque motu circulari.

XXIV. Si corpora moueantur quomodocunque inter se, et a viribus acceleratricibus aequalibus secundum lineas parallelas vrgeantur, pergent omnia eodem modo moueri inter se, ac si viribus illis non essent incitata. Haec principia sunt, quae mathematicis experientia commendauit, et quibus iam ex parte Galilaeus, Wrennus, Wallisius, Hugenius geometrarum

Digitized by Google

rum principes, vſi ſunt. His itaque totam motuum corporum theoriam Newtonus quoque inaedificauit, et qua ratione vires centripetae inueniendae ſint, qui motus corporum ſit in conicis ſectionibus excentricis, quomodo orbes elliptici, parabolici et hyperbolici ex vmbilico dato, motus in orbibus dati, corporum deſcenſus et aſcenſus rectilineus, orbes in quibus corpora viribus quibuscunque centripetis agitata reuoluuntur, motus corporum in orbibus mobilibus, motusque apſidum, motus corporum in ſuperficiebus datis, et funependulorum motus reciprocus, motus corporum viribus centripetis ſe mutuo petentium, inueniri et determinari queat, docet. Tum de corporum ſphaericorum et non ſphaericorum viribus attractiuis, de motu corporum minimorum, quae viribus centripetis ad ſingulas magni alicuius corporis partes tendentibus agitantur, de motu corporum, quibus reſiſtitur in ratione velocitatis, varia de corporum circulari motu in mediis reſiſtentibus, de denſitate et compreſſione fluidorum, de motu et reſiſtentia funependulorum, de motu fluidorum et reſiſtentia proiectilium, de motu per fluida propagato, et de motu circulari fluidorum tractat, et hoc pacto principia philoſophiae naturalis non tamen philoſophica, ſed mathematica tradit, nempe motuum et virium leges et conditiones, quas tamen ſcholiis philoſophicis generalibus illuſtrauit, qualia ſunt corporum denſitas et reſiſtentia, ſpatia corporum vacua, motusque lucis et ſonorum. His vero abſolutis, ex iisdem principiis methodo mathematica docet conſtitutionem ſyſtematis mundani, et qua ratione vires quae planetas perpetuo retrahunt a motibus rectilineis, et in orbibus ſuis retinent, quibusque grauitantur planetae, definit, hincque hypotheſes efformat, centrum ſyſtematis mundani quieſcere, ſolem motu perpetuo agitari, ſed nunquam longe recedere a communi grauitatis centro planetarum omnium, planetas moueri in ellipſibus vmbilicum habentibus in centro ſolis, orbium aphelia et nodos quieſcere, et ex his problemata magni momenti in aſtronomia deducit, et cometarum quoque ſitum, motum, et determinationes explicat. In fine autem vorticum hypotheſin impugnat, et haec ad cognoſcendam diuini Numinis potentiam et prouidentiam ita applicat, vt, cum motus planetarum maxime regulares in orbibus concentricis, et cometarum in eccentricis, originem ex cauſſis mechanicis habere nequeant, concludat, elegantiſſimam hanc compagem, non niſi conſilio et dominio vnius entis intelligentis et potentis oriri potuiſſe. Hunc omnia regere non vt animam mundi, ſed vt vniuerſorum dominum, in qua notione veram Dei notionem quaerendam eſſe putat. Deum itaque in fine deſcribit, velut dominationem entis ſpiritualis ſummam, ex qua ſequatur, Deum verum eſſe viuum, intelligentem et potentem ex reliquis perfectionibus, ſummum eſſe, aeternum, infinitum, omnipotentem, omniſcium, non eſſe aeternitatem vel infinitatem nec durationem vel ſpatium, ſed aeternum infinitum durare ſemper et adeſſe vbique, et exiſtendo ſemper et vbique durationem et ſpatium, aeternitatem et infinitatem conſtituendo, nec poſſe eſſe nun-

quam nusquam; omnipraesentem esse non per virtutem solam, sed etiam per substantiam, in ipso contineri omnia et moueri vniuersa, sed absque mutua passione. Deum semper esse ex necessaria existentia vbique et semper, inde esse totum sui similem, totum oculum, totum aurem, totum cerebrum, totum brachium, totum vim sentiendi, intelligendi et agendi, sed more minime humano, more minime corporeo, more nobis prorsus incognito: corpore omni et figura destitui, nec eius nos, nisi attributorum, minime vero substantiae ideam habere, adeoque tantum per proprietates, attributa, rerum structuras et caussas finales cognoscere, venerari autem ob dominium. Et hoc quidem pacto nobilissimam tractationem de phaenomenis coelorum et maris nostri per vim grauitatis explicatis claudit, monet autem in fine, caussam grauitatis nondum se assignauisse, quamuis certum sit vim hanc oriri a caussa aliqua, quae penetret ad vsque centrum solis et planetarum, sine virtutis deminutione, quaeque agat non pro quantitate superficierum particularum in quas agit, vt solent caussae mechanicae, sed pro quantitate materiae solidae, et cuius actio in immensas distantias vndique extendatur decrescendo semper in duplicata ratione distantiarum. Satis autem esse, dicit, quod grauitas reuera existat, licet eius caussae ignorentur. Tandem spiritum quendam subtilissimum corpora crassa peruadentem, et in iisdem latentem esse statuit, cuius vi et actionibus particulae corporum ad minimas distantias se mutuo attrahant, et contiguae factae adhaereant, corpora electrica agant ad distantias maiores, lux emittatur, et reflectatur, et corpora calefaciat, sensatio omnis excitetur, et membra animalium ad voluntatem moueantur vibrationibus eius per solida neruorum capillamenta ab externis sensuum organis, et ad cerebrum et a cerebro in musculos propagatis. Cuius tamen actionis leges se nondum accurate demonstrare posse fatetur. Et haec quidem in *Principiis philosophiae* Newtonus.

Hypotheses physicae Newtonianae.

§. XIV. In optica non minus experientia quam calculo geometrico nititur Newtonus, et quae ex longa obseruationum serie didicerat, fundamenti loco substernit, ex quo elegans illa de coloribus et luminis rarefactione, reflexione, refrangibilitate et similibus tractatio exorta est, quae mere experimentalis est. Subiunxit tamen in fine quaestiones, id est, hypotheses, quas ex obseruationibus his fluere concludebat, quas tamen, vt erat modestia insignis, et nihil pro certo admittebat, quod non vel ex experimentorum inductione, vel ex certissimis regulis exsurgebat, et probari poterat, ad inquirendum de iis, viris doctis proponebat. Ex quibus si θετικῶς exprimantur, ita visum esse Newtono patet.

I. Corpora et lumen agunt in se mutuo [n].

II. Corpora omnia fixa quum sunt vltra certum gradum calefacta, lumen emittunt et splendent.

III. Ignis corpus est eousque calefactum, vt copiosius lumen emittat.

IV. Cor-

n) Lib. III. P. I. p. 340. seqq.

Digitized by Google

IV. Corpora magna calorem suum conseruant diutissime, partibus suis se mutuo calefacientibus.

V. Flamma vapor est, fumus siue exhalatio candefacta, hoc est calefacta eousque, vt lumen emittat.

VI. Sol et stellae fixae sunt ingentes terrarum globi vehementer calidi, quorum vtique calor conseruatur corporum ipsorum magnitudine et mutua actione ac reactione, quae est inter ipsa, et lumen quod emittunt, et quorum partes quidem, ne in fumum abeant, facit non modo sua ipsorum adeo fixa admodum natura, verum etiam ingens pondus, densitasque atmosphaerarum sibi circumcirca incumbentium, et ingenti nisu vndique comprimentium, et condensantium vapores atque exhalitiones quotquot emiserint.

VII. Phaenomena luminis non pendent ex nouis modificationibus, sed ex congenitis et immutabilibus radiorum proprietatibus.

VIII. Philosophiae naturalis id praecipuum officium et finis est, vt ex phaenomenis sine fictis hypothesibus arguamus, et ab effectibus ratiocinatione progrediamur ad caussas, donec ad ipsam demum caussam primam, quae sine dubio mechanica non est, perueniamus *.

IX. Constat ex phaenomenis, esse entem, incorporeum, viuentem, omnipraesentem, qui in spatio infinito tanquam in sensorio suo, res ipsas intime cernat, penitusque perspiciat, totasque inter se praesens praesentes complectatur, quarum quidem rerum id, quod in nobis sentit et cogitat imagines tantum ad se per organa sensuum delatas in sensorio suo concipit et contuetur.

X. Radii luminis exigua sunt corpuscula e corporibus lucentibus emissa, quae diuersas habent proprietates.

XI. Ad colorum varietatem omnem, diuersosque refrangibilitatis gradus producendos nihil aliud opus est, quam vt radii luminis sint corpuscula diuersis magnitudinibus, quorum quidem ea, quae sint minima, colorem constituant violaceum, vtique tenebricosissimum et languidissimum, reliqua, vt eorum quodque in magnitudinem excedit, ita colores exhibeant fortiores et clariores, vti coeruleum, viridem, flauum, et rubrum.

XII. Corpora vim suam actuosam plurimum accipiunt a particulis luminis, quae in eis componendis insunt.

XIII. Corpora inuicem agunt per attractiones grauitatis virtutisque magneticae et electricae.

XIV. Qua caussa efficiente fiat attractio, heic non inquiritur, fieri sane potest, vt ea efficiatur impulsu, vel alio aliquo modo nobis ignoto.

XV. Accipienda attractionis vox, vt significet vim aliquam, qua corpora ad se mutuo tendant, cuicunque demum caussae tribuenda sit. Nam ex phaenomenis naturae illud nos prius edoctos oportet, quaenam

 corpo-

*) Pag. 372.

corpora se inuicem attrahant, et quaenam sint leges atque proprietates istius attractionis, quam in id inquirere par sit, quam efficiente caussa peragatur [y].

XVI. Corpora omnia fluida composita esse videntur ex particulis duris. Quin et ipsi luminis radii corpora dura esse videntur. Quare durities vniuersae materiae simplicis proprietas haberi potest.

XVII. Natura vniuersa valde simplex est et consimilis sui: perficiens nimirum magnos omnium corporum coelestium motus attractione grauitatis, quae est mutua inter corpora illa omnia et minores fere omnes particularum suarum motus alia aliqua vi attrahente et repellente, quae est inter illas particulas mutua.

XVIII. Vis inertiae est principium passiuum, quo corpora in motu suo vel quiete perstant, vel recipiunt motum vi mouenti semper proportione respondentem, et resistunt tantum, quantum sibi resistitur. Ab hoc solo principio nullus vnquam in rerum vniuersitate oriri potuisset motus: alio itaque principio opus erat ad mouendum.

XIX. Ex variis binorum motuum compositionibus manifestum est, non semper eandem esse in mundo quantitatem motus, sed posse motum nasci et perire.

XX. Multo magis in eam semper partem vergit natura rerum, vt pereat motus, quam vt nascatur, et quidem is perpetuo imminuitur [z].

XXI. Quoniam varii motus, qui in mundo conspiciuntur, perpetuo decrescunt vniuersi, necesse est prorsus, quo ii conseruari et recrescere possint, vt ad actuosa aliqua principia recurramus, v. c. grauitatis et fermentationis caussam.

XXII. Simillimum veri videtur, Deum O. M. in principio rerum materiam ita formasse, vt primigeniae eius particulae, e quibus deinceps oritura esset corporea omnis natura, solidae essent, firmae, durae, impenetrabiles, et mobiles, iis magnitudinibus et figuris iisque insuper proprietatibus, eoque numero et quantitate pro ratione spatii, in quo futurum erat, vt mouerentur, quo possent ad eos fines, ad quos formatae fuerant, optime deduci: particulas autem primigenias diuidi in partes nulla vi posse, vel naturam earum et texturam immutari.

XXIII. Itaque existimandum corporum omnium mutationes in variis solummodo separationibus nouisque coniunctionibus et motibus durabilium illarum particularum consistere.

XXIV. Hae particulae primigeniae non modo in se videntur habere vim inertiae, motusque leges passiuas, quae ex vi ista oriuntur, verum etiam motum perpetuo accipere a certis principiis actuosis, qualia sunt grauitas et caussa fermentationis et cohaerentiae corporum.

XXV. Haec principia consideranda sunt, non vt occultae qualitates, sed vt vniuersales leges naturae, quibus res ipsae sunt formatae.

y) p. 380. z) p. 405.

matae. Ea enim exiſtere phaenomena naturae oſtendunt, licet cauſſae lateant.

XXVI. Ope principiorum iſtorum res corporeae vniuerſae videntur compoſitae fuiſſe ex duris ſolidisque particulis varie inter ſe in prima rerum fabricatione ſociatis et coniunctis, nutu et conſilio agentis intelligentis. Nec decet philoſophum alios mundi condendi rationes comminiſci *.

XXVII. Irregularitates motus planetarum oriri poſſunt ex mutuis cometarum et planetarum in ſe actionibus, quae, veriſimile eſt, fore, vt longinquitate temporis maiores vsque euadant, donec haec naturae compages manum emendatricem ſit deſideratura.

XXVIII. Quamuis animalium omnium vniformitas et conformatio prima nulli rei tribui poſſit, quam intelligentiae et ſapientiae entis potentis ſemperque viuentis, qui ſit ſibi vbique praeſens, poſſitque voluntate ſua corpora omnia mouere in infinito ſuo vniformi ſenſorio, adeoque omnes mundi partes ad arbitrium fingere et refingere: nec tamen mundum ſpectare debemus tanquam corpus Dei, nec partes eius tanquam partes Dei. Deus enim eſt ens vniforme, organorum, membrorum, partiumque expers: illa autem omnia ſunt creaturae eius voluntati ſubditae.

XXIX. Quoniam ſpatium indiuiſibile eſt in infinitum, materia autem non eſt neceſſario in omnibus partibus ſpatii, poteſt Deus creare materiae particulas variis magnitudinibus et figuris varioque numero et quantitate pro ratione ſpatii, in quo ſunt forte etiam et diuerſis denſitatibus diuerſisque viribus, eoque pacto variare leges naturae, mundosque condere diuerſa ſpecie in diuerſis ſpatii vniuerſi partibus.

XXX. Quatenus ex philoſophia naturali intelligere poſſumus, quaenam ſit rerum prima cauſſa, et quam poteſtatem et ius ille in nos habeat, et quae beneficia ei accepta ſint referenda: eatenus officium noſtrum erga eum aeque ac erga nosmet ipſos inuicem quid ſit, per naturae lumen innoteſcet.

XXXI. Lex moralis ab origine gentibus vniuerſis erant ſeptem illa Noachidarum praecepta †.

Teſtari haec φιλοσοφούμενα magni philoſophi de vaſtiſſimo ingenio, nemo facile negauerit, nec diffiteri audent, quibus diſplicet Newtoniana philoſophia; laudanda quoque viri incomparabilis modeſtia, qua non plus pro certo affirmare cupit, quam experientia duce didicit, reliqua ad quaeſtiones et hypotheſes probabili argumentatione demum dilucidandas refert. Aſt non tamen ea vbique laudatiſſimo propoſito reſpondere, contendunt, qui haud pauca Newtonianae philoſophiae obiecerunt. Cumque inter principia prima a Newtono ſtabilita ſit attractio, eam velut qualitatem occultatam et ignotam adeoque minime intelligibilem valde exagitant.

*) pag. 410. †) pag. 415.

gitant. Fecit id LEIBNIZIUS [a], qui obiecit Clarckio, attractionem proprie dictam esse operationem, quae explicari nequeat ex natura creaturarum, quaeque non nisi per miraculum explicari possit, nisi recurratur ad absurditates, id est, ad qualitates occultas Scholasticorum, quae sub specioso virium nomine venditentur, quaeque nos ad regnum tenebrarum reuocent. Hoc esse inuenta fruge glandibus vesci. Idem obiecerunt Cartesiani, ex quibus nuperus Voltairii censor [b], postquam obseruasset, ipsum magnum Newtonum loqui de attractione, non velut de caussa quadam physica et mechanica, sed tantum mathematica et ideali; eo quod modum actionis caussamue aut rationem physicam attractionis definire non audeat: vrget, ex ipsius Newtoni confessione esse attractionem tantum caussam possibilem, principium solummodo geometricum, vim quandam incognitam, cuius effectum considerauerit et calculo subiecerit. Quo simpliciter negato omnem demonstrationem et theoriam pulcherrimam concidere. Ipsam quoque ingenii Newtoniani vastitatem peruidisse, attractionis ideam claram nullam esse, sed eam mysterium aliquod, quod intelligi nequeat, inuoluere, et reuera, qualitates occultas scholasticorum dudum sepultas, resuscitare: impulsu quoque multo simplicius omnia explicari posse, qui etiam character sit operum auctoris naturae; qui corporibus coelestibus non aliam legem fixerit, quam sublunaribus; vacuum quoque immensum per perpetuas depastiones astrorum principiis ab omnibus receptis refragari; et verisimile esse, vidisse ipsum Newtonum similes systematis huius naeuos, et difficultates, eo quod passim videatur agnoscere speciem aliquam pleni, materiam quandam subtilem, grauitatem extrinsecam et veram impulsionem. Praeuidisse has obiectiones Newtonum et praeuertere voluisse, ex assertionibus supra allatis constat, quibus diserte monet, se, attractionem non inter caussas mechanicas et physicas referre, sed veram eius caussam ignorare, ast experientia conuictum nosse et demonstrasse, ex effectu attractionem adesse, et hoc pacto eam odioso qualitatis occultae nomine non esse obruendam. Id quod repetiit COTESIUS [c], monens: „Occultas esse „caussas, non illas quidem, quarum existentia per obseruationes clarissimas demonstratur, sed has solum, quarum occulta est et ficta existentia „nondum vero comprobata. Grauitatem ergo non esse occultam caussam „motuum coelestium, siquidem ex phoenomenis ostensum sit, hanc virtutem „reuera existere. Hos potius ad occultas caussas confugere, qui nescio quos „vortices materiae cuiusdam prorsus fictitiae et sensibus omnino ignotae „motibus iisdem regendis praeficiant. Quin eo delabitur, vt contendat: „eos qui haec obiicient, fundamenta conuellere philosophiae, etenim „caussas continuo nexu procedere solere a compositis ad simpliciorem: „vbi ad caussam simplicissimam perueniatur, iam non licere vlterius pro-

„gredi,

a) Recueil T. I. p. 142. b) p. 41. seq. c) Praef. Princ. philos. editionis 1713. et seqq.

Digitized by Google

„gredi, nec eius dari mechanicam explicationem. Hanc autem ideo ne„gare velle, esse omnem caussarum seriem euertere. Similia Leibnizio „respondit CLARCKIVS [d]." Verum nec hic desunt, quae aduersa pars regerat. Vrgent enim ipsos quoque Scholasticos non eas dixisse qualitates occultas, quarum effectus minime probatus sit, sed qualitates occultas ad caussas physicas referendo, vocasse eas, quarum effectus cum sint manifesti, caussae lateant, nec definiri possint. Id quod recte dici ex vnius SENNERTI dissertatione de occultis qualitatibus * est longe manifestissimum. Monent porro [e], „experientia hactenus non constare, posse cor„pora naturalia alia quadam ratione quam pulsu in se inuicem agere, hinc„que nec sine contactu mutuo alterum in altero motum quemcunque pos„se producere; in attractione autem vere tali omnia contraria plane ratio„ne fieri necesse esse. Nec omnibus illis, quae hactenus innotuerunt, ex„perimentis aliud quicquam probatum esse, quam posse duo quaedam cor„pora ad se inuicem accedere, praeterquam vt caussa aliqua indicari ex„terna possit, quae alterum ad alterum appellat, eo tamen ipso nondum „probatum esse, rationem sufficientem huius mutui accessus, in alterutro „corporum ad se inuicem accedentium modo, quem diximus, latere, ad„eoque et alterutrum illorum alterum attrahere, id quod tamen proban„dum imprimis sit. Quod si per attractionem nihil aliud, quam talem „corporum quorundam ad se inuicem accessum mutuum intelligamus, vn„decunque ille etiam proficiscatur, (quae mens vera Newtoni est) tunc „quoniam sic nihil, nisi effectus ipse per eandem intelligatur, obscu„rum per aeque obscurum, atque idem per idem, satis frigide explicari; „et si quis caussam mutui corporum quorundam ad se inuicem accessum „attractionem illorum esse vellet dicere, idem hoc fore, ac si accessum „illum ad se mutuum caussam mutui illius accessus esse dicere vellet." Alia attractationi Neutonianae obiecta [f], et eius defensoribus Keilio, Freindio Clarckio, s' Grauesandio, Musschenbroekio aliisque obiecta hic praeterimus, nec ea breuitatis caussa afferimus, quibus velut inimicis telis confossa sunt Newtoniana dogmata. His enim vltra immorari ob instituti rationem non licet.

Noua inuenta physica.

§. XV. Plurimum adiutam esse insigni diligentia medicorum et mathematicorum philosophiam naturalem, ex dictis ignotum esse nequit, et innumera noua extant, quae in physica experimentorum fide detexit felicissima virorum summorum diligentia. Quorum indicem contexere, et quid viderit aetas recentior et in apricum produxerit, veteribus ignotum et perperam traditum operae pretium esset, ex actis physicorum colligere vnoque volumine comprehendi; vtiliter interim consuli poterit I. G. PASCHII catalogus inuentorum nou-antiquorum [ff]. Nostrum enim non

d) Recueil T. I. p. 188.
*) Hypomn. Phys. II. p. 43.
e) Vid. cel. HOLLMANN. Phys. P. I. cap. 4. §. 225. sq. p. 260. seqq.
f) Act. Erud. 1710. Sept. 1713. p. 308.
ff) C. 6. Methodum in hoc argumento obseruandam praescripsit magnus VERVLAMIVS in Hist. naturali siue sylua syluarum.

non est huic prolixitati calamum nostrum attemperare, qui satis arctis in eo limitibus constringimur. Sufficiet paucis specimen capere, vt intelligatur, quam felici successu recentiori aetate physica philosophiae pars promota sit, et quam exoptata fuerit euentu suo philosophorum in hac parte industria. Inter haec vero physicae incrementa cultri anatomici felicitatem et experimenta circa corpora animalium, maxime hominis, facta merito primo loco ponimus. In qua humani corporis cognitione vix praestabilius quicquam est detecta circulatione sanguinis, cui verior theoria totius oeconomiae animalis postea superstructa est. Et vidisse quidem iam nobilissimam theoriam Hyppocratem *, et Nemesium, contendit THEOD. IANSON. AB ALMELOVEEN [g], nosque *Tomo tertio* iam de Nemesio agentes locum indicauimus, ex quo colligi potest, aliquid huius rei eum sciuisse. Et de Caesalpino quoque differentes indicasse eum fundamenta huius asserti in *antecedente huius Tomi parte* obseruauimus. Alii Serueti [h] plures Paulo Sarpio [i], nec id sine verisimilitudine tribuunt. Primus tamen qui totum mysterium perspexit, et rationem eius exposuit, et hoc quidem sensu recte inuentor dicitur, fuit GVIL. HARVAEVS, cuius ea de re extat *Exercitatio anatomica de motu cordis et sanguinis* aliquoties recusa, et *Bibliothecae* quoque *anatomicae* [k] inserta. Quo de argumento eum aduersarios nonnullos fuisse nactum, supra iam diximus, et ad cel. HEVMANNI [l], enarrationem illius controuersiae lectorem ablegauimus. Et ab eo quoque, et, post hunc, a celeberrimis anatomicis discendum est, quibus argumentis praestantissimum hoc εὕρημα probari possit, inter quae praecipuum est, quod a cordis et valuularum eius structura desumi solet. Vnde mirandum, inuentum esse in Italia HOMOBONVM PISONEM, qui *Vltione antiquitatis in circulationem* [m] edita, veritatem tot experimentis comprobatam negare ausus sit. Simili felicitate vsus est Ioannes Pecquetus, medicus Parisiensis, is enim circa annum MDCLI primus detexit ductum thoracicum, vel chyliferum, cum cisterna siue receptaculo chyli, vasisque lacteis secundi generis, per thoracem ad ramos vsque subclauios, eumque in *Experimentis anatomicis nouis* vulgauit [n]. Cuius nobilis inuenti veritatem in dubium vocasse Gassendum, donec oculari testimonio a Pecqueto conuinceretur, narrat in *Vita eius* SAM. SORBIERIVS. Vidit tamen ante Pecquetum hunc ductum thoracicum Bartholomaeus Eustachius, ast eius vsum, quem in chylo ad sanguinem deferendo praestat, ignorauit [o]. Circa idem tempus vascula tenuissima et pellucida lympham deuehentia, quae inde vasa lymphatica dici solent,

Circulatio sanguinis.

Ductus thoracicus.

Vasa lymphatica.

*) Vid. cl. STENZEL. Diss. de Vestigiis circulationis sanguinis apud Hippocratem, Viteb. 1731. 4. Cel. HEISTER. Pr. num circulus sanguinis veteribus fuerit cognitus. Helmst. 1721.

g) In Inuentis nou-antiq. c. 24. §. 28.

h) Conf. Cl. A SEELEN Sel. lit. n. I. p. 49. n. II. p. 56.

i) MORHOF. Polyhist. T. I. p. 221. T. II. p. 153.

k) T. II. p. 64. seqq.

l) Act. Phil. Vol. II. p. 616. seqq.

m) Vid. Act. Erud. Suppl. T. I. p. 579. seqq.

n) Bibl. Anat. T. II. p. 652. seqq.

o) ALMELOV. l. c. §. 23. p. 284.

Digitized by Google

solent, in apricum produxerunt Olaus Rudbeckius et Thomas Bartholinus [p]; eorum autem valuulas primus vidit cel. Ruyschius [q]. Similes valuulas in colo et ieiuno intestino primus obseruauit et descripsit Kerkringius [r], poros biliarios cum venae portae, arteriae hepaticae et neruorum hepaticorum ramulis, communi quadam capsula inclusos Glissonius, a quo capsula illa biliaria nomen quoque accepit, vt alia ad hepatis naturam partesque cognoscendas facientia, et recens detecta taceamus, de quibus post Fr. Glissonium, celeberrimi BIANCHI *Historia hepatis noua* consulenda est. Vasa lactea vel chylifera in lucem anno MDCXXII produxit Caspar Asellio, a quo venarum Asellianarum nomen acceperunt, quamuis is vasa lactea secundi generis, quae chylum in peculiare receptaculum deferunt, nondum viderit, quae Pecqueto primum obseruata esse supra diximus. Praeclare vero recentiorum anatomicorum studium versatum est, in enarranda historia musculorum, eorum structura, situ, figura, vsu motuque, quo in argumento post Nicolaum Stenonem incomparabilem operam anatomiae praestitit, IO. ALPHONSVS BORELLVS, cuius *de motu animalium* tractatio prorsus egregia est, quemque postea certatim anatomici secuti sunt. Tacemus tubas, siue ductus recuruatos vtero adiacentes, quos inuenit nomineque suo notos fecit Fallopius, veram ouarii naturam detectam et sexcenta alia, veteribus nec visa nec audita, quae in anatomiae historia enarranda sunt, locumque heic non capiunt. Maxime vero ingeniosum fuit philosophandi studium virorum doctissimorum circa generationem animalium, de qua satis minime facere posse inanes veterum hypotheses maxime generationem aequiuocam innumeris obseruationibus constitit. Longum esset, et a tractationis scopo alienum, opiniones recensere omnes, quibus mysterium hoc naturale recludere naturae interpretes conati sunt. Et primus quidem Guilelmus Haruaeus ouarium foeminarum, quod veteres testes muliebres inepte vocarunt, ouulis, siue copusculis rotundis et pellucidis duplici membranula vestitis turgere, obseruauit, vnde enata hypothesis, quae totum pene orbem medicum physicumque occupauit, stamina futuri foetus in iis delitescere, et ante congressum cum mare iam praeexistere, de qua praeter alios elegantissimi VALLISNERII *Historia generationis hominum et animalium*, et praestantissimi BOVRGETI *Epistola philosophica tertia* consulenda est. Ast cum solertissimus stupendorum naturae miraculorum interpres ANTONIVS A LEEWENHOECK microscopiorum exquisitissimorum beneficio innumera naturae arcana detexisset, quae in *Epistolis ad societatem Londinensem* enarrauit, compertum eius industria est, in semine animalium innumeram animalculorum seu vermiculorum, stupendae exilitatis, at viuorum tamen et mouentium se atque subsultantium esse copiam. Vnde ad

Valuulae coli et ieiuni.

Capsula biliaris.

Vasa lactea.

Musculorum natura et motus.

Generatio animalium.

Ouarium.

Animalcula seminalia.

p) Scripta eorum huc pertinentia extant Bibl. Anat. T. II. p. 700.
q) Ib. p. 712. seq. r) Ibid. T. I. p. 117. seqq.

Digitized by Google

ad haec animalcula recurrit in arduo generationis negotio explicando recentiſſimorum phyſicorum conſideratio, et ab iſtorum animalculorum vno animam in ouarium deferri, hocque ſedem animalculo in animam humanam eleuando praebere ſtatuit. Quam ſententiam ſuam quoque fecere HARTSOECKERVS [s], BOERHAVENIVS [t], WOLFIVS [u], LEIBNIZIVS [v], alii, magnis arietibus euertere ſategit VALLISNERIVS [w] vtramque hypotheſin conciliare ſtuduit NIC. ANDRYVS. Ex quo recte colligi poteſt, non obſtante inſigni virorum doctorum ſtudio nihil certi definitique habere mortales, quod de ortu ſuo affirment.

Inuenta organa optica, et mechanica.

§. XVI. Poſſemus hunc in modum per chemiae et reliquarum, quae cum arte medendi connectuntur, artium campos diſcurrere, et eximium aceruum ſingularium experimentorum colligere, quibus phyſica aucta eſt, ſi id nobis agendum eſſet. Mirabiles enim ſunt effectus pulueris ſympathetici, transfuſionis ſanguinis, curationum magneticarum, vnguenti armarii, ſimiliumque, quibus recentiori aetate naturalis philoſophia perſonuit. Sed in haec arua exſpatiari nobis, aliis curis diſtrictis non licet, conſulendi autem ſcriptores ſunt, quos magno numero adduxit cel. HOLLMANNVS [x], ad quem breuitati litaturi, vt et ad MORHOFIVM [y] lectorem remittimus, et artis eum ſalutaris hiſtoriam conſulere iubemus. Plurimum autem attuliſſe adiumenti, ad has obſeruationes experimentis confirmandas et tentandam rerum naturam oculis abſconditam inſtrumenta optica et mechanica, teleſcopia, microſcopia, thermometra, barometra, hygrometra, ſpecula encauſtica, antliam pneumaticam et ſimiles machinas atque organa artificialia ex dictis iam colligi poteſt, et nemo rerum phyſicarum tam ignarus eſt, vt neſciat. *Teleſcopia.* Et teleſcopiorum quidem ſiue tuborum opticorum inuentionem vtiliſſimam, qua corpora mundi maxima at diſſita propius intueri licet, nonnulli ad annum MDCIX referunt, et Ioanni Lipperſeinio perſpicillario Middelburgenſi tribuunt, Iacobum Metium, mechanicum parentem facit REN. CARTESIVS [z]. Huius autem organi inuenti fama excitatus Galilaeus, qua ratione ipſe ad eius conficiendi rationem delatus ſit, ſupra iam narrauimus. Et habuiſſe quidem veteres tubos ad contemplanda ſidera adhibitos, ex imagine Ptolemaei aſtra tubo quodam intuentis quam in codice veteri reperit et deſcripſit IO. MABILLONIVS * conſtat, et obſeruatum quoque IO. PASCHIO †. Aſt caruiſſe eos vitris opticis, et tantum cohibendis lucis radiis inſeruiuiſſe dubium non eſt. Multum autem vtiliſſimum inuentum emendauere Chriſtianus Hugenius, Campanus, Newtonus aliique, de quorum tentaminibus in hiſtoria opticae plura tradenda ſunt. *Microſcopia.* De microſcopiorum, quibus minima inſigni magnitudine exhibentur, inuentore incerta lis eſt, alii

s) Cont. Coniecturar. phyſic. Amſt. 1708. edit.
t) Inſtit. Medic. §. 621.
u) Phyſ. Germ. P. I. §. 440. Experim. Tom. II. §. 99.
v) Cauſſa Dei §. 81. w) l. c.
x) Phyſ. P. I. c. 4. §. 229. p. 265.
y) T. II. L. II. P. 2. c. 8. §. 4. ſeq.
z) Dioptr. c. 1. §. 2.
*) Itin. Germ. p. 54.
†) De Inuent. nou-antiq. c. 7. §. 4. p. 527. ſeq.

Digitized by Google

alii enim Ludouicum Septalium, Medicum Mediolanenſem, cuius in *antecedente parte* mentionem iam fecimus, eorum conficiendorum rationem anno MDCXXI detexiſſe, alii Cornelium Drebbelium, mechanicum Alcmarienſem, alii Fontanam Italum auctorem nominant. Ad ingentem autem perfectionem, qua ſtupendi effectus deprehenſi ſunt, ea perduxerunt, Euſtachius Diuinus S. Saluettus, Leewenhoeckius, Butterfieldius, Stephanus Gray aliique [a]. Et his quidem inſtrumentis, dici non poteſt, quantam in minimis naturae varietatem, artem, pulchritudinem, et ſtupenda conditoris rerum opera philoſophiae naturalis doctores detexerint, cuius rei exempla ex P. Borelli *Obſeruationibus Microſcopicis*, Rob. Hoocke *Micrographia*, Leewenhoeckii *Epiſtolis phyſiologicis ſuper compluribus naturae arcanis*, aliisque huius generis ſcriptis colligi poſſunt. Thermometrorum inuentorum gloriam Cornelio Drebbelio plerique vindicant, alii Roberto Fluddo, de cuius ea in re obſeruationibus in vita eius *Parte praecedente* ductum eſt. Barometrorum porro ſiue baroſcopiorum, ad deſignandam aëris grauitatem, vel vim potius elaſticam deſignandam, auctorem nonnulli Valerianum Magnum faciunt, plerique Galilaei ſucceſſori Euangeliſtae Toricellio tribuunt: is enim ad eorum conſtructionem delatus eſt occaſione controuerſiae de vacuo demonſtrando; et inde tubus Toricellianus vocari ſolet. Tranſtulit autem ad metiendam aëris grauitatem primus Robertus Boyle, vel, quod alii contendunt, Otto Guerickius, emendarunt paſſim variis modis viri docti, et hinc vtiliſſimae obſeruationes barometricae ortae ſunt, quas diligentiae nonnullorum debemus, quibus non modo phyſicae, ſed et medicae ſcientiae praeclara lux illata eſt [b]. Nullum autem vel elegantius vel vtilius in naturali diſciplina inſtrumentum orbis eruditus vidit, antlia pneumatica, cuius inuentae gloria debetur Ottoni Guerickio, conſuli Magdeburgico, mechanicae artis et naturalis philoſophiae callentiſſimo. Is huius inuenti mentionem cum Gaſpari Schotto, Herbipolenſium ex S. I. profeſſori prodidiſſet, primus aliquid de ea in *Arte mechanica hydraulico-pneumatica* publice prodidit: quibus lectis excitatus Robertus Boyle, reque cum Roberto Hoockio communicata ſimile quid tentare coepit. His permotus Guerickius in *Experimentis nouis Magdeburgicis de vacuo ſpatio* anno MDCLXII *Amſtelodami* editis rem omnem vulgauit. Diligenter autem in vtiliſſima machina emendanda et perficienda verſati ſunt viri eruditi mechanicae ſtudioſi, quorum labores exponit, ipſamque antliam mira luce colluſtrat vir diligentiſſimus, et de mechanica multis nominibus praeclariſſime meritus Iac. Levpoldvs, qui *Antliae pneumaticae deſcriptionem luculentam* vernacula lingua edidit [c]. Adiicimus his ſpecula encauſtica quae et magnitudine et ſtupendo effectu admiranda confecit illuſtris Tſchirnhauſenius [d]. Alia multa

Thermometra.

Barometra.

Antlia pneumatica.

a) Conf. Tranſact. philoſ. Vol. I. p. 207. ſeqq.

b) Conf. Stvrmii Colleg. curioſ. P. I. auctar. p. 22.

c) Lipſ. 1711. & Contin. 1712. conf. Wolf. Experim. P. I. c. 4. p. 121

d) Act. Erud. 1697. Sept. p. 414. ſq.

ta, quae huc trahi possunt, ne in argumento alibi excutiendo nimii simus, praeterimus.

Historia naturalis exculta.

§. XVII. Istis auxiliis suffulti per vniuersum mundum, naturam contemplando, discurrerunt disciplinae naturalis periti, et vix particula relicta est, quam non summa diligentia excusserint. Et enata inde historia naturalis, cum disciplina naturali non confundenda, quae naturae opera et phaenomena curiose disquirit, quidque per vniuersum orbem singulare et attentione dignum occurrat, colligit. Cuius scriptores cum enarrauerint D. G. MORHOFIVS [e], I. I. SCHEVCHZERVS [f], IVL. B. DE ROHR [g], et, quod ad Germanos attinet I. FR. REIMMANNVS [h], lectorem rogamus, vt haec cognoscendi auidus ad eos recurrat. Quisquis autem vel itineraria scripsit, vel Acta, Obseruationes, Miscellanea, Thesauros rerum naturalium et similia edidit, quin et Museorum enarratores huc referendi sunt. Posset quoque ingens eorum catalogus contexi, qui historiam animalium, piscium, insectarum, plantarum, lapidum, metallorum, mineralium, aquae, ignis etc. descripserunt, si id agendum esset, vt bibliothecam scriptorum naturalium contexamus. Ea vero alium locum postulant. Commendamus autem lectoris industriae praeter eos, quos enumerant MERCKLINVS [i] atque PASCHIVS [k], diligentiam virorum praestantissimorum, quae in his argumentis specialibus enituit. Quo pacto de insectorum historia natura praeclare meruere SWAMMERDAMIVS, in *Historia generali Insectorum*, IOANNES GOEDARTIVS de *Insectis in methodum redactis*, ingeniosissima MAR. SIB. MERIANA in *Obseruationibus historicis de insectis, et in Metamorphosi insectorum Surinanensium*, et nuper viri celeberrimi REAVMVR et FRISCHIVS, quibus praeclaras *de Insectis* obseruationes debemus. De aquatilibus, testaceis, crustaceis, squamatosis, conchyliis et similibus egregia multa suppeditabunt MARTINVS LISTERVS in *Historia conchyliorum*, aliisque huius generis GEORG. ERHARDVS RVMPHIVS in *Thesauro imaginum piscium, testaceorum, cochlearum et conchyliorum*, FR. WILLOVGBEIVS in *Historia piscium*, IO. RAIVS in *Synopsi methodica auium et piscium.* De brutis IO. CONR. PEYERVS in *Merycologia siue Commentario de ruminantibus et ruminatione*, MICH. BERN. VALENTINI in *Amphitheatro Zootomico.* De plantis MALPHIGIVS in *Anatomia plantarum*, SEB. VAILLANT *de Structura florum*, quos magno numero alii in describendis plantis, floribusque et herbis secuti sunt. Inter quos miro artificio et elegantia eminet, quod nuper coloribus ad naturae imagines effictis et aere expressis, addita enarratione botanica patriam nostram Augustam ornare coepit splendidum opus *Phythantozoiconographiae* WEINMANNIANAE, vt reliquos botanices scriptores,

e) Polyhist. T. II. L. II. p. 1. c. 2.
f) In Biblioth. Script. Hist. nat. Tig. 1716. 8.
g) Bibl. Phys. c. 14. p. 277. seqq.
h) Hist. lit. Germ. Vol. I. p. 61. V. p. 793. seqq.
i) P. II. Lindenii renouat.
k) l. c.

Digitized by Google

res, Tournefortium, Waltherum, Michelium, Houſtonum, Vaillantium, Sigesbeckium, Burmannum, Rumphium, Breynſium, et qui imprimis de botanices ſtudio praeclare meruit, celeberrimum Carolum Linneum praetereamus, qui alios multos ipſe in *Bibliotheca botanica* enumerat, ab illis, qui plura hoc loco poſtulant, omnino conſulendus. Simili modo haud exiguus eorum numerus recenſeri poſſet, qui foſſilium ſeu mineralium hiſtoriam enarrauerunt, ſi dicendorum prolixitas limitesque nobis poſiti id paterentur. Inter quos non tam ATHANASIVM KIRCHERVM, fumos haud raro in *Mundo ſubterraneo* [l] vendentem, quam OLAI WORMII *Muſeum*, WOODWARDI *Hiſtoriam foſſilium*, VOLCKMANNVM in *Sileſia ſubterranea*, PH. IAC. HARTMANNVM in *Hiſtoria ſuccini*, FR. CHR. LESSERVM in *Lithotheologia*, HYACINTHVM GEMMA in *Hiſtoria naturali gemmarum et lapidum omniumque mineralium*, IO. FRID. HENCKELIVM in *Hiſtoria pyritae*, I. IAC. SCHEVCHZERVM in *Hiſtoria naturali Heluetiae*, et quos alios nominat Cel. BRVCKMANNVS in *Prodromo bibliothecae metallicae*, commendamus. Quibus addi poſſunt illi, qui lapides figuratos recenſent, ab eodem nominati, quique diluuii reliquias in ſtratis montium, lapidibus aliisque locis detexerunt, cuius generis diſſertationem *de Origine lapidum figuratorum* dedit CAR. NIC. LANGIVS, et *Herbarium* atque *Muſeum diluuianum* I. IAC. SCHEVCHZERVS. Non vero lapidum vllus curioſitatem naturae interpretum magis exercuit, quam magnes, cuius mirabilem vim attractiuam ferri et magnetis alterius, itemque conuertendi ſe ad ſeptentrionem, explorare, et cauſſas veriſimiles magnetiſmi afferre non ſine ſudore philoſophi conati ſunt. Non facile enim in inſtitutionibus phyſicis hoc phaenomenon quisquam omiſit, praeſertim poſtquam Guilelmi Gilberti opera et immenſis ſumtibus, vti ſupra iam dictum, experientia maior orbi philoſophico de magnete ſuccreuit. Inſignis quoque, quem in arte nautica habet pyxis magnetica, diligentiam virorum acutiſſimorum et magna patientia ad haec myſteria attentorum eo adegit, vt ad declinationem magnetis, quae diuerſis locis et temporibus diuerſa eſt, reſpicerent, et eius cauſſas probabiles afferrent, vt ex Fr. Lanae, Halleii aliorumque tentaminibus conſtat. Poſſent haec omnia eorum indicibus augeri, qui omnis generis obſeruationes phyſicas ex innumeris experimentis factas collegerunt, niſi et numerus eorum nos deterreret, et nomina eorum ſatis nota eſſent, et ſcriptioni tandem huic modus eſſet ponendus. Dabit potiores cel. STOLLIVS [m], qui adeundus.

§. XVIII. Tandem, vt quae dicenda reſtant, abſoluamus, reticendum non eſt, inſignes acceſſiones naturalem diſciplinam nactam eſſe, poſtquam non priuata, ſed publica auctoritate in ſcrutandos naturae receſſus philo- *Societates eruditae phyſicam doctrinam augentes.*

l) Conf. MORHOF. Polyhiſt. T. II. p. 167. Act. phil. Vol. II. p. 193. REIMMAN. Hiſt. lit. Germ. Vol. III. p. 176. STOLLIVS Hiſt. liter. P. II. c. 1. §. 23. p. 325. m) l. c. P. II. c. 4. §. 42. p. 555. ſeqq.

philosophi incubuerunt, et integrae societates in hunc finem certis legibus et institutis coierunt, summis principibus earum conamina auctoritate sua, priuilegiis, honoribus et sumtibus magnifica ratione iuuantibus. Non est animus in historiae literariae campos excurrere, et societatum eruditarum annales condere; non licet enim nobis ad alia spectantibus lineam transcendere. Dabunt, quantum satis, historiae literariae scriptores passim, et in his GOD. VOCKERODVS [n], MORHOFIVS [o], STRVVIVS [p], STOLLIVS [q], alii. Sed ad eas tantum societates respicimus, quae augere, emendare, illustrareque naturalem philosophiam sunt conatae. Inter quas laudabile exemplum aliis praebuit, et ad augendam disciplinam naturalem prima omnium symbolam suam contulit academia Consentina, a Bernardino Telesio instituta, cuius historiam in eius vita *parte huius tomi antecedente* iam tetigimus. Eam postea haud paucae in Italia secutae sunt, quae ad doctrinae mathematicae physicaeque augmenta et culturam respexerunt, in quo studio prae reliquis praeclare versata est academia Lynceorum, magnis in physica scientia viris illustris. Nuper autem, currentis seculi anno duodecimo illustrissimi Marsilii comitis studio atque sumtibus accessit academia, vel quod ipsi nomen placuit, institutum Bononiense, cuius natales, modum, studia in naturali disciplina, auxiliaque et quae his sunt affinia, descripsit H. P. LIMIERIVS [r]. Tacemus alias minores quarum recensum dabit IO. IARCKIVS [s]. Maiori tamen successu et auctoritatis quoque atque sumtuum auxilio in eiusmodi societates conspirauerunt philosophi, cum summi principes fouere, tueri, et reditibus augere eas constituissent. Cuius rei laudatissimae initium fecit Germania. In ea enim priuatis primum ausibus, auctore Laurentio Bauschio medico Suinfurtensi anno MDCLII coierunt medici nonnulli, eo scopo, vt naturae arcana, communicatis inter se obseruationibus et experimentis curiosius rimarentur. Quod cum pulchre succederet, extendendos limites et dilatanda pomoeria rati anno MDCLXVI, alios quoque peculiari scriptione [t] inuitarunt. Qui cum libenter accessissent, tandem nobilissimo instituto augustissimi imperatoris Leopoldi I. qui clementissimo affectu erga literas vtebatur, auctoritas quaesita est, qua anno MDCLXXXVII publice confirmata, munitaque legibus et insignibus priuilegiis aucta est. Ex quo tempore laetissimis ingenii prouentibus physicam disciplinam promouit, editis *Miscellaneis curiosis*, seu *Ephemeridibus physico medicis academiae caesareae naturae curiosorum.* Quae cum ab anno MDCLXX plaudente orbe philosophico prodiissent, per dimidium seculum, *Actorum physico-medicorum* nomen postea sortiti sunt. De cuius societatis historia narrationem luculentam edidit

n) Introd. in notitiam Societ. literar.

o) Polyhist. T. II. L. II. c. 1. p. 135. seqq.

p) Introd. in Hist. lit. c. 10 cum suppl.

q) l. c. P. II. c. 4. §. 31. p. 547. seqq.

r) Histoire de l'academie appellée l'institut des sciences et des arts etabli en Bologne, Amst. 1723. 8.

s) In Specimine academiarum erud. Italiae.

t) Cui tit. Salue academicum. Conf. REIMMAN. l. c. P. V. p. 809. seq.

Digitized by Google

edidit MICH. BERN. VALENTINI [u]. Aetate huic suppar est academia Florentina del cimento, nomen gerens, a magno Etruriae duce Leopoldo anno MDCLVII excitata, vt in naturae arcana inquireret. Cuius societatis physicae tentamina, Italico sermone vulgata Latina fecit, et insignibus accessionibus auxit vir celeberrimus PETRVS VAN MVSSCHENBROECK [x]. Eundem lapidem voluere coepit circa eadem tempora Anglia, illustrissimo Verulamio in *Noua Atlantide* eius consilii primas lineas ducente. Tanti enim viri prudentia et experientia in rerum naturalium studio commoti viri nonnulli docti artisque medicae et philosophiae naturalis studiosi Oxoniae priuatis initio congressibus tempore interregni symbolas suas conferre coeperunt, rebus summis autem potitus Carolus II. anno MDCLX quae isti auspicati erant, confirmauit, et priuilegiis societatem, regio nomine ab isto tempore splendentem, auxit. Quae narrat copiose, remque omnem exponit THOMAS SPRAAT in *Historia societatis Regiae Londinensis* [y]. Insignia autem sunt illustris societatis in disciplinam naturalem merita, obseruationes innumerae, magna diligentia conscriptae, experimentorum fides recta et non suspecta. Cuius diligentiae fructum vidit orbis philosophicus in *Actis philosophicis*, ab anno MDCLXV, ab OLDENBVRGIO, qui ab epistolis societati fuit, proprio motu, Anglico sermone editis, sed ad nostram vsque aetatem continuatis, edito quoque a Io. LOWTHORPIO, BENIAM. MOTTE et Io. GRAY eorum compendio. Successit paulo post academia scientiarum regia Parisiensis, patrocinante Musis Io. Baptista Colberto, a Ludouico XIV. anno MDCLXVI instituta regiisque sumtibus tanta magnanimitate sustentata, vt praeclarissimi inde in scientias naturales fructus prodirent: cuius historiam conscripsit, qui ei a chartis fuit, IO. BAPT. DV HAMEL [z], continuauit post eius renouationem FONTENELLIVS. Etiam huius societatis diligentia et laboribus frui orbi philosophico licet, vulgatis *Commentariis mathematicis et physicis ex chartis academiae regiae scientiarum*, qui hodie quoque continuantur. Accesserunt seculo praesente societas scientiarum Berolinensis, quae cum suadente Leibnizio a Friderico I. anno MDCC excitata, et anno MDCCXI inaugurata fuerit, eius natales et historiam in vita illustris viri iam tetigimus. In cuius *Miscellaneis* praeclarae obseruationes occurrunt, quibus physica doctrina insignes accessiones accepit. Recentissime anno MDCCXXIII tanta exempla imitatus Petrus I. Moscouiae monarcha princeps animo pariter et facinoribus vere magnus Petropoli nouam scientiarum academiam condidit, ast perfecit demum anno MDCCXXV Catharina. Quae praestantissimis viris ornata, et sumtibus maximis sustentata paucis annis praeclare naturalem disciplinam adiuuit, et diligentiae ea in re suae exemplum in *Commentariis societatis Petropolitanae* extare voluit. Et ita qui-

u) Giessae 1700. 4. x) Lugd. Bat. 1731. 4. y) Anglice, Lond. 1665. Gallice 1667. Geneuae.
z) Par. 1698. et auct. 1701.

quidem conspirante per cultiores Europae partes omni eruditorum caterua, ita emendata, illustrata, aucta est disciplina physica, vt si omnium seculorum industriam colligamus, coecutiisse tamen orbem philosophicum vsque ad seculum XVII merito dicendum sit, tantumque praestiterit sesquiseculum, quantum omnis aetatis curiositas nunquam effecit. Ex quo constat, quid ad emendandam mutandamque physicam philosophiae partem post renatas literas, maxime Seculum XVII et XVIII attulerit.

* *

CAPVT TERTIVM.

DE METAPHYSICAE ET PNEVMATOLOGIAE MVTATIONIBVS RECENTIORIBVS.

§. I.

Fata metaphysicae recentiora.

Ex physico regno ad metaphysicum transimus, lustraturi, quid in eo noui attulerit quid mutauerit, philosophorum industria. Ne vero, quod hactenus plerosque terruit, metaphysicae nomen ab hac consideratione lectorem velut spectrum quoddam abigat, nonnulla, quae ad huius disciplinae historiam, naturam atque constitutionem pertinent, paucis praefanda, et ex veteris philosophiae historia repetenda sunt. Et nomen quidem metaphysicae ante Aristotelis aetatem ignotum fuit. Plato enim, qui primus argumentum metaphysicum disputationi philosophicae subiecit, dialecticam vocauit, vt suo loco dictum est. Aristoteles vero distinctius philosophaturus libris, quot hodie extant, quatuordecim, metaphysicam doctrinam primus complexus est, nomen tamen ipsum vel a Theophrasto, vel recentiore paulo aetate, cum deperditi Aristotelis libri recenserentur, ab Andronico Rhodio praefixum est [a]. Aristoteles enim aliis nominibus, et imprimis sapientiae primae, vel philosophiae primae, quin et theologiae aliisque nominibus insigniuit [b], testatus, singularem et vtilissimam scientiam se eo nomine pandere velle. Quam cum ex praeceptoris disciplina accepisset, qui nobilissimum dialecticae argumentum ideas, siue οὐσίας αὐτὰς καθ' αὑτὰς, esse statuebat [c], et alios philosophiae vultus effingere vellet, vt et ipse nouae doctrinae auctor videretur, singularem scientiam constituit, in qua de his immutabilibus substantiis sibi agendum, inquirendumque putauit, quae illa principia per se subsistentia sint, quae materiae fluxae et aeternum mutabili certam et durantem naturam largiantur, et a quo principio caussaque prima omnis eorum

a) Conf. PATRICIVS Discuss. Perip. Tom. I. Lib. V. p. 62.

b) Loca Aristotelis diligenter collegit, et erudite in hoc argumento illustrando versatus est CHRISTIAN. DREIERVS in Sap. prima Diss. III.

c) Conf. Hist. phil. doctr. de Ideis S. I. §. 6.

Digitized by Google

eorum catena et emanatio dependeat. Id enim tota illa tractatio de ente prout ens est, de caussis primis principiisque vult, quae intelligi, prout debet, non potest, nisi cum dialectica Platonica comparetur, et tota librorum metaphysicorum Aristotelicorum connexio inspiciatur. Quod hoc loco facere, et hoc pacto origines metaphysicae pandere, heic, vbi recentioris philosophiae historia scribenda est, non licet. Conferri autem eum fructu potest, qui eleganter in hoc saxo voluendo versatus est cel. HOLLMANNVS [d], comparandaque simul sunt ea, quae docte cumulauit FRANC. PATRICIVS [e], vt intelligatur, ex quibus fontibus Aristoteles sua hauserit, et qua significatione meditationes eius accipiendae sint. Subtiliter in hoc argumento versatum esse Aristotelem, nec in omnibus adeo culpandum ac plerique hodie faciunt [f], qui libros eius metaphysicos nec legunt nec intelligunt, facile concedimus, lectorem enim postulat et abstractionibus mathematicis adsuetum, et veteris philosophiae Graecanicae hypothesium peritum, et ad obscurum et difficilem illum modum ratiocinandi, quo Stagirita vsus est, maxime attentum. Quibus vero mediis cum carerent quamplurimi, ipsaque oralis Aristotelicae doctrinae transmissio libris eius defossis et sublatis diu iam desiisset, mirum haud est commentatorum eius gregem, post restitutos luci Aristotelicos libros, nouam sibi ex iis scientiam efformasse, quam metaphysicae nomine ornarunt, eamque in ontologiam quandam seu doctrinam de ente in genere eiusque affectionibus communissimis, adiecta doctrina de Deo et spiritibus, et pneumatologia commutauisse, et vtramque vnius scientiae nomine tradidisse. Quae cum ab Arabum et Scholasticorum ingeniis, valde quidem subtilibus, at Graecae linguae et philosophiae ignaris tractari coepisset, adeo diuersam ab auctoris sui mente philosophia haec prima faciem accepit, vt sua agnoscere, si rediret, Aristoteles aegre posset. Itaque ab Arabum et Scholasticorum aetate metaphysica disciplina aliam prorsus naturam habitumque atque constitutionem nacta est, et noua quaedam scientia emersit, quae ontologiam tradidit, et de Deo atque spiritibus praecipiendo, pneumatologiam et theologiam naturalem appendicis loco sibi coniunxit. Quae ab eo tempore non tantum ad renatas vsque literas, sed post eas quoque ad nostra vsque tempora peculiarem sibi in systemate corporeue philosophico locum vindicauit. Nam quamuis spectra lemuresque quibus scatet metaphysica Scholastica perhorrescerent recentioris aetatis philosophi haud pauci, ideoque nonnulli prorsus a metaphysica manum retraherent, quod imprimis consilium secutus est Philippus Melanchthon: fuerunt tamen multi quoque, qui abiectis Scholasticis spinetis, non omnem eius

d) Hist. Metaphys. Syst. phil. T. I.

e) l. c. T. II. L. II. p. 196. sqq.

f) Cogitandum quoque, deesse libros metaphysicos Aristotelis multos, confusum esse temporis iniuria ordinem, aliena esse adiecta haud pauca, vnde istae difficultates magnam partem oriuntur.

Digitized by Google

eius disciplinae tractationem abiiciendam esse putarent, praecipue, cum ad theologiam traducta hac lingua philosophica, scientifice, quod dicunt, de mysteriis diuinis disputari, et errantes haereticosque refutari melius posse, plerique statuerent. Qua opinione Peripateticam scholam seculo XVII infectam fuisse, ex illis colligi potest, quae in antecedente parte de fatis philosophiae Peripateticae prolixe satis disseruimus. Quae tamen cum et Aristotelica non essent, et fructu carere viderentur, factum inde est, vt de emendanda quoque metaphysica, et philosophia prima nonnulli cogitare inciperent. Comparent inter eos, qui talia aggressi sunt nomina Nicolai Taurelli, Henrici Mori, Thomae Hobbesii, Thomae Campanellae, quibus ex Cartesiana schola accessit Ioannes Claubergius, quem postea sodales certatim secuti sunt. Quorum tamen placita de metaphysico argumento hoc loco enarrare eo minus opus est, quo minus ea, quae huc pertinent, in antecedentibus, vbi de horum philosophorum dogmatibus egimus, omisimus. Ea itaque hoc loco repetenda sunt, vt aliqua metaphysicae emendatae et commutatae historia exsurgat. Ipse vero magnus VERVLAMIVS [g], aliam viam ingressus, metaphysicam ad eam naturalis philosophiae partem retulit, quae speculatiua est, quamque in physicam specialem et metaphysicam diuisit, monens, vti se vocabulo metaphysicae sensu a recepto et vulgato discrepanti. „Disiunxit itaque „philosophiam primam a metaphysica, illamque communem scientiarum „parentem esse voluit, quo communia et promiscua scientiarum axiomata „progignerentur, eaque non logice sed physice tractarentur, sed et inqui„sitionem de Deo, vno, bono, angelis spiritibus ad theologiam natura„lem retulit et a metaphysica secreuit. Metaphysicam autem propius ad „Aristotelis mentem refingens, quem ob acumen ingenii mirabilem vo„cat, metaphysicae, non ea quae penitus in materia submersa sunt, quae„que ad physicam refert, sed abstracta, constantia, v. c. mentem, ideam, „vindicauit, eamque de forma rerum naturalium atque de fine praecipere „iussit. Eam enim, quae in scholis recepta est, metaphysicam, mas„sam esse iudicauit [h] inconditam doctrinae ex partibus quibusdam physi„cae, veluti de principiis et animo, exque theologia naturali et logica „compositam et congestam, et sublimitate quadam sermonis hominum, „qui se ipsos admirari amant, tanquam in vertice scientiarum positam.“ Neque tamen haec quoque Verulamii φιλοσοφούμενα eaque partitio multis placuit, licet negare nemo auderet, et locum esse debere communibus axiomatibus et vniuersalibus, quibus omnis scientia niteretur, principiis atque regulis, quas philosophiae primae nomine vir summus complectebatur, et in physica parte caussas quoque generales, formam, finemque esse enarrandam. Sed permouit metaphysicae significatio Scholastica, quosdam, vt eam omnem ex circulis philosophicis eiiciendam esse contenderent. Qua in re magnos animos irasque ostendisse Danielis Hofmanni asseclas,

g) De Augm. scient. L. III. c. 4. Opp. Tom. I. p. 190. h) C. 1. p. 180.

Digitized by Google

asseclas, et ad satyras conuersum idem vsisse Christianum Thomasium, cuius vestigia lepida terminorum metaphysicorum conuersione Germanica pressit ZEIDLERVS [i], suis locis iam indicauimus. Quibus adderemus, quod Maresii ex narratione tradunt PASCHIVS et HOLLMANNVS [k], Gustaui, Suecorum regis, iussu metaphysicam Suecorum regno proscriptam, et omnes libros metaphysicos fisco addictos fuisse, si paulo certiorem eius rei fidem allegare liceret. Neque tamen omnium, qui recentiori aetate de metaphysica iudicarunt, ea mens fuit; sed et ὀρολογίας et lexici eruditi commodique loco, vt lingua philosophantium intelligi queat, conseruandam eam esse in philosophia statuerunt, quae mens fuit IACOBI THOMASII [l] et B. BVDDEI [m]; et haud pauca in logicam tractationem quidam transtulerunt, cuius exemplum esse possunt, quae *Artis cogitandi* auctor, Mallebranchius, Crousazius aliique ex metaphysica suis tractationibus logicis insperserunt; haud pauci ad doctrinam de Deo et spiritibus reliquis, praeter communia scientiarum principia eam reuocarunt [n], quo scopo praeter Peripateticos plerosque ipse CARTESIVS in *Meditationibus de philosophia prima*, de Deo et anima egit, et post Hamelium B. Syrbius, Rudigerus, et ipse tandem illustris Wolfius incedendum esse rati sunt. Pauci haec theologiae naturali seruantes metaphysicam cum philosophia prima idem esse iusserunt, eamque occupari circa prima communissimaque omnis cognitionis nostrae principia, quae ad singulares quasdam disciplinas referri ob vniuersalitatem suam nequeant, voluerunt, eum inter philosophicas scientias illi locum tribuentes, quem inter mathematicas geometria occupat. Quo sensu *Ontologiam methodo scientifica* pertractare constituit illustris WOLFIVS, et eam quoque singularis scientiae habitu in scenam produxit Cel. HOLLMANNVS. Nobis praeter haec, quae summatim dedimus, in hac vniuersali scientiarum clade enarranda, non est, quod praecipue in hac nostra tractatione adducendum habeamus. Nuper demum, philosophiae primae [o] hic honor restitutus est, eiusque axiomata hoc loco enarrare, esset specialem eius historiam condere, et quae hodie obtinent, exponere, sicque instituti nostri fines migrare velle. Omissis itaque iis, quae ex laudatissimorum modo virorum institutionibus metaphysicis hauriri possunt, ad doctrinam de Deo et spiritibus quam plerique metaphysicae iunxerunt, respiciemus, et quid circa hanc partem recentior aetas molita sit, qua licet breuitate porro enarrabimus.

i) In Metaphysica lepide Germanice versa, tit. Die wohlehrwürdige, grossachtbare und wohlgelehrte Metaphysica, oder Vbernaturlehre etc. Vbi in praefatione Satyra mordax in metaphysicam scribitur.

k) Inu. nou-antiq. c. II. §. 14. p. 48. l. c. §. 43. p. 594.

l) In Hist. metaphys. §. 16. 33. et quae supra in vita filii ea de re diximus.

m) Elem. phil. instrum. P. IV.

n) Conf. THOMAS. l. c. §. 3. 26. sq.

o) Dedit B. SYRBIVS eruditam dissertationem de Philosophia prima loco honorique suo restituenda, qui ideo institutiones quoque philosophiae primae eclecticae scripsit, vt supra dictum.

Digitized by Google

Fata recentiora theologiae naturalis.

§. II. Nobilissimum metaphysicae doctrinae argumentum a plerisque habetur, quod de prima omnium rerum caussa, DEO, agit. Quem cum idearum fontem constituerit Plato, ratio inde intelligitur, cur in metaphysicis ad hanc theologiae naturalis partem ascenderit Aristoteles. Cuius diligentiam imitati haud pauci argumentis metaphysicis euincere conati sunt, dari eiusmodi ens summum, infinitum, perfectissimum, et necessario existens, a quo reliqua dependeant entia omnia et existentiae suae rationem in se habeant. Non est loci praesentis eos allegare, qui ratiocinationibus metaphysicis (de his enim in praesentia sermo tantum est.) Deum esse demonstrauerunt, nec, de vario nobilissimam hanc veritatem euincendi modo, efficacia et ratione differere. Collegit omnia diligenter et adductis copioso indice scriptoribus enarrat IO. ALB. FABRICIVS [p], qui videndus. Id vnum ὡς ἐν παρόδῳ notamus, nostro hoc tempore inter controuersias Leibnizio-Wolfianas plurimum disputatum esse de vsu et valore argumentorum pro existentia Dei, cum viris his celeberrimis, et praecipue Wolfio, eae rationes suspectae viderentur, quae pro Deo demonstrando plerumque allegari solent [q], eo quod elabendi viam atheis eas pandere crederet, statueretque, non certius et efficacius argumentum deduci posse, quam quod a contingentia rerum peti potest, qua in re praeeuntem habuit Leibnizium. Ita enim visus est, validissima, quae hucusque in impietatis patronos emissa sunt tela eneruasse, et in solo metaphysico argumento obscuro paucisque intellecto spem omnem et fiduciam collocasse. Qua in re annon de vmbra litigauerint viri docti, et an tanto strepitu de argumenti metaphysici pondere decertandum fuerit, re ipsa a nemine negata, nos lectoris prudentiae definiendum relinquimus, fatemur autem, argumentum illud, quod a rerum contingentia desumitur, modo recte explicetur, et tollatur omnis ambiguitas, omnium maxime stringere nobisque videri omnium euidentissimum, modo rationem sufficientem existentiae rerum requiri, admittamus. Quo principio, licet sufficienter non explicato omnes nixi sunt, qui hanc demonstrandae existentiae Dei rationem adhibuerunt; adhibuerunt autem iam inter scholasticos plurimi: quamuis inde colligi non posse putamus, reliquas rationes hac imprimis supposita, nihil recte valere vel demonstrare posse. Quae cum latius in pneumatologia disputari soleant, ad eius institutiones lectorem dimittimus. Hac vero veritate velut quae certissime demonstrari queat admissa, manifestum est, peccauisse in ipsam philosophiam post renatas quoque literas omnes, quotquot impietati vel palam velificarunt, vel latenti veneno, vsi emendatae philosophiae colore, pietati insidiati sunt. Quorum vtinam non tam amplus catalogus contexi et non sine humani intellectus opprobrio demonstrari posset, ipsum, quod Numinis beneuolentiae debemus, philosophiae beneficium, ad oppugnandam DEI existen-

p) In Syllabo scriptorum de V. R. C.
q) Vid. LVDOVICI Hist. phil. Wolf. P. I. c. 14. §. 237. 259. 391. 397.

Digitized by Google

exiſtentiam et maieſtatem tot vana et otioſa ingenia nefandis auſibus adhibuiſſe, quae tamen acutius ſe cernere, et eiuratis vulgi praeiudiciis liberius philoſophari gloriata ſunt. Id quod ex ampliſſimis atheorum indicibus diſci poteſt, quos conſcripſit Ienkini Thomasii [r], Io. Franc. Bvddei [s], et Iac. Frid. Reimmanni [ſ] diligentia. Quibus tamen copioſior ipſorum ſyſtematum, ab atheiſmi patronis in vſum vocatorum enarratio et ſuccincta eneruatio merito addenda eſſet, vt intelligi poſſet, quantum in argumento omnium nobiliſſimo recentior philoſophia profecerit. Quibus dein nouae attributorum operumque diuinorum explicationes queis impietatis tela retundere viri docti et laudabili pietatis zelo flagrantes ſtuduerunt [ſſ], adiici poſſent, quo pacto vtilis admodum et dogmatica theologiae naturalis hiſtoria condi poſſet, quam hactenus deſideramus. Diſtinguendi autem cum ſint athei theoretici, qui certis dogmatum fundamentis hanc impietatem ſuperſtruunt, a practicis, quorum ſine Dei timore cultuque ob atheiſmum, vita eſt; ipſi quoque theoretici non omnes propria doctrinarum aedificia conſtruxerint, quibus abeſſe numen iuſſum eſt; eos quos ſyſtematicos non incommode dixeris, proprie heic in cenſum venire, apertum eſt. Aſt haec omnia enucleate tradere, et eos enumerare non licet, quos perperam hac macula notauit praepoſterus eorum zelus, quibus atheiſmo ſuſpectum omne illud eſt, quod vel ipſi non intelligunt, vel a receptis opinionibus et παιδείας τρόπῳ recedit, vel conſequentiarum machinis in prauos ſenſus torquetur, quosque inuidia magis quam ſiniſtrae de Deo ſententiae atro lapillo deſignarunt: id enim ad ſpecialem atheiſmi hiſtoriam pertinet, nec hoc loco quaeri debet. Adhibuimus autem in hac noſtra tractatione curam hactenus atque diligentiam omnem, vt atheiſmi hiſtoriam, quantum ſcriptionis modus permittebat, ſimul enarraremus, quod vt in veteris et medii aeui hiſtoria haud ſuperficiarie fecimus, ita in recentioris aetatis philoſophica hiſtoria explicanda non neglex imus, ea quoque tangere, quae de atheiſmo ſectae Auerroiſticae, Pomponatii, Portae, Caeſalpini Cremonini, Simonis Simonii, Taurelli, Cardani, Bruni, Campanellae, Berigardi, Baylii, Burrhi, Poſtelli, Mallebranchii, Hobbeſii, Carteſii, Leibnizii, Lockii, Thomaſii, Paracelſi, Boehmii et theoſophorum aliorum, a nonnullis diſputantur. Addi poſſent plures, ſi id ageremus, ſolent enim atro huic catalogo inſcribi nomina Bernardi Ochini, Marcelli Palingenii, Lazari Bonamici, Petri Aretini, Bonauenturae de Perieries, Franciſci Rabelaeſii, Iacobi Dauidis Perronii, Antonii Mureti, Petri Ruffi, Stephani Iadelli, Ioſephi Scaligeri, Stephani Doleti, Franciſci Garaſſe, Ioannis Harduini, Richardi Simonis, Iſaaci Peyrerii, Antonii Goueani, Eduardi Herberti,

Thomae

r) In Hiſtoria Atheiſmi, Altd. 1713. Lond. 1717. 8. edita.

s) Theſ. de Atheiſmo c. 1.

ſ) In Hiſt. Atheiſmi, Hildeſ. 1725. 8.

ſſ) Qualia ſunt, quae theologiam ex ſideribus, aſtris, aquis, lapidibus laudabili conatu recentiſſima aetate conſtruxerunt, alibi nominanda.

Thomae Browne, Bernardi Connorii, Caroli Blountii, Iacobi Masse, Ioannis Tolandi, Antonii Collini, Theodori Cornhaerti, Conradi Vorstii, Stephani Curcellaei, Ludouici Meyeri, Ioannis Westrene, Isaaci Vossii, Hadriani Beuerlandi, Casparis Scioppii, et multorum aliorum, iure iniuriaue in hunc censum relatorum. Quos tamen accurate intueri, opiniones eorum ex scriptis propriis expendere, et proscripto odio et praeiudiciis omnibus, immo notione quoque atheismi restricta et a paradoxis opinionibus discreta, nec cum enthusiasmo et deismo commixta, de re ipsa iudicare relictum lectoris aequitati et industriae volumus. Nos, vt specimen extet, duos nobis ex tota hac caterua selegimus, quos pro atheis theoreticis et quidem systematicis omnis fere habet mundus philosophicus, Iulium Caesarem Vaninum, et Benedictum Spinozam, quibus in tota atheismi historia nihil est famosius. Horum itaque historiam paulo plenius enarrabimus.

Iulii Caesaris Vanini historia vnde petenda.

§. III. Valde famosa est, IVLII CAESARIS VANINI historia, quod commouit viros nonnullos doctos, vt de ea consarcinanda et in ordinem redigenda essent solliciti. Fecit id post Io. GOTTL. OLEARIVM, qui duas *de Vita, scriptis, ac opinionibus Iulii Caesaris Vanini* dissertationes [t] edidit, vir clarissimus Io. MAVRITIVS SCHRAMMIVS, qui ex scriptis Vanini hodie, ob futilitatem magis et sentiendi licentiam, quam ob doctrinam rarissimis [u], potiora omnia collegit, quae ad noscenda infelicis philosophi fata et opiniones facere possunt, quamuis admixta sint haud pauca ἀλλότρια et chartam tantum implere apta [v]. Ex hoc commentario vitam et opiniones Vanini breuiori compendio delineauit Gallico sermone DAVID DVRANDVS [w]. Et hi quidem inter impietatis patronos haud infimum locum Vanino assignauerunt. Ast fieri id non sine iniuria Vanini, cum haud paucis rationibus demonstrari posse crederet celeberrimus, PETRVS FRIDERICVS ARPE, edidit, licet ad declinandam inuidiam ἀνονύμως *Apologiam pro Iulio Caesare Vanino*, in Belgio, *Cosmopoli* [x], vt habet titulus, excusam. In qua docta scriptione ea omnia studiose vir eruditus ex vita et opinionibus Vanini collegit, quae pro eius innocentia euincenda, et declinandis accusatorum obiectionibus facere posse iudicauerat. Qua in apologia cum eum ingenio indulgere, haud serio agere, patronum caussae non iudicem esse, nonnulli obiicerent, respondit [y], se non tam vindicias pro Vanino parauisse, quam pro veritate, eiusque dignitatem misere deformatam ex dumetis eruere sategisse. Praesertim

t) 1708.
u) VOGT. Catal. script. rar. p. 595.
v) Vid. Act. Erud. 1709. p. 260. I. FABRIC. Hist. Bibl. suae T. V. p. 232.
w) Vid. Hist. crit. de la rep. des lettres Tom. XIV. p. 361. Act. Erud. 1718. p. 230. Bibl. anc. et mod. T. VIII. p. 230. FABRIC. l. c. Europe savante 1718. Juill. art. 5.
x) 1712. 8. Conf. Cat. Bibl. Reimmann. T. I. p. 1033.
y) Fer. aestiu. P. I. §. 39. seqq. p. 28. vbi historiam libri recenset, et iis respondere promittit, quae in noua Bibl. Tom. III. p. 64. Relat. innoc. 1713. p. 173. BVDD. Thes. de Atheismo c. 1. p. 122. Act. Erud. Germ. P. VII. p. 670. monita sunt.

Digitized by Google

festim postquam, facta dissidentium obiectionum inquisitione leuiores ipsi rationes esse viderentur. Vidisse se enim historiam Vanini recentibus odiis esse compositam, et si omnes in illa scrupulos eximere nequeamus, nostra id fieri ignorantia, ex documentorum defectu. Conquestus ideo vir clarissimus et eleganter doctus de iniuria est, qua nonnulli eum ob dictam hanc pro Vanino apologiam cumularunt. Praeter hos duumuiros alii quoque in enarranda Vanini historia diligentiam probauerunt suam, quos cum nominauerit Io. FABRICIVS [z], qui et ipse breui indice res Vanini tetigit, eos heic appellare supersedemus. Addi autem illis possunt CROSAEVS [*], BVDDAEVS [†], PARCKERVS [a], IAEGERVS [b], FABRICIVS [c], alii [d]. Nos more nostro strictim res eius percurremus, et quid de eo memoratu dignum iudicamus, sine odio, sine fauore, excussis caussae rationibus, breuiter explicabimus.

§. IV. Edidit Vaninum Neapolitana regio, Taurisani oppido [e], anno MDLXXXVI, parentibus Ioanne Baptista Vanino, comitatui Castrensi praefecto, et Beatrice Lobez de Noquera. In sacro lauamine tesseram sponsionis factae, Lucilii nomen, accepit, idque postea in Iulii Caesaris commutauit, aut arrogantia ductus, quod mores eius et temperamenti conditio suadere videntur, aut persecutionis violentia coactus, vt eo tutius lateret. Natum esse ait MDLXXIX CROSAEVS [f], non tamen addito testimonio, quod facile inde refelli potest, quod in dialogis *de Arcanis naturae* [ff], anno MDCXVI editis, se eo tempore triginta annos natum esse innuit, hoc enim indice eo, quem diximus anno, natum fuisse, certum est. Admodum adolescentem praeter naturalem animi alacritatem et ingenii felicitatem ingens discendi ardor occupauit, cui se ambitio iam tum haud obscure se prodens iunxerat. His itaque stimulis actus post posita Latinarum literarum fundamenta sub praeceptoribus domesticis mature ad cognoscenda philosophiae mysteria perductus est, et non modo rationalem philosophiam, sed et naturalem atque moralem secundum Aristotelis placita auidissime hausit. Quo factum, vt cum Auerroistas [*] ex Peripateticis, praeceptores vel viua voce, vel quod malumus, lectione esset nactus, totus in eorum hypotheses concederet. Vtebatur autem praeceptore Ioanne Bacconio, Anglo, religioni Carmelitarum [g], et si philosophiam spectes, Auerroisticae impietati addicto, a quo tanta Aristotelis et commentatorum eius admiratione repletus est, vt plane insaniret [h]. Et hanc quidem studiorum rationem, cui artem salutarem iunxerat, Romae prius, deinde Neapoli tenuit, ibique (quo loco Telesii curam circa illud tempus exacuisse viros doctos, vt de naturali philosophia paulo curiosius essent solliciti,

Vita Vanini.

z) Hist. Bibl. suae T. VI. p. 518.
*) Entretiens p. 337. †) l. c.
a) De Deo Disp. II. §. 28. p. 194.
b) Hist. eccl. Sec. XVII. Dec. II. L. 7. c. 7.
c) Syll. Scr. de V. R. C. c. 17. p. 419.
d) Patiniana p. 51. Ann. acad. Iuliae P. II. p. 168.
e) De Arc. nat. Dial. 56. p. 424.
f) l. c. p. 337. ff) p. 493.
*) Expirauerat enim isto tempore secta Auerroistica, quae cum Peripateticis γνησίως talibus non est confundenda.
g) Amphith. Ex. 4.
h) Vid. ARPIVS l. c. p. 3.

Digitized by Google

liciti, ex supra dictis de Telesio repetendum est) in physicam potissimum incubuit, nec adeo male tempus eum collocasse, ex scriptis eius potest intelligi. His autem studiis cum esset deditus, non abludit a verisimilitudine, quod biographi eius referunt, nauseasse iuuenem praeferuidum et doctrina philosophica superbientem, simplicitatem sacerdotum, vulgi credulitate, fraudibus ad veritatis et sapientiae speciem effictis abutentium. Deinde ad diuinarum rerum scientiam conuersus est, ambitione vrgente, cum sacri, quibus praesules ecclesiarum fruuntur, tituli et honores oculos eius valde perstringerent, et summi in theologia honores nescio quam ei ἐξοχὴν promitterent. Qua in disciplina Bartholomaeum Argottum, ex Carmelitarum sodalitio virum eloquentia celeberrimum, praeceptorem habuit [i], quo duce etiam in concionandi arte profecit. Nec a tentandis iurisprudentiae limitibus mentem πολυϊστορίας laudem affectantem retinuit [k]; et imprimis canonico iuri expendendo diligenter vacauit, non neglectis tamen quas Iustinianus olim compilauerat, iusti rectique constitutionibus. Eam ob rem, in Patauinam academiam se contulit, id apud se constituens, vt, quod ipse in *amphitheatri praefatione* dicit, *iuris prudentiae ac theologiae studiis in Parthenopaeo ac Patauino circo decursis, reliqua fere omnia literarum exercitationum per totum Europaeum orbem erecta theatra, Amphitheatra circosque duceret frequentandos* [l]. Tantus autem discendi ardor, tanta studiorum contentio illi inerat, vt se paruula contentum Patauii togula, hyberna frigora perfregisse glorietur. Ita animus per vniuersae literaturae campos discurrens, in quocunque literarum genere curiose pabulum quaerebat, et imprimis philosophiae arcana altius, quam aetas ista solebat, rimabatur. Placuit ei inter scripta quae tum triuerat, imprimis doctrinae varietas, quam in Cardani libris deprehendebat. Vnde virum eum sapientissimum, nec valde credulum superstitionibus vocat [m], inuita veritate, ipsoque Cardano, qui in extollendis superstitionibus suis ad insaniam vsque versatur, eodem, qui Vaninum occupauerat, charactere; et tamen valde eum exagitat, et atheismi suspectum habet [n], quod genituram Iesu Christi definire esset ausus. Sed et Pomponatio valde delectatus est Vaninus, quem praeceptorem suum plerumque vocat, non quod per tempus aliquod ipsius disciplina vsus esset, quod post alios quoque coniicit SCHRAMMIVS [o], hoc enim non sine insigni anachronismo statui, in vita Pomponatii suo loco ostendimus; sed quod ex libris et φιλοσοφουμένοις Pomponatii, qui inter Peripateticos acutius cernentes solebat referri, plurimum doctrinae philosophicae accepisset. Hunc ita Auerroistam putauit Vaninus [p], vt Auerrois animam in eum commigrauisse censendum esse statueret, quod quousque verum sit, suo loco excussimus. Maxime libellus *de Incantationibus* siue *de effectuum naturalium rerum caussis* (quos inter se titu-

i) De Arc. nat. Dial. 30. p. 205.
k) Amphitheatr. Praef.
l) Ibid. Exerc. L. p. 351.
m) De Nat. Deor. p. 203. 204.
n) Amphith. Exerc. VII. VIII. SCHRAMM. l. c. p. 21.
o) §. 20. p. 42.
p) l. c. Exerc. VI.

Digitized by Google

titulos vnius libri perperam diuersos facit SCHRAMMIVS [q], adeo placuit Vanino, vt eum aureum et admirabilem diceret [r], ex quo vno iudicio si cum iis comparetur, quae ex instituto de hoc libro alibi diximus, de Vanini philosophia facile iudicium fieri potest, simulque intelligi, quibus de miraculis, de anima, de fato et similibus dogmatibus a Pomponatio acceptis Vaninus subscripserit. Neque tamen diffitendum, interdum et Auerroi et Pomponatio Vaninum contradixisse, vt ex *Exercitatione XLIX Amphitheatri* patet, vbi tamen non negat, plerosque ipsum putare stantem a partibus Pomponatii. Absoluto studiorum academicorum curriculo monachi habitum induisse oportet Vaninum, si vera sunt, quae habet MARINVS MERSENNVS [s], cuius verba ob insignem libri, in quo extant, raritatem, ipsa adducemus: *Viros bonos se mentientes, (ita de atheis pronunciat,) fallunt; nec enim existima, te vllum vnquam hominem atheo peiorem inuenturum, quod exemplo Vanini atheorum Caesaris testatum facere possumus, qui ne iocator existimaretur,* καταπυγωνέστερος *esse maluit, licet aliquando nomen suum alicui sanctissimae religiosorum congregationi dedisset, quae statim illum, vt verum monstrum euomuit.* Tacet tamen haec ipse Vaninus, vnde si modo vera sunt, et non deceptus est Mersennus, in huiuscemodi valde credulus, coniicimus, eum, cum prima religionis susceptae tentamina adiisset, essetque hypocriticae simulationis acerbus irrisor, maxime vero huius vitii clericos haberet suspectos, liberiori lingua venerabiles fratres ita irritauisse, vt mature abeundi consilium aut coactus acciperet, aut sponte caperet. Ipse se peracto curriculo academico Taurisanum patriam suam in aestiuis caloribus obequitantem repetiisse, et tum Ioanni Mariae Ginochio theologo Germaniam peragranti socium se dedisse, et contemtis sinistris auspiciis Argentoratum peruenisse scribit [ſ]. In quo itinere se fortissimis telis atheos aggressum fuisse iactat, quod si verum est, prodidisse caussam optimam ex mira ratiocinatione censendus est. Perlustratis Germaniae vrbibus in Bohemiam vsque penetrauit, vbi eo tempore et Catholici et Hussitae et Anabaptistae viuebant, et hos quidem se oppugnauisse ipse quoque gloriatur [ſſ]. Tum in Belgium descendens cum atheis pugnas porro iniit, andabatarum more, et aut reuera eos refutare serio noluisse, aut non potuisse, satis luculenter prodit [t]. Pleraeque enim eius responsiones tales sunt, vt haud dubia atheos victoria maneat. Id quod characterem Vanini animo recolentes non magnopere miramur. Ex Belgio relegere vestigia itineris ad patriam ducentis constituens Geneuam peruenit, vbique atheis, si vera sunt, quae ostentat, grauis et intolerabilis, et quidem cum periculo vitae [u]. Quod cum euasisset ad Gallos delatus, Lugdunum peruenit, ibique Henrico Syluio eum deferente fuga se liberare ab inquisitione

q) l. c. r) Arc. Nat. Dial. 51. p. 374. ſ) De Arc. nat. Dial. 56. p. 425.
s) Qq. in Genesin col. 156. ſſ) Ibid. p. 349. t) p. 357. u) p. 328.

Digitized by Google

ne coactus est [v]. Tutiorem vero, quam Galliam, censuit sibi fore Britanniam, in quam delatus per biennium vixit, et Hieronymum Morauium, legati Veneti sacerdotem amicum satis fidum et interiorem habuit. Londini autem scribit [w] *se ad agonem Christianum destinatum fuisse, adeoque quadraginta nouem diebus in latomiis tanquam in palaestra quadam exercitum eo fuisse pro catholicae ecclesiae auctoritate defensanda effundendi sanguinis desiderio accensum, et inflammatum, ut [illegible] Deo immortali vel maius donum aut melius contingere nullo modo [illegible]set.* Accidit hoc, si narratio vera est, anno MDCXIV, de quo tamen subdubitat cel. LA CROZE [x], nobis autem indolem animi Vanini expendentibus valde videtur simile, hominem eiusmodi charactere anomalo insignem, et incerta ingenii luxuriantis varietate hoc illuc raptum mox de veritate religionis Christianae dubitare coepisse, mox in alterum extremum currendo pro ecclesiae suae, cui nomen addixerat, incautius et liberius loquendo, contra rempublicam quaedam effutiisse, ideoque castigatum martyrii gloriam affectasse. Nihil enim tam ineptum maleque cohaerens et a se dissonum est, ad quod non stultitia per vices delabatur, et arripiant capita heteroclita. Parum itaque fauentes sibi Protestantium terras expertus in Italiam rediit, Genuaeque sede fixa, viris eruditis innotescere studuit, quorum commendatione iuuenes in philosophia erudiendos haud paucos accepit [y], et cum eruditionis ornamentis enitere crederetur, optimatium sibi gratiam deuinxit, quam venari studiose annitebatur. Praelegit ibi naturalem philosophiam, posthabitis Scholasticorum praeceptis discipulos monens, ne in vllius magistri verba iurarent, sed ad fontes ipsos conuerterentur: Auerrois autem libros prae aliis obtulit, ex quo intelligi potest, quas philosophiae scaturigines consulendi iuuenibus auctor fuerit. Genua Lugdunum reuersus est, sine dubio quod ἀνωμαλίαι ingenii eius supra modum paradoxi et haud raro [illegible] eum cum auctoritate et viri boni atque eruditi opinione viuere vno loco haud paterentur. Certe eadem in vrbe opus habuisse, vt, se cum [illegible] ostenderet, ex suscepta contra Cardanum pugna, quem [illegible] insimulabat, haud obscuro indicio constat. Nec diu ibi morari potuit, sed mox in Italia, mox in Gallia discurrens, haud contemnendis periculis exantlatis cum mox latronum metus eum oppprimeret, mox aquae interitum minarentur, indies fieri coepit de impietate magis suspectus. Coegit id eum Lutetia excedere [z], qua in vrbe eum atheismi suspectissimum fuisse, vel ex vnius MERSENNI *Commentario in Genesin* [*] constare potest, qui cum ei fuerit σύγχρονος inter atheos praecipuos fuisse relatum non obscure significat. Minus itaque in Parisiorum vrbe tutus ad Tolosanos vrgente fato delapsus est. Narrat tristissima infelicis philosophi fata, qui miserabilem

v) Amphitheatr. Ex. 42.
w) Ibid. Ex. 19. p. 117. 118.
x) p. 340.
y) l. c. p. 350. conf. Ex. 40.
z) Conf. SCHRAMM. l. c. §. 19. p. 160.
*) loc. cit.

Digitized by Google

bilem eius vitae exitum vidit, et ipſum viuum nouit GRAMMONDVS †, cuius teſtimonio plerique qui poſt eum de Vanino ſcripſerunt, ſteterunt. Summa eius narrationis huc redit: Suſpectum ſe libris editis, eo praecipue, quem *de Arcanis naturae* inſcripſerat, fecerat Vaninus, quod de religione minus recte, et nonnulla impie ſtatuerat. Quamuis autem ſe Romanae eccleſiae iudicio cuncta ſubmittere profeſſus tutus hactenus latuiſſet, inuentus tamen eſt Franconus quidam non ignobilis genere, qui eum in extremum periculum coniiceret. Ille enim cum ſaepius in vtramque partem cum Vanino de Deo rebusque diuinis ſermonem miſcuiſſet, eum velut nefarium diuinitatis hoſtem deferre apud magiſtratum conſtituit. Rapitur in ius Vaninus cauſſamque dicere iuſſus, quod peſtilentibus opinionibus iuuenum animos corrumperet; reſpondit Romanam ſe fidem amplecti, nec ab ea eccleſia quod diſſonet, vnquam docuiſſe; nonnulla ab atheis, obiici ſolita eo fine enumeraſſe, vt leues argutiunculas hominum impiorum eo fortius refelleret. Ita excuſatione allata tum quidem liber dimiſſus eſt. Quo ſucceſſu laetior et elatior cum impietatem in dies audacius ſpargeret, Franconus Magiſtratu compellato, diem ei diceret, rogauit, vt quod toties ex ore eius audiiſſet, eius illum coram conuinceret. Qui cum nobilitate et auctoritate gauderet, fidem ita ſenatui fecit, vt is Lucilium ſine mora cum omni ſupellectile caperet. Ductus eſt in carcerem inter reculas inuentus, immanis bufo, aquis innatans, quem vitro incluſum aluerat, quae res valde veneficii et magiae ſuſpicionem apud pleroſque excitauit, quamuis is rogatus antidotum malo peſtilenti ex eo parari affirmauiſſet. Accuſatus Vaninus impietatis cum priſtina veſtigia legeret, Franconus in medium procedens, negatae diuinitatis eum reum egit tempore locoque et verbis quoque quibus elocutus erat, ſimul indicatis, interpoſita quoque iuriſiurandi fide. Negauit cuncta Lucilius, de iniuria conqueſtus, quod iudicio ſemel abſolutus veteri lite denuo grauaretur. Diſcipulorum autem teſtimonio in partes vocato in vincula coniectus eſt, in quibus pietatem et religionis profeſſionem, ſacro etiam epulo aliquoties teſtatus eſt, omni arte adhibita, vt hac cauſſa ſe extricaret, quo pacto totum ſemeſtre, protracta lite conſumtum eſt. Sententiam de Deo dicere rogatus, vnum ſe in trinitate adorare profeſſus, ſublata ex terra ſtipula Dei exiſtentiam ex eius mirabili ſtructura demonſtrauit. Sed peruicit et teſtium concordia et magicarum artium ſuſpicio, vt ad rogum damnaretur. Currui impoſitus vt in ſupplicii locum veheretur, ſubtracta demum larua impietatem prodidit: non poenitentia dictorum, non preces vllae, ſic vt nec Deum gratiam rogare ſe poſſe, monitus reſponderet, quem nullum crederet, nec regem, in quem nihil peccaſſet, nec iudices, qui magna ipſum iniuria afficerent. Oblatam crucifixi imaginem reſpicit, iactitans, imbellem fuiſſe, cui timor ſudorem elicuerit,

 rit,

†) Hiſt. Gall. L. III. p. 212. ſeqq. Per domos eundo iuuenes philoſophiam docuiſſe Toloſae ait auctor Mercurii Gallici ad ann. 1619.

Digitized by Google

rit, se imperterrite mori, ac philosophice. Ad locum supplicii deuecti linguam ferro discerpsit carnifex, horrendo mugitu edito; corporis reliquiae infelicibus ignibus vstulatae perierunt, cineres in aërem sparsi, et infelicis philosophi memoria hoc pacto deleta. Haec Grammondus. Similia alibi leguntur [a]; et horrendae quoque in Deum et senatum regium blasphemiae, quas eructauisse dicitur, adduntur. Valde de huius accusationis veritate et sententiae iustitia disputatum est inter viros doctos. Plerique enim de Grammondi fide nihil dubitant, cum et praesens ipse fuerit et acta inspexerit, et supplicium viderit, et in ea dignitate constitutus vixerit, qua et prae aliis scire cuncta ex vero potuerit, et caussam mentiendi non habuerit, qua dignitatem suam polluisset. Accedunt testimonia Mercurii Gallici, Marini Mersenni, aliorumque, qui ea aetate vixerunt, et famam publicam in testimonium vocauerunt. Et hoc quidem pacto recentissime pronuntiarunt Schrammius, Durandus, Crosaeus, aliique supra nominati. Ast non mediocriter fidem Grammondi eleuant, quae alii obiiciunt. Monent enim adeo animum odio, persecutione et sanguinolento consilio turgidum contra Vaninum historicum Gallum prodere, vt omnem fidem amittat, satisque, dictante inuidia eum scripsisse, pateat. Ipsum porro ita rem narrare monent, vt a partis studio semoto pateat, neque iustam caussae rationem apud iudices obtinuisse, neque satis eum vel conuictum vel confessum supplicio fuisse affectum, iudicibus infensum animum, ab aliis, maxime clero inflammatum inaudita executionis festinatae celeritate prodentibus. Quos caruisse iudicio omni recto, et plane ineptos ad ferendam sententiam inhumanam fuisse, vel ex eo constare contendunt, quod atheismum et artes magicas inepte iungendo, ex bufone aquae incluso ridiculum impietatis argumentum desumserint. Fabulam autem de impietate in morte prodita, et eructatis in Saluatorem blasphemiis non nouam esse, sed Vanino alteri anno MDL ob mutatam religionem rogo imposito [b] iam tributam ita occasionem subministrasse, inauditam crudelitatem senatus Tolosani excusandi pingendique; maledicentiae aliorum in blasphemiae culpam conuersa [c]. Nec reliquos testes magnam fidem mereri, quos vna sceleris fama publica sed mendax instruxerit: Cuncta vero iudicum iniustitiam, Vanini innocentiam, supplicii nefandam atrocitatem prodere: odium scilicet cleri, quem cum saepius arrosisset, in rabiem ita egerit, vt in eius perniciem conspirauerit, aduersariorum improbitatem et malitiam, accusationem ineptam et fuco carentem. Ita imprimis ingeniosissimus Arpius, cuius apologia tota legenda est, vt intelligatur, quid in hac narratione reprehendi possit. Nobis valde suspecta et Grammondi, et Mersenni, et aliorum relatio vel eapropter videtur, quod ab euentu illi omnes argumentum atheismi capiant, quem posthabitis aequitatis et iustitiae legibus caussam Vanini fuisse nactam,

a) Mercur. Gallic. l. c. MERSENNVS l. c.
b) CRISPINI Hist. testium verit. L. V. p. 162.
c) ARPE Fer. aest. l. c. §. 45. p. 30. 31.

etiam, nemo temere negauerit, qui auctoritatis praeiudicio aut partis studio non ducitur. Non iam inquiremus, vtrum huius impietatis semina Vaninus in scriptis prodiderit, de eo enim in sequentibus dicemus; fingamusque oculatiores recte detestanda et impia multa in dialogis Vaninianis videre; sufficit in praesentia, vbi de intentata Vanino lite disputandum, prodiisse libros Vanini censorum regiorum approbatione munitos; qui licet falli poterint, id tamen recte inde infertur, ita scriptos esse, vt meliores sensus recipiant, nec sufficiant, vt infaustis lignis perimendus auctor salua iustitia tradi potuerit. Vnus vero Franconus testis in quaestione de capitis periculo adductus est, et ille quidem, cuius testimonii fidem, absolutio, quam prima vice Vaninus obtinuerat, eneruat, odiumque, quo in infelicem philosophum exardere tum clerus, et ipse senatus prouinciae Tolosanae non erubuit. Quodsi et hoc concedamus, fuisse eum ex adductis caussis suspectissimum, aequum tamen erat, qui toties errori renuntiasse videbatur, et haud contemnendo argumento sobrie de Deo philosophatus erat, poenitentiae illi locum facere, et ab horrendo supplicio abstinere, et errantem magis rationibus compescere, quam forcipe carnificis. Quae crudelitas cum detestabilem apud bonos omnes infamiam accusatoribus iudicibusque conflare apta fuerit, quid mirum, mendacia de eius blasphema morte talia fuisse commentos audacissimos homines, quibus ab hac macula liberarentur, et recte blasphemiae caussa eum sustulisse demonstrarent. Tacemus pueriles de bufone nugas et sexcenta alia, quae satis probant, spiritum persecutorium, inuidiam, superstitionem, manus ad delendum infelicem Vaninum sociauisse. Non iam de eo disputamus, vtrum pie et prudenter recteque Vaninus scripserit; concedemus id viris doctis, qui caussam Vanini impietatis suspicione iugulant, fluctuasse in nonnullis hominem ineptae philosophiae et nutantis ingenii vitio corruptum; sed de iustitia et iniustitia supplicii Vanini differimus, quem omni aequitate proscripta fuisse horrendo supplicii genere peremtum, ex adductis, nisi fallimur, est manifestissimum. Quo tollere Vaninum iniquum erat, etiamsi apertam impietatem fuisset professus, cum satis fuisset, eius impudentiam alio modo coërceri, ne cum aliorum damno grassaretur *.

§. V. Scripsit aetate haud longa Vaninus complura, quorum ipse passim meminit, *Commentarios physicos, et in Aristotelis libros de generatione et de meteoris, libros astronomicos, apologiam pro lege Mosaica et Christiana, de contemnenda gloria, de vera sapientia, metamorphosin physico-magicam, apologiam pro concilio Tridentino.* Quae tamen omnia dubium est, vtrum perfecta et prodire iussa in vulgus sint. Nomen autem et memoriam suam immortalem quidem, at infamia commaculatam fecit libris duobus, in quibus impietatis semina sparsisse plerisque *Scripta Vanini ex quibus atheismi accusatus.*

 visus

*) Ita quoque iudicant LEIBNIZIVS Vol. I. Epp. p. 310. et CROSAZIVS l. c. p. 374. seq.

visus est. Edidit enim *Lugduni anno* MDCXV, cum censura et approbatione, *Amphitheatrum aeternae prouidentiae diuino-magicum, christiano-physicum, nec non astrologico-catholicum aduersus veteres philosophos, Atheos, Epicureos, Peripateticos, Stoicos*, in quo quidem ingenii miram varietatem et vices incertas prodidit; at nonnulla tamen attulit, quae doctrinam et elegantiam spirant. Vnde iudicauit de eo cel. REIMMANNVS [d], *reperiri in hoc eius Amphitheatro quaedam non laudanda prorsus spectacula, hypotheses insolentiores, subtilitates inutiles, probationes frigidas, limitationes meticulosas, philosophemata scholastica; sed accuratam tamen et quodammodo factam esse, auctoris diligentiam, acumen praeclarum, lectionem non quotidianam, et in prouidentia Dei explicanda, probanda, vindicanda, tantum studium, vt si praeter hunc foetum tum alia non fuerint atheismi indicia, parum absit, quin cum C. Thomasio, Arnoldo, Oleario, Arpio et scriptorem et scriptum immerita damnatione affectum pronuntiemus.* Consentiunt in eo, et parum sibi visum esse, quod pestilentes doctrinas sapiat, in eo libro, fatentur MORHOFIVS [e], et FABRICIVS vterque [f]. Aliter quidem visum BVDDEO [ff] et CROSAEO [†], et praeter hos aliis, quibus clanculum impietatis semina in hoc quoque libro sparsisse Vaninus visus est. Ast occupati, viri cetera summi et in iudicando accurati, sinistra de Vanino opinione, et Atheismi suspicione, cuncta ad eam retulerunt, quae ingenium Vanini stultum, et a se toties diuersum, inepta et absona disseruit. Totus enim cum incertitudine fluctuaret, ambitio autem et simplicitas in eius animo regnarent, non potuit non talia afferre, quae, si stricte et secundum rigorem iudicandum sit, suspicionem malae opinionis nutrire apta sunt: si vero ad hunc stultitiae Vaninianae characterem referantur, benigniorem admittunt explicationem, et cum venia desipientis sibique non constantis auctoris legi ab aequo lectore postulant. Alter, quo sibi fatum accelerauit, foetus hoc titulo superbit: IVLII CAESARIS VANINI *theologi, philosophi et I. V. D. de admirandis naturae reginae deaeque mortalium arcanis libri quatuor, qui prodiit Lutetiae anno* MDCXVI munitus priuilegio Ludouici XIII. Galliarum regis et approbatione censorum, quos tamen eius puduit; librum enim vltricibus flammis traditum postea fuisse, asserit Rossetus apud SCHRAMMIVM *. Vsus est in hoc libro methodo dialogistica inter discipulum Vanini, Alexandrum, et Iulium Caesarem, in quo, vagis et ineptis disputationibus Peripateticis ita extra orbitam raptus de naturalis et reuelatae religionis capitibus ex vtraque parte differit Vaninus, vt satis appareat, eum totum incertitudine, et delirantis ingenii furore quodam in praeceps haud raro ruente fuisse corruptum. Et in hoc quidem libro pudendae impietatis specimina prodidisse Vani-

d) Cat. crit. bibl. suae T. I. p. 989.
e) Polyhist. T. I. L. I. c. 8. p. 79.
f) I. ALB. FABRIC. l. c. Io. FABRIC. Hist. bibl. suae T. VI. p. 517. ff) l. c.
†) l. c. Conf. quos nominat REIMMANN. Hist. Atheismi S 3. c. 4. p. 369. seq.
*) l. c. c. 3. §. 13. p. 191.

Digitized by Google

Vaninus plerisque visus est, inter quos imprimis PARCKERVS [g], et CROSAEVS [h] describere impias pestilentis scripti sententias satis non possunt, quas crassa tantum larua velauerit. Prodere enim se in illo impietatem Peripateticam, Auerroisticam, et Astrologicam, ratiociniis ineptissimis et lacrymis dignis demonstratam et stultissima ambitione se ridicule efferentem. Cuius exempla quoque afferunt, satis prodentia caput habuisse Vaninum helleboro purgandum, et parum pretii statuisse venerandis religionis Christianae mysteriis, ea vero, quae pro ea dixit, ironice dixisse, ita ferente dialogo, contendunt, et quae velut atheorum obiectiones attulit, vel plane non refutasse, vel frigide tamen, conqueruntur, et contemtis, aiunt, istis, quae in amphitheatro scripserat, cumulasse quicquid ad atheismum fouendum, et in aperta luce ponendum facere posse intellexerit, nec his alia nisi diuinomagica, cabbalistica, et emotae mentis somnia contradictionum et dubitationum plena opposuisse, Christiana mysteria risisse, et nihil excusationis attulisse, quam quod istis impietatibus, si reuera spectes, sit deterius et intolerabilius. Et his quoque rationibus, sed defensus quoque, atheismi damnare plerique Vaninum nulli dubitant. Sunt tamen non contemnendae eruditionis viri, qui nimium haec premenda non esse, ducti charactere ingenii Vaniniani volunt, et excusationi locum esse putant [i]. Inter quos post CHR. THOMASIVM [k], GOD. ARNOLDVM [l], IO. PHIL. OLEARIVM [m] eminet Cl. ARPIVS [n]. Is, quae contra eum solent afferri, quaeque responderi et pro Vanino dici possint, ita strictim complexus est [o]. I. *Ignorabat Deum, quia vltra mentis captum non prosiluit.* II. *Librum nefandum de tribus impostoribus* (hunc dialogos de arcanis naturae esse nonnulli coniecerunt) *in vitam reuocauit; nomine magis quam re notum.* III. *Atheorum dicta retulit; notata vt caueas.* IV. *Leuiter iis respondit, tumore vulgi, calumnia aduersariorum.* V. *Christi humanitatem execrabatur; quod noua quaerenti antiqua nota viderentur.* VI. *Virginem Mariam dicebat iniisse virum; quae sunt fabulae nugaeque.* VII. *Naturam habuit Deam; nam et digni viri assimilantur diis.* VIII. *De angelis differentes Scholasticos reprehendit; dum alia ex aliis retulit.* IX. *De daemonum natura naturales poscit rationes; quod vulgari sententiae non leues subsint superstitiones.* X. *Immortalitatem animae negauit; nullo in loco.* XI. *Fuit astrologus; lepide, ergo atheus.* XII. *Negauit conflagrationem; suo modo.* XIII. *Fatum probauit; prouidentiam diuinam.* XIV. *Literas in coelo fingit; superstitiose.* XV. *Cardanum et Haly delirantes non impugnat; quia non fecerat.* XVI. *Misit sacra; quae sacra non erant.* XVII. *Reiecere monachi;*

g) l. c. h) l. c.
i) Conf. quos laudat REIMMANNVS Hist. Atheismi l. c.
k) Not. ad Pufendorf. de sede Rom. p. 287. Cautel. c. 12. §. vlt. p. 195.
l) Hist. Eccl. Tom. II. c. 17. p. 16. §. 9. seqq. p. 775. seqq.
m) l. c. n) l. c.
o) Fer. aestiu. l. c.

nachi; ne reiiceretur e coelo: XVIII. *Damnatus tamen; vt multi innocentes.* Ita quidem Arpius. Tertiam ab his sententiam pronuntiauit acutissimus HEVMANNVS [p]. Monet is: „Vaninum, cum memoria „abunde polleret, et imaginationis ardore flagraret, iudicio caruisse, am„bitionis oestro vero percitum credidisse se solum sapere. Hoc stultitiae „charactere vestitum quadrata rotundis, summa imis, bona malis miscu„isse. Et atheum quidem perfectum non fuisse, at incertum tamen de „existentia DEI fluctuasse, ingenii ferocientis lasciuia innumeras in „vtramque partem rationes suggerente, quas ponderare et pro meliori caus„sa decernere iudicii paupertas non permiserit. Et hoc quidem pacto, „mox certissimum de Dei existentia fuisse, mox incertissimum putat, ita „tamen, vt dici nequeat, qua ex parte animus Vanini in mortis hora affe„ctus fuerit, cuius arbitrium penes Dei sit omniscientiam.

Quid de Vanini atheismo statuendum.

§. VI. Difficile est in hoc doctorum virorum dissensu arbitri partes suscipere, eo quod ipsa, quam Vaninus adhibuit dialogistica methodus incertam et haerentem faciat sententiam, et quae vera auctoris mens fuerit, occultet magis quam reuelet. Accedit fluctuans Vanini animus, et dubia philosophandi ratio, in vtramque partem argumenta versans, et de numero magis eorum, quam pondere sollicita, quae vbi a scriptore adhibetur, artis rationalis praesidiis non suffulto, facile fieri potest, vt pro optima caussa ineptissimae rationes colligantur, et tamen, qui ita ratiocinari suscepit, plurimum se vicisse putet. Qualem fedisse haud raro Vanino animum, iactabundae illae disputationes nobis persuadent, quas se cum insigni victoriae gloria atheis opposuisse scribit. Ex his enim quae supra notauimus, locis, abiecto praeconceptae de Vanini atheismo opinione colligimus, ineptissimum homuncionem magna quidem sui fiducia elatum at deliro ingenio in chao confusae eruditionis iactatum, tum cum vanas et ficulneas copias aduersus impietatis patronos in aciem produceret, nescio quas strages a se editas somniauisse. Nemo id temere negauerit, qui ad characterem ingenii Vanini paulo curatius attenderit. Ita enim imaginationis aestu abreptus, excussis habenis per vanissimarum naeniarum deuia interdum vagatus, vt Phaëthontis instar palaretur, incertus quid diceret, quid statueret, sic vt dictionis quoque thrasonismo fere puerili ad ineptias dilaberetur. Cuius si quis exemplum cupit, eum vel vnam *Dialogorum de arcanis naturae dedicationem* legere iubemus [q], certi, nostrae eum sententiae non inuitum subscripturum esse. Extendisse vero se haec ingenii phantastici deliria etiam ad ipsa dogmata, ex nugis, quas passim prodidit, est apertissimum, quae emoto eum fuisse cerebro, nec sibi satis constante, satis euincunt. Nam quis non febricitantium somnia sibi enarrari credat, vbi audit statuentem: religionum omnium ortum certo sideri deberi, et influxui astrorum, fata earum a stellarum irradiatione pendere, Christianae fidei ortum Iouis cum sole coalitioni esse tribuendum,

p) Act. phil. Vol. I. p. 600. q) Exhibet ex ea haud pauca LA CROZE l. c.

Digitized by Google

buendum, prodigia quaeuis ex phantasiae vi et magia posse explicari, etc. Quis non largiter rideat, de natura et materia coeli, de aeternitate et figura coeli rotunda, de loco nec dextro nec sinistro in coelo, de non colorato coelo, de vnica eius forma, et motu a formis procedente, nec sibi contrario, de sole per se non per accidens calefaciente, de luna sole non calefacta, et sic porro de plerisque meteoris caussisque physicis secundum Peripateticos, Cabbalistas, Magicos, ineptis et puerilibus rationibus disputantem, audiens, et tamen admirabundum videns Alexandrum discipulum exclamare: *O vtinam magistrum Aristotelem non excepisses, quia non dubito, quin fortiorem sapientiae arcem exaedificasses.* Qualia et similia plurima, quae in famoso libro afferuntur, dum ordine recenset PARCKERVS [r], recte exclamauit: *Attendite, atque an quauis aetate aut gente vixerit homo stultior, iudicate!* Quo loco cum nugae Vaninianae collectae sint, et quam miserabili et tamen ambitiosa ratiocinatione insaniam suam Vaninus prodiderit, sit manifesto declaratum, elegantem facundissimi scriptoris dissertationem ipsam Lectorem adire iubemus, vt character Vaniniani ingenii dispalescat. Superstitioni itaque, enthusiasmo, et inani de rebus nihili morologiae stultissimum Vanini se addixisse ingenium, eo minus dubitandum est, quo minus paucae illae clarioris lucis scintillae, quae hic inde emicant, superare istas tenebras potuerunt. Ast his se iunxerat inepta ambitio, qua se veteris et recentioris aeui heroibus tanta eruditionis iactantia praeferebat, vt risum tenere legentes nequeant. Quod multis exemplis declarabit, quem colloquentem introducit, discipulum eius Alexander, cuius vt vnum habeas, lector, en inter alia ita de Caesare suo Alexander: *Non ego Thomae Mori exemplum imitabor, qui cum Erasmum ignoto habitu acutissime disserentem excepisset, ita dixit: vel daemones vel Erasmus, vel ita de tua sapientia eloquar, vel Deus es, vel Vaninus?* Ad quae respondit Iulius Caesar: *Hic sum.* Sufficere haec pauca, ex multis diligenter a laudatis viris collectis possunt, vt intelligamus, Antycyris opus habuisse cerebrum Vanini, et extremae stultitiae notam sustinere. Quae infelicitas exorbitantis sine regente iudicio imaginationis, non potuit non valde augeri, cum ineptissimi illi praeceptores contigissent, qui oleum camino addere, quam aqua ignem dolose latentem extinguere maluerunt, qualis Pomponatii et Cardani libri atque disciplina fuerunt. His totus corruptus Vaninus, quid statueret, de quo certam sententiam figeret ipse ignorauit, et sine mente philosopha blaterans, bona, mala, recta, iniqua, vera, falsa, ambigua disputandi acie inter se commista attulit, non satis gnarus, ita subrui pietatis et veritatis reuelatae moenia. Quicquid igitur vel in philosophiam, vel in Christianam fidem peccauit Vaninus, peccauisse autem leuem futilemque scriptorem plurima fatemur, non tam impietati directae et systemati inaedifi-

r) l. c. p. 195. seqq.

inaedificatae, quam extremae dementiae hominis mente capti adscribendum esse putamus, digni qui non flammis sed ergastulo sapere didicisset. Vnde eum hoc quidem sensu ab atheismi culpa liberari facile concedimus, at inopia iudicii et confusione mentis incertae et in vtramque partem friuole disputantis male tamen de theologia naturali et reuelata meruisse censemus.

Scriptores historiae Benedicti de Spinoza.

§. VII. Maiori iudicii apparatu et philosophiae emendatae specie ad impietatem non modo incrustandam, sed, quod credebat, geometrica methodo demonstrandam accessit BENEDICTVS DE SPINOZA. Cuius hominis ex Iudaeorum synagoga egressi conatus tantum strepitum in ciuitate erudita crediderunt, et infaustis philosophematis tot ingenia turbauerunt, vt famosiorem in hoc quidem argumento philosophum, inuenire vix liceat, et Spinozismus lippis et tonsoribus innotuerit. De cuius viri historia enucleanda tradendaque multorum se exercuit industria. Vix enim viuis excesserat Spinoza, cum operum posthumorum editor IARIG IELLIS, cui arctissima cum viuo amicitia intercesserat, vitam eius lingua Belgica conscriptam et a LVDOVICO MAYERO, medico Amstelodamensi Latine redditam praemitteret. Pauca quidem in ea ad vitam eius spectantia sunt, ast, quae doctrinam eius enarrarit, prolixa ita vero descripta, vt a disciplinae Spinozisticae alumno poterant expectari. Porro ex Spinozae asseclis, Medicus Hagiensis, LVCAS vitam Benedicti Spinozae Gallica lingua non tam recensuit, quam laudibus, conscripto elogio, cumulauit [s]. Inter eos autem, quibus reprobatum est systema Spinozae, de eius historia omnium maxime meruerunt P. BAYLE et Io. COLERVS, ecclesiae Lutheranae apud Hagienses minister. Et ille quidem in *Dictionario historico-critico* tum vitae Spinozae circumstantias more suo enarrauit, tum placita eius magna subtilitate euertere, totique systemati inuiso neruos incidere fategit. Quo in labore cum egregie esset versatus, ad praecidendas, quas altius agere Spinozismus in Belgio coeperat, radices, a FRANCISCO HALMA Belgico sermone articulus ille expressus, et in vulgus editus est. Colerus autem, cum literalem veritatem dogmatis de resurrectione Christi contra allegoricam, quam Spinoza confinxerat, expositionem oratione sacra vindicasset, eamque typis edere constituisset, vitam famosi philosophi prolixe satis et copiose scriptam Belgica lingua [t] adiecit, quae et postea Hagae Comitum Gallice comparuit. Laudemque meruit scriptor eruditus [u], „non tantum propter subsidia, „quibus instructus ad scribendam Spinozae historiam accessit, sed et propter diligentiam et multarum rerum cognitionem, quae ad hoc argu„mentum pertinent, et imprimis modum, quo vtitur in hoc scriptore ce„lebrando, et scriptis eius reprehendendis. Quamuis praeter candidio„rem lineam et dispositionis meliorem viam, nonnullarum rerum exquisitior

s) Nou. lit. Tom. X. P. I. p. 40. Wolf. Bibl. Hebr. P. III. p. 146.

t) 1706. Amst.

u) Cat. Bibl. Reimmann. p. 1090. seq.

Digitized by Google

„[illegible]or habitus desideretur, quae ex epistolis Spinozae queant suppleri.“ Et hanc quidem narrationem plerique post hunc, scriptores secuti sunt, totamque recudi fecit, qui *Syllogen scriptorum ad philosophiam Spinozae pertinentium* consilio non quidem optimo, *Bruxellis*, vt titulus habet, *anno* MDCCXXXI. edidit LANGLETVS DV FRESNOY; illi enim vita haec quoque praemissa est, ast dolo malo, ad commendandam latentis veneni pestem intrusa [x] descriptio characteris Spinozae, in qua in coelum Spinoza extollitur, vt haec ex calamo ministri Lutheranae ecclesiae profecta crederentur, et sine suspicione legerentur. Vnde nonnulla in hac vita Spinozae ab aliena manu adiecta, et falsa quidem esse, non nemo monuit [y]. Tota enim infausta illa collectio, quae praeter pauca quaedam, quae aduersus Systema Spinozae dixerunt RAMIVS, FENELONIVS et ISAACVS OROBIO Iudaeus, comprehendit BOVLLAINVILLERII Comitis refutationem, vel verius expositionem systematis Spinozistici; in eum finem typis edita fuisse merito viris doctis visa est, vt, cum abstrusioribus metaphysicae disquisitionis scriptionibus, Lamii Fenelonii, Orobii lectionis gratia desit, dicendi scribendique veneres, quibus commentatio Boullainuillierii abundat, et quibus Spinozismus vim, quam potuit maximam et demonstrationis speciem luculentam accepit, lectorem in castra Spinozae trahant, fessum et pertaesum ea legere, quae metaphysica dicendi et argumentandi subtilitate in fine adiiciuntur [z]. Praeter hos duumuiros complures sunt, qui celebris philosophi et atheorum principis vitam enarrarunt, inter quos eminent et consuli merentur IAEGERVS [a], KORTHOLTVS [b], KETTNERVS [c], IENICHIVS [d], NICERONIVS [e], IAQVELOTIVS [f], et qui apologiam quandam more suo pro Spinoza dixit GODOFREDVS ARNOLDVS [g], quibus addi possunt, qui vel historiam atheismi, vel Iudaismi scripserunt, et inter hos imprimis WOLFIVS, REIMMANNVS [h], SCHVDTIVS [i], BASNAGIVS [k]. Quae vero in *Bibliotheca Bremensi* [l] promissa est, historia critica Spinozismi, num comparuerit, ignoramus.

§. VIII. Genitus est * BENEDICTVS DE SPINOZA, parentibus Iudaeis Lusitanis, modico censu notabilibus [m], natus Amstelo- *Vita B. Spinozae.*

dami

x) p. 77. seq. Vid. Relat. Hamb. 1732. n. 14. [illegible]

y) Journal literaire. T. XIX. P. I. art. 10.

z) Bibl. raisonnée T. VII. P. I. p. 136. Act. Erud. 1738. p. 120. MOSHEM. ad Cudworth. p. 1140.

a) Diss. de Vita et doctrina Spinozae.

b) De tribus impostoribus.

c) Diss. de duobus impostoribus B. Spinoza et B. Bekkero.

d) In Hist. Spinozismi Leenhofiani, c. 1.

e) Mem. de Literature T. XIII. p. 94.

f) Vita Spinozae, conf. WOLF. Bibl. Hebr. P. I. p. 248. P. III. p. 145. P. IV. p. 795.

g) Hist. eccl. P. II. c. 17. §. 16. seqq. conf. DIEFENBACH. in Iudaeo conuerso p. 148.

h) Hist. theol. Iud. L. I. c. 18. §. 38. p. 632.

i) Memorabilia Iudaica, P. I. L. IV. p. 313. seqq.

k) Hist. Iudaic. P. IX. c. 37. p. 1032. add. BENTHEM. Stat. eccles. et schol. Belg. foed. P. II. c. 4. p. 340. et quamplurimi alii.

l) Vol. III. p. 163.

*) Sequimur Coleri narrationem, addimus autem ex aliis quae memorabiliora videntur.

m) Pauperes plerique faciunt, diuites SCHVDTIVS, l. c. honestis opibus viuentes COLERVS l. c.

dami VIII. Cal. Dec. anno MDCXXXII, in circumciſione Baruchi nomen accepit, quod poſt relictam ſynagogam in Benedicti conuertit. Nactus a natura ingenium viuido ardore diſciplinis aptum, et iudicii vim mature ſe prodentem, more gentis ſuae literaturae Hebraicae diſcendae cauſſa praeceptoribus traditus eſt. Qui cum memoria magis rabbinicae lectionis, quam iudicandi acrimonia pollerent, mirum non eſt Spinozam quindecim annorum adoleſcentem, tanto acumine obiectiones magiſtris formaſſe, vt iis ſoluendis impares eſſent, et reſponſionibus ineptis fluctuantem magis incertum dubiumque redderent. Abiecto itaque auctoritatis praeiudicio, quo totam gentem ſuam regi videbat, propriis luminibus vti, et ſine Iudaicorum magiſtrorum commentariis legere ſacras literas et collectionem iuris Iudaici, quam Talmud vocant, conſtituit. Vidit tum multa alacris animi et acerrimi ingenii iuuenis, quae in opinionibus praeceptorum ſuorum placere ipſi non poterant: altiore autem eorum meditatione inſtituta, animi cogitationes ſuas ita preſſit, vt modeſtia Morteirae, celebri inter Iudaeos viro, quem praeceptorem habebat, valde commendaretur. Et prudenter quidem in tanta contribulium ſuorum ſuperſtitione tacendo ſibi proſpexerat; at cum ab amicis duobus de Deo, angelis, anima, omnique ſubſtantia immateriali ſententiam rogaretur, iisque dubia ſua depromeret, proditus ab iis, ſuſpectusque apud vulgus Iudaeorum factus eſt, quod ſiniſtram de auita religione opinionem concepiſſet. Ideo apud iudices ſynagogae delatus, et ab eis citatus atque de fidei integritate interrogatus eſt, indicata, quam fama de eo genuiſſet, ſuſpicione contemtae legis patriae. Quod cum ſtrenue negaret, prodierunt amici illi laruati, quibus mentem ſuam aperuerat, et quae conuitia in Iudaeorum gentem, quas blasphemias in legem et fidei dogmata pronuntiaſſet, enuntiarunt, tanta audientium indignatione, vt anathema ex omni parte clamaretur. Spinoza autem reiecta teſtium fide, certiora eius accuſationis teſtimonia popoſcit. Accurrit Morteira et precibus primo, mox minis frangere conſtantiam diſcipuli conatus eſt; ille cum vanam apellae iram rideret, eo quod de ſuperſtitione Iudaica dudum triumphaſſet, fulmina excommunicationis, quam vocant, ſibi intentata riſit, imperterrito animo. Ea vero cum tandem Iudaeorum furor vibrare minaretur, de fuga ſalutari ſibi diſpexit, laetus occaſionem ſibi ſubminiſtrare ineptum magiſtrorum ferorem, ea, quae dudum animo conceperat perficiendi, et ad Chriſtianos transfugiendi. Ideo nonnullos Chriſtianorum, quos prudentes iudicabat, ſibi amicos concilians, aſylum ſibi parauit. Qui cum ingenio eum acri et eleganti vti, at praeter Hebraicam eruditionem doctrina elegantiori carere viderent, auctores ei fuerunt, vt qui occidentis linguas pleraſque teneret, Graecam et Latinam adiiceret. Paruit monitis ardens diſcendi animus Spinozae, et poſt prima Latinae linguae rudimenta a Germano quodam hauſta, Franciſcum van Ende, medicum, qui ſcholas Graecas et

Latinas

Latinas tum Amstelodami habebat, infami postea fato sublatus n), praeceptorem nactus est. Habuit ille filiam praeter musicae peritiam, ita eleganter Latine doctam, vt discipulos parentis vices subitura haud raro erudire posset. Quae cum non forma quidem at ingenio valeret, deperire Spinoza magistram coepit, quem tamen paulo post loco mouit Kerkeringius condiscipulus, qui eam postea vxorem duxit. In hac itaque Schola cum literis Latinis Spinoza satis esset innutritus, ad theologiam discendam animum applicuit, eam autem postea iterum dimisit ad naturalem philosophiam conuersus. In qua cum de duce sibi elegendo dispiceret, in Cartesii opera incidens, tanto desiderio philosophiae discendae repletus est, vt totus ea deuoraret, et hunc sibi philosophiae primum auctorem fuisse multoties postea fateretur. Maxime autem placuit, quod euidentiam veritatis criterium posuisset, et ad eam in illa inquirenda esse attendendum, Cartesius commendauisset. Hoc enim canone posito intelligebat, vana Iudaeorum somnia ab homine sanae mentis admitti non posse, eo quod ineptissimorum nugatorum auctoritate sola nitantur, et omni rationis euidentia careant. Indies ergo magis contribulium consuetudinem fugiens, ipsamque synagogam vitans, quotidie suspectior suis factus est. Qui cum facile intelligerent, quantam stragem inter suos edere posset, annuum mille florenorum stipendium ei obtulerunt, ea lege, vt sacris Iudaicis interesse pergeret. Id quod tamen recusauit, cum se vni veritati sine quaestus cupiditate litare assereret. Ad insidias itaque conuersi, tollere eum clanculum conati sunt; euitauit autem Spinoza ictum sicae, quem Iudaeus quidam illi intentauerat, cumque tutum a periculo vitae se Amstelodami non crederet, de alio loco cogitare coepit, vbi ab insidiis Iudaeorum securus viueret, et in solitudine tranquilla philosophiae studiis vacare posset. Exiit ergo ex communione coetus Iudaici, neque tamen vlli se vnquam Christianorum sectae addixit, nec sacri lauaminis vnda aspersus est, vel Christianae doctrinae professionem vllam edidit, licet inter Christianos ad vitae finem viueret, et eruditissimis viris amicitia innotesceret o). Ita vero indignatio Iudaeorum in rabiem versa, et anathematis fulmen solenni ritu in eum vibratum est; id quod totum eum ab omni consuetudine cum gente sua eiecit, cum nemo conuersari, cum excommunicato inter Iudaeos audeat. Mirum itaque non est, recutitos magistros Spinozam contemtae legis, apostasiae, et blasphemiae, fama per vulgus sparsa,

 accu-

n) Vixit hic infelix medicus Amstelodami, et iuuenturem Graecas Latinasque literas docuit. Cum autem atheismi peste esset infectus, imprudentes adolescentes illa lue corrumpere conatus est, quod fide dignis testibus se nosse ait COLERVS l. c. p. 18. vnde factum, vt hunc impietatis primum praeceptorem habuisse Spinozam multi dicerent, vid. BASNAGE l. c. p 1032. A Batauis in Galliam secedens res nouas moliri, et quod FVANHALMA in Vita Spinosae p 5. ait, Delphini vitae insidiari, quod vero alij referunt, rebellionem ciere ausus est; vid. COLERVS l. c. p. 21. eo euentu vt captus laqueo suspensus interierit. Vid. quae ex BASNAGII annalibus Belgicis referunt Act. Erud. Germ. P. CXXXI. p 815. seqq. vbi negato Deo et anima immateriali miser periisse dicitur.

o) COLERVS l. c. interfuisse tamen sacris Christianorum haud raro infra discemus.

accusasse, eo quod derelicta gente sancta ad infidelium cohortes concessisset. Spinoza autem, vt tutius lateret, ad medicum Van den Ende, apud quem humanitatis studiis operam dederat, se conuertit, ratus ita ab insidiis Iudaeorum tutum esse se posse; totumque philosophiae se tradidit, et mathematicarum disciplinarum studiis; imprimis opticae studiosissimus, vitrisque ad vsum opticum poliendis intentus, qua in re, cum ingenio acerrimo vsus industriam iunxisset indefessam, ita profecit, vt vndecunque talia vitra ab eo peterentur, haberetque ex hoc quaestu honesto vnde viuere commode posset. Morteira autem et, qui reliqui ex Iudaeis in Spinozae exitium coniurauerant, cum ictus suos euitasse inimicum vidissent, magistratum Amstelodamensem adeunt, deferunt Spinozam blasphemiae nomine, rogant, vrbe proscriberetur, vrgent, instant, omnemque lapidem mouent, et tandem obtinent, vt aliquot mensium exilio mulctaretur. Quod tantum abest, vt terruerit Spinozam, vt potius solitudinis studiorum caussa amantissimus, fugere strepitum atque tumultum vrbis se posse laetatus nullum iuris remedium Iudaeorum persecutioni opponeret, sed in agrum Amstelodamensem ad amicum diuerteret, vitris suis atque studiis maxime intentus; ex quo tamen loco anno MDCLXIV Rhenoburgum, Leidae proximum se contulit. Vbi licet in solitudine viueret, amicos tamen frequentes penes se habuit. Illi cum plerique Cartesiani essent, quoties in philosophia Cartesii difficultas occurrebat, quam solum soluere potuisse magistrum credebant, Spinozae, iam tum omnem auctoritatem humanam etiam in philosophia conculcanti proposuere; ast ille, vt ingenio vtebatur acerrimo, et iam tum principium metaphysicum elegerat, Cartesio oppositum, nempe vnam tantum esse substantiam, duabus modificationibus, cogitatione et extensione constantem, quod omnem Cartesii demonstrationem euertit, ita longe aliter philosophari se nosse, et alias difficultatum solutiones dare amicos monuit, nec Cartesium eum esse ostendit, cui vni [illegible] sit. Quod vbi inter eruditos Belgii foederati innotuit, apud quos [illegible] maxima erat Cartesii auctoritas, haud exiguum strepitum fecit, et ad arma literaria prouocauit. Praeuertendo itaque bello philosophico intenti Spinozae amici eum rogarunt, vt mentem suam de Cartesio exponeret. Qui cum tranquillitatem pacemque quaereret, vt haberent Cartesii asseclae, quibus impatientis desiderii curam lenirent, edidit anno MDCLXI[illegible] RENATI DES CARTES *principiorum philosophiae P. I. et II. more geometrico demonstratas, accesserunt eiusdem cogitata metaphysica, in quibus difficiliores, quae tam in parte metaphysices generali, quam speciali occurrunt quaestiones breuiter explicantur.* Praemisit libro praefationem LVDOVICVS MEYERVS, ex qua constat, Spinozam iam tum systematis vnius substantiae totum occupatum hunc commentarium Cartesianum non ideo scripsisse, vt Cartesiana placita confirmaret, sed vt Cartesianis satisfaceret, et haberent, qui Cartesianam philosophiam discere

fcere ab ipfo cupiebant, ex quo intelligerent, quid Cartefius praecepiffet, a quo tum quidem ob hunc fcopum propofitum abeundum fibi non effe credebat. Id quod ex doctrina de intellectu, voluntate, et libertate, fecundum Spinozam confiderata, quae a fe inuicem non diftingui ftatuebat, fecus ac Cartefius docuit, illuftrat. Falluntur itaque, qui ex hoc commentario Cartefiano concludunt tum quidem orthodoxos adhuc de Deo fenfus Spinozam fecutum effe, qui iam tum a Cartefio abeundum fibi effe cenfuit. Verum autem eft, ex hac Cartefianae philofophiae explicatione occafionem enatam fuiffe haud paucis Cartefiano nomini inuidiam conflandi, afferendo Cartefianis hypothefibus inductum Spinozam in atheifmi deliria incidiffe, cum tamen meditationes Cartefii metaphyficae Spinozifticis e diametro repugnent. Senfit id facile Spinoza, vt itaque inuidiae tela effugeret, folitudinem quaerendo, Woorburgum, quod vno tantum milliari Haga Comitum diftat, conceffit anno fequenti, latere tamen ibi non potuit, anxie quaefitus ab amicis, quos ei hypothefis noua et valde grata comparauerat. Qui cum valde inftarent, vt relicto rure in vrbem quandam migraret, fedem tandem Hagam tranftulit. Habebat enim amicos non modo toga fed et fago illuftres viros, qui frequenter ad eum rus confluere folebant, vt eum differentem audirent: vnde factum, vt philofophia Spinozae infaufto fidere per Belgium foederatum miris fucceffibus propagaretur. In vrbem delatus frugaliter vixit, totus ftudiis fuis opticis, et philofophicis intentus, nec ita multis amicis familiariter vfus. Aft pauci in celeberrimo et frequenti loco viatores aderant peregrini, cuiuscunque axiomatis et dignitatis effent, qui cum non adirent, fama commoti, quam fibi opinionum fingularitate et fyftematis nouitate attraxerat. Aluit autem literarum commercium cum praeftantiffimis viris, et philofophicarum pariter atque mathematicarum rerum peritiffimis, et fcribendis libris intentus, reliquum temporis opticae tanto ftudio tribuit, vt in conficiendis microfcopiis et telefcopiis parem fuo tempore non inueniret. Tantaque contentione hifce inuigilauit, vt licet infirma valetudine vteretur, toto tamen faepe trimeftri domo non prodiret. Vixit autem fobrie et valde frugaliter, non quod neruo rerum deftitueretur, erant enim haud pauci, qui abunde quod opus effet, ei offerrent, fed quod natura paucis contentus, nemini grauis effe cuperet, vnde ad rationes oeconomicas accurate attendit, ne plus confumeret, quam acquirere per annum liceret. Id quod eo facilius fiebat, quod coelebs familiam non alebat. Hac itaque frugalitate philofophica factum, vt cum Simon de Vries, quem amiciffimum habebat, duo florenorum millia ei donaret, munus is recufaret, et cum haeredem teftamento eum fcribere promitteret, Spinoza conditionem non acciperet, contentus trecentorum florenorum fingulis annis foluendorum ftipendio, paternam quoque haereditatem fororibus fponte cederet, vt alia admirabilis abftinentiae a φιλαργυρία exempla taceamus. Sed et reliquam vitam philofophica virtute ornare ftuduit. Laudant enim, qui eum nouerunt, conuerfationis

Digitized by Google

nis honestatem et iucunditatem affectuum imperium, animi neque in secundis elati, neque in aduersis depressi moderationem, et decori studium. Tum facilitatem morum, et diligentiam familiares hospitis sui ad implenda officia cohortandi, et sacrorum pariter publicorum atque obsequii parentibus herisque praestandi vtilitatem inculcandi, quin explorandi quoque, quid ex sermonibus sacris profecissent. Ipse quoque illis interdum adfuit, et Lutherani coetus ministro praedicanti applaudit, tranquille autem et modeste vixit, nemini molestus, omnibus facilis et affabilis, suaque sorte magna animi constantia et alta pace contentus. Delicias vero, quas quaerebat, in meditationibus philosophicis quaesiuit, quibus in valetudine a pueritia infirma dolores vel contemsit vel superauit. Valde autem extollunt, qui Spinozam velut miraculum quoddam virtutis philosophicae admirantur, vt habeant, quem impietati colorem praetexant [p], animum iustitiae, aequitatis, misericordiae amantissimum, patientiam in ferendis aliorum, in suis eiiciendis praeiudiciis fortitudinem, superstitionis odium per totam vitam continuatum, virtutis non quidem Stoicae et inhumanae, verae tamen et supra gentis et adolescentiae suae conditionem exsurgentis cultum, ratiocinandi accurationem, etiam neglecta sermonis cura, in differendo perspicuitatem, et eas animi elegantissimi dotes, quibus omnes, quotquot cum eo conuersabantur, in amorem eius raperentur, quos amicitia fideque maiori, quam ab illis accepit, complexus fuisse dicitur. Quae an ita se habuerint omnia, penes eos fides esto, qui haec nobis narrant. Illud communi omnium testimonio certum est, honeste et tranquille Spinozam vixisse [q], nemini molestum, multis iucundum, haud paucis admirabilem visum, quod in secretiora philosophiae mysteria abiectis, quae omnem mundum fascinare credunt ingenia fortiora et robustiora, praeiudiciis penetrauerit. Inter quos fuere magni quoque viri, summaeque auctoritatis, et imprimis Condaeus princeps [r], qui eius videndi curiositate accensus erat: et cuius patrocinio stipendium a Galliarum rege obtinere potuisset, si inscribere illi librum quendam voluisset. Hinc famam enatam esse putamus, quae in MENAGII *Miscellaneis* [s] traditur, et Pomponium auctorem habere dicitur: Spinozam inuitatum a proceribus nonnullis Galliae eius videndi noscendique auidis, in hoc regnum concessisse, proditum autem esse, quod capitalis omnis pietatis naturalis et reuelatae hostis regni limites intrasset, delatumque a Pomponio periculum subiisse carceris Parisiensis, ast Minoritae habitu tandem euasisse. Sed inanem fabulam esse vidit personatus MARVILLIVS [t], et

p) Infarta haec esse biographiae Colerianae p. 77. a fautore Spinozae supra iam monuimus. Ita vero factum, vt antecedentia et consequentia, in quibus impietatem Spinozae candide detestatur Colerus, cum his non conspirarent.

q) Conf. KORTHOLT. Praef. tr. de tribus impostoribus.

r) Ad eum conueniendum tamen cum Vltraiectum commigrasset Spinoza, non inuenit, nec vidit, conf. BAYLE l. c. et art. Herrault.

s) T. II. p. 16.

t) Melanges de litter. T. II. p. 357.

Digitized by Google

et post eum alii [u], quam ex eo natam fuisse verisimile est, quod ad Condaeum principem Vltraiectum semel iter suscepit; quod plebem Batauam magnis iris et suspicionibus in eum armauit, quia prodere velle Gallis patriam coniiceret. Certius est, et extra dubitationem positum, Carolum Ludouicum electorem Palatinum ad docendam philosophiam eum Heidelbergam traducere voluisse; extat enim inter *Opera* Spinozae *posthuma* [x] epistola Ludou. Fabricii, qua electoris nomine cathedram ei philosophicam cum amplissima libertate philosophandi offert: hanc tamen spartam recusauit ornare Spinoza, quod se religionis receptae legibus teneri nolebat, et probe intelligebat, eam principiis, quae sequebatur, philosophicis, euerti. Itaque excusatione honesta, quod otium literarium strepitibus professionis academicae praeferat, praetensa, subtraxit se, fassus, nescire se, quibus limitibus libertas illa philosophica intercludi debeat, ne videatur stabilitam religionem perturbare velle. Priuatus itaque intra musei parietes mansit, cum nec munus, nec diuitias, nec honores affectaret, sanitatis autem parum firmae, et studiorum contentione valde debilitatae ratio eum conclaui haud raro affigeret. Inde mature phthiseos malo tentatus, a viginti annis, tabescere coepit, infirmum corpus vero continentia et sobrietate vtcunque sustentauit. Hinc fatum vltimum nec ipse, nec familiares proximum esse, vt in hoc morbi genere fieri solet, senserunt, illis enim nihil tale expectantibus, solo medico L. M. [y] qui Amstelodamo accesserat, praesente IX. Cal. Mart. anno MDCLXXVII exspirauit. Diuersis mox rumusculis mors viri opinionum singularitate et atheismi philosophici professione famosi per vulgus sparsa est. Quidam enim noluisse eum aegrum quenquam admittere, ne moribundi facies conspiceretur, tradiderunt: alii narrarunt aliquoties eum exclamasse: miserere Deus peccatoris miseri; nonnulli nomen Dei gemebundum inuocasse, et quaesitum de caussa, consuetudinem solam accusasse tradiderunt: quidam mandragorae succum secum habuisse ad inducendum sensibus stuporem et mortis indolentiam, prodiderunt. Fuerunt quoque aliqui, qui petiisse ab hospite, ne ministrum vllum ad se admitteret, vt placide ita mori posset, commenti sunt. Ast falsas esse has narratiunculas omnes, comperit, qui diligenter in earum veritatem inquisiuit, et omnem eius deprehendendae occasionem habuit COLERVS [z], qui nec hospitem Spinozae, nec familiares eius quicquam ex eo audiuisse, nec quenquam ei morienti praeter medicum Amstelodamensem adfuisse, et nunquam lecto affixum decubuisse, sed die emortuali adhuc ex conclaui descendisse; tum

u) BAYLE l. c. not. Z. COLER. l. c. IENICHEN l. c. BASNAGE l. c. p. 1035. DE LA MONNOYE Menag. T. IV. p. 19.

x) Ep. 57. Opp. posth. p. 561. add. Chevraeana T. II. p. 99. 100. Nouv. de la rep. des lettres 1700. Sept. p. 300. BAYLE l. c. not. H. conferendus tamen HEIDEGGERVS in Vita Fabricii pag. 74. STARCKIVS de Vita priuata doctorum c. 2. §. 34. p. 94. 95.

y) Forte is fuit Ludouicus Meyerus.

z) pag. 141.

tum neque hospitis vxori neque domesticis, vt ministrorum ecclesiasticorum aduentum prohiberent, praecepisse, nec de mandragorae succo quicquam vel visum vel in scheda pharmacopolae Amstelodamensis lectum esse testatur. Vnde hae narratiunculae, quibus velut Fabellis Milesiis oneratur hodie historia philosophica et literaria expungendae ex annalibus literariis sunt. Mortuum honeste sepeliri curauit hospes, impensas ferente eo, quem viuo sumtus suppeditasse diximus, vnde falsum est, ita pauperem obiisse, vt sepulturae impensae solui nequiuerint [a]. Tantum enim ex supellectile eius sub hasta vendita rediit, vt sumtus omnes refunderentur, quamuis ea tota vere philosophica esset, vt ab omni ambitione remota.

Scripta Spinozae atheismum pandere visa.

§. IX. Scripsit nonnulla Spinoza, quae viuus edidit, et quibus famam sibi acuminis et philosophiae laudem acquisiuit, ast suspicionem quoque sinistrae de rebus ad Deum et religionem spectantibus opinionis iam tum excitauit; pleraque conscripta inter chartas reliquit, post mortem demum edenda, quae atheismi infamia eius memoriam cumulauerunt. Et post discessum quidem Spinozae ex synagoga apologiam eum edidisse lingua Hispanica typis nunquam editam, inque ea vestigia haud pauca opinionum postea disseminatarum iam prodidisse asserit P. Bayle [b], nihil autem eius se potuisse detegere, licet familiares eius et amicos de ea interrogasset, fatetur Colervs [c]. Vulgasse, quoque commentarium in principia Cartesii, ἐξωτερικῶς scriptum, at geometrica tamen methodo, supra iam diximus. Quo specimine prodidit Spinoza, dum principia et assertiones Cartesii, quas falsas esse credebat, geometrice tamen demonstrauit, posse seuerissimis demonstrationis legibus se ad palliandos errores abuti, vt postea ab eo quoque factum. Prodiit porro anno sequenti Lvcii Antistii Constantis *de Iure ecclesiasticorum tractatio Alethopoli apud Caium Valerium Pennatum*, in qua denegato iure, quod ecclesiae sibi vindicant earumque ministri, omnis potestas, etiam quae ad doctrinam pertinet magistratui vindicatur, qualia Hobbesium praecepisse, ex iis, quae supra diximus, constat. Qui libellus cum *Tractatum theologico-politicum Spinozae* praecederet et simili modo, quin et iisdem fere verbis praecepisse videretur, visus est [d] Spinozam parentem agnoscere. Ast negauit eum foetum suum esse Spinoza, et differre tum scribendi tum praecipiendi rationem obseruauit Colervs [e]: qui verisimiliori coniectura tribui posse Ludouico Meyero, de quo in sequentibus dicemus, monet. Cui facile assentimur; eadem enim impietate infectus fuit Meyerus,

a) Occasio fabulae inde enata est, quia Seplasiarius quidam, a quo medicamenta nonnulla Spinoza acceperat, audita morte eius vt sepultura prohiberetur a magistratu impetrauit, donec debita pecuniae summa solueretur, id quod ab hospite factum, et honeste tumulo Spinoza illatus est.

b) l. c. Eum sequuntur Ienichen l. c. p. II. Wolf. Bibl. Ebr. Vol. III. p. 145.

c) l. c.

d) Vid. Bayle l. c. not. L. Basnage l. c. p. 1041. Wolfivs et Niceron. ll. cc. et quos hi laudant. Auctorem quidam esse coniiciunt Ludouicum Meyerum, vid. Basnage et Coler. l. c.

e) Pag. 90.

rus, vt ex infausto eius foetu: *Philosophia scripturae interpres*, patet. Equidem eo tempore et Anglia et Belgium eiusmodi hypothesibus personabant, quas semina Hobbesiana genuerant, vnde ab Hobbesianae disciplinae alumno quodam libellum profectum esse, verisimile est. Spinozam autem auctorem verum esse *Tractatus theologico-politici*, *Hamburgi*, vt titulus mentitur, anno MDCLXX. 4. ἀνονύμως editi, nemo est, qui ignorat, et fassus est ipse Spinoza, in epistola ad Oldenburgium [f]. Qui cum mira libertate conscriptus esset, videreturque superstitioni, (ita religionem vocat Spinozistica natio) neruos incidere, dici non potest, quanta auiditate quaesitus lectusque sit ab illis, qui frena religionis pati nequeunt. Inde factum, vt editio aliquoties repeteretur, et foetus irata Lucina editus tum a Ioanne Henrico Glasemachero [g] in Belgicum sermonem, tum a quodam, qui Domini de S. Glain nomen mentiebatur in Gallicam linguam conuerteretur [h], et variis titulis disseminaretur [i], quam versionem LVCAM medicum Hagiensem confecisse, ipsumque Spinozam annotationes quasdam adiecisse, postea compertum est [k]. Tacemus editiones alias [l] ex quibus constat, magno studio Spinozae asseclas librum hunc disseminasse, non exiguo ecclesiae malo. Totus enim in eo auctor est, vt vatibus diuinis non adfuisse θεοπνευςίαν, sed vaticinandi donum ex imaginationis foecunditate prouenisse, et attemperauisse eos doctrinas et religionem hominum sui temporis ingenio assereret, hancque, si placet, clauem interpretandae diuinae legis esse, magna fiducia contenderet. Mirum itaque non est, concurrisse ad hoc incendium extinguendum, quotquot religionis amor atque cura occupauerat. Licet enim STVPANVS, notissimus ille satyrae in Batauos, quae titulum gerit: *Religio Hollandica*, auctor, obiecerit Batauis [m], quod abominabile scriptum mature refutare neglexerint, falsum tamen id esse, et BRAVNIVS in *Apologia Stupano opposita* [n] ostendit, et multae libri noxii refutationes produnt, inter quas eminent, quas mercator quidam Dordracenus, GVILELMVS VAN BLYENBVRG, et alius Roterodamensis Io. BREDENBVRG scripserunt. Ille enim anno MDCLXXIV *Veritatem religionis Christianae* Spinozae blaterationibus opposuit, hic anno sequente edidit *Eneruationem tractatus theologico-politici vna cum demonstratione geometrico ordine disposita, naturam non esse Deum, cuius effati contrario praedictus tractatus innititur*. Qui omnium luculentissime

 impie-

f) Ep. 19.

g) Suite de la vie de Philopater p. 231.

h) WOLF. l. c. p. 145.

i) Tribus titulis comparuit: La clef du sanctuaire; Traite des ceremonies superstitieuses; et, Reflexions d'un esprit des interessé, sur les matieres les plus importantes au salut tant public, que particulier.

k) Vid. Cat. crit. bibl. Reimmann. pag. 1029. conf. Nouv. lit. T. X. P. I. p. 60. BAYLE Lettr. XXVII. p. 119.

l) Continetur quoque in collectione prima operum historicorum, quae HEINSII nomen prae se fert edita 1673. 8. conf. Ven. CYPRIAN. Cat. bibl. suae p. 625.

m) Lettr. III. p. 65.

n) p. 158. Vbi obseruatur, librum, quam primum prodierit, publica auctoritate suppressum esse.

Digitized by Google

impietatem in hoc libro latentem detexisse, et fortissime debellauisse pl
risque visus est [o], mirantibus omnibus tantam iudicandi aciem hom
teris leuiter tincto inesse. Quem tamen cum demonstrationem Spin
ordine geometrico descripsisset, non habuisse, quid Spinozae repon
adeoque systema eius si ductu rationis id faciendum, refutari haud pos
agnouisse, prodiderunt Franciscus Cuperus, quem plagii insimula
Bredenburgius, et post eum eruditus Iudaeus ISAACUS OROBIO et Al
bertus de Verse; negante id Bredenburgio. De qua controuersia
plura dicere heic non liceat, P. BAYLE [p] videndus est. Inter theolo
gos Belgii foederati primus fere opposuerunt se serpenti veneno Lamb
tus Velthuysius, et Regnerus a Mansveld, quos secuti sunt alii mu
Lutheranorum autem coetu nemo auctioribus telis Spinozae copias pr
gauit, quam Ioannes Musaeus. Quorum et complurium librorum
rum, tractatui theologico-politico oppositorum titulos, cum dilig
adduxerint NICERONIUS [q], FABRICIUS [r], IENICHIUS [s], lecto
breuitatis studiosi ad notissimos hos libros amandamus. Tectius tam
in eo libro systematis pestilentis virus disseminauit Spinoza, quam in
quos moriens reliquerat, vt post fata ederentur. Prodiere itaque
viuis erepto anno MDCLXXVII Amstelodami *Opera posthuma*, auc
nomine literis tantum initialibus, vt ipse iusserat, designato. Quinque
in hac collectione tractatus continentur: I. *Ethica, more geometrico de
monstrata*, in qua totum systema atheum, quod sibi formauit mathem
tice demonstrare conatus est; II. *Politica*. III. *De emendatione int
ellectus* [t]. IV. *Epistolae et Responsiones*. V. *Compendium grammat
linguae Hebraeae* [u]. Neque vero typographi locique mentio in t
facta est, Amstelodami autem prodiisse, satis clare COLERUS [x] demon
uit. Obstupuit religio, virique boni et rectae mentis amantes, tan
impudentiam sophismatis velut demonstrationibus inaedificari mirati e
testati sunt, plaudit impietas, inuentum esse, qui methodi geomet
accuratione omnem ex orbe Deum et religionem eiiceret, et reipsa v
tantum substantiam esse, duabus modificationibus infinitis modis dete
natam, euinceret, adeoque omnes religionis leges, omnem num
reuerentiam proscriberet, cuncta ad naturae necessitatem ineuitabilem
uocando. Quae cum maximam religioni et ciuitati sacrae stragem m
rentur, ingens virorum doctorum aceruus prodiit, qui sophismata
inania, definitiones aequiuocas, demonstrationem falsam et ineptias om
detegerent, et argumentationes metaphysicas infelici metaphysico op
nerent. Nec est inter omnes fere Christianorum coetus, qui certa
te

o) BAYLE l. c. not. M. COLER. p. 118.
p) l. c. add. COLER. et IENICHEN ll. cc.
q) loc. cit.
r) Syll. Script. de V. R. C. c. 13. p. 355. seqq.
s) l. c. p. 59.
t) Ex hoc fonte sua hausit ABR. IO. CUFFELERUS in Specimine artis ratiocinandi naturalis et artificialis ad pantosophiae praecepta manuducente, Hamb. 1684. 8. conf. BUDDEUS Thes. de Atheismo p. 174. WALCH. Parerg. acad. p. 694.
u) Laudat eam WOLF. l. c. Vol. I. p. 241.
x) p. 104.

tessera inter se distinguuntur, vnus, ex quo non prodierint impietatis Spinozisticae oppugnatores. Quos tamen hoc loco adducere non licet, in historia atheismi speciali enarrandos, plerosque nominauere FABRICIVS, IENICHIVS, NICERONIVS [y], alii. Comparent inter eos ex Romana ecclesia, Fenelonius, Fr. Lamyus, P. D. Huetius, ex reformatis, Gerardus de Vries, Christophorus Wittichius, Regnerus a Mansveld, Lambertus Velthuysen, Petrus van Mastricht, Aubertus de Versé, Ruardus Andala, Petrus Bayle, Isaacus Iaquelotus; ex Lutheranis I. Wolfgangus Iaegerus, Io. Iacobus Weidnerus, Iacobus Stalkopfius, Ioannes Colerus, Christianus Kortholtus, Fridericus Ernestus Kettnerus, Fridericus Rappoltus, Ioannes Conradus Durrius, Ioannes Franciscus Buddeus, ex iis qui Bourignoniae partes secuti sunt, Petrus Poiretus, ex Labbadistis Yuonius, ex Anglicana ecclesia Henricus Morus, Samuel Clarckius, ex Iudaeis Isaacus Orobio, et innumeri alii. Omnes enim post Spinozae aetatem huc pertinent, qui rationibus metaphysicis atheismum philosophicum aggressi sunt, cum non celebrius vnquam impietatis systema emerserit, Spinozistico. Scripsit quoque Spinoza *Commentarium de iride*, qui cum minus nonnullis, quibus eum ostenderat, placuisset, igni ab auctore traditus est. Affectam quoque reliquit versionem Belgicam veteris testamenti [z], in qua multam curam adhibuit, sed et hanc paucis ante obitum diebus, Vulcano tradidit.

§. X. Systema, quod de rerum vniuersitate, quam Deum vocauit, Spinoza commentus est, in se nouum non est, sed passim apud veteres inuenitur: vnde de Spinozismo ante Spinozam disquirere coeperunt viri docti, maxime P. BAYLE [a], quem peculiari dissertatione secutus est I. FR. BVDDEVS [b], vt alios taceamus. In quem tamen numerum non omnes eos referendos esse, qui Deum esse τὸ πᾶν dixerunt alibi ostendimus, et qua ratione schola Eleatica, et Stoica, itemque Cabbalistae [c] in Spinozae luto haesisse censendi sint, manifestum fecimus. Perfecit autem quod inchoarunt veteres, et quod illi mussitarunt, aperte elocutus est Benedictus de Spinoza, qui absurdissimam propositionem, vnam tantum esse substantiam, duabus modificationibus, cogitatione et extensione infinitis modis variatam et determinatam, et in se suaque essentia necessarias mutationis suae caussas habentem, Geometrico more demonstrare ausus est. Non est nostrae tractationis, totum Spinozae systema hoc loco describere, et quid in eo reprehenderint philosophi, quid opposuerint, quos dolos, et laruas veritatis, quae sophismata detexerint operose describere. Faciunt id illi, qui vel theologiam naturalem tradiderunt, vel naturalis pietatis fundamenta ab obiectionibus atheorum liberarunt,

Summa impietatis Spinozisticae.

y) locis citatis.

z) BASNAGE l. c. p. 1038. COLER l. c.

a) l. c. not. A.

b) De Spinozismo ante Spinozam, quae in Anal. Hist. phil. extat.

c) Pertinet huc ex medio aeuo Dauid de Dinanto; quin et Reales huc Baylius retulit, de quibus omnibus suo loco dictum.

rarunt, et ex Instituto Spinozae impietatem euerterunt. Hinc id modo vt tractationi nostrae ordo suus et integritas constet, obseruamus: *Summam impii systematis eo tandem redire: vnam tantum esse substantiam et non dari substantiam, quae aliam efficere seu creare potuerit, adeoque praeter vniuersi substantiam, nullam aliam dari, sed in ea vna comprehendi omnia, et non nisi modos esse eius vel cogitantis vel extensae.* Huc enim redeunt propositiones istae, quibus velut cardinibus totam philosophiam suam impiam inaedificauit: *Ad naturam substantiae pertinere, existere; eam non posse produci ab alia, atque esse caussam sui, id est ipsius essentiam necessario euoluere existentiam: in rerum natura non posse dari duas aut plures substantias, eiusdem naturae siue attributi, &c.* Ex his enim prona consequentia fluere putat, Deum et mundum vnam tantum esse substantiam; in qua cum modi duo siue attributa conspiciantur, nempe cogitatio et extensio, ex his omnia entia determinari, et in harum modificationum ordine, quo se inuicem sequuntur, necessitatem inesse contendit. Quo pacto sublato omni entium materialium ab immaterialibus discrimine, euersa omni libertate, et intellectus a voluntatis diuersitate, omnia fluere mechanice sequitur. Et multus quidem in eo est Spinoza, vt hanc vnam substantiam, quam Deum vocat, attributis diuinis ornet, et eam caussam esse rerum omnium, hasque ab eo distinguendas esse pronuntiet, ne scilicet in pietatem peccauisse videretur. Ast disertis verbis ad Oldenburgium scripsit: *Deum se rerum omnium caussam immanentem, non vero transeuntem statuere.* Quo pacto detracta simulatae veritati larua tota impietatis abominabilis facies dispalescit, et non modo theologia naturalis, sed moralis quoque sana omnis funditus euertitur. Esse in hoc systemate absurda plurima et tum experientiae, tum notionibus metaphysicis contraria, dudum obseruatum viris doctis est, qui monuerunt, ipsam existentiam extensionis multas substantias inuoluere, cum infinitis partibus gaudeat extensio, quae, cum attributum substantiae sit, in vnaquaque particula substantiam peculiarem necessario requirat. Absurdum porro esse, modificationes e diametro contrarias, quales sunt cogitatio et extensio vni substantiae, velut subiecto suo inesse, et sic modis suis eam se mutuo euertere. Nec minori contradictionis absurditate laborare, quod in immutabili et necessaria substantia infinitae mutationes sibi succedentes ponantur, quodque, cum infinitae res in mundo sint, quae mutuo euertunt, contradictorii simul in vno subiecto consistere posse affirmetur, et infinita substantia vna ex finitis modis istis siue partibus finitis constare supponatur. Tacemus alia, quibus iustitiam, sanctitatem ipsamque infinitatem DEI, et omnem actionum moralium, poenarum et praemiorum rationem hoc systema euertere recte obseruatur. Plura de his omnibus apud eos scriptores quaerenda sunt, quos supra nominauimus. Nos hoc loco, vbi extra oleas vagari non licet, falsa imprimis idea substantiae totum niti systema Spinozisticum modo obseruamus, nempe substantiam non posse produci ab alia, siquidem ad naturam eius pertineat

neat existere, quod inde probat, quia rerum, quae nihil commune inter se habent, vna alterius esse caussa nequeat. Hoc enim sumit potius quam demonstrat, illud substantiam ipsam cum conceptu substantiae confundit, adeoque substantiam in abstracto considerando, sibi substantiam fingit, quae non nisi in mente nostra existit, eamque deinde ad systema physicum et metaphysicum inepte transfert. Quae et alia ἀσύστατα multa ineptum systema complectitur, quae cum egregiis prorsus commentationibus detexerit, quem honoris et amicitiae caussa nominamus cel. IO. CHRISTOPHORVS GOTTSCHEDIVS [d], qui elegantissima doctrina hodie Academiam Lipsiensem ornat, lectorem ad eruditas eius obseruationes ablegamus. Vnde vero hunc errorem hauserit Spinoza, vel formandi systematis occasionem nactus sit, de eo diuersa est inter viros eruditos opinio. Et sunt quidem nonnulli viri docti, qui cum nossent patriarum antiquitatum consultum fuisse Spinozam, intelligerent autem systema Cabbalisticum eodem cothurno incedere, cuius Or haënsoph vnica illa substantia sit, ex qua innumerae modificationes, vel emanationes potius exortae sint; Cabbalistarum metaphysicam parentem Spinozismi accusant. Qua in opinione praeter ven. REIMMANNVM maxime versatur acutissimus WACHTERVS. Qui ex eo quoque consensu Spinozae cum Cabbalistis, (quos prius tamen ideo atheismi accusauerat) pro Spinozae innocentia et sensibus purioribus argumentum peti posse, non sine inuidia nomini suo conflata contendit. Qua de re cum *Tomo secundo* [e] ex instituto disseruerimus, et quae celeberrimi viri ea de re mens sit exposuerimus, actum agere nolumus. Alii vero, quibus innotuit, incidisse Spinozam adolescentem in Cartesii scripta metaphysica, et initia philosophandi ab iis coepisse, ex Cartesiana philosophia has ineptias fingendi ansam eum quaesiuisse contendunt. Id quod non absque insigni Cartesianae philosophiae ignominia illi obiecerunt, qui Cartesium Spinozismi architectum commenti sunt, quos in Cartesii historia tetigimus: et pluribus quoque visum est, licet concesserint, ex peruersa Cartesii mente Spinozam fuisse philosophatum. Vrgent hi definitionem substantiae a Cartesio allatam, per substantiam intelligendam esse rem, quae ita existit, vt nulla alia re indigeat ad existendum: hanc enim occasionem dedisse putant πρῶτον ψεῦδος de vnica substantia excogitandi. Nobis difficilis et incerta haec quaestio, et si verum fatendum, inutilis videtur; quod enim ad Cabbalistas attinet, verisimile haud est, Spinozam eos adolescentem attigisse, cum iis aetatis annis Iudaeos reliquerit, quibus Cabbalistas manibus terere nondum in gente recutita licet: tacemus aliud esse systema emanationis, aliud Spinozae, aliud emanantia, aliud modificationes [f]. Quae vero de Cartesianismo dicuntur, ita tantum

d) Programmatibus septem, in quibus philosophiam Leibnizianam et Wolfianam ab obiecta impietate Spinozistica vindicat. Commendat is imprimis Io. IENSII Examen philos. sextae defin. P. I. Spinozae.

e) p. 1055.

f) Longius inter se distant modificationes et emanationes, quam vult cl. Wachterus; modificationes enim substantiae immanent, emanationes progrediuntur; illud cum Spinoza disertis verbis agnouerit, frustra sunt, qui eum cum Cabbalistis comparant.

Digitized by Google

tantum possunt admitti, vt Cartesiana principia ansam dedisse dicantur Spinozae, a Cartesio descíscere, et nouam viam quaerere cupienti, diuersum doctrinae metaphysicae aedificium construendi. Ipsam enim Cartesii metaphysicam, quae cogitationem et extensionem duas diuersas et contrarias sibimet substantias ponit, refragari systemati Spinozistico nemo non videt, vt taceamus alia toto coelo a Spinozisticis abeuntia, vt supra iam ex *Praefatione Principiorum Cartesii geometrice a Spinoza demonstratorum* annotatum. Nec magnopere audiendi sunt, qui Spinozisticae hypotheseos parentem esse Hobbesium putant, quia inter ius naturae Hobbesii et Spinozae magna intercedit similitudo. Quamuis enim vterque philosophus, ex necessitate rerum cuncta deriuauerit, sua tamen cuique principia propria sunt. Quare ponderatis omnibus, recogitantes profundo ingenio et metaphysica acie instructo gauisum esse Spinozam verisimile videtur, Spinozam suae meditationi et infelici subtilitati totum istud doctrinae impiae aedificium debere, idque habendum esse pro ἀρχετύπῳ quamuis negare nolimus, Cartesianam philosophandi rationem, accedente consilio ab eo discedendi occasionem ei primam subministrasse, de sophismatis talibus cogitandi.

Spinozistae post Spinozam.

§. XI. Luxuriari infelix lolium prae grauidis aristis, et radices laetissime agere, vt natura docet, ita in humana mente quoque, proh dolor euenit: cui licet naturale sit Deum cogitare ab omni creatura infinito discrimine distinctum, fecit tamen impudentia animi frena reuerentiae summo Numini debitae lubenter excutientis, quo sine rectore liber suique iuris viuat, vt atheismus multoties de acutissimis ingeniis triumphauerit. Cuius non luculentius esse specimen potest, quam successus pudendi, quos habuit impietas Spinozistica. Quae licet ea subtilitate et acuminis metaphysici obscuritate se prodiderit, vt a paucis scripta Spinozae intelligerentur, multis tamen se mire commendauit, et in partes eos pertraxit. Inde haud exiguus disciplinae feralis sectatorum numerus est, quos tamen hoc loco enumerare omnes, nec libet nec licet, quo famosiores Spinozismi patroni tantum considerandi sunt. Et ipse quidem Spinoza a sectae condendae gloria animum continuit. Monuit id, qui *Praefationem operibus posthumis* praefixit, *nomen auctoris in libri fronte et alibi literis duntaxat initialibus indicatum esse non alia de caussa, quam quia paulo ante obitum expresse petierit, ne nomen suum ethicae, cuius impressionem mandabat, praefigeretur: cur autem prohibuerit, nullam aliam rationem videri, quam quia noluerit, vt disciplina ex ipso haberet vocabulum. Dicere enim in apendice quartae partis ethicae, quod, qui alios consilio aut re iuuare cupiant, vt simul summo fruantur bono, non studeant, vt disciplina ex ipsis habeat vocabulum, sed insuper in tertia ethices parte affert def. XLIV, vbi, quid sit ambitio, explicetur, eos, qui tale quid patrent, non obscure, vt gloriae cupidos accusare.* Facile vero nobis persuaderi patimur, a concupiscenda sectae conditae gloria

ria

Digitized by Google

ria Spinozam abfuisse, quem si non character animi arcuit, certe impediuit metuenda inuidia. Hac tamen eius continentia non obstante efficit humanae mentis ambitio, religioni, velut praeiudicio cuidam vulgari, insultans, et ab eius vinculis se ideo liberans, vt tota sibi permittatur, vt haud pauci impietati Spinozisticae patrocinarentur, praecipue cum ordinis geometrici species, seueritatem methodi et demonstrationis mathematicae prae se ferens, suppositis callide falsis definitionibus et axiomatibus precariis et aequiuocis, multis imponeret. Fuisse autem in Belgio foederato non vnum tantum aliumue Spinozae asseclam, sed multos eum magna fiducia fuisse secutos, et Batauis obiecit Stupanus, et fassus est ROELLIVS [g], conquestus, *Spinozam tota armenta in Belgio sequi ducem:* nec dubitamus, quin hodie adhuc sectatoribus gaudeat. Inter asseclas autem, qui nomine innotuerunt, primum suo merito locum occupant, editores operum eius Iarig Iellis et LVDOVICVS MEYERVS, vt vel solae praefationes testantur. Et posteriori quidem, qui morienti Spinozae adfuit, prima disseminati veneni Spinozistici caussa potissimum adscribenda est; qui facile omnia supprimere potuisset, nisi in eodem cum Spinoza luto haesisset. Id quod ex libro, *Philosophia scripturae interpres*, apertum est, vt in antecedentibus obseruatum. Et alterum quoque medicum Hagiensem, Lucam, Spinozisticae impietati fuisse addictissimum, tum elogium Spinozae ab eo scriptum prodit, tum libellus Gallicus, quo *Tractatum theologico politicum* alia veste comtum et ornatum prodire iussit, vt supra iam dictum [h]. Et hos quidem viuos inter discipulos numerare Spinoza potuit; post mortem haud pauci in eandem suspicionem adducti sunt. Vbi tamen discrimen inter eos ponendum, qui aperta professione doctrinae Spinozisticae velificati sunt, et inter eos, qui ea quidem suspicione pressi, non vero Spinozismi legitime conuicti sunt. In priori classe, strepitum maximum fecit, et ecclesiam Batauorum valde turbauit FRIDERICVS VAN LEENHOF ecclesiastes Swollensis. *Fridericus van Leenhof.* Cuius viri, Spinozismum tandem reuocare coacti historiam et controuersias inde enatas curiosa et eleganti tractatione enarrauit V. C. GOTTLOB FRIDERICVS IENICHIVS [i], qui cum ex actis et αὐτογράφοις omnia collegerit, dignus est, qui ipse consulatur. Sparsit autem virus Spinozismi Leenhofius in libro vernaculo, cui titulum praefixit; *Coelum in terra, siue veri et constantis gaudii breuis et luculenta descriptio, secundum rationes et scripturae ductum omnis generis hominibus et omnibus fortunae casibus attemperata*, cuius prima editio Belgica prodiit MDCCIII, germanica vero anno MDCCVI, cui tamen adiecta epistola, in qua systema Leenhofii neruose euertitur. Tota vero doctoris malesani doctrina hac assertionum quaternione comprehenditur. I. Necessarium esse, vt homo essentiam suam mutabilem ita perficiat, vt ab ista mutabilitate,

g) De Relig. nat. §. 151. p. 166.
h) Vid. Cat. bibl. Reimm. pag. 1029. GOTTL. KRAVSIVS Hist. liter. P. II. p. 284.
i) In Hist. Spinozismi Leenhofiani, Lips. 1707. 8.

Digitized by Google

litate, quantum licet, sit immunis, ideoque gaudii et perfectionis gradum eum quaerat, in quo constanti et firma animi tranquillitate in immutabili et aeterna Dei voluntate et ordine fundata et acquiescente fruatur; sic enim fore, vt et viuus et moriens, profunda et rationali pace in ente summo quiescere posset. II. Cuncta certis legibus, ordine, caussisque concatenata esse et fluere. III. Deum impropie regem, legislatorem, dominum, iudicem vocari. IV. Omnes actiones essentiales mundi esse effectus caussarum proximarum, quae ex aeterno naturae ordine necessario consequantur, et huic immutabili voluntati Dei magna animi tranquillitate et constantia sine murmure vel tristitia se ipsum permittendum esse. Facile intelliget lector, non potuisse non ex his assertis Spinozismi suspicionem oriri. Vt itaque serpenti pesti, etiam ob ecclesiasticam auctoris dignitatem periculosae occurrerent, calamum arripuerunt Florentinus Blomble, Taco Haio van den Honert, Io. Creyghton, Io. d'Outrein theologi Batavi, et quae in his thesibus impietas lateat, demonstrauerunt. Non defuit quidem sibi Leenhofius, edita apologia, quam *Denubilationem coeli in terra* appellauit, conquestus, sinistre mentem suam explicari et peruerti; at ne hunc quidem in modum caussam suam iuuit, sed magis prodidit. Surrexerunt enim in eum praeter priores aduersarios Franciscus Burmannus, Ioannes Henricus Cocceius, Ioannes Sluiterus, et post hos alii, quin et satyris, vt fieri solet, comoedia acta est. Quae cum tumultu in ecclesiis Batauis omnia misceret, primo quidem a prouinciarum classibus remedium quaesitum, et cum hae nihil profecissent, res ad synodos delata est. Et his quoque incassum laborantibus tandem supremi magistratus auxilium imploratum est. Cuius iussu et auctoritate libelli Leenhofiani fisco addicti, ipse ad reuocandos errores et deprecandam veniam coactus est. Id quod singulari libello factum, in cuius articulo tertio detestatur errores Spinozae; vnam tantum esse substantiam, quae omne sit in omnibus, esse hanc substantiam infinitis attributis constantem Deum; eamque vt caussam internam omnis illius quod essentiam habet, fontem et caussam existere, et omnes res velut modificationes eius ad hanc, vt totum suum pertinere: adeoque Deum et naturam vnam eandemque essentiam constituere. Porro, nexum esse infinitum caussarum, quae sibi inuicem subordinatae necessario cooperentur, animam et corpus non esse res duas distinctas, sed vnum idemque, diuinitatis partes, nec animam aliquam separatam sine corpore subsistere, multo minus spiritum. In connato statu, naturali nullum esse essentiale per naturam bonum, malum, virtutem, vitium, perfectionem, praemium vel poenam; omnia naturali saltem ratione, non morali, a Deo pendere, nec eum legislatorem esse; res porro omnes esse effectus vel operationes naturae per aeternum et necessarium aliquem ordinem in statu naturae suae constitutas, adeo vt ordo aeternus sit independens et necessarius caussarum infinitarum nexus. Per vim naturae omnes homines vi et potestati affectuum esse subie-

Digitized by Google

subiectos; nec hominem libere agere, sed a vi externarum caussarum dependere, quamdiu ordinis naturae conscius illi se emendato intellectu non submittat. Bonum summum solum esse sensum purum de aeterno Dei ordine, affectuum domationem et sui ipsius conseruationem cum gaudio et laetitia. Mortem plenum homini finem facere, et solutum partibus suis traducere ad aeternitatem, sine spe resurrectionis vel metu iudicii, nullam dari religionem naturalem, nec diuinam reuelationem, sed cultum diuinum dependere a suprema potestate: gratiam consistere in inclinatione interna ad obedientiam aeterno Dei ordini praestandam &c. Quae hic strictim enarrare libuit, vt appareat, in quo Spinozismi summam constare publica ecclesiae Belgicae auctoritas definiuerit.

§. XII. Leenhofio iungimus FRANCISCVM CVPERVM, *Franciscus Cuperus.* et is quidem anno MDCLXXVI *Arcana atheismi reuelata* edendo, inter aduersarios Spinozae comparere voluit. Quem cum Io. Bredenburgio contentionis serram reciprocauisse, eo quod is plagii ipsum insimularet, et hunc conspirationis cum Spinoza accusauisse, supra iam prodidimus. Ast eadem, qua Bredenburgium premebat, culpa non vacare, et Spinozae splendido reuelatorum arcanorum atheismi titulo, frigidam suffundere voluisse visum est HENRICO MORO k), et Io. WOLF. IAEGERO l), quos secuti sunt alii. Ludicram itaque velitationem iniisse contra Spinozam laudati viri censuerunt, et simulatam pugnam ostentasse, vt eo fortius falleret. Cuius rationes afferunt, quod contenderit: ex solo lumine naturae non posse demonstrari existentiam Dei, non posse concipi essentiam extensionis expertem, absque reuelatione non cognosci in quo vitium a virtute distet. Conqueruntur etiam, argumentis eum pro existentia Dei vti stramineis et plumbeis, cum ferrea et aerea adhibere potuisset. Nempe ipsum frigus, et imbecillitas in culpae speciem tracta sunt, quod tamen argumentum non semper stringit. Addi Cupero simulati praelii similitudine potest BOVLAINVILLIERIVS comes, *Boulainuillierius.* cuius *Tentamen refutationis Spinozae* supra iam memorauimus, et quem clandestinis artibus viscera religionis Christianae petere voluisse, vel vna mendax et fabulis comta *Muhammedis historia* testatur. Non is videri vult, qui impietatem coram omni orbe erudito denudatam et bonis omnibus detestabilem refricare et pictam nouis coloribus vendere voluerit; sed se seriam pugnam initurum omnes athei copias, quascunque posset, produxisse in aciem ait, vt eo fortius refelleret. Non hoc negat, in summa euidentia posuisse ratiocinationes Spinozae, et comtiores ornatioresque dedisse, ipso auctore, tantaque fide in exponendis eius argumentis visum fuisse, vt euidentia quoque sophismata, quibus nixus est Spinoza, colore quo potuerit pinxerit, arteque, qua licebat, logica sustentauerit,

 eo

k) Opp. Phil. T. I. p. 596.

l) Diss. Franciscus Cuperus mala fide, aut ad minimum frigide atheismum Spinozae oppugnans. Conf. quos nominat REIMMANN. Hist. Atheismi S. III. c. 9. §. 18. p. 484.

Digitized by Google

eo quod crederet, nihil tantopere veritati in aperta luce collocandae prodesse, quam si falsa lumina veris opponantur, vt pelli maiori cum gloria veritatis possint. Confidere autem se, non defuturum vel veritati vel prouidentiae, qui bonam caussam agat, et totius systematis vanitatem demonstret. Ast quid tandem dignum tanto promissor hiatu praestitit? Cupiebat is quidem, hanc sibi veritatis defensae, impietatisque euersae gloriam vindicare; ast et annorum ingrauescentium hebetudine et occupationum ingenio suo magis conuenientium multitudine doctioribus hanc spartam ornandam relinquere coactus est, indirecte tamen eam se sustinere, orando, vt qui maioribus ingenii neruis vtuntur, ad hanc operam praestandam se accingant. Quo an pestilentius et ad deridendam religionem atque pietatem omnem aptius quicquam dici queat, dubii haeremus. Fatemurque ipso Spinoza deteriorem auctorem, librum venenatiorem videri, quia non sterili argumentatione metaphysica, sed elegantibus orationis luminibus vtitur, et, quod ipse fassus est, aperta sophismata ad decipiendum lectorem ita occultat, vt non nisi ab exercitato et attento dignosci queant. Summa autem totius dissertationis in eo versatur, vt demonstret: vnam tantum dari substantiam, cuius definitione misere ludit et abutitur, passiones omnes fieri mechanice, et necessitatem quamdam mechanicam oeconomiam animalem inuoluere. Diu ineditus liber per manus curiosorum, quin et impiorum versatus est, et credi non potest, quam inuincibilem subtilitatem et conuellendorum fundamentorum religionis naturalis et reuelatae aptitudinem atheismi Spinozistici patroni in eo praedicauerint. Ast vbi editus comparuit, apertum mox fuit, nihil ineptius, nihil luculentius, quod caussam Spinozae euertat, excogitari potuisse. Obseruatum id acutissimo CVDWORTHII [m] interpreti: „Nihil „eo leuius, nihil imbecillius, magnos hiatus, nullam infinitarum rerum, „quarum tamen rationem oporteat eum reddere, cui Deus et religio cul„tusque Dei displicet, explicationem, nihil simplex, apertum, probabi„le, quod in hominum sese sapientum animos insinuare suapte virtute „queat. Fabulam sibi visum esse legere, nec ingeniose inuentam, nec „scite dispositam, nec aptam inter se et connexam; visum esse sibi aliquid „Spinozam, quoties ethicam eius inspexerit, nam geometrarum leges, „quibus hunc alligauerit librum non modicam eius vitiorum partem oc„cultare. At ingenioso eius interprete lecto, qui omnem videri velit „caliginem a magistri sui praeceptis abstersisse, ita ipsi sordere coepisse, „vt incredibile dictu sit. - - Omnia, quae sigillatim Baylius disciplinae „Spinozianae exprobrauerit, absurda et portentosa consectaria, tam con„cinne fluere ex ea, quemadmodum exponatur a Boulainuillierio, nihil „vt concinnius inde manare queat. Moleste tulisse amicos Spinozae, „flagitia eius et sententias mirabiliter foedas tam luculenter et perspicue „expositas et declaratas esse, itaque quo famae succurrerent hominis in„scitiae

m) pag. 1141.

Digitized by Google

„ſcitiae ſibi arguendos duxiſſe, qui velum ipſi detraxerint: Dolere ſe magnum et perſpicax Boulainuillierii ingenium, quod multo vtiliora et „grauiora moliri potuiſſet, in nugis difficilibus explicandis, amplificandis „et adornandis tantum ſtudii ac operae conſumſiſſe.“ Nihil in his verbis venerandum virum dediſſe partis ſtudio ipſa libri lectio oſtendet, modo quis Scriptoris veneres et dictionis ambigua iucunditate ab accurata notionum et conceptuum meditatione auocantis illecebras ſeduci ſe non patiatur, nihilque admittat, quod ambiguitate ſua deludere poſſit. Idem de ABRAHAMO KVFAELERO dicendum, qui in *Specimine artis ratiocinandi* non contentus regulas logicas exhibuiſſe, metaphyſicam quoque Spinoziſticam tetigit, ſtatuendo, mundi eſſentiam fuiſſe ab aeterno in eſſentia Dei comprehenſam, et in aeternum in ea comprehenſum iri. Addi his Spinozae aſſeclis ſolet IO. NORRISIVS Anglus [n], qui tamen SOVVERAINIO [o] fanaticiſmi Platonici reus magis viſus eſt, tum infrunitus auctor vitae Philopatri, eiusque continuationis quem fuiſſe Aardum Wolsgryk, bibliopolam Amſtelodamenſem, eiusque impudentiam ergaſtulo correctam eſſe narrat IO. COLERVS [p]. Nam non contentus religionem Chriſtianam et oracula diuina ſannis et cauillis inceſſere, viros quoque eccleſiaſticos inſulſe traducere conſtituerat. His quos nominauimus ex recentiſſimae aetatis ſcriptoribus addi poſſunt Henricus Wirmarſius, quem in libro, quod *Chaos imaginarium, de Ortu mundi ſecundum veteres et recentiores philoſophos*, inſcripſit, et Spinozae, Santuoordio, Deurhofio, Leenhofio, oppoſitum eſſe contendit, reuera religionem naturalem euertere, ideoque gyrgatho concluſum poenas meruiſſe pluribus narrat cel. HEVMANNVS [q]. Adderemus his Petrum Speethium ad Iudaeos deficientem et Cabbaliſticum ſyſtema complexum, quem Spinoziſmi ideo integra tractatione accuſauit eruditiſſimus WACHTERVS [r], niſi ex dictis ſuo loco conſtaret, diſcrimen intercedere inter ſyſtema Spinoziſticum et Cabbaliſticum. Meliori iure huc pertinere cenſentur anonymus auctor *Concordiae rationis et fidei, ſiue harmoniae philoſophiae moralis et religionis Chriſtianae*, quae *Amſtelodami* vel *Berolini* potius anno MDCXCII prodiit, quemque fuiſſe FR. GVIL. HOSSIVM qui ab epiſtolis fuit electori Brandenburgico poſtea compertum eſt, cum haud leues motus impius libellus concitaſſet [s]. Non recitabimus deteſtabile chaos ineptorum ac impiorum dogmatum, diſci enim poſſunt a Ven. REIMMANNO [t] qui plura de hoc libello dabit, qui totus ex atheorum diuerſorum quisquiliis compilatus eſt: ſed id tantummodo notamus; auctori Deum ſolum eſſe ſubſtantiam, hominem huius ſubſtantiae modum, mentem eſſe meliorem partem hominis, quae cogitat, conſtantem cerebro

Abraham Kufaeler.

Io. Norriſius aliique.

n) Vid. Relat. innoc. 1702. p. 138. 207. ſeq.
o) Platoniſmi detecti P. I. c. 8. p. 75.
p) Vit. Spinozae p. 93.
q) Act. Phil. Vol. II. p. 120. ſeqq.
r) Spinoziſmus in Iudaiſmo, Amſt. 1695.
s) Vid. Rel. innoc. 1707. p. 159.
t) l. c. c. 17. p. 512. Cat. bibl. p. 992.

bro et infinitis organis varie modificatis, affluxu et circulatione materiae ſubtilis, item diuerſimode modificatae tam per organa cerebri, quam impulſu idearum, ſenſuum, obiectorum, leges naturales et diuinas proprie dictas non dari, Deum precibus non flecti, animam hominis ſua natura non eſſe immortalem etc. Quae habuiſſe eum ex ſchola Spinozae, comparatio docebit, proditque, quae atheiſmi peſtis in hoc ſcripto lateat, quod eum telis theologorum confoſſum munere deiecit. Huic adiicimus alterum nationis noſtrae ſcriptorem, THEODORVM LVDOVICVM LAV, quondam Curlandiae ducis conſiliarium aulicum; is enim anno MDCCXVII. Francofurti vulgauit, *Meditationes philoſophicas de Deo, mundo et homine*, et *Freiſtadii*, vt habet titulus: *Meditationes, theſes, dubia philoſophica, theologica;* quibus libellis cum Spinoziſmi ſuſpectus, vrbe Francofurto exire iuberetur, ad tuendam cauſſam ſuam reſponſum ordinis ICtorum Halenſium petendo, atheiſmi notam, ab eo, calamum commodante illuſtri Chriſtiano Thomaſio [u] retulit; quam tamen ignominiam alibi declinando, adhaerere ſe ſanae doctrinae peculiari libello teſtatus eſt [x]; ex quo colligas, eum ſibi interdum non ſatis conſtitiſſe. Ex Britannis IOANNEM TOLANDVM, hypotheſium paradoxa ſingularitate et profana nouitate dudum famoſum, cuius accuratam vitae enarrationem celeberrimo MOSHEMIO debemus, huc referri mirari quis poſſit, ipſe enim in *Epiſtolarum ad Serenam*, quarta, virum eruditum ſummo erga Spinozam eiusue philoſophiam amore flagrantem, reuocare, et nihil ineſſe certitudinis eius opinionibus demonſtrare annititur: inque ea eousque proceſſit, vt materiae non minus motum, quam extenſionem conuenire, eamque nec vnquam fuiſſe, nec vllo modo inertem mortuamque aut in perfecto quietis ſtatu eſſe poſſe diceret; quam quoque ſententiam quinta epiſtola propugnauit, viſus aeternitati mundi fauiſſe, IACOBO FAYO [y]. Aſt effecit, vt albo huic inſcriberetur liber, quem ſuſpecta et inſolita inſcriptione, pantheiſticon, inſigniuit, profana impudentia plenum, quem Spinoziſticae impietatis ſemina continere, affirmant, qui legerunt: pauca enim exemplaria tantum, more ſuo excudi curauit, vt hae naeniae carius emerentur, vt in vulganda verſione profanae ſatyrae, quae *Beſtiae triumphantis* titulum gerit, ſimiliter fecit. Tandem et Hattemiſtarum noua apud Batauos ſecta huc referenda eſt, cuius notitiam fecit vir celeberrimus THEODORVS HASAEVS [z]. Quo tradente conſtat Pontianum ab Hattem, cum florenti aetate in academia Salmurienſi verſaretur, omnium oculos in ſe conuertiſſe, ſuſpicionemque concitauiſſe Spinoziſmi, eamque non male fundatam, cum Spinozae ſcripta nocturna diurnaque manu non contereret ſolum, ſed et ea commilitonibus

Io. Tolandus.

u) Vid. THOMASII Cauſſae iuridicae ſeriae P. I. caſ. 24. p. 233. ſeqq.

x) Extat in Collectaneis ad Hiſtoriam criticam linguae Germ. Vol. IV. p. 136. ſeqq.

y) Def. Relig. Iud. P. I. c. 1. p. 4. c. 4. p. 26. c. 17. p. 90. Conf. CLARCKE de l'exiſtence de Dieu P. I. c. 4. p. 35. c. 9. p. 83.

z) Muſ. Brem. Vol. II. P. I. art. 8. p. 145. ſeqq.

Digitized by Google

nibus suis commendaret impense. Ad ministerium euangelii apud Philippolandios promotum virus suum inter agri istius colonos primo clanculum, deinde apertius disseminare coepisse, Spinozae libros magnis efferendo laudibus, eius dogmata scripturae verbis incrustare gnarum, id tantum dolentem, non illum cum euangelio coepisse. Atque hoc ab eius affeclis in eius laudibus positum fuisse, quod artem, Spinozismum clam lisque non animaduertentibus, animis hominum insinuandi tenuerit. Prodiisse tandem in publicum vulgando catechismum, inque eo pestifera dogmata tradidisse. Examinasse eum et classem istius agri, et theologos Lugdunenses atque Vltraiectenses, indeque factum, vt ad tempus aliquod ministerii functionibus illi interdiceretur. Cum vero egregium simulatorem fucum fecisse theologis Lugdunensibus, vt orthodoxiae testimonio ornaretur, eiusque auctoritate muneri restitueretur, sed pristina dogmata recoquendo, tandem post innumeras admonitiones munere suo exutum esse. Neque tamen sic potuisse compesci hominis proteruiam, sicut opus fuerit, a praepotentibus Belgii et Selandiae ordinibus eius libros, et doctrinae propagationem ac conuenticula prohiberi, quin Medioburgi scripta eius carnificis manu in publico theatro comburi. Eum autem in exercitationibus priuatis, mirifica hominum, etiam primi ordinis affluentia institutis indefessum, voce, literis, et artibus miris sectam condidisse, et ad finem vsque vitae in ea perseuerasse, qui anno MDCCVI contigit. Nec cum auctore sectam desiisse, sed noua indies incrementa sumsisse. Restitisse tamen et doctorum zelum et magistratuum curam, licet tota extirpari nequiuerit. Tanti scilicet impiae nugae hominibus ineptis, et mentis vanae cupiditates sequentibus vaeneunt!

§. XIII. Restat altera eruditorum classis, quam Spinozismi quidem accusatam, non vero legitime conuictam, et consequentiis magis quam dogmatum professione nefariam doctrinam recepisse visam esse diximus. In qua primo loco ponimus ARNOLDVM GEVLINCXIVM, Belgam. Qui positis Louanii literarum et philosophiae rudimentis summos in philosophia et arte salutari honores nactus est, docendi quoque muneri admotus; postea naufragium passus, cum Lugdunum Batauorum peruenisset, ab Abrahamo Heidano domum suam receptus est, donec publicam philosophiae tradendae prouinciam aegre obtineret, in qua anno MDCLXIV decessit [a]. Famam is eo tempore, quo Cartesianismus in Belgio foederato florebat, sibi comparauit, non tam *Logica fundamentis suis a quibus hactenus collapsa fuerat, restituta*, ea enim licet mathematicorum methodo praecipiat, magis tamen Aristotelica est, quam eclectica [b]: Quam vulgata *Ethica*, quam γνῶθι σεαυτὸν appellauit. Eam *omnibus suis partibus in lucem editam et tam seculi huius, quam atheorum quorundam philosophorum impietati scelestisque moribus, quanquam*

Viri eruditi Spinozismi suspecti.

Arnoldus Geulincxius.

a) Vid. REIMMANN. Hist. lit. Germ. P. IV. p. 609.

b) Conf. STOLLIVS Hist. lit. P. II. c. 2. §. 37. p. 459.

quam specioso vt plurimum virtutis praetextu laruatis oppositam denuo edidit PHILARETVS pseudonymus, adiecto CORNELII BONTEKOE libello *de Passionibus animae*, *Amstelodami* MDCXCVI. Locum celebri et acuto scriptori, ast difficili et obscuro inter Spinozae asseclas, fecit, suppositum doctrinae morali systema caussarum occasionalium. In eo enim est, vt non sine ingenio demonstret; non modo motum in corpore ciere nos non posse, sed et nihil extra nos facere, alium vero animare actionem nostram, cum extra nos dimanet, et vim ei ac pondus impartiri: eundem terminos posuisse, vltra quos eam efferre non constituerit. Esse igitur nos nudos speculatores huius machinae, inque ea nihil fingere vel refingere, totum id alterius cuiusdam opus esse. Hincque agnoscendum, nec actionem nostram ad res huius mundi, nec actiones istarum rerum ad nos pertinere, sed alterius vim et industriam subesse, idque Numen praestare, nudos itaque nos huiusce mundi contemplatores esse, spectatores in hac scena, non actores, id quod speciem mundi in nos et mentem nostram subuehat, Numen esse; illud nos in hoc statu collocasse et huc misisse, iubens hic manere, donec reuocaret [c]. Ex his suppositis sequens systema extruit; I. In hoc mundo nos extra nos nihil agere posse. II. Omnem actionem nostram, quatenus nostra est, intra nos manere. III. Eam vi diuina aliquando extra nos diffundi. IV. Eatenus vero non esse nostram actionem, sed DEI, V. diffundi autem et quantum Deo videtur, secundum leges ab eo liberrime constitutas, VI. tantummodo spectare nos hunc mundum; VII. ipsum tamen mundum se non nobis spectandum exhibere, VIII. Solum Deum nobis exhibere id spectaculum, IX. idque modo ineffabili, X. posse nos ab isto spectaculo euelli, et ex hoc mundo eripi. XI. Illam ereptionem, s. mortem nos timere, XII. tum quia assueti simus rebus corporeis, tum quia scimus, rationem, quae reddenda est non bene nobis constare. Ex hoc systemate inspectionis sui officia seu obligationes omnes deriuat, vt euocanti ex vita Deo libentes pareamus, non euocati iniussu de statione non decedamus, si enim nos interficiamus, non nos facere sed Deum abigentem nos hinc non quo volumus, sed quo ille nefarios constituit: vt reficiamus corpus moderate, addiscamus artem, eique vacemus, multa faciamus, multa patiamur, quo vitae cursum seruemus, remittamus interdum animum; nauitatem nostram non detestemur, &c. et haec ita complectitur omnia, vt iubeat firmiter animum nostrum inducere, eorum quae agimus, aut agere omittimus, ad felicitatem nostram nihil, ad obligationem omnia referre: ac ita sustinere animum et refrenare, ita coercere intra gyrum suarum obligationum, vt transilire et efferre se in desideria ac vota suae gloriae felicitatisque non possit, sicque nihil faciendum esse ob beatitudinem nostram, sed ob obedientiam Deo praestandam, &c. Haec fabula illa est, quam miro artificio instruit nectitque Geulincxius. Valde illa displicuit theologis et philo-

c) p. 199. seq.

philosophis, cum nec agere nos quicquam, et absolutae rigidaeque Dei voluntati necessario parendum, nec felicitatem sperandam quaerendamue fuisse inter prima principia referatur. Ita enim Spinozam quoque praecepisse, et amice haec cum eo conspirare contenderunt. Quo in cuneo vrgendo industriam suam exercuit RVARDVS ANDALA. Is enim non modo inter Cartesianismi corruptores Geulincxium quoque ob systema caussarum occasionalium retulit, sed et Spinozismi suspectum reddere connisus est, edito *Examine ethicae Geulincxii*, in quam sententiam quoque concessit CHR. THOMASIVS [d]. Idem itaque Geulinckio accidit, quod Mallebranchio, quem Spinozistarum catalogum auxisse ob idem systema electum, et assertam extensionem intelligibilem in Deo, supra memorauimus. Fallimur autem, aut iniuria fit Geulincxio. Licet enim satis paradoxum, et, si verum dicendum, nec verisimile, nec satis pium eius systema videatur, nondum tamen Spinozae concinisse dici ideo potest, qui inter Deum et mundum et animam, essentiale discrimen agnoscit. Valde autem eius ethica similis est Stoicae, quam tamen vehementer contemnit [e], forte, ne pateat, vnde sua hauserit. Quae itaque de Stoicis Spinozismi suspectis dici possunt, vel non possunt, quod suo loco notatum, etiam ad Geulincxium pertinet.

§. XIV. Auxisse indicem Spinozae asseclarum, non tamen eius conuictum Ioannem Bredenburgium, supra diximus. Quae enim contra eum disputat Orobio, ex male intellectis eius assertionibus videntur profluxisse. Sed et Balthasarem Bekkerum in hunc censum venisse, infra dicemus. Idem fatum contigit GVILELMO DEVRHOFIO; qui tamen acerrime et fortissime Spinozae contradixisse COLERO [f] visus est. Nempe arguebat Deurhofius Reformatos Spinozismi ob decretum absolutum; cum autem statueret, vnicum tantummodo esse intellectum, siue substantiam intelligentem, in omnibus hominibus, adeoque animas Petri, Paulique, non vt spiritus speciales, sed vt modos vniuersalis animae cogitantis considerandas esse, Spinozismi quoque eum Taco Haio van den Honert postulauit. Quae thesis, modo ita intellexerit Deurhofius, non Spinozae est, sed Aristotelis, Auerrois, aliorumque, qui intellectum vniuersalem incrustarunt. Eandem dicam sibi scribi expertus est FRANCISCVS BVRMANNVS, eum enim Spinozismi reum esse contendit PHILIPPVS LIMBORCHIVS [g]. Quem cum defendisset Io. VAN DER WAYEN [h], iterata scriptione accusationem hanc ille repetiit, Wayeno in suspicionem criminis [i] adducti. Qui tamen nec tacuit ipse [k], nec tacere Burmannos passus est, edidit enim filius *Pietatem Burmannorum*, in qua hanc

Spinocismi suspecti alii.

d) Cautel. c. XIV. §. 33. not. y.
e) p. 163. seqq. non libertati Stoicae indignatur, ignarus obedientiam suam passiuam idem significare.
f) loc. cit.
g) Theol. Christ. L. II. c. 15. §. 8. p. 39.
h) De λόγῳ adu. Clericum p. 178.
i) In Defens. contra crimin. Io. van der Wayen.
k) Pec. discussione edita.

hanc maculam a parente abstersit. Caussa autem in eo versabatur, quod Burmannus Spinozae verba exscripsisset. Id quod fieri potuit, vt a Limborchio demonstratum, licet sensus Spinozianos refugeret, nec cum illo faceret. Idem WITTICHIIS, theologis celeberrimis euenisse illis ignotum non est, qui sacram, Belgii foederati historiam norunt. Nam Christophorum Wittichium in Spinozismi suspicionem ἑκοντα ἀκοντα adduxit, futilis scriptor *Vitae Philopatri*, quem aequior iudex absoluit, Io. COLERVS, et Iacobum Wittichium philosophiae et matheseos professorem in academia Duisburgensi, similiter nigro lapillo isto notatum fuisse ab Antonio Driessenio, theologiae professore Groeningano adductis scriptis eristicis enarrant auctores *Bibliothecae theologicae Bremensis* [l]. Asseruerat enim Wittichius: materiam necessario explicari debere per attributum, quod aeternam et infinitam essentiam exprimat. Melius autem sensisse, quam fuisse locutum omnino verisimile est. Tandem et his eruditissimum Wachterum addimus, cui in Spinozismi macula inurenda valde grauis fuit cel. REIMMANNVS [m]. Supra autem, quae mens viri doctissimi de Spinoza sit, cum iam explicuerimus, dicta otiose non repetimus. Monendum tamen existimamus, id ipsum dogma, quod ex scriptis nondum editis illi obiicitur: de Adam Kadmon siue primogenito, naturaque inter Deum et mundum media tale esse, vt, licet ipsi clarissimo viro aliter videatur, nunquam cum Spinozae systemate comparari possit; est enim totum Cabbalisticum. Nam Spinoza naturam inter Deum et mundum mediam, et emanatiuum primogenitum ex Deo egressum ad producendas emanationes, siue mundos, plane ignorat, est enim ei Deus caussa mundi immanens, non transiens, id quod ad primogenitum Cabbalistarum non quadrat. Possent his addi plures, et imprimis quae recentissima aetate Leibnizio et Wolfio obiecta sunt, nisi alium illa locum postularent. Erudite duumuiros hos ab hac labe immunes demonstrauisse cel. Gottschedium supra iam tradidimus.

Psychologiae recentioris fata.

§. XV. Post Deum non nobilius in pneumatologia metaphysicae iuncta argumentum occurrit, quam quod de anima tractat, et speciali nomine psychologia dicitur. Et rationibus quidem haud vanis statuendum esset, non dari posse de eo magnum inter philosophos dissensum, cum anima, sui ipsius intime conscia sit, et ad hanc conscientiam reflexionis auxilio quemlibet recurrere posse sit manifestissimum. Ast in nullo fere argumento luculentius se prodit mortalium ignorantia et intellectus nostri angustia [n]; cuius manifestissima specimina sunt innumerae quaestiones et controuersiae de animae origine, natura, immortalitate, immaterialitate, propagatione, facultatibus, commercio et vnione cum corpore, actionibus et passionibus, sede, statu, loco, poena et praemio post mortem, de

l) Fasc. V. n. 7. p. 550. seqq.

m) Hist. Atheismi l. c. p. 514. sqq.

n) Conf. Cel. HOLLMANNI Diss. de Stupendo naturae mysterio: Anima humana sibimet ignota.

Digitized by Google

de anima vniuerſali, mundique, de migratione poſt mortem, et capitibus aliis. Non de his quaeſtionibus nudius tertius demum diſputatum eſt, ſed omnibus fere ſeculis philoſophos ambiguam diſputationis materiam ſuſpenſos tenuiſſe, ex enarrata hactenus philoſophiae hiſtoria conſtat, in qua, quid de his argumentis ſtatuerint philoſophi, diligenter annotauimus. Poſſent illis multa addi, cum in diuerſiſſimas coniecturas, vt in re obſcura fieri ſolet, diſceſſerint, viri docti, ſi ſpecialis huius diſciplinae hiſtoria ſcribenda eſſet. Quae cum locum heic non capiat, pauca tantum adducimus, recentiori aetate, praeter ea, quae iam ſupra copioſe enarrata ſunt, controuerſiis philoſophorum agitata. Et primo quidem, licet ingens inter corporis machinam et animae naturam diſcrimen intercedere intima, quae nobis adeſt experientia, noſtrique conſcientia teſtetur, fuerunt tamen, qui veterem Stratonis ſententiam reuocantes, materialem eſſe animam, vimque atque operationem vitalem, quae materiae ineſt, conſtituere, aſſeruerunt. Hos materialiſtas dicere, barbaro vocabulo, moris eſt. Reipſa in his caſtris militauiſſe Hobbeſium et Spinozam, facile ex ſupra dictis de eorum ſyſtemate conſtare poteſt [o]. Peculiaris tamen ſcriptionis labore euincere id conatus eſt GVIL. COWARDVS medicus Londinenſis. Is cum omnem ſpiritum creatum materialem eſſe ſtatueret [p], idem de anima non affirmare non potuit. Edidit itaque [q] *Cogitationes poſteriores de anima*, in quibus reiecta immaterialitate animae, eam tantum eſſe ſubtilem aliquem ignem materialem, eamque cum vita corporis eandem virtutem conſtituere, magno molimine defendere nititur. Ita vero immortalitatem animae quoque negare oportebat, quia cum vita corporis illa vis neceſſario ceſſat, quam in reſurrectione cum corporis vita demum adfore iterum ſtatuit. Oppoſuit inepto dogmati *Pſychologiam*, ſiue *Tractatum de natura animae rationalis* IOANNES BROVGHTONVS, ſed defendit id tamen, et aliter ſentientes impoſturae accuſauit COWARDVS in *Vindicatione rationis et religionis contra impoſturas philoſophiae*. Neque ab errore pernicioſo ab Aſshetono, Lesleyo, Menardo aliisque, qui ſcriptis eum impugnauerunt reuocari potuit, ſed poſtea quoque noua inquiſitione veteris dogmatis veritatem ſe inueniſſe videri voluit *. In eundem fere cenſum referendus eſſet Henricus Dodwellus, cui ipſi quoque anima mortalis viſa eſt, niſi is, ſuſpectis antiquitatis eccleſiaſticae praeſidiis quae gentilis philoſophia genuit ſuffultus, immortalitatem ex Spiritu S. in baptiſmo collato deriuaſſet, et hoc ipſo totam, quae illi ideo mota eſt controuerſiam, ad aliam arenam traduxiſſet.

o) Solent quoque ſuo modo huc referri, qui ſtatuant, naturae materiae cogitationes non repugnare, quod placuit LOCKIO de Int. human. L. IV. c. 3. §. 6. et in Coll. of the ſeveral pieces, in Ep. ad Collin. tum P. BAYLE in Ep. ad Ancillon. de 109 rationalibus POIRETI, et olim B. BVDDEI El. Phil. theor. P. I. c. 5. §. 28. P. VI. c. 1. §. 3. RVDIGERO in Cogit. de anima nat. contra Wolf. p. 23. et ſuo modo SYRBIVS Phil. prim. P. II. c. 1. §. 9. p. m. 361.

p) Conf. GRAPIVS Theol. rec. controu. P. II. p. 68.

q) Londin. 1703.

*) Vid. Rel. innoe. 1703. p. 653. 1704. p. 353. 1707. p. 745. Act. Erud. 1707. Aug. p. 352. BVDDEVS Theſ. de Atheiſmo c. 3. p. 236. GRAPIVS l. c. c. 4. q. 2. p. 104. ſeq.

Digitized by Google

ſet [r]. Inter Germanos eandem ſententiam inter ſe viri duo docti, quorum ἀνωνύμως *Commercium epiſtolicum familiare, de natura et eſſentia animae prodiit* [s] reciprocarunt, Bucherus, qui pro immaterialitate animae ſtetit, et Hocheiſenius, qui contrarium aſſertum iuit. Neque tamen vel hi, vel Cowardus attuliſſe viſi ſunt, quod momentum haberet, quodque non contraria multa et ſe plane euertentia complecteretur. Vnde cenſuit nonnemo [t], iudicio accurato vſus, *ita eos in hac ſententia probanda verſatos eſſe, vt rei iſtius impoſſibilitatem lectori non plane rudi, rerumque phyſicarum ignaro, omnibus ſuis ſtudioſe conquiſitis argumentationibus longe facilius, quam qualemcumque eiusdem poſſibilitatem perſuaſerint.* Subtiliori et intricatiori disquiſitione de facultatibus animae diſputatum eſt, vt ex iis colligere licet, quae inter dogmata Carteſii, Hobbeſii, Leibnizii, Thomaſii aliorumque de hoc argumento attulimus. Maxime vero de libertate animae, et qua ratione vel intellectui vel voluntati tribui poſſit, in qua re conſtet, quae ſpontaneitatis, quae libertatis externae et internae ratio ſit, deque ſimilibus diſputatum eſt, praeſertim poſtquam natura commercii, quod inter animam et corpus intercedit ſubtilius examinari coepiſſet. De quo argumento inter Anglos Guilelmus Kingius, et Ioannes Lockius, et nuper Samuel Clarckius, extra Inſulam G. G. Leibnizius, Ioannes la Placette, aliique adducti a FABRICIO [u] diſputauerunt. Maxime recentiſſima aetate inter controuerſias Wolfianas, de hoc argumento miris animorum commotionibus diſputatum eſt, cum euertere hypotheſes Leibnizio-Wolfianas libertatem voluntatis obiiceretur, qua de re quid pro his partibus diſputauerint illuſtris BERN. BVLFINGERVS [x], et ven. FRID. WAGNERVS [y], potiſſimum expendendum eſt. Fatendum autem, poſt tot diſceptationes obſcuram hactenus et fluctuantem eſſe philoſophorum de libertate mentis cognitionem, etſi dari illam neceſſario contra Hobbeſium fatalem quandam neceſſitatem introducentem, multi haud infeliciter pugnauerint. Quorum nomina ex parte in hiſtoria Hobbeſii et Leibnizii allegauimus. Auxerunt has difficultates illi, qui naturalem animo diuinandi facultatem tribuerunt, ſi verum tamen fatendum, multum contentionis de voce diſſeminauerunt. Qua de quaeſtione cum erudita tractatione egerit B. BVDDEVS [z], illius, diſſertatio ipſa legenda eſt. Referri porro huc illi quoque poſſunt, qui tres hominis partes conſtituendo, ſpiritum ſiue mentem ab anima diſtinxerunt. Hoc imprimis factum a Platonico-Cabbaliſticis, theoſophicis, Moſaicis, et qui illorum veſtigia premunt, Chriſtiano Thomaſio et Andrea

r) Scriptores de hac controuerſia fuſe enarrat GRAPIVS l. c. p. 105. ſeqq.

s) Zweyer guten Freunde vertrauter Briefwechſel vom Weſen der Seelen 1713. 1721.

t) HOLLMANNVS Theol. nat. c. 2. §. 40. p. 104.

u) Syll. Script. de V. R. C. p. 397. Conf. Bibl. raiſonnée T. IV. P. II. p. 458.

x) In Dilucidat. phil. §. 302. ſeqq.

y) Pec. tr. vernaculo, de vera notione libertatis voluntatis humanae, Berol. 1730. 8.

z) Diſſ. an naturali homo polleat vaticinandi facultate.

Digitized by Google

drea Rudigero. Quos omnes cum ſuo loco excitauerimus, heic, vbi alia agenda ſunt, iterum prouocare nolumus. Difficillimum autem problema, ſemper philoſophi viſum eſt, quod de ortu animae diſputat. In quaſcunque enim partes ſe philoſophi verterunt, inſuperabiles difficultates inuentae ſunt. Et Scholaſtici quidem atque Ariſtotelici, e materia eam educi ſtatuebant; quod cum inepto formarum dogmate nitatur, placere prudentioribus non potuit. Complures autem et hi quidem haud obſcurae famae viri, ad parentes ignotum producendae animae opus retulerunt, et propagari animam transmittique cum ſemine in corpus infantis per traducem quendam ſtatuerunt. Quas partes magna diligentia ornauit ſchola Sennertiana, et qui ex ea prodiit, et hanc cauſſam acriter defendit Ioannes Sperlingius: quamuis de modo operis occulti inter ſe in partes diſceſſerint. Aſt innumeris obiectionibus et difficultatibus preſſi ſunt ab aduerſariis traducis patroni, qui monuerunt, hoc pacto aut creari liberorum animas a parentibus, aut generari; illud homini impoſſibile, hoc contradictorium eſſe, et diuiſibilem atque compoſitam animae naturam inferri. Vnde hi quidem ad creationem animarum confugerunt, et a Deo corporibus in actu generationis immitti ſtatuerunt. Quae ſententia ab altera parte ex propagatione peccaminoſa, quae animae a conceptione hominis ineſt, euertitur, cum in ſanctitatem creatoris, ipſamque veritatem coeleſtem in ſacris oraculis reuelatam peccet. Et hinc audita ſeculo XVII in ſcholis theologorum et philoſophorum Traducianorum et Creatianorum nomina, a quibus induciani diſtinguebantur, qui e coelis, vel aſtris alioue ex loco induci in corpora animas ſtatuebant. Inde ad praeexiſtentiam animarum, in creatione ſimul conditarum, vel in certo loco exiſtentium, vel in corporum ſtaminibus, aut in animalculis ſeminalibus latentium alii confugerunt, diuerſo tamen omnes ſenſu, et prius quidem Platonicos ſequentibus placuit, et H. MORO [a], poſterius LEIBNIZIO [b], vt ſupra dictum, et ſuo modo, qui alium animae ortus per praeexiſtentiam modum excogitauit IO. ANDREAE PLANERO [c]. Similis difficultatis aenigma eſſe vnionem inter animae et corpus intercedentem, et vtriusque commercium ex illis, quae in hiſtoria Carteſii et Leibnizii tradidimus, abunde conſtat. Quibus locis cum oſtenderimus, qua ratione vel ex ſyſtemate influxus, vel ex ſyſtemate aſſiſtentiae, itemque cauſſarum occaſionalium, vel ex ſyſtemate harmoniae praeſtabilitae difficultates tollere philoſophi anniſi ſint, decantatiſſimam controuerſiam pluribus hoc loco enarrare ſuperſedemus. Quodcunque vero eligamus, ſemper inextricabilibus difficultatibus implicamur, quae, niſi nos omnia fallunt in re, nobis ex intima conſcientia nota, luculenter probant, nebulas nondum eſſe iſtis hypotheſibus diſpulſas, et tutiſſime agere, qui ad humanae mentis ignorantiam et anguſtos cognitionis limites

a) Opp. phil. T. II. p. 365.
b) Conf. HANSCH. Princ. Phil. Leibn. p. 176.
c) In noua de animae humanae propagatione ſententia, Viteb. 1712. conf. quae de hoc philoſopho eiusque opinione diximus in Germ. Hiſt. phil. Opere T. VII. p. 859.

mites confugiunt. Cuius hunc vſum eſſe poſſe, recte monet cel. HOLLMANNVS [d], „vt agnoſcamus, ſtupendo conditos nos eſſe artificio, neque ſine potentia, viribus omnibus humanis longe ſuperiori potuiſſe fieri, vt ſubiectum eiusmodi cogitans et intelligens, inque infinitarum rerum naturam curatiſſime inquirens, quale anima quidem noſtra eſt, corporis machinam eiusdemque artus ſingulos varie, pro arbitrio ſuo moueat, inflectat dirigatque, motibusque corporeis ita iterum afficiatur, vt res extra ſe poſitas varia ratione perſentiſcat, illarumque imagines intra ſinum quaſi ſuum recipiat, nec tamen quomodo vel ipſa corpus afficiat, vel a corpore iterum afficiatur, quomodocunque intelligat." Nempe ita ſummum et ſapientiſſimum tantorum operum conditorem ex hac animae noſtrae de ſe ipſa ignorantia agnoſcere, haud exigua pars ſapientiae eſt. Quam qui ſibi metam ponunt, lumine ſane inter tenebras vti ſunt cenſendi.

Pneumatologiae ſpecialis fata recentiora.

§. XVI. Reſtant ſpiritus ſeparatim exiſtentes et immateriales ſubſtantiae: quod argumentum eo intricatius deprehenditur, quo certius eſt, nihil a priori, quod dicunt, nobis innoteſcere, licet certum et euidens ſit, et poſſe eſſe ſpiritus immateriales ſeparatosque a corpore, et non ab omni plane veriſimilitudine, ex regni diuini amplitudine et pulchritudine deſumta, id eſſe remotum. Tota tamen, quae de exiſtentia eorum, verſari inter eruditos ſolet, quaeſtio ad traditionem et fidem hiſtoricam redit, quae ab vltima aetate et canis naſcentis fere mundi temporibus orbem peruagata eſt, et ex omnium fere locorum, temporumque relatione tandem in dogma vbiuis locorum receptum, et inter barbaras et ab omni fictionis artificio remotas gentes non minus, quam inter cultiores populos admiſſum ceſſit. Qui vniuerſalis conſenſus, licet pro praeiudicio vniuerſali haberi ſine manifeſta contradictione non poſſit, adeoque liceat eum pro exiſtentia ſpirituum ſeparatorum allegari, fatendum tamen, ſi candide agere velimus, pleraque quae de ſpiritibus his traduntur, talia eſſe, vt ex barbararum gentium lacunis hauſta, et innumeris erroribus repleta videri queant. Quamuis enim Hebraeae gentis traditio, quae omnium antiquiſſima eſt, nonnulla exhibeat ſacris paginis comprehenſa, pauca tamen ea ſunt, et quae aliae gentes affuerunt, innumera, et ita ſe habentia, vt qui naſum habent, facile illis ſuboleat, multa ignorantiam rerum naturalium, multa ſenſuum imbecillitatem, multa timorem et ſuperſtitionem, multa fraudes quoque hominum vafrorum, et ſimplicitate plebis ad augendam auctoritatem et vtilitatem ſuam abutentium, nonnulla methodum allegoricam orientalis philoſophiae, haud pauca quoque ſyſtema emanatiuum, per omnem Orientem, Aegyptumque diffuſum genuiſſe. Quae vbi probe ponderantur, facile nobis non monentibus cautus et attentus quilibet intelligit, quanta ſobrietate et praeiudiciorum antiquitatis, auctoritatis, hypotheſeos, praecipitantiae, ſuperſtitionis et ſimilium eiuratione

d) l. c. p. 177.

Digitized by Google

ratione opus sit, si in hoc argumento feliciter versari quis velit. Vnde non sine insigni intellectus humani emolumento optandum esset, vt vir quidam doctus, et ad haec, quae obiter tetigimus argumenta, sine vllo partis studio attentus, in origines huius traditionis, variamque propagationem et augmenta ex variis caussis inter omnes populos inquireret, vt inde turbidae, quae hactenus de hoc argumento apparuerunt lacunae, ad limpidiores fontes deducerentur, haberetque intellectus humanus, ex quo de verisimilitudine veritatisque certitudine, vel falsitate specioso titulo imponente esset statuendum. Quae enim de hoc argumento scripta sunt, licet sint innumera, et varia eruditione referta, ordine tamen carent et luminibus atque ratiocinatione iusta, adeoque nec pro asserenda hac doctrina nec ad eam refellendam ita adhiberi possunt, vt intellectui, ex vtraque parte a peccando sibi caventi fiat satis. Quae itaque recentiori aetate de angelis eorumque apparitione, de spectris, de sagis et incantationibus, de pacto cum infernali genio et similibus quaestionibus vehementer disputata sunt, hoc loco recensere non licet, nec etiam libet, eo quod incerta et ambigua disputationis arena ita de hoc argumento pugnatum est, vt quid potissimum definiendum sit, adhibitis legitimae ratiocinationis regulis, anceps haereat cautus animus. Legendi autem sunt, qui pro experientia omnium locorum, temporum, hominum, infinitis fere exemplis in medium adductis pugnauerunt, inter quos eminent, Ludouici Lauateri, Lamberti Danaei, Ioannis Bodini, Mart. Ant. Delrionis, Iosephi Glanuili, Theophili Spizelii, Richardi Baxteri, Petri Goldschmidii, Erasmi Francisci, Ioannis Beaumontii aliorumque nomina, et cum his comparandi, qui innumeras fallacias, imposturas, fraudes, artificia, praecipitantias, errores, in his exemplis inuenerunt atque detexerunt, in quo saxo voluendo post Pomponatium eiusque scholam, non minoribus tamen ineptiis desipientem, et Ioannem Wierum, recentissima aetate Ioannes Wagstaffius, Ioannes Websterus, Antonius van Dale, Fr. Hutchinsonius, Christianus Thomasius, et anonymi haud pauci ex huius schola progressi, multum desudarunt. Qui quoque origines harum traditionum detegere conati, in diuersas sententias abierunt, hoc loco non enarrandas. Id itaque vnum notamus, systema orientale, quod ex Zoroastriano enatum, se deinde ad varias gentes diffudit, maxime vero in Aegypto nouam philosophiam genuit, de spiritibus ex summo fonte emanantibus valde sollicitum, haud pauca huius traditionis capita genuisse, quae cum ab Alexandrinis ob caussas suo loco proditas essent intra philosophiae Graecanicae sequioris cancellos recepta, tandem in ecclesiam Christianam irrepserunt, et vetustissimae gentis Hebraeae traditioni, simplici et purae, innumera assuerunt impura et ineptias olentia. Quae castigare, remque omnem ad suos fontes reuocare nemo maiori eruditionis apparatu et euentus atque fatorum strepitu conatus est, quam Balthasar Bekkerus, cuius controuersia ideo strictim enarranda est.

§. XVII.

Digitized by Google

Vita et controuersia Balth. Bekkeri.

§. XVII. Editus est in lucem BALTHASAR BEKKERVS XIII. Cal. April. anni MDCXXXIV, in agro Frisiae occidentalis, patre pastore pagi Metslawier [e]. Qui cum in filio ingenium studiis aptissimum et mature hauriendis feliciter disciplinarum seminibus commodissimum obseruasset, omni cura in id incubuit, vt agrum natura fertilem propria industria excoleret. Itaque non rudimentis tantum Graecae et Latinae linguae sed humanitatis etiam studiis a patre initiatus, et ad decimum sextum aetatis annum magna cura institutus est. Ita praeparatum literis propaedeumaticis anno MDCL in academiam Franequeranam dimisit, vt seueriorum scientiarum stadium ingrederetur. Quo loco cum praeter alios mathematicarum disciplinarum peritia excelleret Bernardus Fullenius, isque imprimis sideralis scientiae amore flagraret, egregie sub hoc doctore profecit. Tum ad academiam Groeninganam conuersus Samuelem Maresium et Iacobum Altingium praeceptores nactus est, cumque hic non institutione modo, sed et conuersatione inter interiores admissionis discipulos illi locum faceret, eius eruditione philologica, qua eminebat, in linguarum orientalium studio profectus nactus est laetissimos. Inualescere tum in academiis Batauis coeperat philosophia Cartesiana, quae cum magnam admirationem esset consecuta, haud perfunctorie in ea versatus est. Nondum autem curriculum studiorum academicorum absoluerat, cum ad subeundam ministerii ecclesiastici prouinciam in agro Franequerano anno MDCLV vocaretur, quo tempore iam primas de infernalis spiritus operatione cogitationes concepisse dicitur. Decennium in eo munere versatus anno MDCLXV in academia Franequerana summos in theologia honores, et quidem magno eruditorum applausu ob eximiam doctrinam consecutus est. Et tum praeceptoris sui, Fullenii filiam vnicam vxorem duxit, quae eum binis natabus, filio vno, Io. Henrico, paternae postea eruditionis haerede, parentem fecit. Magnis animorum motibus et inaudito feruore tum agitabantur in Belgio foederato controuersiae Cartesianae, et impietatis atque horrendorum errorum insimulabantur theologi, Cartesiana placita sequentes. His litibus licet se miscere nollet Bekkerus, ita vt partem eligeret, pati tamen non potuit, iniquis criminationibus animos fratrum disiungi, cum crederet, non tam malam esse philosophiam Cartesianam, quam eius aduersarii clamarent. Vt ergo meliora eos edoceret, edidit *Candidam et sinceram admonitionem de philosophia Cartesiana*

e) Vitam et historiam Bekkeri maxime illustrauerunt V. Cel. MICH. LILIENTHAL, cuius inter Selecta literaria, extat art. II. obseruatio de Balthasare Bekkero, in qua ex *αὐτογράφοις* eius historia vsque ad Mundi fascinati editionem enarratur. Alteram vero partem exsecutus est, qui etiam Regiomontum ornauit GVIL. HENRICVS BECKHERVS, in schediasmate critico literario, de Controuersiis praecipuis Balthasari Bekkero ob librum, cui titulum fecit, *Die bezauberte Welt*, quondam motis, adiecta in fine farragine auctorum, qui vel Bekkeri scriptum refutarunt, vel asseclarum more illud asseruerunt. In qua eleganti tractatione ex fontibus genuinis cuncta copiose enarrata sunt. Ceterum res eius multi quoque alii tetigerunt, praecipue BENTHEM. in Statu Eccl. et Schol. Bat. P. II. c. 1. p. 114. BVDDEVS Isag. p. 281. KETTNER. Diss. de duobus impostoribus B. de Spinoza et B. Bekkero, et qui vitam eius luculenter enarrauit NICERON. Memoires de literat. T. XXX. p. 175.

siana, ita moderate scriptam, vt non displiceret Maresio, licet vehementer ei infenso. Nec tamen id ferendum esse iudicauit Ioannes van der Wayen, tum quidem Anti-Cartesianorum partibus adhuc addictus, quas tamen postea ipse reliquit *f*, ideoque admonitioni illi more suo respondit. Quae prima animorum contra Bekkerum exulceratio mox alteram peperit, cuius occasionem dedit vulgata a Bekkero *Explicatio catechismi Heidelbergensis*. Hoc enim schediasmate dissidiis odiisque, quae inter Maresium et Altingium flagrabant, implicitus est. Equidem Maresius, cui libellus valde displicuit, concitatis in Bekkerum aliis, Classem Groeningensem sua auctoritate permouit, vt pro suspecto errorum et doctrinae non in omnibus sanae libellum haberent declararentque, effecit quoque vt in Frisiae synodo liber reprehensionem et emendationem pateretur. Conspirauerunt quoque in eo obelo theologico confodiendo facultates, quas vocant theologicae academiarum Franequeranae, Harderouicianae, et Vltraiectinae. Et a Cartesianis quidem theologis liber valde laudatus est: ast suspectorum laudes parum dissentientes commouerunt. Ipse Bekkerus scripta apologia Maresio mascule, se opposuit, quod ita in furorem egit feruidi ingenii virum, vt et fisco addici publico eam apologiam curaret, et magna vehementia refutaret, nec deseruerunt Maresium alii huius factionis theologi, quibus modeste quidem ast magno animo et non sine acumine Bekkerus respondit. Tandem synodo frustra in hoc negotio laborante, illud ad praepotentes Belgii foederati ordines delatum, et horum auctoritate sonante campana publicaque praeconis voce liber Bekkerianus proscriptus est, ipso auctoris affine, consule Franequerano sententiam ordinum exsequente. Qua seueritate ita fractus est Bekkeri animus, vt muneri Franequerano se abdicaret, et aliud rusticanum in vico Loenen, vastato tum a Gallis, qui prope Amstelodamo aberat, adiret, ratus in hoc angulo tutius se a persecutione latere posse. Biennio post tamen, Vespam, quod oppidum est, Amstelodamo vicinum, vocatus est, spesque erat, fore, vt mature ministerio Amstelodamensi adscriberetur: quod tamen impediuit ex eius membris Laurentius Homma, suspectum eum esse heterodoxiae caussatus. Fauentibus vero et pro eo rem vrgentibus nonnullis Cocceianis, instituto que colloquio inter Bekkerum et Hommam, quo ille suam fidei integritatem et puritatem demonstrauit, anno MDCLXXIX Amstelodamum ad subeunda ecclesiastae ministeria vocatus est. Quo loco etsi, tot aduersitatibus iam iactatus, caute agere debuisset, ne pacem atque tranquillitatem suam noua suspicionum occasione turbaret, philosophiae amor tamen peruicit, vt anno MDCLXXX, quo insignis magnitudinis cometa apparuit, schediasmate philosophico demonstraret, nihil ab eo, velut naturali corpore, mali metuendum esse. Qua commen-

f) Meretur hic conferri Ven. LILIENTHAL l. c. p. 30. not. 18. lucem enim quandam controuersiis Cartesianis affert.

Digitized by Google

commentatione cum temeritatem atque leuitatem quandam fouere voluisse videretur, aliquot inde libelli eristici enati sunt. Nec destitit tunc Cartesianorum et Cocceianorum partes iuuare, edita *Epistola de* SPANHEMII *Schediasmate epistolico, de nouissimis circa res sacras in Belgio dissidiis* [f]. HORNII quoque *Historiae ecclesiasticae* tunc supplementum adiecit [g], et in Danielem commentatus est, quo labore suscepto se primas fascinati mundi cogitationes concepisse fatetur, in quo tamen commentario vestigium eius rei nullum comparere testatur, Ven. LILIENTHALIVS [h]. Postquam autem diu foetum hunc, quem mature concepit, parturiuerat, tandem exclusit, licet timidiuscule. Prodiit enim lingua Belgica: *Mundus fascinatus, siue accuratum examen superstitionis vniuersalis, quoad modum, vires, potentiam et operationem satanae malorumque spirituum in homines, et quid hi per illorum virtutem et communionem possint.* Cuius famosi libri pars prior anno MDCXC Leouardiae, et emendatior anno MDCXCI Amstelodami, posterior eadem in vrbe MDCXCIII, et tum ambae iunctim, prodiere. Cuius libri summam cum et ipse auctor operi praefixerit, et eam Ephemerides aliquot enarrauerint [i], in eo describendo prolixi esse nolumus. Scopus vero auctoris hic est, mundum inani et ludicro praeiudicio de operationibus spirituum fascinatum, erroris conuincere, et ab his nugis liberare, demonstrando spiritum sine corpore in corpus agere non posse, adeoque omnes de spiritibus, eorum apparitionibus, operationibus, spectris, magis, sagis, etc. narrationes inter otiosorum ingeniorum nugas et commenta esse referendas: Satanam vero post lapsum suum catenis tenebrarum vinctum tartaroque alligatum esse, adeoque, quaecunque de eius in terra operationibus iactari solent, vel praeiudicium esse praecipitantiae, et antiquitatis, vel fallacias sensuum, vel fraudes hominum malitiosorum. Quod vt demonstret, et ipsam diuinorum oraculorum interpretationem suae hypothesi attemperat, et philosophiae Cartesianae principiis ad eam confirmandam vtitur, et per omnem antiquitatem currendo non sine eruditionis multaeque lectionis apparatu in gentium barbararum, Graecae, aliarumque opiniones de spiritibus et magia inquirit, et quae memorabilia apparitionum et operationum spirituum exempla enarrari solent, suae hypothesi non obstare, et caussas alias, quam spiritus habere, demonstrare nititur. Πρῶτον ψεῦδος auctoris autem ipse *capite septimo libri secundi* detexit, vbi magna subtilitate demonstrandum sibi sumsit, omnem operationem in corpus oriri ab immediato ordine Dei, adeoque ab eo ad spiritus, vel ab animae nostrae operatione metaphysica in corpus, ad spiritus reliquos consequentiam non valere. Quo modo reuera omnem spiritus in corpus operationem negat, et eam ad Deum refert, id quod proximum syste-

f) Vid. Boekzaal van Europe 1692. p. 34. Act. Erud. T. II. Suppl. p. 425. seqq. ANDR. CAROLI Memorab. eccl. T. II. P. II. p. 609. seq.

g) Korte Begrif van Kerkelike Historien.

h) l. c. p. 58.

i) Act. Erud. 1692. p. 19. 1694. p. 241. Bibl. vniu. Tom. XXI. p. 122. seq. Relat. innoc. 1702. p. 901.

Digitized by Google

ſyſtemati cauſſarum occaſionalium eſt, quod dudum iam ſchola Carteſiana pepererat. Et excuſat quidem Bekkerus philoſophiam ſuam, quod non niſi indirecte eam ad hypotheſin ſuam probandam aduocauerit: at id inuidiae tantum declinandae cauſſa fieri, nemo non intelligit, qui ad ratiocinationes Bekkerianas attendit. Cunctis enim et ſcripturae teſtimoniis, et veterum ſcriptorum narrationibus ideo machinas admouet, vt torqueat, quia impoſſibile eſſe iudicat, vt ſpiritus corporis expers agere in corpus poſſit. Hinc enata, quamprimum paradoxo libro controuerſia mota eſt, quaeſtio, vnde hanc ſuam hypotheſin Bekkerus hauſerit? Et Carteſianiſmi aduerſarii quidem magnis clamoribus conqueſti ſunt, mali corui malum hoc ouum eſſe, et ex venenato Carteſianae philoſophiae fonte errorem hunc non modo vniuerſi orbis teſtimonio, ſed praecipue quoque Scripturae ſacrae effatis reluctantem progenitum fuiſſe. Quod cum magna inuidia Carteſianos cumularet, et ipſe Bekkerus in praefatione iteratae editionis de iniuria hac conqueſtus eſt, et prodierunt ex antagoniſtis duo miniſtri Belgici Ioannes Aalſtius et Paulus Steenwinckelius, qui ab hoc opprobrio Carteſianam philoſophiam liberare conati ſunt. Et fatendum quoque ipſum Carteſium, nunquam aſſeruiſſe, nullum ſpiritum corpus mouere poſſe; recte enim obſeruatum cel. HOLLMANNO [k], philoſophum ad Henricum Morum ſcripſiſſe [l]: *Vt non dedecet hominem philoſophum putare, Deum poſſe corpus mouere, quamuis non putet, Deum eſſe corporeum: ita eum non dedecet aliquid ſimile de aliis ſubſtantiis incorporeis iudicare.* Aſt reuera tamen ſectatores in hanc ſententiam conceſſerunt, quamuis nuda confeſſione id non aſſeruerint; cuius, niſi fallimur, ſyſtema cauſſarum occaſionalium exemplum luculentum eſt, quod non elegiſſent Carteſiani, ſi immediatam ſpiritus in corpus operationem realem agnouiſſent. Ipſe vero Bekkerus, cum videret haec potiſſimum ab aduerſariis ad conflandam Carteſianae philoſophiae inuidiam allegari, multis verbis proteſtatus eſt, hoc fundamentum ab ipſo non allegari, ſed aliud agendo ſe ex Carteſianae philoſophiae principiis tantum demonſtrare, quia in cogitando ſpiritus eſſentia ponatur, non poſſe motum corporis mechanicum et corporalem tribui ſpiritui, adeoque ſe κατ' ἄνθρωπον tantum diſputare. Aſt dicis tantum gratia haec Bekkerum allegare, adductus ſupra locus, niſi omnia nos fallunt, euidenter demonſtrat: in eo enim non conſtare de operatione ſpirituum aliter, quam ex animae experientia et exemplo ſtatuit, inque eo occaſione motuum corporis oriri perceptiones animae, et occaſione cogitationum oriri motus corporis, ex voluntate et diſpoſitione Dei aſſerit, indeque concludit: ſpiritum alium, praeter animam noſtram corpori a Deo ita coniunctam, vt ad cogitationes animae ſequantur corporis motus, non poſſe mouere corpora, eo quod a Deo aſſiſtentiam corporis ad eum motum non acceperit. Quo ipſo non potentiam quidem agendi in corpus abſolute, aſt in actu tamen negauit,

k) Pneumatol. p. 96. l) Epp. P. I. Ep. 69. p. 208.

quia motus omnes occaſione animae cogitantis Deus producit. Ex quo patet Bekkero, licet conquerenti, iniuriam non fieri, quamuis id nuper quoque viro cuidam doctiſſimo [m] viſum ſit. Aſt hoc ſemel principio admiſſo facile erat, alias cauſſas fingere vel adducere, cum eſſent eo tempore quidam, qui de quaeſtione facti diſputantes materiam abunde Bekkero ſuppeditabant, ea, quae natura ſua impoſſibilia a priori demonſtrare cupiebat, a poſteriori quoque falſa eſſe comprobandi. Prodierat enim iam anno MDCLXV REGINALDI SCOTI *Detectio artis magicae*, lingua Anglica, quam Belgicam fecerat et anno MDCLXXX ediderat THOMAS BASSO: in quo libro tanta fiducia omnis magia, et quae reliqua huc referri ſolent, negantur, et inter fraudes et impoſturas otioſorum hominum referuntur, vt indignationem publicam meruerit, et vltricibus flammis deletus fuerit. Quo tamen fato deterreri ſe paſſus haud eſt ORCHARDVS, quo minus ſpirituum malorum operationem in tractatu *de Doctrina diabolorum*, Anglice anno MDCLXXVI edito, et a GVIL. SEWEL Belgico idiomate *Amſtelodami anno* MDCXCI vulgato, negaret. Id quod aduerſariis Bekkeri occaſionem dedit, eum accuſandi, quod ab hoc auctore potiſſimam noui dogmatis partem accepiſſet. Comparuit quoque eodem tempore ex Gallis exulibus DALLONIVS quidam [n], qui in *Examine oppreſſionis reformatorum Gallorum*, *in quo innocentia religionis eorum defenditur* [o], vnum tantum eſſe diabolum ſtatuit, et loca ſcripturae longe alio ſenſu, quam ſolet fieri in eccleſia, explicat: quem ſe conſuluiſſe, haud obſcure prodidit Bekkerus [p]. Aduerſarii quoque Bekkeri Hobbeſianiſmum et Spinoziſmum inter cauſſas hypotheſeos Bekkerianae retulerunt, eo quod ex illorum principiis ea ſponte ſua conſequatur. Nonnulli Antonium van Dalen, ante Bekkerum oraculorum gentilium veritatem impugnantem, eaque ad impoſturas ſacerdotum referentem accuſarunt [q]: quibusdam [r] Mallebranchius huc trahendus viſus eſt. Quod tamen, licet ſyſtema cauſſarum occaſionalium celeberrimo philoſopho placuerit, inuita fit veritate. „Is enim quamuis ſe credere profi„teatur, veros magos eſſe rariſſimos, quaeque de ſatanae commercio di„cuntur, eſſe ſomnia, recteque fieri, quod actiones in ſagas et venefi„cos a tribunalibus omittantur, fatetur tamen, minime ſibi dubium videri, „quin dentur magi et ſagae, poſſitque interdum diabolus, permittente et „diſpenſante Deo, ob mirabiles cauſſas malitiam ſuam in homines exer„cere [s].“ Nobis inutilis quaeſtio videtur; quamuis enim ex his omnibus occaſionem de hac hypotheſi cogitandi Bekkerum hauſiſſe a veriſimili non abludat, et probabile ſit, tum Carteſianum ſyſtema vnionis inter corpus et animam, (ſiue aſſiſtentiae, ſiue cauſſarum occaſionalium Bekkero arriſiſſe

m) loc. cit.
n) Videndus de eo BAYLE T. II. Lettr. p. 454.
o) Amſtel. 1687. 12.
p) Vid. L. II. c. 9. §. 3. p. m. 52. Verſ. Germ. Conf. BAYLE l. c. T. I. p. 360.
q) Conf. BENTHEM. l. c. p. 114.
r) POIRET. Ver. method. inu. verum. P. III. §. 27. p. m. 224. THOMASIVS de Crim. mag. §. 3.
s) De Inq. verit. L. II. c. 6. p. m. 287.

Digitized by Google

fisse dicamus) eum permouisse vt crederet, nullum spiritum actionem quandam in corpus edere posse, nisi peculiari Dei consilio et operatione corpori eum finem iunctus sit, tum eos, qui Scripturae et gentium testimonia in alios sensus rapuerunt, ei, persuasisse, ipsam huius traditionis veritatem posse in dubium vocari; apparet tamen ex ipsa Bekkeri tractatione, ipsum systema nouum eum suo ingenio debuisse, idque ideo eum commentum esse, quod contrariam sententiam nec fide testimonii, nec claritate rationis constare crederet. Totum enim singulare quid spirat, et ab aliorum opinionibus distinctum, nam, quaecunque operose, et obscura haud raro subtilitate disputat, eo, si summatim complecti velimus, redeunt: vnum tantum esse angelum, qui peccauerit; qui, cum protoplastos permittente Deo ad peccatum, ignoto nobis et incerto modo, seduxisset, tartari vinculis alligatus et in tenebrarum barathrum demissus sit, ex quo colligit, operationes, quas tot secula Satanae tribuerunt, ad eum non pertinere, nec ab eo editas esse, sed superstitioni et imposturis eorum, qui superstitiosorum credulitate callide vtebantur, originem debere. Et hoc quidem a gentibus barbaris ad Iudaeos et ab his ad Christianos transiisse, saluatore, cum in his terris comparuisset, praeiudicium, quod eradicari ex animis non poterat, ferente, et se illi cum scriptoribus sacris attemperante. Oracula itaque diuina, de potestate angelorum malorum praecipientia, de peccato et hominibus nefariis esse intelligenda; nec eiusmodi operationes ad spiritus bonos esse trahendas. Hoc vero modo rectius Deum et creaturas distingui, et sincerius Deum coli timerique, cum contraria de diabolo opinio in Deum grauissime peccet, illumque reapse Deum faciat. Haec insigni, qua pollebat eruditionis et lectionis apparatu, ingenii quoque elegantissimi foecunditate, quae Bekkero denegari nequeunt, ita incrustauit, vt infinitos sibi lectores compararet, et haud paucis praeiudicium tot seculorum vnus felicissime prostrauisse crederetur. Quin et illi, qui ab ipsa hypothesi, et imprimis a modo Scripturae S. testimonia in hanc sententiam detorquendo abhorrebant, nouitate paradoxae opinionis, et fiducia hypothesin omnium gentium temporumque opinioni contrariam asserendi commoti, auide in libri huius lectionem inuolarunt, et hinc non modo inter Batauos, magna cupiditate lectus, sed a Gallis quoque, Italis, Germanis auidissime emtus est, sic vt tradente TENZELIO [t] in bimestri spatio quatuor exemplarium millia venderentur, nec Amstelodami vnum tum amplius reperiretur. Nec solum in vernacula vbique disseminatus, sed in alias quoque linguas, Italicam, Gallicam, Hispanicam, Germanicam liber translatus est, quarum versionum Germanica ineptissima, Gallica elegantissima et Belgico exemplari comparanda visa est [u]. Ita vero dum certatim in plausus auctoris ruit orbis

 eru-

t) Colloq. menstr. 1692. p. 109.

u) Cat. crit. Reimmann. p. 782. seq. BAYLE l. c. T. I. p. 349. Prodiit Germanica 1693. 4. quam enim REIMMANNVS Hist. atheismi S. III. p. 486. narrat in 12. quatuor tomis comprehensam, dubitamus an extet.

eruditus, isque de vulgari opinione iamiam triumphat, adeo vt numis quoque cusis [x], velut alter Hercules monstrum superstitionis enecasse praedicaretur, tandem excitata est collegarum Bekkeri vigilantia, vt publica actione cum eo agere constituerent, curam adhibituri, ne ex audaci sacrorum oraculorum corruptione detrimenti aliquid accipiat respublica Christiana. Primum itaque senatus ecclesiasticus Amstelodamensis minor cum Bekkero per delegatos egit, et quinque membris, nempe ministris tribus, et senioribus ecclesiae duobus in mandatis dedit, vt quid in hoc libro potissimum reprehendendum sit, ipsi exponerent. Quamuis enim multa in editione altera Bekkerus mutasset, aut audacius dicta, aut sarcasmis inuidiam ciere apta, rem tamen ipsam tantum abest, vt mutauerit, vt potius noua eam luce collustrare summis viribus sit connisus. Delegati ecclesiastici senatus nomine haec tria potissimum Bekkero capita obelo digna exponunt. I. Blasphemе eum de ecclesia loqui, et peruersa atque profana audacia Scripturam Sacram interpretari. II. Inconsiderate scribere de operatione spirituum. III. Temerarie illudere confessioni fidei publicae, cui ipse non minus, ac alii verbi ministri, subscripserit. Excepit contra has accusationes Bekkerus, male mentem suam eos assecutos fuisse, et mala fide hypothesin retulisse. Vt itaque iuste se agere velle senatus ecclesiasticus ostenderet, iussit Bekkerum ipsum libri et hypothesium compendium conscribere, vt de certa eius mente constet. Quo oblato cum recte delegatos de libro ipso retulisse, appareret, cunctorum suffragiis ille damnatus, auctor autem reprehensus est, quod sine censura eum edidisset. Ille ad doctoris theologi iura sibi collata et ad synodum Edamensem breui futuram prouocauit, nec tamen locum inuenit, eo quod male libertate ista vsus fuisset. Ideo oblati sunt illi articuli tredecim mense Augusto anni MDCXCI, illisque subscribere iussus est; additis minis, nisi intra sex hebdomadum spatium resipuerit, munere vel interdictum, vel plane priuatum iri. Inter eos articulos primus fuit, vt confiteretur, animam hominis in corpus agere, idque non necessitate naturae Deo operante; neque animam modum corporis esse: ex quo constat, ad Spinozisticum systema ex Cartesianismo male adhibito enatum Bekkerianam hypothesin theologos Amstelodamenses retulisse. Non tamen ad haec attendit Bekkerus, caussamque ad synodum Edamensem retulit: in qua cum accusationes pristinae obiicerentur, et imprimis a confessione ecclesiae publica et synodi Dordracenae decretis, quibus subscripserit, discedere diceretur, frigide respondit, se ad tenenda confessionis verba omnia, et tuendam versionum biblicarum fidem nunquam se sacramento obstrinxisse, sed ad dogmata capitalia hanc tantum fidem pertinere. Male id synodum habuit, cuius auctoritatem Bekkerus reiiciebat; libri itaque eius fisco addicti sunt, ipse intentata auferendi muneris poena resipiscere iussus est: at ille nullam in se potestatem synodum hanc habere protestatus sententiaeque latae syngrapham

x) Exhibet ectypum talem BECKHER in fronte Diss. cit.

Digitized by Google

grapham postulans, irrito conatu discessit. Res itaque ad senatum ecclesiasticum ecclesiae Amstelodamensis maiorem, Classem inter Batauos vocant, reducta est, quae decreto illi iniunxit, vt ad capita accusationis tredecim illi oblata responderet; elapsoque mense aut reuocaret emendaretque sententiam, aut munere se abdicaret. Obtulit Bekkerus articulos satisfactorios sex, quibus mentem suam tolerabilius declarari perhibebat, rogans Classem, vt patienter ea ferret, quae non nisi problematice in posterum, proponere constituisset, animum enim sibi non esse religionis capita vlla laedere. Concessit id precibus eius Classis Amstelodamensis, et munere sacro porro fungi illi permisit, at indignantibus reliquis synedriis ecclesiarum, quae hanc Amstelodamensium lenitatem et tolerantiam aegerrime ferebant, et scriptis quoque literis circularibus detestabantur. Classis itaque dictos articulos auxit et amplificauit, et postulauit a Bekkero, vt subscriptione promitteret, se hypotheses suas sibi seruaturum, neque amplius voce vel scripto disseminaturum esse. Qua in re cum beneuolentissimos iudices expertus esset, maluit tamen hypothesin electam defendere, vnde factum, vt mense Ian. anni MDCXCII, ad XI hebdomades suspensionis quam vocant poenam subire cogeretur. Ille interea temporis, cum a munere sacro vacandum erat, Frisiam salutauit, vt libros residuos maiori cura absolueret, emendaretque, at cum literis encyclicis caussam hanc a Classibus iugulari intellexisset, breui Amstelodamum reuersus est, moxque innotuit ad dicendam caussam in synodo Alckmariensi eum inuitatum esse. Quae cum reiectis articulis eius reuocationem vrgeret, ipsi libello singulari, se illius synodi auctoritate nec iure nec facto stringi, demonstrare conatus est. Non accepit tamen illum libellum synodus, sed proposito errorum elencho poenitentiam, veniae deprecationem, mentis et opinionis emendationem poposcit. Quod cum renueret, et aliam processus formam Bekkerus expeteret, iterum a munere, et f. synaxis quoque vsu decreto synodi exclusus est, ipso protestante, quod nec debito assessorum numero constitisset synodus, nec audientiam ipsi fecisset, sicque sine vllo effectu iuris egisset. Et haec quidem a classibus atque synodis acta sunt [y]. Ex altera parte theologi ad restinguendum hoc incendium vndique accurrerunt, tantusque libellorum Antibekkerianorum aceruus prodiit, vt quadrigis conuehi potuissent, testeturque P. BAYLE [z] centum florenis eos vix coëmi posse, quorum recensionem ipse Bekkerus edidit [a]. Inter quos imprimis innotuerunt Florentinus Costerus, Simon de Vries, Henricus Brinck, Melchior Leydekkerus, Petrus Hamerus, Iacobus Koelman, Euerhardus van der Hooght, Ioannes Verryn, Ioannes Molinaeus, Henricus Groenewegen, Ioannes van der Wayen, Ioannes Aalstius, Paulus Steenwinckel, Petrus van Mastricht, Petrus Poiretus, de quibus praeter BECKHERVM

y) Scripta huc pertinentia, ex quibus acta colligi possunt, diligenter enarrat BECKHERVS l. c. §. 15. p. m. seqq. conf. BENTHEM. l. c. P. II. c. I. p. 114.

z) l. c. T. II. p. 375.

a) Franeq. 1692. 4.

HERVM [b] videndi BENTHEMIVS [c] atque BVDDEVS [d]. Neque a ſatyra abſtinuerunt eius aduerſarii, poëmatis, inſcriptionibus, imaginibus nouam hypotheſin eiusque parentem traducentes; quamuis non defuerint, qui ſimili ratione eum in coelum extollerent. Cuius generis ſcriptiuncularum ex vtraque parte editarum collectio iam anno MDCXCI prodiit [e]. Ipſe vero Bekkerus, qui audaci animo vtebatur, ſibi non defuit, inſtitutaque *Enarratione ſcriptorum ipſi oppoſitorum* oſtendere ſategit, quam iniquis modis aduerſarii cum eo egiſſent: prudenter autem a controuerſiae ſerra cum his ſcriptoribus reciprocanda abſtinuit, quod ſexcentis eum moleſtiis certiſſime cumulauiſſet. Vni tamen Euerardo van der Hooght reſpondit, reliquos magno animo contemſit. Id quod haud pauci eo traxerunt, quod non habuerit, quod honeſtis titulis reponeret. Maxime quae P. Poiretus contra eum monuerat, talia amicis Bekkeri viſa ſunt, vt niſi quaedam opponeret, opinioni nouae magnum detrimentum allatura ſint [f]. Illi itaque atque Leiddekkero et P. van Maſtricht, qui Latino ſermone contra eum ſcripſerant, eodem idiomate reſpondere promiſit, ſed non praeſtitit, incertum vtrum, conſcientiae malae cauſſa; an metu, ne multitudine obrueretur. Neque tamen cenſendum aſſeclas et πρoμάχους Bekkero defuiſſe. Cum enim ingens iam tum eorum eſſet numerus, qui Hobbeſianis et Spinozianis principiis imbuti theologos contemnebant, rati inueniſſe ſe, non quod pueri in faba, acerbis ſatyris aduerſarios Bekkeri momorderunt. Peculiaribus ſcriptis autem hypotheſin eam defendere ſuſceperunt LVCAS VAN GIVNST [g], et IOANNES PELL [h], quibus addenda controuerſia epiſtolaris inter GVIL. VAN BLYENBERGH et GVIL. DEVRHOFIVM, tum inter hunc et HENRICVM BRINCK agitata [i], qua de natura et operationibus animae humanae, angelorum et diabolorum diſputatum eſt, de quibus ſcriptis omnino conſulendus, quem aliquoties laudauimus BECKHERVS [k]. Quia vero mundus faſcinatus in omnem fere terram exierat, et haud paucos admiratores ſibi comparauerat, aliarum quoque regionum theologi hanc παραδοξολογίαν eneruare et ineptias Bekkerianas profligare coeperunt, quorum indicem videſis, apud BECKHERVM * et GRAPIVM [l]. Non permittit loci et inſtituti huius ratio, vt quid hypotheſi Bekkerianae oppoſuerint viri docti et philoſophiae gnari (theologorum enim, qui Scripturae teſtimonia vindicarunt heic in cenſum non veniunt) prolixe enarremus. Poſſunt autem ea, quae maxime neruum intendiſſe iudicata ſunt, omnium rectiſſime ex P. POIRETI [m], obſeruationibus diſci, qui maxime philoſophicis telis cauſſam Bekkerianam confodit. Obſeruatis, nedum ſpiritus in corpora agere nequeant,

b) In fine Diſſ. cit.
c) l. c. p. 114. 139.
d) Iſag. p. 281.
e) Cat. crit. bibl. Reimmann. p. 782.
f) Conf. STOLL. Hiſt. lit. l. c. p. 510.
g) Der gefallen Engel weenlos, Amſt. 1692. 4.
h) Wonderdaden des Allerhoogſten, Amſt. 1693.
i) Amſt. 1692. 1693.
k) §. 22. p. 36.
*) l. c. p. 38. 39.
l) Theol. rec. controu. P. II. p. 81. 82.
m) l. c. p. 215.

Digitized by Google

ant, ipsa potius corpora neque esse neque agere in se posse, nisi per Spiritus. Non concipi enim posse, qui corpus moueat corpus motusque vno ex corpore in aliud transeat, nisi concipiatur vis omnino spiritualis, certa quadam conatus mensura sese veluti in materiam diffundens, inque eius partes modo in has modo in illas successiue agens. Mentes porro siue spiritus esse Dei progeniem, eiusdemque cum Deo naturae, adeoque eius imaginem in eo quoque referre, quod eorum desiderium, ad similitudinem desiderii Dei, efficax, hoc est, agens et potens fuerit, virtute a Deo impressa. Deo, vt repraesentaret in spiritibus vim, qua pollet mouendi corpora, perinde fuisse, vtrum eis daret corpus aliquod speciale et proprium, quo intercedente in alia corpora agerent, an vero statueret, eos solis suis desideriis in materiam acturos eamque directuros, neque enim alterum altero esse difficilius. Si creati nonnulli spiritus a Deo defecerint corpoream materiam, cui regendae praefuerint, non posse non euadere inordinatam, tenebrosam, corruptam, et in hoc ideo elemento corrupto et tenebroso posse suam potentiam eos exercere: mirum itaque non esse, si homo a Deo deficiat, quod potenter in eum mali spiritus agant. Caussam itaque non esse, cur intellectus histrionicus in eneruanda Scriptura sacra tantopere desudet. Aliorum obiectiones breuitatis caussa non adducemus, ea autem legi a lectore cupimus, quae pro eneruando Bekkerianismo ex philosophia attulit B. Io. Fr. Bvddevs [n]. Sed vt finem narrationis de fabula Bekkeriana faciamus, ad palinodiam canendam is tandem, iubente et cogente senatu Amstelodamensi, coactus est, ita tamen id facere tentauit, ne retractasse videretur. Quod cum mire proceribus displiceret, tandem suspensio prorogata, et cum sic quoque cedere pertinaciter recusaret, munere pariter atque communione ecclesiae reformatae priuatus est mense Augusto anno MDCXCII. Vacauit tamen locus eius in ministerio vsque ad mortem eius, ipse integrum stipendium accepit, habebat enim inter proceres, qui eum tuebantur. Ita in sententia perstitit vsque ad obitum, qui III. Id. Iun. anno MDCXCVIII contigit, qui enim morti proximum resipuisse tradunt, a filio, qui obitus parentis historiam [o] edidit, refutantur. Vtrum autem eorum coniectura vera sit [p], qui omnem eum spiritum defectorem neuagisse coniecerunt, rati, dicis tantum caussa et ad leuandam inuidiam eum scenam hunc in modum instruxisse, difficile definire licet. Ipse enim aperte huic coniecturae contradixit; hypotheseos argumenta autem ab eo allata talia sunt, quae facile id nobis nec sine verisimilitudine persuadeant. Tutissimum ergo est in eo ἀπέχειν.

n) Phil. theor. P. VI. c. 2.
o) Amstel. 1698. 8.
p) Benthem. l. c. p. 113. Thomasivs de Crimine magiae §. 6.

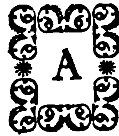
Digitized by Google

* *

CAPVT QVARTVM.
DE EMENDATIONE PHILOSOPHIAE MORALIS RECENTIORIS AETATIS.

§. I.

Conditio moralis philosophiae recentiori aetate.

A theoreticis disciplinis ad practicas progrediendo, quid in iis reformandis, emendandis et ornatiori vultu fingendis praestiterit aetas recentior, iam porro enarrabimus. Tripartitam autem voluerunt philosophiam Practicam Peripatetici, ethicam nimirum, politicam et oeconomicam, quae distributio partium disciplinae moralis vsque ad Grotii tempora et exspirantem fere Peripateticismum obtinuit. Ille enim cum si non omnium primus, certe praecipuus esset, qui doctrinam de officiis olim Stoicis non neglectam amplificandam et ad omne ius diuinum, et humanum, quatenus rationi innotescit, extendendam esse, elegantissimo specimine ostendisset, quem post Hobbesium secutus est Pufendorfius, noua inde philosophiae moralis pars accessit, quae ius naturae et gentium dicta est, quae tamen tantum abest, vt ab ethica separari debeat, vt non nisi vtraque parte sustentata consistere posse censenda sit, quamuis rectissime illi faciunt, qui de emendatione voluntatis, et fine, quo potiri cupit prius philosophantur, et his iuris omnis naturalis fundamenta atque regulas tum demum subiiciunt. Cuius ab ethica parte distincte historiam qui speciali tractatione enarrauerint supra indicauimus: et in antecedente quoque libro Hobbesii et Thomasii philosophiam delineando, vtriusque philosophi placita ius naturale concernentia iam copiose attulimus. Animus itaque hoc loco, vbi specialem scientiarum philosophicarum historiam non condimus, nobis non est, enarrare ea omnia, quae in ethica, iureque naturae praecipienda esse recentior aetas monuit. Sed instituto inhaerentes, et viam diu iam tritam prosequentes ad ea hoc capite respiciemus, in quibus noua dare et eclectice philosophari de rebus ad mores siue internos siue externos, id est, ad ethicam et ius naturae spectantibus aetas coepit recentior. Id quidem maturius in morali doctrina, quam in reliquis philosophiae partibus factum esse, ex scriptis moralibus Fr. Petrarchae, Petri Pauli Vergerii, Hieronymi Cardani, aliorumque constare potest. Primus tamen, qui eclectice doctrinam moralem integro libro proponere, relicta via sectaria ausus est, fuit Michaël Montanus, cuius *Tentamina moralia* certam nobis epocham doctrinae moralis eclectice traditae aperiunt, quamuis iustum sibi systema non formauerit: quod curatiori diligentia tentauit, qui ex eius disciplina processit Petrus Charondas [a], de cuius tamen rebus et scriptis in *antecedente huius Tomi parte* iam

a) Charron.

Digitized by Google

iam disseruimus. Inter Germanos autem circa idem, quo inter Gallos vterque scriptor floruit tempus, Abrahamus Scultetus doctrinam moralem eclectice tradere coepit. A quo tempore gliscere magis igniculi latentes visi sunt, quam erupisse in flammam. Verulamio autem in hac quoque philosophiae parte lumina prorsus noua accendente, et Grotio ius naturae seorsim tractante, tandem nouus morali doctrinae sol illuxit, et ab eo tempore haud pauci in eo campo diligenter versati sunt. Quod qua ratione fecerint Hobbesius, et Cartesii asseclae, tum recentiori aetate Christianus Thomasius in praecedentibus fuse explicuimus. In praesentia vero eos strictim tangemus, quibus potissimum cultum eclecticum debet philosophia moralis, et tum demum enarrabimus, qua ratione Grotius et Pufendorfius, facto discrimine inter honestum, iustum et decorum, inter virtutis et officia in molienda noua iuris naturalis disciplina versati sint, quid susceperint effecerintque.

Michael Montanus.

§. II. Ducendum esse initium philosophiae moralis eclecticae a MICHAELE MONTANO, comparatio scriptorum eius cum libris ethicis philosophorum, qui ante eum vixere, facile docere potest. Eius itaque hoc loco memoriam non praeteriri fas est, quae ex *Tentaminibus* siue *Periculis moralibus* collecta nonnullis editionibus praefixa est. Natus est in regione Petricoriensi anno MDXXXIII, generoso stemmate genitus. Parens, cum laboris et molestiarum patientiam, parsimoniam quoque et conuersationis cum humilioribus facilitatem ingenerari illi cuperet, inter huius conditionis homines eum educari curauit. Cumque consuetum modum ex grammaticorum praeceptis tradendi Latinae linguae cognitionem fastidiret, quod longum et taediosum iter esse crederet, aliam viam tenendam ratus, vsu et exercitatione illius facultatem comparare filio satégit. Quem in finem infantem adhuc et vix balbutientem, educationi docti cuiusdam Germani, qui postea medicae artis notitia clarus in Gallia obiit, commisit, qui, licet Gallicam linguam ignoraret, Latinam apte commodeque erat doctus, hisque alios duos iunxit, in eadem lingua satis versatos, qui prima loquendi conamina Latinis vocibus in filio adiuuarent, nec aliud verbum, quam quod e Latio profectum esset, illius auribus illabi paterentur, parentibus et familiaribus non nisi Latina vocabula, quae ideo memoriae mandauerant, coram puero pronuntiantibus. Ita factum, vt in praedio Montani Latium habitare videretur, ipse vero sexennis Gallicam quidem linguam plane ignoraret, Latinae vsum autem ita exercitatione quotidiana teneret, vt, qui disciplinae gratia illi postea admoti sunt viri docti Nicolaus Gruchius, Guilelmus Guerentus, philosophus Peripateticus, Georgius Buchananus et Marcus Antonius Muretus, alloqui eum Latine vix auderent. Graecae porro linguae notitiam ludendo illi comparare simili diligentia pater studuit. Sexennis puer ad haurienda scientiarum praecepta in gymnasium Burdegalense

Digitized by Google

lense missus est; in quo licet supremis classibus mox admoueretur, nec intermitterent praeceptores, quibus augeri doctissimi pueri lumina posse intelligerent, fecit tamen diuersa institutionis ratio, a parentis methodo, ludendo et sponte instillando cuncta tradens, vt Montanus corrumperetur magis, quam scientiis emendaretur. Adolescentiam porro licentiosius eum egisse, ex eo intelligi potest, quod metuebatur, ne matrimonii vinculis alligari se firmiter recusaret: ast coniugio inito in virili aetate, tanta castimonia in eo vixit, vt supra spem omnem esset. Post parentis obitum terras paternas haereditate accepit, quas ne sumtibus exhauriret, pater timuerat, qui tamen metus eum fefellit. Vixit enim ex earum reditibus commode, cum munus nullum affectaret, vnde posset ditescere. Equitis S. Michaëlis axiomate autem sine emolumento gauisus est, et ciuitatis Romanae ius in itinere diplomate scripto, non sine insigni gaudio accepit. Burdegalensis quoque ciuitas eum sibi praetorem elegit, inuitum et reluctantem, quem magistratum non nisi regis mandato coactus accepit, et biennio cum laude gessit. Reliquum temporis sibi seruauit, et studiis suis, quibus vnice delectabatur, liberi enim, praeter filiam vnicam, mature illi fato subducti sunt. Vsus temperamento sanguineo-cholerico, scribendi quoque et philosophandi rationem ex hac corporis animique dispositione formatam tenuit. Valetudine autem vsus est firma, licet a medicorum consiliis abhorreret, tandem calculi et colicae doloribus exhaustus, vel quod PASQVIERIVS [b] refert, linguae vlcere enecatus mense Septembri anno MDXCII, sexagenarius obiit. Aeternitatem nominis vero sibi parauit immortali *Tentaminum* siue *Periculorum moralium* opere, quod non sui tantum aeui admirationem sed nostri quoque temporis laudes meruit, dignumque visum est, quod obseruationibus auctum in Britannia, Gallia, Belgio recuderetur [c]. Argumenta in istis tentaminibus moralia sibi auctor ingeniosissimus selegerat, ast nec principiis certis, nec systematis ordini alligata, sed quodcunque ipsi occurrerat, in eo meditationis acumen figens, posthabito omni disciplinae fixae et ad certam normam exactae seueritate libere disseruit, ingenii quod amoenissimum habebat, ductum et propensionem vnice secutus. Vnde non errant, qui eum eclectica ratione de morali doctrina disputauisse asserunt, modo cum philosophis systematicis non confundatur. Diligenter tamen Plutarchum et Senecam legit, ac haud raro expressit, illius πολυϊστορίαν, huius acumina imitatus, quin sententias eorum ita apte suis innectens, vt enatae apud eum videri possint. Ingenio autem foecundo et imaginibus supra modum abundante vsus, vitam et colorem meditationibus suis scribendo, ita attulit, vt licet dictio antiquatis vocibus et Vasconum duritie displiceat, cogitationum tamen iucunditas innumeris varietatibus delectans politissimi seculi nostri laudes et admirationem meruerit. Nullibi autem pedem figit, nec certum iter tenet, sed

b) Lettres T. II. L. 18. let. 1.
c) Lond. 1723. IV. Vol. 4. cum notis Costei. Paris 1725. 4. Hagae Com. IV. Vol. 12.

Digitized by Google

ſed hos hortos ingreſſum lectorem mox ad deuia digreſſionibus deducit, at ita iucunda et virentia, vt erroris minime poeniteat: quo pacto dum imaginationis lumina miris viciſſitudinibus ornat, excitat, auget, inſatiabilem lectorem dimittit. Semper enim nouum aliquid et inexpectatum affert, quod lectorem detineat et admiratione repleat, tanta felicitate, vt ordinis neglectus et dicendi quaedam temeritas atque ſententiarum nouitas virtutis laudem meruiſſe videri poſſit. Cuius teſtes ſunt viri ſummi et accurato elegantiarum moralium ſenſu praediti, qui certatim laudibus opus ingenioſiſſimum extulerunt. Thuano enim immortale audit, Perrionio breuiarium ingeniorum elegantium, Lipſio auctor Thales Gallicus, Mezeraeo et Naudaeo Seneca Chriſtianus, Schurzfleiſchio Socrates Gallicus dicitur, et innumeris hae diſſertationes extolluntur elogiis. Quae cum collegerint THOMAS POPE-BLOVNTIVS * et TEISSIERIVS [d], heic, vbi breuitas ſectanda eſt, lectorem ad hos fontes dimittimus. Aſt qui tantas laudes meruerat, acerbiſſimis quoque a ciuibus ſuis cenſuris reprehenſus eſt. Quidam enim libertatem dicendi Epicuri gregie tantum dignam caſtisque auribus grauem obiecerunt; nonnulli axiomata moralia deprehenderunt corrumpendis moribus nutriendaeque vitae licentiae aptiſſima; multi ordinis neglectum errantemque per recta, obliqua, certa, incerta, ſumma, ima, calamum culparunt, diſplicuit quoque quibusdam imaginationis nullis iudicii legibus coërcitae furor, inſigni morbi contagio lectorem corrumpens: iactantia autem de ſe ipſo intolerabilis et paedagogica, ad nauſeam vsque lectori moleſta aliquibus viſa eſt. Ipſa tandem philoſophandi ratio incerta, dubia, et ſcepticiſmo fouendo aptiſſima, et principia quaedam impietatem nutrire et firmare apta execrabile nomen Montani nonnullis fecerunt, maxime illis, qui ex diſciplina portus regii prodierunt, vt ex auctoris *Artis cogitandi* [e], et MALLEBRANCHII [f] cenſuris, valde ſeueris et in confodiendo hoc ſcriptore acerrimis conſtat, quibus addi poſſunt, quae ab HVETIO [g] aliisque ſcriptoribus Gallis [h] in eo ſolent culpari, quibus haud parum de priſtina gloria Montanus amiſit. A qua tamen cenſorum iniquitate, maxime vero Mallebranchii, qui denudaſſe Montanum et ingenii caſtigati laudem ei recte dubiam feciſſe haud paucis viſus eſt, liberare illuſtrem ſcriptorem annisus eſt FONTEVIVANVS, edita *Apologia pro Montano contra iniurias ſcriptorum portus regii et Mallebranchii* [i]: ſimilem operam contra *Artem cogitandi*, athe-

 iſmi

*) Cenſ. cel. auct. p. 819.

d) Eloges des hommes ſavans T. IV. p. 167. ſeqq. Addendus his, qui ex illuſtris BOVSSIERII Memoriis de Vita et ſcriptis Michaëlis Montani pluſcula expoſuit IOLYVS in Elogiis nonnullorum Scriptorum Gallicorum, Diuioni nuper editis.

e) L. III. c. 20. p. 410. ſeq.

f) De Inquir. verit. Tom. I. L. II. c. 5. p. m. 271. ſeqq.

g) De rebus ad eum pertinentibus p. m. 178.

h) ESPRIT de la fauſſeté des vertus humaines P. II. c. 3. p. 26. MARVILLE Melanges T. I. p. m. 164. T. II. p. 32. T. III. p. 109. TEISSIER. l. c. et quos excerpſit.

i) Hiſt. des Ouvrages des ſavans 1700. p. 132. conf. D'ARGENS, philoſophie du bons ſens, Diſſ. prel. §. 6. p. 19. cui miſerandum iudicium tuliſſe Mallebranchius, iisdemque, quos in Montano reprehendit naeuis ſcatere dicitur.

Digitized by Google

iſmi notam ſcriptori celeberrimo inurentem praeſtante CHRISTIANO THOMASIO [k]. Tacemus alia ex vtraque parte dudum in medium adducta, quae SORELIVS [l] cumulauit. Nobis accuratae quidem philoſophiae laudem, miſcellanea haec non mereri, omnino concedendum eſſe videtur. Cum enim nec principiis certis auctor vtatur, nec legitima ratiocinatione concluſiones deducat, ſed innumeris ingenii laſciuientis ſaltibus diſcurrat, nullibi ſedem figens, et intentum animi oculum adhibens, certam inde et ſolidam moralis doctrinae rationem exoriri non potuiſſe, quilibet, philoſophandi methodum edoctus, facile intelligit. Nocuit quoque ſcriptori igneo et cogitationum vbertate emicanti imaginationis ferocia et ardor, quo ad genuinam rerum ad animi mores pertinentium indolem ſine fuco et phaleris adhibitis attendere impeditus eſt. Lectionis autem in veterum ſcriptis verſatae affectata oſtentatio haud parum noſtri ſeculi ſenſui moribusque contraria, non poteſt non paedagogica illis videri, qui ad noſtri temporis morem ſcriptorem duobus fere ſeculis antiquiorem exigunt, vel philoſophemata accurata, et nexu ſuo iuncta in eo quaerunt. Negare quoque auſus non eſt P. BAYLE [m], (quem tamen librum iſtum in iuuentute prae omnibus aliis deperiiſſe et Pyrrhoniſmi praeceptorem habuiſſe, in eius vita ſupra monuimus) eſſe haud pauca a ſcriptore illuſtri dicta, quae vel Scepticiſmum nutrire, vel animi caſtimoniam corrumpere apta videri poſſint. Tacemus alia, haud facile excuſanda. Aſt nec ideo vel laude omni indignus, nec ex ſcriptorum illuſtrium, deque philoſophia morali bene merentium numero expungendus eſſe recte cenſetur. Vt enim taceamus, Montanum non aliis, ſed ſibi ſcripſiſſe, nec voluiſſe inter doctores morales comparere, hocque pacto negligentiam illam, et mentionem de ſe ipſo frequenter factam, poſſe excuſari; quaedam deteriora videri, quam ex auctoris ſententia dicta ſunt; nonnulla temperamento luxurianti et nullis diſciplinae iuſtae repagulis coërcito adſcribenda et condonanda eſſe; fatendum etiam eſt, artes et dolos animi ſibi ipſi ſaepe ignoti et affectibus ducti eum haud raro feliciter detexiſſe, et magna ſinceritate deſcripſiſſe [n]; veterumque obſeruationibus in ſuos vſus miro et natiuo artificio traductis adiutum praeclara multa eleganter monuiſſe, et inter haud pauca, quae naeuo et offenſione non carent, vtilisſima quoque quam plurima et a prudenti lectore non negligenda attuliſſe. Ipſi porro morbi eius aliquid habent, quod eos gratos faciat: negare enim non potuit Mallebranchius, naeuos eius aliquid boni admixtum habere, et falſas quoque notiones et axiomata luce quadam radiare: ſermones methodi legibus carentes argumenti tamen animo concepti elegantia ſe commendare, natiuamque ſolertiam, et lumen quoddam per totum librum coru-

k) Diſſ. de Praeiudiciis T. III. Cauſ. Iurid. mixt. conf. Colloq. menſtr. 1689. p. 678. 998.

l) In Bibl. Gallica p. 80. ſeq.

m) Lettr. T. I. p. m. 5. Eclairciſſ. du Diction. T. IV. p. m. 655.

n) Conf. MARVILLE l. c. T. II. p. 32. qui in eo excel-

Digitized by Google

coruſcans ſummopere delectare. Ita vero exſcriptorem agere, vt e proprio penu deſumſiſſe videatur *. Qui autem Atheiſmum, Epicureiſmum, Libertiniſmum et ſimilia flagitia ei obiiciunt, mirati, tam diu per leges licuiſſe orbem libro venenato obambulare, omniumque paſſim manibus teri, illos eleganter monuit ven. REIMMANNVS [o], *dandum aliquid eſſe in cenſum eruditorum nunquam relato, et ſuum hunc foetum pro immaturo habenti, et lectoris ſubmittenti iudicio: et ſi quae liberius ſcripta ſint, interdum ea vel commoda interpretatione temperanda, vel obelo notanda; neque ob maculas nonnullas vniuerſum corpus repudiandum, imprimis cum manifeſta atheiſmi veſtigia in eo non deprehendantur.* Alia pro Montano hac de re adduxere SORELIVS et THOMASIVS [p], qui conſulendi. Fatemur tamen, prudentem et cautum lectorem, et accurate in morali doctrina verſatum, librum hunc poſcere, ne differendi nouitate et inſolenti audacia atque elegantibus et dulcibus his vitiis ineſcatus, pretioſum a vili, rectum ab obliquo, verum a falſo diſcernere impediatur. Mirum autem eſt, in tot naeuis a viris doctis reprehenſis librum tamen vbique lectum, commendatum, nec cenſura publica notatum, Charondam, qui complura ex his ſcaturiginibus in latifundia ſua deduxit, aſt ordine ſcripſit, impietatis accuſatum eſſe. Quod ideo eueniſſe coniecit P. BAYLE †, quia in diffuſa nulloque ordine conſtricta tractatione Montani latens venenum non facile detegi poſſit, Charondas autem, qui iuſtum doctrinae aedificium ex hac materia disiecta exſtruxit, periculoſas aſſertiones manifeſtas fecerit. Nobis veriſimilius eſt inuidiam, quae Charondam eloquentiae laude in aula et vrbe frequentiſſima florentem preſſit, accuſari poſſe, quae Montanum rure ſibi viuentem perſequendi cauſſam non habuit.

Abrahamus Scultetus eclectice de moribus ſcribere conatus.

§. III. Quod inter Gallos eo tempore Montanus, et iuſto philoſophiae habitu Charondas in doctrina morali moliti ſunt, inter Germanos tum tentare aggreſſus eſt ABRAHAMVS SCVLTETVS, theologus Heidelbergenſis, variis ingenii monumentis clarus, et nonnullis momentis in hiſtoria belli ciuilis, quae ſuperiori ſeculo Germaniam vaſtauit, memorabilis, de cuius vitae circumſtantiis praeter alios videndi REIMMANNVS [q] et FREHERVS [r]. Is enim rogatu duorum equitum Sileſiacorum anno MDXCIII Lugduni Batauorum duos ethicorum libros edidit, in quibus arida Ariſtotelis deſerta vitauit, et amoeniores campos eclectica libertate ingreſſus eſt. Is totum doctrinae moralis ambitum duobus capitibus abſoluit, quorum prius de vita recta, poſterius de vita felici agit. Et in priori quidem tractatione finem hominis definiendo eiusque partes explicando, virtutem ad vitam rectam neceſſariam ita enarrat, vt quae

excelluiſſe Montanum putat. Conf. STOLLIVS Hiſt. lit. P. III. c. I. §. 55. p. 613 ſeqq.

*) Conf. Menagiana T. I. p. 305.

o) Hiſt. Atheiſmi S. III. c. 5. §. 15. p. 404. add. BVDDEVS Theſ. de Atheiſmo c. I. §. 25.

p) locis citatis.

†) l. c. p. 655.

q) Hiſt. lit. Germ. P. IV. p. 598.

r) Theatr. p. 414.

Digitized by Google

quae eius caussa sit procreans, quae pietatis, quae probitatis ratio, et quomodo, illa virtutes Deum respicientes absoluat, haec recte viuendi regulas tum erga nos ipsos, tum erga alios suppeditet, exponat: quo pacto plerasque virtutes indice, eo quem Stagirita dedit, longe pleniori describit, et eas quoque adducit, quas Peripatetici omittere solent, patientiam, parsimoniam, humilitatem, innocentiam, gratum animum, iustitiam propriam. Posteriori parte felicitatem gaudio animi, corporis sanitate, famae integritate, et vitae sustentatione absolui contendit. Ex quo intelligitur, eum officia simul cum virtutibus esse in ea tractatione complexum. Laudandus quoque in eo est, quod doctrinam moralem philosophicam cum Christiana comparauerit; quamuis multa deesse quae ad philosophiam moralem requiruntur, ob temporis illius conditionem non sit mirandum. Dignus itaque libellus visus est MARCO FRID. WENDELINO, cuius ductum in condendis *Philosophiae moralis commentariis* sequeretur. Qui si more Sculteti ab inutilibus quaestionibus abstinuisset, felicius hos passus secutus fuisse iudicari posset; quamuis diligentiae et lectionis multae laudem ei denegandam haud esse censeat cel. STOLLIVS [s].

Incrementa philosophiae moralis eclecticae.

§. IV. Aurora tamen haec modo fuit, diei instantis praenuntia, nondum enim plena lux exorta tum fuit: quam, si verum fatendum, illustrissimo Verulamio debemus, qui in morali quoque argumento desipere philosophos, et elegantiores veritates sequi in *Sermonibus fidelibus* bonae frugis plenis docuit. Cuius conatus et consilia cum supra in eius vita descripserimus, hoc loco actum non agemus. Non id volumus, ante Verulamium nihil in morali argumento nouum tentasse philosophos; illius enim contrarium innumerae tractationes morales testantur, quae relicta sterili aretologia Peripatetica, alia via animum morum praeceptis instruere fategerunt. Quem campum ingressi sunt, qui apologis, (quibus fabulae Milesiae et Romanenses, quas vocant, addi possunt,) satyris, characteribus et notationibus, praeceptis et παραινέσεσι, aphorismis, gnomis, adagiis, apophthegmatibus, symbolis, emblematibus, hieroglyphicis, aenigmatibus, inscriptionibus, paradigmatibus aliisque, quae ad exotericam docendi rationem referri solent, methodi generibus emendationem voluntatis morumque formationem iuuare studuerunt. Quorum conamina cum erudita tractatione delineauerit, et cum veterum ea in re industria comparauerit doctissimus PASCHIVS [t], eum ab illis legi velimus, qui haec pluribus nosse cupiunt, certi haud exiguam lucem eius lectionem in historia philosophiae moralis esse allaturam. Sed hoc nobis loco de iis potissimum sermo est, qui iusta methodo emendare philosophiam moralem sunt aggressi. Quorum tamen nomina hoc loco, vbi bibliothecam scriptorum philosophicorum non scribimus, excitare opus haud est, cum ex virorum praestantissimorum REIMMANNI, STRVVII,

s) l. c. P. III. c. 1. §. 56. p. 619.

t) De variis modis tradendi moralia. Kilon. 1707. 4.

Digitized by Google

VII, STOLLII indicibus in libris notissimis suppeditatis, nobis non monentibus, ea hauriri queant. Praeterea nos quoque in antecedente tractatione haud pauca, quae huc pertinent, iam delibauimus, et quae theosophici nonnulli in hoc argumento praestiterint, itemque Vayerius, Gassendus, Hobbesius, Thomasius, Buddeus, Geulincxius, Gundlingius, Rudigerus, aliique annotauimus, quae hoc loco repetenda sunt. Addi his possent plures, si specialis ethicae historia enarranda esset, et imprimis memoranda merita sociorum portus regii, de doctrina morali, inter quos in hoc argumento maxime eminuit elegantissimus Nicollii [u] calamus. Sed haec prolixiora sunt, quam quae locum hic capiant. Non tacendum tamen, quod opportune monet cel. STOLLIVS [x], VINCENTIVM PLACCIVM, qui ex celeberrimorum virorum Ioachimi Iungii (quem inter eclecticos numerat LEIBNIZIVS [y]) Petri Lambecii, Michaelis Kurstenii, Io. Christophori Schraderi aliorumque disciplina, quam in Academiis, Helmstadiensi, Lipsiensi, Patauina hausit, ad philosophiae moralis professionem in gymnasio Hamburgensi processit, primum fuisse, qui ethicam systematicam eclectico vultu habituque inter Germanos prodire iusserit. Quamuis enim a Peripateticis philosophiam didicerit, relicto tamen Aristotele in physicis Cartesium secutus est, in argumento morali, dicis caussa Aristotelem non plane ex scholis ethicis exterminans, eclecticam methodum adhibuit. Visum autem viro doctissimo, medicorum filios imitandos esse, voluntatemque, quam aegram esse, et cui medicinam a philosophia morali parari sciebat, ita considerandam, vt explorata eius natura et facultatibus morbi detegerentur, et ad quem sanitatis gradum, quibusue remediis perduci possit, describeretur. Quae methodus medica non ignota quidem fuit veteribus, vt alibi iam a nobis notatum, ast neglecta plane, donec Placcius eam haud infeliciter in vsum deduceret. Factum id edito *Typo accessionum moralium seu institutionum medicinae moralis desideratorum eius scientiae, cumprimis vero praeceptorum emendandi semetipsum elementa pariter proponente*, *Hamburgi* MDCLXXV, qui liber vernacula quoque postea prodiit. Quae medendi methodus cum valde commoda visa esset B. BVDDEO, eam in *Philosophiae practicae parte prima* sequendam esse statuit. Sed et aliis meditationibus moralem disciplinam iuuare Placcius sategit. Debemus enim ei *Philo-*

u) Conf. BAYLE Dict. T. III. art. Nicolle p. 501. qui eius tentamina moralia inter optimos libros numerat.

x) l. c. c. 4. §. 22. p. 677.

y) Epp. Vol. IV. p. 188. Patriam habuit Lubecam, 1587. Ramaeam logicam Giessae docuit, et postea metaphysicam et mathemata: tum arti salutari se tradidit, Patauii med. D. creatus. Postea Rostochii et Helmstadii docens, is visus est, qui Gymnasio Hamburgensi Rector et Professor physicae et logicae praeficeretur, denatus 1657. m. Sept. Valde extollunt eius eruditionem et doctrinam, maxime in physicis, viri docti vid. Leibniziana p. 414. et in Epistolis passim, BOECLER. Bibliogr. crit. p. 590. Parum placuit ei Aristoteles, licet diligenter eum legisset, conf. MORHOF. Polyhist. T. II. L. I. c. 9. p. 57. L. II. P. I. c. 12. p. 217. eclectice autem philosophatum fuisse ex eius doxoscopia physica patet, quam edidit MAR. FOGELIVS 1662. Conf. cel. A SEELEN Athenae Lubecenses.

Digitized by Google

Philosophiae moralis plenioris fructum praecipuum, qui est eius ope philosophiam non sufficere beatitati solidae vlli constituendae, nedum acquirendae: reuelationem vero diuinam ei necessariam certisque signis, in sola religione Christiana deprehendendis, a falsa qualibet superstitione distinctam, non posse non existere, Helmstadii MDCLXXVII. Tacemus scripta moralia alia, partim edita, partim nondum vulgata, de quibus et vitae atque scriptorum Placcii historia consulendus est, qui *Biographiam eius theatro pseudonymorum et anonymorum* praemisit Io. ALB. FABRICIVS. Ceterum neque hoc praetermittendum, fuisse Placcium si non primum, certe inter primos, qui ethicam a iure naturae distinxerit, et suos cuique limites definiuerit. Factum id in *Accessionibus ethicae, iuris naturalis et rhetoricae ex triplici maiori systemate elaborato per vitam omnem et porro in dies elaborando excerptis.* Quin et methodum medicam ad *Iurisprudentiam naturalem, publicam, et priuatam* transferendo, iuris naturae emendationem promouere studuit. In quo tamen saxo voluendo omnium lumina extinxerunt Hugo Grotius et Samuel Pufendorfius, qui duumuiri cum insignibus accessionibus moralem doctrinam, quae de officiis et iure tractat, locupletauerint, digni omnino sunt, quorum paulo plenior enarretur philosophica historia.

Scriptores historiae H. Grotii.

§. V. Valde commendauit famam HVGONIS GROTII et immortale eius nomen fecit singularis prorsus et praestantissima eruditio, qua meruit vniuersi orbis eruditi consensu inter principes viros doctos referri [z]. Inde factum, vt a multis res ad eius historiam literariam pertinentes tangerentur. Et ipse quidem in *Apologetico* haud contemnendam eorum partem, quae ad ipsum pertinent, quaeque ob remonstrantium partes susceptas pertulit, enarrauit [a], in *Epistolis* vero [b], quae pleraeque ad familiares scriptae sunt, haud pauca tetigit, quae historiam vitae eius mire illustrare possunt. Ex his aliisque fontibus hauserunt narrationem suam anonymus in *vita Grotii*, IO. IAC. SCHVDTIVS, in *vita Hugonis Grotii, succincte enarrata, variisque rerum memorabilium annotationibus illustrata* [c], P. BAYLE, in vita Grotii *Dictionario Critico* inserta; et postea scriptis Grotii quoque praefixa [d], et *Versioni* quoque *Germanicae libri de I. B. et P.* praemissa a SCHVZIO, tum scriptores historiae literariae FREHERVS [e], MEVRSIVS [f], BATTESIVS [g], WITTE [h], REIMMANNVS [i], NICERONIVS [k], CLARMVNDVS [l], vt eos taceamus, qui annales ecclesiasticos et ciuiles recentioris aetatis condiderunt, et Arminianae

z) BAYLE l. citando, POPE-BLOVNT. Censf. cel. auct. p. 995. Vindiciae Grotianae P. II. pag. 596. seqq.
a) Conf. Cat. bibl. Reimmann. p. 676.
b) Amstelod. 1687. 1700. fol. editis.
c) Francof. ad Moen. 1722. 8.
d) Vid. Nou. lit. Lipf. Vol. I. p. 169.
e) In Theatro vir. cl. p. 1103.
f) In Athenis Batauis.
g) In Vitis selectis p. 840.
h) Memor. philos. p. 554.
i) Hist. lit. Germ. P. VI. p. 6.
k) Mem. de lit.
l) Vit. P. III. c. 12. addi his potest cel. IOACH. LANGIVS qui libro GROTII de Satisfactione Christi recuso vitam eius quoque praefixit.

Digitized by Google

minianae sectae historiam tetigerunt *. Maxime vero in accurate enarrandis rebus ad Grotium pertinentibus eminuit diligentia duorum virorum doctissimorum, Belgae et Germani. Et in Belgio quidem, doctissimus ex Remonstrantium coetu scriptor CASPAR BRAND vitam Grotii vernaculo sermone prolixe enarrare coepit, affectam ad finem perduxit, qui in eodem coetu doctoris munere functus est V. C. HADRIANVS CATTENBVRGIVS, quae biographia ita viris doctis placuit, vt recuderetur †. Inter Germanos autem, anonymus quidam, vulgauit anno MDCCXXVII Delphis Batauorum, quod titulus quidem habet, *Hugonis Grotii, Belgarum phoenicis manes ab iniquis obtrectationibus vindicatos, accedit scriptorum eius tam editorum, quam ineditorum conspectus triplex.* In quo eleganti libro historia Grotii accurate traditur, cunctaque ex monumentis fide dignis enarrantur, multa vero insperguntur, quae ad historiam temporis quo Grotius vixit, pertinent. Nec historia tantum Grotii in hoc commentario recensetur, sed character animi, librorum catalogus, eruditorum censurae, quaeque alia ad notitiam Grotii literariam facere possunt, pulchre et concinne exponuntur. Nos digitum potissimum ad ea intendemus, quae tractationi nostrae propria sunt, quaeque sufficere possunt, vt intelligamus, quid philosophia moralis Grotio debeat. Reliqua strictim, quantum scilicet ad noscendam eius vitae historiam erit necessarium, tangemus.

H. Grotii vita.

§. VI. Vitalem auram primo hausit illustris HVGO GROTIVS Delphis Batauorum in ipso Paschatos festo anno MDLXXXIII, parentibus satus Ioanne Grotio I. V. D. et consule eius ciuitatis, academiae Leidensis curatore, et comitibus Hohenloicis a consiliis, matre editus Alida ab Ouerschin, familia ex vtroque parente nobili [m]. Auus enim Grotiorum, id est magnorum, nomen primus familiae Cornetsiorum, (hoc enim auitum nomen fuit) intulit, pater viris inter eruditos summis I. LIPSIO [n], IANO DOVSAE aliisque ob doctrinae laudem fuit commendatissimus. Admodum puer diuini, quod nactus erat ingenii specimina singularia prorsus et inusitata prodidit, quae comouere parentem, vt maxima industria illud coleret, omnemque in id curam conuerteret, vt mature disciplinarum elegantiorum cultura formaretur. Quam tanta auiditate puer admisit, tantaque felicitate praeceptis disciplinarum humanitatis se imbui passus est, vt nouem vix annos natus, elegantes versiculos faceret, quin tragoediam scribere aggrederetur, eaque pangendi carminis facilitas, et artis fingendi praestantia illi inesset, quae maximos in arte poëtica viros, Vrbanum VIII. P. M. Danielem Heinsium, Dominicum Baudium, Ianum Dousam admiratores haberet [o]. Ita cum

prae-

*) Add. LOVIS AVBERY DE MAVRIER Memoires pour servir a l'histoire de Hollande, Obs. Hal. T. VII. p. 330. IO. FABRIC. Hist. bibl. suae T. I. p. 316. LE VASSOR Hist. Ludou. XIII. L. 12. alii.

†) Dordraci 1732. II. Vol. fol.

m) Stemmatis Grotiani tabulam exhibet Grotius vindicatus p. 3. seqq.

n) Vid. Cent. I. ep. misc. p. 22.

o) Exempla habes l. c. p. 9. seqq.

Digitized by Google

praematura seges messem omnium spe atque votis superiorem promitteret, ad augendas animi dotes et maturandam doctrinam praestantissimam adolescens nondum duodecennis in academiam Leidensem missus est. Quod artium et disciplinarum stadium magna alacritate ingressus, tanto ardore absoluere studuit, vt in theologiae, iurisprudentiae, matheseos aliarumque scientiarum cursu alios longissime anteuerteret. Cumque in ea academia theologiam tum doceret Ioannes Vytenbogardus, cuius celeberrimum postea inter Remonstrantes nomen fuit, ei potissimum in discenda doctrina sacra adhaesit, indeque Arminii partibus fauere coepit [p]. Eruditionem philologicam autem, vsus doctore illarum literarum magno Scaligero ita roborauit, vt quindecim annorum adolescens MARTIANVM CAPELLAM notis et obseruationibus suis illustratum, edere posset, ea ingenii felicitate vsus, vt non tantum sui temporis criticis ex asse satisfaceret, sed et libellus ad nostra tempora aetatem ferret [q]. Eodem aetatis anno, qui fuit aerae Christianae MDXCVIII, cum legato Batauo Ioanne Oldenbarneueld in Galliam profectus, summos iurisprudentiae honores accepit, virisque doctis valde charus, ipsique regi Henrico magno acceptissimus fuit, qui gratiosum eum apud ipsum esse torque aureo testatus est [r]. Annis vero adhuc immaturus cum ingenii maturitate et iudicii atque doctrinae praestantia viros superaret, scilicet annorum XVII iuuenis aduocatus fisci cum salarii augmento constitutus, et anno MDCXIII, aetatis XXX, reipublicae Roterodamensis syndicus et consiliarius, Eliae Oldenbarneueldio successor datus est [s]. Quod munus grauissimum humeris quidem suis imponi passus est, ast ea conditione, vt pellere locoque moueri eum non liceret, eo quod turbas Arminianas iam tum satis praeuideret. Ediderat autem iam anno MDCIX libellum *de Mari libero* inque eo caussam Batauorum defenderat [t], libro quoque *de Antiquitatibus reipublicae Batauae* praeclare de patria meruerat. Dignus itaque visus est, qui litibus inter Britannos et foederati Belgii ciues de nauigationibus Indicis hoc anno valde efferuescentibus componendis reipublicae nomine legatus ad magnae Britanniae regem mitteretur. Quam illustrem spartam ita in aula Iacobi I. ornauit, vt non modo commercii Indici iura ciuibus suis strenue vindicaret, sed et regis sapientissimi et viris doctis egregie fauentis beneuolentiam prorsus singularem consequeretur. Inque ista apud Britannos mora occasionem nactus est amicitiae familiaritatem cum Isaaco Casaubono ineundi. Redux ex Anglia Grotius patriae

statum

p) Apologet. p. 89. Conf. Epp. Remonstrant. p. 340. seqq. ex quo loco constare potest, quanta familiaritate hoc theologo Grotius vsus fuerit.

q) Conf. FABRIC. Bibl. Lat. T. III. c. 15. §. 4. p. 640.

r) Grot. vind. p. 18.

s) Ita vero assessor quoque ordinum Hollandiae, et postea foederatorum delegatorum factus est.

t) Respondit Grotio Io. SELDENVS, Grotio valde aemulus, in mari clauso, siue de dominio maris libris duobus, Lond. 1635. pro Grotio contra hunc pugnantibus Theodoro Graswinckelio, Isaaco Pontano, aliisque, vid. Bibl. iur. imperant. c. 3. pos. 1. §. 3. 4. p. 233. Inter Lusitanos quoque NICOLAVS FERNATIVS ei opposuit, Mare non liberum, seu demonstrationem iuris Lusitanici ad Oceanum et commercium Indicum; quod tamen ineditum mansit, itemque SERAPHINVS DE FREITAS, de iusto imperio Lusitanorum Asiatico aduersus Grotii Mare liberum, vid. STRVVII Bibl. philos. c. 8. §. 10. Bibl. Grotiana in Grot. vind. p. 727.

Digitized by Google

ſtatum prorſus immutatum et periculis plenum deprehendit. Coeperant enim latentes hactenus controuerſiarum Arminianarum igniculi in apertam flammam indies magis erumpere; eo vero loco inque eo munere poſitus erat Grotius, quo huic incendio reſtinguendo ſubtrahere ſe non poſſet. Non eſt huius loci, acerbas lites et inſignes turbas, quae non eccleſias modo ſed rempublicam quoque Belgii foederati tum repleuerunt, et haud parum calamitatum excitarunt, enarrare, quaeque inter Remonſtrantes ſiue Arminianos et Contra-Remonſtrantes, ſiue Gomariſtas eo tempore magnis animorum diſſidiis et minime laetis ciuium tumultibus acta ſunt exponere, ea enim ex annalibus eccleſiaſticis illisque fontibus, quibus notitia Arminianiſmi naſcentis et adoleſcentis enarrari ſolet, diſcenda, et ſcripta Brantii [u], Limborchii [v], Halesii [w], Grotii [x], itemque *Epiſtolae Remonſtrantium*, quaeque contra illos eo tempore edita fuerunt, conſulenda ſunt [y]: ſufficit enim ob narrationis ſeriem annotauiſſe, ita reipublicae rebus ſe immiſcuiſſe turbas has eccleſiaſticas, vt magni inde in ciuitate motus orirentur. Mauritius enim princeps, qui videbat plebem, maxime Gomari factioni acerbae et inquietae, adhaerere, has ſibi partes eligendas firmandasque eſſe cenſuit, quod ita auctoritatem et potentiam ſuam mire ſuſtentari poſſe intelligeret, Oldenbarneueldius autem, qui funeſtas has lites fore reipublicae praeſenſerat, temperandum feruorem Gomariſtarum, et iuuandam cauſſam Remonſtrantium, conciliata tolerantia ratus, plurimum mouerat, vt violentia omnis abeſſet, pertraxeratque alios ſummos in ciuitate viros in has partes, vt cauturi, ne quid detrimenti reſpublica et libertas ciuium caperet, Arminii partes tuerentur. Eandem itaque rationem ſibi tenendam eſſe ratus Grotius, conſilia pacifica, et extinguendo incendio, quod iamiam mire ardebat, apta ſuggerere, iram tantis animis conceptam frangere, paci, tranquillitati libertati publicae adeſſe, et rempublicam a periculis, quae ex infelici hac controuerſia imminebant, defendere omnibus viribus ſategit. Magno id Grotii malo euenit, cui patriae libertatis amor libertatem patriamque abſtulit. Valde irritauerat Grotius iam ante Gomarum impotentis animi virum ſcripto eleganti carmine in mortem Iacobi Arminii [z]. Mauritii autem indignationem, partes Oldenbarneueldii ſecutus, meruerat. Qui princeps cum auctoritate ſua praepotentes Belgii foederati ordines permouiſſet, vt factionem illam vi extinguere conſtituerent, rebus omnibus ad tumultum ſpectantibus, potentiſſima Arminianae partis capita capi, Oldenbarneueldio capitis ſententiam dici, Grotio carceris ad dies vitae poenam irrogari, placuit, et Arminiana factio in ſynodo Dordracena valde oppreſſa eſt. Qua mire fracta, Olden-

u) In Vita Iac. Arminii cum notis I. L. Moshemii recuſa Brunſu. 1725. 8.

v) In Hiſtoria vitae Simonis Epiſcopii, Amſt. 1701. 8. edita, libro rariſſimo.

w) In Hiſtoria conc. Dordrac. cum Obſ. Moshemii, Hamb. 1724. 8.

x) In Apologetico.

y) Acta publica huc pertinentia enarrat bibl. Grot. l. c. p. 702.

z) Vid. Brant. l. c. p. 205.

barneueldius capite plexus, Grotio lis mota et iniquis rationibus promota est. Quamuis autem et ordines Hollandiae se violentiae huic opponerent, et legatus Galliae Benedictus Auberius Maurerius regis sui nomine intercederet, euitare tamen sententiam Grotius non potuit, eo quod veniam deprecari, nullius sibi sceleris conscius detrectaret. In arcem itaque Lupenstenienſem captiuus anno MDCXIX abductus, carceribus perpetuis damnatus est, bona fisco publico addicta sunt *. Multa et grauia in eo carcere contra ius fasque pertulit Grotius, et fortunae iniquitatem non sine graui calamitate sensit. Ast cum iustam sibi caussam esse intelligeret, et tum pietatis tum philosophiae praeceptis pectus muniuisset, vere philosophum et Christianum in hac aduersitate se praestitit. Tempus enim non irae et vindictae cogitatione, sed cogitationibus piis et meditationibus sanctis, tum literarum studiis, in quibus iam tum egregie erat versatus, fefellit, cuius specimen dedit non modo *Eclogis Stobaeanis* † elegantiori Latino habitu donatus, sed et staminibus aurei libelli de veritate religionis Christianae tum inceptis. Cum enim ista rerum suarum aduersitate mire ad religionis Christianae praestantiam agnoscendam perduceretur, rem otio suo et argumenti diuinitate dignam reputauit, si eius veritatem demonstrare susciperet. Nobilissimum itaque argumentum, primo versiculis Belgicis comprehendit, vt haberent nautae ad infidelium terras discedentes, quod et facile memoria tenerent, et ad capiendos infidelium animos feliciter adhiberent: postea vero cum Parisiis degeret, Latino carmine expressit, et tandem refictum, prosaque expressum ac annotationibus illustratum in vulgus exire passus est. Quae meditationes carcerales tanto omnium bene reipublicae Christianae cupientium applausu exceptae sunt, vt in Gallicam, Germanicam, Anglicam, Danicam, Suecicam, Belgicam, Graecam, Arabicam [a], Persicam, Indicam et Sinensem linguam conuerterentur. Cuius tamen praestantissimi libelli historiam prolixiorem hoc loco tradere non licet: vnde rogamus lectorem vt ven. KOECHERI [b], cui elegantem praestantissimae tractationis editionem debemus, historiam huius libelli adeat, in qua cuncta pulchre prolixeque enarrata sunt. His intentus totusque diuinorum oraculorum et philosophiae studiis immersus dum de libertate tantum non desperat, prouidentia diuina de eius liberatione sollicita pietatem vxoris Mariae Reigersbergiae excitauit, vt ausu plus quam virili, et pietate aeternam nominis gloriam promittente, de liberando marito cogitaret. Postquam enim vltra sesquiannum in carceris squalore delituerat, agitatis consiliis variis, tandem

*) Historia carceris Grotiani discenda ex Apologetico, LIMBORCHIO l. c. p. 116. Grotio vindicato P. I. p. 26. 128. seqq. 173. 193. ex epistolis Grotii aliisque l. c. laudatis.

†) Vid. Biblioth. Grot. l. c. p. 659.

a) Ex hac versione a POCOCKIO facta enata Iacobo Sponio et Georgio Whelero, qui eam in Oriente viderunt, occasio Grotium accusandi, quod ex Arabico libellum descripsisset. Conf. FABRIC. Syllab. de V. R. C c. 30 p. 551. seqq.

b) In Anal. siue Diss. Epist. historiam libelli Grotiani de V. R. C. complectente conf. Grotian. bibl. p. 800. FABRIC. l. c. p. 549. Cat. Reimmann. p. 1065. Hist. bibl. Fabric. P. I. p. 294.

Digitized by Google

tandem arcae, quae ad deportandam ſupellectilem hactenus multoties adhibita fuerat, incluſus ab vxore, ſicque ex carceris latibulis, velut librorum farrago quaedam exportatus, vxore in carcere remanente, Gorichemum vicinam delatus eſt, anno MDCXXI, XI. Cal. April. Vbi aperta arca prodiens Grotius induto coementerii cuiusdam habitu apprehenſaque manibus trulla oppido elabitur, et Valouicum primum in Brabantia, deinde Antwerpiam dilapſus eſt, quo tamen loco occultus quoque vixit [c]. Dici ſatis non poteſt, quantum ex hac mirabili liberatione gaudium conceperint, non modo Arminianae factionis aſſeclae, ſed et viri paſſim docti; qui certatim et epiſtolis et carminibus diſciplinarum fortunae gratulati ſunt, quod tantum illis decus eſſet conſeruatum, vt ex iis, quae luſerunt in Grotium [d] eiusque coniugem Erycius Puteanus, Caſpar Barlaeus, Petrus Ianninus aliique non ſine iucunditate intelligi poteſt. Ita liberatus memorabili coniugis fide, quae maritum aegrotare finxerat, et in cuſtodia remanſerat, libera tamen poſtea non ſine ingenti editi facinoris gloria dimiſſa eſt, commendatus a Maurerio Lutetiam per deuia tendit Grotius, poſtquam de diuina liberatione epiſtola ad Ordines Belgii foederati data perſcripſiſſet, et ne ſic quoque ex amore patriae quicquam ſibi decedere ſe paſſurum eſſe, ſignificauiſſet. Lutetiam delatus de ſede tuta ſibi, vxori et liberis diſpiciens, a cancellario regni Guilelmo du Vair ad regem perductus et ab eo beneuole exceptus et annuo donatiuo honoratus eſt. Nicolaus Peireſcius autem, quem non Moecenatem modo, ſed parentem eruditi tum nacti erant, in deuinciendo ſibi Grotio beneficiis certauit; ipſe inſigni gaudio vxorem lectiſſimam liberosque et ſupellectilem tandem recepit. In Gallia iam ſede fixa ad priſtina literarum ſtudia ſe recepit, neque erga ciues ſuos atque patriam quicquam ex pietate ſtudioque remiſit, conſilioque et auxilio adminiſtrorum quorundam regis vſus, eum pro partis oppreſſae auxilio et ſolatio eſt deprecatus. Id quod tamen tanta animi continentia fecit, vt dixiſſe feratur rex Galliae: mirari ſe virtutem hominis, qui tam male in patria habitus, non deſineret tamen ei ſubditisque eius bene velle, immo quocunque etiam poſſet modo, benefacere. Et illi quidem, qui res foederati Belgii in aula regis curabant, nihil intentatum reliquere, quo infeſtum ei regis animum redderent: aſt, et ſatis nota erat perſecutio, quam Grotius perpeſſus erat, et ita rem omnem edito *Apologetico* [e] manifeſtam fecerat, vt, qui non omni rerum ſenſu deſtituebantur, facile intelligerent, quam iniquis modis ille habitus fuiſſet. Quamuis autem in Gallia ſecurus latibulum inueniſſet, non defuerunt tamen

c) Hiſtoriam liberationis ſuae ipſe narrat in Apologetico c. 18. p. 302. cuncta eleganter enarrantur in Grotio vindicato p. 207.

d) Vid. Epp. Remonſtrantium 387. ſeqq. pag. 653. ſeqq.

e) Apologeticus eorum, qui Hollandiae, Weſt-Friſiaeque et vicinis quibusdam nationibus ex legibus praefuerunt ante mutationem anni 1618. quo ea referuntur, quae aduerſus H. Grotium et alios facta iudicataue fuerunt, Paris 1622. 8. et ſaepius. conf. Bibl. Grot. p. 714. ſeqq. Etiam Belgice liber prodiit, qui proceres Belgii foederati valde irritauit.

tamen, quae animum deprimerent. Nam et fama, quod veniam ordines Belgiae foederati deprecatus esset, eum mordebat, ad quam ne in carcere quidem, vt libertatem redimeret, induci potuerat; cui dicto Apologetico occurrere statuit, quod ita vulnerauit partem aduersam, vt edicto publico vendi prohiberetur: et insidiati illi sunt aduersarii certatim, in id coniurantes, vt molestiis eum afficerent: et vxoris ac liberorum morbi in aëre peregrino valde eum afflixerunt, et congiarium regium, inuidorum calumniis et Richelii cardinalis indignatione illi subtractum est, et synodus Charentonensis eum communione ecclesiae reformatae exclusit, eo quod Arminianos secutus Dordracenae synodi decretis subscribere noluisset. Ast qui carceris molestiam et infamiae publicae contemtum mira patientia tolerauerat, in his quoque ferendis non philosophum modo, sed Christianum quoque se demonstrauit, et legendo atque scribendo fortunae iniquitatem et vicissitudines leuauit, immo fregit. Tum enim versiculos de V. R. C. Latinos fecit, et in aliis, quae ad philosophiam et elegantiores literas iuuandas spectabant, laboribus fuit diligentissimus.

Historia libri de iure B. et P.

§. VII. Et huic quidem morae immortale Grotii opus debemus, quod *de Iure belli et pacis* inscripsit, quodque aeternam auctori suo inter philosophos nominis gloriam peperit. Quod cum rationem nobis suppeditauerit, cur in historiae philosophicae theatro Grotium comparere voluerimus, paulo curatius enarrandum est f). Operis autem huius condendi auctorem et suasorem primum Grotius habuit Peirescium; qui cum videret nobilissimum, quod de iure gentium praecipere debet, argumentum, incertissimis hactenus scholasticorum philosophorum nonnullorum disputationibus corruptum magis quam illustratum, a plerisque autem miro contemtu et ignorantia neglectum esse, nosset autem et eius dignitatem atque necessitatem, et lumina Grotii per vniuersae philosophiae angulos perreptantis; auctor ei extitit, vt derelictam ab aliis prouinciam occuparet, nobilissimam disciplinam ex puluere et squalore scholasticarum ineptiarum protraheret, controuersias ad ius naturae et gentium legibus ciuilibus non circumscriptum respicientes extricaret, et ita doctrinae moralis partem nobilissimam emendaret, augeret, vel, si dicendum, quod res est, restitueret, ciuilium quaestionum autem fundamenta alia et meliora quam quae hactenus suppetebant, poneret g). Paruit tam salubri consilio Grotius, cumque et otio tum polleret et doctrina, Peirescius autem omnem, qua desiderabat supellectilem librariam suppeditaret, ad eiusmodi opus pariendum ingenii vires applicuit, tandemque laudatissimum librum, quem commendationis gratia maluit de iure belli et pacis, quam de iure naturae et

f) Conf. BOECLER. et BARBAYRAC. in proleg. ad h. l. BAYLE l. c. not. O. Obs. Hal. T. VII. Obs. 15. Obs. misc. T. I. p. 953. FABRICIVS Hist. bibl. suae T. IV. p. 125. et Scriptores historiae I. N. Thomasius, Buddeus, Ludouicus, Grotius vindicatus P. I. p. 266. seqq.

g) Vid. GROTII Ep. ad Gallos Ep. LXXVI. p. 177.

Digitized by Google

et gentium inſcribere, libertate vſus eclectica perfecit, et quodcunque in vaſta ſcriptorum veterum et recentiorum lectione occurrerat, ad hoc argumentum ſpectans eleganti ordine iuſtaque methodo digeſſit. Egit autem in praeſtantiſſimo opere id potiſſimum Grotius, vt ius naturae, quatenus ad ſocietatem ciuilem ſpectat, quae maieſtate imperantium regitur, ex principiis purioribus et rectioribus, quam hucusque factum erat, deduceret, vnde non errant, qui in eo inſtitutiones iuris naturae et gentium tradi afferunt, id enim ipſe haud obſcure ſignificat [h]. *De iure belli et pacis* autem, ſuſpendendae vino vendibili hederae cauſſa appellauit, quod controuerſias illuſtres, eas praecipue, quae de belli et pacis iure inter gentes integras earumque imperantes agitantur, ſimul tetigerit, ratus ita auidius a viris politicis et in republica adminiſtranda verſantibus lectum iri. Toti autem, quod ingenio maximo exſtruere coepit, aedificio fundamentum, quod a Stoicis tranſſumſit, ſupponit, ſocietatis cuſtodiam humano intellectui conuenientem, exque hoc principio morali iuris naturae praecepta deriuat, tum ab eo ius gentium diſtinguit, idque ex conſenſu omnium vel plerarumque ciuitatum hauriendum eſſe ſtatuit, quamobrem officia naturalia ab iis, quae ex conſtituto peragi ſolent, diſtinguit. Et libro quidem primo de iuris origine diſputans, quid ad legitimum bellum, quid ad imperium requiratur, quid ſint ſubditi, diſquirit, libro autem ſecundo explorat cauſſas belli, quid res communes, quid propriae ſint, quid ius ſibi velit, itemque dominium, obligatio, pactum, contractus, foedus, iusiurandum, damnum, legatio. Libro tertio de eo quod in bello licet tractans, pacem ſimul et conuentiones belli conſiderat. Et haec quidem omnia ex principiis certis, et axiomatibus ab omnibus conceſſis, notionibusque et definitionibus iuſtis ita deducit, vt ex omni antiquitate teſtes adducat, et philoſophorum conſenſum in partes vocet, inter quos primum quidem locum Ariſtoteli cedit, dolet autem inepta eius adoratione veritatem eſſe ſuppreſſam. Vnde animo ſe eſſe eclectico haud obſcure prodit, faſſus inter alia: *ſe et hic et alibi veterum Chriſtianorum ſequi libertatem, qui in nullam ſectam iurauerint, non quod eis aſſentirentur, qui nihil percipi poſſe dicebant, quo nihil eſt ſtultius; ſed quod nullam eſſe ſectam putarent, quae omne verum vidiſſet, et nullam, quae non aliquid ex vero: itaque veritatem ſparſam per ſingulos per ſectasque diffuſam in corpus colligere, id vero exiſtimauerint nihil eſſe aliud, quam vere Chriſtianam tradere diſciplinam.* Et eodem quoque animo affectus veteris eccleſiae doctores in partes vocat, quin et Scholaſticos admittit, quibus ingenii ſublimitatem concedit, eorumque modeſtiam laudat, et raro errare, vbi omnes conſentiant, ſtatuit, dolet autem, quod in infelicia tempora inciderint. Quae ſcripſit ſine dubio vir re et nomine magnus, partim

p. 177. conf. GASSENDVS in Vita Peireſcii L. IV. Opp. T. V. p. 294. ſ.

h) Vid. Prolegom. et Epiſt. ad Gallos 66. pag. 178.

partim quod a pueritia in eorum notitia esset versatus, partim quod crabrones eo tempore, quo periculosum id erat, irritare nollet. Cumque in Romano iure esset versatissimus, ex eo quoque tractationi suae lucem petit, et historiarum annales in partes vocat, quae caussa est, cur lectorem liber eruditissimus postulet non nudius tertius in disciplinis versatum, sed veteris literaturae probe gnarum. Insigni vero plausu et approbatione doctissimorum virorum liber ille exceptus est, quorum laudes immortalis operis cum editores et commentatores eius, aliique supra nominati, itemque POPE-BLOVNTIVS collegerint, eos lectorem consulere iubemus. Notamus tantum, vt de insigni pretio constet, quod ei positum est, ex fide BOECLERI [i], „in plerisque aulis et curiis numera„ri viros dignatione generis, munerum meritorumque inter praesidia et „ornamenta seculi praedicandos, qui huius operis abstrusas opes familiari„ter norint, eiusque doctrinam non capiant modo, sed vbi res poscat, „inter instrumenta tractandae reipublicae expediant, denique obtrectato„res tam bonarum rerum in bonis viris, certe doctis, nunquam habendos „esse, arbitrentur." Neque hoc tacendum, reges summosque principes insigne pretium nobilissimo operi posuisse. Lectum enim est studiose a duobus Sueciae regibus Gustauo Adolpho et Carolo Gustauo, illiusque iussu in Suecicam linguam est conuersum. Carolo Ludouico autem, electori Palatino, ita placuit, vt condendae nouae iuris naturae professionis in academia Heidelbergensi consilium inde caperet. Testes quoque esse possunt innumerae editiones, post primam Parisiensem anno MDCXXV, et eam anno sequente in Germania Francofurti ad Moenum repetitam excusae, quot lectores, etiam summae dignitatis viros liber habuerit. Hinc emendatum opus et annotationibus auctum iterata vice Grotius anno MDCXLII edidit, cui suas obseruationes postea adiecit IO. FRIDERICVS GRONOVIVS, emissas in vulgus anno MDCLXXX. Hoc autem seculo vir elegantissimae doctrinae IO. BARBAYRACIVS opus recognouit, cuncta ordine digessit, emendauit, sicque nitidam editionem anno MDCCXX exire iussit. Lectus autem et quaesitus tanta auiditate est commentarius hic iuris naturae et gentium, vt necesse esset, eum in linguas Belgicam, Suecicam, Anglicam, Gallicam et Germanicam vertere [k]; et Gallicas quidem versiones duas orbis literatus accepit, vnam a COVRTINO [l], alteram a BARBAYRACIO, qui obseruationes suas adiecit, et *anno* MDCCXXIV *Amstelodami* edidit; vtramque vero non inutiliter posse cum altera adhiberi, non nemo monuit [m]. Germanicam fecit SCHVZIVS, praefante CHRIST. THOMASIO, editam *Lipsiae anno* MDCCVII. Et hoc quidem incomparabili opere gloriam emendatae iurisprudentiae naturalis primam Grotius iure suo meruit: quamuis nec omnia, (vt in reformandis dogmatibus fieri solet, quae non nisi successiuis conatibus perficiuntur) sustulerit, et emendauerit, quae emendatione opus habebant, et haud paucos oblocutores

i) loc. cit.
k) Vid. Biblioth. Grot. l. c. p. 745.
l) Paris 1687. 4.
m) Biblioth. iuris imperant. c. 1. pos. 2. §. 6. p. 15.

Digitized by Google

tores et aduersarios habuerit. Et Romae quidem nigrum illi theta ab inquisitionis officio praefixum fuisse, nemo magnopere mirabitur; ast inuentum fuisse iureconsultum Helmstadiensem, qui errores enormes singulis se paginis ostendere posse gloriatus est, et innumera reprehendisse commentatorum gregem, Grotio multis modis inferiorem, contemtumque fuisse librum prorsus egregium, id sane aequo lectori mirum certe iniquum videbitur. Quo commotus IOANNES ARNDIVS Rostochii *Prodromum maioris operis de Hugone Grotio, a commentatoribus iuris belli et pacis aliisque immerito vapulante* [n], exire in vulgus passus est. Non negamus tamen, extare in opere Grotiano naeuos quosdam, vt supra humanam conditionem est, in via ab aliis nondum calcata, vno operis conamine argumentum nouum et innumeris difficultatibus septum, absoluere et perficere. Vnde enata occasio illustri THOMASIO [o] „in eo reprehendendi, obscuritatem, quae subinde interpretibus occasionem dederit, multa cum cura in verborum Grotii sensum genuinum inquirendi: tum, quod ipse Grotius in fundamentalem propositionem iuris naturae non inquisiuerit cum debita diligentia, sed nimis superficiarie hoc thema tractauerit: forte, ne Scholasticos irritaret. Saepe etiam nimis sollicitus sit, in conquirendis Graecorum et Latinorum Scriptorum testimoniis, dum aliquid iuris naturae vel gentium esse voluerit; nec legis homonymiam sustulerit, lumen vero reuelatum et naturale vbique fere misceat, ac in explicatione textuum scripturae, Rabbinorum et Socinianorum traditiones et interpretationes nimis aestimet, vnde occasionem sumserint theologi, variis stricturis doctrinam Grotii notandi. Tandem quod ius gentium non debita diligentia exposuerit, supponendo saltem, ius gentium esse speciem iuris voluntarii." Quae et alia, tum ab illo [p], tum ab aliis viris doctis culpata, non tamen obstant, quo minus pulcherrime de hac disciplina iuris naturae, tum quidem in puluere et squalore iacente meruisse dici possit, et gloria vindicatae et emendatae iurisprudentiae naturalis, ei debeatur. Quanquam enim ante Grotium nonnulli fuerunt, qui de restituenda hac disciplina, cuius partem olim tetigerant Stoici de officiis disputantes, cogitarunt, quod praeter Scholasticos nonnullos [q] primus fere conatus est NICOLAVS HEMMINGIVS, edita *Apodictica methodo de lege naturae* [r], decennio quoque ante Grotium BENEDICTVS WINCKLERVS, Soltquellensis, *Libros quinque principiorum iuris* edidit, in quorum primo de lege omnium primo mouente ac gubernante, in secundo de iure primo et proprie dicto, in tertio de iure naturali, in quarto de iure gentium, in quinto de iure positiuo seu ciuili egit, obseruatum tamen viris doctis, qui historiam iuris naturalis enarra-

n) Conf. Hist. bibl. Fabric. P. IV. p. 124.

o) Hist. iur. natur. c. VI. §. 2. p. 69. conf. REIMMANN. l. c. p. 31.

p) Conf. Progr. Iurisprud. diu. praefix. p. 76.

q) Conf. nominatos in Vind. Grot. P. II. p. 619.

r) Viteberg. 1562. BAYLE Dict. Tom. II. art. Hemmingius. STOLL. Hist. lit. P. III. c. 2. §. 4. p. 629.

Digitized by Google

enarrarunt, tentaſſe eos magis aliquid, quam perfeciſſe, et tam obſcure et confuſe in hoc argumento verſatos eſſe, vt parum vel nihil plane ad reſtituendam vtiliſſimam diſciplinam attuliſſe cenſendi ſint. Hemmingius enim decalogum cum principiis iuris naturae confudit, Wincklerus in generalibus verſatus Platonem quam rationem conſulere maluit [s]. Recte itaque reformationem et reſtitutionem iurisprudentiae naturalis Grotio deberi aſſerimus.

Commentatores et epitomatores operis Grotiani de I. B. et P.

§. VIII. Fecit operis noui praeſtantia et eruditio, vt philoſophi pariter atque iureconſulti certatim illud ſibi hodegi inſtar eligerent, ſecundum cuius ductum et iuuentuti ſtudia literarum aemulanti ius naturae traderent, et diſciplinam nobiliſſimam commentariis illuſtrarent, et, quae diffuſa et difficili tractatione Grotius diſſeruerat, in compendium mitterent. Hinc enatus magnus commentatorum et epitomatorum numerus, quos omnes hoc loco recenſere, limitibus arctioribus conſtrictis non licet, diſci autem ab hiſtoriae iuris naturalis enarratoribus, maxime vero a cel. Barbayracio poſſunt [t], qui de ſingulis accurate iudicauit. Nobis illi tantum hoc loco memorandi ſunt, qui nominis famam aliquam in eo argumento ſunt conſecuti. Primus autem, qui annotationes in Grotium ſcripſit, fuit IOANNES A FELDEN, iureconſultus Helmſtadienſis, cuius alio quoque loco mentionem fecimus [u]. Is cum inſigni Peripateticae philoſophiae cognitione gauderet, ferre autem non poſſet, Grotium, licet magnis encomiis Ariſtotelem cumulaſſet, ab eo in haud paucis diſceſſiſſe, caſtigare Grotium, et ad diſciplinam Peripateticam emendare conſtituit. Hunc enim ſibi ſcopum in *Annotationibus in Grotium Amſtelodami anno* MDCLIII editis conſtituit, quae ſtricturas et vindicias Ariſtotelicas continent. A cuius cenſura liberare Grotium voluit Theodorvs Graswinckelivs, iureconſultus Delphicus editis *ſtricturis ad cenſuram Ioannis a Felden ad libros Grotii de iure belli et pacis* [x], aſt inuita Minerua in eis vindiciis eſt verſatus. Habebat enim aduerſarium non philoſophiae quidem eclecticae, aſt diſciplinae tamen Peripateticae exacte peritum, dubiisque ſerendis et diſputationi acriori aptiſſimum, cuius ictus excipere et retundere ſatis Granswinckelius non nouerat, vnde Feldenius in iterata ſcripti ſui editione [y], qui reſponſiones ad ſtricturas Graswinckelii inſeruit, ita eum depexum dedit, vt reſpondere amplius nollet. Poſt hunc Frater Hugonis, Gvilelmvs Grotivs prodiit, qui *Enchiridion de principiis iuris naturae* edidit [z] aliquoties recuſum, qui tamen ideo ſcripſiſſe iudicari poteſt, vt conſtaret, quid inter vtrumque fratrem recti et ſiniſtri, docti et vulgaris atque inepti interſit, adeo fratris

s) Conf. Beieri Notit. auct. iurid. Spec. I. n. 2. Thomas. l. c. p. 68.

t) In Praef. Grot. vindic. p. 626. Bibl. Grot. p. 749. Bibl. iuris imp. l. c. Io. Groeningii Bibl. iur. gent. Europ. p. 231.

u) Conf. de eo bibl. iuris imperant. c. 1. poſ. 3. §. 1. 2. p. 16.

x) Lugd. Bat. 1654. 12.

y) Ienae 1663. 12. Conf. Grot. vind. P. II. p. 631. Thomas. l. c. p. 70. Bibl. iur. imper. l. c. p. 17.

z) Hag. Com. 1667. Ienae 1669.

Digitized by Google

tris elegantiam et doctrinam non attigit. Meliori fortuna hoc stadium ingressus est Io. HENRICVS BOECLERVS, is cum primus esset, qui in Academiis Grotii librum praelegere iuuentuti coepisset, licet haud leui inuidia professorum academiae Argentoratensis ideo premeretur [a]; commentationes suas tandem cum viris doctis communicare statuit. Prodiit itaque *Commentarius eius ad Grotium Argentorati anno* MDCLXIII, saepius postea recusus. Qui Grotii commentator, cum vltra nugas Scholasticorum sapere, raro eius aetatis exemplo auderet, doctrinae autem philologicae elegantia emineret, et in Graecorum atque Latinorum auctorum lectione esset versatissimus, non illotis manibus ad haec sacra tractanda accessisse tum visus est, licet caput tantum septimum *Libri secundi* commentando attigisset: valdeque se viris doctis; maxime illustrissimo Boineburgio, qui ad hunc laborem suscipiendum cum Forstnero eum excitauerat, commendauit. Insurrexit tamen postea in eum ficto Sarcmasii nomine SAMVEL SCHVRZFLEISCHIVS, qui primo quidem stili elegantiam et historiarum, praecipue Romanarum notitiam, et antiquitatum studium in eo laudauit, sed magis ex commentariis, quam ex ex ingenio sapere, frigide de rebus moralibus scribere, iuris naturalis et gentium controuersias perplexe definire, ac dubitanter decidere obseruauit: postea vero, cum censuram hanc aegre Boeclerus tulisset, stili quoque asperitatem, orationis tumorem et inaequalitatem, antiquitatum Germanicarum ignorantiam, iudicium frigidum, praeceps, ieiunum, loquentiae plurimum, sapientiae parum, hiatus, compilationes, et in iure publico infantiam iracundo ei calamo obiecit. Quae licet negari pertinaciter nequeant, parcius tamen exprobrari poterant, nisi Boeclerus acre et praeferuidum Schurzfleischii ingenium prouocauisset. Nempe imparatus erat Boeclerus a philosophiae et iuris prudentiae cognitione intimiore, et in philologia profana tantum excellebat; mirum itaque haud est, impares huic oneri ferendo humeros illum supposuisse. His autem praesidiis rite instructus, ad scribendas in Grotii *librum de I. B. et P. Animaduersiones* [b] accessit CASPAR ZIEGLERVS, ICtus Vitebergensis, vir suae aetatis longe doctissimus. Is breuibus quidem annotationibus multam tamen lucem libro Grotiano obscuro in haud paucis et difficili intulit, et modeste multa, praesertim quae ad doctrinam sacram pertinent, reprehendit, emendauitque [c]: vnde factum, vt haud pauci animaduersiones has Zieglerianas laudarent commendarentque: Displicuit autem Boeclerianae disciplinae alumnis, praeferri a SCHVRZFLEISCHIO Zieglerum Boeclero, neruosa scribendi breuitate, insigni et prope admirabili diuinarum humanarumque rerum notitia, vnde non frigide modo ea, quae in theologicis annotauit Zieglerus laudarunt, sed intra paucos dies talia a

 medio-

a) Multis id narrat THOMAS. l. c. p. 72. Specim. iurisp. iud. c. 6. §. 4. p. 62. Bibl. iur. imp. p. 18. Grot. vindic. P. II. p. 627.

b) Viteb. 1666. 8.

c) THOMAS. l. c. p. 76.

Digitized by Google

mediocris eruditionis homine scribi posse iudicarunt, eo quod antiquae literaturae supellectilem a Zieglero perspicuitati litanti, non afferri viderent. Qui licet exasciatam se operam praestitisse ipse non gloriaretur, ostendit tamen, quid facere potuisset, si secundis curis praemeditata perficere potuisset. Effecit autem istis annotationibus Zieglerus, vt ordinis iureconsultorum apud Vitebergenses membra, aequius de iure naturae cogitare inciperent, quibus ideo Moralistarum nomen haesisse obseruat CHR. THOMASIVS [d]. Tertius his ex iurisperitorum numero accessit vir illustris HENRICVS DE HENNINGES; tum quidem adhuc iuuenis, postea vero summis in aula Berolinensi muneribus admotus. Is enim lecto aliquoties opere Grotiano, *Obseruationes politicas et morales*, tentandi ingenii caussa adiecit, easque postea *Solisbaci anno* MDCLXXIII exire in publicum passus est. *Inueniri in iis*, pronuntiat THOMASIVS [e] *quemlibet, ab affectu vacuum, quae multum faciunt ad intelligendum aut etiam emendandum Grotium, et quae variam viri lectionem, diligentiam et iudicium spirent, vt vix concipere liceat, quomodo illo tempore iuuenis, qui Ienae et Altdorfii, vbi tum ICti iurisprudentiam naturalem negligebant, studiis incubuerat, ad lectionem optimorum auctorum et iudicium ferendum de sententiis communiter receptis, et auctoritate famigeratissimorum ICtorum munitis peruenire potuerit.* At hoc non obstante non neglectus modo liber est, quamuis libere satis, nec sine stili acrimonia quadam a receptis sententiis, discederet, sed fuerunt quoque [f], qui iudicarent, *in philosophia morali non videri admodum fuisse versatum, indeque titubanter illos attingere locos, qui explicandi essent e philosophia practica, et vbi digressionem facere possit, id non intermittere, quaestionesque politicas infercire, quibus opus haud sit, annotationes eius nihil habere vtilitatis, tractare etiam multa aliena et ad interpretationem Grotii nihil facientia, et voluisse sua dicta velut oracula venditare.* In quo virorum doctorum dissensu arbitrii partes lectori relinquimus, id modo monentes, iuuenem has annotationes scripsisse, at ingenio praeclaro et ad res magnas nato praeditum. Adiici his posset IO. ADAM OSIANDER, theologus Tubingensis, qui et ipse *Obseruationes in Grotium* [g] edidit, nisi is hunc sibi scopum constituisset, vt Scholasticorum placita contra Grotium vindicaret, et theologiae puritatem a Grotio interdum turbatam assereret. Inde factum, vt in illo Scholasticum ageret, in hoc Zieglerum plerumque sequeretur. Ex quo de meritis eius in iurisprudentiam naturalem, quam etiam edito *Typo legis naturalis contra Hobbesium* [h] ornare studuit, statuendum, et quid in eo excusari possit, dispiciendum est. Addi his potest haud exigua caterua commentatorum, inter quos innotuerunt nomina Ioannis Georgii Simonis, Ioannis Tesmari, Valentini Velthemii, Vlrici Obrechti, God. Spinaei, Io. Wolfgangi Iaegeri, Christfridi Waechtleri, Cyriaci Lentuli, Iusti

d) l. c. e) l. c. p. 77. f) Vind. Grot. p. 634. Bibl. iur. imp. §. 5. p. 18.
g) Tub. 1671. h) Tub. 1673.

Digitized by Google

Iusti Christophori Boehmeri, et qui omnium prolixissimus fuit Gerardi van der Muelen, de quibus tamen prolixiora cupientibus historiae iuris naturalis, vel etiam Grotianae scriptores adeundi sunt. Inter epitomatores Grotii autem eminent Io. GEORGII KVLPISII [i], Io. REINHARDI VITRIARII [k], Io. SCHEFFERI [l], scripta, vt tabulas a Io. PAVLINO OLIVEKRANZIO in hoc opus de I. B. et P. confectas taceamus [m].

§. IX. Patet ex hactenus dictis, quid philosophia moralis Grotio debeat, et quae noua ab eius aetate et labore ab eo suscepto periodus iurisprudentiae naturalis inchoanda sit. Nisi enim Grotius viam aperuisset, non haberemus forte, quod Pufendorfio, Thomasio reliquisque iuris naturalis restauratoribus deberemus. Iam ad eius historiam redeundum, et quo pacto reliquum vitae curriculum absoluerit, paucis enarrandum est. Nempe coëgerunt fata, et inimicitiae in Belgio foederato durantes, quibus Remonstrantium partes mire premebantur, Grotium vndecim annorum moram in Gallia facere, quo tempore maximorum in republica virorum fauore et amicitia vsus est, qui eius in iurisprudentia rebusque gerendis experientiam haud raro in consilium vocauerunt. Sed et ipsi Arausionensium principi Henrico acceptissimus, virisque eruditionis gloria celeberrimis familiaris et longe gratissimus fuit, id quod ex *Epistolis ad Gallos* constat; in quibus leguntur nomina, Iacobi Augusti Thuani, Nicolai Fabri, Petri Ianini, Beniamini Auberii Maurerii, Ioannis Hotmanni, Villerii, Puteanorum fratrum, Nicolai Peirescii, Guilelmi Vairii, Claudii Sarrauii, Hieronymi Bignonii, Petri Gassendi, Io. Cordesii, Ludouici Cappelli, Claudii Salmasii aliorumque. Quorum vel conuersatione vel commercio literario plurimum recreatus longiorem sine dubio in eo regno moram fecisset, nisi congiarium, quod a rege hactenus acceperat, anno MDCXXXI a cardinale Richelio ei iterum fuisset subtractum, vt supra iam monuimus. Cepit ideo consilium reuertendi in patriam, quam licet hactenus ingratam esset expertus, odia tamen et persecutiones, quas nil tale meritus hactenus pertulerat, eius amorem extinguere non potuerunt. Praeterea spem alebat fore, vt principe Arausionensium Henrico Friderico, summae rerum praefecto, qui ipsi amplissime fauebat, mitiora fata subire possit. Vxor quoque patriae desiderio languens vehementer eum instigabat. Media igitur hieme anni MDCXXXI Amstelodamum cum familia successit; quo loco expertus est, non carere se quidem Roterodami, Delphis et Amstelodami amicis et fautoribus, at potentiorem tamen maioremque esse aduersariorum numerum. Quibus non quiescentibus omnemque lapidem mouentibus perpetuo exilio multatus patria excedere iussus est, non dissentiente ob rationes ciuiles principe, certe non impediente. Ita patria eiectus, cum nosset Suecos eius ministerium cupere, Hamburgum se contulit, hospitem ibi nactus mercatorem quendam

Reliqua vitae Grotianae.

i) In Collegio Grotiano.
k) In Instit. I. N. et G. ad methodum H. G. Hal. 1695. 8.
l) In Grotio enucleato.
m) Conf. STOLL. l. c. P. III. c. 2. §. 6. p. 631.

quendam haud illiteratum. Qua in vrbe exilium ei leuauit et loci amoenitas atque frequentia, et popularium suorum veterum atque nouorum turba, qua circumfluebat. Mansit itaque in ea vrbe vsque ad mensem Maium anni MDCXXXIV, tanta animi tranquillitate, vt cum semel iterumque ad munia splendida obeunda a rege Daniae, duce Holsatiae, rege Poloniarum, et rege Hispaniae inuitatus esset, dubitaret, an non toties fortunae reflantis procellis iactato tutius esset, in hoc portu latenter quiescere? certe diu deliberandum sibi esse vidit de eo, quod semel tantum statui posse nouerat. Tandem vt certam familiae sedem deligeret, destinatus iam olim a Sueonum rege Gustauo Adolpho legationis obeundae muneri, eo quod mirifice illi opus de I. B. et P. placuisset, quod ob mortem regis successum tum non habuit, regni cancellario Oxenstiernae vocanti paruit, et legati vices ad regem Galliae regni Suecici nomine subiit. Quo axiomate auctus cum anno MDCXXXV, Lutetiam venisset, ingratus eius aduentus, summo rerum administro Richelio cardinali fuit, qui, incassum tamen loco isto eum pellere conatus est. Omnem enim diligentiam atque fidem adhibuit Grotius, vt eo tempore, quo Galli Suecique praecipui fatorum publicorum arbitri habebantur, in maximi momenti rebus vtilissimum se atque commodissimum Sueciae regno praestaret. De quo tamen, cum ad nostrum institutum id non pertineat, plura non addemus, sed commentarios publicos historiae ciuilis eius aetatis praecipue quos PVFENDORFIVS scripsit, lectorem consulere iubemus. Neque tamen ita publicis negotiis occupatus, Musarum consuetudini se subtraxit, sed virorum eruditione summorum consortio, commercioque literario, lectioni porro, et elaborationi scriptorum exasciatorum, quae aetatem tulerunt, et gloriae aeternitatem consecuta sunt, otia sua tribuit. Debemus enim huic apud Gallos morae Grotii secundae, praestantissimos libros, quorum catalogum elegantissimus *Vindiciarum Grotianarum* [n] auctor suppeditat. Inter quos sunt imprimis eruditissimi Commentarii in Scripturam sacram, in quibus licet a typo sanorum verborum discessisse haud raro iudicatus sit, virilem tamen eruditionem in interpretatione veterum scriptorum ad miraculum versatam prodidit. Quae vero omnia hoc loco, vbi historiam literariam non scribimus, omittenda, et alibi enarranda sunt. Ast ita museo magis, quam aulae curiaeue se tradere, et negotia publica negligentius tractare videri coepit, id quod ex epistolis, de rebus ad rempublicam pertinentibus, pauca quae momentum habebant, ad senatores regni et imprimis ad cancellarium referentibus haud obscure constabat. Ex eo enim satis colligi poterat, legatum viuentium commercio sese subtraxisse, integrosque dies, et noctium partem quandam libris scribendis impendere. Id quod ipse haud obscure praesagiuit, scribens ad Guilelmum Lussonium, curiae monetariae apud Parisienses praesidem primarium: *Suecici regni cancellarium*

n) In Bibliotheca Grotiana, in fine adiecta.

Digitized by Google

cellarium se in vmbra literaria delitescentem in lucem resque magnas velle protrahere, se vero nihil magis metuere, quam ne opera sua tanti viri conceptae de se spei minus respondeat. Oxenstierna itaque alium in Galliam mittebat, qui aulae negotiis susceptis, nihil cum Grotio communicauit, contemtimque eum habuit. Quam indignitatem, cum Grotius legati axiomate ornatus pati amplius non posset, missionem honestam petiit, et haud difficulter obtinuit, reuocatus in Sueciam, a Christina, quae iam sceptra paterna capessere coeperat; vt rationem administrationis redderet, quamuis clementer illa sibi operam eius placere, declararet. Rediturus itaque in Sueciam, et per Hollandiam iter faciens pristinas Roterodami sedes inuisit, plaudentibus amicis inimicis frendentibus, et incassum laborantibus, vt transitus per Belgium foederatum illi interdiceretur. Tum Hamburgi, Lubecae, Vismariae, honorifice exceptus et ab architalasso Sueciae, Vrangelio comite Holmiam in naui bellica deductus est. Ibi expositis reginae legationis suae rationibus, missionem denuo honestis precibus orauit, probe gnarus, multos se in ea aula inimicos habere, forte otii quoque literarii, quam lucis aulicae, tum quidem amantior. Fuerunt autem quidam, qui apud reginam minus eum gratiosum fuisse, contenderunt. Nihil tamen huius ex reginae voluntate Grotio declarata apparuit; collaudatus enim a regina impense duodecim mille imperialibus * donatus est. Quod non potuit non iucundissimum Grotio euenire, cum et valetudinis decrementa in aëre grauiori et coelo inclementiore sentiret, et magno desiderio teneretur, suos visendi. Soluit itaque ex portu Dalerensi Lubecam transfretaturus; ast tempestate subito oborta misere in mari iactatus et naufragio proximus ad oram Cassubiae in Pomerania vlteriori reiectus est. Ibi rustico, quod aegre nactus erat, vehiculo, animo non minus quam corpore aeger, per ventos et imbres, continuato per octiduum itinere, cum viribus deficeret, Rostochium peruenit, et viribus exhaustus lecto affixus est. Aduocatus medicus ex spiritibus aegri corporis fractis summum imminere periculum ostendit, et sudore frigido instante, actum esse de vita pronuntiauit. Grotius itaque, qui maximum vitae momentum adesse videbat, praesentiam Ioannis Quistorpii, qui tunc cathedram theologicam in ea academia ornabat, et ecclesiae praeerat, expetiit. Qui cum illico comparuisset, de quaerenda peccatorum remissione per Dei filium, Iesum Christum apud Deum patrem serio Grotium cohortatus, ad preces se conuertit, Grotio submissa voce complicatis manibus illum verba praeeuntem sequente, et filio Dei θεανθρώπῳ animam commendante, nec multo post eam placide efflante, anno aetatis LXII, Christi MDCXLV, XV Cal. Septembr. Et varii quidem de morte eius rumusculi disseminati sunt †, parum memoriae Grotia-

*) Hoc de moneta Sueciae cuprea intelligendum est.

†) Vid. Menagiana T. I. p. 409. T. II. p. 322. Vind. Grot. p. 493. 503.

Grotianae honorifici, eo quod de religione eius haud pauci minus beneuole sentirent. Quamuis enim reformatae ecclesiae communionem esset secutus, Arminii partibus licet fauentissimus, Socinianis tamen, quos prius edito egregio libro *de Satisfactione Christi* fortiter prostrauerat, in commentariis biblicis frigidam suffundere voluisse, videbatur. Accedebat, quod ecclesia Carentonensis in Gallia eum admittere noluerat, ipse quoque Petauio familiariter vsus in suspicionem venerat, non abhorruisse ab ecclesiae Romanae confessione amplectenda; quodque pro tolerandis dissentientium sectis, edito *Voto pro pace ecclesiastica*, scripserat, ob quod cum Andrea Riueto litem aluit. Nec negari potest, Grotium non in philosophia modo, sed quoque in religionis negotio eclectice fuisse versatum, quamuis Lutetiae ecclesiam domesticam Reformatorum sacris addictam fouisset. Et hinc factum, vt mox Pontificiis fauisse, mox Socinianos iuuisse, mox atheis se beneuolum praebuisse, hic inde narraretur, et fabellae atque rumusculi inanes de fine vitae eius disseminarentur. Qui tamen ex vna *Epistola Quistorpii ad Calouium* o), vt plerique volunt, scripta de vltimis Grotii horis, euerti possunt, cum is morienti Grotio adfuerit, et testis minime suspectus sit; is enim Grotium, et peccatorem se publicanum esse, et in solo Christo omnem spem suam habere repositam, fassum esse sicque decessisse testatus est. Cadauer medicis traditum; intestina lebeti aheneo imposita et in templo primario loco honoratissimo condita sunt, cadauer Delphis maiorum tumulis illatum est, et qui viuus exul patria vixerat, defunctus in patriae telluris gremio, cessante inuidia, quietem inuenit, relictis filiis tribus, filia vnica, famaque immortali, quae etiam numis post mortem fuit conseruata.

Character Grotii.

§. X. Fuit Grotius forma corporis satis eleganti et venusta, animo supra communem hominum conditionem diuinis ingenii dotibus emergente. Intellectus acies tanta ei adfuit, vt in intimos veritatis recessus, accurata ratiocinationis serie plerumque penetraret, vis imaginationis tanta tamque amoena, vt elegantissime tum prosa tum ligata oratione scriberet, et incomparabilem dicendi virtutem ostenderet. Amplissimae autem doctrinae copia omnes fere scientiarum partes ita attigerat, vt cunctas non modo perfunctorie teneret, sed vim earum totam possideret. Linguis vsus est praeter vernaculam Anglica, Gallica, Etrusca, cum autem Latinae, Graecaeque et orientalium linguarum vsum sibi comparauerat, quo aliis exemplum commendari posset. Nihilque magis admirationem mereri aptum est, quam quod ab ineunte aetate per totam fere vitam negotiis reipublicae, implicatus, lectionem tamen immensam in veterum et recentiorum scriptorum libris versatam possederit, quae non rudem illi indigestamque molem suppeditauit, sed elegantissimae et recti vsus doctrinae materiam largissime exhibuit. Adiuuabat eum in his memoria

o) Epist. Remonstrant. p. m. 828. ed. rec. Vindic. Grot. P. II. p. 482. seqq.

Digitized by Google

moria fidiſſima, vt, quae ſemel legiſſet, eorum haud facile obliuiſceretur. Tantam autem in ſtudiorum contentione diligentiam adhibuit, vt ferream patientiam corpusque laboribus vix exhauriendum habuiſſe, ſuſpicari quis poſſit. Praeterea eloquentiae, viribus inſtructus, perſpicue et ſupra modum nitide atque caſtigate dicere ſcribereque conſueuit, vnde euenit, vt quae Latina edidit, veterum elegantiam et caſtitatem mira arte referrent. His multorum tandem annorum exercitatio, in maximi momenti negotiis verſata acceſſit, vnde ampliſſima illi experientia enata eſt. Mirandum itaque haud eſt, phoenicem Belgicum ob rariſſimas ingenii diuini dotes eum appellatum, et inter illuſtriſſima ſui aeui ſidera in coelo literario connumeratum, ab omnium regionum viris doctis vero velut commune oraculum aliquod fuiſſe conſultum. His ingenii diuitiis acceſſerunt virtutes animi praeclariſſimae, et nunquam ſatis laudandae, humanitas et beneuolentia erga quoscunque, animus vindictae cupiditate ſuperior, et in ingratam patriam ad vltimos vsque vitae anhelitus pius: tum inſeruiendi promtitudo, continentia animi a ſorditie et αἰσχροκερδίᾳ longiſſime remoti, tandem laudabilis zelus pro veritate religionis Chriſtianae et pace eccleſiae. Quae omnia cum in Grotio manifeſtiſſimis ſpeciminibus emicuerint, talia ſunt, vt non nomine magis, quam re Magnum fuiſſe concedendum ſit. Sunt tamen, qui eum reprehendunt, quod ciuilibus negotiis ſtudia priuata et eruditionis cultum praeferendo, negligentius, quam par erat, in hac arena verſatus ſit, ſenio autem propior, diffidere amicis coeperit, incertus quoque in eligenda inter Chriſtianos diſſentientes ſententia haeſerit. De quibus, ſi vera ſunt, moderate tamen iudicare, et humanae fragilitatis recordari fas eſt; cum magnis quoque et pulcherrimis corporibus naeui ſui inſint. Illud certiſſimum eſſe, nemo inficias ibitur, immortalibus meritis philoſophantium choros ſibi deuinxiſſe Grotium, quod diſciplinam, ad tuendam ſocietatis humanae felicitatem tot nominibus neceſſariam, et rerumpublicarum ſaluti deſtinatam, turpiterque tamen prius neglectam et contemtam inſignibus conatibus in lucem protraxerit, iisque luminibus inſtruxerit, vt in vnius ſeculi decurſu plus in ea praeſtare philoſophi potuerint, quam per omnem orbis viuentis et philoſophantis aetatem, non modo factum haud eſt, ſed et fieri nequiuit. Quibus forte careremus, niſi Grotio vſa eſſet diuina prouidentia, ad id iter recludendum, quod poſt eum tot praeſtantiſſimi viri, magna felicitate ingreſſi ſunt, coepta a Grotio feliciter perficientes.

Ioannes Seldenus.

§. XI. Nempe excitauit exemplum Grotii tanta felicitate in iurisprudentia naturali colenda verſati viros alios, doctrinae laude non minus fulgentes, vt paria audere, et de hac gloria certare cum Grotio, vel eius quoque veſtigia ſequi auderent. Et prius quidem inſigni eruditionis apparatu aggreſſus eſt IOANNES SELDENVS, magnum olim Angliae

Digitized by Google

ornamentum. Natus [p] ille est Saluingtoni in Sussexiae prouincia, VI cal. Ian. anni MDLXXXVII. Is cum praeclaris ingenii a natura concessi dotibus frueretur, in academia Oxoniensi, iurisprudentiae, philosophiae et antiquitatum, maxime orientalium studiis tanta industria, tantisque eruditionis stupendae profectibus se tradidit, vt inuidendum magni dictatoris doctrinae nationis Anglicae nomen consequeretur. Valde autem iuris Anglicani notitiam tenuit, cumque eloquentia valeret, magna eius in iudiciis auctoritas fuit. Ad *Historiam decimarum* praefatus ita clerum Anglicanum in se irritauit, vt coram iudicio delegatorum agnoscere culpam coactus sit, id quod implacabili eum odio in ordinem ecclesiasticum armauit. Vtebatur enim magna sentiendi dicendique libertate, maxime in comitiis procerum regni, qua anno MDCXVIII carceris animaduersionem meruit. Doctrinae autem incomparabilis praestantia, iudicio acerrimo iuncta, maximis eum regni muneribus admouit; anno MDCXLIII enim tabularii regni, quod in arce Londinensi est, summa ei cura et biennio post, rerum maritimarum cognitio demandata est. Vnde opibus affluens librorum, etiam msc. copiam sibi praestantissimam et abundantissimam comparauit, maiorem eruditionis partem autem in philologiae orientalis studio demonstrauit, in cuius monumentis ad miraculum erat versatus. Cuius specimina per ciuiatem eruditam immortali gloria conspicua sunt, *liber de diis Syris, origines ecclesiae Alexandrinae; marmora Arundelliana, libri de successionibus in bona defuncti, et de successione in pontificatu secundum leges Hebraeorum: vxor Hebraea, siue de nuptiis et diuortiis; de anno ciuili et calendario Iudaico*, quae maximis laudibus cumulare viri docti solent [q]. Quibus ingenii monumentis, iuuandisque etiam aliorum studiis [r], intentus prid. cal. Dec. anno MDCLIV mortalium fato concessit. Locum autem hic maxime postulat ob *Ius naturae et gentium secundum disciplinam Hebraeorum;* de quo dubium non est, quin gloriae Grotii aemulus hoc argumentum tractandum elegerit. In eo septem praecepta Noachitica, quibus nihil celebrius est in historia iuris Iudaici, fundamenti loco elegit, et ad ea omnia retulit, quae vasta et exercitata in orientalium scriptis lectio illi suppeditabat adeo, vt nimia literaturae orientalis copia grauata tractatio, systema illud quod de iure naturae sibi auctor construxerat, recondat magis, quam in apricum producat. Id quod permouit B. Io. Fr. BVDDEVM, vt omissis iis, quae ex abundantissimae eruditionis penu ad hoc argumentum illustrandum auctor attulerat, *Synopsin iuris naturae et gentium iuxta disciplinam Hebraeorum ex Seldeno extractam* ederet, repetita vice cum VITRIARII *Institutionibus iuris naturae et gentium* [s] editam. Et copiam

p) Vitam illustris viri Operibus eius anno 1726. coniunctim editis praefixit DAVID. WILKINSIVS, conf. Act. Erud. 1726. Nou. art. 1.

q) Conf. POPE-BLOVNT. Cens. cel. auct. pag. 990. seq. Bibl. iur. imp. c. 1. pos. VII. p. 66.

r) Pocockio haud exiguam partem Msc. Arabicorum tradidit, quae is edidit, de quo praef. eius in EVTYCHII Annales meretur conferri.

s) Halae Sax. 1695. 8. 1701. Lugd. Bat. 1705. 8. Francof. 1717. 8.

Digitized by Google

piam quidem lectionis atque antiquitatum Iudaicarum de hoc argumento collectarum laude sua dignam et prorsus in hoc libro admirabilem esse, eruditi tantum non omnes confessi sunt, doluerunt autem, quod de iure naturali ad vniuersum humanum genus spectante disputaturus, ad traditiones Hebraeorum parum philosophice confugere, quam rem ex domesticis principiis haurire maluerit. „Recteque obseruatum SAMVELI PV-„FENDORFIO t, opus hoc cetera eruditissimum et quantiuis pretii vocan-„ti, obstare momenta haud pauca, cur attemperati ad captum omnium „populorum systematis in iure naturali vicem subire nequeat. Nempe ibi „non satis exposita esse ea, quae ad paediam iuris naturalis pertineant, „velut illa praecognita, quae ad praecepta legis naturalis, earumque ra-„tiones plene et distincte intelligendas requirantur, et quidem quae velut „domestica sint huic iuri, nec ex aliis disciplinis mutuo sumantur. Dein-„de Seldenum legem naturalem non deducere ex tali aliquo principio aut „hypothesi, cuius euidentiam omnes nationes agnoscant; aut ad quam „agnoscendam argumentis ex rationis lumine petitis adduci queant. Nam „fundamenti loco substernere septem illa praecepta Noachidarum, de quo-„rum auctoritate non constet, an ex diuina informatione vel propria ra-„tiocinatione innotuerint; praecipue cum nec αὐθεντίαν earum probaue-„rit, nec ex conuenientia cum natura humana deriuauerit. Denique et „illud tantum agere Seldenum, vt quid doctores Hebraeorum senserint, „exponat; quam accurate autem istorum sententia cum sana ratione con-„gruat, parum examinet &c." Quae rectissime moneri, ostendit CHR. THOMASIVS u praeclare addens, librum hunc magis ad historiam iuris diuini positiui vniuersalis pertinere. Et hoc quidem nomine in philosophiae Iudaicae historia vtilem operam praestat, ita tamen, vt lectore accurato et iudicii lima instructo opus habeat, ad quam ea exigenda sunt, quae cumulauit magis, quam digessit Seldenus. Reliqua, quae *de Mari clauso* cum Grotio disputauit, supra tetigimus, quibus valde se in aula Britanniae regis commendauit, oppugnatus autem est a Petro Baptista Burgo, cui *Vindicias existimationis suae de scripto mari clauso* opposuit. Secuti vestigia Grotii et Seldeni sunt, sed impari gressu Io. Ioachimus Zentgrauius, Io. Wolfgangus Textor, Dauid Meuius aliique, quorum tamen opera nihil iurisprudentia naturalis promota est. Eos igitur non moramur, sed lectorem ad historiae I. N. scriptores ablegamus.

§. XII. Relicta itaque gloria, ea quae in condendo iurisprudentiae naturalis aedificio Grotius inchoauerat, absoluendi, et ad iustam maturitatem perducendi, fuit SAMVELI PVFENDORFIO, viro non nominis modo dignitate, sed et immortalibus de iure N. et G. meritis et elegan- *Samuelis Pufendorfii vita.*

t) Erid. Scand. p. 200. conf. GROENINGII Bibl. iuris gent. Europ. L. III. c. 8. p. 267.
u) Hist. I. N. c. 6. §. 13. p. 88.

elegantiſſimis commentariis hiſtoricis illuſtri, cuius hiſtoriam ea, quam meretur diligentia nondum conſcriptam fuiſſe dolemus. Quamuis enim eiusmodi biographiam [x] anonymus quidam adiecerit libro Puſendorfii, quem ſub Monzambani nomine, vulgauit, multa tamen ei narrationi deeſſe ἀνέκδοτα et aliunde ſupplenda, recte obſeruatum cel. HEVMANNO [y]. Vnde laudanda illuſtris THOMASII induſtria, qui pleraſque arcanas circumſtantias ad controuerſias Puſendorfianas pertinentes collegit, et non ſine acri iudicio in *Hiſtoria iuris naturae* [z] adduxit. Noſtro nos hoc loco modulo et pede metiemur, et quantum licet, memorabilia omnia ſtrictim complectemur. Vidit prima vice lucem Samuel Puſendorfius, cum fratre Eſaia ingenii quoque operibus celeberrimo non confundendus, in vico Fleh, vno tantum miliari Chemnitio diſtante anno MDCXXXI, genitus patre Elia Puſendorfio, qui ſacro in eo loco munere, a maioribus accepto fungebatur. Qui cum opibus parum afflueret, coactus eſt filius Samuel, iactis in ſchola Grimmenſi diſciplinarum fundamentis, panem ſibi inſtitutione puerorum, parare. Abſoluto ſtudiorum ſcholaſticorum curriculo, academicum apud Lipſienſes ſtadium ingreſſus, Hulſemannum ſibi ductorem doctoremque praecipuum elegit, et philoſophiae atque literis ſanctioribus ſe tradidit. Tum ad Muſas Salanas conuerſus, in aedes Erhardi Weigelii, quem philoſophiae et mathematicarum artium peritia tum extulerat, receptus, celeberrimi viri diſciplinae ſe tradidit, qui cum igneam vim animi, et ingenii excelſi vires in eo obſeruauiſſet, amare eum vehementer, atque literarum arcanis innutrire coepit, et ad capiendum in philoſophia excolenda animum vehementer cohortatus eſt. Ipſe cum philoſophiam certiori methodo tractari poſſe crederet, et imprimis moralem doctrinam mathematici ordinis accuratione atque legibus tradere tentauiſſet, edita *Delineatione arithmetica philoſophiae moralis*; ſecundum methodum ab Euclide adhibitam adornare ethicae inſtitutiones aggreſſus eſt, quas *Ethicam Euclideam* inſcripſit, affectam autem perficere non potuit. Is cum alacrem et ad meliora audenda promtiſſimum videret Puſendorfii animum, auctor ei extitit, vt in hoc argumento aliquid conaretur, quem in finem ethicam iſtam Euclideam illi conceſſit, vt cogitata inde perficeret. Vnde ad hunc conſiliorum ſuorum de emendanda hac doctrinae moralis parte auctorem ipſe PVFENDORFIVS [a] prouocat. In hac ergo diſciplina Weigeliana, duo capita didicit, quae in ſcientiarum circulo maximi momenti eſſe recte cenſentur, quaeque fundamentum fuere, cui noui aedificii moralis ſummam Puſendorfius inaedificauit. Nempe praeſtantiſſimum eſſe eum, qui ſeueritate laudabili adhibetur, geometrarum ordinem atque demonſtrandi leges, etiam in argumento philoſophico,

x) Denckwürdige Lebens-Memoire des Herrn Samuels von Pufendorf. Conf. Bibl. iur. imp. c. I. pos. V. §. 2. p. 31.

y) Act. phil. Vol. III. p. 642.

z) l. c. §. 15. seqq. p. 90. seqq.

a) Praef. Element. iurisprud. vniuers. conf. THOMASIVS l. c. p. 91.

Digitized by Google

phico, et hanc methodum ad id adhibendam esse, vt ex definitionibus certis et perspicuis, exque axiomatibus atque principiis a nemine in dubium vocandis, consequentiae deducantur actionumque humanarum moralitas hoc pacto exploretur, et quae natura sit atque indoles entium moralium, inde certissima luce patescat. Deinde didicit quoque a Weigelio, detestabilem esse errorem scholae Peripateticae, moralia non cadere sub demonstrationem. Quem tamen iam ante Pufendorfium vidit et detexit HERMANNVS CONRINGIVS [b], locumque esse etiam in morali argumento demonstrationi euicit, vt illustri CHR. THOMASIO [c] obseruatum. Qui recte aliquoties monuit, plurimum nocuisse hunc errorem scientiae morali, ipsique veritati, fontem autem eius verum esse putauit, emolumentum cleri, vt ita laici adigerentur determinationem actionum iustarum et iniustarum ab ipso clero et scholasticis petere. In quo fefellit virum summum suspicio, clero iniquior, et errores cunctos ad eorum ambitionem et dominationem tantum referens. Longe enim antiquior est, et incrementa doctrinae moralis maturius retardauit, quam aetas scholasticorum, et barbaries, quae literis, moribus, ipsique conscientiae pessimis artibus aeuo medio imperauit, inualuerunt. Origines enim huius dogmatis ex Pythagorica et Platonica philosophia petendae sunt; quas hoc loco verbo tangere et velut in transitu, ideo non abs re erit, vt quid Pufendorfium aliosque viros doctos permouerit, vt ad demonstrationes in morali philosophia quaerendas, relictis nugis Graecanicis et Scholasticis, digrederentur, intelligatur. Scholae scilicet Italicae et Platonicae ex veteri et barbarica philosophia decretum certum atque fixum erat, materiam nihil reale et per se subsistens esse, sed fluere eam semper, neque vel momento eandem manere, vt alio loco demonstrauimus. Ast scientiae locum non esse posse statuentes, nisi de subiecto certo, aeterno et immutabili, entia immutabilia, aeterna, per se subsistentia, numeros puta, ideas, formas, archetypa excogitauerunt, inque his solis scientiam versari circa τὰ ὄντως ὄντα dixerunt, vt alibi ex instituto dictum [d]. Haec principia aeterna cum iungi materiae dicerent, ad ea sola scientiam respicere posse putauerunt. Vnde de rebus physicis et metaphysicis maximam sibi scientiae certitudinem arrogauit schola Platonica. Vidit Aristoteles risitque entia eiusmodi extra materiae sinum excogitari, quae non constare tamen possent sine materia, vnde emendaturus systema praeceptoris formas rerum materiae esse immensas statuit. Ex quo errore semel admisso necesse erat fluere: de rebus physicis dari scientiam, cumque principia materiae insint, locum quoque esse posse demonstrationi. In moralibus autem cum formas eiusmodi immutabiles rebus non inesse Aristoteles cerneret, de scientiae atque demonstrationis subiecto desperans, morali

Origo opinionis, moralia non cadere sub demonstrationem.

b) Vid. eius epistola praemissa VIOTTI libro de demonstratione, aliaque de opere Pufendorfii, quae extat in THOMASII l. c. p. 176.

c) pag. 91.

d) In Hist. phil. de ideis sect. I. §. 27.

Digitized by Google

morali disciplinae demonstrationis certitudinem denegauit, ratus principia moralia ex hominum populorumque indole, legum statutis, morum varietate valde variare, nec ad certitudinem physicam posse reuocari [e]. Ideo virtutem definiuit, esse medium vitiorum et vtrinque reductum, et decori rationem mire inter homines moratiores diuersam et dissentientem ad virtutum definitionem respicere iussit. Quo pacto omnino verum erat, in moralibus, sc. Peripateticis, non dari demonstrationem. Acceperunt hoc assertum cum reliquis scholastici, qui cum inepto formarum dogmate essent toti occupati, videre certitudinem in disciplina morali, isto praeiudicio occoecati non potuerunt. Neque multum illis desudandum visum est, inquirendo, vtrum recte se haec omnia haberent, cum et sacrosancta Aristotelis auctoritas illis esset, et prona consequentia ex hoc errore flueret, ad tenendam rerum moralium certitudinem alio auctore et iudice opus esse, qui θεοπνευςίᾳ quadam instructus, quid rectum, iniquum, bonum malum sit, auctoritate summa decernere possit. Quem cum in Romano pontifice se inuenisse crederent, infinitis quidem disputationum anfractibus incertitudinem moralem confirmarunt, vt autem aliam certitudinis moralis normam suis consiliis conuenientiorem haberent, ius canonicum, velut mirum dogmatum moralium chaos conflarunt, et hoc pacto de recti honestique regula atque ratione se solos decernere posse commenti sunt. Vidit id, vt acerrimo iudicio vtebatur, Lutherus, et quam pestem in moralem doctrinam intulisset ethica Aristotelica atque ius canonicum magnis vocibus denunciauit. Ast comtius et placidius tractaturus Melanchthon, locum tamen esse posse ethicae Aristotelicae ad honestatem morum ciuilem, sed ex aliis simul fontibus emendandae augendaeque, censuit. Cuius auctoritas cum inter innumeros discipulos maxima in philosophia esset, expurgari error turpis et ineptus non potuit. Donec seculo XVII pauci viri docti perspicerent, demonstrationis certitudinem et necessitatem non ex subiecti certitudine physica, sed ex principiorum et axiomatum veritate necessaria et aeterna originem habere. Quod cum ad morales notiones siue entia, quae vocat, adhibuisset Pufendorfius, ex emendata hac demonstrationis moralis indole certius moralis doctrinae systema condere aggressus est.

Studium Pufendorfii iurisprudentiam naturalem emendandi.

§. XIII. Sed vt ab hoc diuerticulo in viam et ad Pufendorfii historiam redeamus, fundamentis moralibus certioribus ita positis ad docendam philosophiam animum is adiecit, eiusque facultatem, acceptis iuribus et honoribus in philosophia summis ab ordine philosophico academiae Ienensis nactus est. Id quod ineptissimo scommate ei obiecit Becmannus [f] eo quod iurisprudentiae honores non suscepisset, cum ad tradendam iurisprudentiam naturalem istis quidem philosophiae iuribus et priuilegiis satis esset ornatus

e) Conf. quae luculenter disserit NELDELIVS de vsu Org. Arist. P. III. c. 4. p. 75.

f) Vid. Act. phil. Vol. III. p. 650. vbi extat epistola Pufendorfii ad Klingerum.

Digitized by Google

natus et instructus. Ostendit autem more in academiis recepto, speciminibus publicis, quantum in doctrina solidiori ipsaque philosophia castius seruanda colendaque profecisset. Idque etiam Lipsiam redux demonstrauit, ex qua Musarum sede ad legatum Suecicum Coyetum in aula Hafniensi commorantem vocatus est, vt filiis eius disciplinarum elementa traderet [g]. Vix autem mensem vnum atque alterum eo in loco atque statione commoratus, fortunae insidias valde timendas expertus est. Oborto enim inter Suecos Danosque bello, cum legatus Sueciae, in cuius familia Pufendorfius tum viuebat, patriam repeteret, successori Stenoni Bielkio Pufendorfium reliquit. Hafnia autem a Suecis obsessa captus est cum aliis Suecorum ministris Pufendorfius, vna cum fratre Esaia, durauitque ista captiuitas octo menses, quibus praeter reliqua vitae incommoda et eruditorum societate atque conuersatione, et libris omnibus caruit. Cum itaque lectione tempus fallere non posset, ad meditationem confugit, cumque Hobbesii et Grotii cogitata subinde animo recoleret, quid in illis rectum, quid falsum vel suspectum esset, expendere coepit. Attentus autem ad ea, quae a Weigelio didicerat, repetensque memoria, demonstratiuam dari moralis doctrinae methodum, eamque haud infeliciter Weigelium in ethica Euclidea iniisse, abiicere incerta Scholasticae et Peripateticae ethicae principia et ineptias varias relinquere, nouamque atque certiorem viam sternere constituit, qua ad ipsam rerum moralium naturam atque indolem attento indubitata ac euidentia philosophiae moralis principia patescere possent. His cogitationibus intentus pestilenti febre, quam petechialem vocant, corripitur, et ancipiti duplicique malo premitur. Verum et sanitatem ei restituit, et ex custodia Danorum liberum eduxit diuina prouidentia. Dimissus itaque in Sueciam vicinam anno MDCLIX, cum fratre transfretauit, et Soranam academiam paucos dies inuisit [h]. Postea cum heri sui filiis Hagam Comitum abiit, quo loco prima futurae promotionis fundamenta Pufendorfius posuit. Frater enim Esaias eo tempore in ministerio Ottonis Guilelmi comitis Koenigsmarckii erat, et comes ei in itinere Anglicano adhaerebat, cum per biennium studiis eius formandis in Germania esset adhibitus. Qui cum plurimum in aula Holmiensi valeret, illi Lugduni Batauorum commoratus Pufendorfius Io. MEVRSII *Miscellanea Laconica* dedicauit. Acceperat enim non hunc modo libellum posthumum, sed et alios, *Themidem Atticam*, *Ceramicum geminum*, *Cretam*, *Rhodum*, *Cyprum*, *Thesea*, itemque LAVRENBERGII *Graeciam veterem* a Petro iulio Coyeto, et has optimae notae scriptiunculas in Belgio versatus edere coeperat, reliqua iam ministerio Suecico addictus Io. Georgio Graeuio edenda postea commisit [i]. Et hoc quidem pacto cum prima tentandae inter eruditos famae conamina fecisset, ea quae de iurisprudentia naturali certiori fundamento et methodo

g) Erid. Scand. p. 126. h) Ibid. p. 127. i) Vid. Praef. miscell. Lacon.

Digitized by Google

do veriori demonſtranda meditatus erat in chartam coniecit, ſicque Hagae Comitum anno MDCLX *Elementa iurisprudentiae vniuerſalis* edidit, recuſa poſtea Ienae MDCLXIX [k], et *Sphaera morali* aucta. In quo opuſculo geometrarum morem imitatus, libro primo definitiones viginti et vnam rerum moralium affert, iisque libro ſecundo axiomata duo et obſeruationes quinque ſubiungit. Quia tamen ἀνονύμως prodiit, nonnulli eum foetum Pufendorfio tribuerunt, ſed perperam. Placuit quidem liber ob accurationem nonnullis, plerique autem eo quod mathematice ſcriptus eſſet, contemſerunt, et hinc forte ratio deriuanda eſt, quod, licet iam in eo noua iurisprudentiae naturalis principia Pufendorfius attuliſſet, nemo tamen illi controuerſiam mouerit. Patuitque anno MDCLXIII demum, quod de hoc opuſculo virorum doctorum iudicium eſſet. Cum enim illuſtris Boineburgius, iuuandis augendisque literis valde intentus, viris in ſcientia ciuili excellentibus Forſtnero, Conringio, Boeclero et Pufendorfio auctor eſſet, vt ad ſcribendam hiſtoriam receſſuum imperii, corpusque legum naturalium conficiendum animum adiicerent, Pufendorfius ſuam de doctrina iuris naturae et gentium ſententiam libere aperuit; qua epiſtola communicata, opinionem quoque ſuam dicere de ea re Conringium et Boeclerum Boineburgius iuſſit. Ille igitur, vt erat ἀκριβείας iudex haud contemnendus pleraque ſibi, maxime demonſtrationem mathematicae aemulam perplacere, profeſſus eſt, cumque luculenter Pufendorfius in ea epiſtola [l], qua ratione doctrina moralis iuuari poſſit, oſtendiſſet, Boineburgium Conringius excitauit, vt illum vrgeret, quo pergeret ſpretis vulgi vocibus, et a tam praeclaro inſtituto ne deſiſteret, ſe enim non dubitare, ab illo nihil non eximium expectari, non in morali tantum, ſed in politica etiam philoſophia, vbi ad illam animum aliquando appulerit. Boeclerus autem valde abiecte de Pufendorfio iudicauit, et ingenium quidem habile, promptum ad magna iturum, ſi magiſtram modeſtiam aſciuerit, ſe amare in eo et aeſtimare faſſus eſt, aſt iactantiam illi, Grotium exſcriptum, veteris philoſophiae ignorantiam; dubitationes relictas et ſimilia alia exprobrauit: nempe cathedrario faſtu nihil ferens, quod non ex ſua diſciplina proceſſiſſet, quo nomine recte cenſuram THOMASII meruit. Aliter autem viſum magno literarum ea aetate ſtatori, Carolo Ludouico, electori Palatino, cui literis praeclare fauenti, virosque doctos ad eas iuuandas auctoritate et praemiis excitanti libellum illum Pufendorfius inſcripſerat. Epiſtola itaque ſua manu ſcripta [m], princeps humaniſſimus ei gratias egit, et quam mire ſibi diſciplinae vtiliſſimae cultura placuiſſet, teſtatus de beneuolentia ſua certum eum eſſe iuſſit. Commendauiſſe ſe vero Pufendorfium laudato et in partes ſuas pertracto, Hobbeſio, auctor eſt LEIBNIZIVS,

k) Cantabrig. 1672. 8. Francof. 1680. 1694. 8. Conf. Bibl. iuris imp. l. c. p. 30.

l) l. c. App. p. 156. vbi iſtae epiſtolae cum eius annotationibus ex HABERKORNII ſole reſplendeſcente iurisprud. Iuſtinianeae repetitae ſunt. Extant quoque in Io. GROENINGII Bibliotheca iuris gent. Europ. L. III. c. 9. p. 276.

m) Extat apud GROENING. l. c. p. 307. et LVDOVICI Hiſt. I. N. p. 28.

Digitized by Google

NIZIVS [n], at non immerito de eo dubitat Cl. STOLLIVS [o]. Certius autem et extra dubitationem positum videtur, principem optimum, et de disciplinis philosophicis magna accuratione iudicantem, vtilitatem et necessitatem huius disciplinae, et amorem philosophiae impulisse, vt tam egregio fauore conatus Pufendorfii exciperet: simili enim desiderio instinctum Spinozam quoque ob philosophiae peritiam Heidelbergam vocare voluisse, ex supra dictis constat [p]. Sensit etiam Pufendorfius, non verbis tantum ipsi electorem fauere: princeps enim sapientissimus, cum nouam ei philosophiae moralis circa ius naturae et gentium versantis cathedram constituere placuisset, primum in ea nouae disciplinae doctorem Pufendorfium esse iussit. Concessit itaque Heidelbergam, in qua schola, cum tanta industria in scientiis versaretur, vt obiicere Beckmanno ipsi insultanti potuerit: *Se vno anno Heidelbergae plures libros legisse, quam Becmannus per totam vitam inspexerit* [q], non modo insignem literaturae veteris cognitionem adeptus est, qua postea opus *de I. N. et G.* ornauit, sed et magnum iuuenum, studiis inuigilantium aceruum ab ore suo pendentem circa se habuit. Ipse quoque prodidit [r], nobilem illam iuuentutem, quae se disciplinae eius tradidit, tantam ei inuidiam peperisse, vt eidem a se alienandae conspiratio iniretur. Nihil autem praeclare magis testatur, quo loco tunc Pufendorfius habitus sit, quam quod serenissimus Elector filium illi suum primigenitum doctrina philosophica imbuendum tradiderit, cumque iam de eo in Sueciam euocando decretum esset, filio huic suo certum aliquod pensum extra ordinem explicare eum iusserit, quod intra tres menses aestiuos fuit absolutum. Quod cum ab ipso electore, principe diuinarum atque humanarum rerum callentissimo ipsi iniunctum fuerit, recte ad testimonium vitae et doctrinae retulit Pufendorfius. Quem vehementer quidem electori displicuisse mentitus est Becmannus, contrarium autem ex insigni, quo eum honorauit elector, munere constat, qui etiam post illius ex Palatina aula discessum gratiae ei testimonia, et verbis et re ipsa haud vna vice testatus est [s]. Factum id anno MDCLXVII, quo fama Pufendorfii et praeclara de literis merita valde augeri et ad exteros perferri coeperunt. Cuius luculentum specimen est, quod regni Suecici cancellarius ad fratrem Pufendorfii, tunc Parisiis residentem scripserit, eumque rogauerit, vt ipsi persuaderet, ne vocationem Suecicam renueret. Cuius suasu tandem professionem iuris naturae in academia Londinensi, in Scania, honestissimo stipendio, concessoque loco primario accepit, illuc anno MDCLXVIII profectus. Quam spartam vt in schola recens excitata rite ornaret, post iacta disciplinae eius, quam tradendam acceperat, fundamenta, ius naturae, iusto tandem systemate complectendum esse, seruatoque ordine accurato abiecta taediosa παιδείας mathe-

n) Leibniziana, p. 181.

o) Hist. lit. P. III. c. 2. §. 11. p. 637.

p) Vtebatur autem elector erga Pufendorfium quoque interprete Io. Lud. Fabricio, vid. Er. Scand. p. 122.

q) Act. phil. Vol. III. p. 656. Er. Scand. l. c.

r) l. c. s) ll. cc.

Digitized by Google

mathematicae aemulatione, iuris naturalis praecepta explicanda statuit. Quamquam enim doctrinae ciuili quoque se tradiderat, eiusque arcana mira animi sagacitate erat assecutus, cuius specimen esse potest elegantissimus, quem adscititio SEVERINI DE MONZAMBANO nomine Heidelbergae in vulgus emisit tractatus, *de Statu imperii Germanici* [t], (quem miris contradictionibus, refutationibus fiscique publici vexationibus pressum, summorum tamen virorum KVLPISII et THOMASII commentationibus dignum visum esse, in historia critica et literaria iuris publici Germanici exponendum est) nulla tamen in re magis vim ingenii diuinam, elegantissimae doctrinae innutritam demonstrauit, quam in nouo illo I. N. et G. opere, cuius historiam, ob instituti rationes paulo plenius trademus.

Pufendorfii ius naturae et gentium.

§. XIV. Sumsit Pufendorfius occasionem extruendi noui aedificii I. N. et G. partim ab adhortationibus illustrissimi Boineburgii, supra iam tactis, quibus eum ad formandam legum naturalium collectionem [illegible] uerat, et quibus obsequi se velle, in luculenta, qua rationem modumque consilii sui exposuit, epistola promiserat; partim quod iuuenilem iurisprudentiae diuinae laborem, emendare et maturiori aliquo scripto illius immaturitatem veluti publice deprecari vellet. Accedebat, quod ab electore Palatino primus iuris naturae ac gentium professor constitutus, in eo sibi elaborandum esse crederet, vt ad eam disciplinam excolendam aliquid conferret, quae primo ipso interprete in cathedras ascendisset. Et quamuis Grotium, Hobbesium, Seldenum laude sua priuandos esse minime duceret, ratus tamen, esse haud pauca, quae adiici, nonnulla, quae mutari emendarique possent, manum ipse operi admouere, eoque, qui commodissimus ipsi visus fuerat ordine digerere, obseruationes suas ad ius naturae et gentium spectantes constituit, id laboraturus, vt omnia solidis et perspicuis rationibus, quantum fieri posset, confirmaret, et illa, in quibus ante eum alii impegerant, declinaret, bona fide suum cuique restituens, neque tamen in eiusmodi materia, in qua suo iure ratio regnat, vllius hominis auctoritatem tanti faciens, quin id potius amplecteretur, quo grauiores rationes ducerent. Fundamentum itaque in principio aliquo communi, primo, certo atque perspicuo, ex quo hominum inter se officia et obligationem (de quibus solis sibi statuendum in hoc opere sumsit) luculenter deriuare possit, quaerens, studiose sibi cauendum existimauit, ne reuelationis et rationis lumina misceret atque confunderet. Illud autem principium in socialitate hominis cum Stoicis, Grotio, Cumberlandioque inueniri credidit, quod nullum aliud principium deprehenderet, ad quod admittendum, ipsa mortalium conditione suffragante, adigi possent omnes homines, quamcunque demum persuasionem circa diuina haberent. Religionem vero, quae officia erga Deum praescribit, ita considerandam hoc loco putauit, quatenus illa societatibus hominum efficacissimum

t) Conf. Biographia Pufendorfii laudata p. 740.

Digitized by Google

efficacissimum vinculum praebeat, eaque quae aduersus se ipsum homini obseruanda sunt, eandem vtique societati commodiorem reddant. Huic itaque fundamento totum, quod magna industria condidit, iuris naturalis aedificium inaedificauit, ita in hoc labore versatus, vt definitiones primo iustas rerum notionumque moralium, quas entia moralia commode vocat, daret, videbat enim ex illis neglectis nebulas lectoribus hactenus esse offusas. Sunt autem entia moralia modi quidam, rebus aut motibus physicis superadditi ab entibus intelligentibus, ad dirigendam potissimum et temperandam libertatem actuum hominis voluntariorum, et ad ordinem aliquem ac decorem vitae humanae conciliandum. Horum autem entium moralium dari certam notitiam, maleque disciplinis moralibus certitudinem apodicticam abiudicari, ante omnia eleganter et perspicue demonstrat Pufendorfius, ratione a mathematicis petita, quos demonstrare nemo negat. Viditque recte vir acutissimus originem erroris potissimum inde oriri, quod subiectum demonstrationis necessarium requirendo, id de ente necessario existente intellectum sit; cum subiectum demonstrationis non sit simplex aliquis terminus, sed integra enunciatio, cuius necessaria veritas ex certis principiis syllogistice deducatur; et sufficiat, si posita existentia certa ipsi affectiones necessario competere, ex indubitatis principiis ostendi queat. Nec indifferentes esse actus morales, recte obseruat, quia intrinsecam habeant vim ad socialitatem, licet respectu existentiae a libertate voluntatis dependentis dicantur contingentes. His suppositis ante omnia actionum moralium principia et affectiones, tum qua ratione per imputationem cum homine veluti moraliter connecti intelligantur, considerat, indeque quid intellectus, eiusque operatio circa moralia, quid conscientia, ignorantia errorque theoreticus et practicus sit, dispicit, et voluntatem, eiusque tendentiam in bonum, libertatem, et affectiones intuetur; et tum, quae ex harum facultatum natura atque indole exoriantur actiones morales, declarat, quidque ad actionem moralem, caussamque vt imputari vel non imputari possit, requiratur, definit, et qua ratione imputatio se habeat, luculenter explicat. Deinde actionum moralium normam, seu legem, intuetur, describendo, quid consilium, pactum, ius, lex, obligatio sit, et quid ad obligationem legis requiratur etc. hisque subiungit actionum moralium qualitates, quidque actio necessaria, licita, bona, mala, iusta, iniusta, quid iustitia, quid iniuria sit, exponit, imputationis quoque et meriti naturam contemplatur. Ita actionibus moralibus in genere consideratis, libro secundo naturam hominis respectu ad legem expendit, demonstrans, hominis naturae non congruere, vt viuat exlex, nec tamen statum naturalem Hobbesii, naturae humanae conuenire, sed lege opus fuisse, ad quam creaturae rationales se componere tenerentur. Hinc de iure naturali disputationem exorsus, eius obiectum non esse necessarium ante legem contendit, nec niti consensu gentium vel vtilitate, nec ex dictamine conscientiae colligi posse, sed genuinum fundamentum ex conditione hominis petere asserit. Quibus praesuppositis, quae

Digitized by Google

ex hac natura atque conditione hominis officia et praestationes ergá se ipsum exoriantur, tradit, et defensionis naturam illustrat, quodque ius, quem fauorem necessitas habeat, eleganter delineat. Tertio autem libro leges naturales ad alios respicientes prolixe exponit, quae sunt: vt nemo laedatur, et, si quod damnum fuit datum, reparetur; vt omnes homines pro aequalibus habeantur, vt promiscua officia humanitatis ad promouenda alterius commoda exerceantur, vt seruetur pactorum fides et obligatio, cuius naturam hoc loco describit, et quae indoles pactorum et promissorum in genere sit, qualis consensus circa promissa et pacta sit adhibendus, quae possint promitti vel pacto iniri, quae conditiones eorum adiici queant, quibus ministris ad ea vti liceat, copiose prosequitur. Libro quarto officia legumque obligationem circa sermonem considerat, et tum sermonis obligationem in genere, veritatem, eiusque opposita, mendacium, falsum, simulationem, ambiguitatem morali contemplatione impendit, tum in specie ad iusiurandum respicit. Sequitur facultas humani generis in res, dominii origo, obiectum, occupatio, adquisitiones accessionum, ius in res alienas, translatio dominii, testamentum, successio ab intestato, vsucapio, obligationes quae ex dominio rerum per se oriuntur. Libro quinto tractat de pretio, de contractibus, quae pretia rerum supponunt, de aequalitate in contractibus onerosis seruanda, de contractibus beneficis, de permutatione, emtione et venditione, de locatione et conductione, de societate, de pactis accessoriis, de modis soluendi obligationes ex pactis, de interpretatione, de modo litigandi in libertate naturali. Ita considerato toto statu naturali, ad rimandam originem et naturam imperii humani conuertitur libro sexto, hincque quid matrimonium sit, quae eius indoles moralis, quae leges et officia inde resultantia explicat, similique modo versatur circa potestatem patriam, herilemque; tum ad imperium ciuile libro septimo delatus, in caussam impulsiuam constituendae ciuitatis inquirit, et internam ciuitatis structuram, generationem summi imperii ciuilis seu maiestatis, partes summi imperii earumque naturalem connexionem, formas rerumpublicarum, affectiones summi imperii, modum acquirendi imperii, imprimis monarchici, sanctitatem summi imperii ciuilis, officia summorum imperantium, curioso et attento perlustrat oculo. In libro octauo, in euoluendis quaestionibus praecipuis, quae circa singulas partes summi imperii mouentur occupatus, in indolem legum ciuilium inquirit, tum de potestate summi imperii in vitam ciuium ex occasione defendendae ciuitatis, et ex caussa delicti, de potestate summi imperii circa definiendum valorem ciuium, circa bona tam publica, quam priuatorum, et in specie de iure belli, de pactis bellicis, de pactis pacem reducentibus, de foederibus, de pactis regum promiscuis, prolixe docteque differit, et quibus modis ciuis esse quis desinat, docet, mutationem quoque et interitum ciuitatum considerando, amplissimae tractationi finem imponit. Non est huius loci, quid de his capitibus omnibus visum sit Pufendorfio, speciatim exponere, hoc enim ad specialem iuris naturae historiam pertinet, et paucis explicari

Digitized by Google

ri non poteſt, neque eo magnopere opus putamus, cum non tantum ipſum praeſtantiſſimum opus de I. N. et G. in plerorumque manibus ſit, ſed et elegans et luculentum eius compendium ipſe Pufendorfius in libello *de Officio hominis et ciuis* dederit, qui cum in iuuentutis quoque ſtudioſae manibus vbique locorum verſetur, facile ex eo piloſophemata Pufendorfiana cognoſci poſſunt. Id vnum notamus, Pufendorfium a notionibus metaphyſicis valde abhorrentem, veterem doctrinam de moralitate actionum antecedenter ad legem, ſiue voluntatem imperantis adeoque ipſius Dei reieciſſe, quamuis internam actionum honeſtatem, et habitum ad ſocialitatem non negaret: ratus, moralis actionis veram et natiuam faciem, niſi a lege deriuetur, concipi non poſſe. Quo de argumento vehementer poſtea contra eum, et quem veſtigia Pufendorfiana ſecutum eſſe ſupra obſeruauimus, Chriſtianum Thomaſium diſputatum eſt, vt ſuo loco dictum. Valde placuit viris eruditis opus eruditione diffuſum, ingenio iucundum, iudicio limatum, quod et natiua cogitandi ſeries et facilitas quaedam, et ordo praeſtantiſſimus, et dictio luculenta atque caſtigata, et lectio in ſcriptis veterum et recentiorum haud perfunctorie verſata, et imprimis ipſa ſyſtematis nouitas et vtilitas vehementer commendauit. Id quod ex iteratis editionibus, quae poſt primam Londinenſem in Scania anno MDCLXXII editam comparuerunt, colligi poteſt. Repetita enim vice prodiit *Francofurti anno* MDCLXXXIV, MDCXCIV, MDCCVI cum Annotationibus Io. NICOLAI HERTII, nec non *ibid.* MDCCXLIII, cum eiusdem HERTII, Io. BARBAYRACII et illuſtris GOTTFRIDI MASCOVII Annotationibus. *Amſtelodami* MDCCXV. Germanis legendum vernacula dedit IMMANVEL WEBERVS *Francofurti* MDCCXI, maxime vero verſione Gallica comta et ornata, et eruditiſſima praefatione auctum edidit praeſtantiſſimus BARBAYRACIVS, *Amſtelodami* MDCCVI, MDCCXII. Anglica quoque lingua aliquoties, nitidiſſime vero *Oxonii* MDCCX comparuit. Longum vero eſſet, teſtimonia virorum doctorum colligere, qui ſelectum, ordinem, perſpicuitatem, ſoliditatem et elegantiſſimae eruditionis copiam in hoc opere laudauerunt, indicabunt potiora STOLLIVS [u], FABRICIVS [x], REIMMANNVS [y], alii [z], maxime hiſtoriae iuris naturae ſcriptores notiſſimi. Nobis Pufendorfium Grotio in haud paucis praeferendum eſſe, adeo manifeſtum videtur, vt dubitationi locus de eo non ſit, quamuis nonnulla acutius viderit Grotius. Maxime mathematicorum leges et ordo cogitandi atque ratiocinandi Pufendorfio plurimum profuit, cuncta enim natiua ſerie ſe ſequuntur, nec vnquam ita dimittit ex oculis primum, quod ſtabiliuit, principium, vt non conſectaria inde fluant apte et naturaliter cohaerentia, id quod non potuit non perſpicuitatem tractationi huic admirabilem conciliare, quae tamen maior, et ipſa ſcriptio prolixitate minus moleſta fuiſſet, ſi in cumulanda lectionis in veterum ſcriptis verſatae copia parcior auctor

u) l. c. p. 638.
x) Hiſt. bibl. ſuae T. IV. p. 131.
y) Hiſt. lit. Germ. P. VI. p. 41.
z) Bibl. iuris imp. l. c. p. 32.

Digitized by Google

auctor fuisset. Quod tamen non Pufendorfio imputandum est, sed genio istius seculi, quod eruditionem ex lectione copiosa iudicabat, vnde cum aduersarii eius ignorantiam Pufendorfio obiicerent, monente Boineburgio istis deliciis dissertationem longissimam et maxime seriam condiuit temperauitque. Quamuis autem viri eruditissimi et philosophi acutissimi personam in hoc opere sustineret Pufendorfius, dici tamen vix potest, quot et quantas contradictiones id passum sit, quot rixas excitauerit, quantis litibus ansam dederit, quas in sequentibus narrabimus. Hoc loco vnum modo notamus, ex quo de ceteris iudicium ferri potest, Iesuitas Viennenses, augustissimi imperatoris, theologos Lipsienses electoris Saxoniae auctoritatem imploratam interposuisse, effecisseque, vt vendi prohiberetur [a]. Quod apud nonnullos librum quidem suspectum fecit, multo tamen suspectiores apud plerosque Pufendorfii aduersarios, quod his artibus auctorem aggrederentur, vnde factum, vt eo ardentius legeretur. Nec tacendum, viros etiam cordatos et cetera ingenuos Pufendorfii laudatores passim quaedam in eo reprehendisse. Non repetemus ea, quae censura Leibnizii in hoc opere notauit, cum iam supra diligenter eam depinxerimus, sed ad vnum CHRISTIANVM THOMASIVM [b] prouocamus, quem inter προμάχȣς Pufendorfii primo loco stetisse, et maximum in hac arena puluerem excitasse supra narrauimus. „Is enim in Pufendorfio reprehendit te„stimonia scriptorum nimis cumulata, licet moneat, Pufendorfium neces„sitate coactum id fecisse, inuidis obiicientibus, quod veteres scriptores „non legisset; nec placet, quod hominis naturam magis in aliorum opi„nionibus, quam propria experientia quaesiuerit, ideoque intellectui in „voluntatem imperium concesserit, putaueritque homines aeque eiusdem „esse naturae: culpat etiam, quod in multis adhuc nimis opponat moralia „naturalibus, et in definiendis entibus moralibus nimium impositioni tri„buat, legisque homonymiam non satis secreuerit, et diuinam cum hu„mana esse vniuocam crediderit. &c.“ Quae quem locum mereantur, ex comparatione I. N. Pufendorfiani et Thomasiani disci debet.

Reliqua vitae Pufendorfii. §. XV. Incredibile fere est, quantis inimicitiis ob hoc praeclarum opus Pufendorfius petitus, quam molestis ab eo tempore litibus implicitus, quibus odiis et calumniis exagitatus fuerit. Quae omnia cum mire cohaereant, vna serie in sequentibus narrabimus. Hoc loco sufficit annotasse, vt acerbitas et ignominia istarum litium intelligatur, imprudentissime aduersarios Pufendorfii in eius famam nomenque fuisse debacchatos. Traduxerunt enim eum velut iuuentutis seductorem, hominem gentilismo detestabilem, atheum, in summos principes, ipsiusque augustissimi imperatoris maiestatem iniurium, profani Epicureismi fautorem, scortatorem, adulterum, Machiauelli discipulum, sodomiae suspectum, magum, infami Fausto haud meliorem, et quae alia horrenda ei crimina obiiciebantur. Id quod ex famoso libello Becmanni intelligi potest,

a) Er. Scand. p. 208. Specim. controu. c. 1. b) Fundam. I. N. et G. p. 5. conf. REIMMANN. p. 41.

Digitized by Google

est, cuius historiam postea tangemus, quem tamen mascule et non sine sale nigro asperso retudit ipse Pufendorfius. Nec contenti calumniatores orbi literato eum velut pestem quandam et carcinoma ferro igneque resecandum et extinguendum denuntiasse, apud summos quoque principes et in aulis famam eius aperte arrodere et mendaciis atque calumniis inquinare non erubuerunt. Sed dispulit has nubes, licet crassissimas et atra nocte cinctas, velut exortus aethereus sol, Pufendorfii innocentia et constantia, ita per vulgus nota, et vbique locorum agnita, vt et celebritate in ciuitate erudita nomen eius quotidie cresceret, et in aulis indies gratiosum magis fieret. Cuius exemplum esse potest, quod Holmiae, quo se exorto bello inter Suecos Danosque, contulerat, axiomate regii consiliarii, et historiographi auctus a secretioribus chartis regi regnoque, post Loccenii mortem, esse iussus sit. Cui muneri splendido, et industriae, quam illi rite ornando impendit Pufendorfius, debemus splendidos commentarios *de Rebus Suecicis sub Gustauo Adolpho vsque ad abdicationem reginae Christinae, et de Rebus a Carolo Gustauo gestis*. Qui fortunae fauores non retuderunt quidem inimicos Pufendorfii, quo minus pugna indecora eum subinde aggrederentur, et latratibus impugnarent, at addiderunt ingentem Pufendorfio animum, eos contemnendi. Ita vero in historia Suecica versatus est, vt in aula quoque Brandenburgica magna ex ea diligentia, ipsius existimatio enasceretur; vnde factum, vt Berolinum ad scribendam magni principis, Friderici Guilelmi, electoris Brandenburgici historiam vocaretur, sanctiori consilio adscriptus. Quem laborem quoque suscepit, et, regnante Friderico I. Borussiae rege feliciter absoluit, de quibus tamen eius operibus hoc loco plura dicere institutum vetat *. In illustri hoc theatro positus, cum haud raro consiliis aulae interesse iuberetur, litium pertaesus, cum hostibus, qui supererant, satis iam debellatis pacem iniit. Sentiens autem, in religionis negotio se suspectum haberi scripsit *Ius feciale diuinum*, quod tamen morte praeuentus edere non potuit, iussit autem vulgari [c]. Cuius libri elegantis, et de auctoris sui peritia in argumento quoque theologico testantis examen suscepit B. WOLFG. IAEGERVS, edito *Iure Dei foederali* [d], cui satisfacere studuit I. B. ETTENHVSIVS in *Epistola ad Rechenbergium*, quo nomine illustrem iureconsultum IO. BALTHASAREM VON WERNHER latere dicunt [e]: qui ideo cum Iaegero controuersiae serram reciprocauit, de qua alibi [f] dicendum. Apud Suecos autem tanta eius nominis existimatio perdurauit, vt non modo a Suecorum rege anno MDCXCIV, in baronum ordinem extolleretur, sed sint quoque, qui asserant, reuocandum

*) Conf. CHRIST. GRYPHIVS de Historicis Sec. XVII. p. 70. STRVVII Biblioth. hist. p. 542. VOGT. Cat. libr. rar. p. 484.

c) Lubec. 1695. 8.

d) Tubingae 1698. 8.

e) Bibl. iuris imperant. l. c. §. 16. p. 45.

f) Conf. BVDDEVS Isag. Lib. II. c. I. p. 429. PFAFF. Hist. lit. theol. T. II. L. III. p. 186. CLERICVS Bibl. choisie T. VII. art. II. p. 391.

Digitized by Google

dum fuisse in Sueciam, Historiam quoque belli Turcici describere ab aula Viennensi iussum esse testatur CHRISTIANVS GRYPHIVS [g], alii vitam Leopoldi magni conscribendam illi commendatam fuisse asserunt. His autem omnibus interceptus est ab hora suprema, quae illum eo anno VI Cal. Nou. anno aetatis climacterico rebus mortalium subduxit. Statura erat breui, quod vitilitigatori Becmanno occasionem dedit, eum velut homuncionem traducendi, at ingenio magno, excelso, ardente et cum iudicii acrimonia tum imaginandi virtute valde vigente. Quod, si alia specimina deessent, in eo vno potissimum demonstrauit, quod errores scriptorum eorumque caussas profunde inspexerit. Cuius exemplum esse potest, historia iuris naturae ab eo scripta, quae primo loco in *Specimine controuersiarum* extat, et accurate pariter atque eleganter de scriptoribus iuris naturae iudicat. Istis vero naturae muneribus instructus, et doctrinae atque lectionis copia adiutus, mirum non est, plurimum eum in condendo nouo iuris naturae et gentium systemate profecisse, et qui ante eum scripserunt, anteuertisse. Laudanda quoque in eo est dicendi ratio castigata quidem et ab elegantia non destituta, at aperta tamen, simplex, et a fuco adscititio aliena, et vigore quodam naturali se lectoris animo insinuans. Plurimum vir summus legerat, et non modo innumera memoria recolebat, sed et iudicio interposito excutiebat et examinabat, vnde deriuandum est, quod non nudae contemplationi libri eius destinati sint, sed formando iudicio practico scripti, et hoc quoque nomine quam maxime commendari mereantur. Cuius generis scripta eius historica sunt, supra enumerata, quibus incomparabilis *Introductio in historiam*, variis ob praestantiam linguis expressa, itemque tractatio *de Sede Romana*, BASILII HYPERETAE nomine edita merito addi debet. Ipsum quoque opus *de I. B. et P.* non tam scholae quam vitae adaptatum esse, attentus lector facile deprehendet. Idem de eleganti, quod ex eo contraxit compendio, cui titulum *de Officio hominis et ciuis* praefixit, dicendum, quod Londini Scandiae MDCLXXIII. 8. prodiit, et tum saepissime recusum, Anglorum quoque lingua, et Gallorum a doctissimo BARBAYRACIO cum annotationibus ab IMMANVELE PROELEO autem Germanico idiomate expressum est. Tacemus editiones cum annotationibus WEBERI, TITII, WALDKIRCHII, TREVERI, KEMMERICHII, HOCHSTETTERI vulgatas. Quamuis enim mire displicere sibi hunc libellum ἐξωτερικῶς tantum scriptum testatus sit peculiari epistola illustris Leibnizius, non defuerunt tamen, qui ad eius censuram responderent, suo loco indicati. Ipse quoque libellus multoties fundamenti loco in praelectionibus academicis adhibitus est, vnde commentationes nonnullae in eum enatae sunt, de quibus videsis doctissimum STOLLIVM [h]. Commendauit quoque iudicii maturitatem Pufendorfius in tractatu *de Habitu religionis Christianae ad rempublicam*, in qua eleganti dissertatione euicit,

g) l. c. p. 72. h) l. c. p. 641. seqq.

Digitized by Google

euicit, ecclesiam non esse statum in statu independentem, sed collegium aliquod, hancque veram iurium imperantium circa res ecclesiasticas originem fontemque esse [i]. Ceterum quae moribus eius obiecerunt aduersarii, calumnias esse, satis compertum est, et ab ipso indubitatis innocentiae et sanctitatis morum testimoniis euictum. Vnam scribendi respondendique aduersariis rationem acrem et subiratam forte reprehenderis, quam tamen furor hostium, nec famae nec vitae eius parcens facile excusat.

§. XVI. Et haec quidem magni viri, Samuelis Pufendorfii vitae historia est: quae tamen cum maxime litibus ob ius naturae et gentium editis valde memorabilem locum in historia doctrinae moralis occupet, paulo plenius harum quoque controuersiarum enarratio, rite cohaerens iam danda est. Cuius haut contemnenda pars ex *Eride Scandica* ab ipso Pufendorfio edita [k] disci potest, in ea enim scriptorum apologeticorum syllogen quandam exhibuit; optandum autem, vt etiam aduersariorum libelli eristici collecti extarent, vt comparari cum illis possent, plerique enim ob futilitatem suam tantum non interierunt. Vnde omnino grates referendae sunt cel. HEVMANNO [l], qui monumenta nonnulla ad historiam controuersiarum Pufendorfianarum pertinentia vulgauit; tum illustri CHRISTIANO THOMASIO, quod loca in recentioribus *Eridis Scandicae* editionibus omissa, ne viuentium famam laederent, indicauerit et suppleuerit [m]. Ex his actis et *αὐτογράφοις* autem cum cura collectis et inter se collatis hanc historiae Pufendorfianae partem enarrauerunt scriptores historiae iuris naturae BVDDEVS, GROENINGIVS, LVDOVICVS, THOMASIVS, quorum vltimus omnium plenissime has lites exposuit. Quas iam strictim narratione persequemur.

Controuersiarum Pufendorfianarum fontes historici.

§. XVII. Vocatum fuisse Pufendorfium ob nominis claritatem et doctrinae famam in academiam Carolinam, non ita pridem Londini Scandiae vrbe excitatam, supra diximus. Ea in schola cum iuris naturae explicandi munus accepisset, primo loco inter professores esse, et nonnullis praerogatiuis aliis gaudere ab aula Suecica, in qua fautores potentes habebat, iussus est. Ob quam auctoritatem, qua aliis praeponebatur, adussit nonnullos inuidia, vt cum hominem peregrinum sibi praeferri indignarentur, eius euertendi consilia agitarent. Cuius finis obtinendi medium aptius non videbatur, quam si haereticae prauitatis veneno infectum Pufendorfium suspecta dogmata erroresque pestilentes fouere disseminarent: subministrauit insidiis materiam opus de iure naturae ac gentium, cuius adhuc folia typis madebant. Coniurarunt inter se de exitio Pufendorfio contrahendo Nicolaus Becmannus, professor iuris Londinensis, Iosua

Litium Pufendorfianarum de I. N. et G. origines.

 Schwar-

i) Extat etiam eius politica inculpata, quae dissertationes politicas complectitur, Lond. Scan. 1679.

k) Francof. ad Moen. 1686. 4.

l) Act. phil. Vol. III. p. 641. 770. seqq.

m) In paulo pleniori historia I. N.

Digitized by Google

Schwarzius, professor theologiae et Christianus Fossius, quamuis antea frigida illis amicitia vel simultas potius quaedam intercessisset, qui Petrum Winstrupium quoque in partes suas pertraxerunt. Hi aduersarii Pufendorfii quales fuerint, scire, historiae Pufendorfianae interest, ipse, quos se praebuissent, lectorem non ignorare voluit *. Nicolaus Becmannus Heida apud Dithmarsos erat oriundus, studiorum rudimenta in academia Regiomontana posuit, et flagrante tum bello Polonico in familiam Gustaui comitis Oxenstiernae imperatoris exercitus Suecici receptus est, vt filio eius prima literarum elementa traderet. Ibi sex annos moratus, amore puellae cuiusdam lotricis non nimis bonae famae correptus, matrimonium ei promisit. Deinde Marpurgum abiit, et se ipso praeceptore iuris Romani studium aggressus est, eo successu, vt in Galliam postea delatus *Medullam Iustinianeam* ederet, quam tamen exsurrepto professori cuidam collegio msc. pandectarum doctrinam explicante eum descripsisse, eique interpolandi tantum laboris insumsisse, ait Pufendorfius, vt icterum contraheret. Hoc se a studiosis Marpurgensibus accepisse refert. Aureliis gradum doctoris iuris praesente pecunia redemit, ex quo magni illi spiritus enati sunt. Commendatione comitis, cui seruiuerat, in academia Carolina professoris iuris spartam obtinuit. Animi autem impotentis homo, cum nullum Professorum aeque ferre posset, et turbas quotidie aleret, anno MDCLXX numero professorum, aula Suecica iubente, exclusus est. Inde Holmiam profectus, precibus tandem obtinuit, vt professoris honorarii titulum obtineret, sed sine stipendio. Is ferre non poterat, loco ordineque ipsi praeferri Pufendorfium, ideoque prius omnem lapidem mouerat, ne in academiam istam vocaretur. Quod cum non effecisset, videretque stipendium illi sesquialterum a rege datum, et primarium locum assignatum, qui tamen doctor iuris non esset, indignaretur autem, confluere ad Pufendorfium nobilem iuuentutem ipso neglecto, de eo loco callide mouendo consilia iniit. Et primo quidem, cum per sex septimanas eius domo vsus esset Pufendorfius amicitiam simulans, aures ei obtudit, vt de largiori statione Holmiae sibi dispiceret; cumque hoc pacto nihil promouisset, tacite principia Pufendorfiana carpere coepit. Accessit inuidiae nutrimentum, cum Pufendorfianum de I. N. et G. opus carceribus typothetarum proxime liberandum esset, ipse vero commentario ad instituta, illud, prout optabat, praeuertere haud posset. Totus igitur ira et inuidia aestuans, cum reliquis, quos diximus, conspirationis societatem in Pufendorfium iniit, et quae nouitatis suspecta videbantur, ab illis in indicem relata, de quo in sequentibus dicemus, clam subduxit Giessaeque imprimi curauit. Quod cum inquisitione facta, ab eo esse profectum comperisset Pufendorfius, Becmannus animaduertens se deprehensum Holmiam aduolauit, vt missionem suam obtineret, ratus ita eludendi fori praetextum se obtenturum. Sed dilatus, cum iam praesto essent lictores, qui

n) Erid. Scand. p. 111. seqq. Act. philos. l. c. p. 647.

Digitized by Google

qui eum comprehenderent, nocte concubia aufugit Holmia, in itinere comitis personam mentitus, vt equi eo citius praesto essent. Sicque licet ad regni portus sistendus ex mandato regis esset, attamen in Selandiam euasit: et inde Hafniae literis Pufendorfium ad μονομαχίαν prouocans, libellum illi famosum minatus est, aeterna persecutione iurata. Processu autem contra illum instituto cum citatus aliquoties non comparuisset, a senatu academico sententia dicitur, regique transmittitur. Is veniam daturum promittit, si culpam fatendo, apud Pufendorfium ea de re precibus egisset. Ast illo ferocius per epistolam instante, frustra renitentibus partis eius sociis, sententia executioni data, et per praeconem in foro publice vulgata, index publice per carnificem combustus mense Aprili anni MDCLXXV Beckmannus cum infamia relegatus est, Pufendorfius in apologia edita vt hominem huius commatis decebat, depexum dedit. Quibus fatis in rabiem atque desperationem actus Becmannus, eiurata religione Lutherana Romanam in Stiria amplexus, et quod alii volunt, a cardinali Baadensi aegre sustentatus est; insidias autem Pufendorfio struere et vindictam spirare perrexit; immisso in irruptione Danorum in Scandia milite, qui Pufendorfium sustulisset, nisi is prius Malmogiam se subduxisset [o], vnde ad calumniam conuersus, libellum στηλιτευτικὸν in Pufendorfium, Veridici Constantis nomen mentitus emisit, de quo in sequentibus dicemus. Et haec quidem de Becmanno. Iosuam Schwarzium vero, qui proximus a Becmanno fabulae huius actor fuit, „Pufendorfius refert, statim post „absolutam pedibus peregrinationem, in patriam reuersum obtentu zeli „id turbarum dedisse, vt ni Gedanum profugisset, capitis supplicium subiturus fuisset, quod totum negotium in Pomerania electorali notum esse ait. „Deinde Holmiam petiisse, et Teutonici concionatoris munus frustra ambiuisse, iussum tamen esse, cum de instituenda academia Carolina agitaretur, vt importunum flagitatorem aliquo extruderent, concionatorem „Teutonicum Londini agere, adiuncto extraordinarii professoris titulo. „Sed postea cum qui vocatus erat, celebris theologus, accedere abnuisset, viro, qui tunc gratia quorundam regni procerum florebat, adulando adrepsisse, eoque procurante professoris theologiae vocabulo potitum, rixositatis „famam acquisiuisse, in plerisque disciplinis sacris hospitem plane; et insuper ingenio infelici, huncque ideo de macula ipsi inurenda cogitauisse, vt inde nomen praetextu zeli theologici acquireret. Sed et prius „cum Petro Winstrupio [p], Scaniae episcopo, atrocissimis litibus collisum „fuisse, quae in eius exitium exire visae sint, nisi sua opera compositae „fuissent.“ Hoc itaque classicum canente turbae Pufendorfianae initium sumserunt, Schwarzio tum e suggestu sacro, tum ex cathedra theologica

 Pufen-

o) Ibid. p. 196. THOMAS. l. c. p. 108. Bibl. iur. imp. l. c. §. 4. p. 33. seqq.

p) Erat is episcopus Scandiae, et canonicus Londinensis, nobilitatis iure donatus, vnde magna inter suos auctoritate vixit, denatus, feruentibus his litibus 1675. Quae ratio fuit, cur in hanc societatem pertractus sit.

Pufendorfium, dissimulato quidem nomine, saepius insultante. Is postea cum in bello inter Suecos Danosque oborto, Scandiae incolas esset hortatus, vt Daniae regi homagium praestarent, et vectigal soluerent, Suecia aufugere coactus, in Daniam concessit, inque ea rebus sacris et ecclesiarum Slesuicensium ephoriae praefectus est. Et haec quidem de aduersariis suis refert Pufendorfius, qui licet, irritatus et vehementer offensus ea scripserit, patet tamen ex conatibus aduersariorum, malo animo artibusque minime laudandis illos in eum coniurauisse, nihilque esse in hac narratione, quod magnopere a verisimilitudine abeat, et fidem non mereatur, nisi in circumstantiis nonnullis exagerandis aliquid affectui dedisse Pufendorfium contendere quis velit.

Series controuersiarum Pufendorfianarum.

§. XVIII. His actoribus scena hunc in modum instructa est. Nondum totum emerserat ex tenebris opus Pufendorfii, cum auide in foliorum quae nancisci poterant lectionem inuolarent, et clandestino consilio expenderent, quid in iis notari posset. Libro autem integro prodeunte, quem censura regia iam roborauerat, scripserunt Holmiam, eum suspectum reddituri petentesque, vt periculis ex hoc libro enascendis prospiceretur, et censurae theologorum traderetur. Responsum ad haec leniter et humaniter, quiescerent, et rerum suarum satagerent, librum politicum enim ad theologos non spectare, et regis censuram passum iam esse. Quae cum illis non arriderent, loca quaedam suspecta cum literis Holmiam ad theologum quendam miserunt, vt ex illis aulae regnique proceres errorum Pufendorfianorum specimen caperent. Ea vero cum ne sic quidem euentum, quem cupiebant, sortita essent, de construendo errorum in opere de I. B. et P. occurrentium catalogo dispicere coeperunt; conscripsit ideo Schwarzius indicem nouitatum, in quo per omnes compendiorum theologicorum articulos eundo periculosas nouitates sparsisse Pufendorfium demonstrare voluit. Exhibet integrum indicem hunc ipse Pufendorfius, ex quo non sine admiratione et indignatione impudentiae lector colliget, quantis machinis verba viri celeberrimi torserit auctor, vt ex illis ἑτεροδοξίαν exsculperet. Hunc indicem theologicae facultati exhibuit Schwarzius [q], quae cum conuenisset, vt de ea re dispiceret, in partes itum, seniore cum Schwarzio conspirante, reliquis dissensum testantibus. Intellexit id Pufendorfius; qui cum inter proceres regni et aulae potentes amicos haberet, inter quos eminuit Koenigsmarckius comes [r], ita in aula rem egit, vt literae regiae ad academiam mitterentur [s], quibus iniunctum, vt si quis contra Pufendorfii librum monendi aliquod ius habere crederet, priuatim cum eo conferret, eiusque sententiam et declarationem audiret; sique haec non sufficerent, ad senatum academicum referret, qui cognosceret,

q) In Apol. Er. Scand. p. 71. seqq.

r) Obiecit id Pufendorfio Becmannus, vid. Act. phil. l. c. p. 773. vbi Cneium Pompeium ei fauere ait, quem Koenigsmarckium esse, ex dedicatione Miscellaneorum Laconicorum intelligi potest.

s) Apol. l. c. p. 68. seq.

Digitized by Google

ret, vtrum digna caussa esset, quae ad illustrissimum academiae cancellarium remitteretur, omnia tamen placide et sine turbis agerentur. Accessit vicinae prouinciae praeses ad hoc incendium restinguendum, auditoque auctore indicis, quem scripto exhiberi iussit, Pufendorfium paucis respondere iubet. Vtrumque scriptum in aulam transmittitur, ex quo cum de vanitate querelarum istarum apertissime constaret, aliis regis literis silentium aduersariis Pufendorfii iniungitur, et ne quis litem ob eum librum porro auctori moueat, seuere interdicitur, graui comminatione addita. Quae cum ferociam aduersariorum nondum compescuissent, tertiae adueniunt, quibus Schwarzio denuntiatur, meritum eum esse, vt seuere in ipsum animaduertatur, hac tamen vice adhuc clementiae locum esse, ea lege, vt caueret ea in posterum abuti. Pufendorfio vero, vt actionem contra eum omittat iniungitur. Quam aulae fauorem erga Pufendorfium mirandum magnopere non esse, ex eo constat, quod non tantum potentibus, vti dictum fautoribus fruebatur, sed liber quoque eius regia censura et priuilegio munitus in vulgus exierat, Index nouitatum autem aperta inuidiae et calumniae specimina prae se ferebat, et intelligi facile poterat, quibus turbis excitandis eiusmodi lites inseruire possent. His itaque repressus Schwarzius a vulgando Indice nouitatum destitit. Eum autem, vt Schwarzius asseuerabat, ipsi subtraxit Becmannus, et Giessae anno MDCLXXIII typis clam edi curauit. Quae scriptionis impudentis diuulgatio, non Pufendorfium modo, sed et regni Suecici senatores, qui priuilegio librum Pufendorfii muniuerant, quique inscitiae hoc modo et negligentiae supinae accusabantur, pessime habuit. Actionem itaque contra Becmannum instituit Pufendorfius, qui cum inquisitione facta apud eum msc. illius indicis deprehendisset, post variam actionem, quam §. praecedente iam descripsimus, et fugam Becmanni, ita peruicit, vt Index nouitatum carnificis manu in foro Lundinensi, nequicquam repugnante Winstrupio et Schwarzio, flammis deleretur, et Becmannus cum infamia Sueciae regno proscriberetur, vt in antecedentibus relatum. Schwarzius autem, ne ad hos ignes digitos adureret, inuito sibi, et inscio nefarie istum indicem subtractum esse conquestus est, quin et interpolatum fuisse, est caussatus; totus tamen quiescere non potuit, sed disputationibus duabus de *Notis veri falsique doctoris* arrodere Pufendorfium, et atro carbone notare, licet non nominatum perrexit. Ast Pufendorfius cum prius opponentis munus subire constituisset, re altius pensitata breuem refutationem imprimi, eamque inter disputationis auditores, illa finita distribui curauit, eam quoque dissertationi epistolicae ad Wildschuzium postea adiecit. Becmannus in furias actus, infami libello famam Pufendorfii aggressus est, cui qua ratione ille se opposuerit, postea narrabimus. Noua enim interim se fabulae huius Pufendorfianae scena aperuit, quae iam, vt cuncta ordine tradamus, porro est enarranda.

§. XIX.

Digitized by Google

Controuersiae Pufendorfii cum eruditis in Saxonia.

§. XIX. Prodierat circa hoc tempus, quo Pufendorfii ius naturae et gentium comparuerat, in scenam controuersia de polygamia simultanea, cuius, antequam Pufendorfius opus suum edidisset, occasionem praebuit BALTHASARIS MENZERI *Epistola super diuortio*, quam ipso inscio ecclesiastes quidam typis vulgauerat. Illi opposuit pseudonymus quidam adscito SINCERI WAHRENBERGII nomine, *Dialogum de polygamia;* qui cum valde παράδοξος esset, plurimos in republica literaria motus excitauit. Et variae quidem de auctore huius dialogi opiniones disseminatae sunt. Magna enim audacia et impudentia polygamiam simultaneam circa annum MDCLXXVI et sequentes defendere coeperat, infelix Ioannes Lyserus [t], qui cum inter Suecos paradoxam opinionem magno suo malo patefacere coepisset, sub Wahrenbergii nomine iam tum latitasse nonnullis visus est, at exigua verisimilitudine; Wahrenbergii scriptum enim vetustius est, satisque certo ex collatione intelligi potest, Lyserum hunc pariter atque Pufendorfium exscripsisse. Ipse PVFENDORFIVS, medicum quendam Suecicum auctorem esse, se comperisse ait [u]; si vero SEVERINO WALTHERO SLVTERO, theologo et ecclesiastae aulico regis Daniae credendum, qui id ex Leyseri ore hausit, quidam comiti Koenigsmarckio ab epistolis istum dialogum parturiuit, quem Balthasar Menzerus refutauerit. In tanta incertitudine de auctore scripti paradoxi, enata nonnullis suspicio, Pufendorfios, vel Esaiam, vel Samuelem eius parentes esse, cuius verisimilitudinem huius opinionis fautores hauserunt ex assertis Pufendorfii hominem in societate tantum statuque naturali considerantibus, et a reuelatione abstrahentibus. Quae coniectura mox disseminata fuit, vehementer indignante Pufendorfio, qui Ioannem Adamum Scherzerum, theologum Lipsiensem, primum fuisse semper suspicatus est, qui hunc rumorem de se sparsisset. Quem cum pro vero haberet Fridericus Gesenius, ecclesiae Garlebiensis Ephorus, in refutatione Wahrenbergiani schediasmatis, quam adscito CHRISTIANI VIGILIS nomine polygamiae triumphatrici opposuit, haud obscuris verbis eapropter Pufendorfium petiit [x]. Is cum hac non minus scriptione quam Indice

t) Famosa est infelicis hominis controuersia, de qua vid. Nouv. de la rep. des lettres 1685. Avr. p. 370. sq. BAYLE Dict. T. III. art. Lamech, not. A. p. 40. art. Lyserus p. 127. LVDOVICI Hist. iur. nat. p. 35. Bibl. iur. imp. p. 56. BVDDEVS Theol. mor. P. II. c. 3. s. 6. c. 9. p. 553. STRVVIVS Bibl. iurid. c. 13. §. 45. aliique multi. Habebat parentem magnum Vitebergensium theologum Guil. Lyserum, scholaeque Portensi erat praefectus. In Sueciam delatum, a comite Koenigsmarckio, coniugis suae Vrangeliae pertaeso ad defendendam polygamiam inuitatum esse refert REIMMANNVS Cat. crit. T. I. p. 696. Illud certum, edidisse eum vernacula apologiam polygamiae, titulo: *Das koenigliche Marck aller Laender*, Frib. 1676. vid. PLACCIVS Theatr. p. 471. et Pseud. p. 28. 88. Hunc inuenustum pullum postea ornatiorem Latine edidit, titulo THEOPH. ALETHAEI Discursus politicus de Polygamia, Frib. 1674. et cum notis ATHAN. VINCENTII Londini Scan. 1682. 4. Qua scriptione ita vxores Holmienses irritauit, vt facta turba coram aedibus eius eum ad necem postularent, cogereturque magistratus iubere libellum famosum eo in vinculis inspiciente per carnificem comburi. Sed inter Danos quoque, vbi ecclesiastae castrensis munere fungebatur, a Christiano V. proscriptus, et a multis theologis telis confossus est. Tandem ad Parisienses delatus summa paupertate et miseria enecatus 1685. obiit. Conf. LAVTERBACH. Hist. Socinism. c. 2. p. 148.

u) In Diss. epist. ad Seu. Wildschuzium.

x) In Cog. theologicis de Polygamia adu. Lyserum, Rostochii 1677. 8. vernacula editis p. 63.

Digitized by Google

Indice nouitatum nomen suum suspectum et exosum per Germaniam fieri iudicaret, non tacendum ratus, ne innocentia a calumnia opprimeretur, apologiam anno MDCLXXIV edidit, in qua ad calumnias Becmanni fuse, Vigili personato, paucis ast satis acerbe respondit. Regessit quaedam eodem anno GESENIVS, edita: *Samuelis Pufendorfii contra I. N. iniquitate, inque illius scrutinio infelicitate;* quocum controuersiae serram reciprocandam haud esse ratus Pufendorfius, *Apologiam ad Ioannem Adamum Scherzerum* habitu epistolico exarauit [y], eo quod hunc illius rumoris auctorem esse crederet, et suspicaretur, eo instigante Gesenium contra ipsum in aciem processisse; nosset etiam Scherzerum male in ipsum affectum negotium ipsi Lipsiae et Dresdae facessiuisse. Relatum enim erat Pufendorfio, Scherzerum Indicem nouitatum supremi senatus ecclesiastici Dresdensis praesidi ostendisse, monentem, caueret, ne respublica Christiana ex libro Pufendorfii detrimentum caperet, et studiosa iuuentus, quae auide eum legeret, a pestilentibus erroribus corrumperetur: praesidem Dresdam reuersum, de eo in senatu ecclesiastico egisse, et tum facultatis theologicae in academia Lipsiensi sententiam fuisse requisitam, eam autem, in qua Scherzerus primum locum occupabat, responsionis loco Indicem nouitatum transmisisse, et Geierum quidem rem in medio relinquendam esse suasisse, vrsisse vero reliquos, vt electoris nomine academia moneretur, caueret, ne iuuentus studiis inuigilans Pufendorfianis erroribus perderetur. Praeuidit Scherzerus cum aculeato hoste esse congrediendum, ideoque a disputatione abstinuit, quod vt honeste pugnam deprecari posset, a senatu ecclesiastico Dresdensi ipsi iniunctum erat. Ipse vero Christianus Vigil loco Scherzeri in scenam progressus, Pufendorfio *Christianam benedictionem aduersus impiam et immanem maledicentiam eius in epistola ad Scherzerum adhibitam opposuit.* In qua scriptiuncula, ex scripto Monzambani, cuius auctorem se esse tunc negabat Pufendorfius, ea omnia congessit, quae inuidiam Pufendorfio conflare et suspectum eum facere poterant, poenitentiam ei et mentis emendationem precatus. Nouus autem in Ienensi academia surrexit Pufendorfii aduersarius, Valentinus Velthemius, qui concoquere non poterat, Pufendorfium principium moralitatis Scholasticorum, de actionibus bonis vel malis antecedenter ad voluntatem Dei, reiecisse, ideoque tum in oratione *de Laudibus Scholasticorum* Pufendorfium pupugerat, tum duabus disputationibus [z] receptam Scholasticorum sententiam defenderat, in quibus, licet modestiam et placidam disquisitionem prae se ferret, amaris tamen subinde verbis Pufendorfium sugillauit. Aperta pugna cum hoste, quem contemnebat, non congrediendum ratus Pufendorfius, dissertationibus decem anno MDCLXXVII,

y) Er. Scand. p. 77. seqq.

z) Titulus illis praefixus: Vera ac genuina fundamenta I. N. contra Pufendorfium, Ienae 1674.

MDCLXXVII, iunctim editis appendicem adiecit, in qua ad obiectiones Velthemii paucis, more suo respondit, at doctrinam, de moralitate antecedenter ad legem, multa luce perfudit. Non est huius loci argumenta Pufendorfii omnia allegare, quibus Velthemianas acies profligauit, monendum autem esse putamus, valde perspicue Pufendorfium suam de moralitate actionum humanarum a voluntate diuina pendentium, eo loco explicuisse. Facto enim discrimine inter id quod in actione physicum, et quod morale est, itemque inter vocabula, quae nudum motum physicum notant, et quae integram actionem moralem, siue motum physicum moralitate iunctum exprimunt, obseruat, moralitatem actioni physicae inde superuenire, quod insit interna quaedam necessitas, seu obligatio, actionem certo modo et ad certam normam dirigendi. In ea norma constituenda ad Deum esse recurrendum, qui creaturam rationalem istis dotibus instruxerit, et legibus muniuerit, quae suae bonitati et sapientiae placuissent. Obligationem itaque ex eodem, quo homo, fonte deriuandam esse. Nec tamen fingendum esse, Deum potuisse hominem non socialem condere, etsi liberrime eum condiderit: sed vt quaelibet creatura a Deo habeat, quod talis condita sit, ita in homine obligationem ad obseruandam legem, et ipsam legem non ex diuerso principio esse deriuandas, quam ex beneplacito Dei cum sapientia et bonitate coniuncto. Nec hanc Dei voluntatem vagam et desultoriam cogitandam esse, sed ad quem finem semel eadem se determinauerit, ad eum assequendum pro eiusdem bonitate et sapientia constituta media, non minore, quam ipse finis, firmitate gaudere. Quae licet alias notiones de moralitate actionum suppeditent, quam quas Scholastici fouent, nisi tamen egregie fallimur, dum voluntatem Dei in sapientiae et bonitatis eius finibus fundatam supponunt, reipsa non procul a pristina sententia abeunt, quae in intellectu diuino moralitatis origines quaerit, vt alio loco iam notauimus. Nam voluntatem Dei in bonitate et perfectione firmitatem habere, adeoque immutabilem esse, ipse Pufendorfius fatetur, et ambabus se manibus concedere ait, dari actus, qui per se Deo non conueniant, seu qui salua eius perfectione et citra contradictionem in eum cadere non possint, dari quoque actus per se honestos et turpes homini, id est, qui non possint non posita tali conditioni hominis congruere vel non congruere: sed ad beneplacitum Dei se ideo tantum referre, quia actus hominis voluntatem DEI, vt talis existeret, non anteuertant. Et hoc quidem primarium argumentum fuit, de quo inter Velthemium et Pufendorfium disputatum fuit, in quo haud parum contentionis de verbis fuisse, supra iam obseruauimus. Quamuis autem in ista appendice satis clare mentem suam Pufendorfius declarauisset, non cedendum tamen acquiescendumque esse Velthemius ratus est, eo quod crederet, Pufendorfium in quaestionibus metaphysicis et scholasticis rudem esse, idque aut ignauiae aut fastidio delicatiori eius esse imputandum. Vnde iterum ad eius monita quaedam in *Introductione*

in

Digitized by Google

in Grotium regessit. Interim nouus contra Pufendorfium in scenam processit antagonista, VALENTINVS ALBERTI, professor Lipsiensis, cuius cum Christiano Thomasio controuersias supra enarrauimus. Is in *Compendio iuris naturae orthodoxae theologiae conformato* moralitatem quidem obiectiuam, quam vocant, deseruerat, et eum in locum conuenientiam cum statu integritatis surrogauerat, socialitatem autem a Pufendorfio pro fundamento admissam variis modis lacessere et obiectionibus hypotheses Pufendorfianas premere coeperat. Quae res nouam his litibus scenam aperuit, quae ad finem vsque fabulae totius miris vicissitudinibus durauit, quas in sequentibus tangemus. Haec dum in Saxonia geruntur, alio loco furebat contra Pufendorfium Becmannus, iam tum ex Scania proscriptus; vt enim minis suis pondus adderet, libellum famosum contra eum emisit hoc titulo: *De magistri Samuelis Pufendorfii, professoris philosophiae in Carolina Scanorum execrabili iuris doctrina, horrendo atheismi, peruersis moribus et belluina vita breuissime sed verissime scribit Seuerini de Monzambano et Tenebrionis Asinii iustus censor* VERIDICVS CONSTANS, *qui eo fine id facit, vt omnes literati ore, corde et calamo pestiferam ficti huius Seuerini siue Tenebrionis Asinii, hoc est Pufendorfii doctrinam exstirpare conentur. In academia Catoniana, calumniis et risui Pufendorfio contraria.* Dedit famosi libelli specimen cel. HEVMANNVS [a], ex quo patet, quanta calumniarum atrocitate et impudentia Becmannus Pufendorfium aggressus sit. Ait enim, ex infernalis genii schola eum prodiisse, euertere decalogum, turbare S. R. imperium, profiteri religionem gentilem, negare resurrectionem mortuorum, diabolum et spectra, asserere aeternitatem mundi, negligere cultum diuinum et traducere, vitam agere profanam, infamem esse Sodomiae crimine, adulteriis, scortationibus, comessationibus, electoris Palatini principi Machiauelli artes tradidisse, ideoque eiectum esse, adeoque inter atheos illustres esse referendum. Apologiam Pufendorfii scriptum vocat, quo nihil turpius, nihil a pietate remotius, nihil scurra ac carnifice dignius scribi, typis mandari et vulgari potuerit, adeoque eum inter magos Fausto famoso loco non cedere contendit. Obiicit facinora horrenda alia, eaque vera omnia esse testatur, sicut Deus viuit, et ipse regni coelorum particeps fieri desideret. Hunc libellum famosum vna cum literis ad academiam Lipsiensem, Ienensem, et Vitebergensem misit; itemque ad Gesenium, quarum vltimae in manus Pufendorfii inciderunt: integras autem edidit cel. HEVMANNVS [b]. Tacere ad tam atroces calumnias Pufendorfius non potuit. Opposuit itaque nigerrimo scripto *Epistolam ad amicos* *, in qua Becmannum iis, quos supra retulimus, coloribus viuum depinxit, calumnias dispulit, vitae innocentiam demonstrauit, et quantis mendaciis Alastor, (hoc enim nomine Becmannum notat) mundo impo-

a) loc. cit. p. 770. b) Act. phil. l. c. p. 780. *) Er. Scand. p. 111.

Digitized by Google

imponat, luculenter ostendit, Scherzerum quoque, qui in lectionibus academicis subinde Pufendorfium reprehendebat, passim pupugit. Quae tamen in Scherzerum dicta in editione secunda huius epistolae, quae in *Eride Scandica* comparuit, omissa sunt, in quibus se alios ex Lipsiensium doctorum collegiis non petere, monuit. Ad hanc epistolam non siluisse furibundum et ardentem vindicta Becmanni calamum, magnopere mirandum haud est: eius enim intererat, videri veritatem dixisse, Pufendorfium fuisse mentitum. Nouam itaque eructauit apologiam hoc rubro, ex quo de genio totius scriptionis coniectura fieri potest, praefixo: *Legitima defensio contra M. Samuelis Pufendorfii execrabiles fictitias calumnias, quibus illum contra omnem veritatem et iustitiam, vt carnatus diabolus et singularis mendaciorum artifex, per futilia entia sua moralia (diabolica puto) toti honesto et erudito orbi malitiose ac ignominiose imponere voluit.* Quem libellum tot insulsis ac ridiculis sui ipsius encomiis, tot horrendis calumniis in Pufendorfium a capite ad calcem repletum esse, testatur THOMASIVS [c], vt nescias, an homini irasci, an vero ex misericordia ipsi helleborum et catenas commendare debeas. In tanta itaque controuersiae indignitate turpe sibi et indecorum ratus cum execrabili aduersario palam congredi Pufendorfius, adscita PETRI DVNAEI *p. t. in academia Carolina pedelli secundarii persona, epistolam edidit ad virum famosissimum, Nicolaum Becmannum, totius Germaniae conuitiatorem et calumniatorem longe impudentissimum* [d]*:* ipsum enim Pufendorfium auctorem esse, facile ex dicendi genere salso, acri, et satyram sapiente colligitur. In quo cateruam scelerum lippis et tonsoribus Londini notorum ei obiicit, et inter alia addit: *metum carnificis eum Suecia expulisse, non defectum pietatis, cum ob frustum panis, et vt mentiendi theatrum haberet, religionem abiurauerit, nec defectum iustitiae, quam mox tergo fuisset sensurus.* Et his similia multa cumulat, quae res inter Becmannum et Pufendorfium Londini actas mire illustrant. Sed et alius Pufendorfii πρόμαχος in arenam tum processit, qui IOANNIS ROLLETI nomen effinxerat, quemque fuisse iuuenem quendam studiis iurisprudentiae addictum, nomine Godofredum Klingerum, eo tempore in academia Ienensi versatum, qui fratri Pufendorfii, Esaiae, postea ab epistolis fuit, in eius familia tandem denatus, compertum est [e]. Is non modo diligenter, quae priuatis animorum motibus Ienae agebantur, ad Pufendorfium scripsit, vnde multa ἀνέκδοτα in huius libellis eristicis occurrunt, quae ex eius narratione hausta sunt, itemque Pufendorfii libellum *de Officio hominis et ciuis* iuuenibus explicuit, sed et pro Pufendorfio personatus edidit IO. ROLLETI *Palatini discussionem calumniarum, quas absurdissimas de illustri viro Samuele Pufendorfio relegatus ex Suecia nequam, Nicolaus Becmannus per caussam defendendae famae non ita pridem in vulgus sparsit* [f]. In quo

c) l. c. §. 26. p. 104.
d) Er. Scand p. 139. seqq.
e) Vid. Act. phil. l. c. p. 643. seqq.
f) Er. Scand. p. 154.

Digitized by Google

quo libello apologetico, non minus acriter, quam ipse Pufendorfius Becmanni calumnias retundit, adeo, vt hunc esse auctorem scripti pseudonymi haud pauci coniicerent [g], eo quod phrases, iis, quibus Pufendorfius vsus erat, similes adhibuisset. Quod tamen inde deriuandum est, quia Pufendorfius rem omnem ad Klingerum perscripsit, vt ex eius epistolis a cel. HEVMANNO [h] vulgatis patet. Quoniam autem in hoc scripto Velthemium quoque pupugerat, malam sibi rem suo iumento accersiuit: Furens enim Velthemius, quod iuuenis ausus esset, sacramento academiae violato in publicum doctorem inuehere, patres conscriptos eius academiae ita irritauit aduersus Klingerum, vt instituta inquisitione carceri mandaretur, in quo inclementer se habitum et iniquissime tractatum esse, in literis supplicibus ad ducem Saxoniae conqueritur. Vixque manibus persecutorum implorato serenissimorum academiae nutritorum auxilio ereptus est. Vidit Pufendorfius, nullo plane modo scientiarum emolumentum istis litibus promoueri, et conuitiis rem agi inauditis, multos ex ignorantia opinionum et hypothesium suarum ipsi contradicere, nec bellorum finem ita futurum esse. Vt itaque tandem, quod exoptabat, pugnam ad exitum perduceret, edidit *Specimen controuersiarum circa ius naturale ipsi motarum*, cui apposite illud PROPERTII praefixit: *maxima de nihilo nascitur historia* [i]. Illud inscripsit Ioanni Baazio archiepiscopo Vpsaliensi, vt caussae fiduciam, ad eum velut arbitrum prouocando, ostenderet. Praemisit epistolam ad lectorem, in qua Nicolaum Becmannum obiter tangit, hoc modo narrans, eum in nupera Danorum in Scaniam irruptione affinem suum cohortis optionem subornasse, vt ipsum cum vxore et liberis trucidaret. Eumque sanguinem ipsius sitientem cum manipulo sicariorum Londinum aduolasse, et cum eum ibi non inuenisset: Malmogia capta facinus sese exsecuturum frenduisse; ast sceleris irritum Lundense praelium extinxisse. Schwarzium autem nigris coloribus depingit, nonnulla ad Scherzerum pertinentia, aculeata addit, quae tamen deinde in Eride Scandica omissa sunt [k]. In hac ergo scriptione totam controuersiam ita exponere satagit, „vt se cordatum lectorem „nihil amplius desideraturum esse sperare dicat, quod vel ad depellendas „aduersariorum criminationes, vel illustrandam suam sententiam faciat, „ita vt eo posthac minus sollicito sibi esse liceat, si quis nugari et calu„mniari desinere non velit; cum semel ita perspicue formato controuer„siae statu, quae ex aduerso afferri possunt, vltro collabantur, et sibi pa„rum decorum futurum sit, quibusuis ieiunis schedis peculiari scripto oc„currere.“ Cuncta itaque breui quidem at neruis minime carente compendio complexus est, praemissaque historia disciplinae iuris naturalis, de nouitatibus philosophicis, de statu hominum naturali, de fundamentali propositione legis naturalis, de origine moralitatis et indifferentia motus physici in actione humana, de examine doctrinarum luculenter differit, et Schwarzii, Scherzeri, Alberti, Velthemii, Gesenii aliorumque obiectiones

g) Act. phil. l. c. p. 646.
h) loc. cit.
i) Er. Scand. p. 193. seqq.
k) Recusa ea dedit THOMASIVS l. c.

Digitized by Google

nes diluit, ratus ita certaminum finem se assecutum esse. Ast vehementer eum fefellit spes ista atque opinio. Nouus enim post hanc responsionem enatus est Pufendorfio antagonista, Ioannes Ioachimus Zentgrauius, professor moralis doctrinae in academia Argentoratensi, qui cum iuris naturalis disciplinam eiusque historiam illustrare constituisset, aliquot dissertationes academicas de hoc argumento conscripsit, quae vno fasciculo Argentorati anno MDCLXXVIII prodierunt, ornatae hoc titulo [l]: *De origine, veritate, et immutabili rectitudine iuris naturalis secundum disciplinam Christianorum.* In quibus dissertationibus principia Pufendorfiana, maxime socialitatem, refutare aggressus est. Valentinus Alberti quoque lectis iis, quae Pufendorfius in *Specimine controuersiarum* regesserat, acquiescere se minime posse credens, *Specimen vindiciarum* anno MDCLXXVIII illis opposuit, de quo consulendus THOMASIVS [m], quem tamen, Alberti indolem depingentem, ex eius aduersariis fuisse, cogitandum est. Accessit tertius antagonista anno sequente SAMVEL STRIMESIVS, qui cum in *Praxeologia apodictica seu philosophia morali demonstratiua, pythanologiae Hobbesianae opposita*, nonnulla in hypothesibus Pufendorfianis notauisset, ea quae dixerat in *Originibus moralibus* [n] roborare multis studuit. Vidit Pufendorfius, silere se, vti prius statuerat, non posse, ideo *Spicilegium controuersiarum edidit*, in quo difficultates a Zentgrauio, Alberti et Strimesio motas diluit. Qui tamen et ipsi nondum obmutuerunt: respondit enim primus, in *Vindiciis originum iuris naturalis*, secundus in *Paraenesi ad studiosam iuuentutem*, tertius in *Epicrisi in spicilegium Pufendorfianum*, in quo Pufendorfium cum Cartesianis et Poireto eandem tibiam inflando asserere contendit, veritates rerum a sola Dei voluntate dependere [o]. Confugit iterum ad laruas Pufendorfius, vt liberius respondere posset, ediditque ficto IVLII RONDINI nomine *dissertationem epistolicam*, in qua obiectionibus his satisfacere connititur. Ita vero respondit Pufendorfius, vt silere se posse Strimesius et Zentgrauius crederent, noua vero ex Alberti pharetra tela depromerentur. Quae non aliter retudit, quam in praefatione collectionis librorum eristicorum hactenus a se editorum, cui *Eridis Scandicae* [p] nomen praefixit, paucis at stricte illi respondendo. Quoniam vero in *Statu reipublicae Christianae* nonnulla Pufendorfiana tetigerat vir illustris VITVS LVDOVICVS SECKENDORFIVS, monens, *se methodum illam, quae a principiis reuelatis abstrahit, in se reiicere nolle, nec Pufendorfii hypothesin eandem cum Hobbesiana iudicare, multo minus aculeatis disputationibus, quae inde surrexerunt, se ingerere cupere; se tamen pro modico ingenio suo tantam vtilitatem, e separatione principiorum naturalium a iure diuino reuelato, seu decalogo, perspicere non posse, quanta prima fronte videatur* [q]. Valde id displicuit Pufendorfio,

rato

l) Conf. Bibl. iur. imp. l. c. §. 30. p. 39. 40. vbi etiam reliqua eius scripta nominantur.

m) §. 31. p. 111. seq.

n) Bibl. iur. imp. §. 11. p. 40.

o) THOMASIVS l. c. §. 32. p. 112. G. BEIER. Specim. bibl. iur. III. n. 7.

p) Er. Scand. p. 391.

q) In vernacula Delineatione iuris nat. vid. THOMAS. Prooem. ad iurisprud. diu. p. 70. seqq.

Digitized by Google

rato ex hoc iudicio viri inter suos non exiguae auctoritatis Alberti ingenio non modicos spiritus accessuros, quapropter monitis Seckendorfianis in ista praefatione quoque satisfacere voluit. Nec a verisimili alienum est, Seckendorfium ideo quoque displicuisse Pufendorfio, quia prius socialitatis principium ipse admiserat, idque in gratiam Alberti abiecisse videbatur. Non constitit dissensus duorum magnorum virorum intra has paginas, in quibus satis dictum esse videri poterat, sed imitatus Alberti Pufendorfium, libellos eristicos a se et pro se editos iunctim edendo, titulumque: *Eros Lipsicus*, praefigendo, in praefatione pro Seckendorfio ad responsiones Pufendorfii regessit, idque imprimis illi exprobrauit, quod parum Christiane primum hominem miserrimum finxisset. Indignationem Pufendorfii *Eros Lipsicus*, meruit, eo quod videret, Alberti cristas Seckendorfii fiducia altius erigi, audiffetque ab amicis, Seckendorfium eum per literas instigauisse, ne litem hanc aliquando intermori pateretur, sed ipsi porro molestias crearet. Itaque vindicaturus se ab his insultibus anno MDCLXXXVIII prodire iussit, *Commentationem super inuenusto Veneris Lipsicae pullo, Valentini Alberti calumniis et ineptiis oppositam*, in qua acerba querimonia iniuriam sibi fieri, demonstrabat, quaedam autem dura et Seckendorfio indigna admiscebat, feruore, vt fieri solet, disputationis abreptus, et indignatione, quod impia ipsi praeter veritatem sententia tribuatur commotus. Praestat enim fateri, in his se hominem demonstrauisse Pufendorfium, quam hanc animi impotentiam cum THOMASIO probare. Ideo nonnemo [r], virulento, vt ait Thomasius, scripto Pufendorfium modestiae admonuit. Nec tacuit Alberti, sed edidit anno MDCLXXXVIII *Epistolam ad Seckendorfium, commentum Pufendorfii de inuenusto Veneris Lipsicae pullo refutantem*, in qua laudibus elato Seckendorfio in Pufendorfium velut apertum calumniatorem agit. Ita controuersiis his in Saxonia feruentibus, dum de Suecia nemo cogitauit, prodierat inopinato Iosua Schwarzius, iam Slesuicensi ephoriae a Danorum rege praefectus, cum cathedram Londinensem deserere ob caussam supra dictam esset coactus. Hoc enim loco positus, cum libere magis se scribere posse putaret, priuigni sui SEVERINI WILDSCHVZII nomine edidit *Discussionem calumniarum Samuelis Pufendorfii*, anno MDCLXXXI. In qua scriptione praeter ineptas sui laudes et aperta mendacia in Pufendorfium nihil reperiri testatur CHR. THOMASIVS [s]. Eum itaque, pro merito depexum dare constituit GERARDVS GOTTLIEB TITIVS [t], sed ludrico et ad risum concitandum apto dicendi genere, epistola nempe gratulatoria Becmanni nomine ad Wildschuzium data; de deuicto et triumphato Pufendorfio, ita lepide, teste THOMASIO, genium Becmanni eiusque stilum exprimente, ita stultitiam scripti Wildschuziani aliud agendo delineante, et naeuos in academiis regnantes sale et pipere condita satyra exagitante, vt multi fassi sint, Erasmi encomium Moriae, et Hutteni epistolas obscurorum virorum nihil

r) Tobiam de Sartigine esse, indicat TITIVS in Epist. grat. Becmanni ad Wildschuzium. Hoc vero nomine latet Tobias Pfannerus. s) l. c. p. 120. t) ib. §. 41.

Digitized by Google

hil esse ad istum Parmenontis suem. Ipse quoque Pufendorfius episodium comoediae additurus adscito Iosuae Schwarzii nomine *Dissertationem epistolicam ad eundem Wildschuzium* vulgauit, in qua multas circumstantias ad vitam Schwarzii et sociorum eius historiam pertinentes narrauit, inuita tamen Minerua aliam personam effinxit, et elegantiae gratiam natiuumque colorem, qui in eius scriptis splendet, aliquantum amisit. Rogatur in hac epistola Seckendorfius, quem cum Pufendorfio reconciliare amici tentabant, vt certamine hoc exesse velit, Tobiae autem Pfannero, quem Sibotham Napferum vocat, ob modestiae admonitionem respondetur, et Sleuogtus Ienensis, qui in *Iudiciis sapientum ex Parnasso* Pufendorfium momorderat, retunditur, vt alia taceamus, aculeata satyra aduersariis Pufendorfii obiecta. Vltimus in scena comparuit, Alberti foetus, anno MDCLXXXVIII, *quo iudicium de nupero scripto Pufendorfiano, quod dissertatio epistolica D. Iosuae Schwarzii ad priuignum suum, inscribitur, exhibetur.* Quod tamen scriptum valde displicuisse Seckendorfio, huncque illi esse indignatum, quod animaduersiones suas in Pufendorfii scriptum se inuito imprimi curasset, ideoque illi infensiorem factum esse; gratum autem habuisse, quod amici communes litem hanc componere tentarent, ait THOMASIVS [u]. Qui et hoc addit, Seckendorfio Halam vocato, vt academiae nouae cancellarius esset, amicos maiori effectu pacem et amnestiam inter vtrumque conciliasse. Sed ex fragmento epistolae, quod produxit HEVMANNVS [x] patet, Pufendorfium ipsum, interuenientibus amicis amnestiam petiisse, facileque a Seckendorfio obtinuisse; sibi enim, scribit, licet maior irae caussae subsit, quam Pufendorfio, facile tamen esse iniurias remittere et vlcisci, vt sibi ignoscere Deum cupiat. His tamen pacis conditionibus Alberti quoque reconciliatio conclusa est, quam longinquarum litium, et indecorae pugnae pertaesus, facile admisit Pufendorfius, quin rogatu Alberti carmen gratulatorium in nuptias filiarum eius scripsit, quod licet satyricum esset, imprimi tamen is curauit, quod postea Christiano Thomasio occasionem dedit, eum deridendi [y], cum is hanc contentionis serram cum eo reciprocare coepisset, vt supra narratum. Et hanc tandem catastrophen longa fabula Pufendorfiana habuit, quae memorabilibus speciminibus probat, quid valeant praeiudicia scholae, quid inuidia, quid artes malae et picta pietas, ad quam inhumanitatis et impudentiae audaciam excurrat humanus animus, vbi semel in praeceps vindictae cupiditate agitur. At docet etiam, viros prudentes et philosophiae praeceptis subactos, laesos et vlceratos interdum ad indignas philosophis satyras delabi, sicque Iliacos intra muros peccari et extra. Successit Pufendorfio Thomasius, qui ius eius naturae et gentium auxit, poliuit, acerrime defendit, et contra Praschium quoque aliosque quibus Pufendorfiana principia displicuerunt, assertum iuit. Quae cum fuse in eius vita enarrauerimus, nihil his, quod addamus, habemus.

CAPVT

u) l. c. §. 47. p. 123. x) l. c. y) Cog. menstr. 1689. p. 1057. seqq.

Digitized by Google

* *

CAPVT QVINTVM.
DE EMENDATA RECENTIORI AETATE PHILOSOPHIA CIVILI.

§. I.

De ciuili prudentia meruit schola Aristotelis, non tamen perfecit.

Vidimus hactenus fata disciplinarum fere omnium, quibus philosophiae ambitus absoluitur, quaeque recentiori aetate auctae et emendatae sunt, restat vna pars, eaque ciuilis, quae vitam hominis in societate tum ciuitatis tum familiae viuentis prudenter regere docet atque praecipit. Non neglecta fuit elegans haec philosophiae pars a veteribus, et imprimis a schola Aristotelis, quae in eo genere plurimum laborauit, ipso Aristotele praeclaram, si verum fatendum, operam in eo praestante. Educatus enim in aula Philippi Stagirita, in qua eo tempore prudentia ciuilis sedem fixerat, et facinoribus magnis et stupendis emicabat, non potuit non ad optima exempla formari, et regulis vtilissimis imbui. Vbi autem ipse philosophiam arripuerat, non in Lycei vmbris otiosis speculationibus deditus, more Platonis, quem praeceptorem habuerat, imaginariam rempublicam, legesque in societate ciuili inutiles excogitauit, sed ipsam imperii et ciuitatis naturam experientia et exemplis intuitus est. Gratiosus autem et intimae admissionis cum esset apud Philippum, Alexandrum M. Antipatrum et Antiochum, qui tunc, magni orbis habitabilis parti imperare coeperant, ea, qua vtebatur, insigni animi perspicacia probe intellexit, quibus neruis prudentia ciuilis staret, quibusque rationibus exerceri possit, et arcana imperiorum miro acumine inspexit. Huic itaque vitae ciuili, tum ethicam suam, vt suo loco iam obseruatum [a], attemperauit, tum politicam inaedificauit, immo de societate quoque familiae, in oeconomicis praecepit. In quibus multa eum praeclara monuisse, quaeque reipublicae expediant, intellexisse, attendisse quoque ad imperantium sophismata et arcanas, quibus respublicas moderantur artes, suo loco monuimus. Et hinc factum, vt, qui recentiori aetate in Peripatetica Schola in Politica Aristotelis commentati sunt, (inter quos eminere Petrum Victorium, Hermannum Conringium, et Michaëlem Piccartum, suis locis indicauimus) multa egregia et laude digna ad scientiam politicam attulerint, hocque nomine non male de philosophia ciuili recentiori aetate meruerint. Quos tamen hoc loco enumerare nihil attinet, quia alia agimus. Ast, licet haec ita se habeant, negari tamen nequit, nec omnia vidisse Aristotelem, nec nostris temporibus omnia eius praecepta iuuare rempublicam posse.

a) Tom. I. p. 804. 893.

Digitized by Google

posse. Quemadmodum enim institutiones suas ciuiles genio temporis, imperiorum in quibus viuebat, et quorum arcana ipse ex parte consiliis suis moderabatur, indoli modoque, quam nationum inclinationi et circumstantiis aliis, quae maximi momenti in imperandi prudentia et regenda ciuitate esse solent, accommodauit, ita historiae ciuilis non imperitus ignorare non potest, insignes mutationes respublicas esse passas, aliasque regulas aliam prudentiam haud raro poscere. Et hinc vera caussa deriuanda est, cur nulla philosophiae pars ab ipsis Peripateticis magis emendata, aucta, suppleta sit, quam quae de ciuili prudentia agit, curque infinitus fere scriptorum politicorum numerus extiterit, qui omnes fere artes regnandi variis modis explicuerunt. Inter hos nonnulli systematicum ordinem secuti sunt, plerique methodo liberiori prudentiae ciuilis regulas exposuerunt, et obseruationes, digressiones, dissertationes, discursus, animaduersiones historico-politicas scripserunt. Quorum nomina excitare hoc loco nec libet nec licet, cum ad literariam huius scientiae partem id pertineat, quam diligenter excoluit recentior virorum doctorum industria.

Scriptores historiae literariae doctrinae ciuilis.

Inter quos primo loco nominandus GABRIEL NAVDAEVS, vir castigatae eruditionis, cui debemus *Bibliographiam politicam*, aliquoties editam [b], licet partium studio virum doctissimum interdum aliquid dedisse, dudum viris doctis [c] sit annotatum. Naudaeo merito iungimus IOANNEM ANDREAM BOSIVM, qui in dissertatione *de Comparanda prudentia ciuili* bonae frugis plena scriptores quoque huc pertinentes adduxit. Prolixiori commentatione in hoc stadio cucurrit CAROLVS ARNDIVS, cui debemus *Bibliothecam politico-heraldicam selectam*, et *Bibliothecam aulico-politicam*. Qui si tantum accurationis et attentionis in his indicibus construendis attulisset, quantum lectionis et diligentiae, non haberemus, quod in eo culpandum esset. Ast in hoc scribendi genere ἀκρίβειαν ei deesse obseruauerunt alii [d]. Tacemus Ioannis Caluini, Iusti Gerardi Rinckii, Cornelii a Beughem, G. Io. Iochii aliorumque labores huc referendos, de quibus videndus cel. STOLLIVS [e], qui ipse in hoc argumento pulchre versatus, et omnino consulendus est. Cui si iungatur STRVVII *Bibliotheca philosophica* [f], virorum eruditorum cura insigniter aucta, vix omittetur scriptor paulo memorabilis, qui de philosophia ciuili aliquid tradidit. Dolendum autem, plerosque de prudentia certo obiecto, maxime reipublicae affixa, praecepisse, de prudentia in genere autem considerata, plerosque siluisse. Vnde laudanda recentissimae aetatis industria est, quae huic defectui medendo, multa de prudentia in genere monuit. Qua in re THOMASIVM atque BVDDEVM aliis exemplo suo lumina accendisse, ex iis, quae de his viris summis tradidimus, notum

b) Ediderunt libellum AVG. BVCHNERVS Witteb. 1640. H. CONRINGIVS in C. SCIOPPII Paedia politices Fr. 1673. Bataui in scriptoribus de methodo p. 19. seqq. Coll. Elzeuir. CRENIVS in Script. meth. 1692.

c) BOSIVS de Comp. prud. ciu. §. 84. p. 37.

d) Biblioth. imperant. c. 2. pos. 3. §. 9. p. 101.

e) Hist. liter. P. III. c. 5. §. 5. p. 693.

f) c. 8. add. Bibliotheca imperantium.

Digitized by Google

notum est. Nos ex his fontibus recentiorum politicorum praecepta lectorem discere iubemus, et speciminis loco ex politicis recentioribus trigam tantum virorum celeberrimorum in medium adducemus, qui in hac arena magna cum laude desudarunt, Ioannem Bodinum, Balthasarem Gracianum et Traianum Boccalinum. Tum sectas politicorum duas explorabimus, Machiauellisticam et Monarchomachorum, quae vtraque in extrema cucurrisse, et corrupisse magis, quam emendauisse philosophiam politicam visa est.

§. II. Magnam inter eruditos seculi XVI nominis celebritatem, fama pariter et infamia nobilitatam consecutus est IOANNES BODINVS, systematicorum scriptorum, qui de republica egerunt, facile princeps: cuius res literarias praeter notissimos scriptores historiae literariae generales, Teissierium, Popeblountium, Sammarthanos, Baylium, Niceronium, aliosque tetigere ex instituto POLYCARPVS LYSERVS [g], IO. DIECMANNVS [h], et alii [i], qui ab iis consulendi sunt, qui integram famosi scriptoris historiam scire cupiunt: eam enim strictim tantum, et per summa capita attingere nobis licet. Natus est Andegaui, parentibus, quod plerique contendunt, Crypto-Iudaeis, cuius testis CAPELLANVS [k] produci solet, quo auctore additur, secundum decreta religionis Iudaeorum eum esse educatum. Quod tamen fatemur, melioribus testimoniis adhuc opus habet. Illud certum THVANI [l] testimonio, puerum fere in sodalitio Carmelitarum religionem fuisse professum: voto autem, quod rationis impotens inierat, solutum, iurisprudentiae se in academia Tolosana tradidisse. Quamuis ingenio vasto et memoria valde capaci instructus, non in hoc solo stadio sibi currendum esse statuerit, sed linguarum notitiam admirabilem adeptus, omnium fere scientiarum campos perlustrandos ingressus sit. Accepta tiara doctoris iuris, ad caussas in foro superiori Parisiensi, siue Curia prouinciae agendas traductus est, strepitum autem forensem et varias litigationes pertaesus, elegantiori literaturae industriam suam locauit, cui commentarium in OPPIANVM *de Venatione* debemus, oppido doctum, at quem exscripsisse nonnullis visus est. Maxime vero ad historiarum studium, earumque ad ciuilem prudentiam applicationem conuersus, quid in hoc genere valeat, edita *Methodo ad facilem historiarum cognitionem*, itemque *Libris sex de Republica*, plaudente orbe literato ostendit. Neque tamen reipublicae muniis se totum subtraxisse, inde intelligitur, quia ipso auctore constat, Pictauii quoque eum vixisse substitutum procuratori regio, conuentibus Galliae Narbonensis interfuisse, procurationem regis Caroli IX gessisse in caussa agrorum publicorum contra

 pro-

g) Diss. de Vita et scriptis Bodini selecta exhibente, Witeb. 1715. et in Appar. liter. Coll. II. Spec. 16. p. 327.

h) Sched. de Naturalismo Bodini.

i) COLOMES. Gall. Orient. p. 74. REIMMANN. Hist. lit. Germ. Vol. V. p. 42. Bibl. imper. p. 95.

k) Ep. ad Conring. Apparat. lit. Witteb. T. I. p. 66. seqq.

l) Ad ann. 1596. Conf. TEISSIER. Tom. IV. p. 265.

Ioannes Bodinus.

prouinciam Normannorum, a Francisco Alenzonum duce libellorum magistrum et consiliorum participem factum, interfuisse comitiis Blesensibus nomine Veromanduorum praefecturae, delegatum pro plebeio ordine, inque iis magna auctoritate eminuisse: porro legationis ergo pro Francisco Andium duce susceptae in Angliam traiecisse, apud Laodunenses aduocatum fisci fuisse, vt ex THVANI relatione, et locis a LYSERO ex ipsis Bodini scriptis adductis constat. Plurimum auctoritatis ei tribuit Henricus II. rex Galliarum, literarum amantissimus, quem aliquoties colloquutum cum Bodino esse, eo euentu, vt illustris appareret eius eruditio, praeclara rerum memorabilium cognitione instructa, testatur Thuanus. Inde factum, vt Io. Serranus scripto acri Bodinum arrosurus a rege edere illud prohiberetur. Tandem regis gratia excidens ad Franciscum Alenzonum ducem transiit, ab eo muneribus, vti dictum, admotus, et in Angliam traductus. In qua cum libros de Republica legi cerneret, eos Latinos fecit. Tandem anno MDXCVI peste correptus obiit, relicta dubia de vita atque pietate sua fama, quae CVIACIVM [m] permouit, vt ex nomine eius Ioannes Bodinus, literarum transpositione efformaret: *Andius sine bono.* Nonnullis enim Iudaicam incredulitatem, cum lacte matris haustam per omnem vitam seruauisse dicitur, id quod peculiari obseruatione demonstrare aggressus est WOLDEBRANDVS VOGTIVS [n]. Hi ad vitae eius finem prouocant, in quo constitutus, ne verbulum quidem de IESV mundi seruatore protulerit; maxime vero famosissimum eius *Colloquium heptaplomeres*, siue *Dialogum de abditis rerum sublimium arcanis*, qui hodienum in msc. delitescit, in partes vocant, in quo instituta religionum in orbe obtinentium comparatione semper vincitur Christiana religio, vincit vel Naturalismus vel Iudaismus de quo tamen dialogo nihil quod valde admirandum vel magnopere metuendum sit, praeter raritatem habente alibi dicendum [o]. Aliis nulli religioni addictus sine vero Dei cultu vixisse atque obiisse, et inter Naturalistas numerandus visus est [p]. Patet id ex ANTONII POSSEVINI *Iudicio de la Noue militis Galli*, *Ioannis Bodini*, *Mornaei et Machiauelli quibusdam scriptis*, quod ex mandato Innocentii IX. P. M. Romae MDXCII edidit, et magnam postea partem *Apparatui sacro inseruit:* in quo plurimi illi errores tribuuntur. Et hinc enata occasio eruditissimo DIECMANNO *de Naturalismo Bodini* docte commentandi. Quidam magiae pactique cum malis geniis expliciti suspectum habuerunt [q]: cuius occasio enata est ex *Daemonomania* eius, quae Gallice primum, postea Latine et Germanice prodiit, et in qua miris rationibus pro stupendis magiae operationibus, sagarum incantationibus, lycanthropia et similibus

m) Obs. Lib. XVIII. c. 38. Erat autem is ex infensissimis Bodini aduersariis.

n) App. lit. T. I. l. c.

o) Vid. STRVV. Introd. in Hist. lit. c. 9. §. 4. Obs. miscell. T. III. p. 271. alii.

p) DIECMANN. l. c.

q) TEISSIER. l. c. p. 265. PATINIANA p. 9. WAGNER. Diss. de Eruditis colloquii cum spiritibus familiaribus falso postulatis §. 6. NAVDAEVS de Magiae accusatis c. 7. p. 83.

milibus pugnat; merito ideo MARTINO DEL RIONI [r], GABRIELI NAVDAEO [s] aliisque [t] notatus, et ideo indici librorum prohibitorum adscriptus; quamuis laudari meruerit ab HENR. MORO [u]. Plagii autem conuinci posse post Scaligerum, monuerunt COLOMESIVS [x], BAILLETVS [y], THOMASIVS [z]. Quae singula hoc loco excutere, non licet, et facile ex inspectis Bodini libris ab ipso Lectore paulo curiosiori et attento cognosci possunt. Scripsit etiam *Theatrum vniuersae naturae*, in quo eruditio et lectionis copia cum superstitione pugnat [a]. Ex quibus recte colligitur, in argumento physico et pneumatologico Bodinum parum valuisse. Ast aliter de scriptis eius ad historiam, maxime vero ad ciuilem philosophiam spectantibus pronuntiandum esse, viri docti censuerunt. Non enarrabimus historiam libri *de Republica*, quod factum ab aliis [b]; sed obseruamus, maxime se eum commendauisse viris in ciuili prudentia versatissimis, GABR. NAVDAEO [c], IO. CASELIO [d], IAC. BONGARSIO [e] aliisque laudatis a THOMA POPEBLOVNTIO [f], POLYC. LYSERO, COLOMESIO [*]. Nam licet esse in hoc opere haud pauca obelo digna fassi sint, digressiones quoque inutiles et molestae merito displiceant; recte tamen obseruauerunt, varia illud multiplicique eruditione et stupenda exemplorum varietate refertum esse, THVANVS quoque, qui tamen non omnino ab ostentationis innato gentis vitio vacuum eum se probauisse ait, monuit, in illo omni scientiarum genere non tincti sed imbuti ingenii fidem Bodinum fecisse. Tacemus Naudaei iudicium, qui regnorum quotquot in mundo constituta fuerunt, species, leges, instituta, arcana denique et virtutes ac vitia in ordinem reduxisse Bodinum affirmat, opusque hoc elaboratum ingenio, expolitum industria, perfectum iudicio et ita numeris omnibus absolutum vocat, vt qui ab ipso discesserit, errasse et incerta secutus fuisse dicendus sit. Quae sententia quidem nimia videri potest, cum nec ordinem satis obseruauerit, nec παιδείας curiosus satis sit, verum tamen est, innumera eum collegisse, quae amplam satis lucem prudentiae ciuili accendere possunt, quamuis rerum eum quam verborum studiosiorem fuisse, et in historiis ac testimoniis citandis a vero interdum abire, neglectu magis quam dolo, concedi GROTIO [ff] possit. Ex his vero iudicari potest, quid de turba eorum statuendum sit, qui libros de republica hostilibus armis aggressi sunt, quod fecerunt Augerius Ferrerius, Fabius Albergatus, Antonius Posseuinus, Dominicus Arumaeus, alii, quorum loca copiosa adduxit POLYC. LYSERVS [g]. Ipse enim contra Renatum Herpinum apologiam pro republica scripsit, inque ea Serrano, Ostato Vasconi, Andreae Franckenbergero, Petro Ostalio, Ferrerioque

 respon-

r) Disq. Mag. T. I. p. 38. s) l. c.
t) VOSSIVS de Orig. idol. p. 489.
u) In Antidoto adu. Atheismum L. III. c. 9. Opp. T. II. p. 122. x) l. c.
y) Jugement des savans T. II. P. II. p. 475.
z) De Plag. lit. n. 373. p. 164.
a) COLOMES. l. c. LYSER. l. c. p. 345. et quos laudat.
b) Bibl. iur. imperant. p. 96. c) l. c. p. 23.
d) In Aristot. de Optimo reip. statu prooem.
e) Vid. COLOMES. l. c. f) p. 744. *) ll. cc.
ff) Ep. ad Gallos Ep. 1. g) l. c.

respondit. Certe non minus peccant, qui, cum errores in hoc opere vident, illud omne reiiciunt, pulchraque innumera negligunt, quam qui cum Naudaeo, iaculum nunquam extra metam expediuisse Bodinum statuunt [h].

Balthasar Gratianus.

§. III. Alter, qui inter scriptores politicos acumen ingenii non systematico quidem ordine, at obseruationibus elegantissimis demonstrando magnam nominis famam meruit, BALTHASAR GRATIANVS est, societatis Iesu theologus, et collegii Tarasonensis rector, in quo anno MDCLVIII, annos natus LIV obiit, de cuius vita ALEGAMBIVS [i] consulendus. Is cum ingenii supra modum sublimis et acuti elegantia innumeras obseruationes pulcherrimas ad prudentiam pertinentes meditatione et lectione collegisset, eas tandem libellis aliquot, cum orbe literario et politico, vsus tamen nomine fratris Laurentii, communicauit. Legitur enim eius *Oraculum manuale; Heros; Criticon; Discretus*, aliaque lingua Hispanica scripta, sed Gallis quoque, Italis et Germanis legenda suo idiomate exhibita, quarum versionum historiam alibi tetigimus [k]. Et in primo quidem hominem aulicum regulis instruit, in Heroë hominis magni animum format, in Critico vitia hominum reprehendit et emendat, in Discreto virum in omni genere perfectum et aptum depingit. In quibus licet quendam scribendi tumorem ex innato gentis vitio [l], et meteora orationis deprehendere liceat, quae ad ipsa quoque morum viuendique praecepta et prudentiam interdum extenduntur, quaeque ostentationem magis subtilissimi ingenii, et verborum delectum atque affectatam obscuritatem, quam rerum curam et pondera exacta produnt [m], fassi tamen sunt viri summi, et accurati in hoc argumento arbitri [n], prudentiae viuendi summam, et animam quasi acutissimum scriptorem exhibuisse, nec facile tantum acumen, tantam sententiarum elegantiam, tantam morum animi humani notitiam, tantam meditationum sublimitatem scriptorem vllum demonstrauisse. Poscit autem lectorem et cothurnato sermoni adsuetum, et meditationis profundioris atque lectionis cum attentione iteratae molestiam non pertaesum, cunctaque ad circumstantias praesentes ita traducentem, vt si non omnia accurate tetigisse videri possit, quod ab homine, verborum sublimitate a recta cogitationum et ratiociniorum semita interdum in deuia abrepto expectari non potest, insolita tamen felicitate vberrimos fontes aperuisse censendus sit, ex quibus, qui iudicio, attentione atque vsu non caret, iucundissimos in vita prudenter instituenda fructus haurire possit.

§. IV.

h) Plura de Bodino sitientibus haurienda dabit P. BAYLE Dict. T. I. art. Bodin. p. 388. seqq. qui multa erudite et curiose cumulauit.

i) In Bibl. Societatis Iesu h. n.

k) In Praef. Vers. Germanicae Discreti, siue potius, hominis perfecti, quam emendatiorem dare, fauente occasione animus est.

l) Conf. Io. BARCLAII Icon. animorum, c. 7. p. m. 480.

m) Vid. Bibl. Franc. 1726. M. Nou. art. 10. STOLL. Hist. lit. P. III. c. 5. §. 17.

n) BAYLE Rep. des lettr. 1684. Juil. art. 7. RVDIGER. Instit. erudit.

Digitized by Google

Traianus Boccalinus.

§. IV. Tertium nominauimus TRAIANVM BOCCALINVM Romanum, cuius ingenium, mores, eruditionem eleganter depinxit IANVS NICIVS ERYTHRAEVS [o]. Is elegans atque amoenus cum ingenio esset, et acri atque perspicaci iudicio vteretur, ad iocandum cum aliquo maledicto facetus, omnique doctrinae pulchritudine ornatus, ad scribendam satyram se transtulit, ad quam natus videri poterat. Inde festiuo et ingenioso eius calamo *Relationes ex Parnasso* debemus, opus iucundum, doctrinae varietate, grauique morum censura, dicendi vero ornatu commendatissimum, in quibus sententiis Apollinis fictis, vitia designantur, quibus flagrabat eo tempore ciuitas, supplicia poenaeque fraudis et improbitatis, praemia virtutis explicantur, mores seculi perditissimi in contemtum adducuntur. In qua satyra tamen Boccalinum adiutores sociosque nobilissimos habuisse auctor est ERYTHRAEVS. Vnde nonnulli ad Caietanum cardinalem, Boccalini persona et opera vtentem eas relationes retulerunt [p]. Qui si in reprehendendis in genere hominum moribus ridendisque vitiis constitisset, et tectis illis ac iucundis ambagibus libertatem in illos modo exercuisset, quos carpere impune licet, quorumque mores exagitare minus nefas habetur, melius sibi consuluisset. Ast commouit eum ingenii acies, vt ad imperiorum reprehensiones, et vitia regnantium respiceret, et imprimis regni Hispanici errores, infirmitates, et arcana detegendo, acumen ingenii ad verberandam magni regis maiestatem conuerteret, edito *Lapide Lydio politico* [q]. Quo libello quidem meruit, vt inter optimae notae scriptores politicos numeraretur, isque in alias quoque linguas conuersus auideque lectus plerorumque admirationem mereretur: at exitialis auctori suo fuit. Cum enim aegerrime aula Hispanica ferret, scripsisse audacissimum scriptorem, regis opes ac vires non esse ita magnas, vt hominum ferret opinio, sed facile deleri posse, si quis alius rex ad eas infringendas accedat, rationem quoque eius aperuisse: Venetiis die quodam ab aliquot militibus circumuentus, sacculis arena plenis ita contusus est, vt ex ea verberatione diem supremum obiret. Excelluisse eum in ea arte, scribit ERYTHRAEVS, quae in rebuspublicis et ciuitatibus recte administrandis tota versatur, et in quadam ad Scipionem Cardinalem Burghesium scripta epistola spondere, se commentarios in Cornelium Tacitum editurum, quos pro singulari hominis ingenio omni elegantia doctrinaque refertissimos fuisse, se non ambigere ait; nondum enim tum apparuerant. Verum vbi, post multas latebras, quas per manus virorum principum quaesiuerunt, tandem Geneuae in publicam lucem prorepserunt, expectationi nonnullorum eruditorum minime respondere visi sunt [r]. Maculam autem inurit dicaci satyrico, quod ERYTHRAEVS

o) Pinac. I. p. 272. III. p. 283. CRASSO Elog. P. I. p. 160. seq. BAYLE Dict. T. I. art. Boccalino.

p) Conf. MORHOF. Polyhist. T. I. L. I. c. 9. §. 11. p. 80.

q) Pietro del paragone politico, Venet. 1615.

r) Vid. quos laudat POPE-BLOVNTIVS l. c. p. 927. seq. Conf. tamen Journ. des Savans T. VII. p. 24. vbi laude sua non priuantur.

Digitized by Google

THRAEVS refert, eum, qui se aliis reipublicae bene gerendae ducem ac magistrum professus sit, in iis oppidis, quorum illi administratio commissa fuerit regendis suis ipsum praeceptis non paruisse, sed multa commisisse, quae ab illorum rationibus essent aliena, ideoque factum esse, vt Romae crebrae de eius iniuriis querimoniae perferrentur, ac locus prouerbio fieret. Quae licet parum nomini eius faueant, ex politicorum scriptorum tamen, qui excelluerunt numero non eximunt.

Scriptores de Machiauello. §. V. Machiauellistarum secta a Nicolao Machiauello, nomen habet, viro ob artes politicas easque improbandas, quas vel commendauit, vel propalauit, lippis et tonsoribus noto. Cum enim principum potestatem, quibus posset mediis extolleret, eaque siue licita sint siue illicita suis praeceptis insereret, artes quoque tyrannorum viuis coloribus depingeret, effecit, vt, quaecunque insidiae artesque in rebuspublicis tuendis firmandaque potestate suprema a nefariis prudentiae falsae et detestabilis consultatoribus adhibentur, Machiauellismi nomen tueantur. Vitam eius suo modo descriptam versioni Gallicae eius Principis praemisit IACOBVS GOHORY: nec ea plena sunt, quae recentiores historiae literariae scriptores afferunt, qui tamen de eo consulendi sunt, maxime vero PAVLVS IOVIVS s) audiendus est, quem descripsit PAVL. FREHERVS ſ). Multa quoque notatu digna de eo dabunt P. BAYLE ſſ), H. CONRINGIVS †), I. FR. REIMMANNVS *). Anno MDCCXXXI vero V. cl. IO. FRID. CHRISTIVS, libris tribus *de Nicolai Machiauelli vita, scriptis et secta eius, atque in vniuersum de politica nostrorum post instauratas literas temporum, ex parte auctius cusis, ex parte primum editis*, Machiauelli res enarrauit, et quae pro eo excusando afferri possunt, attulit. Nos instituti memores paucis eius res tangemus.

Nicolai Machiauelli vita et philosophandi ratio. §. VI. Edidit NICOLAVM MACHIAVELLVM Florentia magnorum virorum genetrix atque altrix. Ingenio a natura adeo praestanti donatus est, vt, quod IOVIVS t) tradit, tantum valeret, vt in nulla vel mediocri Latinarum literarum cognitione ad iustam recte scribendi facultatem peruenire potuerit. Cuius quidem contrarium ex locis scriptorum veterum Graecis et Latinis coniici debebat: ast, si verum est, quod ab ipso se accepisse tradit Iouius, Graecae atque Latinae linguae flores, quos scriptis suis insereret, accepit a Marcello Virgilio v), qui ineunte Seculo XV Florentinae reipublicae ab epistolis fuit, vnde eius notarius et assecla publici muneris a Iouio dicitur. Quamuis autem concedi forte possit, non tam disciplina et institutione literarum, quam naturae bonitate et iudicii maturitate ingenium Machiauellum excoluisse, magis

s) Elog. c. 87.
ſ) Theatr. p 1450.
ſſ) Dict. T. III. p. 244.
†) Diss. prael. ad principem Machiauelli.
*) Intr. in Hist. lit. German. P. V. p. 32. Add. Bibl. imper. c. 2. pos. 3. p. 109. STOLLIVS Hist. lit. P. III. c. 5. p. 714.
t) l. c.
v) Graece Latineque doctissimum fuisse ex versione et Commentariis in Dioscoridem constat. Conf. FABRIC. Bibl. Gr. Vol. III. p. 97.

Digitized by Google

magis tamen mirandum esse videtur, quod eo peruenerit, quo pauci contingunt, et in scriptis acumen et habilitatem tantam demonstrauerit, vt certatim eius eruditionem viri docti laudauerint [v]. Cuius si non aliud specimen dedisset, imitationes comoediae veteris a Machiauello magna felicitate susceptae satis superque probarent. Tacemus testimonium Iouii, eloquentiam et doctrinam eius ingeniosa elegantia se prodentem valde commendantis. Recte itaque INNOCENTIVS GENTILLETVS, cui *Antimachiauellum* deberi in sequentibus dicemus, ab HERM. CONRINGIO [x] desertus est, asserens, iudicii solidi ne vnciam quidem Machiauellum possedisse. Aliud enim scripta eius loquuntur, et inter magna illi ingenia locum tribuunt. Neque audiendi videntur, obtrectatores Machiauelli ἀπαιδευσίαν ei obiicientes, quae si scriptorem acutum occupauisset, non potuisset in eiusmodi argumento versari, quod sine veterum scriptorum lectione, et rerum veterum historia expendi tractarique non potest. Aristophanem autem et Plautum in comoediis, vt diximus, imitatus, scriptorem facetissimorum veneres iocosque tanta felicitate non expressisset, vt Leonis X. P. M. summi et acerrimi eius rei arbitri plausum laudesque mereretur, nisi veteris disciplinae castigatione ingenium emendauisset [y]. Maxime autem diligentia eius in versandis annalibus historicis summopere enituit, quos non quidem more seculi XVI grammaticis subtilitatibus excussit, at philosophiam moralem ciuilemque ducem secutus, ita explorauit, vt philosophum decebat. Quamuis ergo, qui antiquitatum, linguarum criticaeque artis amore tenebantur, parum in hoc scriptore inuenirent, quod placeret, vnde fabulam de eius in literis ignorantia natam esse coniicere licet, fatendum tamen, magna attentione acutissimum virum ad arcanas imperantium artes, rerumpublicarum vicissitudines, caussasque mutationum, et quae alia ciuilis prudentiae mysteria sunt, attendisse, et perspexisse, quibus semitis incedere illi soleant, qui aliorum libertati insidiantur. Id quod non quidem grammaticum, at philosophum demonstrat, quem in Machiauello, de veterum rebus disserente recte obseruauit Albericus Gentilis. Itaque iniquus iterum in Machiauellum recte censetur Gentilletus, qui exiguam tantum historiarum notitiam ei tribuit. Ita reipublicae, quam vehementer deperibat, fauentissimus monarchiae vero infensior, aptissimus visus est qui patriae ab epistolis esset, quo loco positus eum rerum magnarum occasio ipsi suppeteret, vsu quoque et excercitatione acumen ingenii perficere potuit, frustra id negante, qui totus eum deprimit, Gentilleto. Plurimum autem apud Caesarem Borgiam quoque valuit, cuius artes ex schola Machia-

v) Vid. Elogia doctorum de Machiauello apud MAGIRVM in Eponymol. crit. p. 545.

x) In Ep. praelim. ad MACHIAVELLI Principem.

y) Conf. IOVIVS l. c. p. 205. VARILLAS Anecdotes de Florence p. 248. BAYLE Dict. T. III. art. Machiavel not. B. p. 244.

Digitized by Google

chiauelli fuiſſe enatas, plerique contendunt, ſunt tamen qui negent. Mediceorum potentiae infenſus [z], et reipublicae quam imperii amantior, illorum odia et perſecutiones meruit. Factionem enim Soderinam adiuuaſſe ſuſpectus factus, perduellionis iudicium incurrit, quae res eum carceri primum incluſit deinde tormentis ſubiecit [a]. Aſt magna fortitudine ſuperato equuleo, perfidiae criminis conuinci non potuit. Liber itaque dimiſſus, et poſtea dignus habitus eſt, cui annuo ſtipendio deſignato patriae hiſtoriae ſcribendae labor commendaretur. Quo tamen loco iterum eum excuſſit fortunae inuidia, et familiae Mediceae ſuſpicio. Nempe cum opprimere libertatem patriae potentiſſima illa gens haud paucis videretur, in eius perniciem nonnulli coniurauerant, in id conſentientes, vt Iulium cardinalem Mediceum, qui poſtea Clementis VII nomine ſedem Romanam tenuit, vita tollerent. Quae coniuratio cum detegeretur, nonnullis mortis, quibusdam exilii cauſſa extitit. His cum amicum ſe praebuiſſe Machiauellus crederetur, et ſuſpicio eſſet, laudatis tum voce tum ſcriptis Bruto et Caſſio, qui maximas res pro republica contra dominatum moliti ſunt, accendiſſe eum ciuium animos, vt pro reipublicae libertate contra potentiam eorum, qui ſupremam poteſtatem affectabant, aliquid auderent, conuinci quidem eius rei non potuit, at munus tamen et ſtipendium amiſit: quae res eum in miſeriam atque inopiam detruſit. Quacum aliquot annos conflictatus, paulo ante ſubiecta iterum Caeſarianis armis iugo Mediceo colla Florentina, veteresque dominos receptos ex accepto temere pharmaco, quo ſe aduerſus morbos praemuniret, vitae ſuae, quod ſcribit Iouius, iocabundus illudens, anno, quod nonnulli volunt MDXXX, vel quod alii contendunt, certioribus rationibus nixi MDXXVII, fato functus eſt, aetatis XLVIII, relicto filio Luca Machiauello. Parum autem pie obiiſſe, rumor eo tempore ſparſerat, narrantibus nonnullis [b], dixiſſe eum morti vicinum, malle ſe cum viris magnis in inferno conſidere, quam cum hominibus ſimplicibus, Petro, Paulo et mendicis aliis in coelo triumphare. Alii ſacramentis eccleſiae illuſiſſe tradunt, alii alia profana eius memoriae affricant. In quibus narratiunculis merito fidem deſideres: non enim alio talo conſtant, quam opinione de Principe eius peſſima; nec ornari ſuſpicio et difficilis de Machiauello fama potuiſſet, niſi, vitae exitum fuiſſe impium, illi fuiſſet aſſutum [c]. Veriſimile autem non eſt, ſi tantae impietatis reus fuiſſet Machiauellus, paſſurum fuiſſe inquiſitionis officium, vt libri eius ſine cenſura in Italia omnium manibus verſarentur. Scripſit multa Machiauellus vno faſce vernacula, tum Latina, Anglica, Gallica lingua edita, inter quae praeter ſcriptiones

mino-

z) Eorum tamen fauorem, maxime vbi in curia Romana eminebat vir callidiſſimus tempori inſeruiturus magna cura ambiuit, quod nonnullis perſuaſit, vt crederent, eum in Principe adulando conſilia erigendae tyrannidis illis ſuppeditare voluiſſe.

a) VARILLAS l. c. p. 249. BAYLE l. c. not. C.

b) Rumuſculos Hotomanni, H. Wolfii, Spizelii enarrat P. BAYLE l. c. not C.

c) Conf. STOLLIVS Hiſt. lit. P. III. c. 5. §. 45. p. 715.

Digitized by Google

minores eminent: *Differtationes in Liuium*, siue *Disputationum de republica libri tres ad decadem Liuii primam*, quae dissertationes *Venetiis* MDXXX prodierunt, postea saepius [d]. Latine quoque Gallice et Anglice editae [e]: in quibus tectius eadem axiomata tradidisse visus est, quae apertius postea in Principe disseminauit. Tum *Historia Florentina*, diuersis virorum doctorum iudiciis excepta [f]. Maxime autem, fama dicam, an infamia? illustre nomen nactus est, edito, *Principe*; hic enim libri Italico sermone conscripti et *Venetiis* MDXXXII. 4. editi titulus est, quem Syluester Telius non satis feliciter Latinum fecit, et multoties recusum vidit orbis literarius. Emendatiorem autem editionem debemus πολιτικωτάτου CONRINGII industriae: is enim lectionum politicarum indicem hunc librum esse voluit, eiusque versionem Latinam emendatam, *Helmstadii* MDCLXIII vulgauit, repetitam anno MDCLXXXVI. Praemisit vir eruditissimus, epistolam introductoriam, in qua de Machiauello praeclare iudicauit, adiectis iudiciis Iouii et Posseuini, vitaque Castruccii, a Machiauello scripta aliisque. Aliam post hanc versionem Latinam anno MDCXCIX exire in vulgus iussit CASPAR. LANGENHERT, Anglicam ED. DAKES, Londini MDCXL. Gallicam AMELOT DE LA HOVSSAYE, MDCLXXXVI. Sed Germanice quoque lucem vidit Francofurti MDLXXX [g]. Incredibile fere est, quam diuersa fuerint virorum doctorum de famosissimo libello iudicia, eo quod tyrannorum artes viuis coloribus et apertissimis rationibus in eo explicantur, eaque praecepta suggeruntur, quae neque religionis repagula, neque aequitatis et iustitiae honestatem, neque pactorum, legumque vincula considerare principem iubent, si eius emolumenta aliud postulent. Hinc enim pseudo-politiarum omnium, pessimarumque quae in aulis regnare solent, artium magister nequissimus, imperantium pestis, et tyrannorum adulator a plerisque habitus est. Maxime vero displicuere *Caput decimum quintum* et *vigesimum quintum*, in illo enim virtutem infamasse, concedendo principi, scire, qua ratione possit esse non bonus, in hoc prouidentiam diuinam labefactasse, asserendo dari casum cuius caussa dari nequeat, quae tamen fati ferocia frangi seueritate et constantia possit vrsus est. Inde innumera conuicia in Machiauellum iacta sunt, Bodino enim homo audit leuissimus, et nequissimus, Iacobo Thomasio infame Hetruriae monstrum, aliis aliud, quorum opprobria collegit ARNDIVS [h], qui, si plura quis cupiat, adeundus est. Maxime autem POSSEVINI iudicium, quod iubente Innocentio IX. de quatuor scriptoribus eum tulisse supra diximus, infamiam eius, impietatem et detestandas artes detegere nititur. Mirum itaque non est, atheismi notam illi a plerisque, qui haec principia Machiauellistica improbauerunt,

 fuisse

d) Italice Geneu. 1550. 4. Bon. 1680. 4. Latine Gen 1650. 4. Gallice 1654. Anglice 1675. 1695. Gallice iterum per Henricum Desbordes Amst. 1691. 12. VI. Voll. conf. BAYLE l. c. not. H. itemque Geneuae 1726. II. Voll. 8. conf. LOTTER. ad STRVVII Bibl. phil. c. 7. §. 9. p. 283.

e) Conf. Bibl. imperant. l. c. §. 5. p. 113.

f) Vid. BAYLE l. c. not. K.

g) Editiones allegat Bibl. imper. l. c.

h) l. c. p. 111.

fuisse inustam. Romae quoque etsi Princeps Machiauelli diu sine offendiculo lectus, et non vernacula tantum, sed et in Latina lingua frequenter, nulloque indignante manibus eruditorum versatus est, tandem circa finem seculi condemnationis notam meruit. Fuerunt etiam haud pauci, qui adulando adrepsisse Machiauellum familiae Mediceorum, eorumque tyrannidem scriptis fulcire voluisse contenderunt. Alii vero in contraria prorsus abeunt, nec tam malum scriptorem Machiauellum esse, etsi de argumento malo scripserit afferunt. Et artes quidem imperantium malas et tyrannidis consilia non nudius tertius nata, diu ante Machiauellum obtinuisse, ideamque principis Machiauellisticam innumeris per totum terrarum orbem exemplis expressam esse, nemo historiae adeo ignarus est, vt nescire possit. Ex quo enata scriptoribus nonnullis occasio est, de Machiauellismo ante Machiauellum commentandi [i]. Recte quoque obseruatum viris doctis est, haud pauca obseruata a Machiauello annotauisse iam ARISTOTELEM in politicis [k], exemplisque memorabilibus descripsisse Tacitum. Quod occasionem dedit Gentilleto et, post eum IAC. THOMASIO [l] aliisque Machiauellum plagii reum agendi: perperam quidem, si quid iudicamus. Quamuis enim multa, instituta attenta lectione veterum historicorum, et fortasse Aristotelis quoque, obseruasse Machiauellum negare nolimus, supra tamen iam a nobis monitum est, eum meditationibus philosophicis et examine politico adhibito veterum lectionem in partes vocauisse, adeoque quae alii negligunt, diligentius considerando, in perspiciendis malis his imperantium artibus suis oculis acute vidisse. Tot itaque veterum exempla intuito, cum nec acumen ingenii, nec attentio curiosa, nec latebrarum animi humani exploratio deesset, eo autem, quo viuebat tempore in hoc ille doctrinae genere virorum magnorum consuetudine vteretur, intelligi sine labore potest, quomodo sine plagii crimine ad similia veterum obseruationibus praecepta delatus sit; licet fatendum sit, nihil scripsisse Machiauellum, quod non conditis inter homines imperiis semper exercuerit infrunita ambitio imperandique cupiditas. Haec vero obseruata viris doctis ansam illis dedere de Machiauello iudicandi, produxisse eum tantum ex vmbris conclauium et in aperta luce collocauisse malas dominantium artes, nec docere voluisse, vt obseruatum WIQVEFORTIO [m], quid principi agendum sit, quam quid agat reapse tyrannus, vt nosci et vitari possit. Vnde candide magnus VERVLAMIVS [n]: *Est quod gratias agamus Machiauello, et huiusmodi scriptoribus, qui aperte et indissimulanter proferunt, quod homines facere soleant, non quod debeant.* Aliorum hac de re iudicia, ne nimii

i) CHRISTIAN. HOFMANNVS Diss. Machiauellus ante Machiauellum ex historia Lacedaemoniorum productus Ienae 1668. et Machiauellus sine Machiauello ex historia Sinensi productus, ib. HERM. SAM. REIMMARVS in Sciagraphia tr. de Machiauellismo ante Machiauellum, Witteb. 1619. CONRING. l. c.

k) L. V.

l) De Plagio n. 502. PASCH. de Inu. Nou-Antiqu. c. 4. §. 7. Bibl. imp. p. 110.

m) Conf. MARVILLE Mel. T. II. p. 140. DE LA HOVSSAYE Praef. Princ. BAYLE l. c. not. E.

n) De Augm. scient. L. VII. c. 2.

Digitized by Google

nimii fimus, praeterimus [o], legenda autem eſt erudita Cl. CHRISTII diſſertatio, qui multa hanc obſeruationem luce perfudit. Quod vbi ſupponitur, tantum abeſſe pergunt, qui pro Machiauello apologiam dicunt, vt culpari poſſit, vt potius inter teſtes veritatis cautos et ſagaces referendus videatur, eo quod prudentiam ciuilem non virginea caſtitate illibatam, ſed aularum furore vitiatam atque proſtitutam in apricum produxerit, vt habeant animae candidiores, quod perhorreſcant, amici principum autem rerumque adminiſtri pulchrius ſapere cupientes, quod vitandum eſſe hero ſuo oſtendant. Id quod pondus inſigne pro Machiauello accipit, ſi verum eſſe ſtatuatur, virum acutiſſimum reipublicae fauentiſſimum, magno, licet clandeſtino, odio oppreſſae a Medicea domo libertatis flagrauiſſe, cumque alia ratione non poſſet, his ambagibus adſcitaque hac larua, natiuos tyrannorum vultus viuis coloribus depingendo ciuibus ſuis oculos aperire, et hortari voluiſſe, vt diſcerent tandem aliquando, quam mala res ſit amiſſa libertate iis dominis parere, qui contemtis legibus, iuſtitia, aequitate, honeſtate et ſanctiſſimis quibuscunque ciuitatum vinculis etiam minime boni eſſe non recuſent, ſi potentiae ſuae expediat, et fulcire tyrannis hoc pacto poſſit. Et magnum, ſi fatendum quod res eſt, pondus haec obſeruatio in hiſtoria Machiauelli habere videtur. Vti enim non inſolens eſt eiusmodi fictis inſtitutionibus malarum artium praecepta et exempla in apertiſſima luce conſtituentibus ſatyram ſcribere, et oculos rerum intelligentibus aperire, vt ſapere tandem aliquando diſcant [p]: ita falli eos, dubium non eſt, qui Mediceae familiae aſſentiri iſto libro Machiauellum voluiſſe coniiciunt. Hoc enim ſi facere conſtituiſſet, non in foro et turba, ſed in conclaui et adyto haec praecepta politica inſuſurraſſet. Aliter autem animo affectum fuiſſe Machiauellum ea, quae ex illius vitae hiſtoria ſupra adduximus, ſatis probant, et tota hiſtoriae Florentinae ratio ſuadet. Ea enim narrante, artes iſtas, quas tam natiuis coloribus ſcriptor Florentinus deſcribit, iſto tempore mira calliditate exercuit, gemente et exſpirante Florentinae reipublicae libertate, Medicea familia [q] quas deteſtatum fuiſſe Machiauellum, ideoque ciues hac ſatyra monere voluiſſe, vel ſola iterata ſuſpicio, quod in exitium eius domus coniurauerit, euincere videtur. Nec vllam veriſimilitudinis ſpeciem habet, eum, qui Bruti et Caſſii exempla ciuibus tantopere praedicauit, ſicque reipublicae liberae amorem mire in iis ſuſtentauit, ſeria commendatione tyrannidis medio tam palpabili inſtitutionum compendia ſuppeditare voluiſſe, quibus ciuitatis libertas euerteretur. Aliquoties etiam in diſſertationibus in Liuium [r] prodidit, valde ſe Ariſtocratiae fauere, et monarchiam

 atque

o) Vid. ALB. GENTILIS de Leg. L. III. c. 4. SCIOPPIVS in Paedia polit. Io. CHR. BECMANN. Med. polit. c. 1. §. 6. p. 7.

p) Simili inſtituto ſcriptus eſt Homo politicus ſ. Compendium politices nouum, quod ſerie rem egiſſe ratus CHR. PELLERVS in Politico ſcelerato impugnato, refutauit. Eandem nuper ſcenam ingenioſe inſtruxit cel. CROVSAZIVS editis Regulis educationis, quae multis diſplicuerunt, cum non obſeruaſſent, ſatyram virum eruditiſſimum ſcripſiſſe.

q) Conf. VARILLAS l. c.

r) Maxime L. I. c. 10.

atque imprimis tyrannidem perhorrescere. Quamuis autem non sine veri specie obiiciatur, Machiauellum, etiam in aliis libris has artes pseudo-politicas inculcauisse, opponi tamen his potest, virum sagacissimum quaerendo exempla eorum, quae tam aperte in principe effuderat, colorem, quo excusaretur, obseruationibus suis addidisse, vt de veteri magis aeuo, quam suo tempore loquutus fuisse videri possit. Quae vero de atheismo eius obiiciuntur, infirma esse, recte vidit eruditissimus REIMMANNUS [s], qui eos nominat, qui in hac macula illi inurenda industriam suam exercuerunt. Monet enim, scripta eius per integrum fere seculum esse lecta in republica literaria sine atheismi suspicione: id quod verum esse ex historia librorum Machiauellisticorum patet. Erat enim Alexandro VI commendatus et librum hunc quoque Leonis X fratris filio dedicauerat, minime indignante Leone, sed eam potius de illo fiduciam nutriente, vt eum arcanam dissertationem de reformatione reipublicae Florentinae scribere iuberet. Clemente VII quoque iubente historiam Florentinam edidit, beneuole ab eo acceptam, Machiauello autem mortuo typographo Angelo Bladio decennii priuilegium in opera Machiauelli iunctim edita a pontifice concessum est. Idem fecerunt Paulus III, Iulius III, Marcellus II, Paulus IV, hisque auctoritatibus munita scripta Machiauelli, in omnibus fere Europae regionibus diu sine suspicione atheismi lecta sunt. Primus anno MDLII in Machiauellum inuectus est Ambrosius Catharinus, exigua tamen vel curiae Romanae vel ciuitatis literatae attentione. Tandem Antonii Posseuini et Thomae Bozii instigatione et clamoribus permotus Clemens VIII, demum scripta Machiauelli, velut impietatis suspecta prohiberi iussit [t]. Addit huic argumento porro Reimmannus, nusquam in scriptis Machiauelli vel directe vel indirecte oppugnari numinis existentiam: viros quosdam doctissimos eos excusasse, et interdum laudasse; iis, a quibus primum atheismi stigmate notata sunt Machiauelli opera, ne quidem lecta esse, ne dum ea, qua fas est diligentia excussa: reprehensione quoque ecclesiae Romanae satis acerba hanc dicam eum meruisse etc. Quae omnia in vnam summam collecta id euincere putant viri illi docti, qui pro Machiauello verba fecerunt, non alia in re eum peccauisse, quam quod, monente SCHVPPIO [u] *sagacissimus nequitiae humanae obseruator, apertissimus testis, et nimis ingenuus recitator fuerit, et candide ea elocutus fuerit, quae multi alii politici non modo sentiant, et firmiter credant, sed et in vniuersa vita faciant.*

Iudicium de Machiauello. §. VII. Difficile est in tam ambiguo argumento arbitrium sumere, et de Machiauello ita statuere, vt verisimilitudinis gradus rite definiantur, habeatque pondus suum opinio. Quis enim aperta certitudine de intentione animi scriptoris huius definiet? Et verum quidem est, suspectum valde videri Machiauellum, non modo quod artes malas nimia perspicuitate

s) Hist. Atheismi S. III. c. 4. §. 14. p. 356. f. t) Conf. CONRING. l. c. u) In Orat. de Opinione.

Digitized by Google

tate denudauerit, verum etiam, quod in aliis quoque ſcriptis eas inſperſerit, vbi ſcopus iſte ſatyricus locum habere non poteſt. Quoniam tamen ea, quae de eius erga rempublicam amore relata ſupra ſunt, iuſtam cauſſam praebent credendi, noluiſſe eum, contra principia regulasque ex animo ſibi deſcriptas agere et ſcribere, hincque illa loca ideo ab eo allata putanda eſſe, vt exemplis fidem principi ſuo faceret: ideo iuſtae ratiocinationis pondera et momenta maiora eos habere exiſtimamus, qui principem Machiauelli pro ſatyra habent, laruam tyrannis detrahente, et libertatis amantibus exoſum imperium atque dominatum reddente: facileque perſuaderi nobis patimur, Mediceos eum clam petiiſſe, quamuis ad occultandum hunc ſcopum, inſcriptionem libri Mediceae domui ſacram eſſe voluerit. Hac quaeſtione facti ſuppoſita, adeo male, quam plerique clamant, Machiauellus egiſſe cenſendus non eſſe videtur. Vti enim magna et praeſtantiſſima tacticorum pars eſt, oſtendere ſtratagemata, eorumque rationes apertas detegere, ſophiſmata quoque et fallaces ſtrophas delineant artis rationalis ſcriptores, ita in morali quoque et politico argumento vtilitate minime caret, et haud exigua pars ciuilis prudentiae eſt, ſcire quibus modis ſaeuiat pſeudo-politica, peccent artes aulicorum, opprimatur libertas, quaeque peſtes ciuitatis eiurandae vitandaeque ſint. Quem vſum hunc Machiauelli librum praeſtare, recte viderunt H. Conringius [x] et Dan. Clasenius [y]. Quamuis autem haud immerito quis obiiciat, plus proficere vitiorum ignorationem, quam cognitionem virtutis, quod eleganti Scytharum exemplo illuſtrat Ivstinvs [z]: putandum tamen haud eſt, Machiauelliſmum, quem vocant, ſiue artes pſeudo-politicas ex hoc demum Machiauelli libro exortas eſſe, cum experientia teſte conſtet, millies eas ſine Machiauello exerceri, regnareque in aulis, in curiis, in conclauibus, quin et inter priuatos in foro, in muſeo, in tabernis, vbi Machiauelli princeps nunquam lectus eſt [a]. Id vero, noſtro quidem iudicio excuſari in Machiauello non poteſt, quod non antidotum veneno valde praeſenti adiecerit, inque iis ingenioſe exponendis et pingendis induſtriam ſuam demonſtrauerit, quae exponi ſine deteſtatione non debent, vt alia taceamus, quae profanam in eo mentem, Dei reuerentia non ſatis munitam prodere videntur. Vnde laudanda eſt Conringii induſtria, qui in ea, quam curauit editione medicinam attulit, et remedium locis, quae offenſioni eſſe poſſunt, parauit.

§. VIII. Ex his autem intelligi poteſt, non defraudandos illos eſſe ſua laude, vel inutiliter operam ſuam collocaſſe cenſendos, qui in refutando Machiauello deſudarunt. Tanta enim multorum infirmitas eſt, vt non moniti et aere triplici circa pectus muniti, facile exemplorum huiusmodi *Anti-Machiauelliſtae.*

x) loc. cit.
y) De Relig. polit. c. IX. §. 98.
z) L. II. c. 2.
a) Hinc enata eſt occaſio cel. B. Valentini differendi de Machiauelliſmo medico Franc. 1711. Lilienthalio de Machiauelliſmo literario. Edzardo de Machiauelliſmo pietiſtico, Chr. Weisio de Machiauelliſmo ruſtico etc.

Digitized by Google

modi pictura decipiantur, et quae cautos reddere debent, incautos faciant et seducant. Caussa haec est, cur tot viri docti in confodiendis illis axiomatibus quibus Princeps Machiauelli regitur, industriam exercuerint suam. Quorum indicem satis longum texere liceret, si Bibliotheca philosophica scribenda esset, a qua prolixitate institutum nostrum abhorret. Nominant autem plerosque STRVVIVS [b], REINHARDVS [c], ARNDIVS [d], BVDDEVS [e], alii [f], qui videndi. Nos ex multis, quae heic inseri possent, obseruationibus paucas seligimus. Et I. quidem ex refutantium ordine, nemo maiori infamia cumulasse Machiauellum censendus est, quam Posseuinus et Thomas Bozius; ille, *in Iudicio de quatuor scriptoribus*, supra iam memorato, hic in variis scriptis, contra Machiauellum editis, maxime vero in tractatu *de Imperio virtutis*, *Coloniae Agrippinae anno* MDXCV edito. Ex quo simul tempus patet, quo Machiauellus suspectus fieri, et infamia laborare coepit. II. Maximus vero, qui Machiauello obtigit aduersarius a plerisque iudicatus est, anonymus quidam, cui debentur: *Commentariorum de regno aut quouis principatu rite et tranquille administrando libri tres, de consilio, religione et politia, quas princeps in ditione sua tueri debet aduersus Nic. Machiauellum Lausannae* MDLXXVI editi, et aliquoties editione repetiti, etiam Germanice vulgati [g]. Suppressit auctor nomen suum, nec aliud de se prodidit, quam esse se ex exulum reformatorum Galliae numero, quod occasionem dedit nonnullis coniecturis suis in auctorem inquirendi. Vixit autem eo tempore apud Lausonienses exul Franciscus Hotomannus: quem in hoc scripto euulgando ideo desudasse nonnulli coniecerunt. Ast nec genium nec scribendi rationem ab Hotomanno seruatam prodit scriptum illud. Vnde maiori verisimilitudine VINCENTIO GENTILLETO ICto ex Delphinatu Galliae oriundo tribuitur [h]. III. Exscripserunt hunc Anti-Machiauellum non Posseuinus modo, sed alii quoque, qui contra eum in arenam descenderunt, ast IV. iniquis armis, falsis imputationibus, et commentis ita aggressus est auctor Machiauellum, vt sincerum ex hoc libro iudicium de eo haurire minime liceat [i]. Quem cum ita exscripserint, Anti-Machiauellistae, vt ne quidem comparare eum cum Machiauelli scriptis opus esse iudicauerint, factum inde, vt pueriliter in haud paucis lapsi sint. V. Omnes autem eos, qui Machiauellum refutare aggressi sunt, et augusti, quo fulgere creditur axiomatis splendore, et cogitationum subtilitate, et principiorum atque regularum veritate et nobilitate, et digno auctore suo virtutis habitu longe post se reliquisse, consentiente et plaudente orbe literato iudicatus est, qui nuper *Antimachiauellum* Gallico sermone edidit anony-

b) Bibl. philos. c. 7.
c) In Theatro prudentiae ciuilis.
d) l. c. p. 47.
e) Isagog. Hist. theol. p. 320. Annot. in Hist. phil. p. 504.
f) Biblioth. imperant. l. c. §. 6. p. 113. seqq.
g) Anti-Machiauellus, das ist, Regenten-Spiegel, Argent. 1624. 8 perperam enim hunc librum quidam ab altero distinguunt.
h) BAYLE l. c. not. E. Bibl. imper. l. c. p. 114. DECKHER. de Scripr. adesp. p. 306.
i) Conf. CONRINGIVS et CHRISTIVS ll. cc.

anonymus, curante editionem elegantiſſimo VOLTAIRIO [k]. Quem librum immortali rariſſimi exempli gloria dignum hic recenſere, inſtitutum vetat, adeundi autem Ephemeridum ſcriptores, qui ſuo merito extulerunt. Supponit is, Machiauellum veriſimiliter principem ſuum ad Caeſaris Borgiae exemplum effictum, ſerio orbi imitandum propoſuiſſe, eumque ideo validiſſimis arietibus contundit, eiusque quaſſat moenia: Iam luculenter autem in eo argumento verſatur, vt, recte Platonem pronunciaſſe dicendum ſit, beatam tunc fore rempublicam, ſi aut philoſophi imperent, aut reges philoſophentur.

§. IX. Ab hoc ſcriptore politico enata eſt in nonnullorum commentariis de philoſophiae hiſtoria, ſecta Machiauelliſtica. Somnium hoc fuit GEORGII HORNII [l], ita tradentis: „Exorta quoque eſt ſecta politicorum Machiauelliſtarum, qui ſtatuunt, philoſophiam theoreticam „homines reddere ineptos ad prudentiam politicam, trahentes ad ſe illud „Neoptolemi apud Ciceronem philoſophandum, ſed paucis.“ In quibus adeo pueriliter potuiſſe labi Hornium, vt certum ſit, ne paginam quidem vnam Machiauelli ſe legiſſe merito miramur. Aliis ſecta Machiauelliſtica audit, quicquid iniquas principum artes inculcat ſuadetque, quo pacto innumeras aſſeclas habere Machiauellum contendunt, at hi ſectae nomine abutuntur, quo theoreticorum philoſophorum factio intelligi ſolet. Senſu enim practico omni ante Machiauellum tempore extitiſſe pſeudo-politicos, et obtinuiſſe axiomata vel ſophiſmata potius politica a Machiauello tradita ſupra iam obſeruauimus. Accuratius agunt, qui eos ſcriptores huc referunt, qui regnandi prudentiam illis regulis concluſerunt, quae vtilitate magis imperantium, quam ſubditorum atque ciuitatis definiuntur, quaeque deſpotiſmum nimis extendunt. Quo nomine vapulare ſolent Iuſtus Lipſius, et Thomas Campanella, vt in vtriusque vita dictum, itemque illuſtriſſimi Gallici regni adminiſtratores Richelius et Mazarinus. Quibus adiici ſolet GABRIEL NAVDAEVS, propter *Conſiderationes politicas ſuper arcana ſtatus* [m]. Aſt hi quoque ſcriptores Machiauelliſtae proprie dici nequeunt, eo quod intra cancellos praeceptionum Machiauelli ſe non concluſerunt. Monarchomachos autem huc inepte refert Cl. ARNDIVS [n], qui in contrarias prorſus partes diſceſſerunt, quos iam propius intuebimur.

Secta Machiauelliſtica.

§. X. Nempe in contrarium abit, et diuerſiſſima principia ſectatur Monarchomachorum factio, quam indictam hoc loco praeterire non licet. Vt enim plus iuſto tribui a Machiauello principum poteſtati plerique conqueruntur, ita Monarchomachi imperio illimitato maximopere infenſi princi-

Monarchomachi quid ſint?

k) Vid. Bibl. Britann. T. XVI. Novelle letter. publicate in Firenze T. II. p. 600. 619. ſeqq.
l) Hiſt. phil. L. VI. c. 12. p. 322.
m) Conſ. citati.
n) l. c. p. 56. ſeqq.

principis auctoritati plus iusto detrahunt. Id vero cum piaculum merito videatur, ipsam philosophiam in auxilium vocari videas, vt recte et ratione imperante id fieri videri queat. Nempe duplex huic factioni maiestas statuitur, vna personalis, realis altera. Et personalem quidem summis imperantibus minime denegant, quos ex collatione a populo facta maiestatis axioma in persona sua gerere asserunt: at realem maiestatem populo inesse, eiusque consensu, electioneque transferri in imperantem contendunt. Qua distinctione, populus et subiectorum et imperantium indole gauisus inepte inducitur, et quid maiestas sit, quaue conditione in personam principis transferatur, mire confunditur. Id quod latius deduxerunt C. THOMASIVS [*], H. CONRINGIVS [o], CHR. MART. COLERVS [p], qui ipsi adeundi. Perniciosi autem ex huius factionis principio in rempublicam omni tempore errores fluxerunt, seminaque seditionum nunquam non exorta sunt. Sequitur enim ex illo originaliter, maiestatem esse penes populum [q], et competere illi ius, non modo in imperantium actiones inquirendi, sed etiam peccantes de throno deiiciendi, immo prorsus e vita tollendi. Ex hac vero Monarchomachorum descriptione manifestum est, non recentiori demum aetate hanc factionem surrexisse, sed ab eo tempore extitisse, quo seditiones in imperiis obortae imperio se opposuerunt. Quo argumento dudum ARISTOTELES Monarchomachos depinxit [r], et vetus pariter atque recentior historia. Intelligitur autem ex dictis contrariam prorsus Machiauellismo esse Monarchomachiam, etiam simulatam, adeoque contrariis principiis vti, et reuera omnem regum principumque maiestatem, quam ille malis artibus extollit, pessimis rationibus atque mediis euertere. Historiarum annales vero consulentibus ignotum esse non potest, Machiauellismum, id est, abusum maiestatis et potestatis supremae Monarchomachiam genuisse, et ex tyrannidis malo aliud illo non minus fuisse prognatum. Cum enim sine legibus, sine pactis, sine religione, sine salutis publicae cura agere se posse, prout libuerit, imperantes coepissent, exasperati populorum animi de tollendo, quod execrabantur, imperio cogitare coeperunt, hincque talia principia excogitarunt, quae ex natura ciuitatis petita, in originem maiestatis inquirunt. et consensu ciuitatis eam in imperantem conferri, pactisque atque legibus definiri atque circumscribi contendunt. Quae cum magnam veri speciem habeant, facile fuit, obtentu naturae ciuitatis pactorumque inuolare in maiestatis iura et non tantum imperantes in ordinem redigere, sed pellere quoque regno, et caedibus plane, iustitiae praetextu et tyrannidis odio, euertere. Mirandum itaque non est, eas, quae Machiauellismo solent opponi, rationes in acie Monarchomachorum comparere, et iusto

*) Diss. de Duplici maiestatis subiecto.

o) Diss. de Summae maiestatis subiecto.

p) Diss. de Diuisione maiestatis in personalem et realem.

q) Conf. GROTIVS de I. B. et P. L. I. c. 3.

r) Vid. Polit. Lib. V. et PETRVS VICTORIVS ad h. l. p. 395.

Digitized by Google

iusto imperio haud raro opponi. Verumque eſt, quod nonnemo monuit [s], ſpecioſa ſatis eſſe, quae pro ſe, ſuaque ſententia Monarchomachi afferant, argumenta, eaque plerumque in genere conſiderata veriora eſſe, quam applicari in ſpecie poſſint. Aſt nec tamen inficiandum, ita in plerisque regnis imperiisque diſpoſitum cautumque eſſe, vt diſtinctiones Monarchomachorum locum habere vix poſſint, cum facilius maieſtas in abſtracto, quod vocant, quam in concreto a ſubiecto cui inhaeret, ſeparari queat. Et aliud longe eſt, peccata regnantium, finem imperiorum et naturam conuellentia redarguere, aliud media ſuppeditare, quibus ſalua maieſtatis iure et auctoritate in ordinem redigi queant. Quae inter ſe miſcuiſſe nonnullos, qui Monarchomachorum partibus ſe addictos profeſſi ſunt, certum eſt: quorum aſſerta interdum commodam interpretationem admittere, et aequitatem poſcere, omnino B. Bvddeo [t] eos excuſanti concedimus. Verum de his vltra diſputare hoc loco non licet, ſed in inſtitutionibus philoſophiae examinanda atque definienda ſunt: nos ad partem huius factionis hiſtoricam conuertimur, quam poſt obſeruatorem Halenſem [u] tetigerunt Strvvivs [x], Ackervs [y], Bvddevs [z], Arndivs [a] auctorque *Bibliothecae imperantium* [b].

§. XI. Quamuis ab antiquiſſimis temporibus Monarchomachos fuiſſe, veterum regnorum atque rerumpublicarum, maxime Graecarum hiſtoria teſtis ſit locupletiſſimus, nunquam tamen, quod facto ipſo multi exſecuti ſunt, ſcriptis ex inſtituto defendere, quisquam auſus eſt. Prima, quae in publicis libellis deprehenduntur, huius rei veſtigia, ſeculo XIV deprehenderunt viri docti: imperante enim Ludouico Bauaro, Marsilivs Mainardinvs, Patauinus, rector vniuerſitatis Viennenſis [c], quem impium quidem, ſed doctum hominem vocat Nic. Comnenvs Papadopoli [d], quique in controuerſiis Ludouicianis ſtrenue Occami ſectam ſententiasque ſecutus eſt, Monarchomachis in *Defenſore pacis* praeluſiſſe; Seculo XVI ineunte autem, ſedente Romae Leone X, Marivs Salomonivs in libris *de Principatu* eandem iam diſſeminauiſſe haereſin viſus eſt. Forte et alii ſunt, qui principum poteſtatem intra cancellos redigere cupientes, et plus vltra progreſſi in maieſtatem ipſam iniurii facti ſunt. Nam tempore belli Smalcaldici, quo de oppreſſa libertate publica querelae grauiſſimae auditae ſunt, nonnullos theologos talia praecepiſſe non nemo [e] contendit. Non tamen in certi dogmatis neruum res erupit, niſi poſt lanienam Pariſienſem, qua crudeliſſimum oppreſſae ſalutis publicae, exemplum inſanorum quorundam audacia exhibuit. Eam enim graues illi motus inteſtini et ciuilia bella ſecuta ſunt, quibus non ar-

Monarchomachi celebriores.

 mis

s) Bibl. iuris imperant. l. c. §. 1. p. 119.
t) In Hiſt. I. N. p. 78.
u) Obſ. Hal. T. VI. Obſ. 1.
x) Bibl. phil. c. 7. §. 27. y) Pec. ſched.
z) Hiſt. phil. p. 508.
a) Bibl. polit. her. p. 62.
b) C. 2. Poſ. 2. p. 118. qui omnium pleniſſimus eſt.
c) Vid. Fabricivs Bibl. Lat. med. Tom. V. p. 102.
d) Hiſt. Gymnaſii Patau. T. II. p. 154.
e) Obſ. Hal. l. c.

mis tantum contra regis maiestatem et auctoritatem, sed calamis quoque pugnatum est. Secutae sunt seditiones motusque Anglici et Scotici, qui materiam suppeditarunt, nonnullis in regum principumque potestatem insurgendi. Inter quos primum apud plerosque locum occupat GEORGIVS BVCHANANVS, vir historiarum peritissimus, et condendi carminis felicitate celeberrimus, cuius vitam hoc loco enarrare non licet, praemissam autem Poëmatibus eius, et elegantissimis obseruationibus illustratam legere est apud P. BAYLE [f], qui adeundus. Is in regia quidem Mariae Stuartae, Scotiae reginae familiaris fuit, tantumque eius existimatio et eruditionis opinio valuit, vt regni haeredi Iacobo VI, erudiendo adhibitus, innumeris beneuolentiae speciminibus cumularetur. Attamen seductum a factione aulae aduersa, imprimis comite Morrauio, iniquissime de Maria regina in *Historia Scotiae* scripsisse dicitur, quod occasionem nonnullis, maxime Barclaio, dedit, eum perfidiae, ingrati animi, mendaciorum, et quae alia ei scelera obiecta sunt, insimulandi. De qua tamen re non hoc loco tractandum est, sed in historia magnae Britanniae Scotiaeque regni. Potiori autem iure huc referendus esse plerisque visus est, ob dialogum *de Iure regni apud Scotos*, paulo ante obitum, qui anno MDLXXXII, septuagesimum sextum aetatis annum supergresso obtigit, anno MDLXXX Edinburgi editum. Qui cum Latine scriptus esset, mox Anglico quoque sermone, et tum Belgico comparuit, et plerumque historiae Scotiae solet adiungi. Scripserat hunc dialogum occasione motuum a Maria Stuarta excitatorum, adeoque de Scotiae tantum regno in titulo eius se acturum promiserat; in ipsa vero tractatione de regni iure, natura et indole in genere disputat, hincque regni origines, constitutionem primam, et neruum ingeniosa inquisitione explorat, sed libere nimis, parumque accurate et reuerenter. Neque tamen alios, quam tyrannos, regni maiestate atque potestate ad opprimendos sibi subiectos abutentes se petere videri vult; vnde non erubuit dialogum hunc, regum maiestati parum salutarem, et honorificum, ipsi iuueni Scotiae regi, Iacobo VI, inscribere, apud quem maximam gratiam et auctoritatem obtinebat. Quem etsi finem intendere voluisse Buchananum facile quis sibi persuadeat, fatendum tamen, adeo inconsiderate et parum caute scripsisse historicum, vt occasio inde enata calumniandi doctrinam Protestantium [g], quod maiestati imperantium parum faueat. Qui vero nec Buchanani principia defenderunt, nec dialogi huius apologiam scribere aggressi sunt. Narrat autem CAMDENVS [h]: „Buchananum, „partium studio et Morrauii munificentia abreptum, tum in historia, tum „in libello cui detectio titulum fecit, ita scripsisse, vt falsitatis libri isti damnati sint, ab ordinibus regni Scotiae, quorum fidei plus tribuendum: et „ipsum ingemiscentem coram rege, cui fuerit paedagogus, subinde se reprehendisse, quod tam virulentum calamum in reginam bene meritam strin-

f) Dict. T. I. p. 693. seqq. g) Conf. BAYLE l. c. not. E. h) Annal. ad ann. 1567. p. 110.

Digitized by Google

„strinxisset; morientemque optauisse, vt tamdiu superesset, donec macu„las, quas maledicentia falso asperserat, reuocata veritate vel sanguine elue„ret, nisi hoc vanum esset, cum prae aetate delirare videretur." Ast contrarium docet VARILLASIVS [i], ex annotationibus fratrum Puteanorum ad Thuani historiam referens, regem quidem Iacobum retractationem a Buchanano moribundo poposcisse, at eum renuisse, eo quod nihil scripsisset, quo conscientia grauaretur. Quae inter se ita committi putat, P. Bayle, vt consistere nequeant, Camdeno vero magis credendum esse statuit. Ast cum non in reginam ipsam, sed in aulae tantum ministerium calamum Buchananus strinxerit, et non obstante Scotiae historia dialogoque isto rex gratiosum eum apud ipsum esse, porro concesserit, hypothesin autem de iure regni tyrannidi tantum oppositam esse auctor crediderit, dubia certe Camdeni relatio inde existit, et verisimilius est, quod a Scoto quodam nobili se audiuisse refert Baylius, Buchananum rogatum cum ferali lecto decumberet, annon eorum ipsum poeniteret, quae de regno et regina scripsisset, respondisse, abiturum se in regionem, vbi reges non imperarent. Eandem cum Buchanano tibiam inflauit personatus scriptor Galliae, qui STEPHANI IVNII BRVTI personam mentitus, *Vindicias contra tyrannos* asserturus, *de Principis in populum populique in principem legitima potestate* librum edidit, sine loci indicio anno MDLXXX excusum, et postea aliquoties [k] repetitum, in quo Guisiorum factioni velificaturus populi arbitrio regiam maiestatem subiecit. Quae mira et periculosa hypothesis curiosos viros doctos fecit, vt de auctore inquirerent. Et nonnulli quidem eum librum ad Franciscum Hotomannum retulerunt, eo quod pro priuilegiis et libertate nationis Gallicae et senatus regni in *Franco-Gallia* sua pugnauisset. Ast alia hypothesi is vtitur, huic minime affini, id quod satis probat, ab eo hunc foetum profectum haud esse. Alii Theodorum Bezam [l], quidam Philippum Mornaeum [m] auctorem fuisse suspicati sunt, rationibus tamen destituti. Certissima sententia est, quam peculiari dissertatione euicit P. BAYLE [n], enatum esse librum istum ex ingenio calamoque Huberti Langueti, Burgundionis, qui fama Melanchthonis excitatus in Germaniam concessit, et Protestantium partes amplexus, inter consiliarios Augusti Saxoniae electoris receptus est [o]. Suspectus postea factus, quod cum factione Peuceriana faceret, ad Arausionensium principem confugit, eiusque ministerio se addixit, in eo anno MDCXXV, denatus. Germanice quoque pars harum Vindiciarum prodiit Magdeburgi anno MDCXV, quo eiusmodi cogitationes valde animos in Germania suspensos habebant [p].

i) Apud BAYLE l. c.
k) 1589 8. Paris 1631 12.
l) Bezae quoque nomine prodiit Amst. 1660. 12. Ita quoque Miltonus, Philippi, aliique, refutat VOETIVS pec. diss.
m) GROTIVS in Apologia contra Riuetum.
n) Dictionario critico adiecta.
o) IDEM l. c. art. Languet T. III. p. 53.
p) Titulum exhibet Bibl. imperant. c. 2. pos. 4. §. 4. p. 123.

Digitized by Google

Monarchomachi Galli.

§. XII. Maiori animorum contentione de Monarchomachorum dogmate disputatum est, cum res gestae ab Henrico III, Galliarum rege, seditionesque sub eius regno obortae, eum tandem exitum nactae essent, qui in caedem regis desinebat. Tum enim comparuit, quam perniciosis falsae prudentiae regulis illi essent confirmati, qui ne a sanguine quidem sacro manus impias cohibere se debere credebant. Nam idem fatum subiisse successorem quoque Henricum IV, et sacrilegas manus intulisse illi quidem Iacobum Clementem, huic vero post inania tentamina Ioannis Castelli, qui ex Iesuitarum disciplina prodierat, Rauallacium, nemo rerum eo tempore gestarum gnarus nescit. Vt enim infandum regicidii scelus pingeret et excusaret impietas, asserendum erat, competere in regem haereticum atque malum populo eiusmodi potestatem, qua non regno modo abdicari, sed et vita tolli is posset. Collineauit ad detestabile hoc dogma confirmandum IOANNES BOVCHERIVS theologus, doctor Sorbonicus, qui *de Iusta Henrici III abdicatione e Francorum regno libros quatuor, Lugduni* MDXCI edidit: in quibus parum religiose contra maiestatem et sanctitatem principum multa temere effutiit, corrasa maximam partem et male descripta ab aliis. Castello autem indignissimum facinus frustra moliente, et societate ob sceleris conscientiam proscripta idem, si BARCLAIO [q] credendum, vernaculo scripto, FRANCISCI VERONENSIS CONSTANTIS nomine adscito defendere sacrilegium hoc ausus est. Prodiit enim *Francisci de Verone Constantini Iesuita sicarius, seu apologia pro Ioanne Castello Parisiensi mortis supplicio affecto, et pro patribus ac scholasticis e Gallia olim exterminatis, contra edictum Parlamenti Parisiis in illos latum, Lugd.* MDCX, et Latine MDCXI. Eandem tibiam inflauit GVILELMVS RAYNOLDVS, Anglus, et in Anglico collegio apud Rhemenses professor, vir vehemens et seditioni ciendae atque violentiae tuendae aptus, vt ex eius *Turco-Caluinismo* potest intelligi. Est enim ille GVILELMVS ROSSAEVS, qui *Antwerpiae anno* MDXCII edidit librum *de Iusta reipublicae Christianae in reges impios et haereticos auctoritate, animaduersione iustissimaque Catholicorum ad Henricum Nauarraeum et quemcunque haereticum a regno Galliae repellendum confoederatione.* Intelligitur vero ex dictis, maxime Societ. Iesu in suspicionem nefandi dogmatis venisse, quod reges haereseos suspectos interficere liceat, illisque imputata fuisse regicidia in Gallia et Anglia suscepta. Horum enim institutione et praeceptis effectum esse, tunc senatus regni Gallici statuit, vt impiae manus sacratissimo regum suorum sanguine se poll.uerent. Longum esset ea enarrare, quae post tentatam a Castello regis Henrici IV caedem, contra Societatem acta, et pro eius innocentia ab altera parte scripta sunt, haec enim ad hanc nostram tractationem non pertinent, sed in annalibus ciuilibus atque ecclesiasticis solent enarrari, cuncta quoque post ea quae in compendio eleganter retulit HEIDEGGERVS [r], erudita

Iesuitae Monarchomaniae suspecti.

q) De regno et regali potestate L. V. init. r) In Hist. Papatus Per. VII. §. 101. 105. p. 275. 287.

Digitized by Google

ta et iucunda diſſertatione, more ſuo expoſuit vir illuſtris CAROLVS STEPHANVS IORDANVS [s], qui videndus. Nobis pro inſtituti ratione ſufficit, obſeruauiſſe, IOANNEM MARIANAM, ſcriptorem inter Ieſuitas Hiſpanos celeberrimum, magnaeque inter ſuos auctoritatis, primum fere fuiſſe, qui peſtilentis dogmatis ſemina ſparſerit in *Libris tribus de Rege et regis inſtitutione ad Philippum III, Hiſpaniae regem ſcriptis*, editisque *Toleti anno* MDXCIX, cum cenſura et priuilegio regis [t]. Is enim impium Iacobi Clementis facinus admirari non erubuit, talia autem aſſerta protulit, quae indignationem bonorum omnium iuſtiſſimam merentur. Scribit enim inter alia: *Aut in apertam vim prorumpitur, ſeditione facta armisque publice ſumtis, aut maiori cautione, fraude et inſidiis pereunt, vno aut paucis in eius caput coniuratis, ſuoque periculo reipublicae incolumitatem redimere ſatagentibus. Quod ſi euaſerint, inſtar magnorum heroum in omni vita ſuſpiciuntur: ſi ſecus accidat, grata ſuperis, grata hominibus hoſtia cadunt, nobili conatu ad omnem poſteritatis memoriam illuſtrati. Itaque aperta vi et armis poſſe occidi tyrannum, ſiue impetu in regiam facto, ſiue aperta pugna, in confeſſo eſt. Sed et dolis et inſidiis exceptum.* Praeterimus loca alia excerpta et diligenter collecta a P. BAYLIO [u], qui nefandam Ieſuitae impietatem et audaciam apertiſſimis teſtimoniis demonſtrauit. Dici non poteſt, quantam inuidiam conflauerit hoc Marianae dogma Ieſuitarum Societati, eo quod his praecipue opinionibus atque hypotheſibus animatos regicidas nefarias manus regi inferre auſos fuiſſe ipſe ſenatus regni exuſto eius iuſſu per carnificem libro [x] indignaretur. Id quod permouit Ieſuitas, vt Marianae opinionem a Societate non eſſe receptam, ſed potius improbatam et reiectam, publico quoque ſcripto a Cottono edito declararent, quem tamen inuita veritate hoc negare, tum approbatio operi a cenſoribus Societatis praefixa euincit, tum a plurimis, etiam Romanae eccleſiae addictis, eſt demonſtratum, de quibus, ne ad alienum argumentum nimis digrediamur, Baylius et Iordanus conſulendi ſunt. Maxime vero odium, quod ex hoc dogmate Societati enatum eſt, inſignia incrementa cepit, poſtquam Iacobus Caſtellus, licet irrito euentu Henrico IV regi cultrum intentaſſet mortiferum. Cum enim ex Ieſuitarum diſciplina eum prodiiſſe conſtaret, iubens aula illorum collegium explorari, inter chartas Ioannis Guignardi Ieſuitae apologiam inuenit Clementis, qui Henricum III trucidauit, in qua actionem iſtam heroicam, illi a ſpiritu S. inſpiratam, et aequiſſimis laudibus a theologis celebratam eſſe ſcriptum erat. Magno id Societatis malo euenit. Nam non ſolum Guignardus publice gula laqueo fracta periit, corpusque in cineres redactum, Caſtellus miſere enecatus eſt: ſed et Ieſuitae intra triduum vrbe, et intra hebdomades duas regno excedere iuſſi ſunt. Qui cauſſam quidem ſuam in Senatu regni egerunt, at fruſtra [y], eiecti enim ſunt,

s) Recueil de literature p. 69. ſeqq.
t) Maxime L. I. c. 6. 7. ſuſpecta ſunt.
u) Dict. T. III. art. Mariana not. G. p. 329.
x) Factum id anno 1610. Cal. Iun. conf. Bibl. iuris imper. l. c. p. 132. ſeq.
y) Maxime vrgebant, facinus hoc auctoribus Ieſui-

ſunt, et infamis dogmatis memoria στηλιτευτικῇ poſteritati tradita eſt [z], quod tamen peſtilentiſſimae doctrinae monumentum Ieſuitarum poſtliminio in regnum Galliae redeuntium diligentia precesque ſuſtulerunt, partes Ieſuitarum ſtrenue tum agente Cottono. Eo enim intercedente reditus veniam anno MDCVI impetrarunt. Vix autem ſerenior Societati fortunae vultus arriſerat, cum caedes Henrici IV a Raualliaco perpetrata, nouas contra eam ſuſpiciones infenſi in reges eorumque illibate tuendam maieſtatem animi ingeneraret, eo quod regicidam hunc Marianae regulis inſtructum ad tantum ſcelus ſuſcipiendum acceſſiſſe, plerorumque opinio eſſet. Quod tamen ſtrenue negarunt, Ieſuitae, COTTONO *Declarationem*, vti dictum, *de Doctrina Ieſuitarum* [a] edente, quam cum refutatione docta et valida aggrederetur anonymus [b], edito *Anti-Cottoniano*, apparuit, alios quoque ex hac ſodalitate doctores huiusmodi principia Monarchomachica diſſeminauiſſe; licet magnis clamoribus ſe huic libro opponerent Garaſſius Richeomius, Eudaemon, Ioannes Gretſerus aliique ex Societate iſta ſcriptores a IORDANO [c] nominati. Inter illos vero qui in Ieſuitarum Lyceis, dogmatibus Monarchomachicis infames deprehenſi ſunt, fuit etiam ANTONIVS SANTARELLVS et CAROLVS SCRIBANIVS [d]. Ille enim tractatu *de Haereſi, ſchiſmate, et poteſtate ſummi pontificis in his delictis puniendis*, *Romae anno* MDCXXV edito, pontifici Romano auctoritatem atque ius non dirigendorum modo, ſed et regno abdicandorum, et mortis ſupplicio afficiendorum principum imperantium vindicare non erubuit. Qui cum munitus approbatione Aquauiuae, Generalis Societatis apud Romanos prodiiſſet, adeo offendit ob impium aſſertum aulam regis Galliarum, vt Curiae regni et Sorbonae ſententia vltricibus flammis non ſine infamia deleretur. Id quod permouit Ieſuitas, vt, inſtrumento publico a Petauio et Cottono ſcripto teſtarentur, nihil ſibi cum doctrina Sanctarelli commune eſſe, aduocato Societatis quoque BOVTERAEO in *Gallicinio in aliquot falſas damnatasque Sanctarelli aſſertiones pro rege Chriſtianiſſimo* [e] maximis viribus connitente, vt, euinceret, doctrinam Societatis de poteſtate temporali principum cum conciliis et decretis pontificum conſpirare: ad cuius tamen apologiam non nemo reſpondit. Neque tamen conatus hi omnes, quibus ab hac infamia ſe liberare Societas ſtuduit, efficere potuerunt, vt ſuſpicio, quae alte radices

dices

Ieſuitis ſuſceptum eſſe cauſſidici, Arnaldus et Dolleus, quibus reſpondit quidem Cl. Duretus, ſed irrito conatu, vid. BVLAEI Hiſt. acad. Paris T. VI. p. 868. Nec impedire ſententiam curiae regni potuit Apologia pro Societate Ieſu in Gallia edita a FRANC. MONTANO.

z) Satyris quoque, vt fieri ſolet, multis exagitata Societas eſt, vid. IORDAN. l. c. Cabinet Ieſuitique, paſſim.

a) Vid. Perroniana p. 61. IORDAN. l. c. p. 97. ſeqq. Prodiit COTTONI Declaratio doctrinae Ieſuitarum, Pariſiis 1610. 8.

b) Anti-Cottonus, ou Refutation de la lettre declaratoire, ex quo libro ſpecimina quaedam excerpſit ill. IORDANVS l. c. p. 109. Auctorem alii faciunt Petrum Molinaeum, IDEM l. c. p. 118. alii Petrum Coignetum, Bibl. imper. l. c. p. 134.

c) l. c. p. 121.

d) In Amphitheatro honoris, quod contra criminationes in Societatem ſub ficto Clari Bonarſcii nomine 1594. 4. edidit.

e) Paris 1626. In eo inſtrumentum proteſtationis quoque legitur.

Digitized by Google

dices fixerat, ex animis euelleretur, praecipue cum nouam eius materiam Anglia suppeditaret. Notissimum enim coniurationem, quae sulphuraria dicitur, in Iacobum Britanniae regem et regni proceres intentatam, maxime Henricum Garnetum S. I. in Anglia superiorem auctorem habuisse; id quod non modo demonstrauit scriptum cui titulus, *Proditio sulphurea a Iesuitis in Iacobum Britanniae regem et regni proceres intentata Lugd. Bat.* MDCVII, sed etiam EDOARDVS COQVIVS, tunc regii fisci generalis aduocatus, edita *Actione in Henricum Garnetum Societatis Iesuiticae in Anglia superiorem, et ceteros proditores; Anglice* primum, *Londini* MDCCVII, postea Latine vulgata. Cui opposuit quidem ANDREAS EVDAEMON IOANNES S. I. *ad Actionem proditoriam Edoardi Coqui apologiam pro R. P. Henrico Garneto Anglo eiusdem Societatis sacerdote, Col. Agrippinae* MDCX, ast iustam fuisse actionem demonstrauit ROBERTVS ABBOT episcopus Sarisberiensis in *Antilogia contra Apologiam Andreae Eudaemon Ioannis pro H. Garneto Iesuita, Londini* MDCXIII edita, cui alia quoque Anglorum scripta contra regicidas et regicidarum patronos, addi possent, si id ageremus [f]. Garnetum autem audaciae poenam vitae supplicio luisse, quod nec legati Hispanici intercessio, nec oblata magni aeris redemtio auertere potuit, notius est, quam vt hoc loco narrari pluribus opus sit. Tacemus insidias Benedicti Palmii et Edmundi Campiani, Iesuitarum Elisabethae reginae structas, quibus Campianus laqueum meruit. Renouatae sunt querelae de societatis in hoc argumento doctrina morali, cum recentiori aetate ferales inter Molinae et Iansenii asseclas controuersiae feruere coepissent [g]. Quae tamen cum in annalibus ecclesiasticis soleant exponi, explicarique, quid Paschalis, Arnaldus Nicolius aliique aduersarii societatis in notissimis libris illi obiecerint, hoc loco, ne extra oleas vagemur, ea non tangimus breuitati litaturi. Nuper demum idem exprobrauit, qui in media Italia in societatem graui satyra insurgere ausus est, personatus TYMOLEON *.

§. XIII. Neque tamen inter coetus Protestantium sacris addictos defuere scriptores nonnulli, qui monarchomachorum albo merentur adscribi. Et fuerunt quidem, qui omnes Caluini asseclas accusarent, quod regum maiestatem non satis reuerenter habeant; cuius accusationis occasionem suppeditasse videntur acerbae querelae eorum, qui ex hoc coetu miris persecutionibus pressi, iustitiae auxilia frustra implorauerunt. Certe ex illis ansam scribendi arripuisse auctorem famosi scripti, quod *Moniti ad exules Gallos* titulum gerit, quodque P. Baylio non sine caussa adscribi in eius vita demonstrauimus, suo iam loco annotatum est. Circa finem seculi

Monarchomachi inter Protestantes.

f) Conf. Bibl. imper. l. c. p. 136.

g) Vid. Mysteres les plus secrets des Iesuites p. 78. seq.

*) In appendice Menippae satyrae aduersus improbos literarum bonarumque artium osores, de cuius historia vid. Bibl. raisonnée P. XXIII, S. 2. art. 2.

Digitized by Google

culi antecedentis ea de re non ſine acrimonia quadam diſputatum eſt inter HECTOREM GODOFREDVM MASIVM, qui Caluini ſectatores in libro, cui titulum praefixit: *Intereſſe principum circa religionem euangelicam*, ſuſpicione preſſit, quod de maieſtatis origine, et magiſtratus auctoritate ſiniſtre ſentirent, et inter Samuelem Andreae, atque imprimis Hubertum Moſanum, id eſt IOANNEM CHRISTOPHORVM BECMANNVM theologum Viadrinum, qui peculiari diſſertatione *Securitatem doctrinae reformatae religionis de Magiſtratu politico* exhibuit. Inde enim multae ſcriptiunculae enatae ſunt, quibus litibus cum Chriſtianus quoque Thomaſius acceſſerit, vt ſuo loco dictum, ille quoque earum hiſtoriam tetigit [h], qui cum aliis [i] eſt adeundus. Controuerſia enim ex fontibus magis theologicis, quam philoſophicis acta eſt, et hinc, alium enarrationis locum poſtulat. Maiori autem iure, huc pertinent illi, qui funeſtum, quod Anglia obſtupuit regicidium Caroli I defendere aggreſſi ſunt; hoc enim non niſi electis monarchomachorum partibus fieri poterat. Inter eos agmen ducit IOANNES MILTONVS vir ingenii acutiſſimi et elegantis, quem et *Defenſio populi Anglicani* et celeberrimum poëma, quod, *Paradiſus amiſſus* [k], inſcripſit, in ciuitate literata fecit famigeratiſſimum. Vitam eius deſcripſit Io. TOLANDVS, eo modo, vt ipſe non ſine inuidia Monarchomachorum numero adiiceretur [l]. Ex qua memorabilia repetiit ſuisque obſeruationibus auxit P. BAYLE [m]. Eadem opera defuncti quoque ſunt, qui laudatum carmen nuper in Britannia recuſum dederunt: qui fontes ab illis hauriendi ſunt, qui celeberrimae famae virum noſſe propius geſtiunt. Is poſt infandam regis caedem nomine *populi Anglicani* ſcripta *Apologia* eius iuſtitiam demonſtrare et euincere conatus eſt, licere tyrannos rerumpublicarum euerſores interficere. Qua de re controuerſiae ſerram reciprocauit cum CLAVDIO SALMASIO: Is enim cum iuſſu Caroli II edidiſſet *Defenſionem regiam pro Carolo I, ad sereniſſimum magnae Britanniae regem Carolum II, filium natu maiorem, haeredem et ſucceſſorem legitimum* [n], oppoſuit ei MILTONVS: *Defenſionem pro populo Anglicano contra Claudii Anonymi, alias Salmaſii defenſionem regiam* [o]. In qua tractatione Monarchomachorum rationes ex philoſophia et reuelatione deducuntur. Aderat autem Miltono ignea vis animi, iudicium limatum, dictio elegans ac ſatyrica et aulae magis quam ſcholae aptata: e contrario Salmaſius, per totam fere vitam in argumento critico verſatus, politicas rationes nec ſatis attingebat, nec iucunde ſatis eloqui poterat: inde factum, vt in cauſſa mala potiores Miltoni partes viderentur, iudicarentque nonnulli: Miltonum malam cauſſam bene, Salmaſium bonam cauſſam male egiſſe. Et memorabile eſt, quod ex aliorum fide refert P. BAYLE [p] adeo placuiſſe Miltonianas elegantias Chriſtinae, Suecorum

Ioannes Miltonus.

h) Cauſ. iurid. mixt. P. II. n. 3. p. 206. ſq.
i) Vid. Epiſtola Reformati ad amicum, de controuerſia Maſiana cum notis, quae Germanice prodiit. Bibl. imp. c. 2. poſ. 4. §. 22. p. 136.
k) Prodiit ſeparatim, et cum Operibus Miltoni.
l) Vid. Cel. MOSHEMIVS Vit. Tolandi §. 6. p. 9.
m) T. III. p. 393.
n) 1649. 12.
o) Lond. 1651.
p) l. c. not. F.

eorum reginae, vt, cum prius magna de Salmasio opinione teneretur, eius ipsi contemtum excitauerint. Aliam tamen fortunam in Gallia liber habuit. Iussu enim regis vbique quaesitus et Parisiis atque Tolosae publice flammis vltricibus traditus, ita vero minime extinctus, sed auidius lectus est. In tanta Miltoni ferocia non potuere deesse viri docti, qui regias partes contra eum tuerentur. Opposuit enim ei Bramhallus apologiam, et anonymus quidam: *Regii sanguinis clamorem ad coelum aduersus parricidas Anglicanos*, *Hagae Com. anno* MDCLII, cuius auctorem nonnulli Petrum Molinaeum, alii, Alexandrum Morum faciunt [q]. Ipse quoque Salmasius aliique responderunt, multisque dissertationibus demonstrauerunt, nefandum esse, et legibus diuinis ac humanis repugnare, regem occidere, quae tamen scripta hoc loco enarrare non licet. Neque tamen Miltonus et qui eum sequebantur suae caussae defuerunt. Bramhallo enim respondit Ioannes Philippus quidam, quem ipsum Miltonum esse nonnulli suspicati sunt, libello autem, qui Caroli I. nomen praefert, et εἰκόνος βασιλικῆ titulo celeberrimus est, opposuit Miltonus *Iconoclasten*, negans scriptum hoc, quod magnam populo Angliae inuidiam conflabat a rege ipso esse conscriptum; cui postea *Icon aclastos* opposita et regem tempore captiuitatis ipsum librum conscripsisse, probari tentatum est [r], tempore postea ipsam veritatem paulo luculentius detegente [s]. Eandem cum Miltono opinionem defendit Tolandus, recteque Miltonum libellum ex numero scriptorum purpuratorum eiecisse contendit. Qua de re litem ei mouere WAGSTAFFIVS, et BLACKHALLVS, ille in *Vindiciis regis Caroli*, hic in *Oratione sacra in regis memoriam habita*. Ad quorum tamen obiectiones in *Amyntore* respondit TOLANDVS [t]. Tacemus alios, qui occasione huius regicidii, de difficili hoc argumento disputauerunt, quos fuse nominat *Auctor Bibliothecae imperantium* [u], qui adeundus. Non omittendum tamen inter aduersarios Monarchomachorum, et numero plurimos et eruditione atque rationum pondere inter se valde diuersos eminere GVILELMVM BARCLAIVM, illustrissimi ducis Lotharingiae consiliarium, supplicumque libellorum magistrum atque tum in celeberrima academia Ponti-Mussana I. V. professorem ac decanum; is enim magnis arietibus in *Libris sex de Regno et regali potestate aduersus Buchananum, Brutum, Boucherium et reliquos Monarchomachos* [x], horum moenia quassauit.

q) Bibl. imperant. l. c. p. 139.
r) Vid. ib. §. 26. p. 140. seq.
s) Multa de hoc libello notanda curiose cumulat P. BAYLE l. c. not. N. p. 397. TOLANDVS in Vita Miltoni.
t) Conf. MOSHEM. l. c. §. 17. p. 95. seqq.
u) ll. cc. ARND. l. c.
x) Paris 1600. 4.

Digitized by Google

* *

LIBER TERTIVS.
DE PHILOSOPHIA EXOTICA.

CAPVT PRIMVM.
DE PHILOSOPHIA GENTIVM ASIATICARVM IN GENERE.

§. I.

Philoſophia exotica qualis hic intelligenda?

Tandem vniuerſam Europam perluſtrando, quid recentiori aetate in philoſophia colenda praeſtiterit virorum ingenii laude florentium diligentia, ampliſſima commentatione enarrauimus. Et ſic quidem diuturni et moleſti curſus finem facere liceret, niſi barbaricae philoſophiae veteris recordatio, quam in limine huius operis recoluimus, moneret, vt priusquam hiſtoriae philoſophicae finem imponamus, ad reliquarum quoque gentium, quae extra Europam hodie viuunt, mores, inſtituta, doctrinam et eruditionis modum reſpicientes exploremus, vtrum apud eos aliquis philoſophiae vſus obtinuerit, hodieque obtineat. Nam nec regionis ſitus, nec climatis varietas, nec ſingularis morum conditio obſtant, quo minus in omni terra philoſophia excoli poſſit, quamuis miris modis impedire vel promouere eius incrementa valeant. Nec deeſſe orientalibus aliisque populis ingenia philoſophiae apta, ex hiſtoria philoſophiae barbaricae, iisque, quae in *Tomi primi* fine, et in *Tomo ſecundo* de philoſophia Orientali, itemque *Tomo tertio* de philoſophia Saracenica et Muhammedanorum diximus, eſt manifeſtum. Falluntur autem, qui philoſophiae exoticae nomen audientes, eam ſibi philoſophiae notionem fingunt, quae apud Europaeas gentes obtinet. Hoc enim ſenſu, ſi Sinenſium Iaponenſium et Indorum ſectas quasdam excipias, philoſophiam neque in India orientali neque in occidentali reperias. Sed vt antiquiſſimis temporibus inter gentes barbaras religionem et philoſophiam arctiſſimo vinculo colligatas fuiſſe, et vna in ſede moratas ſuo loco euidentiſſimis ſpeciminibus demonſtratum eſt; ita et noſtro adhuc ſeculo idem fere obtinere, et philoſophiam fere omnem circa diuina verſari indubitatis peregrinantium teſtimoniis conſtat. Itaque de philoſophia exotica acturis, hiſtoria religionum exploranda, et excutiendum diligenter eſt, quid gentibus Aſiae, Africae et Americae regiones incolentibus de Deo et attributis diuinis, de ſpiritibus, de origine et creatione mundi, de cauſſis rerum naturalium, de virtutum praeceptis, et ſtatus animae humanae poſt mortem conditione viſum

Digitized by Google

visum sit? vnde sua dogmata hauserint? an rationis scintillas secutae aliquid de iis tradiderint? an traditioni vetustae aliquid debeant? quo pacto philosophiam Europaeam ad ipsas delatam exceperint, quam ingenii ratiocinantis emendationem ex conuersatione philosophorum Europaeorum admiserint? quaeque alia huius generis in hac historiae parte possunt exquiri, et ad quae capita non modo religionum exoticarum consideratio, sed et philosophiae in illis versantis historia reuocari potest. Et haec quidem curiose excutere omnino historiae eruditionis interest, at plenum difficultatibus, quae sine dubio hactenus viros doctos deterruerunt, vt hanc historiae eruditae partem intactam relinquerent. Non negamus, tentauisse quosdam historiam religionum exoticarum et his simul speciminibus nonnulla attulisse, quae ad philosophiae exoticae illustrationem faciunt. Nota enim est ALEXANDRI ROSSAEI diligentia, a DAVIDE NERRETERO aucta et castigata, cui *Templum Iudaico-Ethnicum* Gallica et Germanica lingua [a] vulgatum debemus; itemque ABRAHAMI ROGERI *Patens ianua ad abdita gentilismi mysteria*, cui amplissimas obseruationes de rebus ad religionem gentium Asiaticarum, Africanarum, et Americanarum spectantibus adiecit vir eruditissimus multaeque lectionis CHRISTOPHORVS ARNOLDVS. Tum IOVETI *Historia religionum omnium regnorum mundi*, *iterata cura emendata*, *aucta et meliori ordine concinnata:* splendidum quoque opus, quod nuper immortalis famae chalcographus BERNARDVS PICARTVS, moliri coepit, quodque ἐκτύπους atque descriptiones *Religionum*, *consuetudinum et ceremoniarum omnium in mundo populorum* exhibet. Ast vt verum fateamur, votis nostris scriptores cetera de hac eruditionis parte praeclare meriti non ex toto faciunt satis. Nam nec ipsi in illis locis fuerunt, quorum hominum religionem atque ceremonias describunt, sed sola peregrinantium fide nituntur; nec accurate ad dogmata et placita gentium attenderunt, curiosi magis in ritibus delineandis, quam doctrinis describendis: plerique etiam, qui talia attigerunt, delineasse ea credendi viuendique praecepta contenti, quae comperta ipsis erant, iudicium non interposuerunt, et de caussis, origine, fontibus, discrimine dogmatum, sectis similibusque, quae ad historiam dogmaticam requiruntur, vel plane nihil, vel pauca admodum attulerunt, sine quibus tamen momentis nihil, quod iuuare queat, ad historiam philosophiae exoticae afferri potest. Non ignoramus anonymum Gallum, qui *Historiam philosophiae gentilis* condidit, ex scriptoribus itinerariis potiora dogmata curiosa diligentia congessisse, at cum nec iudicii, nec accurationis, nec philosophiae satis ad tanti momenti argumentum attulerit, tentasse magis aliquid, quam perfecisse censendus est, vt alibi demonstrauimus [b]. Optamus itaque vt hanc eruditae historiae partem aliquis critico oculo intuitus, accuratiorem religionum exoti-

a) Norimb. 1701. 8.   b) Ot. Vindel. mel. II.

carum historiam pandat, cuius specimen in *Historia Christianismi Indorum* elegantissimum dedit desideratissimus CROZAEVS, hoc enim pacto demum licebit ea seligere, quae ad philosophiam exoticam pertinent. Interim, cum pleraque peregrinantium narrationibus et fide constent, ad eos scriptores confugiendum est, qui sinceritatem et attentionem probauerunt, et philosophiae non fuere expertes. Quales non ita multos esse fatebitur, qui exploratorem itinerariorum egit, et quis scripserit, quoue modo, quibus auxiliis &c. considerauit. Plerique enim ab iis disciplinis imparati accesserunt, quae ad huiusmodi argumentum enucleandum requiruntur: quidam praeiudicio seducti, similem esse philosophiam exoticam domesticae, miras nugas commenti sunt: in nonnullis fides, in haud paucis accuratio desideratur, cuius exempla esse possunt itineraria quae Vincentius le Blanc, Tauernier, Mandeslo, Struis, Sadeur, Masse, Leguat, Paulus Lucas similesque vulgarunt. Et laudant quidem viri docti c) industriam Petri della Valle, Teuenotii, Olearii, Francisci Pirardi, Chardini, Choisi, La Loubere, Tachardi, Geruasii, le Comte, Martini, Tourneforti, le Brun, Nicolai de Graef, Beaulieu, Baldenii, Maundrelli, Sponii, Weleri, Wanslebi, Renneforti, Flacourtii, Bosmanni, le Maire, Champlain, Rocheforti, Hennepini, Tonti, La Poterie, Denis, Gage, Correal, Tertre, Feuillée, Labati, Fresieri, Dampieri, Rogeri, Monconisii, Missoni, Kaempferi aliorumque: ast, ne hos quoque omnia ea attulisse, sine quibus historia religionum accurata dari nequit, ipsa docet inspectio et experientia. Ex quo intelligitur, philosophiae quoque exoticae historiam accuratam inter desiderata adhuc reponendam esse, et integram tractationem poscere. Paulo pleniora et certiora de Indorum gente quae Malabarica dicitur, de amplissimo Sinarum regno, et de Iaponiae populis virorum doctorum, qui in istis oris fuerunt, attulit industria: maxime, qui ad Christianam religionem in istis regionibus plantandam ablegati sunt, quosque missionarios dici moris est, complura de his Asiae partibus retulere, non plane praetereunda. Imprimis sinarum philosophia, magnum ab eo tempore strepitum edidit, quo Romanae ecclesiae placitis imbuere gentem acutam et eruditam legati sedis Romanae conati sunt. Intelliget ex his, lector aequus et attentus, nobis non monentibus, talem, qualem ipsi exoptamus poscimusque philosophiae exoticae historiam hoc loco condi non posse. Integram enim et specialem tractationem postulat, nobis autem strictim tantum potiora carpere licet, eaque afferre, quae aliquam eius rei notitiam faciunt, et in historia philosophiae vniuersali non possunt omitti. Instituti itaque nostri memores, paucis, quae ex historia gentium Asiaticarum memorabilia huc pertinere videntur delibabimus, tum populos Malabaricos, Sinenses et Iaponenses singulari tractatione explorabimus, pauca quaedam in fine addituri de philosophia Canadensium in America, quae nostro tempore aliquam considerationem mereri visa est.

§. II.

c) Vid. Mem. de Trevoux 1789. Août art. 1.

Digitized by Google

Asiatica philosophia in genere considerata.

§. II. Totius Asiae incolas, in Muhammedanos gentiles et Christianos dispescere licet, si de religione quaeritur. Habet enim innumeras Muhammedes sectatores in Asiae regionibus, reliquae gentes auita placita et cultum idolorum seruauerunt, Christiani schismatici sunt, ex sectis veteribus, maxime Nestorii prognati [d]. Et hi quidem, quod mireris, tantam plerique ignorantiam prodiderunt, vt quid de philosophia inter Christianos Asiaticos afferre possimus, non reperiamus. Testem volumus eruditissimum CROSAEVM, qui cum gentes Indicas Romanis Graecisque in argumento ad theologiam naturalem spectante praeferre non dubitasset, nihil fere de Christianorum acumine philosophico obseruauit, vel placita philosophica retulit. Id quod nemo magnopere mirabitur, qui Christianae religionis inter gentes Asiae vigentis circumstantias, doctorum mores, superstitionem populi regnantem et similia nouerit. Ad Muhammedanos itaque primario respiciendum est, quos delata seculo Islamismi secundo ad Arabes philosophia praeclaris conatibus in hoc doctrinae genere versatos fuisse *Tomo tertio* prolixe narrauimus. Quamuis autem in duas partes discesserit Muhammedanorum religio, quarum vna Abubekrum, altera Alin sequitur, quasque Vatiniano inter se odio flagrare nemo ignorat, totum tamen discrimen in ceremoniis magis et dogmatibus accessoriis versatur, quam in fundamentalibus. Id quod haud obscuris speciminibus deprehendent, qui eam, quam *Tomo tertio* dedimus delineationem theologiae Muhammedanae cum descriptione religionis Persarum comparauerint, quam diligentissimo CHARDINO debemus; in cuius *Itinerario* amplissima de ea commentatio *Partem quartam* occupat. Constabit enim Persas, qui sectae Ali adhaererent, in haud paucis, quae de Deo, eiusque attributis operibusque praecipuunt, non dogmata modo, sed et verba theologorum Muhammedanorum inter Saracenos seruare, et eundem in modum praecipere: id quod magnopere mirandum haud est, cum Saracenica gens, Persiam totam occupauerit. Et hinc deriuandum quoque est, quod philosophiae inter Saracenos cultae vestigia haud pauca inter Persas deprehendantur, et codices manuscripti haud pauci, teste CHARDINO [e] exstent, ex Graecorum et Latinorum philosophorum αὐτογράφοις in Persicam linguam translati, quorum adminiculo inter Persas vigere philosophiam ille quoque alio loco [f] affirmat. Turcas vero, qui et ipsi Muhammedismum receperunt, philosophiam a Saracenis excultam eiicere coegit conditio gentis bellicosae, in solis armis posthabitis literarum ornamentis gloriam et felicitatem quaerentis. Dubitandum autem non est, quin inter Muhammedanos ex Turcarum quoque progenie vestigia cultae inter Saracenos philosophiae supersint, quamuis gymnasia scholas, et bibliothecas plerasque euerterit armorum furor, et gentis

d) Horum notitiam potissimum cel. CROZARO l. c. et imprimis ASSEMANNO V. C. debemus, cuius Bibliotheca orientalis pulcherrimam segetem exhibet.

e) l. c. Praef. ad Hist. Solimanni.

f) P. III. p. 108.

gentis saeuitia. Hodie vero, vbi praeclare mitescere eius ingenia incipiunt, spes est fore, vt appareat, cultis postliminio elegantioribus literis, seueriores quoque disciplinas reductum iri: si modo vera sunt, quae noua literaria passim annuntiarunt, non modo praeclare proceres imperii, maxime praesidem, literis fauere et typographia instituta libros msc. optimos excudi, tabulas quoque geographicas aere incidi, coepisse; huius enim felicitatis literariae specimina ad nos delata sunt, sed et moliri eos academiam scientiarum, moderatoribus nonnullis viris eruditis Europaeis instituendam: ita enim non desperandum, fore, vt et scripta philosophica a Saracenis relicta in vsus publicos inter Turcas traducantur, et accendatur genti amplissimae, positis ferociae moribus Europaeorum elegantiam sensim aemulanti, cupido philosophiae gustandae.

Secta fanatica philosophorum Persarum.

§. III. Quamuis autem Muhammedanae religionis decreta magna pars incolarum Asiae amplectatur, sunt tamen inter eos quidam, qui a veteribus sectis philosophicis aliquid accepisse, vel reliquias potius seruauisse videntur. Maxime vero orientalis philosophia vestigia sua reliquit, si vera sunt, quae BERNIERIVS refert [g], recepta esse in Persia atque India inter mysteria harum gentium, et a potiori parte eruditorum Persarum admitti, et imprimis a Sufyis Persarum tradi. Hunc enim celeberrimum medicum, qui diu in his terris vixit, et philosophiae mysteriis imbutus iudicare de hoc argumento potuit, si audimus, statuunt hi philosophi: „Deum, siue ens illud supremum, quod Achar vocant, quodque immobile et immutabile est, non solum animas produxisse, ex propria sua substantia, sed etiam in vniuersum, quicquid materiale est et corpus habet in mundo: et hanc quidem productionem ad Deum non tantum pertinere, velut caussam efficientem, sed tanquam ad formalem et materialem, nempe quemadmodum aranea ex sinu suo telas educit, et retrahit quoque quoties placuerit. Creationem itaque nihil esse aliud, quam extractionem siue productionem et extensionem substantiae diuinae, et telas quasi ex visceribus Dei protractas; et similiter destructionem nihil esse aliud, quam retractionem eiusdem diuinae substantiae, hincque diem extremum, qui eorum lingua audit Maperle vel Perlea quique omnia destructurus sit, nihil aliud futurum esse, quam retractionem totalem omnium earum telarum, quas Deus ex se ipso protraxit et eduxit. Ergo nihil esse realiter et effectiue, quod tangimus, videmus, gustamus, sed totum hunc mundum esse somnii genus et meram illusionem, tot enim tamque diuersas res non nisi reapse vnam eandemque realitatem esse, nempe ipsissimum Deum; quemadmodum numeri prorsus omnes nonnisi vnitates sint ex prima multiplicata productae. Quod si miri huius commenti ratio ab illis postuletur, qua ratio ille effluxus et refluxus substantiae haec extensio et refractio et diuersa apparitio fiat, quique fieri possit,

g) Suite des Memoires sur l'empire de grand Mogoul p. 202. seqq.

Digitized by Google

„fit, vt Deus, qui corporeus non est, sed Biapek, vt vocant, immuta-„bilis et incorruptibilis in tot animarum corporumque partes possit diuidi, „nihil nisi comparationes ingeniosas eos quaerentibus reddere: Deum esse „velut oceanum immensum, in quo innumerae phialae aqua plenae natent „moueanturque, quaeque, vbicunque fuerint, in eodem oceano existant, „et si frangantur, aquae ipsarum eidem, ex quo sumtae sint, et in quo na-„tauerint Oceano iterum velut toti suo vniantur. Vel hoc quoque: Deum „esse instar luminis, quod in vniuerso luceat, quod vero mille modis va-„rietur, pro diuersitate obiectorum, quae illuminat, vel secundum diuer-„sos colores vitrorum, per quae refrangitur. Aliter vero et magis soli-„de eos non respondere, sed hoc tantum modo puluerem oculis vulgi ob-„iicere. Hoc ipsissimum Spinozae systema esse P. Bayle [h] contendit, perperam quidem si quid iudicamus, nam apertissime emanationem supponunt, quae cum modificatione Spinozistica confundi non debet, et ipsum, quod de vasculis aqua plenis et in oceano natantibus petere solent simile, satis prodit, diuersam hanc esse hypothesin a Spinozistica, eo quod vasculorum comprehensione aqua ex oceano hausta realiter distinguitur ab ipso oceano, cum secundum Spinozae hypothesin res omnes, quae in vniuerso sunt, similes modo sint bullulis minimis in oceano agitato natantibus. Rectius Bernierivs pronuntiauit, Cabbalisticam doctrinam esse, et systema exhibere illi simillimum, quod in Fluddo refutauit Gassendus. Vnde neque cum Stoico systemate comparari Persarum doctrina commode potest. Quod si ad origines Persicae philosophiae attendimus, manifestum erit ex iis, quae de systemate Zoroastreo *Tomo primo* diximus, esse hoc dogma ex reliquiis Zoroastrianae philosophiae. Quamuis enim Petrus Bayle aliique Zoroastri duplex principium coaeternum tribuant, quos nos quoque olim in hoc Bernierii loco explicando sequuti sumus, demonstratum tamen suo loco est, falli viros doctissimos, et Zoroastrem vetus magorum systema, quod dualisticum fuit, ita emendauisse, vt in monadisticum, emanatiuumque conuerteretur, et tamen manerent duo principia contraria, ita vt non spiritualia modo omnia ex primo fonte, Deo Mithra, oriantur et fluant, id est Mithras Oromasden gignat, sed et Arihmanius, siue rerum materialium et corporalium compages reipsa effluxus ex Deo Mithra sit. Admisisse hoc Zoroastrianum systema philosophiam Orientalem, quae circa nascentis Saluatoris tempora Persiam, Asiam minorem et Aegyptum peruagata est, *Tomo secundo* luculentis, nisi fallimur, testimoniis comprobatum est. Ab his igitur maioribus, et hac imprimis matre genitam esse, hanc arcanam Persarum philosophiam non est quod dubitemus. Ast toto ea coelo a theologia Muhammedana, illa quoque, quae inter Persas regnat, discrepat; eam enim, Deum cuncta ex nihilo produxisse, sola potentiae et voluntatis suae materia

h) Dict. T. IV. art. Spinoza not. A. p. 254.

Digitized by Google

teria instructum, affirmare, recte CHARDINVS [i] tradit; aliter enim theologi Muhammedani, qui inter Persas vixerunt scripseruntque, quosque adduxere POCOCKIVS [k] et HYDEVS [l], non praecipiunt. Vnde caute accipienda sunt, quae hic tradit [m], opinione de ὀρθοδοξίᾳ Persarum nimis occupatus: Persas Zoroastris religionem constanti praxi, et continuato vsu quotidiano in sua liturgia publica ad hunc vsque diem sine mutatione intemeratam retinuisse, eiusque libros vetustissimos, velut sacra monumenta reuerenter custodire, et incorruptos conseruare, suae religionis et rituum tenacissimos ad rigorem vsque. Haec enim non ad eos Persas pertinere, qui Islamismum secundum explicationem Ali receperunt, ex dictis est manifestum. Quales autem Zoroastrinae doctrinae reliquiae hodie supersint, suo loco iam dictum est. Ex his autem intelligi quoque potest, quid de atheismo sectae huius mysticae apud Persas (reliquos enim de Deo satis pie sentire, Chardini narratio nos conuincit) statuendum sit. Quae enim de Zoroastre, philosophia Orientali, Cabbalistica, Alexandrina, aliisque emanatiui systematis generibus dicta suis locis sunt, huc quoque pertinent.

Tartari an religionem philosophicam colant.

§. IV. Post Persas Tartarorum nomen et imperium amplissimum in Asia est. Solent enim hoc nomine plerumque omnes illi populi comprehendi, qui intra et extra Caucasum siue Imaum montem Asiam inhabitant, et ad Sinas vsque extenduntur, quorum imperio Tartarorum gens potita est. Vtrum inter hos quoque populos, et multitudine et viuendi imperandique ratione memorabiles philosophiae vestigia reperiantur, difficile dictu est, cum ea quae de his gentibus hactenus peregrinantium et missionariorum, quos vocant, fide innotuerunt, pauca sint, et a dubitatione omni non remota. Et occupauisse quidem olim haud exiguam Tartariae magnae partem Christianam religionem secundum Nestorii placita traditam, eam autem omnem fere excisam hodie esse, eleganti commentario explicuit, celeberrimus IO. LAVRENT. MOSHEMIVS [n]. Hodie religionem Tartarorum aut Muhammedis legem sequi, aut cultum idolorum, in confesso est. Illi in vicinioribus Turcarum regionibus, maxime in magna Bucharia viuunt, hi maiorem Tartariae partem occupant. Et horum quidem religio nondum hodie ita explorata est, vt de ea certi quid statui, eiusque origines satis probabili coniectura definiri queant: nisi quod superstitioni atque incantationibus esse deditos, plebemque innumera idola, velut legatos Dei adorare, vno summo Deo, admirationi magis, quam venerationi, qua superior creditur, exposito, dubitandum eo minus sit, quo minus in eo peregrinantium relationes dissentiunt. Ast cum amplissima inter Tartaros collegia eruditorum sacerdotumue sint: qui Lamae dicuntur, pontifex maximus autem Dalai Lama, merito de iis quaeritur, annon, quaedam vestigia

i) l. c. p. 11. k) Spec. Hist. Arabum. l) De Relig. vet. Persarum. m) c. 28. p. 348. n) In Historia ecclesiastica Tartarorum.

Digitized by Google

stigia originis philosophicae inter eos reperiantur. Non est autem huius loci et instituti prolixe in hoc argumento versari, et de his originibus dispicere, pauca itaque afferimus, et talia tantum, quae cogitandi de hoc argumento occasionem aliis exhibere queant. Et inualuisse quidem idolorum cultum qui hodie obtinet; inter Tartaros, ex quo Zingis-Chanus rerum summa inter hos populos potitus est, eumque vna cum literis scribendique arte illos a Iuguritarum gente accepisse, viris doctis [o] obseruatum est. Habet autem cultus ille idololatricus fundamentum partim in eo, quod idola esse imagines diuinarum emanationum, siue irradiationum contendunt; partim quod animarum transmigrationem amplectuntur, hincque diuinas animas, quae ex Deo profluxerunt, inhabitare idola credunt. Ita vero μετεμψυχώσει, quae totam Asiam et Africam peruagata est, addicti sunt, vt non modo in homines, sed in bruta quoque descendere animas statuant. Parum vel nihil esse in his omnibus, quod origines philosophicas sapiat, omnino fatendum est. Ast paulo altius in superstitionis Tartaricae origines inquirentibus nonnihil deprehendere licet, quod magnam dicendis lucem foenerabitur. Praeest, vti dictum Lamis per totam Tartariam omnibus pontifex maximus, magnus Lama dictus, qui in arce cacumini montis verbi Potalae vicini inaedificata habitat. Is incredibile est quanto honore a Lamis omnibus, et Tartaris quoque reliquis idola colentibus afficiatur. Eum immortalem esse communis stupidae gentis persuasio est, eo quod extincto illi alius similis supponitur, corpus defuncti clam subducitur. Et hoc quidem genti superstitioni miris modis deditae a Lamis persuaderi, nobis omnino verisimile videtur: at Lamas, qui mori pontificem suum posse, experientia docti norunt, alium traditionis sensum habere, vero prorsus est consentaneum, recteque obseruatum eruditissimo MOSHEMIO [p], qui eleganter coniicit, homines hos, qui mentes mortalium ex vno corpore in aliud transire putant, idem de primo religionis suae moderatore dicere. Id quod mire confirmat, ex relatione IO. BAPT. DV HALDE [q], de nuntio quodam a Tipa siue Chano Tartarorum Dalai Lamae subiecto ad Sinas circa finem seculi proxime elapsi misso. Is inter caetera narrauit, magnum Lamam sedecim ante annis de vita decessisse, morti autem vicinum promisisse, se sequenti anno in vitam certo, quem designabat loco, reuersurum, et vt se bene educarent iussisse, donec ad adultiorem aetatem venisset: mortem autem suam reticerent, respondendo illis qui de ipso essent sciscitaturi, in secessu ipsum viuere; decimo sexto vero post mortem anno luna decima, fasciculum ad imperatorem mitterent, quem ipsis tradiderit, in quo fuerit epistola ad imperatorem, et statua Foë: ipsum enim dixisse *se esse Foë resuscitatum.* Ex hac narratione satis

o) Cel. ASSEMANNVS T. III. P. II. c. 9. §. 5. p. 469. MOSHEM. l. c. p. 38. seq. Ipsum vero Zangis-Chanum peculiarem religionem formasse, multis docet HOTTINGERVS Histor. eccles. Sec. XV. Sect. II. p. 605. Ast parum religioni eum tribuisse, si pauca quaedam naturalis pietatis capita excipiamus, ex eius historia apertum est.

p) l. c. p. 135.

q) Descript. de la Chine T. IV. p. 467.

Digitized by Google

satis luculenter constat, Dalai Lamam haberi pro eo doctore, in quem conditoris istius religionis, Foë dicti, anima migrauerit. Dicemus de magno hoc impostore, qui totam fere Asiam superstitione et pantheismo repleuit, in sequentibus, et rationibus verisimilibus probabimus, eum fuisse sacerdotem atque philosophum Aegyptiacum, qui in Indiam secesserit, et ab Indici Oceani oris vsque ad Iaponiam cum idololatriae, tum impietatis semina sparserit. Hoc loco id tantum monendum est, multoties eum, tradi, inter homines resuscitatum apparuisse, et animarum transmigrationem inter dogmata exoterica sectatoribus suis tradidisse. Et huius quoque discipulos vsque in Tartariam penetrauisse, inque ea cum cultu idolorum, quem mira vanitate et impietate detestabilis haec secta propagauit, hanc quoque redeuntis subinde Foë, (quem Sommonacodomum Budham, Xekiam, Xiakam, Fotoque, in India, China, Iaponia dici ex sequentibus constabit) apparitionem in successore suo superstitiosis populis tradidisse, inde quoque maximam, quam Dalai Lama obtinet, auctoritatem deriuandam esse, admodum est probabile. Qualia vero ab hoc successore Foë, dogmata arcana tradantur, latet, libros enim Lamarum sacros, qui in vrbe Lasa magna religione custodiuntur, nemo hactenus Christianorum inspiciendi veniam nactus est. Coniicere autem licet, in fundamentalibus dogmatibus tum exotericis tum esotericis Tartarorum religionem et placita, cum reliquarum eius sectatorum, quos inter Siamenses, Peguanos, Indostanos, Sinas, Iaponensesque habet, decretis conspirare, de quibus iam porro disquirendum est.

Indorum philosophia an atheismo infecta.

§. V. Ex Tartaria in Indiam descendentes in amplissimis, quas complectitur, regionibus, crassissimam regnare superstitionem, omni lumine rationis philosophico extincto, peregrinantium fide discimus. Pauca tamen de interioris Indiae regionibus, incolis, religione nota sunt, et pleraque insuper fide sublesta suspecta. Propius illarum terrarum mores, cultus, religio innotuere, quae ad littora oceani sitae, nauigantium curiositati explorandae patuere. Ast heic quoque ignorantiam obtinere putidissimam, et religionis coecitatem tantam, quantam vix cogitare licet, ex itinerariis fide dignis nouimus. Id quod permouit viros doctissimos, Io. LOCKIVM [r], et CROSAEVM [s], vt post LOVBERIVM [t] numinis supremi ignorantiam his populis tribuerent; quamuis enim Sommonacodomum velut magnum Deum adorent, de summo tamen rerum creatore tacent, vnde atheismi quoque notam Siamenses a nonnullis inustam sustinent, quos sibi plane non constare in religione, cultuue Dei obseruauit P. BAYLE [u]. Nostrum hoc quidem loco non est, de atheismo gentium Indiae disputare, monere tamen heic ab instituto nostro alienum non est, patere ex earum gentium, quae Malabaricae dicuntur, religione, systema emanatiuum, quo innumerae deitatis personae ex vno numinis fonte progressae, et mundi

r) De Intell. hum. L. I. c. 3. §. 15. p. m. 70.
s) Stat. Christian. Indici, L. VI. p. m. 645. seq.
t) Itiner. Siam. T. I. p. 395.
u) Dict. T. IV. art. Ruggeri, not. D. p. 103.

Digitized by Google

di partibus regendis praefectae statuuntur, Indiam quoque totam occupauisse [x], et omni, quae in regionibus, Siam, Arekan, Laos, Camboiae, Cochinchinae aliisque obtinet, et foedissima superstitione colitur, idololatriae originem dedisse. Cum enim viderent nationes infelices, et supremae ignorantiae vinculis detentae, mundi partibus formandis dirigendis, nutriendis vim quandam diuinam adesse debere, facile sibi persuaderi passae sunt, prodiisse ex ineffabili fonte supremae deitatis eiusmodi radios siue emanationes, quae multiplici metamorphosi in mundo apparentes, cum earum, quas informare debuerunt atque regere, partium societatem iniissent, cultum diuinum ob innumera beneficia mereantur. Et huius quidem generis emanationem esse Somonacodomum, secundum Indorum placita, ex dicendis apparebit [y]. Mirum itaque non est, cum impostor quidam idololatriam per omnes Indiae partes diffunderet, eamque arcano emanationis systemati inaedificaret, homines stupidos et coeco impetu in haec retia incidisse et huiusmodi impostorem inter numina retulisse, credentes, Deitatis quandam particulam in eo residere. Ita vero nullo negotio persuaderi poterant, id quod in profundissima infinitatis abysso latet, numen cultu attingi ab hominibus non posse, sed ideo se in radiis suis emanatiuis manifestauisse, vt coli posset inque iis et adorari. Vnde ratio quoque petenda est, cur eum esse apparationem Dei Wistnou dixerint. Quae idololatriae quidem et deismi, non vero atheismi eos reos agunt. Nihil hoc loco nos Indis affingere, vel ad eos excusandos gratis excogitare, theologia Malabarica, quae magnam partem in Europa innotescere coepit, faciet manifestissimum: quamuis non magnopere repugnare velimus, si quis contendat, omisso et neglecto summo Deo ita nonnullos in inferioribus diis et mediis numinibus colendis haesisse, vt tandem summi numinis rerumque creatoris fuerint obliti: vel si quis [z] Sammanaeorum sectam, quae ex Buddae disciplina prodiisse dicitur, et ob impietatem ex litoribus Malabaricis et Coromandelicis eiecta est, regnat autem in interiori India, huc referre velit, de qua viri pii, qui praedicandi euangelii gratia a potentissimo Daniae rege in illas regiones missi sunt, tradunt, apparare ex Malabaricis monumentis, quod omnem prorsus religionem, etiam idololatricam, eiurauerint. Id quod non ab omni verisimilitudine abhorret, eo quod impostoris illius, cuius discipuli fuisse dicuntur, disciplina interior talis fuit, vt religio ex ea omnis euerti facile potuerit. Ille vero cum non meridionales tantum Indiae partes veneno infecerit, sed et septentrionales et orientales ita corruperit, vt pestis ea vsque ad Sinas et Iaponenses penetrauerit, nihil autem eius memoria in historia theologiae Indorum sit celebrius, paulo curatius de eius rebus hoc loco agendum est.

 Quod

x) Vidit id iam BVRNETIVS Archaeol. phil. p. 542. et de Siamensibus auctores Britanni Hist. vniu. P. I. p. m. 111.

y) Sine hac enim hypothesi ratio cultus a Siamensibus Sommonacodomo exhibiti dari nequit, vt ex iis intelligitur, quae P. TACHARD. Itin. Siam. L. VI. p. 203. BAYLE Dict. art. Sommonacodom T. IV. p. 237. KAEMPFER Descript. Iapon. T. I. p. m. 59. seqq. cumularunt.

z) LA CROZE l. c. p. 643.

Quod ita faciemus, vt enarratis prius Indorum, Sinarum, Iaponensium narrationibus, exploratisque doctrina et methodo, quid de eius origine, philosophiae fonte, religione, modoque docendi nobis vero videatur simile, quantum licet, breuissimis exponamus.

Buddae vel Xekiae historia.

§. VI. Fuisse iam inter veteres Indos BVDDAM quendam philosophiae nomine celeberrimum, huncque philosophorum omnium principem et auctorem fuisse, populis quoque Indiae religionis cultum tradidisse, eumque cum Sommonacodomo Siamensium et Xekia, Sinensium vnum eundemque videri, *Tomo primo* [a] diximus, obseruauimusque Buddae nomen cum Graeco Mercurii coincidere. Monet hoc nos, vt de famosissimo hoc philosopho ipsos Indorum scriptores, eosque, qui ex ore eruditorum res eius narratas acceperunt consulamus. Tetigerunt autem historiam huius idoli, DOMINICVS FERD. NAVARRETTA [b], ATHANASIVS KIRCHERVS [c], PHIL. COVPLETVS [d], PHILIPPVS MARINI [e], ex quorum relationibus sua congessere M. V. LA CROZE [f] et P. BAYLE [g]. Illis addendus, qui omnium accuratissime in res huius philosophi, qui idololatrico cultu per omnem fere Indiam, et vt supra iam verisimile fecimus, Tartariam quoque Chinam et Iaponiam adoratur, inquisiuit ENGELBERTVS KAEMPFERVS [h], vir doctissimus. Et nomen quidem philosophi istius pro regionum diuersitate diuersimode effertur. Inter Siamenses enim eum Sommonacodom dici, supra iam dictum. Et sunt quidem, qui hoc Siamensium idolum a Budda distinguant: ast falli hos, vidit iam, vt erat in perspiciendis rebus exoticis maximi acuminis desideratissimus CROZEVS, qui ex similitudine eorum, quae de Budda, Xekia atque Sommonacodomo traduntur, collegit, vnum eundemque impostorem intelligi, qui totam Asiam Orientalem idololatria et enthusiasmo vel pantheismo quoque fascinauerit [i]. Coniecturam enim Crosaeanam certissimis rationibus firmat KAEMPFERVS, qui diu inter Siamenses vixit, et Sinas quoque atque imprimis Iaponenses adiit, et omnium curiosissime in antiquitates, et historiam atque religionem harum gentium inquisiuit; namque is refert, Buddam, esse reuelatam in humana figura diuinitatis partem, et secundum philosophos Indorum, apud Siamenses, lingua vulgari appellari Prah Pudi Dsau, id est sanctum dominum, ab eruditis vero in lingua doctis propria vocari Sammona-Khodum, a Peguanis Samana Khutama. Eundem autem Buddam cum Xaka vel Siaka, Sinensium et Iaponensium esse, vel ex eo solo intelligi potest, quod inter has gentes maxime Iaponenses nomen Xacae, quod post eius fata in Foë et Fotoke appellationem transiit, cum nomine Budsd coincidat, ita vt hoc tandem in

a) p. 202. seqq. b) Rel. Sin. p. 82.
c) Chin. illustr. P. III. c. 4. p. 152.
d) Prooem. sc. Sin. p. 29. §. 4.
e) Relation de Tonquin p. 108. f) l. c.
g) Dict. art. Brachmanes, Iapan, Spinoza.
h) Hist. Iapon. T. I. p. 56. seqq. T. II. p. 59. seqq.

i) Quia tamen incertissimi sunt Siamenses in antiquitatibus gentis suae notandis, non refragabimur, si quis dicat eos, res antiquissimas cum historia recentioris cuiusdam impostoris interdum confudisse, quod coniicit KAEMPFERVS l. c.

Digitized by Google

in nomen appellatiuum degenerarit, quo non omnes tantum Dii, et idola quaecunque in genere, quae ex peregrinis regionibus illata sunt, sed et sancti quoque et sacerdotes atque philosophi, hanc doctrinam profitentes appellentur. Tempus famosissimi doctoris definire, ob incertissimas temporum rationes ab Indis obseruatas tantum non impossibile est. ALEXANDER DE RHODES [k] laudatus CROSAEO [l], anno circiter MMM post conditum mundum, et anno M post linguarum confusionem hunc legislatorem vixisse, ex Tonquinorum relatione tradit: Ex NAVARETTAE relatione [m] a nonnullis ponitur in annum XXIX imperii Salomonis, KAEMPFERVS [n] qui ex ipsis Siamensium doctoribus de hoc philosopho percunctatus est, natum esse ait anno vigesimo sexto regni Soowo imperatoris Sinensium, qui quartus successor fuit, celeberrimi principis Suno Buno; quod tempus ex nonnullorum calculo incidit in annum MCCII. ante C. N. Qui tamen monet quoque, Siamenses anno MDCXC. quo inter eos versatus est, computauisse a Buddae apparitione annos MMCCXXXIII, sic vt tempus eius incidat in annum DXLII ante N. C. Quae traditionis diuersitas in tanta gentis inscitia pariter atque antiquitatis iactantia et diuersa annorum computatione valde miranda haud est. Eadem fere incertitudine reliqua, quae de hoc legislatore Indorum traduntur, laborant. De patria enim certum quod dicant, Indi ipsi non habent. Et omnes [illegible]; si CROZAEO [o] fides, ex hac gente scriptores mediam Indiam ei patriam designant, Ceylanum insulam verisimiliter intelligendam esse, NAVARETTA [p] contendit. Quod confirmat non modo nomen Budhum, quod idolo huic in hac quoque insula tribuitur, sed et Siamensium traditio, qui in vrbe Ceylani Lanca natum esse contendunt [q], Iaponenses quoque patriam eius Magattae prouinciam in regione Tensiccensi fuisse affirmant. Est autem Tensik regio, interprete KAEMPFERO [r], insula Ceylanum, litora Malabarica et Coromandelica, siue Gangetici sinus; generaliori vero significatione omnis regio Asiae meridionalis, cuius incolae fusco colore nigrescunt, Ceylani tamen incolae Buddam hunc non indigenam fuisse, sed a Siamensibus ad ipsos venisse, transfretasse autem postea in Indiam Orientalem narrant, et vero non absimile, religionem ab hoc legislatore traditam a Siamensibus ad Ceylanianos peruenisse; eodem enim hi, libro sacro vtuntur, quo Siamenses, Pali dicto. Ex qua narrationum diuersitate certi nihil colligi potest aliud, nisi aduenisse Buddam siue Xekiam, ex meridionali Indiae parte, et gentibus ad litora oceani sitis, omnium primis innotuisse; in hac quoque australi Indiae parte vixisse, et missis, vndequaque discipulis per omnes Indiae regiones, primo quidem nouam legem, deinde clanculum philosophiam suam mysticam disseminauisse.

§. VII.

k) In Catechismo pro baptizandis, Romae 1651. Tonquinensi lingua edito p. 105. seqq.
l) l. c. p. 648. m) l. c. n) T. II. p. 60.
o) loc. cit. p) loc. cit.
q) KAEMPFER T. I. p. 56.
r) T. II. p. 60.

Digitized by Google

Vita Buddae s. Xekiae. §. VII. Non cohaerent melius, quae de vita eius ab Indis narrantur: cuius et antiquitas hominis, et methodus allegorica atque fabularis, Indis deamata et fraudes ab eo artificiose adhibitae caussae esse videntur. Accedit, quod cum pleraque vetustissima traditione nitantur, multae narratiunculae accesserint, quae memoriam eius conturbauerunt. Opinio quoque diuinitatis eius, quae post fata totam Indiam, Chinam et Iaponiam occupauit, eiusmodi circumstantiarum excogitandarum occasionem suppeditauisse videtur, quae ad conciliandum eius historiae augendumque τὸ θαυμαςὸν facere queant: vt in omnium fere antiquitatis heroum historia euenit. Et Alexander de Rhodes quidem, cuius verba ex libro rarissimo affert CROSAEVS, rem ita narrat: Fuisse eum filium regis Indorum, Timphan nomine, hominem valde acutum doctumque, at ambitione inflatum: Contracto matrimonio genitaque filia vnica, vxorem deseruisse, totumque in secessu solitario in magiae artem incubuisse, habuisse autem duos malos genios sibi valde familiares, a quibus doctrinam atheismo infectam acceperit. Quam cum hominibus tradere vellet, parum fidei reperisse, ideoque ad fraudes conuersum, impietatem fabulis occultasse, et μετεμψύχωσιν atque idolorum cultum introducendo, se ipsum discipulis idolum exhibuisse adorandum, quod rerum omnium creator esset, cuncta vero allegorice declarando, arcanos sensus ita reconditos habuisse, vt cum magia et idololatria populorum animos repleret, initiatis tamen atheismi principia instillaret, nihilum pro oceano rerum omnium commendando. Quam narrationem, facile palpari potest, auctorem magis ex fama et traditione nonnullorum, quam ex certis fontibus hausisse, et suspicionibus magis quam certitudini litauisse. Accuratius NAVARETTA res impostoris huius explorasse videtur. Is haec sibi comperta esse tradit, cum in istis regionibus viueret, fuisse patrem Xekiae regem eius regionis, Cing Fan Vuang dictum, matrem Mo-Ie; annos natum septendecim tres vxores duxisse, et genuisse filium, vndeuigesimo in solitudinem secessisse, inque ea annos duodecim a quatuor viris immortalibus, id est philosophis, qui Talopoin [s] apud Siamenses, Peguanos aliosque Indiae populos vocantur, quosque veterum Hylobios esse *Tomo primo* [t] monuimus, eruditum, tandem anno aetatis trigesimo propriae meditationi se tradidisse, et phosphorum considerando tandem ad intuitiuam cognitionem primi rerum omnium principii peruenisse, ab eo vero tempore nomen Foë, quod nonhominem significat, adhibuisse. Et hoc quidem pacto annos quadraginta nouem philosophiam quandam mysticam allegoriis velatam innumeris discipulis tradidisse. Morti vero proximum declarasse, interiorem se doctrinam nondum propalasse, sed cuncta hieroglyphicis symbolis tantum adumbrasse. Addimus his KAEMPFERI narrationem, diligenter ex ore librisque Indorum haustam, quae Xekiam, vel, quo nomine Iaponico ipse vocat, Siakam, refert annos natum nouendecim relicta patris regia atque

s) Conf. KAEMPFER T. I. p. 61. t) p. 195. not. q.

Digitized by Google

atque vxore, Arariae Sennino, eremitae magna celebritate nominis et ſanctitatis opinione in vertice montis Dandokf viuenti in diſciplinam ſe tradidiſſe, eoque auctore et vitam auſteram duxiſſe, et totum contemplationi rerum coeleſtium et diuinarum, corporis ſitu plane ſingulari et inuſitato, ſed meditationi rerum diuinarum aptiſſimo ſe permiſiſſe; ita mente ab omni externo obiecto reuocata et in proprium fundum reducta, vt corpus immobile et ſenſus omnis rerum externarum expers eſſet [u]. Huic enthuſiaſmo id debuiſſe Xekiam, quod in intima religionis myſteria penetrauerit, et exiſtentiam coeli et inferni detexerit, quaeque praemiorum atque poenarum poſt hanc vitam ratio ſit, quae ſtatus animae poſt mortem, quae migrationes, quae via ad felicitatem aeternam perueniendi, quae potentia Deorum in regendo mundo, aliaque multa captum hominis ſuperantia perſpexerit. Et haec poſtea innumerabili diſcipulorum multitudini eum tradidiſſe, quae ipſum ſecuta eandem vitae auſteritatem elegerit. Tandem annos natum LXXIX obiiſſe. Addi his alia multa poſſent, niſi modus ſeruandus eſſet, et diſtinguendae circumſtantiae veriſimiles ab iis, quas excogitauit ſacerdotum calliditas et ſuperſtitio populi. Quale eſt, quod Siamenſes narrant, deitatem illam, quae Wiſtnou dicitur, cum octauum mundum inuiſiſſet, forma aethiopis ſe manifeſtauiſſe, huncque Deum illum Sommonacodomum, id eſt hominem ἀπαθον, fuiſſe. Vnde ſine dubio Braminarum ſententia enata eſt, legislatorem hunc neque patrem neque matrem habuiſſe. Tradunt etiam multa Siamenſes, Peguani, et Indorum Orientalium alii de miraculis Buddae, de eius natiuitate ex elephante albo aliisque, quibus tamen hoc loco non immoramur.

Doctrina Xekiae duplex.

§. VIII. Duplex doctrinae genus impoſtorem hunc, de cuius rebus hactenus diſſeruimus, fouiſſe, vnanimi ore ex Indorum, atque imprimis Sinenſium, relatione teſtantur ſcriptores, quorum vnum exoterica dogmata in vulgus ſparſa exhibuit; alterum arcanas ſententias intimae admiſſionis diſcipulis aperuit. Et exoterica quidem dogmata religionem quandam cultumque deorum, animarum praemia, poenasque migrationem et ſimilia tradiderunt, quibus velut neruis ſuis conſtringi ſolent respublicae; eſoterica doctrina de rerum natura philoſophice praecepit. Exotericam Xekiae diſciplinam deſcribunt LE COMTE, LA LOVBERE, BERNIER, maxime vero KAEMPFERVS [x], ex quorum narrationibus conſtat, ita hunc Indorum legislatorem ad populum praecepiſſe:

Exoterica.

I. Dari boni et mali diſcrimen.

II. Ani-

u) Enthuſiaſmi et ecſtaſis gratia id et olim ab Indis factum eſſe et hodienum fieri Tomo I. p. 198. iam monuimus, quod hoc loco repetendum eſt.

x) In Itinerariis Sinenſibus, Siamenſibus, Iaponenſibus, quae horum induſtriae debemus. Ex Trigautii narratione huius ſectae religionem quoque deſcripſit CHR. ARNOLDVS in Addit. ad ROGERI Ianuam gent. apertam c. 6. p. 579.

II. Animas hominum et brutorum esse immortales eiusdemque substantiae, et tantum ratione subiectorum, quibus insunt, differre.

III. Animas hominum, a corporibus morte separatas, vel praemia accipere vitae bene actae, in sede felicitatis, vel poenas experiri in loco miseriarum.

IV. Locum beatorum, esse sedem aeternarum voluptatum, ideoque vocari Gokurakf [y].

V. Differre et deos natura sua, et animas hominum meritis actionum suarum, ideoque gradus quoque beatitatis in illis campis Elysiis differre secundum gradus meritorum cuiuslibet. Ita tamen minimum quoque huius felicitatis gradum abundare gaudio et iucunditate, vt meliorem possessores non optent.

VI. Amidam esse supremum in his regionibus beatis praefectum et protectorem animarum humanarum [z], maxime illarum, quae ad vitam aeternam beatamque transierunt. Et hoc solo mediatore obtinere homines posse peccatorum remissionem et vitam aeternam. Quae ad Xekiam haud pauci Indorum referunt, maxime Foëni Sinenses *.

VII. Huius felicitatis, Amidae beneficio, eos fieri compotes, qui legis a Xekia latae memores, perfectam praestent obedientiam, vitamque ducant virtute animatam.

VIII. Complecti legem Xekiae quinque praecepta generalia, quae intermitti sine salutis aeternae iactura non possint; I. Nihil esse interficiendum, quod ἔμψυχον sit; II. Nihil esse surripiendum; III. Cauendum ab incestu; IV. Abstinendum a mendacio; V. Itemque a liquoribus generosis, vino etc. Celeberrima sunt haec praecepta per totam Asiam meridionalem et orientalem, multisque sectatorum commentationibus et explicationibus illustrantur et extenduntur. Diuidi enim solent in decem Sikkai, id est consilia, quibus quaelibet lex explicatur, et ad vitae perfectionem acquirendam applicatur; immo subdiuisionem quoque quodlibet consilium habet quinque Go Fiakkai, siue specialium instructionum, quibus ad maximam subtilitatem doctrinam Xekianam illi perducere contendunt, qui sanctitatis laudem affectant. Quam tantis corporis cruciatibus et molestiis eos quaerere ait KAEMPFERVS [a], vt inedia atque fame tantum non interimantur. Quos tamen paucos hodie esse, tradit, plerisque disciplinae rigorem non ferentibus. Quae cum plurima communia habeant cum Gymnosophistarum veterum et Aegyptiorum institutis, verisimile inde fit, ab ipsius Xekianae doctrinae origine eiusmodi abstinentiam atque cruciatus corporis obtinuisse. Eorum autem attenta obseruatio nonnihil lucem accendet in inquirenda Xekiae origine.

IX. Ho-

y) Vox Iaponica est, ex cuius gentis praeceptis ista hausit Kaempferus. A Siamensibus vocatur Nireupan.

z) Etiam hoc Numen Iaponicum est, de quo in Historia philosophiae Iaponicae dicemus.

*) COVPLET. Diss. prooem. ad Confuc. p. 31. Act. Erud. 1688. p. 257.

a) l. c. T. I. p. 63.

Digitized by Google

IX. Homines omnes, et feculares et ecclefiafticos vitae iniquitate et actionum peruerfitate indignos factos vita beata, miffum iri poft mortem in locum miferiae, Dfigokf, vbi in carcere tormentorum cruciatus patientur, non tamen aeternos, fed ad certum tamen tempus licet indeterminatum. Habere autem haec fupplicia gradus quoque fuos pro criminum conditione et occafione virtutis exercendae at neglectae.

X. Praefidem carceris fqualidi et miferi, iudicemque effe Iemma O, qui actiones hominum omnes examinet, et in fpeculo cognitionis exploret.

XI. Poffe vero has damnatorum animas folatium et auxilium accipere ex virtute parentum, amicorum et familiarium; neque vtilius illis quicquam effe precibus et facrificiis pro defunctis, factis a facerdotibus ad maximum mifericordiae patrem Amidam.

XII. Interceffione Amidae fieri, vt inexorabilis alias infernorum iudex fententiae rigorem mitiget, et tolerabilior fiat damnatorum poena, falua tamen iuftitia, vtque eos, quantum fieri poteft, maturrime in mundum remittat.

XIII. Expiatis hunc in modum animis, remitti eas ex fententia praefidis infernalis in mundum, vt iterum corpora animent; aft non humana, fed animalium immundorum, quorum natura cum vitiis illis confpiret, quibus in mundo infectae erant.

XIV. Fieri autem deinde migrationem animarum ex corporibus vilioribus in meliora et nobiliora gradatim, donec mereatur anima corpus iterum humanum ingredi, in quo vitam agens virtuti confentaneam, futura felicitate digna poffit euadere, fin iterum fceleribus litet, priorem fatalem poenarum et miferiarum periodum alteramque migrationem fubeat.

Et has quidem credendi viuendique regulas Xekiam tradidiffe, et manu propria in foliis arborum defcripfiffe, omnes conftanter Indi tradunt. Eius fectatores autem, narrant, in librum quendam facrum illa praecepta congefta defcripfiffe, quem Fokekio appellant, id eft librum florentiffimum et κατ' ἐξοχὴν Kio, id eft, biblia, quemque pro facris oraculis habere gentes vltra Gangem omnes Xekiae religioni adhaerentes, refert Kaempfervs [b]. Multos tamen in hoc volumen facrum commentarios extare inde colligere eft, quia quinque librorum millia (foliis arborum conftantes intelligendi funt) exaraffe fectatores eius, Siamenfes perhibent. Epitomen autem doctrinae Xekianae in illo libro facro contentam confcripfere Annan et Kasia, difcipulorum fapientiffimi, ob hoc beneficium magiftro in cultu, qui illi offertur, diuino proxime iuncti.

§. IX. Longe alia eft doctrina impoftoris huius interior, fi fcriptores rerum Indicarum hodiernos audimus. Morti enim proximus, conuoca- *Efoterica.*

b) pag. 65.

uocatis discipulis exposuisse dicitur [c]: in toto disciplinae suae tempore nunquam interiorem se dogmatum suorum opinionem aperuisse, sed symbolis tantum et similitudinibus ea tectius occultata delineauisse. Mentem suam hanc esse: Primum rerum omnium principium, ex quo omnia fluant atque exsurgant, et in quod omnia resoluantur redeantque, esse nihilum siue vacuum, et praeter hoc plane nihil esse, quod sperare liceat. Ex successorum vero placitis et explicatione hunc in modum statuit, systema Foëanum siue Xekiae [d]:

I. Vacuum siue inane [e] esse principium finemque rerum omnium.

II. Ex hoc protoplastos originem duxisse, inque hoc reuersuros esse, quotquot vita decedant.

III. Quicquid vnquam rerum est, ex eo principio produci, et in idem per interitum suum reduci ac resolui, idque et nostram animam et elementa constituere, nec omnia inter se realiter ideo differre: adeoque omnia quae vita, sensu, mente praedita, quamuis inter se vsu et figura differant, intrinsece tamen vnum idemque et a suo principio indistincta esse.

IV. Esse hoc principium vniuersale admirandum, purum, limpidum, subtile, infinitum, quodque nec generari, nec mori, nec resolui possit.

V. Habere autem neque virtutem, neque intellectum, neque potentiam, vel attributum simile.

VI. Proprium ei esse, vt nihil agitet, nihil intelligat, nihil appetat.

VII. Eum qui bene beateque viuendi sit cupidus huc assidua meditatione suique victoria eniti oportere, vt principio suo quam simillimus affectiones humanas omnes domet, ac prorsus extinguat, neque iam turbetur vel angatur re vlla.

VIII. Hoc fine qui potiatur, eum ecstatici instar absorptum altissima contemplatione, sine vllo prorsus vsu et ratiocinio intellectus, diuina illa quiete, qua nihil sit beatius, perfrui.

IX. Ad hanc philosophiam perductum relicta reliquis doctrina exoterica externe tantum et specietenus illi se attemperaturum, interne hanc mysticam et beatam philosophiam sequuturum esse sibique vacaturum.

Haec famosa illa Foënae sectae, siue Xekianae disciplinae doctrina est quae apud plerosque atheismi, et imprimis Spinozismi infamiam meruit. Quam tamen perperam cum Spinozismo confundi, et systema magis emanatiuum, quo etiam exoterica Xekiae doctrina nititur, quam Spinozisticum continere, nobis valde est verisimile. Cuius rationes vt lectori constent, monendum est, non solis hoc systema Indis placuisse, sed reuera Persarum Sufyos, inter Indos habitantes illud fuisse amplexos, vt supra ex

c) Conf. LA CROZE l. c. p. 652. et citati.
d) IDEM l. c. COVPLET l. c. p. 31. seqq. Act. Erud. 1688. p. 257. e) Cum-hiu Sinensibus dicitur.

Digitized by Google

ex Bernierio obseruatum; ad quos sine dubio ex similibus fontibus peruenit. Inter Siamenses quoque statum animarum vocari Nireupan, siue paradisum, collocarique in eiusmodi substantia omni attributo vacua, et enthusiasmo summam felicitatem exhibente. Porro, non habendum esse hoc nihilum siue inane, pro nihilo negatiuo, quod multos seduxit, vt plane non esse principium diuinum sectae Foënae crederent, sed intelligendum esse de nihilo priuatiuo, id est principio primo, omni rerum formatarum et mutabilium attributo carente, quod chaos siue materia prima rerum omnium sit, ex quo omnia oriantur, in quod resoluantur omnia. Quae si supponuntur, vt debent supponi, si vera est narrantium de rebus Indicis et Sinensibus fides, cuncta systemati emanatiuo rectissime congruunt, nihilque affirmant, quod non alii quoque eius systematis patroni affirmauerint. Principium enim primum istud adeo ineffabile, incomprehensibile, infinitum, omnique rerum forma priuatum statuitur, vt non modo plane nihil rebus existentibus quoad attributa, habeat simile, sed quoque non nisi enthusiasmo ecstatico, et sensuum omnium priuatione intelligi concipique possit. Esse vero ex mente Xekiae substantiam maxime realem, vel inde constat, quod omnes substantiae ex eo exortae sint, atque fluxerint, quodque res iterum omnes in illud redeant, et ex eo substantiam habeant. Nec alia ratio cur et virtutis, et potentiae, et intellectus esse vacuum statuitur, et agere, mouere, appetere nihil posse dicitur, quam quod ab omni rerum finitarum proprietate et attributo longissime remotum, infinitis modis distare a rerum visibilium natura videretur, et latens istud numen in impenetrabili abysso nihil simile cum reliquis substantiis ex eo progressis habere possit. Quae vt mire Xekianis dogmatibus consonant, ita nihil habent, quod non in Aegypto veteri [f], in philosophia Orientali, Cabbalistica [g], Saracenica [h], iam obseruauimus. Maxime autem enthusiasmo Orientali, qui omnes fere gentes orientis infecit, accommodatum esse hoc systema, ex modo contemplationis intuitiuae, sensuum ministerio turbato acquirendae intelligitur. Quem enthusiasmum, altius et immote vnum, maxime splendidum obiectum diu intuendo obtineri posse aliquoties monuimus. Quod si hanc systematis Foëni explicationem sequamur, ratio constabit apertissima, cur doctrinam exotericam talem constituerit Xekia, qualem supra delineauimus. Nempe infelix ingenii fanatici foetus cum allegorica methodo pingendus esset, comminiscendae erant innumerae emanationes diuinae ex hoc chao rerum omnium siue incomprehensibili oceano oriundae, hisque adiicienda metempsychosis, vt sublatis per istos circuitus rerum sensibilium modificationibus tandem ad ἡσυχισμὸν istum anima reducatur. Recte itaque monuerunt do-

 ctissimi

f) Comparanda cum his Saidis inscriptio Isidis naturam delineans, quam Tom. I. pag. 95. attulimus, vt intelligi haec luculentius possint.

g) Probe hoc obseruatum auctoribus Historiae vniuersalis P. I. p. m. 112.

h) T. III. p. 197. qui locus omnino cum systemate Foëno comparandus est ob similitudinem.

ctiſſimi *Hiſtoriae vniuerſalis* auctores [i] Britanni, differre hoc ſyſtema Xekianum vel Foënum a Spinoziſtico, licet in eo errare videantur, quod inane huius ſectae cum ſpatio idem eſſe coniiciant. Valde vero confirmat hanc explicationem ſyſtema Siamenſe, quod LOVBERIVS [k] ex arcanis Talapoinorum ſiue theologorum libris exhibet, ſecundum quod figura mundi eſt aliquod aeternum, licet ipſe mundus viſibilis oriatur et pereat, viſibile enim, ſtatuunt, mori debere, et oriri alia entia, aliud coelum, aliam terram, ex iſta figura mundi efformatam. Quae rectiſſime annotarunt, laudatiſſimi viri, ſimillima eſſe ſyſtemati Cabbaliſtico, et emanationem mundorum, ſubſtantiarumque omnium, ex cauſſa aliqua prima exiſtente, earumque reditum in illam inuoluere. Haec enim Siamenſes ex diſciplina Sommonacodomi ſui, ſiue Xekiae habuiſſe, omnino veriſimile eſt. Patebit quoque ex ſyſtemate populorum Malabaricorum, emanationem hanc caput eſſe atque cardinem totius theologiae Indicae, quae cis Gangem obtinet. Vnde ſi haec omnia colligantur, et imprimis ille Quietiſmus Xekianus et contemplatio intuitiua conſideretur, veriſimillimum fit, Xekiam impoſtorem reuera deiſmum magis nefandi enthuſiaſmi parentem, quam Spinoziſmum diſcipulis eſotericis tradidiſſe, mirandumque haud eſſe, quod qui diſciplinae Foënae in India, China, Iaponia adhaerent, idololatriae tamen craſſiſſimae patrocinium ſuſcipiant. Vtrum vero ſtricto ſenſu athei dicendi ſint, hoc loco diſquirere opus non eſſe putamus. Facient id, qui atheiſmi hiſtoriam ex inſtituto ſcribere aggredientur.

Diſcipuli Xekiae.

§. X. Propagauiſſe hanc diſciplinam Xekianam multos diſcipulos, et per omnes Indiae partes quin in ipſa quoque Tartaria, diſſeminauiſſe, ex antecedentibus, niſi fallimur, eſt manifeſtiſſimum, nec adeo mirum in tanta populorum iſtorum ignorantia potuiſſe impoſtorem callidiſſimum eiusque aſſeclas, tot ampliſſima regna nefaria doctrina inficere. Fuere tamen inter eius ſectatores nonnulli, qui alteri parentes et conditores huius impietatis fuiſſe cenſendi ſunt. Inter quos maxime eminuiſſe dicitur Mao-Kiaye quidam, quem ipſam Xekiam ſucceſſorem ſibi delegiſſe, iuſſiſſeque vt ſcriptis ſuis philoſophicis inſcribat: ſic accepi [l], ſcriptores Indici referunt. Impoſtura autem Xekiam ſi non vicit, certe aequauit alter ſectae Foënae princeps, qui peculiarem eius ramum conſtituit, et hodie quoque inter idola Indica religioſe colitur, TAMO dictus; Is enim deteſtabilem ſectam inter Sinas maxime confirmauit, ſucceſſor Foë CLXXX. declaratus. Mira ſunt, quae de eo narrantur, et imprimis, quod enthuſiaſmum ſectae Foënae mire illuſtrat, annos nouem integros veteratorem immotum parietem albiſſimam fuiſſe intuitum, vt naturam vacui contemplaretur. Ex quo luculenter patet, turpiter lapſos eſſe miſſionariorum nonnullos, qui hunc Tamo apoſtolum Indiae D. Thomam ſignificare ſibi pariter et Sinenſibus perſuaſerunt, reprehenſi ideo a MINORELLI [m] et LACROZE.

i) l. c. k) Deſcript. de Siam T. I. p. 361.

l) Recordandum hoc loco, non Pythagoram modo, ſed Aegyptios etiam hoc ἀυτὸς ἔφα iunxiſſe, et quaecunque docebant, ad Hermetem auctorem retuliſſe.

m) In Obſeruationibus in Iouuenci Errores de rebus Sinicis p. 145.

Digitized by Google

ze ⁿ. Quo tempore autem religio haec ad Sinas et Iaponenſes tranſierit, quosque ibi doctores habuerit, infra in harum gentium hiſtoria notabimus.

Xekia ex Aegypto in Indiam transvectus.

§. XI. Et haec quidem potiora ſunt, quae ex innumerarum fabularum et traditionum aceruo de famoſiſſimo hoc impoſtore ſeligere licuit. Quibus iudicium interponere, et veriſimiles huius legislatoris origines detegere eo magis difficile eſt, quo magis narrationes Indorum miris fabulis et methodo allegorica corruptae, et ita inter ſe diuerſae ſunt, vt eas conciliare ſit impoſſibile. Cuncta itaque ad coniecturas redeunt, non tamen ab omni veriſimilitudine remotas. Probabiliſſimum autem nobis videtur, Xekiam non in India natum, ſed peregrinum fuiſſe. In ea nos ſuſpicione maximopere confirmat, non tantum doctrinae, quam tradidit, peregrinitas, ſed et ipſa Indorum de patria eius incertitudo. Obſeruatum enim viris doctis, qui de rebus Indorum, Sinarum, Iaponenſium, Tartarorum ſcripſerunt, aliam religionem apud hos populos obtinuiſſe, vt ex LOVBERIO, COVPLETO, KAEMPFERO demonſtrari poteſt. Patebit quoque ex dicendis, aliam regionem, quam Indiam, et exotericam doctrinam Xekiae et eſotericas nugas prodere. Ipſae vero gentes Indicae in ſua regione natum eſſe, non affirmant, nec vlla gens eſt, quae ſibi hunc honorem tribuat, plerique Ceylanum, Ceylanenſes, Siamenſe regnum eius patriam eſſe affirmant, certo indicio, patriam eius ignotam ipſis fuiſſe. Nec obſcure id produnt Brahmanae, qui eum ἀπάτορα et ἀμήτορα fuiſſe tradunt, ſignificantes, nihil ſibi de eius originibus innotuiſſe. Neque obſtat, quod CROZAEVS ᵒ monet, conſentire in eo omnes Indos, quod in India ex rege quodam natus ſit. Recte enim obſeruatum Kaempfero, gentibus ad orientem Aſiae ſitis Indiam omnem terram auſtralem ſignificare. Nihil itaque aliud haec traditio innuit, quam Xekiam ex auſtrali quadam mundi parte progreſſum ad orientalis Aſiae regiones acceſſiſſe. Neque tamen contemnenda videtur eſſe, traditio, quae vel in Ceylano inſula, vel in Siamenſi terra eum primum comparuiſſe ſtatuit. Inde enim, niſi fallimur, recte colligi poteſt, ad has oras primum hunc impoſtorem appuliſſe, et diuinam originem mentiendo fidem ſibi apparentis inter homines diuinitatis conciliaſſe, adeoque non ex interiori India fuiſſe progreſſum. Ex qua vero auſtrali mundi parte veterator ad Indos venerit, difficillima quidem quaeſtio eſt, aſt non tamen ſolui plane neſcia. Circumſtantiis enim omnibus rite ponderatis non ſine magna veriſimilitudine aſſerere licet, eum hominem forte Libycum, ſed Aegyptiorum philoſophia atque myſteriis innutritum fuiſſe, qui cum patria bellorum tumultibus et inuaſione pelleretur, ad Indos, (ad quos Aegyptios ſolitos fuiſſe nauigatione diuertere, rerum veterum peritos non latet,) cum ſociis ſeceſſerit, ſeque aliquem Mercurium ſiue Hermetem, nouumque legislatorem vendiderit, et non modo religionem Aegypti, vulgarem et doctrinam hieroglyphicam, ſed ſacram quoque et arcanam tradide-

n) loc. cit. p. 650. o) l. c. COVPLET. l. c.

Digitized by Google

diderit *. Suboluit id dudum viris nonnullis doctis, nemo autem, quantum scimus, rationes huius coniecturae verisimiles reddidit, donec eruditissimus KAEMPFERVS [p] collatis rerum Aegyptiacarum et Indicarum circumstantiis, rem si non prorsus conficeret, magno tamen probabilitatis pondere instrueret, licet antiquitate, quae Buddae tribuitur a Siamensibus, Peguanis et Indis aliis, persuasus hunc a Xekia distinguere malit. Obseruat doctissimus medicus, 1. religionem harum gentium, quam ab isto legislatore Indi acceperunt, in plurimis conuenire cum religione veteris Aegypti. Vtramque gentem enim Deos depingere sub imaginibus vel animalium, vel hominum inusitata forma monstrosorum. 2. Duo praecipua capita religionis Aegyptiacae fuisse transmigrationem animarum, et cultum Serapidis, bouis vel vaccae symbolo adornatum, istam venerationem vaccarum autem et metempsychosin duo esse cardinalia dogmata gentium harum Asiaticarum, maxime earum, quae in occidentali Gangis litore habitant. Neminem enim audere interficere insecta etiam minima et maxime noxia [q], veritum, ne ab anima hominis animentur, vaccas autem honore prorsus diuino coli, et vsque ad insaniam et turpitudinem venerationem illis tribui: maxime vaccae imaginem in templis conspici. Et memorabile esse, monet, quo propiores barbarae hae gentes Aegypto sint, eo superstitiosius eas his duobus dogmatibus inhaerere, laxius de iis statuere remotiores. 3. Inueniri inter Asiae orientalis populos pleraque Aegyptiorum numina, et Deos quoque minores, licet variis nominibus et fabulis velatos. 4. Maxime temporum rationes considerare iubet Kaempferus, vt haec coniecturae verisimilitudo tota appareat. Nempe annis DXXXVI ante N. C. Cambysen Persarum regem Aegyptum inuadentem, Palladium Aegyptiacum, Apin interfecisse, et sacerdotes Aegyptiacos regno eiecisse. Quod si cum his comparetur epocha ecclesiastica Siamensium, quam a morte magni sancti numerant, liquido constare, quod in eadem Cambysis tempora illa incidat. Ex quo verisimilem coniecturam enasci contendit, sacerdotem eo tempore quendam Memphiticum, Buddam cognominatum, vel Xekiam, cum sociis suis ad Indos aufugisse, et dogmata Aegyptiaca, inter eos disseminauisse. 5. Ipsum quoque

* Dubia contra hanc hypothesin aliqua mouimus olim celeberrimo CROZAEO in Epist. ad eum data, et nuper in Thesauro epistolico Lacroziano edita, p. 70. seqq. quae tamen nobis, non quidem a Crozaeo, sed ipsa rei consideratione, exemta postea sunt. Certi enim scimus, colonias Aegyptiorum aliquoties ad Indos peruenisse, id quod recte quoque obseruatum cel. THEOD. HASAEO l. c. p. 140. nec nos mouet traditio Philostrati, Indorum Gymnosophistas sapientiam Libyae philosophis tradidisse; suo enim loco obseruatum, nugatorem totam fabulae narrationem suo scopo attemperauisse. Indica porro non tantum cum Pythagoreis concordant, qualia in Aegypto inualuerunt, verum etiam cum Aegyptiacis antiquioribus, vt ex comparatione theologiae Aegyptiacae vetustioris cum Indica sole meridiano clarius liquet. Indorum philosophi autem licet ante Alexandrum M. fuerint, non tamen hoc obstat, quo minus placita Indica ante Alexandri M. aetatem peruenire ex Aegypto in Orientem potuerint. Denique systema Aegyptiacum non semper dualisticum fuit, quod tantum circa inuasionem Persarum apud quosdam inualuisse videtur, sed emanatiuum, et ita quidem temperatum, vt Stoico simile fuerit, vel etiam Zoroastriano, vt suo loco dictum. Ex quibus, si candide fatendum, dubia nostra, eo tantum fine ad Crozaeum perscripta, vt soluerentur, non vero, vt ederentur, prorsus concidunt.

p) Tom. I. p. 58. seqq.

q) Idem fecisse Aegyptios, ex IVVENALE Satyr. XV. notum. Conf. Tom. I. p. 282. seq. dicta.

Digitized by Google

quoque huius sancti idolum imaginemue eam coniecturam probare monet. Exhibet ea vultum aethiopis, capillis crispis; hunc autem minime Indorum vultum et capillos esse, sed incolarum Africae. Hactenus Kaempferus, cuius rationes nobis tales videntur, vt aliorum suspiciones magna probabilitate vincant. Sed addi haud pauca possunt, quae eas augent et in maiori luce collocant. Namque 6. ipsum Buddae nomen haud parum hanc opinionem confirmat. Illud enim cum Mercurii nomine conuenire, vel solum diei Mercurii nomen euincit, quod in omnibus Indorum linguis a Budda appellatur. Lingua enim Brahmanarum sacra vocatur Buttauaram, Ceylanica, Bouda-Dina, Siamensi Van-Pout, Malabarica Bouden Kirumei [r]. Verisimile itaque est, impostorem illum Hermetis secundi personam imitatum eandem legislatoris gloriam affectasse, quam Hermes Aegyptiorum, et finxisse ideo, se eam diuinitatem esse, quae saepius iam inter homines apparuerit. Hoc enim si teneamus, facile omnes fabulae Indicae de antiquitate Buddae conciliari cum aetate huius philosophi possunt, eae enim ad priores apparitiones referendae sunt: nec opus est cum Kaempfero inter Buddam et Xekiam distinguere. 7. Ipsum porro institutum sacerdotum Indicorum Brahmanarumque satis amice cum collegiis Aegyptiacorum sacerdotum conspirat, vt ex dicendis constabit. 8. Sed et singularis ista atque eremitica viuendi ratio Foënae sectae, et Talopoinorum, praesertim inter Siamenses, et Peguanos mores a KAEMPFERO descripti adeo cum vita coenobitica Aegyptiorum philosophorum conspirant, vt vel sola haec similitudo persuadere nobis queat, ex vno fonte vtramque profluxisse. Nam praeter vitam austeram et cruciatibus, paupertate, et continentia conspicuam ordo discipulorum, anni, nouitiatus, examen seuerum, coenobia eorumque praefecti, pontifices, aliaeque circumstantiae mire cum coenobitica Aegyptiorum philosophorum vita concordant. 9. Addi his debet methodus duplex exoterica et esoterica, illaque hieroglyphicae methodo simillima, quam Xekia adhibuit. Qui si ex India prognatus fuisset, aliam philosophandi viam Chaldaismo (cuius vestigia hodienum in illis locis superesse docet KAEMPFERVS [s],) similiorem iniisset, et non figuris hieroglyphicis, sed cultu astrorum, idololatriam propagasset. 10. Non vero sola exoterica Xekiae doctrina eiusque tradendi modus cum Aegyptiacis conuenit, sed interior et arcana quoque disciplina, si rem ipsam spectes, cum arcana Aegyptiorum theologia ita concordat, vt facile appareat, hanc illam genuisse. Statuit nempe impostor Indiae, rerum omnium principium esse chaos nullo attributo modificatum, limpidum, tranquillum, perfectum, ex hoc omnia fluxisse, in eo consistere quoad substantiam omnia, in id cuncta reuerti, huius cognitione intuitiua et enthusiasmo quodam felicitatem summam niti: Aegyptio-

r) LA CROZE, l. c. s) T. I. p. 58. T. II. p. 66.

Digitized by Google

Aegyptiorum theologia autem, qualis paulo ante irruptiones Persarum rationibus philosophicis emendata fuit, praecepit: Principium rerum omnium esse Isidem, ex qua sint omnia et per quam sint omnia, eamque esse, vt habet inscriptio Saidis, omne, quod existit, est, et erit, hancque naturam rerum esse, formis nondum vestitam; in hac cognoscenda colendaque arcanae sapientiae sublimitatem versari etc. vt *Tomo primo* [t] demonstratum, et ex luculento APVLEII [u] loco constare potest. Tot igitur rationibus in vnum collectis satis ponderis habere videtur opinio ista, quae Xekiam illum, velut alterum Hermetem, ex Aegypto progressum, nouam legem et philosophiam, instituta Aegyptiorum imitando Indis tradidisse statuit.

* *

CAPVT SECVNDVM, DE PHILOSOPHIA GENTIS MALABARICAE.

§. I.

Scriptores de Malabaricis rebus consulendi.

Tenuia sunt et haud ita multa, quae de Indiae populis eorumque doctrina, religioneque, vestigiisque alicuius philosophiae in itinerariis recentiorum scriptorum leguntur: ignoscet itaque nobis Lector harum rerum curiosus, quod plura, quam quae diximus, non attulerimus. Quamuis enim in describendo cultu harum gentium diuino diligentes nonnulli fuerint, aut attentione tamen et accuratione, aut rerum ad hoc argumentum cognitu necessariarum intelligentia caruerunt. Vt vero certiora et ampliora de nonnullis huius mundi partis incolis sciamus, effecere nauigationes exercendae mercaturae gratia ab Europaeis nationibus ad litora sinus Gangetici, praecipue ad oras Coromandelicas et Malabaricas susceptae. Hae enim laudatissimi instituti occasionem praebuerunt, euangelium IESV CHRISTI his populis praedicandi, et viros doctos atque literarum sacrarum pariter atque secularium probe gnaros eam ob caussam illuc mittendi. Qui vt arduum et difficile negotium rite perficerent, linguarum quae in istis regionibus obtinent, vsum edocti, de religione, theologia reliquisque dogmatibus horum populorum dispicere coeperunt, vt quae praeiudicia, qui errores refutandi essent, intelligerent. Quem in finem cum sacerdotibus Indorum istorum, quos Braminas vel Bramanas vocant, congressi, partim ex ore illorum, partim ex scriptis tantum religionis opinionumque Malabaricarum notitiam consecuti sunt, quantam de aliarum regionum incolis non habemus. Inter hos

t) pag. 289. seqq. u) Metamorph. L. vlt. c. vlt.

Digitized by Google

hos vero, praeter Vincentium Mariam de S. Catharina de Sienis, quem sua ex archiepiscopi Cranganorae Francisci Garziae relatione descripsisse notat Cel. CROSAEVS [a], praecipue eminet ABRAHAM. ROGERVS, qui inter Batauos in littoribus Coromandelicis Paliacattae per decennium ecclesiastae munere functus est. Is licet linguam huius gentis vernaculam non calleret, a Bramina tamen quodam, Padmanaba cognomine, cui facilem reddiderat praefectum rerum Batauicarum in istis oris, quique Lusitanicum idioma erat edoctus, tum ab alio, Damersa appellato, mysteria harum gentium non modo oretenus percepit, sed et dictata calamo excepit. Redux vero ex India anno cIↃ IↃ C XLVII, quae cognouerat Belgico idiomate consignauit, fato autem praeuentus edere non potuit. Quas schedas relictas ICtus quidam eruditus obseruationibus auctas, Belgice cIↃ IↃ C XLIX vulgauit, traductas postea in linguam Gallicam et Germanicam, quam versionem insignibus accessionibus ad historiam religionum exoticarum spectantibus auxit CHRISTOPHORVS ARNALDVS [b]. Fidem autem et ἀκρίβειαν valde in eo libro probauit Rogerus, merito ideo a CROZAEO [c] laudatus, dolendumque hoc vnum est, ipsa Malabarici populi scripta sacra eum inspicere haud potuisse. Similem laborem quoque suscepit, alius ex Batauorum ecclesiastis in istis oris, BALDEVS. Is enim in Ceylano insula de idololatria Indorum nonnulla conscripsit, qui licet nonnulla satis acute viderit, multoties tamen memoriis sacerdotum a Lusitanis emissorum, quas consuluit, deceptus est [d]. Nemo autem vel accuratius in hoc stadio absoluendo vel diligentius occupatus fuit, quam viri ecclesiastici, a potentissimo Danorum rege, euangelii annunciandi caussa in has oras missi: quorum ducem B. ZIEGENBALGIVM fuisse, nemo ignorat. Hi enim in *Relationibus de missione sua*, quas hactenus magno ecclesiasticae historiae commodo in Europam miserunt, haud pauca ad hoc argumentum spectantia, et partim a theologis Indorum hausta, partim ex scriptis illorum excerpta tradiderunt. Maxime vero Ziegenbalgius, Malabaricam linguam mature edoctus, consultis Bramanis, et libris Indorum sacris, de Malabaricae gentis religione et placitis multa collegit, digessitque, et tenebris his amplissimam lucem accendit. Quas beati theologi chartas adhuc msc. delitescere, valde dolemus. Hisce enim narrationibus omnium maxime fidem dandam esse, recte ex eo concluserunt CROZAEVS [e], et auctores *Historiae vniuersalis* Britanni, quod ipsa Indorum scripta inspicere et legere, viris his doctis licuit. Plurimum autem debent hae literae illustris doctrinae viro, quem toties in partes vocauimus, τῷ πάνυ CROSAEO [f], quod memoriis Ziegenbalgianis msc. vsus, earum compendium dederit, quaeque de horum populorum Indicorum religione, theologia, et doctrinae sacrae capitibus reliquis

Mmmmm 2 notatu

a) Hist. Christian. Indic. L. VI. p. m. 577.
b) *Offene Thür zu dem verborgenen Heydenthum*; Norimb. 1663. 8.
c) l. c. p. 576.
d) Idem l. c. p. 577.
e) loc. cit.
f) p. m. 150.

notatu digna sunt, in eruditissima tractatione *de Statu ecclesiarum Indicarum Christiano* exposuerit. Ad hos fontes nos quoque recurremus, ita tamen, vt legum fidei historiae memores, nihil admittamus, quod non verisimilitudo commendet.

Theologi et philosophi Malabaricae gentis Bramanae s. Braminae.

§. II. Religionem, et quam illa complectitur philosophiam diuiniorem gentium Malabaricarum cognituris scire necessarium est, a quibus illa tradatur, quiue theologi illi atque philosophi sint, ex quorum praeceptis gentes illae amplissimae, quae per Mogulicum imperium, siue Indostanum, Bengalam, Ceylanum aliosque terrarum tractus extenduntur [g], dogmata ad diuinum cultum pertinentia hauriunt. Distinguuntur autem populi Malabarici tribubus, atque familiis certis, quas *Casten*, vocant, quibus in tot sectas diuiduntur, quot tribus extant, quasque non modo inter se misceri nefas est, sed quae haud raro quoque Vatiniano reliquas odio persequuntur [h]. Sunt autem tribus generales quatuor, in XCVIII familias iterum distinctae; inter quas loco et dignitate eminet Braminarum vel Bramanarum familia [i]. Quorum nomen, iam antiquis Brachmanum appellatione celeberrimum, vt *Tomo primo* [k] dictum, valde inter has gentes venerabile est, vnde eorum historia virorum quorundam doctorum attentionem meruit. Habent autem nomen a Deo Brama, Birama vel Biruma, ex cuius stirpe se satos esse iactant. Vnde, si ministrorum emissariorum fide standum est, qui linguam Malabaricam didicerunt, non Braminae, vel Bramanae, sed Biramanae dicendi essent. Prior tamen appellatio in vulgus percrebuit, vsuque obtinuit. Facit hic, quem sibi vindicant Bramanae, ortus diuinus, vt non tantum sanctiores esse aliis hominibus credantur, sed Bramanae quoque tantummodo nascantur, non vero doctrina, exercitatione vel electione fiant. Sunt autem hi homines non modo sacerdotes et theologi Malabaricorum populorum, sed doctores quoque, et philosophi [l]. Hoc enim illis nomen tribuere nulli dubitamus, cum ipsi tales se describant, quales esse philosophos exercitatione vsuque oportet. Nam disciplinae caussa, philosophiam, theologiam, artem salutarem, astrologiam eos discere atque docere, ex epistola Bramanae cuiusdam ad praecones euangelii Danos est manifestum [m]. Nec adeo stupidum Indis his ingenium obtigisse censendum est, vt non veram eos philosophi notionem attigisse, credi possit [n]. Id quod ex memorabili responsione Indi cuiusdam ad quaestionem, quis vir sapiens siue philosophus habendus sit, constat [o]. Ille enim a doctoribus suis ita eru-

„ditus

g) LA CROZE l. c. p. 579.

h) ROGER l. c. p. 3. Vers. Germ. LA CROZE l. c. p. 615. Relat. Missionis Indicae Cont. XVIII. prooem.

i) Citati.

k) Vid. citat. T. I. p. 192. seq.

l) BVRNET. Archaeol. phil. p. 541. BAYLE Art. Brachmanes T. I. Dict p. 643. FABRICIVS Diss. de Brachmanibus Syllog. opusc. p. 333. Ex his emendanda, quae satis confuse et inaccurate afferuntur in Hist. crit. phil. Galli anonymi T. I. p. 100. seqq.

m) Relat. Miss. Ind. P. I. p. 353. P. II. p. 1019. vbi quoque obseruatur, vulgare eorum nomen esse Pâppar.

n) ROGER. l. c. p. 67.

o) l. c p. 392. seqq.

Digitized by Google

„ditus respondit [p]. „Hos esse characteres viri sapientis: abnegare eum „omnes cupiditates huius vitae, nec vllius, quae in mundo est, rei cu„pidine tangi, sed ea omnia fastidire, quibus alii gaudeant. Edere eum „si fames vrgeat, quae suppetunt, nec ciborum delectum instituere. „Omnem autem cogitationum atque meditationum metam esse dominum, „de eo solo eum cogitare atque loqui audere. Ita fieri, vt omnis eius „vitae actio, oratio, meditatio, sapientia, intelligentia, studio constet. „Et hoc quidem pacto abnegatis cunctis, meditationis studiique sui ob„iectum Dominum eligere, viri sapientis charactere dignum esse.“ Quae si cum illis comparentur, quae suo loco de Brachmanum veterum disciplina diximus, apparebit, hodie nondum verae sapientiae signa inter has gentes barbariem obliterasse. Distinguuntur autem Bramanae siue Braminae et vestitu et vita ab aliis hominibus. Gestant enim funiculum Dsandhem, dictum, qui collo humeroque sinistro, tumque dexterae corporis parti vsque ad lumbos circumducitur, et peculiaribus ceremoniis infantibus eorum solet appendi [q]. Vitam autem Bramanae ita depingunt Indi ipsi [r]: Surgit ille mane horis ante ortum solis duobus, purgatus atque lotus in stagno sacro ad orationem conuertitur, totus postea legis ceremoniis, quae animae purgationem promouent, intentus. Sacro quoque cinere se tingit, et sacra monumenta appendit. Hoc vero pacto ornatus et instructus, legis diuinae munia [s] obit. Cauet autem in turba ambulando, ne vel attingatur a quopiam, vel aliquid impurum calcando polluatur. Nec carne viuit, nec creatura vlla ἐμψύχῳ, (cuius rationem sollicite quidem abscondunt, ex dictis autem facile coniici potest ineptum metempsychosis dogma in caussa esse [ſ]) sed cibis puris vescitur, potuque puro sitim pellit: abstinet a peccato quouis, et diei dimidium sacris terit occupationibus, altera diei parte hominum societati et victui quaerendo inseruit, ita tamen, vt ab opificiis abstineat, vel regiis stipendiis vel populi beneficiis alendus. Munus autem Bramanarum in eo potissimum occupatur, vt populum religionem doceant, sacris vacent, et emendationi morum inter reliquos homines inuigilent. Subolebit nobis non monentibus Lectori rerum veterum haud ignaro; valde haec esse similia institutis Aegyptiorum, et praecipue Therapeutarum a nobis *Tomo secundo* [ſſ] delineatis. Nam ROGERO quoque teste, Therapeutarum in modum ante ortum solis surgunt, adorant versus solem orientem, lauantur ante preces, canunt carmen in ortum solis, vestiuntur amictu puro, honorant precibus solem, abstinent a carne, victitant herbis sacris, differunt

 de

p) Ibid. p. 389. seq.

q) Exhibuit imaginem Bramanae funiculo hoc ornati ARNOLDVS in Frontispicio libri laudati, conf. ROGER p. 72. LA CROZE p. 581.

r) In Relat. Missionis Indicae P. I. p. 787. quae ex ore Indi cuiusdam hausta sunt: conf p. 382. ROGER. p. 149. LA CROZE p. 582. seq.

s) Qualia sint, ex Relat. Miss. Vol. I. p. 382. seqq. constabit.

ſ) Conf. ROGER p. 169. Relat. Mission. P. I. p. 351. Totam Indiam haec opinio peruasit, maxime vero meridionalem partem. Orientales Indi enim animalia occidere, praesertim insecta non verentur, forte, quod ea animam humanam ingredi non omnes putent.

ſſ) p. 149.

Digitized by Google

de rebus ſacris inter prandendum, aquam tantum potant, ſaepe ieiunant, ebrietatem vitant, diem precibus et cantu finiunt, nouilunia ieiunio celebrant. Quae inſtitutorum, ceremoniarumque ſimilitudo prona nos via ad eam ſuſpicionem ducit, eſſe inter inſtituta Aegyptiorum et Indorum cauſſam quandam certam et definitam iſtius concordiae morum rituumque. Aſt ſi ea recordemur, quae ſupra de Xekia, eiusque in Indiam ex Aegypto aduentu diximus, et recolamus memoria, quod eleganter quoque confecit CROSAEVS [t], magnam inter dogmata et religionem vtriusque gentis intercedere affinitatem, et eodem cuncta emanationis fundamento niti [u], addamus quoque, quod miſſionariis Danis obſeruatum, linguam Malabaricae gentis eruditam, quae Kirendum dicitur, Graecis verbis ſcatere; valde, niſi fallimur, augetur veriſimilitudo hypotheſeos illius, quam ſupra attulimus, hanc Indorum diſciplinam ex Aegypto in Aſiam translatam Aegyptios homines, (Graecae forte literaturae iam tum gnaros) auctores primos habuiſſe. Nec veteribus ea res ignota fuit, quos vidiſſe affinitatem dogmatum rituumque Aegyptiacorum cum Indicis, ex PHILOSTRATO * diſcere licet, ex cuius teſtimonio intelligitur, perſuaſum fuiſſe veteribus Aegyptios ſua ab Indis accepiſſe. Id quod falſum eſſe et ineptum, tota clamat hiſtoria vetus, et inuertendum eſſe atque ſtatuendum ſuadet, colonias Aegyptiorum vel ſaltem ſacerdotes et philoſophos nonnullos in Indiam excurriſſe.

Munus ſacrum Bramanarum.

§. III. Intelligitur ex dictis, Bramanarum gentem et doctorum et ſacerdotum munere fungi, adeoque duplici nomine conſiderari poſſe. Habent autem religionis atque dogmatum ſacrorum regulam librum ſacroſanctum, Vedam dictum, quem tamen nemini, qui Sudraes, id eſt, laicus habetur, attingere licet. Et hoc quidem pacto familia impoſtorum horum callidiſſima auctoritatem atque imperium in religionem et conſcientiam ſibi ſoli vindicat, cum a ſuo arbitrio non explicatio tantum, ſed ipſa quoque manifeſtatio dogmatum ſacrorum ex oraculis ſacris pendeat [w]. Nec aliam rationem eſſe putamus, cur in epiſtola miſſionariorum ad B. Th. Sig. Bayerum quaerenti, an certa fidei norma inter Indos deſcripta extet? magis negatiue quam affirmatiue, cauſſando inſignem diuerſitatem opinionum de ſummis religionis capitibus, reſponſum ſit. Extare enim iſtum Vedam, librumue Indorum ſacrum non ſolum ex Rogeri teſtimonio conſtat, qui ex Bramanae ſui relatione tradit [x], agi in eo de materia prima, angelis, animabus, poenis praemiisque malorum atque bonorum, itemque de creatione rerum, generatione creaturarum et corruptione, de peccato eiusque remiſſione, de ſummis imperantibus, de moribus et virtute; de ceremoniis templi et ſacrificiis etc. Sed ſpem quoque fecere Ieſuitae, quibus huius libri copia tandem facta eſt, eum in

t) p 554.
u) Conf. Relat. Miſſion. P. II. p. 708.
*) Vita Apollonii L. VI. c. 6.
w) Relat. Miſſion. P. I. p. 353.
x) pag. 56.

Digitized by Google

in Europam mittendi, vt vulgari possit [y]. Quod eo ardentius optamus, quo certiores sumus, originibus religionum et philosophiae magnam inde lucem accensum iri. Sacrificiorum cura autem tota a Bramanarum munere pendet, qui pro populo sacrificant. Ideo populus quoque ad alendos hos sacerdotes symbolam suam conferre tenetur; licet regum liberalitate certi quoque fundi designati institutique et priuilegiis muniti sint, ex quorum prouentibus alimenta capere possint [z]. Duae autem inter gentes Malabaricas religionis sectae obtinent, valde inter se diuersae, quarum illa Tchiua Sameiam, haec Vistna Sameiam dicitur, a duobus idolis, de quibus CROZAEVS [*] videndus. Vtraque in minores sectas familiasque diuiditur, quarum quaelibet secundum professionem vitae in certas classes distincta, proprios Bramanas, siue doctores sacerdotesque ex Bramanis habet. Qui quoque soli disciplinis litantes cum Pantaris siue Antiguelis [a], literatam in his Indiae partibus ciuitatem constituunt. Dantur tamen inter eas duae quoque classes aliae, quae non inepte inter philosophos referri possunt, nempe Iogigueuli, siue theoretici, et Gnanigueuli, siue sapientes, quae classes valde inter se differunt. Illi, vt a missionis ministris traditur, nec πολυθεοτητι nec apparatui ceremoniarum rituumque multum tribuunt: sed toti vitae theoreticae inuigilantes solitudinem et meditationem colunt, et in poenitentium ordine recte collocantur. Relictis enim vxoribus liberisque, multis molestiis et cruciatibus corpus affligunt, et imprimis spiritum continendo ecstasin affectant, altissima meditatione sopiti. Qualem Quietismum, vt sectam Foenam taceamus, supra iam tactam, ad fouendum augendumque enthusiasmum Bramanas Sinenses velut dogma quoddam sacrum fouere, CAROLVS GOBIENVS [b] quoque obseruauit. Ex cuius relatione eos ita statuere constat: „Mundum non nisi illusionem, somnium atque praestigias „esse, nec aliter sibi constare corpora posse, nisi quoties cum nihilo con„fundantur, quod propter simplicitatem suam omnibus rebus perfectio„nem largiatur. Tradit quoque, eos tam vehementer indolentiam et „ἀπαθείαν commendare, tantoque furore in ἀδιαφορίᾳ sanctitatem po„nere, vt statuae instar quis tandem immotus euadat, nec vlla cupidi„tate

y) Lettres curieuses et edifiantes Rec. XXI. p. 455. seqq. Ex Cont. XLVI. Missionis Indicae innotuit, viris optimis, qui Indis euangelium annuntiant, tandem a Bramana quodam oraculorum horum Indis sacrorum factum esse copiam, non volumine quidem scriptam, sola enim traditione orali propagatur, sed oretenus tamen a Bramana maxima veneratione clausis oculis recitatam. Esse autem, referunt quadruplex Vedam, i. e. cognitionis fontem, 1. Rügwedam, vel Ircuvedam, 2. Yaegjur vel Iadsur-vedam, 3. Sçâma-Vedam, 4. Adhaer-Wana Vedam: quartum artibus illicitis olim constantem prorsus memoria hominum excidisse: reliquos adhuc dici. Exemplum secundi referunt, quem Bramana recitauit, quatuor capitibus constantem, agentemque de argumento vario, de sacrificio ignis, de gloria solis et Deorum, de nominibus variis, additur appendix, de formulis nonnullis et bonis operibus etc. Sectionibus 84. constat, quarum tituli l. c. indicantur.

z) ROGER. c. V. p. 52. c. VI. p. 63. seq.

*) p. 582. qui luculentus hoc loco est.

a) Videndae de his hominibus Relat. Miss. Indic. P. I. p. 350. et CROZEVS p. 584.

b) Hist. de l'edit de l'Emp. de la Chine, Praef. conf. BAYLE art. Brachmanes not. k. et art. Sommonacodom. Quietismus enim iste per totum Asiae orientem extenditur.

Digitized by Google

„tate tangatur moueaturque. Hincque postulare a sapiente, vt cupiat nihil; „cogitet nihil, sentiat nihil, omnemque sanctitatis quoque et virtutis „ideam ita ex animo proscribat, vt nihil restet in eo, praeter perfectissi- „mam illam quietem sacrumque silentium. Huncque profundum animi „somnum, hanc potentiarum facultatumue quietem, hanc perpetuam „sensuum suspensionem summam hominis felicitatem efficere, talemque „non migrationi, non vicissitudini, non futurorum vel spei vel metui „subiectum porro esse, quae omnia illi euanescant, et nihil sint, ipse „vero sapiens, perfectus, felix, et verbo, Deus ipse Foë non minor „euadat.“ Quae luculenta explicatio Quietismi Indici quamuis pro- prie ad sectam Foënam respiciat, quam cum Bramanarum instituto con- fundere videtur Gobienus; apparet tamen ex ea, quid ad eum hi theoreti- ci homines requisiuerint; dubiumque minime est, quin inter Malabaras quoque, qui Foënam tamen sectam ignorant, illud dogma inualuerit, quod Africam Asiamque fere totam occupauisse suis locis obseruauimus. Altera Guaniguelorum secta multo puriori philosophia alitur; nam nec idololatriae vacat, nec ineptis theoreticorum nugis, sed dignis summo numine cogitationibus tota in Dei et diuinarum rerum meditatione defi- xa est. Vtraque secta a Bramanis distinguenda, hincque inter philosophos Indicos potiori quodam iure referenda est. Ipsae tamen Bramanarum fa- miliae sectas quoque inter se habent; quarum sex enumerat ROGERVS [c] ipse ne nimii simus, legendus. Quas non omnes philosophorum nomi- ne dignas esse, vel ex eo intelligitur, quod Epicureismo theoretico et practico, nonnullae adhaereant. Secta enim Schaerwaecka vitam post vltima fata superesse aliam negat, bonarumque actionum et virtutum re- gulam aliam non agnoscit, praeter laudem hominum [d]. Secta autem Pasenda, teste Padanaba apud EVNDEM [e], Vedam siue legem veram non esse tradit, et nec animae immortalitatem recipit, nec aliis rebus, nisi ventri studet, nec ab incestu abhorret, omnem vero restitutionem rerum periodicam, quam inter dogmata horum populorum fundamentalia emi- nere in sequentibus dicemus, exsibilat. Quam ideo arcanos habere hos impios sensus, nec aperte eos errores profiteri idem refert, cum haud pauci ob istam olim impietatem trucidati sint. Ex quo constare potest, superstitionem et idololatriam non obstare, vt non in densissimis ingenio- rum stupidorum tenebris atheismi pestis grassetur. Cuius exemplum esse potest liber quidam a Ziegenbalgio [f] deprehensus, cuius auctor fuit co- lonus aliquis, qui poësin a se ipso didicit. In eo enim infelix scriptor demonstrare voluit, non dari Deum, carereque rationes omnes, quibus existentia Dei euinci solet, fundamento solido, minime quoque dari veri- tates reales, vel gaudium solidum verumque aliud, quam quod huius vitae limitibus circumscribatur: stultum autem esse, his, quae ante pe- des

c) c. III. p. 29. seq.
d) Ibid. p. 40.
e) p. 41.
f) LA CROCE p. 641.

Digitized by Google

des posita sunt, dimissis, rebus inutiliter inhiare, quas neque sensus percipiant, neque intellectus assequatur. Immo inter ipsos Bramanas huius furfuris homines inueniri, ex responsione impia cuiusdam, ministris Daniae sacris data apertum est [g]. Quae non valde miramur, cum crassa superstitionis turpissimae ignorantia, quae in religione huius gentis obtinet, ingeniis erectioribus occasionem haud raro suppeditare soleat, in oppositum atheismi vitium incidendi. Plerique tamen superstitioni magis, quam impietati fauent, sanctitatem singularem, continentiam, molestias corporis, poenitentiae ἀσκήσεις, secessus solitarios, et paupertatem spontaneam sectantes. Est quoque, teste ROGERO [h], genus quoddam Bramanarum, Auadontas dictum, quod Gymnosophistis veterum valde affine, nec loquitur, nec vestibus amicitur. Qualem philosophorum speciem etiam Goëgos exhibere, inter Benianos Gusurattae incolas, peregrinantium ex narratione constat. Tota enim India eiusmodi philosophicis exercitationibus et molestiis occupatur, quod a veterum institutis relictum, et confirmatum esse aduentitiorum philosophorum institutione, non est quod magnopere dubitemus.

§. IV. Quid de rebus diuinis gentes Malabaricae statuant, quid de mundo eiusque partibus disputent, quid de moribus illis videatur praecipiendum, Rogerus ex Bramana quodam diligenter perquisiuit; non tamen, quae scire interest, omnia comperit. Curatius et maiori solicitate in eo stadio versati sunt, meritissimi viri Ziegenbalgius atque Grundlerus νῦν ἐν ἁγίοις, hi enim cum populorum istorum linguas didicissent, librorum sacrorum consulendorum copiam nacti diligenter in dogmata huius gentis theologica et philosophica inquisiuerunt: ex quorum collectione et tractatione [i] sua cum hauserit Crosaeus, ille potissimum hoc loco ab eis consulendus est, qui de placitis Indicis recte et ex veritate statuere cupiunt. Omnem vero eruditionis Malabaricae circulum, in theoreticam et practicam doctrinam commodo dispescere licet: quae enim de rebus naturalibus tradere solent, pauca sunt, facileque et sine ordinis neglectu ad naturalem theologiam, quae magnam partem encyclopaediae Malabaricae constituit, trahi possunt. Et medicinam quidem atque mathesin quoque attingunt, at valde tenuiter, et eum in modum, vt longissime a philosophica methodo absint. Artem enim salutarem non ex consideratione naturae corporisque humani, et morborum, tractant, sed more Aegyptiaco, certis medicamentorum formulis, in syllogas coniectis vsi medicinam faciunt. Quae vt explorata sibi esse Ministri euangelii Danici testantur [k], ita ex his explicanda sunt, quae CROSAEVS [l] habet, medi-

Philosophia gentis Malabaricae qualis?

g) Rel. Miss. P. I. p. 711. h) p. 46. seq. k) Relat. Miss. Dan. T. III. p. 1020.
i) Extat msc. in Orphanotropheo Halensi, optandumque valde est vt edatur. l) p. 620.

Digitized by Google

medicam artem hanc gentem diligenter exercere, et propriis quidem principiis vſam morborum nomina, genera, cauſſas, remedia in libris medicis deſcribere. Haec enim caue, de medicina aliqua theoretica et philoſophica intelligas; cuncta enim ad empiricam quandam ſalutarem artem pertinent, in qua ſola eos haud infelices eſſe, cetera parum rerum medicarum peritos ipſe Croſaeus non negat: qui cum Sinenſibus eos in ea re comparat. Nec melior aſtronomiae apud eos conditio eſt. Licet enim eclipſium ſolarium et lunarium definire tempora norint, cauſſas tamen earum ineptiſſimas allegant, quas ex male intellectis allegoriis, ab Aegyptiis ſine dubio, illis cum hac aſtronomica notitia traditis, hauſerunt. Habent quidem tabulas aſtronomicas, aſt, vt viris doctis, qui in iſtis terris fuerunt, obſeruatum [m], non propria diligentia confectas, ſed a parentibus et maioribus relictas. Quas Malabaricam gentem a peregrinis, aſtronomiam Graecorum edoctis accepiſſe, ex eo non contemnenda coniectura colligitur, quia obſeruatum viris laudatis, qui curioſe in literaturam Malabaricam inquiſiuerunt, in lingua horum populorum erudita, ſiue Kirendica, non modo incrementa et decrementa lunae a Bramanis illis nominibus deſignari, quae apertiſſima Graecae et Latinae originis veſtigia oſtendant; qualia in hac lingua vocabula multa deprehendi ſupra iam diximus: ſed et ſigna Zodiaci pleraque iisdem, quibus apud poëtas et aſtronomos Aegyptiorum, Graecorum et Latinorum gaudent, appellationibus diſtingui: dies quoque eodem modo deſignari nominibus prout ab Aegyptiis factum, a quibus Graeci et Romani acceperunt. Quae ſane aliam cauſſam habere non poſſunt, quam aduentum hominum peregrinorum iſtam aſtronomiam Aegyptiacam et Graecam edoctorum, qui cum ad has oras appuliſſent, genti huic ea ſideralis ſcientiae elementa tradiderunt, quae ipſi edocti erant. Quae ſi cum iis comparentur, quae ſupra de Xekiae aduentu in India coniecimus, magnam addent iſti opinioni veriſimilitudinem, quae ex Aegypto diſciplinarum et philoſophiae ſemina ad Indos translata eſſe ſtatuit. Infantes vero eſſe philoſophos hos Indicos in aſtronomia ex eo intelligi poteſt, quod terram quidem mundi centrum eſſe dicant, et moueri planetas pariter atque fixas ſtellas circa eam aſſerant, lunam autem longius a terra diſtare quam ſolem, nugentur, rideantque Copernici hypotheſin, rati, ſi terra circa ſolem moueatur, effuſum iri oceani vndas in terram [n]. Quae ſpeciminis loco eſſe poſſunt, quam pueri in ſcientia ſiderali hi populi ſint, et quam parum obſeruationibus et attentione ad res coeleſtes valeant.

Theologia Malabarica.

§. V. Theologiae Malabaricae ſumma haec eſt:

I. Eſt

m) l. c. Lettres curieuſes et edifiantes Rec. X. p. 36. Calendarii ſpecimen exhibent Rel. Miſſ. Cont. V. T. I. p. 200.

n) Ibid. p. 1022. quo loco plura ad aſtronomiam Malabaricam pertinentia afferuntur.

Digitized by Google

I. Eſt eſſentia eſſentiarum rerumque omnium, ſubſtantia ſuprema, et infinita, eaque in Vedam vocatur Barabara Vâſtou, ens entium [o].

II. Ens hoc ſupremum eſt inuiſibile et figura caret externa, adeoque nec comprehendi, nec moueri poteſt.

III. Nemo ens hoc ſummum vidit vnquam, nec tempus vllum id poteſt comprehendere.

IV. Eſſentia eius replet omnia, et omnibus rebus largitur ortum.

V. Eſt in eo ſumma ſapientiae, ſcientiae, ſanctitatis et veritatis comprehenſio. Eſt quoque infinite bonum, iuſtum et miſericors.

VI. Creauit hoc ens ſummum res omnes, quas quoque conſeruat et ſuſtentat, amatque eſſe inter homines, vt ad felicitatem eos perducat.

VII. Fieri id poteſt, ſi hoc ens ſummum vere ametur et colatur. Excerpta hic damus verba philoſophi Malabarici, hunc eleganter in modum de Deo praecipientis, quae deſcripſerunt Ziegenbalgius eſt Grundlerus. Quae probe notanda ſunt, vt ratio inde intelligatur, cur de Deo ſummo in infinita et incomprehenſibili deitatis abyſſo latente, vt §. XVI. docebit, nihil effari homines poſſe ſtatuant, curque ad πολυθεότητα delati ſint, nempe quod non niſi per emanationes ex Deo profluentes infinitum hoc Numen comprehendi poſſe crederent. Ex quo, niſi fallimur, luculenter apparet, eandem, quae Aegyptum atque Orientem totum peruaſit, ſyſtematis emanatiui hypotheſin has quoque gentes recepiſſe, et hac tantum claue adhibita myſteria theologiae Indicae recludi poſſe. Quae ſemel hoc loco monuiſſe ſufficiat.

VIII. Habet hoc ens ſupremum nomina ſibi propria et illi ſoli conuenientia.

IX. Non poteſt ens ſummum vllo idolo vel effigie depingi, ſed eius tantum attributa allegorice delineari queunt [p]. Id de primo omnium emanationum diuinarum fonte intelligi debet; quae enim ex eo emanarunt deitatis flumina, idolorum ſimulacris ab his hominibus definiuntur. Ipſa vero theſis haec tota Orientalis eſt, et dudum in Aegypto quoque obtinuit, in qua diuinitatis peplum neminem mortalium remouiſſe, ſtatuebatur. Et hoc quoque fundamento reliquae de ente ſummo aſſertiones nituntur, quae in eo potiſſimum verſantur, vt infinitum inter fontem, emanationes, et emanata diſcrimen ponatur.

X. Summum Numen adorari haud poteſt, quia incomprehenſibile eſt: ideo minorum Deorum adorationem lex, Vedam, iniunxit, quam non aliter reſpicit Numen, ac ſi ipſi eſſet exhibita, ideoque praemiis adorantes afficit, vt obſequio ipſi praeſtito ſit merces iuſta [q].

XI. Eſt hoc ens ſummum ſemen ſine ſemine, ſapientia infinita, lumen ſpiritus, caret omni naeuo, oculum in fronte gerit; iuſtum eſt, at im-

o) LA CROZE l. c. p. 586. qui haec teſtimoniis Fr. Xauerii, Bernierii Vincentii Mariae et Borcheti roborat.

p) Ib p. 591. ex verbis Indi cuiusd. ad Ziegenbalg.

q) Ibid. p. 611. ex libro vatis Indici, Diragala Sakurum dicto.

Digitized by Google

mobile et immutabile: veſtitur autem innumeris figuris. Facile haec explicantur, ſi de emanationibus figuris idolorum quam plurimis veſtitis intelligantur.

XII. Iuſte cum omnibus ens ſummum agit, et ſe variis modis manifeſtat, difficulter autem intelligi poteſt. Hoc de fonte ſupremo, illud de emanationibus capiendum eſt, ſenſus ſyſtematis emanatiui prodit.

XIII. Nulla poteſt ſapientia creata huius entis ſupremi profunditatem comprehendere.

XIV. Creauit hoc ens ſummum omnia, eaque conſeruat, ordinat praeterita, praeſentia, futura, nulli tamen temporum periodo includitur [r].

XV. Eſt hoc ens pontifex ſanctus, qui in omnibus et vbique eſt, et aeternitatem occupat, cuius nulla res capax eſt [s].

XVI. Latet Deus in infinito et profundo oceano, quem ſi quis cognoſcere cupit, ſopiendi ſunt fluctuum ſtrepitus, et quies interna perfectaque nutrienda, vt concentratis in vnum ſenſibus Deus quaeratur. Verba haec ſunt Bramanae cuiusdam ad Ziegenbalgium ſcripta [t], quae illis quae ſupra de Quietiſmo Indico dicta ſunt, miram lucem affundunt. Aliter enim ſtatuere non poſſunt, qui Sygen et Bythen Deum eſſe, id eſt latere in immenſo diuinitatis oceano abſconditum cum Orientali, Aegyptiaca, Cabbaliſtica philoſophia ſtatuunt. Vnde enthuſiaſmum animam quoque eſſe theologiae Indicae manifeſtum eſt.

XVII. Poteſt Deus agnoſci ex lege ab ipſo lata, exque miraculis, quae in mundo facit. Sed et ratio homini indita illum detegit ex creatione et conſeruatione rerum omnium.

XVIII. Res omnes materiales condituro enti ſummo opus prius erat forma materiali ex ſe ſuſcepta, eo quod ſubſtantia mere ſpiritualis relationem et proportionem ad corpus nullam habet, nec in id agere, vel virtutem in re corporea exercere poteſt.

XIX. Fons autem atque radix rerum omnium cum exiſtat, ſemina quoque ſiue principia rerum omnium, adeoque eſſentiam, naturam, virtutem et realitatem vtriusque ſexus in ſe habet.

XX. Res vero omnes conditurus Deus ſeparauit virtutes maſculiuas a foemininis, quae hactenus abſorptae vnitaeque in eo latuerant: Et hoc pacto creationis perficiendae media inuenit. Luculenter admodum verba haec, quae ipſis Indis debentur, emanationis ſyſtema exprimunt. Perſuaſi enim ex nihilo nihil fieri, rerum omnium, etiam materialium, cauſſam, formam, et realitatem in Deo latere ſtatuere cogebantur; rati ſine ſubiecto materiali agere pon poſſe ſpiritum in corpus, hocque ipſo diu ante Mallebranchium et ſequaces hoc axioma conſtituentes. Vt vero cuncta ex hoc fonte hacque radice exſurgerent, et actiua et paſſiua principia,

r) Ibid. p. 592. ex libro Indico Schivavaikkrum.
s) Gnanigueulorum haec theſis eſt, ib. p. 593.
t) Ibid. p. 596.

Digitized by Google

pia, id eſt, efficientia et recipientia requiri contenderunt, quorum illa mere ſpiritualia eſſent, haec materialitatis cauſſas et ſubiecta in ſe continerent. Ita duplici emanationum diuinarum flumine conſtituto, poſſibile demum eſſe putabant oſtendere, qua ratione ex combinatione horum principiorum emanatiuorum res omnes, etiam quae ſenſibus ſubiacent, productae ſint atque genitae. Nihil in his omnibus eſt, quod non apud omnes, qui ſyſtemati emanatiuo adhaeſerunt, deprehendatur, quod ſc. ſine his duorum generum principiis conſtare nequit. Id enim Oromaſdes et Arihmanius Zoroaſtris ex Mithra prodeuntes volunt, hoc Aegyptiorum Oſiris et Iſis, et coniugia deorum Aegyptiaca innuunt, mira ſimilitudine in Indica theologia expreſſa, hoc aeones maſculinae et foemininae philoſophiae orientalis inculcant, hoc Cabbaliſtarum Seir Anpin et Malcuth dicunt, verbo in eo omnes conſenſerunt, quicunque emanaſſe ex infinito deitatis mari omnia dixerunt Aegyptiaca quoque Orientalibus admixta ita explicat Iamblichus, vt mira inter ea et Indica ſit conuenientia. Quae omnia ad detegendas veras Indicae philoſophiae et theologiae origines merentur expendi atque abiectis praeiudiciis recte conſiderari. His intellectis, quae ſequuntur haud erunt obſcura.

XXI. Ob dictam creationis cauſſam ens ſummum ſe in effigie trium idolorum adumbrauit, vt poſſet detectum et comprehenſibile factum adorari. Et hoc quidem ſimulacrum Lingum dicitur. Denotat autem, interprete CROSAEO [w], Lingum genitalia vtriusque ſexus coëuntia, quorum imaginem in adytis templorum, quae Pagodae dicuntur, collocant, et ſacro ſancta habent [x], magno quoque cultu ideo proſequntur, et ſacrificiis a Bramanis peculiaribus ritibus oblatis honorant. Immo amuleti inſtar capſulae incluſum hoc Lingum collo appendunt, et vim illi magicam tribuunt. Inepta haec diuinitatis ſymbola vnde Indi acceperint, haud difficulter deprehendent, qui DIODORVM SICVLVM [y] conſulent, monentem genitalium cultum diuinum in orgyis et myſteriis multorum populorum deprehendi: maxime vero Aegyptios in eo proſequendo inſaniuiſſe phallus in ſacris Bacchicis multis ritibus adoratus exemplo eſt. Produnt haec nouo argumento, tum origines Indicorum dogmatum Aegyptiacas, tum ſyſtema emanatiuum, cuius fulcrum hoc Lingum eſt. Neque tamen putandum, adeo inſaniuiſſe huius ſyſtematis inuentores et doctores quoque inter Indos, vt Deo genitalia materialia adſcriberent. Hoc enim aſſertionibus de Deo ſupra allatis, quibus eum ab omni corporis figura liberum pronuntiant, e diametro eſt contrarium. Sed intelligendum hoc eſt eodem modo, quo vtriusque ſexus proprietates Deo diisque ex eo prognatis a veteribus tribui, aliquoties docuimus, nempe vt in Deo non modo cauſſas efficientes virtutesque ſpirituales, ſed et cauſſas ſubiectiuas atque materiales deprehendi et ex vtrarumque coniugio et coniunctio-

w) p. 588 ROGER. p. 249. not.
x) Relat. Miſſ. P. I. p. 354. 895.
y) Bibl. L. I. Conf. de Romanis AVGVSTIN. de C.D. Lib. 7. c. 21.

iunctione atque commixtione rerum omnium essentias generari producique statuatur. Vnde haec cum systemate Orientali, Aegyptiaco, Gnostico, Cabbalistico comparanda sunt, vt lux illi dogmati spe omni maior et illustrior exsurgat. Interim negari tamen non potest, allegoricam istam adumbrationem systematis emanatiui, turpissimae superstitionis et nefandae idololatriae occasionem fuisse, cum ingenia ista metaphysico acumini minus, quam imaginationis simulacris apta, systematis vmbram cum ipsa re et corpore confunderent.

XXII. Ex hoc diuino fonte duo alia Numina exorta sunt Tschiuen, qui masculini sexus, et pater Deorum omnium est, et Tschaddi, quae foemina et mater Deorum est [z]. Obtinet haec regula per totam theologiam Indicam [a], vt Deo Dea coniux societur, cuius ratio philosophica ex antecedentibus petenda est. Petiisse id Indos ab Aegyptiis recte et acute iam vidit, qui ad Rogerum annotationes adiecit. Is enim recte ad HERODOTVM [b] prouocat, et arcanos ritus Osiridis et Isidis allegat, quosque hoc pacto in India vtriusque sexus in diuinis cultum genuisse obseruat.

XXIII. Quinque capita habet Tschiuen, quorum tria sunt potiora. Inde tria numina exsurgunt Biruma, siue Birama, Isuren et Vistnou. Celeberrima est inter Indos fere omnes haec trinitas diuina, cuius explicationem, quam Missionariis Danicis dederunt Bramanae, hanc quidem esse volunt, indicari ea similitudine varios colendi numinis modos et rationes: ast fefellisse nugatores viros doctos ex totius systematis Malabarici nexu constat, secundum quod Deus hic τριπλάσιος (quo nomine Mithras Persis appellatus est) trium emanationum praecipuarum ex Deo incomprehensibili progressarum, symbolum est, quarum prima eundem apud Indos locum occupat, quem δύναμις apud Gnosticos, λόγος apud Alexandrinos, Adam Kadmon apud Cabbalistas, vnde innumeris praedicatis et laudibus Ischuren scatent libri Malabarici. Iucundumque erit Lectori, placita Orientalia, praecipue in Aegypto secundum Iamblichi narrationem obtinentia, cum Malabaricis comparare, ita enim recte fecisse censebitur cel. CROSAEVS, quod totam hanc theologiam Aegyptiacae originis esse statuerit.

XXIV. In hoc quinquecipiti simulacro Numen ineffabile et incomprehensibile, vt humanae infirmitati succurreret, se manifestauit, singulis enim vultibus propria nomina et munia regendi mundi competunt [c].

XXV. Constituunt itaque haec quinque Numina systema diuinum, quatenus mundus ab eo regitur.

XXVI. Ea suo tempore retrahentur reuocabunturque in abyssum Deitatis, et in sinum Numinis supremi resorbebuntur.

XXVII. Qui vero hos dominos adorat, re ipsa summum ens, supremum Numen, adorat: illud est in omnibus omnia.

XXVIII.

z) LA CROZE p. 600.
a) ROGER. p. 837.
b) L. II. c. 48.
c) Ibid. p. 604. Relat. Miss. P. I. p. 47.

Digitized by Google

XXVIII. Praeter haec prima Numina, quorum quodlibet suam coniugem habet, dantur adhuc CCCXXX milliones Deorum, et quadraginta millia prophetarum a Deo eum in finem conditorum.

XXIX. Quatuordecim mundi sunt, septem superni et septem inferni. Illi vocantur: 1) Tschaddialogum, 2) Dewalogum, 3) Tschenalogum, 4) Magalogum, 5) Tschiwalogum, 6) Bywalogum, 7) Pulogum. Hi sortiti sunt nomina: 1) Adalalogum, 2) Widalalogum, 3) Tschudalalogum, 4) Nidalalogum, 5) Daradalalogum, 6) Daladalalogum, 7) Padalalogum [d]. Inter hos mundos inferiores et superiores, esse nugantur quatuordecim maria, quorum vnum repletum lacte, secundum melle, tertium saccharo etc. Obseruatum autem missionis Danicae ministris [e], ineptum hoc systema mundorum fingendi occasionem subministrauisse traditionem de septem planetis, eorumque circulis ab horizonte sectis. Quae si probe ponderentur, coniectura inde enascitur, primos astronomiae inter Malabares conditores, planetarum orbes velut terras habitatas. Indis commendauisse: quam hypothesin inter Pythagoreos Aegyptum incolentes non peregrinam et ignotam fuisse suo loco annotauimus.

XXX. Omnes hi mundi infinite magni latique sunt, et a suis quique habitantur incolis.

XXXI. Padalalogum, infernus est, in quo Deus mortis, Emen, rex est.

XXXII. In mundo Palogum, homines habitant; ille vero figuram habet quadratam et oblongam.

XXXIII. Magalogum est aula Vistnou.

XXXIV. Dantur infinitae mundorum periodi, quarum antiquissima et prima omnium seculorum Ananden dicitur, durauitque CXL annorum milliones; hanc secutae sunt periodi reliquae [f].

XXXV. Durant hae periodicae seculorum reuolutiones per innumerabilium temporum annorumque milliones, ab vno Numine ad aliud, creatis Diis pereuntibus, et redeuntibus.

XXXVI. Post innumerabiles eiusmodi seculorum periodos redibit tempus increati Isuren. Fabulis lepidis has periodos inuoluunt Indi, quas ex eorum ore descripsit CROZAEVS [g], secundum quas, numina omnia, quae ex increato et primo ente, Isuren dicto, effluxerunt, in hunc Deitatis oceanum redeunt, id est moriuntur, et iterum noua emanatione progrediuntur. Accepisse hoc Indos a peregrinis conditoribus religionis suae, comparatio instituta cum reliquis systematis emanatiui sectatoribus faciet manifestissimum. Quotquot enim illud receperunt, quod plerasque gentes barbaras fecisse suo loco ostendimus; deos quoque ex Deo primo emanantes, in eum resorptum iri, et fatalem periodorum aeternarum catenam existere professi sunt, cuius exitus tandem sit infinitum illud, ex quo omnia fluxerunt, et refluxerunt quoque in diuinitatis mare. Fabulas autem

d) Ibid. P. I. p. 358.
e) l. c. P. II. p. 941.
f) Conf. LA CROZE p. 608. sqq. ROGER. p. 283.
g) l. c. p. 608.

autem lepidas genuisse videtur diligentia theologorum aeternitatis notionem incomprehensibilem ingeniis stupidis et crasso sub aëre natis incubcandi, id quod attenta lectio loci scriptoris Indici, quem ex memoriis Ziegenbalgianis adduxit CROZAEVS facile coniici potest.

XXXVII. In quinto mundo est sol et luna; in sexto angeli tutelares, in septimo et octauo angeli primarii, qui nubes formauerunt.

XXXVIII. Mundus praesens omnium deterrimus est, in quo peruersa sunt omnia.

XXXIX. Ortus est mundus ex ouo, et tandem a radiis solis comburetur. Etiam in hoc asserto vestigia doctrinae Aegyptiacae apparere, instituta vtriusque comparatio docebit. Eandem hypothesin etiam inter reliquos Indos, maxime, inter Siamenses obtinere obseruatum ex Tachardi relatione BVRNETIO [h], qui recte notat, ex cineribus combusti regni noua, secundum Indos semina siue oua nascendi mundi exsurgere. Frustra autem haec a Noachi tempore Burnetus repetit, recentiorem enim esse theologiam Indicam ista annorum canitie, ex dictis constat. Attulisse autem hoc quoque dogma cum reliquis inter placita domestica Aegyptios aduenas valde est verisimile.

XL. Dantur spiritus boni et mali, qui ab hominibus generantur. Ita quidem tradebat Pamanadaba Rogero [i], sed recte de eo dogmate in annotatione paginae subiecta dubitatur. Spiritus enim secundum systema Indorum vel ex primo numine, vel ex subordinatis diis progrediuntur. Forte ea tantum Braminae mens fuit, spiritus siue animas a corpore auulsas et per varia postea corpora migrantes vel bonas esse vel malas, qua ratione similia praecepisse Alexandrinos philosophos suo loco diximus.

XLI. Animae hominum et brutorum reipsa vnius essentiae atque naturae sunt. Supra iam in doctrina Xekiae exoterica hoc assertum obtinere, idque ex systemate emanatiuo, et quam illud gignit, metempsychosis dogmate fluere obseruauimus. Ratio itaque diuersitatis ex conditione corporis, quod animae inhabitant, vel melioris, vel deterioris, deriuanda est. Ex hoc vero fonte ratio quoque abstinentiae a carne, et ab esu animalium petenda est.

XLII. Animae in corpore velut in carcere versantur, et post mortem in alia corpora migrant. Κύρια δόξα totius non modo Indiae, sed vniuersi fere Orientis, quod exotericum domesticumque in his oris dogma fuisse, ex historia philosophiae barbaricae constat. Qui cothurnus vt plerisque pedibus aptus fuit, ita praecipue emanatiuo systemati valde adaptatus est. Secundum illud enim euolutiones reditusque animarum fiunt gradatim [k].

XLIII. Animae ab aeterno ex Deo effluxerunt, in quo extiterunt, et in corpora poenae caussa detruduntur. Monet, qui haec refert ROGERVS,

h) App. ad Archaeolog. philos. p. 542. seq. conf. ROGER. p. 282.
i) loc. cit.

k) Conf. Relat. Mission. P. I. p. 53. 388. 420. 487. 871. 603. 765. LA CROZE p. 619. ROGER. p. 304.

Digitized by Google

-ævs [l], Indos originem animarum ex Deo cum maris emanationibus et fluminibus ex eo oriundis comparare. Id quod prorsus conficit, omnia ex Indorum mente ex emanatione constare. Nec aliud patitur hoc systema, cum quodcunque reale, bonum, substantiale est, in hoc fonte lateat, exque eo progressum visibile fiat. Quo pacto turpissimum enthusiasmum atque deismum satis impium introduci nemo non videt. Non repetemus ea, quae iam aliquoties de Quietismo Indico, Sinico et Iaponico diximus, sed monebimus tantum, ineptum pariter et impium hunc enthusiasmum magnas praestantissimorum inter Indos philosophorum voces suspectas facere, et polluere, vt ex iis, quae de morali philosophia harum gentium dicemus, patebit. Vno iam exemplo, eoque memorabili rem illustrabimus. Affert ex memoriis Ziegenbalgianis sequens effatum, pulchrum in se et Deo dignum Crosaevs [m]. Vna tantum vera essentia est, quae omnipraesens est vbique, et quae radiorum solis instar se omnibus insinuat. Tu te mihi dono dedisti, et ego me tibi; vidit id oculus meus, et comprehendit id animus. Illapsus enim mihi es, o Deus, vt fulmen e coelo. Haec si fundamentis theologiae Indicae adaptentur, patet magnificam hanc sententiam nihil aliud, nisi deismum vel enthusiasmum irrationalem, et physicam essentiae diuinae participationem inuoluere. Alia ex Barthrouheri sententiis a Rogero editis colligi possunt, quibus hic enthusiasmus in aprico ponitur. Quae apud ipsum legenda; nobis enim non licet esse tam prolixis.

XLIV. Post mortem potest homo per transmigrationem non modo brutum, sed et creatura inanimata immo diabolus euadere [n]. Fulcit haec thesis obseruationem asserto XL. adiectam.

XLV. Felicitas animae post mortem partim in aliis mundis, partim in coelo quaerenda est.

XLVI. Ea felicitas per remissionem peccatorum, et per bona opera acquiri; remissio peccatorum autem itineribus religiosis ad sancta loca, festiuitatibus, lotionibus et sacrificiis obtineri potest [o]. Inter haec salutis media plurimum lauacris tribuunt, cuius rationem quaesitus a Ziegenbalgio [p] Bramana quidam respondit: fieri ideo, quia aqua diuinitate non careat, et magnas res in mundo efficiat, rebusque omnibus plurimum salutis afferat, velut mater altrixque.

XLVII. Peccata post hanc vitam in inferno puniuntur, in cuius tenebris tamen cruciatus non nisi paucorum aeternum durant.

XLVIII. Quoniam animae omnibus animalibus insunt, ideo nefas est, ea mactare eorumque carne vesci. Maxime vero impium est vaccam interficere, quae sacrosancta est [q]. Fluere hoc dogma ex metempsychosi ex dictis

l) p. 309. 310.
m) p. 593.
n) Ibid. p. 449.
o) Ib. p. 415. 481. 498.
p) Relat. Miss. Ind. P. I. p. 701.
q) Roger. p. 451. seq.

Digitized by Google

dictis est manifestum. Vaccarum sanctitas autem tanta est, vt earum carne non nisi fex plebis nihil quod fas est, curans vescatur, et tum fimus sacrosanctus sit, tum cinis ex eo praeparatus idololatriae turpissimae materiam praebeat [r]. Originem autem huius ineptae βουλατρείας ex Aegypto petendam esse, nemo non videt, cui res Aegypti veteris ignotae haud sunt.

Hactenus theologia Malabarica, cui quaedam physica subiungimus, vt constet, quo modo de rebus naturalibus philosophari Indi audeant:

Physica Malabarica. XLIX. Quinque sunt elementa, terra, aqua, aër, ignis et agachum, id est spatium inter coelum et athmosphaeram nostram [s].

L. Tria sunt mortis et corruptionis principia, quae ex vnione animae et corporis oriuntur, Anoubum, Maguei et Ramium. Anoubim est cortex animae, forte ὄχημα Platonicorum vel materia; certe simile quid Klippoth Cabbalistarum; Ramium fomes cupiditatis prauae in anima latens; Maguei phantasia eiusque directorium.

LI. Quinque sunt classes vitae; vegetatiua, quae omnibus corporibus inest, vita, voluntatis, sapientiae et felicitatis.

LII. Tria sunt temperamenta, melancholicum, sanguineum, phlegmaticum.

LIII. Obtinet melancholicum temperamentum apud sapientes, modestos, duros, et indole bona praeditos homines; sanguineum facit poenitentes, resipiscentes, temperantiae et virtuti deditos; phlegmaticum gignit impuritatem, fraudes, iniquitatem, mendacium, pigritiam, tristitiam.

LIV. Diei noctisque vicissitudines ex solis declinatione circa montem ingentem oriuntur. Veterem at ineptam coniecturam esse, olim iam Indis receptam alibi ostendimus.

LV. Metalla emendare et transformare in aurum possibile [t].

LVI. Dantur dies fausti vel infausti nefastique, qui diligenter obseruandi sunt, ne atro die quid suscipiatur male euenturum. Vetus haec quidem superstitio est, inter barbaros diu iam per omnes terras recepta, ast non maiori cura et studio culta, quam apud Indos, cuius exempla dabunt Missio Danica [u] et ROGERVS [x].

Praeter haec pauca quaedam alia sunt, his tolerabiliora, ast priuatorum tantum sententiis celebrata, quae tamen, quia ad opiniones totius gentis cognoscendas nihil faciunt, hoc loco non tangimus.

Doctrina moralis Malabarica. §. VI. Restat moralis doctrina Malabarica, cuius elegans specimen exhibuit ROGERVS. Is enim libro suo BARTHROVHERRI, Bramanae

r) Rel. Miss. P. I. p. 181. 467. 616. 402. ROGER. l. c. KAEMPFER, Hist. de Iapon. P. I. p. 60.
s) LA CROZE p. 622. seqq. Relat. Mal. P. I. p. 894. seqq. P. II. p. 898.
t) Ibid: p. 628.
u) P. I. p. 206.
x) p. 122. 134.

Digitized by Google

nae sententias centum de via ad coelum, tum dicta centum de vita rationali et prudente inter homines adiecit, eo quod magnae inter Indos istos auctoritatis esse perhibentur. Tradunt enim hunc Indorum philosophum filium fuisse Bramanae cuiusdam, mulierosum primo et voluptatibus maxime deditum, ita vt trecentas vxores duceret. Patrem autem eius lethaliter decumbentem cum filiis valedixisset, moestis hunc oculis intuitum indoluisse, quod matre Sudraes, i. e. laica genitus, e multis quas habebat coniugibus, plurimos liberos suscepturus esset; qui quoad in mundo cum posteritate sua vixerint, ipsum coelo excluderent; adeo nefas apud Indos inter Bramanas habetur mulieri ex alia familia misceri. Id adeo commouisse, ferunt Barthrouherri animum, vt relicto patre, dimissisque vxoribus caput tonderet, indumentoque rubro amictus Sanjasi y) quendam effingeret, sanctitatis colendae caussa. Patrem vero conspecta pietate filii ei vitam promisisse, quam diu terrarum orbis durauerit; non irrito euentu, inuisibiliter enim eum postea inter homines velut angelum obambulauisse. Patre itaque decedente ad peregrinationes per orbem se accinxisse, vxoribusque permisisse, vt iterum nuberent aliis; ipsum autem totum coelestibus intentum ex veterum scriptis et propria meditatione sequentes sententias et dicta collegisse. Quae magnificam pleraque doctrinam inculcant, quam tamen systemate emanatiuo inaedificatam fundamento periculoso niti, hincque enthusiasmo latente grauida μετέωρα nonnunquam gignere recordandum est. Ipsae vero meditationes pulcherrimae sunt, et supra Indorum captum, multaque habent veterum Gymnosophistarum sententiis haud dissimilia. Quorum vt exemplum Lector habeat, ex multis extantiora et memorabiliora hic apponemus:

I. Vita hominis instar guttae aquae est: et tamen propter eam principum aulas sequitur, eorumque actiones laudare non erubescit, non expendens animo, ita se peccare.

II. Decrescit hominis corpus et senescit, cupiditas animi autem quotidie iuuenescit.

III. Quamuis diu durent res terrenae, tamen finem capient, eoque tempore quo corrumpentur, animum dolore replebunt et tristitia. Qui vero mature eas relinquit, quia aeternum durare nequeunt, certam animo tum tranquillitatem pariet.

IV. Deserunt autem diuitias et cupiditates omnes illi tantum, qui coelesti cognitionis lumine instructi sunt.

V. Habent viri sapientes bona huius vitae et felicitatem temporalem pro carcere, quo a coelestium rerum cupidine retrahuntur; ideo mature haec omnia deserunt.

y) Hi Gymnosophistae veterum, recentiorum Mystici sunt.

VI. Cuncta timori expoſita ſunt; nihil autem illi timendum eſt, qui in via Dei ambulat.

VII. Nihil eſt in mundo, quod perdurare poſſit, et finem tandem aliquando non videat.

VIII. Funiculus eſt, cupiditas; eum rumpi ne impedias, vel aegre feras: Deo autem confidenter te trade, et ſaluus atque beatus euades.

IX. Omnia fert ſecum tempus, hoc itaque reuerenter habere memento.

X. Non concupiſcenda ea ſunt, quae incerta.

XI. Si mundi rebus inhias, magnis moleſtiis cruciaberis; quaerendus itaque magis tibi locus Dei eſt, quem ſi inueneris, omnem mundi moleſtiam laetus contemnes.

XII. O animule! qui quaeſo fit, vt dum omnia perquiris, eum, qui in pectore tuo habitat Deum non inuenias?

XIII. Quaerenda eſt animae beatitas ante morbum et ſenium. Si enim tantam curam differes, idem ages, quod ille, qui tum demum puteum effodit, cum tecta ardent.

XIV. Mitte cogitationes terrenarum rerum, quae corpus occupant, abiice ſcientiam, quam comprehendere alii nequeunt: quid enim in his conſilii vbi mortis hora ingruit?

XV. Eſt terra lectus ſapientis, brachia culcitra, coelum tectum, ventus ventilabrum, luna candela; cor purum vxor; annon is hoc pacto princeps eſt?

XVI. Impoſſibile eſt hominem ſtolidum et iratum verbis prudentibus compeſcere.

XVII. Bonum eſt, hominem, qui pauca ſcit, inter ſapientes ſilere; hoc enim in poteſtate ſua habet; et ita ignorantiam ſuam teget, et inter ſapientes numerabitur.

XVIII. Diuitias animi fures ſurripere nequeunt, quo plus ex iis diſtribues, eo magis augebuntur.

XIX. Recte et prudenter diſſerere, vera hominis ornamenta ſunt.

XX. Thorace opus non habet, qui iniuriarum patiens eſt: iratus vero alio hoſte non eget.

XXI. Qui cum hominibus conuerſabitur, melior euadet.

XXII. Imitabitur ſcorta princeps, multaque ſimulabit; mox enim cum bonis verum loquetur, mox malis mentietur; humanus mox erit, mox iratus; ſtudebit interdum actionibus bonis, interdum quoque malis; corradet interdum opes, interdum dilapidabit. Machiauelliſmum ante Machiauellum haec prodere, nemo ignorat.

XXIII. Nihil accidet homini, niſi quod deſtinatum illi a Birama fuerit. Tangit hoc dicto philoſophus fatum, cuius indeclinabilem neceſſitatem cum gente ſua aſſerit. Cuius erroris fons ex ignorata mali origine deriuandus

Digitized by Google

uandus est. Nesciunt enim Indi, quid de difficili hac quaestione statuendum sit, hincque de origine mali incerti illud mox ex inclinatione hominis et temperamento praedominante: mox ex animarum transmigratione, interdum ex dispositione Biramae; siue creatoris deriuant. Quibus loliis semina naturalis cognitionis Dei valde corrupit Satanas, et animos infelicis gentis valde seduxit. Et hinc Praedestinatianismus Indorum philosophorum, quem magnis vocibus commendant Barthrouherri sententiae. Qui tamen in eo laudandus est, quod hominem fati necessitate, creatorisque praedestinatione velut pilam terrae allisam, surgere, et coelum petere iubeat, cum malus trunci instar deiectus maneat. Nempe etiam in aduersis fatis bonum virum inhaerere virtuti, docet, licet, quis rerum suarum exitus sit, ignoret. Ideo comparat Biramam cum figulo, tristes euentus, cum rota, animum hominis cum luto, fati dispositionem, cum axe rotae; hisque addit: quem euentum hic figuli labor habiturus sit, se nescire.

XXIV. Cuncta pessime interpretabitur homo malus.

XXV. Qui cum malis, societatem init, nequitiae filios laudat, officium non explet, fortunae fauore promotus, humilitatem pristinam obliuiscitur, viamque bonam contemnit, nunquam tranquillitate animi satiabitur.

XXVI. Vir bonus semper cupit secundum rationem viuere, malo non consentire, in aduersis animum fortem seruare, et viam vitae amare eaque delectari.

XXVII. Si quis in eremo, in vndis, inter hostium tela, in mari, vel in montis cacumine dormiat, insidiis, veneno, periculis impetitus, attamen vitae recte et pie actae opera eum seruabunt. Multa his similia inculcat Barthrouherri iucunda haud pauca, et allegoria more orientali eleganter vestita, quae vero interdum fundamento recto carent, et nubes petunt.

* *

CAPVT TERTIVM,

DE PHILOSOPHIA SINENSIVM.

§. I.

Scriptores de re literaria Sinensium.

Ex India in ampliſſimum Sinarum imperium transgreſſi gentem offendimus, antiquitate, ingenio, artium cultura, prudentia politica et philoſophiae ſtudio non modo omnibus Aſiae populis praeferendum, ſed cum Europaeis quoque, ſi haud paucos audias, comparandum. Quam a canis aeui vetuſtiſſimi temporibus philoſophari coepiſſe, adeoque origines philoſophicas in ea quaerendas eſſe, excellentiſſimum quoque de moribus philoſophiae genus ſequi magni in ciuitate erudita viri contendunt. Vt enim taceamus Ieſuitas, qui doctrinam Sinenſium magnis elogiis extollere coeperunt, ex quo in ampliſſimum regnum progreſſi, annunciandis religionis Chriſtianae myſteriis manum admouerunt; ISAACVS VOSSIVS [a], plurimum Sinenſi literaturae tribuit, quem ſecutus eſt B. SPIZELIVS noſter [b]. Recentiſſima autem aetate Sinenſium philoſophiam plurimum ſuſpexit incomparabilis LEIBNIZIVS [c], quem ſecuti ſunt illuſtres viri C. WOLFIVS [d], et G. B. BVLFINGERVS [e], quibus BARBAYRACIVM [f], aliosque addere licet. Aſt iam aeuo medio fuiſſe nonnullos, qui Chinam ingreſſi, parum dignam laude doctrinam eius gentis deprehenderint, ex itinerariis Arabum quorundam, qui ſeculo IX illud regnum intrarunt, quae diſſertationibus eruditiſſimis illuſtrauit EVSEBIVS RENAVDOTIVS [g], diſci poteſt. Maxime vero recentiori aetate ſacerdotes illi emiſſarii, qui ex aliis familiis, quam Ignatii, in hanc regionem peruenerunt, euangelium I. C. praedicaturi, quique cum Ieſuitis de pictis callide et laudatis perperam Sinarum inſtitutis decertarunt, exiguam et falſam eſſe doctrinam eius gentis philoſophicam contenderunt: quorum obſeruationes collegit, et falſitatis Ieſuitas conuincere ſategit ANTONIVS ARNALDVS [h]. Inter ipſos Ieſuitas parum eruditioni Sinenſium tribuit LVDOVICVS DE COMITIBVS [i], quam ſententiam quoque ſecutus eſt, et diſſertatione ſingulari demonſtrauit RENAVDOTIVS. Addi

a) Obſeru. variar. c. 13. 14.

b) In eleganti libello, de re literaria Sinenſium.

c) In Praef. ad Nouiſſima Sinica et in Epiſtola ad Remondum T. II. p. 413. ſqq. qua Introd. in philoſophiam Sinenſium ſiſtit.

d) In Orat. de Sinarum philoſophia, quae quantorum motuum occaſionem dederit in Hiſt. Phil. Wolfianae explicandum eſt, vid. LVDOVICI Iatr. in Hiſt. Phil. Wolf. P. I. c. 2. §. 67. p. 51. ſqq. examinauit eam Ven. LANGIVS, emendauit ipſe Wolfius. Conf. qui de ea creatione libere iudicat Cel. REIMMANN. loc. cit. p. 29.

e) In Specimine doctrinae vet. Sin. morali.

f) Praef. ad Pufend. §. 14.

g) 1718.

h) La morale practique des Ieſuites Tom. III. VI. VII.

i) Mem. ſur l' etat preſent de la Chine, Conf. GVNDLING. Hiſt. phil. mor. c. 5. p. 35. 36.

Digitized by Google

Addi his possunt BVDDEVS [k], THOMASIVS [l], GVNDLINGIVS [m], HEVMANNVS [n], alii [o]. In hac opinionum diuersitate et virorum doctorum dissensu magna cautione atque prouidentia opus est, ne in partes abrepti, vel nimium tribuamus Sinensibus, vel nihil. Itaque scriptores illi attente, et sine praeiudicio, nec sine adhibito examine legendi sunt, qui de rebus Sinensium commentati sunt, quos plerosque nominauit, et more suo eleganter et acute iudicium interposuit suum Ven. IO. FR. REIMMANNVS, qui ἀνωνύμως *Sciagraphiam philosophiae Sinensis noua methodo traditam et eruditorum omnium iudicio submissam* [p] edidit, quocum Cel. STRVVIVS [q] conferendus. Non repetemus eos hoc loco breuitati consulturi, sed notamus tantum, ex multis eos potissimum consulendos esse, qui philosophiam Sinensium ex instituto attigerunt, vel de theologia Sinensium tractarunt. Quo nomine nota sunt scripta THEOPHILI SPIZELII *de Re literaria apud Sinenses*, G. G. LEIBNIZII *Nouissima Sinica*, CHR. WOLFII *Oratio de philosophia Sinarum;* G. B. BVLFINGERI *Specimen doctrinae veterum Sinarum moralis et practicae:* ZACH. GRAPIVS *de Theologia Sinensium;* DOMINICVS FERDINANDVS NAVARETTA *de Regno Sinico:* et quae contra Iesuitarum ostentationes monuerunt RENAVDOTIVS et MINORELLI *in Obseruationibus ad errores Iuuencii de rebus Sinicis.* Qui duo scriptores eo magis expendi merentur, quo magis a praeiudicio peregrinae admirationis et credulitatis, quod plerosque in praeceps egit, liberiores fuerunt, qui vero Minorelli nomine scriptum illud vulgauit (ipsius enim Minorelli esse Iesuitae pernegant [r]) et ipse diu inter Sinenses versatus est, et Iesuitas Iesuitis opposuit. Maxime vero quae Nauaretta, Antonius de S. Maria, P. Nic. Longobardus, de philosophia et theologia Sinensium tradiderunt, cum obseruationibus illustris Leibnizii ad has scriptiones, eiusque epistola ad Remondum comparanda sunt, legendaque elegans et erudita diatribe Ven. CHRIST. KORTHOLTI *de Philosophia Sinensium veteri media et recentiori*, qui excusationes Leibnizii roborare et noua luce perfundere annisus est [s]. Cui etiam in elegantissima *Collectione epistolarum Leibnizianarum* eruditissimam epistolam praestantissimi CROZAEI debemus, in qua laterem lauisse Leibnizium philosophiae Sinensium ὀρθοδοξίαν vindicando demonstrare contendit. Tacemus scriptores, qui post ANTONIVM ARNALDVM de cultu demortuorum, maxime Confucii, apud Sinas disputauerunt, magna ex parte a B. BVDDEO [t] enarratos.

§. II. Quem-

k) Hist. phil. c. 6. §. 37. Anal. hist. phil. p. 351.
l) Cogit. de libris nouis 1689. p. 600. 606. 626.
m) loc. cit.
n) Act. phil. Vol. II p. 750.
o) HORN. Hist. phil. L. 6. c. 7. p. 309. LANG. Annot. ad orat. Wolfii etc.
p) Brunsvig. 1727. 4.
q) Bibl. philos. c. 3. §. 3.
r) Mem. de Trevoux 1715. p. 229.
s) Extant haec monumenta scriptaque omnia in Vol. II. epist. Leibnizii a Kortholto vulgatarum.
t) In diss. de superstitioso Confucii apud Sinenses cultu, quae in Anal. hist. phil. extat.

Digitized by Google

Scripta Sinarum philosophica, quae edita sunt.

§. II. Quemadmodum vero his testibus omnibus non tam secure stare licet, quam ipsis monumentis Sinarum philosophicis, ita ad eorum potissimum fidem recurrendum est, consulendique ante omnia libri gentis acutae classici. Quorum inspiciendorum copiam nobis fecit diligentia virorum doctissimorum, qui ex Societate Iesu in Chinam delati, αὐτόγραφα Confuciana aliaque huius gentis scripta philosophica, quae apud eam publicam auctoritatem nacta sunt, collegerunt, et in Europam missa tandem ex mandato Christianissimi regis Ludouici XIV vulgauerunt. Prodiit memorabilis collectio hoc titulo: *Confucius Sinarum philosophus; siue scientia Sinica Latine exposita studio et opera* PROSPERI INTORCETTA, CHRISTIANI HENDRICH, FRANCISCI ROVGEMONT, PHILIPPI COVPLETI PP. *S. I. Paris* cIↄIↄcLXXXVII. Digna est curiosa collectio, quae attente legatur et examinetur, quia omnium plurimum ad cognoscendam literaturam et philosophiam Sinicam attulit. Ornat vero eius vestibulum erudita atque luculenta dissertatio praeliminaris, in qua introductio in historiam philosophiae Sinensis exhibetur. Sequitur philosophorum Sinensium principis, Confucii vita; et tunc ipse Confucius [ss] siue scientia Sinensium Latine exposita, cuius liber primus a Cemçu, secundo Confucii discipulo vulgatus nomen Ta-Hio, hoc est *magna scientia*, accepit, quia ad instruendos praeceptis suis principes viros, qui subiectos sibi populos et regna moderantur, scriptus est: in quo auctor principes feliciter imperandi cupidos, sibi prius imperare, et initia regni a sui totius cura cultuque sumere, deinde aulam familiamue recte instituendo ad regni administrationem prudenter progredi iubet. In secundo, qui auctorem eundem Confucium habere dicitur, sed ab eius nepote *Cusu* dicto, in lucem publicam traductus fuit, de medio sempiterno siue de aurea mediocritate constanter omnibusque in rebus tenenda, agitur, vnde nomen *Chum-yum* accepit. Tertius liber decem *Kiuen*, id est sectionibus constans, *Lun-yu*, id est, differentium colloquia, inscribitur, atque apophthegmata Confucii et discipulorum eius et his similia exhibet, quae de vitiis, virtutibus, officiis, et recto regimine praecipiunt. Insperguntur passim quaedam ex monumentis Sinensium philosophicis memoratu digna, vel alia doctrinam eorum illustrantia. Adiecta est in fine tabula chronologica scientiae Sinicae, itemque synopsis imperii Sinarum et rerum in ea notabilium [t]. Promiserunt quoque doctissimi editores Memcii scripta, qui post Confucium seculo illi posterior celeberrimus inter Sinas philosophus fuit. Qua promissione saliuam mouerunt ciuitati eruditae ea videndi, quamuis aliter visum sit cel. GVNDLINGIO [u]. Tandem desideriis eruditorum velificaturus FRANCISCVS NOEL S. I. Missionarius, Pragae cIↄIↄCCXI edidit:

ss) Non esse haec scripta ipsius Confucii contendit MINORELLI l. c. §. 8. p. 178.

t) Conf. Act. erud. 1688. p. 254. seqq. vbi hic liber copiose recensetur, quem locum consulere possunt, qui libro rariori destituuntur.

u) l. c. c. 5. p. 32.

dit: *Sinensis imperii libros classicos sex, e Sinico idiomate in Latinum traductos.* In qua collectione praeter Confuciana nonnulla comparent quoque scripta Memcii desiderata. Quia vero exoterice hi libri philosophici scripti sunt [v], et more gentibus Orientis recepto paraenetice tantum virtutis doctrinam proponunt, plurimum debet illustri BVLFINGERO orbis philosophicus, quod dissolutas Sinensium scopas de morali et ciuili disciplina colligendo, iustum et ordine philosophico cohaerentem ethicae et politicae fasciculum historiae philosophicae studiosis suppeditauerit, dolemus autem Memcii scripta simul eum in vsus vocare non potuisse. Plurima vero de fide harum collectionum controuersia inter eruditos fuit, postquam Iesuitae in suspicionem venerunt, eos monumentorum Sinicorum interpretationem genuinam non dedisse, sed multa ad iuuandam caussam suam adulterasse. Quidam enim, qui conuenire Iesuitarum interpretationem et relationes cum iis, quae Dominicanae familiae sodales retulerunt, de fide Coupleti et sociorum dubitandum non esse censuerunt [w]. Alii, quia linguae Sinicae ignorantia et ἀρχετύπων Sinicorum defectus comparationem et examen non admittit, iudicium suspendere maluerunt. Inter quos est ven. REIMMANNVS [x], *qui bona an mala fide ex lingua Sinica in linguam Latinam sint translati, eos iubet dispicere, qui vna cum monumentis authenticis vtriusque linguae habent facultatem.* IDEM de Collectione scriptorum Memcii a Noële edita iudicat: *Non esse dubitandum, eum genuinum illorum sensum et assequi potuisse et reuera assecutum esse, cum viginti integros annos se addiscendae linguae et libris Sinicis peruolutandis vacasse profiteatur.* Ast longe alia mens fuit aliis viris doctis, qui diligentiam magis et iuuandi res suas studium quam fidem in Iesuitis eminere censuerunt. Non memorabimus in praesentia obiectas in tradendis rebus Sinicis falsitates ab Obseruatore [y] *in Iouuencii Historiam Societatis*, qui ipse legi meretur; sed ad eruditissimum RENAVDOTIVM [z] prouocamus, qui Iesuitarum fidem sublestam esse inde demonstrauit, quia tabulae Astronomicae, quas Iesuitae exhibuerunt, ab eis non integrae et incorruptae editae, sed ad tabulas Tychonis Brahei reformatae sunt. Id instituta comparatione Cassinum et Picardum obseruauisse, idque fassum quoque candide esse Coupletum obseruat. Tale quid autem cum ausi Iesuitae fuerint, an non in philosophico argumento idem tentauisse iustissima suspicio est? Idem quoque monet, versionem a Coupleto sociisque editam, paraphrasin esse, sine qua Confucii scripta plane intelligi nequeant: quae si propius inspiciatur, fatendum esse, omnium rectissime pronuntiauisse Laurentium Magalottum, et Carolum Dati,

v) Vid. Act. Erud. 1711. p. 285. seqq. 1712. p. 123. 224. seqq.
w) LEIBNIZIVS, BVLFINGERVS, KORTHOLTVS ll. cc.
x) loc. cit.
y) MINORELLI l. c.
z) In Diss. praelim. l. c. quam Germanica lingua inseruit Act. phil. Vol. II. p. 717. seqq. doctissimus HEVMANNVS.

Dati, postquam cum Grubero et Oruillo S. I. ex China redeuntibus de doctrina Sinensium contulissent: esse eam ethicam Confucianam a theologia Scholastica transformatam. Addi his debet, ex relatione *Actorum Eruditorum* *, AYMONIUM versioni Iesuitarum velut imperfectae et multis in locis adulteratae nouam et fideliorem melioremque versionem surrogare promisisse. Idem de Noëlis versione Sinicorum scriptorum iudicium est, quam meliorem accurationem non prodere, nonnulli iudicarunt. Certe, ipsi, qui tantum Sinicae philosophiae pretium statuit, celeberrimo WOLFIO †, visus est *post tot annorum studium non satis intellexisse, quid verbis philosophorum Sinensium subsit.* Ex his vero intelliget lector, quam difficile sit de genuinis Sinensium dogmatibus sententiam dicere, et quam incerto talo constent, quaecumque ex his libris de eo argumento afferuntur. Recurrendum itaque ad modestum Pyrrhonismum historicum, vel saltem nihil certi statuendum, sed intra verisimilitudinis cancellos cuncta redigenda; maxime vero, quae de philosophia Sinensium ab haud paucis magnifice praedicantur, examinanda accurate, abiectoque omnis partis studio, et inepto peregrinarum rerum amore explorandum, annon notiones Sinensium incertae, confusae nihilque distincti significantes certis et clarioribus definitae sint vocibus? annon meditationes dispersae et nullatenus cohaerentes, in vnum systema, excogitato connexionis vinculo, ire coactae sint? an non allegorica, hieroglyphica, aenigmatica multa secundum electas deamatasque hypotheses sint explicata? annon suppressa silentio multa, vel commoda interpretatione in tolerabiliores sensus peracta sint a)? Ad quos scopulos offendisse multos, qui Sinensium philosophiam comere ornareque susceperunt, ex dicendis constabit. De Sinensi itaque philosophia tota fere tractatio hypothetica et coniecturalis est.

Origines historiae philosophicae Sinensis obscurae et incertae.

§. III. Obscurissimae sunt magnaque incertitudine laborant origines historiae philosophicae Sinensis, ob incertas et maximis dubiis expositas chronologiae Sinicae rationes, quas cum veris temporum notationibus conciliare velle, idem esset, ac inter tenebras lucemque pacisci. Et antiquissima quidem philosophandi initia sunt, quae inter Sinas feruntur: ea enim ad primum imperii gentisque conditorem Fohium referunt, qui, si Sinarum chronologia standum est, annis ante natum Christum cIↃ cIↃ IↃ CCCCLIV, gentem feram ad rationes humanas reuocasse, legemque illi tulisse dicitur. Incipit enim cyclus Sinensium anno ante redemtum orbem cIↃ cIↃ IↃ CXLVII, octauo anno imperatoris Hoangti; ante quem

*) 1713. p 46.

†) l. c.

a) Ad has quaestiones illis respondendum est, qui fide sublesta vacare Iesuitarum relationes et versiones contendunt. Horum enim accusantur Iesuitae ab illis, qui diu in China fuerunt, linguam didicerunt, cum literatis Sinensibus conuersati sunt; eiusmodi emendatarum rationum Sinicarum suspicionem roborauere exempla luculenta, maxime vero excogitata iuxta commoda Societatis interpretatio eorum locorum, quos esse obscurissimos et incertos in confesso est. Iesuitarum itaque eorumque qui illorum partes tantis animis agunt, contra has obiectiones et suspiciones apologia certioribus, quam fieri solet, rationibus facienda est.

Digitized by Google

quem cum imperio praefuerint Fohi et Xi-nung, quorum ille CX annos, hic CXL imperasse dicitur, ad dicta tempora aetas Fohiana necessario referenda est. Ast si calculos Petauianos sequimur, magna verisimilitudine se commendantes, incidit natiuitas θεαντρώπου in annum mundi cIↃcIↃcIↃIↃCCCLXXXIX, diluuium vniuersale in annum mundi cIↃIↃCLVI. Quod si itaque in dicta tempora incidunt anni Fohiani, aliquot eum seculis ante diluuium vixisse oportet. Cui cum non interrupta serie successores fuisse Sinas asserant, sequitur inde necessario, aut rationes historicas et chronologicas Scripturae sacrae aut Sinicas falsas esse et corruptas. Passim ideo dica scripta est Iesuitis, quod arenoso huic fundamento totam fabulam Sinicam inaedificauerint. MINORELLI [b] enim, vel quisquis eius nomine Iuuencii falsitates et errores castigauit, monuit, *Chronologiam Sinicam a recentioribus descriptam esse, nullo certo fundamento, cum in libro Xuking imperatorum anni saepius non numerentur, qui vnicus tamen historiarum liber plenam apud Sinas auctoritatem habeat; nec Confucii auctoritate, quod Iesuitae contendunt, confirmatam esse, quo recentior longe sit.* RENAVDOTIVS [c] autem, ad Cassinum prouocat, obseruantem, annorum quingentorum errorem in calculo Sinensium chronologico deprehendi: quem tamen venerabilis senex ALPHONSVS DE VIGNOLES, (qui cycli sexagenarii a Ianao Sinensium mathematico, anno A. C. N. vt ferunt cIↃcIↃIↃCLXX, in ordinem redacti rationes luculenter docteque explicuit [d], et obscurissimo argumento more suo lucem egregiam affudit) accusat, quod cyclum Sinensium cum tabulis eorum astronomicis confuderit. Ipse vero ex Societate Iesu missionarius, vir acutus et doctus NICOLAVS LONGOBARDVS [e], lubens concedit, incertas turbatasque rationes temporum Sinenses esse. Haud ita pridem autem chronologiae Sinensi nouum lumen accendit IOANNES FRANCISCVS FOVQVETVS. Is enim redux ex China attulit tabulam chronologicam historiae Sinicae connexam cum cyclo, qui vulgo Kia-tse dicitur, compositam a NIEN scriptore inter Sinas maximae existimationis, ex equestri apud Tartaros stirpe oriundo, muneribus inclyto, proregis filio et fratre praesidis duarum prouinciarum, quem viuum adhuc cum ex China discederet, Foucquetus reliquit. Ex hac Nienis tabula chronologica perspicuum esse obseruat, qui eam rarius occurrentem ad manus habuit Ven. KORTHOLTVS [f], *Epocham veram atque certam historiae Sinensis ad quadringentos circiter annos ante natum Christum reuocari oportere. Et Sinas quidem initia gentis suae longius audere arcessere, et varias habere imperii sui historias et epochas diuersas; de iis autem Foucquetum explicatim annotare, ipsos inter se non minus acriter digladiari, quam nostros de originibus Chal-*

 daeorum

b) p. 121.
c) l. c. Act. phil. Vol. II. p. 733.
d) Miscell. Berolin. T. IV. Obs. 2. p. 24. seqq.
e) T. II. Epp. Leibniz. p. 28.
f) Praef. ad Vol. II. Epp. Leibniz. p. 27.

Digitized by Google

daeorum Assyriorumque et Aegyptiorum dynastiis. Quamobrem in Sinensi imperio de incunabulis et primordiis illius nationis, vnicuique quod libet, credere licere. Ex quo falsum esse, deprehenditur, quod IVVENCIVS [ff], scribere ausus est: *vetustatem Fobi imperiique Sinici, confirmare historiam Sinicam, tantam auctoritatem literatorum iudicio, at potissimum Confucii auctoritate adeptam, vt eam vocare in dubium nemo prudens, ac nisi, vt dictitent, haereticus possit.* Ob quod mendacium merito acri MINORELLI [g] calamo Iesuita vapulauit. Nos incertitudinem antiquitatum Sinicarum non magnopere miramur, recordantes Chaldaeos atque Aegyptios, quos tamen omnium primos imperia condidisse constat, non minus in antiquitate gentis suae afferenda supra omnium fidem ineptiuisse, moremque gentium omnium fuisse, vt origines suas innata gloriae cupiditate antiquissimas faciant. Vnde prorsus nullam esse Sinicae chronologiae auctoritatem in comperto est. Quamuis enim imperatorum successiones crepent, annosque definiant, fabulas tamen fumosque eos vendere, et vel ex vno πολλονύμῳ plures exsculpsisse, vel ad ementiendam antiquitatem quosdam a gente superba et fastu plena infartos isti seriei fuisse, aut annos nimium productos, est manifestissimum. Quae tamen non obstant, vt non satis vetustas esse origines Sinenses putemus, cum post disiectas linguarum confusione gentes mature in illas oras nonnullas descendisse ex Iaponensium quoque historia constet. A Noachi tamen filiis istam terram iam cultam habitatamque fuisse nobis verisimile minime videtur: cum et tanta terrarum distantia a sede Noachi sit, vt filios eius illuc penetrauisse minime sit probabile, qui in propinquioribus sine dubio regionibus, maxime iis, quae ad meridiem fuere sitae, consederunt; et vita plane fera et belluinis moribus acta, quae primis Chinae incolis tribuitur, tantum luminum Noachicorum, in filiis eorumque familiis resplendescentium iubar minime patiatur. Suis itaque in tenebris origines Sinenses relinquendae sunt.

Fobi primus Sinensium legislator.

§. IV. Fabulis inuoluta est tota Fohii historia, qualem Sinae enarrant: id quod nemo rerum veterum intelligens mirabitur, cum et legislatores ipsi diuinas sibi et admirandas origines soliti sint adscribere, vt diuini ortus opinione animos hominum velut vinculis quibusdam constringerent, et religione deuincirent, et homines feri in vitae humanae ordinem moresque rationali creatura dignos redacti, atque insignibus humanae vitae beneficiis mactati eorum, quos viuos suspexerant, memoriam post fata fictis narrationibus posteritati reliquerint. Id cum in plerarumque gentium antiquissimarum originibus euenerit, in Sinicis quoque non euenire non potuit. Et vixisse quidem hanc tanta temporum antiquitate, vt diluuium anteuertat, nugantur Sinae; quos si non totos audiendos, ita tamen intelligendos esse admiratores sapientiae Sinicae contendunt,

ff) loc. cit.   g) l. c. p. 121.

Digitized by Google

tendunt, vt hunc Fohium vel Noachum ipſum, vel filiorum eius vnum fuiſſe coniiciant. Quam opinionem recitaſſe, eſt refutaſſe, adeo abſurda et inepta eſt. Tradunt autem Scriptores Sinenſes [h], eum a matre ab iride circumdata in prouincia Xen-Si conceptum ſicque ἀπάτορα natum eſſe. Cuius generis ortum diuinum cum plures veteres legislatores callide ementiti ſint, nobis non monentibus lector intelligit, vnde haec traditio genita fuerit. Adultiorem, cum diuino intellectus acumine gauderet, ad emendandos mores ferinos Sinenſium animum adieciſſe, dicunt. Brutorum inſtar enim viuentes cruda carne victitaſſe, et a concubitu promiſcuo ac inceſtu non abhorruiſſe, ita ratione humana ſitu et ſqualore obducta, vt nec patrem quis ſciret ſuum, nec ius fasque vllum intelligeret. Eos itaque a belluina vita et perdita viuendi conſuetudine reuocaturum, leges illis tuliſſe, matrimonia inſtituiſſe, ordinem viuendi praeſcripſiſſe, animalium piſciumque capiendorum rationem commonſtrauiſſe, ordinem quoque colendi coeli terraeque numina, et ſacrificia offerendi modum docuiſſe; literas inueniſſe, et artium rudimenta tradidiſſe. Qua in narratione id Fohio tribuitur, quod in aliis regionibus primis gentium conditoribus ſolet adſcribi. Nempe apud Sinas quoque antiquiſſimos

fuit haec ſapientia quondam
Publica priuatis ſecernere, ſacra profanis,
Concubitu probibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri leges incidere ligno [i].

Et hoc quidem pacto regnum ſapientia magis, et auctoritate, quam potentia obtinuiſſe, et annis CXV prudenter adminiſtrauiſſe ſede ex prouincia Xen-Si, vbi natus erat, in Chin-chen oppidum prouinciae Honan translata, Fohius dicitur.

§. V. Legislatorem haec quidem probant, qualem fuiſſe, Hermeti forte, Orpheo, ſimilibusque non minorem, facile perſuaderi nobis patimur, nihil enim in hac ſententia eſt, quod non veriſimilitudine ſe commendet. Aſt non legislatorem modo Fohium faciunt, ſed et magnum philoſophum atque theologum, quotquot in Sinenſium admirationem rapti, frigidamque Ieſuitis ſuffundentes maxima quaeque de Sinenſium philoſophia cogitant. Duplex autem philoſophiae Fohianae argumentum eſt. Nam, ſi Sinas audimus, ille praeter inuentas literas et muſica inſtrumenta duo, vnum viginti ſeptem, alterum triginta ſex fidium, arcanioris philoſophiae principia in libro Ye-kim dicto, aenigmatica methodo propoſuit; et imprimis colendi numinis coelo terraeque praefecti rationem demonſtrauit. Vtrumque philoſophiae Fohianae caput paulo attentius conſiderandum eſt, vt quid veriſimiliter illi temporum canitiei tribui

Fohius an philoſophus fuerit?

h) Debemus notitiam hiſtoriae Fohianae Cov-PLETO et ſociis, vid. Praef. Chronol. tab. §. 1. p. 3. ſeqq. Conf. MART. MARTINIVS Hiſtor. Sinic. p. 21. ſeq. i) HORAT. in Art.

tribui queat, dispicere possimus. Est autem liber Ye-kim tertius librorum Sinicorum antiquissimorum, in pentateucho siue V-kim contentorum, de quo infra nonnulla trademus. Constat libellus, figuris siue lineis duplicis generis, integris —— et interruptis - -, ex quarum multiplici combinatione tabula figurarum sexaginta quatuor exsurgit. Dici non potest, quantis interpretum tum veterum tum recentiorum coniecturis aenigmata haec torta et vexata fuerint, et torqueantur hodie, id quod monumentis veterum symbolicis et aenigmaticis necessario euenire debere, et exempla philosophiae Aegyptiacae, et ipsa ratio nos conuincit. Et Sinarum quidem acutissimi, id voluisse Fohium putant, vt rerum creatarum nexus, combinationes, societates, vel etiam pugnas et dissonantias, tum influentias, vicissitudines, et alterationes gentem rudem et infantem quasi docendo, istis gradibus ad sui principii vltimique finis supremaeque spirituum intelligentiae notitiam manu quasi perduceret. Alii antiquiores ad auguria et diuinationes illum libellum adhibuerunt. Confucius, vt infra dicetur, quique ex eius disciplina progressi sunt, et ante eum rex Ven-vam, qui vndecimo ante C. N. seculo vixisse dicitur, praeter physicas qualitates morum praecepta virique perfecti effigiem in eo quaesiuerunt: de quibus celeberrimi libri interpretationibus multa in *Dissertatione praeliminari* affert COVPLETVS [k]. Nostro autem tempore illustris Leibnizius, vt profundissimo ingenio vtebatur, facile vidit, in simplicitate aeui Fohiani simpliciorem aenigmatis huius solutionem quaerendam esse. Vnde cum arithmeticae diadycae rationes detexisset, cuius historiam in eius vita iam adduximus, obseruauissetque istis duabus figuris I et O creationis mysterium adumbrari posse, eam ad Grimaldum S. I. tribunalis mathematici praesidem in imperio Sinensi misit, vt imperatoris animus ad meditanda Christianae religionis dogmata illa excitaretur; eandem vero quoque communicauit cum Boueto S. I. sacerdote Pekini commorante. Vidit is illico Leibnizium simplicissimam rationem figurarum Fohianarum detexisse; atque in literis ad Leibnizium datis magnam illam LXIV figurarum tabulam communicauit; quae Leibnizio iudice, veram esse hanc explicationem conuicit, si lineam non interruptam interpreteris per I, interruptam per O. Nos daui quidem sumus in tantae antiquitatis aenigmatibus soluendis, et facile aliis Oedipi gloriam relinquimus. Ast si tamen nostra pro instituti nostri ratione sententia dicenda est, fatemur, videri nobis aenigma illud plane insolubile: non, quod solutiones probabiles afferri nequeant; sed quod ita cum omnibus symbolicis et hieroglyphicis mysteriis comparatum sit, vt quo quis est ingeniosior, eo meliores et verisimiliores explicationes afferre soleat, ea autem ipsa varios sensus recipiant, de quorum veritate nemo hodie statuere potest; postquam clauem auctor non addidit. Quod luculenter inde probatur, quod nemo Sinarum ad hunc vsque diem mysterium hoc explicare potue-

k) Conf. illustris BVLFINGERVS, de Phil. mor. Sinensium app. §. 89. sq. p. 349. sq.

Digitized by Google

potuerit, vt satis fecerit [l]. Si itaque certitudinis ἀκρίβεια sectanda est, plane pro desperato in tenebris suis relinquendum est. Quod si vero, vt haud pauca in philosophiae historia sunt, quae solis coniecturis nituntur, ad verisimilitudinis speciem aliquam res reuocatur, tunc imprimis ad eam regulam attendendum esse putamus, quam certissimi canonis modum obtinere, artis criticae periti norunt: eam interpretationem esse probabiliorem, quae et auctori, eiusque scopo et circumstantiis, et tempori in quo vixit, maxime conueniat. Quae vbi admittitur, nemo non intelligit, parum verisimilitudinis eos pro sua opinione militantis habere, qui nescio quae philosophica mysteria, vel metaphysica, vel ethica in istis lineolis contineri putant. Nam nec Fohiano ingenio, licet id excelsum et acutum fuisse concedamus, tribui possunt, quod se non theoreticis cogitationibus, sed legislatoria prudentia demonstrauit; nec ad istius temporis circumstantias applicari, quae tales fuerunt, vt subtilitatibus eiusmodi philosophicis populum rudem, ferum, et ab omni fere rationis vsu semotum imbuere voluisse Fohium, ab eius prudentia prorsus sit alienum, qui littora arauisset, si speculationes arduas et difficiles aenigmatum integumentis obscuriores fecisset, populum eruditurus, qui prima doctrinarum rudimenta methodo planissima erat edocendus. Quo simplicior itaque interpretatio est, eo verisimilior, modo supponatur, quod sola Sinensium fide omni exceptione non maiore nititur, librum istum vere Fohianum esse. Vnde fatemur, magni Leibnizii diadycam arithmeticam reliquas omnes explicationes longo post se interuallo relinquere. Vt enim lineolis Fohianis egregie respondet, earumque apertissimas rationes docet, ita verisimillimum est, Fohium, qui rerum in vita humana necessariarum et vtilium inuentione ferociam gentis perdomare studuit, numerandi artem, et quidem modo simplicissimo et stupida atque nondum defecata ingenia decente, illi tradidisse; aetatem autem sequentem alia numerandi ratione inita, quam describit Cl. HEILBRVNNERVS [m], eius arithmeticae fuisse oblitum: vnde factum, vt cum antiquitatis praeiudicio fascinati Sinae ad Fohium suorum φιλοσοφουμένων originem, more antiquitus recepto, referrent, in his lineolis alia longe mysteria quaererent, et alias interpretationes afferrent. Quae non magis simplici isti explicationi obstare possunt, quam explicationes philosophicae Aegyptiorum de hieroglyphicis figuris simplicitati primae inuentionis. Ast haec tantum verisimilitudinis gradum respiciunt. Manet tamen incertum, vtrum Fohius ad hanc numerandi rationem peruenerit, praecipue cum alius, quam qui in arithmetica dyadica obtinet, ordo istarum lineolarum a Sinis adhibeatur: de quo incertum est, annon ita ab ipso Fohio traditus sit.

Licet

l) Nempe suas quisque et praeceptorum suorum hypotheses in istis lineolis vidit, et antiquissimo tempori recentiorum philosophemata affricuit. Qui mos interpretandi vetera monumenta, quam prauus et ineptus sit, ex damno, quod historiae philosophicae intulit, est manifestum. Idem vero Fohianis lineolis accidit, quod tabulae Isiacae, in qua quilibet suas opiniones detexit.

m) Hist. mathes. L. I. cap. 28. §. 6c6. p. 524.

Digitized by Google

Licet omnino probabile sit, Sinas posteriores, cum aenigma Fohianum non intellexissent, figuras istas, ita transtulisse, et suae catenae eripuisse, prout imaginatio eorum nouas explicationes comminiscens, exigere videbatur. Id quod ex eo colligi potest, quia in ordine primarum octo figurarum ex Coupleti testimonio Sinae variant. Alterum philosophiae Fohianae caput theologia naturalis est, quam satis puram et orthodoxam subiectis sibi gentibus eum tradidisse, docendo, quomodo summo spiritui coeli et terrae sacrificia offerenda sint, multis narrant, qui philosophiam Sinensem veterem commendant. Vnde magna nostra aetate enata controuersia, vtrum Fohi et sequaces inter veri Dei cultores, an inter Atheos numerandi sint? Quae quaestio cum explicari, nisi theologia Sinarum in partes vocata, non possit, eam infra, vbi de placitis Sinarum veterum philosophicis disseremus, ex instituto excutiemus.

Successorum Fohii rationes modusque philosophandi.

VI. Eadem, quam Fohius adhibuit, ratio obseruata quoque est ab illis, qui in regno successerunt; illi enim Fohianis vestigiis insistentes non regere modo populos, sed docere quoque contenderunt, regi sui indole ita poscente, vt ad mitiores indies mores et humanitatem feri populi magis reducerentur. Factum id esse egregiis inuentis atque artificiis vulgatis, et imprimis a rege Xin-num tradita agriculturae, herbarum et medicinae cultura [n], varias quoque vel ipsos scripsisse, vel conscribere suos iussisse tractationes, ad vtilitatem inuentorum demonstrandam, valde est verisimile, credique sine metu contrarii, Sinensium scriptoribus potest. Eandem enim rationem apud alios quoque gentium legislatores obtinuisse, historia indubitata testimonia suppeditat. Ast accusantur quoque ab illis, qui deleta vnius Dei supremi notione cultum tantum spirituum mundi partibus praesidentium, atque idololatriam iam tum obtinuisse contendunt, quod naturalem pietatem suffocauerint. Quod tamen alii negant, et exempla in contrarium afferunt, quale illud imperatoris Ching-tang est, qui imperio diu fame presso, se hostiam piacularem numini obtulerit. Ast hunc tamen reliquosque omnes, quamuis sacrificassent, non coelorum domino, sed coelo sacrificia obtulisse contendunt, quae cum ad dogmaticam Sinensis historiae partem pertineant, hoc loco excuti non possunt, nec inquirere hic licet, vtrum summum rerum omnium parentem, an spiritus mundi praesides adorare colereque populum docuerint. Laudandum autem est in his imperatoribus non modo studium mores hominum emendandi, sed et prudentia singulari praecepta morum eis tradendi. Factum id ab illis est methodo orientalibus gentibus valde vsitata, et in se ad docendos populorum animos rudes maxime accommodata. Nempe non tantum allegoriis, similitudinibus, sententiis et huius generis aliis virtutis praecepta inculcarunt, vnde caussa deriuanda est, cur ab antiquissimo tempore moralis doctrinae studium laetissime in hac gente floruerit, et ipse Confucius, se sua a priscis regibus et legislatoribus,

n) COVPLET l. c. p. 20.

Digitized by Google

bus, maxime Yao et Xun accepisse, professus sit [o]; sed et poësin more veterum gentium fere omnium in auxilium vocantes, leges, statuta, morum praecepta carminibus comprehenderunt: publicum autem religionis cultum ceremoniis ita repleuerunt, vt his vinculis eo certius esset populi obsequium. Qua de re ex iis, quae infra de theologia Sinensium dicentur, iudicium fieri potest. Collecta sunt tandem instituta nobilissima, sententiae et imperandi artes veterum, in scriptis, vnde libri illi classici enati sunt, quibus nihil vel venerabile magis atque sanctum, vel antiquum inter Sinas habetur. Et primo quidem pentateuchus ille huc pertinet, qui *V-kim* vocatur, in cuius libro primo *Xv-kim* dicto res trium regum Yao, Xum et Yu referuntur, qui inter legislatores Sinarum celeberrimi fuerunt. In hoc libro, leges, statuta, sententiae, monita ad reipublicae regendae felicitatem, quaedam etiam ad iuris administrationem, ad Kalendarium rectamque subiectorum principi gubernationem pertinentia leguntur, veterum porro principum res pro salute publica gestae, deriuatae in mare diluuii Sinensis aquae, aliaque, quae ad secundam et tertiam familiam imperantem spectant, narrantur. In secundo Volumine, *Xi-kim* dicto, odae et poëmata exhibentur, regnante pleraque familia tertia imperiali conscripta, quibus statuta regnorum laudesque virtutis decantantur: quorum dicendi rationem breuem, obscuram, metaphoricam et prouerbiis obsoletis refertam, adeoque longe difficillimam esse, nemo mirabitur, cui antiquissimae poëseos, praecipue Orientalis, historia non ignota est. Tertium Volumen *Ye-kim* appellatum librum Fohi supra enarratum complectitur; Quartum librum Confucii *Chum cieu* vocatum, quod idem dicit, ac, ver et auctumnus, complectitur, in quo res gestae, vitia, virtutes, et euentus earum varii principum enarrantur. Quintum *Li-Ki* dictum, rituum et officiorum memoriale est, quidque in ceremoniis sacris pariter atque profanis obseruandum, quae officiorum omnis conditionis hominum ratio fuerit, tempore trium familiarum imperialium, Hia, Xam, Cheu exponit: quam collectionem instituit Confucius, deleta vero igne iussu imperatoris Xi-Hoam-ti ex hominum memoria restituta, ideoque non valde perfecta est. Quae fusius omnia explicuerunt COVPLETVS [p] et LONGOBARDVS [q], repetierunt BVLFINGERVS [r], KORTHOLTVS [s], aliique, qui de literatura Sinensium disseruerunt. Ex qua antiquissimorum scriptorum collectione patet, legislatores illos veteres, (hoc enim nomen magis mereri quam philosophorum, acta eorum loquuntur) parabolis, exemplis, fabulis, carminibus, ritibus atque cultu publico ad cicurandos hominum ferorum animos, nectendam articulis suis ciuitatem, imperium formandum, obligandos subditos vsos fuisse. Negari autem nequit, magnam in ea re prudentiam principes hos adhibuisse, adque id acutissimas cogitationes collineare iussisse, vt tota virtutis ratio elegans et commoda euaderet, et praecipue reipublicae salutaris,

o) IDEM p. 120. p) l. c. p. 80 q) l. c. p. 173. r) loc. cit. s) loc. cit.

Digitized by Google

lutaris, quem in finem populum paucis legibus, principem, eiusque administros, regionum praefectos et gubernatores multis regulis et monitis formare contenderunt, praeclarum ciuilis prudentiae specimen edentes. Qua de re tamen infra pluribus dicendum. Tanta autem horum librorum auctoritas inualuit, vt amplissimo commentario philosophi eos illustrarent. Inde enata altera collectio non minoris apud Sinas pretii, quae *Su-Xu*, id est tetrateuchus vocari solet, et planiori faciliorique dicendi ratione comprehenditur. Exhibet ea libros Confucii, *Ta hio* siue *scientiam magnam*, *Chum yum* siue *medium sempiternum*, *Lun yu*, siue *ratiocinantium sermones*, et opus Memcii *de Natura*, *Ritibus*, *Moribus et Officiis*. De quibus cum supra iam, quantum satis, diximus, hoc loco plura addere, nihil attinet. Tantae autem auctoritatis hi libri inter Sinenses sunt, vt si quis gradum inter literatos consequi velit, ex pentateucho vnum, tetrateuchum vero totum memoriter tenere necesse habeat. Tacemus alios commentatores, maxime *Ta-zivin* et *Singli*, de quorum auctoritate fideque cum LONGOBARDVS [t] differuerit, ille potissimum adeundus est. Hi vero licet ex disciplina Confuciana prodierint, longe tamen infra illorum scriptorum auctoritatem sunt. Et hanc quidem primam periodum philosophiae Sinicae, quam primam veteris partem commode appellauit cl. KORTHOLTVS [u], vocare licet, de cuius dogmatibus infra dispiciemus. Nouam auspicatus est Confucius, cuius nominis celebritas tanta est, vt res eius curate hoc loco tangi mereantur.

Roosi, philosophus, quis fuerit?

§. VII. Fuisse ante Confucium philosophos traditiones Sinenses perhibent, quarum tamen fides an satis certa sit valde dubitamus. Narrat ex huius gentis relatione KAEMPFERVS [x], anno CCCXLVI, post mortem Xekiae siue IↃCIV, ante C. N. natum fuisse Sokoki in prouincia Soo, Roosi quendam, quem mater annos LXXXI in vtero gestauerit, vnde quoque nomen Roosi, id est, infantis senis ab ea acceperit. Famam de eo fuisse, animam sancti Kasso, qui praestantissimorum Xekiae discipulorum vnus fuit, in eum transmigrauisse, eiusque ope ad excellentissimam naturae deorum, spirituum, immortalitatis animorum, futurae vitae, dogmatumque aliorum notitiam peruenisse. Ast, si modo vera est tota narratio, ea tantum ad Li-Lao-Kiun pertinet, de quo similia Sinenses narrare infra trademus. Quod si is Xekiae sectator fuit, conciliari ea cum originibus sectae Foënae in China nequeunt, quae seculo I. post C. N. demum illuc peruenit. Incerta itaque Iaponensium traditio videtur. Certiora sunt, quae de

Confucius.

Confucio Sinenses tradunt, cuius memoria ad hodiernum diem venerabilis apud eos est, et omnium celebratissima. Quo factum, vt inter Europaeos quoque, ex quo annales Sinenses apud eos innotuerunt, celeberrimis antiqui orbis philosophis adnumeraretur. Rerum autem Confucii historiam ex monumentis Sinicis dederunt COVPLETVS [y], atque B. T. S. BAYE-

t) pag. 174.
u) In Diss. de Phil. Sinens. veteri, media et noua, quae praefationem Vol. II. Epp. Leibnizii continet.
x) Descript. Iapon. P. I. p. 67.
y) loc. cit.

Digitized by Google

S. BAYERVS[z], qui consulendi. Nos strictim more nostro res eius prosequemur. Domesticum philosopho nomen KIEV CHVM NHI est, CON FV ÇV, quod corrupta Lusitanorum pronuntiatio in Confucium commutauit, nomen honoris et meritorum est, quod tamen quid significet, accurate dicere scriptores rerum Sinensium nequeunt; verisimile autem est, doctorem venerabilem Chum, vel Con significare. Iaponensibus, apud quos non minus, quam apud Sinenses eius memoria celebratur, Koosi, vel Koo[a] dicitur. Natus est anno ante N. C. IϽLI, quem CCXCIX post Xekiae mortem fuisse, obseruat KAEMPFERVS[b]. Patriam nactus est, regnum Lu, quod hodie Xantung dicitur, editus in pago çeu ye. Patrem habuit Xo leham he, praefectum regni Sum, ex imperatoria stirpe prognatum, matrem, Chim, dictam, ex generosa familia Yen oriundam. Natiuitatem eius miraculosam fuisse fabulantur Sinenses et Iaponenses; et futurae praestantiae atque sapientiae singularia prorsus indicia prae se tulisse; auditam esse musicam coelestem eo nato, duosque dracones illi lauando adstitisse, quaeque alia sunt, illis, quae de Apollonii Tyanei natiuitate feruntur, valde similia, excogitata sine dubio a successoribus, vt maior communi nascentium sorte videretur. Patrem triennis amisit, matrem ad vigesimum primum aetatis annum superstitem habuit. Sex annorum puer morum grauitate, et quod KAEMPFERVS quoque obseruauit, staturae proceritate viros adaequauit[c]. Nunquam enim visus est cum pueris lusitare, tam deuotus, vt cibos non nisi patrio prius ritu coelo venerabunde oblatos attingeret. Quindecim annorum adolescens, veteri gentis literaturae se tradidit, euoluendisque priscorum sapientum voluminibus immersit, deinde ad cognoscendos ritus ciuiles delatus est. Decimo nono, vel vigesimo anno vxorem duxit, Kien quon Xi, filiumque ex ea, Pe yu, suscepit, quem quinquagenarius, relicto nepote vxorem triennio prius morte amisit. Doctrinae vero et prudentiae laude eminens, et natiuitatis conditione illustris muneribus splendidis summisque magistratibus in variis locis praefectus est. Quibus ita fungi studuit, vt et publicae vtilitatis ratio constaret, et doctrinam publicis emolumentis emendandisque hominum moribus destinatam propagaret. Quare vbi hanc sibi spem deesse intelligebat, magistratu se abdicauit. Factum id quoque cum in aula regis Lu voluptates triumpharent, et corrumperetur principis animus cunctis foeminarum insidiis ad effoeminatos mores dilapsis. Hos enim cum emendare frustra tentasset, sponte magistratum, quem in ea prouincia gesserat, deposuit, exiliumque elegit, regna Sinensis imperii varia, peragrando, aerumnas passus, pauperiem, in-

 sidias

z) Mus. Sinic. T. II. p. 214. 246.

a) KAEMPFER. l. c. T. II. L. III. c. 6. p. 67.

b) l. c. Incerta tamen tempora Xekiae sunt: Confucii autem satis certis Sinensium testimoniis definiuntur, licet dubitet cel. HEVMANNVS Act. Phil. T. II. p. 226. de hac enim, qua Confucius vixit, aetate Sinensium chronologia incerta haud est, vixisseque diu ante C. N. ex sectae Foënae historia intelligi potest.

c) Gigantea statura fuisse Sinenses fabulantur, latis humeris, pectore amplo, subfusco colore, oculis nigris et praegrandibus, capillo nigro, barba promissa, naso simum, voce graui, tonitru instar sonante.

sidias et persecutiones haud paucas. In regno Sum vero scholam tandem priuatus aperuit, et moralem doctrinam professus est. Vbi ingenti discipulorum, quos ter mille numerauit, applausu exceptus, amplissimis successibus disciplinam suam propagauit. Inter eos virtute doctrinaque eminuere septuaginta duo, tantae existimationis, vt hodie eorum nomina, cognomina, patria, resque aliae memoriae hominum inhaereant; quinquenti extiterunt, qui variis in regnis magistratus gesserunt. Eos quatuor ordinibus distinguere, pro doctrinae, quam elegit, methodo placuit. Supremus in excolendo virtutibus animo posuit diligentiam; secundus ratiocinandi dicendique exercitationi vacauit; tertius dispexit de regimine politico et muneribus publicis rite administrandis; vltimus morum doctrinam, exotericam populoque tradendam, eleganti aptataque dicendi ratione proponere didicit. Veterum autem scripta explicando, hoc quoque pacto sapientiam priscorum legislatorum propagare studuit, ex quo enati illi libri sunt, quos eum conscripsisse, et discipulos nepotesque eius edidisse supra diximus. Tanto ideo discipulorum amore dignus visus est, vt defunctum per integrum annum non sine inedia, et lacrymis, lugerent, quidam triennium in eodem loco moesti persisterent. Supra modum autem eius vita, digno philosopho habitu formata et secundum virtutis praecepta acta extollitur. Totus enim pietati litabat; et philosophiam vita magis, quam voce exprimere contendebat, dignitates autem et munera publica eo tantum fine suscipiebat, vt et populo prodesset, et animos doctrina emendaret, morumque integritatem promoueret. Quod eo facilius fieri potuit, quia eius animo mirus virtutum concentus, moderatio atque continentia, aequitas atque fides, et cum grauitate iuncta lenitas insidebat. Sibi tamen ipsi seuerissimum attentumque censorem se praestitit. Qui cum ad animi diuitias vnice respiceret, ita honores opesque contemsit, vt in vnis doctrinae et philosophiae latifundiis acquirendis amplificandisque laborem omnem poneret. Qualis cum esset, nec ambitio tamen corrupit animum, nec morum insolentia grauis fuit, sed ornauere virtutes reliquas modestia, et vultu et sermone demonstrata, quae tanta fuit, vt ne quidem a se ipso arguendo abstineret. Diligentiam autem atque constantiam in docendo tantam, quantam potuit, praestitit, etsi sibi non semper se satisfacere publice fateretur. Doctrinam vero non modestiae modo caussa, sed auctoritatis quoque gratia ad priscos reges et legislatores retulit, nec se verum perfectionis gradum attigisse fassus est. Tolerantia porro laborum tanta, et adeo inuictus eum animus ornauit, vt omnibus fortunae insultibus ipsoque mortis periculo superior nullo metu frangi posset. Et haec quidem de Confucii vita Sinenses tradere, Iesuitarum fide nouimus, cuius vitae sanctitatem tantam fuisse Iuuencius [d], ait, *vt nonnullis persuasum sit, haudquaquam hunc a rationis communi schola philosophum prodiisse, sed certo numinis consilio datum, qui tenebras Orientis*

d) loc. cit.

Digitized by Google

Orientis doctrina exemploque disceuteret. Quae verba cum retulisset MINORELLI [e], *miratum se esse*, ait, *post tot ac tantas laudes, quae prophetam, apostolum, et primae notae sanctum exhibent, dicere quoque historicum basilicas sanctimoniae Confucii ab imperatoribus fuisse excitatas; recteque quaeri an fieri posset, vt Confucius ab ipsis patribus societatis sanctus non haberetur.* Qua de re lectori iudicium permittimus, obseruamus autem, KAEMPFERO [f] quoque, qui Protestantium sacris addictus fuit, teste eandem vitae laudabiliter et digne actae opinionem de Confucio inter Sinas et Iaponenses obtinere. Qui annon auctoritatis praeiudicio seducti, et gentis suae admiratione, qua insanire solent, in praeceps rapti aliquid affectui dederint, eo minus definiri potest, quo minus alia, praeter Sinarum relationes monumenta de Confucio extant. Obiit Confucius maximo omnium, regis quoque procerumque luctu annos natus LXXIII in regno Lu; quo cum discipulis reuersus erat, prope vrbem Kio Feu, sepultus ad littora fluminis Su in ea, quam excitauerat et docuerat, academia; quae hodie quoque, testibus Iesuitis, muris ideo cincta est.

Honores Confucii post mortem.

§. VIII. Tanta cum esset viuentis Confucii admiratio, mirum non est, maximam eius post fata venerationem fuisse. Et disciplina quidem Confuciana, quae per duo, et quod excurrit, annorum millia perdurauit, tanti fit hodie, et facta est semper, vt ad munera publica atque Mandarinorum dignitates, gradusque literatos [g] peruenire nemo possit, qui non eam rite pernouerit, vnde ex libris Confucianis candidatorum profectus explorantur, et quo quis in hoc doctrinae genere est illustrior, eo fauentiorem sibi occasionem obtigisse credere potest, ad opes et dignitates perueniendi. Gymnasia autem ludique literarii, qui Confuciana disciplina personant, in omnibus vrbibus oppidisque amplissima patent, atque in frequentioribus vrbibus non vna tantum aula Confucii, excitata [h] est, sed aliquot eiusmodi gymnasia frequentantur. Quorum tanta veneratio apud principes quoque viros est, vt qui ex literatorum ordine publicis magistratibus funguntur, quamprimum eiusmodi aulam attingunt, e sella, qua sublimes more gentis gestantur, descendant, et passus aliquot pedes viam perficiant. In frontispicio harum aularum, tituli Confucii literis trabalibus auratisque descripti leguntur, hoc modo: *Magno magistro, illustri literatorum regi, sancto item seculorum magistro, immaculato regi sancto.* Tacemus et statuam ei positam, quam exhibet ex Trigautio SPIZELIVS *, et decretum valde honorificum, ab imperatore Yum

 lo,

e) l. c. p. 162. f) loc. cit.

g) Gradus honorum literarios tres Sinae habent, qui satis apte cum Baccalaureis, Licentiatis et Doctoribus nostris comparantur, de quibus post SPIZELIVM de Literat. Sin. S. III. p. 31. multa memorabilia affert P. ANT. DE S. MARIA in Obs. de Missione Sinica Vol. II. Epp. Leibniz. p. 283. seqq.

h) Ita perperam ARNOLDVS ad Roger. p. 721.

*) l. c. p. 119. ARNOLD. l. c. p. 578. Alii vero statuam illi non positam esse contendunt, sed tabellam. Ast statuas et imagines eius varias reperiri testis αὐτόπτης est MINORELLI l. c. p. 170.

lo, cum aliquando gymnasium Confucii adiret, editum, quo imperatorum eum atque regum magistrum salutat, eo quod rectam populorum institutionem proposuerit, vincula normamque virtutum et Sinensis imperii magnam symmetriam et formam declarando [i]. Familia autem Confucii, quae vltra duo annorum millia ad hunc vsque diem perdurauit, serie haud interrupta, ob conditorem peculiari honore colitur. Gaudet enim haereditario Mandarini, id est, praefecti prouinciis rebusque publicis, iure, quod non nisi regii sanguinis hominibus concedi solet. Quotquot vero singulis trienniis summos eruditionis honores doctorisque gradum suscipiunt, pignus aliquod, reuerentiam Confucio testaturi, posteris eius submittunt. Ipse Confucius singulis nouiluniis et pleniluniis a literatis et magistratibus in istis gymnasiis confluentibus peculiari cultus genere honoratur, quod ab eo tempore magnarum litium argumentum sacerdotibus in has terras euangelii praedicandi caussa missis, praebuit, quod Iesuitae ciuilem eum cultum esse adeoque permitti Sinensibus ad Christianam religionem conuersis posse, contenderunt, religiosum vero esse, adeoque idololatriae specie non carere affirmauerunt aliorum ordinum sacrorum missionarii. Ita vero cultum Confucii describunt, qui in istis oris fuerunt. Cum in more positum sit genti Sinicae animabus defunctorum parentum certo modo sacra facere [k], ea imprimis fieri Confucio. Nempe excitatam esse prope quodlibet gymnasium Confucianum, aedem sacram memoriae eius sacram, inque ea collocatam conspici tabellam, cum hac inscriptione: *Thronus seu sedes animae sanctissimi ac superexcellentissimi protomagistri Confucii.* Singulis vero auctumni verisque aequinoctiis omnem literatorum gentem ad hanc aedem confluere, vt communem Sinicae gentis magistrum solenni oblatione veneretur. Praecipuum Mandarinum, qui loci eius gubernator est, sacerdotis officio fungi, literatos alios diaconorum, subdiaconorum, magistri ceremoniarum, et acoluthorum partes obire: tum peculiaribus ceremoniis sacrificium Ci, offerri die prius electo, praeparatisque ieiunio et abstinentia corporibus. Hostia vero prius explorata, incensis cereis, genua omnes flectere, et preces fundere, tunc attolli calicem sanguine, aliumque vino plenum libatumque affundi statuae; et his peractis benedictione dicta concionem dimitti. Non patitur locus et instituti ratio, vt celeberrimam controuersiam, toties coram sede Romana ventilatam et aliquoties definitam de cultu demortuorum, maxime Confucii apud Sinenses hoc loco enarremus, librosque indicemus, qui de hoc argumento copiose egerunt; illud enim ad annales ecclesiasticos, hoc ad literariam historiam scriptorum ecclesiasticorum pertinet, vtrumque ab instituto nostro alienum est. Scriptores autem cum enumerarint, PRITIVS,

i) COVPLET. l. c.
k) Conf. BVDDEVS de Superstitioso demortuorum apud Sinenses cultu, Anal. hist. phil. p. 287. B. PRITIVS pec. diss.

TIVS, BVDDEVS [l], WOLFIVS [m], triumuiri de re literaria meritissimi, illi consuli possunt, vt abiecto partis studio intelligatur, an satis rationum fuerint sedi Romanae, vt hunc cultum velut impium, aliquoties, etiam post mortem Tournonii cardinalis damnaret. Praecipue vero in hac inquisitione ad id attendendum, vtrum cultus ille demortuorum, imprimis Confucii, cum cultu spirituum, quem religiosum esse apud Sinas constat, idem sit, et ceremoniae quoque, quae eum absoluunt, coincidant, adeoque ex eodem fundamento peragantur. Hoc enim si verum est, suspectam Iesuitarum caussam esse nemo non intelligit, cum religiosam adorationem inferant. Id quod aliter visum LEIBNIZIO τῷ πάνυ [n], in Sinensium literatura valde Iesuitarum partibus fauenti; ast, vt alios taceamus, ANTONIVS DE S. MARIA Franciscani sodalitii alumnus, euidentissimis, nisi fallimur, rationibus confecit [o], non modo Confucium inter reliqua idola coli ponique eius statuam, sed et sacrificia illi oblata eadem prorsus esse, quae idolis spiritibusque coeli et terrae offeruntur, qui stupuisse se, ait, cum vidisset, inter nos inueniri, qui cultum Confucii Sinicum ciuilem, non vero religiosum esse statuerint, cum inter Sinas veram sacrificii rationem eum obtinere sit notissimum. Tacemus alia ab eo ex Sinensium rituum circumstantiis adducta, quibus euincere conatus est, omnes habere proprietates cultus, qui Sinensibus religiosus habetur. Id quod probe eum stabilire, iudicat, et firme demonstrare, quod non temere sustineat, ven. KORTHOLTVS [p], quibus haud grauatim subscribimus. Tandem non virtutis duntaxat laude, sed et doctrinae praestantia illi Confucium extollunt, quibus Europaea fere omnia prae Sinicis sordent, nam et virtute muniuisse pectora contra vitiorum et affectuum pestes contendunt, et pie satis atque orthodoxe de numine sensisse perhibent, et imprimis laudant, quod idololatriae pariter atque atheismo philosophiae suae decreta opposuerit. Vnde velut alterum Socratem [q] in has oras missum esse contendunt, vt animos ad philosophiae lumina reuocaret.

§. IX. Egregia prorsus haec omnia esse, et talia, vt sui exemplum inter Europae philosophos vix habeant, fatendum est. Vtrum autem Confucius talis fuerit, qualem Iesuitae et amici eorum describunt, de eo videas viros doctos haud paucos dubitare, et huiusmodi naeuos in Confu- *Reprehensa in Confucio.*

l) ll. cc.

m) Not. ad Casaubon. p. 342. Prae reliquis autem consulendus est NIC. CHARMOS. in Annot. ad Maigroti Hist. cultus Sinensis, ARNALDVS in Praxi morali Iesuit. T. III. P. 2. c. 20. p. 499. T. VI. VII. et imprimis collectio scriptorum, quae hoc titulo: *Historia cultus Sinensium, seu varia scripta de cultibus Sinarum inter vicarios Apostolicos et PP. S. I. controuersis*, Col. 1700. 8. prodiit.

n) Praef. Nouiss. Sinicorum.

o) l. c. p. 275.

p) Mediam sententiam eligere placuit ven. MOSHEMIO Ethic. Christ. P. II. c. 1. p. 348. qui non cultum quidem idololatricum et diuinum, sed superstitiosum tamen et periculo plenum, nec Christianos decentem esse contendit. Quae facile admitti possunt, quia non de cultu summi numinis, Sinis forte ignoto, sermo est, sed de cultu qualis coeli terraeque spiritibus exhibetur, qualem esse ipse vir celeberrimus fatetur. Ast ille plane religiosus apud Sinas est.

q) IOVVENCI l. c. quem sequitur CLERICVS Sylu. phil. c. II. §. 7. p. 214. Ferri id certo sensu potest.

Digitized by Google

Confucio deprehendere, qui splendorem gloriae eius haud parum obfuscant. Fecerunt id imprimis Dominici et Francisci sodales, et vicarii apostolici in illa loca missi, qui longe aliis coloribus Confucium nobis depingunt. Maxime ad quem toties prouocauimus MINORELLI [r], calamus in eo sedulus fuit, vt quam subdole heroëm hunc suum pinxerint Iesuitae ostenderet. Cuius rationes potissimum ex doctrina Confucii deriuat, obseruando 1. Confucium a Riccio commendatum fuisse, quia, quae de altera vita nescierat, tacere, quam comminisci maluisset, et legis suae praecepta ad vitam cuique constituendam, et familiam regnumque ex aequo et bono gubernandum direxisset. Ita enim Confucium ignorauisse futuram vitam recte inde euinci putat. Quod argumentum valde roboratur, si expendatur, quod in annalibus Sinicis traditur, doctrinam Xekiae exotericam, diu post Confucium in Chinam delatam ideo latissime se extendisse, et Confucianae disciplinae obstitisse, quia poenarum praemiorumque metum atque spem annunciasset. Ex eo enim recte concluditur, Confucianae doctrinae alumnos, de hoc dogmate minime curiosos fuisse. 2. Vrget Dominicanus: falso Confucio tribui pietatem erga supremum coeli dominum. Nusquam enim haec in toto Confucio eiusque discipulis, qui eius vitam scripsere, nusquam in libris Sinarum classicis ea verba legi, sed haec: *coelo obsequendum, colendum coelum.* Vocem vero coelum Latine vertere coeli dominum, supremum coeli dominum, praecipue post tot scripta his de rebus edita, post auditos tam diu societatis procuratores, post damnatam duplici decreto S. sedis; hoc illud esse quod pertinacem in idololatria tuenda et non parendo S. sede voluntatem multi nuncuparent. Idque eo clarius esse, quod PP. Intorcetta et Couplet in vita Confucii, dicant, oblata Confucium edulia non ante delibauisse, quam prisco ritu, qui Chu ten dicatur, coelo (non coeli domino) venerabundus obtulisset, virtute, qua ipsi coelo inniteretur: voluisse omnes obsequi coelo, ipsum timere et colere. Haec Confucium, haec atheos omnes in China dicere. 3. Monet porro: Confucium nihil praeter materiam, et vim illi congenitam cum aliis Sinarum atheis admittere: vim illam, in qua Sinae hominum naturam constituant, ipsamque materiam a coelo tanquam a patre, et a terra tanquam a matre nobis inditam arbitratum fuisse. Tandem et hoc 4 addit, verum quidem esse, falsa numina Confucium non coluisse, quae duae illae, praeter literariam, sectae introduxerunt; Foënam enim sexcentis post illius obitum circiter annis in Chinam allatam esse Lao Kiun, qui aetate Confucii vixit, multo post ea, quantum ad idolorum cultum, conflatam sectam esse. Neque tamen ideo caruisse falsis numinibus dicendum esse, cum coelum, terram, solem, lunam, montes et aquas coeli terraeque militiam coluerit. Opposuit his et huius generis monitis aliis a Longobardo, Antonio de S. Maria aliisque allatis, loca librorum classicorum ipsiusque

r) l. c. p. 146. 164. seqq.

Digitized by Google

usque Confucii, quibus saniora docuisse philosophus videtur Iesuitarum industria: plura cumulauere ad tuendam Confucii caussam LEIBNIZIVS et KORTHOLTVS [s]. Ast, vt verum fateamur, quod illustris Confucii aduocatus contendit, ineptam et impiam significationem recentiores demum commentario illi affricuisse, sana suo sensu plano et per se patente esse verba quae afferuntur, principium petere videtur. Cum enim tota controuersia in eo versetur: vtrum coelum eiusque vim congenitam, siue spiritum insidentem, adorauerit, Confucius, an coeli imperatorem, frustra, nisi nos omnia fallunt, ad interpretationem Iesuitarum prouocatur, et quod in quaestione est, probationis loco affertur. Verum de eo infra pluribus dicendum. Displicebunt haec sine dubio illis, qui Francisci et Dominici sodales dedisse aliquid partium studio, conqueruntur, et affectibus plus iusto litauisse credunt. Ast inter Protestantes quoque haud pauci sunt, qui excussa caussa Confucii, auditaque parte vtraque dignum iis laudibus Confucium esse non putant, quibus eum panegyricorum scriptores mactant. Inter quos imprimis illustris MOSHEMIVS [t], et omnem Sinensium philosophiam, et imprimis Confucium, eiusque res atque dogmata tanta accuratione ἄνευ παθῶν considerauit, vt non posset non pulcherrime sententiam de celebratissimo philosopho, ast multis de caussis nimis laudato, definire. Is primo quidem, postquam obseruasset, ea tantum, quae laudem merere videri queant, a scriptoribus de Confucio panegyrici in morem nimium extolli, reliqua aut taceri, aut emolliri, characterem hunc esse philosophi, ait, vt in statura longa et eminenti resedisse dicatur seueritas quaedam, lenitate iucunde temperata, ingenium meditabundum et virtutis atque ordinis studio ita affixum, vt non nisi illis moueretur, quae hanc, quam in animo sibi formasset, regulam laedere apta essent, et tum specimina meditationis luculenta ederet: commoditatum vitae autem parum curiosum in his, quae plerumque homines afficere solent, nihil quod animum delectet, inueniret, in id vnice intentum, vt tranquillam post se et pacatam relinqueret societatem hominum. Quo ipso concedit rationis vsum, ordinis amorem, propositi constantiam et fortitudinem, licet diuersis gradibus iunctas temperatasque inter se in Confucio fuisse, indeque omne illud prouenisse, quod in admirationem et Sinenses et Europaeos haud paucos conuerterit. Ast non minoribus eum naeuis quoque scatere obseruat, licet illi a scriptoribus sileantur, eosque ex historia eius colligendos esse recte monet. Cuius exemplum esse potest, quod magna quidem constantia cum perpetuis persecutionibus et miseriis colluctatus fuisse dicatur, et tamen inexpectato applausu, et admiratione eius disciplina recepta, fatoque functus, a rege regni Lu amare defletus sit, quod eum maximi semper fecisset. Ex quo vno specimine constare potest, quaedam reticuisse eius biographos, vt virtutis, quam in eo extollebant, splen-

s) Praef. Vol. II. Epp. Leibniz. qui virum illustrem totum sequitur. t) loc. cit.

ſplendor eo pulchrius eluceret. Nec melius cohaerent, quae de eo narrantur: morti proximum non exclamauiſſe modo: *praegrandis mons, quo decidiſti! trabalis machina euerſa eſt; ſapientes et ſancti exaruere;* ſed et ſeptimo ante mortem die ad diſcipulos dixiſſe: *Superiori nocte per ſomnium viſa mihi ſunt in aula iuſta fieri. Reges, quae doceo, non obſeruant: ecquis horum per imperium noſtrum inſtituti mei ſectator et cultor eſt? Hoc vnum ſupereſt, vt moriar.* Vt enim taceamus, mouere haec poſſe ſuſpicionem, faſtus cuiusdam, indignantis, quod, quam moliebatur ſectam, non tanta, quanta putabat, mole exſurgere videret; male haec cohaerent non modo cum regis illius terrae, in qua obiit, admiratione et cultu; ſed clare etiam produnt, initia diſciplinae Confucianae praegrandes montes et trabales machinas prae ſe tuliſſe, adeoque non tanta inuidia, quanta dicitur, fuiſſe preſſam. Ipſam vero virtutem Confucii, tam egregiam non fuiſſe, vt plerumque depingi ſolet, eleganter obſeruat vir eruditiſſimus. Nam quamuis demonſtrari liquido nequeat, nullam ſummi alicuius numinis notitiam, licet obſcuram valdeque confuſam eum habuiſſe, verum tamen eſt, quod in morum doctrina ad eos omnis virtutis neruos et rationes non reſpexerit, quibus ad praeclarum vitae modum actiones humanae conſtringuntur. Ad vnam enim rationem coelitus homini inditam prouocat, indeque cultum et reuerentiam coeli inculcat. Aſt hanc rationem feris illis gentis ſuae maioribus iam adfuiſſe, et ipſe contendit, et ſectatores affirmant. Horum itaque cognitionem ad vitam rectam ſufficere credebat, nec vt ea clarior emicaret, et certa omnis moralitatis fundamenta imprimerentur, vnquam ſibi in mentem venire paſſus, de Deo eiusque attributis, de animae natura morali, de futura vita, de praemiis poenisque poſt fata altiſſime ſiluit. Quae vt mediocris ingenii ſpecimina a nemine facile neganda eſſe recte vir ſummus monet, ita probe obſeruat praeclaram, quam prae ſe ferebat, diſciplinae ſuae conditionem ex eo tantum ortam eſſe, quod, cum naturali indolis inclinatione, ad ordinis iuſti et rerum omnium apte inter ſe colligatarum ſeriem vehementer ferretur, omnem ingenii vim in hoc vnum contulerit, vt media excogitaret, quibus diffluentes voluptatibus et prauis moribus res Sinenſium in ordinem cogerentur, et tranquillioris reipublicae forma reſtitueretur. Hac vna ſphaera, ſatis, ſi totum ſapientiae ambitum contuearis, arcta cum ſe concluſiſſet, non potuit non in reliquis omnibus cum ciuibus ſuis caligare, nec mirandum magnopere eſt, deſtitui totam eius diſciplinam ciuilem, quamuis pulchram, neruis, atque nec ex fundamentis ſuis deduci, nec rationali inter ſe modo connecti, deeſſe rationes praeceptorum, cunctaque, velut ſcopas diſſolutas diffluere. Quae, vt porro vir eruditiſſimus inſtat, diuitias quidem intellectus particulares, at non vniuerſales innuunt, et ab omni philoſophiae accuratione longe abſunt. Vnde merito mirandum, Confucium ab admiratoribus eius Zenoni, Euclidi, Platoni, Ariſtoteli praeferri, quos ſi concedamus ab eo, ciuili prudentia

Digitized by Google

dentia vinci, illis tamen aedificii philoſophici conſtructione, ſoliditate, et rationum neruis, ſine quibus friget nutatque philoſophia, valde eſt inferior. Neque ex eo, quod ingenioſiſſimi viri, inter quos excellit illuſtris Bulfingerus, nexum quendam ethicae Confucianae politicum eius regulis conciliauerint, aliquid pro Confucii ingenio concludi poteſt. Hoc enim horum ſcriptorum acumini tribuendum eſt, nec fieri potuit, niſi adiectis, mutatis, inflexis multis, de quibus Confucius non cogitauit. Quem, cum tantus ſapientiae doctor eſſet, in methodo quoque eſoterica tantopere vulgus imitatum fuiſſe, omnino mirandum eſt. Pergit vir perſpicaciſſimus: in eo quoque prodidiſſe infantiam ſuam Confucium, et, quod naturam hominis moralem ignorauerit, oſtendiſſe, quod ad prima doctrinae ſuae obſtacula mox animum demiſerit, et diſciplinae culturam in iis regionibus, vbi eam propoſuerat, abiecerit. Non eiectum fuiſſe eum in exilium, ſed ſummis magiſtratibus praefectum, et impenſe honoratum: aſt fructum doctrinae ſuae, quae non niſi cum tempore in meſſem exſurgere poteſt, non expectando, eos agros deſeruiſſe, in quibus vix ſementem fecerat. Haec enim vt recte monet, aut faſtum paedagogicum, ſibi illico credere poſtulantem produnt, aut magnam naturae humanae mores corruptos ſenſim tantum emendantis ignorantiam, aut patientiae defectum. Tale cum ingenium Confucii fuerit, de virtutibus animi eius, quae nonniſi luce intellectus colluſtratae ſplendere poſſunt, non multo praeclarius ſecundum Moshemium, iudicari poteſt. Nam quid de eo doctore cogitandum, qui vulgus, quod et multitudine alios vincit, et corruptis moribus, negligit, imperatores vero, eorumque regulos principesque viros ſuae diſciplinae alumnos tantum cupit, hos aggreditur, his non magis perſuadere rationibus, quas non affert, quam imperare praeceptis cupit, hos cum perditiſſimos luxu, voluptate, ambitione, tyrannide, videt, emendare, velut rex regum tentat, vbi nuntium mittere illico recuſant, quamuis muneribus illis admotus, quibus pondus addere diſciplinae poſſet, aulas deſerit, alios quaeſiturus, qui ſponte obediant, et ſine recalcitrante animo diſciplinae iugum ſubeant? Recte, niſi nos omnia fallunt, quaerit vir acutiſſimus, annon imperandi cupiditas, cui ambitionem paedagogicam addere licet, cauſſa impellens fuerit, qua commotus ad emendandam gentem ſuam acceſſerit. Nec animum vel meliorem vel ſapientiae et prudentiae regulis ſatis ſubactum prodit, quod, cum vidiſſet, fruſtra ſubitam aularum emendationem expectari, ſeceſſum petere, et in ſolitudinem aufugere, quam diſciplinae conſtantia et animi fortitudine fortunam expugnare, et prudenter mediis inhiare, quibus perficere ſapientiae conatus poſſet, maluerit: id quod luculento exemplo deſertae aulae regni Lu, ob voluptates, quibus eius diſciplina valde emergens interrupta erat, illuſtratur. Nec quem in debellandis vitiis vrgendisque virtutibus demonſtrauit zelum ex prudentiae praeceptis, ſed ſolo naturae, ordinem et tranquillitatem amantis, inſtinctu enatum eſſe, monet Moshemius.

Digitized by Google

Nam non tempori prudenter inseruiuisse, non captasse occasiones et commodam tempestatem, qua doctrinae semina vtiliter spargi possent, non accommodauisse se ingeniis, non amarorem disciplinae humanitate temperauisse, sed ἐυκαίρως ἀκαίρως in aulis non aliter quam ad vulgus seueritatem praeceptorum austeritate insolita demonstrauisse, neglectus eius doctrinae et persecutiones demonstrant. Nec obiici potest, tantum fuisse, omnis virtutis et doctrinae odium, vt exaudiri plane et admitti non potuerit, obstitisse corruptionem infandam, vt aures patulas nuspiam inuenerit. Nam contrarium nos docent narrationes Iesuitarum ex annalibus gentis Sinicae haustae, ex quibus constat, quamuis ab omni voluptatis, auaritiae, iniustitiae aliorumque vitiorum specie esset remotissimus, attamen et maxime fieri eius sapientiam tantique haberi coepisse, vt ob admirationem eruditionis integrarum prouinciarum administrationi praefectus fuerit. Hoc enim non illis contingit, qui circumforaneam sapientiam venditant, sed qui ob praeclaram doctrinam maximi fiunt. Quod cum Confucio euenerit, annon recte inde inferas, non hominum pertinaciam, morum emendationem refugientem, sed morosum et laboris impatientem Confucii animum disciplinae flores praemature suffocauisse, et verisimile esse, prudentiae expertem morum praecepta ita effudisse, vt offendere magis principes, quam emendare voluisse videretur. Ex quibus parca a nobis manu datis, at eleganti et facunda dissertatione a viro magno explica„tis, constare potest, recte eum definiuisse: „Confucium non quidem in„genio caruisse, at magno tamen et excellentissimo non eminuisse. Vsum „enim acumine particulari, ad totum Sapientiae et veritatis regnum ani„mo complectendum aciem oculorum extendere non potuisse. Et fi„nem quidem aliquem rectum eligere aptum, mediis ad eum obtinendum „idoneis inueniendis non suffecisse, nec disciplinae ad eiusmodi scopum „facientis neruos satis vel intellexisse vel apte sociauisse. Ergo inue„niendis veritatibus non nato ducibus opus fuisse, sine quibus facile erra„uerit. Eos autem non longo rerum vsu et multorum seculorum expe„rientia eruditos, sed vetustissimos gentis suae legislatores in aurora tan„tum sapientiae versatos elegisse, quos et antiquitas obscuros fecerit, et „experientiae defectus non satis commodos ipsoque Confucio simplicio„res. Nec defuisse quidem ei dotes animi nonnullas, quibus maxima „eminere soleant ingenia, ast nec omnes habuisse, nec iusto ordine con„nexas. Vitiorum enim odio, ordinis amore, salutis patriae cupiditate, „emendandorum principum virorum voluntate, vitae naturali rectitudi„ne constantis vsu, honorem laudesque mereri, non vero philautia in„signi, pertinacia, patientiae defectu. Ex quo constare possit, de magni„tudine Confucii pronuntiaturos certa id tantum relatione facere posse, „vt inter coecos luscum imperare dicimus.“ Hactenus Moshemius: qui eius quoque doctrinam moralem examinat, quam infra rectius tangemus. Afferenda hac paulo prolixius fuerunt, cum non modo memorabile exemplum

Digitized by Google

plum suppeditent, quomodo de philosophis magnis, sine fauore, sine odio iudicandum, et scopuli euitandi sint, ad quos impingunt, qui nihil non laude dignum in magnis viris vident: sed et σοφὸν φάρμακον esse possunt, laudibus in Confucium praeter rem veritatemque a nonnullis cumulatis, qui sententiam, certis ex rationibus sibi deamatam sequi, quam examinare sine praeiudicio rem ipsam malunt.

Fata philosophiae Sinensis post Confucium periodo secunda.

§. X. Fuit haec disciplina Confucii, quae tantum ad nostram vsque aetatem strepitum inter Sinas edidit, vt in Europaeorum quoque auribus personuerit. Praeter hunc celeberrimum morum magistrum, circa eadem tempora alius quoque extitit philosophus, eo licet paulo senior, cuius non minor apud Sinas, quam ipsius Confucii, honor est atque veneratio. Fuit is LI LAO KIVN, quem Pe-yam quoque vel Lao-tan vocant. Hunc post octogesimum primum conceptionis annum ex latere matris isto partu pereuntis prodiisse fabulantur. Ex quo, tempore quoque concordante, colligimus, eum cum Roosi Iaponensium, de quo supra dictum, vnum eundemque esse. Non contemnenda fuisse eius philosophiae praecepta COVPLETVS refert [u]; tribui enim illi sententias de virtutibus, honorum fuga, contemtu opum rerumque humanarum, et de beata illa qua animus humanis rebus superior frui queat solitudine. Putat quoque Iesuita, in doctrina de Deo satis orthodoxum fuisse, esse enim inter sententias ei tributas hanc praecipue, qua decantatissima sit inter eius sectatores: *Lex siue ratio produxit vnum, vnum produxit duo, duo produxerunt tria, tria produxerunt omnia.* Ast obscurissimam hanc esse sententiam, et cothurnum cuiuis pedi adaptandum, nemo non videt: emanationi quoque magis conuenire, quam rectae de Deo doctrinae, ex natura systematis emanatiui notum est. Quod cum in toto Oriente inualuerit, non ab omni veri specie abit, philosophum Sinensem, idola quaedam vel principia ex vi coeli siue spiritu enata indicare voluisse [x]. Ast in re obscura nihil definiemus. Valde addictum fuisse hunc philosophum alchemiae studio, sunt qui afferant; notum enim, longaeuitati vitae, et metallorum mutandorum mysteriis plurimum tribuere Sinenses, et ex his illius consequendae medium appetere [y]. Ast verisimilitudine traditio ea caret; recentius enim est, isto tempore totum Alchemiae studium, et ab Aegyptiis ad Arabes, ab his demum ad Sinas perlatum, vt recte obseruatum HERM. CONRINGIO [z]. Obscura itaque manent dogmata huius viri. Sectatores autem eius, Confucii disciplinae valde aduersos homines,

Li lao Kiun.

u) l. c. p. 25.

x) Valde verisimilis haec coniectura euadit, si Iaponensium Roosi cum hoc philosopho eundem esse, et ex Xekiae disciplina prodiisse admittamus. Egregie enim ista sententia cum systemate Foëno conspirat. Ast obstat tamen ex certis demum annis postea doctrinam Foënam in Chinam perlatam esse: nisi hoc de doctrina forte exoterica et idolorum cultu intelligas. Quae enim Coupletus refert, de animae solitudine, huic philosopho valde commendata egregie Quietismo et enthusiasmo Xekiano conueniunt. Verum de his alii certius dispiciant.

y) Conf. MORHOF. Polyhist. T. II. L. II. c. 7. §. 54. p. 430.

z) De Medicina Hermetica L. II. c. 14. p. 409.

nes, aiunt fuisse deperditis moribus artisque magicae studiosissimos, et ob eam magni aestimatos, qui corporeas de Deo notiones Sinensibus inculcauerint. Quae sine dubio caussa est, cur ipsi Roosi apud Iaponenses impia haec dogmata cum studio alchemiae tribuantur, teste KAEMPFERO. Quae vero cum disciplina Xekiana non conspirant. Non minori veterator iste in honore habetur apud Sinenses, quam Confucius et Foë siue Xekia; nam illi quoque vt his, tabula suspenditur, secta ab ipsis quoque Confucianis non negligitur, sed cum sua coniungitur; tantoque in pretio est, vt eius sectae Tao dictae, doctoris Chang y posteros eodem, quo posteri Confucii, in aula donatos honore fuisse ante annos quadringentos, cum iam diu veterator ille, et tota secta in honore esset apud imperatorem virosque primarios, referat MINORELLI [a]. Qui ex Adriani quoque Greslonii relatione tradit, sectam hanc praeter idololatriam, sexcentis quoque incantationibns ad longam vitam et diuitias obtinendas vti, ideoque in China receptam a plebe, Mandarinis et ipso imperatore esse, vt non secus a secta literatorum approbata dici possit.

Memcius Confucianus philosophus.

§. XI. Opposuisse se sectam Tao Confucianae disciplinae eamque valde oppressisse, Sinae narrant. Ortum autem illi nouum sidus, seculo post, in MEMCIO siue MEM-TSU, cuius scripta edidisse Noëlem supra diximus. Acutum hunc praedicant, et copiosiorem facundiaque superiorem Confucio, non item innocentia, vitae modestia, seueritate et probitate. Ast, si recensioni virorum doctorum standum, qui eius librum enarrarunt in *Actis Eruditorum* [b], nihil in eo comprehenditur, quod non vulgarem doctrinam atque proletariam, nulloque ordine distinctam, ac scopas dissolutas prodat. Mirum itaque videri haud debet, parum Confucianae disciplinae incrementa ab eo fuisse suffulta: vnde de contemtu neglectuque sapientiae prisoorum valde conquestus fuisse dicitur. Plurimum autem decrementi accepit philosophia sub imperatore Xi-hoam-ti, qui tertio, post Confucium, seculo floruit. Is enim vt priorum imperatorum memoriam deleret, sibi autem soli imperii gloriam vindicaret, ex tyrannidis metu vincula obsequio sibi subiectorum populorum additurus, omnes libros Sinicos, exceptis illis, qui de agri cultura, medicina et sortilegiis agebant, cremari iussit, scientiarum culturum prohibuit, et ne in sola volumina saeuiret, simili supplicio librorum quorundam possessores, studiosos et librorum tenaces in montibus repertos extinxit, et in forum protractos CCCCLX cum libris exuri mandauit. Quae saeuitia philosophiae alumnos, numero quingentos coëgit, vt ex insula Thienhenus se in mare praecipites darent. Rationes pestilentis consilii, a quodam Li-sum suppeditatas exhibet MARTINIVS [c], repetit ex eo B. SPIZELIVS [d]. Diuina tamen prouidentia factum, vt scripta Confucii atque Memcii

Confuciana philosophia et omnis literatura suppressa.

a) l. c. p. 155. conf. RICCIVS Expedit. Sin. L. I. c. 10.
b) loc. cit.
c) Hist. Sinic. L. VI. p. 240.
d) l. c. S. III. p. 40.

Digitized by Google

Memcii ab anu quadam parietis latebris abdita, vel vt alii tradunt, agglutinata conseruarentur, et nonnihil quidem labis passa, protrahi, post hanc tempestatem potuerint. Secutae sunt grauissimae imperii Sinici calamitates, et cum motus interni tum bella externa, quibus tantum non omnis literatura Sinensis extincta est, libri in sepulchris et cauernis abditi et sepulti, quamplurimi cremati, vel adusti abiecti. Honorem tamen literis paulo meliorem restituerunt familiae quintae, Han nominatae, principes. Hi enim cum magno earum amore ferrentur, semiustas librorum reliquias, si quae vsquam persisterent, iusserunt colligi, parietibus item et sepulchris abditos quamuis situ et squalore obductos et exesos in lucem protulerunt, consulique iusserunt seniores, si quae forte, quae quondam memoriae commendauerant pueri, etiamnum tenerent; nihil denique non adhibuere, operae vel industriae, quo tantae literarum iacturae mederentur. Quae fata librorum Sinicorum veterum, iis haud absimilia, quae passa sunt libri Aristotelis, suspicionem haud contemnendam alere possunt, parum sinceri hodie de prisca Sinensium sapientia superesse, timendumque esse, ne qui laceras et perditas schedas collegerunt emendaruntque, ex suo ingenio, praesertim cum ex memoria lacunas sarcire iuberentur, multa addiderint, multa quoque aliena suisque locis minime posita appareant [e]. Et haec quidem altera periodus philosophiae veteris Sinicae potest constitui.

Veteris philosophiae Sinensis tertia periodus.

§. XII. Tertia philosophiae Sinensis veteris, periodus, eaque parum laeta ab eo tempore exsurgit, quo secta Foëna in Chinam translata est, et tum idololatria, tum deismo totum imperium repleuit, maximam in hac gente auctoritatem nacta. Non est opus ea repetere, quae de Xekia eiusque persona, ortu, philosophia, methodo duplici supra retulimus. Coaceruauimus iam loca ea, quae de hoc impostore apud Siamenses, Sinas, Iaponenses feruntur. Id vnum heic obseruamus, diu iam sectam istam Foënam in India obtinuisse, cum ad Sinas perferretur. Quae ratio obstat, cur admitti non possit ingeniosa viri cuiusdam eruditissimi coniectura, qui similitudine dogmatum Pythagoricorum et Foënorum, et itinere Apollonii Tyanensis ad Indos suscepti persuasus, hunc veteratorem Xekiam fuisse suspicatus est. Longe vetustiorem enim esse Xekiae aetatem, et Confucio seculo antiquiorem, ex dictis suo loco est apertum. Secundum Sinarum traditionem autem, quam COVPLETVS [f] enarrat, ab Indiae regulo natus est, ex elephanto albo conceptus atque ex latere dextro matris suae in hanc lucem editus; a partu quoque mox constitit, atque passus omnino septem progressus, altera manu coelum, altera terram indicans, clara voce pronuntiauit: in coelo terraque solus ego sum venerandus. Quae satis luculenter produnt, famosissimum hunc philo-

e) Ad haec fata literaturae Sinicae viros doctos non attendisse, qui tam confidenter de prisca Sinarum philosophia pronuntiant, merito miramur.

f) loc. cit.

philosophum impostorem fuisse. Secta autem eius quomodo ad Sinas delata sit, hunc in modum occasionem enarrant. Vidit imperator Memti gigantem aureum in somnio sibi apparentem, et in memoriam reuocantem verba Confucii: in occidente existit sanctus. Misit itaque legatos in adiacens versus occidentem Indiae regnum Indostan, qui in eo inuenerunt idolum Foë, quo Xekiae memoria diuino honore colebatur. Hunc cum humani generis redemtorem esse sectatores dicerent, sanctum illum occidentis virum esse rati, hoc idolum, et vtramque disciplinam, exotericam pariter atque esotericam domum reportauerunt. Quae cum innotuisset, valde Sinensium animos cepit, progressusque fecit omni expectatione maiores. Populus enim, si Riccii testimonio standum, quod alii quoque sequuntur [g] ideo eam doctrinam, licet turpissima idololatria prorsus contaminatam, auide magnoque applausu excepit, quod animum immortalem et alterius vitae praemia proponeret. Quae, vt supra iam tactum, clare euincunt, in Sinensi regno haec dogmata, quae tunc primum audita et recepta sunt, antea non personuisse, nec de iis quicquam Confucium statuisse, soli ciuili tranquillitati et felicitati suam philosophiam attemperantem. Neque mirum deismum illum, quam Foëna secta interiore doctrina stabilit, quemque Enthusiasmi et Quietismi parentem esse supra diximus, atheismum minus accurate vocant Iesuitae, philosophis regni Sinensis se probauisse. Cum enim totam eorum vitam ad ciuilem prudentiam Confuciana disciplina formaret, quod permittebat doctrina Foë interior, facile fuit, hos homines, qui animi tranquillitatem sectari a Confucio iubebantur, ad eiusmodi Quietismum descendere, qui summam illis mentis tranquillitatem promitteret. Non inuiti itaque persuaderi nobis patimur, Foënam impietatem et fanaticismum totum imperium Sinicum velut diluuium quoddam inundasse. Hodie enim perditissimae sectae cultores quamplurimi non desunt, qui Foë siue Xekiam vna cum Lao-kiun et Confucio venerantur: et publica lege religio Foëna inter Sinas introducta est. Quam sibi maxime vitae post hanc peractam aeternae promissione eam fortunam peperisse, ex stulta et inepta gentis Sinicae cupiditate vitae longissimae verisimili ratione [h] concludi potest. Ex hac secta Foëna seculo post Christum natum tertio alia prodiit, vel potius peculiaris eius ramus extitit: *Vu guei Kiao*, id est, *nihil agentium dicta*. Quae, narrante COVPLETO [i], principii istius chaotici, id est nihili priuatiui contemplatione impensius vacauit; et optimates imperii, quos Mandarinos vocant, summosque quosque viros adeo insania sua occupatos habet, vt quo quisque propius ad naturam saxi truncive accessisset, horas complures sine vllo corporis animique motu persistens sine vllo vel sensuum vsu, vel potentiarum, eo profecisse felicius, propiorque et similior euasisse principio suo aërio, vel chaotico potius, in quod aliquando reuersu-

g) MINORELLI p. 147.
h) Conf. CONRING. de Medic. Hermetica L. II. c. 14. p. 409. i) p. 38.

Digitized by Google

reuerſurus ſit, putaretur. Addit IDEM: „Hanc quidem contemplan„tium ſectam ſcripto volumine Colaum Poei guei, Confucii ſectatorem „oppugnauiſſe, copioſe probantem, notum illud axioma: ex nihilo ni„hil fieri; non ita tamen refelli potuiſſe errorem iſtum, vt non manarit „latius, et multi noſtra quoque aetate contemplationibus tam inſanis ope„ram impendant ſuam.“ Id quod non magnopere miramur, cum Confucianus ille philoſophus nihil priuatiuum cum nihilo negatiuo confundendo, prorſus nihil quod iſtorum Quietiſtarum ſectam euertere poſſit, attulerit. Non enim ex nihilo abſoluto omnia exiſtere, inque illud reuerti ſtatuerunt, ſed ex nihilo, quod formam nullam habuit, exorta omnia in idem πανδοχεῖον rerum omnium receptum iri affirmauerunt. Addi huic propagini pſeudo-philoſophicae debent ſectatores cuiusdam philoſophi, *Fan chin* dicti, qui ſeculo Chriſtiano quinto, Epicurea dogmata caſumque prouidentiae expertem aſſerendo, corpus pariter et animum poſt mortem perire, poenarum praemiorumque expertem eſſe, docuit. Et haec quidem tertia periodus philoſophiae veteris quibusdam videtur.

§. XIII. Mediam Sinenſium philoſophiam illi, quibus melius et ὀρθοδοξωτέρως philoſophati eſſe priſci Sinae videntur, auſpicantur a ſeculo X et XI, quo ſecundum alios peſtilentiſſimum atheiſmi ſidus philoſophos Sinenſes afflauit, cum deſertis veterum veſtigiis eorum libros, claſſicos peſſimis commentariis corrumperent, philoſophi duo *Cheu-cu* et *Chim-cis* et proſcripta omni numinis pietate atque reuerentia pantheiſmum eius loco inueherent. Id quod tamen non concedunt, qui interpretationes recentiorum philoſophorum Sinenſium, quos ex commentariis Cheu-cu, Chim-cu, et Chu-cu, nec non Sinali-tachiven confecerunt, atheiſmo demum infectas eſſe contendunt. Hos enim putant non minus, ac veteres Sinas, comtius praecepiſſe, et a peſſimo commentatorum grege ſero tandem ad peruerſos ſenſus fuiſſe raptos. Quicquid vero illud eſt, de quo in ſequentibus diſpiciemus, illud negari non poſſe videtur, hos commentatores a priſca Sinarum doctrina receſſiſſe, elegantius et magis philoſophiae veterem ſapientiam exornantes. Inde noua ſecta in imperio Sinenſi orta eſt, quae *Literatorum ſecta Iu-Kiao*, dicitur, quaeque cum ſectis Foë Kiao, et Lao-Kiao in toto imperio Sinico obtinet. Quam media aetate adhuc ſanos habuiſſe ſenſus poſt Ieſuitas multos, magna eruditione demonſtrare conatus eſt illuſtris LEIBNIZIVS [k], quamuis de principiis naturalibus explicatius philoſopharetur. Ex quo, ſi admittitur, ſequitur, philoſophiam Sinenſem, maxime metaphyſicam recentiori demum aetate, occaſione libri Fohiani perperam explicati fuiſſe corruptam. Id quod tamen negant atque pernegant, qui Ieſuitas eorumque ὑπερασπιστὰς, aiunt, ingenioſe excogitatis nouis limitationibus, excuſatio-

Media Sinenſium philoſophia.

Secta literatorum.

k) In Ep. ad Remondum T. II. Epp.

cusationibus, interpretationibus palliare velle errores Sinensium, et communi gentis explicationi contradicere, vt caussam Iesuitarum iuuent. Vnde hi omnes, inter quos ex ipsa Iesuitarum societate sunt quoque Martinius, de Comitibus, Grellonius, le Faure, Longobardus, Passio, Sabbathinus, sectam literatorum semper fuisse atheismo infectam contendunt. Quo iure, quaue iniuria infra dispiciemus.

Recentior Sinensium philosophia.

§. XIV. Defecisse vero eam ab antecessorum integritate et pietate, et subtilius, quam par erat, lineolas Fohianas interpretando, recentiori demum tempore sectam literatorum ad atheismum declinasse, contendunt Sinensium aduocati, et hinc tertiam, siue recentiorem Sinarum philosophorum aetatem auspicantur. Quae ante Europaeorum hominum aduentum pantheistica fuit, et referente COVPLETO [l] sociisque, „repudiato nihilo sectae Foënae, rem statuit veram vereque existentem, „esse id quod concipi quidem debeat fuisse ante omnia, re autem ipsa „non distinguatur a rebus ipsis, vt perfecto et imperfecto, coelo et ter„ra, et quinque elementis, sed quid vnum idemque sit cum illis. Sic „vt singulae res dici possint suo modo Tai kie: hoc autem concipiendum „esse, vt quid immobile et quietum actu primo, dum autem mouetur, „producere Yam, siue perfectum, a quo motu cum rursus sistat ac quie„scat, producere Ym siue minus perfectum; conuenire autem huic Tai „kie, attributa altissimi, subtilissimi, pulcherrimi, summe medii, summe„que perfecti et boni, exemplaris et ideae rerum omnium, principio ca„rentis et fine, immo spiritus et animae nomen ei vindicari posse.“ Et haec quidem Sinicae philosophiae fata sunt, cui noua lux affulsit, cum in amplissimum regnum doctissimi ex societate Iesu viri Matthaeus Riccius, Ioannes Adamus Schallius, et deinde mathematicorum regis Galliae nomine Ferdinandus Verbiestus, Claudius Philippus Grimaldus, quos alii postea secuti sunt, delati, vt euangelii cognitionem illi genti accenderent, a disciplinarum in Europa cultarum maxime artium mathematicarum et philosophiae praesidio laetissimos missionis suae successus sperarent. Non est huius loci, lectorem enarratione missionum harum diu detinere: consulendi sunt annales ecclesiastici, in quibus haud ignobilem locum occupant; et in quibus examinari debet, qua vtilitate scientiarum pariter et religionis Christianae studium istud Iesuitarum se commendauerit. Heic sufficit obseruauisse, artium mathematicarum, et imprimis astronomiae notitiam etsi non adeo sublimem, vt nostrorum hominum admirationem mereri potuerit, ita commendauisse Iesuitas, vt magnis priuilegiis gauderent, templa erigerent, scholas aperirent, et in eis philosophiam atque theologiam docerent, illo vero loco haberentur, vt eo, quem optimates imperii affectant, cultum exprimerent [m]. Quod an artibus clandestinis et ho-

Philosophia Europaea inter Sinas introducta.

l) loc. cit.

m) Morale pratique des Iesuites T. II. p. 388. vbi Martinius, et Schallus Iesuitae in habitu Mandarinorum in imagine repraesentantur.

Digitized by Google

et homines religiosos ac euangelii praecones non decentibus consecuti sint, quod magnis animorum motibus eis obiecere, missionarii Dominicani et Franciscani, sede Romana aliquoties auctoritatem sententiae interponente, hoc loco explicari non potest, sed in annalibus ecclesiasticis exponendum est. Valde autem admirati sunt Sinenses Iesuitarum compendia philosophica, quamuis primum non nisi Aristotelico scholastica fuerint; ex quo non inepte colligit RENAVDOTIVS [n], Sinicos philosophos parum valuisse in philosophia. Nos id non magnopere miramur: tota enim Sinensium philosophia calx sine arena est, vnde systemata Europaeorum non potuere non ob connexionem meditationum philosophicarum, illis admirationem excitare. Et notum quidem est, laetissimos istos successus aliquoties magnis calamitatibus fuisse sufflaminatos. Ast prudentia tamen societatis amorque mathematicarum rerum, apud Sinas, qui eos tribunali mathematico praefecit [o], collapsam spem subinde restituit. Maxime circa finem seculi superioris, imperante ex Tartarorum gente Cham-Hy, principe optimo, patentes in aula imperatoris portas literae et philosophia Occidentis inuenerunt. Id quod ex FERDINANDI VERBIESTI S. I. *Astronomia Europaea* sub imperatore Tartaro-Sinico Cam-Hy appellato, anno CIↃIↃCLXVIII, tabulis incisa ad Sinensium morem, disci potest, cuius summam dedit LEIBNIZIVS [p], et ex qua intelligitur, quantis sumtibus, cura et labore princeps laudatissimus, astronomiae Europaeae studium inter suos promouerit. Quae contentio tanta in eo fuit, vt per quinque menses continue Verbiestum in museum suum vocaret, ac totos pene dies detineret, libros astronomicos exponentem. Id quod eo memorabilius specimen amoris literarum est, quo rarius est, numen imperatoris apud Sinas coram intueri. Mirabile quoque, quod de isto principe narrat BOVVETVS, in *Icone regia monarchae Sinarum nunc regnantis* [q], non tantum partem librorum Confucii authenticorum eum memoriter tenere, et commentariis illustrari iussisse, historiae quoque et literaturae Sinicae fuisse longe peritissimum; eumque in finem amplissimam bibliothecam instruxisse: sed et quamprimum notitiam acceperit doctrinae Europaeorum, eius cognoscendae magno desiderio flagrauisse, et experimento calculi astronomici facto eum in imperio in vsum perduxisse, Iesuitas autem inuitasse, vt ab ipsis disciplinarum elementa acciperet. Quod quanto apparatu adiuuerit, dignum est, quod apud ipsum Bouuetum legatur. Quo auctore porro constat, postquam geometriam et arithmeticam perdidicisset, philosophiam quoque doceri voluisse, eamque methodo geometrica perscribere eos iussisse. Elegisse vero eos, Io. Baptistae Du Hamel *Philosophiam veterem et nouam*, secundum cuius institutiones imperatori philosophiae praecepta instillarent. Morbo autem eius occasionem subnatam esse, anatomiam quoque tradendi,

n) loc. cit.
o) LEIBNIZ. Nouissima Sinica p. 74. seq.
p) loc. cit. p. 149.
q) Adiecit eam LEIBNIZIVS libro laudato

tradendi, cum logica non valde placuisset, qua in re Du Verneio duce vsi sint: tum ad caussas physicas explicandas delatum, medicinae rationes illis ducibus perspexisse, non sine magno Christianae religionis fauore, quem publico edicto declarauerit. Non adiicimus alia, non sine iucunditate apud ipsum Bouuetum legenda, ne prolixiores iusto simus: monemusque id tantum, Parroninum Iesuitan DIONIS quoque anatomiam vertere eum iussisse, ipsum vero emendauisse, et descriptam ter literis vncialibus bibliothecis suis intulisse. Quapropter dolendum magnopere est, post eius mortem filio quarto Yong-Theching rerum summa potito, omnem illam segetem emarcuisse; is enim missionarios omnes, praeter eos qui Pekini commorabantur, in vrbes Canton et Macao relegauit. Quo valde sene anno cIↄ Iↄ CCXXXV [r] morte sublato, restituta quidem libertas illis est, res vero missionis emendatae restitutaeque non sunt. Eius enim filius Kien long, licet benigniorem se populis suis praeberet, reuocare tamen parentis edictum, licet implorata eius clementia noluit, Christianam legem recipere suos vetuit, Christianos qui inter milites imperii erant, cruciatibus vexauit, et exiguam melioris fortunae spem fecit, quamuis Pekini Iesuitae ob scientias mathematicas tolerati sint, tolerenturque hodie [s]. Ex quo patet, prima clementiae Christianis demonstratae specimina, a Missionario Sibino in eo laudata non diu durauisse.

Incertitudo et obscuritas philosophiae Sinicae.

§. XV. Breuis haec fatorum philosophiae apud Sinas historia est, quae vero ex fontibus adductis facile dilatari potest: prolixiora enim institutum nostrum non patitur. Restat vt quae dogmata philosophia Sinensis, tum vetus, tum media et recentior statuerit, paucis exploremus. Ast hic labor, hoc opus est, et difficillimum, ita medium tenere, vt nec affectui, admirationiue, aliquid detur, nec odio; et veri sensus gentis lingua sua, peregrinas et voces et notiones exprimentis eruantur. Nec diffitemur, si vnquam nobis iusta caussa enata est, ad modestum quendam Pyrrhonismum confugiendi, eam in hac historiae philosophicae parte nobis exoriri. Quamuis enim libros gentis vetustissimos, itemque Confucianos atque Memcianos ad nos perlatos atque fontes genuinos hoc pacto apertos esse, ex antecedenti narratione constare possit, ita tamen comparata eorum conditio non est, vt omnem scrupulum eximant. Non allegabimus insuperabilem obscuritatem librorum prisci aeui Sinicorum, et insolubile aenigma Fohianum, quod totam philosophiam Sinensem corrupit, sed in memoriam tantum reuocamus lectori fata librorum classicorum, combustorum, defossorum, carie et squalore exesorum, et ex laciniis tantum restitutorum atque ex memoria hominum senum resartorum. Qualia fata quam misere codices corrumpant, et quam difficile et pene impossibile sit, doctrinam in iis contentam integram seruare, vnicum librorum Aristotelicorum, similem fortunam expertorum, et corruptae inde depra-

r) Lettres edifiantes Rec. XVII. s) Ibid. Rec. XXIII. lettr. I.

Digitized by Google

impuritateque philosophiae Peripateticae exemplum luculenter demonstrat. Quae vna nobis ratio tanta videtur; quanta requiritur, vt de omni certitudine explorandae veteris doctrinae Sinensis desperemus. Ast fingamus, quod Sinensis literaturae et philosophiae admiratores pugnis calcibusque contendunt, diuinae prouidentiae miraculo integros et intemeratos ad nos peruenisse libros Sinensium classicos: nondum ita animus acquiescere in illis potest, quae nobis Iesuitae tradunt, quorum diligentia atque cura monumenta Sinica ad nos peruenerunt. Non vocabimus in praesentia in dubium fidem virorum doctissimorum, et eos studio atque industria ita nobis vendidisse thesauros Sinicae doctrinae contendemus, vt suis emolumentis, quae grauia ipsis fuisse nemo ignorat, fauerent, licet id coram totius ecclesiae orbisque eruditi facie, et coram iudice, secundum Iesuitas ipsos infallibili non obiectum modo, sed et euictum esse illi omnes clamitent, qui missi in Chinam ad explorandam rei veritatem nomine pontificis, ea de re ad sedem Romanam retulerunt, vel qui ex aliis familiis sacris eos hypocriticae simulationis accusarunt: hanc enim inclementiam nostra tractatio non postulat; quae arbitrium interponere his controuersiis non iubet. Concedamus, quod haud inuiti facimus, viros bonos et minime fallaces se Iesuitas praestitisse: ast quis certa ratione decreuerit, eos, cum semel praeiudicio ὀρθοδοξίας Sinensis animum occupauissent, non ita obscuras notiones Sinensis philosophiae et theologiae ita explicuisse, vt fauere conceptibus suis videbantur, et quis rectas et Sinarum menti conformes esse eorum interpretationes sine formidine contrarii dicere audeat? Nec videmus, quid magnopere caussam Iesuitarum iuuet, quod nonnulli vrgent: reliquorum missionariorum interpretationes locorum classicorum Sinensium testari, quod rectae versiones Iesuitarum sint. Qua mente monuit Ven. KORTHOLTVS [t], integritatem interpretationum Iesuiticarum ex consensu Longobardi et P. de S. Maria eo certiorem esse, quo certius et notius sit, in lite de cultu Confucii et Dominicanos et Franciscanos Iesuitis exprobrasse, quod loca nonnulla Confucii vbi sibi praesidio esse possent, non satis fideliter reddiderint. Aut fallimur enim prorsus, aut tanta conuenientia non est, quanta fingitur, sed in ipsius argumenti, de quo controuersia viget, momento primario, e. g. in interpretatione vocum Sinicarum, Y-hiang, Xin-ky, Xantgi, etc. ad quod res omnis reuocanda est, prorsus in contraria currunt Iesuitae et Dominicani; et quae coeli terraeque praesidem, imperatoremue designare Coupletus Sociique contendunt, coelum tantum terramque eiusque vim ingenitam vel, si mauis spiritum quendam illis insidentem et praesidentem significare tam pertinaciter affirmant, vt communia ea nomina et appellationes idololatricis sectis Foenae et Tao Kiao cum Confuciana esse dicant, et Iesuitas prouocent, vt vnum ex tota China producant, qui aliter has voces interpretetur. Annon, qui Sinicae literaturae expertes sunt, sunt autem plerique, incerti prorsus iam haerent, quid cre-

 den-

t) loc. cit. pag. 34.

dendum, cuius partis fides maior exiſtat, praecipue cum videant, Ieſuitas nonnullos praecipue Longobardum et ſequaces, eiusmodi vocibus illis Sinicis ſubdidiſſe ſignificationes, quae cum orthodoxis nominibus Coupleti et ſociorum non conueniunt. Neque certiora hauriri poſſunt ex totius ſyſtematis Sinenſis connexione, quae tamen optima alias ratio eſt, veram poteſtatem vocabulorum incerta ſignificatione decipientium definiendi, vt exemplo Stoicae meteorologiae conſtare poteſt. Veterum enim librorum ea obſcuritas eſt, vt quodcunque libuerit ex eis exſculpas: neque miramur, ingenium ſummi viri G. G. Leibnizii ex συναφεία illius doctrinae rectas ſententias collegiſſe. Idem enim cum Ariſtotele recentioribus reconciliabili fecerat, et Carteſii, Gaſſendi aliorumque nouatorum placita phyſica in Stagirita inuenerat; ſua nobis non Peripatetica propinans, cum magnitudini eius ingenii nihil difficile eſſet. Contrarium non modo noſtri homines, et ipſe Longobardus Ieſuita eadem facilitate fecerunt, ſed et recentiores Sinenſium interpretes hodie faciunt. Quas circumſtantias incertiſſima facere veterum dogmata atque mentem, innumeris hactenus exemplis in hiſtoria philoſophica vidimus. Neque enim magnopere iuuat interpretamentorum Ieſuiticorum patronos recentiores Sinas non magis aptos priſcorum Sinenſium interpretes eſſe, quam Scholaſticos Ariſtotelis, eo quod vtrique veteres corruperint, et falſa illis affinxerint. Id enim Peripatetici quoque, ſed perperam clamant, Alexandrum, Auerroëm, Pomponatium, Caeſalpinum atheis hypotheſibus inſanas Ariſtoteli opiniones affricuiſſe, quos audiendos non eſſe ſuo loco vidimus. Neque enim cauſſam videmus, cur indigenis commentatoribus minus fidei in interpretandis maiorum ſuorum φιλοσοφουμένοις in ſe obſcuris tribuendum ſit, quam recentiori philoſopho Europaeo, qui non quid dixerint, ſed quid dicere potuerint, ſi orthodoxi fuiſſe ſupponantur, pulchre, ingenio vaſto vſus oſtendit. Verum de hoc momento infra adhuc nonnulla dicemus. Heic vbi in genere de incertitudine philoſophiae Sinenſis agimus, hoc tantum lectorem expendere iubemus, plerumque vſu venire, vt, qui ignotum ſyſtema explicare aggrediuntur, notiones, quibus adſueti ſunt, ſuas in eo videant, iisque vocibus illud explicent, quibus homines ſuae ſectae vſi ſunt: id quod innumeris exemplis probari poſſet, ſi id ageremus, et certiſſima fides hiſtoriae philoſophicae loquitur. Idem in philoſophia Sinenſi eueniſſe, mox viderunt, vbi argumentum hoc excutere coeperunt, Ieſuitae candore non minus quam eruditione inſignes Longobardus et Sabathinus. Ille enim egregie monet u): *Eruditos Chriſtianos ordinarie ſenſum librorum noſtrorum Sinenſibus tribuere, et imaginari ſibi, quod horum interpretationes noſtris conformes deprehenderint, non conſiderantes, quantum veritatis interſit, huc ſoli litare procul eſſe iuſſa ſimulatione et hypocriſi.* Ad quae verba obſeruat quidem Leibnizius, tunc ceſſare hanc difficultatem, cum in ſcriptis noſtratium

u) pag. 167.

Digitized by Google

tium mens recte explicetur, id quod in se quidem verissimum est, verum ad hypothesin, de qua Longobardus loquitur, applicatum, principium petit, et eam caussam tangit, de qua alii acerbe conqueruntur. Adiicimus his, si Iesuitarum interpretationibus stare velimus, et nihil eos statuisse, de quo non sufficientem statuendi rationem habuerint, admittamus, augeri tamen non minui incertitudinem et animum fluctuantem reddi. Quantis enim dissensionibus Iesuitae ipsi, qui in China fuerunt, de interpretamentis his Sinicis inter se diuersi fuerint, ex narratione Longobardi adeo luculenter patet, vt mirari satis nequeamus, esse, qui magna hodie confidentia asserere audeant, recte illa omnia antiquis Sinis tribui, quae in versionibus Iesuitarum extant, et, qui contrarium euincere cupiant, id ex locis classicorum librorum demonstrare debere. Cum nemini ignotum esse possit, ab ipsis Iesuitis in contrarios sensus distrahi illa loca classica, adeoque ineptum esse ad eum iudicem confugere, de cuius mente disceptatur, et cuius verba duos sensus ferre possunt. Neque incertitudinis in Sinica philosophia hoc modo satis est, addimus alia, ab ipsis patronis Sinarum suppeditata: fatentur illi, philosophiam Sinensem esse calcem sine arena, scopasque dissolutas, nihil cohaerere, nihil apte suis principiis connecti, nihil quod certas et definitas conclusiones efficere valeat afferri. Dabimus testes, vnum Iesuitam, alterum magnum philosophiae Sinensis laudatorem, P. MARTINIVM [x], et illustrem C. WOLFIVM [y]. Ille de libro famigeratissimo Ye-kim differens haec scribit: *Multa sunt in eo libro de generatione et corruptione, de fato, de astrologia iudiciaria, de principiis quibusdam naturalibus, sed ea ieiune disputantur, et exiliter, absque caussis et definitione rerum, quas asserunt, ad adstruendam fidem allatis, quales reliqui omnes Sinarum sunt libri.* Idem candide fassus est Iesuita NOEL in *Praefatione ad Memcium.* Wolfius autem memorabili loco, postquam philosophicam perfecti boni definitionem dedisset, eamque implicite habuisse Sinas asseruisset, addit: *Equidem non multo argumentorum nexu haec demonstrabant, DISTINCTA RERVM COGNITIONE destituti, quae in hunc vsque diem plerisque negatur, longa tamen experientia freti affirmabant, quae virtute illustrium heroum exempla non sine mentis acumine meditati assecuti fuerant, et quae ipsimet in virtutis stadio decurrentes ex semetipsis didicerant. Quam virtutem eos ex semetipsis Sinenses antiquos habuisse, qui religione omni cum naturali tum reuelata carentes nullis vnquam motiuis extrinsecis vsi fuerint* [z]. Ast si haec ita se habent, si nec certa, nec clara, nec fundamentis vllis et motiuis constantia, nec cohaerentia secuta est philoso-

x) Hist. Sin. L. I. p. 16.

y) De Sap. Sin. p. m 37.

z) Idem vir celeberrimus infra repetit: „Non „apparet quod distinctam huius perfectionis no„titiam habuerint, quin potius sororium illud „vinculum, quo actiones ad perfectionem humani „status tendentes inter se colligantur minime per„spexere - - neque mirum videri debet, cum „ET IN CETERIS NOTIONES VAL„DE CONFVSAS habuerint.“ Ast notiones claras et certas confusis et incertis tribuere, magnum in arte hermeneutica vitium est.

Digitized by Google

losophia Sinarum, maxime priscorum, qui, quaesumus viros hos doctos, nos ad eorum libros tanquam certos et indubitatos fontes veri systematis et mentis eorum ablegare possunt? qui audent asserere, paraphrases Iesuitarum, licet alii ex societate contra clament, licet vicarii apostolici in Indiam missi, et reliqui Missionarii contrarium testentur, licet contra Iesuitas pronuntiauerit post longum rerum examen sedes Romana, veram certamque Sinarum mentem declarare, Sinenses commentatores pro impostoribus esse habendos? Hoc si licet, de fide historiae philosophicae actum est, licebitque quaecunque vetera obscuritate sua nonnullorum animos percellunt, in partes nostras trahere, nostrisque sensibus explicata pro veteribus obtrudere, et tunc, posthabitis omnium seculorum interpretationibus, ad ipsa illa veterum monumenta inepto et vitioso circulo concludere, et prouocare. Et quid quaeso luminis ab illis philosophis sibi promittendum est, qui vel data opera ita philosophantur, vt a paucis intelligantur, vel ipsis sibi non constantes nesciunt, quid dicere debeant, et post carecta refugiunt, et ad silentia suos dimittunt. Hoc fecisse Confucium, duplicis methodi, exotericae et esotericae gratia, quae hodie quoque inter tres sectas Sinicas recepta est, LONGOBARDVS [a] luculentis exemplis docet, ex quibus discimus, Confucium, de natura hu-„mana, de natura coeli, de spiritibus, de anima rationali, de statu post „mortem, interrogatum, responsum non dedisse, sed hunc illis canonem „generalem commendauisse: de rebus istis, quae in sex positionibus com-„prehenduntur, id est, quae visibiles sunt, quaerere, disputare, ratiocina-„ri licere, modo dubia non generent. Quae vero illae non complectun-„tur, quia inuisibili in mundo sint, illa relinquenda sibi esse, nec de iis vel „disputandum vel inquirendum.“ Quae quidem ita explicat LEIBNIZIVS [b], vt nihil in his argumenti generibus decidatur, sine ratione sufficiente; ast frigide satis; sequeretur enim, de rebus visibilibus sine fundamento certo inaniter Confucium disputare permisisse. Neque haec cum Longobardo ad methodum arcanam referri posse putamus, cum ista intimioris admissionis discipulis, qui esoterice docebantur, iniunxerit. Vnde magna verisimilitudine concludi potest, Confucium de his doctrinae capitibus ipsum vel plane, quid statueret, ignorauisse, vel incertum haesisse, non ausum obscuris veterum fragmentis lucem clariorem accendere. Hoc cum ipse Confucius fecerit, cur non praepostere eos agere iudicemus, qui ex mente veterum Sinarum ea velut comperta sibi et clarissima effantur, de quibus ipse Confucius siluit? Cur non lumina eos noua Sinensium tenebris intulisse, censeamus? cur non ab hoc modo ficulneis ratiunculis excusato atque sustentato abstineamus? cur non satis incertam esse philosophiae Sinensis maxime priscae notitiam fateamur? Haec sane nobis sententia post multorum annorum examen iteratum tutissima adhuc videtur, innumeris antiquitatis exemplis probata, quae modestiae mater esse

a) p. 192. seq. b) ad h. l.

Digitized by Google

esse poterit. Non diffitemur tamen, vbi de verisimilitudinis gradibus sermo est, vnam opinionem altera pro circumstantiarum conditione esse probabiliorem, et ad hanc omnino verisimilitudinem in historia et eruditionis Sinensis vniuersae, et philosophiae in specie esse attendendum, modo id fiat prudenter et sine partis studio, ac iuxta illas artis criticae regulas, quas in limine operis attulimus. Illas itaque in fine quoque eius sequentes de Sinensium re literaria et philosophica pauca dispiciemus.

§. XVI. Magnam quidem sapientiam iactant, et antiquitatis praetextu et profunditatis ostentatione Sinae, qui ita reliquas gentes contemnunt, vt se solos coeli filios, regnum suum solum sub coelo situm esse credant, reliquas gentes, in abditis orbis angulis latere abiectas sibi persuadeant: ast si cum luminibus, quibus Europae gentes illustrauit diuina prouidentia comparentur, in plerisque lusci censendi sunt. Non est huius loci, omnem literaturam Sinicam examinare, et ostendere, in mathematicis artibus, in typographia, in pyxide nautica, in puluere nitrato, et similibus, quae proprio Marte inuenerunt, plurimum Europaeorum ingeniis Sinas concedere. Hoc qui negat, eum ad solam missionum Romanarum fortunam in amplissimo illo regno respicere iubemus, quae nunquam tanta fuisset, nisi a doctoribus Christianis magna cupiditate discere eos iussisset infantia in plerisque scientiis. Fassi id sunt viri docti, non modo RENAVDOTIVS[c], qui id testimoniis multis confecit, quem non exscribimus; sed et ipse LEIBNIZIVS, vir summus, magnus cetera sapientiae Sinicae admirator; ast aequus tamen nostris; ita enim pronuntiat[d]: *Artibus, quarum indiget vsus vitae, et rerum naturalium experimentis, fortasse compensatione facta pares sumus, habet vtraque pars, quae alteri cum fructu communicare possit: sed meditationum profunditate et theoreticis disciplinis nos vincimus.* Addere potuisset, systematis artificio, quo adeo Europa nostra insigni philosophiae beneficio abundat, vt vnum Leibnizium mille Confuciis praeferre non dubitemus. Pergit: *Nam praeter logicam et metaphysicam, et cognitionem rerum incorporearum, quas nobis proprias merito vindicamus, certe contemplatione formarum, quae mente a materia abstrahuntur, id est, rerum mathematicarum, longe excellimus, quemadmodum reapse compertum est, quando astronomia Sinensium cum nostra in certamen venit. Videntur enim ignorasse magnum illud mentis lumen artem demonstrandi, et geometria quadam empirica contenti fuisse, qualem inter nos passim operarii habent: disciplina etiam militari nostris cedunt* etc. In vnicis vero ciuilioris vitae praescriptis et practica philosophia ab illis nos vinci contendit. Quod quo sensu admitti possit, in sequentibus dicemus. Permouit id sine dubio ACOSTAM[e], vt de Sinensibus scriberet: *Studia eorum*

De philosophia Sinica non valde magnifice iudicari posse.

c) loc. cit. d) Praef. Nouiss. Sin. L. VI. c. 7. p. 309. conf. GVNDLING. Hist. phil. mor. p. 31. Act. phil. l. c. p. 783.
e) Ind. L. VI. c. 16. apud HORN. Hist. Phil.

Digitized by Google

rum esse linguam Mandarinorum, historias, leges ciuiles, prouerbia, physica quaedam eos habere et mathematica, sed ἀμεθοδικά. Comoediis et historiis deditissimos esse, omnem eorum eruditionem reuera in legendo et scribendo consistere, theologiam nullam habere. Qui quamuis nimium dixisse videri queat, verum tamen est, ab iis disciplinis Sinas ante Europaeorum aduentum imparatos fuisse, sine quibus ingenii elegantia constare non potest. Sed iam singulas quoque disciplinas philosophicas perlustrare operae pretium est, vt, quid in iis valeant Sinae, manifestum fiat.

Sinae rationalis philosophiae ignari.

§. XVII. Rationalem philosophiam adeo necessariam recte philosophari cupientibus esse, vt sine illa nullus queat esse successus laetus et exoptabilis, apud omnes in confesso est. Ast ignorauisse eam Sinarum gentem ad ea vsque tempora, quibus Europaea lumina regno Sinensi missionarii intulerunt, historia Sinica locupletissimus testis est. Nihil enim in ea inuenias, quod illam redoleat, nihil quod acumina ratiociniorum iusta et legibus suis constricta exhibeat. Non negauit natura Sinis ingenium acutum, florens, erectum, dubiumque non est, si ad ratiocinandi modum paulo curatius attendissent, non sine luminibus his futuros fuisse: ast cum hanc intellectus culturam neglexerint, mirum non est, ignorantiae logicae vestigia haud pauca apud eos inueniri, quae illam ἀμεθοδίαν καὶ ἀπαιδευσίαν genuit, quam supra in libris eorum verbis Martinii et Wolfii notauimus, quaeque exemplo esse potest, quae damna logicae neglectus post se trahat. Quid enim philosophiae magis esse potest exitio, quam sine certis principiis, sine argumentorum nexu, sine rationum euidentia, ex sola ingenii bonitate de veritate statuere? quid periculosius, quam ideas rerum sibi formare obscuras, incertas, confusas? quod non damnum nutriet abesse iussa ex tractatione philosophica systematis accuratio? Quae cum ex omnium confessione philosophiae Sinensi desint, ansas philosophiae ei deesse nemo inficias iuerit. Caussas autem neglectae rationalis philosophiae duas deprehendere licet, quarum vna est, quod vetustissimos gentis suae legislatores imitati, cum nihil in fragmentis ab illis relictis inuenirent, quod ad huius artis culturam pertineret, de ea plane non cogitarent: altera quod ingenio πολιτικωτάτῳ praediti ad vitae ciuilis elegantiam et imprimis imperandi et parendi consilia omnem sapientiam suam referrent. Quae caussa quoque est, cur metaphysica et physica serius attigerint. Qui enim ratiocinandi dicendique facultati operam dedisse Confucii discipuli dicuntur, caue logicos dicas, omne enim eorum studium ad eloquentiam politicam pertinuit.

Metaphysica Sinensis.

§. XIIX. Meliorem fortunam metaphysica, vel potius theologia, quae de Deo, de spiritibus, de anima et similibus physiologiae capitibus tractat, inter Sinenses ab antiquissimo tempore habuit, si eos audis, quibus Sinica philosophia aliis praeferenda videtur. In contrarium autem eunt, et gentem Sinensem tetra atheismi lue infectam ab antiquissimo

tempo-

Digitized by Google

tempore nonnisi coelum et terram et reliquas mundi partes bruta quadam et irrationali vi, quam plasticam non inepte dixeris, animatas pro diis habuisse, iisque diuinum cultum obtulisse dicunt. Tertiam de theologia Sinarum veterum opinionem eleganter nuper tuitus est, incomparabilis MOSHEMIVS [f] ratus, veteres Sinas Spiritum quidem potentissimum, qui coelo praesit, quique alios spiritus partibus mundi praefecerit, qui quoque terram creaturasque formauerit, terram foecundando, asseruisse, ast talia de eo docuisse atque credidisse, quae magnopere obstent, vt veri Dei cultus illis tribui possit. Difficile est, in tanto sententiarum diuortio inter viros immortali nominis gloria conspicuos sententiam eligere, verisimilitudine alias superantem, praesertim cum tanta priscorum monumentorum Sinicorum incertitudo et obscuritas sit, vt ipsi Sinae certi vix sint, quid illa velint, vbi de cultu diuino statuendum est. Vt vero lector in tam graui argumento ipse iudicare possit, tres has, quas tetigimus, opiniones de theologia siue metaphysica veterum Sinarum paucis exponemus, et more nostro, quid nobis videatur, modesta ἐπικρίσει addemus. Et

I. Et quidem monendum est, distinguere illos, qui bene theologiae Sinensi cupiunt, eamque ab atheismi labe liberant, inter philosophiam Sinensium veterem, mediam, et recentiorem, et contendere, hanc illam vtramque corrupisse, et atheismi labe inquinauisse, vt supra dictum. Postulant itaque, vt soli libri classici vetustissimorum Sinarum in partes vocentur, ex quibus constare putant, Sinas rectos, quantum a gente reuelationis lumine non collustrata expectari possit, de Deo sensus fouisse, qui rationes contineant ad vitam pie et honeste agendam incitantes, quaeque ad id aptae sint, vt probis solatium praebere, improbis autem timorem iniicere possint. Nempe statuisse Sinas priscos, primo principio suo inesse sapientiam, benignitatem, iustitiam et omnipotentiam, adeoque diuinam dari prouidentiam. Hoc post Iesuitas plerosque, (si Longobardum aliosque supra nominatos excipias,) et inter illos maxime COVPLETVM [g], magno ingenio demonstratum iuit LEIBNIZIVS [h], et post eum KORTHOLTVS [i]. Non enarrabimus ratiocinationes et coniecturas Coupleti, quibus orthodoxiam veterum Sinarum assertum iuit, sed ad loca tantum ea prouocamus, in quibus caste, pureque de Deo locuti fuisse censentur. Multa collegit Kortholtus, apud ipsum legenda, prolixiora enim sunt, quam vt hoc loco exscribi omnia queant: sufficiet vnus et alter locus, vt de tota re lectori constet. Ex libro *Lun-yu*, qui est tertius interpretationum classicarum *tetrateuchi*, e libro classico *Xu-kim* referuntur verba quibus imperator Tam imperium suum auspicatus est: *O vos omnium terrarum incolae vniuersi clare audite, et intelligite meum vnius hominis monitum: ex quo tandem fonte pietatis profluxisse mortalium*

Orthodoxia Sinensium in doctrina de Deo asserta.

f) Eth. Christ. P. II. p. 354. seqq.
g) Declar. prooem. l. c.
h) Ep. ad Remond. l. c.
i) Diss. de Philos. Sinens. Vol. II. Epp. Leibniz. praefixa.

Digitized by Google

talium naturam, quinque virtutibus pietate, iustitia, prudentia, fide, honestate, instructam? a principio nimirum solus ille augustus et supremus coeli imperator dum procreare coepit genus humanum, de coelo contulit naturam istam, quae medii rectissima norma est. Non ita post multa quoque dicit, princeps Vu-vam, solemnia sacrificia imperatori coelorum, reliquisque spiritibus terrarum persoluisse. Simili ratione in libro *Ta-hio* dicitur: *Imperium coelitus conferri,* et in libro *Xu-kim, coelum non agi affectu, qui tamen norit illud debite venerari, et colere, charum et gratiosum illi esse semper spiritusque non semper exaudire, nisi eum, qui pollet vera virtute.* His adduntur loca disciplinae Confucianae, quae veterem pietatem resuscitasse dicitur, quibus, vir perfectus iubetur aequo animo exspectare vnicam coeli circa se ordinationem, coelum sese accommodare, dicitur naturae et ingenio singulorum, bonos erigere atque ornare, improbos vero abiicere et perire sinere. Quibus adduntur verba Confucii: *Sacrificiorum coeli et terrae ritus et officia fuisse id, quo colebant duntaxat coeli ac terrae supremum imperatorem, qui duabus literis Xam-ti apte admodum ac literaliter significetur.* Vt vero pateat, non coeli vim quandam naturalem physicamque atque brutam intelligi, ad locum Memcii [k] prouocant, quo philosophus Confucianus, qui Confucii disciplinam ab eius discipulo Tsem-tsu accepit, ita praecipit: *Vulgares homines naturam humanam in suo sensitiuo appetitu, quem vnum sibi sequendum proponunt, et coelestem prouidentiam in quadam gyrantis aëris periodo et reuolutione, qua desides effecti ad omne bonum opus torpent, sitam esse volunt, non sic autem sapientes.* Prouocant etiam aduocati Sinensium ad sacrificia antiquorum Sinarum, quae maxima religione faciunt, quaeque descripsit COVPLETVS: qui maximum inde praesidium huic opinioni conciliat, quia tanta cura, religione, honore ea non obtulissent, nisi coelorum imperatori sacrificassent. Summum itaque numen Xang-ti vocatum esse, id est coeli imperatorem, eique diuina attributa Sinas tribuisse, ex his locis inferunt.

Sinae orthodoxe praecepisse visi de spiritibus.

II. Admisisse vero, porro instant, Sinas spiritus quoque particulares, a Deo distinctos, verasque de iis notiones habuisse. Hoc illis locis probant, quibus nonsolum veteres Sinas coelorum imperatori, sed reliquis etiam spiritibus terrarum praesidibus sacrificasse dicuntur. Quos credidisse substantias esse intellectu praeditas, a quibus praesidium aut adiumentum expectari possit, ex loco Confucii in libro *Chum-yum* euincitur, vbi Confucius dicitur, *vt ostendat ad supra dictam medii virtutem adeo amplam et sublimem constanti conatu enitendum esse, exemplum desumsisse a spiritibus, quorum vti vis intellectiua sit excellentior, ita et in operando sit efficacitas magna; dicere enim: spiritibus inesse operatiuam virtutem et efficaciam etc. docere Confucium inesse spiritibus supra memoratis vim quandam prorsus eximiam et ordinis superioris: quia cum res omnes*

k) pag. 463.

Digitized by Google

omnes corporeae cadant sub sensum, soli spiritus hunc refugiant. Et percipere nos quidem eos visu, quatenus in effectis se produnt, sed ipsos tamen non videre; incorporare autem sese rebus omnibus, vel exercere operationes suas circa res omnes sic, vt res non possit eos a se dimittere, seu nequeant consistere sine eorum directione. De animae immortalitate autem ita statuisse contendunt, huius partis vindices, vt eam dixerint, perennem et morte carentem, ac capacem, quae post hanc vitam praemiis ob bona opera afficiatur, poenis autem propter flagitia. Id ipsum Longobardum et P. a S. Maria non negare, de priscorum Sinarum sententia animas hominis superesse a morte licet inficientur, personalitatem eas seruare, sed confundi cum coelesti massa. Quod perperam dici ex verbis *Chao-cum* ad Chim-vam imperatorem colligitur, dicentis: *Isti auiti sapientes ac probi reges sunt in coelo, neque omnino interierunt. Isti igitur quomodo non possunt enixe implorare, opem a coelo, vt iuuet ac protegat suae familiae filios ac nepotes.* Confucium autem respondere de essentia et natura spirituum et de statu alterius vitae noluisse, vt inutiles disputationes praecideret. Et hac quidem ratione vetustissimam theologiam Sinicam se habuisse contendunt, qui ab atheismi culpa eam liberant.

§. XIX. III. Toto, quod aiunt coelo abeunt, qui aduocatos Sinensium comtius quam par erat, caussam eorum ornauisse, et longe deterius sensisse priscos Sinas magnis animis contendunt. Non hi negant loca allata, sed cum omnis demonstrationis neruus in eo situs sit, vt intelligatur, quid per Xang-ti intelligatur, de eo disputant, num is coeli supremus imperator sit, an coelum animatum, istisque, quibus in allatis locis praedicatur, attributis efficax et influentiam suam largiens; ex cuius influentia deinde et partes mundi regantur peculiaribus spiritibus arctissime cum illis initis; et eas informantibus, et anima post mortem eo reducatur, hincque prouidentia, hinc creatio, hinc felicitas e coelo orta deriuanda sit? An non ea ideo in partes vocata sit, vt imperii rationes, ad quas omnem philosophiam Sinenses respicere iusserint, consisterent. Hoc cum affirmandum esse afferant, aut intelligendam esse volunt per Xang-ti vim quandam diuinam coelo insidentem, aut supponi animam quandam diuinam, per omnes mundi partes diffusam, cuius nobilissima pars arctissime coelo iuncta sit, illudque inhabitet, minores partes spiritus sint mundi partibus praefecti. Hos solos coluisse, his sacrificasse Sinas contendunt, ad hos omnem religionem eos retulisse putant, accusant autem Iesuitas, quod nimia cupiditate veros de Deo sensus Sinensibus persuadendi orthodoxos sensus illis supposuerint, adeoque vocem Xang-ti perperam de imperatore coeli explicuerint, amplexus iam est istam de anima mundi per omnes eius partes diffusa sententiam RICCIVS [1], qui

Heterodoxia Sinarum notata.

 vbi

1) De Exp. Sin. L. I. c. 10.

vbi dixerat Sinas iam inde ab initio ſupremum et vnum Numen adoraſſe, quod appellabant, coelum et terram, ſubiunxit: *Ex quo apparet, veteres Sinas opinatos fuiſſe coelum et terram animata, eorumque animam pro ſupremo Numine coluiſſe.* Et hoc poſtea Longobardo, qui poſt Riccium praeſes miſſionis fuit, ſuboluit, hoc Antonio de S. Maria, recentiores cum veteribus comparanti viſum. Plerique etiam ad eiusmodi ſpiritus materiae praeſides naturali et arctiſſimo vinculo illi colligatos omnia illa effata referunt, et Ieſuitas prouocant, vt vel vnum Sinam oſtendant, qui vocem Xang-ti aliter intellexerit. Deum itaque Sinenſem non meliorem eſſe, quam Iouem Olympi regem gentilium, hincque recte concludi, Sinas priſcos veri Numinis ignorantia laborauiſſe. His coeleſtibus et terreſtribus ſpiritibus ſolis Fohium ſacrificaſſe, dicendum, niſi aperte his vocibus Sinicis inferatur, etc. Quae omnia ita in neruum concludit MINORELLI [m], *vt certiſſimum et euictum eſſe*, pronuntiet: *non inueniri coelum et terram coeli regem a Sinis nuncupari: et terram quidem ſic Sinas a coelo, vt Romani Cybelem a Ioue diſtinguere. Recte autem ex parte dici veteres, vt et nouos Sinas animam mundi coluiſſe, ſi tamen anima vocari poſſit vis materiae inſita, quae ſparſa per ſingulas mundi partes, in iis tanquam totidem animae ſeu genii, et in coelo, ceteris mundi partibus excellentiore, tanquam primum praecipuumque numen et alter Iupiter colitur.* Ita vero Sinis veteribus non minus Atheiſmum exprobrari poſſe, quam veteribus Romanis, Iouem O. M. colentibus contendit [n], quem praeter adductos ex proteſtantibus ſequuntur BVDDEVS [o], GRAPIVS [p], BAYLE [q], contrarium, ſed diuerſa ratione, tenentibus CROSAEO [r], REIMMANNO [s], BVLFINGERO [t], HEVMANNO [u], LEIBNIZIO [x], KORTHOLTO [y], aliis.

Moshemiana ſententia de theologia Sinenſium.

§. XX. IV. In hoc ſententiarum e diametro ſibi contrariarum diuortio mediam quandam ſententiam amplexus eſt illuſtris doctrinae theologus IO. LAVR. MOSHEMIVS. Is vbi obſeruaſſet, religionem priſcam Sinenſium talem non eſſe, quae magnifice iactari poſſit, obſeruat, nimios non minus illos eſſe, qui Sinas veteres orthodoxe de Deo ſenſiſſe ſtatuant, quam qui atheiſmi infamia eos commaculent. Ea enim quae in vetuſtiſſimis gentis huius libris claſſicis dicantur, neque clara et perſpicua, neque ordine ſuo conſtantia eſſe, haud obſcuro argumento, ſuſpectam eſſe orthodoxiam Sinenſium, cum recti de Deo ſenſus ex notionibus obſcuris, confuſis et incertis hauriri vix poſſint. Comparatis tamen inter ſe locis iſtis, veriſimiliter videri eos ita praecepiſſe: Eſſe in coelo

m) p. 126.
n) p. 134.
o) De Spinoziſmo ante Spinozam §. 22.
p) Diſſ. de Theol. Sinenſ.
q) Dict. T. IV. art. Spinoza not. X.
r) Entret. p. 256. aliter tamen pronuntiat. T. II. Epp. Leibniz. in fin.
s) Hiſt. Ath. S. I. c. 12. p. 95. et Conſp. Hiſt. phil. Sin. p. 8.
t) Spec. phil. mor. Sin. I. §. 45. p. 47.
u) Act. phil. l. c. p. 722.
x) l. c. p. 414.
y) loc. cit.

Digitized by Google

coelo visibili naturam viuam et potentissimam, illud, vt anima corpus, inhabitantem. Hunc spiritum certo tempore chaos terrae informe influxu suo et irradiatione exsiccauisse, et ordinasse, indeque creaturas viuentes exortas esse, qui terram incolerent. Et coelum quidem sibi creaturas genuisse, et terram, coelique filios; a filiis terrae differre, illos tredecim, hos vndecim fuisse; ex illorum progenie enatos imperatores, quin et spiritus terrae partium praesides huc referendos esse [z]. Coelum fauere hominibus et benefacere, quod rationem ab ipso acceperint, terraque ab eo grauida illos produxerit. Ideo pergere calefacere et humectare terram, ideo montibus, syluis, vallibus, fluminibus, spiritus praefecisse. Nec cupere venerationem cultumque alium, quam qui imperatori, filio suo, exhibendus sit, nec illud coli ab alio, nisi ab imperatore sacrificiis pro populo oblatis posse. Irasci illud spiritusque ab eo mundo praefectos, legibus violatis, maxime si id ab imperatore fiat; ideo plagas immittere, at monere tamen prius per signa coelorum, quae vbi inusitata compareant, nuncii futurae poenae sint. Hanc igitur faciem coeli insigni attentione semper obseruandam esse, vt iratum numen coeli placari possit. Hanc religionem veterum Sinarum, imperio firmando fulciendoque potissimum attemperatam fuisse, verisimillimum esse putat vir celeberrimus, ast, sequi quoque ex ea diuinae religionis characteres, minime prodere. Attributorum, numini illi coelesti adscriptorum, rationem veteres libros non definire, dicere tantum, esse scientia, sapientia, iustitia, potentia praeditum, maximaque veneratione dignum. Harum vocum nec claras notiones eos habuisse, et arctis satis limitibus, forte sui tantum imperii, quod terram coelorum vocent, comprehendisse videri. Hunc itaque Spiritum coeli si Deum dicere placeat, exiguum numen esse attributis praecipuis diuinitatis carens, quod rite cognoscere patres Sinenses nunquam allaborauerint. Neque sequi ex idolorum cultu serius ad Sinas translato, rectos eos purosque de Deo sensus habuisse. Loca vero de spiritibus immaterialibus, de statu animae post mortem, et quae his similia, ad fundamenta religionis Sinensis non videri pertinuisse, et subobscura tantum esse immortalitatis vitaeque animae post mortem in libris classicis vestigia Ea autem nec rite exculta, nec ad doctrinam moralem applicata, tenuissima tantum vestigia dogmatis, quod apud barbaras gentes quasuis obtinuit, obtinetque hodie, esse. Reliqua dogmata religionis Sinensium, partim ad imperii fulciendi auxilia excogitata fuisse, habereque totam religionem credulitatis et simplicitatis characteres, et prodere gentem non valde sapere doctam. Videri autem aliis gentium religionibus ideo meliorem, quia idolorum cultus diu abfuerit. Ast eorum locum occupare spiritus mundi. Et haec quidem acutissimus Moshemius, qui eleganter prorsus et ingeniose in sequentibus ostendit, qua ratione ad imperii felicitatem et tranquillitatem et principum auctoritatem tuendam adhibeantur.

§. XXI.

z) Conf. BAYER. Muf. Sin. T. II. p. 259. ex Libro Siao VI lun.

Εκίκρισις. §. XXI. V. Tantum, nisi fallimur, de theologia Sinarum priscorum dictum est, vt Lector candidus et a partis studio alienus, ipse arbitrium interponere possit. Nec nos has lites, tam diu inter summos viros agitatas componere posse praesumimus. Quoniam tamen sententiam quoque nostram dicere, instituti leges postulant, ea, qua par est, modestia, quid nobis videatur, aperiemus; habebit id commodi ex eo lector, vt nostris cum reliquis comparatis meliora substituere ipse possit. Et 1. quidem ingenue fatemur, totam controuersiam de atheismo vel orthodoxia veterum Sinarum inutilem nobis videri, duabus de caussis. Namque primo in controuersiis quae Iesuitis cum reliquis Missionariis intercedunt, non de veteri sed hodierna religione Sinensium quaestio est. Ast eam vel idololatricam sectae Li Lao Kiun, et Foënae, vel atheam, sectae literatorum esse, nec ipsi Iesuitae diffitentur. Quid igitur refert scire, quid ante quadraginta secula statuerint Sinarum maiores? Deinde ea obscuritas, incertitudo, et confusio in libris Sinarum classicis obseruatur, vt laterem nobis lauare videantur, qui certam notitiam de religione Sinensium veteri inde haurire cupiunt. Melius itaque tota quaestio diutius, quam par erat iam agitata nec tantis animorum motibus digna, abiicitur, et simplici rationis et reuelationis annuntiatione Sinis Deus praedicatur, aut ignotus hactenus, aut detentus in iniustitia. 2. Frustra vero ob exsculpendam orthodoxiam Sinensium prouocare viri docti ad loca allata nobis videntur. Nam cum de vero sensu eorum locorum disputetur, et tum Sinenses recentiores, tum Missionarii reliqui alia longe significatione adhiberi voces Xang - ti Y-hiane Xin Ky, similesque contendant, quam Iesuitae, horumque nonnulli illorum partes sequantur, qui, quaeso, ad incerta dubiaque loca in controuersiam vocata prouocari potest? 3. Nec magnopere iuuare eos putamus, quod clamant, recentiores commentatores, castos veterum sensus vitiasse. Hoc enim demum probandum erat, cumque loca ipsa obscura sint, recte interrogantur, vnde ipsi de meliori et rectiori verborum potestate certi sint? et annon orthodoxam theologiam Sinensium prius fingentes eam pro interpretationis nota adhibeant? Nempe idem hoc loco euenit, quod euenisse illis *Tomo secundo* [a] diximus, qui Cabbalam veterem puram fuisse, eamque corrupisse recentiores scriptores contendunt: quod enim ibi dictum est, hic quoque in argumento prorsus simili locum habet. 4. Nec magnopere ad attributa, et praedicata prouocari potest, quae in illis locis Xang - ti tribuuntur. Concedamus, versiones nihil fauori, nihil praeiudicio et opinioni dedisse, et verba Sinica accurate referre; an ideo sequitur, sensum eorum esse castum? Annon eadem prorsus de Ioue suo dixit secta Stoica, et pessime tamen de Deo sensit? Annon impietas Romana similem fere in modum de summo rege coeli sensit, quem tamen a natura intrinseca rerum materialium non distinxit? Tacemus alia exempla, quibus euinci potest, ex verbis

a) p. 1059. seqq.

Digitized by Google

verbis apparenter bonis non sequi sententiam illis subesse bonam. 5. Omnibus vero inter se attente consideratis, si coniectura de veterum Sinarum theologia facienda, fatemur, hanc nobis prae reliquis placere sententiam; Sinas sibi numinis vim diuinam per totum mundum sparsam eamque velut animam inhabitantem concepisse, cuius maxima et excellentissima pars in coelis resideat, esse itaque spiritum coeli potentissimam coeli animam, quae cum connectatur cum reliquis mundi partibus siue spiritibus mundo praefectis, non possit non gubernare et praeuidere cunctis, idque vel ob eam caussam, quod ex coeli influentia et irraditio oriatur: et huius quidem vel emanationem, vel particulam animam humanam, ratione vestitam, esse, ideoque, vbi corpus suum deseruisset, ad fontem suum viuentem redituram. Huic vero coeli spiritui velut maximo, at qui a coelo, quod velut anima informat, separari nequeat, summum cultum exhibendum, spiritus autem reliquos partium mundi animae inhabitantes non negligendos. Coelum autem cum summum Numen, visque diuina inhabitans animet, signa coelorum prae aliis diuinae voluntatis indicia esse. Non esse hanc religionis Sinensis explicationem φιλοσοφωτέραν, quam vt tam canae antiquitatis genti tribui queat, exemplum maiorum nostrorum, Celtarum constare potest, quos simili ratione praecepisse suo loco ostendimus. Quod si animam mundi eos coluisse non videri quis credat, concedet tamen Spiritum magnum coelum informantem, et alios Spiritus globi terraquei partes animantes Sinas coluisse. Id quod haud obscure euincit locus Confucii in *Chum-yum* [b], vbi diserte dicitur, *spiritus hos ita esse incorporatos et sociatos rebus materialibus, vt res non possint eos a se dimittere.* His suppositis ne vnus quidem locus est, qui non sponte intelligi possit, et sine coactione sensum clarum fundat. 6. Ex his vero quaestio de atheismo Sinensium ipsiusque Confucii, dirimi facile potest. Si enim vocem atheismi premamus, impietas ista Sinis nostro iudicio tribui nequit, qui coelum quidem coluerunt, at spiritu diuino animatum. Ast si more haud inusitato atheismus etiam pantheismum, vel deismum quendam, innuat, non videmus, qui ab ea suspicione possint Sinae toti liberari, qui mundum cum Deo arctissime copulando, omnibus partibus inesse spiritus diuinos crediderunt. Quamuis ab hac appellatione abstinere malimus. Ita vero 7. ratio facile intelligi potest, quomodo idololatria pedem figere inter Sinas potuerit, quamuis non magis initio idololatrae fuerint, quam Celtae nostrates. Nempe facile persuaderi poterant, vt horum spirituum diuinorum, qui sine corpore esse nequeunt, imagines effingi posse crederent. Nec caussa longe quaerenda est, cur in apertum atheismum tandem religio, in secta literatorum abierit; proximus enim ad eum gradus est. Quae cum ita se habeant, neminem fore credimus, qui orthodoxiam veterum Sinarum magnopere

b) Scient. Sin. L. II. p. 51.

Digitized by Google

gnopere iactet, quam nullum post dispersionem gentium, populum conseruauisse, praeter Hebraeos, alio loco euicimus.

Theologia Sinensium medii aeui.

§. XXII. Mediam Sinensium philosophiam a seculo Christiano XII ad XV vsque extendi supra iam innuimus. Huius aeui medii metaphysica in commentariis doctorum Cheu-cu, Chim-ci, et Chu-cu, itemque in pandectis de philosophia naturali et morali Singli, id est, philosophi, Ta-civen, continetur. Longe comtior, si habitum philosophicum consideres, apparet huius aetatis metaphysica, et systematico ordini propinquior, quam priscorum Sinarum philosophumena; vnde non displicet nobis eorum coniectura, quae cum commerciis Aegyptiorum et Arabum (qualia Sinensibus aeuo veteri et medio obtigisse historiae testantur, et vel Paulus Venetus, vel itineraria a Renaudotio edita exempla suppeditant) philosophiam Graecanicam eiusque hypotheses non nullas in hanc Orientis partem peruenisse suspicatur. Id quod curatius expendi ab iis cupimus, qui occasionem eius rei fauentem habent. Ex hac vero medii aeui metaphysica systema Sinense physiologicum acuta delineatione congessit Longobardus Iesuita, eo quod hos interpretes veterum Sinarum mentem omnium optime intellexisse crederet, ideoque ad eorum iudicium prouocandum esse putaret, Mandarinis hanc eius sententiam calculo suo probantibus. Fecit id in breui at eleganti libello, in quo *Momenta nonnulla de religione Sinensium* examinauit, qui cum esset rarissimus, praestantissimi KORTHOLTI cura [c] recusus est. Haud contemnendam esse Longobardi in hoc argumento auctoritatem, ex eius munere, quo apud Sinas functus est, reliquisque eius circumstantiis intelligi potest. Erat autem, tradente IVVENCIO [d], praeses Sinicae missionis, et P. Matthaei Riccii successor, ab eodem moriente designatus. Id muneris per annos complures egregie gessit. Iamque per annos quatuordecim literis Sinicis cognoscendis operam dederat. Vixit deinde annos quadraginta, obiitque nonagenario maior. Is quos labores, quantam curam susceperit, quos industriae suae socios testesque adhibuerit, vt veram Sinensium mentem detegeret, prolixe in limine tractationis suae exponit. Hoc Iesuita auctore (quocum comparandus ANTONIVS DE S. MARIA) ita secundum laudatos auctores Sinenses statuit secta literatorum, quae philosophorum ordinem hodie in regno Sinico κατ' ἐξοχὴν tuetur [e]:

I. Philosophiae munus consistit in inquisitione primi principii mundi, et qua ratione ab eo caussae vniuersales et particulares exortae fuerint, quae sint earum actiones, effectus, quid sit homo in relatione ad corpus et animam, de modo eius tum notiones concipiendi tum agendi, de habitu virtutum et vitiorum, de sorte fatoque hominis cuiuslibet eiusque horoscopo: quae omnia methodo symbolica, numeris, figuris, aliisque aenigmatibus possunt debentque proponi.

II. Scien-

c) loc. cit. d) Apud MINORELLI p. 117. e) p. 193. seqq.

Digitized by Google

II. Scientia (noſtri metaphyſicam nuncupant) eſt vel ſcientia antecedens, i. e. a priori, Sien tien hio agitque de ente et ſubſtantia principii primi, de loco, modo, operatione primarum cauſſarum, quatenus in potentia conſiderantur: vel eſt ſcientia ſubſequens, i. e. a poſteriori, quae principiorum immaterialium influxum in res particulares applicationem virtutum operatiuarum, in augendo, diminuendo, alterando, conſiderat, et ad opera resque vitae ciuilis, maxime vero imperii regendi applicat, et commoda atque debita tempora deſignat. Nempe influxui coeli in diſponendis non modo vitae priuatae ſed et regiminis publici actionibus mira Sinenſes tribuunt, cauſſasque generales non niſi in certa diſpoſitione zodiaci effectum ſuum ſortiri contendunt, adeo vt ſectarum origines certis zodiaci ſignis et influxibus imputent. Quae ex hypotheſi veteri de animae mundanae parte nobiliſſima coelos inhabitante orta, aſtrologiae curam adeo diligentem genuiſſe, appoſite notauit MOSHEMIVS *.

III. Virtus dominans cauſſarum generalium vocatur Ti-chu-chu zai-kuin wan-huang, quae regis dominantis qualitates denotant f.

IV. Ex nihilo nihil fit, nec cauſſa vel principium datur, quod ex nihilo produxerit omnia.

V. Quoniam autem res omnes non ab aeterno fuerunt, ſed exiſtere coeperunt, ſequitur inde, ab omni aeternitate fuiſſe principium aliquod, quod cauſſa rerum omnium eſſet, easque ab aeterno praecederet. Et hoc quidem principium vocatur, Li, id eſt, ratio ſeu fundamentum totius naturae.

VI. Haec cauſſa eſt ens infinitum, incorruptibile, ſine principio et fine, quia ſine his attributis cauſſa prima eſſe non poſſet.

VII. Magna haec et vniuerſalis cauſſa non habet vitam, nec intelligentiam, nec auctoritatem, eſt vero pura, tranquilla, ſubtilis, perſpicua, ſine corpore, ſine figura, et non niſi intellectu comprehendi poteſt, vt res ſpirituales ſolent; et quamuis ſpiritualis non ſit, habet tamen neque actiuas elementorum qualitates, neque paſſiuas.

VIII. Ex hoc principio Li, quod materiam primam ſiue chaoticam dicas, ortus eſt naturaliter aër, quinque emanationibus et mutationibus ſeſe ſubſequentibus, donec tandem materialis et palpabilis fieret.

IX. Li itaque ex ſe ipſo factus globus infinitus, nomen iam habet Taihien, ſumma perfectio.

X. Aër hic primigenius, qui ex materia chaotica exortus eſt per quinque emanationes quoad ſubſtantiam incorruptibilis eſt, et eiusdem cum Li, eſſentiae; licet magis materialis et alterabilis ſit, ex condenſatione et rarefactione, motu, quiete, calore et frigore.

XI. Li itaque materia prima, Tai-kie materia ſecunda eſt, quae ex illa ortum habet.

*) loc. cit. f) p. 197. ſeq.

Digitized by Google

XII. Calor et frigus ſunt cauſſae generationis et deſtructionis rerum omnium; ille a motu originem habet, hoc a quiete.

XIII. Aër in ſecunda materia ſiue chao conclusus, dum ſe agitauit, calorem produxit, pars quaedam frigida manſit; hincque aër vel calidus vel frigidus eſt. Calidus aër purus, clarus, perſpicuus leuis eſt, frigidus impurus, fuſcus, opacus, grauis.

XIV. Quatuor itaque cauſſae phyſicae ſunt: motus et quies, calor et frigus, quae vocantur Tung-cing-in-iang.

XV. Calor et frigus inter ſe arctiſſime vnita, velut mas et foemina genuerunt aquam, quae pertinet ad Lin. In ſecundo congreſſu produxerunt ignem, qui pertinet ad Liang.

XVI. Hinc quinque elementa producta ſunt, quae conſtituunt Tai-kie vel In iang, id eſt, aërem qualitatibus indutum.

XVII. Sunt autem elementa quinque, áqua elementum boreale, ignis auſtrale, lignum orientale, metallum occidentale, terra in medio.

XVIII. Ling-iang et quinque elementa produxerunt coelum, terram, ſolem, lunam et planetas. Aër enim purus ſurſum ſublatus, formauit coelum, aër craſſus, impurus, opacus et grauis deſidens terram formauit.

XIX. Coelum et terra virtutibus ſuis inter ſe communicatis produxerunt marem et foeminam. Iang coelo et mari, In terrae, foeminaeque conuenit. Ideo dicitur imperator Chinae rex coeli, et ſacrificia fiunt coelo et terrae velut communibus parentibus.

XX. In coelo, terra et homine res reliquae omnes comprehenduntur, velut in fonte ſuo.

XXI. Et hoc quidem modo mundus creatus eſt. Cuius machina componitur ex tribus partibus primariis, quae ſunt principia reliquarum omnium.

XXII. Prima pars eſt coelum, quod complectitur ſolem, lunam, ſtellas, planetas, regionem aëris, in qua habitant quinque elementa, ex quibus res inferiores producuntur.

XXIII. Diuiditur autem in octo Kuas, ſiue partes aëris in quibus elementa diſpoſitionem differentem accipiunt, quae cum cauſſis efficientibus vniuerſalibus conſpirant.

XXIV. Secunda cauſſa principalis eſt terra, quae comprehendit montes, fluuios, lacus, maria. Etiam hae partes habent ſuas cauſſas vniuerſales efficientes virtute et operatione gaudentes.

XXV. Terrae partes comprehendunt Kang et Ieu, forte et imbecille, durum et molle, aſperum aut dulce.

XXVI. Tertia cauſſa eſt homo, qui habet proprias et particulares generationes et ortus.

XXVII. Haec mundi productio mero caſu facta eſt, ſine fato, conſilio et praedeſtinatione, ex fortuito concurſu cauſſarum primariarum efficientium.

XXVIII.

Digitized by Google

XXVIII. Coelum eſt rotundum, motusque eius ideo circularis eſt, itemque operationum influxus.

XXIX. Terra quadrata eſt, quae cauſſa eſt, cur in medio, tanquam in loco quietis ſita ſit, et quatuor reliqua elementa ad latus poſita habeat.

XXX. Praeter coelum eſt quoque materia prima infinita, quae Li dicitur, ex qua Tai-kie emanauit. Illa ſemper quieſcit, pellucida et maxime ſubtilis, ſine cognitione et actiuitate, et mera potentia eſt.

XXXI. Aër, qui coelum a terra ſeparat, in octo partes diuiditur, quatuor meridionales, vbi regnat Iang, ſiue calor, et quatuor ſeptentrionales, vbi obtinet regnum In, id eſt, frigoris. Cuilibet parti reſpondet portio aëris, quae Kua dicitur. Et haec quidem interpretatio aenigmatis Fohiani eſt. Fohi enim hanc ortus mundani hiſtoriam primus delineauit, Confucius in expoſitione *Lie-kien* explicuit. Dabimus ſchema Fohianum infra. Et haec quidem de origine rerum philoſophiae ſectae literatorum eſt; quam tamen ſecta quoque Taoçu, recipit. Ea enim ponit, Tao, cahos, produxiſſe vnum, Tai-kie, ſeu ſecundam materiam, vnum produxiſſe duo, Leang et In; duo produxiſſe tria, tien, ty, gin, ſan, zay, coelum, terram et hominem. Tria haec produxiſſe omnia.

XXXII. Scientia ſubſequens ſiue a poſteriori, (cuius auctor et inuentor fuit Vuen-Vuam, eiusque filius Cheu-Kung) influxum coeleſtem in tempora, annos, menſes, dies et ſigna zodiaci conſiderat, vnde euentorum futurorum cognitio, ſecundum quam vitae actiones dirigi debent, exoritur.

XXXIII. Calor cauſſa eſt conſeruationis et actionis rerum omnium, naſciturque ex motu ab appropinquante ſole et claritate luminis prognato. Frigus, deſtructionis cauſſa ex remotione et diſtantia motus luminis ſiue ex tenebris oritur.

XXXIV. Calor ver et aeſtatem regit, frigus auctumnum et hyemem.

XXXV. In octo partes vel puncta diuiſus eſt zodiacus, quorum quatuor ad calorem reſpiciunt, quatuor ad frigus.

XXXVI. Influxus cauſſarum efficientium vniuerſalium in puncto dominante incipit, in Kua, quae chin vocatur et orientalis eſt, initio veris, qui fit quinto vel ſexto die Februarii.

XXXVII. Omnes res vna eademque ſunt ſubſtantia.

XXXVIII. Cum duplex materia ſit, chaos infinitum, ſiue Li, et aër prima emanatio chaus Tai-kie haec ſubſtantiam materiae primae in ſe comprehendit, quae ideo omnibus rebus ex ea ortis inſeparabiliter vnita eſt.

XXXIX. Poſtquam coelum et terra formata ſunt, aër, qui eſt inter vtrumque materia proxima rerum omnium corruptibilium eſt.

XL. Ex vna itaque eademque eſſentia vel ſubſtantia potius, et natura rerum per condenſationem, quae figurae corporeae cauſſa eſt, et per modificationem diuerſam, oriundam ex diuerſis qualitatibus coeli, ſolis, lunae,

 ſtellarum,

Digitized by Google

ſtellarum, planetarum, elementorum terrae, et temporis momentorum concurſu res omnes producuntur.

XLI. Sunt itaque hae qualitates forma et principium operationum interiorum et exteriorum corporum compoſitorum.

XLII. Generatio eſt participatio aëris chaotici modificati figuris et qualitatibus magis vel minus puris, quae concurrentibus ſole et cauſſis particularibus atque diſpoſitione ordinis vniuntur.

XLIII. Corruptio eſt deſtructio figurae externae, et ſeparatio qualitatum, humorum, et ſpirituum vitalium, qui in aëre vniuntur. Surgunt autem ſolutae partes leuiores calidae et puriores, deſcendunt partes grauiores frigidae et impurae. Illud Xin et Hoen appellatur, id eſt ſpiritus puri et animae ſeparatae, hoc Kuei, id eſt, ſpiritus impuri, et Pe, id eſt cadauera.

XLIV. Differunt res vel forma externa, vel qualitatibus diuerſis internis.

XLV. Sunt autem qualitates differentes quatuor: Ching, rectum, conſtans, purum, Pieu, curuum, inconſtans, impurum, Tung, penetrans et ſubtile, Se craſſum, impenetrabile, obſcurum. Illae duae bonae ſunt, et ab homine recipiuntur, hae malae, et ad bruta pertinent atque inanimata.

XLVI. Bonae qualitates diſtribuuntur in perfectum et imperfectum, purum et impurum. Illas qui accipit, naſcitur heros vel eruditus, quem regit ratio, et vltra vulgus conditionem eleuat; has qui ſortitur, ferus, obſcurusque euadit, vitamque malam ducit; figura tantum homini, cetera beſtiae ſimilis. Medium qui occupant, Hien Iin vocantur viri prudentes et boni.

XLVII. Tai-kie, ſiue ſubſtantia vniuerſalis in duas partes diuiditur, Iieu et Vu. Illa ſubſtantia corporea eſt figurae materialis, extenſa, ſolida reſiſtens. Haec ſubſtantia minus materialis eſt, aëri ſimilis figura experti, quae dicitur, Vu, Kung Hiu, Vu king, nihilum, vacuum.

XLVIII. Haec ſubſtantia ſeparata ab omni qualitate et accidente vocatur Tai Vu, Tai kung, eſtque ſimpliciſſima, puriſſima, ſubtiliſſima.

XLIX. Neque tamen poteſt per ſe ſubſiſtere, ſed tantum in aëre primigenio, quoduis quoque ens compoſitum ingreditur, et reuera aërea eſt, vnde Ki, dicitur. Adeoque cum natura immateriali et mere ſpirituali confundi non debet.

L. Ex Li, quod eſt chaos ſiue ſeminarium primum omnium emanant quinque virtutes, pietas, iuſtitia, religio, prudentia, et fides cum habitibus ſuis: ex Li qualitatibus induto et vnito cum aëre primitiuo emanant quinque elementa, phyſica itaque et moralia omnia ex vno fonte, Li, oriuntur.

LI. Eſt itaque Li, eſſentia rerum omnium, ſiue, verbis Confucianis, ratio et ſubſtantia vniuerſaliſſima.

LII. Res

Digitized by Google

LII. Res omnes producit Li per Ki, siue aërem suum primogenitum, velut instrumentum suum, et eo mediante gubernat quoque omnia.

LIII. Post certos annorum numeros et periodos, quibus mundus durabit, finem habebit, redibuntque cuncta ad fontem et principuum suum, sic vt tunc nihil futurum sit quam Li et Ki, et tunc Li incipiet nouum ex se mundum condere, idque periodis infinitis.

LIV. Dari spiritus, patet ex ordine coeli et terrae constanti, et iusta atque perpetua operationum continuatione.

LV. Inde concludendum, habere res omnes auctorem et principium inuisibile, a quo reguntur. Id appellatur Chu, dominus, Xin - Kuei, spiritus exiens et rediens, Ti-Kium, rex vel imperator.

LVI. Alterum argumentum, ex quo dari spiritus concluditur, sunt beneficia ab iis hominibus exhibita, quae hos permouerunt, vt eos sacrificiis honorarent.

LVII. Veteres quatuor genera sacrificiorum obtulere, 1. Lui, coelo et eius spiritui Xangti. 2. In spiritibus sex caussarum vniuersalium, scil. quatuor anni temporibus, calori, frigori, soli, lunae, stellis, pluuiae et siccitati. 3. Vuang, spiritibus montanis et fluuiorum, 4. Pien spiritibus minoribus et hominibus de republica praeclare meritis.

LVIII. Ex his fundamentis sequitur: 1. Spiritus Sinensium esse vnam substantiam cum rebus quibus vniuntur. 2. Eos omnes vnum habere principium, nempe chaos primitiuum. Id quoque de Tien-chu, Deo nostro, vel Xangti, spiritu coeli dicendum. 3. Spiritus cessaturos, cessante mundo, et reuocatum iri in communem rerum omnium fontem. 4. Omnes spiritus ratione substantiae suae eadem gaudere perfectione: et differre tantum in eo, quod locis vel partibus mundi aut maioribus aut minoribus praesint. 5. Omnes spiritus esse sine vita, sine scientia, sine intelligentia, sine libertate. 6. Eos autem sacrificia recipere, pro conditione operationum suarum, quae in locis istis deprehenduntur, quibus praesunt. 7. Esse eos autem partes substantiae vniuersalis, quae a rebus quibus insunt, separari nequeant, sine destructione illarum.

LIX. Sunt spiritus vel generationis et corruptionis, qui physici dici possunt, quia caussae rerum physicarum sunt; vel sacrificii, a quibus bene vel male hominibus fit, qui politici appellari possunt.

LX. Vita hominis consistit in recta vnione partium eius, quae vocatur entitas coeli et terrae. Entitas coeli est aër purissimus, leuissimus, igneae naturae, ex quo anima formatur, vel spiritus animales, qui vocantur Hoen, anima. Entitas terrae est aër crassus, grauis, terrestris naturae ex quo componitur corpus eiusque humores, et vocatur Pe, corpus vel cadauer.

LXI. Mors hominis nihil aliud est, quam separatio partium ex quibus componitur, post quam quaelibet ad locum suum proprium reuertitur, Hoen s. anima in coelum, Pe in terram.

LXII. Re-

Digitized by Google

LXII. Restat itaque post fata sola entitas coeli et terrae ex qua homo componitur, quae in loco suo superstes est, et haec immortalitas hominis est. Proprie autem solum Li immortale est. Et hoc systema Sinense metaphysicum et physiologicum, quod non hodie tantum obtinere in secta literatorum, ex libris philosophorum et ore Mandarinorum literatissimorum demonstrat Longobardus, idem euincente P. de S. Maria, sed quod commentatores quoque medii aeui recepisse, allatis eorum locis euincit. Intercessit autem illustris Leibnizius, qui in epistola ad Remondum, paulo ante vltima fata scripta, omnes ingenii, quod maximum nactus erat, neruos intendit, vt falli Longobardum ostenderet, nec hos commentatores adeo impie praecepisse, demonstraret. Non negat hanc systematis rationem, quam Longobardus, certissimis testimoniis probauit, veram esse, et ideo sectam literatorum hodiernam atheis annumerari posse. Ast principia ista physiologica de Sinensibus omnibus minus dextre a Longobardo explicata esse contendit, ideoque alios illis sensus tribuit, quibus castior philosophia emergere possit. Qui facilis labor fuit ingenio Leibnizii vasto, et indeterminatis Sinensium vocibus nouas significationes facile inuenienti. Putat enim Sinas ideo orthodoxos censeri, quia Li, productionem Ki tribuant, adeoque tolerabiliori sensu eos esse explicandos, ita vt Li siue Deum principium rerum omnium pro intelligentia supramundana habuerint. Aequum autem esse, vt atheismi ideo non damnentur, quia scholasticas notiones refugiant. Hinc magna ingenii vi nixus, Li de caussa rerum omnium intelligente, rerum omnium praeside, creatore rerum omnium caussaque non physica tantum, sed et metaphysica explicat, et πανδοχεῖον istud rerum omnium, vel magnum inane immensitatem Dei significare contendit, reliqua, e. g. Li esse rotundum, allegorice dicta esse putat, et imprimis ob attributa moralia locum ei in solo genere physico esse non posse, asserit. Quod si nonnulla minus Deo conueniant, Li non mox materiae adscribendum, sed potius de tertia quadam significatione cogitandum esse, materiam primam enim mere passiuam esse, Li, et Tai-Kie actiuum et operationes habere, adeoque entelechiam quoque spitituum significare etc. Longum esset reliqua omnia hic repetere, quae simili modo in notiones tolerabiliores refingit vir doctissimus, et ingenio systematico supra modum valens, quae iucundius apud ipsum magna facundia disserentem, quam hoc loco, leguntur.

Iudicium de hoc systemate Sinico.

§. XXIII. Difficile est in tanta assertionum Sinensium obscuritate definire, quis horum duumuirorum certiorem sententiam elegerit? Fatemur tamen, nobis minime dubium videri, Longobardum veram Sinarum sententiam, prout ea secta literatorum profitetur, retulisse. Ast cum ne hoc quidem neget Leibnizius, putet autem in explicandis verbis Sinensium philosophorum Longobardum scholasticis notionibus impeditum veram Sinarum medii aeui mentem non vidisse, opere pretium est dispicere, annon

Digitized by Google

annon verisimiliora afferri queant. Non negamus autem, eam explicationem, quam ex systematis physiologici nexu dedit Longobardus, quaeque ratiocinatione ex nexu eius deducenda erat, videri nobis nimis secundum Aristotelico-Scholasticas notiones formatam fuisse, nec putamus materiam primam Scholasticorum, vel substantiam quoque vnicam Spinozae posse principio Sinensium primo, Li eiusque primogenio foetui Ki applicari, nisi vim systemati Sinico inferre velimus. Id nisi fallimur, satis luculenter demonstrauit Leibnizius. Ast nec tamen ea nobis satisfaciunt, quae vir summus eo fine adduxit, vt orthodoxos esse castosque de rerum caussis Sinensium sensus statui queat. Multa enim adeo hypothesin redolent, obtorto collo ad excusandos errores Sinarum rapta, vt nihil videamus, quod assensum vel leuiter imperet. Verum in eo quidem facile manus damus Leibnizio, et qui in eius partibus militat Kortholto, differre hoc systema, ab eo, quod priscis Sinensibus placuit. Nimis enim scholam sapit, et simplicitati vetustissimi aeui repugnat, subtilitatibus metaphysicis prodens, recentiora id ingenia parturiuisse. Ast puram doctrinam de Deo, spiritibus et rebus mundi proferri eo minus nobis persuademus, quo minus negare potuit ipse vir illustris [z], animam quandam mundi eius partibus non assistentem, sed eas informantem, vt anima corpus hominis informat eo modo, quo sectae quaedam Graecanicae solebant, in toto illo systemate physiologico supponi. Hanc itaque clauem philosophiae Sinicae de rebus metaphysicis et physicis ipse nobis porrigit Leibnizius: qua hoc adytum recludentes nobis verisimillimum fit, eandem, quae Stoicis olim electa est, hypothesin physiologicam Sinis arrisisse, et Li Sinensium animam mundi chaos informantem, Tai Kie animam mundi formati non Platonicam sed Stoicam, quae Pythagorae quoque scholae placuit, innuere. Hoc vbi supponimus, ouum ouo non erit similius, quam Stoica sunt Sinensibus. Quod vt lectori palpandum exhibeamus, eum illa modo recordari, et cum Sinico systemate a Logobardo explicato comparare iubemus, quae suo loco de Stoico systemate diximus, vt intelligat, quam mire vtrumque physiologiae aedificium conspiret. Nam 1. apud Stoicos, ante rerum formationem cuncta est Iupiter, vniuersum, chaos animatum rerum omnium substantia vna, res omnes in se complexa. Ita vero principium Li rerum omnium principium vnum est, et omnia illud complectitur, fons est rerum omnium, ex eo egressarum; et hinc vna tantum rerum omnium substantia est. 2. Stoicis et Pythagoreis pars chaotici principii actiua ignis artificialis, aether purissimus est, a quo, in suprema mundi parte considente omnia facta et formata sunt. Et haec ipsissima quoque de aëre primogenio ex Li progresso et in coelo primario residente apud Sinas praedicantur. 3. Stoici huic aëri primigenio siue igni diuino spiritua-

z) p. 415.

ſpiritualitatem, immaterialitatem, perfectionem, vniuerſi conſeruationem tribuerunt: eadem vero attributa habet Tai-Kie Sinenſium ex Li emanans. 4. Arctiſſime vero hic ſpiritus mundi cohaeret apud Stoicos cum partibus mundi, et indiuulſo nexu coniungitur: Tai-Kie quoque Sinenſium ita inhaeret mundi partibus, vt ab iis ſeparatum illae deſtruantur. 5. Prouidet hic Deus Stoicorum haec anima, mundo, ſed ſecundum diſpoſitionem qualitatum eius, et partium diſpoſitionem; non aliam vero prouidentiam coeli agnoſcunt Sinae. 6. Stoicorum daemones effluuia ſunt iſtius animae, quae partes mundi, maria, montes, fluuios, etc. regunt, ſupremae et excellentiſſimae in coelo et elementis reſident. Aſt et in his Sinenſis metaphyſica tam egregie concinit, vt ex Zenonis ſchola hauſiſſe videri poſſit. Spiritus enim Sinarum etſi cum ipſis mundi partibus confundendi non ſunt, ſunt tamen effluuia Tai-Kie, et mundo praeſident, eiusque partes informant, et nobiliſſimi eorum coelo, terrae et elementis praeſident. 7. Sacrificarunt vero his daemonibus Stoici, eos coluerunt et expiauerunt, rati, reipublicae quoque intereſſe: eadem quoque prorſus eſt ratio Sinici cultus ſpiritibus redditi: vt enim v. g. Iupiter coeli, Iuno aëris, Vulcanus ignis, Ceres terrae etc. ſpiritum inhabitantem ſignificat, ita coeli, terrae, aëris etc. ſpiritus ex hoc vniuerſi ſeminario deſumti ſua nomina et numina Sinica habent, v. g. coeli ſpiritus Xang-ti. 8. Stoicorum Dei pereunt reuocandi ſcilicet in Iouem ſuo tempore in incendio vniuerſali poſt certas origines; et Sinarum quoque dii ſimili prorſus modo in Li olim refundentur. 9. Deus Stoicorum chaoticus a mundo formato ratione originis, non vero eſſentiae, differt; et ſimiliter apud Sinenſes Li, ſiue chaos a Tai-Kie mundo informato origine quidem, non vero eſſentia diſtinguitur. 10. Stoici vero coelum haud raro Deum vocant, ob ſpiritum aethereum vel igneum in eo reſidentem: eadem vocis Xangti vera ſignificatio eſſe videtur. 11. Coſmogonia Stoica Sinenſi non minus exacte reſpondet. In vtroque enim ſyſtemate prima principia leuiſſima aſcenderunt, grauiora ſubſiderunt, et ſic elementa nata ſunt, inde Li Ki progenuit. 12. Elementa Stoicis vel grauia ſunt vel leuia, Sinis vero itidem. 13. Mundus Stoicorum poſt certas periodos in Deum redit cum omnibus diis, et Iupiter nouum ex ſe interna operatione mouente producit. Simile fatum mundo Sinae annunciant, ſecundum quod ne animis et daemonibus quidem exceptis cuncta poſt certa curricula temporum in Li redeunt, quod poſtea per Ki, id eſt motum ſuum internum nouum mundum producet. 14. Nec anima hominis vel ratione originis vel ratione naturae ſuae, vel ratione ſtatus ſui poſt mortem alia eſt, apud Sinas, quam apud Stoicos, nempe ex Ioue ſiue Li progreſſa, ad eum iterum reuertitur. 15. Quamuis autem Deus Stoicorum reuera materialis ſit, nempe ignis ſubtiliſſimus, auctor tamen eſt omnis ſapientiae et virtutis. Quid igitur mirum, virtutes quinque ex Li, licet chaos rerum etiam materialium ſit, emanare. 16. Mors et de-

ſtructio

Digitized by Google

ftructio fecundum Stoicos fit, quando partes materiae refoluuntur, partes materiales redeunt in materiam, fpirituales in Deum, rationes feminales in mundi animam. Idem vifum Sinenfibus, fecundum quos partes coeleftes ad fpiritum coeli redeunt, terreftres ad terram. Ipfum iam lectorem aequum et a partis ftudio non occupatum rogamus, an non verifimillima nos ratio cogat Sinenfem phyfiologiam, eodem, quo Stoicam modo interpretari? Nec obftat, quod faffi fupra fimus, prifcos Sinas non ita ftatuiffe videri: quamuis enim hoc verum fit, aut animam mundi tamen aut fpiritus mundi partes velut anima informantes admiferunt, quae poftea a philofophis aucta, polita, et comtius ornata funt, vt cum Stoico quoque fyftemate euenit. Vidit id Longobardus, qui Tai Kie cum anima corpus informante et cum anima mundi veterum comparans, iudicauit exacte omnia conuenire [h]; vidit id P. de S. Maria, qui cum his Europaeorum opinionibus erudite conciliauit [i]. Vidit is, quo nemo acutius, videbat fi praeiudicio non impediretur, LEIBNIZIVS, qui eleganter monet [k]: *Potuiffe intelligere Sinas nomine Tai Kie fubftantiam et formam primitiuam et nomine Ki materiam primitiuam, mundum concipere velut animal aliquod, vel ens viuum vniuerfale, genium fupremum, perfonam fummam, quem in modum Stoici de mundo locuti fint.* Aft haec tamen veteribus Sinis tribuere non vult, quia loca clariffima extent, et hinc animam fuam fupramundanam furrogari vult: nempe, ne propria vineta caedat, poftquam eos orthodoxos effe ftatuerat. Quod cur vir fummus tantopere vrgeat, et ita mordicus teneat, vt malit torquere fubtiliffimis diftinctionibus omnia, quam has partes deferere, nos equidem ignoramus, Cel. CROSAEVS [l] autem *nihil fe mirari*, ait, *fuperuacuos Leibnizii conatus in purgandis Loiolitarum Sinenfium fuperftitionibus. Nimirum hoc habuiffe virum, alias incomparabilem, vt facile blanditiis et adulationibus expugnaretur. Atqui a nullis vnquam hominum tantopere laudatum et commendatum fuiffe, qua priuatis literis, qua etiam teftimoniis compluribus paffim in lucem emiffis.* Quod vtrum ita fe habeat, nos equidem dicere non poffumus; fcimus autem, virum fummum ad excufandos quam accufandos veteres philofophos fuiffe proniorem, et impatienter eos tuliffe, qui atheifmi patrocinium vbique inueniunt. Vnde vero tanta fimilitudo Stoici et Sinenfis fyftematis deriuanda fit, certo definiri non poteft, meretur autem expendi, quod CROSAEVS [m] afferit: *Certum effe, fententiam philofophorum Sinenfium eandem effe atque Aegyptiorum veterum, a quibus certo fciat, eos ante multa fecula dogmata fere omnia fua haufiffe.* Quae fi non omnia vera funt; ex parte tamen vera effe fumus perfuafiffimi. An vero hoc fyftema phyfiologicum atheum dici debeat, ex illis diiudicandum eft, quae de atheifmo Stoicorum differuimus.

 Cauffa

h) p. 233. 236.
i) p. 325. 338. 349.
k) p. 448.
l) Vol. II. Epp. Leibniz. p. 495.
m) l. c.

Cauſſa enim eadem eſt: ea vero non confundenda cum atheiſmo Sectae Foë et Lao Kiun.

Phyſica Sinica qualis?

§. XXIV. Phyſica Sinenſium qualis ſit, ex antecedentibus iam pateſcit, vbi origines mundanae et elementorum numerus, ordo, origo, virtutes delineata ſunt. Quae ſatis craſſa Minerua dicta eſſe nemo non videt. Rationes autem elementorum ex mente Sinarum ita explicat M. MARTINIVS †): *Quinque ſunt elementa: aqua, ignis, lignum, metallum et terra. Aqua irrigat et deſcendit, ignis ſiccat et aſcendit, lignum erectum et diſtortum vocatur, metallum ductile leuitatisque patiens, ſemina terra capit, affertque fructus: Irrigans et deſcendens dat ſalſum, ſiccum et aſcendens dat amarum, rectum et diſtortum facit acidum, ductile et polituræ idoneum mordax facit, ſiue acre, accipiens ſemina et dans fructus, dulce gignit.* Ex quibus colligi poteſt, elementa hic conſiderari non vt principia mixtorum, ſed vt partes mundi, atque vt prima corpora, non vero primorum corporum principia. Vnde qualitates non combinationem particularum, ſed proprietatem corporis hoc loco denotare, recte obſeruatum TH. SPIZELIO n). Qui quoque monet, Sinas ſingulis elementis ſingulas planetas tribuere, Saturnum terrae, Iouem ligno, Martem igni, Mercurium aquae, metallo Venerem, cuius rationes ex phyſiologia Sinica a Longobardo adducta facile peti poſſunt. Vidiſſe autem Sinas ipſos ineptias huius doctrinae, inde conſtare poteſt, quia Riccium quatuor elementa eorumque qualitates Peripatetice tradentem, et libro quoque Sinica lingua exarato confirmantem non modo cupide audiuerunt, ſed eius quoque diſciplinam ambiuerunt. Vnde facile nobis perſuaderi patimur, aures arrexiſſe Sinas, cum Europaeos audirent terrae rotunditatem, ſolis magnitudinem, cometarum ignes et innumera phyſica alia tradere. Videntur autem Sinae nonnihil phyſicarum hypotheſium praeter Aegyptios, vt ſupra dictum, ab Indis accepiſſe: nam et ipſi vt Indi, chaos et ortum rerum ex eo ouum nuncupare, cuius teſta in coelum, albumen in aërem, vitellum in terram abierit, idque media nocte, ſub illud tempus, quo aſtra coelum exornantia ſolſtitiali brumalique reuocatione vertantur, tradit MARTINIVS o). Quae coniecturam confirmant ſupra allatam, veterum Sinarum phyſiologiam nonnihil alteratam a peregrinis dogmatibus Aegyptiorum, Indorum et Arabum, qui ab illis acceperunt, fuiſſe. Id quod veriſimilius eſt, quam quod RENAVDOTIVS p) coniicit, a Perſis eos dogmata quaedam accepiſſe, quos frequentaſſe Chinam nondum eſt euictum. Nam quod a SPIZELIO q) tribuitur Sinis duplex principium, ſi modo recte tribuitur, ad exotericam idololatrarum, ſectae Lao Kiun et Foënae doctrinam pertinet, et non a Perſis, ſed ab Aegyptiis ad Indos, ab his ad Sinas cum Xekiana diſciplina delatum

†) loc. cit. L. I. c. 9.
n) De Literat. Sinenſ. Sect. IX. p. 171.
o) loc. cit. p. 3. 4.
p) loc. cit.
q) loc. cit. p. 195.

latum eſt, et ſatis veriſimiliter Tryphonem Aegyptiorum magis, quam Arihmanium Perſarum repraeſentat. Nihil autem, ſi COVPLETVM [r] audis, celebrius in phyſica Sinica explicatione aenigmatis Fohiani, cuius ſupra mentionem fecimus. Hoc ita phyſica interpretatione ſoluiſſe Confucius cum ſequacibus ait, vt materiam primam inſtar ingentis cuiusdam maris concipiant, quod in duo maria minora, nempe duo principia ſecundaria diſtribuatur. Illud perfectum, yam, hoc imperfectum yn eſſe. Ex horum principiorum quolibet per ſecretionem quandam oriri alia principia duo, et quidem ex perfecto perfectum maius, imperfectum minus, ex imperfecto, perfectum minus, imperfectum maius. Et has eſſe quatuor imagines ſeu emanationes Confucii, quae cum varie commiſceantur, octo exhibeant rerum ſpecies. Cuius ſecundum Fohium hoc ſchema ſolet apponi:

Duo rerum materialium principia.

Perfectum,	Imperfectum.
⚊	⚋

Quatuor imagines inde exortae.

Maius perfectum	Minus imperf.	Minus perfect.	Maius imperf.
⚌	⚍	⚎	⚏

Octo ex his figurae emanantes:

Coelum	Aquae mont.	Ignis	Tonitrua
☰	☱	☲	☳
Kien	*Tui*	*Li*	*Chin*
Venti	**Aqua**	**Montes**	**Terra**
☴	☵	☶	☷
Siuen	*Can*	*Ken*	*Quen.*

Non immorabimur explicationi Confucianae, cum ſatis de hoc argumento ſupra dictum ſit. Monendum tamen eſſe arbitramur, ipſum Confucium, qui ingenium magis politicum quam metaphyſicum habuit, perplexum haeſiſſe, quid ex hoc aenigmate exſculpendum ſit. Adeo enim obſcurae eius meditationes ſunt, vt niſi recentiorum Europaeorum coniecturis eſſent illuſtratae, vel commodo, vt poterant ſenſu, explicatae, tenebras magis, quam lucem in argumento naturali promitterent. Mirandum itaque non eſt aeque facile eos moralia dogmata, quam phyſica, in iſtis lineolis inueniſſe; Cuilibet enim pedi hic modulus aptari poteſt; vnde a coniecturis, quibus hiſtoriam philoſophicam onerarunt nonnulli, malumus abſtinere, quam noſtras ſuſpiciones Sinis tribuere. Quae peſtis, dici non

Xxx xx 3

r) loc. cit.

non poteſt, quam foede hiſtoriam philoſophicam corruperit. Talia ſunt, quae RENAVDOTIVS coniicit, principium Perſarum duplex Confucio hanc explicationem ſuppeditauiſſe. Id enim absque veriſimilitudine dici ex ſyſtemate phyſiologico Sinarum, quod duplex principium non admittit [s] conſtare manifeſte poteſt. Ex his vero de medicina quoque Sinenſium ſtatui poteſt, quam empiricam eſſe et vix nomen mereri artis ſalutaris, riſum quoque interdum mouere, recte iudicauit MORHOFIVS [ſſ]. Conſtat enim ex relatione ANDREAE CLEYERI [t], ſocietatis Indicae in noua Batauia archiatri, qui cum libros medicos Sinenſium conſuluiſſet, *Specimen medicinae Sinicae, ſiue opuſcula medica ad mentem Sinenſium* edidit: pleraque ad pulſuum inueſtigandorum rationem reuocari, ſecundum hos medicamina exhiberi, nitique totam eorum artem ſalutarem, ſympathia et relatione membrorum corporis, nec non pulſuum, cum quinque elementis et anni tempeſtatibus: Scimus quoque ex his relationibus, chemiam eos ignorare, (quam didiciſſe demum imperatorem Chamty a Ieſuitis ex Bouueto diſcimus) alchemiam ad inſaniam colere, Graecorum et Europaeorum medicamina ignorare, inque id potiſſimum conniti, vt qualitates quinque elementorum, quarum aliquam ſingulis membris potioribus attribuant, reſtaurarent. Tacemus alia ibi allata, quae ſatis nos docent, aut empirica felicitate Sinenſes interdum pulchre mederi, aut inepta eſſe pleraque nec laudibus digna quibus nonnulli [u], quibus peregrina omnia placent et magna ſunt, eos cumulant.

Philoſophia practica Sinenſium.

§. XXV. Infantes eſſe in philoſophia theoretica Sinas, et valde a nobis ſuperari, ex dictis eſt manifeſtiſſimum. Aſt ſuperari nos quoque a Sinenſi philoſophia practica, magni viri non ſine admiratione et inſignibus laudibus fatentur. Faciunt id imprimis Ieſuitae, quibus pollicem hoc quoque loco premit LEIBNIZIVS, quem more ſuo ſequuntur celeberrimi viri G. B. BVLFINGERVS [x] et C. WOLFIVS [y], vt deos minorum gentium taceamus. Nec negari poteſt, pulcherrimam eſſe doctrinam moralem et ciuilem Sinarum, prout eam Ieſuitae nobis exhibuerunt, maxime poſtquam acumine Bulfingeriano ſcopae diſſolutae monitorum politicorum Sinenſium in ſyſtema elegans et aptiſſimum ire coactae ſunt. Aſt hic merito recurrit dubium, incertum eſſe, annon multa ex ingenio interpretum acceſſerint, quemadmodum haud parum pulchritudinis ex ordine et ſupplementis Bulfingerianis acceperunt? Ad rationem tamen politicam imperii Sinici attendentibus, manifeſtum eſt, praeclare ita rerum ciuilium, ad mores attemperatarum rationes iniuiſſe Sinas, vt his fulcris tot ſeculis inconcuſſum ſtare potuerit imperium Sinicum. Quamuis fabulas nobis Mileſias enarrent, qui neſcio quod aureum ſeculum nobis in China

s) Vnum enim principium, Li, ſtatuit.
ſſ) Polyhiſt. T. II. p. 13.
t) Vid. Act. Erud. 1682. p. 301.
u) Eos nominat HEVMANN. l. c. p. 730.
x) Praef. Nouiſſ. Sinic.
y) ll. cc. conf. SPIZEL. l. c. ſ. 8. p. 126. REIMMANN. l. c. p. 8.

Digitized by Google

China fingunt, cum historia amplissimi regni indubitatus testis sit, nec tyrannis illud caruisse, nec bellis intestinis, nec imperatoribus in vitiorum coeno se voluntatibus, nec deesse inter eos scelera et flagitia publica, et imprimis duritiem procerum erga humiles, auaritiam et iniustitiam, per totum imperium regnare. Praeclare quoque obseruatum cel. MOSHEMIO [z], qui nuper egregie prorsus de philosophia morali et ciuili Sinensium disseruit, haud multum ad felicitatem imperii Sinici attulisse morum praecepta, sed deberi illam partim ordini et dispositioni imperii, partim loco regni in extremo angulo Asiae siti et a peregrinorum conuersatione vsuque, quibus respublicae mutari turbarique solent, remoti. Addi his merito debet, virtutem Sinensis philosophiae, non esse fructum rationis vel effectum veritatum certarum et ad vitae felicitatem attemperatarum, non hominis eam animum a cupiditatum oestro liberare, sed esse politicam tantum; et ethicam ideo Sinicam, aliquot tantum officia comprehendere, quae ad conseruationem tranquillitatis internae in republica, et fulciendum sine violentis mediis imperium, referuntur. Mirum itaque non est, ambitionem pleraque sibi in systemate politico poscere, et religionis influxum, poenarumque et praemiorum post hanc vitam respectum, parum aut plane nihil in hac morali doctrina agere [a]. Quae an tantas laudes perfectissimae philosophiae mereantur, lectori aequo et partis studio non impedito expendendum relinquimus. Duplex autem Sinarum philosophia practica est, alia vulgaris, alia erudita et Confuciana. Illa sedecim regulis comprehenditur, quae a Mandarinis singulis calendis Idibusque mensis cuiusuis iussu imperatoris praeleguntur: quaeque intelligi satis nequeunt, nisi ad rationes status, quas conditores monarchiae inierunt, quis attenderit, et, quibus mediis securitati et tranquillitati imperii prospexerint, examinauerit. Qua in re praeclare prorsus versatus est praestantissimus MOSHEMIVS [b], qui ipse ab iis legendus est, qui neruos prudentiae ciuilis inter Sinas discere cupiunt. Eius enim obseruationes, licet egregias prorsus et incomparabiles huc transferre, institutum vetat. Verbo tantum obseruamus, opinionem populi de imperatore coeli filio, et vnico publicae salutis a coelo impetrandae fonte, obsequiumque pronissimum et perfectum, quod ex ea fluit, ipsorumque principum exempla ad conseruandam hanc summam in animis auctoritatem facientia et amorem populi conciliantia potissima fulcra esse, quibus imperii Sinensis felicitas sustentatur, et quibus procerum, parentum, aliorumque, qui societati praesunt officia attemperantur. Ethica philosophica autem ex libris Confucianis disci debet, ex quibus cum potiora collegerit ill. BVLFINGERVS, specimen aliquod inde repetemus, plena hausturum ad ipsum eruditissimum librum dimissuri:

I. Duo

z) loc. cit.

a) Consentientem habemus cel. WOLFIVM l. c. qui virtutem Sinicam sine his fundamentis constare fatetur. Praeclare ideo Europaeorum ethicae praerogatiuam concedit BVLFINGERVS l. c. p. 280. seq.

b) Conf. MOSHEM. l. c. p. 393.

I. Duo sunt doctrinae Sinicae capita, alterum pertinet ad naturae rationalis cultum, alterum ad renouationem populi, illud ethicam hoc politicam complectitur.

II. Ad poliendam naturam rationalem requiritur, primo vt excolatur intellectus scientia rerum omnium, eousque, dum in discernendo bono et malo non aberret, tum vt imbuatur voluntas virtutis amore et vitii odio, deinde vt affectus coërceantur; postea vt componantur actiones et cum ceteris hominibus consuetudo ad honesti et decori regulas.

III. Populus ita instituendus est, vt qui se primum regere possit, idem postea familiam instruere, tum magistratibus admoueri et priuata regna dirigere, et tum demum imperium gerere possit.

IV. Philosophus est, qui amplissimo studio versatur in libris scientiisque omnibus, omniaque examinans exigit ad regulam rectae rationis, ita vt a veritate et virtute, si fieri poterit, nunquam deflectat.

V. Vi intellectiua consummata, quod fit rebus omnibus intime exhaustis, intentio ac voluntas verificabitur, et animus emendabitur a prauo affectu, et tum corpus bene compositum, hocque curato, familia domestica, post hanc priuatum regnum et tum imperium optime institutum pace fruetur.

VI. Id quod a coelo est homini inditum, dicitur natura rationalis, quod huic conformatur natura et eam consequitur, dicitur regula seu consentaneum rationi; restaurare quoad exercitium hanc regulam se suaque per eam moderando, dicitur institutio seu disciplina virtutum.

VII. Coelestis quaedam est ratio omnibus indita, at vero post huius iacturam ad hanc perfectionem recuperandam contendere, humana quaedam via et ratio est. Illud sanctorum est, hoc sapientum.

VIII. Vnicum viuendi principium hoc est: quicquid agas, agere vere, ex animo totisque viribus et a tuo ipsius corde gradum facere ad alios. Vera itaque mensurae normaeque ratio est, quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.

IX. Vt homines discernamus, opus est attendere primo quid agant, deinde operis finem respicere, tum videre, quibus in rebus studiisue conquiescant.

X. Auribus vix percepta per os illico fundere, neque hoc agere, vt ea tibi ipse primus applices, quam impertias aliis, virtutis quidam contemtus ac repudiatio est.

XI. A discipulo requiritur, vt rationes plene perdiscat, examinet singula, viros sapientes consulat, ratiocinando meditetur et expendat singula, res clare distinguat, solide et constanter operetur.

XII. Non externa tantum virtutis constantia requiritur, sed etiam interna, quae nihil egerit rerum, quod non vulgari possit inter homines, nullam voluerit cogitationem, cuius nolit conscium esse coelum.

XIII. Ita virtuti studendum est, vt ea gaudeas.

XIV. Per-

Digitized by Google

XIV. Perfectus vir ſerio attendit et inuigilat ſuo interiori.

XV. Tres claſſes virtutis ſtudioſorum ſunt, qui intelligunt, quid ſit virtus, qui amant, qui potiuntur.

XVI. Radix et fundamentum virtutis, vnius cordis rectitudo et norma eſt.

XVII. Orbis regulae ſunt quinque; regem inter et ſubditum iuſtitia, parentes inter et filios amor, maritum inter et vxorem fides coniugalis, fratres maiores natu inter et minores ſubordinatio, mutua inter amicos concordiae et conſuetudinis officia. Tres cardinales virtutes ſunt: prudentia in diſcernendo bono a malo: amor vniuerſalis erga omnes, et fortitudo in proſequendo bono, vna vero cordis ſoliditas et rectitudo eas exercet.

XVIII. Quia motus animi reconditi ſunt, ideo perfectus vir ſollicite inuigilat cordis ſui ſecreto et cautus eſt in internis, quae ſolus intuetur.

XIX. Verſatur virtus in tenendo medio illud qui tranſilit, ſimilis eſt non attingenti.

XX. Sola et vnica virtus pretioſa reputanda eſt.

XXI. Populo in virtute plus eſt, quam in aqua et igne: nondum vidi qui inſiſteret virtuti et periret.

XXII. Exemplis perſuadendus magis populus eſt quam praeceptis: iuſtumque virtutem, qua prior ipſe plenus ſis, in alios transfundere.

XXIII. Sapiens ſuimet ſeuerus cenſor eſt, idemque teſtis, accuſator et iudex.

XXIV. Vincere ſe ipſum atque ita redire ad primaeuum illud temperamentum naturae rationalis, hoc eſt obtinuiſſe cordis innocentiam et perfectionem.

XXV. Aut ſocordia obſtat virtutis ſtudio, aut male conſideratus ardor.

XXVI. Perfectus vir aggreditur viam ordinariam et ideo conſtanter in ea progreditur.

XXVII. Probus atque perfectus vir, vniuerſalis eſt.

XXVIII. Charitas eſt affectio animi conſtans et conſentanea rationi, qua quis abiecta proprii commodi cura, totius orbis homines amplectitur, haud ſecus ac ſi vnum quid idemque ſecum forent, atque adeo communem cum iisdem ſenſum tam inter proſpera, quam aduerſa et habet, et prodit.

XXIX. Solus ille, qui probus eſt, tuto poteſt diligere homines, tuto poteſt eos odiſſe.

XXX. Eo quod rectum iuſtumque eſt, compenſato iniurias et odia, benefactis compenſato benefacta.

XXXI. Peccare nec emendare, hoc ipſum dicitur peccare.

XXXII. Perturbatio animi eſt velle aliis ea, quae non ſunt arbitrii ſui, vel quae ſunt inter ſe pugnantia.

Digitized by Google

XXXIII. Perfectus vir pro ratione ſtatus ſui res agit, nec cupit aliquid, ab eo alienum.

XXXIV. Virtutis et ſapientiae ſtudioſus adhibet nouem conſiderationes, in uidendo perſpicaciam, in audiendo vim audiendi, in habitu oris ſerenam placiditatem, in ſtatu corporis grauitatem, in ſermone fidem et veracitatem, in actione ſedulitatem, in rebus dubiis conſilium, in ira et vindicta, incommodorum conſiderationem etc.

Pauca haec ex multis ſufficiant, vt velut ex vngue leo intelligi cognoſcique poſſit, cuius generis ethica Confuciana ſit. Addi his debent ea, quaè de regimine familiae, de officiis magiſtratuum, de adminiſtratione imperii praecipit doctrina ciuilis Sinica. Quae vero hoc loco adduci non poſſunt, cum iſtam prolixitatem noſtra refugiat tractatio. Ad ipſum itaque Cel. Bulfingerum, qui cuncta ordine digeſſit, et loca Confuciana ſimul adduxit, lectorem dimittimus, iucundius ex his fontibus, quam ex noſtris riuulis hauſturum.

Ἐπίκρισις de ethica Sinica.

§. XXVI. Splendere haec precepta moralia, non negamus, aſt ſplendere ita, vt aliorum radios extinguant, id expendendum lectori relinquimus, comparandumque cum philoſophorum Europaeorum doctrina morali. Nos pauca ſupra dictis addimus, et conſiderare iubemus: ignorare ethicam Sinenſem certum principium, nec definire poſſe, quae ſit ea ratio congenita, quae cordis rectitudo, quae laudata illa perfectio, nec poſſe nexum oſtendere. Faſſus id eſt, qui immenſum in modum Sinicam ethicam extulit, illuſtris Wolfius. Conſiderari autem velimus, hunc perfectum virum Sinenſium attamen vel idololatriae, vel ſuperſtitioni, et impietati litare, et conſiſtere virtutem Sinenſem ſine numine. Neque virtus haec ad eſotericam diſciplinam referri poteſt, fatentur enim eius laudatores, ceremonias praeſcriptas legibus apud Sinas quam maxime ad moralem doctrinam pertinere; et inter virtutis media referri. Aſt eas a ſuperſtitione et impietate abſoluere velle, eſſet laterem lauare, vt ex ſupra dictis intelligitur. Tacemus fucum Europaeum Sinenſi virtuti illitum, vt iucundius poſſit commendari. Haec an tanta ſint, vt ſoli in morali doctrina triumphare Sinae dici queant, aequi iudices viderint.

CAPVT

Digitized by Google

* *

CAPVT QVARTVM,

DE PHILOSOPHIA IAPONENSIVM.

§. I.

Tandem ad extremos Asiae angulos delati, in insulis extremis, gentem Iaponensium antiquissimam deprehendimus; quae vt instituta sectasque nonnullas, quae philosophicae dici possunt, a Sinis accepit, ita et religionis conditione, et dogmatum singularitate tota in philosophiae exoticae consideratione praeteriri non potest. Res eius primus Europaeis notas fecere Lusitani, et qui praedicandi euangelii caussa anno cIↄIↄxcIx, in Iaponiam iter cum sociis fecit Franciscus Xauerius, Societatis Iesu sacerdos. Qui cum haud contemnendos progressus in amplissima hac regione fecisse sodalibus in partes curarum pertractis magnam ciuitati Christianae accessionem fecit. Quae tamen, cum prudentia deesset, et suspecta fierent Iaponensibus Christianorum consilia, quod non tam Christianam legem propagare, quam Christianorum imperio insulas has subiicere vellent, magnis persecutionibus adeo extincta est, vt vix oras attingere Europaeis liceat. De quibus rebus in Iaponia gestis post EMANVELEM ACOSTAM [a], et *Epistolas Iaponicas* a Iesuitis scriptas et a PETRO MAFFEIO in Latinam linguam versas, CRASSETI *Historia Ecclesiae Iaponicae* consulenda est. Et hi quidem scriptores Iesuitae res quoque theologicas et literarias huius gentis tetigerunt, ex quibus praeter alios sua hausit P. BAYLE [b]. Pauca tamen haec sunt, et minus accurata, praeterea quoque in haud paucis suspecta. Magno itaque beneficio harum rerum curiosos sibi obstrinxit, eruditissimus medicus ENGELBERTVS KAEMPFERVS, quod rara felicitate gauisus huius imperii res omnes naturales, politicas, geographicas, theologicas accurate cognoscendi, notitiam eius regionis amplissimam reliquerit [c], a Cl. IO. CASPARO SCHEVCHZERO vulgatam. Qui cum certiorum monumentorum consulendorum occasionem nactus sit, cuncta quoque iudicio accuratissimo vsus rite expenderit, et cum reliquis Orientis rebus comparauerit, eum in hac narratione potissimum sequemur. *Scriptores de rebus Iaponensium.*

§. II. Origines Iaponensium iuniores Sinensium ortu non videntur. Pleraque enim quae de maioribus suis Sinae tradunt, de gentis suae conditoribus narrant Iaponenses. Quorum tamen historia recte et curate a *Origines Iaponensis theologiae.*

a) De rebus a Societate Iesu in Oriente gestis, commentarius prodiit Latine Dillingae 1571. 8. adiunctae sunt epistolae S. I. Iaponicae. Ex VARENII tr. de Religionibus multa de rebus Iaponensibus adiecit CHR. ARNOLD. ROGERI libro de Rel. Indorum, c. 29. p. 871. Quae tamen pleraque vel falsa, vel minus accurata esse, ex relationibus Kaempferianis constare potest.

b) T. II. Art. Iapon. p. 830. seqq.

c) Vtimur versione Gallica, Amst. 1732. tribus Vol. 12. edita. Optandum autem, vt αὐτόγραφον Germanicum edatur.

KAEMPFERO [d], distribuitur in fabulosam, dubiam et certam. Et prima quidem periodus, secundum hos populos vltra mundi conditi tempora, quae certissima annalium sacrorum fide definiuntur, exsurgit. Id quod mirandum quidem magnopere haud est, cum solenne his gentibus olim fuerit, incredibilem antiquitatem mentiri: monet autem attentos lectores, vt nec Sinicae antiquitati nimis fidant. Primum autem imperio septem deos siue spiritus praefuisse constanter Iaponenses iactant, et de eorum regno, annis immensis, felicitate egregia, connubioque vltimi eorum Isanagi Mikotto, cum dea Isanami Mikotto multa garriunt. Quae quidem ad hunc nostrum scopum non pertinent, ideo vero hic attingenda sunt, vt ex his fabulis appareat, in remotissimo hoc Asiae angulo eodem fere modo eademque larua idololatriam, et superstitionem irrepsisse, qua se in aliis vetustissimis regionibus insinuauit. Simillima enim haec sunt originibus Aegyptiacis. Quae itaque de originibus religionis in ea regione suo loco [e] diximus, hic quoque, ne ad metam properantem Lectorem detineamus, repetenda sunt. Constabit ex iis, homines magnos et acutos, qui feros palantesque populos in ordinem coegerunt, et beneficiis innumeris cumulauerunt, pro diis, deorumque filiis fuisse habitos, et huic fundamento, ad firmandum imperium omnem fere religionem fuisse inaedificatam. Quae clauis omnis veteris religionis esse potest.

Legislatores vetustissimi Iaponensium.

§. III. Alteram periodum incertam ea tempora, secundum KAEMPFERVM [f] occupant, quibus illi reges Iaponiae floruerunt, quorum aetatem definire certo non licet. Hi colendo hominum ingenio, quod rudissimum erat, inuigilauisse, verisimilitudine non caret: quicquid autem prudentiae politicae et legislatoriae, quicquid artium ad vitae commoditates facientium habuerunt, a Sinensibus acceperunt. Non id negant Iaponenses, sed ideo inter maiores suos in hac periodo ponunt FOHIVM, Sinarum legislatorem, quem per totam Iaponiam celeberrimum fecit sapientia legislatoria. Nec aliud velle videntur fabulae, serpentis figuram eum habuisse, vel solo capite comparuisse, quam prudentiae et scientiae sublimitate reliquos suae aetatis homines illum superauisse. Tradunt enim Iaponenses, detexisse eum motus coelestes, signa Zodiaci, et anni vicissitudines, tempora annis mensibusque definiuisse, artes ad vitae vtilitatem introduxisse. Quae satis euincunt, Iaponenses post conditam demum Sinicam monarchiam in humanae societatis formam meliorem coaluisse. Neque tamen audiendos esse chronologos Iaponenses, qui aetatem Fukii, (ita enim appellant) in annum ante N. C. CIƆCIƆCIƆIƆLXXXVIII, qui secundum Petauium annus mundi CCCXCVI est, ponunt, vel vna diluuii vniuersalis historia probat. Ex hoc vero communi Iaponensium legislatore intelligi potest, Iaponensibus priscis eandem fere, vt Sinis, religionem tribuendam esse. In hanc incertam periodum

d) L. II. c. 4. T. I. p. 227. e) T. I. p. 287. seqq. f) l. c. p. 229.

Digitized by Google

periodum incidit aetas Xekiae, siue Siakae vt Iaponenses pronuntiant [g], quem in India natum esse anno ante C. N. cIↄ XXVII, tradunt. Quod ideo notandum est, vt discamus, fabulosam, vel incertissimam tamen Xekiae antiquitatem esse, nec haec testimonia obstare, quo minus iunior fuisse dicatur. Eius enim tempora, annum Iↄ vel Iↄc ante N. C. non anteuertere videntur. Certe Siamensium, Sinensium et Iaponensium chronologia Xekiae non concordat, ex quo intelligi potest, eam esse incertissimam. Nihil enim, quod de rebus suis certo statuant, ipsi Iaponenses habent, quorum historia certior anno demum ante orbem redemtum IↄCLX exordium habet.

§. IV. Inter principes, qui in tertia eaque certiori aetate vixerunt, conditor alter monarchiae celebratur SYN MV, anno ante N. C. IↄCLX. Qui tantis beneficiis gentem hanc sibi obstrinxit, vt titulum Nin O, id est optimi maximi acciperet [h]. Hunc enim Iaponensibus praestitisse, quod Fohi Sinensibus, narrant, moresque populi ad ciuilem vitam reduxisse, tempora annis, mensibus et diebus distinxisse, leges nouas tulisse, totique imperio faciem πολιτικωτέραν induxisse gloriantur. Et sub hoc imperatore vixisse celeberrimum philosophum ROOSI, id est, *senem infantem*, quem cum Li Lao Kuin eundem videri in antecedentibus obseruauimus, annales Iaponenses referunt: natum enim esse aiunt annis A. C. N. IↄCI, eumque L annis post excepisse philosophum Koosi siue Confucium. Quem sapientia tam celebrem apud Iaponenses fecit, vt eius memoriae hodie quoque templa sint dicata, cultuque is tantum non diuino et plane extraordinario etiam in his insulis honoretur. Quae iterum argumento esse possunt, philosophiam Sinensem et Iaponensem communes fontes habuisse. Ex eius discipulis celebrant Iaponenses GANQVAI philosophum, quem canos iam habuisse annos octodecim natum, trigesimo tertio obiisse, referunt, traduntque animam Kossobosati, qui praecipuus Xekiae discipulus fuit, in eum transiisse. Ex quo liquet, Iaponenses disciplinam Siakae et Confucii reipsa vnam esse credidisse. Id quod tamen cum dogmatibus, quae vtrique philosopho tribuuntur, conciliari non potest. Forte, quia Siakae religio plurimum inter Iaponenses inualuit, omnes philosophos ex ea participasse, gens credula sibi persuasit. Tempore Confucii enim et discipulorum apud Sinas Xekianam disciplinam nondum innotuisse supra obseruauimus [i]. Illud annalium Iaponensium fide constat, anno XCV imperii, Dai, siue imperatoris Synin, BVPONEM quendam siue KOBOTVM ex India in Iaponiam delatum librum Kio, in equo candido attulisse. Est autem liber ille pandectarum doctrinae et religionis Xekianae instar habendus. Quod tempus

Legislatores Iaponenses secundi, et philosophicae origines quaesitae sub eorum imperio.

Roosi philosophus.

Ganquai Confucianus philosophus.

Kobotus, philosophus Xekianus.

g) Xacam plerique a Iaponensibus vocari tradunt. Ast Kaempferus, pronuntiationis Iaponicae peritissimus, constanter Siaka scribit, quem ideo sequimur.

h) Ib. p. 250.

i) Ib. p. 256. L. III. c. 6. T. II. p. 66.

Digitized by Google

tempus cum eo coincidit, quo Xekiana disciplina in Chinam A. C. LXIII delata est. Ex qua temporum concordantia colligimus, quendam Xekiae siue Foë sacerdotum, qui in Chinam adducti sunt, in Iaponiam transfretasse, et peregrinam religionem in illo regno ab eo fuisse introductam. Quam ex India, et praecipue ex Ceilano insula ad Iaponenses peruenisse iam obseruatum GASP. VILELAE, Iesuitae[k]. Is enim cum anno CIↃIↃLXII in illas oras fuisset delatus, scripsit ad Societatem, *Iaponensium superstitionem esse Indicam Brachmanum, quam ab Indico magistro ex regno Sionis* (Siam) *acceptam, hucusque retineant: idque ipsum ex delubris etiam apparere, quae in Ceilone oppido Indiae eadem, quae in Iaponia viderit.* Quae mire ea confirmant, quae supra de Xekiae origine obseruauimus. Ab hoc Koboto, doctrinam Foënam exteriorem pariter atque interiorem fuisse ad Iaponenses delatam, ex dicendis constabit. Qui vbi aduenisset, templum ei, nomine *Fakubasi*, id est, aedis equi candidi, excitatum est, quod hodie quoque superest. Ab ea aetate disciplina Siakae sensim in his oris, sed priuatim tantum incrementa coepit, cuius doctorem quendam, qui vigesimus octauus eius successor fuit, DARMA, valde celebrem annales Iaponici nominant [l], quam a meridionali orbis parte id est, ex India, vel his regionibus ad meridiem Iaponensibus sitis aduenisse tradunt. Origines vero huius disciplinae ex annalibus Iaponensibus ita enarrat, ipsis Iaponensis scriptoris verbis KAEMPFERVS. „In „Tensiku media id est, in littoribus Malabaricis et Coromandelicis apparuisse celeberrimum quendam Fotokianae sapientiae alumnum, discipulum Siakae nomine Mokuren: et circa hoc tempus doctrinam Amidae, optimi maximi Dei et protectoris animarum introductam in China, in vicina regna se diffudisse, et in Iaponiam quoque penetrauisse, „eo loco, quae Naniwa appelletur, vbi idolum Amidae ad cataractas „lacus cuiusdam, radiis auratis, vt allatum erat, apparuerit. Cuius mirabilis euentus memoriam non tantum cyclo Iaponensi (Nengo dicunt) „honorauerit, sed transtulerit quoque in regionem Sinano, princeps „Tonda Iosiimits, vir pius et fortis. Collocatamque hanc statuam miraculosam fuisse in templo Sinquosi, in quo infinitis miraculis inclaruerit.“ Qui locus ideo notandus est, vt quibus mediis et imposturis vsi sint deterrimi veteratores, cognoscatur. Quae si cum imposturis sacerdotum Aegyptiacorum comparentur, nouum inde robur coniectura nanciscitur, imposturam hanc ex Aegypto in Indiam et tum ad Sinenses et Iaponenses fuisse delatam.

Darma philosophus Xekianus.

Sectae in Iaponia theologicae.

§. V. Patet ex breui hoc compendio historiae disciplinae Xekianae, siue, vt ore Iaponico appellemus, Siakanae, in Iaponia idololatriam eius sectae ex Aegypto in Indiam delatam hanc etiam gentem corrupisse. Non itaque opus est, vt quali habitu illa idololatria ad Iaponenses delata sit,

k) Epp. Iapon. L. IV. p. 204. l) Ibid. T. II. p. 64.

Digitized by Google

ſit, hoc loco enarremus. Dabunt ea de re multa ſcriptores laudati. Id vero ſine obſeruatione non praetermittendum, hanc ſectam non omnem, vel etiam publicam imperii Iaponici religionem abſoluere, ſed ſectas in ea tolerari multas, magnaque gaudere libertate religiones peregrinas. Tres autem, ſi laudatiſſimum Iaponiae chorographum et hiſtoricum audimus, praeter Chriſtianam, quae iam eiecta et eradicata eſt, ſectae inter Iaponenſes florent, vetus religio, quae Sintos dicitur, religio Budſo, id eſt, Buddae, ſiue Siakae, et doctrina Sinto ſiue philoſophorum moralium. Neque a vero abludit, quod is obſeruat, pulcherrime porro florere potuiſſe Chriſtianam religionem, niſi praepoſterum Ieſuitarum ſtudium, poteſtatem pontificis Romani et Luſitanorum extendendi, et non tantum ſpirituales fructus, ſed et temporales colligendi occaſionem horrendae perſecutionis excitauiſſet. Operae vero pretium eſt, vt quid his ſectis apud Iaponenſes placuerit, paucis exploremus: ita enim de veteri philoſophia huius gentis, paullo curatius ſtatuere licebit.

§. VI. Religio gentis antiquiſſima Sinto dicitur, itemque Sinsiu et Kammitſi, id eſt cultus idolorum. Sin et Kami enim idola, quae in Iaponia coluntur, indicant. Huius ſectae ſcopum vnum eſſe ait KAEMPFERVS [m], vt felices in hoc mundo fiant. Quamuis enim aliquam immortalitatis notionem habeant, obſcuram tamen eam eſſe, et imperfectam, nec eos de futuro angi, ſed ad praeſentem tantum vitae ſtatum intuentes id agere, vt Deos colant, qui huius mundi res curant, et euentus huius vitae regunt. Et ſummum quidem eos numen aliquod agnoſcere, quod habitet in ſupremo coelo, minores quoque Deos quosdam inter ſtellas collocare, neque tamen eos ſacrificiis vel feſtis adorare, eo quod numinum cura illos minime tangi, nimis ab orbe remotos credant. Per hos tamen Deos ſuperiores eos iurare: inuocare autem ea numina, quae regioni ſuae praefecta eſſe putent, et quae poteſtate abſoluta praeeſſe contendant elementis, aquae, animalibus aliisque rebus, et hinc vitam hominum vel felicem facere poſſint, vel calamitate obruere. Hunc cultum ſufficere poſſe ad purificandum animum, et obtinendam futurae vitae compenſationem. Memorabilia ſunt, quae de hac antiquiſſima Iaponenſium idololatria diſſerit Kaempferus, in quibus pulchre coniicit, duces huius gentis primos, ita ſibi animos hominum deuinxiſſe beneficiis et imperio prudenter exercito, vt omiſſa ſupremi numinis, velut nimis ab hominum infirmitate remoti cura, hos heroes inter Deos referrent, eosque grati animi teſtandi cauſſa colerent, veneratione tandem in ſuperſtitionem degenerante. Non repugnamus haec ita veriſimiliter dici, nam et aliarum gentium Orientalium religio tales ortus habuit. Aſt non exhaurire tamen rem omnem putamus, et non ſine probabilitate coniicimus, ipſos duces regesque Iaponenſium primos, ſe eiusmodi progeniem Deorum altiſſimorum dixiſſe, et ideo reges bene meritos his numinibus accenſendos eſſe ſtatuiſſe, vt hac religione deuincti animi

Secta Sintoiſtarum.

m) T. II. p. 5. ſeqq.

mi in spontanea obsequii vincula consentirent. Quas artes Chaldaeos et Aegyptios adhibuisse, Sinas quoque veteres imperatores ideo coelesti genere natos dixisse, suis locis obseruauimus. Eandem opinionem obtinere in Iaponia inde constat, quia imperator ecclesiasticus (qui vmbra est, absolutae potestatis, quae olim in hoc imperio in vno rege obtinuit) quique Mikaddos dicitur, recta linea ab iis heroibus descendere dicitur, qui in throno velut Dii inter homines comparuerint: et tanta illi ex hac successione diuina sanctitas tribuitur, vt Dii regionis omnes mense decimo ad eius aulam confluere, eumque inuisere credantur. Immo dum huic imperatori siue pontifici ecclesiastico ius inter Deos referendi, quoscunque dignos putat, competit, facile inde colligitur, omnem religionem eo collineasse, vt imperii rationes in principe pro diuino habito fulcirentur. Id quod successiones quoque diuinae in Iaponia enarrari solitae luculenter euincunt. Quae diligenter omnia expendenda, et imprimis cum prisca Sinarum religione comparanda sunt, quae in plerisque et imprimis in diuina imperatoris auctoritate conspirat, vt verae origines veterum religionum et corruptae theologiae naturalis inde discantur. Non itaque magnopere miramur, religionem hanc, licet absurdissimam superstitionem nutriat, per tot secula potuisse durare; ita enim vinculis reipublicae irretita et connexa est, vt non nisi cum imperio desinere tota possit. Ceterum miserabilem esse huius sectae physiologiam, licet arcana methodo, etiam iurisiurandi sigillo, reconditam, ex textu originali libri sacri a KAEMPFERO [n] adducto patet, qui hic est: *Cum rerum omnium origines se panderent, chaos natauit, vt pisces in fluuiis solent. Ex hoc chao prodiit aliquid, quod spinae speciem referebat, quodque moueri et transformari poterat. Et haec res euasit anima siue spiritus; qui vocatur Kunitokodatsno Micotto.* Ex quo fragmento constat ineptissimos theologos, abesse iussa a rebus mortalium omni Numinis cura, rerum omnium origines casui et fortunae tribuisse. Quod dogma si cum iis comparatur, quae, de supremo numine in supramundanis coelis sine hominum cura habitante nugantur, manifestum est, Epicuream physiologiam diu ante Epicurum in insulis Iaponicis triumphauisse. Turpissimae enim ignorantiae se dedisse huius religionis cultores ex eo constat [o], quia nihil in illorum libris reperitur, quod de natura et essentia deorum, de eorum potentia et prouidentia atque imperio, de statu futuro animae quaerentibus, satisfaciat. Id quod sectam quandam Sintoistarum [p] coegit ex religione peregrina ea assumere, quae paulo meliores vultus ineptiis istis effingerent; statuentem animam Amidae, quod supremum Budsdoistarum numen esse, in sequentibus dicemus, transmigratione in Deum primarium Ten Sio Dai Sin descendisse. Id quod Siakianae disciplinae magnam fortunam in Iaponia peperit. Ipsi enim Sintoistae transmigrationem, quae tamen totum Orientem peruasit, non credunt, sed animas separatas a corpore

n) L. III. c. 1. T. II. p. 8. o) Ibid. p. 14. p) Riobus appellatur.

Digitized by Google

pore in locum beatum supra trigesimum tertium coelum secedere credunt, easque sedes diuinas animis sanctis tribuunt; malas vero et sceleratas oberrare tamdiu statuunt, donec crimina expiauerint. Quod dogma etiam inter alias gentes Orientis innotuit: de Tartaro vero nulla apud eos cognitio. Felicitatem futurae vitae autem obtineri posse statuunt, interna animi puritate abstinentia ab eo omni, quod polluere hominem potest, dierum festorum solenni cultu, peregrinatione religiosa, et cruciatibus carnis. In quibus legibus nihil est, quod rationis cultum prodat, praeter primam, quae tamen tota euanescit, si cogitemus, infelicem gentem nulla lege vel eccelesiastica vel politica instrui, quae puritas interna requiratur, praecipue cum metus deorum cesset: Cuncta itaque ad ciuilem honestatem et securitatem legibus definitam reuocantur, reliqua in ceremoniis cultus externi versantur, quae ambitionem et voluptatem Iaponensium mire alunt. Ipsi quoque eremitae, inter horrendas vitae austeritates nihil habent, quod philosophiae vmbram sapiat, sed ignauiam et ambitionem cuncta parentem habent.

Secta Budsdoistarum.

§ VII. Altera, quae miro applausu et cultu in Iaponia floret, religionis secta, Budsdoistarum est; id est cultorum deorum peregrinorum. Dii enim indigenae Cami et Sin appellantur, vt supra dictum, peregrini Budsd et Fotoke. Ipsa autem religio Budsdoistarum non alia est, quam Xekiana, quam *Capite primo* fuse descripsimus. Quo loco cum narrauerimus, quo potissimum pacto exterior et vulgaris disciplina haec praeceperit, et quid imprimis apud Iaponenses de hac religione tradatur, ea repetere et actum agere nolumus. Hoc vero loco addimus, ipsum nomen Budsdo, non esse Iaponicum, sed vna cum hac religione ex India fuisse translatum. Idem enim est cum Budda veterum, et Budha recentiorum Indorum, quod cum Hermetis nomine significatione coincidere eo loco probauimus. Etiam id apud Sinenses obtinet, a quibus ad Iaponenses translatum est. Quia vero pro deo se venditauit Siaka, Indique constanter tenent, Budham hunc fuisse emanationem Deitatis, et ipsum numen Wisthnu, quod inter homines nono apparuerit sub forma Budhae; ideo nomen proprium Buds et Siaka apud Iaponenses in appellatiuum transiit, et designat, tum idola peregrina omnia, tum sanctos et philosophos, qui nouam istam religionem praedicauerunt. Nondum autem temporibus Confucii Siakanam religionem in China et Iaponia obtinuisse, recte obseruatum est a KAEMPFERO[s], ex iis enim, quae supra diximus, constat, circa A. C. LXIII demum pestilentem doctrinam hoc regnum intrasse. In quo cum magna auctoritate et veneratione tum floreret Confucii, siue Koosi disciplina, quae contemto idolorum cultu, satis inepte et pueriliter inter Iaponenses florente, ad colendos spiritus regioni praefectos, et tenendam secundum

s) KAEMPFERVS l. c. p. 66.

cundum rationem mediocritatem, praeceptis moralibus haud cotemnendis homines adducebat, facile credimus, quod KAEMPFERVS ex traditionibus gentis refert, Siakanos philosophos, vel potius sacerdotes, maxima ex disciplina Confucii per totum regnum sparsa et florente impedimenta habuisse, indeque lentos progressus nouam doctrinam vidisse. Obtinuit autem Budsdoismus mediocrem auctoritatem, vsque ad A. C. IↄXVIII, quo Darma, theologus Siakanus, vt supra iam tactum, in Chinam descendit, et amplissimo successu nouam religionem propagauit. Quae eius incrementa et vitae eius institutisque philosophicis debebantur, et doctrinae. Cum enim vitae professione esset venerabilis, et sanctitatis laude florentissimus, magnaque auctoritate viueret, inter religiosissimos homines relatus est. Disciplinam Siakanam vero tanto ardore et imitationis deuotione expressisse dicitur, vt palpebras sibi praecideret, ne meditationis enthusiasmo in ecstasin raptum somnus occuparet: id quod Xekianae disciplinae stoliditatem supra descriptam mire illustrat. Doctrina autem ideo, supra, quam credi potest, Iaponenses cepit, quia immortalitatem animae praedicauit, et futura illis praemia promisit, qui adorationis cultum secundum praecepta Siakana, et exemplum istud instituerent. Hoc enim innumeros homines permouit, vt a disciplina Confuciana ad Budsdoismum transirent. Quae valde ea corroborant, quae in antecedente capite diximus, immortalitatis animae et futurae vitae rationem in philosophia Confuciana habitam non fuisse. Ita Siakana religione caput extollente, idolum primum Siakae inter Iaponenses A. C. IↄXLIII publice adoratum est, cumque statua Amidae a Budsdoistis erecta paulo post miraculosum splendorem emisisset vt supra narratum, factum inde, vt et ipse imperator, Kimmei ei religioni faueret, et innumeri incolae cum meliora domi non haberent, ad eam deficerent.

Doctrina Siakana inter Iaponenses de Amida,

§. VIII. Nihil celebrius est inter Iaponenses in ista religione Budsdoistarum, quae etiam Fotokiana dicitur, id est, idolorum peregrinorum, numine Amidae. Est autem Amida supremum numen sedium beatarum camporumue Elysiorum: quem animarum, maxime separatarum, summum esse patronum atque mediatorem dicunt, et hoc parario veniam peccatorum et futurae vitae felicitatem se consequi asserunt. Multa de hoc Amidae cultu referunt Iaponensium rerum scriptores, at confusa pleraque, misere enim sectarum dogmata inter se confundunt. Vnde maluimus, in *Capite huius Libri primo* Kaempferum, Siakana dogmata exoterica explicantem sequi, quam alios[t]. Is enim exotericam Siakae disciplinam perspicue exposuit. Interiorem autem doctrinam impostoris illius etiam ad Iaponenses peruenisse, et inter Bonzios (hoc sacerdotum publicorum nomen est,) vigere, Iesuitarum relationes dubitare nos non sinunt.

de interno principio.

Scribit enim Cosmus Turrensis Iesuita[v]: „In iis, quos homines doctri-„nae laude illustres in deorum numero venerantur, sunt, qui quendam „colant

t) Conf. KAEMPFER l. c. p. 70.

v) Epp. Iapon. L. III. p. m. 164.

„colant nomine Xacam, quem aiunt regis filium inprimis eruditum fuisse: „is praua dogmata posteris scripta reliquit permulta. Ita librum eius quem „Foquequium vocant (Kio, oracula sacra, sine dubio intelligit; Fotoke „enim Siakae siue Xacae cognomen est) pariter venerantur, negantque „sine eius voluminis ope quenquam posse seruari, eiusdem beneficio ipsas „quoque herbas et ligna, beatitudinem esse adeptura. Omnis autem „illius libri doctrina eo refertur, vt persuadeat, *nihil esse*, *ex quo omnium* „*esse pendeat.*“ Idem vult symbolum arboris aridae, quam Bonzius quidam qui meditatione, siue enthusiasmo Fotokiano triginta annos consumpserat, in charta delineauit, additis his versiculis *.

Cedo, quisnam te seuit arbor arida?
Ego, cuius principium nihil est, finis nihil.

Item: *Meum cor, quod neque esse, neque non esse habet*
Neque it, neque redit, nec retinetur vspiam.

Neque aliter intelligenda sunt, quae POSSEVINVS † refert, et ex eo repetunt SPIZELIVS x) atque P. BAYLE y): „Primum principium (IXIN „vocari a Iaponesibus, ait) extitisse ab omni aeternitate vnum, clarum „et lucidum, omni quoque decremento vel incremento destitutum, figu„ra carens, ratiocinationis expers, vitam agens otii, quietis et tranquil„litatis plenissimam. Hoc rerum principium quosdam eximium apellare „ac verum Fotoke, alios vero, cor, alios primam rationem vel purissi„mam essentiam, alios esse dicere gradum claritatis, alios magnum solem „et regem intelligentem, alios veritatem coelestem vnice claram et per„spicuam, alios veram substantiae et accidentium imaginem, alios sem„piternum Amida, alios Ippokukuo id est, verbum subito productum, „alios veram absque dignitate personam, alios perexiguam sermonis mu„tationem, alios denique aliis titulis et encomiis aliis exprimere. Con„stituere Bonzios illud ex omni parte perfectum, nihil intelligens, nihil „terrena curans, credere illud singulis rebus inesse, ipsisque substantiam „suam communicare, ita vt res vniuersae cum illo vnum sint, inque il„lud cuncta reuertantur. Tertio: fingere intimum hominis cor, vnam „eandemque cum hoc principio constituere essentiam: quarto denique „sibi persuadere, posse hominem in hoc seculo summum primi principii „gradum et locum adipisci, et ad amplissimam illius maiestatem ac digni„tatem ascendere, eo quod possit in hac vita meditando et perfecte co„gnoscendo principium verum ad summam illam vitae tranquillitatem „peruenire.“ Haec sane, licet nonnihil distincta confundant, re ipsa Quietismum enthusiasticum Xekianae disciplinae satis luculenter describunt, et quae natura nihili chaotici sit, eleganter explicant. Ex quo ratio

*) Ibid. p. 148.
†) Bibl. S. T. I. L. 10, c. 2. p. 4[illegible].
x) De literat. Sin. p. 161.
y) l. c. not. C.

tio quoque intelligi potest, cur Iaponenses philosophi obiectionibus contra hoc systema factis ita occurrant [z]: *Hominum non esse huius principii vim et naturam perscrutari inquirendo aut disputando:* nam cuncta ad experientiam enthusiasmo et ecstasi acquisitam referebant. Nec videntur aliter intelligenda esse, quae in *Epistolis Iaponicis* Iesuitae referunt [a]: *Sectas licet inter se diuersas, omnes in tollenda animarum immortalitate* (nempe personali) *consentire: et quanquam plebi varia Deorum nomina ad adorandum proponant, ipsos tamen apud se nihil esse praeter ortum et interitum, existimare, et dicere homines, bruta animantia, plantas redire omnia quendam in locum, vnde profecta sunt; ad eius opiniones prauitatem penitus imis sensibus inculcandam, paratas habere commentationes circiter bis mille et quingentas, quas vbi quis diuturna cogitatione animo impresserit, ab omni religione solutum prorsus in illa coecitate ac tenebris acquiescere. Denique statuere, quod e nihilo existit in nihilum reuerti, esseque tres hominum animas, quae ordine alia post aliam deinceps corpus et ingrediantur, et deserant, illud vnum interesse, quod quae prima ingressa est, postrema discedat. Has autem ineptias in arcanis habere, vendereque carissime.* Videntur quidem haec Iesuitae de nihilo negatiuo intelligere, quae notio ex scholastica philosophia eorum animo erat impressa: ast intelligenda esse de nihilo priuatiuo vel chaotico, omni qualitate priuato, ex supra dictis est manifestum. Cum autem magnam haec cum Sinensium physiologia aeui medii concordiam prae se ferant, vt etiam ANTONIO de S. MARIA [b] obseruatum, inde lectori coniiciendum relinquimus, quid de orthodoxia huius doctrinae in vtraque gente statuendum sit?

Sindosiuistarum s. philosophorum secta. §. IX. Tertia apud Iaponenses secta Sindosiuistarum, id est philosophorum est, qui Siuto, quod methodum philosophicam significat, sequuntur. Hanc Confucianae disciplinae propaginem esse, ex iis concludi potest, quae de hac secta narrat KAEMPFERVS [c]. Reliqui enim scriptores, qui res Iaponensium tetigerunt, hos cum aliis mire confuderunt, et aliena miscuerunt. Nulli religioni, id est, sectae idololatricae, hi philosophi addicti sunt, sed maximam in eo perfectionem quaerunt, summumque, quod homines consequi possunt bonum collocant, vt ea voluptate quis gaudeat, quae ex vita secundum virtutem prudenter acta exoritur. Hos nec praemia, nec poenas agnoscere post hanc vitam, refert Kaempferus, sed haec huius vitae ambitu concludere, et statuere, quod necessario ex natura virtutis vitiique sequantur. Dicere quoque, teneri hominem secundum virtutem viuere, eo quod a natura rationem ideo acceperit, vt secundum eius dictamen regulasque viuendo, ostenderet, differre se et eminere supra

z) POSSEVIN. l. c. BAYLE l. c conf. quae ex Ephemeridibus Parisiensibus ille affert.

a) L. III. p. 163. b.

b) T. II. Epp. Leibniz. p. 332. 335.

c) loc. cit.

Digitized by Google

ſupra creaturas ratione carentes. Quae omnia vti fundamentis ethicae Confucianae eximie conueniunt, ita ex huius ſchola hanc diſciplinam profluxiſſe recte Kaempferus ſtatuit. Cuius amplificandae occaſionem nactus eſt, diſcipulus quidam Confucii nomine Iaponico MOOSI: is enim in quatuor libris, quos hodie adhuc magnae auctoritatis eſſe hiſtoricus aſſerit, eam diſſeminauit, eo ſucceſſu, vt vbique legantur, vbi lingua erudita, in qua ſcripti ſunt, viget. *Moosi philoſophus Iaponenſium Confucianus.*

§. X. Doctrina huius ſectae ita deſcribitur a KAEMPFERO, vt omnino operae pretium ſit, eius ſummam huc quoque transferre, eo quod miram illis lucem conciliat, quae in *antecedente capite* de doctrina Confucii diſſeruimus. Quinque autem capitibus haec ethica Iaponenſis abſoluitur, quorum primum, Dſin dictum, de modo ſecundum virtutem viuendi diſſerit; ſecundum, Gi appellatum, iuſtitiam omnibus hominibus praeſtandam docet; tertium, Re, morum honeſtatem et ciuilitatem inculcat; quartum, Tſi, regiminis prudentis regulas exponit; quintum Sin, conſcientiam puram, et rectam voluntatem explicat. Transmigrationem animarum haec philoſophia reiicit, creditque animam mundi exiſtere ſiue ſpiritum vniuerſalem vimque quandam per vniuerſum diffuſam, quae omnia animet, animasque ſeparatas a corpore in ſe recipiat, vt in mare fluuii omnis terrae refunduntur. Hanc animam mundi reuera Deum facit, omnia enim attributa et perfectiones de ea praedicat, quae ſoli Deo conueniunt. Receptaculum quoque animarum illis eſt, ex quo progrediuntur, et in quod redeunt. De diuinis autem ita diſſerunt, vt frequenter vocem Ten, coelum, aut naturam, adhibeant, in rebus ad vitae noſtrae actiones easque intimas pertinentibus. E. c. Gratias agunt coelo pro vitae neceſſariis, quae ab eo ſuppeditari credunt. Refert autem Kaempferus, quosdam philoſophorum horum, quorum colloquio frui ipſi licuerit, admittere ens aliquod intellectuale, et incorporale, quod tamen ſit modo director atque gubernator mundi, non vero auctor eius conditorque naturae, eo quod illud non minus eſſet effectum et productum a natura, genitum ab In et Io, coelo et terra, illo actiuo, hoc paſſiuo principio, quorum illud parens generationis, hoc corruptionis auctor eſſet. Et hoc pacto potentias naturales inter entia ſpiritualia referunt. Mundum autem volunt Sindosiuiſtae eſſe aeternum, homines vero et animalia producta ab In et Io, coelo et quinque elementis ſublunaribus. Non ſtatuunt eſſe Deos nationis, adeoque nec templa nec cultum religioſum habent, in publico tamen cultu Deorum ritibus moribusque gentis ſe attemperant. Memoriam parentum et maiorum demortuorum ita celebrant, vt poſitis in menſa tabulaue, carnibus crudis pariter atque coctis eorum imaginibus cereos accendant, eosque in terram proſtrati, velut viuos, adorent. Idque fit vel ſingulis menſibus vel annis; vbi tota familia inuitatur lota, a venere abſtinens, et ab omni impuritate libera, tota-

Doctrina ſectae philoſophicae.

 que

que in istum cultum conuersa. Corpora autem defunctorum non comburunt, sed sepeliunt, mortem voluntariam non permittunt modo, sed laudant quoque et commendant [d]. Patet ex hac delineatione doctrinae moralis Iaponensium, accurate eam cum Confuciana disciplina conuenire, ast euidentissimum simul ex hoc παραλληλισμῷ est, recte nos Confucianis eam opinionem adscripsisse, quae Deum ex Li productum, vel potius naturam, coelum, vim coeli inhabitantem, animam per omnes mundi partes diffusam habet, et ex connubio coeli et terrae, principiique actiui et passiui omnia esse orta statuit, animarum vero post hanc vitam statum in ista anima mundi ponit. Nec enim ratio dari potest, cur Confuciani Iaponenses a Sinensibus dissenserint. Quae haud contemnendo argumento sunt, laterem eos lauare, qui Sinensium theologiam omni naeuo carere, et rectos de Deo sensus sequi pertinaciter contendunt. Reliqua quae de his philosophis Iaponensibus refert KAEMPFERVS, de vita eorum, cum disciplina Confuciana concordant. Non celebrant festa idolorum, sed diis indigenis inuisibilibus cultum exhibent, quem morum ciuilitas et ratio viuendi postulat. Ad id vnum autem respiciunt, vt in virtute exercenda conscientiam puram vitaeque honestatem demonstrent. Et haec vita philosophica in caussa fuit, vt Christianae religioni fauere crederentur. Hinc cum igne ferroque extirpata esset Christiana ecclesia, iussi sunt hi philosophi idolum aliquod patrium, vel saltem eius nomen in honestissima atrii parte collocare, illudque floribus et thure honorare. Imaginem Koosi autem siue Confucii in scholis reuerenter habent. Numerosissimam hanc olim sectam fuisse refert laudatus scriptor, ita vt praestantior meliorque rationis huius pars hanc philosophiam sequeretur. Ast persecutio in Christianos insigni furore exercita hanc quoque sectam mire suppressit, et caute agere atque latenter coëgit, sic vt libros philosophicos olim non minori admiratione, quam apud nos Socratis vel Platonis lectos clam habere oporteat. Ita religionis Christianae odium iactura omnis rationis et philosophiae puniri aequum erat. Huic autem sectae, quid ante hos LXX annos contigerit, hoc loco non omittendum est, vt quem vsum philosophia praestet, quae impedimenta habeat, luculento exemplo intelligatur. Princeps Sisen, ex proceribus Iaponiae, magnis profectibus philosophiae arcana attigerat, quae cum mire eum cepissent, resuscitare in terris suis philosophiam, tantum non extinctam statuit. Instituta itaque academia, magnis studiosos priuilegiis auxit, viris eruditis stipendia decreuit, eos ex toto imperio inuitauit accersiuitque, eo fine, vt oculos ciuibus suis aperiret et ratione eos vti doceret. Vix autem coeptum erat negotium grauissimum, cum abunde constaret omnibus, quam ridicula et inepta essent commenta sacrificulorum, quae imposturae agerentur. Permouit id philosophiae studiosos, vt his fucis vitae alimenta praebere amplius recusarent. Qui cum innumeris cohorti-

bus

d) Mira eius rei exempla narrantur in Epistolis Iaponicis p. 172. 193.

bus scaterent, ex superstitione et credulitate populi viuentes, fame tantum non enecati sunt. Detulerunt itaque querelas ad vtrumque imperatorem, ecclesiasticum et politicum, et quas calamitates nouitas ista excitatura sit, acerbis fletibus exposuerunt. Vidit Siseni princeps in suum caput superstitionem coniurauisse. Vt itaque fulmen euitaret, terras suas filio cessit, et vt cautius ageret, auctor extitit. Id quod fecisse quoque eum, licet iisdem, quibus pater principiis vsum, Kaempferus, tradit. Irato itaque genti, lumina diuiniora contemnenti, Numine fieri censendum est, vt nec philosophiae luce digna habeatur, quae Christiana eiecit. Ceterum hos philosophos ab iis intelligi, quos Epicureos nobis Iaponenses, nec coelum nec infernum curantes tradunt [e], verisimile est.

* *

CAPVT QVINTVM.

DE PHILOSOPHIA CANADENSIVM.

§. I.

Philosophia inter gentes Africae et Americae nulla.

Absoluimus iter Asiaticum; inque occidentem versi, littora iam Africae, Americaeque intuemur. Ast, inter densissimas nebulas, quibus amplissimae regiones cinguntur, nihil videmus, quod ad historiam philosophicam magnopere pertineat. Et Christianos quidem atque Muhammedanos haud paucos Africam incolere constat, ast de his plura, quae iis, quae iam suis locis dicta sunt, adiiciamus, non habemus. Gentilis autem superstitio per Africam et Americam tanta est, vt quid ad nostram tractationem pertinens erui possit, non inueniamus. Quamuis enim ex relictis rationis igniculis ne his quidem populis tantum desit, quantum ad cognoscendum Numen, et aliquem honestatis sensum requiri possit, vnde audiendi non sunt, qui integras nobis gentes atheas narrant; vt ex illis videre est, quae de Caffaranis illis, qui extremas Africae oras maritimas incolunt, et praecipue de Hottentotis, quos vocant, referunt Tachardus, Kolbius et itinerariorum scriptores alii, nihil tamen inde exsculpi potest, quod vel vmbram philosophicae meditationis referat. Idem de Americanis gentibus populisque dicendum est, quibus inter densissimas detestandae superstitionis et idololatriae nubes, quosdam lucis purioris radios emicare, nauigantium fide scimus; quae tamen tantum abest vt philosophiam nobis exhibeant, vt vix ratione eos vti inde conclu-

e) ARNOLD. ad Roger. p. 877. Epp. Iapon. p. 106. qui locus valde suspectus est, confudisse Iesuitas vitia hominum cum sectarum placitis SPIZEL. p. 163. ex quo loco patet, misere scriptores sectas Iaponensium inter se miscuisse.

Digitized by Google

concludi possit. Pedem itaque tandem aliquando figere liceret, nisi hoc seculo ineunte de Americanorum quadam natione Canadensi, in noua Gallia, quae Iroquoix, vel Hurones vocatur, Hontanus, Gallus, qui diu in illis locis fuit, talia retulisset, quae specimen philosophematum Americanorum esse possunt. Haec itaque appendicis loco paucis trademus.

Notitia φιλοσοφουμένων Canadensium vnde haurienda.

§. II. Debemus autem notitiam φιλοσοφουμένων Canadensium, nobili Gallo LA HONTAN, qui anno clɔ Iɔ CCIV edidit *Dialogos cum barbaro Americano* [a]. In eo subtiliter satis Adario quidam cum illo de praecipuis capitibus doctrinae Christianae, deque legibus, moribus et institutis Christianorum suaeque gentis disseruisse dicitur, eiusque obiectiones tales afferuntur, vt maiores et subtiliores fuisse responsionibus Hontani non immerito videantur. Permouit id viros doctos passim [b], vt coniicerent, totum istum dialogum ab auctore eum in finem confictum esse, vt Christianam religionem telis Americanis confoderet. Semper enim succumbit Hontanus, triumphat Adario. Magnam id conflauit inuidiam La Hontano, tum in aula Hanouerana viuenti, atheismi enim, et contemtae ac neglectae proditaeque Christianae religionis passim accusatus est, inque suspicionem adductus, fabulam eum totam excogitauisse, vt BODINI colloquium heptaplomeres imitaturus, gloriam ex oppugnata Christiana religione caperet: nunquam enim hominem huiusmodi barbarum eius generis colloquia instituisse. Immo eo nonnulli descenderunt, vt non Adarionem modo sed La Hontanum quoque fictum nomen esse coniicerent. Ast alia nos docet illustris LEIBNIZIVS [c], qui eum familiarius nouerat, quique nos docet: „La Hontanum verissimum hominem esse, non fictum, et eius quoque iter verum esse. „Aliquandiu enim in Americae septentrionalis parte Gallicana egisse, et „cum marchioni Pontis Cartrini, rerum maritimarum apud Gallos administro, ob nescio quod ius suum acrius defensum displicuisset, America primum dein et Gallia excessisse. Bearnensem natione esse, et ex „multis itinerariis peregrinatoribusque sibi compertum, Americanos illius tractus, sine omni magistratu, et tamen quiete cohabitare, rixas, „odia, bella, non, aut vix nisi inter diuersae nationis linguaeque homines illic euenire: ipsos pueros colludentes raro ad rixas progredi, et „vbi nimis tunc incaluerint, mox ab aequalibus distineri. Mirum etiam „domi pudorem esse, natura illos docente, quae ab incestu deterreant, „nec

a) Dialogues de Mr. le Baron de LA HONTAN et d'un Sauvage dans l' Amerique contenant une description exacte des moeurs et des coutumes des ces peuples sauvages, à Amst. 1704. 12.

b) BERNARD, Nouvelles de la rep. des lettres 1705. p. 619. Relat. innoc. 1705. pag. 38. ION. C. SCHRAMMIVS Diss. de Philosophia Canadensium VISCHERVS Praef. vers. Germ. dialogorum horum REIMMANN, Hist. ath. S. III. c. 5. p. 427. 428.

c) Vol. IV. Epp. p. 22. seq.

Digitized by Google

„nec fratrem praeſente ſorore verbum dicere paulo liberius. Neque il-„los homines torporem aliquem pacatos facere, nihil enim illis in ho-„ſtem acrius, et viuidiſſimum honoris ſenſum ex vindictae cupiditate et „moriendi conſtantia etiam inter cruciatus apparere. Ita ſi tanta „naturae dona cum noſtris artibus ſtare poſſent, noſtros homines prae „illis nauci fore. Dialogum La Hontani, etſi non in totum verum, „non tamen in totum fictum eſſe. Nam Ioannem Danielem Kraff-„tium, virum egregium, quum in iisdem regionibus vel vicinis „potius inter Anglorum colonias aliquamdiu egiſſet, non abhorren-„tia ſibi narrauiſſe. Adarionem quoque verum ex Huronum gente „hominem fuiſſe, qui in Galliam ante aliquot annos venerit, ſed „ſua prae noſtris inſtituta probauerit.“ Facile nobis perſuademus, haec aliaque multa Leibnizium a La Hontano accepiſſe, de eo enim candor viri ſummi nos dubitare non ſinit. Nec alienum quoque a veriſimilitudine, La Hontanum, qui adoleſcens in has regiones delatus fuit, et in iis decennium vixit, cum Huronibus de inſtitutis eorum ſaepius fuiſſe collocutum; eosque libertatis morumque ſuorum amantiſſimos Europaea prae Americanis contemſiſſe. Verum quoque eſſe nouimus, inter has gentes, humanitatem, morum ciuilitatem, hoſpitalitatem, amicitiae fidem, amoris integritatem, contentum paucis animum, veracitatem, miſericordiam, coniugia pacifica inueniri. Similia enim de Americanis quoque coloniis Anglicanis vicinis narrauit illuſtris Philippvs Georgivs Reckivs [d]. Aſt haec tamen omnia non impediunt, quo minus iuſta ſuſpicio ſit, La Hontanum, quem ſatis libere de ſacris dogmatibus iudicaſſe conſtat, multa Huroni huic affinxiſſe. Si in contumeliam ſacrae ciuitatis Chriſtianae non excogitata, certe eo fine allata, vt peregrina patriis praeferret, et ſe tot annos non fruſtra in gente barbara triuiſſe oſtenderet. Nihil autem magis prodit rem auctoris bonam non eſſe, quam infirmae reſponſiones, quas ſubtiliſſimis obiectionibus Adarionis ſui oppoſuit. Hae cum ingenium Europaeum ſapiant, ita a La Hontano frigide excipiuntur, vt fateatur Leibnizius, velle ſe, vt ei circa religionis capita melius ſatisfeciſſet. Ipſe vero ſcriptor minus caute acumina Americana admiratus, vt ſorex ſe prodidit; Adarionem enim ita loquentem inducit [e]: *Peregrinum ſane eſt, te, in hoc noſtro colloquio ſuperficiarie tantum ad omnes obiectiones reſpondere, quas feci. Video enim te ambages et latebras quaerere, et a ſtatu quaeſtionis ſemper diſcedere.* Talia enim hominem barbarum ſibi Euro-

d) Relat. Americanae miniſtrorum eccleſ. Salisburgenſis, Vol. I. p. 863. vbi diarium, quod vocat, Reckii extat. e) pag. 29.

Europaeo, literis et philoſophia haud leuiter tincto, concinente veritate obieciſſe, non retuliſſet La Hontanus, niſi gloriam in eo quaeſiuiſſet, vt victorem Huronem introduceret. Verum de his copioſius hoc loco diſputare noſtrum haud eſt: Vnum id ex adductis colligere licet, non prorſus vero diſſimile eſſe, etiamſi eas obiectiones ipſe excogitauerit auctor, eas doctrinae aſſertiones menti Huronum eſſe conſentaneas, quas illis tribuit.

Huronum ſ. Canadenſium placita theologica.

§. III. Sunt autem dogmata Huronum fundamentalia, quae quandam theologiam naturalem exhibent, auctore LA HONTANO ſequentia:

I. Eſſe conditorem mundi, qui magnus ſpiritus dominusque vitae appelletur, eum in illis omnibus eſſe, quae limitibus carent.

II. Dari immortalitatem animae.

III. Magnum illum ſpiritum dediſſe hominibus rationem, quae iudicandi diſcernendique inter bonum et malum capax ſit, eo fine, vt veras iuſtitiae et ſapientiae regulas ſequantur.

IV. Tranquillitatem animi placere magno huic domino, auerſari autem eum tumultus animi, eo quod homines illis mali fiant.

V. Vitam eſſe ſomnium, mortem euigilationem, poſtquam anima demum intelligat ſtatum et conditionem rerum viſibilium et inuiſibilium.

VI. Quia ſupra terrae ſuperficiem extendere et attollere ſe ratio hominis nequeat, ingenium corrumpendum tentandumque non eſſe, vt in rerum inuiſibilium et probabilitate carentium cognitionem penetret.

VII. Animas poſt mortem abire in certam quandam regionem, neque tamen ſuſpicione attingi poſſe, vtrum bonis bene, malis male tunc ſit, quia neſciamus, vtrum ea mala ſint coram domino, quae mala videntur hominibus.

Eſſe haec exoterica, et inter Indos Orientales quoque paſſim occurrentia, eorum hiſtoria prodit. Aſt miſeram philoſophiam et theologiam naturalem prodere, recte obſeruauit Cl. SCHRAMMIVS [f]. Quia vero origines horum placitorum ignotae ſunt, merito a coniecturis abſtinemus, monemus autem, non omnem connatae rationis vſum, et lumina quaedam mox philoſophos facere. Quod quia multoties neglectum eſt, tot nobis philoſophos exoticos peperit, hoc nomine indignos. Vt tacea-

f) loc. cit.

Digitized by Google

taceamus, impostores haud paucos, hoc sibi nomen inter gentes exoticas iniuste vindicauisse.

§. IV. Ita tandem aliquando absoluto per Dei gratiam, itinere longo et difficili, historiaque philosophiae a mundi incunabulis ad nostra vsque tempora perducta, et secundum leges criticas examinata pedem figimus, et tabulam gratiarum actionibus plenam Numini suspendimus, quod animi corporisque vires clementissime ad hoc saxum voluendum concesserit. In quo labore nihil nos dedisse fauori odioque, nihil partis studio, in omnibus quantum nostrarum virium erat, veritati litare cupiuisse testis nobis conscientia est et ipsa tractatio. Quae cum argumentum difficile, prolixum, et a nemine hactenus absolutum exponere aggressa sit, veniam humanitatis a Lectore speramus, si, quod aliter euenire non potuisse scimus, multoties lapsi simus, multaque nec viderimus, nec satis assecuti erimus. Contenti, quantum rerum nostrarum modulus patiebatur, occasionem subministrasse lectori, tum ineffabilem DEI beneuolentiam praedicandi, quae inter innumeros errores et praeiudicia rationis lumina extingui passa haud est, tum praestantiam Christianae fidei agnoscendi, quae infinitis parasangis omnem humanam sapientiam superat: gaudebimus, si in strata iam via illi, qui maioribus ingenii et lectionis opibus instructi sunt, opus perficient, cuius aggrediendi tantum et tentandi voluntatem nobis poscimus. Ita enim laboris huius exoptatis nos fructibus frui posse censebimus.

Peroratio totius operis.

Digitized by Google

* *

EMENDATIONES ET SVPPLEMENTA
ad Tomum IV.

P. 243. not. p. Praefixit idem programma Neldelii *Institutionibus* CRELLIVS.

Ib. l. 5. a fin. voc. CONRINGIO, add. in *Epist. laud.* vbi Neldeliana cogitata de analyticis Schegkianis et Simonianis praeferre non dubitat.

Ib. not. * add. GVERN. ROLFINCIVS in *Epist. operi Neldeliano praemissa.*

P. 251. l. 2. leg. inter Iesuitas et Sueuos theologos apud Protestantes.

P. 255. not. w. add. Extat ea in *Syntagm. diss. ad H. E. pert.* p. 707. vbi etiam in praefatione biographiam eius paucis enarrauit vir celeberrimus. Ib. ad l. 14. voc. natum est. Explicuimus magni viri literariam historiam in *Pinacothecae scriptorum nostra aetate illustrium, decade prima.*

P. 257. l. 10. post *quo* add. *non.* p. 265. l. 20. pro *rastauratores* l. *restauratores*, p. 270. l. 6. pro *narrat* l. *narret.* p. 272. not. x. col. 2. l. 2. pro *ephimeridibus* l. *ephemeridibus.*

P. 287. l. 3. a fin. voc. *nocuisse* add. not. Idem obseruatum CONRINGIO in *ep. ad Iac. Thomas.* praemissa NELDELII *Instit. in Org. Arist.*

P. 289. l. 6. ad voc. *monstrauisse* not. Idem visum CONRINGIO, qui l. c. monet, Simonium primum omnium docuisse Lipsiam ἀριστοτελίζειν, eius quoque scripta arguere doctrinam viri, non profecto aliquam ex vulgo, sed plane eximiam in philosophicis et medicis. Primum vero Simonium non fuisse, qui Aristotelem Lipsiae commendaret, exemplum Camerarii demonstrat. Nec ab initiis repurgatarum literarum defuit Lipsia studio Aristotelico, cuius scripta suis sumptibus describenda typis curauit Martinus Landsbergius, vid. C. V. IO. HENRICI LEICHII elegantissimus liber *de Origine et incrementis typographiae Lipsiensis c. 2. p. 13.* Intelligenda itaque Morhofii et Conringii verba sunt de studio Aristotelis sectario, quo aliis ita praelatus est, vt solus in cathedris Lipsiensibus personaret. Ante Simonii aetatem enim regnasse in ea schola libertatem quandam eclecticam, vel syncretismum potius aliquem Camerarii exemplo disci potest, confirmatque epigramma HERM. BVSCHII *L. III.*

Quo nunc Democriti risus, et cuncta silendo
Quae docuit Samii prouida cura senis?

Quo

Digitized by Google

Quo nunc Socraticae migrauit gloria mentis
Aut quo cum magno silua Platone suo?
Ipsae vbi nunc totae tandem celebrantur Athenae
Aut Pallas Musis concomitata suis?
Omnia nunc retinet haec Lips, et possidet vna,
Lips, inquam docti fama decusque chori.

P. 289. l. 17. post *disputauisset*, pon. comma.

p. 290. l. 5. voce *exagitarunt* not. Idem iudicauit CONRINGIVS *l. c.* indignatus, cum vterque varia polleret eruditione, variaque ederet, odio autem sese prosequerentur, neutiquam philosophice sese excepisse.

P. 291. not. v. His libellis Simonii Peripateticis addendi sunt, *Aristotelis Categoriae Boëthio interprete, addita praefatione. Disputatio de Anima, cum Aristotelis libris de anima ex Michaëlis Sophiani versione. Quaestionum dialecticarum fragmentum*, qui libellus est eristicus, contra *Anatomen Schegkianam*, *Bas. 1573.* vid. SIMLER. *Bibl. Gesner. p. 630.*

P. 295. not. d. pro *Vol. IV.* l. *Vol. II. p. 264.*

P. 296. not. k. add. SIMLER. *Bibl. Gesner. p. 323. P. 299. l. 4.* pro *vita*, l. *vitae.* P. 300. l. 9. pro *quinquagenariis* l. *quinquagenarius.* p. 306. l. 28. pro *philosophia* l. *philosophiae.* P. 308. l. 29. pro *Peripatetico* l. *Peripateticos.* P. 311. l. 28. pro *occupauerit* l. *occupasset.* P. 314. l. 13. pro *dum* l. *tum.* P. 324. l. 13. pro *quam* l. *quem.*

P. 334. l. 5. voc. *referret*, not. Hoc cur fecerit, malueritque veteres quam recentiores sequi, in praefatione luculenter explicat, dignus qui legatur, vt vera mens Peripateticorum γνησίων intelligatur.

P. 335. not. h. l. 3. post *scrutatorem* add. *veritatis.* P. 342. l. 12. pro *profectae* l. *profecta.* l. 13. pro *falli* l. *fallere.* P. 346. l. 9. pro *indignatus* l. *inde natus.* l. 34. pro *exposcere* l. *exposuere.*

P. 347. l. 18. del. *viae* et *quae* ib. not. a pro *Vager* l. *Vayer.* P. 348. l. 20. 21. pro VARILLANVS, l. VARILLASIVS. P. 352. l. 7. pro *contemnerint* l. *contemserint.* l. 9. pro *displina* l. *disciplina.*

P. 354. l. 14. pro *recudi* l. *recludi.* P. 355. in marg. pro διατύπσσις l. διατύπωσις. P. 356. l. 26. pro *ius* l. *cuius.* P. 361. not. e. l. 13. pro *Kaureos* l. *Rauracos.* P. 365. l. 16. pro *singulos aureos* l. *singulis aureis.*

P. 366. not. 2. col. 2. l. 1. pro *vid.* l. *voc.* P. 378. l. 18. pro *tradimur* l. *tradamur.* P. 392. l. 16. pro *eruditus* l. *eruditum.* P. 401. l. 13. pro *ingenium* l. *iudicium.*

P. 429. not. m. add. Iungendus illi GASSENDVS, qui *Phys. sect. I. L. III. c. 3. T. I. opp. p. 246.* Patricii hypotheses breuiter enarrat.

Ibid. l. 25. ad voc. *luce* not. Quatuor autem elementa siue principia statuit, spatium nempe, primaeuum lumen, primaeuum calorem, primaeuum fluorem. Et spatium quidem eodem, quo Epicurus modo, describit,

Digitized by Google

bit, lumen autem a Deo luce primaria primigenium emicuisse, et spirituale primo atque incorporale fuisse, digressum autem per spatium a fonte suo corporale euasisse, adeoque spirituale origine et per omnia penetratione, corporale vero extensione et protensione in infinitum esse asserit. Habere autem, ait, corpora a spatio, dimensionem, a lumine, vt sint visibilia, a calore vt agant, viuant, constent. Eorum porro antitypiam fluorem inter principia poscere, id est, fluidum, siue aqua sit, siue humores, et ex his quidem corpora esse concreta.

P. 430. l. 2. v. *fuisse* not. Id vno hoc sensu ferri potest, si Patricius eadem quae Gassendus, de spatio dixisse contendatur. Id enim ipse GASSENDVS *l. c.* fatetur. Ast sic prorsus euertitur Cartesii hypothesis, cui praelusisse dici minime potest.

P. 433. l. 32. pro *Platino* l. *Plotino*. P. 443. l. 12. pro *enchirido* l. *enchiridio*.

P. 450. not. m. pro COSTER, l. LOTTER.

P. 455. not. o. Etiam GASSENDVS *Physf. P. I. L. III. c. 3. T. I. Opp. p. 246. seqq.* Telesii principia physica paucis exposuit.

P. 462. l. 23. pro *suffunderet* l. *suffunderent*. P. 466. l. 22. pro *libos* l. *libros*. P. 469. l. 9. pro *incepisse* l. *incessisse*. Ib. l. 4. a fin. pro *naturali* l. *naturalis*. P. 471. l. vlt. pro *obliniendum* l. *oblinendum*. P. 476. l. 5. pro *pio* l. *pro*. l. 26. post *mundi*, add. *non*. P. 485. l. 30. pro *difficultate* l. *difficultates*. P. 489. l. 3. a fin. pro *Caugius* l. *Langius*. P. 496. l. 28. pro *voluit* l. *volauit*.

P. 511. l. 23. pro DISSELIVS l. DESSELIVS.

P. 510. not. l. lin. 13. ad voc. *facto*, add. quem ei multis gratulatur GASSENDVS *Opp. T. VI. p. 328*. P. 514. l. 14. pro *Mecoenati* l. *Moecenati*. l. 15. pro *Gatterio* l. *Galterio*.

Ib. not. * add. Extat etiam haec tractatio *Tomo tertio operum.*

Ib. not. u. post voc. *occurrit*. Insertus est *Operibus Gassendi l. c.*

P. 517. not. g. conf. *Epist.* GASSENDI *ad Henr. Bornium Opp. T. VI. p. 202.* vbi inter alia scribit: *nimis me et tu et tot alii insignes* viri, quos insinuas, obstringitis, cum me reputare eum dignamini, qui viri (Cartesii) commenta retegere possim.

P. 518. l. 16. voc. *iussus est*. add. Cuius specimen esse possunt frequentes vtriusque epistolae in collectione epistolarum GASSENDI *Tom. VI. Opp.* occurrentes.

P. 520. l. 18. post *dignatus*, add. not. Patet id ex epistolis virorum celeberrimorum, et in astronomiae studio immortale nomen consecutorum, Kepleri, Longomontani, Vendelini, Schickardi, Snellii, Hortensii, Heuelii, Eichstadii, Galilaei, Scheineri, Bulialdi, Valesii, Galterii aliorumque, in quibus de difficillimis quaestionibus eum consuluerunt conf. qui pluribus de eius meritis in siderali scientia agit, Cl. WEIDLERVS *Hist. Astron. c. 15. §. 60. p. 474. seqq.*

P. 517.

Digitized by Google

P. 517. not. h. add. Falsum itaque est, quod ait cel. WEIDLERVS *Hist. astron. c. XV. §. 60. p. 475.* cardinalem Richelium eum promouisse et propemodum coëgisse.

P. 520. l. 32. post *poterat* add. not. Simili lectionis abundantia per omnia logicae et physicae argumenta et titulos historiam doctrinae tanta accuratione in systemate philosophiae collegit, vt quem in dogmatica philosophiae historia parem habeat, sciamus neminem.

P. 522. l. 25. v. *delegit* add. not. Id vel solum *caput secundum libri primi systematis philosophici Gassendiani*, quod de fine philosophiae agit, legenti erit manifestum. Maxime vero *Logic. L. II. c. 5. T. I. Opp.* p. 79. seqq. longa et acuta tractatione contra Scepticos euincit, posse aliquam veritatem signo aliquo innotescere et criterio diiudicari: id quod apertissimum contra Scepticorum tela munimentum est.

P. 524. not. g. add. et *Opp. T. V. p. 169. seqq.*

p. 525. not. n. l. 1. extat quoque *Opp. T. III.*

P. 526. l. 4. ad voc. *perfudit.* Repetiit ista et plenius quoque pleraque explicuit in *Systemate philosophico*, maxime *physicae*, *Sect. I. L. IV.*

Ib. l. 11. v. *comparauit*, add. Complectitur hoc systema diffusum satis et luculentissimum *Tomus primus et secundus operum.*

Ib. not. q. Fatetur ipse GASSENDVS *Phys. Sect. I. L. III. c. 5. p. 258.* se ad Cartesii physicam subinde respexisse.

Ib. l. 26. voc. *Peirescii.* not. *Opp. T. V. p. 240. seqq.*

P. 527. l. 33. voc. *Cartesii.* Extant haec polemica Gassendi, *Opp. T. III.*

Ib. l. 34. voc. *misit;* vid. eius epistolam ad Cartesium missam *Opp. T. VI. p. 107.*

P. 528. l. 2. v. *amici.* add. Noluisse Gassendum pacatum dissidium vltro renouare, etsi monitum et instigatum a viris doctis inter Batauos, ex *Epistola ad Henr. Bornium Opp. T. VI. p. 202.* constat. In physica tamen sua haud raro ad Cartesiana placita digitum intendit, et quid iure moneri posset, ea qua vtebatur, modestia indicauit, ita vero, vt prioris vulneris cicatrices minime remansisse, proderet.

P. 530. l. 3. pro *Tolonam* l. *Tolosam.* P. 531. l. 22. pro *ephimeridibus* l. *ephemeridibus.* P. 533. l. 4. pro *cum* l. *eum.* P. 535. l. 17. pro *iudicari dum* l. *iudicandum.* P. 537. l. 30. pro *appellerent* l. *appeterent.* P. 544. l. 19. pro *induisse* l. *induci se.* P. 544. l. 7. a fin. post *infallibiles* add. *regulas.* P. 578. l. 13. pro *vincisse* l. *vinci se.* P. 579. l. 20. pro *explicet* l. *explicat.* P. 582. l. 7. pro *omni* l. *omne.* P. 603. l. 24. pro *collectae* l. *collecta.* P. 615. l. 28. pro *eum* l. *cum.* P. 622. l. 22. post *ecclesiae* add. *doctrina.* P. 625. not. 5. col. 2. l. 20. pro SORIL. l. SORELL. Ib. l. 23. add. Dicemus autem de eius systemate physico pluribus

Digitized by Google

bus in *ſequente parte.* P. 634. l. 19. pro *formam* l. *formas.* P. 637. l. 25. pro *mentis* l. *mentes.* P. 638. l. 7. pro *conſiderauerint* l. *conſiderauerunt.* P. 665. l. 16. pro *mediſam* l. *medicam.* P. 672. l. 37. pro SAS. l. SAL. P. 675. not. e. del. *ad.* Ib. l. 15. pro *philoſohicam* l. *philoſophicam.* P. 676. not. m. add. Editio, quae reculis noſtris tandem acceſſit *Magdeburgi 1608.* prodiiſſe dicitur, munita priuilegio Caeſareo. „Dedicauit hoc opus ſuum auctor Deo Deorum, patrono ſuo catholico, „toti coeleſtis exercitus ſpiritualis militiae, flammeis Iehouae miniſtris „ſibi conceſſis, proximo ſuo, Dei, veritatis, artis amatori, ſibimet „ipſi, ſeruo ac organo Dei, toti SS. biblicae ſcripturae, naturae mirifi- „cae, miniſtrae Elohim, ſcientiis et artibus ſingulis, virginum inſtar „Kabbalae, Magiae, Alchymiae, heroinae ſanctiſſimae ancillantibus. Do- „ceri autem in eo opere ait, theo - ac philo - ſophice, philoſophiae verae „ac ſincerioris fontem, venam genuini intellectus luminis et numinis na- „turae eſſentialis in mundo maiori catholice, in filio vero illius, magne- „ſia videlicet ſapientum, ſynoptice, catholice realiter exiſtentis, iuris „quoque legisque Dei in cordibus noſtris diuinitus ſcriptae, nec non „methodi dextre intelligendi et orthodoxe interpretandi biblia ſacra; „ſcientiae quoque ligni vitae, boni ac mali atque honeſtorum ac turpium „oſtendi flumen: opus Θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν atteſtante αὐτοψίᾳ. „(phy Momo et Zoilo!) reuera eximium recensque reuiſum, amphi- „theatrice inſtructum, quatuor circularibus aliisque hieroglyphicis figu- „ris in aes affabre ſcalptis veritatis, paſſim locorum, ſine pudore vim pu- „blice patientis iniquiſſimam, et quaſi ſub calumniarum pondere fati- „ſcendo ingemiſcentis, fere, proh! ſuccumbentis, ab interitu, pro „viribus vindicandae ac erigendae cauſſa.“ Deſcripſimus ex libro longe rariſſimo et paucis viſo periodum hanc vnam, vt ex vngue de toto leone iudicare lector poſſit. Subſcripſit auctor: *Henricus Kunrath Lipſienſis theoſophiae amator fidelis et medicinae vtriusque doctor: Iehouah afflante, incendente, ſtimulante ac dante triuno doctus, ductus, inuentor, author anno Maſchiach iuxta promiſſionem Domini miſſi MDCIV. Halleluiah! phy Diabolo! terque quaterque calumniatori cuiuis, nulli excepto.* Digna tractatio, quam Gabalius Comes, a Villarſio in ſcenam productus legat relegatque.

P. 688. not. h. poſt *prodiit*, add. *libellus.* P. 690. l. vlt. pro *anima*, l. *animam.* P. 731. l. 20. poſt *qui*, add. *liber.* P. 744. l. 18. pro *iubemur*, l. *iubemus.* P. 764. l. 3. a fin. pro *epiſtemor*, l. *epiſtemon.* P. 772. l. 18. pro STVRMIVS l. STRVVIVS. Ib. l. 4. a fin. pro *Raci* l. *Raei.* P. 762. l. 6. a fin. poſt *quod* del. *ea.* l. 5. a fin. poſt *dixit* add. *rationes.* P. 763. l. 19. poſt *Athenarum* add. *ſcholis.* Ib. pro *Sineſium* l. *Syneſium.* P. 781. not. n. col. 2. l. 3. a fin. pro *Anglis* l. *Angelis.* P. 786. l. 6. del. *licet.* P. 788. l. 25. pro *inde* l. *ille.*

AD

Digitized by Google

AD TOM. IV. PART. II.

Pag. 12. l. 33. pro *liberis*, l. *libris*. p. 13. l. 5. pro *anno*, l. *anni*. p. 15. l. 7. a fin. pro *Scioppus*, l. *Scioppius*. p. 18. l. 24. pro *Gatterius*, l. *Galterius*. p. 19. l. 12. del. *ipse*. p. 20. l. 26. pro *qui*, l. *quia*. p. 56. l. 29. 30. pro *et a Bruno diserte affirmare*, l. *tum a Bruno diserte affirmari*. p. 63. l. 18. pro TELLERVS, l. FELLERVS. pag. 65. l. 15. post *duxisse*, add. *secum*. p. 73. l. 16. pro *ostendat*, l. *ostendit*. p. 87. l. 11. pro *Madratius*, l. *Madrutius*.

P. 101. not. b. Prolixiorem Organi huius noui enarrationem exhibet, GASSENDVS, *Log. L. I. c. 10. T. I. Opp. p. 62. sqq.* qui recte Verulamio tribuit, ausu vere heroico nouam eum viam tentare esse aggressum. Paulo clarius cogitationes Verulamii hoc loco Gassendus, vt erat peritissimus perspicuitatis artifex, explicuit, omnino ab illis consulendus, qui prolixiorem ipsius Baconi scriptionem adire nolunt.

Pag. 102. l. 13. pro *scipta*, l. *scripta*. p. 111. l. 9. a fin. pro *dum*, l. *tum*. pag. 114. l. 11. pro *sublata*, l. *sublati*. p. 116. l. 3. pro *Neapolis*, l. *Neapoli*. p. 117. l. 22. del. *quam*. p. 120. l. 21. voc. *Gassendi*, add. not. Extant duae Campanellae ad Gassendum Epistolae, *T. VI. Opp. p. 407. 408.* ex quibus character philosophi a Gassendiano diuersissimus disci potest. p. 122. l. 25. pro *ex*, l. *et*. p. 124. l. 7. post *pietate*, add. *minus*.

Pag. 136. lin. 24. Paucis quoque placita Campanellae physica complexus est P. GASSENDVS, *Phys. Sect. I. L. III. c. 3. T. I. Opp. p. 246. seq.* quae cum dictis comparanda sunt, quoniam vno oculi ictu totum systema Campanellae comprehendi ita potest.

P. 143. l. 9. pro *patientia*, l. *potentia*. p. 145. l. 3. a fin. post, *exponere*, add. *aggressi sunt*. p. 146. l. 4. pro *Malbesburiae*, l. *Malmesburiae*.

P. 149. l. 32. add. not. conf. *Epistola* HOBBESII *ad Gassendum T. VI. Opp. p. 522.*

P. 155. l. 22. pro ἀνθολῆς, l. ἀνθολκῆς. p. 168. l. 13. pro *republicas*, l. *respublicas*. p. 177. l. 13. pro *Rostae*, l. *Roftae*. p. 202. l. 15. post voc. *perlegentis*, add. not. conf. qui historiam literariam biographiae Cartesianae luculenter exponit ANCILLON. *Memoir. concernant les vies et les ouvrages des savans modernes, p. 286. seqq.* p. 203. l. 25. pro *omnes possent*, l. *apud omnes posset*. p. 214. l. 15. pro *videndi*, l. *viuendi*.

P. 218. not. b. Extant quatuor ad hunc Renerium epistolae Gassendi, *T. VI. Opp. pag. 24. 29. 37. 41.* ex quibus patet, plurimum huic philosopho Gassendum tribuisse, vltima quoque testatum fecit, quanta fuerit Cartesii aduersus Renerium amicitia. Hunc eo ipso die, quo vxorem duxit Vltraiecti coepisse per conuiuium male habere, et ex eo eductum paucis post horis interiisse, sicque non thalamum, sed feretrum, inuenisse, ex Bornii relatione, l. c. p 31. annotauit Gassendus.

Digitized by Google

Pag. 221. lin. 20. pro *tum*, l. *tunc*. p. 222. not. col. 1. l. 6. pro *XVI*. l. *XVII*. p 226. l. 7. pro *de futuri anni doctrina*, l. *de doctrina in futuro anno tradenda*.

Pag. 226. not. l. add. GASSENDVS, *in Epp. passim vid. p. 25. 28. 31. 38. 46 394. 396*. p. 227. l. 9. a fin. pro *Hoolekio*, l. *Hoolckio*. p. 229. not. u. add. Non praetereundum hoc loco, quod ex ore Cartesiani cuiusdam se hausisse ait personatus MARVILLIVS, *Mel. d'hist. et de lit. T. II. p. 134. seqq.* machinam ἀυτόματον a Cartesio summa industria confectam, vt demonstrare posset, bestias esse machinas, occasionem dedisse inimicis, hanc de Francino fabulam comminiscendi. p. 231 l. 4. pro *Racy*, l. *Raey*, ibid. l. penult. pro *consletatur*, l. *contestatur*.

P. 234. l. 3. voc. *Sorberius*, add. not. Consulendae hoc loco sunt epistolae Sorberii ad Gassendum, inter huius opera, *T. VI. p. 447. 462. 470*.

P. 235. l. 14. pro *irritatem*, l. *veritatem*. p. 261. l. 4. a fin. pro *demonstrata*, l. *demonstrato*. l. 2. a fin. post *intercedit*, add. *dissensu atque*. p. 248. lin. 14. a fin. post voc. *egerit*, add. not. Valde ideo reprehendit Bailletum, auctor anonymus, quem Bouhursium esse volunt, *Reflex. d'un Academicien sur la vie de Mr. des Cartes a la Haye 1692. 12.* vid. *Hist. des ouvrages des savans 1693. Juin, pag. 548*. p. 305. l. 7. pro *eandem*, l. *eadem*, l. 18. post *certas*, add. *leges*. p. 345. l. 22. post *Enatum*, add. *inde*. p. 347. l. 25. pro *quaqua*, l. *quod qua*. p. 348. l. 9. pro *et*, l. *vt*. p. 354. l. 20. pro *quanta*, l. *quantas*. p. 357. l. 23. pro *nullae*, l. *nullo*. p. 360. l. 8. pro *commodationis*, l. *commendationis*, ibid. l. 13. pro *omnem*, l. *omnes*. p. 361. l. 18. pro *ephimeridum*, l. *ephemeridum*. p. 362. l. 4. a fin. post *hausta*, add. *oggerere*. pag. 375. l. 7. pro *malam*, l. *malum*. p. 380. not. p. add. cuius exemplum esse potest, quod bibliothecarii Vaticani munus, post Norisii mortem a Casanata cardinale oblatum respuerit, vid. ill. IORDAN, *Recueil de litterat. p. 45*. p. 393. l. 11. pro *qud*, l. *quod*.

Pag. 396. l. 8. voc. *Bourgetus*, add. not. Magnum hoc Neocomensium Musarum ornamentum cum nuper fata nobis eripuerint, spes superest nulla, illis schedis Leibnizianis potiundi, quas publicas dare promiserat.

Ibid. l. 14. pro *qui*, l. *cui*. p. 404. l. 7. a fin. pro *rei*, l. *re*.

P. 415. l. 24. post *haec*, add. *thesis*.

P. 421. l. 11. post *etc.* add. not. Consulenda hoc loco erudita tractatio celeberrimi GESNERI de Ψυχαῖς Hippocratis, de qua tamen explicatione viri doctissimi alio loco sententiam nostram modeste exponemus.

P. 422. l. 27. post *explicuerunt*, add. not. Adiri hoc loco velimus, illustris MOSHEMII eruditionem, qui probaturus Seruatorem nostr. Iesum Christum, resurrectionem mortuorum corporum qualem Christiani credunt, ex tenebris in lucem reuocasse et demonstrasse, solide et eleganter, vt solet omnia, earum gentium et philosophorum sententias enarrauit, qui mortem esse vltimam rerum lineam negarunt, vel eam transitum esse ad vitam, asseruerunt, *Differt. ad H. E pertinentium, Vol. II. pag. 586. seqq.* In his enim fuerunt, qui similem fere animae vitam morte non mutatam, sed alteratam tantum

Digitized by Google

tantum fundamentum suarum de statu animae post hanc vitam, opinionum posuerunt. pag. 424. l. 10. a fin. pro *violabantur*, l. *violabuntur*. p. 425. l. 29. del. *non*, ibid. l. 4. a fin. pro *tam*, l. *tamen*, ibid. l. vlt. post *inimicum*, add. et *iniurium*. p. 427. not. m. l. vlt. post *quam*, add. *quae*. p. 431. l. 25. pro *imitentur*, l. *imitantur*. pag. 444. lin. 6. pro *subiiciendae*, l. *abiiciendae*. p. 452. l. 11. pro *vultus*, l. *fultus*. p. 453. not. k. l. penult. pro *et delineatam*, l. *est*, *delineauimus*. p. 464. not. d. col. 2. l. 1 pro *Kothius*, l. *Rothius*. p. 468. l. penult. pro *differit*, l. *edifferit*. p. 469. not. o l. 1. post *cuius*, add. *auctor*. p. 470. l. 5. pro *vitutum*, l. *virtutum*. l. 26. pro *quo*, l. *cui*. p. 481. l. 19. pro *fama*, l. *famae*. p. 507. l. 3. pro *ensque*, l. *easque*. p. 517. l. vlt. pro *pertineat*, l. *pertinere*. p. 518. l. 22. pro *conservatione*, l. *conuersatione*. p. 522. l. 21. pro *praeferret*, l. *prae se ferret*. p. 528. l. 21. pro *gnaua*, l. *ignaua*. p. 529. l. 27. pro *epistola*, l. *epistolas*. p. 545. not. i, pro *cogitat*, l. *cogitandi*. p. 577. l. 5. pro *commendationibus*, l. *commentationibus*. p. 589. l. 10. pro *veletudine*, l. *valetudine*. p. 593. l. 11. pro Dv Fertre, l. Dv Tertre. p. 598. not. g. Add. Comparandus cum iudicio Reimmanni de Mallebranchio acutissimus Bvffierivs, in eleganti tractatione: *de primis veritatibus et fontibus ratiociniorum intellectus humani*, *p. 270. seqq.* Is enim cum virtutes, quibus inter philosophos nostri temporis effulsit Mallebranchius candide fassus, tum accurate quoque prosecutus est, quae obelo configenda iudicauit. „Obseruat is, quamuis „totus Cartesianus esset, ingenii tamen elegantia et dictionis nitore, sectae „istius auctorem, in ea ornanda et augenda superauisse. Non enim decre„ta Cartesii tantum excoluisse, sed et nouis luminibus, quantum poterat, „illustrasse. In eo autem praecipue valuisse virtutem ingenii Mallebran„chiani, quod opiniones semel delectas ita pingere, ornare, commendare„que potuerit, vt animos occupando trahendoque impossibile sit, ex ea „parte, qua intuendas offert, eas non recipere, certe, minime oculos posse „auerti, sed cum iucunditate contemplandam esse idearum et cogitationum „abundantiam, quae animi curiositatem pascat, eiusque attentionem mire „excitet, vt eos rei vultus intueatur, quos philosophus conspiciendos de„derit. Ast monere quoque illos, qui sententiis eius non subscribunt: „quamuis contagio quodam lectores trahere soleat Mallebranchius, praeser„uari tamen vno remedio mentem posse, si primis gressibus primisque quas „exponit, propositionibus examinandis lector inhaereat, cum enim paucis „quibusdam assertis omnem ratiociniorum suorum nexum inaedificauerit, „ita facillime refutari posse; quod si illa admittantur, cogi lectorem, vt et „ceteris inhaereat, et rapiatur eadem, quam ille insistit via. Modum enim, „quo principia sua commendet, non alium esse, quam capiendi eos, qui se „sponte decipi patiuntur. Nam solere eum difficultates opinionum, quas „refutat in apertissima luce ponere, earumque contemtum inspirare, suas „autem, quo licet modo et parte ea, vbi pulcherrime videntur, commen„dare. Et hoc quidem pacto in dissertationis progressu ea velut certa et „omni exceptione maiora supponere, oblitum eas quibus premuntur, diffi-

Digitized by Google

„cultates adducere. Facile itaque confodi posse errores Mallebranchia-„nos: naturam animae consistere in cogitatione actuali, ideas esse obiecta „immediata intellectus, res externas clare, et vno oculi ictu earum modifi-„cationes exhibentia, ideas esse magis reales, quam reliqua, quae in vni-„uerso videmus omnia. Habere animum in se infinitos numeros idea-„rum, non cognosci posse naturam, essentiam et modificationes rerum, „nisi per ideas earum claras. Caussas secundas nullius esse efficaciae, ha-„bere intellectum notionem infiniti, videre nos omnia in Deo, Materiam „consistere in extensione, etc.

Pag. 602. not. s. Valde commendat CROVSAZII, logicam BVFFIERIVS, *l. c. p.* 277. ob argumenti amplitudinem, obseruationum subtilitatem, veritates plurimas metaphysicas rite detectas et aliarum innumerarum parentes. Nexum autem tractationis, elocutionem haud satis diligentem et perspicuam, et definitiones quasdam sibi contradicere visas reprehendit.

P. 604. l. 5. a fin. pro *sublata*, l. *oblata*. p. 605. l. 5. a fin. pro *Tornardum*, l. *Tainardum*. p. 609. l. 14. voc. *censuit*, add. not. Idem valde in LOCKIO laudat BVFFIERIVS, *l. c. p.* 253. qui methodum eius a simplicissimis notionibus ad abstrusiores progrediendi, indeque vtilissimas veritates deducendi analysi autem accurata errores Cartesii aliorumque philosophorum detegendi valde commendat, illis quoque pollicem premit, quae de abstractione, iudicio, loco, aliisque ideis maxime simplicibus a Lockio dicuntur.

P. 610. l. 33. pro *destitutum*, l. *destitutam*.

P. 611. l. 7. a fin. voc. *similia sunt*, add. not. Reprehendit quoque in Lockio BVFFIERIVS, *l. c.* non omnia satis clare et enucleate esse tradita, eadem saepius repeti, aequiuocis vocibus lectori imponi, negari veritates morales vniuersales, minus firmiter nonnulla probari, asserique ingeniose magis quam solide, frustra distingui libertatem a voluntate, in quibusdam eum sibi contradicere, in haud paucis multa addenda et emendanda esse, vbi praeiudicium omne nondum eiurauerit, etc.

P. 621. l. 6. a fin. add. not. Plura de Digbaeanis philosophumenis in argumento naturali dabit GASSENDVS, Phys. Sect. I. L. II. T. I. Opp. qui adeundus.

P. 622. l. 11. pro *Schola*, l. *Scholae*.

Ibid. l. 12. a fin. post voc. PASCHIVS, add. not. Maxime vero consulendus, qui incredibili diligentia, attentione, et felicitate chemiae mysteria inuestigauit, egregium nuper Berolinensium Musarum decus CASPAR NEVMANNVS, ex cuius *Praelectionibus chemicis* a IOANNE CHRISTIANO ZIMMERMANNO, *Berol.* 1740. 4. vno fasce editis omnium pulcherrime constare potest, quousque ignis beneficio rerum naturalium penetralia sint reclusa.

Pag. 623. l. 20. pro *accesserunt*, l. *accesserint*. p. 624. l. 6. voc. *facti*, add. not. Plurimum hanc viri summi virtutem commendat, qui SAM.

CLAR-

CLARCKII *Sermones de existentia et attributis Dei* Gallica lingua vulgauit RICOTIERIVS, *praef. p. 13.* qui etiam Boyleanae pietatis specimen immortalitate dignum explicat, quo certam auri summam philosophus non minus pius, quam acutus legauit, illis soluendam, qui singulis annis impietatem publicis orationibus essent oppugnaturi. Cui instituto nunquam satis laudando praestantissimas virorum summorum tractationes debemus, quibus atheismi radices rationibus metaphysicis, et imprimis physicis armati succiderunt. Conf. GILB. BVRNET. *Orat. in Boylei funere*, quae Latinae editioni *Sermonum* RICH. BENTLEII subiicitur, p. 480.

P. 629. l. 5. a fin. pro *commilitione*, l. *commilitone*. P. 644. not. m. pon. lin. vlt. post voc. *insimularet*. pag. 645. not. r. pon. l. 9. a fin. post voc. *physicorum*. p. 656. l. 11. pro *Hyppocratem*, l. *Hippocratem*. ibid. l. 16. pro *Serueti*, l. *Serueto*. p. 657. l. 12. a fin. pro *copusculis*, l. *corpusculis*. p. 661. l. 30. post *magnetica*, add. *vsus*. p. 666. l. 3. a fin. pro *enarrandam*, l. *enarranda*. p. 676. l. 11. a fin. pro *maledicentiae*, l. *maledicentia*. p. 679. l. 18. del. *sed defensis quoque*. p. 679. l. 12. a fin. pro *tumore*, l. *rumore*, ib. l. vlt. pro *Misit*, l. *Risit*. p. 681. l. 16. pro *manifesto*, l. *manifeste*, ib. l. 25. post *discipulum eius*, pon. *comma*, ib. l. 28. pro *daemones*, l. *daemon es*, ib. l. 31. pro *Antycyris*, l. *Anticyris*. p. 628. l. 20. pro *enarrarit*, l. *enarrant*. p. 683. l. 13. pro RAMIVS, l. LAMIVS. p. 685. not. n. l. vlt. pro FVAN. l. FRAN. p. 687. l. 15. pro *cum*, l. *eum*. p. 689. l. 15. post voc. *velle*, add. not. conf. *Cheuraeana*, *T. II p. 99.* et imprimis qui de vera caussa reiecta a Spinosa vocationis Heidelbergensis curiose differit, DAV. ANCILLONIVS, *in Memoriis ad vitas et scripta virorum nonnullorum in republica literaria hodie celebrium pertinentibus*, *p. 154. seqq.* pag. 592. l. 13. pro *auctioribus*, l. *acutioribus*. p. 694. l. 9. a fin. post *quae*, add. *se*. p. 701. l. 8. a fin. pro HOSSIVM, l. STOSSIVM. p. 703. l. 12. pro *Cum*, l. *Eum*. p. 704. l. 9. a fin. pro *nauitatem*, l. *natiuitatem*. p. 705. l. 20. pro *pertinet*, l. *pertinent*, ib l. penult. pro *adducti*, l. *adducto*. pag. 707. not. o. l. 2. pro *statuant*, l. *statuunt*, ib. l. 4. pro *109*. l. *cog*. ibid. l. 5. pro BVDDEI, l. BVDDEO. col. 2. l. 1. pro *et*, l. *conf.* p. 725. l. 17. pro *gregie*, l. *grege*. pag. 734. l. 16 pro *donatus*, l *donatis*. p. 736. l. 3 a fin. pro *qua*, l. *quam*. p. 739. l. 9. post *mirum certe*, add. *et*. p. 749. l. 20. pro αὐϑεντίαι, l. αὐϑεντίαν. p. 751. l. 5. a fin. pro *immensas*, l. *immersas*. p. 754. l. 8. post *foetum*, add. *Esaiae*. p. 771. l. 16. pro *atheismi*, l. *atheismo*, ib. l. 24. post *Palatini*, add *filio*. p. 776. l. 26. pro *et*, l. *quam*. p. 778. l. 1. post *ciuiles*, add. *tam*. p. 789. not. p. pro *serie*, l. *serio*. p. 793 l. 7. pro *Iam*, l. *Tam*. p. 795. l. 24. pro *deprehenduntur*, l. *quaeruntur* p. 800. l. 16. pro *Evdaemon*, *Ioannes Gretserus*, l. *Evdaemon Ioannes*, *Gretserus*. pag. 811. l. 20. pro *verbi*, l. *vrbi*. p. 826. l. penult. pro *tantum*, l *tantam*. p. 830. l. 22. post *excurrisse*, add. not. Digressas ex Aegypto esse ad terras alio sub sole calentes colonias aliquot exemplis probat DIOD. SICVLVS, *L. I. fin.* Qui quoque, *L. II.* aliam viam narrat, qua religio et consuetudines

Digitized by Google

nes Aegypti ad Indos peruenerint. Refert enim Sesostrin Aegyptiorum regem, omni gentis suae eruditione innutritum, post conscensum solium in Indiam soluisse, et magno exercitu non modo prouincias, quas postea cepit Alexander M. expugnauisse, sed alias quoque, quas nunquam ille accessit, Gangem transiisse, et vniuersam Mediam vsque ad mare peragrauisse, ritus quoque Aegyptiacos inter illas gentes disseminauisse. Quam quidem narrationem in dubium vocat, eruditissimus SHVCKFORDVS, *Harmon. scriptor. sacr. et prof. L. VI. Vol. II. p. 35.* eo quod Herodotus, Manetho, Eusebius, aliique ad Indos penetrasse Sesostrin taceant, et Bactriam, Scythiam, Asiam terminos expeditionis eius ponant. Ast non satis firmae hae rationes nobis videntur, vt fidem Diodori in dubium vocare possint. Nam nuspiam in Indiam Sesostrin penetrasse scriptores hi negant, Bactriam attigisse diserte tradunt, quae vicina Indiae pars est. Ex qua etiam regione Indi cis Gangem facile sua haurire, vel sacerdotes Aegyptiaci ad eos transire potuerunt. Qui itaque tantam tamque frequentem religionis Aegyptiacae atque Indicae conuenientiam a Sesostris aetate deriuant, (quamuis postea per colonias ex Aegypto tempore pastorum, et post eos in Cambysis inuasione, multa quoque ad hanc gentem Aegyptiaca peruenerint,) nihil afferunt, quod verisimilitudine destituatur. Sesostrin enim sacris valde addictum, ipsisque sacerdotibus admirabilem fuisse, vbique locorum autem patriam religionem disseminauisse DIODORVS, l. c. refert. Attentione quoque dignum est, quod is narrat, columnas statuisse Sesostrin in gentibus deuictis, hominis pudenda: haec enim et Aegyptiis in sacris habita fuisse, et hodie Indis sacrosancta, et diuinitatis symbola haberi peruulgatum est, licet Diodorus rationibus Graecanicis occupatus ea ad fortitudinis et timiditatis symbola trahat. Post Sesostris tempora, ex Manethone IOSEPHVS *contra Apion. L. I.* refert, Aegyptios regnante Conchari, vel Timaeo per omnem orbem dispersos esse ab irruptione pastorum, ex Oriente in Aegyptum irruentium, quorum rex Salatis veteres colonas gregatim excedere Aegypto coëgerit. Quarum haud paucas ad Indiae ora fuisse delatas, dubitari non potest, sciremusque certe, si extaret libellus Istri, *de coloniis Aegyptiorum* deperditus, vid. VOSSIVS, *de Hist. Graec. L. IV. p. 469.* IONSIVS, *de S. H. Ph. Lib. II. c. 6. p. 170.* Colonias Aegyptiorum autem, religionem, theologiam, ritus, instituta patriae ad peregrinas terras detulisse, Assyria Aegyptiorum Colonia a Belo deducta, si vera est Diodori narratio, ostendit.

Pag. 833. l. 22. pro *solicitate*, l. *sedulitate*. p. 835. l. 15. pro *est*, l. *et*. p. 836. l. 9. a fin. pro *masculiuas*, l. *masculinas*. p. 846. not. d. col. 2. lin. 1. pro *creatione*, l. *oratione*.

P. 852. l. 3. post *licere*, add. not. Quid huic potissimum argumento obuerti possit, non inuidebimus lectori, vt historici partibus et officio rite fungamur. Nempe cum ea de re monuissemus venerabilem senem *Alphonsum des Vignoles*, cuius immortalia, de chronologia veteri merita sunt, eo quod non doctiorem et accuratiorem huius rei arbitrum nossemus, ille, qua

Digitized by Google

qua erga nos est beneuolentia, circa initia auctumni anni praeteriti fuse respondit, et hunc nodum soluere conatus est. Dabimus ipsius viri magni epistolam, dignam quae hoc loco, velut appendix quaedam, tota legatur. Ita vero ille:

Vôtre lettre du 14. Août m'a rappellé me vieilles idées, eu me communiquant un long passage de M Kortbolt, qui ne m'étoit pas connu. Il se fonde sur une table chronologique fort rare, que le President de la Societé Royale lui avoit procurée, quand il étoit a Londres. Apparement c'est la même, dont j'ai un Exemplaire depuis 6. ou 7. ans. Elle a de longueur 38. pouces et demi, et de largeur 21½. pouces mesure d'Angleterre: outre le papier blanc des marges. Elle fut gravée à Rome l'an 1729. et l'année suivante les Journalistes de Trevoux (an. 1730 Janv. 179-182.) donnerent un extrait precis de l'avertissement, qui est à la tête de cette table, et qui finit par ces mots: Edebat Francisc. Foucquet S. I. episcopus Eleutheropolitanus.

Bien loin que cette table démontre que toute la Chronologie des Chinois soit vaine, (quatenus antiqua est,) *je trouve qu'elle s'accorde à merveille avec le systeme, que je me suis fait sur ce sujet, et qui est le plus commun.*

1. Puisque M. Kortbolt a un exemplaire de cette table, je le prie ÿetter les yeux sur la premiére colomne, qui est à la droite suivant la maniere des Chinois, et de remarquer que les 52. premiers Quarrez n'ont, ni le nom d'aucun Roi, ni des Années. C'est seulement au bas de la colomne qu'on lit le nom de Guei Lie, *dont la premiére Année repond à* Ping Chin, *qui est la 53ᵉ. du cycle. En effet, l'Empereur Guei Lie commenca à regner l'an 53 du cycle 38ᵉ.* (Martini, p. 140. al. 158. Couplet Tab. p. 15. Menzel, p. 47. Fourmont reflexions etc. T. II. p. 444. col. 1) *Indices sensibles que ce n'est ici qu'une suite d'une Table antecedente.*

2. L'avertissement, qui précéde, dit que l'Epoque, par où la Table commence est vraie et certaine, *depuis 400. ans avant J. C. Mais l'Editeur ajoûte: „cum autem dico epocham veram historiae Sinensium, intelli-„ge, Lector, non initia Sinicae gentis, quae Diluuio ipsi proxima fuisse „persuasissimum habeo, sed tempus illud, quo rerum apud gentem gesta-„rum narratio nixa certis argumentis esse incipit, et digna fide videri „potest.„ Ce n'est donc pas ici la* premiere *ou la plus ancienne Epoque des Chinois, puis qu'il faut remonter jusqu'au deluge, dont le tems n'est fixé, ni dans l'histoire des Chinois, ni même dans l'Ecriture sainte et sur quoi les Chronologistes ne sont pas d'accord.*

3. Le Titre de cette Table Indique plus naturellement le terme, jusqu'où il faut remonter. La Table doit être connexa cum cyclo, qui vulgo Kia Tse dicitur. *Comment cela? Si l'on n'y comprend pas les cycles, qui se sont écoulez depuis leur institution. Or depuis* Hoam-ti, *à qui on attribuë l'invention de ce Cycle, il y en a eu 37. complets jusqu'*

au

au tems de Guei-Lie: et dans nôtre Table il y-en a eu environ autant jusqu' à nôtre Siecle. Ainsi cette dernière Table commence à peupres, au mi lieu de l'intervalle, qui a couru jusqu' à présent. De sorte que par ce moyen nous avons deux epoques Memorables: l'une depuis Hoam-ti l'autre depuis Guei-Lie: et l'on peut naturellement supposer deux Tables de même grandeur et de même forme.

4. La derniere doit être remarquable a plusieurs egards. 1°. C'est la que commencent, les annales de la Chine, que nous avons ici dans la Bibliotheque du Roi: surquoi j'ai deja publié, (Miscell. Berol. Tom. IV. p. 25.) *une Remarque, que voici. Lorsque nôtre Grand Electeur fit venir les annales de la Chine, au-lieu qu'on lui envoyat les deux parties générales, qu'elles doivent contenir, on lui envoyât deux exemplaires de la seconde,* nescio quo fato *comme je disois alors. Ce fut, apparemment, quelque meprise entre le Vendeur et l'Acheteur D'ou pourtant on doit conclurre, que je ne dois compter sûrement que sur cette derniere Partie que nous avons: en quoi nôtre Table sera toujours d'un grande usage.*

5. Cette epoque est véritablement importante pour l'Histoire de la Chine. Ce fut sous le Regne de Guei-Lie, que commencèrent les Guerres de 300 ans, *dont ont parle communément, a la Chine comme nous faisons aujourd'hui de la Guerre* de 30 ans *qui arriva au dernier Siécle. Voyez là dessus* Martini, Couplet, et Mentzel, *deja citez de meme que la magnifique* Histoire du P. du Halde (T. I. p. 357.)

6. En fin nos Annales démontrent aux yeux, qu'elles ne sont, qu'une suite ou une continuation des annales précédentes. 1°. Elles ne commencent ni au Chef de quelque famille Imperiale, ni au commencement de quelque Cycle; ni même a la prémiére Année de Guei-Lie mais, (Misc. Berol. IV. 26.) *a l'année 23°. de cet Empereur, nommée Vu-Yin, qui est la 15°. du Cycle suivant. 2°. Sur le dernier Empereur de la Famille* Cheu *il est dit, que cette Famille* regna 876. ans jusqu'a l'expulsion de Nanwam. *D'ou on doit conclurre, que* Cheu *commenca à regner l'an 1122. comme cela est marqué dans Martini Couplet et Mentzel.*

Ces raisons me paroissent suffisantes *pour satisfaire aux difficultez de Mr. Korthott. J'espére de prouver l'Histoire de la Chine par des preuves directes dans* la Chronologie de Moïse *bien entendûe, dont vous avez fait Mention a la fin de mon Eloge. J'ai l'honneur etc.*

Hactenus vir celeberrimus, et in temporum antiquorum difficultatibus explicandis acutus atque felix. De quibus eius rationibus dispicere ipsum Lectorem iubemus, vbi rarissimae istius tabulae Sinensis copia ei data fuerit, qua nos caremus. Nobis concedi posse facile, videtur, antiquiorem esse Sinarum gentem ista, quae in ea tabula definitur, epocha; ast, si recte viri optimi et celeberrimi verba assequimur, ipse non negat, monere Tabulae editorem, ab ea demum epocha tempus illud inchoandum esse, quo rerum apud hanc gentem gestarum narratio nixa certis argumentis esse incipit, et digna fide videri potest. Ex quo consequitur, antecedentis

dentis temporis rationes non esse certas et expeditas, et nec cum Sinarum nec Scriptorum sacrorum narrationibus satis constare, vt ipse Vir Summus innuit. Id quod ea recolens quae in hoc §. diximus facile comprehendet. Ex hoc vero confici putamus, ad vetustissimam Sinicae gentis historiam ob incertitudinem tuto prouocari non posse. Certiora vero, nisi coniecturis forte fidat, a viro praestantissimo expectantes magno desiderio eius chronologiam a condito mundo ad Mosen exoptamus.

P. 853. l. 2. ad voc. *Noachum ipsum*, add. not. Magno ingenii et eruditionis apparatu hanc opinionem ornare nuper post Whistonum conatus est SCHVCKFORDVS *in Harmon script. Sacr. et prof. Vol. L. I. p. 20. L. II. pag. 69.* Audiendae viri docti rationes sunt, ne praeter fas reiecisse hanc opinionem videantur. Vrget ille: 1. Fohium ἀπάτορα dici: Noachum vnicum hominem ex diluuio emergentem fuisse, hincque sine patre extitisse videri potuisse. 2. Matrem Fohium concepisse iride compressam; iridem autem characterem Noachiticae historiae esse. 3. Tradere annales septem pecudum genera sacrificiis Spiritui Summo coeli et terrae offerendis destinata Fohium domi aluisse, haustum autem id videri ex sacris oraculis, septena animalium genera Noachum ex arca eduxisse tradentibus, et ex his sacrificium Deo immolasse testantibus. 4. Nomen Fohii a sacrificiis deriuari. Noachi a venia sacrificio obtenta creaturis ad hominum vsum vtendi. 5. Fohium in prouincia Xeusi habitauisse, quae borealis pars Chinae contigua sit monti Ararat, in quo demiserit se arca. Noachum mature populis repleuisse Indiae partes, vt potuerint filii dispersionis has Orientis gentes quae Bactriam et viciniam inhabitarunt, bello aggredi, illae vero vim vi repellere. Tandem et 6. temporum rationes satis accurate sibi respondere putat. Non carent specie quadam eruditi scriptoris coniecturae, at examen seuerius, si quid iudicamus, non sustinent, nec persuadere nobis posse videntur Fohium cum Noacho eundem esse, pleraque enim nudis hypothesibus nituntur, quibus negatis omnis illa demonstratio corruit. Nam 1. Sinae non dicunt, patrem Fohii ignorari, sed conceptum esse sine patre, vestigio hominis proceri calcato, et iride matre circumdata. Quid hoc praeter iridem, commune phaenomenon, ad historiam Noachi, quem habuisse parentes filii eius in arcam ingressi satis norant. 2. Quae de sacrificiis Fohii traduntur, magis eneruant hypothesin, quam adstruunt. Sacrificauit enim *y hiang xin ky*, id est coelestibus et terrestribus spiritibus, vbi vox Sinica *Ky*, specifica est ad terrestres spiritus significandos, ita vt MINORELLIVS, *in Exam. hist. Sin. Iuuencii, p. 125.* audacter pronuntiet, ne vnum Sinam inueniri, qui has aliter literas explicet, ast quam distat hoc a Noachi sacrificio. 3. Ficulneum autem est, et longe petitum, quod a nominis significatione argumentum sumitur. Noachus enim a tranquillitate dictus antequam sacrificasset. Quae vero 4. ex habitatione valde antiqua partium quarundam Indiae borealium concluduntur, non plus euincunt quam terram, quam Noachus post diluuium inhabitauit, non adeo remotam fuisse a Sinensium terris, vt non mature a

posteris Noachi coloniae deduci illuc potuerint; quod tamen ipso Noacho viuente factum esse prorsus vero est dissimile. Nec 5. tempora concordare ex iis, quae supra diximus, constat; ex his enim patet, tempora Fohii, qualia a Sinis definiuntur, supra diluuii tempora assurgere. Quod si 6. recordemur, Sinas tradere de Fohio, fuisse eum rudis et belluinis moribus viuentis populi magistrum primum, qui eos ad humanitatis sensum reuocauerit, apertissimum est, Fohium cum Noacho eundem esse non posse, sed ad ea tempora reiiciendum esse, quibus coloniae a filiis Noachi per Orientem sparsae tandem veri cultus diuini omnisque rationis vsum amiserint. Id quod Noacho viuente contingere nondum potuit, cum illo atque filiis eius viuentibus familiae eorum instituì rationis et reuelationis praesidiis satis potuerint. Mittamus itaque hanc comparationem sacrarum literarum historia indignam, certi, Fohiana tempora non esse ita certa, vt is cum Noacho possit vnus idemque haberi.

Pag. 856. lin. 17. pro ***regi***, l. ***regni***.

P. 870. l. 21. post voc. ***diximus***, add. not. Memcii vitam nuper eleganti commentatione exposuit, vir eruditissimus dignusque auita doctrina gloriaque, IOANNES BENEDICTVS CARPZOVIVS. Erat philosopho domesticum nomen Ko, aut Mem-Ko, Iaponensibus, teste KAEMPFERO *Itiner. Iap. L. III. c. 7. T. II. p. m. 71.* Moosi dicitur. Natus est in regno Tseu, vel Chu tunc dicto, quod hodie Xantum audit, ex illustrissima gente Mem-sun, anno ante N. C. CCCLXXI. Imperatore Sinarum hieuam, annis post Confucium septem supra centesimum. Enutritus disciplina Confuciana a praeceptore Tsu-su, (qui ex schola Tsem-su prodierat, vt hic ex Confucii,) tanti sapientiae doctoris praecepta diligenter hausit, collectisque thesauris philosophicis, iter literarium instituit, eo, vt videtur animo, vt Confucium imitaretur, et se gentis moribus emendandis accingeret. Profectus igitur ad regni Cy monarcham Siuen-uam, cum spe frustraretur, nec regis animus mutaretur, septem regna eodem scopo intentus peragrare constituit, bellicis autem tumultibus impeditus est. Ideo reuersus in patriam Chu, scholas aperuit, discipulos non plures nactus, quam septendecim, quibus sapientiae Confucianae mysteria explicuit, libros quoque classicos Sinensium et annales imperii ad normam Confucianam emendauit. Id quod susceptum ab eo illam ob caussam annales Sinici referunt, quod valde in contemtum et obliuionem esset adducta Confuciana sapientia, haud pauci quoque, quam non recte intelligebant, perperam interpretarentur. Quibus cum se Memcii praeceptor Tsu-su opposuisset, qui sinceram seruauerat doctrinam Confucii, mirum non est, Memcium ex eius disciplina progressum, eam felici euentu restituisse. Aduersarios autem expertus est, philosophos Yam et Me, quorum haud exigua apud sectatores suos fuit auctoritas, quorum clamoribus cum contemtus quidam Memcii inter Sinas accessisset, eo quod nulla dignitate, nullo magistratu fulgebat, valde industria Memciana in prouehendae philosophiae studio sufflaminata est. His enim caussis impeditam Memcii diligentiam scriptores

Sinici

Digitized by Google

Sinici adſcribunt. Suſpicamur autem, fuiſſe hos philoſophos ex ſecta Li Lao Kiun, quam vehementer Confucianae ſcholae fuiſſe aduerſatam, magna vero auctoritate inter Sinas viguiſſe ſupra obſeruauimus. Quod itaque viua voce efficere non poterat, ſcriptis commentaris Confucianis obtinere ſategit, magnamque inde et apud Sinas et apud Iaponenſes laudem meruit, adeo vt poſt Confucii ſcripta libri eius ſecundum obtinerent locum. Inerat enim viro erudito acumen ingenii, et imprimis facundia, qua Confucium ſuperaſſe, COVPLETVS, ait, vitae autem innocentia et morum probitate plurimum ei concesſiſſe; aliter tamen aliis de eo pronuntiantibus. Eminet memoria Memcii libris quatuor Su-xu, ſiue interpretatione librorum quinque claſſicorum, quos auctoritatem claſſicam inter Sinas et Iaponenſes obtinuiſſe ſupra memorauimus. Hos cum libro ſententiarum Confucii a Memcio vulgato et aucto, et de bono regimine aliisque ab eo vel ſcriptis vel commentatione explicatis plurimum ſuſpicit Sinarum ſecta litterata, quosdam edidit, vt ſupra dictum Franc. Noëlius, commentariis illuſtrarunt philoſophi nonnulli Sinici. Exemplum auctoritatis, quam tandem in gente ſua ob doctrinae claritatem obtinuit eſſe poteſt, quod progenies eius Mandarinorum iure et dignitate inter Sinas, vt Confucii, et Laotani, floreat. Obiit anno aetatis octogeſimo quarto, ante C. N. CCLXXXVII. cycli Sin. XLI. anno nono. Haec ex COVPLETI et ſociorum obſeruationibus NOELII praefatione, MENZELII Chronologia Sinica, SPIZELII Literatura Sinica etc. diligenti et iucunda diſſertatione collegit, quem laudauit cl. Carpzouius, qui plura deſiderantibus adeundus eſt.

P. 884. l. 6. pro *dicit*, l. *dicitur*. p. 889. l. 20. pro *conſtare*, l. *docere*. p. 896. l. 4. pro *Et*, l. *Eſt*, ib. l. 4. a fin. pro *ea*, l. *eam*. p. 903. l. 4. pro *voluntatibus*, l. *volutantibus*.

P. 917. l. 5. voc. MOOSI, add. not. Hunc Memcium eſſe ex libris illi tributis conſtat: et hos ſolos, non autem ipſum Memcium in Iaponiam perueniſſe veriſimile eſt.

Ccc ccc 2 I. INDEX

VILLE DE LYON
Biblioth. du Palais des Arts

Digitized by Google

* *

I. INDEX
PERSONARVM ET NOMINVM.

A.

B.

C.

Catellan,

Digitized by Google

Mayer,

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

* *

II. INDEX
RERVM ET MATERIARVM.

A

Digitized by Google

Carte-

Digitized by Google

Digitized by Google

D.

E.

Ele-

F.

G.

Gassen-

Digitized by Google

H.

Digitized by Google

I.

Im-

Digitized by Google

K.

L.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

N.

Neceſ-

Philo-

Digitized by Google

Digitized by Google

Ratio

Digitized by Google

S.

Digitized by Google

Digitized by Google

T.

Digitized by Google

V.

Vani-

Volun-

FINIS

TOMI QVINTI ET VLTIMI.

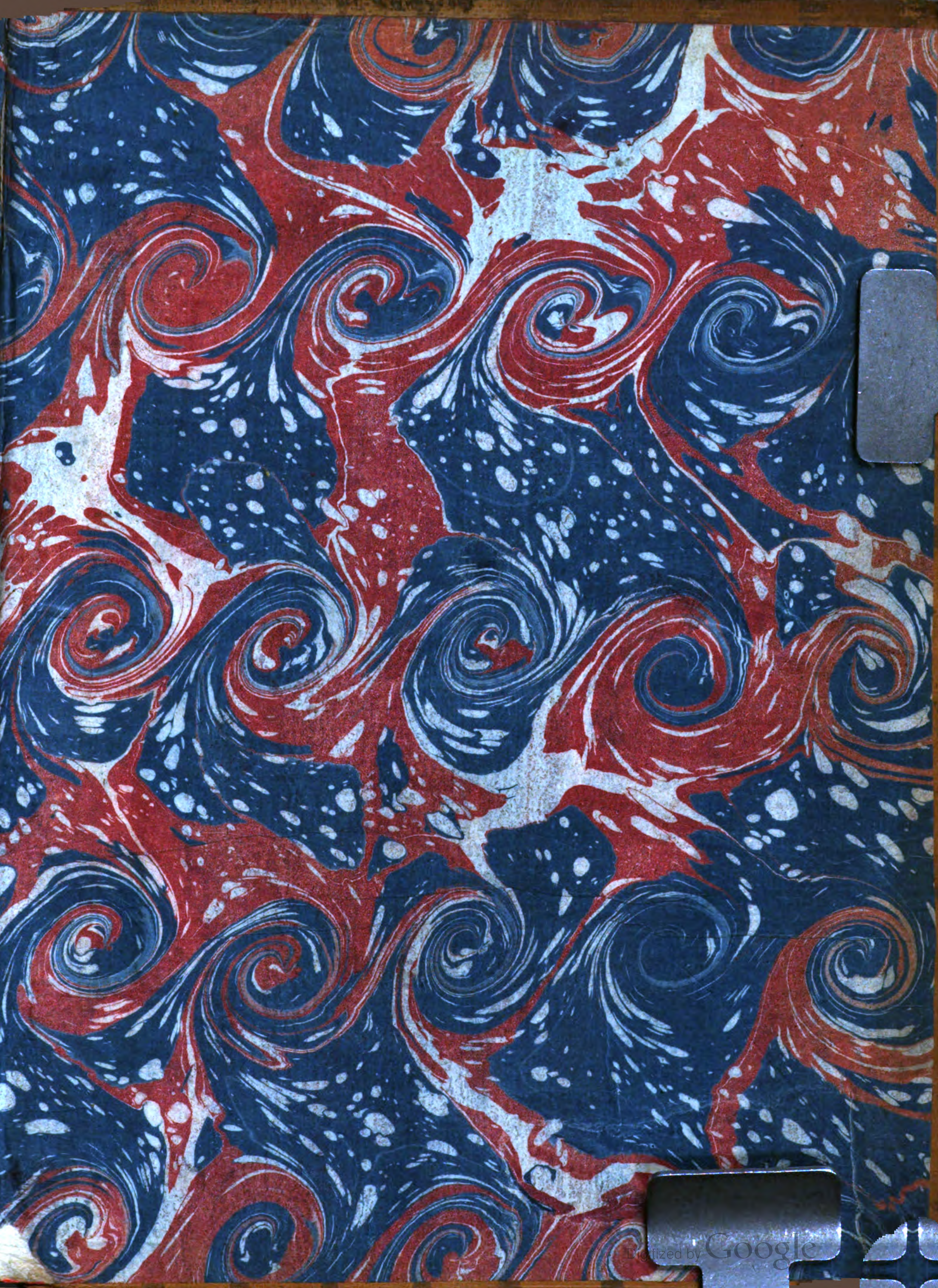
VILLE DE LYON
Biblioth. du Palais des Arts

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google